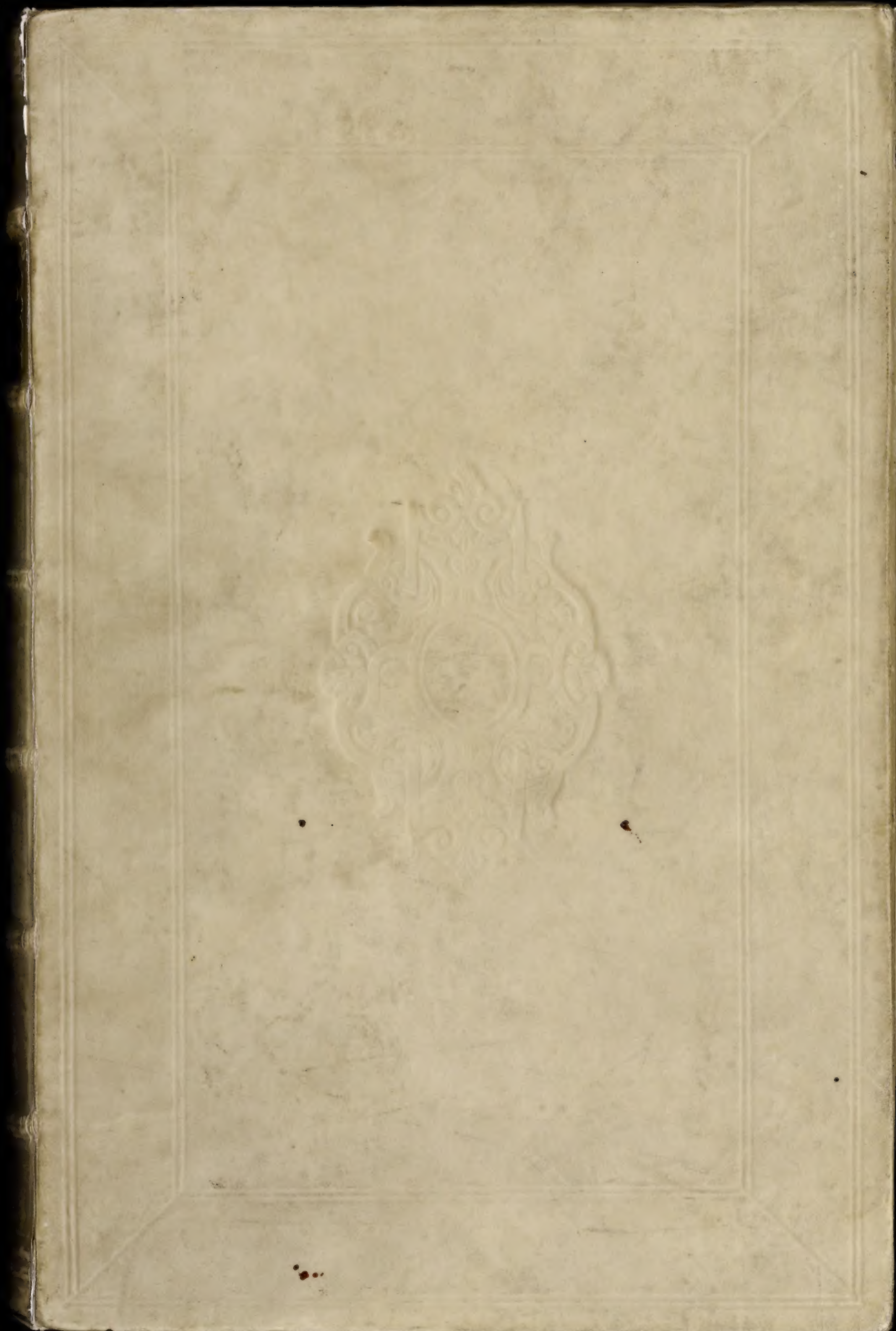
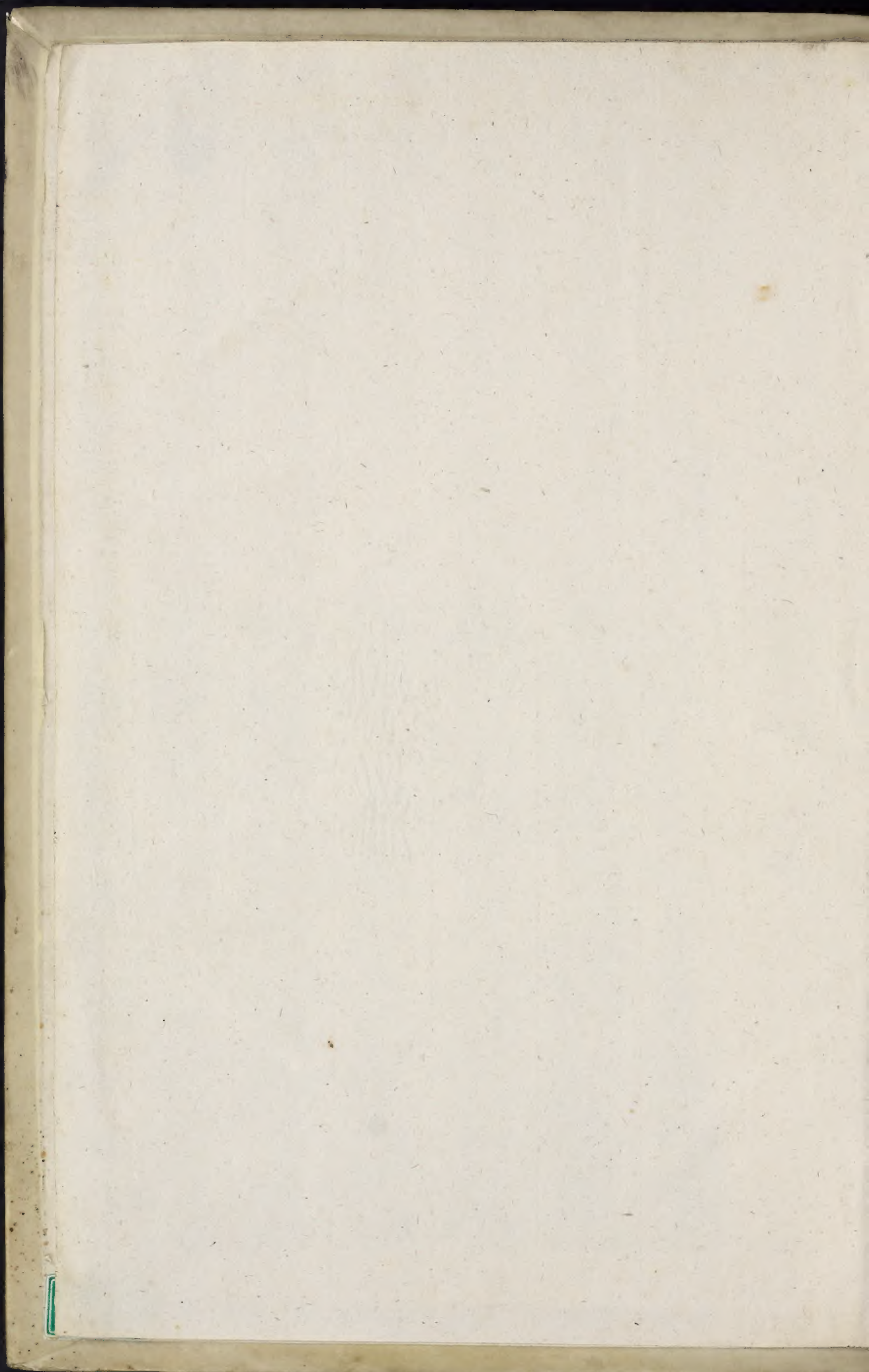

coll. complet

GESANTSCHAPPEN
aen de
KAISAREN
van
IAPAN.
T' AMSTERDAM,
By IACOB VAN MEURS, Plaatsnyder en Boekverkoper, 1669.

GEDENKWAERDIGE
GESANTSCHAPPEN
DER
Ooſt-Indiſche Maatſchappy
in 't Vereenigde Nederland,

AAN DE

KAISAREN van JAPAN:

Vervatende

Wonderlyke voorvallen op de Togt der Nederlandtſche Geſanten:

BESCHRYVING

Van de Dorpen, Sterkten, Steden, Landtſchappen, Tempels, Gods-dienſten, Dragten, Gebouwen, Dieren, Gewaſſchen, Bergen, Fonteinen, vereeuwde en nieuwe Oorlogs-daaden der JAPANDERS:

Verçiert met een groot getal Afbeeldſels in Japan *geteikent:*

Getrokken uit de Geſchriften en Reis-aanteikeningen der zelve Geſanten.

DOOR

ARNOLDUS MONTANUS.

t'AMSTERDAM,

By JACOB MEURS, Boekverkooper en Plaat-ſnyder, op de Kaiſars-graft, ſchuin over de Weſter-markt, in de ſtad Meurs, 1669.

EDEL-MOOGENDE
HEEREN,

MYN HEEREN
DE STAATEN
DES
HARTOGDOMS GELRE,
EN
GRAAFSCHAPS ZUTPHEN.

Weled. Wyze, Voorzienige, en Achtbaare Heeren, de Heeren

BURGERMEESTEREN, SCHEPENEN en RADEN

Der Steden

NIMMEGEN, ZUTPHEN, en AARNHEM.

E wereld, by menſchen bewoond, word verdeeld in een *Bekende*, *Onbekende* en *Nieuwe* wereldt. *De Nieuwe*, door *Chriſtoffel Columbus* aldereerſt ontdekt, ontleent echter haar benaaming van *Americus Veſputius*, na hem *America* geheeten. *d'Onbekende* ſteekt tegen *de Straat Magellanes* en *Aſia* eenige kuſten uit, die eer van buiten bezichtigt zyn door *de Caſtilianen*, *Portugeeſen* en *Nederlanders*, dan binnen doorſnuffelt. Zulks

alleen

alleen gezeit word : hoe onder de zuider as-punt een wereld leit, welker ſteden en inwoonders voor d'andere deelen des aerdtryks verborgen blyven. Geen zeylen zyn ooit by de ſtroomen van *'t Onbekende Zuid-landt* ingeboord. Niemant heeft haar zeden, Koningryken en woonplaatzen uit *Europe*, *Aſia* of *Africa* bezien : onaangezien zoo veel ſcheepen *d'Oceaan* aller wegen bevaaren. *De bekende wereldt* beſtaat uit de bekende deelen *Africa* , *Europe*, *Aſia*. Onder deeze ſpant *Aſia* de kroon : het zy iemant verwondert ſtaat over d'uitgeſtrektheid en vruchtbaarheid, het zy over de menigte van Koningryken en ſteden, niet min door 't groot getal, als magt aanzienelyk. In *Aſia* beſlaat *Tattarye* en *China* een ruime plaats. Het word gelooft dat *Tattarye* voor *China* inwoonders beſchafte : en *China* voor *Japan*. De hoedanigheid van *China* is U E. EDEL-MOGENDHEDEN en ACHTBAARHEDEN vertoont, in 't merkwaerdigh Geſandtſchap derwaards, door d'Ooſt-Indiſche Maatſchappy afgeſchikt. Ik twyfel niet, of de vreemde ſteden, manieren, godsdienſt en volkeren, uit d'aanteikeningen van zichtbare getuigen onder de druk-parſe gebragt, en van onder de druk-parſe in een geſchikt boek , zullen niet min vermaak als dienſtige opmerkingen toegebragt hebben aan U E. EDEL-MOGENDHEDEN en ACHTBAARHEDEN, wien zulks ter hand geſteld is. Ik heb byzondere redenen, waarom een tweede papiere gifte voor de voeten van de zelve Heeren neder legge. Voor af kan gezeit : indien het beſchouwen van *China* op geloofwaerdige bladeren niemant zich ontdankt, *Japan* zal vry meer belooven. Want wie zal niet met verbaaſdheid leezen, de ſchrikkelyke gods-dienſt aan *Amida*, *Xaca* , *Canon* of *Daybuth*, en vordere Japanſche afgoden? Het

moor-

moorden van zoo veel vervoerde menſchen ter eeren der gezeide afgoden? Voorts verdient geen gemeine verwondering de hardvochtigheid van de Japanſche landaart: die uit de minſte en eerſte beginſelen des Pauſdoms zoo veel moed ſchepten, datze 't kruicigen, branden, blaaken, en braaden, ja de gevoeligſte dood ſtantvaſtigh onder d'oogen dorſten zien: en tegen alle bedenkelyke wreedheden, waar voor de ſchrikkelykſte dwingelanden zouden ſchrikken, pal ſtonden. En indien iemant ooit geoordeelt heeft, als of de volkeren onder de ooſter hemel mis gedeelt waren in ſcherpſinnig vernuft, die zal bevinden, wanneer hy deeze bladeren door-leeſt, dat de Japanſche herſenen, voor geen gaauwigheid in ſtaat-kunde, oorlogs-greepen, burgerlyke ommegang en huishouding, behoeven toe te geven. Dit heerlyk werk is uit de aanteikeningen in *Japan* gehouden by een gebragt: en met geleerde aanmerkingen, die de ſtoffe te aangenaamer maken, uitgebreid door *Arnoldus Montanus*, wiens boeken tegenwoordig, ten getale van drie en vyftigh, de wereldt genoeghzaam bekend zyn: zulks niemant licht walgen zal aan de ſtyl, met welke de hiſtoriſche waarheidt beſchaafder voorgeſteld is, als de veders van Indiſche handelaars zouden konnen ſchryven.

Ontfang dan Edel-Mogende en Achtbaare Heeren, dit geleerd en vermakelyk papiere kind, van die, wiens wiege op 't Gelderſche Hartoogdom eertyds rolde, en d'eerſte adem binnen *Aarnhem* ſchepte: en dieswegen zich verplicht vindt, om zyn Vaderland ſchuldige eer te bewyzen, met des zelfs Opper-hoofden te plaatzen aan 't voorhoofd van Japans Gedenkwaerdige Gesantschappen. Ik zal ondertuſſchen bidden, dat het

de

de Al-beſtierder gelieve U E. beſtiering lang te achtervolgen met zyn Vaderlyke zegen: ten einde de tegenwoordige Gelderſche Staat niet alleen voor alle onheil bewaard worde; maar ook meer en meer in welſtand toeneeme.

Dit wenſch ik, die blyve

Uwer Edel-Moogendheden
en Achtbaarheden

Ootmoedigen Dienaar

JACOB MEURS.

34
33

PARSJA

LAND ... OSA... IE...

Lacus o Zee van 18 millen. Lac de 18 milles

OWARRI

Mia

Quano

Occosacci

MIACO

Ionda

OSACCA

Saccai

LA MER DU SUD

DE ZUIDE...

LA MER DE CORÉE.

DE COREER ZEE.

Grandes villes
Petites villes
Châteaux
Bourgh
Villages
Seigneuries
Clochers et Pagodes
Les Chiffrent marquent la longueur du pont

FIRANDO

Fisen

BUNGO

Nangasacqui

Cangoxuma

LA MER

Lieues ordinaires d'Allemagne
3 6 9
Milliaria Germanica communia

P O N J Æ

IEDO

Sinagawa

Kawasacca

Cammagawa

Fundasa

Tojka

Odauro

Surunga

Fusingiamma

Cambara

Otambo

Zee.

Dienes ordinaires d'Allemagne

Milliaria Germanica communia

OSACCA

Saccai

Samnick

Margan

Arans

Cammenoseci

LA MER DE DU ZUIDER SUD.

T O N S A

Z E E.

DU SUD

De Water Reyse van
NANGASACQUI
tot
OSACCA.

par: Cau

178

179

174

175

173

35

34

33

[illegible]

GEDENKWAERDIG GESANDTSCHAP aan de KAISAR van JAPAN.

De aerde en zee maken een ronde kloot uit.

Uit de ronde ſchaduwe welke den maan verduiſtert, de verſchillende op- en ondergang der hemelſche lichten, en ongelyke verheffingen des as-punts, kan onfeilbaar worden afgemeeten de volmaakte geſtalte die d'aerde en zee kloots-gewys uitmaken. De hooge bergen en diepe valleijen nemen geenſints, door oneffen ryzen en dalen, een effen kring-weg; want zelf de hoogſte toppen en laegſte kuilen zyn ſlechts, in vergelyking met de grootheid deezer kloot, gelyk wratten op een hand, of kleine vorens door een geploegde akker.

Rondrom d'aerde in een onmetelyke hoogte flikkeren de vaſte lichten aan 't uitſpanſel. De zeven dwaal-ſterren volbrengen haar loop met ongelyke bewegingen. Onder de maan hangen de wolken, binnen welke de waterachtige verhevelingen, regen, hagel, ſneeuw, of de vuurige donder, blixem en weerlichten beſlooten leggen. De benedenſte lucht, door ſtrydige winden bewеegt, is den vogelen te beurt gevallen, de zee en ſtroomen den viſſchen. Voor 't kruipende en vier-voetigh gedierte, als ook den menſch, heeft d'oneindige Schepper plaats geruimt op de vaſte bodem der aerde. De menſch, een kleine wereld, geſtelt om te heerſchen over de groote werelt met haar inwoonders. Doch zedert den val is de gelukzaligheit veranderdt in rampzaligheit: de doodt ingebroken: de ſtraffe na ziel en lichaam vermenighvuldight. Ruim zeſtien eeuwen evenwel verdroeg Godt d'uitgeſpatte goddeloosheit der eerſte werelt; maar boete zulk een verdraagzaamheit met zwaare plage: als door welke 't aerdtryk, van wateren bedekt, de zondaars zag weg ſpoelen. Acht zielen wierden voor 't algemein bederf in d'arke bewaart. En uit deezer lendenen is de tegenwoordige werelt bevolkt.

Beſchryving van hemel en aerde.

Verdeeling der volkeren op aerde.

De nakomelingen Japhets.

Onder *Noachs* drie zoonen was *Japhet* d'oudtſte. Zyn na-zaten hebben zich wyd en zyd over *Aſie* en *Europe* verſpreid. *Moſes* erkent voor *Japhets* kinderen *Gomer, Magog, Madai, Javan, Tubal, Meſchec* en *Tiras*. *Gomer* ſloeg zich neder langs de *Caſpiſche zee*, alwaar *Strabo* en *Plinius* de ſtadt *Cimmerium*, en landzaten *Cimmerii* plaatzen. *Gomer*, vader van *Aſchenaz, Riphat* en *Togorma*, beleefde uit de zelve verſcheide volk-plantingen. Want *Aſchenaz* leide de grond van 't Ryk der *Meden*. Doch dit gevoelen blyft by veelen tegen geſproken. Zommige meinen, dat hy heeft ingenomen het landtſchap *Aſcania* in *Klein Aſie:* andere, *Heſſen* of *Saxen*. *Euſebius* keurt *Aſchenaz* voor de vader van *de Gotthen;* doch de huiden-daaghſche *Joden*, van *de Duitſchen*. *Riphats* afzetſels gaven den naam aan *'t Ripheiſche geberghte* over *Scythie;* doch namen namaals *Paphlagonien* in. Uit *Togorma* ſprooten de *Togormæi* voort, welke zich, ten noorden *Canaans*, over *Cappadocie* neder ſloegen. Maar *de Chaldeeſche Overzetter* houdt ſtaande, dat *Togarma Duitſchlandt* bevolkt heeft: *de Joden*, dat *de Turken* van hem herkomſtig zyn; waarom als noch de Turkſche Kaiſar *Togar* by haar genaamt word. *Magog*, *Japhets* tweede zoon, heeft *Cœleſyrie* bewoont, *Madai* *'t landtſchap der Meden*. *Javan* braght *de Jones* voort: welke, by verloop des tydts, nevens andere volkeren, onder de benaaming van *Grieken* berucht zyn. Uit *de Grie-*

ken trekken vorders *de Latynen* haar oorsprong: waarom dan eertydts een groot gedeelte van *Italie* geheeten wiert *Groot Griekenlandt:* en als noch verscheide benaamingen van Italiaansche steden, en woorden in de Latynsche taal, onwederspreekelyk bewyzen de herkomst der *Latynen* uit de *Grieken.* Hier op oogden d'oude Dichters, die van *Javan* den twee-hoofdigen *Janus* maakten, ter oorzaak hy de voort-teelder der twee volkeren *Grieken* en *Latynen* was. *Javans* zoonen zyn vier: *Elischa*, die zyn wooning nam op d'eilanden der Middellandtsche zee: *Tarschisch*, na de welke *Tarsus* in *Cilicien* de naam draagt: en *Kittim*, de bevolker van *Macedonien.* Doch *Josephus* ruimt voor *Kittim* plaatze op in 't eilandt *Cyprus*, alwaar tusschen d'uithoeken *Thronus* en *Dades* in een inham eertydts de stadt *Kitium* haar vertoonde: en als noch d'uithoek *Dades* de naam *Capo Chiti* draaght. *Dodanim*, *Javans* jongste zoon, besloeg het gedeelte van *Epiren*, daar de stadt *Dodona* vermaardt was door de duivels-spraak *Jupiter Dodoneus*, voor-zeggende met het geklank van kopere potten aan eiken-boomen opgehangen. Vorders zyn uit *Tubal*, *Japhets* vyfde zoon, herkomstigh *de Tubalæi*, naderhand *Syriers* geheeten. Andere stellen haar ter neder, volgens *Josephus*, in *Spanje:* quansuis dewyl d'aloude stadt *Setubal*, *Tubals* naam in dat koningryk bewaart. *Meschets* nakomelingen stieten tegen *Arabien* aan. Nergens verschillen d'oude zoo veel, dan om aan te wyzen de wooningen van *Tiras*, *Japhets* jongste zoon. *Josephus* stelt hem tot vader der *Thraciers*, onder welke *Plinius* en *Mela* den vloed *Atira* afteikenen. Andere doen hem verhuizen na *'t Europische Sarmatien*, besproeid, volgens *Ptolomæus*, door de stroom *Tyras*, tegenwoordigh *Nester.* Zommige maken *Tiras* een stichter van *Tyrus* in *Phœnicien:* zommige van de *Duringers:* en wederom andere van *Thurium*, een vereeude stadt in *de Tarentynsche inham.*

Dus verre *Japhets* nazaten: volgen *Sems*, te weten *Helam*, *Aschur*, *Arphacschad*, *Lud* en *Aram*, verspreidt over *Armenie*, *Persie*, *Indie*, en het vordere ooster gedeelte van *Asie.* Maar bezonderlyk wordt *Helam* erkent voor vader der *Helamiten*, uit welke de *Persianen* herkomstigh zyn, verdoovende, met het vast stellen van haar alleen-heersching, d'eerste benaaming *Helamiten.* *Aschur* grondt-veste binnen 't gestichte *Ninive* d'Assyrische mogendheit. Deeze eer brengen d'heidensche geschicht-boeken aan *Ninus* over. Wegens *Arphacschad* spreekt Moses aldus: *En Arphacschad gewan Selah, en Selah gewan Heber. En Heber werden twee zoonen gebooren, des eenen naam was Peleg; want in zyn dagen is de aerde verdeelt, en zyns broeders naam was Joktan. En Joktan gewan Almodad, en Seleph, en Hazarmavet, en Jarah, en Hadoram, en Juzal, en Dikla, en Obal, en Abimaël, en Scheba, en Ophir, en Havila, en Jobab: deeze alle waren Joktans zoonen. En hare wooninge was van Mescha af, daar ghy gaat na Sephar, het gebergte van het oosten. Dit zyn Sems zoonen, na haar huisgezinnen, na hare spraken, in hare landtschappen, na hare volkeren.* *Benedictus Arias Montanus* schryft bezonderlyk ieder der kinderen *Joktans* deeze afzetsels toe: namentlyk aan *Almodad* de volkeren *Themeotes*, volgens *Ptolomeus* en *Mela* gehuis-vest in *'t Asiatische Sarmatie:* aan *Scheleph de Selebiers:* aan *Hazarmavet de Sarmaoten:* aan *Jarah d'Arachosiers:* aan *Hadora d'Hircaniers:* aan *Uzal d'Oxiaansche Bactrianers:* aan *Dikla de Scythen* binnen 't geberghte *Imaus:* aan *Obal de Oboliten* tusschen de toppen *Caucasus* en *Paropanysus:* aan *Abimaël d'Imaensus*, alwaar de beruchte *Imaus* zeer verheven kruinen vertoont: aan *Scheba* de vermaarde *Sacen:* doch andere hebben meer bewys, om tot *Scheba* te brengen *de Sabeers*, grenzende aan *de Persianen.* *Ophir* benoemde 't landtschap *Ophir*, werwaarts *Salomon* alle drie jaar een vloot, om goud af te halen, vervaerdighde.

De nakomelingen van Sem.

Zy beuzelen die van *Ophir Peru* maken. Want dewyl de schip-vaart

ten

Ophir is geen Peru.

ten tyden *Salomons* zeer rouw was: de zeilen geen andere ſtreek kennende, als langs de ſtranden beneden, en boven na de geſternte, de Groote en Kleine Beer. Hoe zynze dan dwars door de wyde *Oceaan* over geſtoken zonder kompas?

Kompas, van wie gevonden.

Immers is die noodige ſtreek-wyzer, zedert twee eeuwen, gevonden by de *Neapolitaan Flavius Melfius.* Hoe vondenze onder een nooit beoogden hemel, buiten 't gezicht van landt en noordtſterre, een Straat tuſſchen *'t Onbekende Zuidt-landt* en *America?* De meeſten houden *Malakka* voor *Ophir.* 't Waarſchynelykſte nochtans is, dat *Ophir* in

Ophir is Zofala.

Zofala, een Landtſchap van *Africa*, moet gezogt worden, alwaar 't elpenbeen en gout overvloedig voort komt: en d'inwoonders als noch, volgens *Thomas Lopez*, vereeuwde papieren vertoonen, gewagende van *Salomons* reize derwaarts.

Havila, zoone van Joktan, heeft Japan bevolkt.

Doch *Joktans* twaalfſte zoon was *Havila*, die *Indien* over de *Ganges*, *China, Corea, Japan* en vordere Eilanden aldaar, met verloop van tyd bevolkte. Of *Jobab* zoude geſcheept zyn na *America*, gelyk zommige meenen, kan lichter gezegt, dan beweezen worden. Vorders is *Lud* in orde de vierde zoon van *Sem.* Indien 't getuigenis der geloofwaerdige Schryvers, *Euzebius* en *Zonaras*, geloof verdient, zyn de *Lydiers*, eertydts heldt-daadige volken over *Klein Aſien*, uit *Lud* herkomſtig; gelyk uit *Aram*, *Luds* jongſte broeder, *d'Armeniers.*

De nakomelingen van Cham.

Volgen eindelyk na *Sems* kinderen, die van *Cham*, te weten *Cus*, *Miſraim*, *Put* en *Canaan.* Aan *Cus* viel *Arabien* te beurt. Onder zyn zoonen is *Nimrod*, wiens mogenheid, binnen *Babylon* geveſtigt, tot drukking der nabuuren ſtrekte. Dat vorders *Miſraim* zich neder ſloeg op *d'Egyptiſche bodem*, blykt genoegzaam aan de benaaming *Miſri* en *Miſra*, welke noch huiden ten dage *Egypten* draagt by *d'Arabiers* en *Turken.* *Put* bewoonde *Mooren-land*, bevochtigd, gelyk *Ptolomeus* en *Plinius* getuigen, door de ſtroom *Phtuth.* De Heidenſche Dichters hebben van *Put* gemaakt *Phaethon*, ervaren in 's hemels loop. Na *Canaan* is 't bekende Land genaamt, 't geen Godt aan *Iſraël*, uit *Egypten* verreiſt, in-ruimde. *Canaans* nakomelingen beſchryft Moſes aldus: *En Canaan gewan Zidon, zyn eerſtgeboorene, en Heth, en Jebuſi, en den Emori, en den Girgaſi, en den Hivvi, en den Arki, en den Sini, en den Arvadi, en den Zemari, en den Hamathi: en daar na zyn de huisgezinnen der Canaaniten verſpreid. En de landt-pale der Canaaniten was van Zidon, daar gy gaat na Gerar, tot Gaza toe: daar gy gaat na Sodom en Gomorra, en Adama en Zeboim, tot Laſa toe.*

Hoe de werelt bevolkt is.

Dit zyn de Vaders der volkeren, welke zich verſpreidt hebben over de werelt: niet dat juiſt aanſtonts na de zondvloed deeze verdeeling onder *Noachs* kinderen en nakomelingen ſtant greep: want het blyft buiten tegen-ſpreeken, dat d'aerdbodem geenſints overal terſtont bewoont is; maar eerſt het landt, ſtrekkende ooſt- en weſt-waart, gelegen onder een getemperden hemel. Te mets evenwel de geſlachten weelig uitdyende, zyn benootzaakt, of na 't barre noorden, of 't geſengde zuiden, af te wyken. Ja by dringende nootzaakelykheit wiert over Stroomen en Meeren met vlotten, en namaals ook met booten en ſcheepen, een wegh geopent. Zulks zelf afgelegene eilanden by nieuwe volk-plantingen zyn in-genomen. Ook als de menſchen tegen d'einden des aerdtbodems, ten noorden inzonderheidt, ſtuitten, keerdenze vaak na zachter woon-plaatzen te rugge. Te meer,

De noordſche volkeren trekken na 't zuiden met wapenen.

na dien de Noordſche volkeren, welker hette, door de koude van buiten binnen beſlooten, de voort-teeling ongemeen begunſtigt. Weshalven die onvruchtbaare landt-ſtreeken, met overlaſt der ingezetenen bezwaart, haar zelf meenigmaal looſden; en in getemperde geweſten, het zy door de wapenen, het zy door onderling verdragh, voor zich plaats zochten en vonden.

Cimbers verhuizen: haar overwinningen en nederlaag.

Alzoo vielen de *Cimbers* uit *Jutlandt*, door de *Oceaan* over-ſtroomt, *Vrankryk* in: en zouden van de Roomſche mogentheidt, na vyf gelukkige veldt-ſlagen tegen *Junius Silanus*, *Scaurus*, *Caſſius Longinus*, *Cœpio*, en *Manilius*, een einde gemaakt hebben, 't en zy *Marius* aan de voet *des Alpiſche*

gebergte twee honderd duizendt *Teutones* verslagen, en tachtentig duizend gevangen, en weinig na deeze overwinning, den *Cimbers* by *Verona* op 't lyf gerukt, met geen minder nederlaagh over haar had gezegepraalt.

Gotthen nemen Hispanien in: Longobarden Lombardyen: voorts andere volkeren verscheide Landschappen.

Alzo liepen *de Gotthen Hispanien* af, *de Longobarden* 't gedeelte van *Italien*, *Lombardyen*, *de Noormannen Noormandyen*, *de Turken het Grieksche Kaisarryk*, *de Vranken Vrankryk*, *de Vandalen Africa*, *de Suabers Hongaryen*, *d'Engelsche Saxens Brittenland*, *de Britten het Fransche Britanje*, *de Wilten*, *Quaden* en *Slaven*, *'t eilandt der Bataviers:* en dit, leggende onbewoond, hadden *de Bataviers*, uit *Hessen* door inlandsche beroerten verjaagt, met het gematigste recht te voren ingenomen.

Bataviers nemen Holland in.

Alle deeze verhuizingen zyn meest na de geboorte des Heilands voorgevallen. Andersints worden ook by de oude *Hebreeusche*, *Grieksche* en *Latynsche* Schryvers voor beruchte verhuizingen aangetekent, namentlyk der *Scythen*, op den *Persischen bodem* neder-geslagen, der *Trojanen*, op *d'Italiaansche*, der *Galloisers*, op *Galatien*, der *Atheniensers*, in *Asien*, der *Phœniciers*, in *Africa*, der inwoonderen van *Babel*, *Cuta*, *Ava*, *Hamath* en *Zepharvaim*, in *Canaan*.

Vermaarde oude verhuizingen van volkeren.

Doch behalven de volk-plantingen, zedert twee eeuwen by de *Portugiezen* en *Castilianen*, over de beide *Indiens* en *Africa*, en bezonder met meerder luister by *de Vereenigde Nederlanders* in de zelve Landtschappen voortgezet, is ook vermaard de verhuizing van een groote meenigte *Chinesers* na *Japan*. *De Japanders*, gelyk by Joan Huigen Linschooten te zien is, brengen haar vertrek uit *China* tot een bezondere voorval. De juiste tydt blyft bedekt: alleenlyk wordt staande gehouden, dat voor zeven eeuwen gebeurde: als wanneer eenige der machtigste geslachten in *China*, niet konnende verdragen de overlastige heerschappy van haar Kaisar tegen hen, in vloekverwandtschap zyn getreden, om den Kaisar aan kant, en zich zelf op den throon te stellen. Hevigh ging het werk aan. Evenwel na langduurige oorlogen kreeg de Kaisar d'overhand, en zyn wederspannige landzaten onder de knie; tegen welke zo verwoed uitspatte, dat geen einde zoude gemaakt hebben van wreedheid, 't en zy met het verdelgen der vloekverwanten, zonder iemandt te verschoonen. Dit straf oeffenen stiet zommige Ryks-raden tegen de borst: bezonder die onder de zelve haar maagschap en bloed-vrienden erkenden. Deze dan verspreken eindelyk den Kaisar: *hy geliefde zyn toorn eenmaal te matigen, ten einde 't landt niet langer in ingezetenen bloedt tot een yselyk aanschouwen swom. Men konde zich gemakkelyk ontlasten van deeze schuldige onderdanen, zonder nochtans de zelve 't leven te berooven. Zyn throon zoude in 't toekomende van haar geen last lyden; en hy niet te min gerechtigheid oeffenen; indienze, uit China verjaagt, op de woeste eilanden tegen over Corea lyfberging vonden.* Deeze voorslag omhelsde de Kaisar: en liet de weder-spannelingen vry en vrank vertrekken. Op deeze tydt lagen de Landen onbewoond, welke, naderhand bevolkt en met Steden vervult, *Japan* genaamt zyn.

Wie alder-eerst Japan bevolkt hebben.

De tyd is onbekent.

Wonderlyke toeval van de bevolking van Japan.

Japanders zyn verbannen uit China.

Maar op dat by de nakomelingen de afkomst uit *China* mogt verdonkert worden, en te gelyk haar misdaad, hebben *de Japanders* aangenomen gantsch strydige zeden tegen *de Chinesen*.

Japanders haat tegen de Chinesen, en verschillende manieren der zelve, waar uit ontstaan.

Want *de Chinesen* droegen voorheen lang hair, op den top in een tuit te zamen gevlochten, en met een kostelyke naalde doorboord; maar heden slechts een lok, na de Tartersche wyze. *De Japanders* daar-en-tegen scheeren het voorste deel des hoofds kaal af, en binden 't hair achter de ooren een vinger lang in de nek, met een witte vlecht van papier gemaakt. Als *de Chinesen* iemand groeten, staanze recht over einde, en d'een raakt des anders hand: maar *de Japanders* buigen 't lighaam uittermaten, met de billen byna aan d'aerde, en groeten alzoo. *De Chinesen* hebben lange knevels; *de Japanders* houden een gladde kinne. Ook trekkenze de schoenen uit, wanneer iemandt bezondere eere willen bewyzen. 't Is vorders aanmerkens waerdig, dat *de Japanders* meest strydige gewoonten

ten onderhouden met alle volkeren des aerdtbodems. Want, daar andere volkeren op ſtraat een mantel of opperkleedt dragen, leggen *de Japanders* de zelve af wanneerze te voorſchyn komen; doch doenze in huis aan. Andere houden wit hair en tanden voor een cieraad: *de Japanders* in 't tegendeel keuren beide voor ſchoonheit, zwart hair en tanden. Witte kleeding is by haar een rouw gewaadt; doch zwart een teiken van blydſchap. Voor de vrouwen gaan de dienſtmaagden en dochters, de ſlaven volgen achter aan. Zwangere vrouwen binden den buik met ſterke windſels zeer naauw toe: wanneer onbevrucht zyn, gaanze ongegord: als die het daar voor houden, datze geen blyde moeders werden by aldien haar zelf niet ſtyf gereegen hebben zoo ras beſwangert zyn. In de kraam bevallen moeten weinig eeten. Het eerſt-gebooren kindt wort met kout water afgeſpoelt. Van de aangename reuk-werken der *Europeers* hebben *de Japanders* een afkeer, gebruikende zoodanige die *den Europeers* onaangenaam zyn. Inſgelyks walgenze van onze gewoonelyke lekkernyen; en houden 't ſmakelooze voor haar ſmakelykſt. Ieder heeft een tafeltjen op zich zelf. 's Winters en zomers gebruikenze heeten drank, daar wy vermaak ſcheppen by de hette in koude drank. Ons maat-gezang, fluiten, harpen, violen, luiten en trompetten zyn onaangenaam voor haar ooren. Daar *d'Europiſche* genees-middelen zoet en wel gekookt den kranken worden toegedient, gebruiken zy raauwe, zoute en ſterke dranken en poeijers. Daar wy dikwils d'ader laten, laten zy nooit. Zy oordeelen dat koud water de koortſen geneeſt; doch warme vocht de dorſt verſlaat. Den kranken latenze zelve in 't eeten en drinken haar volle luſt volgen, en meinen hen gezondt te zyn alles waar na de zelve trek hebben.

Zeden der Japanders.

Strydige gewoonte der zelve tegen alle andere volkeren.

Bezonderlyk is by *de Japanders* in groote achting een zeker heet water, toebereid van een pulver uit kruid, genaamt *Chaa*, of *Thia;* de *Thee* der *Chineſers.* Niemant, die eenigſints van vermoogen is, of hy heeft van dit heet water op een verborgene plaats, als een koſtelyke ſchat, bewaart. De toebereiding des zelve geſchied by de heeren zelf; want zy betrouwen dit werk haar dienſtboden niet toe. Wanneerze eenige gaſten op 't feeſtelykſt willen onthalen, ſchenken haar 't gezeide heet water uit gemeine potten, welke nochtans, wegens duſdanigh gebruik, boven diamanten en robynen gewaerdeert worden. De potten ontfangen haar prys van oudheit, en konſtige meeſters, welke de zelve gemaakt hebben. Over de zelve ſtaan gezwoore keurders, die, gelyk by ons de zilver-ſmits het zilver en goudt ter toets brengen, alzoo inſgelyks haar oordeel ſtryken over de waerdy deezer drink-potten: en de prys van die loopt zomtydts zeer hoog, na de werk-meeſter oud, vermaard en konſtig is geweeſt.

Een drank Chaa in Japan zeer hoogh geacht.

Potten by de zelve van wonderlyke waerdy.

Alzoo betaalde voor eenige tydt de Koning tot *Sungo* voor zoodanigen pot, hebbende drie pooten, veertien duizent ducaten: en een Japanſche Chriſten, binnen de ſtadt *Sacay*, veertien hondert ducaten, onaangezien de pot drie lappen had.

Immers zoo verzot zynze op zommige geſchilderde berdekens met een zwart boomtje of vogeltje. Indien een berucht ſchilder van ouden tyde het zelve gemaalt heeft, waerdeerenze het berdeken op een ongeloofelyke ſomme gelds. Inſgelyks houdenze in uitnemende groote achting degens, kriſſen en ponjaards, welke, wanneer by een vermaard meeſter geſmeed zyn, vier, vyf en meer duizend kroonen ophalen.

Gelyk ook geſchilderde berdekens:

Degens en kriſſen.

Vorders is niet licht te zeggen, wanneer en hoe *de Japanders* den grondt, by haar tegenwoordigh bebouwd, hebben ingenomen. De *Jeſuiet Xavier*, die onder d'eerſte word gehouden, welke uit *Europe* na *Japan* over ſcheepte, houdt ſtaande uit de vertelling der inwoonders, datze derwaarts verhuiſt zyn voor zeven honderdt jaar. Ondertuſſchen, dewyl duidelyk bewys ontbreekt, maken wy zwarigheit op een onzekere grond iets zekers te bepalen: te meer, nadien de meeſte volk-plantingen, inzonderheit der geweſten onder een afgelegen hemel, en nieuwelinks, of ten minſten voor weinige eeuwen, door *d'Europeers* ontdekt, eer na giſſingen der geleerden gezocht, als gevonden worden.

Wanneer Japan eerſt bewoont is.

Tattaryen heeft de Indiers bevolkt.

'tIs een gemeen gevoelen, dat *Tattaryen*, 't grootſte Landſchap des gantſchen aerdbodems, de inwoonders voor *China*, *Corea*, *Japan*, ja *America* zelf zoude verſchaft hebben. Deeze ſtelling krygt ſtyver ſteunſel, dewyl by veele geoordeelt wordt, dat alle die geweſten, hoewel hier en daar door ſtroomen en inhammen van de Zee geſneeden, echter op andere plaatzen aan malkander vaſt zyn: en dat de bekende Straat *Anian*, boven *California*, en tuſſchen *'t Noorder America* en *Cathaio*, niet door ſpoelt tot in *de Ys Zee*.

Het is niet bekent hoe groot Japan is.

En van *Japan* zelf is geen zekerheid, of het een eiland is, dan aan de vaſte kuſt ten noorden gehegt. Volgens 't geloofwaerdigh getuigenis van *François Caron*, Gezant aan *de Japanſche Kaiſar*, reiſd men uit het Landtſchap *Quanto*, alwaar de Kaiſarlyke Stad *Jedo* leit, noord-ooſt aan zeven en twintig dagen tot d'uithoek van het Ryk, *Sungaar*, ſtootende tegen de Zee: alhier over een boezem over-ſcheepende, krygt men 't landt *Jeſſo* woeſt en bergachtig, doch ryk van koſtelyke pelteryen. Meenigmaal hebben zich de *Japanders* ongevaerlyk diep in *Jeſſo* begeeven; maar ontdekten nooit het einde. De Kaiſar zelf heeft zich zoo veel aan deeze kennis laaten gelegen zyn, dat derwaarts reizigers, van allerlei lyftogt wel voorzien, afvaerdigde, om naauwkeurig te ontdekken, hoe verre *Jeſſo* haar uitſtrekte. Doch, na lange ſukkeling en verre reizen over yſelyke toppen, quaamen nooit ten einde. Alleenlyk vondenze hier en daar ruig-hairige menſchen met baarden, na de wyze *der Chineezen*. Deze, woeſt en beeſtelyk, konden zelver geen bericht doen, wegens de grootheidt van *Jeſſo*. En ondertuſſchen blyft het buiten tegen-ſpreeken, dat *Jeſſo* aan *Japan* vaſt is. Want de inham tuſſchen *Sungaar* en *Jeſſo* gaat niet door: als dewelke, veertig mylen lang, eindelyk ſtuit tegen woeſte bergen ontrent het Landtſchap *Ochio*, alwaar *Jeſſo* en *Japan* malkander raaken. De wegh langs deeze inham der Zee is gantſch onbruikelyk: waarom dan de over-vaart van *Sungaar* op *Jeſſo* met berken in gebruik blyft ten huidigen dage.

Jeſſo paalt aan Japan: des zelven uitgeſtrektheid is nooit by de Japanders ontdekt konnen worworden.

Schrikkelyke inwoonders van Jeſſo.

't Behoort vorders tot ons onderzoek, wie aldereerſt *Japan* ontdekt heeft. Niemant zal het verveelen, indien dusdaanige vertelling een weinigh hooger worde opgehaalt. De oude hebben den aerdtbodem verdeeldt in *Europe*, *Aſie*, en *Africa*. 't Verdient geen gemeene verwondering, dat zoo veel eeuwen achter een niemant in *Europe*, *Aſie* en *Africa* geweeten heeft, hoe deeze drie gedeelten ſlechts uitmaakten een derde des bewoonden werelds. *Seneca*, een geleerde Heiden onder *de Romainen*, ſcheen nu weinig na 's Heilands doodt, ten tyde van de Kaiſar *Nero*, belangende onbekende Landtſchappen, iets te giſſen. Ik zal zyn Gedicht uit het treurſpel *Medea* in onze taal overzetten.

Verdeeling des aerdtbodems by de oude.

De werelt over al doorloopen,
Laat niet beſtendig op haar grond.
De Indiaan met heeten mond
Den kille Araxes heeft gezoopen.

Men drinkt den Elve uit Perſens landen
En Rhyn. Een gryze eeuw komt aan,
In welk haar banden d' Oceaan
Zal vieren om de kromme ſtranden.

Een nieuwe aerdt-kloot ſtaat t'ontdekken:
De Schipper woeſte Landen vindt:
De Zee het Ys-landt niet meer bindt,
Om voor des werelds eind' te ſtrekken.

De tegenwoordige eeuwe dan heeft de wereldt een derde grooter bevonden: en telt by *Europe*, *Aſie*, en *Africa*, *een nieuwe Wereld*, *America*, en een *Onbekende*, ten zuiden: welke *Onbekende wereld* alleenlyk aan deeze en geene uithoeken tegen over *Europe* en *Africa*, maar meeſt over *America* en *Aſie*, bezonder door de Hollandtſche ſchipvaart, ontdekt is.

De werelt is een derde grooter bevonden, dan eertyds by de ouden bekent was.

Van de ontdekking *der Weſter-Indianen* komt d'eerſte eere toe *Chriſtoffel Kolumbus*. Deeze, herſtomſtig uit *Genua*, doch in *Portugaal* getrouwt, had ſich neder geſlagen op 't eiland *Madera*. Een ſchip, handelende op *Africa*, was door een ſtorm tot onbekende kuſten verzeilt. Na lang ſukkelen geraakte 't meeſte boots-volk, by gebrek van eetwaaren, om hals: en de Schipper, nevens drie matroozen, in de haven van *Madera*; doch zoo uitgehongert, dat binnen weinigh dagen aldaar den geeſt gaven. Den Schipper had *Kolumbus*

Kolombus heeft aldereerſt Weſt-Indien ontdekt: by wat gelegentheid zulks geſchiedt is.

bus in huis genomen. En deeze liet zyn waerd na de dagh-aanteikeningen op de reize gehouden. Veel nuttigheit trok *Colombus* uit de papieren.

Hoe Columbus tot kennisse komt van een nieuwe wereld:

Te vooren was hy menigmaal in besprek geweest met een *Markus Polus*, genees-meester binnen *Florensen*, de welke driftig staande hield, dat buiten de bekende wereld bewoonde landen lagen. Diep lag dit gevoelen *Colombus* in den zin. En nu door de voorzeide dag-aanteikeningen te meer geprikkelt, begon een voorslag te doen aan *de Koning van Portugaal*, namaals ook aan *d'Engelsche Koning Henrik de zevende*, om eenige scheepen toe te rusten, tot ontdekking der nieuwe Landtschappen. Doch beide sloegenze 't verzoek in den wind. De slechte staat des mans deed haar de voorslag verachten, hoewel van de zaak met schynbare redenen sprak. *Columbus*, aldus afgeslagen, ruste echter niet. Hy begeeft zich dan na *Ferdinand*, *Castiliaansche Koning*. Doch kreeg alhier immers zoo weinig gehoor. Echter na zeven jaar aanhoudens begon *Ferdinand* te luisteren. Deeze had zich ten langen meester gemaakt van *Granade*, *den Mooren* ontweldight. Door den zwaren oorlog waren *Ferdinands* schatkisten uitgepuit: weshalven zeventien duizend ducaten op neemt: met welke penningen een vloot uitrust.

hy bied zyn dienst te vergeefs aan de Portugaalsche en Engelsche Koningen.

Columbus gaat zeil 1492.

Op 't jaar veertien honderdt twee en tnegentig, den eersten van herfstmaand, ging *Columbus* zeil met een schip, en twee jachten. De streek wierd aangezet op *de Canarische eilanden:* en van daar west-waart *d'Oceaan* in. Geslingert door yselyke stormen, verviel aldereerst op *Florida*, niet zonder zwaare tegensporreling van 't boots-volk, die, wars van duizend hagchelykheden, de stevens na *Spanjen* wilden keeren. Een geruime tyd vertoefde *Columbus*, om de gelegentheit van *Florida*, en vorders d'omleggende eilanden te doorsnuffelen. Hy vond dan alhier overvloed van goud; en dieshalven geraadzaam een vaste voet op 't land te houden. Hier toe was dienstig een opgeworpen sterkte: welke in aller haast gemaakt is, en bezet met acht en veertig *Spanjaarden*, onder 't opperste gezagh van *Dieghо Arana*.

ontdekt Florida:

Dit aldus beschikt zynde, verzeild *Columbus* t'huiswaart met tien *Indianen* en groote schatten. 't Begin dezer tocht deed zich te gelukkig op, om niet hervat te worden. *Columbus* dan wederom afgevaerdigt, ontdekt zedert de magtige eilanden, by hem benaamt *Hispaniola*, en *Cuba*. Hy kruiste ook langs de bochtige stranden *des westersche Indiens*, van 't zuiden af noordelyk aan ettelyke honderd mylen. Hy vond den inwyk, daar *America* tusschen *Nombre de Dios* en *Panama* naauwelyks achtien mylen in de breedte uit maakt. Veertien jaar besteede *Columbus* met het ontdekken van *West-Indien:* terwyl ondertusschen andere schippers, door *Colombus* gaande gemaakt, tot het zelve oogmerk *den Oceaan* bezeilden. Onder deeze is niet de minste *Americus Vesputius*, geboortig van *Florensen*. *Emanuel*, *Portugesche Koning*, huurde hem af op 't jaar vyftien honderd, om, na 't voorbeeld van *Columbus*, west-waart nieuwe landschappen te zoeken. En deeze is het die de wyde kust *der Wester-Indiens* zoodaanig aan deed, datze noch huiden ten dage na hem *America* genaamt wordt. *Brasil* evenwel, volgens de Portugaalsche historie-schryvers, heeft niet *Americus Vesputius*, (hoewel hem t'onrecht die eer na gaat) maar *Petrus Alvares Caprales* ontdekt. *Vascus Nunnius Balboa*, een zeer strydbaar man, vond niet alleen na *Columbus* de engte van *America*, tusschen *Nombre de Dios* en *Panama*, maar ook de woeste *Zuid-zee*, die *West-* en *Oost-Indien* met een byna onmeetelyke plas bespoelt, op het jaar vyftien honderd en dertien.

keert t'huiswaart:

ontdekt Hispaniola en Cuba:

als ook Nombre de Dios en Panama.

Americus Vesputius word gehuurt van de Portugaalsche Koning, om West-indien verder te ontdekken.

Brasil, van wie ontdekt?

van wie de Zuid-zee?

Wegens deeze ontdekte landen ontstont groote twist tusschen de Koningen van *Castilien* en *Portugaal*. *Portugaal* hield staande, dat *de Nieuwe Wereldt* hem geheel behoorde, volgens een handtvest by Paus *Eugenius de vierde* verleent. *Castilien* daar-entegen vertoonde een gunst-brief, gegeven door Paus *Alexander de zeste*, op 't jaar veertien honderd drie en tnegentig: in deeze schonk de Paus aan *Castilien* alle de landen die ten westen boven d'eilanden *Hesperides* voor d'uithoek *Verde* op *Africa* zich uitstrekten: het

Twist tusschen Castilien en Portugaal, wegens d'ontdekte nieuwe landen.

overige zoude voor *Portugaal* blyven. Uit kracht van dusdanige scheiding mogt *Castilien* oostwaard geen nieuwe gewesten aan doen, en bleef uit *Oost-Indien* uitgesloten. Ondertusschen hadze geduurig 't oog op de speceryen, welke *de Molukkische eilanden* leverden. Maar wat raad, dewylze geen stevens oostelyk op mogt wenden? *Ferdinand Magellanes* dan vind eindelyk een nieuwe weg, om van achteren door *de Zuid-zee de Molukkische eilanden* met westelyke streeken te bezeilen. *Magellanes* had een geruime tydt in *Oost-Indien*, onder *Alfonsus Alburquerque*, gedient; doch niet onthaalt of beloont na zyn trouwe besigheden, voede een heimelyke wrok tegen *de Portugaalsche Koning*. Weshalven hy zyn dienst aan *Karel de vyfde* aanbied; ten einde, buiten breuk des Pauselyken scheidings, een westelyke vaart na *de Molukkische eilanden* opende. Op 't jaar vyftien hondert negentien ging de togt aan. Met vyf scheepen liep *Magellanes* onder zeil van *Sevillien* na *Brasil*. Langs deeze kust leide hy 't zuidelyk over, tot op drie en vyftig graden. Hier ontdekt hy een zeer wyde straat, welke na hem als noch *Magellanes* genaamt word. In de mond der straat stiet een schip tegen blinde klippen te barsten. Een ander, uit weerzin der moeijelyke togt, lichte by nacht het anker, en verzeilde te rugge na *Sevillien*. Doch *Magellanes* geraakte na veel sukkeling in *de Zuid-zee*, en ten laatsten aan 't eiland *Subus*. Alhier nevens verscheide matroozen en hopmannen uit gestapt, wierd, onder schyn van goede onthaling, by de woeste eilanders jammerlyk afgemaakt.

Ferdinand Magellanes zeilt de weereldt om.

By wat gelegentheit zulks geschied.

Magellanus wordt vermoord.

De vlootelingen zedert te zwak om drie scheepen te bemannen, verbranden 't zwakste, en vorderen haar reis met twee zeilen na *de Molukkische eilanden*. Alhier ten anker geloopen voor *Tidor*, ladenze de gezochte speceryen. Doch 't eene schip kreeg een onstoplyk lek, en verzonk. Van vyf zeilen bleef slechts een overigh, welk na drie jaren voor *Sevillien* ter reede liep. De naam des schips en schippers verdienen aangeteikent. De schipper was *Joan Sebastiaan Lanus*, een *Biscajer*, op 't schip *Victoria*.

Van de vyf scheepen komt slechts een schip behouden t'huis.

Zedert is drie maal deeze vaart ondernomen na *de Molukkische eilanden*; doch dewyl d'onkosten te hoog liepen, wegens de langduurige togt, is de zelve blyven steken. Meer liet zich *Spanje* gelegen zyn aan de kusten buiten *de Straat Magellanes*, door *de Zuid-zee* bespoelt, op *America*. *Ferdinand Cortesius*, na *Mexico* afgeschikt, vong den Koning *Motezuma* in zyn palleis, en braght door de wapenen het wyd uitgestrekte gewest *Mexico* onder d'Oostenryksche moogendheit, op het jaar vyftien honderd en twintig. Duur stondt *Cortesius* zulk een zegen; want ter venster uit kykende, om de muitende *Spanjaarden* te stillen, wierd van een steen getroffen, dat hy zyn wonde bestierf.

Ferdinand Cortesius neemt Mexico in.

Vyf jaar na 't innemen van *Mexico* bragt *Franciscus Pizarrus* aan *Karel de vyfde* het magtigh landtschap *Peru*. Zes jaar was hy met dit werk bezigh. Thans kreeg hy den Koning *Atabalixa* by den kop, en pleeghde aan hem ongehoorde wreedtheit. Ongeloofelyk was de buit. Potten, ketelen en vorderen huisraad bestonden uit louter goud. Zedert 's werelds schepping had geen overwinnaar zoo veel schatten bemagtigt. Een slecht soldaat bezat ten minsten voor zyn hooft negen duizend ducaten. Meer als een koninglyke rykdom zoude *Pizarrus* behouden hebben, indien niet in de verdeeling des buits ter quader trouwe had gegaan met *Almagrus*, voornaamste metgezel der togt. Hier uit ontstondt scheuringe, welke ook zoo verre uit borst, dat *Almagrus* zich van de wapenen meinde te dienen, om tot zyn gerechtigheit te komen. Hy was in zulk een bloedige toestel bezigh, wanneer door *Ferdinand*, broeder van *Franciscus Pizarrus*, overvallen en vermoordt wierdt. *Almagrus* had een zoon, *Dieghus*, by een Indiaansche vrouw. Deeze, heet op wraak, valt by lichten dage 't huis van *Franciscus Pizarrus* aan, en helpt hem aan kant. De genomen wraak van zyn vaders doodt stondt *Dieghus* duur genoeg: want *Gonzalves*, broeder des omgebragten *Franciscus*, versloeg uit een achterlaage *Dieghus*, die zich nu veel meesters maakte.

Franciscus Pizarrus vermeestert Peru:

onwaerdeerlyke schatten aldaar bekomen.

Spanjaarden vermoorden malkander in Peru.

Gon-

Gonſalvus valt den Spaanſchen Koning af:

Gonſalvus had aan alle kanten de handen ruim. Hy valt dan *den Spaanſchen Koning* af: en neemt het opperſte gezag aan hem zelf. Hier was goet raad duur, om een man, in gezag en magt verheven, zoo verre buiten *Spanje*, onder een andere hemel te bedwingen. Met geweld konde niet goets verricht worden. Men diend zich van de liſt. In het hof van Kaiſar *Karel* munte uit door ongemeene loosheid een mis-prieſter *Peter Gaſea*. Deeze, na *Peru* afgeſchikt, wiſt de zaken diervoegen te beſchikken, dat d'oproerige aan een ellendig einde geraakten, en de Kaiſar aan zyn nieuw gewonne landen. Voor zulk een dienſt kreeg *Gaſea* eerſt *het Palentynſche*, en namaals ook *het Seguntynſche Biſdom*. Maar *Ferdinand Pizarrus* zat lang gevangen in *Spanje*, wegens de bedrevene moord aan *Almagrus*. 't Is aanmerkens waerdigh, dat naauwelyks een van al deeze Peruaanſche ſtruik-roovers, of zyn tot een vreeſſelyk einde vervallen, niet zonder bezondere blyk der goddelyker gerechtigheid. Doch lang voor deeze alle was *Henrik de vierde*, zoone *des Portugaalſche Koning Joan de eerſte*, ontrent d'ontdekking van nieuwe landen, in de weer geweeſt. Want *Henrik*, ziende zyn ouder broeder na 's vaders aflyvigheit ten throon geſtapt, zogt een onſterffelyke naam op *d'Oceaan*. Onderricht by wis-konſtenaars, niet zonder grondige bewyzen, dat van *Mauritanien* af zich vaſte kuſten zuidwaarts uitſtrekten, die te land ontoegankelyk bleven wegens woeſte wilderniſſen, en barnende zonne-ſtraalen; maar door kloeke ſchippers konden bevaren worden: zoo begint *Henrik* 't werk, op het jaar veertien honderd en tien.

word omgebragt.

Henrik de vierde, zoon des Portugaalſchen Konings, ontdekt nieuwe landen.

De eerſte vaart boven de berg Atlas:

De berg *Atlas* was te dier tyd gehouden voor 't uiterſte van alle zeevaart ten zuiden. Twee zeilen geraakten zeſtig mylen boven *den Atlas*; doch wenden aldaar de ſtevens, afgeſchrikt door ongewoone vloeden. *Henrik* had aldus weinig verricht. In tien jaren ſchraapt hy zedert zoo veel by een, dat een nieuwe vloot toeruſte, onder 't beleid van *Joannes Conſalvus*, een dapper zeeman. Deeze dorſt aldereerſt van ſtrand in volle zee ſteken: en boorde door zware ſtormen en ſtroomen, tot vier honderd en twintig mylen boven *de Atlas*. Ondertuſſchen ſtierf de genoemde *Henrik*, en met hem de luſt tot ontdekking van niet ontdekte geweſten.

de tweede vaart.

Alfonſus de vyfde ontdekt de Africaanſche kuſten.

Na verloop des tydts evenwel heeft *Alfonſus de vyfde*, Portugaalſche Koning, den achter gebleven toeleg hervat; onaangezien door inlandſche beroerten dapper geſlingert was. Hy bezeilde dan een groot gedeelte *der Africaanſche kuſten*, van *d'Uithoek de Verde*, tot *Sant Katharyn*: Hy rechte voordeelige handelingen aan met *de Weſterſche Mooren in Guinea*.

Congo ontdekt.

Na *Alfonſus* beſtierde *Joannes de tweede* 't Koningryk *Portugaal*. Door *Jacob Canus* ontdekt hy *Congo*, en voer ettelyke mylen landwaard, in een geweldige ſtroom, voort-gevloeid uit de ſontein *des Nyls*, en 't meir *Zaire*.

Togt van Diaſius.

Ondertuſſchen wierd *Chriſtoffel Columbus* zeil-ree: en vond eerſt (gelyk gezeit is) *Florida*, en zedert ook *Hiſpaniola en Cuba* voor *Ferdinand Caſtiliaanſche Koningh*. Met nydige oogen zagh *Portugaal* zulk een voordering aan: weshalven alle krachten inſpant, om *Caſtilien* niets in deezen goed te laten. *Bartholomeus Diaſius*, uit *Lisbons* haven afgeſtooken, voer langs de kuſten van *Africa* tot de uiterſte uithoek, alwaar door zware ſtormen benoodzaakt wierd t'huiswaart te wenden. Aan den Koning zyn togt ontvouwende, noemde hy deeze uithoek *Buyig*, ter oorzaak bedwongen was wederom te keeren. Doch *de Portugaalſche Koning* vatte 't woordt op, en noemde *den Buyigen* uithoek *'t Hoofd van goede Hoop*: of volgens de Portugaalſche tale, *Cabo de Bone Eſperance*: welke benaming als noch in gebruik blyft.

Cabo de Bona Eſperance, waarom zoo genaamt?

Wonderlyke reize van een Monik.

Diaſius had tot metgeſel een ſtoutmoedige *Franciſcaner Monik Antonius*. Deeze ſtapte aan de uiterſte punt van *Africa* te landt: en beſichtighde niet alleen geheel *Africa*; maar ook zelf een groot gedeelte van *Aſia*. Na lang omſwerven quam hy over *Jeruſalem* tot *Liſſebon*, en verkondſchapte den Koning zyn wonderlyk wedervaren. De Koning uit den *Franciſcaner* wegens de gelegentheit *der Africaanſche*

sche en *Asiatische gewesten*, duidelyk onderricht, begon wederom werk. De onkosten, om een vloot uit te rusten, liepen te hoogh. Hy onderstaat de zaak op een kostelyker wyze. Om *Africa* en *Asia* te doorsnuffelen, verkiest hy *Peter Covillanius* en *Alphonsus Payua*, beide zeer ervaren in d'Arabische taal. Uit *Lissebon* dan vertrekkenze over *Napels*, *Rhodos* en *Jerusalem* op *Cairos* in *Egypten*. Hier scheidenze: *Payua* reisd na *Ethiopien*, alwaar overleed; doch *Covillanius* over *Ormus* na *Calicut* in *Indien*. Alhier ontfangt hy 's Konings brieven, niet weder te keeren, voor en aleer ook *Africa* had doorzien. En hy was nu gekomen in *Ethiopien*, welker Koning, verslingert op d'inborst en het verstant van *Covillanius*, hem op aanzienelyke voorwaarden aan zyn hof hieldt, door het houwelyk met een adelyke Jongvrouw en groote inkomsten. Uit *Ethiopien* echter doed *Covillanius* zeer duidelyk bericht *der Asiatische* en *Africaansche gewesten* aan *den Portugaalschen Koning*. Onder anderen, hoe *Calicut* onder d'Oostersche koop-steden uitmuntede, de inwoonders geel, zwak in krachten, uitgelaten in zeden: ontbloot aan het bovenste lyf, om de lendenen alleen met goudt geborduurt purper bedekt: om de armen hingen paerel-snoeren, en een sabel van de schouders af. Een vrouw trouwde verscheide mannen: weshalven ook de zoonen, als herkomstig uit twyffelachtige afkomst, geen erfgenamen waaren; maar de gebooreenen uit haar susters. Hoe vorders *Ethiopien*, bevolkt van pik-swarte menschen, zich zeer wyd uitstrekte. 't Voerde den Christen naam wel, doch had naauwelyk iets Christelyks over gehouden, dewyl het Moorsche geloof door het Jodendom en veelerlei kettery uitermaten verwildert was. De Koning hield geduurigh een zwaar aantal kryghsknechten in dienst.

Verwonderens waerdige land-reize van twee Portugiesen.

Niet lang na dit bericht quam *Joannes de tweede Portugaalsche Koning* te overlyden op 't jaar veertien honderd vyf en negentig. Zyn staatvolger *Emanuel* beyverde niet min de togten boven *Africa*, na *Oost-Indien*. Over deeze wigtige toeleg raads-plegende, vielen verscheide zin-twistingen. De meeste maakten zwarigheid in 't werk. De reis stond veel gevaar en groote onkosten onderhavig, niet zonder geringe winst en hoop. Indien op voordeel en eer toegeleid wierd, d'ontdekte *Africaansche kusten* verschaften beide. 't Was dwaasheidt meer om de ooren te slaan, als men konde beheerschen. Waar toe het landt ontbloot door verre scheepvaarten en nieuwe volk-plantingen onder een andere hemel, daar *Portugaal* zelf zeer wyde woeste landstreeken had, aan welke de hand van bouwlieden diende gehouden? De hoop des gewins zoude in d'ingezetenen ledigheit voeden, die, oorzaak alles quaats, te mets meer en meer ingekankert, geenzints te verwinnen zoude zyn. Andere daar-en-tegen druisten hier tegen aan: Men had noch geen reden om berouw te hebben wegens d'ontdekking der nieuwe kusten. Zedert was de koninglyke schat-kist met schatten gevult: *Portugaal* door buitenlandtsche handel verwakkert. Indien de vordere toeleg moest steken blyven, ter oorzaak der hagchelyke gevaarlykheden, wanneer zoude dan iemandt groote voorneemens by de hand slaan, als welke gemeenelyk onder 't gevaar leggen?

Emanuel Portugaalsche Koning beyvert de ontdekking van Africa en Indien.

De laatste raadspleging heeft de Koning omhelsd: en in aller yl vier kloeke scheepen, met honderd en zestig bootsgezellen en soldaaten bemant, toegetakelt. 't Opperste beleidt stond aan *Vascus Gama*, welken tot hoofdt-bestierders waren toegevoegt zyn broeder *Paulus Gama* en *Nicolaas Cælius*. Den tienden der hooi-maand des jaars veertien honderd zeven en negentig liep de vloot uit, tusschen het kermen van vrienden en bloed-verwanten der vlootelingen: als werker onmydelyk gevaar ieder te diepe indruk gaf, dan om haar behoudene weder-komst te hoopen. De streek wierd gezet op *de Fortunatische eilanden*; thans boven *d'Hesperides*, voor *Cabo de Verde* verspreid, gevordert, wenden de stevens oostwaard. Alhier vervielenze in zoo woeste zee, dat in drie maanden geen land ontmoetteden. Tien graden bezuiden de middel-lyn ontdektenze een kust; alwaar

Togt van Vascus Gama na Oost-Indien:

is in groot gevaar:

alwaar in de mond van een vermakelyke ſtroom ten anker liepen. d'Inwoonders, moeder-naakt, met kort gekrult hair en geele huid, dreven geen handel. Alleen verruildenze tegen oude ſpykers veldt-vruchten en vee. *Gama* noemde den inham na *Helena*, en de ſtroom na *Sant Jacob.* Aldus ververſt, verzeilen voorts, om boven de *Cabo Bone Eſperance* te geraken: doch wierden in diervoegen door zware ſtormen geſlingert, dat aan behoudenis wanhoopten. De gemeine kreet der vlootelingen was; men liep door dolle vermetelheid na onmydelyk verderf. Waar toe langer gehardebolt met een woeſte *Oceaan*, en vergrimde hemel, door ondragelyke hette en yſelyke buijen? waar toe langer een wegh ingeſlagen, die de natuur voor alle menſchen had toegeſlooten? De wederkomſt zelf gaf kleine hoop van behoudenis. Onwrikbaar ſtont *Gama* tegen deeze klagten der vlootelingen. Ja hy maandeze aan, dat een verwyfde vreeze uit adelyke zielen moeſt gebannen. 't Was nu op een oor na gevilt. Een onſterffelyke naam zoude 't volbragte werk bekroonen. Doch een gemeine ſchrik had d'ooren toegeſtopt voor alle aanmoediging. Weshalven t'zamen ſpannen, om door de dood van een de behoudenis van alle, gelyk zich inbeelden, te koopen. 't Vloekverwandtſchap, door *Paulus Gama* uitgelekt, bragt de ſchippers in hechtenis.

Games volk wil te rugge keeren:

ſtaan hem na 't leven.

Vaſcus ondertuſſchen nam zelf het roer ter hand: en bezeilde eindelyk, door een onſtuimige zee, *de Cabo Bone Eſperance.* Vyftigh mylen hield hy langs de wal, tot een inham ontdekte, die hy *Sant Blaſius* noemde. In 't midden des zelve lag een eiland, vol zeekalven. Te landt geſtapt om ververſing vonden d'inwoonders niet ongelyk met die aan d'ander zyde van *Africa* woon-

Ontdekt nieuwe landen.

woonden: alleenlyk bedektenze haar schamelheit in een houte schede.

komt tot Zofala: Zedert maakte de vloot een traage voortgang, vermits de zwaare tegenvloed en holle zee. 't Geweft *Zanguebar* noemde *Gama* na de geboorte des Heilands. Voor de vermaarde stad *Zofala* ten anker geloopen, vond d'inwoonders zoo onmenschelyke niet als de voorige. Zy droegen alle kopere arm-ringen: de mannen pooken met tinne geveften. De spraak was t'eenemaal onbekent: alleenlyk een *der Zofalasars* gaf in d'Arabische taal bericht: hoe blanke menschen in scheepen, niet ongelyk *de Portugaalsche*, met haar handelden. Op de vloot waren tien doodt schuldige mannen, welke de Koning binnen *Lisbon* gedoemt had, om in plaats van sterven elders aan een onbekent land gezet te worden. Van deeze liet *Gama* twee tot *Zofala*, ten einde de spraak, zeden der ingezetenen, en gelegentheit van de kust leeren mogten. Inmiddels nam de sterfte door scheur-buik, ongewoone lucht en kruiden, zoute kost en geduurige moeijelykheid op de vloot, dapper toe.

komt tot Mosambique: Een gantsche maandt hieldenze het voor *Zofala:* en verreisden toen na de stad *Mosambique*, gelegen op een klein eilandt, vyftien graden bezuiden de middel-lyn, vermaard door sterke koophandel. De burgers droegen bombazyn gewaadt, met goudt geborduurt, een groote finne tulleband om 't hoofd, sabels van de schouders afhangende, en in de slinker hand een schild. Aldus gekleed voerenze met bootjens aan boort van *Gama:* die haar beleefdelyk onthaalde, en verstond: hoe de Koning van *Quiloa*, geheeten *Abrahem*, 't opperste gezagh had over *Mosambique;* doch dat een stadhouder (d'Arabers noemen hem *Xeques*) uit 's Konings naam de stad bestierde. Des stadhouders benaming was *Zacoeya*. In deezes gunst wist *Gama* zich diervoegen in te wikkelen, dat twee ervare piloten verkreeg, welke aannamen de Portugaalsche scheepen na *Indien* te brengen. Dusdanige gunste ontstont uit een inbeelding, welke *de Mosambiquers* hadden van de vlootelingen, te weten datze *Westersche Saracenen* waren. Doch naderhandt bericht Christenen te zyn, veranderden haar goeddadigheit in haat. De twee piloten dan sprongen buiten boordt, en ontquaamen door swemmen. *De Portugiesen*, wegens dusdanigen handel getergt, bragten geschut te boort, verscheide *Mosambiquers* omhals, en zoo veel door ongehoorde kartouwslagen te weeg, dat *Zacoeya* het hooft in de schoot leide, en een ervaren schipper op het vaar-water na *Indien* verschafte. *beschiet de stadt.* De schipper, niet min trouwloos dan de twee weg-geswomme piloten, had heimelyke last, om *de Portugiesen* bedriegelyk over te leveren aan den Koning van *Quilao*. Weshalven haar wys maakt, hoe in *Quiloa Abissynsche* Christenen woonden, by welke alle noodtdruft te bekomen was.

Verradery tegen Gama loopt te loor: *Gama* naderde nu zyn onvermydelyk verderf, in *Quiloa* hem beschooren; wanneer schielyk een groot onweder belette, dat niet konde aandoen de haven van *Quiloa:* binnen welke andersints de Koning, ten hoogsten gebelgt over de bejegening voor *Mosambique*, wraak had genomen. De schipper aldus verzet, bedenkt een andere vont. Hy wend de stevens na *Mombaza*, een stad gelegen op een hooge steenrots, en byna rondtom bespoelt van de zee, en niet zonder bequame reede. Alhier liet *Gama* 't anker vallen: wanneer d'inwoonders uit nieuwsgierigheid met groote troppen aan boort quamen. De voornoemde Saracynsche schipper hadze ondertusschen alle zoo verre versproken, dat een kans zouden wagen, om de drie Portugaalsche scheepen af te loopen. Een van de vier scheepen was nu bereeds verbrandt, dewyl niet bemand konde worden: 't volk door ziekte en sterfte zeer verswakt zynde. Sulks te lichter viel haar verraderlyke toelegh uit te voeren. *door hoedanige toeval.* Doch *Gama* had schielyk de zeilen en ankers laten vallen in de ingang der haven, om niet tegen naby gelegene ondiepten te vervallen. De Saracynsche schipper, door het gints en weder loopen van het boots-volk en eigen gewisse ontroert, waande zyn toeleg ontdekt te zyn: begaf zich dierhalven buiten boort, en swom aan land: gelyk ook d'andere inwoon-

woonders van *Mombaza*, op *de Portugaalſche* ſcheepen over geklommen.

Gama verovert twee ſcheepen: Deze kreegen echter alhier een ervaren ſtuurman, twee *Saracynſche* zeilen, en dartien gevangene; want d'overige waren buiten boort geſprongen. De gevangene deeden *Gama* bericht; hoe de ſtadt *Melinde* onder de middel-lyn en niet verre lag: hoe de Koning van *Melinde* zich tegen vreemdelingen zeer minnelyk betoonde. *De Portugieſen*, hier door aangemoedigt, verzeilen derwaards, en bevinden 't bericht *der Saracenen* waarachtigh. *ankert voor Melinde.* De Koning, dewyl wegens hooge ouderdom verzwakt was, zond zyn zoon aan *Gama*, met geſchenken en bewys van alle vriendelykheit. Hy voorzag hem ook van een ervaren ſchipper, die de vloot na een en twintig dagen gelukkig onder *Calicut* in *Ooſt-Indien* aan bragt.

Beſchryving van Calicut. Deeze ſtadt leit op *de Malabaarſche kuſt*: heeft geen haven, hoewel een voorname hoofd-ſtadt is. Met het uitgaan des bloei-maandts wordt d'hemel aldaar door ſtormen en ſlag-regenen, en de zee door yſelyke barningen ontſtelt. 't Was juiſt die tydt, wanneer het *de Portugiezen* twee mylen onder *Calicut* zetteden. Eerlang evenwel quamen verſcheide ſchuiten af. *Gama* bragt insgelyks een der hals-gevangenen te landt: alwaar een groote menigte hem om 't lyf vloogh, naauwelyks verzadight door aanſchouwen. Onder den gantſchen hoop bevonden zich twee kooplieden van *Tunis*: d'eene, genaamt *Monzaida*, was ervaren in de Spaanſche taal. Deze leide den hals-gevangenen na zyn huis: bood vriendelyk allerlei dienſt aan *Gama*: deed opening van de gelegentheit des landts en inwoonders. *Hoe Gama aldaar onthaalt is.* Met *Monzaida* zendt *Gama* twee gezanten af tot den Kaiſar, by *de Malabaren* geheeten *Zamorin*. Hy verzocht te mogen landen, om den *Zamorin* over te leveren brieven *des Portugaalſchen Konings*, vervattende gewigtige zaken, en verzoek van eeuwige vriendtſchap. De *Zamorin* onthieldt zich dier tydt binnen een klein ſtedeken *Pandarane*, twee mylen afgelegen van *Calicut*. Alhier quamen de twee gezanten tot gehoor. Haar verzoek wierd ingewilligt, niet zonder betuiging van aangenaamheit, wegens de komſt *der Portugaalſche vloot*. Ook wees *de Zamorin* aan, datze onder *Pandarane* ten anker zouden loopen, alzoo daar een veilige reede lag, tegen de dagelykſche ſtormen. Ondertuſſchen voer de ſchout van *Pandarane*, genaamt *Catuales*, aan boort, om *Gama* na 't kaiſarlyk paleis te geleiden. *Gama* voorzagh geen klein gevaar in 't werk, zich ter beſcheidenheit te ſtellen van *den Zamorin*. *Gama verſchynt voor den Kaiſar van Calicut, niet zonder bezondere beduchtheit.* Hy liet dan zyn broeder ſcheep, met laſt: indien hem eenige zwarigheidt over quam, zonder uitſtel 't anker te lichten na *Portugaal*, en den Koning aldaar des gantſchen wedervarens bericht te doen. Hy liet verſcheide booten aan ſtrandt op zyn vlucht wachten. Hy verkoos ook twaalf d'alderſchoonſte en koſtelykſte der vlootelingen, tot metgezellen. Toenmaals was by *d'Indianen* geen gebruik van paerden of laſt-dragend vee. Ettelyke arbeiders droegen *Gama* op een zetel na *den Zamorin*. Langs de wegh begroeten hem zommige *Caimames* en opperſten der *Bramenes*, gekleed in lynwaat. Deeze greepen den vreemdeling by de handt, en geleiden hem door verſcheide kamers. Voor ieders deur hadden tien ſoldaten de ſchildwacht. Eindelyk trad in een heerlyke zaal, *Beſchryving van 't paleis des Zamorins tot Calicut.* welker vloer met koſtelyke zyde bedekt lagh, de muur rondom met ſchoon tapyt-werk, beide van goudt doorvlochten. 't Geheel vertrek rees aan alle kanten by trappen op, tooneels-gewys, alwaar de Vorſten neder zaten. De *Zamorin*, in wit katoen geborduurt met goude roozen, en zamen gebonden door een verwonderens waerdige geſp van peerlen, lag op een uitnemend verciert bedde. Een hoedt uit fyn goudt, na gelykenis eens tullebandts, met edel geſteenten gepronkt, bedekte 't hooft. De bloote armen en beenen wierden omvangen van goude boogen; de teenen en vingers bezet met ringen vol koſtelyke diamanten. Nevens hem ſtond een bedaagde kamerling, houdende in een platte ſchotel 't kruid *Betel*, welk *d'Indiaanſche* *Betel een bezonder kruid.* Vorſten geduurig knaauwen, om een liefelyke adem te hebben, den dorſt te verſlaan, en quyl af te dryven. De *Zamorin*, bruin van verwe en groot van

 lichaam,

lichaam, drukte genoeg uit een koninglyke achtbaarheid.

Reden van Gama voor den Zamorin.

Gama, geboden neder te zitten, doet bericht door een tolk: hoe *Emanuel, Portugaalſche Koning*, was aangedreven, om met vergelegene Vorſten verbonden in te gaan; onder welke alzoo boven alle verre uitmunte *de Malabaarſche Kaiſar*, (als wiens deugden, magt en ontſaggelykheit 't gerucht over de wereldt volmondig verſpreide) had deeze vloot, langs een onmetelyke weg, door duizendt hagchelykheden, herwaarts afgevaerdigt: ten einde *des Zamorins* vriendſchap verkreegen wierd, en onderlingen handel tot wederzydſche winſt en eer. Hier op leverde *Gama* de brieven van zyn Koning over, geſchreeven in Arabiſche en Portugaalſche taal, nevens eenige geſchenken.

De Zamorin toond vriendſchap aan Gama.

De Zamorin ſchepte in 't een en 't ander groot vermaak: bood vriendſchap aan: onderzogt na *Portugaals* gelegentheit en de tocht van *Gama*: en onthaalt hem niet min minnelyk als koſtelyk. Dit onthaal wierd eerlang ruchtbaar onder 't graauw. Niemant evenwel die 't meer ontſtelde, dan *de Saraceenſche kramers*, dewelke in merkelyk aantal binnen *Calicut* zich onthouden. Deeze zagen te gemoet, dat *de Portugieſen* haar handel zouden onder-kruipen, indien 't nieuwe vaar-water begon ſtand te grypen. Hier quam by een gebooren haat, die zy, uit verſchil van Gods-dienſt, tegen *Chriſtenen* voeden. Zy ſteken dan de hoofden te zamen, en gezamentlyk na den Kaiſar: met toelegh, om *de Portugieſen* zwart te maaken. Men ſtrooidt uit: 't waren zee-ſchuimers, en geſlaagen vyanden des menſchelyken geſlachts. Indien aan de zelve den handel wierd open geſtelt binnen *Calicut*, *de Saraceenſche kramers* zouden op-kramen. Men mogt toezien, of 't dienſtiger was, dat eenige weinige roovers uit verre afgelegene geweſten boven oude en vertrouwde vrienden, die geen gering gewin *den Malabaren* toebragten, geſtelt wierden.

De Saraceynſche kramers binnen Calicut brengen Gama in den haat by de Kaiſar.

Malabaren leggen toe, om de Portugiezen te vermoorden:

De Malabaren zyn van lichtvaerdigen geeſt. Opgeruit dan door *de Saracenen*, nemen voor *de Portugieſen* aan kant te helpen. De toeleg was ter uitvoering geſtelt, 't en zy 't *Monzaida* ontdekt had aan *Gama*: die ter naauwer nood ontſnapte langs bedekte wegen. Geſwint haalt hy 't anker op, en ontmoet in zee *een Indiaans* zeil. Met dit ſchip beſteld hy een brief, vol verwyt aan den Koning: als die 't recht der volkeren, niet zonder de alderuiterſte trouwloosheidt geſchonden had. Hy verzocht vorders herſtelling van *de Portugieſche* waaren, uit haaſt aan landt gebleven. Doch *de Zamorin* ſchoof het misdryf op zyn dienaars, die bereeds ten ſtraf gedoemt ſtonden.

't mislukt.

Onaangezien duſdanige verontſchuldiging quam 't goed niet te voorſchyn. *Gama*, hier door getergt, diend zich van de wapenen. Hy vermeeſtert dan eerlang *een Malabaris* ſchip, en in 't zelve zes voorname *Malabaren*. De gevangene benoodzaakten *den Zamorin* tot weder-geving der achter gelaten *Portugieſche* goederen. Hy laat ook volgen een antwoordt op de brief *des Portugaalſchen Konings*.

Gama taſt de Malabaren aan:

Ondertuſſchen was de meer-gemelde *Monzaida* gevlucht na de vloot, bevreeſt voor onmydelyk verderf, ter oorzaak des gemeinſchaps gehouden met *de Portugieſen* voor *Calicut*. *Monzaida* zedert in *Portugaal* gedoopt, leefde een geruſt en ſtil leven.

Maar *de Zamorin* konde zyn leed niet wreeken, ter oorzaak *de Malabariſche* vloot op 't land gehaalt lag. Zeſtig ſchuitjes evenwel vol krygs-volk ſtaken na *de Portugaalſche* vloot. En zy waren nu ten aanval geſchaart, wanneer door een ſchielyke ſtorm verſtrooiden. *Gama*, uit het gezicht van *Calicut* vervallen, wend t'huiswaart: en komt, na een weinig meer als twee jaarige reize, te weten op 't jaar vier hondert negen en negentig, voor *Liſſebon* ten anker. En aldus is hy de eerſte geweeſt, die met een meer als mannelyke dapperheid, langs een onbekende wegh, door duizendt moeijelykheden, *Ooſt-Indien* te water ontdekt heeft.

keert na Portugaal:

komt t'huis:

Zedert namen de *Portugieſen* voet in *Indien*, en bezonder binnen *Goa*. De voorzeide ontdekking door *Gama* wiert dies te wonderlyker gekeurt, dewyl drie oude ſteenen uit d'aerde ontgraven zyn, den negende van oogſt-maand, op het

Wonderlyke ſteenen wegens d'ontdekking van Indien, in Portugaal uitgegraven.

het jaar vyftien honderd en vyf, in het dertiende jaar van de heerſchappy *des Portugaalſchen Konings Emanuel*, nevens *de Oceaan* aan d'uithoek *Rocha de Cyntra* in *Portugaal.* De ſteenen vertoonden verſleete Latynſche letteren, welker inhoud van woordt tot woordt aldus luid:

Sibylla vaticinium Occiduis decretum: volventur ſaxa literis & ordine rectis. Cum videns, Occidens, Orientis opes: Ganges, Indus, Tagus erit mirabile viſu Merces commutabit ſuas uterque ſibi Soli aeterno ac lunae Decretum.

De voorzegging der Sibylla, beſlooten over de Weſterſche inwoonders.

Met letters zullen rollen ſteenen,
En in een rechte orde ſtaan:
Wanneer gy Weſt zult ſchouwen aan
De ſchatten uit het Ooſten heenen.
De Ganges, Indus, Tagus ſtroomen,
('t Zal zyn ten hoogſten wonderbaar)
Verwiſſelende waar voor waar,
Van verre alle t'zamen komen.
't Beſluit voor de eeuwige Zonne en Maan.

Veel was te doen om deeze uitgedolven ſteenen.

Het dreunde over *Europa* wegens deeze vereeuwde ſteenen. 't Geſchrift, by d'uitheemſche handelaars binnen *Liſſebon* uitgeſchreeven, vervloog eerlang door *Vrankryk*, *Italien*, *Poolen* en *Duitſchland.* Self geleerde herſſenen ſloofden zich af met uitleggingen over deeze wonderlyke voorzegging der *Sibylla.* En lichtelyk ſtak de wereld noch in deeze dwaasheidt, dat de *Sibylla* voorzeid had; hoe *Ooſt-Indien* te water zoude ontdekt worden by weſterſche volkeren: 't en zy 't bedrog uitgelekt was. Want gelyk de geleerde *Caſpar Varrerius* niet zonder duidelyk bewys getoont heeft, leit het werk aldus:

't Bedrog met de zelve.

Wanneer *de Portugaalſche Koning Emanuel*, door *Gama* de verhaalde togt ten einde bragt, leefde binnen *Liſſebon* een berucht dichter *Hermicus Caiadus*, leerling van *Angelus Politianus.* Deeze liet drie marmerſteenen met oude letters behakken: vervattende hoe *d'Ooſter-Indianen* zouden vervallen onder *'t Portugieſche* gezag. De zelve nu wierden heimelyk onder gedolven by 't ſtedeken *Syntra:* en wanneer door de tydt eenige verouding hadden, noodigt hy een gezelſchap op zyn hofſtede, by dewelke de ſteenen verborgen lagen. Terwyl zich vrolyk maakten, quam de hoef-pachter over tafel boodſchappen: de gravers, in dienſt van *Caiadus*, ontdekten marmer-ſteenen met vreemde letters, betuigende een verborgen ſchat te dier plaats. Alle vliegenze van 't gaſt-maal derwaarts; vinden de ſteenen: verwonderen zich over 't voorzeggende gedicht der *Sibylla.* De Koning had mede wetenſchap deezer bedriegery: hy veinſd zich verbaaſt: laat de ingehouwe vaerſen by de hovelingen uit ſchryven, en de ſteenen als heiligdommen in zyn juweelkamer opſluiten.

De Portugieſen hervatten de togt na Ooſt-Indien.

De Portugieſen vorders hebben de togt van *Gama* niet laten ſteken, maar zoodanig hervat, dat zich binnen weinige jaren meeſters maakten van wyd uitgeſtrekte landtſchappen in *Indien.* De ſtadt *Goa*, twee-maal ontweldigt den magtigen vorſt *Hidalkam*, overleden op het jaar vyftien honderd vyf en dertig, diend *den Portugieſen* voor een zetel der Indiaanſche overwinſten. Uit *Goa* zynze voorts in *Indien* geboort.

Dertien ſcheepen onder Capralis na Ooſt-Indien.

Zedert de wederkomſt van *Gama* ruſte *Emanuel* dertien ſcheepen uit, voorzien met vyftien honderdt bootsgezellen, en vyf honderd ſoldaten, onder het beleid van *Petrus Alvares Capralis.* Zyn laſt hield in: by alle mogelyke wegen vriendtſchap te maken met den Kaiſar van *Calicut:* aan te houden, om een ſterkte onder *Calicut* op te werpen, ten einde in veiligheid den koophandel moghten dryven. Indien de Kaiſar de voorſlag afſloegh; hem met wapenen te dwingen. *Capralis* hield den zelven ſtreek, by *Gama* gehouden, tot *Sant Jacobs eilandt* toe. Thans liep hy weſtelyker aan: en verviel ten laatſten op een onbekende kuſt, dien hy noemde *'t Landtſchap des Heiligen Kruis;* huiden wordt het *Braſil* geheeten.

Braſil ontdekt.

Waar van de nieuwe Indiſche kuſten haar benaming ontfangen hebben.

't Verdient aangeteikent, hoe *Portugieſen* en *Caſtilianen*, bezig met nieuwe geweſten te ontdekken, meeſten tyd de ſtroomen, ſteden, landen en eilanden een benaming toe-voegden na de Sant of Santinne, welker geheugenis, volgens Roomſche geloof, op die dag gevierd wierd, wanneer vreemde plaatzen vonden.

Capralis vorders recht op *Braſil* een marmere zuil: vaerdigd *Gaſpar Lemius* te rugge na *Portugaal*, om den Koning *Emanuel* aldaar bericht te doen wegens 't nieuw ontdekte geweſt. Hy zelf ver-

vervordert de reis na *Calicut*; doch beloopen van zoo vreeselyke storm, dat vier scheepen vergingen. Trouwloos ging *de Zamorin* van *Calicut* met *Capralis* te werk; maar die hem de geledene schade ruim dubbeld betaalt zette.

Vier scheepen vergaan door storm.

Daags voor oogst-maand, op 't jaar vyftien honderd en een quam hy tot *Lissebon* aan.

Capralis komt te huis.

Emanuel had in 't zelve jaar ook afgevaerdight *Joannes Novius* met drie scheepen: die, door *Capralis* bericht van de lagen *des Zamorins*, onverrichter zaken t'huiswaard wendden. *De Portugaalsche Koning* liet echter den moed niet zakken. Hy brengt dan wederom op 't volgende jaar tien scheepen in zee, onder 't beleidt van *Vascus Gama*: zedert noch een tweede vloot, bestiert by *Vincent Soderius*: een derde by *Stephanus Gama*: een vierde by *Alphonsus* en *Franciscus Alburkerkens*: een vyfde by *Gundissalvus Cœlius*.

Noch een vloot onder Novius na Indien.

Gama weder na Oost-Indien.

Hem volgen verscheide vlooten.

De schip-vaart na *Oost-Indien* ging *den Portugiesen* ernstigh ter herten. Haar yver besloegh wel; want binnen korte jaren kreegen aldaar zoo veel voet, datze geheele koningryken zich onderwierpen, of ten minsten door koophandel met *d'Indianen* groote schatten uit de zelve weg voerden.

Portugiesen krygen groote voet in Oost-Indien.

Onder andere was haar zeer voordeeligh de vaart op *Japan*. Wie aldereerst *der Europers* JAPAN heeft aangedaan blyft onzeker, niet tegenstaande in de voorige eeuw ontdekt is. Voor my, ik heb tot noch toe het recht bescheid niet konnen vinden. Eenige stellen, doch zonder bewys en benaming van schipper of schip, dat *de Portugiesen* by toeval door een zware storm na *Japan* vervallen zyn, op 't jaar vyftien honderd negen en dartigh. *Franciscus Xavier*, in een brief uit *Cocin*, steldt de tydt vyf of zes jaar later; want hy twyfelt aan een jaar. *Joannes Petrus Maffeus*, insgelyks *een Jesuit*, en *Jacobus Thuanus*, volgen 't gevoelen van *Antonius Galuanus*, beweerende in 't boek *d'eerste ontdekker des wereldts*, hoe *Antonius Mota*, *Franciscus Zeimot* en *Antonius Pexot*, uit *Dodra* afgestoken na *China*, by schrikkelyk onweder tegen *de Japansche eilanden* dreeven, op 't jaar vyftien honderd twee en veertigh. Doch of niet andere voor haar dit water bevaren hebben, heb niet gevonden. Ondertusschen blyft het buiten tegenspreeken, dat *de Chinesen* en *Japanders*, zynde de laatste uit d'eerste herkomstig, lang voor *de Portugiesen*, onderlinge handel dreeven. Vorders is d'ontdekking door *Mota*, *Zeimot* en *Pexot* voorgevallen, wanneer *Martinus Alphonsus Sosa* voor Onder-koning uit *Portugaal* tot *Goa* aan quam.

Vaart op Japan, by wie eerst is aangevangen, kan niet vast gezeit worden:

de meeste stellen in 't jaar 1542.

Zedert hebben *de Portugiesen* vaster voet gekreegen in *Japan* by dusdanige voorval. Een *Japander* jongeling *Anger*, bevreest voor de bitterheit van zyn vervolgers, had toevlucht genomen tot een klooster der *Bonzii*, zynde *Japansche Papen*: wanneer aldaar ter reede liep *een Portugies* schip, bestiert by *Alvarus Vazius*. Aan deeze kreeg *de Japander* jongeling kennis, en door hem gelegentheit om zich 's nachts weg te pakken. By geval lag een koopvaardy-man *Georgius Alvaresius* zeil-reed: by den zelven, door voorschryven van *Vazius*, gebergt, ontsnapt eerlang binnen *Malakka*, op 't jaar vyftien hondert zeven en veertig, alwaar den doop verzocht: maar alzoo *de Malakkische Papen* oordeelden dat de Bisschop *Joannes Alburquerque* d'eer toequam om *een Japander* te doopen, is na *Goa* tot den Bisschop verzonden, en nevens een *Japander* slaaf gedoopt met de benaaming *Paulus van 't Heilig Geloof*. *Cornelius Hazart* stelt twee knechten, van welke d'een *Joannes* en d'ander *Antonius* geheeten wierdt. Doch de brief, by *Anger* zelf uit *Goa* geschreeven, den acht en twintighsten der slacht-maandt des jaars vyftien honderd acht en veertig, gelyk de zelve voor staat onder *de Japansche brieven*, by *de Jesuiten* aan 't licht gebraght, gewaagt slechts van een dienaar. Doch hier is weinigh aan gelegen. Wy zullen slechts voort gaan, en den gantschen handel van d'inkomst der *Jesuiten* in *Japan*, en vordere bloedige vervolgingen tegen haar en alle Roomsgezinden na waarheit naakt ontdekken.

By wat gelegentheit de Portugiesen een vaste voet gekreegen hebben in Japan.

Anger voornoemt wist zoo veel in te brengen wegens de magt van *Japan*, dat *de Jesuit Franciscus Xaverius*, *Cosmus*

Cosmus Turrensis, en *Joannes Fernandez*, derwaards over *Malacca* uit *Goa* vertrokken. *Xaverius*, in een brief aan *het Jesuietsche gezelschap tot Conimbrica*, verhaald: hoe hy met een *Sineesche schipper* van *Malacca* zeil ging, niet zonder hoop om in *Japan* te komen: niet alleen ter oorzaak' *Anger*, tot het Pausdom over gekomen, zeer goede gelegentheidt gaf: als ook dewyl uit *Japan* binnen *Malacca* bericht kreeg door *Portugiesche* handelaars: hoe bereeds de grond des Christendoms aldaar geleit was by een misselyke voorval. Uit last van *een Japansche Vorst* waren de gezeide *Portugiesen* in een huis geherbergt, alwaar het ysselyk spookte: de kleederen wierden van 't lyf af gerukt: schrikkige vertooningen quamen te voorschyn: 't gerommel en geraas was ondragelyk. Wat raad? Men begon te denken op kruissen; welke dan 't gantsche huis door geplaatst zyn. Naauwelyks warenze gestelt, of de duivelen verstooven na d'afgrond. *De Japanders*, verwondert over de kracht der kruissen, bootstenze na, en maakten door de gantsche stad plaats voor de zelve. Sulks ieder huis een kruis had.

Inhoud van Xaverius brief wegens zyn reize na Japan.

Maar, om weder te keeren tot *Xaverius*, wegens de togt na *Japan*. Voor-gemelde *Sineesche schipper* zogt het futsel-boek; bleef hengelen aan d'eilanden: de tyd verliep, om *Japan* aan te doen. Weshalven na *Sina* streek zet, en binnen de haven van *Canton* tegen de wal. Doch dewyl de windt gunstig blies, verzeild hy na de reede van *Chincheu*, om aldaar te verwinteren. *De Sinees* had een afgodt achter op 't schip, voor welken kaerssen aan stak, met aloë-hout rookte, vogelen offerde, en spys aanbood: verzoekende t' ellekens door lootinge na d'uitkomst der Japansche reis. Zomtyds viel het lot ten goede, zomtyds gaf het quaade voorspook. Terwyl de steven na *Chincheu* gewend is, word door een schip gewaarschouwt: hoe *de Chincheusche reede* door zee-schuimers ingenomen was. De wind belette de hertogt na *Canton*: weshalven tegen wil en dank na *Japan* over leid: alwaar in de haven van *Cangoxima*, geboorte-plaats des voornoemde *Paulus van 't Heilige Geloof*, *Xaverius* te landt stapt, den vyftienden van oogst-maand, op het jaar vyftien honderd negen en veertig: en word door d'ouders en bloedverwanten van *Paulus* beleefdelyk onthaaldt. En deeze, onaangezien het heidendom verlaten had, stont in groote achting by de zyne, ter oorzaak d'afgeleide togt onder de verre gelegene *Indianen*. Ieder haakte na nieuws. 't Gerucht dyde ook uit tot in d'ooren *des Konings van Saxuma*. Derwaarts dan is *Paulus* ontboden. En deeze deed opening, belangende de zeeden *der Portugiesen*; haar gebied over *Indien* door wapenen bevochten: en toestant van de landtschappen rondtom *Malacca* en *Goa*; 't gezelschap der *Jesuiten*, met hem overgescheept.

Vordere reize van Xaverius na Japan.

Scheeps afgod van een Sinees.

Xaverius land in Japan.

Een Japander tot het Pausdom gebragt, doet bericht van 't geen in Indien gezien had.

Hoe voorders de Jesuiten *Xaverius* en *Turrensis* voor *den Koning van Saxuma* opening deeden van de Pausselyke Gods-dienst: 't gevolgh op deezen handel: de zin-twisting over geloofs-stukken met de Japansche Papen: de wonderen tot bevestiging der Roomsche leer by *Xaverius* bezonderlyk verricht: als namentlyk melaatsche te reinigen door het teken des kruis: ongeneesselyke ziekten te geneezen door aanraken: dooden op te wekken, ja uit de helle te redden: over-komst van groote hoopen *Jesuiten*, en andere Roomsche Mis-priesters na *Japan*: de vervolging tegen de zelve, mag de leezer, hoewel niet zonder bescheidenheidt, naspeuren *in de Japansche brieven* by *de Jesuiten* uitgegeeven, en ten verscheide tyden en plaatzen gedrukt tot *Lions*, *Loven*, *Dilingen*, en *Colen*.

Doch behalven de zeilen, die de Jesuiten *Xaverius*, *Cosmus*, *Turrensis* en andere na *Japan* van tydt tot tydt over voerden, is ook berucht de togt die d'hopman *Francisco Pais*, met het schip *de Sancta Crus*, uit de haven voor *Macau* deed, in 't jaar vyftien honderd vyf en tachentig. Hy liep dan door

 de

de Straat van *Lanton* op zes vademen zand-grond. Buiten d'engte word het vry dieper. *Lantons* Straat heeft aan haar ingang een bogt ter slinker zyde, daar de windt zeer scherpte: zulks het schip de Straat niet had door geraakt, 't en zy de sterke stroom styf door zette. Met den dageraad wierd het eiland *Branco*, welkers hooge witte klippen verre in zee uit kyken, ontdekt: en zedert ook het vlakke landt *Lamon*, kennelyk by twee dunne hoofden, die het ten noord-oosten en zuidwesten zeewaardt uit-steekt. *Francisco Pais* hield de streek meest noordoost: worstelde zomtyds met langwylige kamlte, zomwyl met zwaare donder-slagen en blixemen. Een geruime tyd hield hy *China* in 't gezicht, op zeven en zes myl van de wal. Eindelyk voer dicht onder d'eilandekens *de twee Gesusters*, *Formosa*, als ook *de drie Koningen*. Alhier beloopen van zulk een storm, dat de hoop der behoudenis scheen ten einde te zyn. 't Water schoot hemels-hoogh hol; en de windt eerst uit den noordt-oosten, en voorts na den noordt-westen. Een nacht en dagh worstelde *Pais* met vreeze des doods. Thans bedaarde het weder: weshalven de reis vervordert. Voor *Formosa* vond hy vyf en veertigh en vyftig vademen moddergrond.

Togt na Nangesaque gedaan door Francisco Pais.

Het verdiend bezondere aanteikening, hoe God de toekomstige zware stormen door bezondere voorteikenen alhier bekent maakt: namentlyk door een kleine regen-boogh van paersche verve dicht boven den gezicht-einder; doch de kleine regen-boog word omringt van twee andere, welker uiterste de grootste is. *Pais* hier door gewaarschout, zette alle touwen strak aan, en bezorgde 't geen dienstig was, om het onweder te verduuren. Voor *d'Uithoek de Bona Esperance* vertoondt haar insgelyks een klein wolkjen, niet grooter dan een vuist, waar op eerlang gevaarlyke vlagen volgen. Doch *Pais*, op honderd myl aan het eiland *Meaxuma* gevordert, zag met verwondering een merkelyk aantal witte en zwarte zee-vogels, by de *Portugeesen* genaamt *Alcatrases*, die aldaar op visch aasden. Voor *Meaxuma* leit een blinde klip: 't eiland zelf vertoond haar vier-zints doorsneeden. Op het zuid-westelykste staan twee ronde heuvelen: de andere eilanden zyn kenbaar by rotzen, niet ongelyk den orgel-pypen. Tot op twee mylen liep *Pais* hier langs, ter hoogte van een en dartig graden: zette streek na *Cabexuma*, met veel klippen bezet: ontdekte 't gebergt van *Amacusa*; en de uiterste hoek des eilands *Cavallos*, kennelyk aan hooge pyn-boomen: voor een steen-plaat breekt alhier de zee. Thans liep hy 't gat voor *Nangesaque* in, op een boom over-een-gebragt met het dak van de grootste kerk tot *Nangesaque*. Doch zedert hebben *de Hollanders* ook dit vaar-water beginnen te bevaren. Te vooren, hoe wel zeer tot koophandel genegen en gelegen, hieldenze haar te vrede met de Noordsche vaarten op *Noorwegen*, *Dansik*, *Koningsbergen*, *Riga*, *Revel*, *Denemarken*: en voorts met *Spanje*, *Vrankryk*, *Engeland*, en vordere nabuurige volkeren. De verste togten vielen over *de Middellandsche Zee* na *Genua*, *Livorno*, *Messina* en *Smirna*.

Voorteikenen van onweder merkwaerdig.

De zaak dient een weinig hooger opgehaalt. Geduurende d'oorlog, die de *Vereenigde Nederlanders* met *Spanje* voerden, hadt *Spanje* zyn havenen ten koop-handel voor haar geopent. De Koning aldaar benam eindelyk de vryheidt, wanende de *Nederlanders* beter te bedwingen konnen, indien den schipvaart bekommerde, welke Nederlands ziel was. Tot dien einde laat hy zeer gestrenge plakkaten afgaan, tegen die of na of van *Spanje* uit *Nederland* koopmans goederen vervoerden. *Spanje* ondertusschen hield de stapel der *Indiaansche* waaren; alwaar *Europe* moest ter merkt komen. Dit vaar-water voor *de Nederlanders* geslooten, deed haar na wigtiger toelegh omzien. Want waarom zoudenze geen togt na *Oost-Indien* derven onderstaan, en de handel dryven, daar *Spanje* geen bezetting had? Bezonder indien achter *Russien* en *Tattaryen* een vry nader wegh door de

Eerste reden waarom de Nederlanders de vaart op Oost-Indien hebben aangevangen, en vervolgens ook op Japan.

de Straat Anian konden vinden na *Japan;* zynde niet boven duizend twee honderdt vyf en dertigh mylen van *Hollandt* afgelegen. Zoo gedacht, zoo gedaan. De heeren *Jacob Valk*, *Chriſtoffel Roeltius*, *Balthaſar Moucheron*, *Jan Janſzoon*, *Karel* en *Dirk van Os*, ruſten vier ſcheepen ten gezeiden einde uit: welke, den vyfden des zomer-maands, op het jaar vyftien honderdt vier en negentigh, onder *Willem Barentszoon*, zee kiezen. Doch, worſtelende met de yſſelyke ysſchollen by *Nova Sembla*, keerden onverrichter zake. Voor de tweede reis wierd echter de togt hervat. Men vaerdight weder zeven zeilen af, beleit by *Willem Barentszoon* en *Jacob Heems-kerk*. Doch na vier maanden en zeſtien dagen liep de vloot met gelyk ongeluk weder in *de Maas* binnen. Ten derden maal vat men 't werk by de hand. Van twee ſcheepen bleef een door 't ys bezet; 't volk genoodzaakt op *Nova Zembla* t'overwinteren: en 't andere ſchip t'huiſwaart te wenden.

Eerſte ſcheepen der Nederlanders zoeken achter noorden om na Ooſt-Indien te komen, doch te vergeefs.

De toegevrooze Oceaan ſloot die wegh om de noordt na *Indien* toe. Voor kloeke zee-helden lagh de gewoonelyke vaart open, hoewel door duizendt gevaarlykheden. d'Aandryver tot zulk wigtige toelegh was *Cornelis Houtman*. Deeze, lang in dienſt der Spaanſche handelaars op *Ooſt-Indien*, kreeg eindelyk een harde ſmeet: want, by *den Turk* ter hechtenis geraakt, konde 't zwaar randzoen tot verloſſing niet opbrengen. Hy verzoekt dan onderſtand by *de Amſterdamſche koopluiden*, met aanbod van de gantſche geheimenis der *Ooſt-Indiſche handel* grondigh te ontdekken. De overwinſten liepen van zes gulden tot honderd.

Cornelis' Houtman is voornaame aandryver der Nederlanders tot de vaart na Ooſt-Indien.

De heeren *Henrik Hudde*, *Reinier Paauw*, *Pieter Haſſelaar*, *Jan Janszoon*, *Karel de Oude*, *Jan Poppen*, *Henrik Buik*, *Dirk van Os*, *Syvert Peterszoon*, *Sem* en *Arend ten Grootenhuize*, takelen vier zeilen toe, de welke, onder de voorzeide *Houtman*, de ſtevens op *Indien* wenden; en na twee jaar en vier maanden, met minder voordeel als gehoopt was, in *Texel* binnen vallen.

Verſcheide kooplieden binnen Amſterdam brengen ſcheepen na Indien in zee:

Evenwel 't aangevangen werk bleef hier mede geenſints ſteken. Men ruſte vaſt een nieuwe vloot toe: wanneer andere *Amſterdamſche kooplieden*, *Vincent van Bronkhorſt*, *Simon Janszoon Fortuin*, *Govaert Dirkszoon*, *Cornelis van Kampen*, *Jacob Thomaszoon*, *Ellert Simonszoon*, *Jonchein* en *Jan Harmanszoon* het zelve werk ter hand ſloegen. De voorige en deeze vinden geraden de krachten t'zaamen te ſmelten: en acht ſcheepen, onder *Jacob van Nek*, wederom af te vaerdigen. Twee maanden voor der zelver weder-komſt ſtaken op nieuw drie zeilen af, beleit by *Steven van der Hagen*.

In *Zeelandt* vervorderden inſgelyks *Balthaſar Moucheron* en *Adriaan ten Hoef* na *Indien* een vloot af: gelyk ook een ander gezelſchap tot *Rotterdam*. De yver der toeruſting verwakkerde dagelyks. Zulks, behalven de genoemde, eenige *Brabanders* tot *Amſterdam* een beurſe uitmaakten, om vier ſcheepen langs 't zelve vaarwater te vervaerdigen, by welke de eerſte kooplieden vier zeilen voeghden.

gelyk ook in Zeeland en tot Rotterdam,

en Brabanders tot Amſterdam.

De handel dieshalven op *Ooſt-Indien* groeide; in ſpyt *des Spaanſchen Konings*, dag over dag merkelyk aan: en wierd niet min gedreigt van een zware ſmeet. Want dewyl de toeruſters haar krachten niet by een voegden, warenze te zwakker tegen den vyand, en malkander in de weeg: het zy inkoopende op de zelve plaatzen, het zy inloopende ten uitkoop in de zelve havenen.

Ooſt-Indiſche handel groeit aan, en loopt echter groot gevaar: en waarom.

Deeze zwarigheit by *den Nederlandſchen Staat* rypelyk overwogen, wierd goed gevonden alle de handelaars tot een ligchaam te maken. 't Raad-ſlot *der Nederlandſche Staten* alom afgekundigt, en by 't zelve een ieder genoodigt, om in te leggen tot voortzetting *der Ooſt-Indiſche koophandel*, bragt eerlang zes en zeſtig tonnen gouds te zaamen. Die boven de vyf duizendt guldens waagde, kreeg de naam van *Hooft-participant*: en recht, om by ver-

De Nederlandtſche Staten komen de zwarigheid voor, met oprechten van een Maatſchappy, en Bewindthebbers over de zelve.

verkiesing Bewindthebbers te worden: welke jaarlyks rekening doen aan die uit welke verkooren zyn. *De Kamers* voor de vergadering van de Bewindthebbers blyven in de gelegenste steden tot de vaart: doch *d'Hooft-kamers* binnen *Amsterdam* en *Middelburgh:* tot welke *Amsterdam* acht, *Middelburgh* vier, andere een of twee leden afvaerdigen, om over gewigtigste voorvallen te zitten.

Aangroeiende magt der Oost-Indische Maatschappy. Dit Gezelschap heeft binnen weinig jaren zulke krachten uit overwinst vergadert, dat *d'Indianen*, warsch van *de Spaansche* hooghmoed, by plechtelyke verbonden haar havenen alleen voor *de Nederlanders* tot onderlinge handel openen: of door geweldige wapenen onder de knie gebragt zyn. Zulks de verheerde kusten in *Oost-Indien* een magtigh gemeine-best uitmaken: weshalven geraadzaam gevonden is, een nieuwe bestieringh aldaar op te richten, welke dicht by de handt mocht zyn. *'t Groot Java* scheen hier toe dienstigst: alwaar dan de stadt *Batavia* met zoodanige wallen gesterkt wierd, dat over weinigh jaren de stormen *des Javaanschen Kaisars* met twee honderdt duizend man helddadigh af-sloegh. *Nieuwe Raad in Indien op Batavia.* Binnen *Batavia* houdt het Opper-hooft in *Indien* een meer als vorstelyke staat, voorzien van Raden, met welke, wegens koophandel, oorlogh, vreede en alle gewigtige voorvallen, raad-pleegt. Na de ingenome gewesten worden Opperhoofden afgeschikt. En dit is een rouwe schets des heerlyken lichaams, het welk zyn armen over de twee duizend mylen, namentlyk van *Japan* tot *Bassora* in *'t Roode Meir*, uitbreid: het zy den handel dryvende met meer als honderdt volkeren, het zy zeeghaftigh de wapenen swierd tegen woeste landaart.

Vaart op Japan is aanzienelyk. Onder *d'Indische scheep-vaarten* is geensints minst aanzienelyk welke van *Batavia* na JAPAN in gebruik blyft. *Gesandschap na Japan van Batavia.* Alle drie jaren vervaardigt *d'Indiaansche Raadt* een aanzienelyk gesandschap, met uitmuntende geschenken aan *den Japanschen Kaisar:* welkers pracht een boven gemeine verwondering, en onze aanteikening, nevens zoo veel heerlykyen der natuur en konst over *Japan*, verdiend. Waarom dan de maghtigste Koningen van *Spanje* en *Siam*, ja *de Roomsche Paus* derwaards aanzienelyke bezendingen hebben gedaan; welke feestelyk zyn onthaalt; doch is echter nooit tot eenig Vorst een Japansch gesandtschap in vergeldingh afgegaan. *Gesanten uit Japan na Spanje en Rome.* Alleenlyk was een geschikt over veele jaren aan *het Chineesche hof:* en op het jaar vyftien honderd twee en tachentigh quamen na *Spanje* en *Romen Mancio Ito*, neve des Konings van *Fiunga*, en *Michael Cinga*, bloedverwand der Koningen van *Arima* en *Omura*, beide oud vyftien jaar, nevens *Julianus Nacaura*, en *Martinus Fara*, en twee volg-dienaars, staande alle zes onder het opzicht van *Georgius Lojola Japander Jesuit.* De onderzoeker na het leven van *de Indische Jesuiten*, *Alexander Valignanus*, had de jongelingen zoo veel weten in te boezemen, wegens de Europische heerlykheidt: dat, door nieuwsgierigheit gaande gemaakt, tot zoo grooten togt zich lieten verpraten. *Jesuiten hadden zulks beschikt, om een naam te maken wegens bekeering der Japanders.* Daar 't ondertusschen *Valignanus* nergens anders om te doen was, dan het Jesuitische gezach, in het bekeeren van heidenen, door deeze vervoerde aanzienelyke personaadjen aanzienlyk te maken. Dit inzicht teikent de beruchte historie-schryver *Thuanus* aan in zyn een en tachentigste boek. *Histor. Jesuit. Hosp. p. 139.*

Maar aleer wy de Japansche gesanten op haar langwylige reize na *Romen* vergezelschappen, zal 't niet ondienstigh zyn den afgebrooken draad van de togt, die *Francisco Pais* na *Nangesaque* deed, te vervolgen, hem t' huiswaart geleidende. Den twintigsten dan der lente-maand des jaars vyftien honderdt zes en tachentigh ging hy onder zeil, met een noordt-ooste stooker, uit de haven van *Nangesaque.* Voorby 't eiland *Cavallos* gezet, verviel met stilte onder *Cojegyn* en *Goto.* Tusschen *Meaxuma* en de vaste kust *China* leit een geweldighe bank. Alhier blies de windt sterk uit den noordt-noordt-oosten, onaangezien

Wonderlyk dryven van wolken voor Japan.

zien de wolken zeer vervaerlyk van de zuid-westelyke hoek gedreeven wierden. 't Scheeps-volk had zich dieswegen meer verschrikt, 't en zy zommige, op dit vaar-water bedreeven, betuighden zulks meermaal gezien te hebben, zonder schadelyk gevolgh. Zedert kreegh *Pais* de laege eilanden *Camaroins* aan bak-boort, en voor de steven het ronde eilandeken *Baboxyn.* Alhier ging zoo sterken stroom, dat hy *Baboxyn* eerlang uit het gezicht verloor, en de vaste Chineesche kust ontdekte. Voort gezeildt langs 't rif voor *Lanton*, liep geen klein gevaar; want op 't rif, noordt-oost en zuidtwest diep zeewaard uitsteekende, brand de zee, kennelyk door overvloedigh schuim, en geweldige stroom, uit de rivier *Toucoan* gestort. De vloet duurt tot het eilandt *Branco*, valt voorts na 't eilandt *do Leme:* dit schynt klein te wezen; maar genadert, wordt grooter bevonden. *Pais* liet *Leme* leggen, en bragt het eerlang voor *Macau* behouden aan.

Twee jaar voor de wederkomst van *Pais*, hadt *Joan Huygen van Linschooten* gelyke togt uit de Macausche haven gedaan na *Japan.* Den negentiende der zomer-maandt lichte hy 't anker van voor 't eilandt *das Outeas*, gelegen ten westen des ingangs na *Macau:* liet het groot *eilandt der Dieven* lywaardt leggen, van welk een ander langwerpigh een half myl ten noorden af leit vol wildernissen: en even zulk een gedaante vertoont *Tonquian*, bezet met tien klippen; doch aan de noord-oostelyke punt voorzien van een veilige inwyk tegen alle stormen. Hy liet *Lamon* verre af leggen, ter oorzaak zich aldaar veel zeeroovers onthielden, die op de Portugeesche zeilen jaght maakten. Men zette dieshalven streek op 't hooge landt *Chabaquon*, aan de vaste Chineesche kust: ontdekte eerlang *Varella*, een beruchte roode steen, die boven de haven *Chinogon* verre uit kykt. Zedert verviel hy voor *Lequeo Pequeno*, een hoog eilandt, lang zestien myl, gelegen op vyf en twintigh graden. Een geruime tydt voer hy alhier door driftige sas-beenen en witte schelpen; doch verminderden na vyftien mylen allengskens. Thans zag hy *de zeven Gesusters*, alzoo genaamt van haar getal en gelykheit. 't Voorste eilandt ryst uit het midden met een spitze top; aan de voet ten westen leit een rotze, pylaars-gewys, ten noordoosten een zwarte klip. Als hy 't laatste der zeven uit het gezicht verloor, quam hem voor de boegh het hooge langwerpige eilandt *Tcoo*, vol zwart geboomte. *Linschooten* hieldt voorts streek na 't noordt-oosten, tusschen *Tcoo* en *Tanaxuma*, door een straat zonder klippen en met veilige diepte. Aan de mondt vertoont zich een bergh, die zomtydts, niet ongelyk de *Vesuvius* in *Italie*, en *d'Etna* op *Sicilie*, yselyke vuur-vlammen en damp hemelwaardt uit werpt: zulks de zee wyd en zyd met rook en smook als schuil gaat. Doch *Tanaxuma* is een eilandt, lang acht mylen: ten westen leit een haven door klippen beslooten: 't laege land, vol heuvelen, vertoond hier en daar zwaare pyn-boomen. Acht myl van *Tanaxuma* noordwaard doet zich het hooge Kaisarryk *Japan* op. Naauwelyks halver wegh gevordert voor d'inwyk *Jebuxy*, kreeg hy groote stilte; na elf dagen echter, zedert *Macau* verliet, bragt het *Linschooten* voor de Japansche kust aan.

Linschootens togt na Japan.

Doch, om weder te keeren tot de togt der Japansche gesanten *Mancio Ito*, en *Michaël Cinga*, over welke *Indie*, *Spanje*, *Italie*, en voorts andere Europische Ryken en Vorstendommen in rep en roer stonden, ieder verbaast te zien uit het vergelegenste Ryk des wereldts, die door Koningen herwaardts waren afgevaerdight, langs zoo moeijelyken vaar-water. Deeze dan staken in zee van *Nangesaque*, den twintighsten van sprokkelmaandt. Op den achtienden dagh, na een schrikkelyke storm, landenze tot *Miaco.* Negen maanden wachtenze alhier na een schip. Thans weder onder zeil geraakt, en in zee op gevaarlyke droogten, liepen zedert tusschen *Sumatra* en *Sincapura* niet min ge-

Komen tot Malacca:

gevaar, eer binnen *Malakka.* Ja een der scheepen stiet tegen strandt; alwaar by *de Muhammedanen* uitgestroopt is. Van *Menapur* reisdenze voorts te landt na *Couchin.* In deeze stadt hieldenze een rondt jaar huis. Toen na *Goa* vertrokken, zyn door *d'Indiaansche Onder-koning Franciscus Mascaregna* heerlyk onthaalt. Eindelyk in 't schip *Sant Jacob* over gestapt, vervorderden haar reis, geleid by *Nonius Rodericus;* want *Valignanus* was gelast tot *Goa* te verblyven.

tot Couchin:

Goa.

De dartiende des bloei-maands liepenze op de reede voor *'t eiland Sant Helena*, klein in omtrek; doch zoo vruchtbaar van boom-gewas, moes-kruiden, wild, vis-ryke zee, en gelegen op zoo bequame plaats, dat de natuur met voordacht het zelve aldaar schynt gegrondtvest te hebben, tot verquikking der afgesloofde vlootelingen.

Het eilandt *Sant Helena* word alzoo genoemt na den dagh van die Santin, op den welken, te weten, den een en twintigsten van bloei-maand, de Portugeesen dat allereerst ontdekt hebben. Het leit op de zuider breedte van zestien graden en vyftien minuten, in de ruime zee, te weten, omtrent vyf hondert en vyftig mylen van *de kaap van Goeder Hoope*, drie honderdt en vyftig mylen van *Angola*, en vyf honderdt en tien mylen van *Brasil;* de naaste vaste kust die dit eilandt heeft. Het is omtrent zeven mylen in 't ronde, leit hoogh uit het water, en omringt aan de zee-kant met steile klippen, desgelyks van binnen met veele klippen, bergen en valleien. Heeft onder andere twee zeer schoone valleien; als de Kerk-vallei, daar men achter een kerkje na het geberghte opklimt; en, na 't zuiden, d'Appel-vallei, alzoo genaamt, om den overvloedt van appelen

Beschryving van Sant Helena.

len van oranje, limoenen en granaten, genoegh om vyf of zes scheepen te verzien. Aan de west-zyde van het kerkje is goede ankergrondt; doch moet dicht onder het eilandt gezet worden, om het anker niet te spillen; want door de groote valleien, in de bergen, komen de valwinden met groot geweldt neder storten.

Lucht. De lucht op dit eilandt is zeer getempert en gezont: zulks de kranken, van de scheepen daar op gebragt, haastelyk weer gezont worden. Het is in de dalen byna onverdragelyk heet, maar op de bergen boven mate koud, ter oorzake van de gestadige koude winden. Het regent daar gemeenelyk alle daaghs met vlagen, vyf of zes maal, daar op t'elkens een zonneschyn volght. Schoon dit eilandt zeer dor en droogh is, zoo heeft het echter zeer schoon en gezont water. In de Kerkvalei stort veel zeer zoet en klaar waters van 't geberghte nederwaardts na de zee, tot groot geryf van den zeeman, om te verwateren. Behalven deeze zyn'er noch twee andere waterplaatzen.

Dit eilandt, van menschen ontbloot, heeft den overvloedt des wildts zeker Portugies koopman dank te weeten. Dees op het jaar vyftien honderdt en twaalf aldaar ten anker gezet, vondt zulk een smaak in de vermakelykheit van *Sant Helena* en eenzaam leven, wars van wereldtsche beslommeringe, dat zyn herten, hazen, en hoenders, die met zich scheep voerde, aan landt zette, en d'eenigheidt omhelsde. Zedert vermenigvuldighde het wildt dier-maten, dat voor de gaande en komende vlooten overvloedigh ververssching schaft: inzonderheidt wanneer *Joan*, Portugaalsche Koning, de bewooning des eilandts by strenge plakkaten verbood.

De grondt is uit de natuur zeer dor en droog; doch wordt door het veel regenen, en de beken, die uit het gebergte neder storten, bevochtigt en bequaam gemaakt tot het voortbrengen van veelerlei vruchten. Daar groeijen erweten en boonen in 't wild, die, ryp geworden, af vallen, en zich van zelfs voort zaaijen.

Men heeft 'er geheele bosschen met oranje-appels, limoenen en granaten, die het gantsch jaar door met bloeisem en vruchten beladen zyn: van gelyke zeer schoone vygen, beneven groote bosschaadje met ebben-hout en roozen-boomen; doch wil het hout, om zyne brosheit, zich niet wel verwerken laten. In de valleien, inzonderheidt in de Kerk-vallei, groeit meenighte van petercelie, mostert-zaatkruit, porcelein, zuring, wilde Roomsche kamil, winter-kers, zeer dienstig tegen de scheurbuik der bootsgezellen.

De bosschen en bergen zyn zeer dier-ryk, als van geiten, bokken, (eenige zoo groot als rheen of kleine kalveren,) wilde verkens van verscheide verruwe; doch quaat om te vangen. Wanneer de Portugeesen dit eilandt allereerst ontdekten, vonden zy daar geen viervoetige gedierten, noch boom-vruchten, en alleen slechts versch water; doch zyn de laatste, zedert door hen daar op gebraght, zonder voort poten, zo zeer vermeenighvuldight, dat heden alle dalen vol staan, tot groote verwondering: aangezien dit landt niet gehavent noch bewoont wordt. Daar zyn patryzen, duiven, kor-hoenderen en paauwen, die niet als met schieten te vangen zyn. Men heeft 'er geen verslindend gedierte of gevogelte, als wolven, leeuwen, beeren, arenden, sperwers, kuiken-dieven, slangen, padden of egedissen, uitgezonderdt zeer groote spinne-koppen, en meenighte van vliegen, zoo groen als springhanen. Op de klip-eilandekens, aan de zuid-zyde des eilandts, houden duizenden van graauwe en zwarte meeuwen; ook zekere witte en bonte vogels; zommige met lange en eenige met korte halzen, die hun eyren, tamelyk goet van smaak, op de klippen neder leggen. Zy wierden by d'onzen, op de Schip-vaart onder *Verhagen* na *Oost-Indien*, des jaars zestien honderd en acht, malle Meeuwen genaamt, om dat zy zich met duizenden *Dieren.*

den lieten vangen en met ſtokken doodt ſlaan.

Van het zee-water, dat tegen de klippen aan ſlaat, en op zommige plaatzen blyft hangen en leggen, word door de hitte der zonne zeer wit en goet zout gemaakt; als mede zeer goede zalpeter. Men vint'er bergen, die roode Bolus uitgeven; desgelyks vette gryze aerde, de *Terra Lemnia*, dat is; aerde van 't eilandt *Lemnos*, niet ongelyk, zoo wel in vettigheit, als in het aankleeven op de tonge. In 't zuidt-ooſten leit een bergh vol ſchoone roode verruwe, van donkere, lichte en bruine kleur; desgelyks een in 't ooſten, die ſchoone paerſe verruwe geeft, onder licht en boven bruin.

De zee, onder dit eilandt, is boven maten viſch-ryk; doch moet die met hoeken, en niet met de zegen, wegens de vuile gronden en barning der zee, gevangen worden. Inzonderheit houden zich daar makrelen, maſt-bankers, zee-hanen, braaſem, karpers, doch anders van kleur; ſlangen van een arm dik, maar goet van ſmaak; ook krabben, kreeften, oeſters, beter van ſmaak dan d'Engelſche, en zeer goede moſſelen, die zoo vaſt aan de klippen zitten, dat niet dan met meſſen daar af moeten geſtoken worden. Dit eilandt leit woeſt en onbewoont; want men zeit de Koning van Portugaal niet wil gedoogen dat iemandt met der woon daar blyve, op dat zy zich het zelve niet zouden eigen maken; maar eenen iegelyk zyn geryf even na laten hebben.

Japanſche geſanten komen tot Liſſebon: Na veel ongemakken quamen de voornoemde *Japanders* tot *Liſſebon:* door de Kardinaal *Albert Auſtrius*, Ryks-beſtierder en Hartogh van *Bragance*, feeſtelyk onthaalt. Over *Guadalupe*, *Talavera* en *Toledo*, braghtenze 't binnen *Madrid* aan. *tot Madrid:* *Philippus Spaanſche Koning* omhelſtze: voerd haar na 't berucht gebouw het *Eſcuriaal:* opent voor haar zyn juweelkamer. Ruim drie maanden vertoevenze in *Caſtilie*. Van *Alicanten* afgeſtoken, bezichtigen d'eilanden *Majorca* en *Minorca*. *tot Majorca:* Gevordert tot de haven onder *Piſa*, vinden *Peter*, afgevaerdight van zyn broeder *Frans*, *Florentynſche Hartogh:* en, derwaards geleidt, niet min heerlyk onthaal binnen *Florenſen*, als tot *Madrid*. *tot Florenſen:*

Ten laatſten ſlaan den wegh in na *Romen*. *tot Romen.* De Paus had op de grenzen des Kerkelyken Staats afgeſchikt den Kardinaal *Joannes Franciſcus Gambara*, om *de Japanders* tot hem te geleiden. Met den avondt binnen *Romen* gereden, wierden door *'t Jeſuiten Opper-hoofd Claudius Aquaviva* verwelkomt, en by den zelven gehuisveſt, na dat drie jaar, een maand en twee dagen op haar reize uit *Japan* verſleten hadden.

'S Anderdaags zoudenze haar intrede doen, en voor Paus *Gregorius de dertiende* verſchynen. *Intrede der Japanders binnen Romen na den Paus zeer heerlyk.* Prachtigh ging het toe. Voor uit reedt de Pauſelyke lyf-wacht in koſtelyk levrey. Violet gewaadt droegen de volgende bende *Zwitſers* en huisgenooten der Kardinalen. Den darden rang hielden de geſanten van Vorſten en Koningen, klank van trommen en trompetten. *De Japanders* zelf hadden drie zyde rokken, vol vogelen, bloemen en bladeren geborduurt of door-weven, over malkander, hangende ter aerden, voorwaardts open, met wyde mouwen tot den elleboogh toe. Om den hals hing een koſtelyke ſluijer: aan de zyde ſabels vol peerlen en diamanten. *De Roomſche adel* beſloot de gantſche ſtatie. Ondertuſſchen wierdt het geſchut van *Engelenburg* rondtom los gebrandt.

De Paus, omringt door Biſſchoppen, Aerts-biſſchoppen en Kardinalen, ieder op 't koſtelykſt gedoſt, overtrefte, gelyk *Jacobus Auguſtus Thuanus* getuight, d'uitſtekenſte luiſter van alle alleenheerſchers over den aerdbodem. *Verſchynen voor den Paus.* Ik zal vorders de woorden uit *Thuanus* uitſchryven: *Thuan. Hiſt. lib. 81.* *Na een plechtelyke aanbidding, en kuſſing van de aldergelukzaligſte voeten, zyn opgeleezen de brieven, in d'Italiaanſche ſpraak vertaalt, der drie Koningen, van welke de Japanders afgevaerdigt waren, met zeer prachtig opſchrift: want het opſchrift van de* brief

Merkwaerdigh opschrift van brieven der Japansche Koningen aan den Paus.

brief des Konings van Bungo Franciscus *was:* DEN GODSDIENSTIG-AANBIDDELYKEN EN OP AERDE BEKLEEDENDE DE PLAATS VAN DEN KONING DES HEMELS, DEN GROOTEN EN ALDERHEILIGSTEN VADER. *Onder stont:* FRANCISCUS KONING VAN BUNGO, NEDERGEWORPEN ONDER D'ALDERHEILIGSTE VOETEN VAN UWE GELUKZALIGHEIT.

De brief van Protasius, *aldus geschreeven:* LAAT DE BRIEF BESTELD WORDEN AAN DIEN GROOTEN EN HEILIGEN HEER, DE BEURT GODS WAARNEEMENDE OP AERDE, DIE IK OP EEN GODSDIENSTIGE WYZE AANBIDDE. *d'Onderteikening was:* PROTASIUS BLYFT GEWORPEN ONDER DE SCHOENEN VAN UWE HEILIGHEIT.

Vorders Bartholomeus, *Vorst van Omura, had de zyne aldus geteikent:* MET HANDEN HEMELWAARDT AANBIDDENDE, HEILIGE IK DIT TOE AAN D'ALDERHEILIGSTEN HEER DE PAUS, BEKLEEDENDE GODS PLAATS. *En hy hadt onder aangestelt:* IK BARTHOLOMÆUS, ONDER ZYN ALDERHEILIGSTE VOETEN TER AERDE NEDER GESMAKT.

Redenen des Jesuits Gasper Consalvus aan de Paus, wegens de Japansche gesanten.

Na't leezen der brieven, heeft Gaspar Consalvus, Portugiesche Jesuit, voor de Japanders een vertoog gedaan, en de redenen des gesandtschaps uitgeleit, en met veele woorden verheven de godvruchtigheit en standvastigheit der Koningen, en Gesanten, van haar afgezonden. Eindelyk, tot den Paus gekeert, prees ten hemel toe, met overvloedigh spreeken, des zelfs goetdadigheit, vergezelschapt van een byzondere yver des Godsdienst: welke niet omschreeven konde worden door de wallen eens stads, niet beslooten binnen de landscheidingen van Duitsland, Bohemen, Hongaryen, Polen, Syrien, Griekenlandt en Dalmatien, op welke plaatzen alle hy betoond had onsterfelyke gedenkteikenen zyner godvruchtigheit, doorgaans gesticht hebbende voester-plaatzen; maar, verder voort gezet, ook buiten de loop van jaar en Son, dat is, boven de Bramenes en landtpalen der Seres, is geraakt tot d'uiterste kusten van Japan. *Alhier vernieuwde hy de gedachtenis van* Franciscus Xaverius, *eerste stichter der Christen Kerken in* Oost-Indië. *Vorders verzocht ootmoedig te volherden in't wel doen aan het Jesuitische gezelschap, van hem door zoo veel weldadigheidt opgeholpen; want hier door zoude't geschieden dat hy zal hooren, hoe niet meer weinige Japansche steden, niet weinige Koningryken, die heden als eenige eerstelingen van een aldervruchtbaarsten akker worden opgeoffert; maar veele andere en uitgestrekte en naauwlyks in getal bevatbare landtschappen, in welke* Indiën *onderscheiden is, tot het geloove des Heilandts zyn toegekomen.*

Antwoordt des Paus aan de Japansche gesanten.

Op dit vertoogh is geantwoort, door last des Paus, by Antonius Bucapadulius: *De Japansche Koningen hadden buiten gemein godtvruchtig en wysselyk gehandelt, ter oorzaak zy haar bloedvrienden in een statelyk gesantschap afvaerdigden, langs een byna onmeetelyk vaar-water, niet zonder zware kosten en gevaarlykheden, om den Paus binnen* Rome *te eeren, volgens 't gezag hem van Godt verleent. Want wie wilde in twyfel trekken of hy was de staatvolger des Apostels Petrus? Het zichtbaar Hooft van de Catholyke kerk? Aan welken 's Hemels sleutelen bleven toebetrouwt? De Japanders konden zulk een kerk-bestier te beter vatten, dewyl haar* Dairo, *omtrent een vervloekte afgoden-dienst, uit heidensche beuzelingen zamen gesmeed, volkomentlyk en zonder tegen spreeken dusdanigen onderhoudt. Godt had niet meer dan een waare Kerk op aarde, buiten welke niemandt zoude zalig worden. Deeze Kerk mogt elders gezogt; maar wierd nochtans nergens gevonden, als by de Roomsche. Weshalven* Japan *haar gelukkig mogt achten, dat nu opening kreeg van een verborgenheit, voor weinig jaren ontdekt, byzonderlyk door de dienst des heiligen* Xaverius. *Hier bleef nu overig Godt te danken, dat zommige Japanders den Roomschen Bisschop erkenden voor den Stadthouder Godts, gelyk hem voor zoodanigen aanneemen de gemeinten over Hoog- en Neder-Duitsland, Vrankryk, Spanje, Engeland, Italie, Polen, Hongaryen, Bohemen, en zelf daar de Son op en onder*

der gaat. De wyd uitgestrekte Koningryken ten westen, die goudt en zilver leveren uit onuitputtelyke mynen, buigen haar voor de Pauselyke achtbaarheit. America *voede eertydts woeste inwoonders; maar heeft met het Christendom aan te neemen haar heidensche zeden afgeleit. De duiveldienst in* Mexico, Peru, Chili, Chica *en* Brasil, *wort verfoeid, by die de zelve eertyds blindelings aankleefden. Men omhelst aldaar 't geloof, wiens grond-regels by 't vermaarde Trentische Concilie zyn vastgesteldt.* D'ooster-Indianen, Japans *nagebuuren, hebben 't zelve gevoelen. Met de Portugeesche en Spaansche wapenen, zeeghaftig onder de ryzende zon gevoert, is de Zaligmaker Christus allenthalve bekend geworden. Hoe verre zich de magt van de Roomsche Paus in die gewesten uitstrekt, kan genoegzaam blyken uit de Bisschoppen, die hy binnen* Malacca, Goa, Macau, *in de* Manilla *en elders besteld. Bucapadulius* voegde hier by: *Godt geeve, ô doorluchtige Japansche afgesanten, dat veele volkeren, over* Oost-Indië *verspreid, uwe voetstappen mogen navolgen: ten einde zy haar verdoemd heidendom af-sweeren, en tot de schoot der Roomsche kerk komen.* Aldus wierd *den Japanders* afscheid gegeven, niet zonder bewys van erkentenis, wegens eer, de Roomsche stoel, door zulk een aanzienelyk gesandschap bewezen.

Doch de Paus *Gregorius de dartiende* leefde niet lang na 't vertrek der *Japansche* afgesondene; want, van 't middagh-maal opgestaan, wierd bevangen door een schielyke qualykte, die hem, oud drie en tachentigh jaren, uit het leven weg sleepte. Het marmor beeldt, binnen 't Roomsche Raadt-huis t'zyner eeren opgerecht terwyl leefde, is, daar het Pauselyke lyk noch boven d'aerde stondt, ingewyd met dit prachtig opschrift: *Gregorius de dartiende verdient alle lof by de nakomelingen, wegens het afschaffen der tollen op 't meel, het vercieren van de stadt* Rome *met kostelyke tempels en paleizen, mildadige aalmoesen uitgereikt aan de armen, schoolen over den aerdtbodem gesticht tot voortzetting der godtsdienst, wegens des zelfs vaderlyke liefde tegen alle volkeren: door welke hy ook met Pauselyke achtbaarheit ontfangen heeft de gesanten der Koningen uit d'afgelegenste Japansche eilanden der nieuwe wereldt, na haar driejarige reis binnen* Rome *ingehaalt, om aan de Roomsche stoel onderdanigheit te bewyzen.*

Opschrift aan 't beeld van Gregorius de dartiende, wegens de Japansche gesanten.

En dit is de zelve *Gregorius*, die, (zedert de Kaisaren *Julius* en *Augustus* het jaar tot een goede tydt-rekening bragten na den loop der zonne) uit vrees dat de Duitsche Kaisaren zich 't werk mogten aanmatigen van den almanak te verbeteren, waar in nu verscheide verstanden haar dapper hadden uitgesloofr, (alzoo alle honderdt en vier en dartigh jaar een dagh van 't zonnen-jaar over schoot) het gevoelen aller Italiaansche sterre-kykers naauwkeurig onderzocht; doch bezonder gebruikte hy den dienst van *Joseph Moletius Mossanensis*, die eerlang de Gregoriaansche tafelen aan 't licht braght: by veele, en bezonder *Spero Speronius*, scherpzinnigh tegen gesprooken. Voorts streden onderling, wegens deeze tydt-verbetering, *Junctinus*, tot wiens gevoelen de Paus scheen over te hellen, *Albertus Leoninus van Utrecht*, *Vidus Ubaldus* en *Foxius Candala*, alle vermaard door ervarenheit in 's hemels loop. Na veel overslag en onderzoek, omhelst echter *Gregorius*, by aanraden van de genees-meester *Antonius Lilius*, het gevoelen 't geen des zelfs broeder *Alvisius Lilius* in een gering vertoogh beweerde, namentlyk, dat tot herstelling der tydt uit het jaar tien dagen zouden werden uit genomen. Doch *Lilius* niet alleen vond verscheide wederpartyders, die hem op geleerde papieren wederleiden, als onder andere *Michael Mæstlinus*; maar zelf de Paus *Gregorius*, dewelke op zyn naam de verandering des almanaks allenthalven in 't Christen-ryk wilde invoeren. De Duitsche Keurvorsten stonden dit werk dapper tegen: zy oordeelden dat de tydt-verandering niet aan de Paus, maar Kaisar stondt.

Doch (om weder aan te hechten d'afgebroken draadt der *Japansche* gesanten) deeze, na datze de voeten van *Gregorius* voornoemd gekust hadden, zyn by eenige Kardinalen heerlyk onthaalt: zedert in gemeinzaam gesprek

met

Japansche gesanten worden binnen Romen heerlyk onthaalt.

met den Paus wegens *Japans* gelegentheit getreden: en van *de Spaansche* en *Fransche gesanten* bezocht. Doch *Gregorius* leefde niet lang na deeze staatsie. *Thuanus* getuigt, hoe hy na 't middagmaal van een schielyke flaauwte overvallen, zonder 't sacrament te konnen nuttigen, den geest gaf. *Sixtus de vyfde*, tot de Pausselyke hoogheit verheven, begiftigde *den Japanders* met vier duizend kroonen jaarlyks, ten gerief der *Japansche* kerken, twee duizend ten opbouw der schoolen voor de jeugd in *Japan*, kostelyke zwaerden en kruissen voor de Koningen, van welke afgezonden waren. Nevens de geschenken ging een stuk des kruis, aan welke Christus stierf, en geborduurt werk, om Misse te doen.

Paus Sixtus de vyfde begiftigt de zelve met groote geschenken.

Den dartigsten des zoomer-maands op het jaar vyftien honderdt vyf en tachentigh vertrokken *de Japanders*; na dat alvoorens de Pausselyke voeten gekust hadden. Binnen *Monca-falco* eerdenze 't lichaam van *Clara*, in welker hart verschynen de verborgentheden van 's Heilandts lyden: binnen *Assisium* de kappe en 't hairen-kleedt, welk *Franciscus* droeg, zedert de beruchte vyf wonden ontfingh: binnen *Fervaren* de hostie, die voor vyf honderdt jaren na 't gewelfzel vloogh, en wederom op het outaar neder quam. Doch wat van zulke vertellingen te houden is, kan Melchior Canus, Bisschop van Canarien, overvloedig getuigen.

De Japanders vertrekken uit Romen na Japan.

Ondertusschen vervorderen *de Japanders* haar reize over *Mantua*, *Milanen*, *Castilien* en *Portugaal* na *Japan*, en komen op 't jaar vyftien honderd negentig, den een en twintigste des hooimaands, tot *Nangesaque*, en van daar voor den Kaisar tot *Meaco*.

Dit zyn de eenigste *Japanders*, die ooit in *Europe* uit hooger handt verscheenen. Zedert hebben *de Vereenigde Nederlanders* 't vaar-water op *Japan* tot groote over-winst bevaren. Inzonderheit na dat *den Portugiesen* de handel aldaar verbooden wierd, wegens 't verraad op *Japan*, by *de Jesuiten* gebrouwen. Haar toeleg was *Japan* te leveren in handen *des Portugaalschen Konings*: aan welke bereeds brieven afgingen: ten einde acht kloek bemande scheepen derwaarts vervaerdigde. Met die magt stond zulk wigtigh werk te verrichten: dewyl verscheide Koningen 't Roomsche geloof aangenomen hadden, nevens duizende onderdanen: die lichtelyk den Kaisar en zyn aanhang konden af maken, indien niet gewillig bukte onder 't Portugaalsche juk. 't Verraad uitgelekt, hielp de Portugiesen op 't jaar zestien honderd een en veertig uit *Japan*, de papen, en die de zelve toegedaan waren, aan kant. *De Nederlanders* dan vonden zedert de vaart meer open, en zoo veel voordeel, dat alle drie jaar *den Japanschen Kaisar* met aanzienelyke geschenken begroeten.

Den Portugiesen word Japan ontzeit, om 't verraad der Jesuiten op Japan.

Haar handel-plaats haddenze eerst neder geslagen op 't kleine eiland *Firando*, leggende in de lenghte oostwaart voor *Bongo*, anders genaamt *Cikoko*, ten noorden *Taquixima*, ten zuiden *Goto*, beide rondom van de zee bespoelt. De haven van *Firando* is beter voor *Japansche* barken en klein vaartuig, dan voor de groote *Nederlandsche* scheepen: want de mond des havens is zeer eng, en dien-volgende gevaarlyk om in te loopen: binnen wel verwyd met een ronde kolk, daar geen stroomen konnen in vallen, of hooge golven gemaakt worden, of d'orkanen zelf de scheepen beschadigen: de grond evenwel valt modderigh en dikwils droogh: weshalven vaak voorgeslagen is, een graft, by ledig-gaande matroozen, op te werpen, tot beveiliging *der Nederlandsche zeilen*, welke dikwils voor d'haven groot gevaar loopen: gelyk bleek aan *'t schip Amsterdam* en *'t jacht Grol.* De reede staat bezet met een dubbelde buurt. De Heer woont in een slecht getimmer, gedekt met dunne berdekens, op malkander gevoegt. Weinigh vermogende kooplieden onthouden zich te dier plaats. Evenwel zedert *d'Oost-Indische Maatschappy* aldaar een vaste handel-plaats verkreeg, is *Firando* zeer toegenomen, tot groot voordeel van de Heer. Want alzoo verscheide kooplieden uit alle hoeken derwaarts vloeiden ten handel met *de Nederlanders*, wierden op 't eiland verscheide nieuwe wooningen gebouwt:

Handel-plaats der Nederlanders op Firando.

Beschryving der zelve.

 bouwt:

bouwt: de grond-pacht der zelve brengt voor den Heer een groot geld jaarlyks op. Te meer, nadien zedert *de Nederlandsche handel* een gantsche straat in korte jaren aangebouwt was: zulks nu tot veertig toe zyn.

Het pakhuis der Oost-Indische Maatschappy aldaar.

Het pakhuis, toebehoorende *d'Oost-Indische Maatschappy*, is van hout getimmert: bestaat uit vier groote vertrekken, vyf gemakken, behalven de kombuis, bottelery, en ettelyke kamerkens. 't Leit vlak tegen de haven aan, en daalt met een trap in 't water, maar zeer reddeloos en bouwvallig: zulks de waaren tegen brand, dieven en regen, niet ten besten bewaard zyn. Weshalven *d'Oost-Indische Maatschappy* uit noodzakelykheit voorneemens wierd op 't jaar zestien honderd veertig een fraai steen-gebouw te timmeren. Doch alzoo de Kaisar zulks euvel op nam; beducht als of een sterkte, tot quelling *der Japanders*, uit zulk metsel-werk ryzen mogt, zyn *de Nederlanders* gewezen na *Nangesaque*.

Nederlanders breeken haar pakhuis op uit Firando na Nangesaque.

Wonderlyke afgod.

Een half uur gaans van 't voorzeide pakhuis op *Firando*, by een inbogt, staat aan zee een houte kasjen, naauwelyks een elle breed en hoog: werwaarts de bevruchte vrouwen in groote meenigte heen loopen, verzoekende om een zoon. Terwyl rys offeren en een stuk hout, een vinger dik en lang, aan 't achtereinde met twee krullen; na 't fatsoen eener mannelyker roede: schreeuwenze zonder ophouden; *Geef my een zoon, dan zal ik een groote brengen.*

Van *Firando* plagten de *Nederlanders* voor deezen veel waaren te vervoeren met klein vaartuig na *Nangesaque*, alwaar een gewoonelyke huis-waerdt, voor *de Oost-Indische Maatschappy*, zich onthield. Op 't jaar zestien honderd vier en dartig woonde aldaar *een Amsterdammer*, *Melchior Santvoort*, de welke voor dartig jaar met de vloot van

Mahu,

Mahu, door *de Straat Magellanes* gezeilt, voor *Japan* schipbreuk leed, en zedert hem aldaar neder sloeg. Maar *de Nederlanders*, opgekraamt uit *Firando*, hebben de Japansche handel aangehouden tot *Nangesaque*.

Nederlandsche gesandschap van Nangesaque na Iedo.

Derwaarts ging 't gesandschap af, om vorders binnen *Iedo* den Kaisar van *Japan* te begroeten, op 't jaar zestien honderd negen en veertig den acht en twintigsten des hooi-maands. Den gesant *Blokhovius* was by-gevoegt d'opperkoopman *Andræas Frisius*. Wanneer alle omslagh tot de togt vervaerdight stond, nevens zeer kostelyke vereeringen voor *de Japansche Kaisar*, stak de vloot, bestaande uit drie scheepen en een jacht, zeewaart. d'Opper-gezachhebber, gelyk ook *Caron* en *Demmer*, geleide de vlootelingen een stuk weegs. *Blokhovius* en *Frisius* traden op het schip *Leeuwaarden* over: 't welk kort na middag 't anker onder *Batavia* liet vallen.

Beschryving van Batavia.

Deeze stad, aldereerst *Kalappa*, zedert *Jakatra*, en eindelyk *Batavia*, ontleent die laatste benaming van *de Bataviers*, voor 's Heilands geboorte door haar lands-luiden *de Hessen*, toenmaals *Catten* geheeten, verjaagt. Het schynt zy uit *Hessen* de naam *Bataviers* af bragten, dewyl als noch zulks te kennen geeven de plaatzen *Batenberg*, en *Batenhausen* in *Hessen*: en wederom 't dubbelde *Cattenwyk* buiten *Leiden*, d'herkomst *der Bataviers* vol-mondig uitspreekt. Deeze sloegen zich neder tusschen de twee armen *des Rhyns*, van welke d'eene haar naam behoud, en voorby *Aarnhem* en *Rhenen* door *Wyk te Duurstede*, *Vitrecht*, *Woerden* en *Leiden* nevens *Catwyk* in *d'Oceaan* storte: d'andere *de Wael*, bespoelt *Nimwegen*, *Gornichem*, *Dordrecht*, *Rotterdam* en *den Briel;* want *de Merwe* en *nieuwe Maas* zyn eertyds *de Waal* geheeten. *De Bataviers* dan hebben beslagen die gantsche landstreek, alwaar heden gezien worden in *Cleefs-landt Huesen*, in *Gelderlandt Tiel*, *Buuren*, *Cuilenburgh*, in het *Vitrechtsche sticht Montfoort*, en het gedeelte van *Vitrecht* aan de zuid-zyde des *Rhyns*, in *Holland Asperen*, *Heukelum*, *Leerdam*, *Vianen*, *Ysselstein*, *Gornichem*, *Nieuwpoort*, *Schoonhoven*, *Oudewater*, *Goude*, *Leiden*, *Rotterdam*, *Schiedam*, *Delft* en *'s Gravenhage*. Van deeze *Bataviers* heeft *Batavia* haar naam.

Bataviers, van waar herkomstig.

Wat landstreek eertyds bewoond hebben.

Toen *Cornelis Matelief de Jonge* voor deeze plaatze ter reede liep op het jaar zestien honderd en zeven, wierdze geheeten *Jakatra:* was na de Javaansche wyze betimmert met stroo-huizen, bezet van een houte heining; doch woest. De Koning te dier tyd had een voornemen, om een steene muur rondom te trekken. Zyn paleis, vol doorgangen, bestond uit gespouwen riet. Hy had vier galeien, in welke onder roeijers en boven krygs-volk zat. Hy plante peper meer en meer voort; maar mocht toenmaals niet boven drie honderd zakken leveren. *d'Oost-Indische Maatschappy* had met den Koning een verdragh gesloote, wegens de koophandel. Doch weinig hield deeze zyn woord, verhoogende t'elkens de tollen trouwloos. Hierom is goed gevonden een sterkte te maken ter verzekering.

Beschryving van Jakatra.

Magt des Konings van Jakatra.

d'Engelsche handelden nevens *de Nederlanders* alhier: tusschen welke alzoo hevige oneenigheidt ontstondt, borstze uit tot een openbare oorlogh. Men levert slag: welke van den middagh af tot laten avond, niet zonder moedige dapperheit wederzyds, duurde. Eindelyk *de Nederlanders* te zwak, (want zy sloegen met zeven scheepen tegen elf) deinsden te rug na *Amboina*, om meerder maght by een te halen. Ondertusschen de Koning in *Jakatra* diendt zich van deeze gelegentheidt: spant met *d'Engelsche* aan: en valt geweldiger hand *de Nederlanders* op het lyf. Deeze hadden een nieuw *huis Mauritius*, en ten zuiden een oud *Nassouw* genaamt: aan de noordt-zyde langs strand een aerde gardyn met palissaden, negen voeten hoog, zeven dik, zonder borstweering, zulks voor den vyand bloot stond: beoosten lagen drie punten: de kat stadwaarts bleef half voltooid: hier waren twee nieuwe metale halve kartouwen en drie geheele zakers zonder borstweering: de rivierpunt ten noorden by *'t huis Mauritius* had twee voeten hoogte boven de aerde, rondtom met swalpen bezet tegen

Engelsche en Nederlanders geraken in oorlog voor Jakatra.

De sterkte der Nederlanders op Java.

een aanloop; doch geenſints vry voor een musket-ſchoot. Op deeze punt waren geplant twee metale halve kartouwen, en vyf geheele en halve zakers: de noord-ooſt zee-punt behield gelyke hoogte als de gardyn, met palleſaden tot borſtweering, een houte dak voor den regen, en zeven geheele en halve zakers: aan de noord-ooſt kant was noch geen bolwerk begonnen; alleenlyk een bamboeze pagger aan *'t huis Naſſouw*, en een galdery tot doel-ſchieten met vuur-roers beſloot het gantſche werk. Tegen 't zelve nu lagh *Jakatra* voorzien van ſterke muuren, rondom uit roode ſteen. Binnen ſtond een hoogekat vol zwaar geſchut: en inſgelyks aan *'t Engelſche Pakhuis* een beukery van kabels, hout en aerde, om voor *den Nederlanders* 't inkomen der ſtroom te beletten. *D'Engelſche* gaven eerſt vuur, en met die donderſlag teiken des oorlogs. *De Nederlanders* bleeven niet ſchuldig: als dewelke, uit haar ſterkte geſpat, *de Chineeſche* en *Graven* wyken, *d'Engelſche* ſchiet-ſchans en het pakhuis aan brandt ſtaken, en de revier-punt bemaghtigden. Uit *Jacatra* loſten nu ook *de Javanen* het geſchut op *de Nederlanders:* de welke ſchaars twee hondert en veertig weerbare mannen, waar onder tachentig *zwarten*, uitmaakten.

Sterkte der Engelſche en Javanen tegen de Nederlandſche aan.

Nederlanders vallen op d'Engelſche uit.

Engelſche vloot voor Jakatra.

Dapperheit van Coen.

Ondertuſſchen quam *d'Engelſche vloot*, ſterk elf zeilen, voor *Jacatra.* d'Opper-bevelhebber *Coen* vaart aan boort van 't ſchip *d'Oude Son*, 't welk by zich had *Delft*, *de Goude Leeuw*, *'t Amſterdamſche Wapen*, *d'Engel*, *Valk* en *Jager*, alle meeſt volladen, en dieswegen geenſints ſlaghvaerdigh. Echter met zoo zwakke magt rukt hy *d'Engelſche* onder d'oogen: en dewyl wegens de ſcherpe wint niet konde bezeilen, bleef op een gotelings ſchoot by haar leggen. *d'Engelſche* lieten de bloed-vlag waaijen: eiſchten hoogmoedig door een trompetter de zeilen op: of zoudenze geweldiger handt afhalen. Den eerſte des louwmaands op 't jaar zeſtien hondert negentien geraakten bêide de vlooten onder zeil, en eerlang, na een gevecht, malkander uit het gezicht. *Jan Pieterſzoon Coen* zette ſtreek na *Amboina*, en *d'Engelſche* voor *Jacatra*, geſterkt met zeven ſcheepen boven de voornoemde. Alzoo bleven *de Nederlanders* belegert te water en te landt. *De Javanen* hadden inmiddels vier duizend man tot hulp-benden uit *Bantam* bekomen: en *de Nederlanders* haar afgeſteken werken zoo verre, dat nu met het voltooide vierde punt rondtom in tegen-weer lagen. *Pieter van den Broeke* hieldt, by afwezen des Opper-bevelhebbers *Coen*, 't bewind aan de handt. Deeze dan plante op alle de vier bolwerken nieuwe vaandels, en ſchoot dapper op de ſtadt. Dit veroorzaakte groote ſchrik: zulks *Wydurk Rama*, Koning van *Jacatra*, vreede verzocht: welke eindelyk getroffen is; mits *de Nederlanders* hem opbragten acht duizendt realen. De zaek ſcheen nu bygeleit: wanneer *Rama* den gezach-hebber *van den Broeke* ten mondeling beſprek verzoekt. Groote zwarigheid lag in 't verzoek: vermits de Javaanſche trouwloosheidt menigh maal beproeft hadt. Echter 't word goet gevonden derwaards te gaan. *Van den Broek* was in 't hof naauwelyks neder gezeten, of wierd by de kop gevat, en ter ellendiger hechtenis beſtelt. Alhier tracht de Koning hem te dwingen tot overgeven der ſterkte, door dreigementen van een ſchrikkelyke doodt: ten dien einde met een ſtrop om den hals onder *'t Nederlandtſche* geſchut gebraght, boezemde luids keels den belegerde moed in: weshalven *de Javanen* hem achter over rukten, en na 't hof ſleepten.

Nederlanders belegert in haar ſterkte voor Jacatra.

Vreede met de Koning van Jacatra:

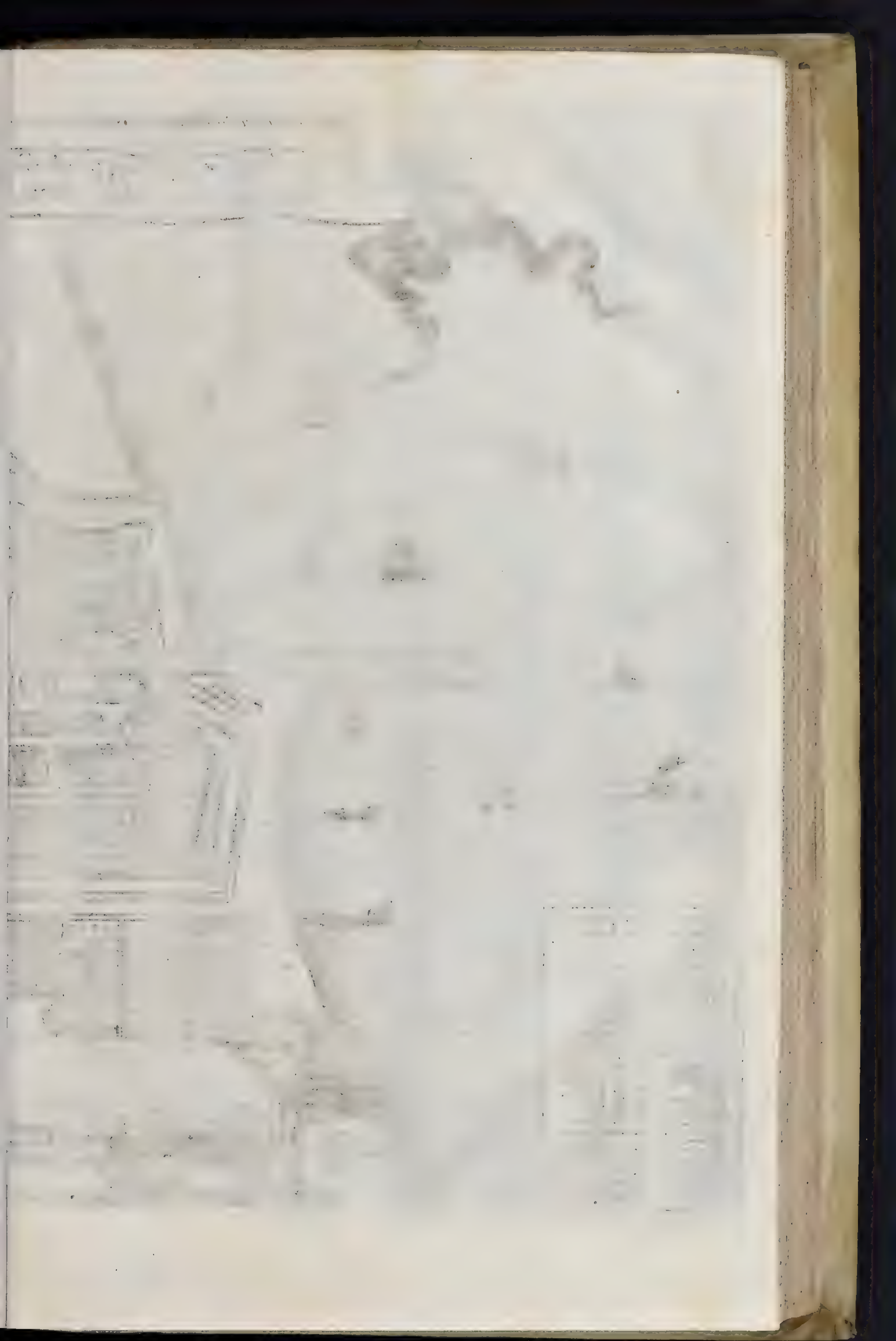
word ſchandigh gebroken:

de bevelhebber van den Broek trouwloos gevangen.

Ook ſchoot *d'Engelſche* bevelhebber *Thomas Dael* in de ſterkte pylen met brieven, van inhoudt: *'t en zy aanſtondts alles over gaven, hy was onſchuldigh wegens 't geſtorte bloedt. Zeſtien kartouwen ſtonden bereedts geplant tegen het nieuw* huis Mauritius: *en eerlang zoude hy meer geſchut uit de vloot aan landt brengen.* Des anderen daags quam een tweede brief af; by welke *Dael* beloofde alles te verſchoonen: twee maanden ſoudy op handt, behalven betaaling der achterſtallen, die onder *d'Engelſche* wilden dienſt neemen. In gevalle deeze voorſlagh niet datelyk aannamen: de kartouwen ſpeelden terſtondt: en hy ver-

Engelſche eiſchen de Nederlandſche ſterkte op.

vaer-

Plan de la Ville et du Château de BATAVIA

Ware affbeeldinge Wegens het Casteel
gelegen opt groot Eylant JA

DE

Aenwysinge van de principale plaetsen des Casteels ende Stadt BATAVIA

Int Casteel.

A. Generaels huys.
B Logement van de Raden. van India
C Iavaensche corps dugarde.
D Punt Diamant.
E. Punt Robyn.
F Punt Safier
G. Punt de Parel.
H. Punt en bruch vant Casteel
I. Water poort vant Casteel

Oostsyder Stadt

a Punt Amsterdam.
b Punt Middelburgh.
c Punt Rotterdam.
d Punt Delft
e. Punt Gelderlant.
f. Punt Orangien.
g. Nieuwe poort
h. Punt Hollandia.
i. Punt Grimbergen.
k. Amsterdamse gracht.
l. Tygers gracht.
m Kaimans gracht.
n Mallabaers gracht.
o Leeuwe gracht.
p Grone gracht.
q Heere straet.
r Prince straet.
s. Prince steech.
t. Bruch straet.
v. Bandanees quartier
w Malle baers quartier.
x Nieuwe Kerck
y. 't Stadt huys.
z 't Hospitael.

Westsyder Stadt.

1. Redout buyten
2. t Viercant.
3. Punt Gorlenburch.
4. Punt Zeeburch
5. Punt Groeningen.
6. Punt Overyssel
7. Punt Westvrieslant
8. Punt Vytreght.
9. Punt Zeelandia.
10. Punt Nassauw.
11. Punt Diest.
13. Straet Vytrecht.
14. Redout van Capn Silvernagel.
15. Punt Hollandia.
16. Chinees Swacken huys.
17. Timmerwerf der Chinesen
18. Vismarckt.
19. Timmerwerf vande Compagnie
20. t Spinhuys
21. De Ionckers Straet

l'Isle de Iava. 1679.

e Stadt BATAVIA
Anno 1679.

GROOTE RIVIER

Echelle de 180 verges d'Allemagne.
Eschale van 180 Rhynlantsche Roeden.

Plan de la Ville et du Chateau de
BATAVIA. en l'Isle de Iava. 1669.

Dans le Chateau.

A. Hôtel du Général.
B. Maison des Conseillers des Indes
C. Corps-de garde de Iava.
D. Bastion nommé le Diamãt
E. Bastion nommé le Rubis.
F. Bastion nommé le Saphir.
G. Bastion nommé la Perle.
H. Un autre Bastion, et le Pont du Château
I. Porte du Château...

Partie Orientale de la Ville.

a. Le Bastion d'Amsterdam
b. Le Bastion d'Middelbourg.
c. Le Bastion de Rotterdam.
d. Le Bastion de Delft.
e. Le Bastion de Gueldre.
f. Le Bastion d'Orange.
g. La Porte neuve.
h. Le Bastion de Hollande.
i. Le Bastion de Rhinbergue
k. Le Canal d'Amsterdam.
l. Le Canal du Tigre.
m. Le Canal de Cayman
n. Le Canal de Malabar.
o. Le Canal du Lion.
p. Le Canal Verd.
q. La Rue des Seigneurs.
r. La Ruë des Princes.
s. La Ruelle du Prince.
t. La Ruë du Pont.
v. Le Quartier de Bands
w. Le Quartier de Malabar
x. L'Eglise neuve.
y. Maison de Ville
z. L'hôpital.

Partie Occidentale de la Ville.

1. Redoute Buren.
2. Le quarré.
3. Le Bastion Culembourg.
4. Le Bastion
5. Le Bastion Groningue.
6. Le Bastion Overyssel.
7. Le Bastion Westfrise.
8. Le Bastion Utrecht.
9. Le Bastion Zelandia.
10. Le Bastion Nassau.
11. Le Bastion Diest.
13. Ruë d'Utrecht.
14. Redoute du Cap. Silvernagel.
15. Le Bastion Hollandia.
16. Hôpital des Chinois.
17. Chantier des Chinois.
18. La Poissonnerie.
19. Chantier de la Compagnie
20. Maison où l'on enferme les filles de mauvaise vie.
21. Ruë des Gentils hommes.

vaerdigde alles ten algemeinen ſtorm.

…baarheit …nnen de …rkte.

Binnen de ſterkte was niet meer buspoeder als voor een dag, wanneer het ſcherp af liep. *d'Engelſche* hadden rugſteun aan *de Javanen:* en een magtige vloot op de reede. Door geduurig waken en werken waren de bezettingen zeer verzwakt. Ook konde het nieuwe *huis Mauritius* met geen aerde gevult worden, om tegen 't geſchut beſtendig te zyn. Men zag ook na alle oogenſchynelykheidt den opper-bevelhebber *Coen* niet te rugge, dan eerſt over vier maanden. De nood vergde den bezetting af, om d'aanbot *der Engelſche* niet af te ſlaan. Aan haar dan zouden vervallen de ſterkte en oorlogsgereedſchap; aan *Wydurk Rama*, de koopmanſchappen, penningen en juweelen. Doch *d'Engelſche* moeſten *den Nederlanders* voorzien van een ſchip met twee ſtukken geſchuts, vyftig musketten, een vat pus-poeder en zes maanden lyf-togt, om na *Cormandel* te verzeilen. Hier op ontfing *Dael* al *Coens* zilver-werk: de ſterkte zoude voorts ingeruimt, zoo ras het gezeide ſchip toegetakelt was.

Beding…nten op …elke de …rkte zou…e over…aan aan …'Engel…he.

Ondertuſſchen terwyl op het punt ſtaat om overgegeven te worden, verandert een ſchielyke voorval den gantſchen handel. De koopman *Kornelis Houtbraken*, afgevaerdigt by *den Bantamſche Pangaran*, hadt geſprooken met den gevangene *van den Broeke:* welke hem verzocht, dat *des Pangarans* gevangen mogt zyn, tot *Coens* aankomſt, die zulk een weldaad niet onbeloont zoude laten. Ooren had *de Pangaran* voor deeze voorſlag. In aller yl vaerdigt hy *Dommagon* af met twee duizend man, zoo haaſt verkundſchapt was wegens d'onderhandeling tuſſchen *Rama, d'Engelſche* en *Nederlanders.*

Wonderly…e toeval.

Dommagon ten hoove geſtapt, leverd *Pangarans* brief aan *Rama:* en terwyl deeze leeſt, rukt een krits uit, zet dien op des Konings borſt, zeggende: *geef u Ryk over, of zyt een dood man.* De Koning verzet, ſtelt zich ter beſcheidenheit van *Dommagon*, en vertrekt met vrouw en oudſte zoon in ballingſchap, landwaard. Namaals verviel hy tot zulk een armoede, dat ter zee voer om viſch met *een Canoa.*

Domma…on zet den Koning van …acatra af:

…ord een …iſſcher.

d'Engelſche zagen 't werk op wonderlyke draf ſchokken: *de Bantamers* rondom de ſterkte neder geſlagen: *van den Broek* binnen *Bantam* gehaald: en zy in haar hoop bedroogen. De bezetelingen hielden haar nu mannelyk: ſterkten haar ſterkte: welke zy, door *van den Broeks* laſt, *Batavia* noemden. De benaming wierd met groote letters boven de poort geſchildert. Ondertuſſchen den vyf en twintigſten des lente-maands bragt *Coen* zeventien zeilen *uit de Molukkiſche eilanden* voor *Batavia:* nam 't euvel, dat de ſterkte buiten zyn kennis alzoo geheeten wierd: weshalven de naam liet uitveegen. 's Anderdaags werpt hy twaalf krygs-knechten en matroozen te land; de zelve met verlies van twee man binnen *Jakatra;* en gezwind huizen en wallen ten grond toe af. Na duſdanige verrichting loopt voor *Bantam*, en eiſcht van den *Pangeran* den bevelhebber *van den Broeke*, nevens zeventig gevangene uit het ſchip *de ſwarte Leeuw.* Onwillig hield zich *de Pangeran;* doch gedreigt, leverde drie en zeſtig met d'oude boot van 't gezeide ſchip: en des anderen daags ook d'overige, onder welke *van den Broeke.* Doch *d'Engelſche*, verkundſchapt van *Coens* aankomſt, haalden haar geſchut van de ſtorm-katten af, de zeilen op, en bergen zich met achtien ſcheepen door de Straat *Sunda.*

Bantamers om de Nederlandſche ſterkte:

deeze word door van den Broek Batavia genaamt.

Coen neemt Jakatra in en verwoeſt het.

Hollandſche gevangenen uit Bantam verloſt.

Den negende van zoomer-maandt wierdt de vreede tuſſchen *d'Engelſche* en *Nederlandſche Ooſt-Indiſche Maatſchappy* afgekundigt; by welke gelegentheit deeze zich meer en meer ſterk maakte, en ten laatſte de voortreffelyke ſtad *Batavia.* Dit nieuw gebouw konde de *Javaanſche Kaiſar*, als leggende op zyn grond, met geen goede oogen aanzien. Hy hadt lang gewrokt over dit neſtelen *der Nederlanders* op *Java:* te meer, dewyl zy de tollen van *Chineeſen, Japanders, Sumatreeſen, Succadanen, Siammers* en andere landaart zyn ſchat-kiſt ontrokken. Op het jaar zeſtien honderd negen en twintig dan ſlaat hy den weg in met anderhalf honderd duizend man na *Batavia*, en het leger tot op een hand-bus ſchoot rondom de ſtad: welke hy met aanvallen

Vreede tuſſchen Engelſche en Nederlanders.

Belegering van Batavia door de Javaanſche Kaiſar.

in

in geduurige wapen-kreet hield: doch echter zoo raauwelyk onthaald van de wallen en beukeryen met vuurwerken, granaten en kogels, dat het beleg hem dagelyks op ongelooflyk veel volks quam te staan. De belegerde hadden de stryd niet min met de levendige als doode; want deeze in de revier geworpen, veroorzaakten een vergiftige stank, vermits niet af dreven, de stroom met palen toegeheit zynde. 't Water was niet drinkbaar. Men graaft dieshalven diepe putten, van welke *de Bataviers* zig dienden. Onder d'aanmerkens waerdige voorvallen, geduurende 't beleg, verdiendt geen gemeine verwondering de storm *der Javanen* op *Magdaleens reduit*, gelegen aan d'uiterste hoek der stadt. Zestien man lag hier tot bezetting. En deeze deeden zulk een tegenweer, dat de vyanden, rondtom stormende, op gantsche heuvelen van lyken stapten, en tommelings lange ryen over hoop in bloed lagen. Buspoeder en loot ontbrak ten laatsten den manhaftige verweerders. Wat raad? zy dienen zich van pannen en steenen des reduits: en schorten met dit geweer een geruime tydt den vyandlyken indruk. En als ook dit ontbrak, wierpen ze uit een heimelyk gemak den naakten stormers menschen drek op 't lyf. Ondertusschen vielen ze ter stadt uit tot ontzet: welke *de Javanen* niet dorsten verwachten, als die aan zestien man een genoegzame proef hadden van *de Hollandsche* dapperheid. Zy trokken dan af, roepende in haar taal: *O seitang orang Hollanda de backalay sammatay:* dat is: *Gy Hollandtsche duivels, gy vecht met stront.*

Wonderlyke storm op een reduit buiten Batavia.

Der Javanen moedt begon nu te slabbakken. Wanhoopende aan een goede uitkomst, steken haar leger op drie plaatzen aan brand, tegen den avond van den eersten der slagt-maand. De belegerde, wanende onraad, hielden zich binnen tot de morgen-stond. Thans laat *Jacob Speks* eenig voetvolk en ruitery na buiten, om 't veld te ontdekken. Deeze vonden den vyand gevlucht, en ruim acht honderd lyken ry aan ry op een opene vlakte, nevens malkander, welker zommige onthoofd, andere doorsteken lagen. Binnen drie dagen verwekten zulk een vergiftigen stank, dat niemant naderen dorst. Zedert is d'oorzaak des moords ruchtbaar geworden. De Kaisar, namentlyk, had in 't voorige jaar (want dit was het tweede belegh) een voornaame Ryksheer met een magtig heir na *Batavia* geschikt. Deeze stiet aldaar 't hoofd, vermids sterke tegenweer. De Prins van *Madura*, (dit eiland leit ontrent een half myl benoorden *Java* in een inwyk) droeg roem, ten hoon des afgewezene Ryks-raads: hy wist met zulk een heir-kracht, beloopende over de twee honderd duizend, wigtiger verrichtingen te doen op *Batavia*, of zoude niet levendig aftrekken. Dit zeggen dyde uit tot in 's Kaisars ooren. Hy ontbied dan den Prins uit *Madura:* geeft hem 't opperste gezach over een nieuw leger; doch niet zonder de Ryks-raad, die 't voorige jaar voor *Batavia* 't bewind had, een Heer van zachten inborst, groote aanhang, en bemind onder de soldaten. Terwyl nu 't werk aldus slecht af liep, (*de Javanen* benoodzaakt onverrichter zake den aftogt te blasen) viel de Ryks-raad den Prins van *Madura* en des zelven aanhang op het lyf, zeggende: *U woord moet waar zyn, gy zult niet levendig van Batavia te rugge komen.* Zoo gezeit, zoo gedaan. 't Gantsche heir grypt *Madura* en zyn gevolg by de kop, en verricht een bloed-bad van acht honderd zielen.

Javanen breeken de belegering voor Batavia op: onderlinge moord der zelve: waar uit ontstaan is.

Zedert heeft *Batavia* gerust gezeten: en in die rust haar luister diervoegen opgetooid, dat te recht voor een pronk-cieraad onder d'Oost-Indische steden gehouden word. Van deeze stad ging *Blokhovius* voor gesant na *den Japanschen Kaisar*, op 't jaar zestien honderd negen en veertig, den acht en twintigsten van hooi-maand, gelyk gezeit is. Hy wende de stevens na de Straat, die d'uithoek van *Sumatra*, genaamt *Lucapara*, en *'t eilandt Banca* bespoelt. Na acht dagen lag *Pulo Tymon* aan stuur-boord. Dit is een vermakelyk eiland met boom-ryk gebergte, lustige valleien en versch water: leit groot en hoogh uit zee. Aan de noord-ooster hoek vertoond zich een klein eilandeken, tusschen welk en *Tymon* vrye doortogt is, en bequame gelegent-

Beschryving van Pulo Tymon.

legentheidt, om aan *Tymon* te landen. Alhier wascht in 't wildt het beruchte *Betel;* want naauwelyks een Indiaans man of vrouw, die niet dagelyks, 's morgens, na den eeten, 's nachts, en over straat dit kruid knauwen. Doch dewyl *Betel* bitter is, mengenze by 't zelve *Arera* en kalk, of ook *Calphur de Burneo*, aloë-hout, muscus of andere droogeryen. 't Word by haar geoordeelt dat *Betel* een welriekenden adem, vast tantvleesch, en goede kooking in de maage maakt. 't Zoude voor oneer gerekent, indien een groot Heer wierdt aangesprooken, 't en zy d'aanspreeker *Betel* alvoorens nuttighde. 't Gewasch slaagt alderbest in getemperde landtschappen. 't Bladt is grooter en scherper dan het oranje loof; doch zeer den peper gelyk. 't Klimt, na de manier der hop, by stokken op. Zommige houden de rype en goudt-geele bladeren voor de beste: andere de dorre. Gekauwt zynde verwekt eerst een bloed-root quyl, 't welk uit gespoogen wordt; maar het tweede door geswolgen. Indien men de bladeren niet veel handelt, konnen lang de verderving verduuren. Uit *Pulo Tymon* sleepen *de Javanen* sloepen vol *Betel* na huis. Aan de zee-kant is 't redelyks koops: landwaardt in bedraagt veel geldt.

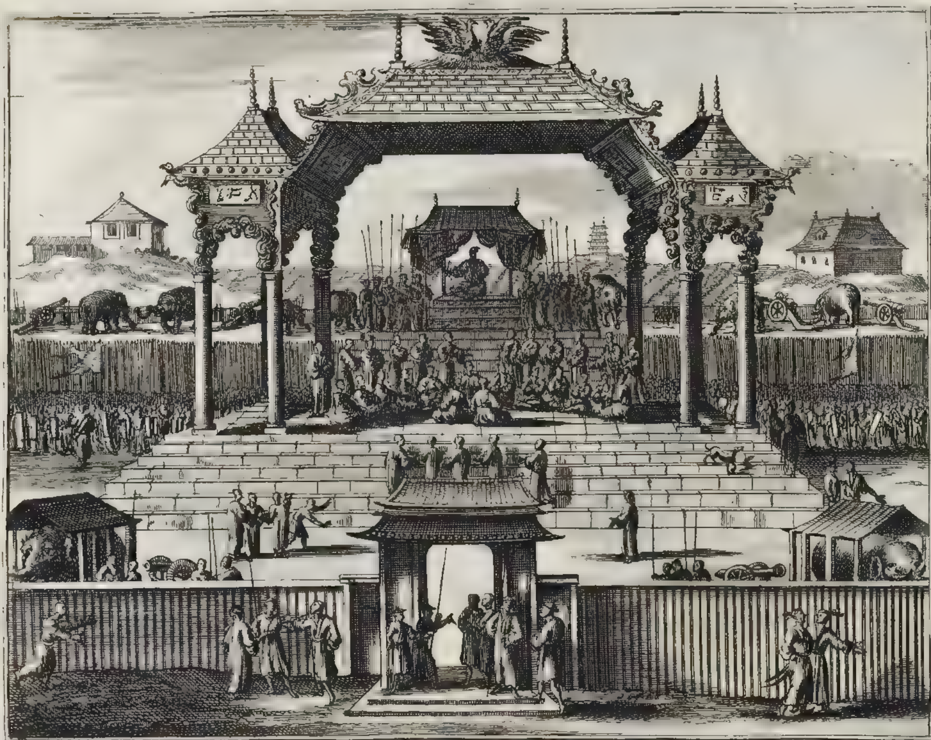
Beschryving des kruids Betel.

De vloot vervordert haar reis, en ontdekt den twaalfsten dagh *Pulo Condor*, een klein eilandeken. Thans loopt over na *Pulo Cecir de Terra*, alzoo genaamt tot onderscheidt van *Pulo Cecir de Meer*, leggende oostelyk zeewaard in; daar *Cecir de Terra*, wit zantduinigh landt, voor de vaste kust van *Cambodia* voor een inwyk haar uitstrekt: en word dikwils aangedaan by *Japanders*, *Portugesen*, *Conchicinesen* en *Malayers*. *De Cambodische Koning* bewoont een paleis omzet met een houte heining, bewaard van zestien olifanten, en vier

Beschryving van Pulo Cecir de Terra.

Magt des Cambodische Konings.

E en

en twintig ſtukken geſchut, uit de gebrookene jagten *Goa* en *Noordtwyk.* 't Geſchut, blaauw geſchildert, leit op affuiten, zwart verlakt. Zyn Ryks-raden, *Okinas* genaamt, verſchynen ter vergadering met goude zakken, in welke drie goude doosjens gepakt leggen, vol cardamom, ander reuk-werk, en een ſchaertjen om *pynang* te bereiden.

Zyn Ryks-raden, hoedanig.

Zitten rings-gewys in een halve maan voor den Koning: achter haar *de Tonimnes* met zilvere zakken. De papen met kale kruinen houden de naaſte plaats aan de Koning. Haar Pagode ſtaat op houte verlakte pilaren, met goud lofwerk geпronkt: de vloer is overleit van matten. Drie groote en zoo veel kleinder beelden ſtaan in den tempel.

Hoe de geſanten ontfangt.

Een geſant, ten gehoor gebragt, zit onder *d'Okinas* neder, vyf en twintigh treden van den Koning af. 't Bericht word door een tolk aan *den Chabander* gedaan: deeze doet het aan *een Okina: d'Okina* met de handen boven 't hooft aan den Koning. De *Japanders*, binnen *Cambodia* neder geſlagen, zyn gebannen uit haar vaderland, ſterk tachentig huisgezinnen, en gezien by den Koning, ter oorzaak hem groote byſtand deeden, wanneer 's Konings zoon tegen zyn vader om de kroon op ſtond.

Japanders binnen Cambodia.

Zedert liep de vloot na *Chiampa* over, en ten vierden dag voorby *Sant Johan de Fix*, zynde een zeer hooge berg, op welke zich een ſpitze heuvel vertoond, na de gelykenis eens mans.

Wonderlyke rotze.

Alhier tuſſchen den vyftienden en zeſtienden des oogſt-maands 's nachts ſtierf de geſant *Blokhovius.* 't Lichaam wierd aanſtonts gebalſemt; en 't ingewand in een klein kiſtjen, tuſſchen het drie maal loſſen der hand-buſſen, buiten boort geworpen. De vloot, voorby *Pulo Cambier* en *Catao* gezet, kreeg eindelyk 't eiland *Aynam*, en voorts *Macao* in 't gezicht. Geduurende vier dagen achter

achter een volgden ontallyke viſſchers jonken.

Beſchryving van Macao;

Macao of *Maccouw* leit op een klein eiland, twintigh graden noorder breedte, voor 't Ryk *China*, aan welk met een ſmalle rif vaſt is. 't Midden des rifs word afgeſlooten met een ſteene poort, waar door geen *Portugees* mag doorgaan. De koop-waren, die in en uitgevoerdt worden, vertollen aldaar aan *de Chineeſche Kaiſar. De Mandoryns* van *Canton* hebben *den Portugeeſen*, te vooren op 't ongelegen eiland *Hanpeoao* neder-geſlagen, *Maccauw* toegeſtaan, tot opbouw eens ſtads, beſlooten binnen ſterke wallen. Op drie bergen, drie-hoeks-gewys gelegen, ſtaan drie vaſtigheden. De voornaamſte *Sant Paulo*, voorzien met vier en dartig metale zes en dartig ponders, verſtrekt ten woon-plaats voor de ſteevoogd. Binnen de tweede ſterkte *Noſtra Seignora de la penna de Francia:* als ook de derde *Noſtra Seignora de Guyl*, woonen kluizenaars. Als eenig vaartuig uit *Japan*, *Manillas* of van elders zich op doet, kleppen de klokken op de gezeide bergen tot waarſchouwing voor de ſtad: dewelke met vier bolwerken, een aan de land-zyde, en drie tegen de zee aan, bezet is. Het voornaamſte bolwerk *Sant Jago de la Barra* vertoond niet anders, wegens heerlyke gebouwen, en ſoldaten wooningen, als of een ſtad op zich zelf was. Twee reduiten vol zwaar geſchut maken 't bolwerk onwinnelyk. Alle zeilen moeten dicht onder 't zelve in loopen. Over de gezach-hebber in dit punt, by den Koning geſtelt, heeft zelf de ſtee-vôogt niet te zeggen. De tweede punt *Noſtra Seignora del bon patto* leit ten zuid-weſten. Even buiten de ſtad een kruidt-moolen. Alhier begint een halve maan, dienende tot een zeedyk, is buiten-waart met een muur opgetrokken, en ſtrekt zich uit na 't bolwerk *Franciſco*. Tuſſchen deeze twee punten vertoonen zich heerlyke gebouwen. De ſtrand wort voor d'hout-markt gebruikt. 't Derde bolwerk *Franciſco* heeft aan de voet een platte form, op welk een ſlang-ſtuk acht en veertigh pond yzer ſchiet, tot de hoek van het eiland *Caccean*. Van deeze punt ſtrekt een muur landwaart in tot 't vierde bolwerk *Sant Johan*, alwaar ook de landpoort *Lazaro;* en voorts looptze den berg op na *'t Jeſuiten* klooſter, doorgaans aanzienelyk met groote gebouwen. Binnen *Maccauw* hebben de *Jeſuiten*, *Dominicanen*, *Franciſcanen*, *Auguſtinianen* en *Clariſſen*, ieder een klooſter. Drie hooft-kerken brengen geen klein cieraad toe. De Biſſchop ſtaat onder d'Aerds-biſſchop van *Goa*.

Handel van Maccauw.

De Maccauwſche handel met allerlei vaartuig word gedreeven op *Tonkyn*, *Quinam*, *Chiampa*, *Cambodia*, *Macaſſar*, *Solor*, *Timor*, *Manillas*, en eertyds ook *Japan;* werwaarts niemant mogt afſteeken, dan die by den Raadt binnen *Maccauw* tot de zelve togt gevolmaghtigt waren. De voornaamſte handel beſtaat in goud, zilver, witte zyde, goude laken, robynen, paerlen, muſcus, quikzilver, ſpiljauter, porceleinen, wortel China, rhabarber en ontelbare handwerkſels.

Yſſelyke ſtorm, van welke de vloot na Japan beloopen word.

Vorders zedert de vloot *Maccauw* uit het gezicht verloor, wierd den vierden des herfſt-maands beloopen van een yſſelyke ſtorm, met regen, donder en blixem. Des morgens vertoonde zich voor al het ſcheeps-volk twee glaazen lang de ſterre Sirius in gedaante van een ſchorpioen. Drie dagen duurde 't onweder, met welk vaſt meer en na laeger wal vervielen. 't Gevalle anker hield niet: bezig met lichten, nam de bui in dier voegen aan, dat kappen moeſten. Naauwelyks hielden 't met klein zeil gaande. Dreeven negen mylen ruggewaarts: duuwden thans op: verlooren een matroos *Pieter Douwenszoon* buiten boort, en 't groot zeil. De ſcheepsraad vergadert, vond geraadzaam zoo lang dragende te houden, tot boven *de eilanden Piſcadores* waren, en dan wederom by te ſteken, indien by wind en weder mogelyk. Ondertuſſchen liep het krap by, om 's nachts met de geſwigte fok gaande te houden. In den morgen-ſtond nam de ſtorm een weinig af: weshalven de bezaan by haalde, ten einde niet te verre 't zuiden af dreeven. De noorder breedte maakte ruim uit twee en twintig graden. 's Middags hervatte de ſtorm met ongeſtadige buijen uit het ooſte. De fok woey weg. Men

begon nu te wanhoopen aan de behoudenis. Bezonder stak de wind alzoo des nachts op, dat een zekere dood voor oogen stond, 't en zy de storm na middernacht een weinig af nam. Als toen leiden 't over aan den oost: haalde 't groot zeil by: vervallen op een myl aan de vaste kust *China* voor *de Lepelberg*. Tot twee en twintig graden noorder breedte gevordert, naderden na *Formosa*.

Beschryving van 't eilandt Formosa.

Dit eiland, by *de Chineesen Paccande* genaamt, strekt zich in lengte uit oost ten noorden en zuid ten westen tot over de twee en dartig mylen, makende te zamen rondom honderdt en dartig. 't Reisd met hooge bergen; voed overvloedig harten, bokken, hazen, konynen, wilde verkens, veld-hoenderen, tygers, duiven en *Luvany*, een soort van zeer smaakelyke beesten: brengt voort suiker, gengber, kaneel, cocosnooten en andere lyftogt. Vorders is *Formosa* dorp- en volk-ryk. Verdeelt onder verscheide Heeren, blyft door geduurige tweedraght onderling verdeelt: zulks zonder ophouden dorp tegen dorp in de wapenen staat. De voorname dorpen zyn *Sinkan*, *Mandauw*, *Soulang*, *Backeloang*, *Taffacan*, *Tifulucan*, *Teopan* en *Tefurang*. 't Achterste *Tefurang* leit in 't gebergte van de sterkte *Zeelandia*, eertydts *Tyovan*, anderhalf dag reizens.

Inwooners van Tefurang zyn zeer woest: haar zeden.

d'Inwoonders aldaar zyn woeste menschen. 't Manvolk buiten gemeen sterk en groot, meer als halve reuzen, niet geheel zwart, als *de Kaffers*, loopen des zomers zonder schaamte moeder-naakt. Haar vrouwen, kort en dik, gaan gekleedt; uitgezondert wanneer haar tweemaal daags, volgens gewoonte, op straat voor ieders oogen wasschen. Alle getrouw en vriendelyk, onthalen *de Nederlanders* met spys en drank na haar vermogen.

Inwoonders van Soulang:

Maar 't dorp *Soulang* voed bedelachtige, wrekke, baatzuchtighe, ja moordt-dadige menschen. Zy hebben vruchtbare grondt; doch behavenen niet meer als zelf noodig hebben: en zomtydts schietenze ook door luijigheit dikwils te kort.

der zelver zeden.

De landt-bouw blyft den vrouwen aanbevoolen: onaangezien d'harde arbeid hier toe vereischt, by mangel van paerden en ossen, ten ploeg gebruikelyk. Met houweelen hakkenze den grond om: en 't geen te dik voort komt, bezonder de rys, wordt verplant. Ontbloot van sikkelen en zeissens, snyden met een werktuig, niet ongelyk een mes, halm voor halm een span onder de rys-airen af. Zonder uit te dorsschen leggenze den oogst binnen haar huizen op.

Hoe de rys toebereiden.

Des avonds hangenze eenige bondelkens om te droogen boven 't vuur: welke de vrouwen voor dag en daauw stampen, en op ieder dag toe-bereiden ten spys des huisgezins. Behalven rys zaaijenze noch andere veldt-vruchten, als wortelen, water-limoenen, *Pinang*, *Quach*, *Taraun* en *Pting*.

Formosa is van wyn en vordere sterke drank, welke hier en daar in *Indië* uit de boomen getapt word, ontbloot; doch heeft een andere vocht, die niet min dronken maakt, als Spaansche wyn.

Wonderlyke drank op Formosa.

Men bereid den drank aldus: Zy nemen rys, met een walmtje opgekookt; gestampt tot deegh; word gekaauwt, en in een potje wederom uitgespogen. 't Kaauwsel strekt voor zuurdeessem. Thans gieten water in een groote kruik op de rys. Dit arbeid onder een ontrent twee maanden: wanneer een liefselyke, klare en sterke drank geeft. Ja hoe ouder hoe beter: zulks tot dartigh jaar goed blyft. 't Bovenste evenwel deezer drank is dun; maar het grond-sop als bry. Waarom ook 't bovenste drinken, en 't onderste met lepelen nuttigen. Na 't veld trekkende dienen zich van dusdanig eten en drinken in een pot of bamboes. Haar meeste rys verdoenze in dusdanige drank.

Vrouwen visschen en bouwen.

Als de vrouwen van land-bouw ontledigt loopen, varenze met haar *champans* om visch, krabben, oesters en garnaat. Den visch zoutenze zonder schrabben of grom uit te halen: waarom licht verrot en vol wormen word: en is dies te smakelyker voor haar. De sterke jongmans loopen lui en leedig. Van veertig tot zestig jaar onthouden zich by nacht en dag in een kleen hutjen by haar wyven op 't veld. 't En zy een feest voor valt, keeren naauwelyks binnen twee maanden na 't dorp. Mans werk is jagen.

Het

Verscheide manieren van jagen. Het jagen gaat verscheidentlyk toe. Zomtydts zettenze strikken, gevlochten uit rotting en bamboesen, in de bosschen en paden, daar de herten, wilde verkens, of ander wild, haar meest onthouden: en jagen dan d'omcingelde dieren derwaards. Zomtyds slaanze op 't vlakke veldt een bamboes diep in, welke dan voor over gebogen, en onder met kleine houtjes vast gehecht word. Hier over leit een gebreide strik, met weinig aerde toegedekt. Wanneer een hert of wildt verken den strik raakt, springtze op, en benypt het wild aan hals of been. Gezwind dan loopenze toe, en maken het zelve af.

Wonderlyke manier van jagt op Formosa. Maar behalven dusdanige manier van jaght, jagenze met asagaeyen. Hier toe vloeid een gantsch dorp te zamen, en zomtydts twee en drie te gelyk. In 't veldt verdeilen haar zelf, een myl of anderhalf in de rondte. Ieder staat gewapend met drie asagaeyen. Honden jagen het wildt op. De geslage kring komt tot malkander allengskens toe. 't Wild van een asagaey getroffen, kan onmoogelyk ontkomen. De asagaey, uit een bamboes gemaakt, maakt eens mans lengte uit, heeft een yzere punt met vier weer-haken, en een lang touw waar aan een belle gebonden is, om altydt te hooren waar 't wild in de ruigte loopt.

Anderſints vangenze met pylen inzonderheit veel harten, welker vleesch voor kleederen aan *de Chineesen* verruilen, na dat alvoorens een stuk uit het even geschoote hart gegeten en 't vuile ingewandt voor haar zelf ingesult hebben. *Harten-vleesch, hoe gegeten.* De jongen, 't zy volwassen of onvolwassen, worden aanstondts uit de harten uitgesneeden, en met huit en hair genuttigt.

Oefening der Formosaansche mannen: haar manier van oorlogen: En dit is de eene mannelyke oeffening: de tweede bestaat in oorlogen. d'Oorlogen gaan aldus toe. Voor af zeid 't eene dorp aan 't ander den vreede op. Thans spannen twintigh of dartigh te zamen; roeijen met een *champan* na 't vyandlyk dorp; en blyven elders tot de nacht verborgen. In den duister uit gestapt na de velden, onderzoeken de veld-huizen, alwaar de bejaarde zich gewend zyn te onthouden. Die gevonden word, wordt den kop asgekapt, ja ook handen en voeten. Zomtyds hakkenze het gantsche lichaam, van welk ieder een stuk neemt, ten bewys der manhaftige verrichting voor den zyne. Doch wanneer ten platten lande niemandt ontdekken, vallenze in 't dorp een huis aan, en, binnen gebrooken, verschoonen niemandt. Men sleept de handen, voeten en 't hooft der verslagene weg, en zomtyds ook slechts het hair des hoofts; wanneer namentlyk een wapen-kreet over 't dorp gaat, en d'aanvallers licht te kort zouden schieten. Zomtyds krygenze zelf de nederlaag. Zomtyds lokkenze den vyand uit na haar champans, alwaar dapper vechten. By welker party iemandt doodelyk of zelf een weinigh gequetst word, die ruimt het veldt.

haar wapenen. Haar wapenen zyn groote schilden, waar achter geheel konnen schuilen, pylen en breede houwers. 't Gebeurt vaak dat twee of drie dorpen t'zamen spannen tegen een of meer dorpen. Deeze trekken zonder gezaghebber op: alleenlyk die de meeste hoofden heeft t'huis gebragt, na deezen luisterenze meest.

Wonderlyke krygs-listen der Formosanen. Wonderlyk zyn insgelyks haar krygslisten. Dikwils leggenze boven 't dorp een hinderlage, terwyl andere beneden de dorpelingen uittarten. Deeze dan voort gespat, laten haar woonplaatzen ledigh: wanneer d'hinderlage schielyk opbreekt, en d'overgebleevene in het dorp af maakt. Dikwils bespringenze een dorp by nacht; en, na de moord in eenige huizen verricht, neemen de hertredt langs een ongewoon padt: na dat alvoorens den Heeren-wegh bezet hebben met voet-angels uit scherp riet, omtrent een elle lang, schuins na d'uitvallers in d'aerde vast gemaakt. d'Overwinnaars, die een hooft te rugge brengen, dragen 't door het dorp; zingen liedekens ter eeren der afgoden, door wiens hulp oordeelen aldus gezegent te zyn: worden overal heerlyk met de beste drank onthaalt, en verwellekomt.

Formosanen hebben veel kerken: Zestien huizen hebben t'elkens een kerk. Herwaarts brengt d'overwinnaar het hooft. Thans kookt hy 't in een pot, ter tydt het vleesch af zied. Gedroogt in de zon, begiet het met sterken drank.

haar feesten in overwinning: drank. Veertien dagen lang houdt men gasteryen, en slacht verkens, ter eere der afgoden, aan wien hy deeze zegen toeschryft. De genoemde hoofden zyn in hooger achting by haar, dan goudt of kostelyk gesteente. De zelve, in ongelegentheit van brandt of vyandtlyke overval, bergenze aldereerst.

hebben geen overigheid: De dorpen vorders hebben geen hoofdt, onder welke staan. Echter twaalf raads-heeren, alle omtrent veertigh jaren, worden om de twee jaar verkooren. *haar wonderbaarlyke raadts-heeren:* Als haar bediening ten einde loopt, laatenze 't hoofdt-hair, en aan beide zyden des voor-hoofdts uit plukken, tot bewys dat raadts-heeren geweest zyn. *magt der zelve.* Haar magt is zeer bepaalt: want wanneer gewightige zaken voor vallen, vergaderen de dorpelingen in de kerk: ieder steldt met groote welspreekentheit zyn meining voor, by beurten. Dan beraadtslaaght het volk over de voorslagen der raads-heeren, en kiest na welgevallen. Deeze overigheit behoud ook de magt om de kleedtjens te ontneemen, die de zelve dragen in de drie maanden als naakt moeten loopen: ten einde regen van d'afgoden mogten erlangen. De zelve straf oefenenze omtrent de vrouwen, die op byzondere feest-dagen te kostelyk ten pronk staan. De genoemde raadts-heeren vorders blyft sterke drank, suiker, *pietang* en vet verboden te nuttigen, terwyl de rys half ryp is, uit vreeze dat anders de herten en wilde varkens haar rys-velden zouden afweiden.

Straffen der Formosanen tegen misdadigers. Ieder wreekt zich zelf om dievery, doodtslagh en overspel: het zy op den verongelyker met gewapende vrienden aanvallende: het zy voor eenige varkens of harten-vellen verdragende. *Onderlinge eerbiedigheit, byzonder van jonge tegen oude.* Hoewel onder haar geen onderscheidt van staten is, nochtans bewyzen elkander beleefde eerbiedigheit: de jonger treed een weinig uit de weg voor d'ouder. Een ouder, belastende een boodtschap, zelf tot mylen wegs, derft een jonger niet ontzeggen, ja niet kikken in 't gezelschap van bedaaghde persoonen.

Een man magh niet trouwen voor zyn een en twintigste jaar: noch lang hair dragen voor 't zeventiende. *Wonderlyk vryen der zelve.* Haar vryen gaat aldus toe: De vryer zendt zyn moeder of bloed-vriendinne na het huis des vrysters, met goedt, 't welk gewoonelyk aan een bruidt wordt gegeeven: namentlyk, acht rokjens, zoo veel kleedtjens om 't lyf, vier honderdt arm-ringen uit bamboesen gevlochten, twaalf vinger-ringen van metaal of wit harts-hoorn, met roode hondts-haire snoerkens, vyf grof lywaade gordels, twaalf hondts-haire deksels, dartigh Chineesche kleeden, een groot bos hondts-hair tot hooft-cieraadt, by haar genoemt *ayam mamiang*, en vyf paar herte-vellen kousen. Dit is een gifte der aldervermoogenste: andere aanbieden minder, ieder na zyn staat. Indien de toegebraghte goederen niet te rugge komen, dan wordt het houwelyk voltrokken, en de bruidegom aanstondts tot vleeschelyke vermenging toegelaten.

Onaangezien deeze trouw-bandt, woont de man niet by zyn vrouw; *Formosaansche mannen woonen by haar vrouwen niet:* ieder houdt bezonder huis. Des nachts komt de man steelsgewys na de vrouw: Doch is hem ongeoorloft tot vuur of kaers te naderen: moet zonder spreeken na bedde. Wanneer tabak of iets anders begeert, magh geensints eischen. Hy hoest dan: op welk geluit de vrouw het een en ander toebrengt. Na verrichting der huiselyke zaken komtze te kooy. De rust-plaats heeft geen oorkussens, bultzak of bedde; maar een harte-vel, op de vloer neder gespreid, of ook by zommige op een bamboesen bed-steede. Voor dagh en daauw staat de man stillekens op, en pakt zich weg. De vrouw bearbeidt haar eigen landtbouw, voor haar zelf; 't zelve doet de man. Beide werkenze voor haar eigen zelf. Des daags mag de man zyn vrouw niet spreeken, 't en zy de vrouw toe staat. *moogenze by dag niet spreeken.* De kinderen blyven by de moeder tot haar drie en twintig jaar binnens huis: na die tydt komenze ook by haar vaders.

Bezwangerde voor 't zeven en dartigste jaar dooden op een yselyke manier de lyf-vrucht. Zy leggen op de voornoemde kooijen neder. De toegeroepene priesteressen douwen en trappen zoo lang de bevruchte buik, tot de vrucht, niet zonder de schrikkelykste weedom, af gaat. *Yselyk moorden der lyfsvrucht op Formosa.* *Georgius Canidius* be-

bedienaar des Evangeliums op *Formosa*, in 't jaar zestien honderd acht en twintig, verhaald; hoe hy *een Formosaansche vrouw* gekent heeft, welke zestien kinderen op gezeide schrikkelyke manier quyt geraakt was, gaande van haar zeventiende swanger, welk voor nam tot de geboorte te laten komen: alzoo nu die jaren bereikte, dat zonder schande mogt baren.

Op wat jaar de Formosaansche mannen met haar wyven beginnen huis te houden.

De mannen, in 't veertigste jaar getreden, verlaten haar eigen wooningen, en komen als dan by de vrouwen te huis. Meesten tyd onthoudenze zich dan by elkander in een hutjen op 't veld. Om 't minste onbenoegen scheidenze. Zulks dikwils een man alle maanden een nieuwe vrouw heeft. Wanneer hy gewigtige redenen van echt-scheiding kan voort brengen, trekt hy 't voornoemde houwelyks goed na zich: anderfints behoud het de vrouw. Zommige trouwen wel twee wyven; doch word by haar schandelyk gekeurt; gelyk ook hoerdom en overspel, hoewel echter zeer in swang gaat.

Ongetrouwde hebben bezondere woonningen.

Ongetrouwde bewoonen afgezonderde plaatzen in 't dorp. Veertien huizen hebben te zamen een kerk: binnen welke kooijen zyn, alwaar de mannen des nachts slapen, zoo lang, volgens voorzeide ouderdom, by haar vrouwen niet mogen woonen.

Formosaansche huizen zyn konstig:

De Formosaansche huizen vertoonen een ongemeine konst en cieraat, hoedanig naauwelyks in *Indië* gevonden word. Gebouwt op klei-heuvelen, een mans lengte hoog, zyn uit bamboezen onder-zoldert, met vier deuren na de vier winden: de voornaamste gebouwen hebben eens zoo veel uit- en ingangen. Haar vercierselen buiten en binnen zyn herten en verkens hoofden, Chineesche kleedjens en herten-vellen:

huisraad:

haar huisraadt asagaeyen, schilden, zwaerden, boogen, pylen, houweelen, kannen, troggen, vaten uit bamboezen en aerde potten.

Boven alles pronkenze met het hair, gebeente en doods-hoofden harer vyanden.

feesten:

Behalven zeekere algemeine feesten, op welke de huisgezinnen, ieder tot zyn eigen kerk komt, om te danssen, eten en drinken, onderhoudenze geen andere vierdagen. De kostelykste kleederen bestaan uit hondshair, rood geverwt.

haar wonderlyken handel met de lyken:

De lyken worden ten tweeden dag aan handen en voeten vast gebonden, op een stellaadje twee ellen hoog boven de vloer, uit gespouwe bamboezen, binnen 's huis. Nevens de stellaadje leit een vuur, by welk het doode lichaam langzamer hand drooght: terwyl ondertusschen een toe-gevloeide meenigte met geslagt varkens vleesch en sterke drank 't dood-maal houd. Zoo ras iemand de geest geeft, slaanze binnen 't sterf-huis op een trommel uit een uitgeholde boom. Op dit geluit spatten de vrouwen met een pot sterke drank derwaarts. Vol en dol door deeze drank beginnen voor het sterf-huis te danssen.

haar wonderlyk danssen.

Wonderlyk gaat zulks toe. Zy keeren groote uitgeholde troggen, niet ongelyk d'oostersche kisten, doch langer en breeder, 't onderste boven. Hier op keeren twee reijen wyven elkander den rugge toe, verroerende zoetelyk de armen en voeten, waar door een hol geluit verwekken. Wanneer moede gedanst zyn, vervangen haar andere. Negen dagen leit ondertusschen 't lyk te droogen, het welk een ondraagelyke stank veroorzaakt. Thans negen maal gewasschen word in een matjen gewonden, en op een hooger stellaadje, dan de eerste, geleit; en op deeze, rondom met kleedjens behangen, veld-tentsgewyze, blyft het lyk drie jaar achter een leggen. Inmiddels is hy verdroogt tot been; en word dan ten grave besteld in zyn huis, niet zonder overdadigh doodmaal.

Hoe schrikkelyk de zieken handelen.

Met de zieken springenze insgelyks grouwelyk om, bezonder in *'t dorp Teopan*. Zoo ras iemant van zware krankheit en pyn klaagt, word met een strop aan de hals opgehaalt; by manier van wippen neder gesmeten, en aan korte dood geholpen.

De Formosanen gebruiken noch boeken noch schryf-pennen: hebben echter een Gods-dienst, van hand tot hand overgeleverdt.

Geloof der Formosanen.

Zy gelooven de weereld zonder begin en einde te zyn; en d'onsterffelykheit der zielen: weshalven voor 't huis des afgestorvene een hutje toe stellen, binnen welk een tobbe waters en klein stuk bamboes, om te schep-

scheppen, neder zetten: wanende dat de zielen zich aldaar dagelyks reinigen. Ook gevoelenze dat voor de quaaddoenders straffe bereid is na dit leven: en wederom belooning voor die wel geleeft hebben. Tot welken einde een diepe vuile graft verzinnen, waar over een smalle brugh van bamboezen leit, na een zeer gezegende landsdouwe. Als de goddeloozen deeze brugh betreden, keerdze 't onderste boven, en werpt de wandelaars in een pynigende modder-poel. De goede vorderen veilig haar weg.

Wat zy voor zonden rekenen:

Doch 't geen voor zonden rekenen zyn of beuzelingen of goddeloosheden: als namentlyk niet naakt te gaan ter gezetter tyd: zyde kleedjes te dragen: kinders te baren voor 't zes en dartigste jaar: oesters op zommige tyden te halen: uit te gaan of iets te verrichten, zonder acht te slaan op vogel-geschrei. Andersints houdenze ook het liegen, steelen, moorden, en valsche eeden ongeoorloft.

Haar eed geschied met een strooitjen, 't welk onderling breeken. Opentlyke dronkenschap en heimelyke hoerdom, ja echt-breuk, staan vry. Zy erkennen geen verryzenis des vleesch.

haar voornaamste afgoden:

Hebben verscheide goden, onder welke de voornaamste zyn *Tamagisanhach* bewoonende 't zuiden, en des zelfs gemalinne *Taxankpada* 't oosten.

wat van den donder gevoelen.

Wanneer in 't oosten dondert, bekyft *Taxankpada* haar man, waarom geen regen geeft: deeze ontsteld over zulke twist-redenen, giet water uit de wolken.

Een quaaddoende afgod:

Een ander afgod ten noorden *Sariafing* is van boozen inborst; want als *Tamagisanhach* de menschen schoon schept, mismaakt hy haar met pokputten, scheeve lichamen en andere misquaamheden. Den *Sariafing* roepenze aan, ten einde geen schade toebrengt.

haar oorlogs-goden.

Wanneer ten strydt trekken, offerenze den afgoden *Talafula* en *Tapaliape*.

Vrouwen verrichten den gods-dienst by de Formosanen.

Vrouwen, genaamt *Inibs*, verrichten *der Formosanen* opentlyke godsdienst. Deeze is twee-leedig; want de zelve bestaat of in aanroepen der goden of in offeren. *De Inibs* offeren harten en varkens-hoofden, opgewalmde rys, *pynang* en sterke drank. Na dusdanige offerhanden ryzen twee *Inibs* uit den hoop op: roepen de afgoden aan met zulk een hardnekkig getier, dat d'oogen in de kop verdraaijen, en zy zelf swymende en styf neder-storten. Eindelyk tot haar zelf gekomen, sidderen van benaauwdheid: en wenden voor, dat de goden in verrukking der zinnen zyn verscheenen.

Haar wonderlyken handel.

Maar terwyl aldus, gemeinelyk een vol uur, ter aerde leggen, schreid 't omstaande volk bitterlyk. De twee *Inibs* vorders klimmen op 't kerken-dak, en staan aan beide de hoeken des zelve: alwaar wederom lange aanspraak tot haar goden doen. Ten laatsten leggenze de kleedjens van 't lyf af: ontdekken voor de goden de schamelheidt; kloppen met handen op de zelve, en wasschen 't ligchaam met schoon water.

Dronkenschap voor deugt gerekent.

Terwyl aldus voor 't volk, meest wyven, naakt staan, suipenze alle tot berstens toe.

Vorders, behalven dusdanige openbare gods-dienst, onderhoud ieder een bezondere binnens huis.

Ampt der vrouwen Inibs.

Deeze *Inibs* zyn oordeelersser van mooy en quaad weder: afweersters der dreigende zwarigheden, en duivel-verjaagsters. Dit werk verrichtenze met groot getier, en een bloote Japansche houwer in de vuist; slaan door de lucht: en, gelyk voor geven, hakken den satan, tot eindelyk zich te water begeeft en verdrinkt. Zy zetten ook offerhanden op de straten.

Formosanen worden Christenen.

Uit dusdanige woeste landaart zyn echter veele tot het Christendom gebraght, zedert *d'Oost-Indische Maatschappy* haar zelf op *Formosa* van sterkten voorzag, ten veiliging des koophandels.

waarom beter tot Christendom komen dan andere Indianen.

't Christendom aldaar nam dies te gelukkiger aanwas, dewyl d'inwoonders haar eigen voogden zyn, die geensints staan onder Vorsten, gemagtigt om te dwingen met doods-straf in 't stuk des geloofs: gelyk dan meest over geheel *Indië*, door heidensche of Muhammedaansche Overheden, 't Christendoms aanwas gedempt word. Hier komt by, dat *de Formosanen* zonder boeken en bepaalde gods-dienst leven: waarom de zelve geduurige verandering onderworpen blyft; als slechts aanbevoolen aan *d'Inibs* onwetende wyven. Weshalven te gemakkelyker valt, haar van hei-

heidensche dwalingen af te rukken; ter oorzaak klein steunsel vinden aan de voornoemde vrouwen, om in 't heidendom te volharden.

Handel der Nederlanders op Formosa.

De Nederlanders dryven alhier sterken handel met *de Chineesche Jonken* uit de stroom *Chincheo* en stadt *Aymoy.* De verwisselde waaren worden vervoert of na *Hollandt*, of na *Japan*, of zelf over geheel *Indie.* Wanneer zomtydts de scheepen trager afkomen van *Aymoy*, dan de gewoonelyke tydt om te vertrekken na *Japan* of *Batavia* vereischt, verzeilen *de Nederlandtsche* zelf na *Aymoy:* alwaar d'inkoop op een picol zyde (een picol bedraagt honderd twintigh ponden) doorgaans tien taylen (ieder tayl doet drie guldens) over wint.

Waarom aan Formosa veel gelegen leit.

Aan *Formosa* leit zeer veel gelegen, dewyl door dit eilandt de Spaansche vaart op *China* en *Japan* kan bedorven worden. Deeze zwarigheit merkten *de Castilianen* wel: weshalven in 't jaar zestien honderdt zes en twintigh aan de noord-kant van *Formosa* te land stapten: en ylings een vastigheid *Kelang* opwierpen. Aldus genestelt, rustense niet. Eerlang was een zwaare vloot in 't vaar-water, om *d'Hollanders* uit *Tyovan* te verdryven. De hemel belette het voornemen door zware stormen. Zedert hervatten *de Portugiesen* binnen *Maccau* den zelven toelegh; doch liep te loor. Ondertusschen lagh geen geringe zwarigheit met *de Japanders*, die een vrye koophandel op *Formosa* vorderden; dewyl derwaardts, lang voor *der Hollanders* komst, voeren, hoewel steels-gewys. Ondertusschen liep haar handel meer en meer te loor, zedert op *Formosa* de sterkte *Zeelandia* gesticht is. Waarom dan *de Japanders* aan haar Ryks-raden over *de Nederlanders* klagtigh vielen. Terwyl dit werk aldus horte, namen *de Nederlanders* de vastigheidt *Kelang* in, en maakten zich gantschelyk meesters van *Formosa*.

Castilianen vallen de Nederlanders op Formosa aan.

Japanders klagen over de Nederlanders.

Tot het jaar zestien hondert twee en zestig zatenze alhier in vreedige bezitting. Uit *China* ontstondt een schrikkelyk verderf. 't Werk dient een weinig hooger opgehaalt. *Suchuen*, een landtschap in *China*, voede op haar woeste bergen immers zoo woeste struik-roovers; welke, landtwaard in gespat, alles ten roof maakten, en zich meesters van verscheide steden. Door de zegen groeide de stoutigheit aan: zulks zelf de hooft-stadt *Chingtu* dapper bestormden. De stadt zoude 't ook niet lang hebben uitgestaan, 't en zy een Chineesche heldinne uit *Suchuen* den roovers zoo raauw op 't lyf gevallen was, dat het beleg opbraken. Eerlang evenwel verzamelenze nieuwe heir-krachten: terwyl in 't landtschap *Queicheu* nieuwe opstandt geschiede, door voorval van een vonnis tusschen twee colonellen. De beledigde by 't vonnis voegt zich tot de roovers in *Queicheu:* slaat den vonnis-wyzer doodt, en 't leger des Onder-konings *Tutang* op de vlucht. Eerlang nochtans hervat deeze den moed en stryd, met zulk een gelukkige uitslag, dat hy zyn schade dubbeld aan de struikroovers betaalt zette. Ondertusschen hadden de sprinkhanen de zeven noorder gewesten van *China* kaal afgegeten: waar uit groote hongers-nood ontstont. De hongers-nood maakte dieven: en de dieven, te zamen gerot, vielen eerst in de dorpen, en, meer en meer aangegroeit, in de steden. Eerlang haddenze acht legers. De stoutmoedigste diende haar voor bevelhebber: welke dan ook diervoegen zyn gezag handhaafde, dat deeze rouwen hoop in krygs-orde bragt.

Chineesche oorlog is oorzaak des verlies van Formosa.

Roovers in China.

Hongers-nood,

veroorzaakt struik-roovers.

Op dusdanigh een voet strooptenze gantsche landtschappen af: ja, door onschatbare roof verrykt, stonden na het Kaisarryk. Ieder veldt-overste paste zich nu de kroon toe. Deeze hooghmoedige toelegh verwekte onderlinge na-yver, en de na-yver oorlogh; welke by alle partyen zoo bitter gevoerdt wierdt, dat van acht opper-gezagheb-bers twee over bleeven, namentlyk *Lycunghus* en *Changhienchungus*. En deeze zagen elkander met nydighe oogen aan: ieder trachte de heir-krachten der gesneuvelde veldt-oversten na zyn zyde te trekken. Doch beide, overwegende het ongelukkig einde van haar vermoorde spits-broeders, verdragen onderling: dat *Licunghus* de Ryken *Xensi* en *Honan* ten zuiden, en *Changhienchungus* ten noorden *Suchuen*

Struik-roovers in China worden onderling twistig.

chuen en *Huquang*, verre van elkander, zouden aantasten. De eerste stroopte *Xensi* ten been toe af: en viel zedert in 't vermakelyk *Honan*. Alhier sloegh hy zich om d'hooft-stad *Caifung*; doch twee maal afgeslagen, niet zonder groote nederlaagh, byzonder door 't grof geschut van de wallen, hongert de plaats rondtom uit. 't Is naauwelyks te beschryven, hoe schrikkelyk de noodt, by mangel van levens-middelen, prangde. Men konde hier herleven zien de beruchte ellenden van *Samaria*, *Saguntbus* en *Jerusalem*. Echter de belegerden hielden stadt en moed, op hoope des ontzets door de Kaisar *Zangchinius*. En deeze bragt het voor 't leger van de roovers aan, op 't jaar zestien honderd twee en veertigh. *Caifung* leit op een zeer laege grondt, aan de zuid-zyde der stroom *Huang*, anderhalf uur af. Het water, hooger dan de vlakte, word van een zwaare dyk, uit steen opgemetzelt, afgeslooten. Deezen dyk steekt *Lungchinius* door, met inzicht, om 't leger van *Licunghus* te verdrinken. Juist was de vloedt toenmaals ongemein hoogh. Weshalven, over de velden heen gestort, groote schade den vyandt toebraght, als die zich zoo ras niet bergen konde, of liet veel volk zitten. Maar ondertusschen streek ook de stroom over *Caifungs* wallen heen, en spoelde menschen, huizen en kerken, binnen weinig uuren weg: zulks de stadt, eertydts woonplaats der oude Kaisaren, in een water-plas veranderde. De gesneuvelde borgers wierden berekent op drie hondert duizent.

Schrikkelyke ondergang der Chineesche stadt Caifung.

Zedert evenwel veroverde *Lycunghus* verscheide landtschappen: hieldt een gematigde voet van bestiering: en braght eindelyk den Kaisar *Zungchinius* tot zulk een uitterste noodt, dat zich binnen *Peking*, in 't paleis, aan een pruime-boom verhing: na alvoorens zyn houwbare dochter doorgrieft hadt. Van de drie zoonen des Kaisars quam d'oudtste nooit te voorschyn: de twee jonger deed *Lycunghus* onthalzen.

Overwinningen der Chineesche roover Lycunghus.

Deeze hadt genoegzaam alles in zyn gewoud: alleenlyk stondt hem *Usanguejus*, die tegen den *Tartar* op de grenzen van *Leaotung* een wakend oog hieldt, in de wegh. Hy ontbiedt hem dan, om getrouwe onderdanigheid te zweeren. Geen ooren had *Usanguejus* hier toe. Want deeze, ziedende van wraak, haalt den Tartarischen Koning *Zungteus* met tachentigh duizend man in, en rukt den roover onder d'oogen: dewelke dien indruk niet derfde afwachten; maar vluchte uit *Peking* na 't landschap *Xensi*, met de kostelykste schatten, by de Chineesche Kaisaren uit het geslacht *Tayminga*, zedert twee honderd en tachentig jaren, opgeleit. Acht dagen bragt hy toe met het vervoeren van zilver, goudt en andere kostelykheden, door vier poorten. De paerden, last-dragers en kameelen konden echter alleenlyk de waerdigste schatten bergen. Doch op den weg na *Sigan*, alwaar *Licungzus* zyn Kaisarlyke zetel vestigde, achterhaalden *de Tartars* alle deeze rykdommen: en, aldus verrykt, maken haar meesters van *Peking*: ja, voet voor voet vorderende, van verscheide landtschappen. Zulks eindelyk *Xunchi*, zesjarigen zoon des overledenen Konings *Zungteus*, 's Kaisars kroon op 't hoofd zetten.

Usanguejus haalt den Tarter in tegen Licunghus.

Magtige schatten der Chineesche Kaisaren.

Usanguejus ondertusschen door *de Tartarische Kaisar* tot Koning van *Xensi* verheven, ziende geen kans om *de Tarters* uit *China* te loozen, koos haar zyde: en viel *Licungzus* zoo raauw op 't lyf, dat zyn leger verslagen bleef, en hy zelf noch levende noch doodt te voorschyn quam. Terwyl den handel aldus toe ging, verkooren *de Chineesen* dan deeze en dan die uit het geslachte *Taiminga* tot Kaisars; maar dewelke t'elkens, dikwils niet zonder zegen en nederlaag, in 't voetzant raakten. Ook ruiten de roovers geheel *China* door. Ter zee ging 't niet bevreedigder toe. *Chinchilung*, by d'uitlanders bekend onder de naam *Iquon*, diende eerst voor knecht *den Portugiesen* tot *Macau*, en zedert *d'Hollanders* op *Formosa*. Warsch van dienstbaarheidt, kryght gevlughte *Chineesen* aan zyn snoer, en temets een vloot scheepen by malkander. Zulks in dier voegen magtig wierd, dat den Indiaanschen handel na zich trok. Hy dreef dan koopmanschap met *de Spanjaarden* op *de Philippinen*, met *d'Hollanders* op *Formosa* en

Tarters meesters van China.

Licungzus verslagen.

Rovery ter zee door Iquon.

Iquons wonderlyke opkomst.

en *Batavia*, met *de Portugiesen* tot *Macau* en *Japanders.* Hy alleen vervoerde *de Chineesche* waaren, en bragt na *China d'Europische* koopmanschappen. Hy had drie duizend scheepen in 't vaar-water: en voede zulke hooge gedachten, dat na de Kaisarlyke kroon begon te dingen. *De Tartars* kreegen de snuf van deeze wigtige toeleg: zy leggen dan listig op hem toe, daarze zyn wapenen ontzagen. Zy verheffen hem tot koninglyke waerdigheit, en belooven de landtschappen *Fokien* en *Quantung. Iquon* aldus in slaap gewiegt, had zyn vloot, schaars bezet, in de haven des hooft-stads *Focheu* gelaten: te land gestapt, om den Tartarischen Koning van *Fokien* te begroeten, wierd by den kop gevat, en door vergift binnen *Peking* aan kant geholpen. Zyn zoon en broeders, deezer mishandeling verkundschapt, vluchten na haar vlooten, met welke zedert de zee onveiligh hielden, en eindelyk ook *Formosa* aantasten.

zyn dood.

Coxenga, eertyds kleer-maker van *Putman*, gesaghebber op *Tyoan*, had nu 't bewind der gezeide vloot: en een diepe wrok gevat op *d'Hollanders*; ter oorzaak zyn aanslagen tegen *de Tartars* niet bevorderden. Hy steekt dan met zes honderd jonken, onder welke zommige veertig stukken geschut voerden, na *Formosa* uit *China* af: werpt ettelyke duizend man te land: die zoo wreed huis hielden, dat noch oud noch jong verschoonden. Zommige vrouwen naakt uitgetrokken, door 't leger gejaagt en verkracht: andere neus en ooren afgesneden, en ten hoon na de sterkte *Zeelandia* gedreeven. Andere stukken gekapt. Aan zoodanigen droevigh einde geraakten ook de drie predikanten *Antonius Hambroek*, *Arnoldus Vinsenius* en *Pieter Mus.* Alle bedenkelyke wreedheden wierden dier-maten gepleeght, dat naauwelyks geheuchenis van schrikkelyker te vinden zyn. Met den eersten indruk vielenze de vastigheit *Kelang* aan: te zwak was deeze voor zoo zware menigte. De bezettelingen dan geven 't over. *De Chineesen* door dusdanigen overwinning moedig, trekken na de sterkte *Zeelandia*, voorzien van drie-dubbelde wallen, gelegen op een rif tusschen *Formosa* en 't eiland *Baxsombaya.* Aan de voet der sterkte woonen *de Nederlanders*, binnen afgezonderde vestingen. Deeze aanslag was by *de Chineesen* lang in den moolen geweest: ten welken einde haar jonken boven *Tyoan* een vrye reede ten handel-plaats hadden: en die binnen *Tyoan* woonden zich voorzien van geweer; haar huizen met koe-huiden bedekt; en alles ter hand, om ylings storm-katten tegen de sterkte *Zeelandia* op te werpen. Ook liep de sarjant *Hans Jurriaan* nevens ettelyke bezettelingen tot *Coxenga* over. Uit deeze verstond hy de gelegentheit der vastigheit. Voor de zelve lagh een reduit: welk van een beukery, achter de gerechts-plaats op gesmeten, door zeventien honderd schooten te pletteren omgeworpen, en by *de Chineesen* ingenoomen is. En alhier rechtenze een nieuwe storm-kat toe: van welke de sterkte *Zeelandia* dapper schade leed. Ruim honderd *Chineesen* waren in de lucht gesprongen met de verlatene reduit: alzoo *de Hollanders* brandende lonten voor de kruit-kamer geleit hadden: welke het bus-poeder aanstaken ter tydt als *de Chineesen* 't in-namen. Die schade zettenze meer als dubbeld betaald.

Coxenga land op Formosa:

zyn wreedheit aldaar.

Chineesen hadden dan een bedekte aanslag op Formosa.

Vyf scheepen van *Batavia* afgevaerdigt quamen tot ontzet voor *Zeelandia.* Haar eerste aanval liep slecht af; want op *Baxsombaya* te land gestapt, om *der Chineesen* vastigheidt, aldaar opgeworpen, te vermeesteren, wierden zoo raauwelyk onthaald, dat drie honderd tachentigh man lieten zitten. *Coxenga* had nu te vooren aan den slot-voogd op *Zeelandia*, *Frederik Cojet*, afgevaerdigt den gevangen predikant *Antonius Hambroek*, op-eischende de stad *Tyoan* en sterkte *Zeelandia*: by weigering, zoude hy alle *Christenen*, in zyn handen bereeds gevallen, aan een verschrikkelyk einde helpen. *Cojet* had geen ooren voor deeze dreigementen, onaangezien terstont in 't werk gestelt wierden. 't Moorden dieshalven word wederom hervat: *Zeelandia* verdedigt. Zedert de nederlaagh echter op *Baxsombaya* slabakte de moed. *Cojet* dan verdraagt met *de Chineesen*, op

Hollanders worden door de Chineesen geslagen.

Cojet geeft Zeelandia over aan de Chineesen: op dusdanige beding-punten: *De bezettelingen zullen onverhinderdt uittrekken: de gevangenen randzoen-vry wederzyds los gelaten: en nevens Zeelandia de goederen, gereede penningen, bedragende over de tien tonnen gouds, en veertig stukken geschuts, den Chineesen overgelevert worden.* Met de vyf scheepen zetten de bezettelingen na *Batavia:* alwaar *Cojet*, wegens lichtvaerdig overgeven van *Zeelandia*, ter hechtenis geraakte. De schade was te gevoeliger, dewyl *de Chineesen* den Nederlandschen handel op *Japan* met haar jonken geduurig konden bekommeren uit *Formosa.* Ondertusschen vaerdighde de Tartarische Kaisar van *China* gesanten af aan den Raadt van *Batavia*, met aanbod: om gezamenderhand *de Chineesche* roovers uit *Formosa* te doen verstuiven.

hier mede de Japansche handel bekommert.

Van *Formosa* voorders wende de voornoemde vloot, met het lyk der Japansche gesant *Blokhovius*, na 't eiland *Santa Clara*, voor de zuider-hoek van *Cikoko*, zich bergachtig, niet zonder laege klippen, opdoende. Alhier zette den streek noord ten westen aan: wanneer na d'eerste nagt een sterke wind op stak: weshalven de mars-zeils vielen, en met de fok van de wal hield. Den zeventiende des herfst-maands wierd de hoek van *Nangesaque* ontdekt; doch zonder zekerheid. De vloot echter wend derwaarts: omtrent middagh quamze aldaar benoorden. 't Was met groote zwarigheidt vermengt, op een laeger wal zonder vaste kennis te loopen. De stierlieden vernamen meer eilanden, als voor de rechte inham van *Nangesaque* leggen. Waarom weder zeewaart in steken. Alhier ontdekkenze twee *Japansche* barken, die om de zuid liepen. Genadert by de zelve, kreegen een styve stooker: zulks zuidelyk over leiden: en een andere bark verpraiden; doch konden 't boots-volk niet verstaan.

De Nederlandsche vloot vordert haar reize na Japan:

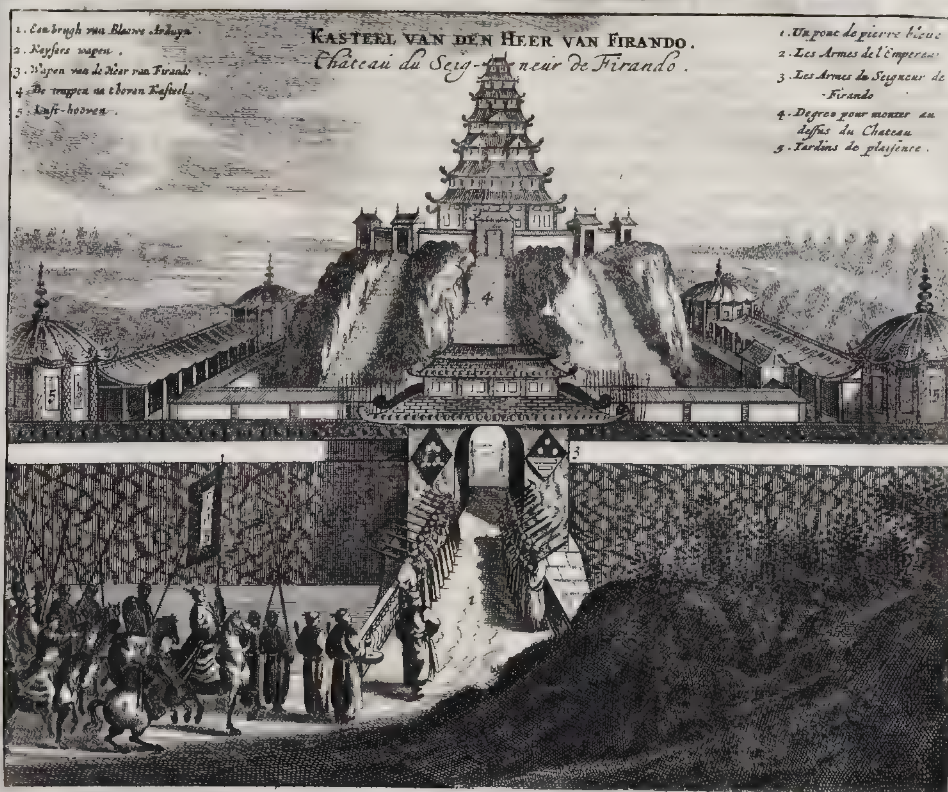
Den achtiende 's morgens lagh de gezeide hoek noord-noord-oost vyfde half myl van de vloot af, en 't eilandt *Goto* noord-noord-west. Hier uit verkundschapt, dat voor den rechten inwyk zeilden, kregen tegen den avond d'uithoek *Nomoo*, springende zuid-westelyk langs de bogt van *Arima.* Op vier myl had de vloot *Nomoo* aan boord noordoost ten oosten, en twee en dartig graden noorder breedte: voer oost om de noord met klein zeil, en leide by de wind. Des anderen daags wierden alle zeilen by gehaalt. En aldus liep de vloot na de noorderlyker wal ten boezem van *Nangesaque* in, op een berg aan, boven welke een steile klip toorens-gewys uit kykt: achter deeze bergh verschuilt *Nangesaque* ontrent zeven mylen zuidwaart. Binnen ontmoetze eenige eilanden, en eindelyk een groote klip, zich midden openende tot een door-zicht. Tegen de middagh liep de vloot voor *Nangesaque* op een schoot wegs boven zes en een half vadem klei-grond ten anker: en vond aldaar ter reede zes Hollandsche scheepen, namentlyk de *Griffioen*, *Gekroonde Liefde*, *Maeslandt*, *Kampen*, *'t Witte Paerd* en *Valk.* *Dirk Snoek* was toenmaals opperhooft wegens *d'Oost-Indische Maatschappy* tot *Nangesaque.* By geval bevond zich ook aldaar *Philips Schillemans* gezach-hebber over *Tonking.* Deeze verkundschapt van de vloot, haalden bezonder *Andræas Frisius*; gesteldt volgens orde by de Raad van *Batavia* in de plaats des overledene gesants *Blokhovius*, met groote staatsie ter gewoonelyke plaats binnen. En niet minder pracht wierd bedreeven met het gebalsemde lyk van *Blokhovius*, niet zonder aanzienelykheit (hier aan vergapen zich doch *de Japanders* en vorders alle *Indianen*) ter aerde besteld op d'Hollandsche wyze.

loopt by den boezem van Nangesaque in.

Andræas Frisius tot Nangesaque ingehaalt.

Den eerste der wyn-maand vertrok *Dirk Snoek* na *Batavia* van *Nangesaque*: alwaar hem in 't opper-bewind volgde *Anthonius van Broekhorst.* En deeze is den gesant *Andræas Frisius* toegevoegt, om zamentelyk *den Japanschen Kaisar Quaeme* binnen *Jedo* te begroeten; wegens den vryen handel voor *de Nederlanders* op *Japan.* Tot zulk een wigtig gesandtschap wierd den trein vervaerdigt. In de pakhuizen van *Nangesaque* was alles in rep en roer. Herwaarts, gelyk verhaaldt is, *de Nederlanders* tot haar schade moesten op kramen uit *Firando*, in 't jaar zestien honderd een en veertig. 't Kan niet ontkent, of de stadt *Nangesaque* over-

Snoek vertrekt na Batavia.

overtreft zeer verre 't eiland *Firando:* maar lagh om veel redenen voor *de Hollanders* tot de koopmanſchap wel gelegen.

Beſchryving van 't ſlot van Firandono op Firando.

Firando heeft naauwelyks iets beziens waerdig, als alleenlyk 't ſlot, bewoont by *Firandono*, broeder des Heer van *Firando*. Dit, gelegen in een vermakelyke landtsdouwe, heeft een brug uit blaauwen arduin-ſteen, langs welke de weg na 't voor-hof leid: wederzyds bezet van dartien lyfwachten met handbuſſen op de ſchouders. De poort ryſt met een dubbeld dak, 't onderſte uitſtekender dan 't bovenſte. Aan d'eene zyde des poorts ſtaat het Kaiſarlyke wapen, aan d'andere des Heers *Firandono*. Het ſlot zelfs leit op een verheven heuvel, en kan zeer verre gezien worden; vermits zyn hooge tooren, welke zeven zolderingen, t'elkens verminderende in lengte en wydte opwaarts, boven malkander vertoont. Ter wederzyde van 't ſlot ſtaan acht deuren; op ieder paſt een lange trap, in den heuvel ingehouwen; doch zoo breedt niet als die door de voor-poort na de middel-deur des paleis ſtrekt. Beneden leggen vier luſt-huizen, in 't rondt getimmert, met gedraaide ſpitſen, door galderyen op vierkante pilaren t'zamen verbonden. Vorders zal niemand op *Firando* naauwelyks iets vinden 't geen bezigtiging verdient.

Wy zouden nu de reize des geſants *Andræas Friſius* na *den Japanſchen Kaiſar* beginnen, 't en zy noodig oordeelden de beſchryving van *Japan*, in een rouwe ſchets, voor af te laten gaan. Ten welken einde eerſtelyk niet ondienſtigh zal zyn te onderzoeken hoe verre in de voorgaande eeuwe dit heerlyk Kaiſarryk bekend is geweeſt. Ten dien einde zullen d'eigene woorden der voornaamſte ſchryvers van *Japan* ontleent konnen worden.

Joan. Petr. Maffeius Historiar. Indicar. lib. duodec.

Beschryving van Japan:

. *Joannes Petrus Maffeius* beschryft *Japan* aldus: 't Geen gemeinelyk de benaming *Japan* draaght, maakt drie groote eilanden uit, omringt van andere mindere. Het maghtigste word verdeelt in drie en vyftigh Drostschappen of Koningryken. De hoofdt-stadt is *Meaco:* hier na kryght het gantsche eilandt haar naam. Het tweede noemenze *Ximus:* dit staat geschat op negen Drostschappen of Koningryken. De voornaamste steden zyn *Vosuquim* en *Funaium*. Het derde wordt geheeten *Xicocum:* heeft slechts vier Drostschappen of Koningryken, byzonder vermaard door de stadt *Tosa*. Zulks *de Japansche* Koningryken of Drostschappen (want op verscheide past de benaming Koningryk niet) geteld worden zes en zestig. De lengte des gantschen landtschaps loopt uit, gelyk men zegt, tot by-na twee honderd mylen: de breedte komt hier mede geensints over een: op eenige plaatzen is 't slechts wydt tien mylen, op 't alderbreedtste dartigh. Wegens den geheelen omtrek kan tot noch toe niet zekers gezeid. Het leit van den middag-lyn na 't noorden tusschen dartigh en acht en dartigh graden. Ten oosten tegen *Nieuw Spanje* over, afgescheiden door een tusschenwydte van honderd en vyftigh mylen. Ten noorden heeft het *de Scythen* of *Tartars*, en andere onbekende woeste landtaart. Ten westen ziet het *China* aan, niet zonder verscheide af-standt, na d'inwyken en uithoeken der stranden: aangezien van de stadt *Liampo*, welke op d'uiterste grenzen van *China* gelegen is, oostwaard, tot *het Japansche* eilandeken *Goto*, 't geen den schippers alder-eerst te gemoet komt, worden getelt zestig mylen: van *Amacan*, westersche koop-stadt *der Chineesen*, alwaar *de Portugeesen* veel handelen, tot het zelve *Goto*, strekt zich d'overtogt uit tot twee honderd en negentigh mylen. Zuidelyk een woeste zee tusschen beide vloeijende, leggen nooit ontdekte kusten: uit welke, gelyk het gerucht loopt, eertyds varend volk na *Japan* gedreeven zyn; doch nooit weder gekeert.

verdeeling: *grootheid:* *grens-plaatzen.*

Hoedanigheit van Japan.

't Landt ten grooten deele is sneeuachtig en koud, en niets te vruchtbaar. In herfst-maand maaijenze rys, gemeine spys voor alle: op zommige plaatzen ook terwe in bloei-maand. Van 't zelve bakkenze geen broodt, volgens onze manier; maar bereiden een zekere soort van soppe en bry. De getemperdheit des luchts is gezondt. Hier en daar borrelen warme wateren uit, tot een genezende gebruik.

Wonderlyke bergen in Japan:

Hooge en steile bergen worden zoo doorgaans als byzonder twee gezien: d'een, van onzekere benaming, spouwt geduurig vuur-vlammen uit: op zyn top vertoond zich de duivel, omringt met een luchtige wolk, aan zommige menschen, die geloftens-halve langen tydt, tot mager worden toe, gevast hebben. D'andere, genaamt *Figenoiama*, verheft zich ettelyke mylen boven de wolken.

mynen aldaar:

De inwoonders graven verscheide berg-werken uit de mynen: en lokken met die waaren de verre gelegene volkeren.

boomen: *Een Japansche wonder-boom.*

Zy planten boomen, of tot vermaak, of tot vruchten, niet ongelyk d'onze. Een nochtans, naast komende aan den palm-boom, is van een t'eenemaal wonderlyke aart, aangezien geenerlei vocht verdragen kan: indien by geval nat word, terstond verwelktze, gelyk door een vergiftige slagh. Tot help-middel dient, ten wortel toe uit te roeyen, in de zonne te droogen, en in nieuwe kuil vol hamer-slagh en droog zandt te planten: aldaar, na verdort is, ter neder gezet, begint op nieuw te groenen; en herkrygt zyn eerste luister. d'Afgevallen of afgehakte takken, wanneer aan de stamme met een spyker worden genagelt, groeijen in de zelve, niet anders of inge-ent waren. Ten verscheide plaatzen wassen veel ceder-boomen, zoo hoog en dik, dat de timmerlieden uit de zelve de zuilen der paleizen, en masten van de zwaarste vracht-scheepen, toestellen.

Cederen in Japan zeer groot.

Japanders leven by wild-braat.

De Japanders voeden geen schapen, varkens, ganzen noch hoenderen: indien vleesch eeten, nuttigen wildtbraadt. Over de beemden loopen meenighte ossen en oorlogs-paerden: door de bosschaadjen en hage-doornen wolven, konynen, wilde swynen en harten. Onder 't gevogelte worden gezien phasan-

eesten en visschen aldaar. fanten, end-vogels, wilde en tortel-duiven, quakkels en veld-hoenders. De inwoonders hebben overvloedigh visch, bezonder voorn en elft, en van deeze houdenze aldermeest. Zy kennen geen boter: noch hebben olyven-olie: zy gebruiken traan der walvisschen op strand gejaagt. 't Gemeine volk gebruikt pynboom takken, fakkels, en elders ook kaf, om te lichten.

Haar gestalte en sterkte. Zy stoffen op een lange lyf-stal en betamelyke lichamen. De meesten houden vaste wakkerheit en sterke krachten. d'Ouderdom ten oorlog duurt tot het zestigste jaar. *Verscheidenheit in hair.* Zy laten een tamelyk lange baardt wasschen. Omtrent het hooft is de gewoonte verscheiden. De jongens maken 't voorhooft kaal, gemeine luiden en boeren 't halve hooft, d'adel byna 't gantsche hooft, uitgezondert aan 't achterhooft weinig hairkens, welke aan te raken voor de hooghste schande gekeurt word.

Japanders zyn harde menschen. d'Ongemakken der sterffelykheidt, honger, dorst, hette, koude, waken en moeijelykheden staanze uit met verwonderens waerdige lydzaamheit. Zoo ras ter weereld komen, ook in de felste koude, worden aanstonds gebragt na de stroomen, om te zuiveren. Van de borsten afgerukt, in de jagt geoeffent, en gehouden verre van moeder en minne, op rouwe plaatzen: dewyl oordeelen, dat door geen ding meer de gemoederen verwyven, dan door een zachte en lieftallige opvoeding.

Haar vloeren bedekkenze met nette matten, beddens-gewys gevult. *Manier van slapen en eeten:* Op deeze slapenze met een steen of balkjen onder 't hooft: hier etenze, rustende op de knien, de voeten kruysseling gevlochten zynde onder 't lyf. *zyn zeer zindelyk.* Zy zyn niet min zindelyk als *de Chineesen*. Zy gebruiken tot haar spys twee stokjens, zoo konstigh, dat niets ontvalt, noch 't afvegen der vingeren noodig zy. Ongeschoeid treedenze ter eet-kamer in, om de spreeden niet te bezoedelen. De geringste, bezonder langs de zee-kant, leven by kruiden, rys en visch. De ryke schaffen, na de Chineesche wyze, lustig op. *Haar kostelykste maaltyden:* Met ieder gerecht, zonder tafellaken of servetten, worden schoone en veel-verwige tafel-borden, uit ceder- of pynboom-hout, geleit: de toebereide spyzen, gedischt toorens-manier, zyn besprenkelt met goud, ter zyden steken cipres-taxkens. Zomtyds leggen in de schotelen der edel-luiden geheele vogels met vergulde snebben en pooten. Zy onthaalen een vreemdeling en gast vroolyk en lustig. Omtrent eten en drinken onderhoudenze verscheide wetten, niet zonder wonderlyke gebaerten: ieder volgtze naauwkeurigh. 't Gebruik des wynstoks blyft haar onbekent. Uit rys word wyn geperst. *De Japansche drank word op een bezondere wyze toegemaakt.* Boven al scheppen groot vermaak in dronken van heet water, met poeijer *Chia* vermengt. Nergens zynze vlytiger, als in deeze drank: zulks de voornaamste adel haar hand te werk stellen, om deeze ter eeren der vrienden te temperen en mengen. Tot dusdanige verrichting zyn bezondere plaatzen des huis toe-geeigent. Aldaar staat geduurigh een konfoor, toegestopt met een dekzel, uit gegooten yzer. Hier uit scheppenze voor de gaande en komende vrienden.

't Word voor d'hoogste eer gekeurt, den gasten, op vertrek staande, haar schatten te toonen. *Japansche schatten, waar in bestaan.* Deeze zyn de werktuigen tot de voorzeide drank, een konfoor, een pot met drie voeten, trechter, aerde kruiken, lepels en potjes, ten bewaring van het kruid en poeijer *Chia*. Dit alles houden *de Japanders* immers in zulk een achting, als *d'Europeers* gesteende goude ringen en paerel-snoeren. *Gevesten van sabels zeer hoog by haar geacht:* Ook is wonderlyk de waerdy van 't bloote gevest der houwers, by zommige meesters gemaakt: zulks eenige vyf duizend goude nobels ophalen.

haar huizen en kloosters. De meeste bewoonen houte huizen, ter oorzaak der veelvoudige aerdbevingen. Zommige nochtans hebben steene gebouwen, niet min net als kunstig. Zy timmeren insgelyks heerlyke tempels, en kostelyke kloosters voor mannen en vrouwen.

Japansche taal is zeer wonderlyk door haar verscheidenheit: De Japansche taal is wel een, en allen gemein; maar de zelve echter blyft zoodanigh verscheide en veelvoudigh, dat niet te onrecht verscheide spraken schynt uit te maken; want een zaak heeft verscheide benamingen, van welke zommige tot verachting, andere tot grootachting, andere by de Vorsten, andere by 't volk, andere eindelyk by de man-

mannen, andere by de vrouwen, in gebruik zyn. Hier komt by dat anders ſpreken, anders ſchryven: en in het ſchryven hebbenze andere woorden tot brieven, andere tot boeken: welker getal zeer groot is, zoo rymelooze als vol geeſtige gedichten. Vorders gebruiken *de Japanders* zoodanige letters, welker ieder een geheel woord, ja gantſche zin vervat: niet ongelyk *de Chineeſche* en *Egyptiſche* ſchryf-teikenen. Hier uit ontſtaat het dat *de Japanſche* taal bezwaarlyk geleerd word.

gelyk ook haar letters.

De inwoonders zyn zeer genegen tot den oorlog. Haar wapenen, behalven hand-bus, boog en pyl, is een kromme houwer en pook, welke zich op 't twaalfde jaar aan-geſpen: beide diervoegen met ſtaal getempert, datze de Europiſche ſabels zonder quetſing der ſcherpte door-hakken. Hier komt by een javelyn, beſlagen met zilver of goud. Ook handelenze haar pieken, lichter en langer dan de onze, zeer meeſterlyk.

Japanſche wapenen.

Zy veranderen haar kleeding menigmaal, van kindsheid af tot de jongmanſchap, niet zonder bezondere dienſtplegingen en ſtatelyke toeſtelling. Die tot jaren zyn, gebruiken een veel-vervigen rok, afhangende tot de enklaauwen. Binnen 's huis ſlingert de rok los; doch wanneer te voorſchyn komen ſtekenze het onderſte even wydt by de kouſſen in: en binden den rok, omtrent de nieren, met een loſſe ſtrik, op. Over de rok word een korter py gehaalt, (*de Japanders* noemen 't *quimon,*) welkers mouwen beneden d'elleboogen ſchieten. Dit gewaad dragenze by zoomertyd enkel en fyn geweeven, 's winters groover en dubbeld, en met zyde dons gevuld, welk konſtelyk door-ſtooken word, ten einde 't vulſel niet op elkander ſchiete. Haar ſchoenen zyn zonder hiel-ſtukken, pantoffels-gewys, met een halve ring uit hoorn, tuſſchen de groote en tweede teen, vaſt gemaakt. Zy dragen goud geborduurde waeijers, zoo om 't aangezicht te bedekken, als wind te maken. Aanzienelyke perſoonaadjen gaan onder een ſchaduw-makende verhemelt: anderſints 't gemein volk, mannen en vrouwen, loopen bloods hoofts, het zy in goed, het zy in quaad weder.

Japanſche kleeding verandert dikwils.

Zwart en ſcharlaken verve is by haar bewys van feeſtelyke vroolykheit; doch witte van rouw. 't Is naauwelyks te gelooven hoe zeer zy in eten en kleeding tegen *d'Europeers* ſtrydig zyn. Wat de reuk belangt, zy konnen geenſints ons reuk-werk verdragen. Belangende de ſmaak, zy walgen van onze lekkernyen, en wy van haar beſte ſchaffen. Wy drinken koud water, zy des winters en zoomers warm. Onze ooren ſcheppen 't minſte vermaak in haar maat-geſang. Schoonheit der tanden beſtaat by ons in wittigheit, by haar in zwartheit: weshalven met pik-bruine verve geduurig beſtryken. De vrienden en mannen gaan voor de vrouwen, de dienſt-boden volgen. Wy klimmen aan de ſlinker zyde te paerd, zy ter rechter. Onder 't groeten ontblooten wy ons hooft, zy haar voeten door een weinig voort te ſchoppen de ſchoenen pantoffelsgewys. Wy ſtaan op voor een aankomende vriendt; doch zy gaan neder zitten. By ons blyven koſtelyke geſteenten in groote achting, by haar yzere en leeme vaten. In genees-middelen gebruiken wy zoete en wel-gekookte; zy zoute, ſcerpe en raauwe voor de zieken: wy kiekens en gemeſt gevogelt zy viſch en geſchelpte zee ſchepſels. Wy tappen dikwils bloed af; zy nooit. Wanneer *d'Europeers* met haar boerten wegens duſdaanige verſcheidentheit, konnenze luſtig den bal wederom ſlaan.

De zeeden der Japanders zyn ſtrydig met d'Europeers.

Doch daarze zoo zeer van onze gewoonte verſchillen, hebben nochtans met ons gemein 't onderſcheit tuſſchen de menſchelyke ſtaten. De eerſte, die aan 't roer der land-beſtiering zitten, noemenze met een gemeine naam *Toni*: hoewel onder de *Toni* zelf verſcheide trappen van waerdigheid zyn, niet ongelyk in *Europa* tuſſchen Koningen, Hartogen, Mark-graaven en Graaven. Deeze alle vermogen zoo zeer niet door geldt en goed, als door veelheit van leen-mannen: want, tot hooge landbeſtier gevorderd, deilen aan kryghsknechten en bloedvrienden landen uit, behoudende voor zich 't grond-recht, zonder opgeſtelde ſchatting nochtans. Deeze landeryen verdeelenze op voorwaarden: dat de leen-mannen ten tyde

Eerſte ſtaat onder de Japanders maken de Toni uit: en deeze zyn weder om onderſcheiden.

van

van vrede op den Koning zullen passen, volgens ghewoonelyke bedienings-plichten: en tot den oorlogh gehouden eigen kost en onkosten toe te brengen. Hier door gebeurdt het, dat de Koningen, alhoewel in diepe armoede, nochtans door veelheit van krygs-knechten en meenigte hoovelingen, een heerschappy-kracht en schyn eens koninghlyken achtbaarheidts hebben. Maar het is boven al deftigh, dat met een verheeven ziel, niet door de doodt, of uiterste noodzakelykheidt dwingende, afstand van haar bewind doen. Wanneer d'ouderdom begint te drukken, zich behoudende zekere hoeven tot kost en onderhoud, vestigen doorgaans zelf op den throon haar zoon of anderen staatvolger, onderwezen in de heerschkunst, en bestieren voorts de jeugdige jaren met omzichtigheidt en goede raadt.

De magt ...er Japan-...che Konin-...en, waar ...bestaat.

...ven haar ...k in ou-...rdom ...er.

De tweede slagh *der Japanders* maken die uit, dewelke de goddelooze gods-dienst deezes landaarts bezorgen. Aan 't hoofdt en kin t'eenemaal kaal geschraapt, doen belydenis van een ingetoogen leven, en buiten de echten-staat, onder dagelykſche verborghene schelm-stukken en echtbreuk: geschikt na alle uitdrukkingh van heiligheid en statigheid, om de menschen d'oogen uit te steeken, en geldt by een te schraapen. De zelve bezorgen de lyken van edelen en machtige: en zingen, op haar wyze, gedichten by ryen over 's hands, van verheevene zang-plaatzen: ook leidenze 't volk, na wel-gevallen, om, door haar wel-spreekentheit. De sekten der zelve zyn veele en verscheidene; doch worden met een gemeine benaaming *Bonzii* geheeten, meest van eerlyke afkomst: dewyl groote Heeren, belast met kinderen en schaarsse huisselyke toestandt, zommige tot de *Bonzii* afzenden. Zy hebben ten verscheide plaatzen hooge schoolen, voorzien van overvloedighe tollen. Hierom stonden eertyds op de hoogste trap van aanzien in *Japan*; doch zedert het Evangelische licht aldaar gebragt is, zyn haar bedriegeryen voor het volk ontdekt en wedersprooken, niet zonder vermindering des ouden gezags.

...nzii, Ja-...nsche ...iesters, ...edanig.

De derde orde is der borgers en vorderen adels: onder welke zeer veel in dienst van Koningen, de oorlogs-eer en rym-konst rimpels krygen. Volgen de kraamers en verscheide handwerks-luiden, uitstekende konstigh. Zy hebben veel wapenwinkels; en gebruiken ook boekdrukkeryen.

Burgers maken de derde orde uit onder de Japanders: kramers de vierde:

De laatste plaats in orde bekleeden de boeren, en die wegens armoede in dienst der vermogende leven, welker getal vry grooter geschat wordt, dan by ons. In 't geheel is het volk doorgaans scherpzinnigh, loos en wel-geschikt van de natuur: overtreffende niet alleen de oostersche, maar ook westersche menschen in oordeel, leerzaamheid en onthoud: 't welk in de boeren en kinderen blykt: want deeze zelf geeven bewys van beleefde zeden, geswindt verstand, en niet min dan een boersche inborst. Deeze begrypen veel lichter dan *d'Europeers* de Latynsche spraak en konsten. Armoede is niemant tot schande of verwyt: ja naauwelyks wordze in veele gemerkt: zoo naauwkeurigh slaanze de huishoudingh gade, en komen na haar ongelegentheidt net en zuiver voor den dagh. Zy hebben afkeer van scheldwoorden, diefstal, goddelooze gewoonte des vloeks, en allerlei dobbelen.

boeren de laatste.

Japanders zyn ongemein verstandig:

lydzaam:

Zeer naam en eer-zuchtig, zoo wel kleine als groote, zullen voor haar gezagh bezondere zorge dragen, meer als iemand gelooven zoude. Zy lyden niet alleen geen versmaading, maar zelf geen schamper zeggen. Dieshalven houden elkander in eer, voornamentlyk de adel, strydende onderling met dienst-plegingen en pryswoorden. Zelf de verachtste handwerkers, en die zich op dag verhuuren moeten, willen beleefdelyk toegesprooken, indien iemand dienst van haar begeert; want anderfins vergrammen: en, verwerpende den winst, laten 't begonne werk steeken.

eergierigh:

willen geen versmading lyden:

Zy onderhouden dier-voegen de standvastigheidt en betaamelykheidt, datze zelf een nakende neder-storting

zyn ongemein stantvastig:

G allengs-

allengskens en zonder verschrikking ontwyken: en wachten zich naerstelyk, ten einde niet verwyfd of vreesachtigh in haar woorden of daaden blyke. En daarom zyn gewent ontweeringen des gemoeds en heviGheden in schyn te bedwingen: en by-zonder alle teikenen van toorn te verbergen, of liever tot tegenstrydig bewys te buigen; want dan is haar tred langzaamer en aangezicht vrolyker. Zy achten voor een edel gemoedt geensints betamelyk te wezen d'ongebondentheidt des tongs. Weshalven nooit gehoordt worden kyvaadjen en twistingen, noch onder landsluiden op straat, noch binnens huis tusschen man en vrouw, ouders en kinderen, meesters en knechten. Het geen te doen staat, doenze statigh en bezadight. Indien iets haatelyks voor valt, gaan vrede-makers tusschen beide; ja zelf onder het straffen der schuldige, doenze scheldtwoorden en bitterheid van zeggen verre wegh. Beroepingen tot hooger recht en ding-talen geschieden zeer zelden, recht anders als by ons: haar dreigementen en wraak bewaarenze ten oorlogh. Zeer zelden ook, in onderlinge zaamen-komsten, deilen haar vrienden mede huisselyke zwaarigheden, armoede en ellenden: aardigh verbergenze droefheidt en zorghe: noch ontrusten eens anders rust en vermaak, door ontydige klachten en onnoodige droeffenis: by andere gevraaght, verminderen grimlachende 't gantsche werk, of loopen het door een geringh te kennen geven over. Eindelyk in tegenspoed bewyzen een ongelooffelyke gezetheidt des ghemoeds; staan pal, en lyden zonder zuchten 't geen haar over komt. Ik schatte, geleerd door verwisseling van gevallen en ongestadigheit der menschelyke dingen, welke in die gewesten aldermeest stand grypt: want het valt dagelyks voor, dat schielyk geringhste menschen tot Koninghlyke waerdigheit verheven, en andere van de hooghste top ter neder geplotst worden. Door zulke beurtige keeren onderweezen, wenschen alzoo na de grootste voorspoedt, datze ondertusschen op de zwaarste tegenspoed denken. 't Gemoedt dan is onwrikbaar, tot het welke langh te vooren bereidt toe treed. En deeze lof is niet alleen des ouderdoms: zelf in de ommegang der kinderen, en eerste jeugd blinkt uit een rypheidt en bezadigtheidt.

verbergen haar toorn:

kyven nimmermeer:

pleiten noch rechten niet:

klagen niet over ongelegentheden:

waar uit ontstaat, dat zeer geduldigh den tegenspoet dragen.

Dusdaanigh zyn *der Japanders* deughden, welke nochtans door een grooten hoop boosheden bevlekt worden. En voor eerst in de gods-dienst, en de einden van goedt en quaadt, dwaalenze uitermaten zeer, gelyk ook alle andere volkeren, die Christus niet kennen. Zy gebruiken tot leermeesters van gods-dienst en wysheid de voornoemde *Bonzii:* deeze, andersints gesplitst door verscheide leerstukken en logenen, komen nochtans met malkander over een in Gods voorzienigheidt wegh te nemen, en der zielen onsterffelykheidt. Leerende houden dit onderscheidt, dat weinige de godloosheit opentlyk en zonder aanzien aan alle, andere niet als heimelyk en den adel voorstellen: beweerende hoe het gemeine volk door vrees van de helle in toom moet gehouden.

Japanders gods-dienst is goddeloos.

Leerstukken der Bonzii.

Tusschen deeze dubbelde slag, gaan in schelmstukken en dwaasheit de andere te boven, die leeren: dat twee oude verleiders *Amida* en *Xaca* ootmoedig moeten aangebeden, en door bezondere smeekingen verzocht, niet in vertwyffeling of kommer, maar met een t'eenemaal geruste ziel en volle verhardheid: indien de zelve slechts behoorlyk worden gebeden, op een vertrouwen des zaligheidts: als by welke zulk een hardigheidt en gestrengheidt des levens was, terwyl onder de menschen verkeerden, om te betalen voor de zonden des menschelyken geslachts, dat nu niet alleen zot en overtollig, maar zelf schandelyk en goddeloos is tegen die vaders van 't gelukzaligh leven vorders bekommert te zyn wegens verzoening met de Goden, of dieswegen 't ligchaam te quellen, of eenig straf voor de misdaden zich zelf af te vorderen. Veele laten niet na zulks heimelyk en opentlyk voor te stellen. *Amida* vorders

Amida en Xaca, Japansche Goden:

ders en *Xaca*, en de andere eerste slag der Goden noemenze in haar taal *Fotoques*. Zy hebben daar-en-boven andere minder Goden, uitdeelers van gezondheit, kinderen, geld en 't geen tot het lichaam behoort: deeze zyn *Camis* geheeten.

Van 't leven en daden der Koningen, Konings kinderen, of die door een dienstige vond of loffelyk helden-stuk d'eer eens valschen goddelykheid verkreegen, beuzelenze zoo ongerymd, schandelyk en belachelyk, als de Grieksche dichters van *Jupiter*, *Saturnus*, *Bachus* en vordere ydele Goden. Hier uit ontstaat het, dat *de Japanders*, allengskens blussende 's waarheits licht, d'onderwyzing des gewisse weg-schuiven, en in dansseryen, suiperyen en hoerery onmatigh haar toegeven. De zelve, ter oorzaak van statigheit en stantvastigheit, terwyl haar zinnen en bewegingen met d'eerste jeugd gewennen te verbergen, verbasteren, door een lichte buiging van voorzichtigheit, tot loosheidt en trouwloosheidt. Hier uit die booze vlyt der veinsing, en strydt om te bedriegen: na iemandt bitterst haaten, ziet hy hem vriendelykst aan. Goede trouw en oprechte openhartigheidt wordt bespot. Hier komt by woestheidt en vervloekte wreedtheidt.

Om de minste oorzaken vallenze d'onverdachte van achteren aan, en helpenze, door een slag of twee eens scherpe en zware houwers, om hals: daar na stekenze den sabel in de scheede, met een bedaardt en lachend aangezicht, al even eens of 't schelmstuk haar niet raakte. Daar-en-boven maken zomtydts geen zwarigheidt, om de scherpte des degens te beproeven op den kop of schouder eens onschuldigen: wanneer een veilige gelegentheid voor komt.

Den ingenoomen steden en dorpen by den oorlogh hangt een gewis verderf over 't hooft: alles wordt te vuur en zwaerd verwoest: men verschoont noch ouderdom noch geslacht: d'overwonnene in veldt-slagh, indien afswerven, raken door de boeren om hals, zonder onderscheid van burgers of vyanden, alleenlyk ter oorzaak des buits. Te steelen, gelyk gezeidt is, verontwaerdigen zich; doch geensints opentlyk te moorden en rooven. Het landt blyft boven gemein onveilig wegens moordenaars, de zee wegens zeeroovers.

Doorgaans dryven de swangere vrouwen haar vrucht met dranken af: *de Bonzii* zulk moorden leerende: of verstikken wreedelyk de zuigelingen door getrapte voeten op de keel, het zy door weerzin om te voeden, het zy door armoede.

Voor behoeftige kranken en vreemdelingen zyn nergens huisvestingen om niet. Deeze vernachten onder den blaauwen hemel, en, verlaten by de menschen, of genezen van zelf en langer handt, of sterven door ongemak en ziekte, en worden op mesthoopen wegh-geworpen. Den schuldigen, 't zy om wat oorzaak zoude mogen wezen, zyn geen lichter straffen als ballingschap, uitbanning en doodt toe-geschikt. Met de sabel wordenze onvoorziens afgemaakt; want andersints sterven niet ongewrooken. Op zommige plaatzen nochtans voerdt men de gevanghene struik-roovers op een wagen spots-gewys om: en spykertze buiten de stadt aan kruissen.

Tegen oproerige gaat de Koningh aldus te werk: Hy omringt het huis des schuldige met gewapende mannen, en geeft hem dan keur van tegen-standt of vrywillige doodt. Indien den strydt verkiest, wordt aanstonds bestreeden; met zyn gantsche huisgezin uit-geroeidt: en door een eeuwige schandvlek voor de nakomelingen gebrandmerkt. Indien een vrywillige dood aan-neemt, snyd zich zelf met een schuinsche diepe wonde den buik op. Zommige moediger boven andere hervatten de sneede kruis-gewys. Wanneer de darmen uithangen, reikt hy den hals toe aan een dienaar, om af te kappen. De voornaamste vrienden achten 't heerlyk malkander aan te vallen, en boven de gedoode doodt neder te storten. Het zelve feit blyft gebruikelyk in andere gevaarlykheden, bezonder wanneer het de goede naam raakt. Ja

[margin: ...lyk ook de ...toques,] *[margin: Camis.]* *[margin: ...doe zom...ige men...en tot ...den ma...n.]* *[margin: ...osheit der ...panders.]* *[margin: Moorden ... lichte ...zaken.]* *[margin: Haar ...reedheid ...ntrent ...verwon...ne:]*

[margin: Swangere vermoorden haar vrucht,] *[margin: of, gebaart hebbende, haar kinderen.]* *[margin: Behoeftige en vreemdelingen vergaan in Japan.]* *[margin: Dood-straffen.]* *[margin: Wonderlyke straf tegen oproerige in Japan.]* *[margin: Wreedheit der Japansche buiksnyding.]*

Kinderen snyden haar zelf den buik op.

zelf de kinderen, het zy door haar ouders verbittert, het zy door heevigheid gaande gemaakt, doen deeze soort des doods opentlyk haar zelf aan.

Japanders hebben geen rechts-vorderingen.

Zy houden gantschelyk geen dingtalen: geen rechts-regels: geen borghtogten: geen kerker: geen rechter of getuigen: geen dagvaerding der schuldige: geen vryheit tot verantwoording. 't Recht bestaat in de wapenen of der Vorsten goedt-vinden. Deeze hebben een vreesselyke maght des levens en doodts over de mindere Heeren; de mindere Heeren over de burgers; de burgers over haar eigene huisgezinnen.

Hoogmoed der Japansche Koningen:

Maar de Drossaarts of Koningen, hoewel onvoorzien zyn van uitheemsch of gehuurt krygs-volk, en dieswegen zeer hangen aan de onderdanen, willen nochtans door een woeste hooghmoed ge-eert en aangebeden wezen. Omringt met gewapende, verleenen bezwaarlyk aan iemand toegang of gehoor. Zy fronssen 't voorhooft, en antwoorden door knikken of schriftelyk: zelden gevenze woorden. Geen hulp is voor haar gelegen in de toegenegentheit des volks. De schrik bestiert alles. Hier komt by een haat der onderdanen tegen d'Opper-hoofden. Weshalven dikwils zamen-sweeringen en oproeren uitbarsten: en de Gesaghebbers van den throon afgeschopt zynde, word de schepter tot andere en wederom andere, niet zonder d'hoogste verwerring, over gebragt. Gy zult zeer weinige aloude heerschappyen en stammen, eenige eeuwen herwaarts zittende aan 't bewind, vinden.

worden lichtelyk afgezet.

Japan eertyds bestiert door een Vo of Dairi.

Voorwaar *Japan* wierd eertyds by een Kaisar bestierdt, genaamt *Vo* of *Dairi*. Deeze tot wulpsheit en vadzigheit, door langduurige vrede vervallen, geraakte in kleinachting by zyn Drossaerts, Bevelhebbers, en inzonderheit *de Cubi*: (deeze naam droegen de twee voornaamste Ryks-stenden, van welke de een den ander aan kant hielp) weshalven, eenigen tyd gedult hebbende met zulk een verwyfden Kaisar, spatten eindelyk los: en iegelyk maakt zich meester hier en gints van een landschap.

Cubi voornaamste Ryks-stenden.

Japan verdeelt in verscheide Ryken.

Alzoo is in een oogenblik d'eenigheid en groote alleen-heersching gelyk aan veel brokken gesprongen.

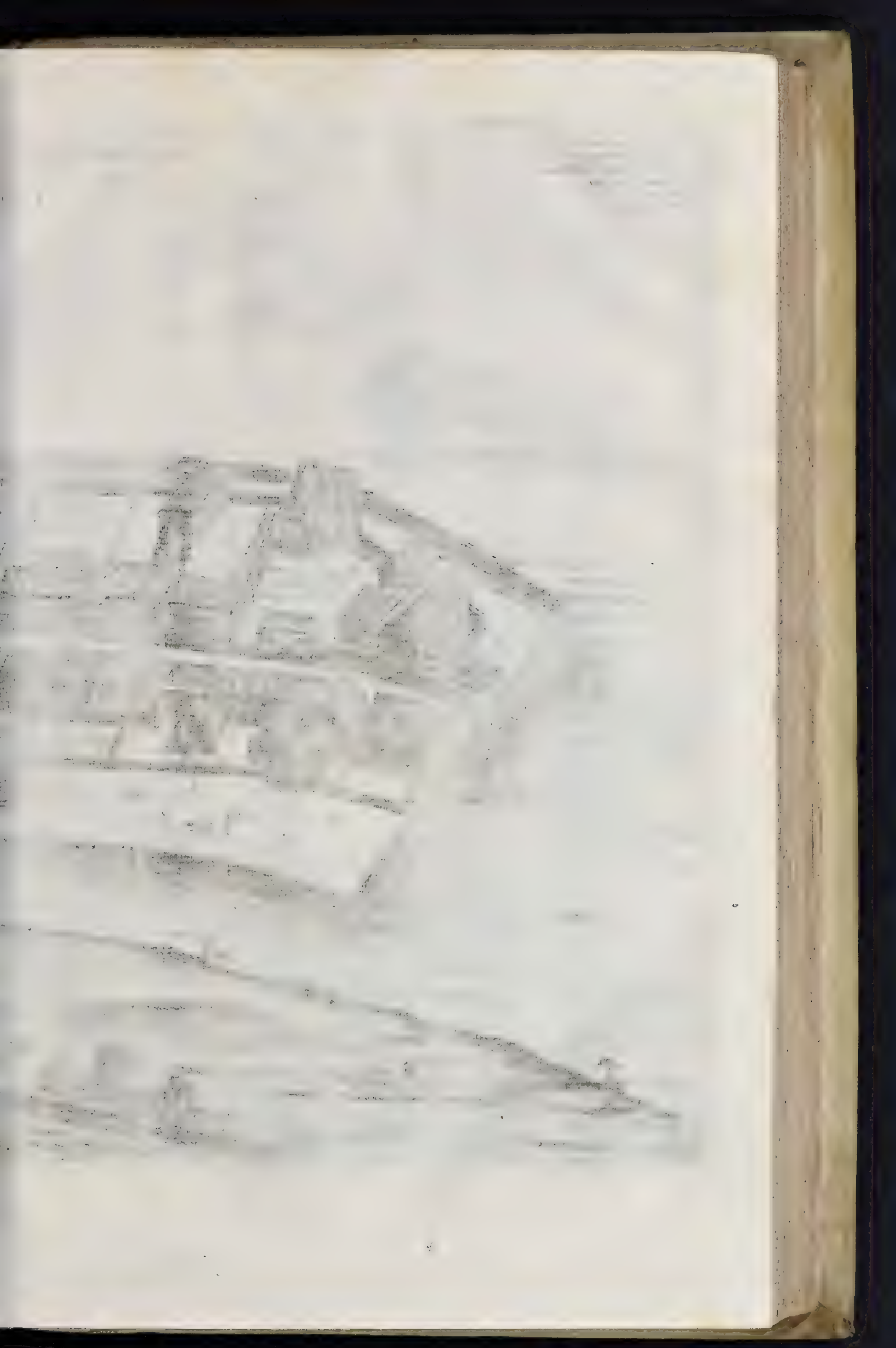
't Recht van den Dairi.

Alleenlyk behoud ten huidigen dage toe *de Dairi* 't recht om eer-naamen te verdeelen, welke na de trappen der bedieningen t'elkens worden verandert. Hier uit trekt hy van de Opper-gesaghebbers aanzienelyke inkomsten: anderfints oeffent genoegzaam een heerschappy ter beede. De magtigste aller Japansche Koningen is, die *Meaco*, en de grenzende Ryken aan *Meaco* (gemeinelyk onder een benamingh van *Tensa* bekent) door wapenen en sterkten in heeft. Deeze plaatzen bezat onlangs *Nubunanga*: welkers kroon zich toegepast heeft *Taxiba*, voornaame overste by de zamen-geswoorenen, die *Nubunanga* met wyf en kinderen aan kant hielpen.

Wie 't hoofs der Japansche Koningen is.

Getuigenis van Cosmus Turrensis wegens Japan.

Dus verre *Joannes Petrus Maffeius* wegens *Japan*. Aan dit getuigenis zal ik noch hechten uit de Latynsche brief, geschreeven op *Firando* by de Jesuiet *Cosmus Turrensis*, in 't jaar vyftien honderd een en vyftig, 't geen *der Japanders* zeeden betreft. *De Japanders*, zeid hy, zyn zoo leerzaam, gezeggelyk en door redenen verzettelyk, dat, wanneer meenigmaal zeer verstoort tot ons komen, zoo ras haar getoont word, hoe een begin der zielen is; doch geen vernietiging: hoe de zaligheidt van niemant kan gehoopt, dan die een werkmeester aller schepselen is: terstont, vergeetende haar afgoden, welke geduurende haars levens tydt dienden, geven ter zelver uure voor, te willen Christenen worden. Ook wykenze, eenmaal den wet ontfangende, niet af door onstantvastigheidt. Ja de meeste blyven bereid alles te lyden om Gods wille. *De Japanders* vallen zeer nieuwsgierig in 't vragen: zulks zedert *Xaverius* alhier lande ('t gaat nu in de vyfde maand,) geen dag voorby gaat, of de *Bonzii* en leeken komen van 's morgens vroeg tot diep in der nacht, onderzoekende na verscheide dingen: als namentlyk, hoe 't met God gelegen is? wat plaats hy bewoont? waarom niet gezien word? hoe 't wezen kan, dat een begin der zielen is, en geen dood? Vorders, gelyk *de Japanders* scherpzinnige verstanden zyn, alzoo achtenze zich van geen landaart in wysheid of waerdigheid overwonnen. Zy bespotten

1. De Trappen daer het Goet in gelost en geladen wort.
2. t Huys daer de Jappanse visateurs zitten.
3. Huys van de Opper-hooft.
4. Bottelerye.
5. Vendisie huys.

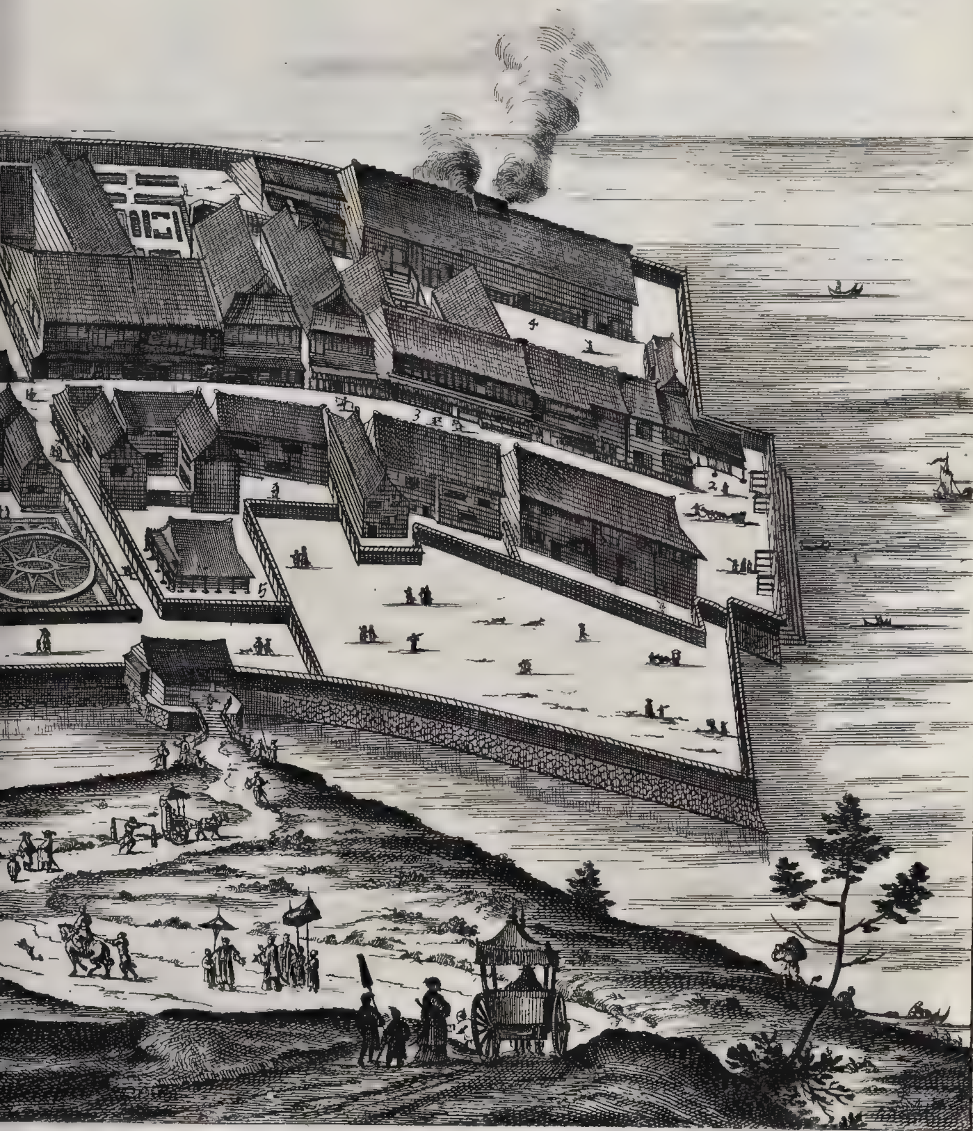
Magazin de la Comp

De Logie voor N

e dans l'Isle de Disma .
ASACKI *op t Eylandt*
ſima

1. *Lieu où l'on charge et dècharge les marchandiſes .*
2. *Maiſon des Viſiteurs Iaponois .*
3. *Maiſon de l'Intendant .*
4. *Sommelerie .*
5. *Lieu où les marchandiſes ſont expoſèes en vente .*

ten alle vreemdelingen, met gebaerten en handen, tot kleinachting der zelve. Zy onderſcheiden lichtelyk het quade van het goede: weshalven ook *de Bonzii*, hoewel door uiterlyke ſchyn eeren, nochtans in 't hert diepe afkeer van de zelve hebben, om haar ongebonden leven.

Dus verre *Coſmus Turrenſis*. Ik zal dan eindelyk den draadt des afgebrooken geſandtſchaps wederom aanhechten. 't Is weinig te vooren getoont, hoe *Andræas Friſius*, volgens orde, beraamt by den Raadt op *Batavia*, de plaats van *Blokhovius*, wanneer hem iets menſchelyks over quam, bekleeden zoude. Doch de Nederlandtſche hoofden, binnen *Nangeſaque* zich onthoudende, vonden om gewigtige redenen raadzaam, den geſant *Friſius* tot met-gezel toe te voegen *Antonius van Bronkhorſt*, ſtaatvolger des vertrokken *Dirk Snoek*. Tot haar reize dan wierd alles vervaerdigd in *'t pakhuis der Ooſt-Indiſche Maatſchappy*, voor *Nangeſaque*.

Bronkhorſt [p]ort Friſius ['t] geſantſ[c]hap toegevoegt.

't Zal de pyne waerdigh zyn de gelegentheit deezer verblyf-plaats, aan *de Nederlanders* ingeruimt, kortelyk te beſchryven. *De Portugeeſen* dan hebben de zelve eertydts rondtom uit het water opgehaalt. Doch zedert uit *Japan* verbannen wierden, en *de Nederlanders* uit *Firando* moeſten verhuizen, hebben *de Japanders* haar de ledige bezitting *der Portugeeſen* vergunt. De logie, (deeze naam draagtze in *Japan*) leit op een klein eilandeken, door een water, breedt veertig voeten, van de ſtadt *Nangeſaque* afgeſcheiden. Een val-brug, langwerpig vierkant, leit over het gezeide water: de brugge is lang honderd en vyftig treden, breed vyftig. 't Eilandeken heeft rondtom een planken heining tegen 't water aan. Binnen ſtaat de wooning des opperhoofts, groot en koſtelyk. Dicht by de poort des valbrugs leit het verkoop-huis: aan d'andere kant een heerlyke blom-hof. Vier ſtraten loopen door 't gantſche werk: wederzyds zyn verſcheide pakhuizen, met ruime opene plaatzen, getimmert. Na den inham der zee vertoont zich de tweede poort, alwaar een ſchoone ruime trap benedenwaarts loopt, om de baalen en koopmanſchappen in en uit gemakkelyk te ſcheepen. Het midden der logie heeft een heerlyk plein, met huizingen rondtom bezet. Alhier is een groote toevloeijing van allerley kooplieden, en worden meeſt verhandelt de navolgende waaren: witte rouwe zyde, pansjens, pelings, gielems, chions, gazen, ſumongijs, fluweelen, gekoleurde brokaden, ſatynen, Chineeſche ſabitas, damaſten, chiowerons, hennippe lywaad, zit-kleeden, naay-zyde, zyde pee, namrak, ſappan-hout, zwarte ſuiker, Cambodiaſche nootjes, kaimansvellen, rood leer, aluin, capok, waſch, witte en kandy-ſuiker, ſtaal, kattoen, ſublimaat, caſſia lignea, ſpaans-groen, thee, porcelyne verf, camphor, calembak, muſcus, Chineeſche watten, haye- en harte-vellen, koe-huiden, papier, peper, olifants-tanden, en ager-hout. Deeze waaren werden meeſt by *de Chineeſen* na *Nangeſaque* afgevoert. Andere volkeren brengen andere koopmanſchappen toe.

Beſchryving van 't [p]akhuis der [O]oſt-Indiſche Maatſchappy [v]oor Nangeſaque.

Koopmanſchappen tot Nangeſaque verhandelt.

Wegens den handel tot *Nangeſaque* zond *de Japanſche Kaiſar Quane* aan de beſtierders aldaar duſdanige orde, onderteikent by vyf voorname Ryksraden, op 't jaar zeſtien honderd vyf en zeſtig. Gylieden zult geen *Japanders* noch *Japanſch vaar-tuigh* na andere landtſchappen laten af-ſteken: indien *Japanders* ſluips-gewys door gaan, doodze, wanneer in handen vervallen: houdt het ſchip, goederen en matroozen in beſlagh tot nader orde: *Japanders*, uit andere geweſten t'huis gekeert, ſtraf aan den lyve: na 't verbreiden der chriſtelyke leere door de papen, verneemt naerſtiglyk: wie een paap aanwyſt, geniete honderdt ſchuiten zilvers: hy werde ook beloont, die iets wegens de zelve verſtaan en te voorſchyn gebraght heeft: indien d'inkomende ſcheepen het minſte bedryven tegen onze orde, bezetze aanſtondts met krygs-volk uit *Omera:* de koopmanſchappen zullen niet mogen verkocht worden aan een man, maar aan veele: noch adel noch ſoldaat zal iets koopen van een vreemdeling: uit de tweede hand *der Japanſche* handelaars moetenze 't beide halen: de vracht-lading der uitheemſche ſcheepen zal aan ons

Schriftelyke orde, beraamt by de Japanſche Kaiſar Quane, wegens de koophandel tot Nangeſaque.

ons bekent gemaakt zyn, eer uitslagh der waaren geschiedt: de gestelde prys op de rouwe zyde moet aan de vyf steden over geschreeven: wanneer de prys der zyde gemaakt is, laat alle andere koopmanschappen onbedwongen stand grypen: de koopman betaalt binnen twintigh dagen: de zeilen uit verre gelegene gewesten mogen vertrekken op den twintigsten der negende maandt: die te spade komen, zullen blyven leggen vyftigh dagen na haar aankomst: alle kooplieden der vyf kaisarlyke steden moeten zich laten vinden binnen *Nangesaque* op den vyfden dagh der zevende maand: andersints blyven versteken van haar deeling in de zyde: de zyde na *Firando* vervoert, zal voor de zelve prys, als tot *Nangesaque* getroffen is, verkocht worden: geen goederen mogen ter markt komen, 't en zy voor af de prys der zyde vast staat. Onder deeze beraamde orde stondt: het twaalfde jaar van Kaisar *Quane*: aan *Sengok Gammattane Camy* en *Sackibibare Andano Camy*. Noch laeger: *Congano Camy*, *Bongono Camy*, *Inhano Camy*, *Sannickino Camy* en *Oyemo Camy*.

Vertrek der Nederlandsche gesanten na de Japansche Kaisar uit Nangesaque.

Ondertusschen, na dat alles ten reis vervaerdight was, zyn de Heeren *Frisius* en *Bronkhorst*, den vyf en twintigsten van slacht-maand, op 't jaar zestien honderd negen en veertig, des namiddags uit de voorzeide logie vertrokken. Twintig *Nederlanders*, drie *Bongoisen*, drie tolken en vier en dartig *Japanders* vergezelschapten de gesanten, verdeelt in drie groote last-barken. Met dit gevolgh uitgeleidt, namen afscheidt van *Nangesaque*. Deeze stadt, by de *Franschen* en *Portugiesen Nangasaqui*, by d'Italianen *Nangasachi* genaamt, leit op 't eilandt *Bungo*, andersints ook geheten *Cikoko*.

Buiten de bogt, omtrent zes mylen van

van de ſtadt, leit aan de zee het viſſchers dorpje *Duvos*. De viſſchers aldaar, gelyk ook doorgaans in *Japan*, hebben halve laersjens aan, en korven in haar ſchuiten, alwaar de viſch levendig houden. De manieren om te viſſchen zyn verſcheide: want zy gebruiken zomtydts elgers, met welke den viſch onder water ſchieten. Deeze elger is vaſt aan een dunne lyn, uit capok gedraaid: de viſch geraakt zynde; houden d'elger dragende, en geven zoo lang bot, als de lyn toereikt. Anderſints viſſchenze op een andere wyze, byzonder na pelking, ſitang, en viſch die zich dicht by de grondt houdt: Namentlyk, zy hebben op de voor-plecht harer ſcheepen een katrol, over welk na de grondt laten ſchieten een net, wiens onderſte, in rolletjes uit gepluiſde rottingen, 't aas verbergt.

Beſchry-ing van de apanſche iſſchers:

ar ma-eren van ſſchen.

Maar wat vorders *Nangeſaque* belangt, deeze ſtadt leit op drie en dartig graden noorder breedte, aan een bequame inham tot de koopmanſchap, boven andere *Japanſche* plaatzen: is groot en volk-ryk; doch onbemuurt, gelyk meeſt alle ſteden in *Japan*. De pagoden en torens, van welke zommige vier, andere vyf en zes zolderingen hoogh zyn, en verre boven de huizen uitſteken, vercieren *Nangeſaque* ongemein zeer. 't Is luſtigh om aan te zien, hoe de ſtadt zich uit zee opdoet, met by-na ontelbare heerlyke gebouwen. Binnen doorſneeden van verſcheide water-graften, over welke houte bruggen leggen. De ſtraaten echter zyn ongeplaveid, weshalven by regenachtig weder zeer kladdig. Ieder ſtraat word des nachts met een ſtaketſel afgeſlooten, en bewaakt: zulks geen overlaſt, diefſtal of moedwil ergens immermeer voor valt.

Beſchry-ng van ngeſa-e:

ar too-ns en ker-n:

ler ſtraat rdt al-ar des chts met poort geſlooten.

De huizen verſchillen weinig in form van malkander: de ſtoffe nochtans verſcheelt, na ieders ſtaat en inkomſten. Het meeſte deel is uit hout: de armſte vlechten haar woon-plaatzen uit rys: welk, met kley wederzydts dicht beſmeert, regen en wint lichtelyk af keert. De vermoogender beſtryken de wanden met pleiſter; doch voeren echter de zelve vier voeten hoogh van d'aerde met planken, over welke dikke matten leggen, zeer aardigh te zamen gevoeght.

Huizen n Nan-ſaque, e geboud:

De huizen vorders zyn ſlechts een vierkant hoogh: dewyl wegens d'aerdbevingen, die *Japan* ſchrikkelyk quellen, niet derven in de hoogte timmeren. De daken loopen niet ſteil; maar een weinig ingeboogen van den top des huis af, en ſchieten vier voeten buiten de zyd-muuren uit: onder welk overſtek gemeinelyk een galdery op houte ribben leit, waar langs, voor de regen beſchut, na den hof af treden. Deeze is doorgaans zeer geeſtigh gepronkt met klippen, ſteenen, en altydt groene boomen. Op de zelve ziet de eetzaal uit, niet zonder byzonder vermaak voor de oogen. Het dak, overhangende na de ſtraat, dient tot ſchuiling voor barnende zonne-ſchyn en regen, hoedanigh 't gebruik der Nederlandtſche luiſens is. De daken zelf zyn uit hout; doch gelyk leyen en tichels op malkander gevoeght, waar by de regen af loopt. Op de zelve ſtaan veeltydts groote tobbens vol water, om zich hier af te dienen in tydt van brandt.

waarom niet hoog zyn.

Beſchryving der hoven tot Nangeſaque:

der daken.

De inwoonders vorders onthouden zich beneden: het bovenſte onder-dak is ſlechts tot berging van eenige rommeling.

En dewyl de ſteden en dorpen meeſt uit houte gebouwen beſtaan, lydenze zeer dikwils onwaerdeerlyke ſchade van 't vuur. Weshalven vermoogende luiden by haar wooning een ſteene pakhuis hebben, alwaar de gereedtſte en koſtelykſte goederen tegen de brandt bergen. De afgebrande plaatzen worden aanſtondts wederom opgebouwd van hout, welker overvloedt de menighvuldige boſſchaadjen licht verſchaffen. Zelden timmerenze ſteene huizen: ter oorzaak door d'aerdtbevingen tot puin-hoopen omgeworpen worden.

Japanſche ſteden en dorpen zyn zeer den brandt onderworpen.

De adel bewoont prachtige gebouwen, doorgaans tweeſints verdeelt: want aan d'eene zyde des ingangs heeft de vrouw haar vertrekken, aan d'andere de man: alwaar verſcheide kamers ſtaan, dienſtig voor 't beroep der man, als ook om de gaſten te onthalen. Dee-

Gebouwen des adels zyn zeer prachtig.

ze

ze kamers zyn wonderlyk net: fyne beschilderde en vergulde schutsels pronken rondtom de vertrekken in plaats van schilderyen dier voegen op, dat d'Europische cieraden verre overtreffen.

Japansche schilderyen hoedanig.

De binnen-wanden zyn beplakt met beschildert papier, op welk groote beelden konstig afgemaalt staan. Deeze papieren worden zeer net aan een geplakt: zulks de t'zamenvoegingen 't oog ontwyken: alle worden boven, onder en ter zyde begreepen in zwart verlakte lysten.

Wonderlyke schuif-deuren.

Zommige zaalen zyn vol lichte schuif-deuren, even als de beplakte muuren toegesteldt: wanneer men de deuren uit neemt, ontdekt zich een zeer aanzienelyk vertrek. In 't hoogste der kamer hangt een deftige schildery: beneden staat een bloem-pot, voorzien van wel-riekende bloemen, uit haar hoven geplukt. Langhs de muuren zyn geplaatst kisten van lakwerk: gelyk ook koppen, om *chia* te drinken. Doorgaans hangen sabels aan de muuren. Dit zyn wel haar voornaamste cieraden, welke, na ieders staat, of kostelyker of min kostelyk zyn.

Pronk-huisraadt der Japanders.

Japansche huizen van buiten.

Vorders, wat belangt de gebouwen van buiten, de zelve hebben geen aanzienelykheidt of lakwerkigh cieraadt: staan zydwaards langs de straat, dicht over malkander: want de straaten zyn overal zeer engh; doch lyns-gewyze recht, en op bepaalde maate verdeelt. Ieder is lang zestig ykjens, welke twee hondert ellen uitmaken.

Hoe veel straten binnen Nangesaque.

Binnen *Nangesaque* worden van zulk slagh gevonden acht en tachentig. By nacht blyft elke straat met een staketsel, of poort, afgeslooten: alwaar t'elkens een sterke wacht by brandende lantaernen oppast. Niemand vermagh des nachts door eenige poort te gaan, 't en zy een gezegelde verlof-brief des stadthouders vertoone. Zelfs geen vroed-vrouw of geneesmeester zal, zonder dusdanig vertoog, tot barende of in doodts noodt leggende worden toegelaten. Doch het geen alhier de meeste verwondering verdient, belangende dit af-sluiten der straaten, is, dat zelf by brandt deeze poorten niet geopent worden: zulks de noodt-lydende straat haar zelfs moet redden, zonder hulp te verwachten van d'andere burgers. Ja deeze gewoonte grypt zoo verre plaats, dat de poorten toe blyven, onaangezien niet alleen de huizen in koolen gezet worden; maar mannen, vrouwen en kinderen zelf verbranden. Deeze ongelegentheidt hebben eenige *Hollanders*, op 't jaar zestien honderdt vyf en veertigh, binnen *Nangesaque* by-gewoont; want gehuisvest in een straat, alwaar dier voegen des nachts brandt ontstak, dat eer lang twintigh huizen in d'asch lagen, en verscheide menschen door de vlamme sneuvelden, zouden insgelyks op gelyke wyze om hals zyn geraakt, 't en zy geweldiger handt door een staketsel gebrooken hadden.

Des nachts kan niemand door Nangesaque gaan.

In brandt mag de eene straat den anderen niet te hulp komen.

En of schoon dikwils gantsche dorpen, ja steden door de vlamme vernielt worden, herbouwen echter *de Japanders* altydt uit hout: welker overvloet, gelyk verhaalt is, de bosschaadjen geven: byzonder van greenen-hout, ongemeen schoon en breedt, behalven het gevlamde hout, niet ongelyk het wagen-schot: meenighte wit hout, zeer over-een-komstigh met het hout waar uit *de Nederlanders* haar clavecymbals maken: als ook campher-hout en planken, lang tien voeten en vier breedt.

Japanders bouwen meest houte huizen.

Vorders leggen rondtom *Nangesaque* voortreffelyke hoven: welker vermaakelykheden naauwelyks konnen uitgedrukt worden. Allerley vruchtboomen wassen alhier zeer gelukkigh: zulks de stadt overvloedt heeft van appelen, en byzonder Chineesche: als ook van peeren, en ander vorder aerdtgewas. De cederen boven al schynen met haar verhevene toppen de wolken te tarten: waarom dan gebruikt worden, of tot kerk-pilaaren, of tot masten, zelfs der aldergrootste scheepen.

Tuinen rondtom Nangesaque:

haar cederen.

De kerken binnen *Nangesaque* zyn insgelyks uit hout, meest vierkantigh: doorgaans maakt ieder zyde veertigh voeten uit: buiten voorzien van houte toorens, prachtigh uitgesneeden, en verguldt. Dusdanige zyn zeer veel in getal;

Kerken binnen Nangesaque hoedanig.

getal; doch meeſt klein: alle nochtans aanzienelyk door gehouwe beeldtwerk. Boven op ieder top-einde ſtaan veeltyds draken, gelyk ook op alle uitſteekſels van 't dak. Binnen ſtaan beelden als yſſelyke reuzen; doch zeer rouw toe-geſteldt. Voor deeze ſpreeken *de Japanders* eenige korte gebeden: en werpen dan kopere penningen, by haar genaamt *Kaſſies*, in een offer-kiſt.

woon- s van ngeſa- , haar laante gewaad.

Wat de inwoonders van *Nangeſaque* belangt, de zelve zyn blank ten opzicht van de andere *Ooſt-Indianen;* doch in vergelyking met *d'Europeers* geelachtigh, zonder levendige verve: anderſints ſterke, gezonde en vierſchootige menſchen, meeſt met ingedrukte neuzen, en klein van oogen, bezonder de vrouwen. De draght der mannen en vrouwen verſcheelt niet veel van malkander; beide dragenze lange rokken tot de knien afhangende; doch korter nochtans als van de *Chineeſen.* Deeze rokken worden kruis-gewys over de borſt heen geſlagen: zulks de ſlinker ſlip onder de rechter arm ruſt, en de rechter ſlip onder de ſlinker arm, en aldus met geen gordel om den middel toe-gebonden word. De rok dier voegen geſtrikt, verſtrekt de ſlinker ſlip op de borſt tot een zak, in welke haar brieven bergen. Aan de gordel ter rechter zyde hangt een lange kromme ſabel, die met beide handen moet beſtierd.

Japanſche rokken.

Onder andere is zeer prachtigh 't gewaed van adelyke juffrouwen. 't Hair word gevlochten na de wyze van andere gemeine vrouwen; doch de rokken zyn veel ruimer, en uit de alderkoſtelykſte ſtoffen, ten verſcheide plaatzen met goud geborduurt. Een breede omſlag, om den hals geſlagen, komt kruiſſeling voor de borſt tot mal-

Prachtig gewaad der Japanſche edel-juf-frouwen.

kander. Een gordel, vier ruime reepen boven malkander, en met zilver en goud gestikt, omrygt het middel-lyf. In de slinker-hand houdenze een waaijer, op welke verscheide vogels en bloemen geschilderd staan, alle vergult en verlakt. Onder de bovenste rok, cierlyk door gebeeld werk, hangen verscheide andere tot acht of negen uit, en sleepen met een lange staert achter na. Zonder moeijelykheid echter zynze aldus gedost: dewyl de rokken uit zeer dunne stoffe bestaan. En onaangezien aldus dagelyks opgeschikt zyn, komenze zelden te voorschyn op straat of in de voor-huizen: tegen den avond by mooy weder gaanze met haar mannen wandelen: of worden daags in een ros-baar omgedragen: of vermaken zich te water in tent-schuitjens.

Doch eer wy met *de Nederlandsche gesanten* den weg in-slaan door *Japan*, zal 't niet ondienstig zyn een korte en gemeine beschryving van dit magtigh Kaisarryk voor af ter neder te stellen.

Korte en gemeene beschryving van Japan. Het magtigh Ryk JAPAN, by *de Japanders* NIPPON genoemt, eertyds by *de Spanjaarden Argentana*; en op het jaar twaalf honderd *Chryse* en *Zipangry*, volgens getuigenis des beruchten Augustiner Monniks *Paulus Venetus*. Ten oosten leit het tegen *California* en *Nieuw Granada* over; doch afgescheiden door een plas van ruim duizend mylen. *Wat landen rondom Japan leggen.* West-waart aanschout *Japan* het eiland *Corea* en het groote *China*, niet zonder ongelyke afgelegentheit, na de bogten en uit-hoeken met welke de kusten weder-zyds om krommen. *Linschooten* rekent de naauwste engte tusschen *China* en *Japan* op tachentigh mylen. Ten noorden stoot *Japan* tegen 't landtschap *Jesso*; en beziet hooger aan den *straat Anian*, en 't noordelykste *America*. Zuidelyk af leggen vervolgens achter een de eilanden *Philippinen*, *Mindanao*, *Gilolo* en *Moluksche*.

Japans hooghte. Het heeft vorders de hoogte van dartigh tot veertigh graden: weshalven de langste dagh aldaar uitmaakt veertien uuren en een vierendeel, de kortste tien min een vierendeel. De hooghste son blyft tien graaden van het top-punt. De lucht-streek verscheelt niet van d'eilanden *Sardinia*, *Rhodus*, *Cyprus*, *Candia* en *Sicilia*, en de Ryken *Portugaal*, *Andalusien*, *Granade*, gelyk ook van een groot gedeelte der landtschappen *Syrie*, *Arabie*, *Persien* en *China*.

Verdeeling der zelve. JAPAN word verdeeld in vyf gewesten, *Jamaystero*, *Jetsengo*, *Jetsesen*, *Quanto* en *Ochio*, behalven d'eilanden *Saykok* en *Chiekok*. *Maffeus* noemt *Saykok Ximum*, en stelt zeven Drossaartschappen in 't zelve. Doch de zichtbare getuige *Frans Caron* verdiendt meer geloof: deeze erkent alhier verscheide Koningen; gelyk ook op *Chiekok* een Koning en drie Lands-heeren. 't Geen met ingekrompen benaming *Japan* draagt, vertoond twee Hoofd-steden *Miaco* en *Jedo*. *Maffeus* ruimt op dit Ryk plaats op voor drie en vyftig Koningen; onder welke boven andere uitmunten die van *Miaco* en *Amangutium*: alzoo *Miaco* heerscht over vier en twintig Koningen, en *Amagutium* over dertien. Doch zedert eenige tyd zyn alle die Koningdommen vervallen in de schoot eens Kaisars, welke prachtig hof binnen *Jedo* houd.

Maar *Japan* leit, behalven *Saykok* en *Chiekok*, bezet van verscheide eilanden, *Hiu*, *Tacaxuma*, *Iquichuchi*, *Canga*, *Firando*, *Meaxima*, *Oeno*, *Cosyque*, *Beroe*, *Oqui*, *Murgan*, *Avans*, *Mettogamma*, *Meho*, *Mianosimi*, *Sando*, vol zilver-mynen, en *Vulcanus*, zomtyds hooge vlammen hemelwaart werpende, gelegen ten westen buiten de *straat van Diemen*, die de eilanden *Chiekok* en *Tanaxima* bespoelt. *Vulcanus eiland.*

Het landtschap Ochio. Japan is geen eiland. *Ochio*, 't noord-oostlyke landtschap in *Japan*, paald aan 't woeste gewest *Jesso*: want de inham tusschen *Tsungaar* en *Jesso* gaat niet door: als zich slechts uitstrekkende tot veertig mylen, gestuit door het woeste gebergte, over *Ochio* verspreid.

Beschryving van het woeste land Jesso. De grootheit van *Jesso*, vol bergen en kostelyke pelteryen, blyft onbekent: onaangezien *de Japansche Kaisars* nu en dan zich zoo veel aan de ontdekking lieten gelegen zyn, dat derwaarts reizigers afvaerdigden, om de uitgestrektheit van *Jesso* na te speuren. Deeze echter over ysselyke toppen, diep landwaart in geboort, vonden geen einde noch bescheid

scheid by d'inwoonders, zynde rouwe en wilde menschen, wegens de grootheid van dit gewest. Na lang sukkelen dan moetenze onverrichter zake weder-keeren, gelyk in 't begin aangewezen is.

Inwooners van Jesso zyn schrikkelyke menschen.

De Jesuiet *Luidewyk Frojus* in zyn brief aan *d'Indiaansche Jesuiten*, geschreeven uit *Meaco* den acht en twintigste van sprokkel-maand des jaars vyftien honderd vyf en zestig, getuigt wegens de inwoonders des landtschaps *Jesso* aldus: *Tegen 't noordelykste gedeelte van Japan stoot een zeer groot gewest vol woeste menschen, drie honderd mylen af gelegen van Meaco. Bekleed met beeste vellen, ruig over 't gantsche lichaam, voeden een schrikkelyke groote baerd, niet zonder ysselyke knevels, welke zy door stokjes oplichten, wanneer drinken zullen. Het volk is zeer heet op wyn, stout ten oorlog, en gevreest by de Japanders. In den stryd gequetst, wasschen de wonden af in zout water. Dit is haar eenighste genees-middel. Op de borst dragenze een spiegel. De zwaerden bindenze dier-voegen aan 't hoofd vast, dat het handvadsel over de schouder hangt. Zy hebben geen gods-dienst: alleenlyk biddenze den hemel aan. Aquita is een zeer groote stad, gelegen in 't Genuaansche landschap van Japan. Derwaart reisenze met meenigte om koophandel te dryven; en wederom de Aquitaners na haar; doch zoo veel niet: ter oorzaak aldaar over-komende veeltyds by d'inwoonders om hals gebragt worden.*

Misslag der wereld-schryvers wegens Japan.

De landt-kaarten vorders en weereld-klooten hebben tot noch toe boven *Aquita* niet anders als *d'Oceaan* geplaatst; hoewel nu al over lang *Hugo van Linschooten* deezer ongewisheidt gewagh maakt. Uit het by-gebraghte getuigenis van *Frojus*, die immers meer kennis behoorde te hebben, als lang woonachtig in *Japan*, dan zommighe *Europeers*, dewelke *Japans* grootte, zonder bewys en zekerheit, op het papier ter neder stelden, kan duidelyk getoondt worden dat *Japan* veel uit-gestrekter is, dan gemeinelyk afgemaalt wordt: ja dat, volgens het getuigenis van *Frans Caron*, gesant aan *de Japansche Kaisar* tot *Jedo*, de ruimte van dit Ryk den inwoonders zelf onbekent blyft.

Misslag van Maffeus en Cluverius.

Weshalven *Maffeus* mis tast, wanneer aan *Japan* in de lengte toe-schryft twee honderd mylen, en in de grootste breedte dartig. *Cluverius* in zyn landbeschryving steld de lengte op honderd en vyftig mylen, de meeste wydte op zeventig.

Bottigheit van de Jesuiet Hazart in zyn beschryving van Japan.

Doch niemant die hier botter dwaald als de Jesuiet *Cornelis Hazart* in zyn *historie van 't eilandt Japan.* Ik zal van woordt tot woordt uit-schryven 't geen hy dien aangaande op 't papier brengt: ten einde 't hersenloos onverstand van die man terstont in 't begin van zyn vaert blyke: waar uit ieder klaarlyk als aan een staaltjen toetzen mag, wat waarheit de vordere verhandeling belooft. Hy begint dan aldus: *Japonien, of (gelyk andere dat noemen)* JAPAN, *by de inwoonders zelve Nippon genoemt, is een landschap gelegen in de uiterste hoek van den oosten, en op de laatste palen van Asie, van welk men eertyds den heiligen Propheet Esaias cap.* 18:2. *Want alhoewel dat het na den oosten van de frontieren van Sina niet verder en is als zestig mylen, en na den westen van de stad Amacao twee honderd zeven en negentigh, zoo is het nochtans dat het na den zuiden met zoo een woeste zee afgesneden is, dat men tot noch toe niet wel weet aan wat luiden dat het op deezen kant paalt: in dier voegen, dat men, op een zekere maniere van spreeken, Japonien wel mag noemen het einde des weerelds. Het word gedeelt in zoo meenige groote en kleine eilanden, dat een zekeren Mathematicus van onze tyden 't zelve noemt een weereld van eilanden; de principale worden genoemt Niphon, Ximus en Xicocus, bestaande in zes en zestigh verscheide Ryken. Het eilandt Niphon heeft'er drie en vyftig, en veele schoone ryke steden, waar van de hoofdt-stad is Meacum. Het eiland Ximus heeft negen Ryken, en zeer edele steden, onder andere Usuquin, Funai en Cangoxima. Het eiland Xicocus teld niet meer als vier Ryken. Allegaar zamen genomen, is Japonien zoo groot als heel Italien.*

Indien de laffe en kinderlyke styl den leezer walgen doet, veel meer tastelyk-

ste onwaarheden: in dier voegen ter neder gesteldt, dat, my aangaande, twyffelachtig sta, of zulk een schryver niet zinnen byster holt. Want waarlyk zoo veel woorden, zoo veel misslagen. Terstont in den aanvang word *Japan* in de Japansche taal *Nippon* genaamt: en na weinigh regelen tot twee maal toe *Niphon*: niet anders als of *Hazart* te kennen gaf, dat hy geensints onthield het geen even te vooren had geschreeven. Doch lichtelyk komt het op geen letter aan, hoewel d'eene letter voor d'ander gezet een verscheiden spelding maakt. Maar hoe komt *China* oostelyk af te leggen van *Japan*? Hoor, *Hazart*, het leit juist in't westen. Vergeef my dan, ik u niet onder de wyze rekenen mag, komende uit het oosten; maar benoodzaakt blyft te gevoelen: dat een *Antwerpsche Jesuiet* buiten westen is, die *China* ten oosten van *Japan* plaatst, daar *China* buiten alle tegenspreken westelyk leit. En met wat schip en uit welke Chineesche haven heeft iemant *Japan* bezeilt langs zestig mylen? Voorwaar de tusschen-ruimte strekt zich vry verder uit. En wie zal my in eenig kaart of dag-aanteikening, by ooggetuigen gehouden, een stad *Amacao* op zulk een streek en afgelegentheidt wyzen, als gy zonder bewys wyst? En blyft vorders *Japan* door een woeste *Oceaan* ten zuiden afgesneden van andere kusten: waar toe bekend gy dan niet te weten aan wat landen *Japan* zuidwaart paalt? Kan't palen aan andere gewesten, daar het de zee van andere gewesten, volgens eigen stelling, afsnyd? En zyn ook de landschappen onbekent, gelyk gy bekent, die ten zuiden van *Japan* af leggen, zoo blyven onbekent *Fanaxima, Lequeio Grande, Formosa, de Philippinen, Mindore, Mindanao, Borneo, Celebes, Molukkische* en andere Ryken, nevens ontelbare kusten zuidelyk van *Japan* af door *d'Oceaan* wyd en zyd verspreid, en dagelyks in dier voegen by alle landaart bevaren, dat het niemand, die de minste kennis der land-beschryving heeft, niet weet? Het welk dan ook, gy *Hazart*, behoorde te weten, dewyl u onderwind stapels papier met zulke stoffe te bekladden. De namen der voorname eilanden *Niphon, Ximus* en *Xicocus*, haar verdeeling in zes en zestigh Koningryken, schifting der Ryken op ieder eiland bezonder, en de hooft-steden aldaar, had gy na waarheid konnen vinden by *Frans Caron*, wiens aanteikeningen, in *Japan* gehouden, d'eenigste waarheit in uwe kerkelyke historie op verscheide bladeren uit maken.

Hazarts valsche stellingen wegens Japan worden wederleid.

Eindelyk is ook *Japan* met alle de omleggende eilanden zo groot als *Italien*. Wie las ooit plomper vergelyking? Immers, *Hazart*, behoord gy zichtbare getuigen te gelooven? *Caron*, dien gy ten grooten deel uitgeschreeven en tusschen uwe genaamde *historie* ingevoegt hebt, getuigt terstont met de aanvang *der Japansche beschryving*: hoe boven *Quanto*, een landschap hoog in *Japan*, (alhier heeft de Kaisar zyn meeste inkomsten en zetel binnen *Jedo*) zeven en twintig dagen reizens gespilt worden, eer men het tot *Tsungaar*, gelegen in het noordelykste van *Japan*, aan-brengt. Hoe komt nu *Italien* by *Japan* te pas? Noodzaakelyk, *Hazart*, gy kent of *Italien* of *Japan* niet, of licht geen van beide. Want immers indien iemant de meeste lengte van *Italien* neemt, gerekent by *d'Alpische bergen* en stadt *Aosta* af, door *Romen* en *Capua* tot *Rhegio* en d'uithoek *di Armi*, kan hy meer vinden als twee honderd vyf en twintigh mylen? en hoewel de breedte, langs 't Alpische gebergte, honderd en veertigh mylen haald, is 't doorgaans vry smalder: tusschen *Ancona* en de deur *des Tybers* vind men de gemeine breedte, welke nochtans niet meer als vier en dartigh mylen bevat. Hoe kan hier *Italien* in gelyke grootheit met *Japan* gesteld? Behoorde niet *Hazart de Japansche* brieven, welke in zoo veel verscheide afdruksels en talen voor handen staan, geleezen te hebben? Zoude hy daar niet vinden, om veel andere getuigenissen over te slaan, 't geen zyn spitsbroeder de Jesuiet *Luidewyk Frojus* in de voor-gemelde brief vermeldt? Namentlyk, dat *Meaco*, diep in *Japan* gelegen, drie honderd mylen van *Jesso*, palende aan *Japan*, af leit.

Japan is ongelyk grooter dan Italien.

Grootte van Italien.

Ten laatsten, wat aangaat *der Japanders* herkomst: het gemein gevoelen

len is bereeds voorgesteldt: te weten, hoe zy (niet ongelyk *de Bataviers*, door inlandtsche twist, uit *Hessen*, na het eilandt tusschen de *Rhyn* en *Waal*, by *Schenken-schans* gesplitst, afgeweken) haar vaderlandt *China*, alwaar tegen de Kaisar te kort quamen, verlieten, en na het onbewoonde *Japan* overscheepten. Doch de Jesuit *Martinus Martinius* spreekt dit gevoelen in zyn *Chineeschen Atlas* tegen. Hy meindt dan dat *de Japanders* niet alleen afzetsels *der Chineesen*, maar ook van *Tatters* zyn: ter oorzaak *de Japanders* zoo van d'eene als andere landtaart als noch iets over gehouden hebben. Want zy volgen *de Chineesche* gods-dienst, gelyk ook 't gewaad, huiden ten dage gebruikelyk in 't Chineesche landtschap *Honan*. Het was geen wonder dat *Honan* een maghtige volkplanting voor *Japan* konde uitleveren, dewyle binnen dit gewest acht groote en ruim hondert kleine steden leggen. Het jaarlyksche Chineesche reken-boek vermeldt, dat *Honan* alleen een en vyftig honderdt duizend zes duizend twee honderdt en zeventig mannen ten oorlog uitlevert. Maar hoewel *de Japanders* voor zoo verre over een komen met *de Chineesen*, hebbenze echter met *de Tattaren* insgelyks groote gemeinschap; want zy laten niet alleen haar hoofden na *de Tattarische* manier scheeren, en weinig hair blyven; maar gebruiken ook de letteren D en R, welke *de Chineesche* spraak niet erkend.

Herkomst der Japanders uit China:

Sommige meinen dat zich met de Chineesen en Tatters vermengt hebben:

waar op dit gevoelen steunt.

Martinius vorders verhaalt, hoe de Chineesche gedenk-schriften gewagen van een Kaisar *Xio:* welken door een bedrieger wys gemaakt was, dat *Japan* genees-kruid voort braght, 't geen den Kaisar onsterfelykheidt konde toe-deelen. Weshalven hy derwaardts, om zeker te gaan, ettelyke benden over scheepte, die zedert nooit weder keerden, en voorts *Japan* by tydts verloop bevolkte.

Gevoelen van Martinius wegens de herkomst der Japanders.

Belangende eindelyk de vermoogenheit van dit Ryk, de zelve kan afgemeten uit de gezegelde rekening, wegens de inkomsten *der Japansche* Vorsten en Koningen, aan *Caron* in *Japan* ter handt gesteldt. De inkomsten worden geteldt na de Japansche wyze by *Cockien*, welker ieder tien Karolus guldens uit maakt. Die naast aan de Kaisar de grootste inkomsten hadt, was, ten tyde *Carons*, de Koning van *Canga*, *Getchiu* en *Natta*, genaamt *Cangano Tsiunangon*, bewoonende het slot *Langa:* jaarlyks beliep zyn ontfang weinig minder als honderd en twintigh tonnen goudts.

Ongeloofelyke groote maght van Japan.

Onwaerdeerlyke inkomsten der Japansche Koningen.

Surnango Daynangon, Koning der landtschappen *Surnga*, *Toto* en *Micauwa*, op de sterkte *Faytsiu:* en *Onwarino Daynangon*, Koning van de gewesten *Owary* en *Mino*, bewoonende het slot *Mangay*, hebben ieder 's jaars zeventig hondert duizend guldens inkomen. *Sendayno Thiunangon*, Koning van *Massamne* en *Ochio*, binnen d'onwinbare vesting *Senday*, heeft jaarlyks te goedt ruim vier en zestigh tonnen goudts.

Satsumanon Thiunango, Koning van *Satsuma*, *Ossinny*, *Fiungo* en *Luchio*, op de burght *Cangasima*, leit in zyn schat-kisten jaar voor jaar zestig hondert duizend guldens.

Kinocouny Dayanangon, Koning der gewesten *Kino* en *Iche*, bewoont het slot *Wake Jamma*, heeft vyf en vyftigh tonnen goudts inkomen. By-na gelyke penningen genieten de Koningen *Catto Fingonocamy* van *Fingo*, op de sterkte *Koumamotte:* en *Matsendeyro Iemenosco* van *Sunkisen*, binnen de vesting *Foucosa:* en *Matsendeyro Ionocamy* van *Ietchesen*, op het slot *Oeede.*

De Koningen *Katto Kibo* van *Osio*, bewoonende de burgt *Ais:* en *Assaino Taysima* van *Bingo*, op de sterkte *Oky*, hebben ieder styf veertig hondert duizend guldens.

De Koningen *Matsendeyro Nangato* van *Sova*, bewoonende de vesting *Fangy:* en *Mitono Thiunango* van *Fitayts*, op de burgt *Mit:* en *Nabissima Sinano* van *Fisien*, woonachtig binnen de sterkte *Logioys:* en *Matsendeyro Sintairo* van *Inabafoky*, op 't slot *Tackaham*, genieten 's jaarlyks ieder verre over de dartig tonnen goudts.

By-na gelyke inkomsten hebben de Koningen *Todo Isumy* van *Inga Iche*, binnen de sterkte *Tsou:* en *Matsen*-

deyro Lonuey van *Bisen*, bewoonende de burgt *Ossajamma:* en *Inno Cammon* van *Totomy*, op de sterkte *Sawajamma:* en *Fosso Cauwa Jetchiu* van *Boyses*, op het slot *Cokera:* en *Ojesungii Daynsio*, van het groote landtschap *Jetsengo*, binnen de vesting *Gunysauwa:* en *Matsendeyro Denrio*, insgelyks Koning in *Jetsengo*, op de sterkte *Formando*.

Inkomsten der Japansche Hartogen. Vorders de Hartogen *Matsendeyro Auwa* van 't gewest *Auwa*, woonachtig binnen de burgt *Incts:* en *Matsendeyro Ietchigonocamy* van *Conge*, op de sterkte *Tacato:* en *Matsendeyro Tsiusio* van *Joo*, binnen de vesting *Mats Jamma*, genieten ieder voor haar hooft drie en vyftigh tonnen goudts. De Hartog *Arjama Grimba* van *Tsickingo*, bewoonende de sterkte *Courme*, heeft tien tonnen goudts minder.

Inkomsten der Japansche Prinsen. De Prinsen *Morino Imasak* van *Imasacka*, op't slot *Tsiamma:* en *Tory Inganocamy* van *Sewano*, binnen de vesting *Jammangatta:* en *Matsendeyro Tosa* van *Tosnacory*, op de burgt *Tocosiamma:* en *Satake Okiou* van *Wano*, binnen 't slot *Akita:* en *Matsendeyro Simosaucamy* van *Simosa*, woonachtig in de sterkte *Tattebays*, hebben ieder jaarlyks twintigh tonnen goudts. De Prinsen *Foriwo Jamaissiro* van *Insmo*, op 't slot *Masdayts:* en *Ikouma Ikinocamy* van *Sanike*, binnen de sterkte *Coquam*, genieten voor haar hooft achtien hondert duizend guldens.

Inkomsten der Japansche Ridders. De Ridders *Fonda Kaynokamy* van *Faryma*, in de sterkte *Tayno:* en *Sackay Counay* in 't groote landschap *Wano*, op 't slot *Fackso*, hebben ieder vyftien tonnen goudts inkomen.

De Ridders *Tarasauwa Simado* in het uitgestrekte gewest *Fisen*, bewoonende de burgt *Larats:* en *Kiongock Wakasa* van *Wakasa*, de sterkte *Ofamma:* en *Forii Tango* in 't landt *Ietchesen*, 't slot *Kawanchisima:* en *Minsio Fiongo* in *Bingo*, de vestingh *Foucke Jamma:* en *Sackopbarra Eskibou* van *Kooske*, de burgt *Tattays*, ontfangen ieder jaarlyks twaalf tonnen goudts.

De Ridders *Matsendeyro Tawayts*, slot-voogdt van de Kaisarlyke sterkte *Quana:* en *Oeckendeyro Imasacka* van *Simotske*, binnen de vesting *Oetsnomio:* en *Sannada Ins* van *Sinano*, op de burgt *Koske:* en *Taytsibanna Finda* in 't land *Sickingo*, binnen de sterkte *Imangouwa*, genieten voor haar hooft elk tien hondert duizend guldens.

De Ridders *Ongasaura Ouckon* in *Farima*, op 't slot *Kays:* en *Indatii Voutomii* in *Gyo*, op de sterkte *Itasima:* en *Nambou Sinano* in 't magtigh landtschap *Ochio*, binnen de vesting *Morriamma:* en *Niwa Groseymon* insgelyks in *Ochio*, op de burght *Sirakauwa*, genieten ieder een tonne goudts minder.

Abeno Bitchiou, bestierder van het Kaisarlyke slot *Iwatsuky*, in 't magtigh gewest *Mousays*, geniet acht hondert duizend guldens.

De Ridders *Kiongock Oenieme* van *Tanga*, op de sterkte *Tanabe:* en *Makino Surnga* in het uitgestrekt gewest *Iethingo*, bewoonende de heerlykheit *Wangareka:* en *Nackangauwa Nysien* in *Bongo*, binnen de stadt *Nangoun:* en *Matsendeyro Camba* in *Sinano*, binnen *Matsmoutte:* en *Nayto Samma* in *Fitayts*, binnen de stadt *Iwaysko*, trekken ieder des jaars zeven hondert duizend guldens.

Jeckenda Bitchiou, slot-vooght der Kaisarlyke burght *Mats-jamma*, in het landtschap *Bitchiou:* en *Matsara Fisennocamy*, Heer in *Fisen*, bewoonende de heerlykheit *Firando*, alwaar eertyds d'Oost-Indische Maatschappy haar pakhuis had, eer na *Nangasaque* moest op-kramen, genieten elk zes tonnen goudts voor haar hooft: en even zoo veel trekken de Heeren *Seugook Fiwo* in *Sinano*, bewoonende de heerlykheit *Oienda:* en *Catta Sewado* in het gewest *Gyo*, binnen *Oets:* en *Tosauwa Okiou* in 't land *Dewano*, binnen *Shinchiro:* en *Matsendeyro Iwamy* in *Farima*, binnen *Bisongorii:* en *Matskourra Boungo* in *Fisen*, binnen *Simabarra:* en *Jeskouwa Tonnomon* in *Bongo*, binnen *Fita:* en *Tsungaer Ietchiu* in *Ochio*, binnen *Tsungaer:* en *Ongasauwara Sinano* in *Farima*, binnen *Sekays*. *Inkomsten der Japansche Heeren.*

Vorders trekken vyf tonnen goudts de Heeren *Itho Chiutry* in *Fonga*, bewoonende de heerlykheidt *Orasy:* en *Fourta Fiwo* in 't landt *Iwamy*, op het

slot

ſlot *Dayſiro:* en *Wakiſacka Arbays* in *Sinano*, zich onthoudende op de heerlykheidt *Ino:* en *Touky Nangato* in *Iohe Toba:* en *Arima Seymonoske* in *Nicko*, op *Accouda:* en *Outa Fiwo* in *Jamatta*, op *Ouda:* en *Matſendeyro Dewado* in *Jetſeſen*, op *Oune:* en *Minſnokuyts Foky* in *Ietſengo*, op *Ribatta:* en *Inaba Minbou* in *Boungo*, op *Ouſthiro:* en *Croda Caynokamy* in *Chinano*, op *Camro:* en *Matſendeyro Sovodonno* in *Iſumy*, op *Kisnowadda:* en *Tonda Sammon* in *Tſounocammii*, binnen 't ſlot *Amangaſack:* en *Stotfianangii Kemmots* in *Ichie*, op de ſterkte *Cangou:* en *Fonda Ichenocamy* in *Micauwa*, binnen de burght *Ohaſakka:* en *Matſendeyro Iamayſſiro* in *Tamba*, woonachtigh op de heerlykheit *Caſſajamma:* en *Morii Caynocamy* in *Inga Iohe*, op *Souroſada:* en *Tonda Notanocamii* in *Farima*, op *Fimens:* en *Abito Sionoske* in *Fitayts*, op *Chichondo:* en *Aſſano Oenime* in *Chione*, op *Caſſame:* en *Neyto Cinocamy* in *Chione*, op *Akandate:* en *Catto Skibodo* in *Ochio*, op *Ayns:* en *Sama Dayſiennocamii* in *Ochio*, bewoonende de ſterkte *Soma:* en *Fonda Iamatta* in *Tayſima*, binnen de heerlykheit *Iſius:* en *Ouckob Cangato* in *Mino*, binnen *Canno:* en *Neyto Boyſen* in *Dewano*, binnen *Iodata*.

De draght deezer Heeren is zeer prachtigh. Zy hebben korte rokken aan, welker mouwen tamelyk wyd zyn. De rokken met zilver en goudt zeer konſtigh geſtikt. Onder de bovenſte dragenze een zyde lyf-rok, door een gordel toegebonden. In de gordel ſteekt de ſabel. Haar broeken zyn zoo onbeſchoft ruim, dat op de zelve trappen, wanneer voort gaan: zy ſchieten verre over de voeten heen. Achter op de rugge, boven de broeks-band, hangt ieders wapen. *Kleeding der Japanſche Heeren.*

Vor-

Inkomſten der mindere Japanſche Heeren.

Vorders hebben de naarvolgende Heeren 's jaarlyks vier hondert duizend gulden inkomſt: namentlyk, *Inawa Aways* in *Tamba*, zich onthoudende op de heerlykheidt *Fouckuytſiamma:* gelyk ook *Camy Dyrik* in *Iwamy*, op *Mongamy:* en *Cattayngiri Iſmou* in *Jamatta*, op *Tatſta:* en *Chonda Findanocamy* in *Ietſeſen*, op *Maroka:* en *Itacoura Souodonne*, beſtierder van des Kaiſars wegen over de maghtige ſtadt *Miako*, trekkende, nevens de voornoemde, uit de landen *Jamaiſiro*, vier tonnen goudts.

De zelve inſtomſten geniéten ook de Heeren *Matſendeyro Bougo* in het geweſt *Iwamy*, bewoonende de heerlykheit *Nackaſima:* als ook *Fonda Nayky* in *Farima*, zich onthoudende op *Fimeis:* en *Matſendeyro Tango* in 't groote geweſt *Ochio*, op *Sucky:* en *Canna Maury Iſoumo* in *Finda*, op *Oumory:* en *Ciongok Chiury* in *Tango*, op *Tannabe*.

Drie tonnen goudts jaarlyks trekken de volgende Heeren: *Outta Giwe* in *Mino*, op de heerlykheit *Itſnoday:* en *Matſendeyro Ouckon* in *Farima*, op *Aho:* en *Minſonoja Ichenocamy* in *Kooske*, op *Chinotans:* en *Immaſacka Kaynokamy* in *Bitchio*, op *Narſe:* en *Matſendeyro Jammatto* in *Ietſeſen*, op *Catsjamma:* en *Inno Fiwo* in *Coſtie*, op *Anna:* en *Matſendeyro Tonnomon* in *Mikauwa*, op *Iuffinda:* en *Akiſuckis Nangako* in *Nicko*, op *Sumyno:* en *Sauo Inaba* in *Sinano*, op 't ſlot *Soua:* en *Fayſſimo Fongo*, inſgelyks in 't landſchap *Sinano*, bewoonende de heerlykheit *Tackaboyts:* en *Sunganoma Ouribe* in *Totowy*, op de ſterkte *Seſe:* en *Simaes Oemanoska* in *Nicko*, gehuisveſt binnen de heerlykheit *Sando Barra:* en *Kinoſtay Iemon* in *Bongo*, binnen *Fins:* en *Sono Tſiuſſima*, heere des eilandts *Tſiuſſima:* en *Koyndo Fimano* in *Tonga*, woonachtigh op de heerlykheit *Okoda:* en *Fonda Fimoſa*, opper-hoofd van de Kaiſarlyke burght *Niſſiwo*, in 't geweſt *Mikauwa:* en *Gorik Serſnokamy*, inſgelyks in *Mikauwa*, op het ſlot *Fammamats:* en *Chinſio Suraga* in *Fitayts*, binnen de heerlykheit *Tſuitoura:* en *Secuma Fiſen* in *Siuano*, binnen *Irajamma:* en *Todo Toinſima* in *Mino*, binnen *Cannajamma:* en *Fonda Iſumy* in *Fitayts*, binnen *Minnangauwa:* en *Tongauwa Toſa* in *Bitchiou*, binnen *Nikais:* en *Matſendeyro Toſa* in *Jetſeſen*, binnen *Konomatta*.

Inkomſten der minſte Japanſche Heeren.

Eindelyk halen de volgende Heeren uit haar heerlykyen, ieder voor zyn hoofd, twee hondert duizend gulden: namentlyk *Sugyfarra Foky* in *Fitayts*, woonende op de heerlykheit *Oungoury:* en *Kinoſtay Counay* in *Bitchiou*, op *Kouroſy:* en *Matſendeyro Koyſero* in *Farima*, op *Farima:* en *Inaſacka Tſonnokamy*, bevelhebber van de Kaiſarlyke burgt *Oſacca:* en *Matſendeyro Kenmots* in *Tamba*, zich onthoudende binnen de heerlykheit *Cammejomme:* en *Maſteyſacke* in *Ochio*, binnen *Swamoura:* en *Matſendeyro Chinocamy* in *Tſounocouny*, binnen *Fayntory:* en *Minſuo Fayto* in *Micauwa*, op de ſterkte *Foria:* en *Nyto Tatewaky* in *Chiono*, bewoonende de heerlykheidt *Iwayffowo:* en *Ongaſawary Wakaſa* in *Simoſa*, zich onthoudende op zyn adelyke hoeve *Sekyada:* en *Fichicatta Cammon* in *Chiono*, op *Mawaffa:* en *Iwaky Sirroſy* inſgelyks in *Chiono*, op *Jedoura:* en *Rekongo Fiongo* in *Dewano*, op *Jurii:* en *Tackanacca Oenieme* in *Bounga*, op *Founay:* en *Mourii Ichenocamii* in *Boungo*, op *Ounaiis:* en *Wakebe Sackion* in *Totomy*, op *Oumiſo:* en *Iſifoys Inſnocamy*, op *Coſiois*.

Inkomſten der alder-minſte Japanſche Heeren.

De minder Heeren, van welke eenige uit d'omleggende kleine eilandekens haar ſchat-kiſten verryken, zyn *Sangoro Saffioye*, en *Fory Minnaſacka*, houdende ieders goedt 's jaarlyks twee hondert duizend guldens. *Qua Jamma Sammon*, *Foſſacauwa Gemba*, *Fackina Deyſen*, *Matſendeyro Deyſen*, *Gottowais*, heere des eilandts *Goto*, beneden *Firando*, *Cattayngiry Iwamy*, *Cuſſima Ietſingo*, *Coubory Tomoty*, *Tackandy Mondo*, *Miake Jetſingo*, *Saccan Ouckon*, *Couda Iwamy*, en *Naſuo Jeuts*, trekken voor haar hooft anderhalf tonne goudts. Doch *Odaura Biſen*, *Tojamma Giwo*, *Fira Oucka Giuemon*, *Oſeki Iemon*, *Fayſſien Gouwa Skibon*, *Outano Tango*, *Fieno Ouribe*, *Auby Ceynocamy*, *Otana Mouſoys*, *Maju-*

Majuda Jammatta, *Taytſibanna Sackon*, *Cackebe Sayngoro*, *Mynangauwa Chinamovany*, *Jaydſio Dewanocamy*, *Coungay Inaba*, *Oictana Caweyts*, *Niwas Kibon*, *Fory Arbays*, *Foſio Mimaſacka*, *Sayngo Wackoſacka*, *Tonda Inaba*, *Miangy Sinſen*, *Sannanda Nyki*, *Iton Tangou*, *Ikenday Jetſeſes* en *Touda Nayki* genieten ieder honderd duizend guldens.

…ſten der …ſarlyke …dienſten …apan.

Voor Kaiſarlyke hof-dienſten trekken de voor-zitter in de Ryks-raad *Doyno Oydonno* vyftien tonnen gouds: de cancellier *Sackay Outadonno Nangay Sinadonno* trekt tien tonnen goudts: *Sackay Sinadonno* even zoo veel: *Sackay Sannickodono* een tonne gouds minder: *Audo Ouckiondono* zes tonnen gouds: *Inote Cawatſdo* vyf: *Inabe Tangedonne* vier: *Sackan Auwado* en *Sackay Jameſſirodonno* ieder drie honderd duizend guldens: *Nayta Ingado*, *Sintſia Winbondonno*, *Miſſon Ockiedonno*, *Matſendeyro Jemondonno*, *Jammanguyts Tayſſimodonno*, en *Matſendeyro Jurdonno* genieten uit 's Kaiſars ſchat-kiſt ieder twee tonnen gouds. Doch *Ale Boungodonne*, *Auwe Jamma Ouckerodonne*, *Ciongock Sinſendonne*, *Itacoura Nyſiendo*, *Narſie Jucdonno* en *Akimouta Tayſimaddonno* hebben ieder anderhalf honderd duizend guldens. Ten laatſten *Forita Cangadonna*, *Miura Simaddonne*, *Maynda Gonoskedonno*, *Miſſono Jamatta*, *Fory Itſuocamy*, *Miury Oemenoskedonno* en *Fondo Sanjadanno* trekken voor haar hoofd een tonne gouds.

Onkoſten die de Japanſche Kaiſar doet voor zyn tafel en lyfwagt.

's Kaiſars tafel en 't vrouw-getimmer ſtaat den Kaiſar op veertigh honderd duizend guldens jaarlyks. Aan de lyfwacht ſpild hy noch tien tonnen gouds meer. Sulks hem de Lands-heeren, het hof en ſchut-benden, jaar voor jaar koſten acht en twintig duizend drie honderd en vyf en veertig tonnen gouds.

Kleeding en wapenen der Japansche soldaten.

De soldaten, die de Kaisar in dienst houd, zyn meest edel-lieden. Zy dragen kleine storm-hoeden; doch zeer groote broeken: zomtyds gewapent met korte, zomtyds met lange vuurroers, niet ongelyk de Nederlandsche: alleenlyk slaat de haan over niet na den schutter, maar van hem af. In plaats der kruid-hoornen of ledere maten voor het bus-poeder, gebruikenze vierkante doozen, uit matten konstigh gevlochten. Aan haar gordel hangen twee sabels een korte en langer.

Water-reize der Nederlandsche gesanten van Nangesaque na Osacca.

Doch om weder aan te hechten d'afgebrooken draad der vertelling, wegens 't vertrek van *de Nederlandsche* gesanten *Andræas Frisius*, en *Anthonius van Broekhorst*: deeze dan scheepten uit *Nangesaque* af den vyf en twintigsten van slagt-maand, op 't jaar zestien honderd negen en veertigh, met drie groote last-barken, voerende aanzienelyke geschenken voor *de Japansche Kaisar*, twintigh *Nederlanders*, drie *Bongoisen*, weg-wyzers op de land-reis van *Osacca* na *Jedo*, drie tolken, vier en dartig *Japanders*, behalven de gesanten voornoemt.

Eerlang geraakten de barken voorby *Foucunda*, *Zotta* en *Nanatjamma*: zetten tusschen *Firando*, *Omodakey* en *Oysinocubi*, steden op *Bungo*, noordelyk aan: liepen voorts boven d'eilanden *Auwo*, *Fimissima* en *Ginkai*, lieten *Nangayo* ter slinker-hand aan de kust van *Bungo* leggen. Thans kreegen het eiland *Aymissima* aan boord: zagen de stad *Assia* twaalf mylen noord-oost van *Aymissima*. Deeze stad leit op een witte zand-strand; vertoont haar verre in zee, alzoo met hooge bergen na de wolken ryst. Zedert ontdektenze het vermaarde gehucht *Jaminangano-misacci*, en de stad *Kokero*, gelegen in een inwyk der zee. *Kokero* doed zich heerlyk op met twee voortreffelyke burgten, boven en beneden de stad.

Stad Assia.

Stad Kokero.

Alhier sloegenze oostelyk aan de straat in, die ten noorden *Japan*, en ten zuiden *Chiekock* en *Tousa* bespoelt. Op *Japan* leit ter slinker zyde de stad *Simonisicci*, binnen welke een kleine sterkte gebouwt is; doch tegen over de zelve een andere groote vesting, welke dapper af toont van een hooge bergh.

Stad Simonisicci.

Dichte by leit de haven *Isacka*, alwaar twee dorpen staan, ieder teld schaars veertig huizen.

Eilanden.

Binnen de genoemde straat ontmoetenze zeer veel eilanden, welker aller benamingen niet bekent staan. Voor aan leit *Mettogamma*, en volgen *Moeko Mianosimi* en *Camro*: tusschen deeze twee eilanden leit de stad *Cammenosacci* op *Japan*. In een lange streek oost en west ontmoetenze voorts langs de *Japansche* kust d'eilanden *Jowe*, *Szuwa*, *Caroto*, *Caminagari* en *Jocosimi*, met dorpen bezet.

Stad Cammenosacci.

Tegen *Caroto* over verheft zich uit midden der straat, tusschen *Japan* en *Tonsa*, zeer hoog gebergte, vol boomen op haar toppen. Vlak oostelyk wendenze de stevens, en lieten aan de slinker zyde op *Japan* leggen de vlekken *Tantonomi*, *Mewarri*, *Bignatum* en *Binga*: aan de rechter-handt het bewoonde eiland *Syrais*: en vervorderden voorts haar reis tusschen *Simeia* en *Samnik*, *Oussimato* en *Wota*, *Jesima* en *Muro*. Alhier gaat een harde vloed in: zulks de roeijers werk genoeg vinden om op te halen.

Muro, gelegen op *Japan*, heeft een zeer schoone haven. Vyf mylen boven *Muro* ontdekt zich *Firmensi*. Dit is een heerlyke stad, voorzien van een sterk slot. De zee loopt alhier dikwils zeer hol. Zy lieten *Firmensi* ter slinkerhand leggen, als ook *Ahas*, *Takesima* en *Swoja*, en geraakten voor *Fiongo*. By stil weder worden de barken met een lyn langs strand opgetrokken.

Stad Muro.

Stad Firmensi.

Van hier afgesteken, zeilden langs de kust van *Ammanasacci*, en bragten het den dartiende des winter-maands, na negentien dagen reizens, tot *Osacca* aan. De stroom dan in-geboegseert liepen by de voor-stad van *Osacca*, genaamt *Aussima*, ten anker. Herwaarts quamen terstont drie speel-jachten, om de gesanten, nevens haar pakkaadje, over te nemen.

De Nederlandsche gesanten komen tot Osacca.

De *Japanders* bouwen een speelvaartuig genaamt *Faysena*, welk doorgaans veertig riemen te boordt heeft: de steven is als een oliphants kop: achter een bequame spiegel, kajuit en roer na de Portugiesche wyze. Voort met inhouten te zamen geklonken. Zommige

Faisena een Japansch jacht.

fayfen

fayfen aas hebben dartig, en meer wrikkers, die zulk een vaert maken, dat te verwonderen is. Want door den bank konnen de togt van *Osacca* tot *Nangesaque* afleggen binnen twaalf dagen, daar deeze twee plaatzen twee honderd en twintig mylen van elkander leggen.

uidelyke nteike-g van de elegent-t der ste-s Nange-ue en acca.

Want van *Nangesaque* tot *Fouconda*, maakt twee mylen: van *Fouconda* tot *Zetta*, acht: van *Zetta* tot *Nanatzjamma*, drie: van *Nanatzjamma* tot *Omodakey*, twee: van *Omodakey* tot *Oysinocubi*, vyf: van *Oysinocubi* tot *Firando*, acht: van *Firando* tot *Auwo*, zes: van *Auwo* tot *Jobeco*, zeven: van *Jobeco* tot *Fimissima*, zeven: van *Fimissima* tot *Ginkai*, zeven: van *Ginkai* tot *Aymissima*, zeven: van *Aymissima* tot *Jammangano-misacci*, veertien: van *Jammangano-misacci* tot *Simonisicci*, zeven: van *Simonisicci* tot *Mettogamma*, zeven: van *Mettogamma* tot *Moeko*, elf: van *Moeko* tot *Mianosimi*, acht: van *Mianosimi* tot *Cammenosacci*, tien: van *Cammenosacci* tot *Camro*, zeven: van *Camro* tot *Jowe*, drie: van *Jowe* tot *Szuwa*, twee: van *Szuwa* tot *Caroto*, drie: van *Caroto* tot *Cammagari*, vyf: van *Cammagari* tot *Tantonomi*, tien: van *Tantonomi* tot *Jourissiro*, vyf: van *Jourissiro* tot *Bignatum*, vyf: van *Bignatum* tot *Syrais*, drie: van *Syrais* tot *Fibi*, tien: van *Fibi* tot *Oussimato*, zeven: van *Oussimato* tot *Wota*, vier: van *Wota* tot *Muro*, zes: van *Muro* tot *Akas*, dartien: van *Akas* tot *Fiungo*, vyf: van *Fiungo* tot de stroom van *Osacca*, dartien.

Frisius en Broekhorst binnen Osacca ingehaalt.

De gesanten *Frisius* en *Broekhorst*, nevens haar gevolg en pakaadje, wierden binnen *Osacca* ingeroeit. Op het eerste gerucht van haar aankomst liepen mannen en vrouwen deeze vreemdelingen te gemoet. Bezonder dromdenze by een op de bruggen, om van boven af zich te verzadigen met aan-

aanschouwen *der Nederlanders.* Verscheide bruggen stonden ter naauwer nood uit de boven-staande zwaarte: meenigmaal kraaktenze zoo schrikkelyk, dat beide die boven stonden en onder voeren groot gevaar liepen.

't Was den ingezetene byna vergeeten, menschen, dewelke van onder een andere hemel quamen, langs een vaarwater meer als drie duizendt mylen lang, te beschouwen: bezonder in een statelyk gesandtschap aan *den Japanschen Kaisar.* Zoo groote nieuwsgierigheit hadden de burgers tot *Osacca*, om de gesanten voornoemt te zien; dat zelf met levens gevaar op de houte bruggen zamen vloeiden.

Jacob Speks en Peter Segerszoon, wanneer tot Osacca quamen: Op 't jaar zestien honderd en elf waren de gesanten *Jacob Speks* en *Peter Segerszoon*, door *Osacca* gereist met schenkaedjen aan den Kaisar *Goyssio Samma*, toenmaal hof houdende binnen de stad *Soringou*, ten einde eenige vryheden mogten erlangen voor haar koophandel. Deeze staken den zestiende van zoomer-maand op 't jaar zestien honderd en elf van *Firando* af met een bark. Voor de eerste reize zettenze onder 't eiland *Aymissima:* zeilden vorders voorby de stad *Assia;* en roeiden zedert langs *Kokero:* tegen den avond lietenze de dregge vallen in het gezicht van het stedeken *Ximontchequi.* *haar reize van Firando derwaarts.* Doch alzoo de wind met ongestadige buijen verhief, roeiden te rugge na de haven *Isacky.* De wind ondertusschen ging leggen, wanneer ten tweedemaal de stevens wenden op *Ximontchequi*, alwaar 't gety stopte. Tegen den avond bragtenze het aan voor *Myanos.* Zedert lieten *Cadmenexequi* ter slinker zyde leggen; 's nachts quamenze by *Szuwa.* Kort onder dit eiland moest de dregge in de grond. Van *Szuwa* vorderden met voor-vloed, doch tegen wind, in drie dagen zestig mylen, niet zonder bloedige arbeidt der roeijers: welke, ten einde adem geraakt, behulp zochten. Tot *Vesimado* dan huurt *Speks* vier *Japanders*, die aan de twintig riemen by beurten hielpen. 't Waeide noch gestadigh uit den oosten, en veeltyds een harde stooker. Niet zonder groote moeite bezeildenze de haven *Muro.* De zee schoot zoo hol, dat twee barken by *Muro* in de grond raakten. 't Weer bedaarde: men leit het wederom op de riemen af tegen de zwaare deiningen. 't Gety quam zoo hard in, dat by *Firmensi* aan 't anker bleven ryen. Thans roeiden voorby *Tackessima* na *Fiungo:* en van hier na *Osacca.* Een groot deel des wegs wierd de barke langs strand met de lyn voort-getrokken. Deeze arbeid quam dapper op 't boots-volk aan. Den zesten des oogst-maand liep *Speks* op de stroom van *Osacca.* In de voorstad *Aussima* geankert, huurde klein vaartuigh, om na *Fussiny* te vertrekken: dewyl de rivier voor diep gaande scheepen onbruikbaar is. 's Namiddags voer hy door *Osacca:* en liep by nacht de vloed op, die ter verscheide plaatzen dier voegen droog was, dat buiten boord moesten, om af te zetten.

Binnen *Osacca* onthield zich toenmaals *Fidery Samma*, oud achtien jaren, wien de Kaisarlyke kroon geweldiger hand ontfutselt was. Hy hadde echter zeer groote inkomsten, de gunst van adel en 't gemeine volk: en geen ongeziene hoop tot het Ryk. *Fidery Samma word het Ryk ontfu[t]selt.*

Zedert zyn ook, behalven andere, na den Japanschen Kaisar vertrokken *Francois Caron*, en *Henrik Hagenaar.* Op 't jaar zestien honderd vier en dartig den veertienden van winter-maand ging de togt aan. Uit *Firando* in zee gestooken over-nachten in de inwyk *Tascha.* Des anderen daags moesten het om den regen voor 't vlek *Jobokki* tegen den avond op leggen. De reis vorderende liepen voorby de stad *Fagatta*, en het eiland *Anesima:* en eindelyk in *Chimono Sicky* ten anker, alwaar door de waerd der Oost-Indische Maatschappy met eenige verversching begiftight wierden. *Reize v[an] Francois Caron en Henrik H[a]genaar, v[an] Firando n[a] Osacca.*

De windt blies hard uit den noordwesten, wanneer *Caron* weder zeil ging. Diep in den avond quam hy in d'engte *Camono Sicky*, weder-zyds met huizen bezet. Hier moesten de vry-gelei-brieven vertoond. *Caron* voort-gezet geraakte in zoo holle zee, na een geruime tydt vaarens tusschen gebrooke eilanden, dat by een visschers gehucht moest aan leggen. 't Onweder bedaarde: en by zulke kalmte roeid na *Commangasie;* en van daar na *Mewarri:* een aanzienelyke *De stad Mewarri;*

1. De Rivier.
2. 't Water-slot.
3 Brand vrye pack-huisen.
4. Kaisers pack-huisen.
5 Water poort.
6. Canons tempel.
7. Kaiserlyke timmerwerf.
8. Ammiraels paleis
9. 't Paleis van de gesach-hebber over stads soldaten.
10. Tempel met twee hondert drie en sestig beelden.
11. Klooster der Bonzii.
12 Paleis der Fiscael.
13. Wacht tooren.
14. Tempel der heiligen van de Bonzii.
15. Gedeelte des selfs achter 't gebergte.
16. Duivelen tempel.
17. Paleis des stadhouders.
18. Hooge wacht tooren.
19. Tempel van 't beeld vyftig voet hoog.
20. Wacht huis.
21. Kaisars tol-huis.
22. Wacht tooren van 't slot.
23. Kaisars lust tooren.
24. Een Klip.

1. La Riviere.
2. Le Château.
3. Magazins à l'épreuve du feu.
4. Magazins de l'Empereur.
5. Porte.
6. Temple dédié au Dieu Canon.
7. Place ou l'on construit les vaisseaux.
8. Palais de l'Amiral.
9. Palais du Commandant de la garnison.
10. Pagode ou sont deux cens soixente trois Idoles.
11. Cloître pour les Prêtres.
12. Palais du Fiscal.
13. Echauguette.
14. Temple dédié aux Saints que les prêtres adorent.
15. La partie de ce Temple qui s'étent derriere la Montagne.
16. Temple où les Diables sont adorez.
17. Palais du Gouverneur.
18. Autre échauguette.
19. Temple d'un Idole qui a 50. pieds de haut.
20. Corps de garde.
21. Doüane.
22. Tour du Château.
23. Tour de plaisance de l'Empereur.
24. Un ecueil.

lyke ſtad met veel ſpitzen. Op d'uiterſte hoek aan de zee-kant ſtaat een gantſch koſtelyke tempel, welker top in zee tot een baak diend.

Toen liet hy de ſtad *Bignatum* ter ſlinker-hand: liep ooſt-noordt-ooſt voorby de ſtadt *Ouſſimato*: en quam tegen den avond voor *Muro*. Alhier onthielden zich *de Bonjoyen* van *Nangeſaque*, ontbiedende den tolk der Nederlandſche geſanten: ten einde bericht kreegen, wie opwaarts na den Kaiſar verreiſden. Van de reede alhier ſtak *Caron* wederom af, met meer als honderd Japanſche zeilen. En zy waren nu zamentlyk gevordert voor de ſtadt *Akas*: wanneer een harde windt uit noord-noord-ooſten en een zeer holle zee ſchoot.

[...]e ſtad [...]as. *Akas* vorders is een deftige plaats: ter zyde leit een ſterk ſlot met ſteene muuren uit het water. Zedert liep *Caron* voorby *Fiungo*: en ontdekte twee uuren na middag de ſteden *Oſacca* en *Saccai*. Weinigh voor zonnen ondergang geraakt hy over de droogte in het gat van *Oſacca*: en des avonds ten huize *Grobbidons*, waerd des Ooſt-Indiſche Maatſchappy aldaar.

[...]iſius en [...]ekhorſt [...]den in [...]aanzie-[...]k huis [...]rbergt [...]Oſacca. Deeze dan zyn voor *Friſius* en *Broekhorſt* door *Oſacca* gereiſt. 's Namiddags wierdenze geleid in een aanzienelyk verblyf, alwaar de groote bevelhebber en ſtee-voogden van *Nangeſaque*, wanneer op en af reizen na *de Japanſche Kaiſar*, gewent zyn zich te onthouden. De plaats zelf was geweeſt een Japanſche paaps wooning; doch nu in een herbergh voor de geſanten vertimmert.

[...]ſchry-[...] van de [...]tige Oſacca. Vorders wat OSACCA belangt, is een Kaiſarlyke ſtadt in het landtſchap *Quioo*. Schuin tegen de mondt der ſtroom ſteekt een vreeſſelyke klip zeer hoog uit zee. De rivier ſchiet noordelyk op met verſcheide bochten midden door *Oſacca*: voorts door *Miaco*; en looſt zich in een woeſt meir boven die ſtad. Is op veel plaatzen tuſſchen *Miaco* en *Oſacca* vol zanden en ondiepten.

Op de uiterſte hoek der ſtroom leit 's Kaiſars tol-huis, alwaar de ſcheepen aan leggen, die af en op komen, om de geſtelde ſchatting voor haar waaren te betalen. Het tol-huis zelf is een koſtelyk gebouw, met verſcheide daken verre in zee zichtbaar.

Ter wederzyds ryzen hooge bergen, achter welke de ooſt- en weſt-einde van *Oſacca* duiken: behalven daarze verhevene torens boven de bergen uit ſteken. *Bergen by Oſacca.* Recht tegen het tolhuis over leit een water-ſlot, met ſterk muur-werk uit de zee en ſtroom op-gehaalt. *'t Water-ſlot van Oſacca.* Dit heeft rondom ſchiet-gaten en zwaar metaal geſchut, met het welk de haven beveiligt en dwingt. De Kaiſar *Xogunſama* had deeze ſterkte begonnen; doch zyn zoon *Toxogunſama*, hem gevolgt in 't Kaiſarryk op 't jaar zeſtien honderd negen en twintig, voltrok het binnen drie jaren.

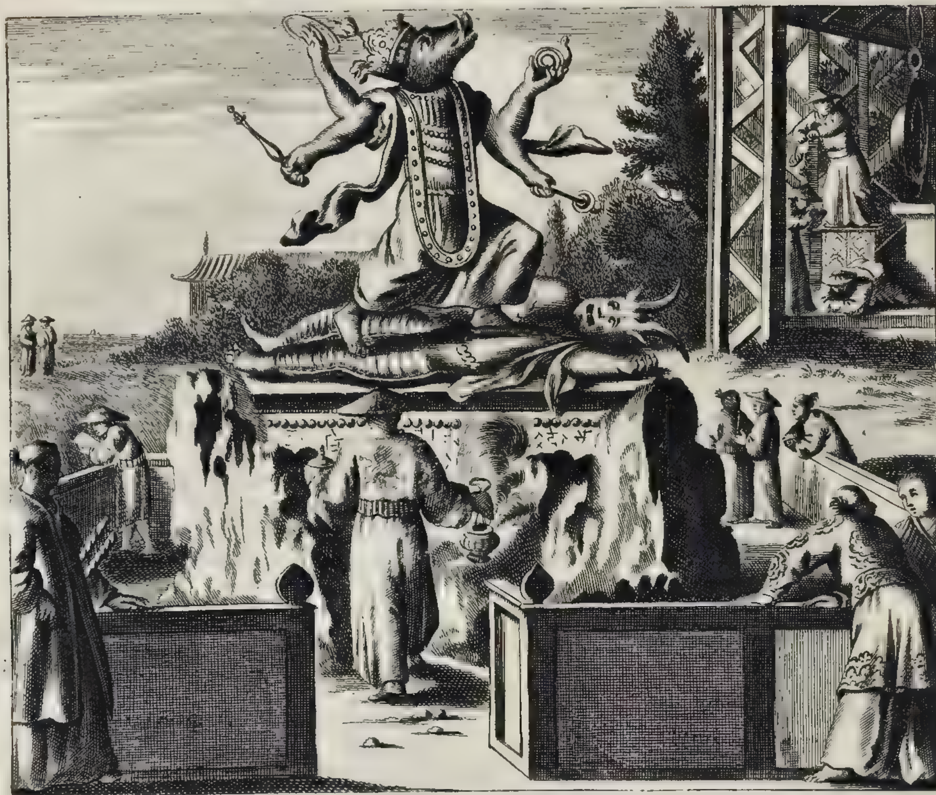
Achter dit ſlot ſtaan tien pakhuizen tegen de zee-kant, met een voor-ſtraat en uitſtekende ſteene hoofd voorzien. *Brand-vrye pakhuizen.* De pakhuizen zyn uitnemende groot, en brand-vry getimmert: zulks alle goederen aldaar onbeſchadigt tegen de vlamme gebergt worden.

Ter zyde heeft de Kaiſar zeer prachtige ſpykers tegen de zee aan, binnen welke hy op leit de ſchattingen die d'eilanden *Chiekock*, *Saykock* en *Tonſa* jaarlyks betalen. *Kaiſarlyke ſpykers.*

Nevens deeze uitmuntende gebouwen vertoond zich de water-poort, door welke de gezeide tollen ingebragt worden. *Water-poort.* De poort blyft geduurig bezet van vyf honderd ſoldaten: men treed uit de zelve langs breede trappen in zee.

Weinigh vorder leidt de Kaiſarlyke timmer-werf: heeft een groot begrip: veel hout-ſtapels: en geduurig jonken, barken en alderlei Japans vaartuig op ſtapel. *Timmer-werf.* De ſcheepen zyn meeſt van ongewoone breedte. Het overige gedeelte der ſtad ſchiet achter de bergen; doch blyft door tuſſchen-loopende water van het gebergte afgeſneden. Binnewaarts de rivier op, niet verre van de zee, ſtaat het huis der ſtee-voogd van *Oſacca*: is een koſtelyk getimmer, vol gelak-werkte vertrekken: en ryſt met vier ſolderingen toorens-gewys hemelwaart. *'t Huis der ſtee-voogd.*

Tuſſchen dit gebouw en het water-ſlot ſpiegelt zich met verheevene daken de tempel der duivelen in de vloet. *Tempel der duivelen.* Binnen bidden *de Japanders* een yſſe-

't Beeld der duivelen is zeer schrikkelyk:

lyk beeld aan: welk een kostelyke goude kroon, vol edele gesteenten, op den kop heeft. De kop zelf gelykt na een wildt swyns-hoofdt, met uitstekende slag-tanden. Over de borst hangt een sluijer van malkander afgeslagen. Vier armen en handen maken het beeld te asschouwelyker. De eene slinker-hand steekt opwaarts, en vertoont een ring om het uiterste van de langste vinger: d'andere hangt neder, en houdt een bloem, niet ongelyk een opene lelie. De bovenste rechter-hand bevat een kleine draaks-kop, die vuur spouwt: de benedenste een goude ryks-staf: met de voeten staat hy op de borst en dik des beens van een andere leggende duivel. Deeze heeft een schrikkelyk ruig hoofd, vervaerlyk door lange osse-hoornen. Om den hals leit een swachtel, om den middel gegespt met een gordel vol groote knoopen. Een lange staert hangt tusschen de beenen onder uit. Breede kousse-banden steeken ter zyden beneden de knien wyd uit. De rechter arm leit vlak uitgestrekt; den slinker is geboogen in de zyde. Deeze duivelen draagen den naam *Joosje Tiedebayk;* maar God *Joosje Goesar.* *De Japanders* eeren de duivelen met allerlei offerhande en gods-dienst, ten einde door haar niet beschadigt mogten worden.

hoe genaamt.

Afbeelding van de duivel Vitziliputzli:

't Zelve gevoelen hebben *de Wester-Indianen.* Haar duivel *Vitziliputzli* doenze ten voorschreeven einde grooter eer aan, dan den Goden. Deeze *Vitziliputzli* zit op een blaauwe voetbank, welke staat op een verhevene rosbaar, wiens vier uit-hoeken zoo veel stokken met slangen hoofden aan de punten voorwaarts steeken. Het voorhoofdt des afgods is blaauw geverst: over de neus loopt een blaauwe streep na beide d'ooren. Zyn kop, na de gedaante van een vogels bek, pronkt met een

een cierlyke pluimaadje: het einde des beks is uit gebruineert goud. In de flinker handt houdt hy een witte rondas en vyf witte veder-bosschen, kruis-gewys over malkander gevlochten, waar uit een zegen-takje steekt. Ter zyde hangen vyf pylen, aan *Vitziliputzli*, volgens het gevoelen der *Mexicanen*, uit den hemel gezonden. De rechter handt steunt op een leun-stok, slangs gewys, en met blaauwe golven gestreept. In zyn borst staan twee yselyke oogen; de buik gaapt als een wyd opgesperde mondt: tusschen d'oogen en dusdanige mondt vertoont zich een niet min vervaerlyken neus. Vorders hingen gordynen voor deezen afgodt: en om hem peerle-snoeren, diamante en goude ketens, als ook veelvervige pluimaadjen.

e duivel ...catlipu- Niet min is haar vervaerlyk de duivel *Tezcatlipuca*, gemaakt uit zwart-git blinkende steen, met kostelyk gewaad omhangen. In de mondt steekt een zilvere schacht ter langte van een vinger. Deeze schacht pronkt zomtydts met een groene, zomtydts met een blaauwe pluim, na verscheidenheit der hoogh-tyden. Het onderste hair blyft gestrikt door een gebruineerdt goude gesp. Zyn goude oor vertoont een geschilderde rook. Tusschen beide d'ooren hangen voor en achter zeer veel edele gesteenten: om den hals een kleinoodje, beslaande het meeste deel der borst: om d'armen goude arm-ringen: aan de navel een kostele groene steen. De flinker handt houd een waeijer, welker binnenste uit een goude plaat van boven-gemeine glans aan alle kanten veelvervige pluimen uit geeft: zulks het binnenste spiegels gewyze is, by *de Mexicanen* genaamt *Itlacheaia:* waar in *Tezcatlipuca* aller menschen misdryf beschouwt: ten einde ieder zyn verdiende straffe toevoeght. Waarom dan ook de rechter handt met vier pylen gewapent is, om af te beelden: hoe *Tezcatlipuca* bereid staat, te wreeken alle ongerechtigheit.

Doch, om weder te keeren tot de beschryving der Kaisarlyke stadt *Osacca:* *Wacht- ...is tot ...acca is ...heerlyk ...ouw.* Achter *der duivelen Joosje Tiedebayks tempel*, by de rivier langs stadtwaart in, vertoont zich 't Wacht-huis, een meer als koninglyk gebouw, ongemein hoog opgetimmert, in de groote straat, die na de stadt *Saccai* loopt.

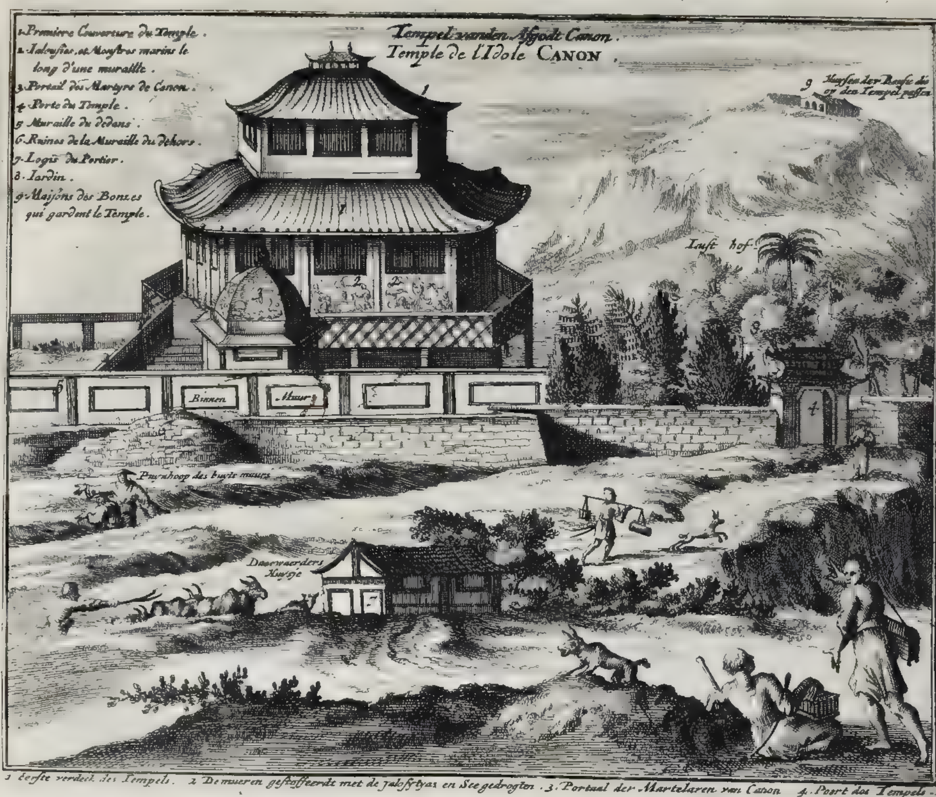
Een stuk weegs ter rechter zyde af verheft haar een deftige kerk, binnen welke een beeldt staat hoogh vystigh voeten: het hooft is uit enkel zilver, geschonken by den Koning van *Bom*, in wiens landt veel zilver-mynen vallen.

Aan de flinker handt, beneden in de stadt, kykt de Kaisarlyke lust-tooren, van achter de voor leggende bergen, met een by-na onmeetelyke top boven uit: en nevens deeze de tooren der heerlyke vesting, gelegen een half uur zuidelyk buiten *Osacca*. *Kaisarlyke lust-tooren.* *Tooren des slots.*

By-na ter midder stadt verheft zich de magtige tempel des afgodts *Canon*, gebiedende, volgens het Japansche gevoelen, de visschen en wateren. Eenige, treeden van den tempel af staat een deur-waarders huisje, welker dak weder-zydts verre over de muuren steekt. Hier langs leid een wegh na de buiten-muur, wiens gedeelte ten puinhoop neder gestort lagh. In de buiten-muur staat een aanzienelyke poort, met dubbeldt verwulfzel boven malkander. Door de poort gaat men tot een opene plaats, vol lust-boomen; doch van den tempel afgescheiden door een tweede muur, gestreeken met witte steen-kalk, en in vierkante vakken konstig verdeelt: de vakken met langwerpigh vierkante perken onderscheiden. *Beschryving van den tempel Canon.*

Binnen de binnen-muur is voor de kerk een zeskantigh rondt portaal, opryzende met een gespitst dak. Alhier komen *de Japanders*, die of uit weerzin des levens, het zy om armoede; het zy om ongeneezelyke qualen, of meesten tydt uit gewaande godtsdienst voorneemen haar zelven te verdrinken. Deeze spreeken twee dagen te vooren in dit portaal met *Canon:* als wanneer tot de stroom af-treeden, en zich hol over bol in 't water werpen, zwelgende terstondt zoo veel vocht in, dat haar zelf eerlang aan kant helpen. *Wonderlyk portaal voor Canons tempel.* *Japanders verdrinken haar zelf:*

Diergelyk eigen-moorden, ter eeren der goddinne *Hertha*, hielden eertydts *de oude Duytschers* voor een byzondere *gelyk ook de oude Duitschers, ter eeren van*

1 Eerste verdeck des Tempels. 2 De mueren gestoffeerdt met de Jalosytyas en Seegedrogten. 3. Portaal der Martelaren van Canon 4. Poort des Tempels.

de goddinne Hertha.

dere heiligheit. *Tacitus* verhaalt, hoe op een eilandt *des Oceaans* een bosschaadje lagh, en aldaar een geheiligt wagentje met een kleedt bedekt, 't welk slechts een eenige priester moght aanraken. Deeze verstondt, wanneer de goddinne by haar gewyde vertrek tegenwoordigh stondt: en volghde niet zonder de hoogste eerbiedigheidt, terwyl van buffelinnen voort getrokken wierdt. Waar zy verwaerdighde bezoek te doen, daar werden de dagen blydelyk door gebraght, en de plaatzen gewyd. Nergens oorlog: overal vreede: ter tydt de zelve priester de goddinne, verzadight door ommegang met de menschen, weder na haar kerk voerde. Thans wierdt het wagentje, kleedt en goddinne in een verborgen meir afgespoelt. Knechten vervorderen deeze dienst; doch na de verrichting in 't zelve meir gedrenkt. Hier uit een heimelyke schrik en heiligh gewaande onwetendheit, wat het zy 't geen alleen mogen weten, die terstondt zullen sterven.

Waar ter plaats de goddinne Hertha meest gedient is.

Philips Cluverius bewyst in zyn *Oudt Duitslandt*, dat dit voornoemde eilandt by *Tacitus*, geen ander dan *Rugen* is: alwaar noch huiden ten dage, by d'uit-hoek *Stubbenkamer*, een zeer dicht bosch *de Stubbenitz* leit, en binnen het zelve een onmeetelyk diep meir, vol zwart water: welk, hoewel zeer vis-ryk, nochtans nooit van schuiten bevaren, noch met netten bevischt wordt, uit een vereeuwd gevoelen, 't welk d'inwoonders hebben wegens de afschouwelykheidt van dit meir. Waarom als over weinigh jaren eenige stoutmoediger zich vermaten een boot in 't meir te brengen, om 's anderen daaghs te visschen, vonden zy des volgenden morgens haar boot nergens.

Wonderlyk geschiedenis.

Na lang zoeken, zienze 't vaar-tuigh boven in den top van een beukenboom. Waar op een der visschers uitvoer: *Wie van alle duivelen heeft den boot*

boot in den boom gezet? Terſtond quam van dicht by een yſelyk geluidt, zonder iemand te zien: *Alle duivelen hebben't niet gedaan; maar ik alleen met myn broeder Klaas,* Niet anders of de ſatan zich bedroefde, dat de plaatzen tot zulke moordadige afgoden-dienſten geſchikt, duſdanige grouwelen ontwend zyn. Doch niet alleen op *Rugen*, maar over geheel *Duytſchlandt* wierden aan de goddinne *Hertha* drenkelingen geoffert.

ere
yving
anons
.

Vorders wat belangt de tempel *Canons:* de zelve ryſt op met drie bezondere zolderingen, welker daken, zeskantigh-rondt, over de muuren uitſteken. Ieder vak heeft drie dubbelde venſters: alleenlyk tuſſchen het tweede en onderſte verdek loopt een galdery rondom, op acht en twintig zwaare zuilen. De wanden, beſchilderdt met allerley zee-wanſchepſels, verheerlyken zeer den luiſter des tempels.

Binnen ſtaat d'afgodt *Canon*, welke, gelyk *de Bonzii, Japanſche papen*, verhaalden, voor twee duizendt jaar leefde: en de zon en maan ſchiep. Het beeldt *Canons* komt halver weege beneden onder de middel uit een wydt gapende groote viſch. Op zyn hooft is een bloem geplaatſt. Heeft vier armen: d'eene ſlinker ſtaat opwaarts, met een kring om 't uiterſte des voorſten vingers: d'ander hangt na beneden, en grypt een bloem tuſſchen de vingers. De rechter handt, omhoogh geheven, is toe geneepen: de onderſte houd een ſchepter-ſtaf. Om d'armen, hals en middel, draagt hy paerel-ſnoeren. Van de ſchouders hangen dubbelde ſluijers af. Voor hem leit een yſelyk groote kink-hoorn, van ſteen toegeſteldt, uit welke een gebaarde jongeling ter halver lyf, met zaam-gevouwen handen, uitkykt, aanbiddende den *Canon.* Een ſluijer, om den middel toe-gebonden,

Beſchryving des afgods Canons.

ſteekt twee ſlippen over den hoorn. Ter rechter zyde ſtaat een verheven langwerpig tooneel, anderſints outaars-gewys. Alhier zyn geplaatſt vier beelden, in manier van bidden. De zamen gevlochte handen van ieder beeldt ſtorten water-ſtralen uit in vier ronde kuilen, voor ieder beelds voeten. De beduiding der zelve, als ook des hoorns, weigerden *de Bonzii* t'ontvouwen.

Byzondere heerlyke gebouwen binnen Oſacca.

Vorders ter rechter zyde van *Canons tempel* leit d'Ammiraals wooning: en meer ſtadwaard in het prachtig klooſter *der Bonzii*, verheffende twee hooge daken verre boven d'andere geſtichten van *Oſacca*. Nevens aan leit het gebouw, binnen welk zich onthoudt d'opper-bevelhebber der ſoldaten, kennelyk uitmuntende met dubbelde zolderingen en uitſtekſels. Dicht by vertoont zich de tempel met twee honderdt drie en zeſtig beelden. En niet min heerlyk is 't gebouw, bewoont van d'opper-beſtierder der Japanſche land-kiſt.

Op de zelve ſtreek ſtaat de wagt-tooren, welke te landt zes mylen, en uit zee zeven gezien word. Ook is verwonderens waerdigh de kerk, binnen welke de beelden der oude *Bonzii* tot een groot heilighdom ingeſlooten blyven. Een gedeelte des tempels doet zich uit zee op: een gedeelte ſchuilt achter het voor leggende gebergte.

Hoedanig Oſacca van binnen is.

Vorders is *Oſacca*, gelyk meeſt alle Japanſche ſteden, zonder muuren of aerde wallen: midden doorſneeden van een ſchoone ſtroom, uit welke voorts verſcheide wyde burg-wallen gedolven zyn, niet ongelyk de Nederlandtſche. Wederzydts ſtaan prachtige gebouwen, van klei gemaakt, en buiten tegen 't inwateren met dun hout verzorgt. Binnen hebbenze heerlyke vertrekken. Ten tyde des Kaiſars *Xogunſama*, op 't jaar zeſtien hondert en veertien, gingen zeven ſcheepen vol ballingen uit de haven van *Oſacca* zeil na *Nangaſaque*: ter oorzaak geen af-ſtandt wilden doen van het pauſelyk geloof. Thans wierd ook afgebrooken *de Jeſuiten kerk* binnen *Oſacca*, door *Sangamidono*: by den Kaiſar gevolmagt, om alle Roomsgezinden te vervolgen.

Deeze vervolgingen gingen zeer wreed toe. Alderhande bedenkelyke verwoedtheit wierdt in 't werk geſteldt tegen volherdende by den paapſchen godsdienſt. Doch byzonder heeft *Oſacca* groote overlaſt geleden in de burgerlyke oorlog, welke *de Japanders* tegen elkander om de Kaiſarlyke kroon voerden: zulks de ſtadt en 't ſlot verſcheide reizen aan deeze en die party over ging.

Inlandtſ[e] oorlogen [in] Japan.

Oſacca gaat ve[r]ſcheide maal ov[er] in der J[a]panders burgerly[ke] oorlog.

Op 't jaar zeſtien hondert en een lag *Japan* magtigh overhoop, zedert de doodt des Kaiſars *Taycoſama*. Tegen *Dayfuſama* waren negen Ryks-beſtierders in vloek-verwantſchap getreden. Aller opper-hoofd was *Morindono*, Koning over negen Ryken, uit welke hy nu ter hand hadde veertig duizend man: in zyn magt voorname gyzelaars: den nagelaten ſchat van *Taykoſama*, en alle behoeftigheden ten oorlog voor veel jaren. Ondertuſſchen vielen zommige der Ryks-beſtierders *Dayfuſama* toe: dewelke zich diende van duſdanige gelegentheit; want hy ſpatte zoo vinnig op het overige Ryks-beſtierders leger in, dat eerlang tachentig duizend kryghsknechten of ſneuvelden door 't zwaerd, of zich zelf den buik opſneden, of in zyn handen vervielen. Weinige ontſnapten met de vlucht.

Overw[in]ning va[n] Dayfuſ[a]ma.

Dayfuſama voert gezwind dat zeeghaftig heir na *Oſacca*. De nederlaag verbaaſde diervoegen *Morindono*, dat d'onwinnelyke ſterkte *Oſacca*, van alles dubbel voorzien, en magtig 't zwaarſte belegh te verduuren, verwyfd ten beſten gaf. Hy verſtuift dan voor d'aankomſt van *Dayfuſama* met zyn bezettelingen uit het ſlot: en verſteekt zich op zyn koſtelyk gebouwde hoeve buiten *Oſacca*: voornemens om hem zelven ter beſcheidenheit der overwinnaars te ſtellen.

Oſacca word in[ge]nomen.

Meer moed hadt de Koning van *Saſſuma*, als dewelke met zes hondert ſoldaten door 't magtig heir van *Dayfuſama* heldtdadig heen ſloegh, en den weg in na *Oſacca*: alwaar eenige uuren voor *Dayfuſama* aanquam: zich van noodig vaar-tuig, 't geen aldaar vond, voorzag: en na zyn Ryk *Saſſuma*, by de twee honderd mylen van *Oſacca* af gelegen, wegh zeilde: ten einde zich binnen eigen landt tegen *Dayfuſama* ſterkte.

Behalven duſdanige oorloghs ongevallen,

rikkely- erdtbe- tot cca. vallen, was *Osacca*, op 't jaar vyftien honderd vyf en tachentig, den vierden des herfst-maandts, ter midder-nacht, door zulk een aerdtbeving aangetast, dat het yselykste verderf scheen gekomen te zyn. Zoo schrikkelyk schudde de grondt, dat binnen een half uur ettelyke honderdt verpletterd lagen onder de nedergestorte gebouwen. De voornaamste timmeringen plotsten ten eersten tegen d'aerde: onder andere ook het uitmuntendste stuk werks 't geen de zonne ergens aanschouwde. Dit stichte *Taycosama* met zwaare galderyen rondtom: binnen welke hy in volle slag-orde scharen konde honderdt en vyftig duizendt man. Hy had dit wonder volbouwt tegen de tydt dat de gesanten uit *China* over quamen: ten einde met zulk een magt voor haar oogen spiegelde.

erland- gesan- ver- ken uit ca: Uit *Osacca* vertrokken eindelyk *Frisius* en *Broekhorst* den twintighsten van winter-maant des gezeiden jaars zestien honderdt negen en veertigh. Met den morgenstondt gingen de gepakte goederen voor af. 't Vervoeren vereischte twee en tachentigh last-paerden. Het gantsche gevolg bestondt nu uit vier en veertig zoo *Nederlanders* als *Bongoisen* te paerd, honderdt dragers tot de schenkaadjen 't zilvere schip, wonderlyke spiegel en andere vreemdigheden. De gesanten *Frisius*, en *Broekhorst*, wierden gevoert in een norimon. Zulks de gantsche sleep omtrent drie hondert zielen uitmaakte, en honderd acht en twintigh paerden.

r reis stadt adt liaco. Met dit gevolgh geraakten de gesanten des middaghs tot *Firaskatta*, een magtig vlek: alwaar middag-maal hielden. Ten vier uuren trokkenze door *Jonda*. Dit is een kleine stadt; doch net bebouwt: en voorzien van een sterk slot, rondtom met wallen opgehaalt. De Heer van *Jonda* quam den gesanten te gemoet. Zyn staatsie was tamelyk. Gedragen in een norimon, had het gevolgh van ettelyke lyf-knechten. De gantsche wegh liep over een hooge dyk, tegen de rivier opgeworpen. Benedens dyks lagen rys-velden, zoo verre het oog bereiken konde. Toenmaals was 't overal toe gevrooren. Boven op den dyk en in 't hangen des zelven trokkenze door verscheide dorpen. De dyk zelf stondt weder-zydts beplant met boomen.

Onder de boomen staken voornamentlyk af de cederen, wiens kruinen tot een verwonderens waerdige hoogte wiesschen. *Theophrastus* verhaalt, hoe *de Syriers* en *Pheniciers* den cederboom gebruikten tot opbouw der scheepen. Het zelve grypt ook ten huidigen dage standt in *Japan*. En geen wonder; dewyl de ceder een harsachtige vocht heeft, waar door tegen verrotting bewaart wordt. Uit onkunde deezer verborgentheit zien *de Japanders* het sweeten der ceder-houte beelden by zommige tyden voor een wonder aan: daar in der daad een natte lucht, by zuider windt, olie uit cederen na buiten trekt. Deeze boom vorders krygt minder of meerder dikte en hoogte, na verscheidenheit der plaatzen waar geplant staat. Op de bergen van *Syrien* groeitze dier voegen, dat geen vier mannen den zelven konnen omarmen. De hoogte wykt geensints voor zulk een dikte. *Japan* vorders levert niet minder cederen uit. Haar bladeren zyn yl; doch stekelachtig aan 't uiterste einde. Tusschen deeze en genever-boomen blyft wel eenige overeenkomst; maar 't blad der genever-boomen is leeniger: haar top nergens na zoo hoog op schietende; en 't hout, gehouwen zynde, haastige verrotting onderworpen. Ook hebben de cederen vry aangenamer reuk, en besiën niet ongelyk der myrten; welke besiën vier witte granen als rys in zich besluiten, en gerypt geel-roode verwe vertoonen: daar de genever-besiën zwart, wringende en onsmakelyk zyn. *Beschryving der Japansche ceder-boomen.*

De hars uit ceder bewaart zelf de lyken tegen verderving. De ceder-besiën hebben driederhande smaak; want het binnenste om de korrelen is zerp, de buitenste schelle zoet, en het vleesch tusschen zuur en zoet. De boomen behouden geduurig vrucht: zulks altydt of d'eene in bloeisem staat, d'andere rypende, d'andere gerypt. De ceder-vrucht, zeer verwarmende, geneest den hoest, kramp, droppel-pis, en verjaagt vergiftigh gedierte, wanneer het lichaam met des zelven olie bestreken *Hars uit cederen van hoedanige kracht: haar besiën en nuttigheit.*

 word.

word. Vorders blyft de ceder altydt groen, met styve takken, welke zoo geschikt hemelwaard groeijen, dat geen schilder de zelve geschikter kan afmalen. Als de takken te zwaar worden, behoudt de stamme zyn rechtheit niet. De besiën gerypt beginnen te gapen: vallen met den dauw en regen af: en laten een rondt steeltjen aan de takken. Dit steeltjen verliest zyn bast niet, 't en zy na dat de besie twee jaar is afgeplukt. De besie zelf word eerst ryp binnen het verloop van een vol jaar; en meest ryptze in de winter.

De gesanten komen tot Miaco.

Langs dusdanige dyk, tegen de rivier geleit, en met boomen bezet, quamen de Nederlandtsche gesanten, *Frisius* en *Broekhorst*, door het stedeken *Jonda*, tot *Miaco*: alwaar by een voornaam koopman huis-bestelling kreegen.

De Kaisarlyke hooft-stadt MIACO is gelegen in 't Ryk *Mino*, achtien mylen boven *Osacca*. Beneden langs de rivier (deeze trekt haar oorsprong uit een meir, achtien myl lang, bespoelende de stedekens *Oets* en *Jesi*, drie uuren gaans boven *Miaco*, en looft haar water door *Osacca* in zee) leit *de bosschaadje des kaisarlyken bloedts*. De benaaming is herkomstigh van *de Japansche Kaisar Nobunanga*, binnen dit bosch verslagen. De geschiedenis viel voor op den twee en twintighsten des zomermaands van 't jaar vyftien honderd twee en tachentig.

Bosschaadje des kaisarlyken bloedts voor Miaco, waarom zoo genaamt.

Nobunanga had ten tyde zyns Kaisarryks gebouwd een nieuwe stadt *Anzuquiama*, op een lustigen bergh: en binnen de stadt een uitnemende tempel. Om den tempel meer aanzien toe te voegen, voerde hy derwaards de meest geachte beelden van gantsch *Japan*. Aan den tempel timmerde hy een kostelyke kapelle: alwaar een groote steen, met zyn wapenen en zin-spreuken, plaatste, en op de steen zyn beeltenis. Zoo haast het gebouw voltooid was,

De Kaisar Nobunanga wil als een God zyn ge-eert.

ging

ging een plak-ſchrift door *Japan* af, van inhoud: *Niemant zal voortaan een God aanbidden, dan die in de kapelle van den tempel binnen Anzuquiama ſtaat, dewyl door hem hemel en aerde geſchapen zyn.* Zedert verkondighde *Nobunanga* een tweede gebod: by welk alle ingezetenen onthiet kreegen om den laatſten des ſprokkel-maands te vieren den dag van 's Kaiſars geboorte, en het aanbidden van den nieuwen God *Xantai*, in de kapelle tot *Anzuquiama*. Nevens duſdaanige uitſchryving gingen beloften en dreigementen. Die *Xantai* gods-dienſtig eerden ter gezetter tyd en plaats, zouden haar armoede verwiſſelen met rykdom; rykdommen vermeerderen: hoogen ouderdom gelukkig bereiken, en van alle lichamelyke gebrekkelykheden verloſt worden. Die achter bleeven hadden meeſt nypende ongemakken te verwachten.

...nderlyke ...vloei- ...g van

Op dit verbreide plak-ſchrift vloeide een ontelbaare meenigte na *Miaco*. De groote ſtad was veel te klein voor zoo veel menſchen. Ettelyke mylen in het rond waren tenten geſpannen op de velden, alwaar de vreemdelingen zich onthielden, die by de ſtedelingen geen herberg vonden. Veele ſliepen in de ſcheepen. De zoon van *Nobunanga* aanbad den nieuwen afgod *Xantai* aldereerſt: hem volgden *de Japanſche Koningen*, en vordere adel.

menſchen na Miaco.

Een nieuwe afgod Xantai.

Kort na deeze handeling verſcheen een grouwelyke ſtaert-ſtarre. Ook viel by lichten dage veel vuur uit den hemel. Alle voorbooden des beſchooren ondergangs, welke *Nobunanga* over het hoofd hing. Naauwelyks een half uur buiten *Miaco* leit het dorp *Dubo*, alwaar *Nobunanga* inſgelyks een koſtelyke tempel ſtichte. Hy plaatſte binnen de zelve een afgod, wiens aangezicht levendig vertoond den Kaiſar *Nobunanga* zelf. 't Beeld zit op een ronde metale plaat, ſchulps-gewyze konſtig gegraveert. De plaat heeft een koſtelyke

Tempel en afgod tot Dubo.

 heuvel,

heuvel, boven welke rondom oversteekt. De armen des beelds leggen op den buik zamen-gevoegt. Om den hals hangt een breede sluijer, weder-zyds wyd uit-gespreid. De borst vertoond kostelyke cieraadjen. Een drie dubbelde paerel-snoer omringt den hals, middel en buik. Maar aldermeest schynt de kroon af, die het beeld op het hoofd draaght. *Nobunanga* had zich deezer kroon meester gemaakt by dusdaanige voorval.

Nobunanga werpt zich op tot Kaisar van Japan.

Op het jaar vyftien honderd vier en zestig bestierde *Cubo* het Kaisarryk *Japan*. Binnen *Miaco* hield hy hof: wanneer schielyk twaalf duizendt zamen swoeren tegen den Kaisar. Deeze vallen plotzelyk binnen *Miaco*: en steeken 't paleis aan vier kanten in brand. *Cubo* aldus benart, maakt zich opening door de vlamme, gevolgt van twee honderd man, met de sabel in de vuist; doch zoo raauwelyk onthaald; dat aan drie doodelyke wonden in 't hoofd en borst neder-plotste. De muitelingen dringen voorts palleis-waarts. Hier vindenze 's Kaisars moeder en dochters, welke niet zonder bedenkelyke wreedheden aan kant hielpen. De Kaisarinne was ontsnapt binnen een klooster der *Bonsii*; doch eerlang ontdekt, wierd onthalst.

De Japansche Kaisar Cubo word vermoord.

Niemant uit de Kaisarlyke stamme behield het leven. Alleenlyk verschoondenze den jonghsten broeder van *Cubo*, ter oorzaak een priesterlyke bedieningh hadt aangevaert. En ten einde hem min behoefden te vreezen, bleef in zwaare hechtenis besteldt. Maar uit-gebrooken, begeeft zich na *Vatadono*, slot-voogd binnen *Loca*. Deeze ontfangt hem vriendelyk: versterkt zich met *Nobunanga*, Koning van *Boari*: en brengen zamentelyk twee en zestig duizend man te veld tegen de Kaisar-moorders: welke meest om een goet heen-komen zagen: zulks *Nobunanga* zich, zonder slag en stoot, meester maakt van de stad en sterkte *Miaco*: en het verbrande paleis aldaar wederom op-bouwt. Dit werk beievert hy dier voegen, dat vyftien duizend werk-luiden geduurig aan-hield, om eerlang het paleis te herstellen in vooriger luister. Hy zelf stondt met de sabel in de vuist: en hakte een timmerman den kop af, ter oorzaak de floersche sluijer van een voorbygaande vrouwe, om te bezien, aflichte.

Miaco ingenomen.

Het verbrande Kaiserlyk paleis aldaar word herbouwt.

Eindelyk vorderde *Nobunanga* diervoegen met zyn zegenen, dat Koningryk voor Koningryk onder de knie kreegh, tot dartigh toe. Weshalven de Kaisarlyke kroon van *Cubo* op zyn hoofdt stelde: en deezen op den afgod binnen *Dubo*, welk beeldt *Nobunangaas* aangezicht vertoonde. Zyn oogmerk hier in was, zich voor een God te laaten eeren: waar toe des Kaisars pluimstrykers geduurigh voet gaven.

Veele nochtans walgden van zulk een hoogmoed. Onder andere was bezonder gebelgt de Prins *Aquechi*, een doortrapt oorloghs-man. *Nobunanga* had hem gestelt tot Koning in *Tango*, en bevelhebber over het leger. Zulke weldadigheden evenwel verplichten *Aquechi* niet, om geen wraak te nemen van 's Kaisars hoog-gesteigerde hovaerdy, zich uitgevende voor een Godt. Hy rukt dan een magtig heir na *Miaco*, den twee en twintighste van zoomermaand, op het jaar vyftien honderdt twee en tachentig. *Nobunanga* onmagtigh tot weder-standt, verlaat *Miaco*; doch achterhaald in het bosch over de stroom van *Miaco*, is, na mannelyke tegen-weer, aldaar afgemaakt. Hier uit kreegh dit bosschaadje de benaaming *het Kaisarlyke bloed-bosch*. De kerk vorders, by hem gesticht in het dorp *Dubo*, heeft jaarlyks twee honderdt duizendt tayl zilver inkoomen: ieder Japansche tayl word gerekend op zeven en vyftig stuivers Nederlandsche munt.

Prins Aquechi vermoord de Kaisar Nobunanga.

Inkomst der kerk tot Dubo.

Het geen vorders *Nobunanga* dapper in den haat bragt, ontstond ook uit zyn meineedige wreedheidt: dewyl meest tegen eedt en belofte de verheerde Ryken zich onderwierp, zonder eenige Vorsten te verschoonen.

Maar om weder aan te hechten de beschryving van *Miaco*. Ter rechter zyde van deeze Kaisarlyke stad werpt het geberghte *Dubojamma* verhevene kruinen na de wolken, en loopt

Beschryving der stad Miaco.

voorts

1 De Tiran voor wien sigh de Japanders buygen.
2. Japanse leeger hutten.
3. Japanse wagens.
4. De Keyser gequest inde borst ter neer geseegen.
5 zoo Japanse edellieden.
5. Keyserlycke Tooren.
7. Waght plaets en poort.
8. De Muer.
9 Soldaten die t hof beklommen.
10 Volck dat vande bergh nae t hof kompt.
t Vermoorde
CU
Massacre
Cu

de Keyser
mpereur
1. Le Tiran devant liquel les Iaponois se prosternent.
2. Tentes des Iaponois.
3. Chariots.
4. L'Empereur blessé à la poitrine.
5. Deux cens Gentils hommes Iaponois
6. Tours du Palais.
7. Le Corps-de garde d'une Porte.
8. Les Remparts.
9. Soldats à l'escalade.
10. Troupes qui descendent de la Montagne.
8
10
2

1 Palais du Dairo.
2 Douze maisons pour ses femmes
3 La Tour où il prend ses plaisirs, toute couverte de lames d'or
4 Palais du Grand Prêtre.
5 Temple du Daibuts.
6 Palais du Gouverneur.
7 Douane
8 Temple où il y a 365 Idoles.
9 Palais du Commissaire.
10 Corps de garde pour deux mille hommes.
11 Arsenal où il y a toujours dequoi armer 40000 hommes.
12 Rempars de la Ville.
13 Deux tours pour la défense du Pont.
14 Autre Douane.
15 Palais de l'Empereur.
16 Iardin de l'Empereur.
17 Palais des Rois.
18 Temple des Prêtres Xaxinofin
19 Tour de l'Empereur.
20 Autre Arsenal.
21 Corps de garde.
22 Fauxbourgs.
23 La Rivière.
24 Le Bourg Dubo
25 La Forêt où chassent les Princes.
26 Montagne Dubojamma.
MIAK

1. 't Hof van den Dairo
2. Twaelf vrouwen huysen des selfs.
3. Dairos lust-tooren met goude platen.
4. 't Paleis van d'opper hooft der Bonsu.
5. Dai buths tempel
6. Paleis der stad houder.
7. Kaiserlyk tolhuis
8. Tempel met soo veel beelden, als dagen in 't Jaer syn.
9. Paleis der Kaiserlyke rypemer.
10. Wacht-tooren voor twee duisend wackers.
11. Wapen huis voor veertig duisend man.
12. Daifusames muur en thuen.
13. Twee schoon toorens aen de brug.
14. Tolhuis aen de rivier.
15. Kaiserlyk paleis.
16. Kaisers tuin.
17. Paleisen der koningen.
18. Tempel der Bonsu Xaximotin.
19. Kaiserlyke tooren.
20. 't Wapen-huis.
21. Wacht huisen.
22. Voor-stad.
23. De rivier.
24. 't Dorp Pake.
25. 't Bosch van 't kaiserlyck Hoof.
26. 't Gebergte Dabgamma.

voorts na *Jonda.* Beneden aan de voet leit het dorp *Dubo*, verheerlykt door de prachtige kerk, by *Nobumanga* geſticht: welke, uit zeer verhevene boomen, hooge daken hier en daar vertoond. Binnen den tempel ſtaat d'afgod *Xaca*, gehouden voor de voornaamſte onder alle. Weshalven de tempel altydt geſlooten blyft: uitgezondert eens des jaars: wanneer geopent word, en niet zonder de aldergrootſte nederigheit betreeden by de ſecte *Foquexus*.

afgod ... tot ...

Want anderſints zyn *de Japanders* in het ſtuk der gods-dienſt zeer geſplitſt. Doch konnen echter tot drie hoofdtverdeeltheden gebraght worden. De eerſte ſecte genaamt *Xenxus*, ontkent een leven na dit leven, en belooning voor goede en ſtraf tegen quade werken. *De Bonzii* voeden dit gevoelen, en aanbidden bezonder den afgod *Chamus.* Waarom ter eeren *Chamis* tempels ſtichten: by welken ſweeren, wanneer zwaare dingen voorvallen, of den eedt van getrouwigheidt den Kaiſar doen. Aan deeze brengenze verſcheide offeren: het zy om zwarigheidt af te weeren: het zy om zegenen te erlangen.

...deeld-...ler Ja-...ers in ...gods-...

...d Cha-...

De tweede ſecte, die een onſterffelykheit der zielen en een ander leven ſtellen, komen na by 't gevoelen des beruchte weereldt-wyze *Pythagoras;* die leerde, hoe de zielen door de doodt verhuiſden in allerlei lichamen, of van menſchen, of van beeſten, of van boom-gewaſch. Hy zelf, gelyk voor gaf, was eertyds geweeſt *Æthalides*, zoone van *Mercurius*, die hem keur gaf te eiſſchen 't geen begeerde, uitgezondert de onſterffelykheit. Hy eiſcht dan een kennis van al 't geen gebeurde, levendig en dood zynde. Ten welken einde niet bedwongen wierd, wanneer ſtierf, gelyk alle andere zielen, te drinken uit de helſche ſtroom *Lethe;* want op dit drinken volgde een vergetentheit der weereldſche geſchiedeniſſen. Vorders toen *Æthalides* overleed, wierdt hy *Euphorbus:* daar na *Hermotimus:* thans *Pyrrhus*, een *Delier* viſſcher: en eindelyk *Pythagoras.*

...e Xen-...

...re van ...agoras ...apan ...eno-...

De ſecte *Xenxus* aanbid den afgod *Omyto*, door den bank *Amida* genaamt. De vertellingen van *Amida*, by *de Japanders* gelooft, gaan den maat in liegen en ons oogmerk te buiten. Het zal genoeg zyn te verhaalen: hoe de zaligheit deezen *Amida* wordt toegeſchreeven: wanneer ſlechts meenigmaal herhaalen: NAMU AMIDA BUTH: dat is, *Gelukkige Amida behoud ons.* Duſdaanige gebedekens metenze af (niet ongelyk de gewoonte der Pausgeſinden) by kraaltjens aan kettingen gereegen. Waarom dan zelf *Amida* met een kraal-ſnoer afgebeeld zit.

Afgod Amida.

Vorders is in *Japan* een derde ſecte *Foqueux*, gods-dienſtigh omtrent *Xaca.* De vyf woorden, NAMU, MIO, FOREN, QUI, QUIO, meenighmaal geſprooken, brengen den ſpreeker het hooghſte geluk toe: onaangezien geen *Japander* de kracht der woorden, uit *Indië* herkomſtigh, recht verſtaat. De leerlingen van *Xaca* zyn *Cambadagi* en *Cacubao*, beide by *de Japanders* gods-dienſtigh ge-eert. *Cambadagi* leerde aldereerſt den duivel offerhande te doen, en duivel-beſweeringen. Die hem volgen komen naaſt aan de Sineeſche afgoden-dienſt, waarzeggeryen en toover-kunſten: zy onthouden zich meeſt op bergen en woeſte plaatzen, buiten het gezicht der menſchen.

Secte Foqueux eerd de afgod Xaca.

Cambadagi leerdt den duivel-dienſt.

Binnen den tempel dan in het dorp *Dubo* wordt het afbeeldtſel van *Xaca* bewaart. *Dubo* leit aan de voet des gebergte *Dubojamma*, een half uur buiten *Miaco.* De rivier, die onder *Oſacca* in zee ſtort, loopt midden door de ſtad.

Weder-zydts der ſtroom leit de voorſtad wyd en zyd getimmert. Binnen-waart ryzen twee toorens, aan beide de kanten der brugge, die over de rivier is geſlagen. Aan de poort, uit welke de wegh gaat na *Oets* en *Jeſi*, ſtaan ſterke wacht-huizen, voor ruiters en voetknechten gebouwt. En alhier wordt zeer ſcharpe toezicht gehouden. Hooger op verheft zich de trotze luſt-tooren: van welkers top de Kaiſar beſchouwen kan het wydtſtrekkende meir by *Jeſi*, en vermakelyken vreughden-bergh *Pauromama.*

Voorname gebouwen van Miaco.

Nevens

Nevens aan leit een hooge wacht-tooren. Onder de zelve is een schoon wapen-huis. Ter rechter zyde af doet haar tot verwondering op de tempel van de zes ordens der *Bonzii*. Alhier woonen de fynste *Japansche priesters*, *Xaximosins* genaamt, ter oorzaak de weereld versmaden.

Tempel der Bonzii.

Ter midder stad ryst met verhevene daken en uitmuntende tooren het paleis, by *den Dairo* bewoond: welken dier voegen heiligheit toeschryven: dat zyn voeten geen aerde mogen raken: geen zonne op het hoofd schynt: nooit onder den blaauwen hemel komt: nooit hair aan baard of hoofd, noch nagels gekort worden. Alle spys, ten tafel *des Dairo* gebragt, moet in nieuwe schotelen en potten t'ellekens toebereid en voor gezet.

Het paleis van den Dairo.

Ter rechter-hand duikt het Kaisars hof, aan het hangen van een bergh: en daarom min zichtbaar, voor die van *Osacca* na *Miaco* komt: ettelyke toorenen nochtans steken haar spitzen boven het geberghte. Groote kosten besteede *Nobunanga* aan dit paleis, zedert, in d' opstand tegen *Cubo*, door de muitelingen in koolen gezet was. Aan het paleis leit de Kaisarlyke hof vol geboomte en allerlei tuin-cieraaden, welke de konst en natuur ten vermaak en verwondering konnen geven.

Het hof des Kaisars.

Weder-zyds verheffen haar de paleizen *der Japansche Koningen*, gewend omtrent haar Kaisar zich te laten vinden. Ieder tracht d'ander in grootsheit des gebouws te overtreffen. Aan deeze hoek dan is een weereld van prachtigh timmer-werk.

Paleizen der Japansche Koningen.

Ter slinker zyde aan het paleis *des Dairo* steekt een wonderlyke hooge lust-tooren, met goude plaaten bedekt, den top byna tot de wolken toe. Beneden *Dairoos* hof na de rivier staan twaalf kostelyke huizen, alwaar meenigte vrouwen woonen, met welke *de Dairo*, na goet-vinden, hoereert.

Hooge lust-tooren.

Twaalf hoerhuizen.

Buiten alle andere gebouwen steekt ook uit het paleis van de opper-hoofd *der Bonsjosen*, genaamt *Eglamnith*, zoo veel gezegt als *het licht der kennis*. Een stuks weegs hier beneden vertoond zich de muur by den Kaisar *Dayfusama* gesticht: wanneer hy *Miaco* vier mylen uitleide.

Vorders heeft niet het minste aanzien de groote vierkante tempel, met drie daken ongemeen hoogh in de lucht gereezen. Alhier staat de vergulde afgod *Dai-Buth*: tot wiens offer en dienst-plegingh *de Japanders* uit alle hoeken toevloeijen.

Tempel van Dai Buth.

Weinigh min luisters vertoondt het hof des gesaghebbers van *de Xoquansie*. Het Kaisarlyke tolhuis leit dicht aan de poort na *Jonda*, door welke *de Nederlandtsche gesanten* uit *Osacca* introkken. Alhier moeten de pas-cedels getoond, en gewoonelyke schattingen betaalt.

Tolhuis.

Ter slinker-handt des tolhuis doet zich voor een ongemeine heerlyke kerk, met drie spitzen op het bovenste dak. Binnen de zelve staan even zoo veel beelden als dagen in het jaar zyn. Ieder dagh verhuist een beeld by beurten, en word gebragt voor het bedde van *den Eglamnith*. Wanneer aldaar een nacht gestaan heeft, dragen het de priesters, niet zonder wonderlyke staatsie, te rugge na den tempel.

Kerk met zoo veel beelden als dagen in het jaar.

Het paleis, bewoond by de Kaisarlyke wapenaar *Honroccou Bacclaydono*, verheft drie-dubbelde daken: is ongemein prachtigh. Naast aan leit een wacht-tooren; onder welke dagh en nacht twee duizend soldaten schildtwacht houden. Op het uiterste der stad *Miaco* staat het ruiters wapen-huis. In de binnen-plaats konnen veertigh duizend man ter voller slag-orde geschaart worden.

De gemeine burgers huizen zyn doorgaans zeer kostelyk. Binnen makenze zoo veel en groote vertrekken, als haar goed dunkt: ter oorzaak haar kamers met verlakte en vergulde schuttingen afscheiden, en zonder groote moeite wegh-nemen: zulks de vertrekken door de schuttingen of kleinder of grooter worden. *Miaco* bloeidt boven andere Japansche steden; te meer, dewyl aan de inlandtsche oorlogen, welke, zedert het afzetten *des Dairo* van zyn Kaisarlyke kroon, *Japan* dapper geschut hebben, zelden of ten minsten zoo dikwils niet eenigh aan-part draagt:

Gemeene burgers huizen heerlyk in Japan.

uit

uit diep ontzag voor den *Dairo*, hof houdende binnen *Miako*.

...erei- ...r Ne- ...ndsche ...nten. Een nacht vertoefden alhier de Nederlandsche gesanten *Frisius* en *Broekhorst*: tegen den middag, op den een en twintigste van winter-maand, vertrokkenze na 't groote vlek *Oetz*. De wegh derwaarts liep tusschen hoogh gebergte, doorgaans met huizen bezet. Ter zyde vertoond zich een heerlyk slot, op een uitstekende hoek aan de kant van een groot binne-water. Binnen *Oetz* hielden de gesanten halte, om te ververschen. Thans haar reis vervorderende, trokken door *Jesi*, een bewalde stad: werwaarts een effen laan, met boomen weder-zydts cierlyk beplant, toeleide. Aan 't einde lagh een dorp, bespoelt van 't water, op welkers voorste grond de sterkte van *Oetz* gebouwt was. Het water had hier een dubbelde inwyk: over d'eerste stondt een kleine houte brugge geslagen, over de tweede noch een, twee honderd en dartigh treeden lang.

Langs de weg loopen veel bedelaressen, gelyk doorgaans door *Japan*. Hebben gemeinelyk een sleep kinderen by zich. Deeze houden een open schoolbordje, voor afgezaagt, in de hand, verzamelende met het zelve aalmoessen. De moeders dragen een napje en kalabas, vast gemaakt aan bezondere ketentjens, in de gordel gestrikt. Het napje en kalabas hangen op den buik: en onder deeze haar buidel. Dikwils swerven gantsche geslachten, by den Kaisar gebannen, door 't land, met wyven, kinderen en kinds-kinderen. De kinderen en oude luiden worden geplaatst in vierkante rotting-manden, welke met touwen vast gemaakt, aan de hoornen van een voorgaande en achter aan volgende osse, en op die wyze gedragen worden. Voor en achter gaanze met liedekens, vervattende de doorluchtige daden der *Japansche bedelaressen.*

L oude

oude *Japanders*. Langs de huizen zingende dusdanige helden-stukken; verzamelen zich hier en daar aalmoessen.

De gesanten, uit *Jesi* vertrokken, bragten het tegen den avond in 't dorp *Cusatz*, over een moeijelyk gebergte, aan. Hier vallen de beste Japansche rottingen. De jonge struiken steken vol aangenaam zap: zyn binnen voosachtig, en zeer buigzaam, met gekartelde knoppen onderscheiden, na boven dikker en dikker. Deeze rottingen dienen om te binden: ja zy maken zelf van de zelve anker-touwen tot de zwaarste scheepen, welke duurzamer bestaan in het water als die uit hennip geslagen worden. Ook vlechtenze van rottingen allerlei manden en korven, vry sterker dan d'Europische teen-werken. Tegen malkander geslagen, verschaffen 't gebruik van vuur-steenen.

Cusatz een dorp, alhier wasschen de beste rottingen:

gebruik en beschryving der zelve.

Daar is een soort van rotting die zarpe vrucht geeft. De schel is kastanjebruin, broos en vol streepen, kruis-wys door malkander gewasschen: heeft de groote eens kleine bals. Aan ieder knop van onder tot den top toe, schieten in plaats van bladeren gekartelde takjes uit, taai en gelyk een touw t'zamen gedraait. 't Uiterste deezer takjens brengt de vrucht voort, hangende meest tropsgewys tot vyf en zes balletjes op malkander. Binnen verschuilt een harde kerne, waar uit olie geparst word, van een bezondere kracht om wonden te heelen: weshalven by de slaven in gebruik: tot welker misdryf ongenadige rottingslagen staan ten bloede toe. Anderfins zyn de rottingen, die in *Cusatz* vallen; wortelen van zeer dunne boomen: de wortelen zelf wasschen zeer wyd en zyd door malkander gevlochten.

Vruchtdragende rottingen.

Voor den dagh zetten *Frisius* en *Broekhorst* haar reis voort. De zonne was noch niet boven 's weerelds kimmen, wanneer door het dorp *Itzibe* trokken. Styf twee myl boven *Itzibe* scheeptenze over de stroom *Jocatangauwa*: en quamen ten tien uuren binnen 't vlek *Minacutz*. Alhier staat een tamelyk slot, ten verzekering des wegs na *Miaco*. Tot *Minacutz* toe was een effen wegh, weder-zyds met geboomte en rys-velden zoo verre 't oog konde bereiken. Nergens valt schoonder rys als in *Japan*, welke niet alleen na de Indiaansche kusten overvloedig word afgescheept; maar zelf na *Europa*. Men maaid den rys in herfst-maand. De witste haalt d'hoogste prys op. De bruine, welke *Siam* en *Pegu* geeft, is verre van minder waerdy. *Japan*, gelyk ook geheel *Indië*, kend geen molens, om granen te malen tot meel: weshalven geen broodt bakken, na de gewoonte *der Europeers*. Rys verstrekt voor brood; doch word in water gekookt, en als bry ter tafel gebragt, of gedroogt tot een vaste klomp ten toespys genuttigt. De ongekneede rys met geheele korrelen is ongezont: en verwekt, bezonder den ongewoone, buikpyn en zwak gezicht. Anderfins word de gekookte rys ook geroost, en tot brokken gekneed. *De Jesuiet Xaverius* verhaaldt: hoe hy, reizende door *Japan*, by dusdanige rys, (*de Japanders* noemenze *Avela*) verborgen in zyn mouwen, een geruime tyd leefde. De rys op het veld heeft vleesachtige bladeren, niet ongelyk het bies-look; doch breeder: wascht een elleboogh boven d'aerde, met een purpure bloem en dubbeld ronde wortel. *Plinius* getuigt: hoe *d' Indianen* een bezondere olie uit rys parsten. Doch tegenwoordig blyft in *Japan*, en voorts geheel *Indië*, zeer gemein, sterken drank van rys toe te stellen.

Het Dorp Itzibe.

Het vlek Minacutz.

Beschryving der Japansche rys.

De Nederlandsche gesanten uit *Minacutz* voort gereist, ontmoeten 't moeijelyk steil gebergte *Coetsekajamma*. Belemmert met haar pakkaadje, vonden hier veel tegen-stribbeling. Eindelyk geraakten door *Zintzsamma* en *Sacca* tot *Sicconoziro*, alwaar vernachten.

Het gebergte Coetsekajamma.

's Morgens, een uur voor dag, begaven zich in heldere manen-schyn werom op reis. De wateren en wegen lagen hard bevrooren. Van verre deed haar heerlyk op de vesting *Cammiammi*, steekende zeer hooge toorens na de wolken. De muuren, rondom uit witte steen gebouwt, sterkten de sterkte diervoegen, dat licht een harde belegering zoude verduuren. Beneden het slot leit een aanzienelyk dorp. Styf twee myl verder gevordert, quamen binnen het vlek *Isacutz*.

De vesting Cammiammi.

Het vlek Isacutz.

Terwyl middaghmaal hielden, boden eenige boeren en boerinnen lyftogt

te

...ry- ...der ...ſche ... en ...nen.

te koop aan. De boeren zyn meeſt even eens gekleed als gemeine burgers: ryden door 't land op buffels. Een haakje, by de neus-gaten der buffels ingeſlagen, is aan een keten vaſt, welke om d'ooren tuſſchen de hoornen heen gaat: en door duſdanige toom worden de buffels beſtiert. De boerinnen dragen klampjens onder de voeten: een klosje beneepen tuſſchen de groote en tweede teen houd het klampjen onder de voet vaſt. De beenen bedekkenze met laersjens, over welke banden gaan, kruisgewys geſtrikt.

Uit *Iſacutz* verreiſden de geſanten door *Zono*, *Ojebakitz*, *Owaka*, *Iokeitz* en *Tonuda* na *Quano*. Met het vallen des avondts geraakten binnen deeze ſtadt: welke boven andere Japanſche plaatzen net betimmert is. Rondtom leggen vaſte wallen. Aan de zyde verheft haar een deftig ſlot, met ſteen opgehaalt. De toorenen ſteken verre af.

...no een ...ſtadt.

Ter halver wegh tuſſchen *Miaco* en *Quano*, noordelyk landwaart in, leit de magtige ſtadt *Piongo*. In d'oorlog die *Nobunanga* voerde, zedert de Kaiſar *Cubus* ſneuvelde, wierd *Piongo* yſelyk vernielt. Want als *Cauadonis Vocata*, broeder des vermoorden *Cubus*, die de eenighſte uit de Kaiſarlyke ſtamme by 't leven gelaten was, uit zyn hechtenis ontſnapte: en by *Vantandonus* hulpe verzocht en verkreegh, (deeze onderhield niet alleen den vluchteling binnen zyn ſlot, tot groote koſten; maar wekte de nabuurige Koningen tegen de Kaiſar-moorders ten ſtryd op, onder welke *Nobunanga*, Koning van *Voari*, voornamentlyk yverde; ten einde, gelyk voor gaf, *Vocata* tot de kroon zyns vermoorden broeders *Cubus* vorderde) verwerde dit werk *Japan* in burgerlyke oorlog. Want wanneer *Nobunanga* de muitelingen verſtrooid, en haar bevelhebbers *Mioxindoni* en *Daiondoni* gedempt had, wiſt hy nergens minder af, als om *Vocata* op den throon te helpen. Hy zelf dan wend zyn zeeghaftige wapenen

De ſtadt Piongo door oorlogh en aerdbeving vernielt.

penen tegen *de Japansche Koningen*, welke tot dartigh toe onder de knie kreeg, en met dusdanige overwinningen het Kaisarryk in zyn maght. Aan deeze beroerten droeg *Piongo* een groot aanpart: als 't welk, geweldiger handt ingenomen, de lidteikenen van *Nabunangas* verwoedtheit niet had verwasschen: terwyl, op 't jaar vyftien honderd zes en negentig, door een vreeselyke aerdbeving dier maten getroffen is, dat de helft der stadt, met huizen, kerken en menschen, in een onmeetelyke afgrondt weg zonk, en 't overige overhoop gesmeeten bleef: zulks niet als een mols-hoop en bewys van Gods vervaerlyk oordeel vertoont.

Schrikkelyke aerdtbeving in Trugillo.

De aerdbevingen zyn in *Japan* zeer gemein, gelyk ook in *America*. Onder andere schudde de Peruaansche stadt *Trugillo*, op het jaar zestien honderdt negentien, den vierden van sprokkelmaandt, gantsch vervaerlyk. Weinigh voor middag begon d'onderaerdsche beweeging, binnen weinige oogenblikken tot meer als honderdt en zestig mylen voort gezet. Vyftien dagen duurde het quaat: terwyl een staert-sterre boven uit de lucht dubbelde schrik veroorzaakte.

twee worden uit schrik stom.

Behalven de verpletterde menigten, welke schielyk graf-steden vonden onder de nedergeplotste gebouwen, verdient aangeteikent: hoe *Peter Flores*, rechts-geleerde, en *Joannes Pontius de Leon*, geschrift-heer des Peruaanschen Bisschops, beide *Spanjaarden*, uit schrik stom wierden, en zedert nooit spraken. 't Geen vorders een beamptschryver aldaar over quam, geeft kenbaar blyk van Godts gerechtigheit. De beampt-schryver stelde een verdraghbrief in, by welke een arm man groot ongelyk leed: de valsche getuigen stonden vaerdig om t'onderteikenen. Een onkundige des bedroghs, doch echter vermengt met de bedriegende getuigen, liep ten huize uit. Naauwelyks had hy den gemeinen wegh onder de voet, of het huis des beampten schryvers storte neder, en verpletterde den schryver en getuigen.

Vreeselyke aerdbeving in Canada.

Immers zoo schrikkelyk was d'aerdbeving in *Canada*. Den vyfden der sprokkel-maand, op 't jaar zestien honderd drie en zestig, verhefte zich aldaar een kletterend gedommel in de lucht: waar op terstondt de klokken van zelfs begonden te luijen: muuren schudden: balken en steenen ter aerde storten. De beweegde daken en boomen sloegen tegen malkander. By 't dorp *drie Rivieren* wierden twee zwaare bergen met bosschaadjen 't onderste boven gekeert. De bergen, geworpen in de stroom, maakten door 't midden een dyk: en zulks het water binnen 't landt een nieuwen. Elders is 't gebergte wegh gezonken: de bosschaadje uitgerukt: by *Pauwels dorp* een heuvel door de vloed opgeslokt: alwaar in plaats een eiland boven borrelde, en als noch op de rivier te zien blyft. Doch indien elders eenigh landschap met aerdbeving gequelt wort, 't is *Japan*.

Van *Quano* vorders namen *de Nederlandtsche gesanten* haar togt te water: alzoo *d'Oceaan* tusschen *Quano* en *Mia* een groote inwyk maakt: zulks de landt-reis niet als met kromme boggen, zwaare onkosten en tydt-spilling kan geschieden. *Frisius* en *Broekhorst* dan huurden alhier zestien Japansche vaar-tuigen, in welke haar pakkaadje, paerden en volk scheepten. De inwyk strekte haar uit tot zeven mylen. Op zee stilde de wint: weshalven eerst na middernacht tot *Mia* aan quamen. Dit is een heerlyke stadt vol prachtige huizen en tempels. Langs de zee-kant leit een sterk slot. Een nacht vertoefden de gesanten binnen *Mia*.

Mia een fraeye st[adt]

Siccabo[nsii] Japansc[he] papen.

Alhier ontmoeten, gelyk ook doorgaans door *Japan*, *de Saccibonsii*, zynde *Japansche papen*, die op de tempels en heeren hoven passen. Haar hoeden zyn gevlochten uit fijne teentjens, met breede ronde randen zonder bol, topsgewyze middenwaardts verheven. De rokken, wydt, over de voeten afhangende en veelverwig, hebben witte zomen. De gordels, breed en met katoen gevuldt, dienen tot zakken voor haar boeken en schryf-tafelkens: welker gebruik byzonder te passe komt in d'openbare gods-dienst. De schoenen gelyken na pantoffelen, als alleenlyk dat achter een hiel-stuk drie duim omhoog steken. In de rechter handt dragenze een dik touw, welk aan 't einde vol dichte knoopen tot een groote knop gevlochten is.

De

De ſlinker handt houd een bekken van rood koper: de bekken ſtaat vol beeldekens der Japanſche afgoden. Op deeze bekken kloppenze met volle ſlagen: waar toe gebruiken den knop des gevlochten touws. Doch duſdanige gewoonte grypt geen ſtandt, dan 't en zy *de Saccibonſii* op ſtraat zullen offerhanden doen. Anderſints, als zy binnen haar kerken den gods-dienſt zullen verrichten, hangenze de zelve aan des tempels deur-ſtylen op.

Uit *Mia* vertrokken *Friſius* en *Broekhorſt*, op den vier en twintighſte van winter-maandt des voornoemden jaars zeſtien honderd negen en veertig, door 't magtig vlek *Narromi*, en 't dorp *Siriomi*, op de heerlyke ſtadt *Occoſacci* aan, vol ſchoone gebouwen, en geſterkt met een ſlot, magtig de felſte vyandlyke indruk af te ſlaan. Na de ſtadt lagh een houte brugge, lang drie honderdt acht en tachentig treden, waar over de pakkaadje gevoert wierd. Alhier hielden de geſanten middagh-maal: en vervorderden voorts haar reis, door *Fiutzava*, na *Accaſacci*. De wegh derwaarts was buiten gemein vermakelyk: zomtydts van kleine beekjens doorſneeden: zomtydts bergachtig: zomtydts vlak; maar allenthalve vol boomen.

vlek *romi.* *oſacci* *eerlyke*

In *Accaſacci* vernachtende, reiſden, den vyf en twintigſte der winter-maand, door 't groote vlek *Goi*, na de ſtadt *Joſinda*: werwaarts de toegang lag over een zeer lange houte brugge. *Joſinda* zelf is een tamelyk fraaije plaats, gelegen in een aangename landsdouwe. Het gebergte rondom ſtaat vol geboomte: byzonderlyk zyn de wegen wederzydts met boomen diervoegen beplant, dat boven haar kroonen dicht tegen malkander ſluiten: zulks voor harde regen en barnende zonne-ſtraalen den reizigers beveiligen.

De ſtadt Joſinda.

Ten tien uuren geraaktenze in 't vlek *Ftagawa*, alwaar ontmoeten een gedeelte van 't gevolg des Heers tot *Bun-*

gien. Deeze, gelyk de tolken bericht deeden, quam met volmagt der Japansche Kaisar uit *Jedo*, om 't slot-voogdyschap en bezetting der sterkte *Osacca*, volgens jaarlyksche gewoonte, te vervangen. Na de voor-toght volghde de Heer zelf, gedragen in een ros-baar: aan d'achter-hoede was de pakkaadje, gedekt van voet-volk en ruitery. De ruiters hebben zeer geoeffende paerden: dragen pyl en boogh, lange pieken, twee sabels, een korte en grooter, vinnige sny-messen, storm-hoeden op 't hoofd, en verlakte laersen aan de beenen. Het voet-volk zoo wel als de ruitery gingen in zeer geschikte orde geschaard. Niemand gaf het minste geluid. Niemands stemme wierd gehoort, onaangezien de krygs-knechten, ruim een half uur lang, dicht op een getropt voort traden.

't Gevolg des Heere van Bungien gants wonderlyk.

Ten elf uuren reeden *de Nederlandtsche gesanten* den bergh af in 't dorp *Siraski*, gelegen aan *d'Oceaan*: welker rechter zyde groote golven tegen strandt sloeg: aan de slinker handt verhief zich een hoogh geberghte, vol geboomte. Van *Siraski* geraaktenze tot *Arei*: hier maakt *d'Oceaan* een boezem, breed anderhalf myl; doch zeer ondiep: weshalven onmakkelyk met de pakkaadje over scheepten, alzoo de barken vaak tegen grondt stieten. Aan de overkant des inwyks leit op d'uiterste punt het dorp *Meisacca.*

Dorp Siraski.

Dorpen Arei en Meisacca.

Van hier voort gereist, door verscheide vlekken, langs een wegh met boomen weder-zydts beplant, braghten het by den donker in *Fannama* aan.

Voor dagh vervorderden haar reis. In klein vaar-tuig over de stroom *Terui* gezet, bezichtighden *Mitzke.* Dit is een heerlyke stadt, voorzien van een prachtigh slot. Van *Mitzke* quamen binnen 't vlek *Foucorai.* Hier hielden 't middagh-maal: en reden thans door de zeer groote plaats *Kakingaw*, en

Stadt Mitzke.

voorts

voorts tot *Nisaca*. By *Nisaca* verheft zich 't gebergte *Conay*, lang anderhalf myl. De wegh, die over het gebergte loopt, is zeer vermakelyk, wederzyds met geboomte bezet.

s der op he- rg.

Van het hoogste des gebergte zagen een steile spits, op welke ter slinkerhandt een uitmuntend paleis, met verhevene daken en toorens, tusschen dichte boomen, verre in de lucht uitstak. De Japansche tolken verhaalden: hoe 't zelve een der voornaamste schoolen van *Japan* was: alwaar de aanzienelykste papen zich onthouden, zonder ooit buitens huis te verschynen: alzoo geduurigh bezich zyn met leeringen te onderwyzen. Jaarlyks ter gezetter tydt komen uit alle gewesten verscheide priesters derwaards, ten einde over stukken des godts-dienst en natuur-kunde onderling bespreeken. Wonderlyk loopt het besprek af; want altydt word een der priesteren gemist: die zedert nergens te voorschyn komt. De Japansche tolken, gevraaght zynde waar by zulks toe quam: gaven tot antwoordt, dat hem de duivel wegh voerde. Andersints zoude iemandt ook mogen gissen, dat hy ter eeren van *Amida* of *Xaca* zich zelven op-offert: alzoo zulk eigen-moorden by *de Japanders* zeer gemein is.

omen or r. *lyks en*

Wonderlyk eigen-moorden in Japan gebruikelyk ter eeren der afgoden.

't Werk gaat aldus toe: Wanneer met lust bevangen worden haar afgoden te zien, brengen zich zelf om het leven. Voor af loopenze ettelyke dagen achter een aalmoessen verzamelen, welke by haar wyde mouwen in steeken. Zy prediken op de straaten voor 't volk, wegens het voorneemen van de goden te begroeten. Ieder keurt dit voorneemen heiligh, en moedigtze aan. Thans neemenze met zich scherpe sikkels, waar mede de distelen en doornen, die tusschen de plaats der gelukzalige wasschen, zullen afmaaijen. Aldus voorzien, treedenze in een nieuw schuitjen over: binden zwaare steenen om den hals, armen, mid-

middel en beenen: en springen kloekmoedig buiten boord, of zinken met het schuitjen, uit welk een prop getrokken wordt, ten dien einde in de bodem gestooken. Indien buiten boord springen, smyten de vrienden en nabestaande, den drenkeling gevolght, vuur in het over-geblevene schuitjen, oordeelende het zelve te heilig, dan dat ooit by eenig mensch magh aangeraakt.

Groote eer aangedaan, aan die haar zelven voor de Goden verdrenken.

De Jesuiet *Luidewyk Frojus* verhaald: hoe hy reisde na *Miaco*, acht dagen eer aan 't eiland *Hiu* uit stapte, voor het stedeken *Fore* quam, alwaar zes mannen en twee vrouwen op dusdaanige manier gesneuvelt waren. Het volk had haarer eer een kapelleken, zuil en pyn-boom gezet, dicht by de strand: binnen 't kapelleken hingen de muuren vol stokjens, en aan de stokjens stukken papier, beschreeven met gedichten, behelzende den lof der zalige zielen, die haar in het water versmoorden, om *Amida* te beschouwen. Weshalven deeze plaats dag en nacht gods-dienstig wierd bezocht. Het gebeurde, verhaald *Frojus* vorders, dat hy met zyn spits-broeder *Luidewyk Almeida* derwaarts voorby ging: wanneer vyf oude vrouwen uit het voornoemde kapelleken traden, prevelende by rooze-kransjens eenige gebeden binnens monds: deeze begonden de Jesuiten *Frojus* en *Almeida* schamper te bespotten, en haar wegens goddeloosheidt toe te snaauwen, ter oorzaak voorby het kapelleken traden, zonder aan het zelve gods-dienstige eer te bewyzen.

Hoedanig zich voor af dragen die haar zelf verdrenken.

Casper Villela, in zyn brief geschreeven uit *Saccai*, op 't jaar vyftien honderd twee en zestig, verhaald, dat hy zelf verscheide maal dusdanig verdrenken gezien heeft. *De Japanders*, zeit hy: wanneer na de wooningen der gelukzalige willen verhuizen, (welke of onder *d'Occaan* of elders in een andere weereld, waar over bezondere Goden staan, tot een belooningh plaats op ruimende, aan die haar getrouwelyk dienden, terwyl leefden) staan ettelydagen zonder slaapen, en handelen van een verheeven stoel wegen des weerelds verachting. Zoo veel vermogen doorgaans deeze leer-redenen, dat zommige aalmoessen mildelyk toebrengen: andere haar gezelschap houden. Ten laatsten dag doenze een lange aanspraak tot haar makkers, met welke een kroes sterken drank uitdrinken, en dan scheep stappen. In kleine schuitjens leggenze scherpe zeissems, om de doornen af te maaijen, waar mede de tusschen-weg na de plaatzen der gelukzalige begroeit staan. Zy trekken voorts haar kostelykste kleederen aan: stoppen de mouwen vol steenen, en hangen een zwaare keije om den hals: ten einde spoediger in het paradys geraken. *Ik heb* (het zyn de eigen woorden van *Villela* in de voornoemde brief) *een gezien, die zeven metgezellen had, alle zoo moedigh en blyde zich in zee werpende, dat door vremdigheidt des schouw-spels t'eenemaal verbaast stond.*

Jamambuxen gemeenzaam met den duivel.

Vorders swerven door *Japan* die met den duivel gemeinzaam omgaan: men noemtze *Jamambuxen*, zoo veel gezeit, als *kryghs-knechten der ronde valleijen.* Deeze, om te verkrygen een naam van heiligheit, rossen zich zelf ongenadigh: staan langen tyd zonder te rusten: waaken vyftigh uuren en meer aan malkander: eeten zeer zober. Deeze rechten wondere kuuren aan. Zomtydts woonenze de begraavingen by: en weeten door duivels-konstenaryen de lyken wegh te helpen buiten ieders gezicht. Zomtyds onderwinden zich dooden levendigh te maken: waar toe menschen vinden, die haar zeer konstigh veinzen doodt te wezen. Wanneer de *Jamambuxen* twee of drie maanden haar zelf met slagen, vasten en waken ongenadigh gequelt hebben, neemenze tot zich metgezellen, met welke te scheep treeden. Gelykelyk steekenze diep zeewaart: booren aldaar het vaartuigh in de grond: en moorden aldus lichaam en ziel.

haar wonderlyke handel.

vermoorden haar zelf.

Japanders waarom geen dood vreezen.

De dood te vreezen word by *de Japanders* gekeurt voor een verwyfd, ja goddeloos werk: te meer, nadien alle gods-dienstige van *Amida*, *Xaca* of andere Goden verbeelde paradyzen wachten. Dit gevoelen is noch jongh noch binnen *Japan* beslooten. Over

Europe

Europe wierd doorgaans, bereeds over zeſtien eeuwen, gelooft: dat godsdienſtige, en bezonder die geen dood ontzagen, het zy voor het gemeine beſt, het zy ter eeren der vaderlyke Goden, een eeuwigh gelukzaligh leven na het tydelyk leven genooten. Van *de Celten* (deeze naam droegen *Britoens*, *Spanjaarden*, *Galloiſers* en *Duitſchen*) zingt aldus de oude Latynſche dichter *Lucanus:*

n. de Pharſ.

De volkeren die 't noorde ziet,
Gelukkig zyn door mis-verſtanden:
De dood-vrees, 't grootſt der vreezen, niet
Haar onderdrukt. Hierom verpanden
Die menſchen 't lyf aan d'oorlogs-god:
Den dood zy vatten zonder ſchroomen:
Hy leeft ten algemeinen ſpot,
Die 't leven ſpaart, 't geen weer zal komen
In and're weereld, doch de ziel
Zyn eigen lyf verheerlykt hiel.

Gedenkwaerdigh is insgelyks 't getuigenis, welk dien aangaande de oude Griekſche ſchryver *Herodotus*, belangende *de Geten*, ter neder ſteldt: *De Geten,* (het zyn de eigene woorden van *Herodotus*, uit het Grieks vertaalt) *gehouden voor de dapperſte der Traciers, blyven aldus onſterffelyk. Zy oordeelen, datze niet ſterven; maar ſtervende verreizen na den God Zamolxis: welken zommige meinen den zelven te zyn met Gebeleizin. Zy onderhouden altyd een gewoonte, iemand uit haar, by het lot gekooren, op het vyfde jaar voor geſant te zenden na Zamolxis: hem in laſt gevende, 't geen aldaar kan dienen. Zy vaerdigen hem aldus af: Zommige houden drie pylen, met de punt opwaarts: andere vatten den geſant by handen en voeten, en omhoogh werpende, laten hem vallen in de pylen. Wanneer terſtont ſterft, achten dat God haar gunſtig is. Maar indien terſtont niet ſterft: beſchuldigen den geſant van boosheit: weshalven een anderen afſchikken, wien noch levende bevel geven.* 't Gevoelen van *Seneca* diendt ook alhier: *Wanneer die dag gekomen zal zyn, welke dit vermengde uit goddelyk en menſchelyk van een zal ſcheiden, zal ik dit lichaam daar laten, alwaar het gevonden heb. My zelf zal ik den Goden weder leveren. En nu ben ik niet zonder de zelve; maar worde opgehouden in het zwaare en aerdſche. By deeze uitſtellingen des ſterffelyken levens wordt een voorſpel gemaakt voor een beter en langer leven. Men moet verhuizen. De dood, die wy vreezen, onderlaat het leven, neemt het niet weg. Daar ſal een dag komen, welke ons aan het licht zal herſtellen.* Epiſt. 37.

Ik zal voor 't laatſt hier aan knoopen de vaerſen des aelouden dichters *Antiphanes*. Uit het Grieks overgezet, luiden aldus.

Antiphanes Grieks dichter.

U vrienden, vriend, betreur beraden:
Bezietze niet als dooden aan;
Maar afgeſchikt langs zulke paden,
Die alle and're moeten gaan:
Tot d'herberg, waar zy nu vertoeven,
Gy namaals zelver komen moet:
Gy zult geen tal des tyds behoeven,
Daar zonder tyd een huis u voedt.

Dit gevoelen van een ander leven na de doodt, is genoegzaam een gemeen gevoelen aller heidenen. Behalven *de Europeers* hielden ſulks ook ſtaande eertyds, gelyk noch ten huidigen dage, zoo wel *de Weſter-* als *Ooſter-Indianen*. Wat heerlyke bewyzen deezer waarheit verſchaft niet het vereeuwde *Ooſt-Indië? Strabo* getuight uit *Megaſthenes*: hoe *d'Indiſche Brachmanes* veelvoudige zin-twiſtingen hielden over de dood: dat dit leven moeſt gehouden worden voor den ſtaat der eerſt ontfangene menſchen; maar de dood voor het baaren tot het waare en gelukzaligh leven der geener, die zich in wereld-wysheidt hadden geoeffent. De zelve *Strabo* verhaald van de oude *Brachmanes Mandanis*, voor *Alexander de Groote* gebraght, welkers zeeghaftige wapenen hy, door een verachting des doods en ingebeelde hoop eens beteren levens, met den voet ſchopte. Hy ſnaauwde *Alexander* volmondigh toe, hem gaven aanbiedende: *Ik hebbe uwe giften geenſints van nooden, daar ghy zelf niet verzadight wordt: ik ſchrikke niet voor uwe dreigementen, daar my levende Indië genoegzaam voed; maar geſtorven zynde zal ik verloſt worden van dit vleeſch door ouderdom verſleeten, verhuizende na een beter en zuiverder leven.*

Strabo l. 15. Geograph.

Zin-twiſtingen der oude Brachmanes wegens een leven na de dood.

Het zeggen van Mandanis.

Cicero roept uit van *d'Indiaan Calanus,* *Cicer. de divinat. l. 1.*

lanus, die zich zelf vuur stookte, onder een verguldt draagh-bedde: met strooi bedekte: en langhzamer handt verbrande: *O heerlyke uitgang uit de wereldt! Daar, gelyk het Hercules over quam, het sterffelyk lichaam door de vlamme verteert zynde, de ziel na het leven verreisde. Alexander de Groote* vierde d'uitvaard van *Calanus*, hem uit *Indië* tot *Susa* gevolgt, met een kroezen-stryd: van welke een en veertigh, die de grootste bekers geleegt hadden, binnen weinigh dagen den geest gaven. En *Alexander* zelf leefde niet langh na *Calanus*: welke hem (gevraagt zynde, of iets begeerde) ten antwoord gaf: *ik zal u eerst daags zien.*

Calanus de Indiaan verbrand zich langzamer hand.

Uit deezen alle kan licht bespeurt, hoe het voornoemde gevoelen der *Japanders* niet alleen zeer oud is; maar ook in *Indië* te huis behoort; van waar het, over *China* verspreid, by *de Japanders* overgenomen wierdt. Vorders 't geen te vooren uit de mond der Japansche tolken verhaald is, wegens het achter blyven van een *der Bonsii*, verschynende jaarlyks ter vergadering binnen 't paleis op 't gebergte *Conay*, geschied meermaals ook buiten de statelyke by-een-komst van *de Bonsii*: dat, namentlyk, wegh geraken, zonder iemands kennis waar gebleven zyn. *Villela* verhaald, in de genoemde brief, dat zulks zomtyds voor valt; doch by *de Japanders* gehouden wordt voor een zeer quaad teiken. Te zyner tydt woonde een *Bonsi* binnen de stad *Saccai*, niet min ryk als goddeloos: deeze oud zeventig jaar, en dood krank, wilde van geen sterven hooren. Middagh-maal houdende, is uit aller oogen wegh gerukt, en nooit zedert verscheenen.

Van wie de Japanders het gevoelen wegens een leven na de dood hebben.

Bonsii worden vaak wegh-gehaald, dat niemant weet waar blyven.

Doch *de Nederlandtsche gesanten* lieten het paleis *der Bonsii* ter zyde af op de steile top des gebergte leggen; en reden benedenwaart na het dorp *Kaneia*: alwaar vernachten. 's Morgens vroos het hart: wanneer *Frisius* en *Broekhorst* haar reis vervorderden. Eerlang quamenze voor de snel-loopende stroom *Oyengauwa*: over welke gemakkelyker scheepten, dewyl in langen tyd niet geregent had: andersins is de rivier zoo hoog van water en sterk dryvende, dat met groote moeite bevaren word.

Dorp Kaneia.

Stroom Oyengauwa.

Zy hadden nu de over-kant onder de voet, als drie Kaisarlyke valkeniers, met de jagt bezig, ontmoeten. Weshalven ten ontzagh des Kaisars, de ros-baren, in welke de gesanten wierden gedragen, zyn neder gezet: de ruiters traden van de paerden: en het gantsche gevolgh hield halte: ter tydt de valkeniers voorby waaren. Thans geraakten door de dorpen *Simanda*, *Fovisjeda* en *Ocambe*, over zeer moeijelyk gebergte, tot het vlek *Mirice*.

Kaisarl[yke] valkenie[rs] ontmoete[n] de gesant[en].

Weinigh verder quamen binnen *Surunga*. Dit is een groote stadt, doch onbewoont: alzoo de burgers meest na andere plaatzen vertrekken, door verval des koophandels, zedert de dood van de broeder des Kaisars *Toxogunsama*, die de kroon op het hoofdt kreeg in het jaar zestien honderd negen en twintigh. De Kaisar vatte eenigh misnoegen op tegen zyn broeder: weshalven hem bedwong, den buik te snyden.

Surung[a] een groot[e] stad; doc[h] woest en o[n]bewoond.

Dit buik-snyden gaat aldus toe. De misdadiger zit, volgens d'oostersche gewoonte, met de beenen kruis-gewys onder het lyf, op de open plaats voor een tempel, ontbloot aan het boven lichaam tot over de buik. Achter hem staat een nood-helper, om hem behulpzaam te wezen, indien met swakheit of flaauwte bevangen word. Voor zit een ander, die het mes ten buik-snyding toe-reikt. Ter zyden af hurken neder twaalf beste vrienden en naaste bloedt-verwanten, in gelyke afstand van elkander. Achter de noodt-helper zyn gezeten zes priesters, om de begraaffenis en ziel des stervende te bezorgen. Verder af ter slinker en rechter zyde is een groote menigte toekykers.

Manier [van] het Japa[n]sche buik[-]snyden.

En deeze wreede straffe gaat ook over onschuldige: Het word strafbaar geoordeeldt, wanneer slechts iemandt den misdadiger in het bloedt bestaat. *Francois Caron* teikent een geschiedenis aan, by zyn tyd omtrent *Jedo* voor-gevallen. Een edelman aldaar bestierde eenige landeryen van des Kaisars

ſars wegen. Hy dwong den landbouwers meer op te brengen, als 't geen hooger hand geſteld was. Met dit overſchot verrykte zich d'edelman. 't Verdroot eindelyk den boeren: weshalven klagtigh vallen aan den Raad. Het welk wierd naauwkeurigh onderzocht: den edelman ſchuldigh bevonden, en tot buik-ſnydingh gedoemt met zyn gantſche geſlacht. Hy had een broeder in dienſt des Konings van *Fingo*, twee honderd zeven en veertig mylen om de weſt van *Jedo*: een oom in *Satſuma*, twintigh mylen verder: een zoon by den Koning *Kinocoumy*: noch een tweede, ooſt-waardt honderd en tien mylen buiten *Jedo*, dienende den Koning *Maſſamme*: een derde, leggende voor bezetteling binnen het Kaiſarlyke ſlot *Inquano*. Zyn jongſten zoon was getrouwt aan de eenige dochter eens vermaarden koopmans tot *Oſacca*. Voorts hielden zich twee broeders des edelmans onder des Kaiſars lyf-bende. Deeze alle moeſten, op een dagh en uur, om de voornoemde miſdaadt van haar vader of broeder, den buik ſnyden.

...bloed- ...den ...n om ...aans ...aad, ...uur, ...buik ...n.

Manier der buik-ſnyding.

Dit beuls-werk gaat aldus toe. Men rekent binnen wat tyd de boode 's doods tyding aan de verſte brengen kan: wanneer den nader gelegene, en zoo vervolgens. Zulks alle, de zonne hoogh zuiden zynde, gelykelyk haar zelven op gezeider wyze moorden.

Doch zoo diep trefte dit ſtraf-oeffenen den koopman binnen *Oſacca*, dat eerlangh van hartzeer den geeſt gaf. Zyn dochter wilde insgelyks haar zelf het leven beneemen; maar zorgvuldig bewaard, ſtierf binnen d'elfſten dagh van honger. Hoe het met de wyven van d'overige afliep, had *Caron* niet vernomen.

Caſpar Villela, in zyn brief geſchreeven uit *Firando*, den dertienden van wyn-maandt, des jaars vyftien honderd zeven en vyftig, getuigt wegens

dit buik-snyden: dat als de Koning een misdadiger tot deeze straf doemt, hy vaerdigt aan hem een boode af, en laat hem weten den zekeren dagh, op welke sterven moet. De schuldige pakt zich niet weg; maar verzoekt door de boode aan den Koning, of hy zich zelf om hals helpen zal? Wanneer hier toe het ja-woord krygt, acht zulks ten hoogsten t'zyner eer te strekken. Ter bestemder tyd trekt zyn kostelykste gewaad aan, en snyd zich den buik van boven tot beneden kruis-gewys op. Maar indien de Koning 't doodt-vonnis den beuls beveelt, dan ontbied de dood-schuldige zyn kinderen, knechten en vertrouwdste vrienden, en steld zich ten stryd binnens huis. De Koning beveelt den opperften uitvoerder van doodt-vonnissen derwaarts te trekken. Eerst wordt gevochten met pylen van verre: daar na dichter, met pieken en houwer, ter tyd de misdadiger met zyn gantsche huisgesin is afgemaakt, en hier door het geslacht eeuwig gebrandmerkt.

Den buik-snyders hoedanigen keur gegeven word, of buik te snyden, of zich dood vechten.

Dusdanigh moorden echter wordt meest in 't werk gesteld tegen edelen, soldaten, kooplieden, burgers en boeren. Zelf tot een logen voor den rechter staat het gezeide buik-snyden: zulks de Japansche gewoonten in 't straffen met bloed ingevoert worden. Andersins tegen de Koningen, quetzende 's Kaisars achtbaarheid, word zachter gehandeld. Haar misdryf word door ballingschap op *Faitsinchina* geboet. Dit is een klein eiland, een uur gaans in de rondte: leit oostelyk van *Jedo* veertien myl zeewaart: dier voegen steil, barre en zonder anker-grond, dat geen vaartuig aan 't zelve kan gebragt, als alleenlyk op dusdanige wyze. By stil weder voeren gaauwe waaghalzen derwaarts. Met sneedige lynen om 't lyf, beklommen de rotzen *Faitsinchina*, niet zonder het uiterste gevaar. Op-geklautert, haalden hout-werk en timmermans gereedschap boven: alwaar buiten-stekende balken aan wind-aasen vast maakten. Met dit werk-tuig trekkenze de barken ettelyke vademen uit het water, zulks in de lucht op de touwen blyven hangen: andersins zouden by de minste wind, door zwaare deiningen, te flarze slaan tegen het eiland. En dit ongeluk had meenig schip getroffen, eer de gezeide vond verdacht was.

Beschryving van het eilandeken Faitsinchina.

Wonderlyke handel om scheepen te bewaren.

Vorders wat *Faitsinchina* zelf belangt, het is zeer klippig, onvruchtbaar en slechts op weinigh plaatzen bezaaibaar: draaght eenige moerbeesie-boomen. Na dit eiland worden de grootste personaadje in ballingschap verzonden, alwaar zonder hoop van verlossing erbarmelyk huis houden. Want op ieder hoek van *Faitsinchina* staat een wacht-huis met sterke bezetting voorzien. Alle maand, als weder en wind toelaat, word de wacht verwisselt: ten einde niet van langer-hand by de gebannene Heeren zich liet omkoopen. De spyze voor d'een en d'ander is zeer slecht: een weinig rys, wortelen van boomen, wilde kruiden, oneetbaar voedsel en ongezond water. De hutten verschaffen ellendige lyf-berging, zulks voor de bytende koude des winters, noch bernende zonne-straalen geen genoeghzaame verschuil-plaats vinden. Worden vorders gepraamt 's jaarlyks eenige stukken zyde op te brengen: waar toe veel zyd-wormen aan de moerbeesie-boomen voeden: welker zyde verzamelen, spinnen en weeven.

Japan[sche] Koninge[n] alhier g[e]bannen [...]ven ga[...] jamme[rlyk].

Maar *de Nederlandtsche gesanten* vertoefden niet lang binnen *Surunga*. Alhier plagten d'oude *Japansche Kaisars* hof te houden: en naderhand ook des Kaisars broeders; doch na dat *Toxogansamas* broeder den buik had gesneden, is tot *Surunga* geen hof meer geweest. Dit heeft de stad tot merkelyk verloop gebragt. De burgers meest elders zich metter woon neder-slaande. Ter zyde leit een magtig slot; welk als noch in zyn bouwvalligheid vertoond een aanzienelyk overblyfsel der aeloude Kaisarlyke luister.

Binn[en Su]runga [plag]tyds h[of der] Kaisar[s].

De J[...] leit n[u] verva[llen].

Uit *Surunga* voort gereist, bleven des nachts in het dorp *Jesare*. Alhier vondenze een oud man, vertellende hoe *Jacob Speks*, voor acht en dartig jaar, ten zelven huize vernachte, wanneer den Kaisar *Goyssio Samma* beschonken had, om eenige voor-rechten voor de aangevangen handel *by de Nederlanders* op *Japan* te erlangen: en voort na *Jedo* trok. Tot *Miaco* verkreegh *Speks* tien 's Kaisars paerden, en een vry-

Neder[land]sche g[esan]ten ko[men] in Jes[are,] vinden [een] oud man, [ver]halen[de] van Sp[eks] dat da[ar] geweest waar.

Reiz[e] Speks [na] Miaco.

…runga en …los vry-gelei-brief van den ſtee-voogd aldaar *Itakara Froymondonne*, den tienden van oogſt-maand op 't jaar zeſtien honderd en elf. Zeven mylen vorderde hy dies daags: vernachte tot *Cuſatz:* hield middaghmaal binnen *Sutſiſama Sutſiſamme:* verbleef in *Seſquinoſo.* Van hier gereiſt op *Jokeitz*, voer over de boezem die *Mia* beſpoelt: geraakte des avonds in *Narromi* by brandende hitte, zulks een des gevolgs ſchielyk den geeſt gaf door vermoeidheit. *Speks* liet orde om hem binnen *Narromi* ter aerde te beſtellen. Zedert reed hy door *Occoſacci* na *Joſinda:* en voort op *Futſigeda*, *Merico*, en tegen den avondt binnen *Surunga.*

…akt zyn komst …en Su…ga be… De aankomſt der Nederlandſche geſanten *Speks*, en *Peter Segerſzoon*, wierdt aanſtonds den voorzitter in de Kaiſarlyke Raad *Coſequidonne*, als ook *Ikoto Sioſabrondonne* bekent gemaakt: met verzoek, om op 't ſpoedigſte voor den Kaiſar te verſchynen. De geſanten kreegen ter antwoord, dat hartgrondig wellekom waren, langs zoo moeijelyk verre wegh herwaarts gereiſt. Buiten twyffel zal uwe komſt den Kaiſar aangenaam wezen. Weshalven tegen morgen gelegentheit zouden verſchaffen, ten einde by den Kaiſar gehoor kreegen. *Coſequidonne* hield zyn woord: bragt des anderen daags *de Nederlandtſche geſanten* binnen 't Kaiſarlyke ſlot; doch konden datmaal niet binnen ſtaan, ter oorzaak de Kaiſar een zwaare rekening zyns rentmeeſters op nam. Weshalven verbeiden moeſten, en haar zelf gereed.

…edervaren der Portugeesche …nt voor Japan… Kaiſar. Op het hof *Surunga* toevende, verſtonden het wedervaren, 't geen voor weinigh uuren *de Portugeeſche geſant* had. Deeze deed eerſt een mondelinge, en daar na ſchriftelyke voorſtel aan *Coſequidonne*, voor-zitter ter Kaiſarlyke raad-kamer. Zedert ook voor den Kaiſar *Goyſſio Samma* gebraght, leit zyn geſchenken, tien ſtukken goudtlaken vol beelden, een goude ſchaal en uur-werk, op den throon, ter neder. De ſchenkaadje wierdt by den Kaiſar aangevaert; doch de geſant (de Kaiſar zich niet verwaerdigende een woordt ten antwoord) gelaſt te vertrekken: onaangezien met een ſtatelyk gevolg, in het fluweel uit eener hand gekleed, dragende goude ketenen om den hals, te hoof verſcheen. De voorſtel by hem gedaan, behelſde, een verontſchuldiging wegens *de Japanders*, tot *Maccau* voor drie jaren by rechts-vordering ter dood gebragt: een klagte over de verbrande Spaanſche kraak tot *Nangeſaque:* by welk ettelyke tien honderdt duizend ducaten ſchade leed. Bezonder leide hy de ſchuld dien aangaande op 's Kaiſars gemagtigde binnen *Nangeſaque.* Op dit vertoogh kreegh de Spaanſche geſant uit *Coſequidonne* tegen-berigt: hoe het ſcheeps-volk, en bezonder de hopman, weigerde zich te recht te ſtellen, wegens de omgebragte *Japanders* binnen *Maccau.* Waar uit volkomen bleek, dat in die zaak meer geweld als recht plaats genomen had. De hardnekkigheit des hopmans, ſtrydigh tegen aller menſchen wetten, benoodzaakte den Kaiſar, een middel ter hand te nemen, waar door de kraak in de loop bleef. *Antwoord der Japanſche Kaiſar aan de zelve.*

Groote misſlagen beging insgelyks *de Caſtiliaan* in zyn geſandtſchap, als die eerſt den Prins tot *Jedo* bezocht, dan den Kaiſar. Hier quam by, dat met veertig bus-dragers onder een vaandel, voerende 't wapen des Spaanſchen Konings, binnen *Surunga* hoogmoedigh in trok. Op ieder ſtraat liet hy los-branden: de trompetten ſteken: trommelen roeren. Zyn ſchenkaadjen aan *Coſequidonne* zyn te rugge gezonden. Voor de Kaiſar deed hy een voorſtel, vervattende vier punten: namentlyk, 't zal den Caſtilianen vry ſtaan ſcheepen te bouwen na eigen goedt-vinden in *Japan:* des zelfs havenen en kuſten over al te peilen: de Kaiſar alle koopmanſchap verbieden aan *de Nederlanders.* Als dan ſtaat de Spaanſche Koning gereed, om na *Japan* ſcheepen af te ſchikken, tot verwoeſting van alle Nederlandtſche zeilen. Eindelyk zullen *de Caſtilianen* in haar handel geenſins belaſt worden met Japanſche toezienders; maar onverhindert, na eigen goedtvinden, koopen en verkoopen. Deeze voorſtellingen deed *de Caſtiliaan* eerſt mondeling, en leverde toen ſchriftelyk over. Vyf dagen had hy vertoefd binnen *Surunga*, eer tot beſprek met den Kaiſar naderde. *Bottigheit des Caſtiliaanſche geſant omtrent den Japanſchen Kaiſar.*

Speks en Segerszoon worden uitgesteld, om voor den Kaisar te verschynen.

Doch terwyl *Speks* en *Segerszoon* eenige uuren te hoof getrantelt hadden, liet haar *Cosequidonne* weeten, hoe de Kaisar belet was: hy zoude tegen d'andere dagh zyn uiterste best doen, om haar tot mondt-gemeinschap met den Kaisar te brengen. Ondertusschen vervoegden zich *Speks* en *Segerszoon* by den munt- en rent- meester *Ohoto Sionsabrondonne:* een man van zeer grooten aanzien, vriendelyk en oprecht; aan wien eenige karmosyne lakenen, grof-greinen, damasten, glaaze flesschen, een karabyn en kruidhoorn vereerde. *Ohoto* nam de schenkaadje en insgelyks zynenthalve aan, de gesanten voort te helpen. Te meer, nadien onderrecht was, hoe *de Staaten des Vereenighde Nederlandts* een twaalfjarig bestand met de Spaansche Koning gesslooten hadden: waarom dan hem op de mouw gespelt was, dat *de Nederlanders*, dewyl geringe lading braghten, alleenlyk na *Japan* de stevens wenden, om de Castiliaansche zeilen te stroopen. Vorders bezochtenze, met geen mindere schenkaadje, den Raads-voorzitter *Cosequidonne.* Hy liet het geschenk weg brengen, en zeide, dat noodwendig veel moeijelykheids met het zelve langs zulk een verre weg moesten gehad hebben, zynshalven onnoodigh.

Schenkaadjen, door Speks geschonken, aan de Raads-heeren der Japansche Kaisar.

Speks onderhandeling met Cosequidonne.

Onderzogt vorders, wat *Speks* en *Segerszoon* den Kaisar wilden voordragen. Waar op antwoord kreeg: een verontschuldiging wegens het achter blyven der Nederlandsche scheepen na *Japan*; als ook des weder-bescheids op de Kaisarlyke brief. De redenen, dies aangaande by de gesanten wyd en breed bygebragt, scheenen *Cosequidonne* zeer gewigtigh, zulks aannam de zelve den Kaisar voor te houden, geensins twyffelende, of hy zoude voldoening scheppen. Gelyk ook dan de gesanten weder zeiden, geen zwarigheit ten dien aanzien te maken. *Cosequidonne* onderzocht na het vordere verzoek, welk *Speks* en *Segerszoon* ontvouwden: namentlyk, twee Kaisarlyke vry-brieven, waar by de Nederlandsche scheepen in het toekomende onder des Kaisars bescherming mogten staan, om vry te handelen op alle Japansche havenen: haar goederen tot *Firando* te lossen, zonder wachters: den kooplieden de waaren te vertoonen: behoudelyk nochtans, dat zommige vreemdigheden, by den Kaisar begeert, aan een kant zouden blyven. *Cosequidonne* hieldt het verzoek op reden gegrond: en twyffelde niet of het zoude den Kaisar smakelyk wezen. Hy voerde eindelyk eenige redenen, wegens den staat *des Vereenigden Nederlandts:* nam afscheidt van *Speks* en *Segerszoon:* en zeide haar toe, dat na middagh voor den Kaisar zoude brengen.

De gesanten waren bereeds door hem geleid buiten de deur: wanneer meester *Wilhem Adams* (deeze onthield zich binnen *Surunga*, door last der Oost-Indische Maatschappye) te rugge geroepen wierd, om de schenkaadje den gesanten weder ter hand te stellen, alzoo zyn gewoonte niet was van den vreemdeling giften te genieten. En hy had ook waarlyk verworpen 't geen de Portugeesche en Castiliaansche gesanten, ja ooit eenig uitheemsch koopman vereerden. Hy voegde hier noch by: *Speks* en *Segerszoon* behoeven echter aan myn gunst niet te twyffelen: het zal dieswegen min noch meer zyn, of ik haar schenkaadje behoude, of wederlevere. Alleenlyk ik heb zulke gewoonte niet. *Wilhem Adams* hield hier tegen hard aan: 't was geen schenkaadje; maar slechts een gedachtenis der Nederlandtsche landtaardt, wegens vriendtschap door hem haar bewezen. Hy geliefde zich dier voegen te vernederen, dat ten dien einde 't over-geleverde behield. *Cosequidonne*, zich hier op beradende, gebood den gesanten weder binnen te treeden, en aanvaerde het geschenk; maar onder betuiging, zulks te stryden tegen zyn gewoonte.

Cosequ[idon]ne weig[ert] de Ne[der]landsc[he] schenk[aadje te] behoud[en].

Kort na middagh quamen *Speks* en *Segerszoon*, volgens belofte van *Cosequidonne*, ten gesprek met den Kaisar. Op een bezondere tafel leide ieder gifte: te weten, krap-rood en karmosyne lakenen, zwart effen fluweel, karmosyn-rood karsay, gewaterde kamelotten, satyn met goud door-wrocht, damast, Norenburghsche karpetten, glaaze flessen, ettelyke ponden lood, een vuur-roer, acht voeten lang, twee honderd stukken staal, twee karabynen, en

Hoe S[peks] en Seg[ers]zoon n[et] haar g[e]schenk[en] voor d[en] Japan[schen] Kaisar [ver]schynen.

en zoo veel kruid-hoornen en vyf olifants-tanden. Na dat de geſanten behoorlyke eerbiedigheit hadden afgeleit, verwellekomt haar de Kaiſar, en vraagt: Hoe veel Nederlandtſche ſoldaten in *de Molukkiſche eilanden* lagen? Of *de Nederlanders* op *Borneo* handelden? Of aldaar de beſte camphor valt, en waar van voort komt? Waar d'uitgelezenſte *Agula* en *Calamba* te vinden zyn? Wat welriekende hout in *Nederlandt* groeide? welk den hoogſten prys haalde?

Door den tolk kreegh de Kaiſar beſcheid tot vergenoeging. Waar mede de geſanten vertrokken buiten de Kaiſarlyke zale, uitgeleidt door *Coſequidonne* en *Sionſabrondonne*: welke haar geluk wenſchten, wegens zulk een ongewoone vriendelykheidt des Kaiſars, die hy zelf nooit bewyſt aan de grootſte Japanſche Koningen, hoewel menighmaal dertigh duizendt ducaten ten geſchenk brengen. Ook waren *de Portugeeſche* en *Caſtiliaanſche geſanten* afgevaerdight, zonder een woordt uit 's Kaiſars mondt te hooren. *Wilhem Adams*, weder binnen geroepen, zag de Kaiſar bezig met het bezichtigen der ſchenkaadje, zeggende: *Ik zie d'Hollanders zyn meeſters in handwerken en oorlogen.*

Haar voorſtel vorders lieten *Spex* en *Segerszoon* by *Japans* geſchrift in handen van *Coſequidonne*, ten einde korte redding moghten erlangen op haar wederkomſt uit *Jedo*; want haar geraden wierdt des Kaiſars zoon tot *Jedo* te begroeten, gelyk *de Caſtiliaanſche geſant* bereedts gedaan hadt. Den achtienden der oogſt-maand, op 't jaar zeſtien honderd en elf, ging de reis derwaarts aan. *Coſequidonne* beſchikte haar des Kaiſars vry-gelei-brief, tien vrye paerden, afſchrift tot hulp-volk op de weg, barken om over de ſtroomen te ſcheepen, en letteren aan zyn zoon, in 's Prinſen dienſt tot *Jedo*. *Spex* en *Segerszoon* dan ter wegh ingeſlagen, wierden eerlang van zware donder, blixem en ſlagregen overvallen: zulks zich benoodzaakt vonden binnen *Jeſare* te verblyven.

En dit was 't zelve dorp en huis, alwaar *Friſius* en *Broekhorſt*, den zeven en twintigſte des winter-maandts, op het jaar duizend zes honderd negen en veertigh, haar nacht-ruſt namen. Het woey hard en koud, wanneer des anderen daaghs voort ſpoeiden door 't dorp *Okis*, een kleine boſſchaadje, 't vlek *Jui*, over ettelyke beekjens. Van *Jui* leide de wegh langs de ſtrandt, uit een boezem *der Oceaan* beſpoelt, aan de voet van 't gebergte. Alhier ontmoeten een ſteil-enge klip. Twee voet ruimte lag tuſſchen de gemeine ry-wegh en het uiterſte des klips: onder welke de zee verbolgen baren met yſelyk geluid aankletſte. Het vordere pad was zeer moeijelyk: bezet doorgaans met verſcheide zout-keeten, gebouwt na de Japanſche wyze. De zelve verſchaffen 't meeſte zout voor *Japan*.

Een weinig bezyden de wegen ſtaan hier en daar, buiten ſteden en dorpen, geringe hutjens uit rotting gevlochten, boven met planken toegeleit. Binnen deeze onthouden haar de melaatſe: behelpen zich zeer armelyk: hebben niet als een napjen en korf. By zommige word ook gevonden een hooft-kuſſen, welk voor bedde gebruiken. Aan 't dak hangt een bekken, waar op bommen, als reizigers voorby komen. Indien niet ontfangen, lyden honger, en moogen echter niet tot dorpen of ſteden in gaan op lyf-ſtraf; dewyl 't quaat niet min beſmettelyk als ongeneezelyk is: waarom dan haar leven in duſdanige ellenden eindigen. 't Schynt de melaatsheit vinniger woed in d'ooſterſche landen, als wel ten noorden. *Herodotus* verhaalt, hoe *de Perſen* een melaatſchen buiten alle menſchelyke bywooningh banden, en voor goddeloos hielden: als die tegen de zonne zwaarlyk miſdaan hadt.

Van *Jui* reedenze door 't vlek *Cambaro*, na de ſnel-vlietende ſtroom *Fuſikaw*. Alhier zagen den berg *Fuſinojamma*. Voorts wierden de paerden ontzadelt: de pakkaadje in klein vaar-tuigh gedaan. Geruime tydt liep met d'overtogt door: zulks 't middag was eer in 't dorp *Juſſiwarra* raakten. Over maaltyd vertelden de dorpelingen, hoe de berg *Fuſinojamma*, net en ſteil opryzende, en kennelyk van d'andere bergen onderſcheiden, dartig mylen over land ge-

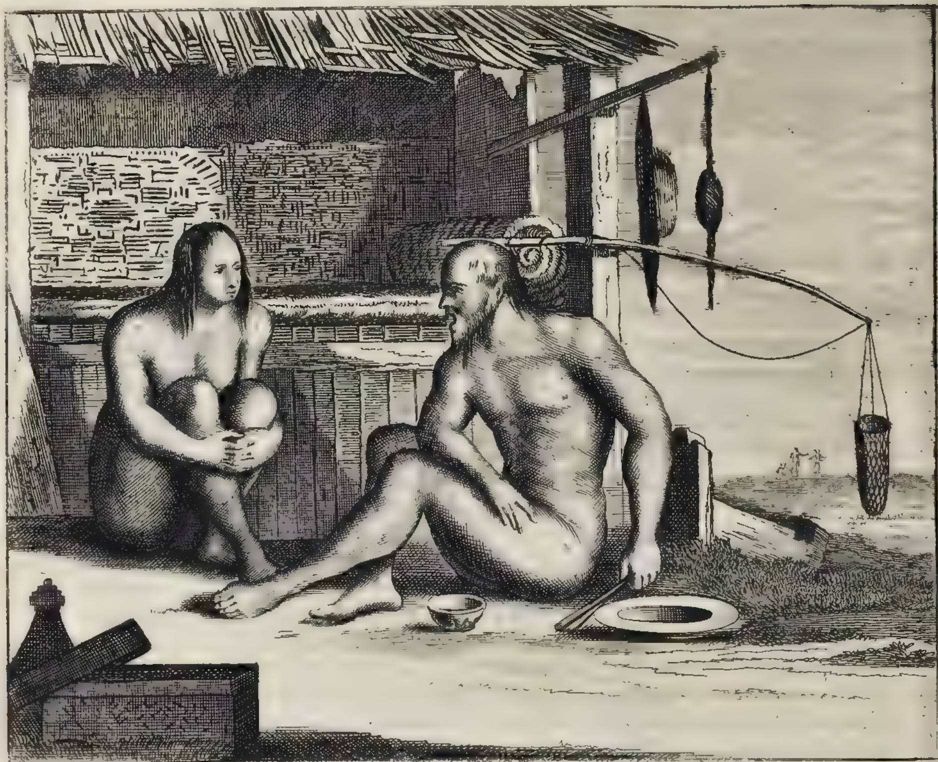
daar eertyds Spex: *vervordert zyn reis.*

Wonderlyke klip.

Japanſche zout-keeten.

Beſchryving van de ellendige ſtaat der melaatſche in Japan.

De berg Fuſinojamma.

gezien wordt, en geduurig met sneeuw bedekt leit. Hoe zommige berg-papen, *Janambuxi* genaamt, jaarlyks twee etmalen toebragten, eer den top van *Fusinojamma* onder den voet kreegen. Gemeinelyk, zeidenze, gaan drie duizend gelyk derwaards; verblyven zestig dagen aldaar: en quellen zich met vasten en allerley ongemakken. Terwyl in dit beuls werk bezig zyn, verschynt haar de duivel vreeselyker gedaante. Thans binnen een etmaal neder geklommen, meinen, na haar en anderer gevoelen, een groot heiligdom verricht te hebben. Weshalven, in d'orde *der Janambuxi* aangenomen, krygen witte noppen, die om den hals hangen, en zwarte mutsjens, bedekkende slechts d'opperste kruin van 't hoofd. Met zulke veld-teikenen zwervenze over *Japan*, en bieden overal haar dienst aan. Zy dragen een klein koper schotelken, waar op geluid verwekken, wanneer bekent maken dat aankomen. 't Hoofd-hair moet gekruld wezen. De dienst vorders, wel-

Janambuxi een soort van Japansche papen:

haar wonderlyke handelingen:

haar kleeding:

ken aanbieden, bestaat in 't ontdekken van goederen, het zy verlooren, het zy gestoolen.

Deeze handel gaat aldus toe. Zy zetten een jongen, met de voeten kruiselings onder 't lyf, na d'oosterſche wyze, ter aerde neder. Thans roepen den duivel aan, niet zonder d'ysselykste beswee-ringen, dat in den jongen invare. En eerlang begint deeze te schuimbekken, de oogen te verdraaijen, en vervaerlyk zich aan te stellen. Nu vraagt *een Janambuxer* den jonge, waar 't vermiste te vinden is? De jonge antwoord met een holle stemme: en ontdekt plaats, mensch en tyd, waar, wanneer, en door wie 't goed vervreemt is.

Hoe de Janambuxi vermiste goederen ontdekken.

Behalven *de Janambuxi*, loopen door dorpen en steden bergh-papen *Jammaboos*, welke de kranken by zich ontbieden. Deeze zitten nacht en dagh voor het bedde des zieke, diervoegen mompelende, dat niet een woord verstaan word: te meer, nadien alle godsdienst in een goddelyker taal als de gemei-

Japansche papen Jammaboos worden ontboden by kranken.

meine, en met bezondere letteren, gantsch verschilligh van de Japansche, voorgesteldt wordt. *Henrik Hagenaar* heeft zelf verscheide *Jammaboos* gezien, dragende om haar halzen een lang touw, vol witte knoopen, niet ongelyk de roozen gestrikt. De oogen draaijen, als of 't gezicht gebrooken is: waar by vervaerlyke mynen hebben.

...rlyke ...edenis ...en ...a- By *Hagenaars* tyd gebeurde 't, dat een ziel-toogende tot zich liet komen een *Jammaboos*, die, volgens gewoonte, een geruime tyd las: onder 't lezen wierd hem geantwoord: (hy en de neven-standers zagen niemant) *Wat quelt gy my? Ik ben het niet die u dit toebrengt; maar de man, uwe vyandt, heeft my afgevaerdigt, om u te pynigen. Voldoet hem, ik zal vertrekken.*

...eem- ...l in de ...sche ...ienst ...ke- ...n wie ...astig. 't Geen verhaald wordt van de *Jammaboos*, wegens haar godsdienst in een bezondere taal, ten einde niet bekent werde by den gemeine man, schynt ontleent te zyn van de aeloude *Celtische Druydes*, afzetzels der *Gotten*; welke uit *Scania* ('t begreep eertydts *Sweeden*, *Noorwegen* en *Schoonen*) voortgespat, onder haar bevelhebber *Taunasis*, tot *Egypten* toe inboorden: aldaar den Koning *Vesosis* versloegen: verde zeeghaftige standaarden op den bodem van het verheerde *Asie* vestighden: en *Cyrus*, *Darius*, *Xerxes*, geduchte Persiaansche Koningen, ja *den Grooten Alexander* zelf, helddadig onder d'oogen trokken. Zulks over *Indië* en *China* zelf verspreid zyn. *De Druydes* nu waren *der Gotten* priesters. Hierom is het, dat tusschen *d'Indiaansche Brachmanes*, *Celtische Druydes*, en *Japansche Bonsii*, zulk een merkelyke overeen-stemmingh gevonden wordt. De *Vita* Griekſche schryver *Diogenes Laërtius* verhaald: hoe *d'Indische Gymnosophisten* en *Druydes* zich duister en by diepzinnige spreuken in de wereld-wysheit oeffenden: leerende dat men de Goden moest eeren: geen quaad doen: dap*Mel.* *...gr.* perheit te werk stellen. *Pomponius Mela* getuigt bezonder van *de Druydes*: *Zy onderwyzen haar leerlingen heimelyk: alleen mag de gemeine man uit haar lessen weten, dat de zielen onsterfselyk zyn.* En deeze stilzwygentheidt wierd by hooge eeden geswooren. *Seldenius* teikent het voorschrift des eeds aldus aan. De *Druydes*, namentlyk, besweert zyn leerling aldus: *Ik besweere u by de heilige zonne-kring, oneffene loop des maans, en krachten der andere gesternten en taan-rond, dat gy deeze dingen niet gemein maakt aan ongeleerde en onheilige; maar uwes meesters gedenkt, en hem eere toebrengt. De Goden geven den heiligh sweerende, het geen de sweerende wenschen: den meineedigen het tegendeel.* Het zelve steldt *Franciscus Xaverius* ter neder, wegens *een Bramener* jongeling in *Indië*: *Als wy*, zeit hy, *beide alleen waren, ontdekte my eenige geheimenissen. Dat de onderwyzer voor af een eed afvorderde van de leerlingen: datze nooit d'ontdekte verborgentheden zouden ontdekken.* *Druydes, Brachmanes en Bonsii hebben onderling groote gemeinschap.*

Vorders belangende de manier der onderwyzing by de *Druydes* gehouden, der zelve gewaaght *Julius Cæsar* aldus. *Zy leeren groot getal rymen van buiten. Zulks sommige twintigh jaar in dusdaanige oeffening verslyten. Ook oordeelenze niet geoorloft te zyn zulks te schryven: andersins gebruiken Grieksche letteren.* En gelyk de *Jammaboos* een bezondere taal tot haar gods-dienst, buiten de gemeene, gebruiken, alzoo insgelyks eertydts de *Druydes*; want behalven de Duitsche spraak, sprakenze van de Goden en natuur-kunde de *Runische* taal, in boekstaven en woorden zeer verscheide van de Duitsche. *Jul. Cæs. bell. Gal. 7.* *Runische taal hoedanig.*

De Japansche woudt-papen vorders, swerven met gantsche troppen. Deeze, genaamt *Harboribonsi*, liepen *de Nederlandsche gesanten* haar gevolg hier en daar langs de wegen na, om aalmoessen. Andersins onthouden zich in de wildernissen, en kruipen gelyk beesten in onder-aerdsche kuilen. Menschen, waar voor een mensch schrikken moet. Haar mutzen, kruisseling uit basten gevlochten, vertoonen rondom een dikke beuling: 't bovenste tipjen slingert een lange kuif van zwart paerden of bokken hair. Om den middel dragenze een styf gevulde gordel. 't Bovenrokjen, uit katoen, heeft halve arm-mouwen, welke d'elleboogen niet bereiken. De onder-kleederen zyn van bokkevellen *Beschryving van de Harboribonsi.*

vellen toegestelt. Een bedel-nap hangt aan tien koordekens door de gordel gestrikt. In de slinker hand houdenze een dikke wandel-stok, gesneeden van wilde Soetang-boomen, welke een vrucht voort brengen niet ongelyk d'Europische mispelen. De schoenen zyn met riemen boven de hiel om de voet vast gemaakt: onder beslagen van vier groote breede yzere nagelen: zulks gelyk paerden over de steenen klossen. Maar boven alles munt het hair des hoofts en baard uit: beide zoo woest, besmult en vol klidsen, over de schouders en borst tot den middel toe afhangende, dat rechte bullebakken gelyken. Wanneer dartigh jaar bereiken beginnen duivelbesweeringen.

De waar-zeggers Gengues.

Ook ontmoeten den Gesanten de waar-zeggers *Gengues:* zich vermeetende, by toover-konsten, dief-stal en dieven aan te wyzen. *De Gengues* bewoonen de toppen der bergen, alwaar hutten opslaan. Haar aangezichten zyn nauwelyks kenbaar, ter oorzaak voor hette, koude, hagel, regen en wind gedurig bloot gaan. 't Houwelyk blyft geoorloft, indien een vrouw neemen uit de secte en 't geslacht *der Gengues.*

Wo[n]... verh... Geng... de Ji... Froys...

't Geen vorders wegens deeze duiveljagers ter neder gestelt wordt by de Jesuit *Luidewyk Froyus*, in zyn brief uit *Miaco*, op 't jaar vystien honderdt vyf en zestigh, den zes en twintigsten van sprokkel-maand, laat ik ter bescheidenheit des leezers. *Den Gengues*, zeit hy, groeit een hoorn by 't hooft uit. De duivel gebied haar d'opperste top van een byzondere berg te beklimmen: alwaar hem ter gezetter tydt afwachten. Eindelyk verschynt de duivel, of omtrent den middag, of meest tegen den avond, en zwiert midden door de vergadering van *de Gengues:* welke zedert inwendig prikkelen gevoelen, om den duivel na onderaerdsche afgronden te volgen. De volgende wierden in een onmeetelyk hol afgestooten. Dit moorden stuite eindelyk, by dusdanige voorval. Een oudt man, met dit goddeloos by-geloof

bevan-

bevangen, konde door zyn zoon niet af gebragt van 't opzet, om den duivel te volgen. Derwaards gereist, houd hem de zoon gezelschap. Beide naderden aan de steilte, onder welk 't helsche log zich verspreide: wanneer de duivel verscheen in de gedaante van een aanzienelyk heer. De oude man buigt godsdienstig; maar de zoon haalt zyn boog en doorschiet den verscheenen duivel. Het bedrog bleek terstond; want voor een man was een vos getroffen. De jongeling volgt de bloedige voetstappen van het gequetste beest: deeze liepen na d'afgryselyke steilte. Hier blyft hy staan op d'uiterste kant, en ziet beneden ontelbare beenderen *der Gengues*, door den duivel verleid.

...pansche ...rzegge... en dui... ...ryen ...r her... ...stig.

Doch de verhaalde duivel-besweeringen, waarzeggeryen en ontdekking van gemiste goederen, by *de Japansche Janambuxi*, *Jammaboos*, *Harboribonsi* en *Geugues* gebruikelyk, behooren in *Asien* t'huis. *De Japanders* hebben deeze duivelsche bedriegeryen uit haar vereeuwde herkomst-plaatzen over zee gescheept na d'huidendaagsche wooningen. Voor meer als twee duizent jaren gingen de waarzeggeryen door 't gantsche oosten in zwang, op veele en verscheide manieren. Wie weet niet hoe *Asie* haar uitsloofde in 't gochelen met water, glazen, spiegels, olie, ringen, vuur, kinderen, vogelen?

Wat was gemeinzamer, voor die toekomstige dingen wilden weeten, of vermiste goederen weder krygen, dan tot duivel-jagers te loopen, waar voor zich byzonder de priesters uitgaven? Dan gebruiktenze hier toe een bekken vol water, in welk goude en zilvere platen en kostelyke gesteenten zonken, met bezondere merk-letters geteikent. Over den bekken wiert de gewoonelyk toverwoorden uitgesprooken, om den duivel te roepen. Dan stelde de besweerder voor 't geen wilde weeten. Naauwelyks was de voorstel geeindigt, of een fluistering rees op uit het water, en beantwoorde 't vraag-stuk.

...ery met ...ekken:

Anderfints zetten ook de gochelaars ronde kruiken vol klare vocht, en aangestookene wasse-kaersen rondom. Als de duivel met mommelende woorden was aangeroepen, vraagde de gochelaar na 't geen verzocht te weeten. Vorders hield hy zich stille: alleenlyk trok een kind, of beswangerde vrouw, na de beswoore kruiken: ten einde naauwkeurig bezag 't geen het water vertoonde. En eerlang beschouwde het kind, of de vrouw eenige afbeeldtsels, schynende door de glaze kruik, by welke afbeeldtsels de duivel het voorgestelde beantwoorde.

...krui...:

Met spiegels warenze ook dikwils doende, in welke, na voorgaande gepreveld eunjer-zeggen, zulke verschyningen te zien waren, die uitdrukten de vereischte zaken. De Kaisar *Didius Julianus* gebruikte zulke spiegels; en bespiegelde aldaar 't geen namaals gebeurde. *met spiegels:*

Pausanias, een Grieksch schryver, gewaagt eener fontein voor de tempel der afgodinne *Ceres:* in welke fontein een spiegel by dun touw lieten neder zinken die zwaare krankte hadden, en zich zelf beschouden: wanneer de spiegel een lyk vertoonde, quamen niet op; maar een gezond lichaam, wierden gezond. *met fonteinen:*

De waarzeggery geschiede aldus met olie en roet: beide onder malkander gemengt streek de tovenaar op de nagel van een onbesmette jonge. Thans hield hy den nagel tegen 't brandende zonnelicht: 't welk zoodanige afbeeldtsels maakte, dat het vereischte in de zelve af te meeten was. *met olie en roet:*

Zomtyds hingen de duivel-jagers een goude ring, slingerende tusschen de vingers door 't water, en oordeelden uit de beweeging van 't geen wilden weeten. *met een goude ring:*

Zomtyds wierpenze drie steenen in stil staande poelen: en voorzeiden uit de drie ringen, die, in de beweeghde vocht, by de geworpen steenen gemaakt, door malkander gierden. *met steenen:*

Varro, de geleerdste van alle *Latynen*, verhaald: hoe een toverende jongen uit het water vyftig vaerzen las, behelzende 't begin, voortgang en uitslag des langduurigen oorloghs, welke *de Romainen* met *Mithridates* zouden voeren. *met water:*

Dicht onder de Lacoonsche stad *Epidamnus* lag het moerasch aan *Juno* toegewyd: alwaar de ingeworpene meelkoeken te vooren beduiden geluk of ongeluk; *met meelkoeken.*

geluk; want indien 't moerasch de koeken behield, beteikende iets goet: wanneer uitwierp, quaat.

En hoe gemein was vorders 't hoofd te dekken met een toegevouwen doek: boven op te plaatzen een pot vol water: thans binnens monds te mompelen het geen wilden weeten? Want indien 't water over-ziede, beteikende geluk; doch het tegendeel, als koud bleef.

met een pot:

De ontdekking vorders van dieven en diefstal, welke zich *de Japansche papen Janambuxi* en *Gengues*, door tover-konstenaryen aanmatigen, ging bereeds voor meer dan twee duizend jaren op d' Asiatischen bodem in swang. Ten dien einde sloegenze een byl in een ronde paal: en, na voor af gewoonelyke toover-woorden hadden geprevelt, noemden de namen der verdachte aan de diefstal. Als de naam des schuldige uit de mond viel, schudde de byl of beweegde zich rondom.

met een byl:

Byna op gelyke wyze ging het toe met een zeef, in wiens hout de punten van een schaer staken: beide tusschen de duimen der beugel hangende: spraken deeze zinnelooze woorden, *douwima*, *touwima*, *entimmemaus*: hier na volgde d' optelling van alle op welke vermoeden viel. By wiens naam de zeef draaide, wierd voor de dief gehouden.

met een zeef:

Wonderlyke kueren rechtenze voort uit met een ezels-kop boven kolen, niet zonder bygeloovige potzen, gebraden. En immers zoo gekkelyk droeg het zich toe met der hanen waar-zeggery. Op een opene vlakte wierden wyd en zyd koorn-korrelen neder geleit, en onder ieder een verscheide letter. Dan bragt men een haan, die lang gevast had, in het perk. Hier past ieder op, naspeurende wat korrelen vervolgens op nam: waar uit dan bazen, de letters zamenbrengende, 't geen zochten.

met een ezels-kop:

met een haan:

En wat kracht schreevenze niet toe aan man-kops zaden, in 't vuur geworpen? Aan wierook en meel-koeken? Hoe veel bezondere opmerkingen op het vliegen en geschrei van vogelen? Op het huilen der wolven en honden? Op het swermen der beijen? Op nare stemmen in de lucht? Op getalen, lootingen en droomen? Op spooken en beswееringen? Op handt-kykeryen, weerlichten, staert-sterren en 's hemels loop?

met man-kop:

met vogelen.

De oude *Grieken* houden gezamentlyk *den Persiaan Zoroaster* voor de voornaamste uitvinder deezer duivelsche konstenaryen; doch dat zedert *Osthanes*, die 't magtig heir van *Xerxes* volghde, *Zoroasters* vonden in *Europe* afbragt: over welke vonden *Democritus* namaals wydloopige uitleggingen maakte, ontleent ten grooten deele van *de Pheniciers*, *Apollonica*, *Captidenes* en *Dardanus*. Zulks de rechtzinnige oudheit alhier uit een mondt spreekt: erkennende *de Assyriers*, *Chaldeen*, *Persen*, en 't vordere oosten, onder welk ook *China* en *Tartaryen*, voor eerste waar-zeggers en duivel-jagers: zulks geensins te verwonderen is, dat *Japan*, als noch stekende in een botte heidendom, zulk vuil slagh van menschen overvloedigh voed: en buiten twyffel uit haar eerste herkomst-plaats herwaarts over gebragt heeft.

Wie de[...] ste tove[...] en waa[...] zeggery [...] vonden [...] heeft.

Doch *de Nederlandtsche gesanten Frisius* en *Broekhorst*, verquikt aan den lichaam met het middaghmaal, en na den geest met de vreemde vertelling van de Japansche papen *Janambuxi*, klauterende ten top der hooge en altydt besneeuwde bergh *Fusinojamma*, reden uit het dorp *Jussiwarra*, langs zand-duinen door *Farri*. De gemeine wegh was zeer zavelig: weshalven afsloegen na een effen gras-weide, bespoelt van *d'Oceaan*. Deeze weide bragt haar tot *Nomatz* een groot vlek. Voort gereist quamen tot *Missima*, gelegen aan de voet des gebergte *Faccone*. De weg na *Missima* was boven gemein lustigh, weder-zyds vol boomen. *Missima* zelf, voor acht maanden afgebrandt, wiert wederom met nieuwe huizen herbouwt. Alhier vernachten de gesanten.

Nederl[...] sche ge[...] ten ve[...] deren h[...] reis.

Missim[...] gebran[...]

's Morgens wierden verscheide paerden gehuurt, om *de Nederlanders* en *Japanders* over 't moeijelyk gebergte *Faccone* te voeren; want de last-paerden dapper afgesloost, en de nieuwgehuurde gewend waren den gevaarlyken berg *Faccone* over te stappen, als daar toe enkelyk gehouden. Alles vervaardigt zynde reden ten zeven uuren ten bergh op, en geraakten door verscheide

Gesan[...] huuren [...] sche pa[...] den.

ſcheide dorpen, niet zonder moeite en gevaar, 's namiddags binnen het vlek *Faccone*, gelegen op een verheven gebergte, rondom met verhevener bezet, aan de kant van een verſch water, met ſchuiten bevaren; maar zonder viſch: ter zommiger plaatzen was 't water zeventig en tachentig, ja elders tnegentig en honderd vademen diep.

k Fac- ...oeda-

Na gehouden maaltydt vertrokken door een poort aan 't einde van 't vlek. Alhier lag een ſterke bezetting: om te verhinderen, dat niemant te paerd, of in norimon gedragen, door reiſde, het en zy een aanzienelykſte *Japans* Heer. Aan de poort ſtondt weder-zyds een wacht-huis: binnen had het vierkante vertrekken, van bequaame ſlaap-plaatzen voorzien: aan de muuren hingen het geweer, vuur-roers, picken en ſnymeſſen. De ſoldaten zitten ter aerde neder, met de beenen kruis-gewys onder het lyf. Zy hebben een ſpel *pifan-go*, niet ongelyk ons ſchaak-ſpel, waar toe groote overleg vereiſcht. In deeze oeffening brengen veel tyd door, onder d'afdaken van haar wacht-huis. Anderſins drinken ook ſterk tabak: of oeffenen zich in drillen met de piek, ſchermen met den degen, en doel-ſchieten met de hand-bus. Aan d'eene zyde des wacht-huis hangt een verlakte lantaerne, met geſchildert fyn doek in plaats van glas: ter ander kant ſteekt een vaandel uit, vertoonende 't wapen des Kaiſars, als ook van de hopman der bezettelingen. Weder-zyds ſtaat een ſoldaat op de ſchild-wacht, de een gewapent met een vuur-roer, en d'ander met een piek.

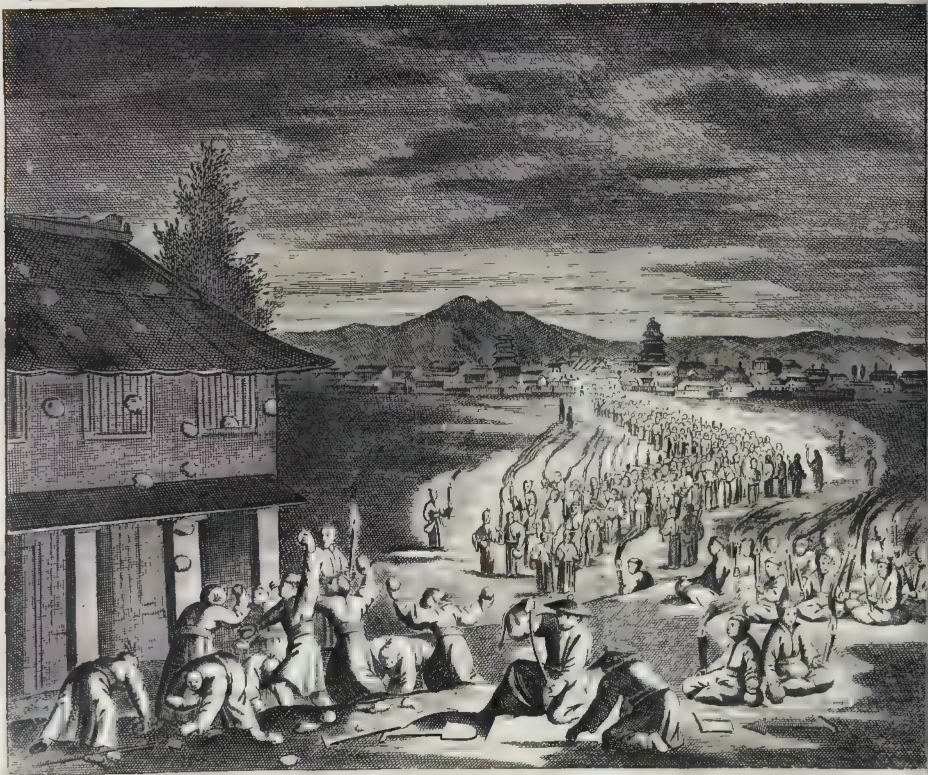
t aan ...ne, toe ...bezet.

Beſchryving der Japanſche ſchildwachten.

Vorders langs het water, aan wiens kant *Faccone* leit, ſtaan ſtrand-waart drie Japanſche papen-kerken. Tot de zelve ſnappen de reizigers heen en weder in: voorzien zich om twee of drie duiten van een briefjen: welk terſtont

Wonderlyke manier van briefjes te koopen voor de afgeſtorvene.

 tuſſchen

tusschen de steenen aan het gezeide water steeken. Door dusdaanige verrichting, gelyk droomen, krygen de zielen harer afgesturvene vrienden vrye toegang, om uit dit water te drinken.

Hoe de Japanders de zielen der afgesturvene eeten voorzetten: en andere wonderlyke zedèn.

Andersins brengenze ook bezonderlyk twee dagen in oogst-maand toe, om de geheuchenis der geesten te vieren. 't Gaat aldus toe. Tegen de nacht worden veel lampen, verscheidentlyk geschildert en geciert, in de deuren opgestooken. Thans wandelen het vlek of stad rondom; zommige uit gods-dienst, zommige om te kyken. Met den donker treden na buiten: alwaar d'afgesturvene geesten ontmoeten ter bestemder plaats, gelyk zich inbeelden Hier spreekenze de zelve aan, hoewel niemant zien. Wellekom, wellekom, gaat de gemeine kreet op. Hoe lang hebben wy uwe tegenwoordigheit gemist? Zet u hier neder: versterkt u zelven met spyze, vermoeide, door de langwylige reis. Naauwlyks gezeit, of plaatzen rys, boom-vruchten en andere eet-waren ter neder. Die min van vermogen zyn, warm water. Na een uur vertoevens, niet anders of op het einde der maaltydt wachten, noodigen de afgesturvene zielen na haar huizen. Wy gaan, roepenze voor uit, om de vertrekplaatzen op te schikken, en een kostelyke maaltyd toe te disschen. Wanneer nu de twee dagen voorby zyn, stapt het volk met aangestookene fakkels ter stad uit, ten einde de geesten by duister niet struikelden. Deeze aldus uit geleidt, keert ieder t'huiswaart. Dan moeten de huizen en bezonder de daken aanhouden. Men hagelt tegen de zelve met steenen, ten einde niet elders een zieltje haar verschuil; want alle zielen hebben niet langer verblyf als twee dagen: andersins meinen, dat onheil toebrengen. Ondertusschen zyn over de zelve met barmhertigheit ontsteeken: vreezende, indien achter aan alleen komen, lichtelyk den weg na het paradys mis loopen, of door een zwaare slagregen om hals raken.

't Pa-

...elegen- ...van het ...nsche ...dys.

Het Paradys vorders oordeelen afgelegen te zyn tien duizendmaal duizend en duizendmaal duizende mylen: welke wegh de geesten in drie jaaren ten einde brengen: waarom dan twee dagen tot nieuwe krachten onthaaldt moeten werden. Ter zelver tydt maakt men insgelyks de graf-steden schoon; waar toe *de Bonsii* de hand leenen; doch rykelyk betaaldt. Niemandt is zoo arm, die niet zoo veel geldt by een schraapt, hy krygt het hoe hy het kryght, dat geen verzoening voor de afgesturvene zielen van zyn bloedt-vrienden doet: en de hulp *der Bonsii* tot zoodaanige verrichting koopt.

...zeer ...rlyke ...oor de ...land- ...esan-

De gesanten *Frisius* en *Broekhorst* dan verreisden uit het vlek *Faccone;* ontmoeten eerlang een moeijelyk gebergte. Zy hadden nu den top onder de voet, wanneer op een steil-afgaande wegh duizend gevaar liepen. Deeze wegh was steenachtigh, en op zommige plaatzen naauwelyks twee voeten breed: aan de eene kant verhief zich de bergh met afgebrooken steilte hemelwaardt: aan de andere lagen valleijen van onmeetelyke diepte. Een duiselachtige had licht te pletteren gevallen. En het scheelde weinig of dit ongeluk trefte den dienaar van *Frisius:* hy lag bereeds buiten het pad afgezakt; maar greep t'zyner geluk het paerds-toom: welk dier voegen vast hield, dat weder op het pad geraakte.

...bin- ...e stad ...uro.

Des avonds quamen behouden binnen *Oudauro.* Dit is een schoone stad: ter zyde vertoondt haar het heerlyk slot, met steene wallen rondom opgehaalt. De toorens steeken verre af. *De Japanders* binnen *Oudauro* verhaalden: dat voor weinigh jaaren een vreesselyke aerdbeving het gewest aldaar wyd en zydt dapper schudde. Behalven de onwaardeerlyke schaade aan huizen, toorens en kerken, verzonk de gantsche vesting. De aerde gaapte ysselyk: en sloot het logh met opgeworpen modder wederom toe. Boven op deeze modder stond de nieuwe sterkte gebouwt.

...beving ...n Ou- ...

Japan- ...stad, ...inkt.

Doch 't is voor *Japan* geensins ongemein, dat gantsche steden en landen of om gekeert worden of verzinken. Aan den berg *Faccone* lagh eertyds een uitmuntende stad, binnen weinig uuren in d'afgrond verslonden met menschen, beesten en gebouwen. Een grondelooze poel, langs welke *de Nederlandtsche gesanten* heen trokken, liet slechts een overblyfzel van Gods vervaerlyk oordeel.

Wegens de oorzaak des aerdbevings zin-twisten *de Japanders* onderling. De meeste hellen over tot haar gewoonelyke beuzelingen. Vercieren een groot zee-wanschepsel, welk zyn staert dier voegen tegen strand slaat, dat alles kraakt en dreunt. Het is waar, de oude Griekſche en Latynsche natuur-kunders komen alle in het navorschen van deeze ysselyke beweging niet over een. Het schynt of 't menschelyk vernuft bedwelmt staat, en uit de redens-zetel gelicht wordt door het onder-aerdtsche schudden. En voorwaar, wie zoude niet verzet, ja zinneloos dwalen, die des werelds gronden sidderen ziet? *Het gevoelen der Japanders wegen d'oorzaken des aerdbevings.*

Ik zal hier woorden ontleenen van de twee voornaamste wyzen, *Plato* en *Seneca.* De eerste spreekt aldus, daar hy handeldt wegens de oudheidt *der Atheniensers: 't Is geschied, dat door een schrikkelyke aerdtbevingh en inbreuk van water, geduurende dag en nacht, de aerde verzinkende,* (te weten alwaar nu *de Middellandsche zee* is) *uwe strydbaare voorouders inslokte: en het eiland Atlas onder een woeste zee het hooft haalde.* d'Andere voert deeze taal: *Gy ziet gantsche landtschappen uit haar plaatzen gerukt: en over zee leggen, daarze vast landwaren. Alzoo heeft de zee Spanje van Africa gescheurt. Alzoo is Sicilie van Italien afgerukt. Ons geheugt, hoe akkers en velden, van een gesmeeten door aerd-beweging, verlooren gingen. Want als de wind, in de boezem der aerde beslooten, begint te twisten, en op uit-barsten te denken, stootze tegen de kanten aan, binnen welke verschuilt. Deeze kanten worden zomtyds zoo vreeselyk geschud, dat alles overhoop valt, het geen boven op gebouwt staat. Men zegt, dat de bergen Ossa en Olympus, aan malkander vast geweest, door aerdbeving geweken zyn. Plinius* doet hier by: hoe d'alderhoogste

Plato in Timeo.

Senec. Nat. Quæst.

Plin. lib. 2. cap. 91. 92.

hoogste berg *Cibotus*, met de stad *Curite*, als ook de vermaarde steden *Sipulum* en *Tantalis* in *Magnesia*, *Galanis* en *Gamales* in *Phœnicia*, de verhevene toppen *Phegium* in *Mooren-land*, de steden *Pyrrha* en *Antissa* by het meir *Mœotis*, *Elice* en *Bura* in *de Corintische bogt*, na d'afgrond weg zonken. Van *Elice* en *Bura* zingt de vermaarde dichter *Ovidius* aldus. Ik zal zyn vaerzen uit het Latyn in 't Nederduitsch vertalen.

Indien gy zoekt, waar in Achaia stond,
En Elice en Bura: zultze vinden
Diep onder 't water op der golven grond.
De schippers zyn gewend, by stille winden,
Te wyzen aan d' aeloude wallen,
Met volk en huizen neergevallen.

Pausanius verhaald, dat *Elice* en *Bura* verzonken zyn, zeven en dartigh jaar voor de geboorte van *Alexander de Groote*.

Oorzaken der aerdbeving worden verscheiden gesteldt.

Vorders, belangende de aerdbevings oorzaaken, verscheelen de wereld-wyzen. *Democritus* meinde, dat het regen-water, in onder-aerdtsche kuilen neder-gezonken, de aerde deed zwellen: wanneer de kuilen overborrelden, en den boven-grondt op lichten. *Thales Milesius* gevoelde: de aerde te dobberen op het water, en te gelyk met de golven te schudden. Doch het gemein gevoelen van de gezontste natuur-kunders steldt de aerdtbevingh veroorzaakt door winden, beslooten in onder-aerdsche hoolen; welker zweet-gaten gestopt zynde, trachten de winden elders uit te breeken: het zy de winden te vooren by de gapingen der aerde in sluipen, en zoo diep door dringen, dat niet te rugge konnen keeren: het zy de aerde, in zich zelf droog, doch van regen-water bevochtigt, binnen haar schoot veel dampen voort brengt; waar toe niet weinig helpen de onder-aerdsche warmte en boven de zonne-stralen.

Rechtzinnig gevoelen van Aristoteles wegens de aerdbeving.

Dit gevoelen houdt *Aristoteles* staande met verscheide redenen: om dat, namentlyk, de zwaarste aerdbevingen voorvallen by stil weder, de winden by de hollen der aerde ingesloopen zynde. Om dat voornamentlyk by herfst en lente geschieden, wanneer de meeste winden waaijen. Om dat de aerdbevingh niet op houdt, 't en zy elders winden uitbarsten. Om dat de aerde dikwils schyndt te loeijen, wegens besloote winden, en die landschappen meest met deeze beweegingen gequelt, welke voos, hol, bergachtigh en aan zee gelegen zyn: waarom dan zandige middellandsche gewesten alderminst dit schudden gevoelen.

Vorders verscheelen de wereldt-wyzen, in het aanteikenen van de verscheidentheit der aerdbevingen: sommige tellen driederhande, sommige zeven. Onder de driederhande worden gerekent, eerstelyk, een schudding, door welk het aerdryk, na de wyze van een hobbelende schuit, heen en weder beweeght, tot neder-storting der gebouwen. Ten tweeden, een klopping, die de gronden doet opryzen en zinken, ter oorzaak de besloote wind boven opening zoekt. Ten laatsten, een gaping, waar door de aerde van een scheurt, en de bovenste gronden inslokt. Doch de schryver van *'t wereldboek*, aan *Alexander de Groote* toegeeigent, teld, behalven de drie verhaalde soorten des aerdtbevinghs, noch vier andere op: te weten, een schudding, die tegen malkander stoot: een uitbarsting by scheuren: een onderaerdtsche loeijing: een schielyke omkeering.

Verscheidentheit der aerdbevingen.

Belangende de duurzaamheidt der aerdbeving, leert d'ervarentheit, hoe zomtydts dit schudden by poozen ophoudt: zomtydts zonder ophouden duurd tot veertigh dagen, na de beslootene winden en bovenste grond dunder, of beide dikker zyn: zulks de winden lichter of bezwaarlyker uitwazemen.

Hoe lang duuren ...

De voor-teikenen van aerdbevingh worden verscheiden bevonden. Want als de zelve aanstaande is, zal de lucht ongemein stil wezen: ter oorzaak de stof der winden of niet voortkomt uit de aerde, of zich besluit binnen de aerde. Ook verschynt een rechte, dunne en witte wolk-lyn, meest na zonnen ondergang, by helder weder: dewyl de hemel zonder windt en dampen is, welke wolken

Voorteikenen der aerdbevings.

voort-

voort brengen, blyft alleenlyk in de lucht duſdanige wolk-lyn. Hier komt by een verheffing der zee, hoewel doodt-ſtil is. In de putten wordt gevonden ſtinkend'en zout water. *Plinius* verhaalt, hoe *Pherœcides*, een Griekſche wereldt-wyze, wanneer water geput hadt, *den Lacedæmoniers* voorzeide de nederſtorting van haar ſtadt, door aanſtaande aerdbeeving. Onderaerdſche dieren, voor af gevoelende beweeghde wortelen, verloopen elders met menigte. De zon verduiſtert, hoewel niet betrokken is met wolken.

Hiſt.

'lgen op ...rdbee-

't Gevolg op d'aerdbeeving laat den aanſchouwer door verbaaſtheidt wegh gerukt. Want wie zoude niet zidderen, wanneer hy voor verſchrikkelyke graf-ſteden van verzonken huizen, dorpen, ſteden, ja gantſche Ryken ſtaat? Wanneer eilanden, uit de zee opgeborrelt, bezichtight? Of bergen verplaatſt? Of vaſte kuſten door wateren omringt? Of eilanden aan't vaſte land gehecht? Of vlammen en ſulfer-ſtroomen, by gaapingen der aerde uitgeworpen? Of aſſchen en puin-ſteenen wyd en zyd mylen weghs over zee en akkeren verſpreidt? Of ſtroomen van boezemen veranderdt? Of beſmettelyke ziekten op d'aerdbeeving gevolgt, door verrotte winden, by geborſte gronden uit gevloogen, tot vergiftiging des luchts? Duſdanige jammeren ſmaakt *Japan* zoo nu en dan eens.

...ikkely- gele- ...eit in ...n door ...bee-

En ten einde de Japanſche ongemakken levendigh beſpiegelt mogen werden, zal ik van zichtbare getuigen ontleenen twee verſchrikkelyke aerdtbeevingen, welker eerſte voor omtrent anderhalve eeuw *Bononien*, en d'ander onlanghs *Illyrien* voelde.

...ikkely- ...rdbee- ...tot Bo- ...en:

Den geleerden *Philippus Beroaldus* woonde op 't jaar vyftien honderdt en vyf binnen *Bononien:* wanneer, den laatſten der winter-maandt, 's nachts ten elf uuren, een wydluftig gedruiſch en afgryſelyk dreunen de Bononienſer burgers zeer ſchielyk wekte. Eerlang ſtorten hier en daar ſchoorſteenen en muuren ten gronde neder. Binnen weinigh uuren evenwel bezadighde d'onderaerdtſche hevigheit; doch die na drie dagen, tuſſchen negen en tien uuren des avondts, diervoegen hervatte, dat het einde aller dingen ſcheen voor de deur te ſtaan. De afgronden loeiden: de boven-gronden ſchudden: minder en groote gebouwen plotſten neder. Een naare duiſternis verdubbelde den grouwel. De helft van het paleis der Prinſen *Bentivoli* viel met zulk een ſlagh, dat *Bononien* dreunde. De kerken toegewyd aan *Jacob*, *Peter*, en *Franciſcus*, kreegen zeer wydt gapende reeten aan de zyd-wanden. Het toren-werk ſtorte meeſt ter aerde. Niet een ſchoorſteen bleef ſtaan. Allengskens nam de aerdbeeving af: doch echter zoo nochtans, dat ettelyke nachten achter een de grond ſlaauwelyk ſchudde. Weshalven een merkelyk aantal menſchen zich op 't veldt onder tenten onthielden, geduurende de gantſche louw-maandt. De meeſte deezer vluchtelingen ſneuvelden aan heete koortſen. Vyftien dagen na de tweede aerdbeeving, hervatte een derde, welke byzonder 's nachts opſtak, en naauwelyks na twee en veertigh dagen bedaarde: wanneer bereedts onwaerdeerlyke ſchaade had veroorzaakt. Vorders verhaalt *Beroaldus:* hoe zyn buurman, *Fulcus Argelatus*, zulk een ſchrik kreegh door deeze aerdbeevingen, dat zyne zinnen byſter wierdt: zich zelf dapper queſte in de ſtrot: en eindelyk uit een venſter te pletteren ſprong.

Yſelyk ſchudde ook onlangs *Ragouſa.* Het onheil verhief zich, by ſchoone zonne-ſchyn en ſtil weder, den zeſten van gras-maandt, op 't jaar zeſtien honderdt zeven en zeſtigh, des morgens tuſſchen acht en negen uuren. In een oogenblik ſchudde de gantſche ſtadt. *Joris Krook*, by d'algemeine Staaten *des Vereenigden Nederlandts* afgeſchikt, om verblyf-plaats te neemen aan het Turkſche Hof tot *Conſtantinopolen*, had een boven-vertrek tot *Ragouſa:* welk inſtortende, hem, zyn gemaalin, predikant, ſtaat-juffrouw, kindt en dienſt-maagdt verpletterde. *Jacob van Dam*, die tot *Smirna* het bewind over de Nederlandtſche koophandel zoude bekleeden, onthieldt zich binnen 't zelve huis; doch in een

noch tot Ragouſa.

beneden-kamer. Deeze nevens zes andere vluchten onder een steene trap. Hy was naauwelyks half gekleedt uit zyn kamer gevloogen, of de zelve storte met drie verdiepingen plotselyk neder. Duisternis en onweder verdubbelden 't grouwel. Zoo ras een weinigh opklaarde, springt *van Dam* te voorschyn na het vertrek, alwaar *Krook* huisveste. Hy schreeuwt, zoo luid konde: en luistert eindelyk, of iemands stemme vernam; doch hoorde geen geluit: waar uit licht bezefte, dat ten morselen lagen onder het nedergestorte huis. Hy zelf dorst aldaar niet lang vertoeven; want de gescheurde muuren heen en weder slingerden, door vreeselyke storm. Weshalven na buiten liep; doch geen klein gevaar: dewyl hier en daar groote brokken van boven plotsten: en beneden 't aerdtryk diervoegen gespleeten lagh, en noch spleet, dat by honderden afgronden in de straaten zich opdeeden. Hy klom, nevens zes met-gezellen, over de gevelde gebouwen: en geraakte, na veel moeite en uiterste nood, buiten *Ragousa*. Onder weeg verpletterde een van het gezelschap. Maar buiten de stadt stondt het niet min ellendigh gestelt. Zwaare brokken lagen van de rotsen af geslagen over paden en akkers. Zulks aldaar gestuit wierden, om vorder te vluchten. De stadt ondertusschen stond aan alle kanten in lichte vlam. Men verwacht ook alle oogenblik dat drie kruittorens zouden aangaan: welke slag buiten twyfel d'overgebleevene ten morselen zoude vermalen. Ondertusschen nam noch aerdtbeeving noch onweder af: terwyl de gevluchte na buiten onder den blaauwen hemel, zonder eeten en drinken, nacht en dag verbleeven. Weinig waren de gezonde: 't meeste getal kermde, jammerlyk gequetst. En 't en zy een Venetiaansche schipper, in de haven, eenig broodt verschafte, veele waren van honger vergaan. De schipper had ook groot gevaar geloopen, alzoo 't water drie maal wegh liep, en de haven droogde: waar op 't schip in opene reeten neder zonk, en geweldig geschud wierd. Thans keerde de zee met zulk een barst te rugge, dat, duizend om een, het schip niet te flarsen tegen de grondt of wal drukte. Vorders stierven veel van pyn en honger, die hier en gints onder gestorte balken en muuren beklemt, niemand vonden die haar redden wilde, 't en zy voor groot geldt. *Van Dam* hadt zich begeeven binnen scheeps boort: alwaar groot gevaar liep, wegens een na by staande kruidttoren: wanneer, den achtsten des grasmaands, drie hondert *Turken* en *Moorlakken*, op paerden en muilen, den berg af zakten na *Ragousa*. In de poort vondenze eenig tegenweer; maar maakten met sabels en vuur-roers zoodanig ruim baan, dat de vrouwen van boven neder in de haven sprongen: het man-volk afgemaakt, en veel roof uit de bouw-vallen wegh gesleept wierd. Op den zesten dagh begon d'aerdtbeeving een weinigh te stillen. Waarom *van Dam* zich stadwaardt begeeft, om te verneemen na zyn pakkaadje, en vordere geschenken, by *Krook* in bewaaring voor den Turkschen Kaisar. Het was noch zeer ellendigh aldaar gesteldt; want de aerdtbeeving hield noch, hoewel slaauwer, aan: de brandt was niet geslist: de stadt vol struik-roovers: de wegen met lyken bezaaid, welke of in bloed zwommen, of half gezengt, of verbrant lagen: en een ondragelyke stank veroorzaakten. *Van Dam* vond nu ettelyke arbeiders bezigh met allerley gereedtschap: ten einde de goederen, onder de puin leggende, ten buit maakten. Met deeze gaat hy een verdrag aan: namentlyk, datze om de helft na 't vermiste zouden graven. Twee dagen warenze bezigh; doch vonden, wegens de hoogh opgeworpen puin, zoo weinig, dat zedert het werk lieten steeken. Van zes duizend menschen bleeven naauwelyks vyf hondert by 't leven. Onder de dooden waren styf zestien honderdt door de vlamme gesneuvelt.

De Nederlandtsche gesanten *Frisius* en *Broekhorst* (om weder te keeren tot de Japansche togt) vertoefden een nacht binnen *Odauro*: en, na dat bezichtigt hadden de plaats waar 't oude slot verzonk, en een nieuw boven het verzonken getimmert stondt, vertrokken den dertigsten van winter-maandt, over verscheide rivier-spruiten, door ettelyke gehuchten, na *Hedo*, en voorts op *Oiso*. Zedert ontmoeten de stroomen *Barrieuw* *Vorder[e] Japansc[he] togt.*

rieuw

rieuw en *Sanamicauwa:* over beide geſcheept, geraakten door de vlekken *Firaski*, *Banio*, *Tamra* en *Foviſſauwa*.

[...]bry- [...]van de [...]el To- [...]a.

Deeze wegh had naauwelyks iet beziens waerdigh, als een groote tempel, toe-gewydt aan *Toranga*. Langs de vier hoeken des bovenſten daks ſtaken even zoo veel leggende oſſen by de kanten uit. De oſſen gaven een groote glans, dewyl cierlyk verguld blonken. Het af hangende dak ſprong ruim zes voeten over 't muur-werk. 't Gantſche gebouw was meeſt vierkantigh. In ieder vak ſtonden vier zwaare ſchuiven, beſchilderdt met de voornaamſte helden van *Japan*, welker daden de liedzingers langs de wegen en huizen om een aalmoes uit-kraaijen. Boven de ſchuiven ſchuilen halver wegh venſteren, van teen gevlochten; want het bovenſte leit onder het af hangende dak, het benedenſte ruſt op de ſchuiven, tuſſchen een wit geplaiſterde wand. Buiten om loopt een vierkante muur, uit ſteen op-gehaalt: de boven-kant vertoond ſchuine borſt-weeringen. De binne-wand is effen beſtreeken. Ter zyde leit het huis van d'opperſte *der Bonſii*, welker top toorens-gewyze by den tempel af ſteekt.

De afgod binnen den tempel word genaamt *Toranga*. Deeze was eertyds een jager op *Corea:* onthield zich meeſt om de Coreaanſche hoofdt-ſtad *Pingjang*, eenige eeuwen voor de tyd, dat de Chineeſche Koning *Hiaovus* het half eiland *Corea* onder de knie kreegh, en tot leen-verheffing bedwong. Ook had het noch niet gevoelt de laſtige overlaſt van de *Tatters*, en 't verderf van het vernis *Sanderacha*, waar mede de *Coreanen*, *Japanders* en *Chineeſen* haar huisraadt op-potzen. Anderſins had *Toranga* de Japanſche oorlogs-god, lichtelyk *Corea* verloſt van zoo veel zwarigheden, met welke een geruime tyd worſtelde. *Toranga* dan vond geen werk genoegh op *Corea:* weshalven overſcheept na *Japan*. Alhier was een bloedige dwingelandt, die verſcheide

Beſchryving van d'afgod Toranga.

Koningen drukte, en alles te vuur en swaerd verwoeste. Medelyden had *Toranga*: geswindt gespt hy het harnasch aan: ontbied hulp-benden uit *Corea*, toenmaals genaamdt *Leaotung*. Ieder landschap aldaar leverde volk uit. Het gewest *Kinki*, binnen welke de stadt *Pingjang*, bragt alder-eerst veel soldaten aan boord, om na *Japan* af te steken. De vordere zeven landschappen *Hoanchai*, *Kiangyuen*, *Ciuenlo*, *Kingxan*, *Changoing*, *Kaokiuli* en *Pingan* haalden ook veel magt by een voor *Toranga*. Eindelyk ging de stryd op *Japan* aan: in welke *Toranga* 't veld behield: en nevens den Japanschen dwingeland acht Koningen, des dwingelands helpers, versloegh. Hierom vertoond het beeldt des zelfs acht armen, welker vuisten gewapent zyn met knods, zwaerdt, moordt-priem, sabel, vuisthamer, booge, piek en stamper. *Toranga* staat recht tegen hem over: heft den rechter hand op ten slag met een byl. De rechter voet betrapt het middel-lyf van een vuur-spouwende kopere draak, de slinker den staert. Tusschen *Toranga* en den dwingeland word gezien, weinig achterwaarts, een langwerpig vierkante muur: 't bovenste vak, alwaar 't wapen van *Toranga* ingehouwen is, vertoont een witte stier te vier voet rennende. Onder dit wapen is een plaats vol Japansche letteren. Volght een tweede vak, welk een hert begrypt met een gekroont menschen hooft. Beide de stier en 't hert bidden *de Coreers* gods-dienstigh aan. Het gantsche werk heeft ten steun een zeer hooge outaar, met verscheide kostelyke lysten konstig gesneeden. Onder staan ettelyke vierkante zuilen, waar op 't een en 't ander rust. Deeze *Toranga* word gehouden voor een van de eerste Japansche Kaisars: wiens wapenen, zeer gelukkig gevoert, de verdeelde Koningryken in de schoot van zyn alleen-heersching deeden zakken. By tyd-verloop is hy door *de Japanders* onder 't getal der Goden gebragt.

Hoe To[...] ga een [...] wierd.

Alzoo

Alzoo wierdt *Basanwow* eertydts voor een oorlogs-god ge-eert onder de *Duitschers. Trithemius* verhaald: hoe *Basanwow*, jongste zoon van *Diocles*, Koning *der Sicambers*, zyn vader in het Ryk gevolgt, zwaare oorlogen zeeghaftigh voerde: de volkeren om *Trier* en *Ments* zich onderwierp: den magtigen Heer *Thaboryn* versloeg: en zyn landt eigende. *Basanwow* zat nu op den throon in het zes en dartigste jaar: wanneer lust kreeg na goddelyke achting. Ten dien einde beschryft hy een algemeine dag-vaert uit. Alhier ter vergadering in kostelyk gewaadt gestapt, pakt zich schielyk weg: en, dewyl niemant wist waar vervloogen was; wierd geoordeeld hemelwaart geklommen te zyn: weshalven zedert voor d' oorlogsgod is aangebeden by onze heidensche voor-ouderen.

Chro. … *Ba-* … *w.*

Maar de Gesanten *Frisius* en *Broekhorst* lieten den tempel van *Toranga* ter zyden leggen, en vervorderden haar reis uit *Fovissawa*, door *Toska* en *Fundaga*, na *Cammagawa*, alwaar vernachten. 's Morgens vertrokken met koud weder langs de strand der *Oceaan*. Tegen den middag ontmoetenze een adelyke me-vrouw, 's Kaisars volle nicht: welke na *Miaco* verreisde, om aldaar te trouwen met de naaste aan den *Dayro*. Haar gevolg was boven gemein kostelyk. Zommige groote Heeren zaten op paerden, met goud-borduurde zadels, en toomen vol paerlen en diamanten. Andere dienaaren liepen te voet, niet zonder prachtighe livreijen. Eenige krygs-knechten voerden pyl en boogh: ettelyke vuur-roers: ettelyke picken.

Groote staatsie der Kaisarlyke nicht.

Nevens de mannen waren ook adelyke juffrouwen onder 't gevolgh, zittende in cierlyke wagens, voort getrokken van ossen of ook van paerden. Voor uit gingen Japansche dienaars, die de ossen of paerden by toomen leiden: de toomen bestonden uit vergulde ketenen. De wagens hadden twee wielen:

Beschryving der Japansche wagenen.

zommige achtkantig; maar de meeste vierkantigh. Ter zyde voor de wielen hingen trapjens, om by een deur in te treden. 't Verdek liep in 't midden spits tot malkander. Ieder hoek vertoonde een leggende draak, met gapende bek na buiten. Uit fijn beschilderd en verguldt doek waren rondtom vierkante schuiven. De kanten, van aardig beeldwerk, vercierden de vakken: en binnen deeze stonden konstige beelden gemaalt. De sleep duurde ruim drie uuren, eer voorby de stil-staande *Nederlandtsche gesanten* trok.

En deeze, haar reis vervorderende door 't vlek *Cawasacca*, en 't stedeken *Sinagawa*, geraakten den laatsten des winter-maandts binnen de Kaisarlyke hooft-stadt *Jedo*. Zy hadden dan afgeleit een groote weg, zedert van *Osacca* te landt reisden. Want van *Osacca* tot *Firaskatta*, maakt vyf mylen: van *Firaskatta* tot *Jonda*, drie: van *Jonda* tot *Fissima*, drie: van *Fissima* tot *Miaco*, drie: van *Miaco* tot *Oets*, drie: van *Oets* tot *Cusatz*, drie en een halve: van *Cusatz* tot *Itzibe*, drie: van *Itzibe* tot *Minacutz*, drie en een halve: van *Minacutz* tot *Zintzsamma*, drie: van *Zintzsamma* tot *Sacca*, twee: van *Sacca* tot *Sicconosiro*, twee: van *Sicconosiro* tot *Cammiammi*, een en een halve: van *Cammiammi* tot *Isacutz*, twee en een halve; van *Isacutz* tot *Iokeitz*, insgelyks twee en een halve: van *Iokeitz* tot *Quano*, drie. Thans voeren de Nederlandtsche gesanten over een inham *der Oceaan*, breedt zeven mylen, na *Mia*. Van *Mia* vorders te land op *Narromi*, doet anderhalf myl: van *Narromi* op *Siriomi*, twee en een halve: van *Siriomi* op *Occosacci*, drie: van *Occosacci* tot *Fiutzawa*, anderhalve: van *Fiutzawa* tot *Accosacci*, twee: van *Accosacci* tot *Goi*, een halve: van *Goi* tot *Josinda*, twee en een halve: van *Josinda* tot *Ftagawa*, anderhalf: van *Ftagawa* tot *Siraski*, anderhalve: van *Siraski* tot *Arei*, een: van *Arei* tot *Meisacca*, over een boezem der zee, anderhalf: van *Meisacca* tot *Fannama*, drie: van *Fannama* tot *Mitzke*, drie: van *Mitzke* tot *Foucorai*, anderhalf: van *Foucorai* tot *Kakingaw*, twee: van *Kakingaw* tot *Nisaca*, anderhalf: van *Nisaca* tot *Kaneia*, even zoo verre: van *Kaneia* tot *Simanda*, een: van *Simanda* na *Fovisjeda*, twee: van *Fovisjeda* na *Ocambe*, anderhalf: van *Ocambe* na *Mirico*, twee: van *Mirico* na *Surunga*, een: van *Surunga* na *Jesare*, twee en een halve: van *Jesare* na *Okis*, een: van *Okis* tot *Jui*, twee: van *Jui* tot *Cambaro*, een: van *Cambaro* tot *Jussiwarra*, twee en een halve: van *Jussiwarra* tot *Farri*, twee: van *Farri* tot *Nomatz*, anderhalve: van *Nomatz* tot *Missima*, anderhalf: van *Missima* tot *Faccone*, vier: van *Faccone* tot *Odauro*, even zoo verre: van *Odauro* tot *Oiso*, insgelyks vier: van *Oiso* tot *Firaski*, twee: van *Firaski* tot *Fovissauwa*, drie: van *Fovissauwa* tot *Toska*, twee: van *Toska* tot *Fundaga*, anderhalf: van *Fundaga* tot *Cammagawa*, drie: van *Cammagawa* tot *Cawasacca*, twee: van *Cawasacca* tot *Sinagawa*, drie: van *Sinagawa* tot *Jedo*, insgelyks drie. Zulks de gantsche reize van *Nangesaque* tot *Jedo* uit maakt drie hondert vier en vyftig mylen: vyf en twintig mylen gerekent zynde tegen een graad. Doch *Nangesaque* en *Osacca* leit van malkander twee honderd en twintig mylen: *Osacca* van *Jedo* honderd vier en dartig.

De reize der Nederlandtsche gesanten, Frisius en Broekhorst, van plaats tot plaats by mylen opgetelt.

Hoe v... Nang... que v... Jedo b...

Zoo haast waren *Frisius* en *Broekhorst* niet aangekomen, en gehuisvest binnen de gewoonelyke plaats, alwaar d'opper-hoofden van *d' Oost-Indische Maatschappy* gemeinelyk verblyf neemen, of lieten aan den grooten gezaghebber *Sickingodonne*, en stee-vooght *Sabroseimondonne*, haar overkomst bekendt maken. De straat, by welke in reeden, was ten minsten vier mylen lang, wederzyds dicht bebouwt, en met drie en vyftigh poorten 's nachts afgeslooten, (want op d'honderd en tachentigste treede staat t'ellekens een poort) eer voor haar herberg quamen.

Frisi... Broek... tot Je...

J E D O vorders leit op vyf en dartigh graden, noorder breedte, en acht en dartig minderlingen, aan een bogt van de Zuid-zee. Voor de stadt leggen verscheide banken en droogten, zulks niet als klein vaar-tuigh na binnen schiet. En hoewel de boezem alhier ondiepe gronden heeft, leverdt nochtans overvloe-

Beschr... ving d... Kaisa... stadt J...

1. Palais de l'Empereur.
2. Palais de ses Concubines.
3. Palais de Iustice.
4. Le Lieu où l'on enferme ses Trésors.
5. Forêt et Iardin.
6. Palais du Frere de l'Emperatrice.
7. Palais du grand Oncle de l'Empereur.
8. Palais du moyen Oncle.
9. Palais du plus jeune Oncle.
10. Palais de son grand Oncle maternel.
11. Palais du Roi de Quieugen et Date.
12. Palais du Roi de Saxuma.
13. Palais du Roi de Bungo.
14. Palais du Roi de Zannoqui.
15. Palais de cinq Princes d'Amacusa.
16. Palais du Roi d'Arima.
17. Palais du Roi d'Omura.
18. Palais du Roi de Tanga.
19. Palais des freres des Rois d'Amanguci.
20. Palais du Roi de Fisen.
21. Palais du Roi de Chiecok.
22. Palais du Roi de Firando.
23. Palais des principaux Ministres de l'Empereur.
24. Apartement du portier du Palais Imperial.
25. Temple de Camis.
26. Temple de Fotoques.
27. Temple des Demons.
28. Palais du maître du Port.
29. Palais du Maître des Doüanes par eau.
30. Tour gardée par 1200. soldats.
31. Temple de Xaca.
32. Doüane.
33. Corps de garde pour 2000. Chevaux.
34. Place où l'on exerce les soldats.
35. Temple de Xantai.
36. Palais du Gouverneur de la partie Meridionale.
37. Deux Temples des Tkoises, tout pleins de petites Statues.
38. Temple des Bulgris, où est l'Idole d'un Diable effroyable.
39. Corps de garde pour 3500. soldats.
40. Palais de l'Intendant de la partie Meridionale.
41. Echauguette.
42. Temple des animaux.
43. Maisons des principaux Pretres.

1. Des Kaisers lust-hof
2. Zyn vrouwen getimmer.
3. Midai, of palais der Kaisarlycke rechten.
4. 's Kaisers schat huisen.
5. Des selfs bosch en tuyn.
6. Paleis van de Broeder der kaiserinne.
7. Van 's Kaisars oudste Oom.
8. Van des selfs middelste Oom.
9. Van zyn jongste Oom.
10. Van 's Kaisars moeders vader
11. Paleis des Koninx over Quaugen en Date.
12. Des Koninx over Saxuma.
13. Over Bungo.
14. Over Zannoqui.
15. Van vyf Prinsen over Amacusa
16. Van de Koning over Arima.
17. Over Omura.
18. Over Tanga.
19. Van de Broeders der Koningen over Amanguei.
20. Van de Koning over Fisen
21. 't Huis der opper heer over Chiecok.
22. Des heers van Firando.
23. Der Kaisarlycke Raeden.
24. Van de Deurwaerder des Kaisarlycken slot.
35 Camis tempel
26. Fotoques tempel.
27. Der Duivelen tempel.
28. 't Paleis van d' haoven-meester.
29. Van de Kaisarlycke tol-meester te water.
30. De toorn by twaelf hondert Kaisarlycke soldaeten bewaeckt.
31. De tempel van Xaca.
32. 't Land-tolhuis.
33. Wacht plaets voor twee
34. Oosen plaet der Kaisarly

44 Temples où ces Prêtres font le service
45 et 46. Deux Palais que le Trucheman Boske ne pût nommer.
47 Temple de Camis et de Fotoques.
48. Palais du Doüanier de la partie Orientale.
49. L'Arsenal.
50. Deux Temples des premiers Empereurs
51. Haute Tour d'où l'on prend garde au feu.
52. Haute Tour de la partie Orientale.
53. Temple du Dieu à quatre têtes.
54. Cloître des plus jeunes fils de l'Empereur.
55. Cloître des veuves Iaponoises.
56. Temple d'Amida.
57. Temple de l'Amida d'or.
58. Pont sur la Rivière de Toukou, et le village nommé Toukoujamma.
59. Deuxième Pont.
60 Maison champêtre de Turodone Grand Maitre des forêts
61. Le Village Tanquarba.
62. Montagne de Tacayama, et une des Maisons de plaisance de l'Empereur.

...aters.
...chten.

35 Tempel van Xantay.
36. 't Paleis des opsienders over 't zuider Jedo.
37. Twee tempels der Ikoisen, vol kleine Beeldekens.
38. Tempel der Bulgri met een vreeselyke Duivel.
39 Wacht huis voor vierde half duisend voet knechten.
40. Opper buurmeester van 't zuider Jedo.
41. Een wacht tooren.
42. Tempel der dieren.
43. Huisen der opper priesters der Bonsi.
44. Tempels der selve.
45. Twee paleisen, die Japansche tolck Nagiram
46. Bosko niet konde noemen.
47. Tempel van Camis en Fotoques.
48 Paleis des tolmeesters over 't oostelyck Jedo.
49. Wapen huis der Soldaten.
50. Twee Tempels der eerste Kaisars.
51. De hooge brand tooren.
52. D'Opper buurmeester over 't oostelyck Jedo.
53. Tempel des vier hoofdigen afgods.
54. 't Klooster van de jonger soonen des Kaisars.
55. 't Klooster der Japansche weduwen.
56. Amidaes tempel.
57. Tempel van den goude Amida.
58. De sluis over de riever Tonkau, en 't dorp Tonkouyama.
59. De tweede sluis over de rivier.
60. Hoeve des woud-heer Turodono.
61. 't dorp Tonquarba.
62. De berg Tacajama met s' Kaisars lust tooren.

vloedigh bot, garnaat, ſchol, ſpiering, aal, en zeer ſmaakelyke oeſters; doch niet als voor duure prys, gelyk ook voorts alle andere lyftogt te bekomen: ter oorzaak de ſtad zeer dicht betimmert, en genoegzaam een wereld vol volk is.

De huizen zyn doorgaans uit klei, en buiten met dunne berderen tegen het inwateren bezet. Behalven 't ontelbaar getal van gemeine gebouwen ſteeken af de koſtelyke paleizen der groote Heeren. Ieder paleis heeft verſcheide aanzienelyke ingangen, onder welke nochtans een boven d'andere uitmunt: die nooit meer als eens word geopent. De oorzaak hier af ziet op 't ontzag voor den Kaiſar. Want als een voornaam Heer een paleis ſticht, bouwt aan 't paleis een poort, welke met planken dicht beſchooten word. De poort is vol geſneede beeld-werk, verlakt en verguld. Mag van niemand gezien: als in zeekere maand, wanneer de Kaiſar hem vernedert, om ter maaltyd te verſchynen in 't nieuw gebouw. Thans worden de beſchuttingen, omgeſlagen, ten einde het verguld niet verblikte, weg gedaan: de Kaiſar gaat en keert alleen door deeze poort. Zedert blyftze geſlooten: dewyl niemant de eer mag genieten, om door te treden, daar de Kaiſar voor eens door trad: alzoo nooit meer als eens in het zelve huis te gaſt verſchynt.

Voorts leit *Jedo* in het landtſchap *Quanto*; en, volgens de meeſte Japanſche ſteden, onbemuurt. De ſtraaten zyn op behoorlyke maate afgedeelt: namentlyk, ieder is zeſtig ykjens lang; (deeze maate maakt twee honderdt Hollandſche ellen) na zeſtigh ykjens ſtaat een poort, des nachts met licht en wacht voorzien: 't geen tuſſchen twee poorten leit, volgens de genaamde afdeeling, word voor een ſtraat gerekent, over welke twee buurt-meeſters ſtaan, die op alle voor-vallen zeer naauw acht nemen: en weeklyk overdraght doen aan d'opper-buurt-meeſter. Zulk afmeeten van ſtraaten grypt niet alleen doorgaans ſtand in de Japanſche ſteden; maar ook in dorpen en vlekken.

Alle inwoonders leven hier en over *Japan* gantſchelyk tol-vry: alleenlyk moet de huis-grondt duur betaald aan de land-heer. De huizen beſtaan meeſt uit hout: weshalven *Jedo*, en voorts alle andere plaatzen, zeer den brandt onderhavig blyven. Zomtyds vernielt de vlamme gantſche ſteden: welke echter altyd van hout herſtigt worden. Ondertuſſchen heeft ieder ſtraat een brand-vry pakhuis, werwaarts de koſtelykſte goederen by vuurs-noodt bergen. De burgers woonen om laegh: de bovenſte vertrekken dienen ſlechts tot ſnuiſteryen.

De berg Tacajama.

Wanneer men uit zee na *Jedo* komt leit de bergh *Tacajama* aan de ſlinkerhandt: en ſteekt verhevene kruinen, met boomen bezet, hemelwaart. Tuſſchen twee geſplitſte toppen barſt een ſteile water-val: en ruiſcht onder een houte brugge langs verſcheide woningen na *d'Oceaan*. Op een der ſpitzen ſtaat de heerlyke luſt-tooren des Kaiſars. Aan de voet van het gebergte doet zich een ſchoone tempel op, den Kaiſar toegewyd: weshalven niemant, onder lyf-ſtraffen, aldaar magh binnen treden, dan de Kaiſar, des zelfs naaſte bloedt-verwanten, en opperſte van de *Bonſii*.

's Kaiſars tempel.

Het dorp Tonquarba.

Het dorp *Tonquarba* ſchuilt ter rechter zyde achter het geberghte, en leit voorts in aangenaam geboomte. Een ſtuk weegs ooſtelyk duikt de ſtad *Algirham* onder hooge cederen: 't ſlot alleen ſteekt hier en daar verhevene toorens tuſſchen de boomen uit. Midden weegs tuſſchen *Tacajama* en *Tonquarba* vloeid de ſtroom *Tonkauw* door *Jedo* na de zuid-zee. Buiten leit een zwaare ſteene brug over de rivier met negen boogen. Op den oever nevens de brug doet haar heerlyk op de hoeve van *Tierodono*, woud-heer in *Quanto*.

De ſtroom Tonkau.

Weinig hooger ſtadwaart beſlaat een tweede brug den ſtroom: die ter rechter zyde beſpoelt het dorp *Tonkoujama*. Schuins tegen *Tonkoujama* ſteekt het paleis des water-tollenaars een verheve ſpits met vier ommegangen in de lucht. En weinigh weſtelyker bewoont 's Kaiſars haven-meeſter een langwerpigh gebouw: aan de voor-gevel ſtaat een vierkante tooren.

Paleizen en kerken binnen Jedo.

Wat hooger in de ſtad, dicht by de rivier *Tonkau*, is een wacht-tooren, hoogh twee en zeventig ykjens: (ieder

ykje doet zes voet en een half) alhier houden twaalf honderd soldaten de dagwacht.

Ter zyden af oostelyk staat noch een uitnement wapen-huis: maar ten westen leggen byna op een ry de tempelen des afgods *Fotoques*, en noch een toegewydt aan *Camis:* en een derde aan de duivelen. Ter midder stad steekt zeer verre af het luft-huis met zeer hooge spits, alwaar zich eertyds vermaakte de Kaisar *Chiongon Toxogunsama.*

Die dan vorders het weste van *Jedo* bezichtigt, ontmoet eerst het paleis des Konings van *Bungo.* Hier aan volgt

's Kaisars tuin.

's Kaisars tuin, dier voegen heerlyk, dat de beruchte hoven van *Semiramis*, onder de zeven weereldts-wonderen uit-gekraaid, verre wyken moeten. De natuur en konst stryden om zeerst, aan wie deeze vermaak-plaats meest schuldigh is.

Hier na volgen de paleizen der Heeren in *Chiecoco* en *Firando.* De Kaisarlyke Raden *Bungono*, *Nognicono*, *Vonemo*, *Ingando*, *Cambano*, *Rimo*, *Cuno* en *Texinuano*, alle toegenaamdt *Cami*, bewoonen een uitmuntend gebouw.

Een stuks weeghs verder staat het schoone huis, alwaar zich *Utrandono*, deurwaerder des Kaisarlyken slots, onthoud. Zuidelyk af verheft haar de tempel van de afgod *Xaca.* Dicht aan leit het tol-huis te land. Op de zelve hoogte doen haar ten westen op verscheide prachtige gebouwen voor 's Kaisars krygs-bevelhebber: en weinigh laeger de bemuurde wyk voor twee duizend ruiters.

Tempel van Xantay, tot wat einde en van wie gebouwt.

Niet onder de minste tempels is, die, aan de afgod *Xantay* toegewyd, drie verheeven daken boven malkander na de wolken steekt. De Kaisar *Nobunanga*, na dat dartigh Koningryken onder de knie kreegh, en met deeze zeegen de Kaisarlyke kroon, had aan deezen tempel geen kosten gespaart, om zich zelf een eeuwige naam te maken. Hy wilde alhier met goddelyke eer gedient zyn boven alle Japansche Goden: maar, op het jaar vyftien honderdt twee en tachentig door den Prinse *Aquechi* om hals geholpen, bleef de nieuwe godsdienst steken: en zyn tempel aan *Xantay* verbonden.

Niet verre af komt men voor het paleis, bewoond by de opziender van de zuid-zyde der stad *Jedo.* Het paleis, langwerpig, heeft voor aan een vierkante stompe tooren. Dieper stadtwaart in staan twee tempels *der Ickoisen:* het scheelt weinig of raken malkander. Beide zyn vol gepropt met kleine beeldekens. Volgen twee andere kerken, toebehoorende den priesteren *Bulgri:* binnen de zelve worden geen beelden gevonden, dan alleenlyk de schets van een vervaerlyken duivel.

Tem... beel...

Voorts heeft *Jedo* verscheide andere timmer-werken in dat gedeelte, welk achter den berg *Tacajama* schiet. Want daar leit de prachtige huisvesting, alwaar zich altydt onthouden vierdehalf duizend voet-knechten. Ter zyde aan vertoond zich 't paleis der opper-buurtmeester over het zuider *Jedo:* aan welken de onder-gestelde buurt-meesters wekelyk rekening moeten doen, van alle voorvallen in haar buurt.

De wacht-tooren, die over stad en omleggende landen verre heen ziet, maakt byna een drie-hoek met de huisvestingh der soldaten en opper-buurtmeesters paleis. Hooger aan verheft de dieren-tempel een hoogh dubbeld dak. Aan de noord-zyde staat het Prinsselyk hof, binnen welk de vier *Opper-Bonsii* by malkander woonen. Haar tempelen zyn drie, op een streek in de lengte gebouwt.

T... C... F...

Eindelyk doet zich zeer prachtig op de kerk toe-gewyd aan d'afgoden *Camis* en *Fotoques.* Dit zyn zoo zeer niet eigene namen als wel gemeine; want *de Japanders* noemen alle Goden, van welke de gelukzaligheit des toekomstigen levens verwachten, *Fotoques;* doch die tydelyke dingen verschaffen, als wel-geschapene kinderen, rykdom, wereldsch aanzien, gezontheit, worden in de Japansche taal geheeten *Camis.*

En tot zulke verheffing zyn by verloop van tydt geraakt zommige Konings kinderen, Koningen en Kaisars, die eertydts helden-stukken verrichteden,

teden, of door dienstige vondt een groote naam verkreegen. Het leven en bedryf der zelve beschryvenze wydtluftig, niet ongelyk de beuzelingen by de Grieksche en Latynsche dichters van de goden *Saturnus*, *Jupiter*, *Bachus*, *Mars*, *Hercules* en andere ter neder gestelt.

aisars wen-nmer. Doch aan d'andere zyde van het Kaisarlyke lust-hof leit 's Kaisars vrouwengetimmer, bestaande uit meer als dartig paleizen, by *de Japanders* genaamt *Chandran.* Uitwaarts na de zee-kant vertoont zich het heerlyk gebouw des Konings van *Quicugeu* en *Date:* en nevens aan staat het hof van den Koning over *Saxuma*, zeer gelyk met dat van *Quicugeus*, als alleenlyk dat dit een aanzienelyke poort, torens-gewys, heeft.

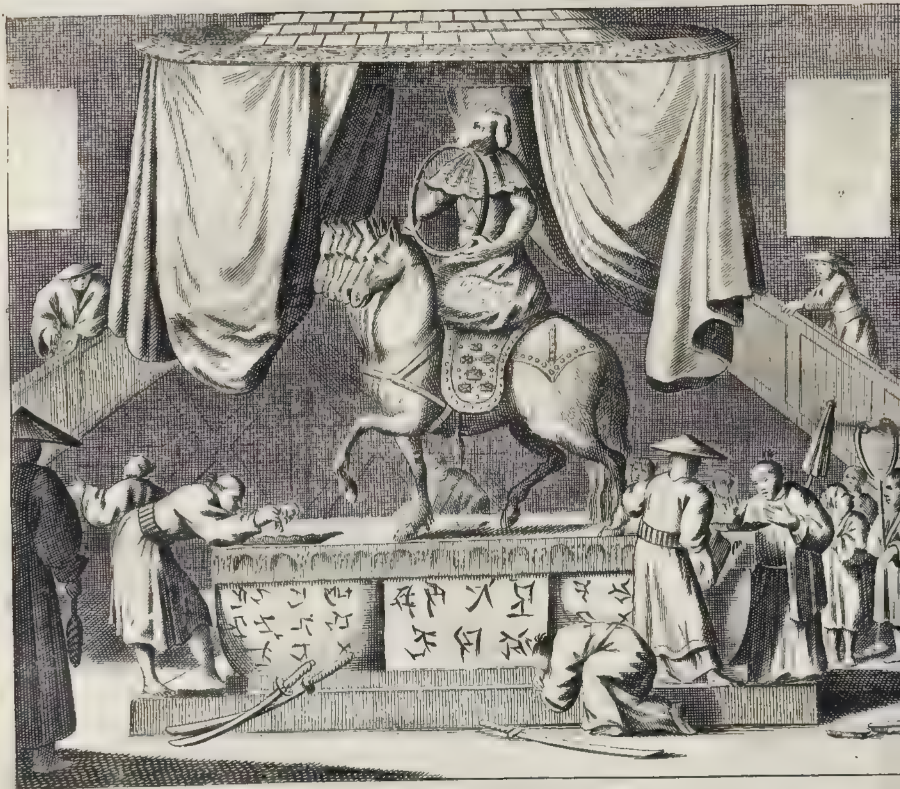
Binnewaarts ryst boven andere gestichten uit, met drie hooge torens, en verheve daken, het aanzienelyk paleis, alwaar 's Kaisars echte gemaalinne, in het *Japans* geheeten *Miday*, haar onthoudt. Prachtigh is ook het hof by den Koning van *Figen* bewoont. Maar ter zyde aan 't paleis der Kaisarlyke gemaalinne staan brand-vrye pak-huizen, *isars ten.* binnen welke d'onwaerdeerlyke schatten des Japansche Kaisars opgeleit zyn. 't Goudt en zilver kan naauwelyks berekent. De rykdommen van *sant Marcus*, en de mynen van *Potosi*, en d'inkomsten der Europische Koningen wyken verre, vergeleken by de waerdye die alhier verschuilt.

Phaiglerodano Cammangon, 's Kaisarins broeder, Koning over *Jame Aystero*, bezit in deeze hoek een geweldigh paleis. Nevens aan leggen drie hoven van zyn oomen: welker eerste Koning in *Oneway* is, de tweede in *Mito*, de derde in *Kmokouni*, alle gebroeders des Kaisars *Xogunsama*, toegenaamt *Conbosanna.* De hoven leggen niet verre van malkander. Aldermeest steekt af het paleis van *Kmokouni*, zynde twee verdekken boven malkander. *Xogunsama*, zoone des Kaisars *Daifusama*, volgde zyn vader in het Ryk, op 't jaar zestien honderd en zestien.

ere pa- bin- Jedo. Vorders staat hier ontrent het schoon gebouw der twee broederen des Konings van *Amanguci:* en weinigh opwaarts het hof van den Koning over *Facata*, vader van 's Kaisars moeder: en vorders de paleisen der Koningen van *Zannoqui*, *Tanga* en *Omura.* Midden in vertoonen zich de huizen van de vyf Prinsen *Amacusa.* Buiten af bewoont de Koning in *Arima* een zeer schoon gebouw. Ook zyn beziens waerdigh de twee tempels der eerste Kaisaren. Ten noorden verheft haar de brand-toren, hoogh drie en tnegentigh ykjens; ieder ykjen gerekent tegen zes voet en een half, gelyk even te vooren is aangewezen. Weinigh beneden staat het prachtig klooster voor Japansche weduwen: en by dit klooster het paleis, alwaar zich onthoudt d'opperbuurt-meester over het oostelyk deel van *Jedo.* Zes straaten verder leit een kerk, toegewyd aan een afgodt met vier hoofden.

Boven alle gebouwen aan deezen hoek munt uit een aanzienelyk klooster, welker hoogte, ruimte en kostelykheidt, geen gemeine verwondering verdient. Alhier worden de tweede en derde zoon des Kaisars in allerley konsten onderwezen. Na het oostelykste einde van *Jedo* doen zich twee groote tempels op, beide aan *Amida* toegewyd; doch met dit onderscheidt, dat d'een enkelyk *Amida* genaamt word, en d'andere *de goude Amida.* Op het uiterste der stadt, tegen over het dorp *Tonquarba*, leit het heerlyk gebouw, gehoorig aan den tol-meester van het oostelyk *Jedo.* *Tempels van Amida.*

Binnen *Jedo* blinkt byzonder de tempel der *goude Amida.* Schrikkelyk is d'afgodt toegestelt, die in den tempel op een verheven outaar zich vertoont. Het outaar leit bedekt met een dikke zilvere plaat: de plaat heeft goude schaalen, voor en achter *Amida* ter neder gesteldt. *Amida* zit te paerd. Het paerd steekt zeven gelyke hoofden uit: ieder hoofd beduid duizend eeuwen. Schryelinks rydt *Amida:* zyn hoofd gelykt een hondts-kop, verheffende steile ooren. De handen houden een goude hoepel, in welke met zyn hondts-bek byt. Doch niet kostelyker dan 't kleed, van *Amidas* navel afhangende tot over de voeten, als ook over *Beschryving van het kostelyk beeld Amida.*

de buik van 't paerd; want het kleed is enkel goud, vol peerlen en diamanten. Aan de voet des outaars staan Japansche letteren, waar by uitgedrukt wordt de beduidenis des wanschapen afgodts. En deeze wordt gehouden onder de voornaamste der Japansche goden. Waarom *de Japanders* zich een zaligheidt toeschryven, wanneer den naam *Amida* dikwils uitspreeken.

De Jesuiet *Luidewyk Froyus* verhaalt in zyn brief, geschreeven uit het Japansche eilandt *Canga*, op 't jaar vyftien honderdt vyf en zestigh: hoe de huisvrouw van den Kaisar *Cubus* een byzondere kapelle binnen haar paleis voor *Amida* gebouwt hadt: alwaar zy gewendt was, omringt van staatjuffrouwen, dagelyks godts-dienst te oeffenen voor *Amida*; welkers beeldt een zeer schoone jongeling geleek: op het hoofdt stondt een kostelyke goude kroon: van 't hoofdt rondtom staken straalen uit. Wanneer *Cubus*, door de

Huisvrouw van Cubus, Japansche Kaisar, dient Amida:

muitelinghen *Diandono* en *Mioxindono*, aan kant geholpen was, ontsnapte de Kaisarin, nevens eenig vrouwen-gevolgh, binnen een klooster, gelegen vyftien hondert schreeden buiten de stadt *Miaco;* maar by d'onderzoekers ontdekt zynde, wierdt ter doodt gedoemdt, door last van *Diandono* en *Mioxindono*. Als het vonnis geveldt lag, eischt de Kaisarin penne en papier: schryft aan haar twee dochters, welke, voor de voeten der vyanden neder gestort, in de naast gelegene huizen geberght waren: zy wierdt (zoo luide de brief) t'onrecht vermoordt; maar zag echter de doodt blydelyk onder d'oogen: alzoo niet twyfelde, of *Amida* hadt zulk een nood-lot, na zyne oneindige wysheidt, over haar beschooren: ten einde des te eerder in de plaats der gelukzaligheit zoude komen, en aldaar geduurig het gezelschap van *Cubus* te genieten. Daar na zegeltze de brief toe: bedankt *de Bonsii* voor 't verblyf: en ver-

vervoegt zich voor 't outaar van *Amida.* Hier ſteektze de handen hemelwaard: roept twee maal *Amida*, tot aflaat verkryging. Thans leit haar de klooſter-voogd de handen op 't hoofd, tot een bewys van quyt-geſcholde zonden. Gekeert na een vertrek-kamer, roept wederom, met de handen na den hemel, *Amida*, *Amida:* en wierd aldus by de krygs-knechten den hals afgeſneeden.

deer- er- d.

ldſels Amida eer bei-

Vorders ſtaat aan te merken, dat de afbeeldtſels van *Amida* zeer verſcheiden zyn; want behalven dat zomtydts met een hondts-kop op een zevenhoofdigh paerd rydt, en zomtydts de gedaante eens jongelings heeft: word hy ook gezien met een bloot lichaam, doorboorde ooren, neder gezeten op een cierlyke rooze, uit hout geſneeden. En wederom vertoonen hem andere *Bonſii* in wonderlyk fatſoen. Zyn muts is aan 't voor-hoofdt opgeſneeden: en de top bezet met een dubbelde knoop boven malkander. Het hoofdt gelykt na een vriendelyke jongeling. Aan de ooren hangen twee ringen, d'een door d'andere geſtooken. Om de hals leit een ſluyer met een ſtrik voor de borſt. De borſt zelf is bedekt met een langwerpigh breede plaat, vol ſchulps-gewyze afbeeldtſels. Over de ſchouders en rugge hangt een dek-kleedt uit vederen, zeer konſtig aan malkander geplakt. In de handen houdt hy een knoop-keten, niet ongelyk aan die, by welke de Rooms-gezinden haar gebeden afmeeten. De borſt en buik is onbeſchoft dik. Ter halver buik eindight het lichaam in twee groote dubbelde kuſſens. Voor hem ſtaan Japanſche letters, op een vierkante ſteen gegraveert. Nevens *Amida* wordt zomwyl ook geplaatſt een driehoofdige afgodt, met een klap-muts gedekt. De achter-hoofden zyn aan malkander vaſt: de kinnen gebaardt. Om den hals hangt een kraaghje, zoodanigh gemaakt, als of uit kaarte-bladeren te zamen geplakt was. Wederzydts ſteekt het beeldt vier armen en handen uit. De borſt en bovenſte des buiks is omringt van vyf peerel-ſnoeren. In plaats van een buik vertoont het onderſte des lichaams een opgezwolle zon, welker middel vol vreemde ſchryf-beelden, en d'uiterſte omkring vol vlammende ſtraalen is, die wydt en breedt haar verſpreiden. Aan de wanden hangen koſtelyke Japanſche kleeden: en voor de zelve zeer veel brandende lampen.

Doch behalven de twee tempelen, aan d'enkele en gulde *Amida* binnen *Jedo* toegewyd, leit een zeer koſtelyke tempel vier duizend ſchreeden buiten *Miaco*, gebouwd by d'oude Japanſche Kaiſars, en zoo nu en dan heerlyker aangetimmert. De kerk is honderd en veertigh ellen lang. Heeft in 't midden twee ongemein groote val-deuren. Terſtondt in den ingang doet zich op een over-groot geſtoelte, binnen welk een beeldt, gelyk een vervaerlyke reus, met doorboorde ooren, kaale kop en afgeſchraapte kin, na het fatſoen van een Indiaanſche *Bramene*, zit. Boven het beeldt hangen verſcheide ſchellen. Ter zyde worden gezien de beelden van gewapende ſoldaaten met bloot geweer, danſende Mooren, oude tooveresſen, en zeer vervaerlyke duivels. Inſgelyks ſtaat de wint afgemaalt, als ook de donder, in grouwelyke afdrukſels. De kerk ryſt allengskens by zeven trappen op: weder-zyds ſtaan duizend beelden, vyf honderd aan de ſlinker en even zoo veel langs de rechter muur: alle gemaakt na *Canon*, zoone van *Amida.* Ieder beeldt vertoont een ſchoon aangezicht: heeft dartig armen en handen: twee hebben haar behoorlyke grootte; d'andere armen en handen zyn zeer klein: twee andere leggen op de lendenen. Ieder vertoont twee pylen. In haar borſt ſtaan gegraveert zeven kleine menſchen aangezichten. Ieders hoofd draaght een goude kroon: rondtom het voor- en achter-hoofd is gebonden een koninglyke vlecht vol diamanten. Vorders zyn niet alleen de ketenen, ſchellen en klokken, maar ook de duizent beelden, uit louter goudt, boven gemein konſtigh gewrocht: zulks de oogen ſcheemeren voor de glants binnen *Canons* tempel.

Zeer heerlyke tempel buiten Miaco, met duizend beelden.

Weshalven dan herwaardts uit alle gewesten van *Japan* veele ten godtsdienſt toevloeijen: te meer, nadien hier omſtreeks verſcheide andere kerken leg-

gen: en byzonder een vermaarde hooge school, een half uur van *Canons* tempel. De hooge school staat gebouwt aan de voet van een heuvel, in ettelyke kloosters verdeeldt, omringt van een vermaakelyke beek. Nevens de kloosters worden gezien verscheide tempels. Binnen zommige aanbidden *de Japanders* den duivel, in een alderschrikkelykste afbeelding. Ten top des heuvels vertoonen zich drie groote houte tempels, op ongelooflyk dikke zuilen gebouwt. De benedenste grond is beleit met gepolyste tegels. In een der zelve staat een boven gemein groot beeldt van d'afgodt *Xaca*. Kleinder beelden zyn ter rechter en slinker hand van *Xaca* geplaatst. Achter zyn rugge ryst een bladt op, waar by twee duizend zegelen, een handt-palm groot, uit kyken, als ook veertigh tweejaarige kinderen. De kerk-wanden wederzydts worden bewaard by twee schrikkelyke duivelen, met boere knodsen gewapendt. Alle deeze beelden en zegelen zyn dik vergult.

Beschryving van een Japansche hooge school:

van den afgodt Xaca.

In de tweede tempel verricht men de plechtelykheden omtrent die gevordert worden, na de wyze der hooge schoolen, tot eenige trappen van wysheidt. Alhier staat een gestoelte, boven welk lange vanen nederwaarts hangen. Het bovenste gestoelte neemt de meester in: het laeger de leerling, zich 't onderzoek ten vordering onderwerpende. De kerk zelf blyft toe-gewyd aan den hagedisse, welke zy voor bescherm-god der geleerdheit erkennen. Echter word geen beeldt noch outaar voor de hagedisse opgerecht, gelyk den andere goden; maar het beest, in verscheide bochten gekronkelt, is aan het bovenverwulfzel vast gemaakt: ten einde de boek-oeffenaars den hagedisse aanbiddende, haar oogen en harten ten hemel mogten verheffen.

Kerk der hagedisse.

De derde kerk overtreft de twee andere in ruimte, hoogte en luister. Voor de zelve staan verscheide paleizen met beeld-werk gegraveert, alwaar zich de leerlingen tot wysheit oeffenen. Gemeinlyk is in het midden der zaal een zeer groote boeke-kas, konstigh beschilderd. De planken staan vol ontelbare boeken, welker door-bladeren veel eeuwen zoude vereisschen. De boeke-kas rust op een spil: en word met kleine moeite omgedraait: zulks ieder het boek 't geen begeert gezwind voor zich heeft.

Paleisen voor leerlingen.

Jap... boek...

't Getal en heerlykheit vorders *der Japansche Kerken*, gaat alle verwondering te boven. De grootste verstrekken ten woonplaats voor twintig priesters. De mindere hebben vyftien of zestien: de minste twee. Zy misbruiken haar kerken tot brasseryen: waarom doorgaans gebouwt staan in de vermaakelykste plaatzen vol geboomte, ten einde de toe-geweide meenigte binnen de zelve met lekkere spys en drank 't hart op-haale. Ja de dartelheit spat vaak zoo verre uit, dat zelf voor d'afgoden het plegen van hoerdom geoorloft blyft.

Veel... Jap... kerk...

misb... der...

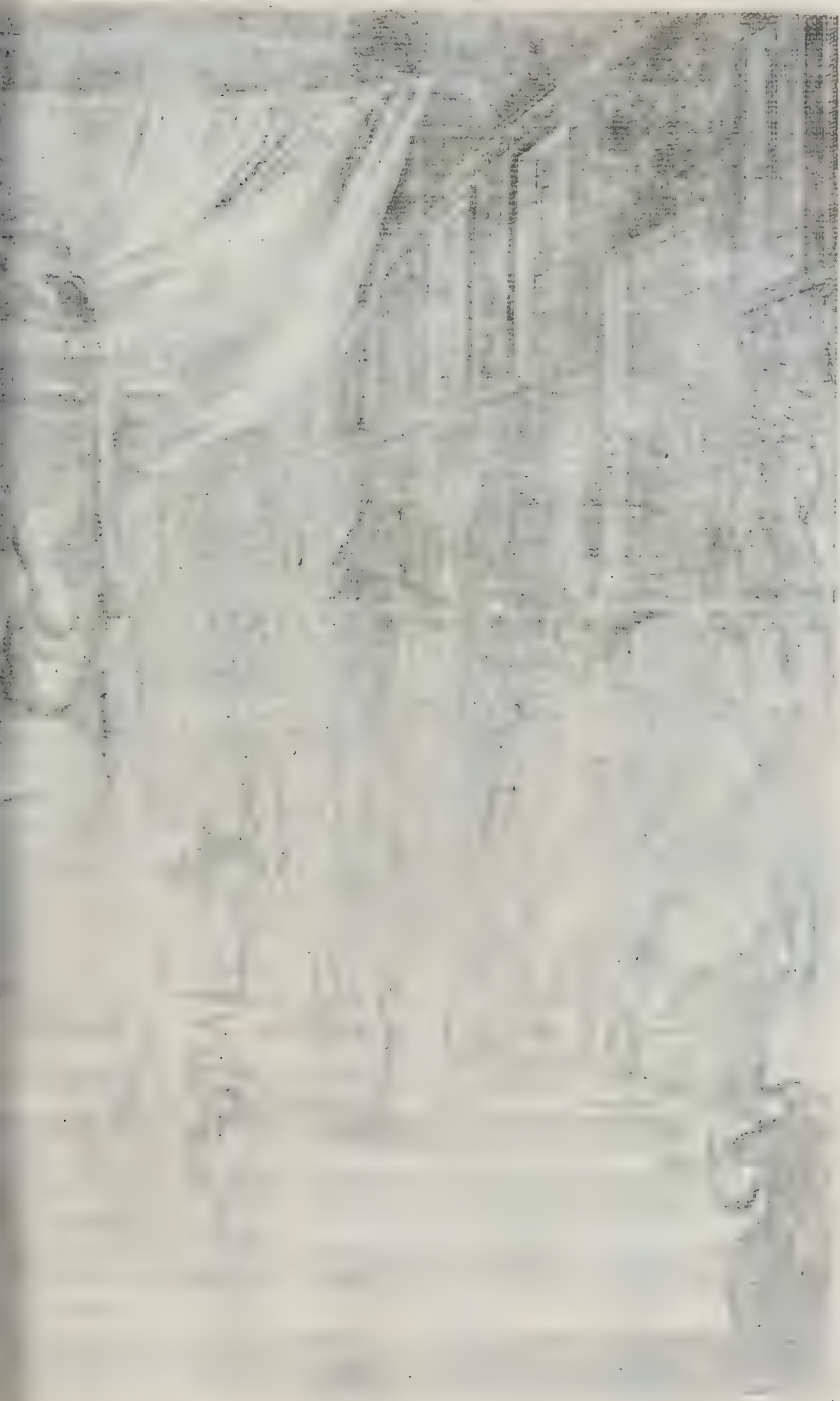
Henrik Hagenaar verhaald, hoe hy buiten *Osacca* zes kerken gezien heeft, voor welker deuren houte beelden, zoo groot als reuzen, staan: zommige steeken kleine kistjens voorwaarts uit: waar in *de Japanders* koper geldt, by haar *Caxa* genaamt, inwerpen. Alhier was ook een tempelken, door wiens midden een snelle beek vloeide. Arme vrouwen smyten eenige beschreevene papiertjens in de stroom.

Een... der... pels...

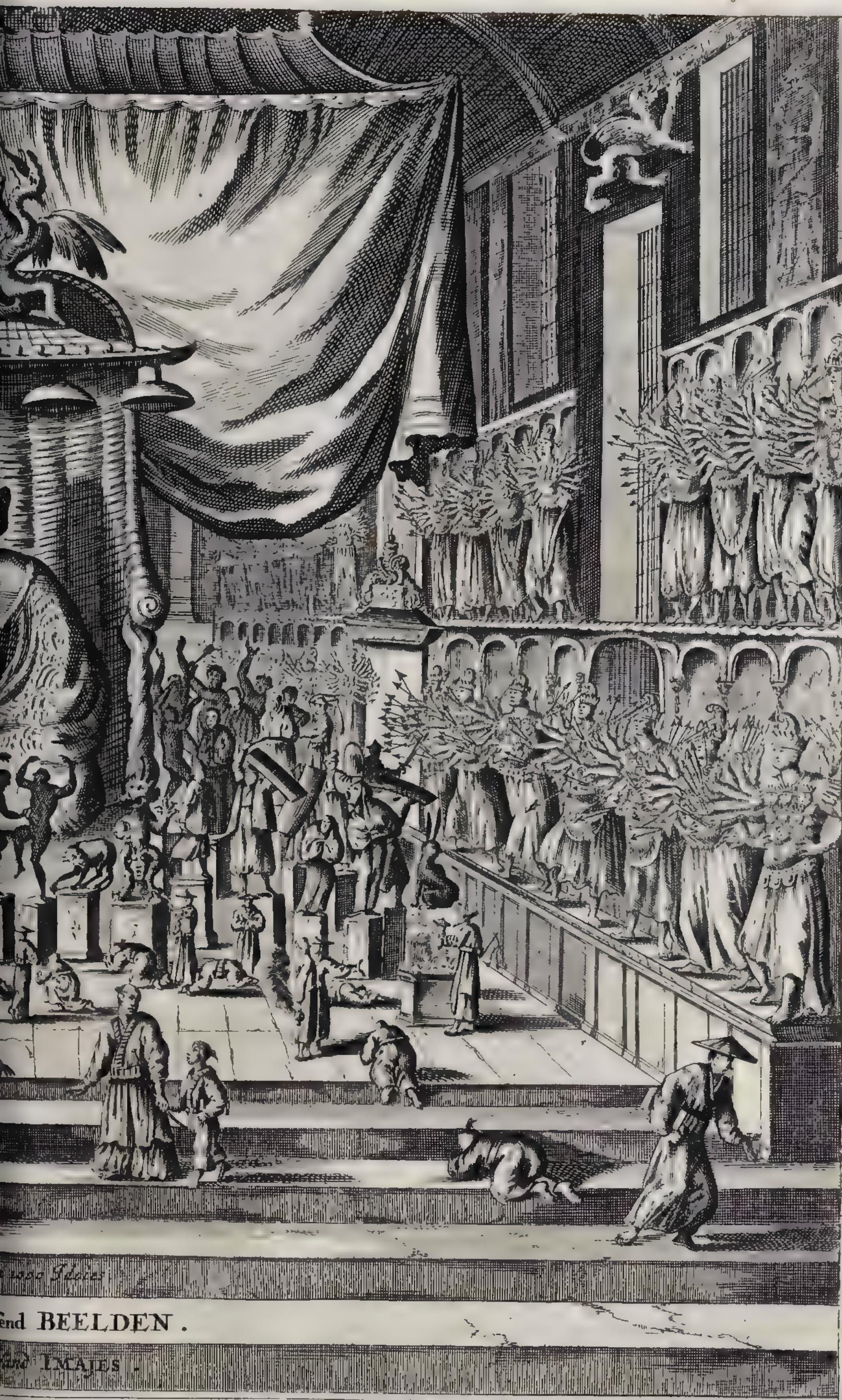
Wat belangt het gebouw der Japansche kerken, 't zelve is zeer prachtigh. De zichtbaare getuige *Luidewyk Almeida* beschryft de kerk *Cobucui* binnen de stad *Nara* zeer wydluftig. De kerk heeft drie portaalen: achter ieder portaal doet zich een opene plaats op, rondom met galderyen op zwaare zuilen bezet. Aan den eersten ingang staan twee breede steene trappen: op de bovenste trappen twee ongemein groote beelden, zeer konstig gegooten: ieder draagt sleutels in de hand, tot bewys, dat bewaarders van de kerk zyn. Achter het derde portaal vertoondt haar de kerk. Tot de zelve leidt insgelyks een steene trap, uitermaten kostelyk. De dubbelde deur des kerks bewaren wederzydts twee leeuwen, niet min groot als konstig gegraveert. In 't midden van de tempel zitten drie beelden, ieder tien roe-voeten en een half hoog, vertoonende den afgod *Xaca* en zyn kinderen, ter rechter- en slinker-hand.

B... ving... heer... tem... buc...

De

TEMPEL
TEMPEL

...Idoles
...end BEELDEN .
...and IMAJES .

De vloer is beleit met vierkante marmor-steenen.

Doch bezonder verdienen geen gemeine verwondering zeventigh ceder-zuilen, wonderlyk door haar konstryke rechte en ongelooflyke hooghte. Het kerken reeken-boek getuigt, hoe aan ieder zuil te kost geleit zyn vyf duizend dukaaten. De wanden rondom, met vermilioen, by de vermaardste schilders, vol beelden en blom-werk gemaalt, vermeerderen de luister des tempels. Het dak bestaat uit tegelen van kalk gebakken: de kalk word niet getempert met zand, maar fyn gestampt papier. Elke tegel is twee vingeren dik, dier voegen beschildert met zwarte afbeeldsels, dat zoo wel de verscheidentheit der beelden, als wonderbaarlyke konst, 't keurigh oogh in verwondering wegh rukt.

Het dak leit verwelfzels-wyze: kan vyf honderd jaaren zonder 't minste lek verduuren: en hoewel zeer zwaar is, steekt vier ellen buiten de muuren over, zonder eenige steunsel tusschen 't dak en muur-werk: zulks een Europische bouw-meester niet bevroeden zoude konnen, hoe zoodaanige zwaarte aldus over-hangen kan.

Aan de zyde van de tempel staat de eet-zaal *der Bonsii*, een heerlyk hoofdstuk. Dit heeft de zelve luister en vastigheit als de tempel: is lang veertigh ellen en breed twaalf. De slaap-kamers zyn in twee ryen verdeeld: en worden geteld honderd en tachentig: behalven zeer ruime en kostelyke zaal, welker een in de lucht hangt, voorzien van vier en twintigh ceder-pilaren: boven op staat een boek-vertrek *der Bonsii*, vol voornaamste Japansche boeken.

Daar-en-boven vind men verscheide konstige bad-stooven en diepe kelders, voor allerlei voor-raad. De zindelykheit der kookens kan naauwelyks beschreeven. De ketels uit het beste koper hebben een elle in d'hooghte, drie in de rondte, twee vingeren in de dikte. Voorby de kooken vloeid een beek. De gantsche nacht branden lantaernen in de kamers, welke 't getal van vier en twintig uit-maaken. Voor aan leit een stil-staande meir vol allerlei visch. Diefstal deezer visschen word met doodtstraf geboet. Deeze tempel *Cobucui* heeft tegenwoordig gestaan verre over de zeven honderdt jaar. Diergelyke kerk is ook binnen *Jedo*; alwaar 't beeld van d'afgod *Xaca*, verwonderens waerdigh hoog is te zien. De weduwe des Kaisars *Taykosama* heeft eertydts het beeld opgerecht. Zy liet het binnen vol metaal gieten: buiten kostelyk vergulden. 't Hoofd van *Xaca* vertoont een man, wiens jaren naauwelyks vyftigh bereiken. De baerd hangt dun rondom de kinne en koonen: 't hoofd-hair by de kamme afgeknipt. Zyn mutsjen bestaat uit een gevlogte sluijer. Om den hals leit een snoer van goude doppen, vol kostel gesteente. De middel is toegebonden met een zyde gordel, doorweeven van louter zilver en goud. De handen steeken biddens-gewys voorwaart uit; doch weinigh van elkander afgezondert. Met strikken zyn d'armen bezet: aan de arm-strikken slingeren lange quispels. *Xaca* zelf houd de beenen kruis-gewys onder 't lyf, nederzittende op een groote goude plaat. Voor zyn knien en achter de rugge staan twee uitmuntende offer-schaalen. De goude plaat is 't bovenste van een vierkante outaar: aan welker buitenste boven-randen twaalf reuk-vaten, by zeven goude ketenen, afhangen. De reukvaten branden dagh en nacht: ten welken einde stadig van allerlei wel-riekende brand-stof voorzien worden. 't Outaar, recht vierkantigh, steunt op een breedt uitsteekende voet, rondom behakt met Japansche zin-spreuken.

Beschryving des beelds van Xaca.

Vorders wat deeze *Xaca* belangt, 't is geweest de snoodste bedrieger welken ooit de zon aanschouwde. Hy had ingezoogen de leer der aeloude *Pythagoras*, en bezonder de verhuizing der zielen in andere en wederom andere lichamen, na 't de zielen in haar lichamen maakten.

Hoedanig Xaca eertyds was.

En geen wonder: dewyl naauwelyks eenigh leer-stuk zoo verre verspreid en vereeuwt is, als even dit zelve. Want *Latynen* en *Grieken* hebben aan deeze ziel-verhuizing gezamentlyk de hand gehouden. Het was onder *de Grieken* een gemein gevoelen, volgens 't getuigenis van *Plato*: hoe de stervende *Orpheus* een swaan wierd: *Thamyras* een

Plat. 17. 10. de Legibus.

een nachtegaal: *Ajax* een leeuw: *Agamemnon* een arend. d'Oud-vader *Ambrosius* verhaald, dat de Grieksche heidenen geloofden, een verhuizing van zielen der weereld-wyzen in byen of nachtegaalen: ten einde die te vooren menschen vermaakt hadden met aangenaamheit van scherpzinnige woorden, daar na de ooren streelden door zoetigheidt van hooning en zang. Doch de zielen der listige verhuisden in slangen: der roovende in wolven: der bedriegelyke in vossen; en zoo voorts ieder in zyns naast-gelykende beest. *Pythagoras* en *Plato* hadden dit gevoelen van *d'Egyptenaars*, gelyk *Herodotus* getuigt, ontleend. *Zamolxis* verspreide het zelve onder *de noorder Geten*: weshalven zedert voor een God gehouden is. *De Druides*, over *Vrankryk* en *de Duitsche bodem* verspreid, hielden insgelyks dit stuk staande. En hoe veele *westersche Indianen* die het omhelzen. Zelfs *de Joodsche Phariseen* dreeven deeze dwaaling, volgens *Josephus*. d'Afvallige Kaisar *Julianus* beelde zich in, dat de geest van *Alexander de Groote* in hem verhuist was: waarom onverschrikt tegen 't grootste gevaar inspatte. Ik zal dit ziel-verhuizen besluiten met de gedichten der twee beruchte Latynsche Dichters *Ovidius* en *Tibullus*: beider vaersen luiden aldus, in de Nederlandsche taal over-gezet:

Ambros. lib. de bono Mort. c. 10.

Jo... Ar...

U... ge... va... bu... zie... an... lici...

Geen dood de zielen raakt; zy leven als vertrekken,
En slaan in nieuwer huis haar eeuwig neder.
't Verandert al: niets heel vergaat; doch dwaalt: ter plekken
Waar't herwaarts quam, ook derwaarts reisd het weder.
De geest neemt ieder lichaam in. Dan stappen geesten
Uit wilde beesten na der menschen leden:
Dan onze geest verhuist in 't lyf der wilde beesten,
En sterft niet by de lange eeuwigheden.

Me... pho...

Dus verre *Ovidius*: volgt *Tibullus*:

Ook

Ook als het graf zal deeze beenders dekken,
Hangt my een dunrzaam leven boven 't hooft:
Het zy 't veranderт leven zal verwekken
My tot een paerdt, die 't veldt met hoeven kloofs:
Het zy ik zwerf voor stier, een pronk der koeijen traag:
Het zy ik door de lucht zal vliegen hoogh of laag.

Deeze *Japansche Xaca* word, volgens *Athanasius Kircherus*, by *d'Indianen* genaamt *Rama*, by *de Tunckinensers Chiaga*, by *de Chineesen Xen Kian. De Chineesen* stellen zyn geboorte-plaats in 't Indiaansche gewest, *Tien Turk Gnok* genaamdt. Vorders verhaalen *de Japanders* van *Xaca*: hoe zyn moeder in den droom een witte olifant zag, welke eerst uit haar mond uit-ging, en namaals ook door de slinker zyde.

Hier af is herkomstigh de vercierde waerdy, die *d'Indianen*, bezonder in *China*, *Lai*, *Tunchin*, *Siam* en *Pegu*, op een witte olifant zetten; want de zelve als een Koning onthaald wordt. Hy eet niet als lekkernyen uit goude schotelen. De grootste Heeren bezoeken hem meenigh werf, niet zonder d'alleruiterste vernedering. Ja wegens den witten olifant zyn zelf zwaare oorlogen gevoerdt tusschen den Koning van *Siam* en *Pegu*, op het jaar vyftien honderd zes en zeventigh: by welke oorlogh de Siamsche zulk een neep kreeg, dat de witte olifant in de loop bleef, en zyn landt onder geldt-opbrenging aan *Pegu*. Doch dit jok wierpen de volgende Vorsten wederom af: en kreegen zelf twee witte olifanten, welke eerlang aflyvig wierden, niet zonder bezondere hartzeer *der Siamsche Koningen*: dewyl oordeelen, dat zoodaanigh beest haar van den hemel geschonken wordt tot ongemeine zegen.

Het eerste proef-stuk vorders 't geen *Xaca* gaf van zyner godvruchtigheit, was moeder-moordt. Hy stondt noch bloedigh door zulk een verrichting: wanneer den rechter-handt hemelwaart uitstrekte, en slinker in de aerde stak, en luids-keels schreeuwde: dat noch hemel noch aerde iemandt heiliger had als hem. Zedert vertrok hy na het diep hol van een afgelegene berg, alwaar zyn boeken beschreef: en, volgens 't getuigenis der Chineesche aanteikeningen, tachentigh duizend leerlingen onderwees. Doch uit dit getal schifte *Xaca* eerst vyf honderd af: namaals uit de vyf honderdt een honderdt: en eindelyk uit honderdt tien; die hy tot de diepste geheimenis van zyn nieuwe gods-dienst toegang verleende. Toen sterven zoude, stelde hy ter hand deezer tien de veelvoudige schriften, by hem in de afgelegene bergh ontworpen. En, ten einde niemandt ooit eenigh leer-stuk bezin-twisten mogt, verzegelde *Xaca* ieder boek met dit byvoeghzel: *Xaca heeft aldus de waarheit ter neder gestelt.*

Vergadert leerlingen.

Sterft:

Onder andere geloofs-punten dreef *Xaca*, dat de zielen tachentigh duizent maal verhuisden in andere en weder andere lichamen. Met zes schandelyke verhuizingen voldeedenze voor haar misdryf. Voor het laatst in een witte olifant gevaren, (*d'Indianen* noemen hem *Lohan hoe Laenses*) geraakten tot de staat van onveranderlyke gelukzaligheidt. Doch, eer dus verre vorderen, vliegenze met de vogelen, loeijen met de ossen, kraaijen met de haanen, zwemmen met de visschen, kruipen met de slangen, groeijen met de boomen.

Zyn gevoelen wegens het verhuizen der zielen.

Haar gevoelen des aangaande haaldt *Hermias*, Christen wereld-wyze, spotsgewyze aldus aan: *Als ik myn lichaam bezie, schrik ik voor myn lichaam; want weet niet met wat naem 't noemen zal: of een mensch, of hond, of wolf, of stier, of vogel, of slang, of draak: want in alle deeze dieren, zeggenze, dat ik verander: die op aerde of in de lucht leven, en zich binnen de wateren onthouden: het zy wilde, tamme, stomme, geluid-gevende, redelyke en onredelyke. Ik zwemme: ik vlieg: ik ben in de lucht: ik kruipe op aerde: ik loop: ik zitte: zomtyds maakt ook Empedocles een plante en boom van my.*

Hermias, Christen weereldtwyze.

De Japanders en *Chineesen*, die van *Xacas* secte zyn, gelooven zelf een verhuizing van zielen in boomen en planten. *Philips Marinus*, in zyn *Japansche Tocht*, verhaald: hoe binnen

nen

nen *Cochinchina*, op het jaar zestien honderdt twee en dartigh, een boom hoogh honderd en twintigh voet, en na gelykmatigheidt dik, door een zwaare storm ter aerde wierdt geslagen. Honderdt mannen konden den boom niet beweegen van plaats. Weshalven door een duivel-jaager bezwooren is tot antwoordt der onbeweegelykheit. Het zy 't voor een heidensche logen, het zy voor een duivels bedrog moet gehouden worden: 't wordt in *Japan* en *China* gelooft, dat de bezwoore boom deeze taal gebruikte: *Ik ben een Chineesche hopman: en zedert myn ziel verscheide lichaamen, na verloop van honderd jaar, bewoont heeft, ben eindelyk in deeze boom gehuisvest: om Cochinchina bericht te doen, wegens de zwaare oorlogh, waar by het groote ongelegentheit lyden zal.* Deeze beuzeling grypt dier voegen stand: dat aan de wortels van boven gemein groote boomen schootels vol rys gezet worden: ten einde de geesten der helden, in de boomen ingevaren, niet beswyken moghten door langwyligh vasten. En dit zelve plegenze ook omtrent de beesten.

Wonderlyke geschiedenis van een spreekende boom.

Binnen *Camsana* (indien *Bollandus* geloof verdient) leit een klooster, by *Bonsii* bewoont: en nevens 't klooster een heuvel met aangenaam geboomte beplant. Herwaarts draaght dagelyks een der papen twee zwaare korven vol allerlei spys. Aan de heuvel genadert, klinkt een schelle: op welk geluit katten, honden, geiten, apen, varkens, slangen en allerlei dieren, meer als drie duizend, gezwind voor den dagh komen. Aan alle wordt eeten toegereikt. Na deeze beesten-maaltyd, klinkt *de Bonsius* wederom: en terstont vertrekken de verzadighde na haar gewoonelyke hoolen. Dit houdenze te zyn de zielen van doorluchtige mannen, welke een lichaam verkreegen hebben, na dat beter of slimmer eertyds leefden.

Bolland. Vit. Sanctor. t. 1. Ioan. 15. c. 4. Van een klooster binnen Camsana.

Het kan niet tegen gesprooken, of dusdanig gevoelen is alder-eerst voortgebroeidt in *Egypten.* Van *d'Egyptenaars* ontleenden het *Plato* en *Pythagoras*, die het voort-zetten onder de *Grieken* en *Latynen.* Ja het deide zoo weeligh aan alle kanten uit, dat ten noorden *de Geten*, ten westen *de Duitschers* en *Galloisen*, ten oosten *d'Indianen*, en voorts *Chineesen* en *Japanders* het zelve omhelsden. Deeze laatste hebben 't buiten eigen-spreeken geleert van *d'Indianen.*

Japanders, van wie de verhuizing der zielen hebben.

Haar *Bramines* stellen: hoe zommige menschen, om zwaare misdryven, in duivels veranderen: die zoo lang door de lucht zwerven tot voor de sonden genoeg geleeden hebben, volgens de tyd ten straf bestemt. Deeze duivelen lyden ondraagelyken honger: en vermoogen niet het minste grasje te nuttigen: alleenlyk word haar toegelaaten te eeten 't geen iemant tot aalmoes geeft. Hierom leggen de vrienden der afgesturvene negen dagen aan een spyze voor de bonte-kraaijen: ten einde de ziele, indien een duivel geworden is, zich te gelyk met de bontekraaijen verzaadige. Dusdaanige duivelen verschynen ook in menschelyke gedaante; doch zyn weinig te vreezen, dewyl geen schade konnen toebrengen.

M... in d... vers...

Andersins weeten ook de *Bramines* van een helle, by haar *Jamma-locon* genaamt: waar uit de zielen, na genoegzaame pyniging verlost, wederom in de wereldt verschynen, en 't een of ander lichaam innemen. Doch behalven *Jamma-locon* vercierenze een duistere put *Antam tappes*, vol doornen, kraaijen met yzere bekken, wreede honden, en fel bytende muggen, welke de verdoemde ongenadigh quellen, zonder immer op te houden. Zulks de straffe alhier eeuwig is.

B... gel... een...

Met de heilige staat het tweesins gestelt. Zommige verhuizen na *Surgam*, alwaar geen zonde bedreeven wordt: en by gevolgh de doodt, een gevolgh der zonde, geen plaats grypt. Nochtans moeten *de Dewetas*, (aldus wordenze genoemt, die door de doodt na *Surgam* worden over-gezet) wanneer haar verblyf-tydt ten einde loopt, uit *Surgam* met ziel en lichaam vertrekken. Waar 't lichaam op deeze wederom-togt blyft, weeten *de Bramines* niet te ontvouwen: alleenlyk stellenze vast, dat zommige na de wereld keeren, om voor de tweede maal geboo-

als... leu... leu...

gebooren te worden: alle vreugd te genieten: ſchoone vrouwen vleeſchelyk te bekennen; doch zonder voort-teeling. Ondertuſſchen gaat deeze regel, *den Dewetas* voor-geſchreeven, zoo algemein vaſt niet: of zommige *Dewetas* blyven in den *Surgam*, en brengen aldaar kinderen voort. Onder zulke tellenze op de dwalende en vaſte ſterren. Lichtelyk is dit gevoelen herkomſtigh van d'oude Ooſterſche ſterre-kykers, ontdekkende zomtydts nieuwe ſterren aan den hemel.

gevoe- an den l. Maar die *Wiſtnou* getrouwelyk dienen, zonder de minſte mis-greep, worden overgezet in *Weicontam*, alwaar Godt een heerlykheidts zetel heeft. Doch zy ſtellen een tweederhande *Weicontam:* een enkelyk zoo genaamt, en een *Lila Weicontam*, dat is, een vermakelyke hemel. Uit d'eerſte komt niemand herwaarts tot dit leven. Over de tweede zin-twiſten *de Bramines* zeer. Zommige dryven een verhuizing uit *Lila Weicontam:* andere beſtryden zulk gevoelen.

Fo- eert Vorders belangende *Xaca:* het is kennelyk dat niet alle Japanſche *Bonſii* hem godtsdienſtig eeren; maar byzonder de ſecte *Foqueux:* want anderſints andere dryven, het zy heimelyk, het zy opentlyk, niet een verhuizing der zielen; maar vernietiging. De ſecte *Foqueux* wordt alzoo genaamt na een boek, by *Xaca* gemaakt: houd tot verkryging der zaligheit genoegh te zyn, wanneer ſlechts met godts-dienſtige aandacht menighmaal, gelyk te vooren verhaalt is, ſchreeuwen: *Namu*, *Mio*, *Foren*, *Qui*, *Quio:* onaangezien geen *Japander* de kracht deezer woorden verſtaat, als zynde herkomſtig uit *Indien*.

er op de en ver- n. In *Indien* verbranden zich de vrouwen met haar mans, ter eeren van *Xaca*, die *d'Indianen Rama* noemen; want dit is de zelve afgodt. 't Werk gaat aldus toe. Wanneer de vrouw het woordt geeft aan den ſtervenden man, te willen ſterven met hem, maghze niet aerzelen; maar moet op de zelve dagh, als de man verbrandt is, en het vuur aan koolen leit, aanſtondts verbrandt worden. Dit onderhouden de *Bramines* en *Weinsjas* zeer naauw; maar de *Settreas* en *Soudras* hebben een gewoonte, dat ook de vrouw in het vuur ſpringt, ſchoon de man elders komt te ſterven, ja bereedts over lang overleden is, als ſlechts bericht komt van zyn doodt. Buiten de ſtadt wordt een groote kuil gemaakt, alwaar zy het lyk, aan de vlamme overgegeven, tot pulver doen verzengen. De vrouw ondertuſſchen zit, onder verdek, op een ſtoel voor haar huis, met haar koſtelykſte gewaad. Indien uit het geſlacht *Settrea* of *Soudra* is, heeftze in d'eene handt een limoen, in d'andere een ſpiegel, noemende geduurigh de naam des afgodts *Naraina* of *Rama:* zomtydts nuttigtze een weinig betel, onder welk eenig kruid, 't geen zinneloos maakt, gemengt wordt: ten einde de vrouw, uit vrees voor d'aanſtaande pyne, haar woordt niet herroepe. Maar indien de vrouw tot *de Bramines*, of tot het geſlacht der *Weinsjas* behoort, houdtze roode bloemen vaſt, welke eerſt voor den afgodt gewydt zyn: wiens beeldt om den hals hangt. Na afſcheidt van vrienden, ſtaptze na buiten, of wordt in een palekyn derwaardts gedraagen. Haar aangezicht vol blydſchap: maakt wonderlyke gebaerten met d'armen en het gantſche lichaam: roept, tuſſchen geluidt van bazuinen en trommelen, *Rama*, *Rama ſaltaè: Rama*, *Rama ſaltaè:* dat is, *Godt Rama*, *Rama maak my zaligh: Godt Rama*, *Rama maak my zaligh.* Aldus door de voornaamſte ſtraaten geleid, vergezelſchapt van moed aanſpreekende vrienden, nadert aan de verbrandt-plaats van haar mans lyk. Thans treedt zy ter zyden af na een by gelegene water-poel: alwaar zich waſcht. Gewaſſchen zynde, trekt een geel doodt-kleedt aan. Het koſtelyk gewaadt en kleinoodjen laatze aan de naaſte bloedtverwanten: en geeft aan de *Bramines* een ryke aalmoeſſe. Deeze doet voor de vuur-kuil een aandachtigh gebedt. De kuil zelf leit vol gloeijende koolen; doch is met matten afgeſchut, op dat de vrouw niet moght yzen voor zulk een verſchrikkelyke vertooning. Aan 't einde der kuil leit een hoogte, gemaakt van d'opgeworpene aerde uit de kuil. Hier ſtapt de vrouw op: neemt het laatſte afſcheid van haar

vrienden, die ondertusschen moed inboezemen: terwyl de vrouw een pilang, dat is, een rys-stamper, een klein rys-wannetje, en eenig ander huis-gereedtschap, over de mat in 't vuur werpt. Op het hoofdt draaghtze een pot met olie: welker gedeelte zy zelf op haar hoofdt uitgiet. Na deeze verrichting wordt de mat wegh gedaan: zulks de vuur-put bloot leit, waar de vrouw moedigh in springt. Met de val staan de omstanders voorzien van hout gereedt, en smyten gezwindt zoo veel brandt-staken op 't lyf, dat een mans lengte bedekt wordt, en eerlang ten assche verteert.

Onderscheit tusschen weduwen te branden. Aldus eindigen de weduwen haar leven, die uit de geslachten *der Settreas*, *Weinsjas* of *Soudras* zyn. Andersints hebben de vrouwen, welke tot *de Bramines* behooren, noch wreeder doodt. Want deeze leggen nevens haar mans lyk op de hout-stapel ter neder: over beider lyven word een hoop houts gehoopt: aan 't hoofden-einde weinigh harpuis en olie gestort. Wanneer nu alles aldus toebereid is, ontstaat een yselyk gekerm onder de wyven, dewelke om den kuil een kring geslagen hebben. Middelerwyl steekt *de Bramine* de brandt in 't hout: welke langzaam aan gaat: en de doodt dies te pynelyker maakt.

Vrouwen levendigh begraven. Behalven dit branden word noch een andere gewoonte van vrouwen-moordt onderhouden. Namentlyk: Een weduwe word tusschen pypen en trommelen geleid na een kuil, kelders-gewys uitgegraven: alhier staat het lyk van haar man. Zy, langs aerde trappen nedergedaalt, gaat zitten op een aerde bank: neemt het doode lichaam in den arm, en bewierookt het zelve uit een pot vol vuur. Thans begint men den kuil allengskens te vullen. De vrouw ondertusschen schrapt d'aerde met de handen na haar: welke wanneer nu ten halze toe aangehoopt is, hangenze een kleed voor 't gat des kuils: geven de vrouw uit een schelp vergif in, en breeken haar voorts achter 't kleed den hals.

Sterven van honger, Xaca ter eere. Deeze zelve *Xaca* wordt by *de Japanders*, het zy mannen, het zy vrouwen, met diergelyke grouwel gedient: want die hem de hooghste eer toebrengen, graven zich een diepe kuil, binnen welke zich laten besluiten: alleenlyk trekken door een klein lucht-gaatjen adem; doch sterven zynent halve van honger. Buiten *Jedo* komen zulke staaltjens van eigen-moort dikwils voor.

Maar, om weder te keeren tot de gesanten *Frisius* en *Broekhorst*, deeze hadden nu haar aankomst aan de heeren *Sickingodonne* en *Sabrosaymondonne* bekent gemaakt, den laatsten des winter-maants: wanneer zedert tot den negen en twintigste der volgende louwmaant, op het jaar zestien honderdt en vyftig, binnen *Jedo*, in 't gewoonelyk huis voor de opper-hoofden der Oost-Indische Maatschappy, sukkelden, eer verlof kreegen, om haar geschenken voor *de Japansche Kaisar* te brengen. Thans wierd haar bericht gedaan, zich gereed te maken tegen morgen, ten mondt-gemeinschap met den Kaisar. Weshalven beide de Gesanten haar na *de Froo* (zoo noemen *de Japanders* een bad-stoof) begeeven: ten einde aldaar het lichaam reinighden; want niemant voor den Kaisar mag verschynen, 't en zy daags te vooren gebaad heeft. *De ... landsj... Gesan... word... hove ... bodet...*

Frisius en *Broekhorst* stonden nu volkomentlyk ten bestemder tydt gereed, als bericht kreegen door *Sickingodonne*: hoe *de Japansche Kaisar* hem onpasselyk bevond: waarom dan tegenwoordigh geen gelegentheit was, om voor hem te verschynen. En dewyl d'onpasselykheit ruim twee maanden duurde moesten een beter tyd lydzaamlyk afwachten. Den zesten van grasmaand wierd den Gesanten aangedient: dat tegen morgen haar geschenken zouden brengen voor de Ryks-raden en jongen Kaisar, alzoo de oude noch geen volkoomene gezontheit genoot. 's Anderen daags tegen negen uuren zyn *Frisius* en *Broekhorst* in een norimon na 't paleis gevoert: 't andere gevolgh ging te voet. De straaten krioelden van volk, door welke heen trokken. Aan het hof genadert traden vier treeden op: quamen in een groote zaal, half vernist, half met fyne matten beleit: alwaar eenige Heeren wacht hielden. Uit dit zalet wierden de Gesanten en 't gevolgh geleid in schoone kamers; doch van malkander gescheiden. Na anderhalf *worw... gestei...* *vers... te h...*

s Keyſ

Le Pa

1. De eerſte Muyr vant Caſteel.
2. De Brugh vande Muyr.
3. De Poort van de Muyr.
4. Logyſen voor de Keyſerlycke Soldaten.
5. De tweede Muyr.
6. De derde Muyr deſe ſyn ſoo in een geſtrengelt datmen daer in verdoolen ſou
7. De Poort van de derde Muyr.
8. De Keyſerlycke Tuyn.

1. Le premier rempart du Château. 4. Logemens pour les ſoldats. remarquer que ces trois rempar
2. Le pont du rempart. 5. Deuxième rempart. détours les uns dans les autres qu
3. La Porte du rempart. 6. Troiſieme rempart: où il faut 7. Porte du troiſième rempart. di

te Iedo

erial de

9. Het Kyserlyck Voorhof.
10. Het open gulde dak van Audientie.
11. De toorens van 't Kysers Binnen hof.
12. Huysen van s Kysers Bloet vrienden.
13. t Vrou getimmer.
14. Kyserlycke luft huys.
15. Kyserlycke Pagode.
16. Kyserlycke wacht optreckende
in t getal van 3000 Man.

rdin de l'Empereur. — 11. Tours du Palais. — 14. Maison de plaisance de l'Empereur.
pèce de porche où l'on se met à couvert. — 12. Appartemens des Princes du Sang. — 15. Temple.
lle d'audiences. — 13. Serrail des femmes. — 16. Garde Imperiale de 3000. hommes.

half uur vertoevens is eerst *Frisius*, en terstont ook *Broekhorst* tot mond-gemeinschap, met vier Ryks-raden, binnen getreeden. De Ryks-raden vertoonden de Kaisarlyke achtbaarheit: voor welke de Gesanten de geschenken ter neder leiden: en weinig daar aan ook voor den jongen Kaisar.

Niet lang hieldenze zamen-spraak, of *Frisius* en *Broekhorst* kreegen verlof, om na haar verblyf-plaats weder te keeren. Alleenlyk bleeven d'onder-koopman *Cornelis May*, en een Hollandsche zilver-smit: die *een Japander* bericht deeden, wegens 't zilver schip, (dit was ook onder de geschenken) hoe de werktuigen moesten gehandelt, om 't schip zeil-vaerdigh te maaken. Twee uuren besteedenze aan dusdanig onderwys: en keerden toen na haar herbergh.

Vorders verdient het Kaisarlyk paleis geen gemeine verwondering. Buiten de uiterste muuren staat een sterk staketzel, ettelyke voeten van de graft: zulks tusschen de graft en het staketzel een ruime wegh leit, langs welke dagelyks duizenden norimons en palenkyns gedraagen worden, en ontelbaare meenighten heen en weder treeden. De muuren zyn uit vaste steen, hoogh en dik opgebouwt, met uitsteeksels, na de gelykenis van bolwerken: voor de buitenste wal leit een diepe en breede graft: en over de zelve een brugge met verscheide boogen. De poort, wiens deuren met dikke yzere staven beklonken zyn, is twee vierkanten hoog: ieder vierkant heeft een bezonder dak over 't zyd-muur-werk ettelyke voeten over-steekende. Ten wederzyden van het bovenste vierkant steeken twee lange standaarts met wimpels, waar in des Kaisars wapen afgebeeld staat. De poort blyft bezet by sterke wagt. Langs de buiten-muur binnewaart staan ontelbaare brakken voor de krygs-knechten. De brakken zyn lynbaans-gewys zeer prachtig gebouwt, op een aerde grond, welke stuit tegen een tweede graft, niet zonder verscheide boghten: na dat de tweede muur met kroon- en bolwerken en toorens uit wykt. Alle deeze sterkten hebben weinig minder bezettelingen, dan de buitenste. In de tweede poort leit insgelyks sterke wacht. Hier aan volgt een derde graft, waar over een schoone steene brugh gebouwt is; langs welke de derde poort zich vertoont, tusschen een derde steene wal zeer prachtigh gemetzelt.

Wonderlyke wal van het paleis.

Deeze wal heeft zoo veel zwieren, uitsteeksels, insnydingen, rondeelen, borstweeringen, kanteelen, toorens en wacht-huizen, dat een kostelyk doolhof gelykt, ten aanzien der ontelbaare bogten. Door de derde poort doet zich een wydt uitstrekkende open plaats op. Recht voorwaarts uit, zoo verre 't oogh kan bereiken, vertoont het Kaisarlyke lust-hof zeer hooge toorens en boomen, met zwaare muuren bezet. Aan de slinker-hand is de muur vol boogen, ter rechter zyde effen en gelyk: schiet wyd en zyd achter den heuvel heen, op welke 's Kaisars tempel getimmert staat. Meer na de derde poort vertoonen haar de Kaisarlyke voor-hoven. Het eerste voor-hof is vierkantig: welker onderste vertrek op acht en twintig ceder-zuilen rust, zynde rondom open. Het dak loopt een weinig schuins: en draagt wederom een tweede gebouw, met muuren bekleed: waar over een tweede dak aan de vier hoeken allesints uitsteekt. Nevens 't eerste word gezien 't andere voor-hof: wiens eerste vertrek voorwaarts schiet, rustende op vier pilaren: het staat insgelyks rondom open; doch heeft achter een nieuw gebouw binnen muuren beslooten: geen van beide zyn een vierkant hoogh.

's Kaisars tuin.

Deeze voor-hoven ontleenen geen klein vermaak van de Kaisarlyke tuin, op welke over een groote open plaats uit zien. De tuin zelf heeft alles 't geen de natuur, konst en kosten verschaffen konnen. De paden met boomen bezet, de bedden in aardige zwieren verdeeld. De tuin stoot ter rechter-hand tegen de heuvel, op wiens top de tempel gebouwt is: alwaar de Kaisar zyn godsdienst pleegt.

Paleizen van 's Kaisars bloedvrienden.

Doch ter slinker-zyde van de voornoemde derde poort leggen zeer prachtige paleizen. 't Voorste ryst met een dubbeld dak 't een boven 't ander: 't onderste vertoont op de benedenste rand groote goude doppen aan alle kanten. Het eerste dak draagt een tweede ge-

bouw, alwaar zeer kostelyke zaletten een schoone uitzicht hebben over de genoemde open plaats en de drie-dubbelde bol-werken. Tusschen dit eerste paleis en derde binnen-muur trekt de Kaisarlyke wacht, die de binne-muur bewaart, dagelyks op. Deeze wacht maakt drie duizend man uit. Aan 't eerste paleis volght een tweede, welk in lengte 't eerste overtreft; doch by na zoo hoog niet is. Het dak pronkt insgelyks met goude doppen. Tusschen beide de paleizen staat een heerlyk gebouw toorens-gewys. Alle deeze wooningen verstrekken tot huisvesting voor des Kaisars naaste bloed-vrienden.

Beschryvinge der Kaisarlyke verblyfplaats.

Hier achter verheft zich 't verwonderens waerdige Kaisarlyk verblyf: van welk bezonder drie hooge toorens uitmunten. Ieder is vierkant: en ryst tot negen verdekken hemelwaart. Boven elke verdek steekt het dak buiten de zyd-wanden eenige voeten diervoegen over, dat de verdekken t'ellekens kleinder worden. De middel-tooren is verre de grootste: op haar top blinken zeer heerlyk af twee ongemein zwaare dolfyns, die de staerten opwaarts steeken. Beide zynze met dikke goude plaaten beklonken. Recht voor de middelste tooren staat het heerlyk verhoor-zalet, steunende op vergulde pilaaren. De zoldering uitgesneden vol lof- en beeldwerk, is t' aanzienelyker, dewyl met goud overtoogen schittert. 't Dak zelf blinkt van goud. Alhier zit de Japansche Kaisar, wanneer of uitheemsche gesanten, of inboorlingen, het zy Prinssen, het zy Koningen, voor zyn throon laat verschynen. Ter zyden af leit het prachtigh vrouwen-getimmer, in verscheide wooningen onderscheiden.

Frisius en Broekhorst voor de tweede maal te hoof:

Na dat alhier de Heeren *Frisius* en *Broekhorst*, op den zevenden van grasmaand, voor de vier Ryks-raden verscheenen en weder vertrokken waren, wierdenze des anderen daags ten tweedemaal, door ordre van *Sickingodonne* en *Sabrosaymondonne*, ieder in een norimon te hoof gehaald. 't Gevolg zat te paerd. Binnen 't paleis gestapt, vertoefden afgezondert in de voorige zalen. Eerst quam *Frisius* binnen voor de Ryks-raden: en eerlang ook *Broekhorst*. Thans viel geen andere verhandeling voor: als dat *den Nederlandsche Gesanten*, uit naam van *de Japansche Kaisar*, eenige zyde rokken tot een weder-geschenk ter hand gesteldt wierden. Voorts kreegenze verlof, om na *Nangesaque* te vertrekken.

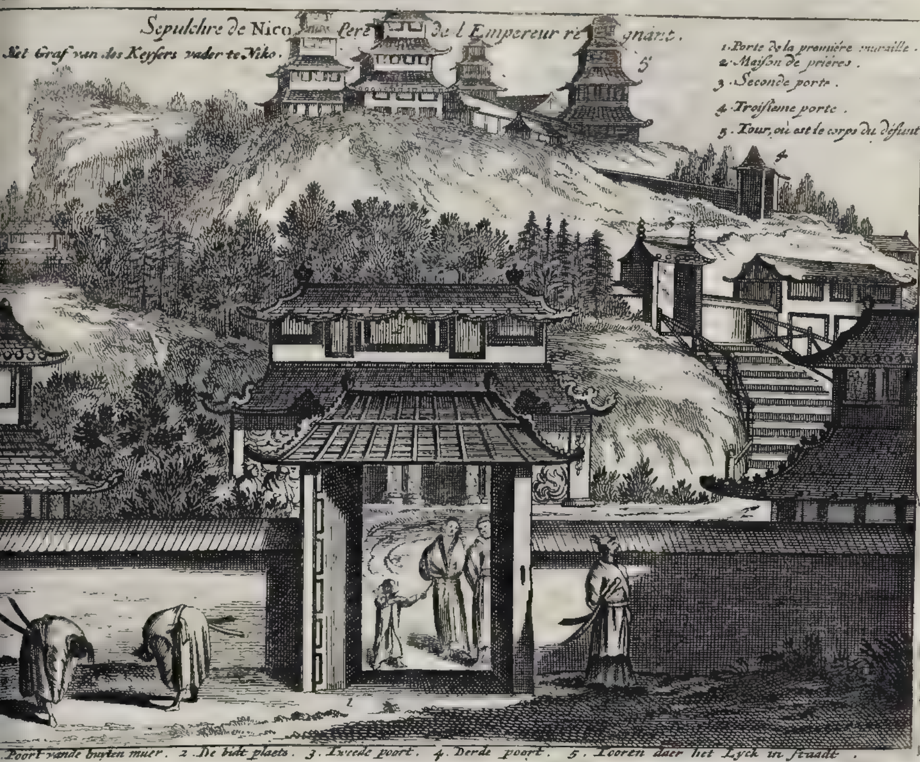
bezo[illegible] Ryks[illegible] met [illegible] schen[illegible]

Doch eer *Jedo* verlieten, bezogten na gewoonte verscheide Ryks-raden aan haar huizen, niet zonder vereeringen overal te laaten. Den zestienden van gras-maandt was alles tot de hertogt vaerdig. Indien niet de gesanten van tyd tot tyd afgewagt hadden te verschynen voor den Kaisar, zoude lichtelyk konnen bezichtigen de prachtige begraefplaats van des Kaisars vader.

Pra[illegible] begr[illegible] plaat[illegible] 's Ka[illegible] vade[illegible]

Deeze leit vier dag-reizen boven *Jedo* op een verheven heuvel. De voet des heuvels is met een zwaare muur omringt. Tusschen de muur staat een vierkante breede poort gemetzelt: voorzien van dikke dubbelde deuren. Wederzyds doen zich op twee kapellen, binnewaart tegen de muur aan gebouwt. Ieder is een vierkant hoogh. Op d' uiterste rand van 't bovenste dak blinken goude doppen. Ter slinker zyde leit een breede steene gang, met kostelyke leuningen aan beide de buitenste kanten bewaart. De gang gaat tegen de heuvel op, en teld veertigh trappen, eer men aan de tweede poort komt. Deeze verheft wederzyds vergulde knoppen, die in vermindering spits toeloopen. Alhier word de heuvel wederom rondom afgesneeden van een tweede muur: welke aan de slinker-handt een langwerpige kerk draagt: en ter rechter zyde meest onder vermaakelyk geboomte duikt: een steen-werp buiten dit geboomte doet zich een kostelyke kapelle op. Volgt na een slangs-gewyze wegh de derde poort: waar aan twee steene muuren na boven gaan: tusschen deeze beide leit het pad na d' ingang, verschuilende ten grooten deele achter het ryzen des heuvels, by welk de Kaisarlyke begraafplaats gezien wordt. Dit is voorwaar een prachtig meester-stuk: vier toorens ryzen alhier hemel-waart, door kostelyke tusschen-gebouwen aan malkander vast gemaakt. Binnen de hoogste tooren verschuilt het Kaisars lyk: waar voor honderd en vyftigh lampen dagh en nacht branden.

Her-

1. Poort vande buyten muer. 2. De bidt plaets. 3. Tweede poort. 4. Derde poort. 5. Tooren daer het Lyck in ſtaadt.

aiſar t ks] ia- af.

Herwaarts komt *de Japanſche Kaiſar*, niet zonder zwaar gevolg van edellieden, om doodt-offer voor zyn afgeſturven vader te verrichten. Het offer heiligt hy met een lang gebedt, welk hy ſtort binnen het beede-huis, recht voor d'eerſte poort gebouwt. De onderſte voor-gevel ruſt op acht vierkante pilaren, ten halven in de muuren gemetſelt. De vakken tuſſchen de pilaren zyn konſtigh beſchildert: de deuren twee-dubbelt: ter wederzyde en in het midden ſtaan zes zuilen, twee en twee dicht aan malkander. De randen van 't dak pronken met verguldt beeld-werk. Het benedenſte draagt een tweede gebouw, in vyf zaletten afgeſcheiden.

roon.

Binnen dit beede-huis hangt de kopere kerk-kroon, welke d'Ooſt-Indiſche Maatſchappy aan *den Japanſchen Kaiſar*, door *François Caron*, den derden van bloei-maand, op 't jaar zeſtien honderd zes en dartig, vereerde. De kroon heeft dartigh armen, en weegt zeven honderd zes en tnegentigh pondt. Nevens dit geſchenk leide *Caron* ook ter neder voor *de Japanſche Kaiſar* twee groote Perſiaanſche alcatyven, een ſtuk zwart pluis-fluweel, twaalf zink-roers, nevens veertien ſtukken van allerley lakenen. De raeds-heeren *Samucke-donne*, *Oiendonne*, *Actwadonne*, *Cangadonne*, *Taickimondonne*, *Juſdonne*, *Chimadonne*, *Bongodonne*, *Triuſſima*, *Bitchioudonne*, *Okradonne*, *Neyſiendonne* en *Deyſiendonne*, kreegen ieder byzondere vereeringen, behalven de mindere gezaghebbers aan 't Japanſche hof.

Vorders zyn *de Japanders* ongemein eergierigh: zulks ook aan een prachtige begravenis veel geldt ſpillen. De begraaving van vermoogende gaat aldus toe. Een uur voor 't lyk ten huize word uitgedragen, gaan de bloed-vrienden na 't lyk-vuur voor uit, in wit zyde gewaadt; want zulks rouw beduidt. Terſtondt volgen ook de vrouwen, het zy vermaagſchapte, het zy bekende: haar hoofdt bedekkenze met een veelverwige ſluijer. Die boven gemein rykdommen bezitten, worden gedragen in koſte-

Wonderlyke manier van begraven, gebruikelyk by de Japanders.

kostelyke ros-baaren, uit ceder-hout konstigh gesneeden. Op deeze staatsie stappen ettelyke mannen te voet.

De verrichtingen der Bonsii omtrent de lyken.

Een groot stuk achter komt een opper-Bonsius, die aan 't lyk de gewoonelyke dienst-plegingen verrichten zal. Deeze zit in een groote ros-baar, blinkende van zyde en goudt. Dartig *Bonsii* loopen ter zyden af. Op 't hoofdt hebbenze een breede hoedt: om 't lyf een linne hembd, en over het hembd een zwarte fijne mantel: de mantel schuilt onder een graauw boven-kleedt. In de handt houdenze een lange brandende tak van pyn-boom, om het lyk te lichten, ten einde niet dwaale. Op de voetstappen deezer dartigh *Bonsii* volgen noch andere twee honderd: welke niet anders doen, als luids-keels geduurigh uit te schreeuwen den naam van dien afgodt, welke de versturvene het meest diende by zyn leven. Ook kloppenze op een groote komme: en draagen twee ruime papiere korven vol papiere roozen van allerley verwe. De korven zyn vast gebonden aan lange stokken: welke zy dier voegen schudden, zeer langzaam voort gaande, dat de papiere roozen ten stof verstuiven: voorwendende, zulk stof een onfeilbaar bewys te zyn, dat de geest des afgesturvene bereedts tot de plaats der geluk-zaligheit overgevoert is. Op de schuddende *Bonsii* volgen noch acht andere, zynde jong van jaren, en in twee ryen verdeelt. Deeze sleepen lange rieten met vaendels, waar in de benaaming eens afgodts geschreeven staat, over de weg. Zy dragen ook tien lantaernen, vol brandende kaersen en letters: de gaten zyn met fijn katoen behangen. Omtrent deeze lantaern-torssers vervoegen zich twee jongelingen in graauwe kleederen, dewelke pyn-boom-fakkels, doch uitgedooft, in de hand houden. Met deeze fakkels, buiten de stadt opgestooken, stekenze de hout-stapels aan, waar by het lyk verbrand wordt.

De vordere lyk-staatsie.

Even voor het doode lichaam stappen een vermengde hoop menschen, alle in graauw gewaadt. Hun hoofdt houdenze bedekt met kleine mutsjens, zynde onder de kin toegebonden: het mutsjen is driebochtig, uit zwart blinkende leer, waar aan briefkens vastgespelt zyn, vertoonende de naam des afgodts die by d'afgesturvene meest gedient wierdt. En ten einde zulks wydluftiger blyke, volgt een man, die een groot tafereel omhoog steekt, alwaar wederzydts de zelve naam van den afgodt met lange en breede letteren staat afgemaalt.

't Ly[k]

Thans komt het lyk, by vier mannen getorst, op een draag-bedde, zeer kostelyk geschikt. Op dit bedde zit de doode, met het hoofd voorwaarts over geboogen, en de handen biddens-gewys zamen gevouwen, in wit gewaad: over welk een papiere rok hangt, by een geplakt uit het boek beschreeven met de godts-dienst des afgodts, welke d'afgesturvene eertydts vuurigst eerde: te meer, dewyl van zyn gediende afgod de zaligheit gewacht heeft. Stip achter 't lyk volgen de zoonen, cierlyk toegedost: de jongste zoon draagt insgelyks een pyn-booms fakkel, om het brand-hout aan te steeken. Het laatste der lyk-staatsie maakt een hoop gemeine luiden uit, met de voor-verhaalde drie-bogtige ledere mutsjens op het hoofd.

Ho[...] ken bra[...] den pan[...]

Wanneer nu de gantsche meenighte tot de brand-plaats nadert, verspreidt zich in 't rond. Thans een ysselyk geluit. *De Bonsii* kloppen geweldigh op kopere ketels, en kommen. Voorts roept de gantsche zamen-komst de naam des gezeide afgods uit. Dit getier duurdt een geslagen uur. Ondertusschen word de brand-put aldus toegesteldt. Een vierkante open plaats leidt bereedts met wyde tralien en matten afgeschooten: na de vier hemels-wyken zyn vier ingangen, ten oosten, westen, zuiden en noorden. Midden in wordt een kuil gegraven: vol hout gestopt: en boven een zeil over getrokken. Aan wederzyde des kuils staat een tafel vol allerlei spys, meest met bloed gekneed, en bestaande uit vladen, struiven en limoenen. Visch noch vleesch magh geensints opgedischt. Nevens de tafels worden gesteldt wierooks-vaten en wel-riekend hout. Zoo ras naderen niet aan deeze open plaats met het lyk, of werpen een lang touw om 't draagh-bedde.

Ieder

Ieder slaat de hand aan het touw, en schreeuwt gelykelyk de naam des afgods, by d'afgesturvene meest ge-eert, meermaals uit. Thans doen drie reizen ommegang om de afgeschoote opene plaats.

Eindelyk wordt het draagh-bedde boven op de hout-stapels gesteldt. Hier treed *de Bonsius*, beleider der gantsche lyk-staatsie, toe: mompelt een gedicht, by d'omstaanders niet verstaan: en zwierdt driemaal een brandende toorts in de rondte over 't hoofdt van het lyk. Met deeze ronde zwier wil *de Bonsius* uitdrukken, dat de ziel des afgesturvene noch beginsel gehad heeft noch einde hebben zal. Dan werpt hy de omgedraaide fakkel weg: welke de twee naaste bloedtvrienden, staande d'eene oostwaardt nevens het genoemde draagh-bedde, d'ander ten westen, oprapen. Deeze reiken elkander, eershalve, den toorts over het lyk drie reizen toe: en smyten gezamentlyk den fakkel in de hout-stapel. By dusdanige verhandeling zyn andere gereed, die olie op het hout gieten, niet zonder reukwerk. Eerlang gaat de vlamme hemels hoogh aan: waar door 't lyk geswind tot assche verbrand.

Ondertusschen schikken zich de zoonen en naaste vrienden by de twee toegediste tafelen: steeken het wierookvat aan: en aanbidden den afgesturvene, dewyl nu onder d'hemelingen overgezet is. Na d'aanbidding krygen *de Bonsii*, ieder volgens waerdigheit, afreekening. De bestierder der lyk-staatsie geniet ten minsten twintigh dukaaten: de mindere priesters trekken minder.

Als de vrienden en *Bonsii* haars weegs vertrokken zyn, blyft de spys voor 't lyk-gevolghde graauw en andere noodt-lydende: die zich by het smookende vuur vrolyk maken. 's Anderen daags keeren de kinderen, swagers en vrienden na 't lyk-vuur: leezen d'assche, beenderen en tanden des verbrande in een vergulde pot: welken na huis draagen, en aldaar, met een kleed bedekt, in een binne-kamer plaatzen.

Herwaarts komen wederom *de Bonsii*, om een afgezonderde uitvaart te houden. Ten zevenden dage herhaalenze 't voorige werk. Thans word de doodt-pot ter aerde bestelt onder een vierkante steen, in welke wederom ingegraveert staat de naam des afgods, die d'overledene boven andere goden gods-dienstig vierde. Zedert begeeven haar de zoonen geduurigh na het graf. Alhier strooijenze roozen: zetten warme drank en lekkere spys ter neder, om den afgesturvene hartsterking toe te brengen.

Uitvaart hoedanigh.

Doch behalven dusdanige lyk-staatsien, die gemeinelyk den vermoogenste op drie duizendt dukaaten komen te staan, en den gemeine burgers door den bank op twee of drie honderdt, houdenze noch een jaarlyks doodt-feest; (zy noemen het *Bon*) wanneer voor ieder huis een lantaerne hangt: de graf-plaatzen plechtelyk bezocht worden: en ontelbaare meenigten ter stad uitbarsten, met schotelen vol spys, om de geesten te gemoeten, en t'huiswaart te leiden. Doch van deeze dienstpleeging omtrent de afgestorvene zielen is te vooren wydloopigh gewagh gemaakt.

Bon een dood-feest.

Vorders diendt aangeteikent, hoe *de Japanders* zich draagen, zedert de doodt-potten begraaven zyn. Zy houden haar rouw zeer statelyk twee jaaren lang. Onthouden zich van allerlei vermaakelykheden. De kleedingh drukt allenthalve droefheidt uit. Op het hoofdt staat een bonnet, boven plat, en vooraan vierkantigh: achter breed uitgebreid slingert in een wyde sluijer verre over de heupen. De rok is boven gemein ruim: wordt op de borst over malkander geslagen. Tusschen de mouwen in steekenze gemeinelyk de handen. De rok mag noch omslag, noch borduursel noch boordt hebben: word met een wyde gordel, uit capok gedraait, en tweemaal omgeslagen, toegebonden. Onder de rok hangt het benedenste des broeks als een zak over de voeten. Alle de kleeding bestaat uit graauw ongebleekt lywaadt.

Beschryving van een rouw-draagende Japander.

Dusdaanige begraavingen en rouwgewaadt hebben geensins plaats omtrent de arme. Na haar lyken komt niet een *Bonsius* zien: als wien 't om geld

Lyken der armen mishandelt.

geld te doen is: en doorgaans niet min bezorgt als voor de welstand van een afgestorvene ziel: te meer, nadien de meeste onder haar d'onsterffelykheidt der zielen of heimelyk of opentlyk tegen spreeken. De doode lichamen dan van behoeftige (dit getal word *in Japan* zeer groot gevonden, ter oorzaak het land volk-ryk, en veele handen tegen weinig winst zyn) dompelt men by nacht en ontyden hier of daar in de naaste drek-hoop.

De Nederlandtsche Gesanten (om d'afgebrooken draadt van haar verrichting binnen *Jedo* wederom aan te hechten) vonden geen gelegentheidt tot het bezichtigen der Kaisarlyke begraeffenis in *Niko*: welkers heerlykheit de voornoemde kerk-kroon, by *d'Oost-Indische Maatschappy* aan *de Japansche Kaisar* geschonken, voor zoo verre vermeerdert, als een gegoote koper stuk, langs zoo verre weg uit *Holland* gevoerd, van *Japan* zelf waerdy ontleent. *Frisius* dan en *Broekhorst* neemen de hertogt na *Nangesaque* uit *Jedo*, den zestiende van gras-maandt, op het jaar zestien honderdt en vyftig. Zy hadden nu *Sinagawa*, *Rokna*, *Cawasacca*, *Cammagawa*, *Fundaga* en *Toska* achter zich: wanneer by de wegh haar op-deed de vermaarde *Aapen-tempel*: welker gelyk naauwelyks ergens de weereldt beschouwt, het zy ten opzicht des wonderlyken gebouws, het zy ten aanzien des vreemden godts-dienst, aldaar omtrendt schandige beesten verricht. Het kan niet ontkent worden, of het vereeuwde *Egypten* bedreef met zommige onredelyke dieren niet min goddelooze als bespottelyke afgodery. De oude *Griексche* en *Latynsche* schryvers gewagen: hoe aldaar de afgoden *Apis* en *Osiris* gods-dienstigh ge-eert zyn: de eene onder gedaante van een levende

Ver Ne sch ten do.

vende zwarte os, met witte kop en vlakte op de rugge, en dubbeld hair. Deeze afgod mogt niet langer leven als een gezette tyd by d'Egyptische godsdiensts wetten bepaalt. Thans wierdt een bede-dag uitgeschreeven: en de os, welke ook *Serapis* genaamt, in een geheiligt meir gedrenkt. Over de dood van *Apis* nam gantsch *Egypten* de rouw aan. Oudt en jong beschreiden *Apis*: klopten de borst: scheurden 't hair en kleederen. Wanneer elders een nieuwe voor den dagh quam, was 't landt vol uitgelaaten blydtschap. Maar hy gaf geen antwoord, gelyk de duivel-spraaken van *Apollo Delphicus*, *Jupiter Dodonæus*, *Ammon* op *Trophonius*. Indien het aangebooden voeder uit iemands hand op-at, beduide alle voorspoet: indien verwierp, allerlei onheil. Weshalven wanneer hy niet aan-nam, de spyze die *Cæsar Germanicus* toereikte, voorspelde hem zyn haastigh verderf.

Doch *Osiris* was een graauwe os met een honds-kop, wiens poot een ge-oogde schepter hieldt: om uit te drukken goddelyke magt en alweetentheit. De oude *Egyptische* Koningen offerden aan 't graf van *Osiris* levendige menschen: hoewel die wreedheidt naderhand afgeschaft, en een vaale os geslagt is: ter oorzaak deeze verve meest overeen quam met *Typhons* verve, welke den *Osiris* omhals hielp.

Ik zal hier voorts woorden van *Plinius* ontleenen: *In Egypten word een os voor godt ge-eert. Zy noemen hem Apis. Hy heeft twee kerken. Den eenen te betreeden, veroorzaakt voorspoet: in d'andere worden droevige voorbeduidingen gegeeven. Hy antwoort, door spyze te aanvaerden uit de handt der raad-vragende. Hy had een afkeer van de hand des Kaisars Germanicus, eerlang gesneuvelt. Voorts sit Apis verborgen: wanneer te voorschyn springt, vergezelschapt hem een hoop kinders, t'zyner eeren zingende. Hy schynt het te verstaan en willen aangebeden.*

De Grieksche schryver *Strabo* getuigt aldus: *In 't Heliopolitaansche landschap leit de stadt des Sons, op een hooge dyk gebouwt. Heeft den tempel van de Son en osse Mneuis: welke binnen een besloote hok gevoed, en by de Heliopolitaners voor een godt gehouden word, gelyk ook Apis by de Memphiters.*

Herodotus schryft insgelyks *den Egyptenaars* toe: datze een kat godsdienstig eerde: binnens huis gesturven, souten: en alzoo, niet zonder prachtige lyk-staatsie, na *Bubastis* afvoerde, om in die heilige stad begraven te worden. Het zelve getuigen *Cicero*, *Diodorus Siculus*, *Plutarchus* en *Juvenalis*. *Herodot. in Euterp.*

't Geen dies aangaande *Clemens Romanus*, of liever een onbekend schryver onder zyn naam, ter neder steldt, verdient bezondere opmerking: *Zommige Egyptenaren*, zeid hy, *hebben geleert, dat men een osse, Apis genaamt, godtsdienstigh moet eeren: andere een bok: andere katten: zommige een Egyptische vogel die slangen eet: zommige hielden ook een visch, ajuin, gooten en veesten zelf, en veele andere ontelbaare dingen, welk ik my schaamte noemen, voor een godt.* *Clem. Roman. l. 5. Recognit.*

Clemens Alexandrinus verhaald, hoe *de Saitæ* en *Thebaners* een schaap, en *de Lycopolitaners* een wolf gods-dienst toevoeghden. Die van *Leopolis* eerden een leeuw, als koning der viervoetige dieren. Waarom ook *de Persianen* haar godt *Mithra*, vertoonende de zonne, met een leeuwen-hoofd afbeelden. *Clem. Alex. Adm. ad Gent.*

Hier toe dient insgelyks *Plutarchus*, ontvouwende d'oorzaken, waarom een leeuw aan de zonne toegewyd is: namentlyk, dewyl een leeuwinne onder alle krom-geklaauwde beesten d'eenigste is die een ziende jong baart; dewyl de leeuw een zeer korte slaap heeft: en d'oogen der zelve schitteren, wanneer slaapt. En eindelyk, nadien *de Leontiners*, wanneer de zon gaat door het hemels teiken de Leeuw, haar fonteinen en poelen vol waters vinden. *Plut. l. 4. Symp. q. 5.*

Strabo schryft van *de Mendesiers*, datze een geit en bok tot goddelyke waerdigheit verhieven. *Ælianus* verhaaldt, hoe *de Coptiten* de gesneedene bokken op-aten; maar de wilde geiten gods-dienst beweezen: ter oorzaak tot vermaak strekten voor de goddinne *Isis*. Andere *Egyptenaars* nochtans ruimden den bok plaats op onder de goden: dewyl, volgens *Diodorus Siculus*, *Strabo Geog. l. 17. Ælian. de Animal. l. 10. c. 23.*

Diod. Sic. Bibl. l. 1. *lus*, met een mannelyke roede voorzien is: om welke *de Grieken* en *Latynen* haar ongeschikte afgodt *Priapus* godts-dienst beweezen, alzoo de voortteeling van 't voornoemde lid afkomt: weshalven de bok, als zynde boven andere beesten met een groote mannelyke roede, goddelyke eer wierd waerdigh geoordeelt.

Her. in Euterp. *Herodotus* gewaagt van *de Mendesiers*, hoe zy over de doodt van een voornaam geiten-hoeder gelykelyk den rouw aannemen, nadienze alle geiten godts-dienstigh eeren.

Ook beelden *d'Egyptenaars* en *Grieken* den afgodt *Pan* af met geiten aangezicht en voeten: hoewel geloofden dat hy den andere goden gelyk was. De zelve *Herodotus* verhaald ook, hoe de *Mendesier* vrouwen haar met bokken vermengden, om den bokken aldus vriendschap te doen, en uit goddelyk zaadt beswangert te worden. *Vrouwen vermengen zich met bokken.* *De Athribiten* hielden, na 't getuigenis des beruchten *Strabo*, een beesje, geebooren van een weezel en muis, voor haar godt. *Plutarchus* steld deeze redenen, waarom de ellendige zoo verachten schepzel voor den Schepper dienden: dewyl dit dier op nieuwe maan uit muizen herkomt, en zyn lever by afnemen des maans t'eenemaal vergaat.

Wonderlyk bedryf van de Indiaansche muis. De Indiaansche muis is toegeheiligt aan *Latona* en *Ilithya* of *Lucina*: en voert, volgens *Ælianus*, een geduurige stryd met den adder en krokodil, welke twee ongedierten *Egypten* zeer quellen. En hierom wordt de muis godsdienstig by *d'Egyptenaars* ge-eert, dewyl beide omhals brengt. Doch niet alle *Egyptenaars* dienen den Indischen muis; want andere aanbidden den krokodil, en verfoeijen den muis: ter oorzaak de krokodils eyeren stukken breekt: ja ook de zelve doodt. Want als de krokodillen met opgesperde bek in de zonne bakeren, kruipt de muis ter mond in tot het ingewand toe, welk opeet: en komt door de door-gegeeten buik wederom uit. Dit maakt den Indischen muis gehaat by de krokodildienaars: en in het tegendeel bemindt by de liefhebbers van de muis. Zulks *de Egyptenaars* dien aangaande gesplitst waren.

Behalven *Strabo*, getuigen *Cicero*, *Diodorus Siculus*, *Juvenalis*, *Plutarchus* en *Ælianus*, hoe *d'Ombitische Egyptenaars* den krokodil vierden, niet anders als *de Grieken* en *Latynen de Olympische* goden, met d'alderdiepste vernedering. *Juven. Sat.* Doch *d'Apollonopolitische Egyptenaars* vervloekten den krokodil, om dat *Typho* 's krokodils gedaante aan-nam, wanneer hy *Osiris* ter dood bragt. Als ook dewyl de dochter van *Psammymitus*, d'alderrechtvaerdigste Koning over *Egypten*, by een krokodil verslonden wierd.

Strabo vorders verhaaldt, hoe de *Psylle*, een volk in *Cyreenen*, en *d'Egyptische Tentyrieten* een ingeschapen kracht hebben; d'eerste tegen de slangen, d'andere tegen de krokodillen, welke beide na wel-gevallen handelen. *Strab. Geog.* *De Tentyrieten* duiken onverzaagt grondwaart: speuren de krokodillen onder water na, en doodenze sonder gevaar. *Krok. by wi vang. zona zel.* Weshalven wanneerze binnen *Romen* ten schouwspel zouden vertoont worden, liepenze in 't water, haaldenze op 't droogh voor ieders oogen, en trokkenze wederom te rugge na een beslooten vyver.

De zelve *Strabo* gewaagt ter zelver plaats van *Arsinoë*, eertydts genaamt *Krokodil-stadt*: hoe dit wanschepzel by priesters aldaar gevoedt wierd met koeken, vladen, vleesch en wyn-meede, tot offer by de vreemdelingen, nevens een geheiligt meir, ter neder geleit.

't Geen *Maximus Tyrius* verhaald, is gedenkwaerdigh. *Ma. Ty. seri. Ges. nis kro.* Een Egyptische vrouw voede 't jong van een krokodil: weshalven by *d'Egyptenaars* gelukzalig gehouden wierd, als die een godt groot maakte. Ook quam dagelyks een groote meenigte den godt en voedster eerbiedig streelen. De vrouwe had een zoon van gelyke ouderdom als de krokodil. Lange tyd verging 't den jonge wel, speelende dagelyks met het ondier. Doch als dit, te mets aangegroeit, krachten kreegh, verslond het eindelyk zyns voedsters zoon. De moeder stond niet min dan ontstelt over zulk een ongeval; want zy achte haar zoon gelukkig, dewyl vereert was aan een huisselyke god.

In zulke dwaasheidt der heidenen blykt

blykt d'afgrond van Godts verſchrikkelyke oordeelen: de menſch aanbiddende voor een onſterfelyke en almaghtige Godt, 't geen niet alleen ſterfelyk en zwak, maar ook zelf verre beneden de menſch geſteldt is. Doch wie kan ons naakter de redenen van zulk een verval, te weeten des menſch tot beeſten godtsdienſt, ontvouwen, als d'onfeilbaare leer-meeſter der heidenen? Ik zal de goddelyke woorden ſchryven uit den brief tot den Romainen: *Overmits het*
o, *geene van God kennelyk is, in haar open-*
23, *baar is; want Godt heeft het haar geopenbaart: want zyne onzienelyke dingen worden van de ſchepping der wereld aan uit de ſchepſelen verſtaan en doorzien, beide zyn eeuwige kracht en goddelykheit, op dat zy niet te verontſchuldigen zouden zyn: om dat zy Godt kennende, hem als Godt niet hebben verheerlykt noch gedankt; maar zyn verydelt geworden in haar overleggingen, en haar onverſtandig herte is verduiſtert geworden: haar uitgeevende voor wyzen, zyn zy dwaas geworden: en hebben de heerlykheit des onverderfelyken Godts verandert in de gelykenis eens beeldts van een verderfelyk menſche, en van gevogelte, en van viervoetige en kruipende gedierten. Daarom heeft ze Godt ook overgegeeven in de begeerlykheit harer herten, om hare lichamen onder malkanderen te onteeren: als die de waarheit Godts verandert hebben in leugen: en 't ſchepſel geëert en gedient hebben boven den Schepper, die te pryzen is in der eeuwigheid, amen.*

Zulks naauwelyks een levendigh ſchepſel op aerde, in de lucht, of zee gevonden wordt, welk d'een of andere heiden niet godsdienſtig diende, of als
Geo- noch dient. *Strabo* getuigt van *d'E-*
17. *gyptenaars* aldus: *Daar zyn zommige dieren welke alle d'Egyptenaars gezamentlyk eeren: als drie op aerde, os, hond, kat: uit de vliegende, een havik en ſlang-eetende vogel: uit het watergedierte, de viſſchen Lepidotus en Oxyrinchus. Anderſints worden ook gevonden, dien byzonderlyk eer geſchiedt: Alzoo eeren de Saiten en Thebaners een ſchaap: de Latopolitaners den viſch Latus, zwemmende in de Nyl: de Lycopolitaners een wolf: de Hermopolitaners den baviaan, wiens kop na een hondt gelykt: de Babyloniers, nevens Memphis woonende, den aap. Een aap heeft de gedaante van een Satyr, het overige lyf is half hondt half beer: komt voort in Mooren-landt. De Thebaners dienen ook den arend: de Leontopolitaners den leeuw: de Mendeſiers den geiten-bok: andere wederom iets anders. Doch zy brengen hier af redenen voort onderling ſtrydig.*

Uit deeze getuigeniſſen der Griekſche en Latynſche ſchryvers, welker eenige of voor of na, of omtrent de tydt van de geboorte des Zaligmakers leefden, behalven het onwederſpreekelyk bewys, terſtondt uit d'Apoſtel *Paulus* ter neder geſteldt, kan lichtelyk afgemeeten: dat niet alleen in 't gemein de afgodery, met de beeſten gepleegt, zeer oudt is; maar zelf byzonderlyk met ſchandelyke apen. Ja naauwelyks is een dier, omtrent welk het heidendom meer afgodery in 't werk geſtelt heeft en noch ſtelt, als omtrent een aap.

Niet verre van *Toska* (door dit dorp trokken de Nederlandtſche Gezanten *Friſius* en *Broekhorſt*, op haar wederom-togt na *Nangeſaque*, den achtienden des gras-maandts van 't jaar zeſtien honderd vyftig) leit de Apen-tempel, berucht over geheel *Japan.* Het gebouw zelf is niet min konſtig als koſtelyk. Binnen ten midden weegs ſtaat een verheven outaar. d'Onderſte voet, een half mans lengte hoogh en vierkant, heeft boven en onder een cierlyke lyſt. Op het plat verheft zich een tweede vierkant; doch naauwelyks op een derde zoo dik als 't onderſte. De kruin is cierlyk door een drie-dubbelde lyſt, welke na boven verder en verder aan de vier hoeken uitſteekt over de beneden vierkante vlakte. Alle de vakken des outaars zyn met beeldt-werk heerlyk gegraveert. Een zwaare kopere bekken leit op 't eerſte plat van d'onderſte voet des outaars. Nevens ſtaat een *Bonſius*, die op kopere bekken met een ſtok vinnige ſlagen herhaalt: ten einde d'offeraars door zulk geluidt tot aandachtige godts-dienſt mogten werden opgewekt. Deeze nu leggen op haar knien, elleboogen en hoofd plat ter aerde wederzyds van den tem-

Beſchryving van de Japanſche Apen-tempel.

tempel, ten grooten deele met boogen bezet, in de muur in-gemetselt. Deeze boogen zitten vol levende apen: voor welke de offerende *Japanders* haar gebeden storten. De boogen steeken een groot stuk buiten de muur uit: haar boven-gront heeft outaars-gewyze zetels, op welke doode apen in verscheide gestalten, of leggende of zittende, of achter of ter zyde, of voor over hangende of staande geplaatst zyn. Tegen de muur aan verheffen zich verhevene zwaare vierkante stylen, konstig uitgesneeden, tegen welke de meeste benedenste apen leunen. Deeze stylen zyn wederom bezet met andere doode apen, in verscheide bogten geschikt. Doch nevens de kloppende *Bonsius* staan verscheide dienaars, die hen 't apen-spel helpen uitvoeren. Vorders in 't uiterste des tempels zitten op een uitstekende lyst, niet verre van 't dak, boven alle d'andere, wederom verstorvene apen: voor welke alle groote schotels met spys dagelyks gezet worden.

Het verdient voorwaar geen gemeine verwondering, dat dusdanige apentempels niet alleen in *Japan* bereedts voor de tyden des Heilands geweest zyn; maar ook *d'Hermopolitaners* en *Babyloniers*, volgens 't getuigenis uit *Strabo* terstondt by gebraght, eerden godtsdienstig meer-katten, bavianen en apen, voor meer als achtien honderdt jaren.

Ape[...] diez[...] zeer[...] en o[...] Asi[...] spre[...]

En hoe verre deeze gantsch bespottelyke afgodery met schandige apen over *Asien* verspreid is, kan blyken: dewyl niet alleen *Japan* en *China*, maar ook het landtschap *der Malabaren*, het woeste gewest tusschen *Macau* en *Pegu*, en 't eilandt *Ceylon*, deeze apen, tot goden gemaakt, vertoonen. De vermaarde *Italiaan Balbus* verhaaldt in zyn reize uit *Macau* na *Pegu*, hoe hy onder d'Indiaansche afgoden, by haar *Pagoden* genaamt, wel aldermeest gevonden heeft de beelden van apen, voor goden aangebeden: ja ook levende bavianen, aan ketenen gekluistert, in de

Varel-

Varrellen, zoo noemen *d'Indianen* in die hoek haar kerken.

'tIs vorders aanmerkens waerdig het geen, wegens deeze apen-dienſt, de geleerde *Gerard Voſſius*, uit *Joan Huigen van Linſchooten*, ter neder ſteldt: 't Eiland *Ceylon* (de Portugeeſche ſchryver *Joannes Barrius* beweert met veel redenen dat *Ceylon* is 't oude *Taprobana*) is ontdekt door de zoon van *Franciſcus Almeida*, afgevaerdigdt om de Saraceenſche kooplieden, die langs de *Maldiviſche eilanden* uit de *Molukkes* na *Arabien* keerden, te onderſcheppen; doch haar miſſende, verviel op *Ceylon.* Zedert bedong de Portugeeſche hopman *Soarius* met de Koning in het weſtelyk gedeelte van *Ceylon*, aldaar by de zee-kant een ſterkte te mogen opwerpen; doch terwyl bezigh was, is de Koning, verzet door de Saraceenſche kooplieden, niet zonder reden bevreeſt voor inbreuk in haar kaneel-handel, met ettelyke duizendt man derwaarts getrokken. Scherp liep in 't eerſt het gevecht af: dewyl *de Portugeeſen* nergens minder op dachten, als op duſdaanigen overval. Doch door *Soarius* ter geſchikter orde geſchaart, ſloegen d'aanvallers af: en bedwongen namaals den Koning, dat 's jaarlyks wegens zyn misdryf betalen moeſt honderd en twintig duizend pond kaneel, twaalf ringen vol koſtelyke geſteenten, en zes olifanten. Tot een teugel voor d'eilanders lag nu de ſterkte *Colombo* voltooid: welke echter zoo vaſt niet gebouwt was, of verviel eerlang. Weshalven *Lupus Brittus* met ettelyke metzelaars derwaarts uit *Goa* geſchikt is, om 't ſlot te vermaaken. Hy had nu uit ſchelpen kalk gebrand, ſteen en vordere timmer-ſtoffe by de werken: wanneer *de Ceyloneeſers*, door *de Saraceenen* wederom gaande gemaakt, *de Portugeeſen* op het lyf vielen. Eerſt weigerde de ſtad *Colombo* eet-waaren te verkoopen aan de Portugeeſche bezettelingen op 't ſlot: thans ſloegenze ook de afzwervende dood. *De Portugeeſen* aldus getergt, vallen uit haar ſterkte in *Colombo.* Eerlang verſtooven de burgers, en lieten wyf en kinders achter. *Brittus* dan bemagtigde de ſtad zonder ſlagh of ſtoot; doch verhinderde alle overlaſt: alleenlyk bond hy de vrouwen en kinderen aan de deur-ſtylen: eensdeels om te bewyzen, hoe hy geen vyandlyk hart *den Ceyloneeſers* toe droeg, anderdeels om haar indruk te ſtuiten. Deeze kryghsvond gelukte *den Portugeeſen* wonder wel; want de gevluchte uit *Colombo* haalden alle moogelyke magt geſwind by een: en vielen, geprikkeldt door liefde tot vrouw en kinderen, als leeuwen ter ſtad in. 't Had gantſchelyk met *de Portugeeſen* gedaan geweeſt, 't en zy den brand *in Colombo* ſtaken; want om dien te bluſſchen en haar lieve panden t'ontbinden, vondenze zoo veel werk, dat ondertuſſchen *de Portugeeſen* zich binnen haar ſterkte berghden: zoude anderſints ingenomen zyn. Doch het bleef hier niet by. *De Ceyloneeſers* bragten eerlang twintigh duizend man op de been, en begroeven zich om het ſlot *Colombo.* Zes honderd yzere muurbreekers, geplaatſt op hooge ſtorm-katten, wierpen des daags lange pylen, met wilde ſwyns huiden bedekt, tot over de twee honderd ſchreeden diervoegen geweldig, dat, 't geen raakte, door-boorden. 's Nachts ſmeetenze vuur-ballen in 't ſlot, welke de hutten geduurig aan brand ſtaken. De bezettelingen, weinig in getal, hadden alles gebrek. Geen ontzet was op handen. Zy maaken dieshalven van de noodt een deugd: ſpatten met vierdehalf honderd man zoo fier tegen de vyanden in, dat met weinig tegen-ſtoot uit haar ſchanſſen dreeven. Doch deeze, op 't vlakke veld te mets zamen-gedromt, hielden ſtand. Ten ſlagh-orde geſchaart, vielen vinnigh tegen *de Portugeeſen* in. Voor uit quaamen vyf en twintigh olifanten, torſſende houte toorens, vol ſchutters op de rug. Haar ſnuiten, gewapend met ſcherpe zeiſſems, ſlingerden zoo vreeſelyk, dat alles afmaaiden wat voor quam. Achter volghden *de Cingaleeſers* voet-knechten, met *Saraceenen* geſtyft. Den rechter en ſlinker vleugel maakte de ruitery, ſterk honderd en vyftig paerden, uit. De toon van dit ſlagh-vaerdig heir deed *den Portugeeſen* in 't eerſte voet-ſlaaken; doch haaſt hervattenze moed: alzoo een olifant, door kogels getroffen, de rug keerde, en tegens de volgende *Ceylonders* indrong.

Ceylon ... kt

gen vlo- met u-

Merkwaerdig oorlogsgereedſchap der Ceyloneeſers.

drong. De andere olifanten ondertusschen wierden nu en dan geraakt: gingen den zelven gang: bragten *de Cyloneesers* in wan-orde: en uit wan-orde op de vlucht. Eindelyk kreegen *de Portugeezen* zoo veel magt uit *Goa* by een, op het jaar vyftien honderd vier en vyftigh, datze *Ceylon* te vuur en zwaard afstroopten.

Pico de Adam. Alhier leit een der hooghste bergen van *Indien*, genaamt *Pico de Adam*, ter oorzaek (volgens het gevoelen *der Cingaleesers*) *Adam* aldaar geschapen is, welkers voetstappen, in steenen gehouwen, by haar vertoont worden. De top van *Pico de Adam* vertoond een heerlyke tempel, vol allerlei kostelykheit, gelyk het gemein gerucht liep. Waarom dan *de Portugeezen* derwaarts trokken, ten einde zich met zulk een buit verrykten; doch vonden niet dan een goude kistje met edele gesteenten bezet, in welk de tant van een aap lag opgesllooten. Hoe hoogh deezen apentand by *de Ceylonders* geschat wierd, ter oorzaak de goddelykheit aan de zelve toegeschreeven, kan blyken by de moeijelykheit en onkosten dieswegen gedaan: want *de Ceylonders* vaerdighden gesanten af na *de Portugeesen*, aanbiedende voor d'apen-tandt zeventigh duizend dukaten. En deeze vlamden op 't geld; doch dewyl haar bisschop *Gaspar* zulk een ruiling afried, (als die het oordeelde goddeloos, *d'Indianen* aldus te voeden in haar afgodery) wierd de tandt verbrandt, en d'assche in zee geworpen.

Apen-tand op zeventig duizendt dukaten geschat.

Strabo Geogr. l. 17. Doch behalven *de Cingaleesers*, eerden ook eertyds, gelyk *Strabo* getuigt, *de Hermopolitaners* d'apen met godsdienstige plichten. Ik kan niet nalaaten, of moet hier tusschen inlasschen de vaerzen des beruchte schimp-dichter *Junius Juvenalis*. Zy luiden, uit *de Latynsche tale* over-gezet, in *de Nederlandsche* aldus:

Juven. Sat. 15.

Wie weet niet wat wanschepzels het vervoerde
Egypten eerdt? het bid de krokodillen aan:
De oyevaar, die steeds op slangen loerde,
Haar rukt ten godts-dienst weg: de vuile baviaan,
Geheiligt, pronkt in 't goud: daar Memnons tover-snaren
Grof klinken: en van Thebes honderdt poorten waren.

'tVerdiend voorwaar geen gemeine verwondering, dat *de Japanders*, en voorts andere heidenen, zich bukken voor 't onredelyk vee: en beesten tot Scheppers maaken, daarze boven de beesten verre in waerdigheidt uitmunten. 't Is waar, hier moet bezonder aangemerkt Gods verschrikkelyk oordeel tegen d'afgoden-dienaars, welke hy over geeft in een verkeerde zin. Ondertusschen evenwel kan niet ontkent, of de oude heidenen hebben de beesten, om bezondere eigenschappen en diensten, voor by-passende afdrukzels van Gods werkingen omtrent de menschelyke dingen, of ook om verborgene wysheit of eenige geschiedenissen af te beelden, gesteldt.

Cicero de Nat. Deor. *Cicero* kan hier dienen. *De Egyptenaars zelfs*, zeit hy, *die bespot worden, hebben geen beest geheilight, dan om eenige nuttigheit, welke uit het zelve schepten: gelyk de zwarte oyevaars, die veel slangen vernielen. Ik konde ook spreeken van de nuttigheit der Indiaansche muis, krokodillen en katten; maar ik wil niet wydloopiger zyn. Zoo zal ik nochtans besluiten, dat die beesten, om weldaaden, by de uitheemsche gediendt zyn.* By *Cicero* magh ook de Griekfche schryver *Lucianus* gevoegt worden. *De Egyptenaars hebben meer uitgevonden* ('t zyn de woorden van *Lucianus*, uit het *Grieks* in 't *Nederlandts* vertaalt) *als de Mooren. Want zy van den gantschen hemel en vordere sterren, dwaalende en vaste, noch te gelyk beweegende, twaalf deelen maakten. Onder die beweegt worden schryvenze ieder deel aan bezondere dieren toe; ten deele aan zee-schepzelen, ten deele aan menschen, ten deele aan wilde beesten, ten deele aan gevogelte, ten deele aan vier-voetigh gedierte. Hierom ook de gods-dienst der Egyptenaars verscheidentlyk verricht word. Want alle de Egyptenaars pleegen de waarzeggery niet uit alle hemels-streeken; maar andere gebruiken andere hemels-streeken. Weshalven den ram eeren, die onder 't hemels-teiken den Ram woonen: zy nuttigen geen visschen, die de Visschen aan den hemel aanteikenden. Noch dooden een bok, die boven den Steen-bok erkennen.* *Lucian. de A[...]*

Ook

Ook eerenze een Stier, ten opzicht van het gesternte de Stier. Want de Apis, vereischende een byzonderste godtsdienst, weidt haar landt af: en d'inwoonders hebben ook een Godts-spraak aan Apis toegewyd: een teiken namentlyk van goddelyke raadvraaging, welke van 't hemels-teiken de Stier verzoeken. Aan deeze vertelling knoopt ook *Lucianus*: hoe *de Lybiers* den vermaarden *Jupiter Ammon*, tot wien de heidenen van alle kanten toevloeiden, om toekomstige dingen te weeten, in gedaante eens rams aanbaden: ter oorzaak de Ram onder de twaalf hemelsteikenen d'eerste is. Hier komt by, dat zommige der beesten-dienaars de beesten eerden, niet als of de zelve voor Goden erkenden; maar dewyl den Goden toegewyd waren: en eenige weldaden den Goden of menschen betoont hadden. Alzoo wierd te *Delphis*, volgens *Ælianus*, een Wolf plechtelyk geviert; om dat aanwyzing gaf van het heilig gestoole goud, op den berg *Parnassus* bedolven. *d'Ambracioten* baden een Leeuwinne aan: nademaal de dwingelandt *Phayllus*, die haar vryheit verkrachte, een leeuwinne met jongen ontmoete, van welke verscheurd wierdt. *Aristoteles* getuight insgelyks, hoe de burgers van *Troas* den muizen godtsdienst beweezen, dewyl in d'oorlog der vyanden boog-peezen door-beeten hadden.

Hier by komt noch, dat zommige heidenen, gelyk ook *de Japanders*, geloofden: hoe de zielen van menschen door de doodt verhuizen in beestelyke lichamen: weshalven zoo zeer niet de beesten eeren, als de menschelyke zielen in de beesten. De Grieksche schryver *Philostratus* verhaalt van *Apollonius Tyaneus*, hoe hy *den Alexandriners* wys maakte, dat een zeer tamme leeuw d'Egyptische Koning *Amasis* was: waarom de priesters aan deezen vermeinden *Amasis* offerhanden deeden: en 't beest, omhangen met goude arm-ringen en hals-banden, na de binnenste deelen van *Egypten* verzonden: zingende voor-uit heilige gedichten en godsdienstige lof-zangen. Binnen *Leontopolis* wierdt voor de leeuw plaats opgeruimt in een kostelyke tempel: ter oorzaak het geheel onbetamelyk zoude zyn (aldus sprak *Apollonius*) dat de maghtigste Koning *Amasis*, wiens ziel in de leeuw gevaren was, by de huizen met bedelen de kost zoude moeten zoeken.

Doch byzonder schynen d'apen de bequaamste huisvestingen te verschaffen voor de menschelyke zielen; dewyl haar uiterlyke en inwendige gestalte aldernaauwst met het menschen lichaam over een komt. Het uitwendige is bekent: van 't inwendige zeidt *Aristoteles*: *De apen hebben d'inwendige deelen gelyk de mensch.* Waarom ook d'ontleden-kundige, wanneer een menschen lyk ontbreekt, haar sny-konst te werk leggen aan een aap. *Galenus* noemt een aap *de bespottelyke nabootsing des mensch*, gelyk *Cœlius Rodiginus* uit hem betuigt. Wie kent het vaersje van d'oudtste Latynsche dichter *Ennius* niet? *Arist. lib. 2. Hist. Anim. Cœl. Resp. l. 3. c. 10.*

Hoe is gelyk ons aldermeest,
Een aap, het schandelykste beest?

Waarom apen godtsdienstigh ge-eert.

De Heer *Nicolaas Tulp* gewaaght van een baviaan, uit *Angola* over gezonden aan *Frederik Henrik*, Prinse van *Oranje*. Deeze, by *d'Indianen* genaamt *Orang-Outang*, hadt de lengte gelyk een driejarigh kindt, de dikte als een van zes jaren: was noch vet noch mager, maar vierschootigh wakker met sterke spieren: voor kaal, achter vol zwart hair: het aangezicht ruig, de neus breed en ingedrukt, niet ongelyk een tandeloos oudt wyf. De ooren quamen zeer na aan menschen ooren. Op de borst verhieven haar twee mammen: de buik had een ingetrokke navel: de elleboog haar vereischte t'zamen-voegingen: de hand en voet volkomene vingeren en duimen. Zulks het voor-lyf t'eenemaal een mensch geleek. Het dier konde recht over einde gaan, en een zwaar gewight tillen. Als het uit een kan dronk, lichte 't lit met d'eene hand op: d'andere hield het oor vast. Gedronken hebbende, veeghde zeer geschikt de lippen af. Wanneer ter slaape lagh, leide het hoofdt hooger als 't lyf; en dekte haar bequamelyk: niet anders of een tedere jonkvrouw op 't bedde was. Voorts verhaalt de genoem- *Tulp. Observatiën. Beschryving van een baviaan.*

noemde *Tulp*, dat de Koning van *Sambaces* wel eer mondeling aan zyn buurman, *Samuel Blommaart*, verhaalde: hoe de bavianen, byzonder mannekens, op 't eilandt *Borneo* gewapende mannen stoutmoedig aandeeden, en vrouwen in hittige tocht verkrachten. Ter oorzaak dan der zeer naauwe over-een-komst van apen met de menschen, gevoelen *de Japanders*, byzonder die de Pythagorische leer wegens verhuizing der zielen in andere lichamen omhelzen, dat d'afgesturvene geesten van Koningen en Kaisars binnen apen huisvesten.

De Bonsii genaamt Neugori hoedanig leven.

Doch *de Nederlandtsche Gesanten* lieten d'Apen-tempel by *Toska* leggen, en quamen na elf dagen, zedert uit *Jedo* vertrokken, op den zeven en twintigsten van gras-maandt, tot *Miaco*, de maghtigste koop-stadt van *Japan.* Alhier staan verscheide kloosters *der Bonsii:* binnen welke zich besluiten de boetvaerdige, die haar afscheidt willen neemen van de wereldt: daar ondertusschen gantsch geen werk maken van allerley grouwelen, zonder de minste schaamte, te bedryven. Onder dusdanige munten uit die *Cacubau* tot goddelyke waerdigheit verheffen. Deeze secte, genaamt *Neugori*, wort driesints verdeelt; want zommige oefenen zich in de handeling der wapenen: zommige bidden geduurig: andere maken dagelyks een gezet getal pylen. En, dewyl geen opper-hoofdt erkennen, gaat veeltydts de verrichting *der Neugori* gantsch wonderlyk toe. De oudtste geven wel aldereerst haar stemmen; doch konnen d'eenparige besluiten vernietigt worden, wanneer slechts iemandt van haar tegen de zelve inspreekt. Weshalven over een zaak zoo lang overslag wordt gemaakt, tot geen stemme verscheeldt. Ondertusschen, zoo lang alle de hoofden niet onder een kaproen zyn, stellen de verschillende *Bonsii* het beslechten des geschils uit tegen

tegen den avondt. In den donker doen zy onder malkander zoodanige afrekening met moordt-geweer: dat elkander aan kant te helpen vry keuren: daar het nochtans by haar godtsdienſtige wetten voor ſchendigh misdryf gekeurt word, een vlieg of muſſche te dooden.

Dit gevoelen heeft niet van heden of giſteren, hoe goddeloos het is, ſtand gegreepen. Voor 's Heilandts geboorte had duſdanige grouwel al een gantſch vaſte voet by d'heidenen. De Latynſche ſchimp-dichter *Juvenalis* brandtmerkt met zulk een goddeloosheidt *d'Egyptenaars*. De vertaalde vaerzen luiden aldus:

't Is goddeloos ajuin en look te ſchenden,
En breeken met 't gebit.
O heiligh volk, dien dit
In hoven groeit! Geen tafel zal daar ſchenden
't Gewolde vee. De vrucht
Van geit te keelen ducht
d'Egyptenaar, die in zyn vryheit houd
Het lelyk vretten van een menſchen-bout.

Vorders belangende *Miaco*, aldaar zyn zeer aanzienelyk de paleizen van de Kaiſaren *Cubus* en *Taikoſama*, als ook des *Dairoos*. De geſanten, *Friſius* en *Broekhorſt*, bleeven tot den dartigſte des gras-maandts binnen *Miaco*. Haar huis-waerdt en *de Bongoiſen* noodighden hen uit, om eenige voorname gebouwen te bezichtigen. Licht lietenze zich gezeggen. In norimons gedragen, nevens eenige andere koopluiden, ſtonden vaak verwondert over de konſt-ryke koſtelykheit der kerken en torens. Zy waren naauwelyks verzadigt van zulk gezicht, of wierden gevoert na een luſtigh ſpeel-huis, alwaar de huis-waerdt een ſmaakelyk avondtmaal hadt toebereidt. Alhier wel onthaalt, keerden met den donker na haar herberg.

Doch onder de voorname gebouwen ſteekt af het paleis des Kaiſars *Cubus*. De zichtbare getuige *Luidewyk Frojus* verhaalt: dat hem nooit, noch in *Europe*, noch in geheel *Indien*, zoo heerlyken gebouw ontmoete, als dit. De hoven, op welke uit ziet, zyn beplant met cederen, cypreſſen, pyn-boomen, en die oranje-appelen voort brengen, behalven andere onbekende: welke alle in zulke orde ſtaan, dat kamers, klokken, torenen, ja alderley afbeeldtzels zeer konſtigh vertoonen. Lelien, roozen, en allerhande wel-riekende bloemen, houden een aanſchouwer op, niet min door lieflyke geur, als vreemde cieraadje.

Het paleis des ſtee-voogds van *Miaco* is insgelyks beziens waerdig. Achter 't huis leit een verwonderens waerdige hof: niet alleen om dat bezet is met veel beelden, boomen en planten na de konſt; maar bezonder door een water-leiding, welke, uit een gehouwe rotze tot over de negen duizent ſchreeden getrokken, in 't midden des hofs een meir maakt. Het meir word rondom beſchaduwt van lommer-ryk geboomte. Binnen leggen verſcheide eilandekens, met ſteene of houte bruggen aan malkander gehecht. *als ook des ſteevoogds van Miaco.*

Even buiten *Miaco* doet zich een groote boſſchaadje op. Alhier verſchuilen vyftigh kloosters *der Bonſii*. Ieder is ongemein ruim. *Luidewyk Frojus* bezichtighde eenige der zelve: welke hy aldus beſchryft. De kloosters worden meeſt bewoont by Vorſten kinderen, herwaarts geſchikt, om d'adelyke huizen van aantal der zoonen te ontlaſten. Ondertuſſchen brengt ieder om zeerſt zoo veel toe, dat de kloosters tegen malkander in pracht konnen aanbouwen. *Ik ging* (zeit *Frojus*, *geleid by ettelyke nieuwelingen in 't Chriſtendom, door een houte deur, zeer konſtigh gevernist, binnen een klooſter van Bonſii. Achter de voor-poort was een opene plaats met vierkante zwarte ſteenen beleit. Rondtom beſlooten van een koſtelyke galdery, wiens muuren blonken van ſpier-witte gladdigheit. By deeze plaats lagh een ſchoon hof: aan welk de konſt geen koſten ſpaarde. Hier reezen heuvelen op, gemaakt uit koſtelyke ſteenen, van aller wegen by een gevoert. De heuvelen droegen jonge boomkens; en waren met bruggen aan malkander vaſt. De beneden-grondt lagh vol blinkend grof zandt en zwarte keyen beſtrooit: waar tuſſchen allerley bloemen diervoegen voort quamen, dat nooit een dagh in 't jaar verſcheen, of deeze of die ſtonden in volle bloey. 't Is* *Vyftigh kloosters der Bonſii in een boſſchaadje.*

aldaar dien aangaande altydt een aangenaame lente.

Tempel van der duivelen-koning.

Binnen deeze boſſchaadje leit ook een kerk, der duivelen-koning toegewyd. Zyn beeldt is gantſch vervaarlyk van aangezicht; heeft een ſchepter in de handt: en wederzyds twee andere duivelen, niet min groot als vol ſchrik. De eene ter ſlinker zyde teikent in een boek aan het miſdryf der menſchen: de tweede leeſt het geteikende op. De wanden zyn aan alle kanten beſchildert met helſche pyniging, welke allerlei ſlag van menſchen word aangedaan. Naauwelyks is ergens een Japanſche kerk, werwaarts grooter meenigte toevloeid, om rykelyk penningen te brengen: waar mede de helle zoeken af te koopen.

Doch binnen *Miaco* ſteekt boven alle gebouwen uit het hof van den *Dairo*. Hier voor moeten wyken de prachtige metzel-werken, by de oudheit zoo wydtluftigh uitgekraaid. De

Voor-poort van 't hof des Dairoos.

voor-poort dan, door welke *de Dairo* wordt uitgedraagen, is zeer koſtelyk. Voorwaarts ſteekt een bezonder portaal, welkers dak, aan de kanten met goude doppen beleit, den ingang te aanzienelyker maakt. Deeze poort eindight in het midden van een heerlyke galdery: beneden ſtaan wederzyds vier kamers: het bovenſte is een doorgaande verhemelde zoldering: het vertrek zelf, doorluchtigh met negen ruime venſters aan beide de kanten, verſchaft bequaame huis-veſting voor een ſterke wacht. Het buitenſte muur-werk, tuſſchen het boven en onder vertrek, vertoondt konſtigh verlakte beelden. De vlagge met het wapen *des Dairoos* zwaait by 't dak der galdery uit.

Beſchryving der bolwerken.

Tegen dit gebouw ſtuit de muur, welk het gantſche hof omringt. De wal heeft ſteene borſt-weeringen en bolwerken, vol prachtige wacht-huizen, meeſt getimmert langs de binne-muur. Maar door de gezeide voor-poort doet zich een groote opene plaats op, met

Rosbaar des Dairoos:

koſtelyke ſteenen beleit. Als *de Dairo* over de zelve gevoerd word, is het al in rep en roer. Hy zit in een beſloote rosbaar, gedraagen by veertien mannen, zeer koſtelyk gekleedt. De rosbaar langh-werpigh vierkant ryſt aan vier hoeken met dikke goude ſtylen, zeer konſtig geboetzeert: boven loopenze verhemels-gewyze tot malkander, en eindigen in een gedraaide goude ſpits. De vier tuſſchen-vakken beſtaan uit geſpanne zyde kleeden, door welke *de Dairo* ieder zien kan, en niemandt hem. De rosbaar vorders ſteunt op lange ſtokken, onder welke de gezeide draagers haar ſchouders ſchooren. Voor uit treed een prachtige lyf-wacht: ter zyden af leggen duizende *Japanders* met de aangezichten plat ter aerde, die *den Dairo*, terwyl voorby gedraagen wordt, aanbidden.

Achter den rosbaar *des Dairoos* volght een koſtelyke norimon, voortgetrokken van twee paerden, op wiens koppen hooge pluimaadjen ſtaan te ſchudden. Wederzyds by de toom geleidt van paerd-bereiders, ſtappen met geborduurde omhangzels vol paerlen en diamanten. Tuſſchen de paerden en norimon gaan twee mannen: de eene beweeght geduurigh een groote waaijer: d'andere ſteekt een zonnen-voor-hangzel omhoogh. Binnen deeze norimon zit de Gemaalinne *des Dairoos*. Achter haar volgen meer als twintig prachtige wagens: ieder heeft twee raderen, en even zoo veel paerden, by de toomen geleid. Hier zitten *'s Dairoos* by-wyven. Geen van alle kan gezien worden, hoewel zy zelfs door de venſters, uit fijne zyde aan vier hoeken geſpannen, alles bezichtigen. Doch nevens ieder rosbaar zwierdt een groote ſleep ſtaat-juffrouwen: die de ſtaatſie, onder een ontelbaar getal hovelingen, te aanzienelyker maaken.

Vorders ſtaan ter rechter en ſlinker zyde van d'opene plaats verſcheide paleizen, zynde onderſcheiden in gedaante des gebouws; doch alle zoodaanigh, dat de konſt ſchynt afgeſlooft, en meer als Kaiſarlyke ſchatkiſten aan de zelve beſteedt te zyn. Ter zyden af leggen de kokens van *den Dairo*: waar uit de ſpys, tuſſchen het vrouw-getimmer en tuin, na *den Dairo* in meer dan honderdt ſchotels dagelyks gebragt word. De kokens zelf

zyn

1. De Poort van des Dairoos hof na de Stat Miaco.
2. Gallery daer de Soldaten in waecken.
3. Het pleyn.
4. De kopere trappen.
5. De wacht huysen aen de trappen.
6. Des Dayroos tuyn.
7. De voor poort met een gulden dack rustende op festien pilaeren.
8. De voorgevel van 't hof.

Palais

't Hof van

1. Porte vers Miaco.
2. Corps de garde.
3. Cour du Palais
4. Escalier de bronze.
5. Corps de garde.
6. Iardin du Dairo.
7. La première p
ture e
8. Façade du P

e, dont la couver- 9. Galerie couverte de tuiles d'or.
10. Appartemens des Concubines.
11. Palanquin du Dairo.
12. Palanquin de sa principale Concubine.
13. Femmes qui le servent à table.
14. Cuisine. 15. Lieu de plaisance.

zyn zeer ruim, met groote vertrekken; maar by de aerde. d'Onkosten tot de spyze bedragen ettelyke tonnen goudts ieder jaar.

Achter leit een ongemein schoon lust-hof. Afgeschut met hooge muuren, die hier en daar trotse torens vol kamers dragen, is te aanzienelyker door een rondt paleis, welk uit het midden des lust-hof met verheve kruin opryst. Het geboomte by konstige ryen geschikt: de bloemen en planten in lof-werkte bedden verdeeldt: en vordere toestandt, betuigen genoeghzaam, hoe de konst, kosten en natuur haar uiterste krachten t'zamen spannen, om de vermaarde *Tempe* in *Thessalien*, en tuinen van *Adonis*, by de Grieksche en Latynsche dichters met geleerde vaersen wydlustig uitgebromt, verre te overtreffen.

Tusschen alle deeze gebouwen, en vermakelykheden, steekt het hof, daar *de Dairo* woont, verhevene daken hemelwaardt. Het leit omringt van een vaste muur, met beeld-werk cierlyk gepronkt. De ingang bestaat uit vyftien breede kopere trappen: aan de beneden-voet wederzydts van twee waght-huizen, even-eens getimmert, voorzien. Ieder wagt-huis is vierkant: heeft een wyde deur, ruime vensters, en muur vol kruis-gewyze perken beschilderdt. Het dak loopt uit vier hoeken boven spits tot malkander, met vergulde berdekens gedekt: de beneden-lyst vertoond rondom goude doppen.

Nevens de waght-huizen leit de tuin, binnen een byzondere muur beslooten. Aan de vier hoeken staat t'elkens een achtkantigh speel-huis: welker dak schelps-gewys oprynst, en eindigt in een lange gedraaide styl. De vermaakelykheit des tuins kan naauwelyks beschreeven worden. Eindelyk aan 't einde der kopere trap volgt de voor-poort, rustende wederzydts op acht kostelyke zuilen, met goude platen, vol fruitasie geboetseert, over-toogen. Het midden-dak steekt een weinigh boven 't andere uit. De randen zyn verwonderens waerdig door kostelyk beeld-werk. Dit gantsche gespan is van louter goud, aan alle kanten doorluchtig. De vloer met gepolyste zarken beleit, schintelt van gladdigheit. Achter het voor-portaal doet zich een hooge ruime plaats op: welker grondt, met marmor geplaveit, een keurigh oogh in verbaastheit wegh rukt.

Hier aan volgt nu het paleis zelf. De gevel steekt by 't ander gebouw voorwaards uit. De poort is zeer wydt: wederzydts staan groote platte zuilen, vol gehouwen beeld-werk. De boven-lyst hangt verre over. De muuren, in welke de poort sluit, zyn ter rechter en ter slinker handt met konstigh fruitasie gehakt: gedekt van een verguld dak, welkers uiterste randt door goude doppen cierlyk pronkt, en byzonder aan de twee hoeken met leggende draken. *Beschryving van de gevel des paleis:*

Boven 't eerste dak verheft zich een tweede gespan, rustende op zestien pielaren. In dit gespan zyn vyf groote zaalen: ieder heeft in de gevel dubbelde vensters. De bovenste duiken halver weeg onder het oversteekende verdek, aan wiens uit-hoeken insgelyks vergulde draken leggen. Op dit gespan staat een derde verdieping. Het midden vertoont een groot langwerpigh vierkant venster. Wederzydts zyn twee andere dubbelde vensters, onderscheiden van het middelste; dewyl de zelve boven rondt toe loopen. De top der gevel eindigt in een vierkante tooren. De tooren heeft een verre oversteekende gekartelde lyst. Het dak, klap-muts-gewyze, steekt een geslingerde spits hemelwaard.

Doch aan de rechter en slinker handt des gevels verheffen haar de prachtige zonnen-dakken, voor het paleis zeer prachtigh gebouwt op tien zwaare zuilen, met goude platen overtoogen. Het verdek bestaat uit louter goude tegelen: sluit tegen d'onderste van de vensters in de tweede verdieping: en omringt het gantsche paleis. *van de kostelyke zonnen-dakens*

Achter de zonne-dakken schuilen de beneden-zaalen, alwaar hem *de Dairo* onthoudt. De kostelykheit der zelve kan naauwelyks beschreeven worden. De vensters met doorluchtige zyde bespannen. De wanden belakwerkt. De vloer, beleit met marmor-steenen, over welke fijne matten gespreid, is niet min kostelyk als konstig. Boven deeze beneden-zaalen zyn in het tweede vierkant diergelyke vertrekken. 't Overstek *des Dairos zaalen.*

steekt zoo verre niet over, als 't geen aan de voor-gevel staat: zulks de vensters zich volkomen vierkant vertoonen. Ter rechter en slinker hand van de voor-gevel praalt de benedenste randt des oversteks met goude doppen. De bovenste verdiepingen, ettelyke voeten in-gesneeden, hebben een plat dak, en verscheide heerlyke zaalen.

Hoe de Japansche Kaisar om 't zeste jaar den Dairo bezoekt.

De Japansche Kaisar komt om 't zeste jaar, langs honderd en zestien mylen, na *Miaco*: ten einde aldaar *den Dairo* begroete. Deeze reize word een jaar te vooren overal bekent, en de wegen allesints bequaam gemaakt. Acht en twintig verblyf-plaatzen, onder welke twintig prachtige sterkten, dienen den Kaisar ten herberging. *Koenraad Krammer*, afgeschikt uit naam der Oost-Indische Maatschappy aan de Japansche Kaisar, heeft de staatsie binnen *Miaco*, op 't jaar zestien honderdt zes en twintig, bygewoont. Hy beschryftze aldus: Onaangezien de Kaisar voornoemt bezig was met toestelling tot de hoog-tyd, op welke hy *den Dairo* begroet, had evenwel d'Hollandtsche Gesanten tot mondt-gemeinschap toegelaten: daar in tegendeel *de Siammer* en *Portugeesche* afgesanten geen gehoor konden krygen. *Krammer* dieshalven ontfing verlof om te vertrekken, als die zyn dienst-pleegingen by de Ryks-raden en den Kaisar behoorlyk had afgeleit. En hy zoude nu na *Firando* te rugge zyn getoogen, 't en zy de Heer van *Firando*, en hoveling *Cackusymondonne*, hem verzochten tot bezichtiging der prachtige staatsie, gehouden wanneer de Japansche Kaisar en *Dairo* elkander ontmoeten.

Krammer begaf zich tegen den avont met zyn gantsche gevolg na een buurt, gelegen by 't Kaisarlyk paleis: alwaar een plaats huurde: langs welke de Kaisar en *Dairo* des anderen daags, te weten den vyf en twintighsten van Wynmaand, zouden voorby trekken. 't Gedrang was toenmaals dier voegen groot, dat *Krammer* zich bezet vond, en onmogelyk na zyn huisvesting konde hertred neemen. De morgenstond ontdekte een werelt vol volk. Tusschen 's Kaisars en *Dairoos* hof lagen de straaten zeer net bestrooit vol wit zant. Wederzydts met staketsels afgeheint langs de huizen, waren bezet by sterke lyf-wagt. Dit krygs-volk stondt ten deele onder *den Dayro*, ten deele onder de Kaisar. Ieder soldaat droeg een ruim wit kleed om het lyf, ter aerde afhangende, en zwarte verlakte storm-hoed op 't hooft: aan de zyde hingen twee sabels: in de handt hieldt hy een zwaare piek, by de Japanders *Nanganet* genaamt. Deeze lyf-wachten hielden een onbekommerde doortogt voor de karrossen en ruiters, tegen ontelbare menigten, uit alle hoeken van *Japan* bereeds voor twee dagen na *Miaco* toegevloeidt, alwaar op stellaadjen overnachten. De kramers verkochten te greep allerley eet-waaren. Vensters en daken waren bezet met kykers.

Ja[...] wag[...] gew[...]

Met het aanbreeken des dags nam de prachtige staatsie een aanvang. Voor af quamen verscheide dienaars van de Kaisars en *Dairoos*. *De Dairoos* dragers braghten des zelfs pakkaadje in groote vierkante verlakte kassen, met vergulde wapens op de deksels, na het Kaisarlyke hof, niet zonder sterke lyfwagt. Hier aan volgden zes en veertigh palankyn-stoelen, in welke de staatjuffrouwen van *'s Dairoos* by-wyven gedragen wierden door vier mannen. De stoelen, uit spier-wit hout gemaakt, waren een vadem hoog, met geel koper beslagen, en vol groen lof-werk beschildert. Naauwelyks was deeze stoet voorby, of een en twintigh andere stoelen, zwart verlakt en vergult, wierden insgelyks getorst op schouderen van vier mannen. De staat-juffers, zeer kostelyk gedost, wisten haar achting deftigh te houden. Zedert wierden zeven en twintigh norimons by honderd en acht lyf-knechten gedragen: de volgh-dienaars waren even zoo sterk, en op de zelve wyze gekleedt met wit gewaed. In de norimons, aanzienelyk door vergulde deuren en vensters, zaten eenige hof-jonkers *des Dairoos*. Voor de norimons liep een stark man, die een zonne-keerder, uit vergulde witte zyde gespannen, over de norimon by een lange piek stak.

Gr[...] prac[...] hou[...] wan[...] Kai[...] Dai[...] and[...] moe[...]

Hier aan volghden vier en twintigh edel-luiden. Deeze zaten te paerd: op het hoofdt droegenze een klein zwart ver-

Ede[...] des [...] hoe[...]

verlakt mutsken, waar af een zwarte pluimaadje ſlingerde. Haar rokken hadden wyde mouwen. De broeken uit effen Sattyn, waren lang, ſmal, veelvervig, met zilver- en goud-draad konſtelyk en koſtelyk geſtikt. Op de zyde hingen vergulde ſabels: om de middel gevulde pyl-kookers, en zeer prachtige veldt-teikens, welker einden over weder-zyden van 't paerdt by de buik afſlingerden. Haar laerzen waren verlakt, en met goude ſtreepen konſtigh onderſcheiden. De paerden hadden kleine hoofden, ooren en korte lyven: zulks niet een gezien wierd of overtrefte de ſchoonſte ruin, welke immer *Europe* be-oogde. De zadels lagen vergult op geborduurde kuſſens: en deeze op tygers vellen. 't Vordere lyf bedekt met root getweernde zyde: voor de kol ſtonden vergulde hoornen: de maanen vol zilver- en goud-draadt geſtrengelt: de borſt en billen ſchuilden onder roode zyde netjens, niet zonder lange ſtrengen. In plaats der hoef-yzers droegen ze ſchoenen uit roode flos-zyde gebreid. Ieder paerd wierd van twee loop-mannen geleid: en door twee groote zonnekeerders, geſpannen uit fijn lywaad, over welk een rood laaken kleedt met koſtelyk pluis-boordzel hing, beſchaduwt. Ieder ruiter had acht dienaars: alle in 't wit gekleed, en met twee ſabels gewapend. Deeze ruitery trok geſchikter orde uit het hof *des Dairoos* na 't Kaiſarlyke.

aer- nder-

r- con- roſ-

De ſtaatſie vermeerderde hoe langs hoe meer. Thans quamen drie uitmuntende karroſſen, voort-getrokken van twee groote zwarte ſtieren, met roode netten van getweernde zyde bekleedt. Vier lyf-knechten in wit gewaad leide ieder. Elke karroſſe was vier vademen hoogh, twee lang, en een breed: gepronkt met konſtig verlakt beeld-werk, en gemaale goudt doorvlochten. Wederzydts ſtonden drie venſters, voor welke koſtelyke gordynen hingen. d'Ingang was achter, niet ongelyk de poort van een prachtig paleis, met wagt-huisjens ter rechter en ſlinker handt bezet. De wielen draaiden op goude randen. De ſpaaken waren vol parlemoer en goude plaaten ingeleit. De verdekzels liepen boven rondt toe; doch reezen achter en voor met een gevel, na de manier van een koſtelyk paleis. d'Hoeken des verdeks lagen met goude plaaten beſlagen. 't Verwulfzel, zwart verlakt, praalde door vergulde wapenen van *den Dairo.* Binnen deeze drie karroſſen zaten de drie voornaamſte Gemaalinnen *des Dairoos*. Een merkelyk aantal lyf-knechten liepen nevens de wagens. Achter elke karroſſe wierdt gedraagen een vergulde voet-bank, en een paar verlakte pantoffelen. De koſtelykheit van ieder karroſſe kan uit haar prys afgemeeten, dewyl het beloopt op honderd negentigh duizend en negen honderd guldens.

Maar behalven de meenigte dienaars hadden deeze drie Me-vrouwen een gevolgh van dienaareſſen, in drie en twintigh norimonnen, uit ſpier-wit hout, beſlagen met geel koper, by vier mannen getorſt. Twee zyd-gangers hielden over ieder norimon een groote zonne-weerder, om ſchaduwe te maaken.

Dit vrouwe geſtoet was nu een ſtukweegs voorby, wanneer acht en zeſtig hooge Hof-jonkers van *den Dairo* op koſtelyke roſſen aan reden, twee in gelidt achter malkander. De toeſtel deezer ruiters en paerden ging verre te boven de voorgaande in de voortogt. Een ontelbaar getal ſlaaven, piekeniers, lakkeyen, meerder en minder knechten paſten op ieder Heer. *'s Dairoos Hof-jonkers.*

De ſchenkaadjen wierden achter deeze met groote deftigheit by aanzienelyke Heeren gedragen: namentlyk, twee vergulde zaalen, welker hoeken met goud beſlagen, de konſt te koſtelyker maakte: een uitmuntend vuur-werk: een ongemein groote ſtreek-wyzer: twee zwaare goude kandelaaren: twee heerlyke ebben zuilen: drie vierkante ſchryf-tafels uit ebben-hout, konſtigh ingeleidt, vol boeken met goud beſlagen: noch vier diergelyke; doch weinig grooter: twee goude gedreevene ſchotelen: een paar verlakte muilen.

Op deeze geſchenken volgden twee verwonderens waerdige karroſſen, niet ongelyk de voorige drie, welke *des Dairoos* Gemaalinnen voerden. Alleenlyk pronkten de verwulfzels met 's Kaiſars wapenen, beſlooten binnen wyde *Karroſſen des oude en jonge Kaiſars.*

goude kringen. In de voorste karros zat d'oude Kaisar *Sadosienminamo To-nosindelanda:* in de tweede de jonge Kaisar *Oeudesienminamo Tonoynemyt-samma.* Voor deeze twee karrossen gingen tachentigh paar Edel-luiden te voet, ieder gewapent met twee sabels en een lange piek. Dit is de Kaisarlyke lyf-wacht, by *de Japanders* genaamt *Sambreys*, alle manhaftige personaadjen, uit edele afkomst. Doch even voor des Kaisars koets stapten acht doorluchtige mannen: vier swaaiden een vierkante ebben stok, vier een yzere stang, tot bevryding der wegh. Ook wierden twee schoone paerden, met onwaardeerlyke pracht, voor ieder karros geleid. Ter zyden gingen acht kryghsknechten, voerende pyl, boog en een zwaare piek.

Der Kaisaren gevolg. Achter d'oude en jonge Kaisar quamen in geschikte rang beider broeders, en voorts alle Lands-heeren van geheel *Japan*, ten getale van honderd vier en zestigh. Ieder was uitmuntend in gewaed en pracht omtrent dienaars, paerden en karrossen: zoo nochtans dat ook een voorzichtige betamelykheit plaats greep: en niemant van minder staat boven een meerder in cieraadje uit stak. De voorste die de Kaisars volgden waren *Owarny Cammysamma*, *Quyne Deymangon Samma*, *Massamenemoet Nocammy Samma* en *Myttotchonango Samma*, broeders des ouden Kaisars: voorts *Matsendeyro Thuyquesnocammi Samma*, zeer magtig Heer van *Langa: Matsendeyro Mutsnocammy Samma*, Heer over *Satsuma: Matsendeyro Jondonne: Matsendeyro Symoutsquedonne: Matsendeyro Quonnenochwuchoo: Turagano Deynangono Cammy Samma:* Deeze tien Heeren reden kort achter de karrossen der Kaisaren, d'een voor d'andere in een enkele rang. Ieder was vergezelschapt met een aanzienelyke stoet gewapende knechten.

De vordere honderdt vier en vyftigh Lands-heeren reden twee en twee in gelid. De meerder besloot de slinker zyde des mindere; want die by *de Japanders* voor de waerdigste plaats word gehouden. Onder alle munten uit *Ouwaidonne* en *Wouradonne*, d'eerste opper Raads-heer der oude, d'ander van de jonge Kaisar. d'Achter-hoede dekten twee honderd paar gewapende kryghsknechten.

Prac- staatsi den D- Voorts volgden zes nieuwe karrossen, half zoo groot als de voorige; doch anderfints van gelyk maakzel. Ieder wierd door een os voort getrokken. Binnen de zelve zaten eenige by-wyven des *Dairoos.* Thans reden acht en zestigh Edel-luiden, niet zonder een zwaare sleep dienaars. In een bezondere koets was de geheim-schryver van *de Dairo*, welke zeven en dartigh hovelingen op schoone paerden vergezelschapten. Op deeze alle volgden vyftien rosbaren uit zwart hout met elpenbeen ingeleit: en noch dartien andere van zwart hout met lak en goud zeer kostelyk gepronkt: en eindelyk achtien pik-zwart verlakte. Nu liep een groote meenigte draagers door malkander. Deeze torsten zes en veertig zonnen voor-hangzels, die d'een den ander uit de hand over nam, om te verpoozen. Naauwelyks was deeze sleep voorby, of vier en vyftigh hovelingen in vreemde kleedingen quamen niet zonder groot geluit aan trekken. Dit waren de zang-kundige, die *de Dairo* met maat-gezang vervrolykten. Wonderlyk gingenze alle te werk, als die niet alleen liedjens zongen; maar met allerlei zang-tuigen zich dapper uitsloofden. Men blies op pypen; klopte op bekkens, trommelen en klokjens: speelde op snaaren-spel, *den Europeers* onbekend.

Be- ving de - des - en - prac- staa- Achter dit lustigh gezelschap volgde eindelyk *de Dairo* zelf, zittende in een groot vierkant huisjen, met schuifdeuren. Op de top stond een verguldeknoop, draagende een haan uit louter goud, wiens vleugelen wyd uitgebreid over 't huisjen schaduw maakte. Dit was anderhalf vadem hoog, rondom vol alderlei konstigh gehouwen beeld-werk. De hoeken, beslagen met fijn goude plaaten, vergrootte de waardy. 't Verwulfzel liep rond toe: en, hemels-blaauw verlakt, vertoonde rondom de zon en maane en meenigte starren. Vyftigh Edel-luiden des Kaisars, met lange witte rokken en zwart verlakte mutzen, droegen *'s Dairoos* rosbaar, steunende op lange stokken. Voor haar stap-

ſtapten twintigh paar hovelingen, gekleed na de wyze der oude *Romainen.* Op het hooft droegenze Europiſche ſtorm-hoeden: in de eene handt een vergulde *Nanganet*, in d'andere een ſchild, wiens midden-kring vol pylen ſtak. Over ieder wierd gedraagen een zonne-keerder om ſchaduwe te maken. Deeze edel-luiden waren lyf-wachten van *den Dairo.* Achter haar torſten twee en vyftigh ſterke mannen dartien groote verlakte kaſſen. d'Achterhoede der prachtige ſtaatſie maakten vier honderd aanzienelyke perſonaadjen met wit gewaad uit, die zes in het gelid gingen.

Eer de gantſche ſtoet voorby was, begon den avond te vallen. Schrikkelyk ging alles toe. 't Volk, van de ſtellaadjen en huizen op de ſtraaten neder geklommen, leverde zulk een meenighte uit, dat in de drang verſcheide ſneuvelden. Zommige te barſten geparſt: andere onder de voeten verplettert. Yſſelyk ging de gemeine kreet op. De ruitery maakte een bloedig ruim baan door het graauw heen: 't welk hol over bol wederzyds ter neder geſtort, door elkander wriemelde: en midden weeghs voor de hoef-yzers bloot lagen. De ſtraaten ſtroomden van bloedt. Onder dit jammerlyk gewoel vermengden zich ſtruik-roovers, die de korte ſabels der voorby-dringende uit trokken: en, wat raaken konden, afmaakten. Hier en gints plotſten doodelyk gequetſten ter aerde. Over de neder-geſtorten vielen andere, op welke te mets zulk een hoop door de achterſte drang ſtapelde, dat veele ſtikten. Daar zetten zich min gequetſten tegen de moordenaars te weer. De ſtadt daverde van het geſchreeuw. Het ſtondt allenthalve geſchapen, om *Miaco* in het yſſelykſte bloedt-bad te ſtellen. De ros-baaren, die uit de ſtaatſie t'huiswaart gevoerdt wierden, lieten veele in de loop. Zoo onbeſuiſdt vielen de kneevelaars op de zelve aan, zonder ontzag voor Edel-luiden, ja Koningen zelfs, dat paerden en muilen den buik op-tarnden, ros-baaren onder de voet ſmeeten: leiders en draagers querſten: en het geen grypen konden, roofden.

Koenraad Krammer zag nevens zyn gezelſchap van de ſtellaadje deeze verwoedheit aan. En, dewyl aldaar niet mocht vernachten, zonder zeekerlyk vermoordt te worden, begaf zich onder den drang: dier voegen terſtont beklemt, dat een gantſche ſtraat lengte geen aerde voelde. Eindelyk nochtans geraakte hy, niet zonder bezondere beſtiering Godts, onbeſchadigt in zyn herberg. *De geſant ontkomt wonderlyk.*

De Dairo onthield zich drie dagen en nachten binnen 't Kaiſarlyk paleis, alwaar door de jonge en oude Kaiſar en des zelfs broeders eerbiedig gedient wierd. Over de toeſtel der ſpyze ſtonden *Sugadonne*, groot Rechter van het land en ſtad *Miaco:* en voorts de Heeren *Juocamoſamma: Coberytothomyſamma: Nacamoramokiemonſamma: Mannoſabroyemonſamma.* Ieder maaltyd voor *den Dairo* beſtond uit hondert en veertien gerechten. Om *'s Dairoos* drie voornaame Gemaalinnen ter tafel op te paſſen, waren geſtelt *Ouwaidonne*, opperſte Raadt des ouden Kaiſars: als ook de Raads-heeren *Farimadonne: Quieniemondonne: Sioyſerondonne* en *Chirotadonne.* Vorders beſchonk de jonge Kaiſar *den Dairo* met drie duizent ſchuit zilver, twee ſabels vol goude plaaten, twee honderdt Japanſche gevulde rokken van zyde, drie honderd ſtukken gewrochte ſattynen, twaalf duizend pond rouwe zyde, een ſtuk calambak, vyf groote zilvere potten vol muskus, en tien ſchoone paerden met koſtelyk behangzel. De geheimſchryver *des Dairoos* kreegh drie honderd ſchuit zilver, en twintig zyde Japanſche rokken. Maar de vereeringen, by de oude Kaiſar gedaan, waren vry minder. *Hoe de Dairo onthaald wierd van beide de Japanſche Kaiſars.*

Miaco vorders, by *de Japanders* genaamt *Cabucoma*, word verdeeld in hoog en laeg *Miaco.* 't Laege ſtrekt zich uit na de ſterkte *Futzjimi*, is zoo dicht betimmert, dat een huis ſchynt te zyn, eens groote myls lengte. *De Dairo* onthoudt zich binnen hoog *Miaco:* alwaar ook 't verwonderens waerdigh paleis, by den Kaiſar *Taykoſama*, op het jaar vyftien honderd zes en tachentigh getimmert, te zien is. Rondom hangen duizend matten, geboort met damaſtfluweel, en door-wrocht goudt. De *Prachtigh paleis van de Kaiſar Taykoſama.*

wan-

wanden van zommige zaalen zyn overtoogen met louter goude plaaten. Het grootste gedeelte des paleis bestaat uit het kostelykste hout: 't overigh is van schoon marmor. Voor 't paleis leit een ruime open plaats, alwaar de Kaisar een uitneemend heerlyk tooneel heeft gesticht, om treur- en bly-speelen te vertoonen.

Japanders munten uit in treur- en bly-speelen.

En in dusdaanige vermaaken munt *de Japander* uit: als wien geensints konstige dichters ontbreeken, dewelke aardige vonden op geestige rymen ten schouwburg brengen. Haar speelen hebben de gewoonelyke afdeelingen. In de voor-reden stellenze 't kort begryp des gantschen bedryfs, verzwygende nochtans d'uitkomst: ten einde de kyker door verlangen draalende gehouden werde. Dan komen verwarde handelingen voor den dag, die hoe langs hoe meer uit de plooy geraaken: zulks d'aanschouwer verlangt na d'uitkomst. Thans beginnen de vertooningen, door wonderlyke toevallen, na blyde of droevige einden te schikken. Tusschen ieder uitkomst komen speel-mannen, danssers en guichelaars. De bly-speelen beelden alzoo af het menschelyk leeven, dat zeer aardig de deugden aanpryzen, en ondeughden vinnigh overhaalen. In treur-speelen worden meest vertoond de jammerlyke uitgang van doorluchtige personaadjen, of zommige aeloude Santen en Santinnen, door vreeselyke dood gesneuvelt.

Overtreffen in deeze de oude Grieken en Latynen.

't Is buiten tegen-spreeken, dat *de Japanders* haar tooneelen konstiger betreeden als eertyds *de Grieken* en *Latynen*, bezonder wanneer haar speelen in de eerste geboorte stonden. Deeze vorders twisten onderling wegens de oudheit en oorsprong der schouw-speelen. De meeste houden staande, dat tragedien eer in de weereld waren dan commedien. Over de herkomst van het woord tragedie hair-klooven de geleerde dapper. Zommige brengen de benaming af van 't Grieksche woord betekenende Bok, waar in de vier eerste letteren van tragedie te vinden zyn. Dit gevoelen heeft dies te meer steunsel, nadien men de treur-speelen aldereerst vertoonde ter eeren des afgodts *Bacchus*, op wiens aangestooken outaar als dan een bok geslacht wierd: ter oorzaak de bok den wyngaarden, over welke *Bacchus* staat, groote schade toebrengt, gelyk de geleerdste aller *Romainen Marcus Terentius Varro* getuigt. Ook ontfingen de treur-spel-dichters een bok ter vereering. Doch andere haalen 't woord van zeker smeerzel, by *de Grieken Truga*, waar mede de speelders haar mond bestreeken.

Tragedien van waar herkomstig.

Vorders word *de Griek Thespis* voor d'eerste gehouden, dewelke treur-speelen op wagens vertoonde. Hier af zingt de Latynsche dichter *Horatius:*

> *Men zegt dat Thespis vond den onbekenden trant*
> *Van treurig maat-gezang: en vaerzen om liet dragen,*
> *Die vuil besmeerde lien rondom haar monden-rant*
> *Ten toon uit speelden van een open boeren wagen.*

De nuttigheden der treur-speelen verheft aldus de oude bly-spel-dichter *Timocles: Een treur-spel*, zeidt hy, *beeld levendig af 't gantsche bedryf des menschelyken leevens. Indien gy arm zyt, zult van Telephus leeren d'armoede geduldig draagen: indien een zoone voor zyn vader sterft, van de kinderlooze Niobe: indien gy met razerny bevangen wordt, zult onderricht worden, om dolligheidt te bedwingen van Alcmæon: indien gy uwe oogen quyt raakt, de blindheit van Phinæus, de kreupelheidt van Philoctetes. Alzoo zult gy uit andere leeren alle ongevallen lydzaam op te neemen; want die aanschouwdt, hoe doorluchtige personaadjen zwaarder onheilen uitstonden, zal zyn quaat lichter vallen.*

Maar wegens de Comedien schryft de voornoemde *Varro* aldus: *de Attische jongmanschap was gewendt by de dorpen om te trekken: en gewinshalve de vaerzen van een bly-spel op te zeggen.* Hier uit trekt Comedie haar benaming, namentlyk, van *Come*, by *de Grieken* een dorp, en *Ode* een gezangh. Zedert heeft de tydt dusdaanige speelen meer en meer beschaaft. Zulks eindelyk zeekere tydt en plaats geschikt is, om op toneelen te brengen de gemeine handel der menschen: ten einde d'aanschouwer leeren mogt het

Oorsp[...] der Co[...] dien.

geen

geen te doen of laaten ſtond in gemeine ommegang. *Cicero* beſchryft zulk een bly-ſpel met de benaming van nabootſing des levens, ſpiegel der gewoonte, en waarheidts afbeeldzel.

Onder *de Grieken* munten af *Eupolis*, *Cyatinus*, *Ariſtophanes* en *Menander*, als die zo gelukkig bly-ſpeelen ter neder ſtelden op geleerde papieren, dat een wydt-luſtige naam over de weereld behouden. Uit *Grieken-landt* zyn de Comedien overgeſcheept na *Italien*. En alhier ſteeken *Pacuvius*, *Plautus* en *Terentius* andere den loef af, dewelke in nieuwe bly-ſpeelen zich geleerdelyk uitſloofden.

Want anderſints greepen eerſt ſtand d'oude Comedien, die zoo grof ſponnen, dat de gebreeken van groot en klein opentlyk ten toneel bragten, met uitdrukking der eigene naamen. Dusdaanige vrypoſtigheit was 't gemeine volk aangenaam: als die voornamentlyk by 't heekelen van haar Opper-hoofden dapper groeiden. En voorwaar deeze bly-ſpeelen hielden de overheit kort in toom; want indien iets onbehoorlyks pleegde, had eerlang af te wachten, dat wegens 't gepleegde op 't ſchouwburg een rolle uit ſpeelde. De dichters namen te mets meer vryheit des aangaande aan haar zelf: zulks eindelyk niet alleen 't misdryf, maar zelfs een perſoon meeſt gelykende na die misdaan had, onder rechte naam en toenaam, opentlyk op het toneel gebragt wierd. Onder *Sannyrion*, die aldereerſt door bly-ſpel ſchryven berucht was, ging 't vertoonen der ſpeelen zeer woeſt toe: alzoo d'uitkomſten en 't bedryf niet bepaalt waren, noch 't getal van de kamer-ſpeelders. *Cratinus* verdeelde aldereerſt het bly-ſpel in vyf bedryven: en voerde niet meer als drie ſpreekende perſonaadjen in voor ieder uitkomſt. Naderhand heeft *Ariſtophanes* de laatſte hand aan dit werk geleit: en de bly-ſpeelen volmaakt.

Doch wanneer de magt *der Grieken* meer en meer aan weinige verviel, die de vryheidt des volks onder de knie kreegen, wierden de poëten insgelyks vinnigh gemuilbandt: als dewelke zedert een andere trant hielden, en niet meer derfden de gebreeken van haar tyd, zonder doekjens om te winden, doorſtryken. Hier uit ontſtonden dan de nieuwe Comedien. Dit ging aldus toe onder *de Grieken*. By *de Latynen* maakte *Livius Andronicus* het eerſte bly-ſpel: en onderwees zelf de kamer-ſpeelders op het toneel. *Pacuvius* beſchaafde niet weinigh de rouwigheidt van *Andronicus*. Doch *Plautus* en *Terentius* vorderden 't bly-ſpel tot de hoogſte top.

Japanders zyn uitmuntende kamer-ſpeelders.

Ondertuſſchen behoeven *de Japanders*, ten opzicht der treur- of bly-ſpeelen, noch voor *Grieken* noch *Latynen* te wyken. Zy weeten boven gemein konſtig te vertoonen verliefde vryers en vryſters, knorrende oude luiden, bedriegende knechten, vlyende hoeren, verquiſtende jongmans. Zy brengen aardig tot het toneel, niet zonder hoogdravende deſtigheit, Vorſten en Koningen, welker ondergang zoo levendig afbeelden, dat d'Europiſche ſpeelen verre wyken moeten. Maar nergens evenwel daar meer en heerlyker ſchouwſpeelen aan den dagh komen; als op d'opene plaats voor 't paleis van *Taycoſama*. Wederzyds deezer plaats ſtaan twee ſchoone toorens, vier zolderingen hoogh.

Beſchryving der Japanſche ren-baanen.

Alhier is ook een ren-baan met verſcheide bochten, afgebaakt door hooge muuren, alwaar duizende kykers rondom ettelyke ſpeel-luiden ſtaan. De ſpeel-lieden zitten, volgens de Japanſche manier, met de voeten ſchryelinks onder 't lyf. Boven 't hoofd is een galge opgerecht, waar aan zwaare kopere bommen en bekkens hangen: andere leggen ook hol ter aerde. 't Kloppen gaat zo vinnig toe, dat het gehoor allenthalven verdooft. Op 't einde der renbaan is tuſſchen twee ſterke ſtylen een dik touw geſpannen. Een weinigh achter het geſpanne touw ſtaat een zwaare vierkante paal, waar by een groot vaandel aan een lange ſtange uitſteekt. Een *Japander* omarmt de paal, en wyſt met de rechter handt op de borſt van een neven-ſtaande, welken om den hals een vierkantig berd hangt, beſchilderd met een gryp-vogel. Deeze heeft de rechter handt geſlagen boven aan de paal, en de ſlinker aan 't geveſt des ſabels. Nevens hem buigt zich een derde

zydlings over: die een lange ſtaak, waar af een geknoopte ſweep ſlingert, in de rechter vuiſt houd. Hier medé geeft hy het teiken aan de baan-loopers. Achter deeze drie ſtaan andere. Alle dragenze klap-mutsjens, van welker top kleine zwarte pluimen zwaaijen. Dit zyn de rechters, geſteld om te vonniſſen over die den prys verdienen of niet. De prys beſtaat uit twee verlakte laersjens, of ſchoen-klampjens met zilver beſlagen. De ren-loopers zelf hebben een dun zyde kleedtjen om de middel, in de zyde toe-gereegen. De mouwen reiken beneden d'elleboogen. De broeken zyn hoogh boven de knien opgeſtrikt. De beenen verſchuilen halverwegen der knien in zyde laerzen. Onder 't rennen maken de gezeide maat-zangers een ſterk geluidt op haar bekkens en bommen. Zoo ras het teiken gegeven is, ſpatten de paerden en ren-loopers voort. De paerden hebben enkele toomen om de ſmuil, die de loopers in de rechter handt vaſt houden. Die 't paerd, te vier voet rennende, kan by houden, en te gelyk over de geſpanne koorde dryvelings ſpringen, behaalt de voornoemde prys der verlakte laersjens of ſchoenklampjens. En 't en zy iemand alhier in het rennen zegen-praalt, kan nooit tot 's Kaiſars dienaar gevordert worden.

Doch belangende *den Dairo*, deeze is de rechte erf-heer van *Japan:* eertydts dier voegen ontzaggelyk, dat de Japander hem voor een godt hield: en hy door duſdanige aanzienelykheit het Ryk in ruſt. Tot het jaar vyftien honderd en vyftig had *Japan* niet gevoeld, geduurende *'s Dairoos* beſtiering, eenige inlandtſche beroerte: welke nochtans, zedert hy van den throon geſchopt is, dier voegen door brak, dat naauwelyks ergens een landtſchap meer burgerbloedt, niet zonder de bitterſte verwoedheit, geſtort zag. De hevigheden liepen zeer hoog: d'overwinnaar keerde de verwonne Ryken t'onderſte boven. Men

Bur oorl Jap. verr en n ontſ

Men woede tegen kinderen in de wiege, en benedenſte gronden van dorpen en ſteden; van welke noch huiden te dage veele over hoop leggen: en uit haar mols-hoopen vertoonen de gepleeghde wreedheit des oorlogs, die *Japan* meer als een halve eeuw in 't yſelykſte bloedt-badt ſtelde.

De zaak leit aldus: Den *Dairo*, wiens heiligheit zoo groot gekeurt, dat hem de zonne niet magh beſchynen, noch zyn voeten d'aerde raken, noch 't hair of nagels ooit gekort worden, (deeze gewoonte duurt zedert eenige eeuwen herwaarts als noch) had voor hondert en achtien jaren twee zoonen: van welke de tweede, volgens een oude gewoonte, bekleede 't ampt des opper-velt-heerſchap, om alle opſtandt in het Ryk te dempen, en Koningen te teugelen. d'Oudtſte verwachte na 's vaders aflyvigheit de hooghſte ſtaat-volging; doch had ondertuſſchen geen bewindt. De moeder, uit genegenheit tot beide, verkreeg zoo veel by *den Dairo*, dat de velt-heerſchappy tuſſchen de twee broeders aldus verdeelt zoude blyven, zulks alle drie jaar van d'een tot d'andere over ging. Doch de jongſte, zoet op 't gebieden, hielt na de drie jaren de krygs-magt aan de handt: en, heimelyk in eed-genootſchap getreeden met voorname Japanſche Vorſten, maakte zyn ſtreng dapper ſtyf: zulks zelf noch na geweld noch na vader vraagde. Deeze dan kieſt een velt-heer, om den wederſpannigen zoon van gebied en leven te berooven. Eerlang dan quamen de Koningen op de been: en braghten het werk met de wapenen zoo verre, dat de muiteling aan kant raakte.

Dit was d'eerſte opſtandt tegen *den Dairo*. Doch met de doodt des zoons bleef den oorlogh geenſints gedempt. d'Overwinnende veldt-overſte diende zich van de krygs-maght, hem toevertrouwt: en wierp hem, na d'aflyvigheit van *den Dairo*, tot Kaiſar over geheel *Japan* op. Hier tegen kante zich de jonge *Dairo*, hoewel de nieuwe Kaiſar aan den zelven alle voorige inkomſten en aanzien over liet. Eindelyk ſloegh *de Dairo* boven: en door een gekooren hoog-veldt-heer (by *de Japanders* genaamt *Cubo*) den Kaiſar doodt. De zeege-praalende, niet geleert door de jammerlyke uitgang des verwonnene, kreeg nu ook ſmaak na d'opper-heerſchappy: en 't gantſche heir-leger aan de handt.

Hier uit ontſtondt een bloedige oorlogh. Ieder Vorſt en Koning ſcheurde ſtukken en brokken af van 't Japanſche Ryk voor zich zelf. Dit ging geenſints gemakkelyk toe; want door duſdanige baat-zucht der Prinſen geraakten niet alleen landtſchap tegen landtſchap, of ſtadt tegen ſtadt; maar zelf dorp tegen dorp in wapenen. Die nederlaag had behoefde de minſte genade niet te verwachten. Men verſchoonde noch huizen, noch tempels, noch zuigelingen. 't Zwaerdt woede tegen levendige, en 't vuur tegen alle gebouwen. Eerlang lagen groote ſteden aan koolen. *Inlandſche oorlog in Japan werd zeer wreed gevoerd.*

De nieuwe *Cubo* echter quam de hoek te boven, en eindelyk op den Kaiſarlyken throon; doch voor een kleine tydt. Want wanneer nu nergens minder om gedachte, dan aan opſtand, heeft *Mioxindono*, aan wien *Cubo* 't heir toevertrouwde, zich in eedt-genoodtſchap verbonden met *Dajondono*, Heer van *Nara*. Beide haddenze nu twaalf duizend man, gelyk te vooren verhaald is, by een. Dit krygs-volk bleef dicht onder *Miaco* leggen. *Mioxindono* ſtapte, vergezelſchapt van een ſterke lyf-wagt, ter ſtadt in: hy gaf voor *den Cubo* te willen bedanken, voor byzondere weldaadigheden. En ten einde den *Cubo*, zonder oproer, om 't leven hielp, noodigt hem uit ten avondmaal binnen het klooſter *Bonſii*, dicht aan *Miaco*. Hier meinde hy zyn bloedigh opzet ter uitvoering te ſtellen, buiten 't gezicht der menſchen. Doch *Cubo* kreegh de ſnuf in de neus: byzonder door dien bericht had van 't leger by *Miaco* neder geſlagen. Weshalven alles bereid tot de vlucht. En hy was nu bereeds op weg; doch wierd door onbedachtzaamheidt der hovelingen te rugge geroepen: die geen zwaarigheidt in het werk zagen, en waanden te ſtryden met Kaiſarlyke achtbaarheit, te wyken voor een Vorſt, die onder de Kaiſar ſtond. *Mioxindono ſtaat tegen den Cubo op.*

Inmiddels valt *Mioxindo* met het heir binnen *Miaco*, en aldaar op 't paleis aan. Eer geweld pleegde, zond hy een

bode af aan *Cubo*, verzoekende d'hoofden van ettelyke hovelingen, welker ondraagelyke vermoogentheidt (aldus gaf *Mioxindono* voor) hem in de weeg stond. Indien de Kaisar zulks bewilligde, de vreede was getroffen: en hy bereid om aanstonds af te trekken. De boode had op een briefjen de doorluchtighste personaadjen, die *Mioxindono* ter dood-straf vorderde. Een oude hoveling, van *Cubo* afgeschikt, ontfing dit papier: welk hy, niet zonder schamper verwyt tegen de muitelingen, aan stukken scheurde. Weder-gekeert binnen 't paleis rukt voor *Cubo* een pook uit, stootze by den buik in, en valt door een doodelyke wonde voor 's Kaisars voeten.

Wreede dood van een hoveling.

Op gelyke wyze hielpen zes andere zich aan kant, voor welke de deur des hofs uit vreeze was toe gesloten. Doch de zoon van den ouden hoveling, ziende zyn vader gewentelt in het bloedt, spat ter deur uit tegen de muitelingen: en sneuveldt onder den drangh der zelve, na dat alvoorens zommige gequetst, en andere gevelt had.

Yver van een zoon voor zyn vader.

Ondertusschen steekt *Mioxindono* het paleis aan vier hoeken in brand. Weshalven *Cubo*, die liever door het zwaerdt als vlamme wilde sneuvelen, ontworsteldt de omhelsingh van zyn moeder, doet een uitval met twee honderdt hovelingen. Ieder hadt een sabel in de vuist. *Cubo* gingze alle manhaftigh voor. Doch plotste eerlang op het aangezicht ter aerde neder, gegrieft met drie doodelyke wonden in het hoofdt en borst. De overige vochten alle ten laatsten druppel bloeds toe: zulks eindelyk op elkander tot een hooge lyk-stapel neder quamen, niet zonder bewys van een onwrikbaare kloekmoedigheidt: welk eertydts *de Walsch-Vlaamingen*, by de oude *Grieksche* en *Latynsche* schryvers *Nervii* genaamt, heldt-daadigh gaven.

De Kaisar word doodgeslagen.

Julius Cæsar getuigt van haar: hoe zy, over *de stroom Sambre*, tusschen dichte bosschaadje neder geslagen, de geduchte moogentheidt *der Romainen* dorsten afwachten, gestyft door hulpbenden van haar nabuuren uit *Artois* en *Vermandois*. *Cæsar* quam aan trekken met dartigh duizendt voetknechten en een swaare ruitery, om zich by *de Sambre* op een voordeelige heuvel te begraaven. De ruiters, slingeraars en boogh-schutters hadden de voortogt. Deeze door *de Sambre*, drie voeten toenmaals diep, gewaad, kreegen geswind de ruitery *der Nervii* op den hals. De strydt verhief zich diervoegen, dat *de Romain* te kort hadt geschooten, 't en zy het gantsche gros van het leger tydelyk te hulp quam. En dit begon nu een leger-plaats af te steeken: wanneer *de Nervii* uit haar bosschaadje gelyker hand te voorschyn sprongen.

Heldt-daadig gevecht tusschen de Nervii en Romainen.

Com. Bell. l. 2.

Op d'eerste indruk verstoof de Romainsche ruitery, welken zoo geswind vervolghden, dat *Cæsar* ellendigh bedraaid stond. Zyn zeeghaftige wapenen vonden nooit meer werk als nu. Het gevecht liep scherp af. Eindelyk slabakten *de Artoisers*, die tegen het negende en tiende regiment, in de slinker vleugel, te kort schooten. Zy deinsen dan achter uit na *de Sambre*; doch eer over geraakten, wierden ten meesten deele neder gehakt. Ook hadden *de Vermandoisers* haar voordeelige hoogte verlaaten: hielden echter standt op de vlakke oever: ter tydt het elfde en achtste regiment de slagh-orde tot verstrooijing bragt, en voorts aan het vluchten.

Maar *de Nervii* dromden dicht by malkander, onder het beleid van den veldt-heer *Boduognatus*: en namen de begonne leger-plaats *der Romainen* in. De Roomsche zoetelaars, die van den top des heuvels beschouwden, hoe *de Vermandoisers* en *Artoisers* over *de Sambre* na-gejaaght wierden, vielen uit de leger-plaats ten roof af. Doch weder keerende, zagen zy de leger-plaats ingenomen, en de Roomsche ruitery den heuvel af verstuiven. Weshalven zich gelykelyk op de vlucht begeeven. Aan alle kanten ging een gantsch naar geschreeuw hemel-waardt. De Triersche ruiters, aan *Cæsar* voor hulp-benden toegeschikt, ziende de Roomsche leger-plaats onder de voet van *de Nervii*, en d'uitgelaate vlucht van de zoetelaars,

gevolgt

gevolght by de Romainſche ruiters en licht-gewapende, hielden de ſlagh verlooren: waarom af trokken, en deeze nederlaagh haar lands-luiden boodſchapten. En waarlyk het was met *Cæſars* rechter vleugel genoeghzaam gedaan. Het twaalfde regiment ſtont zoo dicht in een gedrongen, dat naauwelyks tegenweer konde bieden. De meeſte hopmannen waren of zwaarlyk gequetſt of geſneuvelt. Nu en dan droopen *de Romainen* af; doch *de Nervii* drongen van vooren en ter zyden heevig aan.

Cæſar bemerkte de uiterſte noodt: ontrukt een ſoldaat zyn ſchildt: en vliegt na d'eerſte ſlagh-orde, daar het alderheetſt toe ging. Hier ſpreekt hy de Bevel-hebbers by naamen aan, en moedightze. Thans begon de vyandt een weinigh geſtuit te worden: de ſoldaat door *Cæſars* tegenwoordigheidt geprikkelt, om zich ten uiterſte te quyten. Ondertuſſchen quaamen de twee regimenten, gelaaten tot beveiliging der pakkaadje, te hulp. Ook braght de veldt-maarſchalk *Labienus* varſche kryghs-magt aan. En hier mede herſcheptenze alle moedt, byzonder de Roomſche ruitery: ten einde haar ſchandvlek uitwiſchten.

De Nervii eindelyk ten einde van adem, verlieten in 't uiterſte gevaar zich zelf niet. Zy kampten met meer als mannelyke dapperheidt. Wanneer in het voorſte gelid iemant ſneuvelde, quam terſtondt de naaſte ter zelver plaats: zulks de lyken tot een hooge ſtapel aangroeiden, waar op de volgende ruſtig klommen, en als van een heuvel vochten. Zomtyds wierpenze de geworpene lancien te rugge: zomtyds vielenze los tegen *de Romainen* in, en ſtierven meeſt diervoegen, dat haar dood ruim betaald ſtelden.

Op gelyke wyze ſtreeden de twee honderdt hovelingen van *Cubo*: alle boven zyn lyf niet ongewrooken nedergeſtort. Onder alle munten uit een jongeling, oud veertien jaren. Deeze verbaaſde de muitelingen door manhaftige helden-ſtukken. Hy had nu ettelyke of verwond of aan kant geholpen: wanneer omtrent den verſlagen Kaiſar geraakte. Droevigh ſloegh hy de oogen op 't lyk, en riep: *hoe zal ik leven, daar myn Heer by vervloekte moordenaars geveld leit? Ik heb gedaan 't geen konde, eer en eeds halve.* Naauwelyks gezeit, of werpt de ſabel weg, en ſnyd zich met een moort-priem den hals af; en hervat na die doodelyke wonde een tweede ſteek, welke hy door 't hert heen bragt.

Ondertuſſchen maken de vyanden opening na 't paleis, waar de vlamme niet belette. Hier vindenze 's Kaiſars moeder en dochters, welke niet zonder bedenkelyke wreedheden vermoorden. *Mioxindono neemt het paleis van Cubo in.* Alleenlyk twee der zelve, voor de voeten der muitelingen neder geſtort, waren gebergt in de naaſte huizingen by het paleis. De Kaiſarlyke ſchat geplondert. De ſtaat-juffrouwen, meeſt dochters der alderdoorluchtigſte perſonaadjen, gevlucht in een zaal, waar toe de vlamme noch niet genaakte, hieven een deerlyk geſchreeuw aan: wanneer de kneevelaars indrongen: zommige van kleederen beroofd, verzadigden eerſt de geilheit der krygs-knechten, en thans ook haar bloedt-dorſt, als die na verkrachtiging doorgrieſt of ſtukken gekapt wierden. Andere, verſchrikt voor de bloote moordt-priemen, ſmoorden door de damp, of verſengden in de vlamme. De Kaiſarinne, nevens eenig vrouwen-gevolg, ontſnapte binnen een klooſter *der Bonſii;* doch, eerlang ontdekt, geraakte aan een deerlyk einde. *Schrikkelyke moord.* 't Paleis lag nu aan koolen, en alle hofgezin of in bloedt of onder de brand-ſtaken bedolven: wanneer *Mioxindono* de twee honderd hovelingen, nevens haar Kaiſar heldt-daadigh geſtorven, het ſmookende paleis tot een graf-ſtede verleende: alwaar tuſſchen flikkerende vlammen en gloeijende aſſche tot aſſche keerden.

De Bonſii verkreegen zoo veel by de overwinnaar, datze 't lichaam van *Cubo*, binnen 't klooſter by hem geſticht, na de Japanſche wyze, ter aerde beſtellen moghten. De Jeſuiet *Luidewyk Frojus* verhaald, in zyn brief geſchreeven uit het Japanſche eiland *Canga*, op het jaar vyftien honderd vyf en zeſtig: hoe *Cuboos* boezem-vriend, berigt wegens dit heilloos ongeval, geſwind na *Miaco* verreiſde. Alhier bezichtigt hy het

het verbrande paleis, niet zonder zwaare vervloekingen tegen de muitelingen. Voorts begeeft zich na de graf-stede, onder welke *Cubo* begraaven lag: snyd den buik op; en stort over 't graf neder, ten einde door de dood met *Cubo* mogt vereenigt worden in 't ander leven.

Wreede daad van een vriend des Kaisars Cubo.

Cuboos zusters willen haar zelf vermoorden:

Uit de Kaisarlyke stamme van *Cubo* waren by den lyve gebleeven twee zusters en zoo veel dochters. De eerste hadden 't klooster-leven voor lang omhelst. Deeze, hoewel onder *de Bonsier* kloppen verschuilden, leeden aldaar d'uiterste weder-waerdigheden: weshalven haar zelf lang aan een bloedigh einde uit mismoedigheit hielpen, 't en zy naauw bewaard wierden. De twee dochters hadden een verblyf-plaats by gemeine burgers. Behalven deeze was ook *Canadonus Vojacata*, jongste broeder des vermoorden Kaisars, den dans ontsprongen. De muitelingen verschoonden hem aan 't leven, ter oorzaak *een Bonsier* priesterschap bediende. Doch ten einde geen ongelegentheit immer moghten afwagten, hielden deze *Vojacata* zwaar gevangen. Hy, eindelyk uit de hechtenis gebrooken, raakt by *Vatadono*, slot-voogt van *Loca*, gelyk vooren verhaald is.

zyn jongste broeder gevangen; breekt uit;

Vatadono en Nobunanga helpen des Kaisars broeder.

Vatadono maakte alle Vorsten rondom, en bezonder *Nobunanga*, gaande tegen de Kaisar-moorders; ten einde de naaste erfgenaam *Vojacata* de Kaisarlyke kroon erlangde. De wichtige toelegh besloegh wel; want *Nobunanga* bragt twee en zestigh duizend man te veld: en met deeze heir-krachten het werk zoo verre, dat *Vojacata* zyn oogmerk bereikte, en 't opperste bewindt over *Japan* in handen kreegh. *Vatadono* had wel de grond hier toe geleit; doch geen genoegzaame krachten, om zulk een toelegh ten einde te brengen. Weshalven na *Nobunanga* om zagh, en hem in d'arm nam.

Wanneer nu, als gezeit is, de muitelingen waren t'onder-gebraght, en de broeder des vermoorden *Cubus* op den throon gevordert zat, begaf zich *Vatadono* met een groot gedeelte des legers na *Saccai*: en *Nobunanga*, nevens *Vojacata*, na *Miaco*. *Vatadono* hield binnen *Saccai* groote gemeinschap met *Luidewyk Frojus*: voor wien zoo veel verkreeg by den nieuwen Kaisar en *Nobunanga*, dat de uitgewezene Jesuiten na *Miaco* mogten vry weder-keeren. Doch dit werk bragt hem namaals groote ongelegentheit toe: ter oorzaak een opentlyke reden-strydt besteldt had, in tegenwoordigheit van *Nobunanga*, tusschen *Nichioxines*, beruchte *Bonsius*, zoo in oorloghs-kunde als Japansche gods-geleerdheit, en tusschen *Luidewyk Frojus*. Doch *Nichioxines* quam verre te kort met zyn bewyzen voor de sterffelykheit der zielen: zulks ieder merkte. Hy kropte dan deeze smaad op, niet zonder harte, om wraak te neemen over *Vatadono*. En deeze verviel eerlang in zwaare krankheidt. Van dusdaanige ongelegentheidt diende zich *de Bonsius*: als die middelerwyl zoo veel beschuldigingen her-voor bragt, niet zonder opgemaakte getuigen, dat *Nobunanga* de zelve geloof gaf: en tegen zyn oude vriend een bittere haat begonde te voeden: welke zoo verre uit brak, dat hy *Vatadono*, tot voorige gezondheit hersteld, niet zonder d'uiterste versmaadheit zyn hof ontzeide, en 's jaarlyks twintigh duizend dukaaten afkorte. Een vol jaar liep d'onschuldige byzonder ten spot *der Bonsii*, die hem vinnigh in 't oogh hadden.

Vat[...] gera[...] haat[...] Nob[...] door [...] Bonsi[...]

Eindelyk nochtans tot mondt-gemeinschap met *Nobunanga* en den Kaisar toe-gelaaten, wist zyn goede zaak diervoegen voor te staan: dat niet alleen ter vooriger waerdigheidt hersteld; maar zelf met tien duizend dukaaten, boven de genoemde twintigh, begiftigt is.

ver[...] met[...] ve[...]

Vatadono genoot slechts een korte tydt deeze vergroote inkomsten, alzoo eerlang aan kant geraakte, door dusdaanige toeval. Hy had op d'uiterste grenzen van zyn heerlykheit, alwaar stoot tegen 't landschap *Iquenda*, twee sterkten getimmert. Den Koning van *Iquenda* stonden deeze naby gelegene slooten in de weeg. Hy wilde dies halven beide afgebrooken hebben. En, dewyl op strydbaare ingezetene steunde, gelaste te Brusker. *Vatadono* ondertusschen belgde zich over een trotsheit; doch stond verbaast: wanneer vernam hoe vyftien honderd dukaaten, 's jaarlyks te genie-

Vat[...] oork[...] de [...] van [...] da[...]

genieten, op zyn lyf geſteldt waren. Dit ging voor af. De Koning van *Iquenda* volght: en valt op een der ſterkten met een maghtigh heir aan, binnen welke lagh *Darius Tacaiama.* Deeze verwittigt *Vatadono*, toenmaals zich onthoudende op zyn ſlot *Tacacuquim*, van de tegenwoordige toeſtandt. De verwittighde trekt alle krygs-maght, welke by de handt was, te zamen: en met de zelve den vyandt onder d'oogen. Kennis hadt deeze wegens het klein getal ſoldaaten, 't geen *Vatadono* in aller yl voerde; want hy ſlechts twee hondert man konde tellen: met andere vyf honderd volgde zyn zoon. De vyand, die op een kort einde toelagh, bergde zyn gros achter een berg: en lokte *Vatadono* door weinige ten ſtrydt: alzoo beducht ſtondt, dat zich anderſints binnen eenige ſterkten mogt bergen, en de oorlogh draagende houden, tot elders ontzet af quam. De kryghs-liſt gelukte; want *Vatadono* met een ſcharlaaken hoedt, by de *Portugeeſen* vereerdt, op den kop, ſtapte, zoo ras den vyand naderde, van 't paerd: en ging met een krygsbende los. Scherp begon 't gevecht: wanneer de hinder-laage te voorſchyn ſprong, en gelykelyk aan alle kanten heevige indrukken deedt. De weinige dromden by een, en vochten helddaadigh. Zy ſtelden haar wonden wel betaald; doch waren, zonder iemant te ontkoomen, geſneuvelt, eer de hulp-hoop, over welke *Vatadonoos* zoon gezagh hadt, aan quam. Deeze bemerkte haaſt hoe het hier geſchapen ſtond: weshalven de hertred nam, en zich binnen het ſlot *Tacacuquim* berghde.

Ondertuſſchen geraakten *Nobunanga* en de Kaiſar aan malkander: alzoo d'eene te wel weeten wilde, dat den Kaiſar zoo verre gebragt had, en d'ander d'onlydelyke verwaandheit des herſtellers niet langer wilde dulden: oordeelende geen Opper-bevelhebber over *Japan* te zyn, zoo lang van een ander het verwyt moeſt draagen, dat Kaiſar gemaakt was. Wederzyds misnoegen borſt eindelyk in een zwaare oorlogh uit. De Kaiſar ſchraapte alle kryghs-maght, zoo veel moogelyk, by een: en rechte eedt-genoodſchappen op met *Nobunangaas* partyen. Hy ſcheen nu het werk op zyn duim te hebben; en *Nobunanga*, geweeken na het Koningryk *Boari*, diervoegen onder de knie, dat geenſints zoude te voorſchyn komen. Maar deeze, niet minder als verſchrikt door des Kaiſars groote toe-ruſting, rukte, tegen alle meining, met een maghtigh heir recht op *Miaco* aan.

Hy vaerdigde wel af Geſanten aan den Kaiſar, voorſlaande vreedens beding-punten; doch vernielde echter wat voor quam, te vuur en zwaerd. Eerlang laagen meer als honderd dorpen en ettelyke ſteden aan koolen. De Kaiſar hield zich ſtyf tegen de voor-geſlaagene voorwaarden van vereeniging: als dewelke ſteunden op de hulp-benden, by de bondtgenooten beloofdt. Dit terghde *Nobunanga* dies te meer: weshalven voorneemt tot *Miaco* in te vallen, en aldaar een ſchrikkelyke verwoeſting aan te rechten. Meeſt nochtans had hy het gemunt op de bovenſtad, alwaar de voornaame adel woonde. Deeze bood groot geld, ten einde de gedreighde vernieling af kochte. *Nobunanga* verwierp d'aangeboode brandtſchatting. Hy verbood wel, onder zwaare ſtraffe, door het gantſche leger, eenige overlaſt te doen in het *Laeger Miaco*: d'opper-ſtadt gaf hy ten beſten. *Nobunanga verwoeſt alles.*

Doch eer zyn kryghs-volk *Miaco* naderden, hadden bereedts ettelyke ſchelmen de ſtadt ten verſcheide hoeken aangeſtooken, op dat zich met buit verryken mogten, eer de vyand den zelven wegh ſtreek. In een nacht lagh bykans het derde deel van 't *Opper Miaco* in d'aſſche: wanneer *Nobunanga* des anderen daags binnen quam, en 't overige voorts vernielde. Het vuur keerde zedert acht duizendt huizen om, nevens twintigh kloofters *der Bonſii*, en de twee uitmuntende tempels van *Amida* en *Xaca*, behalven tachentig mindere kerken. *'t Opper Miaco word deerlyk verbrand.*

Binnen een van de zelve waren gevlucht zeſtigh *Bonſier* kloppen, die tot *Miaco* aalmoeſſen verzamelden, ter herſtelling des vervallene tempels, toegewyd aan de yſſelyke afgod *Dalbud* *Kloppen verbranden.*

bud in het Ryk *Thematis;* welke alle versengden.

't Neder Miaco liep t'eenemaal vry. Geen soldaat dorst derwaards over stappen: dewyl 't *Nobunanga* op lyf-straf, door het gantsche leger, had verboden. Doch terwyl een hoek der opper-stadt lieverlaey brande, en de brand te mets naderde na *'t Laeger Miaco*, alwaar de tempel van *Ysum* te zien is, begonden *de Bonsii* bezonder voor *Ysums* beeld beducht te zyn. Te meer, nadien *Ysum* gestelt stond om de geesten der versturvene na een plaats der pyniging te geleiden: alwaar, de smetten uitgebrand zynde, als dan te hulpe komt: en over brengt tot de gelukzalige wooningen, door *Amida* toebereid. Deeze *Ysum* is een afgrysselyk beeld: in de rechter hand houd het een drie-tandige vork. *De Bonsii* dan ten hooghsten voor d'afgodt beducht, onderzochten door lot-werpen, of de vlamme ook zyn tempel zoude aangrypen? Of hy na een veiliger plaats wilde vervoerdt zyn? *Ysum* antwoorde by 't lot, dat hy verhuizen moest, en voor 't vuur gebergt. Geswind is alles in rep en roer. *De Bonsii*, nevens de gantsche buurt, brengen 't beeld, niet zonder eerbiedige dienst-pleegingen, na het deel van *het Opper Miaco*, welk toenmaal verre boven de brand lag. Doch dewyl *Nobunanga* kort daar aan de gantsche opper-stadt aan stak, verbrande *Ysum:* daar in het tegendeel zyn kerk staan bleef: alzoo *Nobunanga* het *Neder Miaco* verschoonde.

Wonderlyke handel met het beeld Ysum.

De Kaisar word belegert van Nobunanga:

Ondertusschen zag de Kaisar, binnen de sterkte beslooten, dusdaanige verwoesting, onverzettelyk aan: als die dagelyks ontzet verwachte, en als dan verhoopte wraak te nemen. Maar terwyl de hulp-benden vertoefden, wierp *Nobunanga* vier burgten op rondom het Kaisarlyke slot: met welke hy den Kaisar diervoegen benaauwde, dat na vreedens-voorwaarden dies te meer begonde te luisteren: alzoo *Nobunanga* dreigde, dat hy de Japansche kroon, aan den *Dairo* van ouds gerechtigt, tot de zelve wilde over brengen. 't Verdrag wierd eindelyk op zeekere bedingh-punten, eeniger maate nadeeligh voor de Kaisar, getroffen. Pants-luiden gingen wederzyds over, tot bevestiging van het gesloote verbondt: uit welk nochtans de Kaisar uit sprong, zoo haast de verwachte bystand der bondgenooten aan quam.

maaken zamen vreede.

Niet wel bequam hem de trouwlooze ondankbaarheit; want *Nobunanga* rukte een zeeghaftigh heir na *Miaco:* kreegh den Kaisar *Vojacata* aan kant: en eerlang de Japansche kroon op het hoofd. Met een ren van overwinning liep hy dartig Koningryken af, op het jaar vyftien honderd drie en zeventigh. Doch hy betrapte de Kaisarlyke throon niet, of schudde onder zyn voeten. Ieders haat wierd geprikkelt ten wraak, dewyl met de verheerde Landtschappen, tegen be-eedigde beloften, zeer wreed omsprong. Hier quam by een ondraagelyke hoogmoed; alzoo zich voor een godt uit gaf: ten welken einde zyn Kaisarlyke kroon plaatste op een beeld, hem gelykende, binnen den tempel, die hy in 't dorp *Dubo* stichte, volgens het geen dies aangaande te vooren verhaald is.

Nob maa Kai

Maar boven dit alles, verbitterden d'onderdaanen, ter oorzaak *de Bonsii* door hem de uiterste overlast leeden: ook zelf by 't leven van den Kaisair *Vojacata.* Hier af zyn twee bezondere staaltjens. De voorval dient een weinig hooger opgehaalt. De berg *Frenoiama* verheft zeer hooge kruinen, styf twee uuren gaans ten oosten buiten *Miaco.* Voor acht honderdt jaar bouwde een Japansche Koning aldaar drie duizend en acht honderd kerken: en by ieder een klooster voor *de Bonsii.* Ten einde deeze zich bevlytigen mochten zonder verhindering in weereldt-wysheit en Japansche gods-dienst, had alle boeren, met koeijen, paerden en bouwgereedtschap verre uit de weegh geschikt: achtende 't minste geraas nadeeligh voor die in boeken verbleekten. Aan de voet des gebergte *Frenoiama* stichte hy twee dorpen, opper en neder *Sacomotum:* uit welke zich *de Bonsii* van alle lyftocht dagelyks konden voorzien. Ook wierd haar toegeleit het derde deel van d'inkomsten des Koningryks *Vomis.* Dit gesticht groeide van tyd tot tyd, te meer, nadien geduurigh over 't zelve het opperste gezagh kreeg, of

kom ders ter de gin de

W ke k kloo

of 's Konings zoon, of ten minſten die hem zeer na in bloed beſtond. Weshalven zoo veel aanziens kreegh, dat de rechts-dwang van *Miaco* aan deeze Monniken hing: alle uitlegging over den godts-dienſt alhier gezoght moeſt worden: en leeraars haar bevordering ten prieſter-ampt halen.

Doch by tydts verloop, en byzonder door d'oorlogh, was te mets het groot getal tempels, over zeſtien vlakten tuſſchen de toppen van *Frenoiama* verſpreid, tot acht honderdt verminderd. Ook verviel de ſtrenge tucht *der Bonſii* diervoegen: dat uit overvloed in dartelheit, uit dartelheit tot de vuilſte onkuisheit, en voorts allerley ſchelm-ſtukken uitſpatten. Zelf ſmeetenze de boeken achter de bank: gorden de wapenen aan: en begonden niet alleen oorlog te voeren; maar ook met ſtruikrooveryen de wegen onveilig te houden. Ja 't liep zoo hoog, dat uit enkele verwoedheit, zonder ontzag voor *den Dairo*, by de Japanders als een godt ge-eert, op 't jaar vyftien hondert vyf en dartig, tot *Miaco* in-vielen: de gantſche ſtadt in koolen zetten: en, zoo menig niet ontvluchte, neder hakten, zonder zuigelingen te verſchoonen.

Dit verdoemelyk grouwel-ſtuk bleef niet ongeſtraft. Zes en dartig jaren na deeze voorval ontfingenze verdiende loon. Want als een zwaare oorlog tuſſchen *Nobunanga* en de Koning van *Nechien* ontſtondt, ſtyfden *de Bonſii den Nechienſer* met lyfs-voorraadt en kryghs-behoeftigheden: en ſlooten de door-togt voor *Nobunanga*. Euvel nam hy de ſpyt op: en voor zich, beſtant te maken met zyn vyandt. Dit wierd getroffen. Weshalven *Nobunanga* na *Boari*, over welk Koninglyk gezag had, te rugge keerde. Hier ſteldt hy de wraak in 't werk. Jaagt al *de Bonſii* uit haar ſterkten: en ſpykertze aan kruiſen, zoo menig bekomen konde.

Door zulke bloedt-baden niet verzadigt, rukt een magtig heir, met nieuw krygs-volk geſtyft, na 't gebergte *Frenoiama*. *De Bonſii*, t'onmagtig tot tegenſtandt, leiden 't hoofd in de ſchoot: vaerdigden geſanten af, die veel geldts aanbooden. Geen ooren had hier toe de verſtoorde *Nobunanga:* als dewelke voort trok. Thans houdenze voor de heiligheit der plaats en eerbiedigheit, die hy den goden ſchuldigh was, welker tempels en outaaren op *Frenoiama* ſtonden, door de godts-dienſt van zoo veel eeuwen ten hooghſten geheilight. *trekt na Frenoiama.*

Doch *Nobunanga* liet haar ten antwoort toe komen: *hy was niet begeerig na het aangebooden geldt, noch bevreeſt voor belachchelyke bullebakken van ydele goden; maar een wreeker der ſchelmſtukken by de Bonſii begaan, wegens welke d'hemel walgde.*

't Uiterſte dan moeſtenze afwachten: weshalven zich ten tegenweer ſchikken. Op de hoogſte top van de bergh *Frenoiama* ſtaat een koſtelyke tempel, den afgodt *Canon*, zoone des beruchte *Amida*, toegewydt. *Canons tempel, beeldt en hooge feeſt.* Het beeldt heeft dartig armen en zoo veel handen: het aangezicht eens ſchoonen jongelings: de borſt met zeven menſchen-hoofden: twee pylen in ieder handt: een goude kroon vol diamanten op 't hoofdt. De Japanders doen uit alle Koningryken herwaarts bee-vaarten: betalen aan *Canon* haar geloften: ter oorzaak zich laten voorſtaan, een lang en voorſpoedig leven van hem erlangen. 's Jaarlyks vieren *de Bonſii* een hooge feeſt ter eeren van *Canon*, onder zulk een toevloeijing uit alle Japanſche ſteden en dorpen, dat naauwelyks *Xerxes* zoo veel volk beſchouwde, toen op de vuur-baak van *Abydus* meer als tien honderd duizend *Perſianen* telde: noch *Temirlanc*, wanneer hy tegen de Turkſche Kaiſar *Bajaſeth* vier honderd duizend Tattariſche ruiters en zeven honderd duizend voetknechten, ten ſlag-orde geſchaart, aanvoerde. 't Feeſt zelf word niet zonder uitſteekende ſtaatſie ten einde gebragt. Binnen *Oſacca* ſtaat ook *Canons* tempel en beeldt; doch in gantſch andere gedaante, volgens de gewoonte der Japanders, die den zelven afgodt op verſcheide plaatzen anders en anders verbeelden.

Dewyl dan *Nobunanga* nergens na luiſterde, maakten *de Bonſii* van de nood een deugd: en zich zelf ſterk op de gezeide top, rondtom *Canons* tempel. *Bonſii ſtellen zich ten tegenweer:* Herwaardts ontbiedenze alle bygelegene, die tegen-weer konden bieden. Maar *Nobunanga* verbrande eerſt

de twee dorpen 't opper en neder *Sacomotum.* Terwyl de dorpen liever-laay in brandt stonden, stapte zyn kryghsvolk ten bergh op, na dat alvoorens aan alle kanten bezet was: ten einde geen *Bonsius* ontvluchte. En deeze verdeedigden zich uit haar verhevene sterkte zoo lang konden; doch te mets, door menigte der aanvallers, of afgemat of gedund, gaven zommige hoeken des muurs bloot: waar over de vyandt in klom. 't Zwaert verschoonde niemand, en zoo 't zwaerd verschoonde, de brand verteerde *Canons* prachtige tempel, en die zich elders aldaar versteeken hadden. Weinige sprongen van *Frenoiamas* steilte af; doch ontsprongen echter den bloedigen dans niet: ter oorzaak *Nobunanga* alle afwegen dier voegen bezet hieldt, dat onmoogelyk eene *Bonsius* konde wegh raken. Hy zogt haar dan uit de ruighte en holen van 't gebergte, gelyk wilde dieren, op: en lietze niet sterven, 't en zy gevoelden wat eene langzaame en pynelyke doodt in hadde.

worden yselyk vermoord.

Zulk woeden stilde de wraak des overwinnaars niet.

Hy stak dan 't vuur ook in ruim vier honderdt kerken, behalven de nevens staande kloosters, en *Canons* tempel, wiens rook van *Frenoiamas* verhevene top hemelwaardt ging. Hier was een herlevend afbeeldtzel te zien des vervloekten moedwils by de Kaisar *Nero* aangerecht: die, na dat *de Senones Romen*, ruim drie eeuwen oudt, aan koolen geleit hadden, de zelve stadt voor de tweede maal door zyn kamerlingen deed in brand steeken. Terwyl de vlamme zes dagen en zeven nachten geduurig woede: alle huizen, kerken en eerwaardige zeege-tekenen ter aerde velde: stondt *Nero* op den Roomschen tooren, heden genaamt *Mesa*, in een droevigh gewaad, en zong treur-dichten, vervatende *Troyens* vernielinge. Lichtelyk is af te meeten, hoe yselyk insgelyks 't gebergte *Frenoiama* smookte, terwyl zoo veel tempels en kloosters, aan welker bouw, in ruim zeven hon-

Vi... dert... verb...

honderdt jaar, meer als Koninglyke schatten, van tyd tot tyd t'ellekens te kost geleid waren, hemel-hoog flikkerden. Deeze voorval word gebragt op den acht en twintighsten des herfstmaands van het jaar vyftien honderd een en zeventigh.

Na dusdaanige verrichting slaat *Nobunanga* den wegh in op *Miaco*: en vyftien mylen buiten deeze stadt de handen aan de beruchte *Bonsius Taqueno Vchisamidono*. Deeze had een nieuwe secte ter eere van *Xaca* begonnen op te rechten: en ten dien einde zyn huisvrouw verworpen. De kinne en kop was hem nu, volgens gewoonte, geschooren. Styf vier honderd leerlingen volghden, voor welke op eigen kosten een prachtigh klooster timmerde. Hy kreegh nu veel volk aan zyn snoer, en gebruikte, door dusdaanige toeval, meer en meer vrymoedigheit: weshalven geensints ontzagh, in tegenwoordigheidt des Kaisars *Vojacata*, den Koning van *Boari Nobunanga* vinnig door te stryken: onder andere liet zich deeze woorden ontvallen: *Nobunanga is waarlyk ten hoogsten top geklavert: hy zal eerlang neder vallen, gelyk een gebeursde peer.* Verklikkers aldaar tegenwoordig briefden zulks over aan *Nobunanga*: die van niemand minder wilde verdraagen als van *Bonsii*, op welke, om veele redenen, vinnigh was gebeeten. Hy achterhaaldt dan buiten *Miaco* den *Bonsius Vchisamidono*. Het hielp niet, dat de Kaisar zelf voor hem sprak: ja sterke aanhouding deed tot verlossing. *Nobunanga* gingh met den qualykspreeker voort, welken aan stukken kapte op de wegh. En aldus bezadigde zyn grimmigheit niet. Wyf en kinderen, achter land in ballingschap verjaaght, moesten om des vaders misdryf ontgelden. Des zelf nieuw gebouwde klooster en vordere huizingen, brak hy ten grond toe af. En met dusdaanige verwoedtheden tegen *de Bonsii* gepleeght, voldeed noch zich zelfs geensints.

Hy had langh in 't oogh gehadt de vermaarde hooge school *Facusangin*: welke *de Bonsii* nu zes honderd jaren achter een in gerustige weelde bezaten. Tot deeze school behoorden verscheide kloosters, en meer als duizend woningen, niet min gemakkelyk als prachtigh. Het schorte tot noch toe aan de een of andere dek-mantel, onder welke *Nobunanga* het beruchte *Facusangin* mogt vernielen. 't Mes quam eindelyk op zyn sneede. Eenige struikroovers hadden uit het Koningryk *Boari* een roof gehaald: en by *de Facusanger Bonsii* verborgen. Zulke gelegentheidt liet *Nobunanga* niet ongemerkt voorby gaan. De handen waren hem ruim, alzoo met den Kaisar in verdragh stond: en dienvolgens gelegentheit zag, om zyn lang-bedachte verwoesting uit te werken. Onverwacht dieshalven tast hy *Facusangin* aan: hakt alle *Bonsii* ter neder: en zet de meeste van haar gebouwen aan koolen, op het jaar vyftien honderd drie en tzeventigh. Het liep tot deeze tydt alles voor windt met *Nobunanga*, welken het geluk tot Kaisarlyke waerdigheidt vorderde.

word door Nobunanga met alle Bonsii vernielt.

Ondertusschen echter ontbrak het hem aan geen tegenstanders: buiten twyffel door *de Bonsii*, by *de Japanders* in hoog-achting, gaande gemaakt. Niemand nochtans yverde meer voor de zelve als *Xinguen*, Koningh van *Cainochuno*. Deeze had zyn vader in ballingschap verdreeven, en oudtste broeder ter hechtenis besteldt. Door dusdaanige twee schelm-stukken schuldigh, vaerd het Ryk aan. Hier was een dek-mantel noodigh, om d'onrechtvaerdige heerschappy goet te maken. *Xinguen* diend zich van de Japansche godtsdienstigheit. Hy laat het hoofd-hair en baerd afscheeren: neemt de orde *der Bonsii* aan: ja verricht zelfs de gewoonelyke dienst-pleegingen, niet zonder dagelyks gevolg van meer als zes honderd *Bonsii*. Dit gaf allenthalven een groote roep. *Japan* was niet gewent te zien een Koning die driemaal daags predikte, en staatelyke godtsdienstigheden pleegde. Hy kreegh dan eerlang de benaaming *van yverige hersteller des geschondene godsdiensts*, en uit alle hoeken groote toeloop. Te meer, nadien over al ruchtbaar maakte, hoe hy van sints was te herbouwen de verbrande tempels en

Xinguen maakt een groote aanhang tegen Nobunanga:

kloosters op 't geberghte *Frenoiama*; als ook byzonder de zeer uitmuntende kerk, aan *Canon* toegewydt. Dit zyn voorneemen kittelde d'ooren van een ieder; want *Frenoiama* was altydt geweest de hoogste school, die de diepst geleerde in 't Japansche geloof voor *Japan* allegangs uitleverde. Hier stondt *Canon*, tot wiens hooge feest jaarlyks ontelbare menigte menschen, niet zonder inbeelding van allerley geluk t'erlangen, toevloeiden. Ja hy verspreide onder de man, dat zelf den beruchten afgodt *Xaca* de loef wilde af-steeken, in yverige voorstandt van de vereeuwde Japansche godts-dienst, welken de vaders, zedert *Japan* bewoont was, omhelsden.

Verscheide steden en sterkten quamen hem uit alle oorden toe-vallen: zulks den Kaisar *Nobunanga* (want deeze had zich nu van 't meeste gedeelte der Japansche Koningryken meester gemaakt) geensints ontzag. En hy stondt voor zoodanigh genoegzaam opentlyk bekendt: byzonder wanneer ook aan *Nobunanga* een brief afvaerdigde, met dit op-schrift: TANDAINO TAXU XAMON XINGUEN: dat is, *Xinguen d'alderopperste in de wooning van Koningen en Godtsdiensten.* Niet min trots was het antwoord: DAINOQUU TENNOMAVON NOBUNANGA: zoo veel gezeit als, *Nobunanga d'overheerscher der duivelen en bestryder van dwaal-geesten.*

zyn brief aan de zelve.

Behalven *Xinguen*, quam ook zedert de Prins *Aquechi*, een doortrapt oorlogs-man, te voorschyn, die *Nobunanga* voor *Miaco*, in *'t Kaisarlyke bloedt-bosch*, (die naam kreeg het door deeze toeval) jammerlyk af-maakte: en des zelfs wyf en kinderen verjaagde na woeste plaatzen, of ongenadig vermoorde.

Nobunanga verslagen.

Onder de t'zamen-gezwoorene was een Overste, geensints de minste van aanzien, *Faxiba* genaamt, welkers afkomst, leven, en vordering tot de Kaisarlyke kroon hier een weinig hooger dient opgehaalt. Den naam *Faxiba* had hem *Nobunanga* gegeeven, by gelegentheit dat hy een zwaar leger uit 's Kaisars naam tegen den Koning van *Amanguci* voerde. Terwyl reis-vaerdigh stondt, verzocht hy om een nieuwe benaaming. *Nobunanga* willighde het verzoek in: en, daar hy tot noch toe *Toquixiro* geheeten wierd, noemde hem *Faxiba*, zoo veel gezeit als, *Vleugelen boven 't bosch.* De Kaisar drukte hier door uit zyn toewensching; want de Koning van *Amanguci*, tegen welke *Faxiba* te velde trok, droegh de naam *Maridono*, welker twee eerste letter-greepen *een bosschaadje* beteikenen, en de laatste *heer*. Zoo dat *Nobunanga* met deeze benaaming wilde te kennen geven, hoe zyn nieuw vernoemde veldt-heer boven den wederspannigen Koning, door overwinning, zoude vliegen, gelyk een vogel boven 't bosch.

Faxiba van waar die naam kreeg:

Faxiba dan, eerst genaamt *Toquixiro*, was uit zeer geringe afkomst. Hy diende voor knecht by een boer. Zyn werk bestondt in hout te kappen op een naast gelegen bergh, en 't zelve t'huis waard te draagen. Deezen arbeid viel hem zuur, dewyl het geberghte moeijelyke toegangen hadde: en zyn huis-waerdt dagelyks veel houts verstookte. Op een tydt had hy rykelyker, boven gewoonte, aangeleit: weshalven *Toquixiro* zich hier over qualyk hield: en een deel takken van den haert rukte: d'overige schikte hy zoo konstigh, dat weinig hout een groote hette gaf. De boer, verwondert over zulke behendigheit, oordeelde in zyn knecht iets meer te steeken, dan dat in de gewoonlyke slaverny zoude verblyven. Hy voorziet hem dan van eenig geldt: en moedigt hem aan, om by den oorlogh vordering te zoeken: niet twyfelende of de hemel hadde iets groots met hem voor.

dien boer bou ker

boe zelf gera 's K dien

Toquixiro kreegh zedert byzondere indruk van wonderlyke verheffing. Na *Miaco* verreist zynde, begeeft hy zich in dienst van een ryke handelaar. Doch eerlang verhuist, geraakt by een edelman, welke zeer gemeinzaam met de Kaisar *Nobunanga* omging. Als beide eens waren ter jagt gereden, was *Toquixiro* onder 't gevolg. Juist was een schoone valk aan de hooghste tak van een steile boom met het na-slingerende ketentje om zyn poot verwart. Te vergeefs lokte de valkenier den vogel.

d'Edel-

d'Edelman gebied *Toquixiro* na boven te klauteren: het welk diervoegen geſwind verrichte, dat de Kaiſar en het gantſche gevolg over d'ongemeine vaerdigheit verwondert waren.

Dit klimmen braght hem by *Nobunanga* in 't oogh, en eindelyk tot hooge ſtaat. Want hy, ten dienſt des paleis over-getreeden, wiſt zich diervoegen in *Nobunangaas* gunſt in te wikkelen; dat de hovelingen zulk voordeel begonden te benyden: ja t'zaamen beraadtſlaaghden, hoe zy den begunſtighden een part mogten ſpeelen: ten einde aan kant geraakte, of ten minſten in des Kaiſars ongenade. Juiſt diende haar een gelegentheit, welke niet lieten voorby ſlippen. In het hof wierd een koſtelyke ſabel, met goude plaaten beſlagen, vermiſt. De nydige wiſten hier diervoegen de perſonaadje te ſpeelen, dat de gemeine kreet *Toquixiro* betichte. Weshalven hy, volgens raad van eenige zyner boezem-vrienden, zich buiten het hof verſtak, om niet in hevige drift onverhoort te ſneuvelen. Dit was olie in het vuur. Want zyn verſchuilingh voede nu de achterdocht: zulks naauwelyks iemand te hoof verkeerde, of hieldt *Toquixiro* voor den dief. Bedraaid ſtond hy, hoewel onſchuldig, met dit ongeval. Wat raad? de naaſte wegh was, om by alle zilver-ſmits te verneemen, of niet elders de goude plaaten te geldt gemaakt waren. Na lang zoeken, wordt de kooper uitgevonden, en door de kooper den dief. Stout ſtondt nu *Toquixiro*. Hy vertoond zich te hoof: en, voor den Kaiſar gebragt, den hoveling aan diefſtal ſchuldigh; die, volgens het Japanſche recht, ter doodt veroordeeldt wierdt. De uitvoering van het vonnis viel *Toquixiro* te beurt: die ylinks den hoveling het hoofd af kapte; en 't afgekapte, nevens de geſtoole goude plaaten, voor 's Kaiſars voeten neder leide. En deeze kreegh den t'onrecht betichte meer en meer in 't oogh: zulks naauwe acht ſloeg op des zelfs handel, welke zoo ſmakelyk was, dat hem by trappen vorderde.

Toquixiro dan, eindelyk aan het roer van ſtee-vooghdyſchap geſteldt, wiſt met zulk bewind gaauw genoeg om te ſpringen. Hy leide by ieder geen geringe eer in. Duſdaanige loffelyke proeven van ſtaats voorzichtigheit bragten hem te mets tot hooger eer-top. Het ſterke ſlot *Nangaſama* was by eenige muitelingen ſterk bezet. Dagelyks vielen de zelve wyd en zyd uit: zulks *Nobunanga* by haare ſtrooperyen zwaare ſchade leed. Om den onoverwinnelyke burgt meeſter te worden, was naaulyk kans. Het moeſt echter gewaaght zyn. Tot d'uitvoering van zoo wigtigh een toelegh ſcheen niemand bequaamer dan *Toquixiro*. Deeze dan wordt met een ſtrydbaar heir afgevaerdigt. Ieder verwachte een langwylig beleg; doch, buiten aller giſſing, wiſt de nieuwe veldt-heer de ſterkte zoo kryghs-kundig te benaauwen, dat de bezettelingen binnen weinig dagen genootzaakt wierden haar op te geven. *voerd een leger te veld: neemt het ſlot Nangaſama in:*

Zedert kreeg hy ook, afgeſchikt van *Nobunanga*, den Koning over *Amanguci* onder de knie: en, na de Kaiſar voor *Miaco* vermoordt was, het Japanſche opper-bewind in handen: eerſt wel onder den dek-mantel van vooghdyſchap over de drie-jarige zoon van *Nobunanga*, welke hy binnen een vaſte burgt Kaiſarlyke ſtaat toevoegde; want *Nobunangaas* oudtſte zoon was met zyn vader geſneuvelt, de tweede zinnen byſter. *verwind den Koning van Amanguci.*

Uit het maagſchap van *Nobunanga* leefde noch zyn ſchoon-broeder *Xibatadono*: dewelke voor *Toquixiroos* toelegh een hinder-paal ſcheen te zetten. Deeze man moeſt aan kant. Geſwind dan valt hy hem op 't lyf: bezet de ſterkte, waar op zich onthield, aan alle kanten. *Xibatadono*, dus verraſcht, konde onmoogelyk de minſte uitkomſt be-oogen. Hy ontbiedt by zich alle die binnen de burgt waren. *Het ſtaat vaſt*, ſprak hy, *de handen aan myn zelfs te leggen, om niet levendigh in Toquixiroos handen te vervallen. Zoo ras de ziel van het lichaam geſcheiden is, verbrandt dit lichaam: ten einde niets over blyve, waar mede de dwingeland moedwil bedryf. Gy lieden maakt, op zoodaanige punten als bedingen kond, een vreedens-verbond, tot lyfs-behoudenis.* Doch niemandt onder de gantſche hoop, of wilde te gelyk met hem ſter- *Schrikkelyke moord by Xibatadono verricht, als ook by de bezettelingen.*

ſterven. *Xibatadono* bedankt haar alle voor zulk eene trouwhartigheit t'hemwaardts. Voor dat affcheidt nam van de weereldt, rechte hy een prachtigh dood-maal aan. De tafels ſtonden vol lekkernyen. Maat-zingers ſpeelden op bommen, fluiten, ſcharmeyen en allerlei Japanſch ſpeel-tuigh. Hier ontbrak niet voor de ooren en mondt. De verlakte ſchaalen met wyn en chia gingen luſtigh om. Maar na de maaltydt ſtouwde hy de zaalen vol mutzaarden, en takke-boſſen, en ſteektze aan brandt. Zoo ras vloogh de vlam niet ter daken uit, of het moorden begon. *Xibatadono* had de voortogt: hy grypt zyn vrouw, kinderen, ſtaat-juffrouwen en kamenieren, en dryft haar den ſabel by de buik en borſt in, of haktze tot kleine ſtukken. Diergelyke wreedheid pleeghden ook d'andere mannen met haar huis-genooten. De lyken wierpenze in 't vuur: en zich zelf den buik op-tarnende, boven op de zelve. *Toquixiro* zagh de rook van het ſlot hemelwaardt rekken, giſſende den brand by toeval ontſtaan te zyn. Om zich van zulke gelegentheit te dienen, ſpat hy derwaards; doch vindt geen tegen-weer, noch aan poort noch op wallen. Binnen getrokken, ziet hier en daar half geſengde lyken, en een herlevende afbeeldtzel des oude ſtads *Saguntus*.

Toquixiro neemt Xibatodonoos burgt in.

By drie kanten viel *Annibal* de zelve aan: byzonderlyk deed hy het meeſte geweld op een laeg ſtuk muurs: met galderyen genadert zynde, bonſde door ſtorm-rammen tegen het muur-werk. Doch de bezettelingen vielen zoo brusk den ſtormers onder de oogen, dat een groote moordt verrichteden. *Annibal* zelf, met een piek door de dye geſtooken, wierd benoodzaakt af te trekken. Men ruſte ter tyd de veldtheer geneezen was. Thans hervat hy het belegh vinniger. Honderd en vyftigh duizend mannen vonden dagelyks werk: weshalven *de Saguntyners* op alle hoeken ten tegen-weer waakten. De ſtorm-rammen hadden nu ter verſcheide plaatzen de wallen onder de voet geworpen. Drie onder-mynde toorens waren inſgelyks ter aerde gevelt: zulks de ſtadt hier en daar bloot lagh.

Ongehoorde verwoeſting van Saguntus.

In volle ſlagh-orde voerde *Annibal* het gantſche heir-leger ten ſtorm. Pal ſtonden *de Saguntyners* tuſſchen de neder-geſtorte muuren. De hoop ter eener en wanhoop ter andere kant prikkelden de gemoederen wederzydts tot heldt-daadigh kampen. *Annibal* waanende des ſtads meeſter te wezen, wanneer maar een weinig zyn beſt deed: *de Saguntyners* haar borſten zettende voor de ſtadt, die van wallen ontbloot was. Niemandt week een voet achterwaarts, om niet door de verlaatene plaats den vyandt in te laaten. Weshalven hoe vinniger en meer zaamen gedromt vochten, hoe meerder gequetſt wierden, dewyl geen pyl miſte.

De Saguntyners gebruikten zwaare pylen, met gepekt grof vlaſch omwonden, welke brandende ſchooten. Zelden of doorgriefden al wat raakten: en indien in de ſchilden bleeven ſteeken, moeſten de ſoldaaten haar ſchilden wegh-werpen, indien niet wilden verbranden: waarom dan bloot ſtonden. Dit geweer vernielde veel volk. Zulks *Annibal*, eindelyk na de leger-plaats te rugge gedreeven, zich overwonnen moeſt achten, dewyl niet overwonnen had.

Wo... ke py...

Wederzyds afgeſlooft, gunde elkander een gedwonge ſtil-ſtandt. Alleenlyk arbeiden *de Saguntyners* dagh en nacht aan haar vervallen muuren. Ondertuſſchen word de ſtorm immers zoo heevigh hervat: te meer, nadien *Annibal* de ſtadt ten beſten gaf aan het krygs-volk. Hy zelf onthield zich by de beweeglyke tooren, die dicht aan de wallen gerolt, van haar zolderingen over 't vlak der muuren uit het geſchut een jagt zwaare ſteenen joegh: zulks de drang van de verweerders dapper dunde. En ondertuſſchen waren vyf *Africaners* met booren bezig, om de muuren, die noch ſtonden, onder de voet te helpen. Dit werk verrichtenze te gemakkelyker, dewyl de muuren niet uit kalk, maar ſlyk, voor eenige eeuwen gemetſelt, als ſlechts beneden ſteenen miſten, van zelfs neder ſtorten: zulks de wallen rondom wyd gaapten, waar door *de Carthaginenſers* ſtadwaard in drongen.

Een... gely... ren.

Doch

Doch *de Saguntyners* hadden de stadt af-gesneeden, en een nieuwe sterkte door afgebrookene huizen heen gemaakt. Hier stuitenze wederom den vyandt. Het ging nu in de achtste maandt, dat zoo zwaar een belegh verduurden. Ondertusschen nam 't gebrek allenthalve toe, en de hoope des ontzets, door de verre gelegene Roomsche bondt-genooten, dagelyks af. De stormen hielden nimmer op; want alhoewel *Annibal* met een gedeelte van zyn heir den *Oretaners* en *Carpetaners*, voor welker afval hy vreesde, schielyk over den hals quam, yverde *Maharbal*, *Himilcous* zoon, dier voegen met de belegering, dat niemandt het afwezen des veldt-heers merkte. Hy ramde op drie plaatzen den muur wederom onder de voet: en viel den burght zoo hevigh aan: dat een groot gedeelte daar van in kreegh. Het werk liep nu ten einde. Men verzoekt van vreedens-punten te handelen met *Annibal.* Te verstoort was de veldt-heer, om gehoor te geeven. Door smeeken echter verkryght de Spanjaard *Alorcus* zoo veel: dat *Annibal* den *Saguntyners* toestondt te moogen vertrekken, en zoodanige landen te bewoonen, als hy haar zoude aanwyzen: mits dat zy alle hun goudt, zilver en schatten, aan hem overleverden. Met deeze vreedens voorwaarden stapt *Alorcus* over de bouw-val der muuren stadtwaardt. Op zyn aankomst vergaderde de Raad. Herwaardts ook schoot het volk uit nieuwsgierigheit van alle kanten toe. De voornaamste Raadts-heeren, zonder antwoordt te geven op de voorgeslagene verdrag-punten, pakken zich wegh: brengen alle hunne kostelykheden te zamen op de markt: steekenze met vuur aan: haar zelf 't hart af: en storten voor over in de vlammen. Hier uit ontstondt verwarde ontsteltenis: wanneer een naar geschreeuw van de burght op ging; want een der toorenen, langwylig door storm-rammen geschud, viel om. By 't log klom een Africaansche bende in: en zagh de wallen van verweerders ontbloot, door dien alle na de markt waren afgeweeken. Hier van krygt *Annibal* gezwindt de weet: en ettelyke duizend man by een: waar mede hy zonder slagh of stoot binnen *Saguntus* trekt. Doch de burgers staken hare huizen aan: en verkoozen liever met wyf en kinderen te verbranden, als door *Annibals* zwaerd te sneuvelen.

Japanders volgen de wreedheit der oude Saguntyners.

Toquixiro dan beschouwde aan het flikkerende slot van *Xibatadono* een herlevende vertooning der verwoeste stadt *Saguntus*. Na dusdanige verrichting trekt hy op *Miaco* aan: verwerpt voorts niet alleen zyn eerste naam *Toquixiro;* maar ook de tweede, te weeten *Faxiba*, die hem *Nobunanga* had gegeeven, en hy nu zedert eenige tydt gevoert. Hy wilde dan voortaan genoemt wezen *Cambacundono*, 't welk zoo veel gezegt is als *Opper-heer van Japan.* Voor 't laatst heeft hy de benaaming *Taicosama*, dat is *Groot-kaisar*, zich toegepast, op 't jaar vyftien honderd vier en tachentig.

List van Taicosama.

Maar hoewel hy nu geheel *Japan* verheert had, stondt nochtans beducht voor wederspannigheden; door dien verscheide Koningen uit doorluchtige stammen voor een Kaisar van verachte herkomst niet zeer licht buigen zouden. Wanneer slechts eenige weinige ter been stapten, moghten die andere voorts gaande maken. Zulks hy in algemeine opstandt te kort konde schieten. Hier was dieswegen voorzichtigheit noodigh, om zich van dusdanige vrees te ontlasten. Na diepzinnig overslag, vind *Taicosama* niet raadzamer, als de maghtighste Vorsten, welke hy meest t'ontzien had, verre van honk te verzenden.

Beschryving van Corea:

Hier toe verschafte het nabuurigh *Corea* bequame gelegentheit. Dit half eilandt wordt verdeeldt in acht landtschappen: namentlyk, *Kinki*, *Hoanchai*, *Kyangyuen*, *Ciuenlo*, *Kingxan*, *Changoing*, *Kaokiuli*, en *Pingan.* Ten noorden is het vast aan het Tartarische Ryk *Niuche:* zuidtwaardt af leit het maghtigh eilandt *Fungma:* westelyk valt de stroom *Galo:* 't overige bespoelt d'Oceaan. *De Sineesen* noemen het *Chaosie.* In de lengte strekt zich uit tot twee honderdt en zeventig Hoog-duitsche mylen, in de breedte tot dartigh. 't Gewest *Kinki* pronkt met de hoofdtstadt *Ping jang.* 't Gantsche land is zeer volk-

volk-ryk. De steden zyn zeer veel, leggen meest vierkant: gebouwt na de wyze *der Sineesen:* welker dracht, taal, letteren, godts-dienst en landt-bestier, *de Coreers* volkomen navolgen. En geen wonder, dewyl bereeds voor twee honderd jaar door de Sineesche Kaisar *Hiaovus* onder gebragt zyn.

haar godts-dienst:

De verhuizing der zielen in allerlei lichamen grypt ook alhier stand. Haar lyken worden binnen doodt-kisten beslooten, kostelyk gepronkt, en op het darde jaar eerst ter aerde besteldt. Tegen de uitwaazemende stank zyn alle reeten met lym, *Cie* genaamt, zorgvuldigh bestreecken. *De Sineesen* houdenze voor ongeschikte: ter oorzaak *de Coreersche* wyven zoo veel vryheit genieten, dat na welgevallen de straat betreeden, en zelf in gezelschap van mannen verschynen. Als ook dewyl alle houwelyken, buiten kennis van bloed-vrienden of ouders, aan 't enkel goed-vinden des bruidegoms en bruids staan. De grondt, zeer vruchtbaar, brengt tweemaal des jaars terw en rys voort. Nergens valt beter papier en *Cie*, andersints ook genaamt *Sandaracha*, als hier. Dit *Sandaracha* heeft groot gebruik by *de Sineesen* en *Japanders*, als dewelke met deeze lym haar huisraad vernissen.

vreemde gewoonten:

Groote bloed-baden op dit half eiland aangerecht.

Vorders is *Corea* verscheiden maal afgestroopt. Onlangs op 't jaar zeven en twintig gevoelde het verwoede handen der bondgenooten en vyanden. *De Sineesche* veldt-overste *Maovenlung* hadt alhier, *de Tatters* ontwykende, een in-legering. Zyn krygs-volk, wyd en zyd verspreid, begonde by ledigheit *den Coreers* overlast te doen. Dit liep zoo hoogh, datze *den Tatter* te hulp riepen. Greetig greep deeze d'aanbod aan. Een aardige krygs-vond gelukte hem; want het Tattarische heir quam in de voorspits met *Coreers* trekken, om *Maovenlung* te misleiden. En deeze, waanende uit de spits van het leger bondgenooten te zyn, wierdt eerlang onvoorziens overvallen. Hy had nu bereeds een vinnige neep gekreegen: wanneer te mets de verstrooide ten slaghorde schaarde. Thans verhief de stryd, niet zonder twyffelachtige uitkomst. Eindelyk drong *de Tatter* zoo vinnigh toe, dat *Maovenlung* voet-slaakte; doch zoo wanordentelyk geensints, of kreeg de strand, en aldaar zyn meeste volk scheep. Den overwinnaar stond de zeege duur: en was te meer misnoegt, dat *Maovenlung*, wiens moedige kryghskunde dapper ontzagh, wegh raakte. Hy verkeerdt dan het misnoegen in trouwlooze wreedheit: en valt *de Coreers* verwoed op 't lyf.

De vier noorder landschappen, naast grensende aan *Tattaryen*, had hy ellendig afgestroopt: wanneer de Coreaansche Koning 't harnas aan-gespte, om *den Tatter*, die 't nu op de hoofdt-stad *Pingjang* gemunt had, te stuiten. Hy lag ten dien einde gelegert tusschen een engte, waar de doortogt was. Hier op gaat *de Tatter* los. Hevigh wierd wederzyds gevochten, zoo dat nochtans de kans met *de Coreers* begonde te verkeeren, alzoo meer en meer slabakten. En buiten twyfel had hy de nederlaagh gehad, 't en zy *Maovenlung* schielyk op donderde, en *den Tatter* in d'achter-hoede aanviel. En deeze rondom beklemt, wederzyds van ontoegankelyke bergen, voorwaards bestreeden by *de Coreers*, achter door *de Sineesen*, verliet in zulk een hagchelyke toestand zich zelf niet. De wanhoop maakt hem moedig. Hy zag geen uitkomst als die de sabel konde verschaffen. Naauwelyks gewagen ergens eenige gedenkschriften van bloediger gevecht. *De Tatter* eindelyk maakt ruim-baan door *de Sineesen*, en vlucht noordelyk na het Koningryk *Niuche*. Op de plaats des veldt-slags liet hy vyftigh duizend man zitten. Ook hadden *de Sineesen* noch *Coreers* haar zeegen geensints voor niet: als d'eerste die kochten met tnegentig duizend mannen, en d'andere met zeventigh duizend: zulks beide diervoegen waren afgemat, dat geen lust hadden, om den vluchtenden *Tatter* na te jagen.

Vr... vel... tuss... drie... lege...

Dit zelfde half eilandt stelde *Taicosama*, op 't jaar vyftien honderd een en tnegentig, tot een oorlogs-zetel der *Japanders:* om alzoo binnens lands zich te ontlasten van de magt der Koningen, welke andersints haar krachten konden zamen-spannen: en hem, uit zeer geringe stamme herkomstig, van de Kaisarlyke

Ta... zen... mag... Jap... om t... gen... rea...

sarlyke

ſarlyke throon lichten. Hy geeft dan voor : hoe *Japan* byzondere luiſter zoude ontfangen, indien *Corea* aan die kroon wierd gehecht. En zulk een wigtigh werk was lichtelyk ter uitvoering gebragt, alzoo hy magt genoegh konde op de been brengen, om een verwyfde *Coreer* onder de knie te krygen. De Koningen dan, voor welke het meeſt ontzagh had, worden op ontbooden: zeſtigh duizend mannen in-geſcheept, en gelaſt aan *Corea* te landen. Alhier uitgeſtapt, vonden meer te doen, als dachten. Zulks de oorlog van een lang vertrek bleef. Ondertuſſchen zond *Taicoſama* alleganks vriendelyke brieven en nieuwe hulp-benden. Het was haar alle zeer tegen de borſt zoo lang buiten *Japan* en 't gezicht van wyf en kinderen onder vyanden te vertoeven, zonder ooit afgehaalt te worden. Doch wie dorſt buiten laſt des Kaiſars t'huiswaart keeren?

Terwyl de krygh op *Corea* aldus gevoert wierdt, woelde *Taicoſama* niet weiniger met min bloedige bezigheden. Hy hadt in het begin van zyn opperbeſtier een brief afgevaerdigt aan de beſtierder *der Philippynen*, die uit naam der Spaanſche Koning binnen de ſtadt *Manillia* hof hieldt. *De Caſtiliaan* ontdekte deeze eilanden op 't jaar vyftien honderdt vier en zeſtig. Weinigh moeite leide hy te koſt, om de zelve t'onder te brengen: ter oorzaak d'ingezetenen, eertyds behoorende tot *Sina*, die heerſchappy verwierpen, en zedert zonder wetten in 't wild leefden. Om de vruchtbaarheid van deeze eilanden behielden *de Sineeſen* haar handel, hoewel 't beſtier quyt waren geraakt. Des jaarlyks quaamen door den bank derwaards twintigh jonken meer of min, verruilende kattoen, zyde, porcelein, ſwevel, yzer, koper, meel, quik-zilver, daalen, bus-poeder en ly-waad, voor herten en buffels-vellen, en zivet-katten.

Doch *Taicoſamaas* brief was van inhoudt: *Japan, dus lang geſchud door inlandſche oorlog, had nu ruſte. Niet eer hieldt de verdeeldheit op, voor de hemel hem ten Kaiſarlyke throon vorderde. Binnen tien jaren is zulk een wightigh werk beſchikt. Nu de handen ruim heb, zal de Sineeſen op 't lyf vallen. Wanneer gy uwe ſchuldige plicht na komt, my erkennende, niet zonder d'uiterſte ootmoet, te zyn, die ben uwe hooge gezagh-hebber, zult geen aanſtoot lyden van de Japanſche wapenen: welke anderſints na de Philippynen zouden overgevoerd worden tot d'uiterſte verwoeſting.*

De geſagh-hebber over *de Philippynen* ſtondt bedraeid met de brief. Hy kende de magt en moed van *Taicoſama*. 't En zy van beide proef-ſtukken wilde afwachten, moeſt beleeft antwoorden. Hy ſchikt dan af *Lupus de Liano*, met onvoorzichtige laſt, als welke in had: hoe de Philippynſche landt-beſtierder een brief had ontfangen, by *Taicoſama* onderteikent; doch zonder blyk van Kaiſarlyke hand. Weshalven de letteren verdacht hield: te meer, nadien *de Jeſuiten* binnen *Nangeſaque* hem dies wegen het minſte bericht niet hadden gedaan. Oevel vatte zulks de Japanſche Kaiſar op, als die uit zulk beſcheit (gelyk d'Antwerpſche *Jeſuit Cornelis Hazart* in zyn *Kerkelyke Hiſtorie* getuigt) konde afneemen, hoe *de Jeſuiten* alle geheimeniſſen der Japanſche ſtaat doorkroopen, en voorts aan haar landsluiden over-briefden. Hier onder roeide *een Caſtiliaan* tot *Saxuma*, vinnig gebeeten op *de Jeſuiten*. Deeze wiſt ter ooren van *Taicoſama* te brengen: hoe *de Jeſuiten* zich kanten tegen de Kaiſarlyke plakkaaten: geen andere toelegh hadden, dan om *de Japanders* door het Chriſten geloof te vervreemden van haar wettelyke opper-heer, en eindelyk te brengen onder de ſtaatzuchtige dwingelandy van een Europiſche Vorſt.

Hazart Kerkel. Hiſt. 5. deel. k. 9.

Taicoſama had voor de tweede reize ſpytige brieven afgevaerdigt aan de beſtierder *der Philippynen*; doch, dewyl het ſchip verging, zyn hem niet behandight. Echter wegens de zelve verkundſchapt, ſchikt een tweede geſandſchap over. Het hoofdt des zelfs *Peter Gonſales* hadt tot metgezellen vier Franciskaner Monniken, *Bartholomeus Ruiz*, *Franciſcus de ſancto Michaële*, *Peter Paptiſta* en *Gonzales Garcia*. Op het jaar vyftien honderd drie en negentigh verſcheenen ze voor

Tweede geſandſchap uit de Philippynen aan Taicoſama.

Taicoſama, niet zonder heerlyke geſchenken: welke den Kaiſar diervoegen behaaghden, dat hy *den Minder-broeders* inwillighde een klooſter en kerk buiten *Miaco* te ſtichten: onder beding, datze 't Chriſtendom niet zouden voort-planten. De Monniken beloofden zulks, en hadden binnen 's jaars een tempel onder dak, toegewyd aan *Maria van Portiuncula.* Onaangezien de gedaane beloften plantenze de Roomſche godtsdienſt onder *de Japanders* dapper voort: weshalven 't werk te laſtigh viel. Zy ſchryven om medehulpers na *de Manillia.* En eerlang komen over *de Franciſcaners, Auguſtinus Rodriguez, Marcellus Ribadeneyra* en *Hieronymus de Jeſu*, met brieven en ſchenkaadjen van de Philippynſche Landtvooghd aan *Taicoſama:* welken de ſchenkaadjen aangenaam waren; maar de brieven onſmaakelyk, dewyl niet beantwoorden, het geen hy geſchreeven had. *Peter Paptiſta* voerde het opper-gezagh over de Monniken: die haar godtsdienſt diervoegen voortzetten, dat een tweede klooſter *Bethlehem* binnen *Oſacca* bouwden. Zy verkreegen vorders by den ſtede-houder van *Miaco*, dat een derde klooſter tot *Nangeſaque* mogten ſtichten: onder voorwending van twee ziekelyke Monniken, *Peter Paptiſta* en *Hieronymus de Jeſu*, welke de ſterke lucht rondom *Oſacca* niet konden verdraagen: waarom gezondheidts halve moeſten verplaatzen. En deeze vertrokken in een kapelle, aan *Lazarus* toegewyd, gelegen buiten *Nangeſaque* tuſſchen twee gaſt-huizen, welker beſtier ſtond aan *de Broeders der barmhertigheit.* Herwaardts vloeide dagelyks een groote meenigte uit de ſtadt toe, die de Miſſe by woonde, en de leer-redenen van de Monniken hoorde.

Franciſcanen bouwen een kerk in Japan.

Franciſcaners bouwen klooſters in Japan.

Een Japans Edelman recht een orde op van Maria.

Hier quam by de Japanſche Edelman *Didacus Gonnoi:* die, zedert den Roomſchen godtsdienſt omhelſde, byzonder yverde in 't landſchap rondom de ſtadt *Micava;* zulks hy *een Broederſchap der alderheilighſte Maget* oprichte: haar plicht beſtond in 't noodigen der Heidenen tot het gehoor van Chriſtelyke leer-redenen. *Taicoſama* liet by oogh-luiking toe dit neſtelen der Monniken, uit *de Philippynen* afgeſchikt na den Japanſchen bodem: ter oorzaak groote winſt 's jaarlyks trok van die eilanden: alwaar zekere kruiken, genaamdt *Boioni*, vallen, voor klein geldt te koop; doch by *de Japanders* boven gout gewaerdeert: ter oorzaak in geen vaten beter goed houden haar drank met het poeyer *Chia* vermengt: waar toe d'adel, anderſints buiten gemein trots, zelfs de hand leent, om, in een afgezonderde plaats des huis, *Chia* toe te bereiden.

Taicoſama ſchikte dan twee boden af, die in *de Philippynen* alle de kruiken *Boioni* zouden op-koopen, niet buiten verzeekering van groote winſt. Maar d'op-koopers vonden binnen de ſtadt *Manillia* verſcheide Japanſche Chriſtenen, die aldaar de zelve vaten kochten, om in *Japan* tot geld te maken. *Taicoſama*, hier af verwittight, greep alle die handelaars, zoo veel krygen konde, by den kop: ſloegh haar kruiken aan, en verboodt vorders op lyf-ſtraf de zelve in zyn Ryk te voeren. De handelaars braghten ter naauwer nood het leven uit de banden af.

Doch eer *Taicoſama* den oorlogh tegen *de Coreanen* begon, hadt al voorens zyn broeders zoonen, alzoo kinderloos was, tot de hoogſte waerdigheden verheven: en den oudſten, geſchikt ten ſtaat-volging, vyf Koningryken toegevoegt; den tweeden, drie rondom *Miaco;* den jongſten twee. Vyftien behield voor zich, als ook het opperſte gezagh. d'Overige ryken bleven verdeeld aan hovelingen, veldt-heeren en boezem-vrienden, op voorwaarde, dat 's jaarlyks gezette tol aan den Kaiſar moeſten uit keeren. De Vorſten, die haar heerlykyen behielden, wierden door ſchattingen diervoegen gedrukt, dat niet licht het hooft konden omhoog ſteeken: ja geduurigh in vrees leefden van goed en bloed t'eeniger tyd te verliezen.

En waarlyk 't leide daar op toe; want niet anders had hy met de Coreaanſche oorlogh voor, dan dat de ſtrydende Koningen aldaar moghten ſneuvelen, of ten minſten zoo veel werk vinden buitens lands, datze hem geen werk berokkenden binnen *Japan:* of, indien

Corea

Corea t'eeniger tydt meeſters wierden, haar als dan de verheerde geweſten, in ruiling met de Japanſche, te ſchenken: ten einde hy aldus de Koningryken, zoo verre *Japan* zich uitſtrekt, met volle eigendom alleen moghte aanvaerden.

En op dat niemandt van duſdanige toeleg eenige ſnuf kreeg, veinſt hy het Kaiſarryk te willen af-ſtaan, en opdragen aan zyn oudtſte neef, oudt vyf en twintig jaren: als warſch van zoo veel ſtaats-beſlommeringen. Hy paſt dan den gezeiden neef de benaaming *Quabacondono* toe, welke alleen gevoerdt wordt by die ten Kaiſarlyke waerdigheit geſchikt ſtaan. Dit gantſche werk leide op een valſche moer. Niet minder had *Taicoſama* in den zin, als zich te ontſlaan van 't opper-bewind. De neef voerde wel de naam; maar de daad behield hy zelf.

Ondertuſſchen konden geen der Koningen bezeffen, hoe *Taicoſama* op haar Ryken loerde, of voor zyn kroon bedugt ſtont: daar hy niet min als ſtaatzuchtigh ſcheen, die 't Kaiſarryk neder leide. Te onbekommerder dan ſtappen de Japanſche Vorſten ſcheep met zeſtig duizend man. Eerlang volghden noch honderdt en veertigh duizendt. Deeze magt op *Corea* gelandt, liep geſwindt alles voor de voet af: zulks het grootſte gedeelte, en de hooft-ſtadt *Ping jang*, binnen korte tydt in handen *der Japanders* verviel. Te mets nochtans wierdenze geſtuit in den ren van haar overwinningen. Want *de Chineeſen* braghten zwaare heir-legers af, tot hulp *der Coreers:* en, na verloop van ruim zes jaren, den oorlog zoo verre, dat *de Japanders* te rugge deinſden zeewaardt: en aldaar by twaalf burgten bezet bleeven. Ten laatſten is de vreede getroffen, op gantſch nadeelige voorwaarden voor *de Japanders;* namentlyk, dat *Corea* aan *'t Chineeſche Kaiſarryk* zoude gehecht blyven, zonder dat *de Japanders* ten eeuwigen dage eenige voorwending van tot het zelve gerechtight te zyn, zullen moogen maken. Aldus liep de Coreaanſche oorlogh ten einde: aan welke *Taicoſama* zoo veel geldt en volk geſpildt had. 't Verlies van volk bedroegh meer als honderdt duizendt: en onder deeze ook zyn neef, de middelſte van jaren: na dat alvoorens de jongſte in het voorige jaar was overleeden.

d'Oudtſte, *Quabacondono* gemaakt, te lyf gebleeven, had een ſcherpzinnig verſtandt; maar ſcheen de wreedtheit met d'eerſte melk ingedronken te hebben. Hy ſchepte het hoogſte vermaak in verwoed moorden. Zulks dagelyks, ter gezetter uur, het beuls ampt bekleede, met doodt-ſchuldige aan kant te helpen. Ten dien einde was nevens zyn paleis een plaats getimmert, die binnen een ronde muur wierdt beſlooten: de grondt lagh vol zant beſtrooit: in 't midden ſtondt een koſtelyke tafel. Op deeze wierden de misdadigers na zyn goetvinden uitgerekt, het zy leggende, het zy ſtaande. Thans ſchepte *Quabacondono* zeer groot vermaak om de zelve levendig van lidt tot lidt t'ontleden. Zomtydts ſtonden de ſchuldige ten doel-wit: waar in verſcheide pylen of kogels loſte. Zomtydts tarnde hy den buik van ſwangere vrouwen op: en bezichtigde, als een tweede *Nero*, de geheimeniſſen der natuure voor d'ongebooren vrucht. Waarlyk geen bloedigh wanſchepzel is ooit in eenige eeuw zoo verfoeid, of hy, overtreffende alle in 't pleegen van dagelykſche wreedtheit, verdiende de laſter van de toenmaals tegenwoordige wereldt en nakomelingen.

Quabacondono bedryft groote wreedheit in Japan.

De oudtheit heeft rechtvaerdigh gevloekt den uitmuntenden dwingeland *Phalaris*, voor wien *Perillus* een metale ſtier goot: welke, door onder geſtookt vuur, der binnen geſlootene gekryt in loeijen veranderde. Immer zoo wreedt ging *Atreus* te werk, wanneer hy voor *Thyeſtes* het gekookte vleeſch van zyne kinderen aan-diſte. En wie ontzet zich niet over *Tullia*, die verbaaſde paerden dreef over haar vermoorde vader Koningh *Servius*? De ſtraat, welke dit grouwel zag, kreegh zedert de benaaming van *Schelmachtige*. Hoe verwoed ſcheurde *Antiphates* met meer als leeuwen tanden een matroos uit de vloot van *Ulyſſes*? Het is een rechtvaerdig verwyt tegen *Hannibals* gemaalin, datze by een graft vol vergooten menſchen-bloedt uit-riep: O ver-

Wreedheit van Phalaris: van Atreus: van Tullia: van Antiphates: van Hannibals vrouw.

O vermakelyk beschouw-spel! En wel te recht zeide *Augustus*, liever te willen zyn een verken van *Herodes*, als zyn zoon: door dien d'ontaarde vader drie zyner zoonen wreedelyk aan kant hielp. *Vedius Pollio*, Roomsche Raadsheer, had by de heidenen een verfoeijelyke naam: door dien hy menigte slaven over vyvers keelde, om de lampreyen, met menschen-bloedt gemest, smaakelyker aan te rechten. Hoe onmenschelyk ging het *Vitellius* af, (toen zyn mede-gezellen voor den stank des verslagen heirlegers walgden) wanneer hy de rottende lyken dartel betrapte, en riep: Een afgemaakte vyandt riekt wel; maar noch beter een vermoorde burger. Wat wanschepsel was *Nero*, wiens moeder met laatste woorden uitschreeuwde, toen de moordt-priem na haar boezem gedrukt wierd, door *Neroos* last: Doorgrief myn buik, welke het wanschepsel *Nero* gedragen en gebaart heeft.

van Pollio:

van Vitellius.

Moeder-moord van Nero.

Cambyses, Persiaansche Koning, kan ook in deeze reex plaats krygen; want uit valsch vermoeden bedreef hy broeder-moordt aan *Smerdis*, en meer als bloedt-schande met des zelven gemaalin: welke zich ter vrouwe nam, en, beswangert zynde, door-stak: ter oorzaak zy haar eerste man *Smerdis* betreurde. Hoe zwaar viel het *Prexaspes*, wanneer die zynen eenigen zoon voor *Cambyses* zag met bloote borst ten doel des pyls gebonden, welke recht door 't hart ging? *Cambyses* grim-lachende, vraaghde den vader, (*Prexaspes* had den Koning bestraft wegens dronkenschap) of hy niet, zelf beschonken zynde, een goede handeling van schieten had? mits wyzende op den getroffen jongeling, dewelke vast worstelde met de dood.

Verwoedheit van Cambyses:

Geen minder verwoedtheidt dreef *Astyages*, Koning van *Meden*, tot een dubbelde grouwel. Hy had gedroomt, hoe uit het baar-lidt zyns dochters, toenmaals zwanger by *Cambyses*, Persiaansche Vorst, een wyn-rank groeide, die gantsch *Asie* overschaduwde. Dit duid hy op zich zelf: en vreest voor een neef, welke hem het Ryk afhandig mogt maken. Dieshalven ontbied hy de bevruchte, om de gebaarde vrucht te ontzielen. *Harpagus* hier toe gelast, brengt het kind tot 's Konings harder *Mithradates*. Juist verloste deezes vrouw van een doodt schepsel. Men verruilt het levendige met het levenlooze, door wonden onkenbaar, en vertoond het aan *Astyages*. Hier mede was hy gerust: terwyl *Cyrus*, aldus te lyve gespaart, onder de boere kinderen tot Alleen-heerscher der Asiatische Koningryken groeide. Eindelyk echter, door een wonderlyke toeval, aan zyn moortdadige groot-vader ontdekt zynde, word van hem verschoont; maar niet zonder wreedheit tegen *Harpagus*. *Astyages* noodight den man ten eeten, en zet hem voor zyn gekookte kinderen, tot hutspot gehakt. Omtrent het scheiden der maaltydt, brengt men de hoofden en handen, ten einde de vader weeten mogt, dat verzadigt was met het vleesch, uit hem aldernaast voortgekomen.

van Astyages:

Magh insgelyks niet *Cajus Caligula* onder zulke bloedt-honden gereekent worden? want behalven d'onmenschelyke wreedheit tegen vreemden ten verscheide tyden gepleegt, bragt hy ook zyn broeder *Tiberius* door vergif om den hals, en verkrachte bloed-schendig drie volle zusters. Zomtydts sloot hy de kooren-schuuren over 't Roomsche Ryk, om de wereldt met honger te plagen. Zomtydts wenschte hy na aerdtbeevingen, donder, water-vloeden en nederlagen: op dat de tydt zyns Kaisardoms berucht moght blyven, wegens ongemeine elenden.

van C[aligula]

Van de zelve verwoedheit kan *Caracalla* betight worden: als die 't Roomsche gebiedt aanvaerde met broedermoord tegen *Geta*, om den hals zyns moeders *Julia* gevlochten. Deeze, besprengt van zulk rampzalig bloed, en zelf gequetst, trouwde naderhand evenwel aan dien wreeden *Caracalla* haar stief-zoon.

van [Cara]calla

En wat eeuwen zullen uitwisschen het schennis gepleegt by *Phocas*, uit *Thracien* van geringe herkomst? Tot hopman gevordert, maakte in oproer den Kaisar *Mauritius* af, en zich meester des Ryks binnen *Constantinopolen*, niet zonder onmenschelyke wreedtheidt. Alzoo *Mauritius*, aan een zuil ge-

van [Pho]cas

gebonden, beſchouwde het verkrachten der Kaiſarin, en moord zyner kinderen, met gevoelige pyniging langzaam ontzielt, eer hy zelfs yſſelyker wyze ſneuvelde. Zeven jaar betrapte *Phocas* den Conſtantinopolitaanſchen throon. Thans by de goddelyke wraak achterhaald; wierdt door *Phoſius*, ten paleis in-geboort, armen, beenen en ſchamelheit afgekapt; en het gekapte lichaam in een gloeijende kopere ſtier verbrandt.

[...]o: De Mentſer Biſſchop *Hatto* diendt geenſints hier uitgeſchrapt. Op 't jaar negen hondert en veertien lag *Duitſchlandt* door zwaare hongers-noodt in ziel-toogende onmagt. d'Arme beſweeken by de ſtraat. Die 't noch ter been hielden verzameldt *Hatto* binnen een groote ſchuur. d'Ellendige ſnakten na voedſel; maar de Biſſchop ſluit de deuren toe, en ſteekt het gebouw rondom in brand. Met de vlam ging 't gekerm der beſlootene zeer naar hemelwaard: welk *Hatto* ſpots-gewys beantwoorde: Hoe piepen die muizen, tot verſlinding der graanen gebooren? Dicht onder *Bingen* ſpreekt als noch in *de Rhyn-ſtroom* het ellendige overblyfzel des muizen-toorens 't uitgevoerde oordeel Gods *tegen Hatto*, van muizen opgeklooven.

Maar ten einde niemand denke, dat het vrouwelyk geſlacht, wien leeniger inborſt is ingeſchapen dan den mannen, ook zomtydts niet ontaardt en woedende uitſpat, zal ik eenige ſtaaltjens by deeze Japanſche aanhechten. *Alboin*, Koning *der Longobarden*, verſloegh *Cunimond*, ſcepter-draager onder de *Gepiden*, in een veldtſlag. Des ontzielde dochter *Roſemond* neemt d'overwinnaar ten houwelyk; maar zy een opzet, om 's vaders dood te wreeken aan haar bedt-genoot: ter oorzaak hy over maaltydt uit *Cunimunds* bekkeneel een ſchampere dronk toe-braght. *Helmigild*, Longobardiſche Ridder, was verſlingert op een van *Roſemonds* ſtaats-dochters. Met deeze ſpantze aan. Zy zoude haar vryer toe-ſtaan ten gezette tydt en plaats des nachts heimelyke boelaadje; doch *Roſemond* hem afwachten. *Helmigild*, door geile toghten afgeſlooft, ſtondt ellendigh verzet: wanneer, op des Koningins ontdekking, zich bevondt een overſpeelige ontreiniger van *Alboins* bedde. Het ſchennis lagh daar. De geſchondene dreigt t'ontdekken: 't en zy *Helmigild* toeſtemd, om *Alboin* te vermoorden. Hy dan maakt van de nood een deugt, en den Koning af. Na het verrichte ſchelm-ſtuk vlied met *Roſemond*. Binnen *Ravenne* hielden beide ſtand, niet zonder rampzalige uitſlag; want *Helmigild*, gevoelende het doodelyk vergif, door *Roſemond* toe-gedronken, dwong haar het grondzop des beekers uit te ſlorpen, om niet ongewrooken te ſterven.

Immers zoo dartel woede in *Perſien Pariſatis*, moeder van *Cyrus de mindere*. Wie ſchrikt niet, als door haar laſt *Meſabates* levendigh gevilt, aan kruiſen geſpannen, en met d'afgetogen huid tegen de zon droogt? Als een *Carier*, tien dagen achter een, zich op de pyn-bank wringt, eindelyk de oogen uitgeſtooken, en geſmolte loot by de ooren ingegooten word? Als *Mithridates* tuſſchen twee ſchuiten dwars ingeſlooten leit, het hoofd en beenderen buiten ſteekende, by na drie weeken met hoonig en melk gevoed, door wormen uit verrotting verteerde? Zal ook *Numuliſinthis*, Thraciſche Vorſtin, de vervloeking aller eeuwen ontgaan, terwyl vermaak ſchept met levendige menſchen midden door te hakken, en d'ouders te dwingen tot eigen kinder-eeten? *van Pariſatis:* *van Numuliſinthis:*

Tiberius inſgelyks, nazaat van *Auguſtus*, is billyk gebrandtmerkt, dat hy de gedoemde van ſteile rotzen op *Caprea* af ſtiet: welke, in zee geplotſt, met haaken en riemen doodt geknuppelt wierden. Het ging verder: wanneer ook kinderen der veroordeelde ouders de vervloekſte geilheidt der beulen bluſchten, eer tot haar rampzaligh einde quaamen. Hy vond ook uit het mannelyk lid toe te binden, en dan met ſterken drank op te vullen; om gevoeligſt door ophouden des waters tuſſchen duizend pynen langzaam te ſterven. *van Tiberius:*

Onder de ſtaat-volgers van *Tiberius* magh de moeder-moorder *Nero* noch *van Nero:*

eens verſchynen. Hoe dikwils quaamen uit zyn mondt deeze ervloekte wenſchen? Och of ik aanſchouwden het verderf des Roomſchen Ryks! O gelukkige *Priamus*, wien *Trojens* verwoeſte aſſchen in het gezicht ſtooven! Hy voldeed eindelyk zulk een verduivelde luſt, en ſtak *Romen* rondom aan. Doch om deeze brandt-ſticht van zyn hals te ſchuiven, leit hy de miſdaadt *den Chriſtenen* te laſt: welke overal by den kop gevat: of in huiden der wilde dieren ten verſlinding voor de honden in-genaaid: of met pek-kleeden omwonden, tot nacht-kaerſen gebruikt wierden.

van Mezentius: Ook is geen gemeine wreedheit geoeffent by *Mezentius* in *Hetrurien*, en naderhandt door *Macrinus* over het Roomſche Ryk. Zy bonden, namentlyk, lid op lid van dooden met levendige, om langzaam te ſterven door ſtank en wormen. En hoe verkrachte d'Eleiſche dwingelandt *Panthaleon* (*van Panthaleon:*) aller volkeren recht: toen de geſanten, aan hem afgevaerdigt, ontmande, en dwong op te eeten haar eigen zweezerkens, met gloeijende nyp-tangen afgeknipt?

van Baſilius: *Baſilius*, Conſtantinopolitaanſche Kaiſar, verdiendt ook alhier eenige plaats: daar hy vyftien duizendt verwonnene *Bulgaaren* van gezicht beroofde, en weinige over liet met een oogh, om het blinde heir tot leiders t'huiswaardt te verſtrekken. Het was ſtraf geoefent tegen vyanden; doch niet zonder opſpraakelyke wreedheit. *van de Carthaginenſers:* Het zelve kan *den Carthaginenſers* billyk te laſt geleit werden: alzoo zy den Roomſchen Veldt-heer *Attilius Regulus* aan een rad vaſt bonden: d'oogen-lederen af ſneeden: tegen de zonne op ſcherpe prikkels uitſpalkte: en door pynelyk waaken langzaamer hand ontzielden.

Doch (om een ſtaaltjen of twee, gebeurt in laater tyden, uit te pikken) wie verfoeid niet de verwoedheit van *van Gerard Mansfeldſche Graaf:* *Gerard Mansfeldſche Graaf*, die *de Ciſtercienſer Monniken* in het klooſter *Sittenbach* aan ſtaaken rooſte, om datze *Frederik Myſiſche Markt-graaf* uit dwang gehuisveſt hadden? Wie ſchrikt *van Nouel Carrar.* niet voor *Nouel Carrar*, terwyl hy zyn byzonderſte vriend *Wilhem Scaliger*, nevens twee zoonen, moortdadigh aan kant helpt: om *Verona* en *Vicenze*, met het hooghſte onrecht, aan *Padua* te brengen? Door het verrichte ſchelm-ſtuk zakten lichtelyk de genoemde twee heerlykyen, nu zonder wettelyke heer, in zyn ſchoot. *Carrar*, door aanwas der grenzen moedig geworden, veranderde de eerzuchtige wreedtheidt in wreede geilheidt. Binnen *Vicenze* op een edele maaghd verſlingert zynde, vond de kuiſche afkeerig van ſchennis. Afgeſlagen, ſlaat geweldige handen aan de jong-vrouw, en kapt d'onteerde ten tweeden dagh tot kleine ſtukken. De gehakte dochter wierdt d'ouders toegezonden, en van deeze *den Venetiaanſchen Raadt*. Ouvel vatte die het ſchelm-ſtuk op: en zoo gelukkige wapenen tegen *Carrar*: dat hy *Padua*, door een ſtreng belegh bedwongen, overleverde: en, nevens twee gewurgde zoonen, *Frans* en *Wilhem*, aan een paal d'heerſchappy en het leven verloor.

De wreedheidt deezer alle overtrefte *Quabacondone* daar in, dat de bedenkelykſte pynigingen zelf met eigen handen verrichte. Doch Gods wraake volghde op de hielen. Zyn oom *Taicoſama* hadt hem tot ſtaat-volger geſchikt: en bereedts vyf Koningryken ter hand geſteld. Zulk een gunſt veranderde eerlang in doodelyke haat. De grondt-ſlagh des zelfs was verſcheide. Want *Quabacondono* tot het Japanſche Kaiſar-ryk gevordert, hadt meer de naam als daadt: alzoo zyn oom *Taicoſama* het bewind aan de hand hield. De Raadts-heeren en vrienden des jongelings maakten hem dagelyks het hoofdt warm. Het was opentlyk geſpot eer-naamen te ſchenken zonder meer: Kaiſar te zyn zonder Kaiſarryk. Een blinde konde wel zien, waar op *Taicoſama* toeleide: als die nu twee maal voor nam, geduurende de Coreaanſche oorlog, hem de voet te lichten, en na *Corea* over te zenden: alwaar hy lichtelyk of door't zwaerd ſneuvelde, of ten minſten onder de vyanden op een uitlandiſche bodem lange jaren verſleet. Te meer, nadien *Taicoſama* zich ontvallen liet: hoe *Quabacondono*,

wan-

wanneer hy *Corea* had t'onder gebragt, de Japansche wapenen na *China* zoude over brengen, om zich de Kaisarlyke kroon op 't hoofdt te passen. Doch dewyl de Coreaansche oorlogh een ellendige uitgang nam, bleef de togt van *Quabacondono* steken. Ondertusschen konde deeze niet verdouwen het geen zyn oom dies aangaande met hem in den zin had.

Het misnoegen groeide te meer, na dat *Taicosama*, tot noch toe kinderloos, en buiten hoop van vader te worden, wegens hooge ouderdom, onverwacht een zoon gebooren is: welkers geboorte, over geheel *Japan* met ongemein groote staatsie geviert, geen geringe onsteltenis voor *Quabacondono* veroorzaakte, als die zich nu versteeken vond van 't Japansche Kaisarryk. En hier af kreegh hy eerlang gewisse proeven: alzoo te gemoet zag, dat benootzaakt zoude worden, afstand van de gehoopte staat-volging te doen: daar bereeds drie zoonen had, en geen andere gedachten, dan het opperste bewind in zyn zaat te vestigen. Ondertusschen liepen de geruchten, dat *Taicosama* geen vader was van 't kindt, over wiens geboorte *Japan* dus juichte: en de verwyderingen tusschen *Taicosama* en *Quabacondono* groeiden hand over hand: zulks ieder verwachte, dat d'een den anderen verschalken zoude, om aan kant te helpen.

Terwyl aldus heimelyk harde-bolde verscheen de tyd, op welke *Taicosama*, volgens Japansche gewoonte, zyn neef *Quabacondono* moest begroeten. Want zedert eenige eeuwen herwaards de manier alhier stand heeft gegreepen; dat, als d'opper-bestierder des gebieds afstand doet, en 't zelve aan de staat-volger over-levert, niet alleen alle Koningen hem bezoeken; maar de vader of over-leveraar zelf, om den nieuwen Kaisar door dusdaanige begroeting voor hoofd te erkennen. Zulks geschied met uitmuntende staatsie. *Taicosama* had wel 't gebiedt neder geleit; maar den *Quabacondono* niet bezogt: het welk de voltrekking des afstands noodwendigh vereischte; want andersints was *Quabacondono* verkooren, en niet ten Kaisardom gehult. Alles wierd dan tot zulk een hoog feest gereed gemaakt. Duizend jagers liepen de bosschaadjen door om wildt. Ontelbaare visschers sloofden zich af in de zee, stroomen en meiren.

Hoe de Japanders gewend zyn gast-maal te houden.

De Japanders, wanneer maaltydt houden, zitten met de beenen kruis-gewys onder 't lyf ter aerde, achter malkander. Ieder heeft een byzonder tafelken voor zich. De tafelkens zyn vierkantig, anderhalf palm hoog, na de staat der gasten meer of min kostelyk. Zommige, gemaakt uit wit hout, glimmen als spiegels, met kostelyk vernis bestreeken. Zommige zyn gelaktwerkt: andere ook vol goud in-geleit. Na de heerlykheit des maaltyds is 't getal van de tafelkens. In gewoonelyke gasteryen worden voor een iegelyk ter eerste reize drie tafelkens gelyk geplaatst met verscheide gerechten, alle verguldt. Omtrent het einde des maaltydts brengt men wederom drie tafelkens, toegedist vol spys die dorst verwekt. In de Kaisarlyke maaltyd gaat een konstig vergulde schaal om, genaamt *Sacansuchi*, by welke de Vorsten tot den drank genoodigt worden.

Schaal Sacansuchi hoedanigh.

Quabacondono hadt nu laaten veervaerdigen dartig duizend tafels van verscheide fatzoen, zoo voor mannen als vrouwen. De vrouwen zitten in een afgezonderde zaal, zulks haar de mannen niet konnen zien. *Taicosama* stond nu reis-vaerdigh, om de gewoonelyke bezoeking te doen aan *Quabacondono*, by welke alles ter prachtiger staatsie vervaerdight was: wanneer een ridder, boezem-vriendt van *Taicosama*, hem met hooge aantuigingen verzekert, hoe onder die groote toestel eenigh verraad schuilde. De waarschouwing vermogt zoo veel, dat hy zyn tocht opschorte. Ouvel nam *Quabacondono* zulks op: als die, met alle kostelyke toebereiding te leur gesteldt, iets vreemds vermoede. Ondertusschen wist hy zyn baan diervoegen schoon te maken by *Taicosama*: dat van voorneemen veranderde, en acht dagen na de eerst bestemde tyd op de staatsie verscheen: alzoo andersints zoude schynen blood-hartig: en de verzaameling van zoo veel Vorsten te klein achten. De togt ging aldus toe.

Taicosama schort zyn reis op:

Tai-

trekt om Quabacondono te bezoeken.

Prachtige optogt van Mandocorosama, Taicosamas gemaalin.

Taicosama zondt zyn huis-vrouw *Mandocorosama*, toenmaals haar onthoudende binnen *Fissima*, drie mylen van *Miaco*, voor af. Prachtig quamze aan trekken. In de voor-hoede stapte een merkelyk aantal adels, beslaande weinig minder als een uur gaans. Tot beveiliging des zelve streefden ettelyke benden voet-volk voor uit: haar wapenen glinsterden tegen de zon: alle op het kostelykste gedost. Achter d'adel wierden gedragen drie lange groote kassen, konstig verlakt, binnen welke het gewaadt van *Mandocorosama* gepakt lagh. Hier aan volgden vyftigh andere koffers, tot berging voor de kleederen der staat-juffrouwen. Daar na reden zestien schoone paerden: welker goudgeborduurde behangsels, vol peerlen en diamanten, en cierlyke pluimaadjen, ieders oogh in verwondering weg rukte. Doch behalven zulk een onwaerdeerlyke glans, droegenze een zwaare last goudts, welk de Kaisar en Kaisarinne, volgens gewoonte, aan *Quabacondono* zouden schenken. In de vyfde ry reden de voornaamste heeren van 't hof op prachtige hengsten, ieder van dartigh kamerlingen gevolght. Toen wierden acht ros-baaren, niet min kostelyk als konstig, by twee en dartig mannen gedragen: en binnen de zelve voornaame edel-juffers. Achter deeze quam *Mandocorosama*, getorst op de schouders van adelyke personaadjen in een rosbaar; met duizend tralien diervoegen door-sneeden, dat de vermaardste graveerders haar uiterste konst, en de Kaisarin ongeloofelyk geldt hier aan besteedt hadden. Onzichtbaar zat *Mandocorosama:* daar zy nochtans door de tralien alles bezichtigde. Styf hondert ros-baaren van gelyk fatsoen, maar niet zoo kostelyk, volgden. In deeze zaten gemaalinnen van Japansche Koningen, tot verwondering uit-gestreeken. De achter-hoede beslooten honderd en vyftig edel-juffers. Zy zaten op prachtigh ge-

gecierde paerden. Over 't aangezicht hing een fijne zyde sluijer. Ieder had zwaar gevolgh: en een man die twee paerden by den toom leide.

De laatste trop maakten de kamenieren uit. Deeze wierden gevoert op wagens met twee wielen. De as vertoond aan 't uiterste einde een zilver-vergulde plaat: de speeken zyn uit ceder-hout konstigh gedraaid, en verguld: de rand des rats is bezet met blinkend koper beslag: de lunds zindelyk geschuurt: het krat steekt langwerpig-rondt voor uit: achter ryzen twee net gedraaide stylen, aan welkers opperste einden een zonnekeerder, by dwars-stylen geschoort, vast is. De zonne-keerder, krings-gewys gespannen, loopt boven met minderende plooijen toe, en eindigt in een zyde pluis-knop. Van de kring hangt een kleed drie voeten rondom af. Een tapyt beleit niet alleen den wagen binnen; maar schiet ook over beide de buiten-zyden: zulks tusschen de raders en zyd-planken slingert. Op dit tapyt zit de juffrouw in een kostelyke Japansche rok. De wagen wordt achter by twee stokken van een man voort gedouwt. Met dusdanige staatsie verscheen *Mandocorosama* binnen de burgt *Jurazu:* en vereerde aan *Quabacondono* een groote schat gouds en vordere kostelykheden. Doch haar milddadigheit bleef niet onbeloont; want *Quabacondono* maakte zyn schenkaadjen immers zoo groot.

's Anderen daaghs quam *Taicosama* uit zyn slot, waar binnen zich weinigh te vooren de meeste Japansche adel had begeven, na *Jurazu.* De weg tusschen *Taicosamas* sterkte en *Jurazu* stondt wederzydts met soldaten bezet, ieder twee schreeden van den ander, met een bloote sabel in de vuist. Dit was het kryghs-volk van de Heer over *Mino*, zoons zoon des vermoorde Kaisars *Nobunanga*, wien het Ryk dieswegen gerechtig toequam. Tusschen deeze wacht stapten eerst drie honderd doorluchtige personaadjen. De wapenen van ieders stam-huis wierden voor uit gedragen. De dienaars maakten een groot getal uit. In de tweede orde traden ettelyke Vorsten: welker zommige den boog, zommige het zwaerd, andere den pook, andere wederom ander krygs-gereedtschap van *Taicosama* droegen.

Hier achter volghde een wagen, op welke *Taicosama* zat. Tonnen goudts waren aan dit meester-stuk te kost geleit. Naauwelyks kan uitgedrukt het beeldt-werk van 't krat: de konst der vier gedraaide stylen: 't verwulfzel van enkel goud geboetseert. De velge, om welk 't rad draaide, de speeken in 't rad en rand zelf bestond uit louter zilver. Twee zwarte groote ossen met vergulde hoornen en purpure dek-kleeden, vol kostelyke gesteenten, trokken den wagen voort. *Taicosama* gebruikte ossen, niet om dat hem paerden ontbraken; want ettelyke duizenden tot deeze staatsie dienden: maar ten bewys dat zich bond aan d'oude gewoonte, by *de Dairoos* zedert eenige eeuwen in het werk gesteld: als die ossen voor de wagen spanden, zoo menigmaal een feestelyke intreede deeden. Voorts liepen om *Taicosamas* wagen adelyke zyd-gangers zonder tal. *Taicosamaas kostelyke wagen.*

Met dusdanige toestel reed *Taicosama* binnen *Miaco:* alwaar hem meer als duizend ridders te gemoet reeden, afgeschikt by *Quabacondono.* Zoo ras de Kaisarlyke karos in 't gezicht kreegen stygden van haar paerden. 't Zelve deeden insgelyks die voor *Taicosama* den voor-togt hadden. Beide steldenze zich wederzydts der straat, om ruim baan te maken voor de koetsen. Eerlang verscheen *Quabacondono* met een wagen, wiens pracht voor *Taicosamas* geensints quam te wyken. Hem volgden *de Cunghi*, heeren uit de stamme *des Dairoos:* ieder vergezelschapt van haar hofgezin. *Komt binnen Miaco: Hoe ingehaaldt.*

Op de voornaamste straat naderden elkander in haar karossen *Taicosama* en *Quabacondono;* doch hielden stil, wanneer noch eenige ruimte tusschen beide was. Inmiddels gelast *Quabacondono* aan d'Onder-koning van *Miaco* den *Taicosama* te verwellekoomen. Hier tegen zond deeze ten zelven einde af den Heer van *Tangi.* d'Afgevaerdigden ontmoeten elkander op de midden-plaats tusschen de karossen van *Taicosama* en *Quabacondono.* Na aflegging des gesandtschaps keerde de koets van *Tangi:* wien d'Onder-koning *Hoe Quabacondono ontmoet.*

ning toe-riep: QUABACON VONARI SCENSCU BANAZI, dat is: *Quabacon wenſcht dat uwe togt na zyn huis magh wezen voor duizendt menſchen en tien duizendt eeuwen.* Hier op antwoorde *Taicoſama* binnen de karos met een manhafte ſtemme: SACHIGE ICATEI ICAREI, zoo veel gezeit: *Zegt hem dat hy voort ryd, ik zal kort volgen.* Ten einde deezer dienſt-pleeging klommen de heeren, aan d'eene zyde van de ſtraat op wagt ſtaande, wederom te paerd: en volgden *Quabacondono* na *Jurazu. Taicoſama*, weinigh vertoevende, reed ook voort, in ſtaatelyke orde, met zyn gevolgh. Eer de gantſche ſleep voorby trok, liep de zon verre over den middag. Het beſtier der gantſche ſtaatſie ſtond aan *Genefoin*, ſtede-vooghd van *Miaco.* Wanneer *Taicoſama* voor het ſlot *Jurazu* quam, reed over de brugge tot op de binne-plaats. Alhier by alle Vorſten verwellekomt, bood *Quabacondono* zyn ſchenkaadjen aan. Deeze ſcheen niet genoegzaam te konnen uitdrukken de hooge waerdy der giften: en, om zyn oom in mildtdadigheit niet toe te geven, bragt immers zoo koſtelyke weder-giften te voorſchyn.

De ſtaatſie trekt binnen de burgt Jurazu.

Koſtelyk onthaal aldaar.

Drie dagen duurde vorders 't prachtigh onthaal. Hier ontbrak niets het geen een dartel vermaak voor het oog, oore en mondt zoude vereiſchen. De tafels geſtapelt vol lekkernyen, welke d'aerde, zee, ſtroomen, lucht, boſſchaadjen, konde verſchaffen: of de konſt van vernuftige koks, zonder koſten te ſpaaren. De maat-zingers queelden door alle zaalen. Zommige ſpeelden op fluiten: andere op bommen, en vordere Japanſche zang-werktuigen. Men vertoonde bly-ſpeelen, waar aan de Japanſche dichters een geruime tydt de harſenen braken. Het tooneel blonk van verlakte planken: de ſtylen konſtigh gedraaidt en verguld: de gordynen purpur: de kleeden tapyten. Op elk uur een byzonder vermaak.

Beſchryving der ſteek-plaatzen.

Onder andere haddenze 't zeer drok met ſteek-ſpeelen. Midden-weeg van een ruim perk ſtondt een dikke vierkante balk in de aerde geſlagen, geſtyft aan vier hoeken met zoo veel ſchoor-ſtylen. Het perk zelf, omheind van dikke planken, ſloot de kykers rondtom uit. De gemeine adel ſtond langs de ſchuttingen. De Vorſten zaten op verhevene ſtellaadjen. Een gekartelde wimpel, wiens midden met drie goude klaver-bladeren pronkte, woey ſchuin van een lange ſtok af. Twee en twee kampten om den prys: welke behaald wierd by die een houte menſchen-hoofdt, geveſtigt op de vierkantige balk, ter aerde velde. Ieder gebruikte een verſcheide werk-tuigh; want ter eener zyde ſtak de kamper met een lange piek na het houte hoofd: ter ander kant ſloegh een ander na het zelve met een zwaare ſtok, welker uiterſte in een ſcherp ſny-mes eindigde. Voorts waren diergelyke hoofden meer gerecht: waar op twee en twee met handt-bus of booge mikten. Die het voor-geſtelde wit trefte droeg den prys wegh.

Drie volle dagen duurden duſdaanige ſtaatſien en maaltyden binnen het ſlot *Jurazu.* Ondertuſſchen was *Taicoſama* niet buiten vrees: als die, geprikkelt in zyn gewiſſe wegens den ſpyt, die hy wiſte dat *Quabacondono* opkropte, te gemoet zag een bloedigh treur-ſpel, na zoo veel feeſtelyke blydſchappen. Om in de voorbaat te wezen, beſteldt alles liſtelyk. Zyn betrouwdtſte vrienden hielden aan alle kanten van de ſterkte *Jurazu* een oogh in 't zeil. Hy zelf gaat *Quabacondono* met vriendelykheit aan: toont de groote genegentheit, welke hem toedroeg. Hy konde zulks geenſints in twyfel trekken: alzoo de blyk-ſtukken voor handen waren. Want hoe konde de liefde zich krachtiger uitbreiden, als door *Quabacondonoos* verheffing, tot het bezit van zoo veel Koningryken, en ſtaat-volging ten Kaiſarlyke waerdigheidt. Weshalven nooit iets goddeloozer konde bedacht worden, dan indien *Quabacondono* een verwyderdt harte droegh tegen zulk een weldoender.

Doch onaangezien duſdaanige liefkoozeryen was 'er naauwelyks iemand onder de hovelingen, of verwachte van *Quabacondono* d'uitvoering eens ſchendigen toelegs tegen het leven van zyn oom

oom *Taicoſama.* Hierom dan 't Kaiſarlyk gevolg ſchildwachten ſtelde voor haar zaalen, ten einde niet ſchielyk overvallen konden werden. 't Geviel op de tweede nacht deezer ſtaatſien, dat men het ſchouw-burgh, om de blyſpeelen beter te vertoonen, verplaatſte na een ruimer plaats. De meenigte der arbeiders, die niet zonder fakkels en geſchreeuw bezig waren, bragten *Miaco* op de been: alwaar ieder uit het getier en beweeghde toortſen niet anders bevroede, of *Taicoſama*, volgens voorige gemeine kreet, was aan kant geholpen. Doch de dagh ontdekte de misſlag, alzoo 't gewoonelyk gejuich voortging.

Zonder bloedt-ſtorting eindigde het onthaal binnen *Jurazu:* wanneer *Taicoſama* met zyn gantſche gevolgh ter maaltydt quam by *Fidandono*, een der machtigſte onder de Japanſche Vorſten. Deeze ſpaarde geen onkoſten, om den Kaiſar heerlyk t'onthalen. Uit het goudvylſel, met welk *de Japanders* haar ſpyze beſtrooijen, kan eeniger maten afgemeeten worden de koſtelykheit der gaſtery; want het goudt-vylſel alleen bedroegh duizend en vier honderd ryxdaalders. En veel duurder ſtondt hem ieder dronk, volgens de gewoonte der Japanſche Vorſten: als welke, wanneer den Kaiſar op een gaſt-maal ontfangen, hem negen reizen toe-drinken, en te gelyk met de drank t'ellekens opofferen nieuwe ſchenkaadjen. *Fidandono* dan bragt aan *Taicoſama* een wynſchaal, en voor d'eerſte reize vier duizend vyf honderd dukaten. Met ieder dronk, negen maal hervat, groeiden de giften. Zulks *Fidandono* een ongelooſelyk geldt aan de Kaiſar ſpilde, om de gunſt des zelfs te behouden. Een dag onthield zich *Taicoſama* alhier. Zedert met geen minder pracht onthaalt van *Gietazo*, beheerſchende acht Ryken. *als ook by Gietazo.*

 Ein-

Taicosama komt tot Fissima.

Eindelyk keerde hy na *Fissima*, alwaar hof hieldt: en ontboodt eerlang derwaards zyn neef *Quabacondono* tot feestelyk vermaak-spel. Deeze verschynt ter gezetter tydt en plaats: en behaalt aldaar met dansen en rennen zoo veel eer, dat het *Taicosama* niet zonder nydige oogen aanzag. Onder andere hovelingen muite uit *Gosonio*, broeders zoone des vermoorde Kaisars *Nobunanga:* waarom hem *Taicosama* 't hart onder den riem stak, om *Quabacondono* in dit bedryf den loef af te steeken. Maar deeze te schrander, dan dat in *Quabacondono*, voor wiens verheffing ten Kaisarlyke throon hy ontzagh had, een misnoegen verwekte, beging voorbedachtelyk in 't dansen en rennen verscheide mis-greepen. *Taicosama* kreeg de snuf hier af, en *Gosonio* aan een zyde alleen: prees des zelfs voorzichtigheidt: betuighde voorts, niet zonder overvloedige traanen, hoe hy ten hooghsten verongelykt was, door het verzenden na d'uiterste grenzen van *Japan:* te meer, nadien zyn oom *Nobunanga* hem *Taicosama* uit laege staat tot de aanzienelykste bedieningen verhief. Weshalven zich verplicht vond, om zulke weldadigheden te vergelden. Eerlang zoude *Gosonio* tot het bezit van verscheide Koningryken gebraght worden. Hy konde voor tegenwoordigh, in bewys van goedtgunstigheit, aanvaerden ten geschenk zes duizendt zakken rys.

Voorzichtigheit van Gosonio.

Doch *Quabacondono*, binnen *Fissima* zeer prachtig onthaalt, wilde *Taicosama* niet toegeven. Hy had tot *Fissima* een ongemein kostelyk paleis gesticht. Alhier recht hy een meer als Koninglyke maaltyd aan: en noodigt tot de zelve zyn oom *Taicosama*. Deeze derfde het verzoek niet af-slaan; maar stelde zyn komst van dag tot dag uit, onder voorwending van eenige verzierde ongelegentheden. Dit duurde zoo lang, dat *Quabacondono*, ziende waar het heen wilde, met groot misnoegen na *Jurazu* verreisde. De oude wrok schoot dieper wortels. Hy verberghde dan een bloedige toelegh onder dagelyksche vertooningen van worstelaars, scherm-meesters, ren-loopers, doelschieters en allerley krygs-oefeningen. Hy vermaakte zich met het gewoonelyk menschen slachten ter gemetzelde vlees-bank, op de opene plaatze van het slot *Jurazu*. Ondertusschen bekuipt de gunst der voornaame Japansche Vorsten.

Quabacondono vertrekt misnoegt op Taicosama:

Hier toe scheen hem ten hooghsten dienstig zyn boezem-vriendt *Scirabingo:* door welke hy de Prinsen allerwegen verzocht, om den eedt des getrouwigheits te doen, en d'afgeleiden eedt schriftelyk te onderteikenen: dat namentlyk, op 't vereisch van *Quabacondono*, bereidt stonden zoo veel volk in wapenen te brengen, als de gelegentheit vorderde. *Scirabingo* verzocht aldereerst *Achiromar*, Koning van negen Ryken. Maar deeze sloeg het verzoek af: voorwendende ongerymd te zyn, dat trouw moest zweeren, daar nooit het minste vermoeden des ontrouws hem konde te last geleit worden. Andere evenwel deeden den eedt, en stelden het by hand-teikening aan *Scirabingo* ter handt. Dusdanige schriften kreeg een oudt wyf, haar onthoudende binnen 't hof van *Quabacondono*, in bewaring.

zoekt Scira... de Ko... gen a... zyn f... te kry...

Maar *Achiromar* verwittighde heimelyk *Taicosama*, wegens de voorslag by *Scirabingo* gedaan. De toeleg scheen voor *Taicosama* zeer wigtigh. En hy sliep ook op zulk een werk niet. Het uiterste moest gewaagt. Men stak hem nu na de hart-ader. Hy ontbiedt *Quabacondono* by zich, alzoo zaaken eens grooten belangs met hem te verwisselen had. Doch deeze rook lont: en verontschuldigde het achter blyven met zwart-gallige zinkingen. Geen vergenoegen nam *Taicosama* in zulk een voorwendtzel. Vyf Vorsten onthielden haar te hoof, waar op byzonderlyk betrouwde. Deeze vaerdigt hy af met last, om antwoord van *Quabacondono* op vyf punten te ontfangen: namentlyk, hoe het moogelyk konde wezen, dat een mensch, door galachtige vochtigheden gequelt zynde, zich nochtans dagelyks vermaakte in dansen, rennen, steek-speelen en andere oefeningen, waar toe noodwendig wel een gezondt lichaam vereischt wierdt? Hoe het met de achtbaarheidt van een opper-bestierder over een quam alle

Qua... dono... gert... men... cosam...

deeze... vyf v... stukke... zyn m...

gangs

gangs genoegte te scheppen in 't moorden der onderdaanen, zonder weerga van verwoedtheden? Waarom hy zulk een aantal krygs-knechten aan de hand hield, waar door ieder beducht stond voor schielyke overlast? Waarom zyn gewoonelyke lyf-waght bus-draagers met duizend koppen versterkt hadt? Waarom alle Japansche Prinssen tot een schriftelyke eedt vorderde? Eindelyk wilde ook duidelyk bericht hebben, of *Quabacondono* iets tegen hem hadt?

Ondertusschen schikte ook *Taicosama* een loos oudt wyf na het hof van *Quabacondono*, om heimelyk uit te vorschen alle de praatjens, die aldaar wegens de genoemde punten om gingen. *Quabacondono* zelfs voeghde den gesanten tot bescheit toe: Hy was waarlyk met gallige zinkingen gequelt: en zoght in d'oefeningen van rennen en steek-speelen het treffende quaadt wat te vergeeten. De straffen by hem geoefent, waren niet over onnoozele, maar dood-schuldige menschen gepleeght. Zyn krygs-volk, en versterkte lyf-waght, diende alleenlyk om het Kaisar-ryk by rust te behouden, daar het andersints in muitery uit-spatte, door klein ontzagh, wegens afgeleefde ouderdom van *Taicosama*. De afgevorderde eed strekte alleenlyk, om de Vorsten onderling tot eenigheit te verbinden.

Taicosama zoude in deeze verontschuldiging vergenoegen scheppen, by aldien *Quabacondono* de zelve met eede, in geschrift gesteldt, bevestighde. Geswind zend *Quabacondono* het vereischte papier over. Als *Taicosama* dit door-las, riep hy: *O tastelyke onschuld van myn neve! Hoe bedriegelyk is de weereldt? Hoe was 't moogelyk, dat door laster-tongen zulk een verwydering tusschen my en Quabacondono ontstond? O rampzalige staat der Vorsten, welker boven geduurig zulke oorblaazers voeden!* Dit vergenoegen, aan *Quabacondono* wydt-luftigh overgebrieft, wiegde den onbedachtzaamen jongeling in slaap. En dit zogt *Taicosama*: om immiddels tydt te winnen: want dewyl hy van krygsmagt t'eenemaal ontbloot stond, welke *Quabacondono* ten grooten getale aan de handt hield, konde zyn bloedigh ooghmerk niet bereiken, voor en al eer d'oorloghs-benden, die hy heimelyk uit geheel *Japan* op ontboodt, tot *Fissima* aan quaamen. Dit ontbod was zoo dicht besteeken, dat *Quabacondono* de minste weet niet daar van kreegh. En hy was te geruster, dewyl verscheide Vorsten hem van alle kanten geluk wenschten, wegens de vernieuwde vriendtschap tusschen hem en *Taicosama*: aan welker oprechtigheit te min konde twyfelen, dewyl *Taicosama* hem zyn onlangs gebooren zoon overleverde, om voor een zoon by *Quabacondono* aangenoomen te worden.

hy ontbied heimelyk groote krygs-magt op:

Terwyl alles dus minnelyk toeging kryght *Taicosama* bericht, hoe de ontboodene Vorsten met haar krygsmaght van *Vozaca* in aantoght waren na *Fissima*. Nu stond de tydt gebooren, om uit te voeren, op 't geen zoo lang mikte. *Taicosama* dan ontbiedt *Quabacondono* te verschynen binnen *Fissima*: en aldaar reden te geeven zyns bedryfs. Indien weder-hoorigh bleef, zoude zoodaanige wraak neemen, over welke de tegenwoordige weereld zidderen en de nakoomelingen onkundigh zoude zyn; alzoo het slot *Jurazu*, en alle gestichten by *Quabacondono* gebouwt, te vuur en zwaerd verwoesten wilde: ten einde nergens geen geheugenis mogt overschieten van *Quabacondono*.

doet aan Quabacondono zwaare dreigementen.

En deeze bemerkte nu te laat, hoe hy geen noodige tegen-standt konde doen, alzoo *Taicosama* zulk een heir by een had, waar tegen geensints bestaan konde. Hy maakt dieshalven van de noodt een deughd: trekt met klein gevolgh na *Fissima*. De wegen waren nu aan alle kanten bezet: zulks geen hoop van t'ontsnappen be-ooghde. Tegen den middagh quam hy tot *Fissima*: ging zyn paleis voorby, en huisveste by een gemein man. Tegen den avond ontfing last van *Taicosama* zich te vervoegen na het klooster *Coja*, gesticht op de hooge rouwe toppen des Koningryks *Chinocuno*. Dit *Coja* was de verblyf-plaats der gebannene Vorsten, eer 't barre eilandt *Faitsinchina*

De nieuwe Kaisar Quabacondono word van zyn oom gebannen binnen het klooster Coja.

china, oostwaard veertien mylen zeewaard van *Jedo* af gelegen, tot zoodaanigh een lyf-berging verstrekte. Dien avondt verreisde dan *Quabacondono*, niet zonder *Taicosamaas* lyf-schutten, om te letten, of ook zich elders heen op wegh begaf.

Getrouwigheit van Sacandono aan de gebannene Kaisar.

Onder de hovelingen van *Taicosama* was *Sacandono*, zoone des Onderkonings tot *Miaco*, oud achtien jaren. Deeze verwittigt, hoe *Quabacondono*, by ieder verlaaten, in ballingschap na *Coja* swerfde, stygt geswind te paerd: ten einde zyn dienst *Quabacondono* aan-bood; doch vervallen onder de Kaisarlyke lyf-waght, die hem bad weder te keeren, 't en zy in *Taicosamaas* ongenade wilde raaken, paste noch op dreigementen noch schaade. *Zoud ik*, zeid hy, *zulk een Vorst begeeven, daar hem een iegelyk begeeft? Nu vereischt de tyd bewys van oprechte trouw. d'Uiterste ellende verschaft een ware toets aan rechtschaape vriendtschap. Licht zal iemand den gelukkigen by blyven: die nochtans d'ongelukkigen alleen laat. Hy magh de naam niet draagen van een stantvastige vriend, welkers genegentheit in ongelegentheit verstcrft.* Zoo gezeit, zoo gedaan. *Sacandono* geeft het paerd spooren: zoekt en vind ter midder-nacht *Quabacondono*. Aangenaam was hem deeze getrouwigheit; doch wilde echter de trouw niet te veel vergen: om *Sacandono*, namentlyk, in een onmydelyk verderf te helpen, daar het verderf niet helpen konde. Hy beweegt dieshalven den jongeling tot hertocht. Ondertusschen kreeg *Taicosama* hier af bericht door de verspieders, die *Quabacondono* vergezelschapten. 't En zy de vader aan *Taicosama* groote diensten deed, welke by dusdaanige gevaarlyke toestandt byzonder te stade quaamen, de zoon *Sacandono* had zyn ontydige liefde met zeker verderf geboet.

Quabacondono laat zich scheeren, en verandert zyn naam:

Maar *Quabacondono* vernachte, zedert uit *Fissima* vertrok, in't dorp *Tamamizu*: alwaar zich den lok aan 't achter-hoofd en baard, volgens Japansche gewoonte, by ellendige onderhouden, liet afscheeren; en zyn naam verwisselde met een nieuwe: want in plaats van *Quabacondono* noemde zich *Doi*, zoo veel gezeit, als *ik zal my door reden bevryden.* Eindelyk geraakte voor het klooster *Coja.* De klooster-voogd *Mocusico*, onder *de Bonsii* van groot aanzien, leide hem na binnen. Op de weg had hy verscheide hovelingen gemoet, verkleed in gewaad van bedelaars, ambachts-gezellen of andersints, om niet bekent te wezen by *Taicosamaas* lyfschutten. Deeze drukten allesints haar bedruktheit met tranen uit, daar woorden nootwendigh moesten ingekropt. Tien metgezellen had *Quabacondono* behouden: welke, nevens hem binnen het klooster zeer slecht onthaald, aldus toe-sprak. *Onlangs konde ik Vorstendommen en Koningryken aan u wegh schenken. Myn val heeft veele neder geplotst. In plaats van zoo veel heerlyke bezittingen is naauwelyks overgebleeven, waar by 't leven armelyk behoude. O wisselvallighgeval! Ik schyn ten top gesteigert, om van steiler hoogte ellendiger te pletteren.*

wor... bew...

Zulke klagten mogt hy neder leggen binnen 't rampzaligh Cojaansche klooster: andersints bleeven alle toe-paden by *Taicosamaas* soldaaten bezet: zulks *Quabacondono* noch mondeling noch schriftelyk bescheid door eenige middel of ontfangen of geven konde. 't Werk scheen genoeghzaam zoo verre verloopen, dat nergens de minste aanblik van menschelyke uitkomst haar opdeedt. De klooster-vooghd *Mocusico* neemt dieshalven den toevlucht tot d'afgoden en besweeringen, niet zonder byzondere dienst-pleegingen: ten einde *Quabacondono* eenmaal ter voorige Kaisarlyke achtbaarheit mogt werden herstelt. Niemant hielp minder dan d'afgoden; want, het zy dusdaanige handel tot *Taicosamaas* ooren uitlekte, het zy evenwel de doodt van *Quabacondono* vast stond, hy geraakte op het jaar vyftien honderd vyf-en-tnegentig, den vyftiende van oogst-maand, aan een deerlyk einde.

M... yver... besw... gen... Qu... dono

De... zich... vern... den:

Het is waar, *Quabacondono*, door moeijelykheden afgeslooft, hadt lang voor zich genomen door eigen moord een einde te maaken. Zyn metgezellen bemerkten den heilloozen toelegh uit verrukte oogen, veranderlyke wandel, dan haastig, dan wederom langzaam, wan-

wanhoopende gebaerten, en vertwyfelde woorden, die by eenzaamheit droevig uitte. Weshalven alle kracht van redenen t'zamen bragten, om hem d'afkeer eens eigen-moords in te boezemen. Men hield hem voor: *Taicosama konde onmoogelyk de natuur geweld aan doen, en vergeeten oom te zyn. Voor deezen had hy meermaals onbenoegen gevoed, welk nochtans te mets wierd bygeleit. Wat dolheit, zich zelf met een jeugdig leven alle hoop ten Kaisarlyke throon af te snyden? Die niet hoopt, behoeft echter geensints te wanhoopen. 't Geval heeft zulke zwieren, waar door d'onderste boven raken. 't Is prinselyk onder tegenspoeden niet te bezwyken: en een ongekreukte ziel te behouden tegen drukkende quaden. In alle geval liep Taicosamas leven ten einde. By des zelfs aflyvigheit stondt buiten twyfel iets goets te verwachten. De Japanders wierden nu uit vrees bedwongen; doch zoo ras dien toom quyt geraken, zullen diervoegen niet ontaarden, of gedenken, hoe Taicosama het Kaisarryk aan Quabacondono overleverde. Dien het dan toequam by Taicosamas leven, hoe zal 't hem onthouden worden, als hy 't voor de tweede maal door de dood inruimt.*

Dusdanig moed geven hield *Quabacondono* te rugge, dat niet de handen aan zich zelf uit wanhoop leide: wanneer *Taicosama* een boode afvaerdigde aan *Quabacondono*, gelastende hem en zyn mede-gezellen het gewoonelyk Japansch buik-snyden. Onwederroepelyk was het doodt-vonnis. Alle staan bereidt te sterven. D'eerste die zich den buik op-tarnde was *Quabacondonoos* zyd-dienaar, oudt negentien jaar. De jongeling worstelde met de doodt: terwyl *Quabacondono* den stervenden omhelst, en eindelyk den kop af hakt, welken hy op een verhevene plaats ten toon zet. Het zelve verricht hy aan twee andere lyf-knechten. 't Wierdt nu de beurt van de *Bonsius Biuscirtus*, wiens groot-moeder by *Taicosama* afge-

eindelyk benootzaakt den buik te snyden.

geschikt was, om in *Quabacondonoos* hof de loopende praatjens na te vorschen. En dewyl in deezen handel haar wonder listig droeg, schonk *Taicosama* aan *Biuscirtus* 't leven, hoewel d'andere metgezellen van *Quabacondono* ten buik-snyding gedoemt wierden. Doch *Biuscirtus* verwierp d'aangeboodene genade: en snaauwde den aanbieder uit *Taicosamaas* naam schamper toe: *hy begeerde 't minste niet den bloethond Taicosama dank te weeten: had liever met Quabacondono eerlyk te sterven, dan onder een vervloekte dwingelandt schandigh te leven. Biuscirtus* martelde zeer in het buik-snyden, door gevoelige pyn verslaauwt, wanneer hem *Quabacondono* aan een kort einde hielp, alzoo deeze met een slag het hoofd van het lichaam scheide: en terstont het zelve geweer zich zelfs ten buik in duuwt. De zeste schoot noch over. Deeze, een ridder, oudt vier en dartig jaar, niet verschrikt door dusdaanige yſſelyke bloedt-baden, vat *Quabacondonoos* sabel, en kerft met de zelve den buik op. Zoo haast was de slachting niet verricht, of *de Bonsii* vloogen toe, en verbranden ter zelver plaats de lichamen, welker zommige noch zieltoogden.

Taicosama woed tegen alle aanhangers van Quabacondono.

Maar *Taicosama*, dagelyks verwoeder, gunde zich geen rust, 't en zy alle d'aanhangers van *Quabacondono* aan kant hielp. Hy begon zulk moorden met drie voornaame hovelingen, in de kloosters *der Bonsii* gevlucht. Onder deeze was *Quabacondonoos* pluim-strykker, gewend door lof-tuitingen te verdooven 't naar gekerm van de ellendige, die *Quabacondono* dagelyks om 't leven bragt. Zedert verviel *Scirabingo*, dewelke de Koningen tot onderteikening bragt van be-eedigde gehoorzaamheidt aan *Quabacondono*, in *Taicosamaas* handen. Zulk werk wierdt gekeurt geen gemeine doodt verdient te hebben. Niemant evenwel is meer beklaagt als *Chimura*, welken *Taicosama* veel schuldigh bleef, wegens groote diensten in oorlogh en vreede. Echter dewyl met *Quabacondono* gemeinzaam had omgegaan, moest dieswegen het gewoonelyk buik-snyden aan zich zelf oefenen.

Trou... eenzo... genzy... der.

Chimuraas zoon was geraakt achter het vonnis, tegen zyn vader, toenmaals gehuisvest binnen *Saicoru*, gevelt. Hy verwittight hem hier af uit *Fissima*, niet zonder moedtgeving. *Een kloek man konde de doodt lichtelyk onder de oogen zien, bezonderlyk wanneer onschuldigh sneuvelde. Kleine zwarigheit, de weereld te verruilen met het ander leven: werwaards hy zyn vader zoude vergezelschappen: alzoo niet langer wilde leven, wanneer hy stierf, van welke 't leven ontfing.* Hy verwagte voorts bescheidt wegens uitvoering des gevelden vonnis. Terwyl hier na wacht, liet een kist vol kostelyke houwers by zich brengen: gorde een om het lyf. Ondertusschen quam de boode en *Taicosama* gelykelyk binnen *Fissima*. De eene bragt de tyding van zyns vaders overlyden: d'ander bood hem het leven aan, hoewel *Chimuraas* zoon was, en dienvolgende, volgens de Japansche wetten, om 's vaders misdaad dood schuldigh.

De jongeling liet *Taicosama* bedanken, en weeten: dat hy zich verplicht vondt tot wraak over het goddeloos moordt-vonnis over *Chimura* gevelt: en nadien geen kans zagh; om zulk een rechtvaerdigh doel-wit te beschieten, wilde hy liever sterven, als leven zonder te wreeken het schennis aan zyn vader buiten alle recht gepleeght. Zoo gezeit zoo gedaan. Geswind dan stapt hy ten huis uit na *Miaco*: en aldaar binnen de tempel, den afgod *Fotoco* toegewyd, voor wiens outaar den buik op-tarnt. Eerlang wierd ook *Chimuraas* gemaalinne den kop afgekapt in *Amidaas* kerk, uit last van *Taicosama*.

Tai... maas... schri... verw... heit ... de vi... en ki... van ... bacon.

En deeze woede diervoegen voorts tegen *Quabacondonoos* aanhangers, wyven, by-wyven, kinderen en bloedtvrienden, dat hy die alle ten uitersten verderf doemde. Binnen *Miaco* voerde hy een en dartigh edel-juffers, ten deele staat-dochters, ten deele gemaalinnen van *Quabacondono*, uit het slot *Jurazu*, op wagens na de gericht-plaats, benevens haar kinderen, welker zommige om de hals of aan de borsten der minnen hingen, andere het gekerm der moeders met naar

gehuil

gehuil verdubbelden, tuſſchen het geſchrei van meenige beſchouwers. De wagens, tot de gericht-plaats genadert, hielden ſtil. De beuls toonden aan de Kaiſarlyke vrouwen *Quabacondonoos* afgehouwen kop, voor welke zy eerbiedigh neder boogen. Thans begon het moorden. Eerſt wierden de kinderen een voor een den hals afgeſneeden, daar na de vrouwen, van haar wagenen ter aerde geſmeeten, op gelyke manier gedood: en de lyken in een kuil geworpen; boven welke *Taicoſama* een tempel ſtichte, die hy noemde *der beeſten Tempel.*

Zedert vorderde hy ten ſtraf de weduwe en kinderen van *Scirabingo.* De wagen ſtondt nu voor 't paleis: wanneer de weduwe, om ſchande t' ontgaan, haar drie zoonen en een dochter 't hart af ſteekt: en eindelyk den zelven moord-priem by eigen boezem indrukt: en viel doodt boven op de gemoorde kinderen. Voorts moeſt het ook het ſlot *Jurazu* ontgelden, welk, nevens drie honderdt paleizen, afgebrooken is: en 't afgebrooken na *Fiſſima* vervoert.

Maar *Taicoſama* had bereeds, op het jaar vyftien honderd zeven en tachentigh, tegen de Roomſche Chriſtenen in *Japan* beginnen te woeden. Indien de Jeſuit *Cornelis Hazart* geloof verdiendt, ontſtondt de vervolging door duſdanige toeval. Hopman *Domingo Montero* hadt uit *Portugaal* binnen de haven van *Firando* een ongemein ſchoon ſchip, in zoomer-maandt des genoemden jaars, aan-gebraght. Ieder verwonderde zich over het beloop van het vaartuigh, het welk niet min konſtigh als koſtelyk was. 't Gerucht hier af verſpreide zich tot in *Taicoſamaas* ooren, dewelke, met nieuwsgierigheidt bevangen zynde, het ſchip wilde bezichtigen. Hy was toen ter tydt binnen *Facata*, gelaſtende den gezaghebber *der Jeſuiten*, zyn wille over te ſchryven aan *Montero.* Deeze trekt geſwind na *Facata:* vertoondt den Kaiſar het gevaar der reize, wegens blinde klippen en ondiepten op het vaar-water tuſſchen *Firando* en *Facata. Taicoſama* veinſde vergenoegen te ſcheppen; doch waarlyk kropte een diepe wrok, wegens deeze weigering, op. Want des anderen daaghs wierdt een plak-ſchrift afgekundight, by welk den papen *Japan* ontzeidt wierd, om binnen twintigh dagen te verhuizen: alzoo een godtsdienſt invoerden ſtrydig met *de Japanſche*, die nu zoo veel eeuwen hier ſtandt greep. De Kaiſar zoude voor lang zulk een gebod gedaan hebben; maar wachte tot hy het Koningryk *Ximo* onder de knie kreeg, alwaar de meeſte Chriſten-leeraars woonden.

Vyf Franciſcanen en drie Jeſuiten verbrand.

Het bleef hier niet by. Op het jaar vyftien honderd zes en tnegentig ſpatte *Taicoſama* in wreedheit tegen alle, zonder onderſcheidt, uit. *Gibonoſcio*, ſtede-voogdt van *Nangeſaque*, kreeg laſt vyf *Franciſcanen* en drie *Jeſuiten* by den kop te vatten: aan kruiſen te binden; en met pieken te door-rygen. *Hazart* noemt *de Franciſcanen, Conſalvus Garcia, een Indiaan, Philips de las Caſas, een Mexicaan, Peter Baptiſta, Franciſcus a Sant Michaële*, en *Martyn de Aguirre*, drie *Spanjaarden: de Jeſuiten, Paulus Miki, Japander, Joannes Goto*, en *Jacobus Kiſai.*

Hazart Kerkel. Hiſt. 6. deel. cap. 2.

Het geen vorders by *Hazart* ter neder geſteld wordt, wegens de wonderen door en omtrent deeze paapen verricht, magh hy gelooven, die, volgens *Auguſtyn, een wonderlyk menſch wil wezen, vereiſchende wonderen tot beveſting der leere, bereeds met wonderen beveſtigt.* Laat het dan duſdanige voor waarheit op neemen: dat *Peter Baptiſta*, uit *Manila* voor geſant afgeſchikt aan *Taicoſama*, een melaatſche dochter in *Japan* genas door aanraaken: en dat toenmaals even de zelve vuurige verdeelde tongen uit den hemel neder-daalden op de gantſche vergadering, by het wonderlyk genezen tegenwoordigh, als eertydts den Apoſtelen ten Pinxter-tydt mede gedeeldt wierden. *Philips de las Caſas*, van *Manila* in zee geſtooken, om na *Mexico* te keeren, door ſtorm verviel op *Japan:* en onderwege in de lucht zag een wit kruis, het welk eerlang in een bloedigh veranderdt wierd, en eindelyk met een ſwarte wolk bedekt. 't Kruis had de zelve gedaante, als

Verſcheide wonderen.

als 't geen waar aan namaals gedood is. Hoe *Franciscus à Sant Michaele* kruissen sloeg over de mond van een stomme Japansche vrouw, en zedert ook over het been eens Indiaans, door een adder doodelyk gewond, welke beide staande voet genas.

Doch wat van dusdanige vertellingen te houden zy, betuight *Erasmus*: *Wat zal ik van die zeggen, dewelke hier op uit zyn, om de naam en gedachtenis van haar gunstelingen met verscheide versierselen en versonne wonderen den gemeinen man hoogh aan te prysen? En ik meine dat 'er geweest zyn, die oordeelden de gemoederen door deeze bedriegeryen tot godts-dienst en vroomigheit te prikkelen. Ik heb altydt een grouwel gehadt van zulke loogengieters.*

Erasm. Arg in lib. Confess. August.

Ik zal by dit getuigenis eenige andere, den uitstekenste Papisten ontleent, voegen. De beruchte *Melchior Canus*, Bisschop van *Canarien*, en voornaam lidt des Trentische Concilie, zeidt: *Ik betuige met leedtwezen, dat het leven der Wereldt-wyzen, door Laërtus beschreeven, is met meer oprechtigheit, dan het leven der Heiligen by de Christenen. — 't Meeste deel onzer Schryvers volgen haar eigen harts-tochten, en verzinnen voorbedachtelyk zoo veel dingen, dat ik my der zelve schaame, en my walgt.*

Cani Loc. Theol. l. 11. c. 6.

En *Nicolaas de Lyra*, Minder-broeder, dewelke bloeide omtrent het jaar dartien hondert twintig, spreekt aldus: *In de Kerk geschiedt groote bedriegery en verleiding des volks, in wonderen, die van de Priesters en haar mede-standers, gewins halve, gedaan worden.* Hier op ziet insgelyks *Cornelius Agrippa*: *De overige, beschryvende de historien van de Santen, liegen, om best wil, lustig: verkondigende een nieuw Evangelium, verbasterende Godts woordt, 't welk zy verkondigen om vuil gewin.* Eindelyk roept *Josephus Acosta*, die de West-Indiens zelf geheel doorkroopen heeft, aldus uit: *Wat is onze prediking? Wat is ons vertrouwen? Wy doen geen mirakelen. — Daar zyn geen wonder-tekenen, die wy voort brengen, om met de zelve d'Evangelische woorden te bevestigen.*

Lyr. in c. 14. Daniel.

Agrip. de Vanit. Scient. c. 97.

Acost. lib. 6. l. 4. c. 12. de proc. Indor. sacute.

Doch *Taicosama*, door moorden afgesloost, viel te bedde, omtrent den uitgang des hooi-maands, op 't jaar vyftien honderd acht en negentig, aan het rood melesoen. Eerst loosde hy galligh slym met weinig bloedt: daar na openbaarde zich schraapzel van darmen in den kamer-gang: en eindelyk schooten hem de vleeschachtige partyen der darmen zeer verrot af, niet zonder vuile stank en zwaare pyn. Den vyfden van oogst-maandt begon de nok eenige gewisse teikenen des doodts te geven. Deeze teikenen wierden verdubbeldt door koud en klam zweet. *Taicosama* merkte nu het beschooren einde; doch zonder de minste ontsteltenis. Hy beschikte dan den staat van 't Kaisarryk, niet anders als of in volkomene gezondheit leefde. Zyn voornaamste zorge ging over *Fideri*, om den zelven de Kaisarlyke kroon op het hooft te vestigen. Na rype overslag vind hy geraadzaamst in zoo een wigtigh oogmerk te gebruiken den dienst van *Ongosschio*, Koning over acht Ryken, en in zeer groot aanzien by de Japanders: weshalven hem allerwegen zoodanig zocht te verplichten, dat aan die kant niet behoefde te vreezen: dewyl niemandt anderſints, geduurende de minderjarigheit van zyn zoon *Fideri*, lichter het opper bewindt zich zoude konnen toe-maatigen. *Ongosschio* dan binnen *Fissima* verscheenen zynde voor den ziel-tooghenden Kaisar *Taicosama*, hoorde den zelven aldus tot hem spreeken: *De doodt staat my op de lippen; maar ik ontzie geen doodt, die allen menschen gemein is. De meeste bekommering gaat over myn zesjarige zoon, onbequaam om dadelyk bezit te neemen van 't Japansche Kaisarryk. Die ouderdom vereischt een voogd, niet minder trouw als voorzichtig, om hem ten vyftienden jaar met behoorlyke plechtelykheden na der Japanders wyze te hulden in 't opper-bewindt. Ik heb niemandt hier toe bequamer geacht dan u, wegens bezondere scherpzinnigheidt, noodwendig vereischt tot zulk een wigtigh werk. Ziet daar myn Kaisarryk en zoon wordt u ter handt gestelt: ten einde ghy het hem overlevert, wanneer hy vyftien jaar bereikt. Indien de voorige*

Taico[…] word k[…] aan 't r[…] melisoe[…]

zyn r[…] tot O[…] schio[…]

rige weldaden, die geenſints twyfele of worden dankelyk erkent, echter niet verbinden, ten minſten zal uwe trouwe dubbeld geveſtigt worden, wanneer myn zoon met uwe tweejarige dochter in den houwelyken ſtaat treed. Door zulk een vermaaghſchapping zal immers het Kaiſarryk aan ons zaad verpand blyven, en beider nakomelingen op den hooghſten throon de Japanſche ſcepter ſwaaijen.

Taicoſamas ſtemme begon te verflaauwen: en hy benoodzaakt de reden af te breeken. *Ongoſſchio* gunde hem een korte adem-haling, wanneer aldus aanving: *Doorluchtighſte Vorſt, toen Nobunanga door 't zwaerd ſneuvelde, was ik Koning van 't Ryk Micaua. Zedert de hemel u ten opper-bewindt vorderde, zyn my noch zeven Koningryken by Micaua toegevoegt. Voor alle acht, onder de benaaming van Quanto, magh ik niemandt dank weeten dan u, behalven voorts meer andere weldaden: die my dan geduurig in twyfel laten, of meer verbaaſt moet ſtaan wegens eigen onwaerdigheit, of uwe onuitputtelyke milddadigheit. Nimmer kan ik zoo veel toebrengen, het zy aan u, het zy aan de uwe, of moet myn ſchuldige plichten minder erkennen als 't beweezen goet, waar door verſchuldigt ben, zonder ooit genoegzame betaling daar voor te konnen doen. Indien ik duizend levens had om op te offeren ten dienſt van Taicoſama of zyn zaadt, zoude nooit blyder ter ſlagting treden. Waar om nu enkelyk beſloot, alles toe te brengen, 't geen dienen mogt tot vordering van Fideri: eer zelf uwe wille my bekend gemaakt was. Maar dewyl, doorluchtighſte Vorſt, tot de voorige weldaden weder twee nieuwe toe komen, die d'eerſte diervoegen vergrooten, dat over die alle verbaaſt ſta: hoe zoude ik niet alle krachten in-ſpannen, om Fideri de hand te bieden, over wien tot voogd gekooren worde, niet zonder het hooghſte beſtier voor een tydt, en ſchoonvader door 't houwelyk met myn dochter?*

Ongoſſchio uitte deeze reden niet, of t'elkens ſchooten de tranen langs zyn wangen. Hy had ge-eindigt: wanneer de jonge bruidegom *Fideri* en tweejaarige dochter van *Ongoſſchio* te zamen voor *Taicoſamas* ſterf-bedde verſcheenen, om in den echten ſtaat te worden in-gezeegent, volgens Japanſche gewoonte. Onaangezien de Kaiſar genoegzaam ziel-toogde, ging echter de bruilofts-ſtaatſie met gewoonelyke pracht voort; doch duurde ſlechts een dagh.

Houwelyk tuſſchen Fideri en Ongoſſchioos dochter voltrokken.

Na het gehouden feeſt vorderde *Taicoſama* den eedt van alle Koningen en minder Heeren af. Te zamen zwoeren deeze *Fideries* inhulding op zyn vyftiende jaar, en gehoorzaamheidt aan *Ongoſſchio*, als voogd. En deeze verzegelde zyn eedt met eigen bloed. Maar ten einde *Taicoſama* de be-eedigden te meer mogt verplichten, deelde hy, na ieders ſtaat, onwaerdeerlyke geſchenken uit. De milddadigheidt ging zoo verre, dat zelfs eenige oude dienaars groote rykdommen erlangden. Nevens *Ongoſſchio* zouden vier Ryks-raden het gezagh in handen hebben. En eerlang koos hy by dit getal een vyfde, namentlyk *Aſonodangio*, dien zeer beminde. Deeze zoude 't hoofd zyn der Ryksvergadering. Alle warenze onder eedt verbonden: om *Fideri* ter gezeider tydt de Kaiſarlyke kroon op 't hoofd te zetten: en ondertuſſchen ieder hoveling in zyn tegenwoordige ſtaat te laten: noch geen wetten en ordens te breeken.

Taicoſama vordert den eedt af van de Koningen:

Voorts vermaande hy de Ryks-raden tot onderlinge eendracht, zonder welk geen land-beſtier beſtaan konde. En, op dat de vreedens bandt tuſſchen de Vorſten te naauwer toe-geſtrikt bleef, maakte op zyn doodt-bedde verſcheide houwelyken: zulks de edelſte ſtamhuizen aan elkander eerlang verſwagerden. Hy nam zommiger Koningen dochters voor zyn dochters aan, op dat te gewilliger aan Koninglyke zoonen trouwden.

maakt houwelyken, om alle in vreede te verbinden.

Ook liet hy 't ſlot *Oſacca* rondtom uitleggen: en binnen het zelve veel paleizen bouwen, alwaar de voornaamſte Heeren zich zouden ter neder ſlaan met haar gantſche huisgezinnen. Duizenden arbeiden aan deeze prachtige timmering: en op dat zyn oogh-merk moght bekomen, wilde hy zyn doodt een geruime tydt verzweegen hebben.

Waarom 't slot Osacca uitleit:

Zulks gebood hy uit dusdanige inzicht: namentlyk, alzoo *Japan*, by des Kaisars aflyvigheidt, veel inlandtsche beroerten onderhavigh was: dat ondertusschen het voornoemde slot mogt voltooit worden: ten einde de Koningen verre uit haar landt, en by gevolg magteloos, aldaar gelyk in een val geslooten bleeven, ter tydt de Ryks-raad op vaste voet stondt.

Ondertusschen had *Taicosama* voor lang zorge gedragen om hem zelf onsterfelyk te maken. By zyn leven deed hy een tempel bouwen, die gerekent werd onder de kostelykste van *Japan*. Binnen de zelve plaatste hy een konstig goudt beeldt, 't geen hem volkomen uitdrukte. Dit stondt op een marmer verheven graf; de zark zoude 't lyk besluiten, zonder dat het verbrandt wierdt; want zulks begeerde hy op het doodt-bedde, hoewel dit tegen de gemeine gewoonte van *de Japanders* aanliep. Toen voor hout-hakker diende, droeg hy de naam *Toquixiro*: zedert *Faxiba*; en eindelyk, ten Kaisarlyke top gevorderd zynde, *Taicosama*.

wil na zyn doodt voor een godt geeert wezen:

Doch wanneer zyn levens einde naderde, wilde hy tot een *Came*, dat zoo veel is als een opper-godt, na zyn dood verkooren wezen; en *Xin Fachiman*, dat is een nieuwe oorlogs-godt, wegens doorluchtige kryghs-daden, genaamt zyn: terwyl op een vlok-bedde, met zyde Japansche dekens gedekt, pynelyk en ten been toe uitgeteert, neder leide.

Hy leefde voorts zich zelfs in de weg.

word verplaatst in een hooge kamer:

Wilde na 't hooghste vertrek in het slot *Fissima* verplaatst wezen: om geruster te mogen sterven. Weshalven afscheidt neemt van alle Vorsten, als ook van zyn zoon *Fideri*: hem vermaanende voortaan *Ongosschio* vader te noemen, en vaderlyk ontzagh toe te dragen, als aan wiens voogdy nu overgelevert was. Weinige edel-luiden zouden voorts op de kamer passen: en d'artzen nooit van het bedde wyken, of misschien noch eenige genees-middelen konden bedenken.

hier uit ontstondt groot gekerm:

Op dit afscheidt volghde een naar gekerm van alle de hovelingen; want het nu geschapen stondt, dat haar Kaisar, van welke ieder zyn verheffing verwachte, na deezen niet meer levendig zien zouden. 't Gekryt klonk zoo wydruftig, dat zelf buiten het slot, welkers poorten sterk bezet waren, gehoort wierd: zulks het terstondt onder de man quam, dat *Taicosama* den geest had gegeven.

zyn ... onder volk ... spreid ... wekt ... ren:

't Gerucht verspreide zich als een loopend vuur. Weshalven de struikroovers allenthalve te been stapten, en de wegen gantsch onbruikbaar maakten. Hier en daar begonnen veele aan 't muiten te slaan, volgens gewoonte der *Japanders*, wanneer de Kaisar aflyvigh wordt: niet ongelyk de Roomsche uitgelatenheit, terwyl de Kardinalen over de verkiezing van een nieuwe Paus beraadslagen. Byzonderlyk was d'opstandt des volks geweldig binnen *Osacca*, *Miaco* en *Fissima*: zulks de Ryks-raden zich te zwak bevonden om het oproers vuur te konnen dempen. Het graauw wierdt te meer gestyft in hun gevoelen van *Taicosamas* doodt; dewyl de Ryks-raden de sterkten rondtom *Fissima* met nieuwe bezettelingen styfden: en aller wegen kryghs-volk aannamen.

hoe ... den ... onw... acht ... zyn...

Tien dagen lang wierdt *Taicosamas* overlyden by ieder geloofT. Doch hy, immiddels weinigh beter geworden, ontbood twee Ryks-raden: vaerdigdze af na *Osacca*, met last om de volbouw van 't slot aldaar met alle moogelyke vlyt voort te zetten. Voorts vereerde hy aan de Vorsten, die uit *Fissima* derwaards zouden verhuizen, voor reiskosten ettelyke zakken rys, en genoegzaam geldt. Aan d'uiterste omtrek der gezeide sterkte, welke uit maakt drie mylen, werkten duizenden arbeiders, die alle rykelyk betaalt wierden by ieder dagh.

Wo... gebo... 't slo... ca...

Binnen den omtrek stonden meer als zeventien duizend huizen van koop-luiden en allerhande ambachts-gezellen, welke binnen drie dagen onder de voet lagen. Ieder moest den afbreuk in vier en twintigh uuren op-ruimen tot een vlakke grondt, op verbeurte van goederen. Vorders wierdt haar een ruim veldt aangeweezen, alwaar nieuwe gebouwen moghten stichten, volgens de bakens, rechter straaten by rooi-meesters afgestooken. Die traag timmerde zoude grond en opstal verliezen. En niemandt moght een huis

huis zetten, 't en zy een vierkant hoog. 't Werk dieshalven ging by nacht en dag voort: zulks eerlang een ſtadt en ſlot haar ſchielyk opdeeden. Deeze timmering nam het verſpreide gerucht van *Taicoſamas* dood meer en meer weg: alzoo ieder licht bevroeden konde, dat de Ryks-raaden zulk een werk niet zouden ter hand ſlaan.

Ondertuſſchen den derde en vierde van herfſt-maandt ſcheen *Taicoſama* een weinig te bekoomen: was zedert geduurigh bezigh met het vaſt-ſtellen des Kaiſarryks op zyn minder-jarige zoon *Fideri*, door houwelyken te koppelen tuſſchen de voornaamſte Japanſche ſtam-huizen, en door nieuwe eeden, den Koningen zwaarder en zwaarder t'ellekens afgevordert. Maar den vyfden des herfſt-maands verhief de ziekte diermaaten, dat de poorten ſterker bezet wierden, ten einde het gerucht van 's Kaiſars dood niet onder de man mogt geraaken, wanneer ſtierf. Het quaad nam zedert hand over hand aan, tot den veertienden dagh der gezeide maandt: wanneer een geruime tydt buiten blyk van leven lagh, en by alle kamer-bewaarders dood geoordeelt wiert. Eindelyk quam hy diep verzuchtende wederom tot zich zelf; maar verloor na weinig uuren 't verſtand: weshalven begonde te raaskallen; en niet anders dan zinnelooze redenen voort te brengen: uit welke nochtans gevat wierd, dat hem de vaſt-ſtelling van *Fideri* in het Kaiſarryk in 't hoofd maalde. En zulks herhaalde hy geduurigh tot den laatſten levens ſnik toe: welke gaf op 't jaar vyftien honderd acht en negentigh, den zeſtiende van herfſt-maand, oud vier en zeſtig jaar, na een vyftienjarige opper-beſtiering, gevolgt op *Nobunanga*, voor *Miaco* afgemaakt door den Prinſe *Aquechi*.

Deeze, moedig door bevochte zegen, dong na de kroon; maar, by een arbeider verraderlyk omgebragt, ruimde plaats voor *Taicoſama*: dewelke zich wonder wiſt te dienen van zulk een gelegentheit. *Nobunanga* had drie zoonen. De oudſte, *Voxequixama*, verloor nevens zyn vader de veld-ſlagh en 't leven. De tweede, *Oxiacen Fongedono*, was zinnen-byſter. Voor de jongſte, oud drie jaar, nam *Taicoſama* 't werk op: in ſchyn als of uit kracht van voogdyſchap, by minder-jarigheit des wettigen Kaiſars, ten throon ſtapte. Hy kreeg voorts ſmaak in 't opper-bewind: en binnen korte tydt zoo veel magts aan de handt, dat *Nobunangas* zoon zich moeſt te vreden houden met het koningryk *Mino*: en 't recht op de Japanſche kroon afſtaan.

Taicoſamas dood word ſtil gehouden.

Ondertuſſchen heelden *Ongoſſchio* en de Ryks-raden des Kaiſars overlyden: ja verbonden alle mede-wuſtige onder duuren eedt, geenſints te reppen van *Taicoſamaas* dood. Een hoveling, die het onbedachtzaam echter uit de mond viel, wierdt aan een kruis geſpykert. Zulk een ſtraf veroorzaakte, dat alle hier 't ſtil-ſwygen toe deeden. Eerlang nochtans geraakte 't geheim ruchtbaar: en de Ryks-raden met *Ongoſſchio* over hoop: welkers toelegh op 't Kaiſarryk ieder in 't oog kreegh. De Ryks-raden dan ſtaken alder-eerſt de ooren tegen hem op: en bragten de zaak zoo verre, dat *Ongoſſchio*, van voogdyſchap over *Fideri* ontbloot, na zyn acht Koningryken, onder de benaaming *Quanto* begreepen, verſtoof. De vyf Raden vonden de laſt des Ryks diervoegen zwaar, dat vier andere voornaame Vorſten tot zich verkoozen. Aldus geſtyft ſcheenen min te vreezen voor *Ongoſſchio*: hoewel hy inmiddels niet ſtil zat.

Ongoſſchio en de ryks-raden raken over hoop.

Japanders veranderen dikwils haar naamen.

Het is de gewoonte by *de Japanders*, dat doorluchtige perſonaadjen by byzondere voorvallen haar naam veranderen, hoewel doorgaans verſcheide toenaamen voeren. Alzoo wordt *Ongoſſchio* ook geheeten *Jyavaſu* en *Gieiaſu*; doch hy verwierp de driederhande benaamingen, verwiſſelende de zelve met *Daifuſama*: welke wy dan insgelyks in de vordere vertelling zullen behouden.

Taicoſama word een godt gemaakt.

Men was noch bezig in 't vergoden van *Taicoſama*. De tempel en afbeeldzel ſtondt bereeds: 't lyk moeſt in de gemetzelde kelder, met prachtige lykſtaatſie, ter aerde beſteldt: en *Taicoſamas* naam verandert in *Xin Fachiman*.

Duſdanige naam-wiſſeling, als menſchen onder het getal der goden gebragt worden, was eertyds zeer gemein

by *Grieken* en *Romainen.* Alzoo wierd *Romulus* geheeten *Quirinus : Juno*, *Matuta: Leucothea*, *Albunea: Melicerta*, *Palæmon : Leda*, *Nemeſis: Circe*, *Marica : Nerſilia*, *Hora: Rhea*, moeder der goden : *Idæda*, *Dindymeda : Philena*, *Peſſinuntia: Cybele*, *Berecynthia.*

Voorts Vorſten, wegens heldenſtukken, te vergoden, is op *Japan* niet eerſt verzonnen. Deeze gewoonte die greep bereeds voor meer als twee duizend jaren ſtand. 't Getuigenis des oudvaders *Lactantius Firmianus* komt hier te paſſe: *Dewelke die onervarene en dwaaze goden noemen en aanbidden, niemandt is zoo onbedachtzaam, dat niet verſtaan zoude, menſchen geweeſt te zyn. Hoe, zal iemand zeggen, wierdenze gelooft goden te wezen? Namentlyk, om dat het de grootſte en machtigſte Koningen waren: zyn ten geheugenis ingewyd om verdienſten van haar dapperheden, of giften of gevondene konſten, ter oorzaak bemind wierden by die over welke heerſchten.*

Lactant. lib. 1. de Falſ. Relig. c. 5.

En *Auguſtyn: Ook zelf de groote goden, welke Cicero onder bedekte benamingen ſchynt aan te raken, Jupiter, Juno, Saturnus, Vulcanus, Veſta en verſcheide andere, die Varro tracht te brengen tot de deelen des weerelds of hoofdt-ſtoffen, worden bevonden menſchen geweeſt te zyn.*

Auguſt. de Civit. Dei. l. 8. c. 5.

Hier komt by de Griekſche ſchryver *Diodorus Siculus : Cajus Julius Cæſar, is, wegens zyn oorlogs-daden, godt genaamt.* Zyn ſtaat-volger *Auguſtus* ruimde hem plaats op boven de ſterren. Hier af zingt aldus de Latynſche dichter *Marcus Manilius.* De vaerzen luiden, in 't Nederduits vertaalt, aldus:

Diodor. Sic. lib. 1. Hiſt.

Hy zelf nu goden maakt: en zend een godheit groot
Na 't ſtarren hoogh gewemel:
En alzoo groeid de hemel,
Terwyl het Roomſche Ryk zakt in Auguſtus ſchoot.

Manil. Aſtron. l. 4.

Plinius, in zyn lof-vertoogh, uitgeſprooken voor de Kaiſar *Trajanus*, *heeft zyn voorzaat Auguſtus den hemel toegewyd; maar op dat hy een achtbare godtheit derwaarts zoude invoeren: Nero vergode Claudius; maar om hem te beſpotten: Titus maakte Veſpaſiaan tot een godt, en Domitiaan Titus; doch Titus op dat hy zoude ſchynen den zoon van een godt, en deeze een broeder. Gy hebt u vader Nerva boven de ſtarren opgetilt.*

Plinius Panegyr.

Vorders was het gemein by *de Grieken*, geſtorvene menſchen voor onſterfelyke goden godtsdienſtigh te eeren. Alzoo eerden *de Lacedemoniers Agamemnon*, opperſte gezagh-hebber in het tien-jarig beleg voor *Troyen:* en nevens hem zyn broeder *Menelaus*, *Spartaanſche Koning. d' Arcadiers* baden *Ariſtæus* aan, ter oorzaak alder-eerſt leerde, hoe verſtorvene bykorven, uit ſtinkende krengen, met nieuwe ſwermen konnen gevult worden.

By de gemee menſ tot g te m

Veel wonderlyker is eertyds *Pſaphon* by *de Libyers*, gelyk *Arſenius Monembaſienſis* getuigt, voor een godt aangenomen. Deeze was een menſch van ſlechten ſtaat; doch die byzondere kennis had, om vogelen te leeren klappen. Hier ſteld hy konſt te werk: leert ettelyke na te bootzen de woorden *Pſaphon is godt.* Als nu aan deeze taal gewend waren, lietze d'een voor d'ander na vliegen. Nu en dan hoorde d'een en ander dit geluit door de lucht. 't Gerucht verſpreide te mets verder en verder: zulks groote meenighten van alle kanten t'zamen vloeiden, om de ſpraak der vogelen, *Pſaphon is godt*, te hooren. En *Pſaphon* ſliep op dit werk niet: als die onvermoeiden arbeid te koſt leide, om 't gevogelt aan zulk zeggen te gewennen, en dan te laten vliegen. De veldt-overſte *der Carthaginienſers Hanno* was achter dit geheim geraakt. Weshalven de zelve konſt te werk leit, ten einde 't zelve oogmerk bereikte, namentlyk, 't gevoelen van een verſierde goddelykheit te verſpreiden. Maar hy, gelyk *Ælianus* getuigt, had vruchteloos gearbeit omtrent zyn vogelen: als dewelke, niet vaſt genoeg onderwezen, in plaats van uit te roepen, *Hanno is godt*, haar gewoonelyke zang in de lucht niet vergaten.

Mon Apo

Voge kent

Ælia l. 14.

De Argivers hielden *Perſeus* voor haar godt, wegens verrichte heldenſtukken. *Epidaurus* eerde *Æſculapius*, ter oorzaak veele geheimeniſſen in de genees-konſt hadt uitgevonden.

Op

Op haar voetstappen volghde eerlang gantsch *Griekenland*, en eindelyk ook *de Romainen*, die hem een tempel bouwden buiten *Romen*.

d'Athenienfers dienden de waarzegger *Amphilochus:* wiens kerk, gelyk *Livius* verhaald, zeer oud, met fonteinen en beeken besproeid, lustigh om aanzien was. Voorts wierden de meeste Koningen *der Athenienfers*, de eene wegens deeze, d'andere wegens andere oorzaaken, onder 't getal der goden gebraght. Alzoo ruimdenze plaats in den hemel op voor *Triptolemus*, dewyl bedacht het ploegen en zaaijen: voor *Erichthonius*, dewyl de wagens met vier paerden verzon. *Erechteus* geraakte met zyn dochters boven de starren, dewyl de vader 't Delphische duivel-spraak gehoorzaamde: voorzeggende de zegen aan *d'Athenienfers* tegen *de Thracier Eumolphus*, indien de Koning een van zyn dochters opofferde: de dochters nadien gewilligh in 't dorp *Hyacinthus* voor 't vaderland stierven.

Alzoo had *Theseus*, dewyl helddadig gevochten had tegen *Taurus*, veld-heer van *Minos*, koning over *Creta*, een tempel in 't midden van *Athenen*, alwaar des zelfs beenderen wierden aangebeden. De zelve eer geschiede *Codrus*, ter oorzaak tot het leger *der Peloponnesiers* over stapte in bedelaars gewaad, en aldaar moeite zogt tegen de krygs-knechten: zulks doorgrieft wiert, om door zyn dood d'overwinning aan *d'Athenienfers* zyde te brengen: aangezien het Delphische duivel-spraak gezegt had, hoe de *Peloponnesiers* den zegen zouden weg draagen, indien den koning van *d'Athenienfers* niet dooden. *Hierom* ('t zyn *Augustyns* woorden) *hebben d'Athenienfers Codrus, als een godt gedient, door eer van offerhanden*

De Thebaners vierden haar koning *Liber*, dewyl d'eerste aldaar wyn uit druiven parste: en nevens *Liber* des zelfs moeije *Ino* met haar zoon *Melicerte*, dewyl beide van een hooge rotze in zee sprongen. Deeze gewoonte grypt noch standt in *Japan:* alwaar voor santen worden gehouden, die zich voor *Amida*, *Xaca* of eenig ander Japansche afgodt, met zwaar gewigt van steenen behangen, in 't water plotzen, gelyk verhaald is.

Vorders zyn eertyds weinig koningen geweest, byzonderlyk over *Egypten*, *Persien* en *Indien*, die niet, wanneer slechts geen dwingelandy geoefent hadden, of by levende lyven, of ten minsten na haar doodt, goden gemaakt zyn. *Cleo*, pluim-stryker van *Alexander de Groote*, spreekt hier aldus af, by de Latynsche histoorie-schryver *Curtius: De Persianen eeren niet alleen godzaliglyk, maar ook voorzichtig haar koningen onder de goden: want d'achtbaarheidt der heerschappy is de zetel des welstands. Zelfs Hercules en de vader Bacchus zyn niet eer tot goden ingehult, voor datze de nyd der medelevende overwonnen. De nakomelingen nemen even zoo veel aan, als de tegenwoordige eeuw belooft.*

Koningen te vergoden grypt noch tegenwoordig standt onder *de Tatters*. Het vierde gedeelte van *Tattaryen* is *Cataja* of *Kitay*, en deezes hooft-stad *Cambalu*, woon-plaats des grooten *Chams:* alwaar zulk een sterke zyde handel valt, dat nooit een dagh voorby gaat, of meer als duizendt wagenen, met zyde geladen, komen aldaar ter markt. *Kitay* word verdeeld in zeven landschappen, namentlyk, *Camul*, *Engimul*, *Caindu*, *Tendac*, *Thebet*, (hier gaat koraal in plaats van geldt) *Carazan*, vermaard door wonderlyke kraamen, alzoo de man twee en veertigh dagen te bedde leit, wanneer de vrouw een kind haald: en eindelyk *Tanguth*, binnen welk landtschap de boek-drukkonst voor duizendt jaar gebruikelyk is geweest. De Roomsche priester *Joan Gruber*, gelyk *Athanasius Kircherus* in zyn verlicht *China* aanteikent, reisde door *Tanguth:* als wanneer hy by den Koning (*de Tatters* noemen hem *Deva*) vriendelyk onthaaldt, en gelast wierd: de beelteníssen van *Han*, eertydts koning over *Tanguth*, vader van veertien zoonen, wegens uitstekende goetheidt en geoefende gerechtigheit by d'inwoonders aangebeden; als ook *Devaas* beeldt af te maalen: beide staanze tot de schouderen toe op vierkante outaaren. *Han* heeft een zaluwe verwe, een kastanje bruine baard

Golnitz Comp. Georg. l. 2. c. 13.

Mannen leggen in de kraam.

Beelteníssen van de Tatters, Han en Deva, als goden ge-eert.

baard met gryze hairen vermengt, uitpuilende oogen, en een bonte klapmuts op 't hoofd. Doch *Deva*, jeugdig van aangezicht, zonder baard, het hair-hoofdt is kaal by de kamme afgeschooren. Boven beide hangen drie brandende lampen.

Wonderlyke pracht der Romainen in goden te maken.

Doch *de Romainen* maakten wonderlyke toe-stel, wanneer den afgesturvene Kaisars den hemel schonken. Zy bouwden een lyk-vuur tents-gewyze, gepronkt met goudt, elpenbeen en kostelyke schilderyen: boven liep het spits toe, en was drie gebinten hoogh. Op de bovenste zat een arendt. Ieder zoldering lagh gestouwt vol aangenaam reuk-werk. Onder de benedenste zoldering stondt een cierlyke kribbe, bespreid met een zyde bedde en deekens uit goud geborduurt purpur. Boven op lagh het beeld des Kaisars. De raadt, ridderschap en aanzienelykste persoonaadjen droegen de kribbe na het lyk-vuur, niet zonder geheilighde lof-zangen en nederighste eerbiedigheidt. Met averrechtsche toortzen wierd de tente rondom aangestooken. Door de smook en vlam vlogh de arendt steil hemel-waardt: en wierd geoordeeld, de ziel te brengen na de goden: terwyl de vlamme zuiverde alle sterffelyke overblyfzels uit het lichaam. Zedert maakte de raadt een onverbreekelyk besluit, dat de Kaisar voor een godt zoude geeert worden.

Om van *Taicosama*, volgens de vereeuwde gewoonte zoo veeler volkeren, een *Xin Fachiman* of oorloghsgodt te maaken, door dien zulks zyn uiterste wille mede braght, waren de Ryks-raaden en *Daifusama* bezigh, wanneer terstondt onderling verdeeldt wierden. De Ryks-raaden maakten zich sterk met vier andere tot haar getal te kiezen: *Daifusama* daar-en-tegen vertrok na *Quanto*, volgens 't geen even te vooren verhaald is. 't Geschil scheen niet beslecht te konnen worden als door de wapenen. Beide de par-

partyen brengen alle moogelyke maght ter been.

De Ryks-raden leiden enkelyk toe, om de wegen na *Miaco* te stoppen: en vergaderden veel krygs-volk in *Isci* en *Mino*, twee Koningryken, grenzende aan *Voari*: ten einde dat Ryk *Daifusama* ontweldighden, gelykze dan bereedts drie sterke plaatzen in *Mino* bemaghtigt hadden. Alhier lagh ook het onwinbare slot *Guifu*: waar over *Ciunangodono*, een jongeling oud twee en twintigh jaren, het opperste gezagh uit naam der Ryks-raden voerde. Deeze had bericht hoe *Gibunoscio* zeven duizend soldaten by de hand had, en alle uuren een merkelyk aan-tal hulp-benden van de Ryks-raden verwachte; met welke t'zaam-gedromde magt in *Voari* meinde in te vallen: en *Daifusamas* heir aldaar onder d'oogen te trekken.

Doch terwyl de Ryks-raden, welker beraadtslagingen zeer langzaam voort gingen, zammelden, rukt *Daifusama* met meer als twintig duizend man in aller yl na *Guifu*. Voor 't slot verhief zich een hooge berg: achter welke de meeste magt in hinder-lage leit. Zeven honderdt trekken dicht onder *Guifu*, en trotzen de bezettelingen. *Ciunangodono*, vol bruske moed, spat ter sterkte uit tegen de vyandt: die, na eenige tegenweer, te mets meer en meer voetslaakte. Eerlang vervalt *Ciunangodono* in 't midden der gestelde achter-hoede. De bezetting, te zwak tegen zulk een menighte, deinst te rugge slot-waard; doch zoo vinnig hing haar de vyandt op den rugge, dat gelykelyk met de vluchtende tot de sterkte in drong. Hier ging het op een hakken en kerven. 't Zwaerdt verschoonde niemand. Ter naauwer nood bergde zich *Ciunangodono* op de tooren des slots met eenige weinige. Geen genoegzame tegenweer konde hy hier uit doen: weshalven zich op genade en ongenade moest overgeven.

De overwinnaar voerde den gevangen slot-voogdt na de sterkte *Voari*: leide zwaare bezetting binnen *Guifu*: en spatte met het zeeghaftig heir na *Gibunoscio*. Onderweeg vervallen twee duizend krygs-knechten onder *Daifusamas* volk, en zedert noch duizend alle diervoegen neder gehakt, dat niemandt de tyding der nederlaag aan *Gibunoscio* bragt. *Daifusama slaat drie duizendt man:*

Terwyl de dingen op dusdanige draf schokten, bragten de Koning van *Sassuma*, en *Augustyn Tzunocamindono*, eenige kryghs-maght voor *Gibunoscio* aan. Deeze, zoo haast *Daifusama* ontdekten, trekken haar volk by een: en slaan zich neder langs d'oever der stroom *Jocatangauwa*, om hem den overtogt te beletten. *Daifusama* zagh van over de vloet, uit de vaendels, de nieuw aangekomen hulp-benden, onder twee strydbare Veldt-heeren: weshalven aan d'ander zyde des strooms blyft zitten: te meer, alzoo voor hinder-lagen beducht stondt; want hy niet konde bevroeden, hoe anderssints *Gibunoscio* met zoo weinigh maght standt hield, tegen zyn heir, ruim eens zoo sterk. *word gestuit.*

Terwyl de legers wederzydts bleven leggen: ieder loerende, om den ander eenig voordeel af te zien, zaten de partyen in andere Koningryken niet stil; want geheel *Japan* lagh nu over hoop. In 't Ryk *Bungo* kreeg *Quambioiendono* zeker bericht uit *Daifusamas* leger, door een afgevaerdighde te water, van zyn zoon *Cainocamo*, wegens de zegenen by *Daifusama* bevochten. Hy dan, hier door gemoedight, valt met acht duizend man *Franciscus* op 't lyf. Deeze zoon des overleden Konings van *Bungo* had lang in hechtenis gezeten, door *Taicosamas* last, binnen *Miaco*; doch wierdt nu by de Ryks-raden ontslaakt, en met vier duizend man na *Bungo* afgeschikt: op hoope dat d'onderdanen hem, als zynde haar wettelyk Koning, moghten toevallen tegen *Quambioiendono*. Doch 't werk viel geheel anders uit; want *Franciscus* hadt naauwelyks de voet op het landt, of wierdt geslagen en gevangen, niet bestendig tegen een heir-leger twee maal zoo sterk als het zyne. Binnen weinigh dagen is door deeze nederlaag het gantsche Ryk *Bungo* voor *Daifusama* verzekert. *Quambioiendono neemt Bungo in voor Daifusama: slaat Franciscus.*

De Ryks-raden kreegen allenthalven de slagh-boegh tegen. Het Koningryk *Fingo* stondt onder twee Heeren: de

Canzviedono bemaghtight Fingo.

eene helft bezat *Canzviedono*, d'andere helft *Augustyn Tzunocamindono*: de eerste volgde de party van *Daifusama*, de tweede die der Ryks-raden. Hy lag toenmaals gestrekt langs de stroom *Jocatangauwa* tegen *Daifusama*; wanneer *Canzviedono* in zyn landt in-valt: alles te vuur en zwaerdt verwoest: en de voornaamste vestinge *Uto* sterk belegerd.

Scheuring onder de Ryks-raden:

Vorders ontstondt een groote scheuring tusschen de Heeren der negen Ryken, onder een benaaming *Scimo* geheeten. Zommige verklaarden zich voor de Ryks-raden: andere voor *Daifusama*: andere hielden zich onpartydig. De Vorsten *Arimandono* en *Omurandono* hadden eerst met de Ryks-raden aangespannen; doch, door de zelve gelast werdende haar kryghs-maght nader aan *Miaco* te voeren, koozen de zyde van *Daifusama*. De Ryks-raden hadden verscheide legers over *Japan* verspreid, tegen deeze en die Koning, dewelke hier en daar *Daifusama* toeviel. Doch nadien de zaken zoo merkelyk aan alle kanten over stuur liepen, vonden de zelve geraadzaam haar geheele magt by een te rukken: en aan een veldt-slag het belang des gantschen werks te wagen. Zy stelden de verzamel-plaats in 't Ryk *Mino*. Herwaards quamen binnen weinigh tydts by een omtrent tachentigh duizendt kryghs-knechten: een genoegzame magt, om *Daifusama* binnen weinigh uuren te dempen, dewyl die naauwelyks dartigh duizendt soldaten had. Schandigh verknoeiden de Ryks-raden, door langduurige beraadslagingen tusschen verschillende hoofden, den gantschen handel. Dartigh dagen lang reptenze zich niet, om den zwakken vyand te bestooken: dewelke immiddels hem zelf diende van zulk onverstand: want hy schikt zyn zoon af met een gedeelte des heirs tegen *Cangueraso*: en 't overige voerd hy na *Oari*, alwaar voorts uit *Mino* en andere gewesten diervoegen gestyfd wierd, dat nu vyftigh duizendt kryghs-knechten konde uitmaken. Met deeze maght trekt hy de Ryks-raden onder d'oogen.

trekken haar legers by een:

haar schandig verzuim.

Naauwelyks ging de strydt aan, of *Ciunangodono*, neve van *Taicosamas* wyf, (door welke het Ryk *Cicugen* bequam, gelost uit de hechtenis binnen *Voari*, alwaar gezet wierdt, toen hy het slot *Guifu* quyt raakte) liep met zyn onder-hebbende benden tot *Daifusama* over. Hem volgden drie andere Vorsten, die der Ryks-raden voortogt vinnigh aantroffen. Hier uit ontstondt in haar leger een gemeine kreet, *verraadt, verraadt*: en te gelyk een ongemeine ontsteltenis. De hopmannen wisten haar volk by geen orde te houden: zommige droopen van hunne vaendels af: andere stieten elkander onder de voet. De voor-hoede, in de eerste gelederen neder-gesabelt, drong tommelings tegen de middel-troepen in: dewelke zeer haast wanschikter orde door elkander zwierden. *Morindono* zwenkte, zonder slag of stoot te doen, met de slinker vleugel ter zyden af; en ontbloote het vordere gros voor *Daifusama*. d'Achter-tocht koos 't hazenpadt. Binnen weinigh uuren was het gantsche werk beschikt. Zulks het heir sneuvelde of door 's vyandts zwaerdt, of door eigen-moord: weinige ontsnapten: het minste getal quam levendigh in *Daifusamas* handen, onder welke *Gibunoscio* en *Augustyn Tzunocamindono*. De eerste bekende, hoe hy door slaauwhartigheit zich zelf den buik niet op sneedt: d'andere, ter oorzaak de Christelyke godts-dienst met dusdanige eigen doodt-slagh geensints over een quam. Andersints de meeste vluchtelingen, die de snee der sabels ontdooken, sneeden haar zelf den buik aan stukken.

Daifusama sliep geensints op zulk een zegen. 't Veldt lag met ruim zestig duizendt lyken bezaaidt. Wie zoude vordere tegenstandt doen? In een ren van overwinning loopt hy de sterkten in *Nino* af; en rukt voorts het zeeghaftig heir na 't Koningryk *Omi*. Alhier lag het vaste slot *Savoiama*, toebehoorende aan *Gibunoscio*, wiens broeder toenmaals voor slot-voogd daar binnen was. Deeze, verkundschapt van de nederlaagh en aankomst der zeegepralende *Daifusama*, zagh geen kans om zulk een vyandt af te keeren. Hy neemt dan een heillooze opzet: namentlyk, liever wreed te wezen tegen hem

hem zelf en de zyne, dan beide te verdeedigen, met manhafte moed, tegen wreede bestormers. Doch dusdaanige bloodhartige verwoedheit verdient, niet zonder verkeerdt oordeel *der Japanders*, de naam van heldt-daadige dapperheit. De slot-vooghd dan, ziende *Daifusamas* voortogt, deeld alle schatten onder de bezettelingen uit, om haar met de zelve weg te pakken: vermoord *Gibunoscioos* gemaalinne en eigen kinderen: tarnt zich eindelyk den buik op: en plotst doodelyk gewond ter aerde. En op dat voor *Daifusama* de sterkte *Savojama* onbruikbaar mogt zyn, stak hy de vesting by alle hoeken aan brand: zulks bereeds in koolen lag, en zoo veel adelyke lyken onder haar gloeijende assche verberghde, eer *Daifusama* te voorschyn quam.

En deeze liet het verbrande *Savojama* leggen, om geen tydt te spillen. Want dewyl *Morindono* den slinker vleugel heels huids had afgebragt van de voornoemde nederlaag: en zedert uit zyn negen Koningryken nieuwe magt vergadert, tot veertigh duizend man: zagh hy hier noch een duistere wolk, die lichtelyk zwaar onweder onverwagt konde baren. Men konde weinig staat maken op den oorlog, als welkers uitkomsten gemeinelyk twyfelachtig liepen. Doch kleine toeval stondt vaak den overwinnaar in de ren der zegenen diervoegen te stuiten, dat achter over plotste.

En 't geen *Daifusama* meest bekommerde, behalven *Morindonoos* krygsvolk, was 't slot *Osacca*, welker gelyk *Japan* niet aanschouwde. Zulks aldaar het grootste heir alle krachten verspillen zoude, wanneer eenighsints van volk, voorraad en oorloghs-behoeften geen gebrek had. Hier by quam een derde zwaarigheit: dewyl *Morindono* binnen deeze sterkte in zyn hand hield de schatten van het Japansche Ryk, aller Koningen gyselaars, ook die het met *Daifusama* hielden, en *Fideri* zelfs, zoon van *Taicosama*. Voorts lagh binnen het slot zoo veel lyfs- en kryghsbehoeften, dat de bezettelingen zonder de minste mangel een beleg verduuren mogten voor veele jaren.

Onaangezien dit alles verstuift *Morindono*: geeft de sterkte ten besten, zonder eenige beding-punten of vreedens-voorwaarden voor te slaan: verschuilt zich, als zinnen-byster, in zyn kostelyk paleis buiten *Osacca*, daar ten minsten de hertred konde nemen na eigen Koningryken: en steldt hem zelfs ter bescheidenheidt des vyandts, van wiens barmhertigheit nochtans weinig konde hoopen.

Verwyfdheit van Morindono.

Het scheen *Daifusama* ongelooflyk, dat zoo licht meester van een sterkte wierd, welke anderſints hem de voet dwars konde zetten, om nooit te bereiken 't doel-wit, waar op ooghde. Alles was met dit slot in zyn magt vervallen: alle Japansche gyselaars en schatten, zelfs *Fideri*, met welk nu leven mogt na eigen goet-dunken. Wie zoude elders kikken, die hem nu uit de Kaisarlyke zetel lichte? Om *Fideri* aan kant te helpen, en door zyn dood plaats te ruimen op *Taicosamas* throon, konde met kleine moeite beschikt werden. Weinig vrees had hy voor *Canguerasо*, welke op d'uiterste grenzen van *Quanto* noch in de wapenen stond voor de Ryks-raden: gelyk ook de Koning over *Sassuma*: hoewel anderſints een dapper oorlogs-man, gelyk hier af duidelyke proeven toonde in de laatste veld-slag; want stond pal tegen alle indruk, hoewel het heir rondom geslagen was. Toen alle hoop ten einde liep, om de slagh-orde te herstellen, bood hy nochtans geensints den vyand de rugge, maar de punt des sabels: spatte met zestig man zoo brusk tegen d'overwinnaars in, dat door het midden plaats ruimde: en uit de vlucht tot *Osacca* vyf honderd man, weinig uuren voor *Daifusama*, aanbragt: met welke moedig te scheep stapte, en na *Sassuma*, anderhalf honderdt myl van *Osacca* gelegen, t'zeil ging. Alhier maakt hy zich sterk, en schynt *Daifusama* geensints t'ontzien.

Daifusama krygt het slot Osacca in:

en hier mede geheel Japan.

Dapperheit des Konings van Sassuma.

Doch deeze spaarde het leven des verwyfde *Morindono*, uit zyn schuilhoek te voorschyn gehaaldt: ontnam hem van negen Koningryken, zeven, vol ryke zilver-mynen. Zulks hy, behalven zyn acht Ryken *Quanto*, en zeven van *Morindono*, ook alle de landtschappen onder de knie heeft, welke *Taicosama* bezat.

Daifusama spaart Morindono.

En hoewel *Ciunangodono* in de beruchte veld-ſlag, op 't jaar zeſtien honderd voorgevallen tuſſchen de Ryks-raden en *Daifuſama*, als gezeit is, tot *Daifuſama* over liep, en hem genoegzaam d'overwinning aldus in den ſchoot bragt: heeft hy echter den overlooper de minſte dank geweeten. In het tegendeel beroofd hem van 't Koningryk *Cicugen:* band hem binnen het klooſter *Coja*, der doorluchtiger perſoonaadjen gevangen-huis, onder het opzicht des hooghſte gezagh-hebbers over *de Bonſii Mocuſico*, by welke *Quabacondono* voor drie jaar een rampzalige herbergh vond. Nevens *Ciunangodono* wierden voorts alle edel-luiden en leen-mannen van 't Ryk *Cicugen*, volgens de Japanſche gewoonte, met wyf en kinderen, naakt en bloot op den dyk gezet.

Het ſlot Uto verdeedight zich dapper.

Terwyl *Daifuſama* aldus over al de meeſter ſpeelde, ſtiet nochtans *Canzviedono*, in 't gedeelte van *Fingo*, gehoorigh onder *Auguſtyn Tzunocamindono*, dapper 't hoofd voor de veſtinge *Uto*. Alle geweld was geſpilt. De bezetting droeg haar ongemein manhaftig. De ſtormen met groot verlies afgeſlagen: de uitvallen verzwakten dagelyks de beleggers. Zulks by de belegerde onwrikbare moed bleef. *Canzviedono* trachte door alle wegen haar bekend te maken, hoe 't leger der Ryksraden verſlagen: 't ſlot *Oſacca* ingenomen: *Daifuſama* over al zeege-praalende: en zelfs haar Heer *Auguſtyn Tzunocamindono*, voor welken helddadig vochten, met de dood geſtraft was. Doch de bezettelingen hadden in 't begin des belegs elkander op lyf-ſtraf geſwooren, geen brieven of boodtſchappen uit 's vyandts leger t'ontfangen. Weshalven, volgens onderling verdrag, alle pylen met beſchreeven papier omwonden, aanſtonds, zonder te leezen, in het vuur wierpen. Bedraaid ſtondt *Canzviedono* in zulk een beleg: als die noch eerlyk noch veiligh konde opbreeken. Geweld en liſt liepen dus lang te loor. Hy neemt dan eindelyk *de Jeſuiten* in den arm, (gelyk zulks betuigt de Jeſuit *Valentyn Carvaglio*, ſchryvende uit *Nangeſaque*, den vyf en twintighſte van ſprokkel-maandt des jaars zeſtien honderd en een, aan *Claudius Aquaviva*, opper-hoofd over 't Jeſuitiſche Gezelſchap.) Aan deeze dan gaan brieven af na *Nangeſaque*, inhoudende: *Dewyl den weereldt over bekendt ſtond de nederlaagh van Daifuſamas weder-partyders en Tzunocamidonoos dood: 't geen den bezetting binnen Uto niet konde worden bekendt gemaakt: door welke onkunde hardnekkigh haar verdeedigde, even of de zaak der Ryks-raden niet t'eenemaal in verloop was, en haar Koning dood: zoo wil ik dat gy een Jeſuit herwaards in myn leger afzend, die den bezettelingen, waar onder vyf Jeſuiten zich bevinden, den tegenwoordigen toeſtand ontvouwe. Indien gehoorzaamden in deezen, zouden haar geenſints dieswegen ontdanken. Anderſints hadden te wachten Daifuſamas ongenade.*

Jeſuiten worden aangezogt om te bevorderen dat Uto word overgegeven:

Maar *de Jeſuiten*, bedremmelt in dusdanige laſt; byzonder wanneer het blad eens omſloeg, (gelyk *Japan* zulke verandering van ſtaats-zaaken meermaals onderworpen is) zochten 't verzoek beleefdelyk van den hals te ſchuiven. Zy waren geeſtelyke perſonaadjen, die 't padt hemelwaardt aanwezen. Aerdſche verrichtingen lagen beneden haar doelwit. Bezonder verſtonden zich alderminſt op 't bloedigh oorlogs-werk. Wanneer zulks ter hand ſloegen, zouden by rechtzinnige andere ſchynen, als behoorden te wezen.

Canzviedono nam de verontſchuldiging geenſints aan: hy dreigde den vyf *Jeſuiten* binnen *Uto* te dooden: en voorts alle andere over *Japan*, als *Daifuſamas* vyanden, te bannen. De bezetting dan word eindelyk van alles verkundſchapt: weshalven geraadzaamſt, dewyl alleen niet vermoght tegen de gantſche maght van *Japan*, een goed verdrag te bedingen. *Canzviedono*, in het belegh ten einde adem afgeſlooft, liet zich haaſt vinden.

Uto dan gaat over: en eerlang ook, na zulk voorbeeld, 't ſlot *Giateuſciro:* waar over *Mimazaca*, boezem-vriend van *Tzunocamindono*, opper-gezaghhebber ſtond. Deeze had nu zeeker bericht, hoe zyn Koning door *Daifuſama* aan kant geholpen was. *Voor wien vocht hy nu langer? Alle hoop des ontzets bleef t'eenemaal afgeſneeden. Wat*

konde

konde hy verrichten, daar nergens iemandt gevonden wierd, die tegen Daifuſama in wapenen ſtondt, als de Koning van Saſſuma; doch ſtyf anderhalf honderd myl over zee van Giateuſciro afgelegen. Het was dan geraadzaamſt de ſterkte aan *Canzviedono*, op voordeelige beding-punten, te leveren. En hy quam hier in over een: dat nevens vyftien honderdt man te ſcheep moght vertrekken na een haven van *Saſſuma.* Zedert bemaghtighde *Canzviedono* het ſlot *Gianava:* en met deeze zegen zakte het gantſche Koningryk *Fingo*, welkers helft hy te vooren bezat, in zyn ſchoot.

Daifuſama had nu *Japan* genoegzaam onder de knie; doch woede niet na de bevochte zegen, gelyk anderſints *de Japanders* voor een gewoonte hebben: namentlyk, haar overwinningen te bezoedelen met ſchrikkelyk moorden, zonder iemandt te verſchoonen; als ook door verwoeſten van dorpen, ſterkten en ſteden. Zulke wreede voetſtappen des oorlogs komen doorgaans voor; want noch huiden ten dage byna ontelbare plaatzen, of geheel over hoop geſmeeten, of op de helft verminderdt, uit haar neder-geſtorte of verbrande huizen, poorten, wallen en kerken, wegens onmededoogende verniel-allen, by kryghs overlaſt, deerlyk klagen. *Daifuſama* evenwel ging een zachter wegh omtrent zyn gevangene vyanden, welke hy uit de veldt-ſlagh tegen de Ryks-raden ten lyve had behouden.

Alleenlyk op drie der aanzienelykſte perſoonaadjen brak hy zyne verbolgenheit. Onderwylen dat andere verſchoonde, zoo doemde hy ten ſchandelyken doodt *Gibunoſcio*, Koning van *Omi*, die het leger der Ryks-raden tegen hem voerde; *Tzunocamindono*, Koning over de helft van *Fingo;* en *Ancocugio*, wien *Morindono* ten raadsman gebruikt had: deeze, by *Cainocamio* gevangen, wierden eerſt na haar ſtaat onthaald; doch in bewaaring van een wreedt hopman geleverdt, zyn zedert zeer bitter bejegent: en eindelyk ter zwaare hechtenis beſtelt binnen *Oſacca:* alwaar het vonnis des doodts ontfingen. Gezet op magere muilen, wierden door de ſtraaten van *Oſacca* ten ſpot omgevoert. Voorts redenze met karren na *Miaco*, tuſſchen een groot gedrang van menſchen: welker zommige met medelyden ſcheenen ingenoomen te zyn, wegens het droevig ongeval van zulke edele perſoonaadjen: andere verdubbelden d'ellenden, door ſchamper toe-ſnaauwen en bitter uitjouwen. De voorſte reed *Gibunoſcio:* de tweede *Ancocugio:* op d'achterſte karre zat *Tzunocamindono.* Voor ieder karre ſtapte een trompetter, welke luids-keels riep, hoe deeze landt-verraders ten ſchandelyke doodt gedoemt waren, ter oorzaak dat zy afvallige bevonden zyn van den Heere over *Tenſa.*

Dood-vonnis hoe uitgevoert tegen de Koningen Gibunoſcio, Tzunocamindono en Ancocugio.

Tzunocamindono betoonde het minſte bewys niet, dat over duſdanige mishandeling zich eeniger maten ontſtelde. d'Andere maakten groot misbaar: betuigden haar onſchuld: en klaagden wegens vervloekt geweldt. Zy naderden vaſt na de gerichts-plaats, als wanneer ettelyke *Bonſii* voor den dagh ſprongen, om de dood-ſchuldige, niet zonder beſpottelyke dienſt-pleegingen, te wyen, en van alle miſdaden te zuiveren: om in 't ander leven by *Amida* zonder bevlekte ziel te verſchynen. Het ſcheen de veroordeelde eenigzins goet te doen, aldus tot het onſterfelyk leven te vooren geheilight te worden. Alleen *Tzunocamindono* wees *de Bonſii* af: en bekende zich een Chriſten te zyn, wien zulke grouwelen walghde. Op 't ſchavot geſtapt, quam *d'Opper Bonſius*, die niet gewent is uit te gaan, dan als groote perſoonaadjen door beuls handen zullen ſterven. Hy hadt een merkelyke ſleep Japanſche papen by zich: en het geheiligde *Xacas* boek in de handt. Na veel guicheleryen, wanneer *Gibunoſcio* en *Acocugio* aan de dood toewyde, reikte hy het genoemde boek ten kus haar toe. Maar *Tzunocamindono* beſtrafte *d'Opper Bonſius* over duivelery: beleed wederom het Chriſtendom: en haalde uit zyn gordel een zeer konſtig ſchilderytje, vertoonende *Jeſus* en *Maria*, welk de Portugaalſche Koninginne *Catharina*, zuſter van Kaiſar *Karel de vyfde*, door *de Jeſuiten* hem had doen behandigen.

Stoutmoedigheit van Tzunocamindono:

verwerpt der Bonſii wying van de zonden:

kuſt een ſchilderytje met een Jeſus beeldt: word nevens de twee andere onthalſt, en van Jeſuiten begraven.

Dit ſchilderytje vat hy in beide de handen; bekykt het ſterk: ſpreekt ondertuſſchen een gebedt: en ſteldt den hals voor 't beuls zwaerdt bloot. Drie maal hervatte deeze den ſlag, eer het hoofd van 't lichaam ſcheide. Op gelyke wyzen ſneuvelden de twee andere: welker lyken, na de Japanſche wyze, aanſtondts verbrandt wierden. Maar het lichaam van *Tzunocamindono* verkreegen *de Jeſuiten* binnen *Miaco*, in een zyde kleed in-gerold. En deeze begroeven 't met alle dienſt-pleegingen, by de tegenwoordige Roomſche Kerk gebruikelyk.

Hy liet na een zoon, oud twaalf jaren, aan welke *Morindono* nevens zyn dienaars vry-geley gaf, om dicht by *Firoſcima* te woonen. Doch weinig dagen na *Tzunocamindonoos* onthalzing ontbied hy 't kind na *Oſacca*, alwaar toenmaals was. De hellebaardiers die hem afhaalden, bewuſt van *Morindonoos* bloedige toeleg, openbaarden de zelve. Niet min als verſchrikt was 't kind over zulk doodt-vonnis. Hy wenſchte niet na leven. Hy had ook op de wereld niet te beleven, zedert zyn vader door een ſchandige doodt ſneuvelde. Kende een *Chriſtus*, door wiens dood onze dood tot een deure ten hemel was gemaakt. Aldaar zoude hy zyn vader vinden, wanneer dit lichaam quam af te leggen.

Schrikkelyke moord bedreeven aan Tzunocamindonos zoon.

Het kindt quam zoo haaſt niet binnen *Oſacca*, of *Morindono* liet het heimelyk onthalzen: en zond het hoofd aan *Daifuſama*, om een plas-dank te behalen. Doch deeze verfoeide de daad: en zoude ook hier over wraak genoomen hebben, 't en zy *Morindono*, heimelyk gewaarſchouwt zynde wegens dit onbenoegen, zedert uitſtrooide, dat de jonge zich eerſt den buik had opgeſneeden uit bedruktheit over 's vaders dood.

Daifuſama verſchoont veel van zyn vyanden, als ook haar bloedvrienden.

Behalven deeze drie heeft *Daifuſama* naauwelyks, zedert hy de partyen t'onder bragt, iemand in koelen bloede aan kant geholpen. Hy ging dan een zachte weg in: ten einde de gemoederen hier door tot zich trok: en de heerſchappy op zyn zoon veſtighde. Volgens de Japanſche rechten hadden *Tzunocamindonoos* gemaalinne en kinderen moeten ſterven, gelyk ook veeler andere weduwen en weezen, wiens vaders of bloedt-vrienden tegen hem het harnas aan-geſpten; doch hy verſchoonde alle.

Dap... van... cam...

Zelf *Acaſcicamon*, die in d'eerſte ſlagh-ordens voor de Ryks-raden dapper ſtreed. Zulks niemandt als *Acaſcicamon*, en de Koning van *Saſſuma*, meer afbreuk deeden aan *Daifuſamas* leger. Want *Acaſcicamon*, by d'overloopers aan de voor-ſpits verlaten, verliet zich zelf niet. Rondom van vyanden omringt, boorde tegen den dikſten drang manhaftig in: en hield voor behoudenis, geen behoudenis te hoopen. Hy oordeelde beter niet ongewrooken te ſterven door de handt eens tegenpartyders, als de handt te leggen aan zich zelf. Terwyl, dus bezint, vinnig toe- en af-byt, vervalt hy onder een trop by *Cainocami* beleid. Deeze kende zyn oude vriendt *Acaſcicamon* uit 't kleeding en wapenen: en riep, *Verſchoon ſoldaat; de man is genoegzaam gevangen.* Stil ſtondt de krygs-man op den laſt des hopmans: die *Acaſcicamon* om den hals vat; doch niet zonder heete traanen. *O boezem-vriendt*, roept hy uit, *wat droevig nood-lot heeft my tot uw vyandt gemaakt: om in beklaaghlyke tweeſpalt, welke Japans gronden ſchud, tegen elkander moordgeweer te dragen, ter oorzaak ghy der Ryks-raden ſtreng, en ik die van Daifuſama trekke. Eers genoeg is ingeleit, Acaſcicamon, die door ons heir een bloedige baan over verſlagene tot hier toe hebt opgeruimt.* De ridder zwoeghde van vermoeidheit. Naauwelyks konde hy adem ſcheppen, om taal te voeren. Ter naauwer nood quamen deeze woorden tuſſchen zyne lippen uit: *Toon nu vriendts plichten met myn hoofd weg te neemen. Die ſabel kan door een ſlagh het leven en 's levens moeijelykheden te gelyk af kappen.* Doch *Cainocami* in tegendeel zet den biddende om te ſterven op zyn paerdt: en verzekert hem het leven.

Wa... voo... 't h... des...

Ro... Ca...

Van vriendelyk onthaal tuſſchen het vinnigſte geveght kan *Normandye* een ſtaaltje leveren, welker gelyk de wereldt naauwelyks ooit meer gehadt heeft. *Willem d'eerſte*, zoone van *Robert*, Normanniſche Hartog; en *Arlotte*,

te, *Pelſers* dochter, (*Robert*, reizende door een dorp, daarze by Kerkmis-tydt ten rei danſte, beſliep *Arlotte*) gewan vier zoonen, *Robert*, *Richard*, *Wilhem* en *Henrik*, by *Machtild*, dochter des Vlaamſche Grave *Boudewyn*, behalven vyf dochteren. *Robert*, *Wilhems* oudtſte zoon, opgeruid door *Philips d'eerſte*, Franſche Koning, eiſchte gewapender hand *Normandye*. Zyn vader *Wilhem* had *Engeland* bemagtigt: en vond aldaar werks genoegh. Evenwel wilde zich niet laaten ringelooren van een wederſpannige zoon. Hy ſcheept dan over na *Normandye*. Vader en zoon ſtonden in de wapenen: en ontmoeten eerlang elkander op het vlakke veld. Ieder ſchaart het heir ten ſtryd. Heevig ging het aan. De bevelhebbers vochten in d'eerſte ſlagh-orde. Wederzyds bleef veel volk. Eindelyk vallen vader en zoon tegen een in. De zoon licht zyn vader van 't paerd, en verwond des zelf arm. Beide warenze over het gantſche lyf geharnaſcht: zulks d'een den ander niet kende. Maar *Wilhem* vallende gaf een ſchreeuw: en de ſchreeuw bewys aan *Robert*. Deeze dan, zyn vader kennende, ſpringt uit de zaal: licht het helmet op: valt ter aerde: bidt om vergiffenis: verkryght het: en binnen weinig tyd de ſtrydende tot ſtilſtand. *Robert* evenwel had zedert nooit ruſt of voorſpoed. Want, na veel haſpeling ter hechtenis beſteldt binnen 't ſlot *Cardyf* in *Walles*, ſtak hem *Henrik de eerſte*, Engelſche Koning, zyn jongſte broeder, beide de oogen uit. De blinde *Robert* leefde zedert vier en twintigh jaar.

Voorts hieldt zich *Daifuſama* met belooningen te deelen aan die voor hem tegen de Ryks-raden hadden gevochten. Zommige ruilden grooter Koningryken voor mindere: andere kreegen maghtige of zwakker landtſchappen. Zulks dat geheel *Japan* in rep en roer ſtond. Zommige volkeren verhuiſden uit ſteden en dorpen met haar Koningen en nieuwe Ryken: waaruit d'ingezetene, om plaats te ruimen, vertrokken na andere geweſten, by *Daifuſama* aangewezen. *Nangaioca* ontfing voor 't klein gebiedt *Tango* het heerlyk *Bungo*: *Fucuſcimadono* het ſlot *Firoſcima* en d'onderhoorige landtſtreeken. Eenige Chriſtenen, uit adelyke afkomſt, ſchonk *Daifuſama* bezittingen in 't Ryk *Mimaraca*, ter oorzaak voor hem manhaftige wapenen voerden. Hy liet ook de vyf *Jeſuiten*, door *Canzviedono* ter hechtenis beſtelt, toen de ſterkte *Vto* over ging, zonder randzoen los: verſchafte haar vry-gelei na *Nangeſaque*. Aan *Cainocamio*, *Quambioiendonoos* zoon, vereerde hy het Koningryk *Cicugen*.

Zedert zat *Daifuſama* geruſt, en beſtierde *Japan* met Kaiſarlyk oppergezagh, als voogd van *Fideri*. Hy had het hof van *Fiſſima* overgebragt na *Surunga*: en de benaaming *Daifuſama* veranderdt in *Goyſſio Samma*. Alhier bezochten hem op 't jaar zeſtien honderd en elf verſcheide Geſanten uit *Europe*, behalven andere. De Portugeeſche en Caſtiliaanſche ſtelden zich diervoegen dwaaſelyk aan, dat *Goyſſio Samma* duidelyk miſnoegen toonde. *Jacob Speks* en *Peter Segerszoon* hadden by den Kaiſar beter gehoor. Haar ſchenkaadjen wierden minnelyk aanvaardt. Haar voorſtel lietenze by *Japans* geſchrift, in handen des Ryks-raads *Coſequidonne*, ten einde korte reddinge moghten erlangen op haar wederkomſt uit *Jedo*: alzoo goeder handt bericht waren, dienſtigh te zyn de Kaiſarlyke zoon binnen *Jedo* te begroeten: 't welk *de Caſtiliaanſche* geſant, hoewel niet zonder botte miſſlag, begroetende den zoon voor de vader, bereeds gedaan hadt.

geraakt in ruſt:

verandert wederom zyn naam:

Speks en Segerszoon zyn zeer aangenaam by Daifuſama:

Den achtiende van ooghſt-maandt des genoemden jaars ging de reis derwaards. *Coſequidonne* beſchikt alles ter togt noodigh. Doch de Nederlandtſche Geſanten met den dagh uit *Surunga* vertrokken, quamen tegen middagh in het dorp *Jeſare*: alwaar dien nacht opleiden, alzoo zulk een onweder zich verhief van donder, blixem en ſlaghregen, of hemel en aerde vergaan zoude. Weshalven benoodtzaakt den anderen dag te wachten. Acht en dartig jaar na deeze tyd vernachten hier zedert (als te vooren betoont is) de Geſanten *Friſius* en *Broekhorſt*: gelyk zulks uit de waert, toenmaals noch by leven, verſtonden. 's Morgens by vuil regenachtigh weder ver-

haar reizt na Jedo:

vertrokken, quamen tot *Miſſima*, en voorts door *Foviſſauwa* en *Toska* binnen *Jedo*.

haar wonderlyk wedervaren binnen Jedo.

Alhier maaktenze door *Wilhem Adams* haar komſt bekent aan *Sadadonne*, voorzitter in den raad van 's Kaiſars zoon: en verontſchuldigden zich, dat nu twee jaren na malkander, wanneer de Kaiſar begroet is tot *Suringa*, zulke plichten nagelaaten zyn aan 's Kaiſars zoon: namentlyk, eenſdeels door onkunde der reize, anderſdeels uit nootwendige verhaaſting, aan welke de behoudenis der Nederlandtſche ſcheepen hing. *Sadadonne* hield de verantwoording gewigtig: voegde hier by, hoe des Kaiſars zoon, verkundtſchapt wegens ſcheepen uit verre geweſten in *Firandoos* haven voor twee jaar aangekomen, wenſchte het volk te zien: als welkers manhafte oorloghs-daden en vernufte handel over geheel *Indië* bekent ſtont: weshalven geenſints twyfelde, of zouden wellekom zyn: waar toe ook tegen morgen, om geen tyd te verliezen, alles bereiden wilde, ten einde by 's Kaizars zoon gehoor kreegen. Bood vorders alle dienſten aan, in 't geen *de Nederlanders* mogten vereiſchen. 's Anderen daags vervoeghden zich de Geſanten ten huize van *Sadadonne*: en vereerden hem vyf ellen rood karmozyn laken, twee ſtukken zwarte zyde grof-greinen, een gekeperd, een ſtuk zwart damaſt, vyf ſtukken witte armozynen, drie glaaze fleſſchen, een karbyn en kruit-hoorn. De ſchenkaadjen wierden dankelyk aangenomen, hoewel niet zonder betuiging, dat tegen zyn gewoonte was; doch dewyl d'eerſte reize de Nederlandſche vreemdigheden zag, langs zoo onmeetelyk wegh herwaards gevoert, niet zonder zwaare moeiten en koſten, zoude ditmaal ontfangen. Vorders deed hy bericht, hoe hy giſter avondt haar komſt hadt bekend gemaakt aan des Kaiſars zoon: die in de zelve zeer groot vergenoegen ſchepte.

's Kaiſars zoon is begeerigh om de Nederlanders te zien.

Zamen-ſpraak van Speks met Sadadonne.

Meer als een half uur duurde de zamen-ſpraak. Lang en breed vroeg *Sadadonne* na de gelegentheit *des Vereenighden Nederlands*: verwonderde zich, hoe een geweſt van zoo kleine omtrek tegen de grootſte heerſcher over *Europe, de Spaanſche koning*, zulk een oorlogh gevoert, en tot beſtand bedwongen had. Hoe duſdanig ſtipje des aerdtbodems de geheele weereldt met vlooten doorſnuffelde: en zeege-teikenen oprechte, daar de zon reiſd en daalt. Onder duſdanige reden-voering onthaaldt hy de Geſanten met allerlei lekkerny na de Japanſche wyze. Zelf, hoewel ſwak door hooge ouderdom, qualyk ter been, en toenmaals ook onpaſſelyk, geleide *Speks* en *Segerszoon* tot buiten de deur: beloovende haar na middagh ten gehoor op het ſlot te geleiden.

Sadadonne hield woord. Ten twee uuren verſcheenenze op het ſlot voor 's Kaiſars zoon: aan wiens voeten neder leiden, anderhalf ſtuk roodt karmozyn laken, een ſtuk karmozyn karſaay, vyftien ellen groen kaffa met ſwarte bloem, negen ellen rood kaffa inſgelyks met ſwarte bloem, een ſtuk damaſt, een ſtuk goud laken, vyf Norenburgſche karpetten, een ſtuk ſattyn met roosjens, een ſtuk gekeepert zyde grofgrein, drie olifants tanden, honderd ſtukken ſtaal, een lont-roer, twee karabynen en kruit-hoorns, vyf glaaze fleſſen en ettelyke ponden loot. Des Kaiſars zoon bedankte de Geſanten voor de ſchenkaadjen; doch deeze achten zich gelukkig, dat haar geringe gifte, meer uitdrukkende een toegenegene ziel, als waerdy vervatende, by zulk een doorluchtige perſonaadje niet onaangenaam was: aan wiens gunſte *'t Vereenighde Nederland* haar zoo veel liet gelegen zyn, dat zy langs een onmeetelyke plas, niet zonder verſcheide hagchelykheden, herwaards afgeſchikt waren, om alle dienſt-plichten aan te bieden, en zyn Hoogheits genegentheidt ootmoedig te verzoeken. Op de voorſlagh knikte des Kaiſars zoon met het hoofd: en liet alzoo *Speks* en *Segerszoon*, door het paleis buiten het ſlot by *Sadadonnes* kamerling geleid, vertrekken: met aanbodt van vrye paerden, gelei-brief, volk, twee Japanſche ruſtingen, twintigh hembden en een Cattave, voor *Speks*, een ruſting, tien hembden en een Cattave, voor *Segerszoon*, en alle mogelyke hulpe in allerlei voorval.

Zedert

Zedert wierden de Geſanten ter maaltydt genoodigt by de broeder des landtvoogds van *Firando*. En dewyl voorneemens waren t'ſcheep te vertrekken na de haven van *Wormgouw*, beſtelde *Sadadonne* haar een galei en bark voor de pakkaadje. Nooit was eenige landaard tot *Jedo* zoo beleefdelyk onthaaldt. *De Caſtiliaanſche Geſant* had voor weinig tydt met groote pracht zyn intreede aldaar gedaan, doch moeſt ettelyke dagen zammelen, eer te hove gehoor kreegh: alwaar insgelyks flaauwe bejegeningen ontfing. Den vyf en twintighſte van ooghſt-maandt gingen *Speks* en *Segerszoon* in het genoemde vaartuig t'zeil: geraakten 's avonds binnen de haven *Wormgouw*: vernachteden ten huize van *Wilhem Adams*: en vonden een ſchip, welk het, door bezeildheit, van laeger wal wonderbaarlyk by zwaare ſtorm hadt afgehaaldt; het zoude anderſints op *Noorder Japan* gebleeven zyn.

Dit bragt uit *Mexico de Japanders* te rugge, die voor eenige tydt met *Rodrigo de Riduere* na *Nieuw Spanje* over-ſcheepten: alwaar diervoegen prachtigh onthaaldt wierden, dat het den Spaanſchen Koning op ſtyf vyftigh duizend realen van achten ſtond: koſteloos gehouden van *Acapulca* tot *Mexico* toe: en hier met koſtelyke karoſſen ingevoert.

Twee *Nederlanders* voeren op 't gezeide ſchip: uit welke kondſchap kreegen, hoe *de Caſtilianen* uit *de Manilla* aan *'t onbekende Zuidt-landt* ontdekt hadden *Nieuw Guinea*, een getemperd geweſt, ryk van geſchikt volk, leeftogt, nooten-muskaten en goud. Twee inwoonders, uit het landt ſteels-gewys wegh gehaalt, wierden na *Madrit* gezonden: ten einde vordere kondſchap kreegen, wegens de ontdekte kuſt *Nieuw Guinea*: alzoo 't *den Caſtilianen* ernſt was, op hoop van merkelyk voordeel, uit *de Manilla* een vaar-water derwaards open te houden. Weshalven ettelyk volk te land lieten, om alles te doorſnuffelen, en voorts de kuſt te bevolken met eigen landaard.

De gezagh-hebber over 't genoemde ſchip vaerdighde drie ſoldaten af, die *Speks* en *Segerszoon*, niet zonder eerdienſtigheit, verwellekomden: en eerlang volghden verſcheide booden, welke haar verzochten tot vermaak-oeffening met het Caſtiliaanſche ſcheepshooft. Maar, dewyl *de Nederlandtſche Geſanten* oordeelden, dat hy zelf eerſt behoorde bezoek te doen, bleef de zamen-komſt wederzyds achter.

Verzoek der Caſtilianen aan de Japanſche Kaiſar.

En deeze kreegen insgelyks bericht: hoe *de Caſtilianen* zeer be-yverden by den Japanſchen Kaiſar *Goyſſio Samma*, om verlof te hebben, tot het peilen der Japanſche havenen; ter oorzaak de ſcheepen, die uit *de Manilla* na *Nieuw Spanje* over ſtaken, dikwils by zwaare ſtormen in de kaers vloogen, niet zonder onwaerdeerlyke ſchade. Indien zomtydts *Japan* moghten aandoen, zouden nergens na zoo veel gevaar loopen. Doch mogen na een Japanſche laeger wal geen ſtreek zetten, alzoo de gelegentheidt der havens niet kenden. Eindelyk verzochten *in Japan* ſcheepen te bouwen: dewyl noch hout en vordere ſtoffe, noch ervare ſcheeps-timmerluiden in *de Manilla* van *Nieuw Spanje* zoo wel niet te bekoomen waren.

De Nederlandſche Geſanten hier af verkondſchapt, vorderden hun wegh door *Oiſo* en *Juſſivarra* na *Surunga*. Kort aan de middag, den negen en twintighſten van oogſt-maand, quamenze te paerd aldaar, tuſſchen groot gedrang burgers. Deezer dragt (gelyk aller andere gemeine burgers) is zeer ſtatigh. Haar kruinen zyn bykans geſchooren na de wyze der Monniken: 't hair is achter in een koppeltje met lintjes geſtrikt: als getrouwt zyn ſteekt een kuifje by 't koppeltjen uit, anderſints niet. Dragen Japanſche rokken, halver wegh de knie en voet af hangende. De rokken worden met breede gordels, meeſten tydt veel-verwigh, toegeſtrikt. Tuſſchen de gordel voor de ſlinker borſt ſteekt een hak-mes, by haar *Sjakkin* genaamt. De ſabel insgelyks hangt by de gordel onder de ſlinker arm ingedouwt. Het handt-vatzel, met een ſcherp robbe-vel overtoogen, is zoo groot, dat in beide de handen gevat wordt. Het hand-vatzel kykt boven ten gordel uit. De rokken hebben zeer breede omſlagen, die door veel-verwige bloemen cier-

Beſchryving van de dragt eens gemeinen Japanſchen burger.

zeer cierlyk zyn. Voor wandel-ſtokken gebruikenze Japanſche rottingen. In plaats van ſchoenen dragenze klompen, niet ongelyk der *Brabandtſche Carmeliteren.* Met een riempje om de groote teen vaſt gemaakt, kloſſen de klompen achter na; wanneer de voet oplichten.

Nederlanders keeren weder tot Surunga: Maar *Speks* en *Segerszoon* maakten door *Wilhem Adams* ylings haar wederkomſt uit *Jedo* bekent aan *Coſequidonne:* dewelke inſgelyks ſtaande voet zyn kamerling afvaerdight, om haar te verwellekomen, en te verneemen na de uitſlagh der togt. Waar op antwoorden, zy nooit *Coſequidonne* genoegzaam konden bedanken, als wien ſchuldigh waren, dat alles binnen *Jedo* na wenſch afliep. Voorts hadt de Japanſche Kaiſar vereiſch gedaan, gelyk *Wilhem Adams* verſtondt uit *Coſequidonne*, wegens de lading, welke het Nederlandtſche ſchip voor *Firando* aanbraght. *De Nederlandtſche Geſanten* ſliepen hier niet: als die terſtondt de vracht-cedel door *Wilhem Adams* behandigden aan *Coſequidonne*, met verzoek, om haaſtige vordering der verzochte vry-brieven, ten einde de Nederlandtſche zeilen onbekommert op *Japan* mogten handelen. *Wilhem Adams* braght beſcheit, hoe de vry-brieven gereed lagen: alleenlyk ontbrak het Kaiſarlyke zegel: welk heden of ten langſten morgen zoude veraerdigen.

Terwyl na 't gezeide toefden, vinden t'harer herbergh een *Jacoby*, Japanſch Chriſten, Hopman op een jonk. Deeze, voor eenige tyd by den zeevoogd *Wittert* onder *de Manilla* aangehaalt, klaaghde zeer over d'overlaſt by de Nederlandtſche ſchippers hem aangedaan: dewelke wel voorgaven, dat alleenlyk *Caſtilianen* en *Portugeeſen* beſchadigden; doch waarlyk ook *de Japanders. Indien*, ſprak hy, *zulk miſdryf den Kaiſar ter ooren quam, het zoude ſlecht met de Nederlanders uitzien.*

Coſe-

Cosequidonne ondertusschen zondt tegens den avondt twintigh Japansche hembden aan *Spex*, en tien voor *Segerszoon*, ten bewys, (gelyk de brenger uitte) zyner genegentheidt. Den laatsten des oogst-maands ontfing *Wilhem Adams* de twee vereischte vrybrieven met het Kaisarlyk zegel. Terstond lieten de Gezanten de zelve overzetten uit het *Japans* in *Nederduitsch*, en bevonden die van woord tot woord aldus te luiden: *de Hollandtsche scheepen, na Japan gezeilt, het zy binnen wat haven ankeren, zal niemandt onder het Japansche gebiedt eeniger manieren bekommeren; maar in het tegendeel alle gunstige hulpe dadelyk bewyzen.*

Bedraaid stonden toen de Gesanten over zulke vry-brieven; want aldaar niet in-vloeide 't geen meest beoogden: namentlyk, niet gequelt te worden met bezienders en tollenaars, in 't lossen, laden en verkoopen: door dien dit slag van menschen ondraagelyke overlast deeden aan *de Nederlanders*. Byzonderlyk ringel-oorde *Saphidonne*, met schatten en scheeren, hen zeer ongenadigh: welk misdryf, indien tot 's Kaisars ooren uit-lekte, hem gewisselyk het leven zoude kosten, onaangezien zyn zuster een van des Kaisars wyven was. Het stondt haar eens deels bezwaarlyk voor, de brugh te leggen tot het verderf van *Saphidonne*, een aanzienelyke persoonaadje. En dit quam hem zekerlyk over, indien de Kaisar na-vorschte, waarom *de Nederlandtsche Gesanten* byzonderlyk hier op zoo sterk stonden: om, uit kracht der vrybrief, niet onderhavig te wezen der bezichtigers overlastigh quellen. Ander deels, dewyl hy niet min gevaar liep, te vorderen verbetering of vermeerdering van een brief, uit Kaisarlyke gunst verleent.

Echter 't hing hier aan; en moest dies halve gewaaght zyn. Den eersten des herfst-maands vervoegen haar *Spex* en *Wilhem Adams* ten huize van *Cosequidonne*. *Spex* bedankte hem voor de haastige vervordering der vry-brieven. En ondervraaght wordende, of de zelve na genoegen waren ingesteldt: antwoorde, ja: alleenlyk gebrak 's Kaisars verlof, om de Nederlandtsche scheepen, zonder bekommering van kraauwers, te lossen, en de goederen te venten. *Cosequidonne* deedt verzekering, dat niemandt hen zoude lastig vallen, dien aangaande. Weshalven ook aan *Saphidonne* een brief had afgevaerdight, behelzende verbod van niet te bezwaaren de lossing en verkooping der Nederlandsche waaren; want hy droeg volkomene kennis, dat *Saphidonne*, na welgevallen, en niet behoorlyker wyze, met de scheeps-ladingen om sprong: hoewel, redens halven, nooit over hem geklaagt had. *Spex* verzocht *Cosequidonnes* handt-schrift, om zich met het zelve te dienen, indien door *Saphidonne* overlast leed; en hy de zaak te gewigtigh vond: om dan by den Kaisar ootmoedigh te mogen vorderen Kaisarlyk verlof tot onbekommerd lossen en venten. Doch *Cosequidonne* achte zulks niet noodigh, dewyle *Wilhem Adams* binnen *Surunga* bleef: aan wien hy alle mishandel konde over schryven: waar tegen dan haast orde zoude worden gestelt.

Wonderlyke onderhandeling van Spex met Cosequidonne.

Maar *Spex* bragt geen geringe zwarigheit voor den dagh, welke gelegen was in de tydt, die middeler wyl verliep, eer orde uit het hof quam. Zulks wanneer de scheepen in de negenste maandt niet volladen konden zyn tot vertrek, als dan benoodzaakt wierden tot *Panama* vyf maanden op te leggen, niet zonder merkelyk nadeel. *Cosequidonne* vatte het gewight der zaak. Hy sloegh dan voor; dat, alzoo der Gesanten reis haastigh was, *Wilhem Adams* blyven konde, om by den Kaisar uit te werken het ge-eischte vry lossen en verkoopen. *Spex* bedankte *Cosequidonne* voor zulke byzondere beleefdheit: en liet aanstonds een verzoek-schrift in Japansche spraak toestellen, belangende het geroerde punt. Dien zelven avondt leverde *Wilhem Adams* het geschrift in *Cosequidonnes* handen: die het zoo aanstondts overlas; en *Wilhem Adams* gelaste tegen morgen in 's Kaisars paleis op te passen, en hem 't verzoek-schrift toe te reiken: of lichtelyk zyn Kaizarlyke achtbaarheit een goede luim had; ten einde de zaak over de brugh geraakte met d'een of d'andere

Nederlanders verkrygen van den Kaisar haar verzoek tot ieders verwondering:

slinger-slagh. Het wilde juist des anderen daags, dat *Sicusabrondonne*, dewelke *de Nederlanders* byzonder begunstighde, by de werken was. Deeze twee persoonaadjen verspreeken elkander: vinden *Goysio Samma* in een sachte buy: leveren 't versoek-schrift over: verkrygen een bezegelde toestemming: door *Wilhem Adams* den Gesanten aanstonds ter hand besteldt, niet zonder vertoog van des Kaisars wegen: *De Nederlandsche Gesanten zouden haar reis onbekommert vervorderen: en het naaste jaar nieuwe koopmanschap herwaardts voeren.* *Sicusabrondonne* en *Cosequidonne* zonden ieder een edelman, om *Speks* en *Segerszoon*, wegens dusdanige uitslagh, welken nooit eenig landaard had derven hoopen, geluk te wenschen: gelastende niet achter te blyven tegen het toekomstige jaar, met Nederlandtsche waaren: of andersints zouden lichtelyk zyne Kaisarlyke achtbaarheit vergrammen.

worden vry gehouden op de reis.

Wilhem Adams was gelast haar na beneden te geleiden; en alles te verzorgen, van 's Kaisars wegen, ten reis noodigh. De Gesanten bedankten eerbiedighlyk voor zoo veel weldadigheden: en verzeekerden, dat zy nooit ondankbaar zouden bevonden worden, om in des Kaisars rechtvaerdige ongunst te vervallen. Na behoorlyk afscheit, zatenze te paerdt: reden door *Kakingam:* en braghten het ter middernacht tot *Arei* aan, voorzien van een sterk slot. Twee mylen verder leit *Astanamia*, een tamelyk groote stad, wiens inwoonders sterken handel dryven met hout-koopmanschap. Hier toe staan alle straaten en graften vol hout-tuinen, niet ongelyk *de Hollandsche;* want voor leggen stapels balken, deelen en boomen: en achter woont de huis-heer: by de wegh is een loots, alwaar de koopers worden waargenomen. Tusschen *Mia* en *Quano* boordt de zee een boezem landtwaardt in, wydt zeven mylen. Hier over-gescheept, ververschten te *Quano*, een aanzienelyke stadt, insgelyks gesterkt door een vast slot. 's Avonds geraakten binnen *Cammiammi*. Met den dagh te paerdt gesteegen, wierden des middaghs by het vlek *Zintzamma* overvallen van zwaare regen en donder: echter bragten 't voor de nacht, by ongestuimig weder, tot *Itzibe* aan.

Stadt Astanamia.

Reis der Gesanten.

Zy sch[eiden] van e[lkan]der:

Binnen *Oets* scheiden de Gesanten; want *Speks* en *Willem Adams* reisden na *Miaco:* om *Cosequidonnes* brieven aan *Itacura Froimendonne* te behandigen: en andermaal te beschenken met vier ellen roodt karmosijn laken, twee stukken zwarte zyde grofgreinen, een stuk gekeepert, en ettelyke ponden loot. Na veel verontschuldiging nam hy de giften aan: te meer, ter oorzaak *de Nederlandtsche* Gesanten andersints moghten twyfelen wegens zyn genegentheit tot haar, als dat zulks ooit gewendt was. Na behoorlyk afscheit, nam *Speks* eenig lak-werk over, 't geen in de heen-reis besteedt hadt: en vervordert de wegh op *Fissima:* werwaards *Segerszoon* en *Joan Cousijns*, met de pakkaadje uit *Oets*, vertrokken waren. Alhier vonden elkander: scheepten alles binnens boort: en dreeven in de bark na *Kussima*, voor-stadt van *Osacca*. De wind stak alhier diervoegen op, dat aan de wal bleeven.

kom[en by elkan]der [uit]

Ondertusschen deedenze een snapreisje na de heerlyke koop-stadt *Saccai*, drie myl van *Osacca*, om wegens den voet des handels te verneemen. t'Allen geluk ontmoetenze daar *Melchior Zantvoort*, die uit een schipbreuk op *Japan* verbleeven was, en groote ervarentheit der Japansche zaken had verkreegen. Deeze wist zoo veel bericht te doen van den fleur der Saccaische koopmanschap, dat zich *Speks* en *Segerszoon* den togt niet beklaagden.

Ri[...] Sacca[i...] den[...] te [...] zien

Zedert, uit *Kussima Osaccas* voorstad den reis vervorderende, geraakten den negentiende van herfst-maand, op het jaar zestien honderd en elf, voor *Firando* ten anker: alwaar by de oude *Foye Samma* en jonge landvoogd *Donne Sume* heerlyk onthaalt: en, na het leezen der overgeleverde letteren, geschreeven by de Ryks-raden in *Surunga* en *Jedo*, en byzonder des Kaisarlyken vry-briefs, de twee Japansche wachters van het Nederlandsche schip *de Brak*, aanstonds gelicht wierden.

kom[en te] Fir[ando]

Foye

Foye Samma hadt d'Oost-Indische Maatschappy niet alleen in dit Gesandtschap boven gemein verplicht: als die *Spex* en *Segerszoon* van een voornaam edel-man voorzagh, om goede aanleiding ten hove te vinden, en daar benevens met een gunstig voorschryven; maar ook, in 't jaar zestien honderdt en drie, een jonk op zyn eigen kosten uit-ruste; ten einde *Jacob Quakernaak* en *Melchior Zantvoort*, die tegen de Japansche strandt haar schip verlooren hadden, met de zelve na *Patane* overgevoert wierden; om wegens de gelegentheit der Japansche handel aan *de Nederlanders* opening te doen. Deeze togt konde *Foye Samma* naauwlyks tuigen voor achtien honderdt en zeventigh stukken van achten. Zedert, als in 't jaar zestien honderd en negen d'eerste scheepen, genaamt *de roode Leeuw met pylen* en *Griffioen*, van *Batavia* afgestooken, voor *Firando* ankerden, voorzag hy d'opper-koopluiden, die by den Kaisar vrye handel verzochten, van een galey met zes en vyftigh roeijers. Twee maanden duurde hunne reis. Thans keerde de galey t'huiswaardt; doch diervoegen beschadight, dat gesloopt is.

Voorts lieten de genoemde scheepen tot *Firando* een groote party pepers: welke *Foye Samma* ten dierste in kocht: alleenlyk op dat *Saphidonne*, des Kaisars bewindt-hebber binnen *Nangesaque*, in den peper de handen niet sloeg: waar door andersints geen koopers eenig bodt zouden hebben derven bieden. Doch *Foye Samma* liet aan de peper styf twaalf honderd ponden zitten. Zulks zyne onkosten of schade, voor of by d'Oost-Indische Maatschappy gedaan, zeer hoog liepen: en had nochtans naauwelyks eenige vergoeding van schade noch vergelding van onkosten genooten: daar hy voorleden jaar uit tien kleine Chineesche jonken over de vier duizendt ponden aan schenkaadje trok.

Weshalven de Nederlandtsche Raad op *Firando* met het werk zeer bedraaid stondt. Want, om *Foye Samma* niet te doen verkoelen in zoo merkelyke gunst, was noodig een aanzienelyk geschenk te doen; daar de kleine scheepslading naauwelyks dusdanige mildtdadigheit konde lyden. Men rekte de gaven nochtans zoo verre moogelyk was: begiftigde den ouden en jongen Landtvoogdt, en deezes oom, diervoegen, dat de schenkaadjen dankelyk by alle zyn aangenomen. En dit is het tweede Gesantschap, welk *de Nederlanders* na *Japan*, tot den Kaisar *Daifusama*, af-schikten.

Schenkaadjen aan de land-voogd van Firando.

Daifusama, die eerst *Ongoschio*, en nu eindelyk *Goyssio Samma* genaamt wierd, scheen uit der maten voorzien met zulke uitheemsche beleefdheden. Ook leide hy toe, om zyn Ryk, zynde allenthalven vol volk, aan werk te helpen, door handel met allerley landaart. Waarom dan de vreemdelingen tegen overlast door geheel *Japan*, uit Kaisarlyke last, zorgvuldig verdeedigt wierden. Echter nam onder zyn heerschappy de vervolging tegen de Roomsche Christenen wederom een zeer bloedigh begin.

Waarom Daifusama den handel op Japan aanqueekt:

De Jesuit *Cornelis Hazart* noemt verscheide martelaren: als *Joannes Gorosaimon*, *Simon Gisioje*, *Magdalena*, *Agnes*, *Melchior Bujendono*, een lierman *Damianus*, *Leo Xiquigemon*, *Michael* en *Martha*, benevens verscheide kinderen, welke opentlyk onthalst, of op horden gesleept, of gebrand, of aan kruissen jammerlyk doorregen zyn. Wat vorders te gelooven staat wegens *Fayaxinda*, des zelfs huisvrouw *Martha*, dochter *Magdalena*, en twaalf jarige zoon *Jacob*, behalven *Adriaan Tacafaxi*, *Joanna*, *Leo Canyemon* en *Paulus Danyemon*, laat ik ten bescheidenheidt van 't oordeel des leezers. *Hazart* beschryft haar martelizatie aldus.

vervolgt de Roomsche Christenen.

Een half myl buiten *Arima*, in ruime valleije, stond een huis, steunende op acht houte zuilen, met stroo gedekt: houte staken, in d'aerde geslagen, verstrekten voor wanden. Den zevensten van wyn-maandt, des jaars zestien honderd en dartien, wierdenze ter stadt uit geleidt. 't Was toenmaals doodt-waerdigh een Christen te zyn: en nochtans quamen ruim twintigh duizendt Christenen te zamen, ordentlyk geschaart in verscheide benden, dragende brandende wassche toortzen

Wonderlyke martelizatie van eenige Christenen, volgens Hazarts vertelling.

en roozen-hoedjens. Zy gingen zes in gelidt, even als wanneer de ſtatelyke ommegangen binnen *Antwerpen* of *Romen* haar vertoonen. Men hief de weg langs litanien aan ter eere van de moeder maagt en alle heiligen. De martelaren ſtapten uit de hoop binnen het voornoemde huisje: alwaar ieder een houte zuil omhelſde. Terwyl de beuls d'een voor en d'ander na aan de zuilen vaſt bonden, geraakte *Leo Canyemon* (niemant weet hoe) boven op het ſtroo dak: verhief van daar zyn ſtemme: *Broeders*, zeit hy, *heden blykt de kracht des geloofs in Chriſtus: terwyl wy blyde den vlamme te gemoedt zien, die ſlechts deeze lichamen zal verteeren: maar, om uit de aſſe opgewekt ten jongſten dage, voor het eeuwig vuur bewaart te worden, ten onverderfelyken leven. Broeders, houd u aan Gods heilige wet: en laat leven en goed minder zyn dan God.* Hy had ge-eindigt: daalde neder, en liet zich vaſt maken aan d'achtſte pilaar. Zy waren nu alle gebonden: wanneer de Jeſuitiſche gezagh-hebber *Gaſpar* een groot beeld van *Jeſus*, ſtaande aan een zuil, onmenſchelyk gegeeſelt, op verheevene plaats voor de martelaars plaatſte: en haar toeriep: *Ziet hoe gy alle afbeeld den Heiland voor Pilatus mishandeld. Dit is hy, om welkers liefde gy ſterft, die zyn liefde te vooren uitdrukte, toen voor u ſtierf, om door hem te leven, daar hy uit den dooden is levendigh geworden. Hy reikt u van den hemel martelkroonen toe.* De uitvoerders des doodvonnis wachten na het eindigen van *Gaſpars* reden. Thans ſtakenze de ſtaken, by de zyden van 't ſtroo huis ingeſlagen, aan brand. Drie voet ſtond ieder martelaar van de vlamme: zulks langzamer handt rooſten. Ondertuſſchen verſengden de banden, met welke *Magdelena*, *Fayaxindas* dochter, vaſt gemaakt was. Zy vlood geenſints door het vuur; maar greep een hoop gloeijende koolen, die zy by manier van een kroon op haar hooft zette. Ook verbrande de koorde van *Jacob* twaalfjarig kind. Dit liep door 't vuur na zyn moeder *Martha*: van wien leerde voor het laatſt te roepen; *Jeſus*, *Maria*. Dus verre kortelyk, het geen *Hazart*, met veel omſtandigheden van woorden en zaken, wydt-loopigh op papier ter neder ſteld. De leezer mag zelfs vonnis vellen wegens 't verhaal.

Ondertuſſchen kan niet ontkendt werden, of *Daifuſama* heeft zwaare vervolgingen verwekt tegen *de Chriſtenen*: en door ſtrenge plak-ſchriften de Koningen rondtom gelaſt te woeden. Weshalven in *Bungo* verbrandt, en in het Ryk *Chicuien* by de beenen opgehangen wierden. En alhier zat *Oribedono*, binnen de ſtadt *Facata*, uit des Konings naam, voor de ingang van een Heidenſche tempel, nevens vier Rechters, met een groot boek, welker opſchrift: *Naamen des Chriſtendoms verzaakers.* Hier moeſt ieder zyn naam aanteikenen, dat de Japanſche godsdienſt omhelſde. Den weder-hoorige ſtonden onmydelyk zwaare doodt-ſtraffen te wachten. Onder ontallyke meenighte weigerden alleen *Thomas* en *Joachim* afſtandt te doen van het Roomſche geloof. Weshalven deeze twee aan een boom by de voeten opgehangen zyn, in zulker voegen, dat *Joachims* hoofdt de voeten van *Thomas* raakte. Zy ſlingerden hier nu een halve dagh en gantſche nacht, tuſſchen het beſpotten *der Japanders*, welke voor dwaasheit keurden, te lyden op een alderpynelykſte wyze, om een vreemde Chriſten godsdienſt. Eindelyk zyn ze beide onthalſt.

In 't eilandt *Xiqui* wierden *de Chriſtenen* naakt ten ſpot omgevoert: aan kruiſen geſlagen: onthoofd, en voorts door menigerlei bedenkelykſte wreedheden aan kant geholpen. Boven alle nochtans muite hier in wreedheit uit d'afvallige Koning van *Arima*. Onder veele zwaare pynigingen gebruikte hy ook twee ſcherpe houten, met diepe kerven ingekartelt. Binnen deeze wierden de ſcheenen en kuiten ingeſlooten. De ſtokken met hamers geklopt of voetten geſtampt, veroorzaakten zoodanige gevoelige pyn, dat weinige beſtendig bleven.

De oorzaken, die *Daifuſama* prikkelden tot duſdanige bloed-baden, bezonder zedert het jaar zeſtien honderd en dartien, ſtelt de Jeſuit *Hazart* vier te zyn. De eerſte, dewyl *Daifuſama* begon-

begonde achterdocht te krygen wegens de Spaanſche mogentheidt, meer en meer over *Indië* uitgedydt: zulks magtige eilanden en ryken bereeds den hals moeſten buigen. In het weſten hadt *de Spanjaard* een geheele nieuwe wereld, *America*, t'onder-gebragt. En, geenſints te vreeden met zulk een merkelyke waſdom, was door d'onbevare woeſte zuid-zee door-gebrooken, en meeſter veeler landſchappen in 't ooſten geworden. De beruchte Molucciſche eilanden, 't onwinnelyk ſlot *Malacca* en wyd-geſtrekte *Philippynen*, danſten na zyn pypen. Uit de bygelegene *Philippynen* konde hy t'eeniger tyd de wapenen over brengen op den Japanſchen bodem. (Niet dat *de Philippynen* en *Japan* tuſſchen beide konnen gezien worden, gelyk *Hazart* volgens gewoonelyke onwetentheit ter neder ſteldt; want de naaſte uithoeken leggen ten minſten twee honderdt Duitſche mylen van elkander.) Waar toe *Japan* in oorlogh met buiten-landers ingewikkeld, daar alle oorlogs uitkomſten haar onzekerheit hebben? En deeze konde vaak vreemder uitſlagh neemen, dan iemant dacht: dewyl het land vol Chriſtenen was, die wel haaſt een Chriſten Vorſt toevielen.

Voor tweede reden teld *Hazart* op zekere bezondere voorval. Namentlyk, een Spaanſch ſchip lagh ten anker in een Japanſche haven. *Temondono*, Japanſch edelman, beluſt om het zelve te bezichtigen, vond den ſtierman ſcheep, en nevens hem een groote weereld-kaart. *Temondono* zogt uit de kaart onderwys van landtſchappen, bergen, ſtroomen, ſteden en havens. Nergens verwonderde hy zich meer over, als hoe *de Spanjaard* zulk een uitgeſtrekt gebied over *Europe*, *America* en *Aſie* verkreegh, en het verkreegene konde behouden? Hier op deed de gevraagde onderricht: *De Spanjaard* dreef koophandel met den gantſchen aerdbodem. Zoo lang niemant het recht der volkeren ſchond, leed niemant overlaſt; doch by zoodanige verongelyking wiſt zich te dienen van manhafte wapenen, waar voor meenigh Koningryk hadt moeten kreuken. *Temondono* hervatte het onderzoek. Of zy niet haar prieſters voor af zonden, om de herten der inwoonderen te bereiden, door invoeren des Chriſten godtsdienſt, en los maken van gehoorzaamheit aan Heidenſche Overigheden: ten einde in opſtant voor den dagh ſprongen, en de Spaanſche inval met inlandſche byſtant, buiten verwachting, ſtyfden. De ſtierman bekende zulk oogmerk te leggen by de uitgezondene papen. *Temondono* teikende de kaets. Dit geheim leekte eerlang uit in 's Kaiſars ooren. En deeze ſliep hier niet op; maar nam dadelyk voor zich der paapſche geeſtelykheit quyt te maken, gelyk zyn voorzaat *Taicoſama* op 't jaar vyftien honderd zeven en tachentig deed, gebiedende alle binnen twintig dagen uit *Japan* te verhuizen.

Temondonoos aanbrengen kreeg geen zwakke rug-ſteun, dewyl *Daifuſama* zeker bericht wierd, hoe een Spaanſche peiloot na de gronden van ettelyke Japanſche havens het diep-loot geworpen had. Het werk is opgevat, als of *de Spanjaarden* ergens meinden te landen: en *Japan* onder de knie te krygen, gelykze zoo veel Ryken, daar de zon reiſt en daald, verheert hadden. *en peilen na Japanſche havenen.*

De derde oorzaak der vervolging leit *Hazart d'Engelſche* en *Hollanders* te laſt, als die ruchtbaar maakten: hoe *de Spanjaarden* lang geſtaan hadden, niet alleen na een alleen-heerſching over *Europe*; maar ook alle gedeelten des aardtbodems. Weshalven zedert eenige jaren herwaarts zoo veel vervaarlyke bloed-baden in *Peru*, *Mexico*, *Vrankryk*, *Nederlandt* en elders aanrichteden, dat nooit eeuwen diergelyke meineedigheidt en verwoedheit immer aanſchouwden. Hoe zy haar prieſteren voor af zonden, die den weg baanden; om, onder den dekmantel van een zaligh Chriſtendom, d'onderzaten te mets aan haar ſnoer te krygen, en uit de zelve, voor ziel-miſſen en aflaten, ongeloofelyke ſchatten: voorts haar inboezemende, dat de Roomſche Paus alle Ryken weg ſchenkt na wel-gevallen: dat zy door geen bandt des gehoorzaamheids aan Heidenſche Overigheidt verknocht blyven, zoo haaſt kans be-oogen zich te ontſlaan. Hoe bezonder *de Jeſuiten* haar over al in- *Derde oorzaak der vervolging leit Hazart den Engelſche en Hollanders te laſt.*

in drongen: met een onnaspeurlyke list den Vorsten het bewind uit de handt wrongen: beroerten en moorden aanrichteden: en bel-hamels waren van alle schelmachtige en groote beweegingen. Weshalven zelfs verscheidene Christen Prinsen haar uit hun paleizen, ja gantsche gebied, zoo nu en dan banden. In *Vrankryk* stond lang een steene naalde, waar in gegraveert waren de guite-stukken, om welke zy het Fransche Ryk ontzeidt wierden. De hooge School binnen *Parys* leverde voor ettelyke jaren een smeek-schrift aan het hooghste Hof, waar in betoonde, hoe de weereldt nooit bloediger verraders had geleverd dan *de Jesuiten*. De steden *Antwerpen*, *Padua*, *Brugge*, *Tholouse*, *Bordeus*, *Praag*, en andere bemuurde plaatzen, leiden haar verscheide maal, om vuil bedryf, schandelyk ter poorten uit. En 't en zy de wyze hoogheid van *Venetien* lang door haar schelmery getrapt was, zy had niet, gelyk ook het Engelsche, Schotsche en Iersche Koningryk, zich dit gedrochte door bannen quyt gemaakt. Dit stelt de Jesuit *Hazart* voor de derde reden, welke *Daifusama* ophitsten tegen de Roomsche Christenen, en byzonder de papen.

Vierde oorzaak.

Doch de laatste wyt hy den Japanschen Vorst *Protasius*. Deeze, Koning over *Arima*, waande zich hoogh te staan in 's Kaisars gunst: ter oorzaak zyn zoon, hoewel niet zonder echtscheiding, aan *Daifusamas* nicht getrouwt was. Hy onderwind zich dan te verzoeken geen gering deel van het Ryk *Figen*, waar toe gerechtigt scheen by erffenis. Om den toelegh te bereiken, schikt hy af *Paulus Daifachi*, een doortrapt hoveling, en diep in des Kaisars gunst gewikkelt. En ten einde het werk een goede uitslag nam, voorzag hy hem van aanzienelyke schenkaadjen voor *Daifusama:* welke nochtans niet te recht quamen, dewyl *Daifachi* de zelve op-stak. Deeze handel sleepte aan 't lange touw. Zulks *Protasius* verdriet kreegh over *Daifachis* verrichting: en te gelyk een galg in 't oog. Het geraadzaamste was, zelf te onderstaan waar 't paerdt hinkte. Hy stapt te wegh, vergezelschapt met zyn zoon *Michael*, en schoon-dochter, des Kaisars nicht. Doch deeze beide hadden een schandige toelegh beraadslaagt: om *Protasius* (die, tegen de Japansche gewoonte, in hoogen ouderdom geen afstandt des Ryks deed) den voet te lichten. *Protasius* geraakte wel eerlang achter het na-gevorste geheim; doch zelf in ballingschap, en *Daifachi* aan een zeer schrikkelyke doodt: als dewelke, nevens zyn huis-vrouw, gedoemt wierd: om op schurfde paerden door de straaten van *Surunga* ten hoon voor een ieder te ryden: en, den een en twintigsten van gras-maand des jaars zestien honderd twaalf, aan een staak, by vuur, drie voeten rondtom af gelegen, langzamerhandt gaar te braaden. De vrouw verkreegh, door voor-spraak, zoo veel gunst, dat bestaan konde met beschouwen der roostering haars mans. *Protasius* had in *Arima* het Pausdom sterk gequeekt: het welk *Daifusama* oevel opvatte: te meer, dewyl hy zich byzonder staatzuchtig toonde: de kroon niet lichte van een grys hoofd, en zyn zoon overleverde, gelyk zulks by *Japanders* gebruikelyk blyft.

Aanmerkens waerdige handel tusschen Protasius en Daifachi.

God[...] heit [...] Jap[...] zoon [...] zyn[...]

Sch[...] ke [...]

Maar behalven deeze redenen van *Hazart*, bevindt men een vyfde oorzaak der verwoedheit tegen de Roomsche Christenen over *Japan*, in de schriftelyke dagh-aanteikeningen, gehouden by 't gesandtschap van *Frisius* en *Broekhorst*. Namentlyk, *den Portugeesche* papen (dus leggen *de Japanders* af) is in voorige tydt groote vryheit vergund: zulks haar godts-dienst oeffenden en voort zetteden, niet anders als d'inboorlingen, welker geloof stand greep met de bevolking van *Japan*. *De Portugeesen* bouwden kerken, kloosters en schoolen. Zy rechtten geestelyke ordens op: hier eens van *het Gezelschap der alderheilighste Maagd*, door *Didacus Gonnoio:* daar verzon wederom een ander andere instellingen. Behalven *Franciscanen* en *Dominicanen*, hadden *de Jesuiten* zich by gantsche hoopen over *Japan* verspreidt: en wisten uit d'aflaten, zielmissen, vage-vuur, oor-biegt, en diergelyke instellingen meer, ongelooflyk geldt den licht-geloovigen af te perssen.

V[...] den [...] om[...] saa[...] Ch[...] in [...] ver[...] vol[...] voo[...] den [...] der[...]

Jaar

Jaar voor jaar braghtenze weinigh minder als honderdt tonnen goudts uit het landt weg. Zulks d'ingezetenen hand over hand verarmden, alwaar zy neſtelden. En dies niet tegenſtaande wiſten alle diervoegen te begochelen, dat van haar hand vloogen. Zy hadden nu een Biſſchop binnen *Nangeſaque:* en wigtige toeleg in 't hoofd. De heidenſche Kaiſar moeſt uit den ſtoel gelicht, en de kroon tot een Chriſten Vorſt over gebraght werden: onder wien zy vryheidt van geloof konden erlangen. De brieven waren reedts afgeworpen, by welke de Portugeeſche Koning opening kreeg, om zich meeſter te maken van *Japan:* en te gelyk tot een maghtigſte heerſcher. Het verraad, aldus ontdekt zynde, verwekte in den Kaiſar zeer hevige ontſteltenis. Hy nam dan voor, zonder genade alle *Portugeeſen* uit te roeijen.

Eer lang kreegenze hier de ſnuf af: en zoo veel *Japanſche Chriſtenen* op haar zyde, dat tuſſchen de zeventigh en tachentigh duizendt krygs-knechten uit maakten: waar tegen het Kaiſarlyk leger te velde trok; doch ſchandelyk te rugge gedreeven. Het geſlagen heir, geſtyft met eenige verſche hulp-benden, wierd gelaſt: ten laatſten man toe te vechten: en *de Chriſtenen*, zonder de minſte genade, uit te roeijen. Zy hervatten dan den ſtrydt, met halſtarrigen opzet: of alle te ſterven, of alle t'overwinnen. Lang hing de zegen twyfelachtig: doch eindelyk ſchooten *de Chriſtenen* te kort.

Zedert ging het moorden aan, met een onmenſchelyke verwoedheit. Niet alleen moeſten het *de Portugeeſen* en *Japanſche Chriſtenen* ontgelden; maar men plengde bloedt tot in 't zeſte gelid: geheele ſtraaten wierden ter ſlachting gevoert; indien ſlechts een Chriſten zich aldaar had onthouden. Dus verre de dag-aanteikeningen, uit de gemeine kreet *der Japanders* in deezen by een gebragt.

Voorts na de genoemde voorvallen begon *Daifuſama* in koelen bloede tegen de Chriſtenen uit te ſpatten met onthalzen. Maar dewyl duſdanige ſtraf geen ontzagh genoeg maakte, ſtelde hy het kruicigen in.

De Romainen plagten eertydts tuſſchen de tempels *Sumanus* en *Juventus* een levendige hond te ſpykeren aan een kruis van vlier-boom: boven op het kruis wierd een gans vaſt gemaakt. Dit geſchiede ter gedachtenis *der Senones*, uit *Gallien* met een zeeghaftig heir ingeboord, en meeſters van *Romen*. De ſtadt lag nu aan koolen, de borgery en krygs-maght in hun bloedt verſmoord. Weinige hadden zich geberght op de ſterkte *het Capitolium*. Deeze weerden zich manhaftig. *De Senones* hadden bereedts ettelyke ſtormen verlooren. By donkere nacht klauterenze ten bergh op. De honden ſliepen: en 't en zy de ganzen den ſchildtwaght, door langduurigh waken afgeſlooft, gewekt hadden, 't ſlot was in 's vyands handen vervallen. Doch *de Romainen* bragten deeze doodt-ſtraf by tydts verloop van de honden tot de menſchen over, hoewel eerſtelyk alleen tot lyf-eigene. Hier op ziet de ſlaaf, die *Plautus* aldus in zyn bly-ſpel invoert:

Honden aan 't kruis geſpykert.

Plaut. in Milite.

Ik weet het kruis myn graf zal zyn; dreig doch niet nader:
Myn ſtam-huis droogt daar, vaer, groot-vaer, over-groot-vader.

Doch tegen de ſlaven zelf oefenden *de Romainen* de kruis-ſtraf niet, dan om eenigh zwaar misdryf. Onder dusdanig wierdt gerekent: indien een lyfeigene zyn heer by d'Overigheit valſchelyk aan braght: indien by waarzeggers onderzocht na zyns meeſters dood: indien wegh liep. Doch van de ſlaven daalde het kruicigen op een misdadige, welkers ſtaat gering en zonde boven gemein groot was, hoewel anderſints een vrye perſoon. Voor dusdanige zonde ſtondt ſtruik-roovery gebrandt-merkt. En nochtans gingen de ſtruik-roovers, welke uit gemeine burgers herkomſtig waren, met onthalzen vry. Hier op ziet de Romainſche wet: *'t Is goet gevonden, den moordenaars, die eenighſints van goeden huize zyn, het hoofd af te kappen; maar van de ſlechtſte ſlag te kruicigen, of den wilde beeſten voor te werpen.* Als de Roomſche vryheidt onder de dwingelandy der Kaiſaren verkracht lagh, zyn zomtydts, byzonder in de legers, alwaar

Waarom en wie gekruicigt.

Paulus l. V. Sent. 23.

de wetten zwygen voor 't geknars der wapenen, aanzienelyke perſoonaadjen, zelf hopmannen, ritmeeſters en veldmaarſchalken levendig aan kruiſen gehecht.

Kruicigen by allerley landaart gebruikelyk. Thucydid. lib. 1. Herodot. Thalia.

Doch behalven *de Romainen*, hebben by-na allerley bekende landaart deeze pynelyke doodt-ſtraf te werk geſtelt. Alzoo getuigt de Griekſche hiſtorie-ſchryver *Thucydides* van den Koning *Inarus:* hoe hy, door verraadt vaſt geraakt zynde, by *d'Egyptenaars* is gekruicigt. *Herodotus* verhaalt, dat *Polycrates* zich het eilandt *Samos* onderwierp: gantſch *Griekenlandt* ſchrik aan joegh door zeeghaftige wapenen: en eindelyk het geluk tergde: als wanneer hy een koſtelyk geſteente in zee wierp, welk eer lang weder vond in de maag van een gekookte viſch, hem op zyn tafel voor gezet. Maar *Polycrates* ſtierf zoo gelukkig niet. De Perſiaan *Oroetes* kreeg hem liſtelyk binnen *Magneſia* by de kop: en alhier is vervuld, 't geen de dochter van *Polycrates* 's nachts voor haar vaders vertrek droomde: namentlyk, hoe hy, in de lucht verheven, door *Jupiter* beſpoelt, en by de zonne beſmeert wierd. En waarlyk *Oroetes* deed *Polycrates* aan een kruis ſpykeren, alwaar hem de hemel beregende, en de zonne-ſtraalen diervoegen beſcheenen, dat het vet by 't kruis af droop.

Plutarch. in Vit. Alex. Herod. in Call.

Alzoo liet insgelyks *Alexander de Groote* den genees-meeſter *Glaucus*, benevens twee duizend *Tyrier* ſlaven, kruicigen. En *Xantippus* d'Athenienſer deed den Perſiaan *Artyacta* zulken dood-ſtraf aan. Men woede zelf in dit wreed beuls werk tot vermaak voor de aanſchouwers: die d'oogen verzadighden met het krimpen der zenuwen, trekken van aderen, erbarmelyk wringen des lichaams: en d'ooren met het naar gekerm der langzamer hand ſtervende menſchen. *De Duitſchen* en *Galloiſen*, volgens *Tacitus*, pleeghden duſdanige ſtraf-oefening tegen verraders en over-loopers. Doch geen volkeren waren hier mede meer gereed als *d'Africanen*, en onder die *de Carthaginienſers*. Haar veldt-heeren drooghden menigmaal aan 't kruis: het zy ter oorzaak de zelve ongelukkig voghten, hoewel anderſints alle oorlogs-plichten na quamen: het zy dat zelfs overwinnaars wederkeerden; maar by den Raad gekeurd wierd, dat hen elders in misgingen.

Ver... denh... kruij...

Voorts is niet overal de zelve manier des kruicigings onderhouden. Want eerſtelyk verſcheelden de kruiſſen zelf. Wanneer eenig groot getal ten kruis gedoemt ſtonden, zyn de boomen tot kruiſſen rouw bediſſelt. Anderſints gebruiktenze enkele ſtaaken, aan welke handen en voeten, plat over malkander geleit, met twee ſpykers genagelt wierden. De geſcherpte ſtaaken ſtietenze by den aers in, dat by den mondt langs het rugge-been uit quamen. Doch de t'zamen-geſtelde kruiſſen beſtonden uit twee of meer houten. Zomtydts waren de twee houten even lang, rakende elkander midden weegs, zynde de twee einden boven en onder even verre geſcheiden: zulks de billen der gekruicigden tegen het zamen-voegzel der houten aan klemden; als wanneer de handen en voeten, wydt van een gerekt, met vier zwaare nagels vaſt gehecht wierden.

Tert... Bap...

De Kerkelyke hiſtorien getuigen, hoe d'Apoſtel *Andræas* aldus 't leven eindigde. *Tertullianus* brengt hier toe het doen *Jacobs*, die de armen kruisgewys over malkander leide, wanneer *Ephraim* en *Manaſſe* zegende: waar mede te vooren beduide, hoe alle heil uit 's Heilandts vervloekte kruis zoude afvloeijen.

Maar zomtydts wierden de kruiſſen toegeſteldt uit twee ongelyke ſtaaken: de langſte ſtondt in d'aerde geveſtigd: de korter was boven op vaſt geſpykert, of een weinig laeger in-gelaſcht: zulks een ſtuk der lange ſtaak boven 't dwarshout uit ſtak: alwaar doorgaans te leezen voor quam het misdryf, waar om aan 't kruis ſtierven. Anderſints is ook d'oorzaak op een berdeken voor uit gedragen: of door om-roepers aan de t'zaam-gevloeide menighte bekendt gemaakt. Vorders hadden ook zommige kruiſſen meer als twee ſtaaken: want behalven de rechte ſtaak en het dwarshout, ſtak by de lange ſtaak een krom hout, waar in het dwars-hout ruſte: of aan 't opperſte der ſtaak wierden twee hou-

houten dwars na omhoogh aan-genagelt: of van het dwars-hout hingen wederzyds twee andere houten nederwaard: of de staak droegh twee dwarshouten, aan welker bovenste de armen, en 't onderste de voeten wydt uitgerekt zyn. Deeze laatste slag blyft by *de Japanders* in gebruik.

't Vast maken geschied by haar door binden. Zomtyds leggenze 't kruis plat ter aerde, en rechten het kruis en gekruicigde gelykelyk op. Zomtyds plantenze het kruis eerst in d'aerde: zetten drie ladders, by welker middelste de veroordeelde op klimt, ter wederzyds by touwen, om de handen geslagen, na boven getrokken, door twee beuls. Zomtydts wordt de ellendige aan een los dwars-hout met de handen gebonden, en by twee koorden, om een gaffel boven aan het kruis geworpen, opgeheist.

Doch geheel anders gaan *de Japanders* met de gekruicigde te werk, dan eertydts *de Romainen*, *Grieken*, *Syriers*, *Persen*, *Africanen* en vordere volkeren, by welke deeze straf-oefening stand greep. *De Romainen* en *Grieken* lieten de geeseling met roeden of sweepen, vol kopere sterretjens en scherpe beentjes voor af gaan, het zy in 't rechthuis aan een pilaar, het zy langs de weg, terwyl de misdadiger zyn kruis torste. Alzoo verhaaldt *Philo*, dat de Roomsche veldt-heer *Flaccus* binnen *Alexandrien* een groote meenigte *Joden* aan kruisen spykerde; na dat in het schouwburgh deerlyk gegeesselt waren. En *Curtius* getuigt, hoe *Alexander de Groote den Sogdianer Arimazes*, moedigh op zyn onwinnelyke steenrots, bedwong af te trekken met dartig duizendt kryghs-knechten: welker voornaamste vinnig af-sweepte, en aan de voet des steenrots kruicigde.

Vorders wierdenze ontkleedt, om naakt uit de weereld aan het kruis uit te gaan, gelyk naakt in de weereldt quamen. Maar *de Japanders* bindenze, zonder geeseling, in eigen gewaad, by twee dwars-houten vast. Zulk binden greep ook zomtyds stand onder *de Romainen*, hoewel zelden. Wegens d'Apostel *Andræas* verteldt de historieschryver *Abdias*, dat de Onder-burgermeester *Ægeas* binnen *Edessen* den rakkers last gaf, om *Andræas* niet te nagelen aan het kruis, maar te binden, ten einde langzamer hand stierf. Andersints gebruikenze spykers. 't Getal stondt aan het believen des beuls. Meesten tydt wierdt door ieder handt, dicht by d'arm en ieder voet kort onder het gewricht, een spyker geslagen: zoo nochtans, dat zomwyl veel nagels door de handen klopten: byzonder wanneer vreesden de spykers niet mogten houden, of de handen door-slippen, als aan welke de zwaarte van het gantsche lichaam hing. De martelaar *Agricola*, met meenigte spykers doornagelt, bestierf onder beuls handen. Zulke wreedheit scheen barmhertigheit. *Wreedheit by 't kruicigen gepleegt.* Barmhertigheit was het onder 't kruis een langzaam vuur te stooken, en den vast-gespykerde te roosten, of door rook te stikken. Dusdanigh moorden stonden *de Christenen*, onder de drie honderdtjarige vervolging, by duizenden uit. Waarom, volgens *Tertullianus*, doorgaans de naam voerden van *takkebosmenschen*, dewyl by takke-bosschen aan het kruis verbrand wierden. *Tert. Apol, c. ult.* Dusdanige doodt stierf de martelaar *Polykarpus*. Gedenkwaerdigh is het geen *Eusebius* van hem ter neder steld. Als de beuls *Polykarpus* aan 't kruis wilden spykeren: *Laat my los staan in het vuur*, sprak hy: *ik zal het door Gods genade konnen lydzaam verdragen.* Zy dan bonden hem aan het kruis, zonder vast te nagelen. *Eusch. l. 4. c. 15.*

Barmhertigheit was het op den gekruicigden, een voet boven de aerde, leeuwen, tygers, beiren of ander verslindend gedierte los te laten: ten einde van onder op gegeeten wierd. Dit woeden verzon *Nero* tegen *de Christenen*. Andersints leiden de Heidenen toe op een langzame doodt. Waarom vaak met het hoofdt nederwaards aan het kruis hechten: 't zy de armen langs een beneden dwars-hout uitrekten, het zy de voeten langs een boven-staak van een getrokken vast nagelden.

De martelaar *Victorinus*, onder de Kaisar *Nerva* aldus gekruist, leefde drie volle dagen: ja *Timotheus* en *Maura* negen, vermanende elkander geduurigh tot stantvastigheit in 't geloof. *Martyrol. Sept. 5. Mai. 3.*

Zulks veeltydts van honger ftierven, dewyl het bloedt langzaam afzypelende, traage flaauwte en door veroorzaakte: en den vogelen ten fpys bleven hangen. Aldus luid het dood-vonnis tegen de martelaren *Claudius*, *Afterius* en *Neon* gevelt: *Laatze aan 't kruis gefpykert, en haar lichamen den gieren gelaten worden.*

Acta Martyrum.

'tEn zy dan door de ftrenge geefeling voor af genoegzaam den hals gebrooken waren, konden een geruime tyd op 't kruis leven. Weshalven zommige, volgens *Seneca*, na twee dagen haar bekykers befpouwden. Andere, gelyk *Juftinus* getuigt wegens *de Carthaginienfer* veld-heer *Bomilcar*, haar moorders dapper door-ftreeken. *Bomilcar* had in *Sicilien* ongelukkigh te veld gelegen tegen *Agathocles*. 't Huiswaard gekeert, is op het midden der markt, binnen *Carthago*, gefpykert aan een kruis: van waar hy, gelyk van een hoog tooneel, vinnigh over den heekel haalde de gepleeghde fchelm-ftukken zyner onderdanen: die nu eens den onnozelen *Hanno*, dan *Gifgo*, en eindelyk *Hamilcar* een lak op den hals wierpen, om zich der zelve goddeloos quyt te maken.

Juft. l. 22.

Dewyl dieshalven de dood des kruicigings langzaam voort ging, gebeurde het zomwyl, hoewel zeer fchaars, dat door goedtgunftigheit der Vorften de gekruicighden afgenomen en geneezen zyn. De beruchte kerkelyke hiftoriefchryver *Jofephus* verhaald: hoe hy, uit een dorp na het Roomfche leger gekeert, een groote menigte *Joden* aan kruifen vond hangen: onder welke drie kende, eertyds boezem-vrienden. Haar ongeval griefde het hart. Hy verzoekt by de veld-heer *Titus Vefpafianus* verloffing, en verkrygtze. *Titus* lietze van het kruis afnemen, en zorgvuldigh geneezen; doch van drie bleef flechts een in 't leven.

Jofephus in fuâ vitâ.

De gekruicighde te rabraaken, om aan een kort einde te helpen, gefchiede wel omtrent de twee moordenaars met Chriftus gekruift; doch niet volgens Romainfche, maar Joodfche gewoonte, uit kracht der goddelyke wet. *Voorts wanneer in iemant een zonde zal zyn, die 't oordeel des doodts waerdig is, dat hy gedood zal werden, en gy hem aan 't hout zult opgehangen hebben: zoo zal zyn doode lichaam aan het hout niet over-nachten; maar gy zult het zekerlyk ten zelven dage begraven; want een opgehangene is Gode een vloek: alzoo zult gy u land niet verontreinigen; dat u de Heere uwe God ten erve geeft.* *Ambrofius* geeft hier deeze reden af: *Het fcheen voor den dood-fchuldigen genoeg te zyn, dat hy opgehangen aan 't hout ftierf: ten einde, indien hy langer opgehangen bleef, zyn dood meer fchande had dan fchuldigh was: en ten fmette gedyde voor zyn geflacht, wanneer zyn dood duurzamer ruchtbaar wierd.*

Deut. 21. v. 22, 23.

Hoewel dieshalven 't rabraaken der gekruicighde by *de Romainen* niet in fwang ging: als welker wreedheit langer vermaak zocht in het wringen, fchreeuwen en kermen van die aan het kruis hingen. Nochtans fcheenen zedert de woedende niet verzadigt met het enkel befchouwen der gewoonelyke ellenden. De Roomfche Kaifaren *Diocletianus* en *Maximinus* begonden de gekruifte martelaren te rabraaken. De manier der rabraaking ging aldus toe. Men hield een gekartelt ambeeld tusfchen de beenen, armen en 't kruis, terwyl een tweede rakker met zwaare hamer of yzere hand-boom flag op flag hervatte: zulks armen en beenen, ten morfele geklopt, aan flenters flingerden.

Het fchynt de Heidenen by ouden tyde, en *de Japanders* onder de beftiering van *Daifufama*, de dood des kruis voor *de Chriftenen* uitgepikt hebben, om haar quanfuis te verwyten 't geloof in een gekruiften *Chriftus*. Waarom dan ook *Daifufama* laft gaf, haar met twee lange fpeeren by beide de zyden in te fteeken, ter oorzaak 's Heilands zyde geopend is. En dewyl de Heidenen aldus *der Chriftenen* fmaatheit in kruifen zogten, zogten aldaar *de Chriftenen* haar heerlykheidt, als die den beelde van Gods Zoon gelykformigh wierden.

Hier uit ontftaat het, dat de oud-vaders zoo konftig in alle dingen kruifen vonden. Om over te flaan 't geen dien aangaande by *Minutius Felix*, *Maximus*

mus Taurinensis, *Tertullianus* en andere voort komt, zal ik slechts uit veele twee getuigenissen ter neder stellen. *Justinus Martyr* zeit: *Beschouwt alle dingen, dewelke in de weereldt zyn, konnenze zonder dit teiken des kruis of bestiert worden of een gebruik van zich verschaffen? Want de zee word niet bevaaren, 't en zy deeze zeege-boom, een mast genaamt, op 't schip behouden blyft. De aerde word zonder 't zelve niet beploegt. De gravers verrichten haar werk niet, noch andere ambachtsluiden, 't en zy door gereedtschap een kruis vertoonende. De menschelyke gedaante verscheeld in geen andere zaak van de beesten, dan datze recht over einde is, en uitbreiding der armen heeft.* En *Hieronymus*: *Het fatsoen zelf des kruis, wat is 't anders als de vierkante gestalte der weereldt? De vogelen, wanneer door de lucht vliegen, neemen een kruis-gedaante aan. Een mensch zwemmende of biddende, word gezien in gestalte van een kruis.*

Het verdient vorders byzondere opmerking, 't geen de Kerkelyke historieschryvers *Ruffinus*, *Sozomenus* en *Suidas* aangeteikent hebben: namentlyk, hoe ten tyde des Kaisars *Theodosius de Groote* d'afgoden-tempels allenthalven zyn afgebrooken. In *Egypten* wierdt ook d'aloude kerk, de beruchte *Serapis* toegewyd, tot de grond toe verwoest. De muuren, rondtom neder geworpen, ontdekten een geheim van vereeuwde steenen, behakt met zinne-beeldende letteren, alleen by *Serapis* priesters verstaan. Veele deezer letteren hadden de gedaante eens kruis, en beteikende, 'T LEVEN WELK KOMEN ZOUDE. *Lactantius Firmianus* verhaalt, dat de duivel *Apollo* tot *Delphis*, uit zyn grouwzaam hol dit vaers van 's Heilands kruiciging, lang voor des Heilands geboorte, niet zonder yselyke beweeging, loeide: het Grieksch vertaalt luid aldus:

Door spykers, en in kruicings nood,
Heeft hy gevoelt een bitt're dood.

Het is dan geen wonder, dat *Daifusama*, volgens het voorbeeldt der Roomsche heidenen, uit oorzaak bereedts getoont, na dat de onthalzing hem te zachte doodt scheen, met kruissen woede.

Magt der Spanjaarden is oorzaak der Japansche vervolging.

Doch onder de vyf redenen, die *Daifusama* ten vervolging tegen *de Christenen* aanprikkelden, was ook de geduchte magt *der Spanjaarden*: als die zich in alle deelen des aerdtbodems meester maakten. De wyd uitgestrekte kusten van *Guinea* en *Angola*, op *Africas* bodem, en een geheele nieuwe wereldt ten westen, verdeelt in *Nieuw Spanje*, *Mexico*, *Peru*, *Chili*, *Chica*, behalven eenige magtige eilanden, hadden reeds de nek geboogen. En vermidts, op het jaar vyftien honderdt een en tachentig, *Portugaal* onder *Spanje* geraakte, waren voorts de verheerde gewesten over *Indien* in haar schoot gezakt. Zulks uit *Goa*, *Malacca*, *Macao*, en elders, groote maght ter zee konden brengen. Doch byzonder nestelden *de Spanjaarden* te dicht voor *de Japanders* in de na by gelegene *Philippynen*. Zy hadden zulke gebuuren niet van doen, die, voor weinige jaren aldaar aan-gelandt zynde, zedert hun gebiedt jaar voor jaar verder en verder voort zetten. Doch dit werk dient een weinig hooger opgehaalt.

Wie aldereerst de Philippynen ontdekt heeft.

Ten tyde als *Luidewyk de Vellasco*, uit naam des Spaanschen Konings *Philips de tweede*, het hooghste gezagh over *Mexico* voerde, kreegh hy van *Madrit* last, op 't jaar vyftien honderd vier en zestig, een zwaare vloot toe te takelen, ten einde met de zelve nader ontdekte d'eilanden by zuiden *Japan* gelegen, alwaar voortydts *Ferdinand Magellanes* aldereerst met zyn schip *Victoria* gelandt was, toen de wereldt om-zeilde. De vloot ging zeil uit de haven *de Nativitat*, beleid by *Michiel Lopez de Legaspi*. Deeze, door de woeste *Zuidt-zee* heen geboordt, ontdekte d'eilanden, welke hy na *Philips de tweede*, Spaansche Koning, *Philippynen* noemde. Hy sloeg zich neder binnen de stadt *Manilla*: alwaar d'opper vierschaar gespannen, en eer lang een hoofd-kerk, nevens drie kloosters, het eerste voor *de Augustyner Monniken*, het tweede voor *de Franciscanen*, en het derde voor *de Dominicanen*, gesticht wierden. *De Spanjaarden* bezaten nu ter tydt *de Philippynen* gerustelyk:

lyk: wanneer een schielyke oorlogs-buy uit *China* haar onzacht ten strydt wekte.

Spaansche op Manilla wreedelyk aangevallen door een Chineesche roover Limahon.

Limahon, gebooren binnen de Chineesche stadt *Trucheo* van geringe ouders, hield een geruime tyd de wegen onvry: eerlang kreegh hy aanhang van struik-roovers, welker getal in *China*, zoo ter oorzaak der meenigte inwoonders, als drukkende heerschappy des Overigheidts, doorgaans sterk valt. *Limahon* hadt nu styf twee duizendt deezer roovers aan zyn snoer, die ten platten lande overal leelyk huis hielden. Weshalven de Onder-koning van *Cuytan* alle magt by een trok, om *Limahon* na de stad *Taybin* gevankelyk wegh te voeren. Maar deeze kreegh de snuf in de neus: deinst te rugge na een zee-haven, dewyl zich te zwak bevondt, om des Onder-konings heir het hoofd te bieden. Juist lag de haven vol scheepen, in welke zyn volk over stapt, en af steekt. Wat op het water gemoete, maakte hy tot buit. Hy telde nu veertigh wel-bemande zeilen: wanneer een andere Chineesche zee-schuimer *Vintoquiam*, die twintig scheepen sterker was, ontmoete. Echter *Limahon* waaght een kans, die zoo gelukkigh af liep, dat vyf en vyftig jonken vermeesterde, en *Vintoquiam* naauwelyks met vyf ontsnapte. Door zulke zegen stoutmoediger geworden, bestond nu zee-dorpen en steden zelf op het lyf te vallen. Geheel *China* geraakte in rep en roer. Binnen weinige maanden bragt de Onder-koning van *Cuytan* honderd dartigh scheepen in zee, bemant met veertig duizend vlootelingen. *Limahon* hier af verkundschapt, steekt over na het onbewoonde eiland *Touzuacotican*, om zich te bergen voor de scheeps-magt, by den Ridder *Omoncon* beleit.

Limahons bedryf:

Terwyl alhier verschuilt, haald hy twee zeilen aan, die uit de *Manilla* rykelyk geladen na *China* streek zetten. De gevangenen wisten zoo veel bericht te doen, dat binnen *Manilla* niet meer dan zeventig Spaansche soldaten lagen: alzoo d'overige bezig waren met nieuwe eilanden rondtom her t'ontdekken. Dat het land zelf vruchtbaar en vol rykdom was. d'Ingezetene onbereid ten oorlog, noch gewend door krygs-onrust ontrust te worden. Gunstig deed haar de gelegentheit op. Derwaards dan wend hy de stevens: liep boven d'eilanden *Illocos* in 't gezicht der nieuwe stad *Fernandina*, by *Joan de Salzedo* onlangs gebouwt: en overvalt aldaar een Spaansche galei, door *Salzedo* om lyf-toght afgeschikt. De galei wordt aan brandt gestooken, en het boots-volk, zonder iemandt te verschoonen, vermoord. *Salzedo* beducht voor zulk een vloot, die recht na *de Manilla* zeilde, scheept vier en vyftig *Spanjaarden*, om den vyand voor te komen: *Manilla* te waarschouwen, en aldaar ten tegenweer alles gereedt te maken. Doch alzoo onderweeg zich van lyf-togt voorzien moest uit de naaste eilanden, quam hem *Limahon*, op wiens vloot het minste gebrek niet was, te voor: en geraakte met den avondt voor *Manilla*, den laatsten van slagt-maand, des jaars vyftien honderd vier en zeventigh, ten anker.

't En zy een wind uit het land zeer sterk geblazen hadt, die nacht zoude *Manilla* aan koolen, en de inwoonders in een zeer yselyk bloedt-badt gestaan hebben. Want *Limahon* schikte in duister vier honderd man af, en gelaste hen noch vuur noch zwaerdt te spaaren. Maar worstelende den gantschen nacht met d'onstuimige golven, konden onmogelyk landen voor 's morgens ten acht uuren. Een myl beneden de stad sprongenze uit haar vaartuigen: en trokken geschikter slagh-orde, twee honderd bus-dragers in de voor-togt, en even zoo veel piekeniers in de achter-hoede, op *Manilla* aan, langs een vlak veldt. Alhier ontdekt werdende, bragten de vluchtelingen de tyding aan *de Spanjaarden*. Niemant konde het gelooven. Ieder meinde, het was een oproer, by d'ingezetenen verwekt uit genoeghte. Ondertusschen quam het Chineesche heir aan het eerste huis der voor-stad, toebehoorende den Veldtmaarschalk *Martyn Goyti*. Hier stakenze den brandt in, en vermoorden *Goyti*, nevens alle zyne huis-genooten. *Goytis* gemaalinne, zwaarlyk verwond, liep stad-waard. Nu konde ieder zien, hoe

stor[...] Ma[...]

hoe het getyd stond. Zommige krygsknechten wanschikter orde t'zamen gedromt, boden den roovers 't hoofdt: eerlang alle neder gesabelt, maakten de overige voorzichtiger. Deeze dan gingen met gesloote gelederen tegen den vyandt los: bragten hem aan het voetslaaken: en eindelyk op de vlucht na zyn scheepen.

Limahon deezes toestands verkundschapt, licht het anker: en zet na de haven *Cabita*, twee myl boven *Manilla*. Toenmaals hadt *Guido de Labassares*, in plaats des afgesturvene *Michiel Lopez de Legaspi*, het opperbewindt over *de Philippynen*. Deeze zag geen kans, om zoo magtigen vyand voor palissaden, met welke *Manilla* alleenlyk omzet was, te stuiten. Te vluchten ging de Spaansche achtbaarheit te na. Men vond dieshalven goet de stad ten besten te geven: en ter verheevenster plaats een schans in alle mogelyke yl op te werpen. Twee nachten en dagen arbeide al wat arbeiden konde. Hier sloegenze palen, waar tegen planken schroeiden. Daar kruidenze aerde: gints roldenze tonnen, die met zand gevult, voor schans-korven dienden. Vier yzere stukken (zoo veel waren binnen de stad) wierden op de punten des nieuwen slots geplant. 't Gelukte *Labassares*, dat *Limahon* in de haven *Cabita* sukkelde; en *Salzedo* ondertusschen vier en vyftig *Spanjaarden* ten bystand aanbragt.

Naauwelyks had de sterkte haar beslagh, en *Salzedo* den voet binnen de zelve, of *Limahon* wierp in't krieken des dageraads voor *Manilla* het anker: en geswind zes honderd man te land. Dit volk trekt binnen *Manilla*: steekt de stad aan brand, en valt tusschen de vlamme en rook op 't nieuwe slot. Mannelyk verweerden zich de bezettelingen: zulks eerlang twee honderd *Chineesen* in de kaers vloogen: de gequetsten maakten geen minder getal uit. Daar by *de Spaansche* alleenlyk sneuvelden, de vaandraager *Sancio Ortis*, en de Manilliaansche schout *Frans de Leon*.

De Chineesche zee-schuimers, aldus raauwelyk onthaald, dorsten zedert geen torn meer wagen. Zy verzeilen dan wederom te rugh na *Cabita*, en voorts veertigh myl opwaardts tot de groote stroom *Pangasinan*. Alhier vont *Limahon* een vruchtbare lands-douwe: en goede gelegentheidt, om zich te bergen voor de Chineese maght. Hy voer dan een myl de vloed op: bouwde aldaar een sterkte op den oever: benoodzaakte de ingezetene tot geldopbrenging aan hem, als wettelyk opper-heer: plante den stoel des oorlogs: schuimde uit *Pangasinan* de zee wydt en zydt: en liet over al een gerucht loopen, dat hy *de Spanjaarden* op *de Philippynen* gantschelyk hadt uitgeroeid. *Slaat zich neder langs de stroom Pangasinan.*

Dusdaanige tyding, by veele voor waarheit opgevat, verwekte in *Labassares* geen klein na-bedenken. Want alzoo d'inwoonders, die uit schrik voor de Spaansche onverwinnelyke inborst beteugelt wierden, eerlang uit den band stonden te springen, en door veelheit weinige lichtelyk af te maken: 't en zy op *Limahons* nederlaagh haar oud gezagh herveftigde: achte hy hoog noodig den zorgeloozen zee-schuimer onvoorziens t'overvallen. Men brengt dan alle vaartuigh en krygs-magt by een uit de eilanden *Pintados* en *Philippynen*. De vlootelingen maakten nu uit derdehalf honderd Spaansche soldaten, twee duizent en vyf hondert *Indianen*. Over alle stond *Salzedo*, die de vloot met het ryzen van den dag, op het jaar vyftien honderd vyf en zeventigh, den vyf en twintighste van lente-maand, in de stroom *Pangasinan* aanbragt. Geswind stopt hy de mond der vloet, met scheepen aan een gekeetent. Zet het volk te land en vier stukken geschut. De verspieders afgeschikt, om *Limahons* begraving te ontdekken, vonden hem te eenemaal zorgeloos: als die voor geen *Chineesen* beducht was, en veel min voor *de Spanjaarden*, dewelke meinde zoo veel werks te hebben met het herstellen des geleedene schade, dat aan geen weer-wraak konden denken. 't Werk moest verhaast. Geswind spat *Gabriel de Ribera* na *Limahons* sterkte langs een heimelyke toeweg. De Hopmannen, *Peter de Chaves* en *Laurens Chacon*, roeiden met licht vaartuig en tachentig man de stroom op: ten einde *Salzedo belegert Limahon:*

ter

ter zelver tyd te water het aanbragten, als *Ribera* de Chineeſche roovers zoude op 't lyf vallen. *Salzedo* zelf lag in een bequaame achter-laage, tot hulpſteun van de voor-toght. *Chaves* en *Chacon* vonden *Limahons* vloot onbemant geankert onder de ſterkte. Binnen twee uuren ſtondze liever-laay aan brand. *Ribera* wierp te land 't vuur in de paliſſaden en huizen: en viel diervoegen *de Chineeſen* op 't lyf: dat ruim honderd ſneuvelden, en *Limahon* naauwelyks zich binnen 't ſlot bergde.

verbrand Limahons vloot.

Schermutzeling tuſſchen Salzedo en Limahon.

Alhier ſchiep hy een weinigh adem: en vaerdighde de moedigſte bezettelingen uit, die den indruk *der Spanjaarden* ſtuiten. Deeze, door d'ondragelyke zonnen-hitte, brandt van d'aangeſtekene huizen, en vordere oorloghsmoeite afgeſlooft, wierden benootzaakt, onaangezien verſche hulp-benden aanquamen, de hertred te nemen, niet zonder verlies van vyf *Spanjaarden* en dartigh *Indianen*, behalven de gequetſte. 's Anderen daags ſchaarde *Salzedo* zyn heir in volle ſlagh-orde: en daagde, met toon van dien, dicht onder de ſterkte, den roover ten kans-waging uit.

Limahon maakt zich ſterk.

Deeze had ondertuſſchen den gantſchen nacht in de weer geweeſt: drie zwaare kortouwen, nevens minder geſchut, op de bolwerken geplant: en rondtom de borſtweeringen met vuurwerken voorzien. Zulks *Salzedo* het ſtormen gevaarlyk vond, en raadzamer de ſterkte bezet te houden: te meer, nadien de meeſte voorraad van *Limahon* met de vloot verbrandt was: weshalven hy noch ontvluchten konde, noch lang harden. Drie maanden bleef *Salzedo* om 't ſlot leggen. Geduurende het belegh voeren de ſcheepen af en aan na *Manilla* om lyftogt en andere oorlogs-behoeften. Onder duſdanige ontmoete *Michiel de Loarcia*, even buiten de haven *Bulian*, een zeil van *Sangley*. Hy maakt op het zelve jagt, en haald het in. Juiſt was binnen ſcheepsboord *een Chinées Sinſay*, die lang binnen *Manilla* koop-handel dreef. *Sinſay* verzocht, men zoude niet ſchieten, 't en zy eerſt volkomen kennis genomen wierd van 't ontdekte zeil. Zy raakten nu elkander op zyde: wanneer *Sinſay* bericht kreegh, hoe het ſchip den Chineeſchen Ammiraal *Omoncon* voerde: uit zyn vloot afgeſtooken, om na *Limahon* te verneemen. Deeze verkundſchapt wegens de toeſtant der zaken, begeeft zich in 't leger by *Salzedo*. Alhier heerlyk onthaalt vertrekt na *Manilla*: alzoo *Salzedo* oordeelde, dat *Limahon* onmogelyk konde ontſnappen: en hy hem, ook zonder de Chineeſe vloot, eerlang levendig of dood in handen zoude krygen. *Omoncon* wachte binnen *Manilla*; doch dewyl het werk van langer vertrek bleef, dan uit de vloot derfde blyven, reiſde derwaards: niet zonder voornemen, om eerlang te rugge te komen, en *Limahon* na *China* af te halen.

Chineeſche Ammiraal Omoncon komt by de Spanjaarden.

Met *Omoncon* ſcheepten ook over *Martyn de Herrado* en *Hieronymus Marin*, d'eerſte herkomſtig uit *Pampelona*, de andere *een Mexicaan*, beide *Auguſtyner Monniken*: en nevens haar *Peter Sarmiento* en *Michiel de Loarcha*: dewelke tyding te rugge zouden brengen, wegens het wedervaren van *Herrado* en *Marin*: ten einde zulk een wigtig werk aanſtonds na *Madrit* mogt werden over-gebrieft: alzoo aan 't Ryk *China* ongemein veel gelegen lag. En dit zyn d'eerſte, die (voor zoo veel bekend is) ooit uit Chriſten-landen op *China* den voet zetten. Uit de haven *Bulian* ging *Omoncon* t'zeil: wende de ſteeven, volgens Chineeſche gewoonte, op een naalde van twaalf ſtreeken, zonder eenige pas-kaarten; doch voer ſlechts van 't eene eiland na 't ander: en derfde geenſints diep zee-waardt ſteeken. Waarom ten hoogſten verwondert was, als *Sarmiento* vertelde: hoe *de Spanjaarden* uit *Mexico* na *de Philippynen* door *de Zuid Oceaan* heen boorden, zonder land te zien, geduurende drie maanden.

Eu... die zy... me...

He... na... len...

Omoncon vorders maakte rekening van 't naderen aan *China* uit de grond, welke op zeventig myl zee-waard onder tachentigh vademen waters duikt: en meer en meer ondieper word, hoe de Chineeſche kuſt nader quam. Eindelyk ontdekt hy de ſchoone ſtad *Tutuhul*, door veel toorens en trotze gebouwen aanzienelyk, gelegen in 't landſchap *Chincheo*. Aan de mond van een inwyk ſtond een ſchildt-waght op een ver-

verheve rots: die geſwindt zeven zeilen, achter een punt geankert, teiken gaf, hoe zich een ſchip uit zee op deed. Met alle vlyt halenze uit: maken jagt op *Omoncon:* die 't na *Tutuhul* dragende hield: en met ettelyke ſchooten gelaſt te ſtryken, echter liet door ſtaan. De landt-voogd was zelf in een lichte roey-ſchuit gevallen: welke *Omoncon* hand over hand inwon. En deeze begon nu de vlagge te kennen: weshalven over ſtaag ſmeet, en met de zeilen voor de maſt den landt-voogd inwachte: die *Omoncon* vriendelyk onthaalde: en zyn reis na *Tanſuſa*, een vermakelyke en ſterke ſtadt, voorzien van vaſte muuren, liet vervorderen. Alhier tuſſchen 't los-branden van geſchut en hand-buſſen feeſtelyk verwellekomt, deed hy d'Auguſtyner Monniken te landt zetten: na dat zy bevoorens door den rechter van *Tanſuſa* verlof kreegen, om buiten ſcheeps-boord te mogen ſtappen. Ten welken einde haar, volgens Chineeſche gewoonte, een wit verniſt berdeken, by den rechter geteikent, ter handt quam. d'Inhoud was: *Laat den vreemdelingen toe te landen.*

Doch, na het bezichtigen van verſcheide Chineeſche ſteden en vreemdigheden, wierden de gemelde Monniken benevens haar gezelſchap gelaſt te vertrekken: alzoo vermoeden viel, dat *de Spanjaarden*, die in alle landſchappen haar klaauwen ſloegen, over gekomen waren om *China* te verſpieden. Dit achterdocht groeide te meer aan, dewyl een gerucht liep, hoe *Limahon* (die gezeidt wierdt binnen de ſtroom *Pangaſinan* bezet te zyn; zulks onmoogelyk konde ontſnappen) de zeekuſten van *Chincheo* af-ſtroopte: en een ſtadt aldaar ten grond toe verwoeſt had. Het was wel waar, dat *Limahon* binnen zyn ſterkte klein vaar-tuig toegeſtelt, en by donkere nacht, tuſſchen *Salzedoos* wachten door, wonderbaarlyk het hazen-padt gekoozen hadde. Evenwel kreegh hy t'onrecht de wyt der nieuwe ſtroopery: door dien *Taocay*, vriendt van den beruchten zeeſchuimer *Vintoquiam*, doch *Limahons* vyandt, op *Chincheo* gewoed had, en noch woede.

Ondertuſſchen vergaderde den grooten raadt van *Chincheo:* voor welken *de Spanjaarden* verſcheenen, om redenen te geven wegens haar overkomſt in *China*. Deeze wiſten zoo veel by te brengen, dat, zedert uit naauwe bewaaring ontſlaakt, meer vryheit kreegen. 't Was toenmaals nieuwe maan; als wanneer over geheel *China* alle ſoldaten in 't geweer moeten komen. *De Spanjaarden* moghten buiten de ſtadt *Aucheo* zich begeeven na 't open veldt: alwaar zy het gewapend volk zagen ten toon ſtaan: namentlyk twintig duizend lanciers en bus-dragers, alle treffelyk afgevaerdight op 't geluidt van trompet en trommel: zulks in een oogenblik reis- of ſlag-vaerdig waren, of geſwind t'zamen dromden, en wederom ten wyder ſlagh-orden zeer ſchielyk zich uitbreiden. Hier loſtenze hun ſchietgeweer met loos kruid op elkander, by manier van ſchermutſeling: dan ſcheenenze eenige kans-waging te doen van een geheel leger. Daar gingen de lanciers tegen andere vinnig los. Zomtyds vluchtenze: zomtydts herſteldenze de ontſchaarde gelederen. Die de wapenen onfatſoenelyk handelde, wierd van de opzienders jammerlyk afgeroſcht: om, door ſtrenge tuchtiging, beter te leeren. Vier uuren duurde de wapenoeffening: van welke *de Spanjaarden* getuigenis moeſten geven, dat by zulk een krygs-tucht geen landtaart over den gantſchen aerdtbodem in hare wapenhandel halen mogt.

Verwonderens waerdige wapenoefening onder de ſtadt Aucheo.

Uit de haven van *Tanſuſa* gingen *de Spanjaarden* eindelyk t'zeil, door hooger handt gelaſt te moeten vertrekken. Om de windt te onderſcheppen, wierden de ſtevens gewend na d'eilanden *Laulo* en *Chautubo*. Dit laatſte lag vol dorpen. Het voornaamſte dorp was *Gautin*, zynde geſterkt met vyf ſteene toorens: welke voor baken dienden om te ontdekken, en tot ſchuil-plaats om zich te bergen tegen de zee-ſchuimers, die alhier doorgaans het vaar-water zeer onveiligh hielden. *Chautubo* zelf is een zandigh en berghachtigh eilandt: en nochtans vol rys, tarwe en allerley aerd-vruchten. Het voed veel oſſen en paerden. d'Inwoonders erkennen geen opper-hoofd.

Gautin, ſchuil-plaats tegen roovers.

Zedert liepenze ten anker voor het eilandt *Corchu:* en voorts na *Ancon*, veel vruchtbaarder dan *Corchu*, hoewel onbewoondt. *De Chineeſen* verhaalden dies aangaande: hoe *Ancon*, eertydts zeer volkryk, door byzondere toeval ontvolkt was. Namentlyk, een Chineeſche vloot, door zwaare ſtorm op *Ancons* kuſten verſtrooidt, wiſt de zee-voogd niet wederom by een te krygen. Hy oordeelde dan, dat de ſcheepen geſtrandt, en zyne vlootelingen by d'ingezetenen van *Ancon* afgemaakt waren. Plotzelyk valt hy dies wegen d'onſchuldige inwoonders op het lyf: ſlaat een groot getal doodt: en voerde alle d'overgebleevene na *China*. Deezer onnoozelheit quam ten laatſten aan den dag; maar zy evenwel keerden niet weder na haar oude woon-plaats: alzoo liever op 't vaſte landt wilden blyven, dan wederom diergelyke overlaſt afwachten.

Wondere voorval van 't eiland Ancon.

Van *Ancon* ſtaken *de Spanjaarden* over na 't eilandt *Plon:* alwaar uit een viſſcher kondſchap kreegen, hoe *Limahon* de balken en planken van zyn verbrande vloot by nacht opgeviſcht: binnen de ſterkte, door *Salzedo* bezet, booten toegeſteld: en na 't eilandt *Tocaotican* zich geberght had. De Chineeſche Ammiraal *Omoncon*, die met *de Spanjaarden* na *de Manilla* zeilde, vatte duſdanige tyding euvel op. Hy borſt dan tegen de Spaanſche vlootelingen aldus uit: *Is dit uwe getrouwigheit? Laat zich de Spaanſche landtaart omkoopen door giften van een verachte zee-ſchuimer? Hoe was 't anderzins moogelyk dat hy konde ontſnappen? Gy beloont wel myn weldaad, die China, allen vreemdelingen by ſtrenge wetten toegeſlooten, voor u heb geopent.* Maar *de Spanjaarden* zochten zyne hevigheidt te ſtillen: voorwendende, hoe buiten alle twyfel de landt-voogd van *Manilla* zoo veel verontſchuldiging in deezen zoude by-brengen, dat *Omoncon* de Spaanſche trouw ongekreukt zoude vinden.

Chineeſen zyn zeer gebelght over Limahons ontvluchten:

Ondertuſſchen kreegenze het eilandt *Tocaotican* in 't gezicht. Hier over ontſtonden toen verſcheide reden-kavelingen. *Omoncon* wilde aldaar den roover *Limahon* op 't lyf vallen: als die, door een langduurigh belég afgemat, en onbereidt zynde, lichtelyk of gevangen of om hals gebragt konde werden. Andere wederſtonden deeze heete voorſlag, en braghten by: Men moeſt het werk niet voor gedaan keuren, door dien aan d'oorlogs wiſſelvalligheit hing, en zoo wel een quade als goede uitſlagh konde neemen. Zy hadden te doen met mannen, welke de wanhoop aanmoedighde, om ten laatſten droppel bloeds toe te kampen. De vloot zelf, belemmert met paerden en pakkaadje, was meer reis- dan ſlagh-vaerdigh. De laſt, by d'onder-koning gegeven, lagh aldus: dat *de Spanjaarden* te rugge gevoert zouden worden na *Manilla*, en *Limahon*, levendigh of doodt, indien hem overleverden, op *China* den onder-koning toegeſchikt. Deeze redenen ſcheenen de gewightighſte: weshalven *Tocaotican* aan ſtuur-boordt lieten leggen: en uit de haven van *Plon*, alwaar drie weeken door tegen-windt waren opgehouden, voorby 't groote eilandt *Tangarruan* na *Manilla* verzeilden. *De Chineeſen*, alhier heerlyk onthaalt, vertrokken eindelyk wel vernoeght te huiswaard.

zyn onderling verdeelt, of men den roover Limahon zal aanvallen of niet.

Doch *Limahon*, zich te zwak bevindende tot tegen-weer, indien de Chineeſche of Spaanſche vloot hem quam beſtooken in *Tocaotikans* haven, bragt alle booten die bekomen konde in zee: en zette na een woeſt eilandt, alwaar niet licht te vinden was. Het liep nu ſlecht met de roover af: als die, wel eer een ſchrik voor *China*, nu naauwelyks by wilde wortelen en boom-gewas een rampzaligen adem haalde. Uit hartzeer dan verviel hy in zwaare krankte, die eerlang zyns levens draad af knipte. Voorts zagen de roovers om een goet heen-komen: ieder berghde zich daar beſt konde.

Maar *de Spanjaarden* zetten haar volk-planting op *de Philippynen* dapper voort, en hervatten de Chineeſche togt. Derwaards verreiſden, op 't jaar vyftien honderdt acht en zeventigh, de Franciſcaners *Peter de Alfaro Sivi-liaan*, *Joan Baptiſta Italiaan*, *Sebaſtiaan de Franciſco Baeca*, en *Auguſtyn de Tordeſillas;* drie krygs-knechten, als *Franciſcus de Duennas*, *Joan*

Diax

Diax Pardo en *Peter de Villaroël*; benevens vier *Manillianen* en een Chineesche jongen, by d'oorlog tegen *Limahon* gevangen, en zedert onderweezen in de Spaansche taal. Eindelyk kreegen *de Spanjaarden* een voet op *China*: en te gelyk met de Portugaalsche kroon de uitgestrekte landtschappen over d'Ooster en Wester Indiens.

Malacca, *Macao* en *Manilla* lagen voor *Japan* te dicht, om niet de nabuurige maght der geduchte *Spanjaarden* verdacht te houden. Te meer, nadien *Japan* een ontelbaar aantal Christenen voede, die enkelyk scheenen toe te leggen, dat haar godts-dienst overal invoerden, en te gelyk een opper-hooft, welke het zelfde geloof omhelsde. Dit hield *Daifusama* voor een der gewigtigste redenen, waarom op d'uitdelging der Christenen toeleide.

En hy was nu met dit bloedigh beuls werk bezigh: wanneer ondertusschen zich in hooge ouderdom zeer bekommerde wegens zyn staat-volger. Hy hadde wel be-eedigde belofte gedaan, niet zonder verzegeling met eigen bloet, aan den stervenden Kaisar *Taicosama*: dat *Fideri*, als vyftien jaar bereikte, ten Kaisarlyken throon zoude vorderen. Maar deeze stondt hem nu in de wegh. Hy moeste dieshalven aan kant geholpen worden: onaangezien zyn dochter ten houwelyk had: indien den scepter aan *Conbosama* wilde overleveren, en de kroon bevestigen in eigen afzetsels. Dit wigtigh werk vereischte een schyn. *Daifusama* dan beschuldight *Fideri*: hoe hy in de laatste burgerlyke oorlogh de zyde der wederspannelingen had gekooren: verscheide heimelyke aanslagen gemaakt, om hem de voogdyschap te ontweldigen: Kaisarlyke eere zich aanmatighde eer gekroont was: en allenthalve op zyns schoon-vaders leven toeleide.

Dusdanige klachten liet *Daifusama* voor af gaan, terwyl hy in 't Koningryk *Surunga* een magtig heir met alle moogelyke vlyt te zamen braght. *Fideri* hield binnen 't slot *Osacca* hof. Derwaards rukt *Daifusama* het nieuw geworven volk, en belegerd *Fideri*. Drie maanden sloeg deeze alle stormen manhaftig af; doch te mets verswakt, zoekt op billyke beding-punten de sterkte over te leveren. Neen: de Kaisar had hier toe geen ooren. Het was hem om 't leven van *Fideri* te doen. En deeze, bezeffende zulk een bloedige toelegh, valt aan 't smeeken: *Hoe konde een schoon-vader dier voegen alle menschelyke genegenheit uitschudden: dat zyn eigen dochter tot een weduwe, en dochters kinderen weezen maakte? Het gekerm der onschuldige zoude een steenig hart vermurwen. Oordeelde Daifusama, dat hy niet gerechtigt was om de Kaisarlyke kroon te dragen: onaangezien, by uiterste wille van zyn vader Taicosama, hem, als wettelyke staatvolger, het Ryk toequam: wilde echter gewillig afstand doen: en zich te vreeden houden met het minste Japansche Koningryk, ja zelf een geringe heerlyky. Waar toe bloedt vergooten? Waarom tegen zyne eigene ingewanden gewoed? Vreesde Daifusama voor opstandt: hy konde Fideri zoo laeg onder de knie houden, dat nimmer derfde hoopen na het Japansche Kaisarryk.* *Voorslagh van Fideri wort afgeslagen.*

Dit billyk verzoek sloeg *Daifusama* in de wint: als die te gemoet zagh een herstelling der kroon aan *Taicosamas* geslacht: indien *Fideri* na hem, nu hooge jaren bereikende, by leven bleef. Te meer, dewyl *Fideri* in de gunst des gemeine mans diep stondt ingewikkelt: en ieder hem erkende voor wettelyke staatvolger van zyn overledene vader *Taicosama*. Hy moest dan aan kant geholpen worden: of andersints liep *Daifusamas* stam-huis gevaar om de Japansche schepter-staf te verliezen. *Fideri* had zyn gemaalin, dochter van *Daifusama*, aan haar vader afgeschikt, verzoekende ootmoedighlyk: hy beliefde slechts *Fideri* aan 't leven te verschoonen: en voorts zich voor leen-man te onderwerpen. Dusdanig smeeken zoude zy in haars vaders schoot ter neder geleit hebben; doch mogt niet eens ten gehoor komen. *Waarom Daifusama den Fideri wil vermoorden.*

Daifusama had reedts de buitenste muur van 't slot *Osacca* in de graft geworpen: en door de zelve, hoewel drie honderd en negentig voeten breedt en drie en dartig diep was, een galdery gebragt. De bovenste borst-weering, uit kley dicht gebakken, en buiten beplei- *Bestorming van 't slot Osacca:*

 sterd,

sterd, was ettelyke roeden af geschooten. Zederdt storten d'ondergravene wallen ter neder. Door 't storm-gat brak *Daifusama* binnen 't slot. Uit de bemuurde wyk, alwaar verscheide Koninglyke paleizen staan, geschiede eenige tegen-weer. Eerlang kreukten de verweerders.

buiten-slot ingenomen:

Daifusama was nu volkomene meester van 't buiten-slot; doch stuite voor de graft der binnenste sterkte, zynde even diep als de buitenste; doch twee honderdt en vystigh voeten breedt. De voornaamste brug, die over de binnengraft leit, heeft wederzydts leuningen uit enkel goud. De poort is met goude plaaten beslagen. Langs deeze brugh zoekt *Daifusama* in te booren. Dit gelukte hem te meer, door dien de verbaasde bezettelingen haar voordeel verzagen, en geen behoorlyke tegen-weer deeden. De poort dan open geramt, verschafte opening voor de bestormers: die *Fideri* geswind by den kop hadden gevat: 't en zy zich op den binnensten berg, aan de voet met muur-werk opgehaalt, en aanzienelyk door een paleis, wiens af-dak goude pannen toont, ter goeder uur bergde, nevens zyn moeder, huis-vrouw, en merkelyk aantal des voornamen adels.

stormen op het binnen-slot:

word ingenomen.

Daifusama hadze nu binnen de binnenste vlucht-plaats beslooten. En op dat met een slagh gelykelyk afmaakte, die zyn toeleg, om de kroon op eigen zaad te vestigen, scheenen hinder-paal te zetten, stapelt hy rondtom 't paleis zwaare hout-hoopen: welke aangesteken, het paleis aan koolen zetten: en *Fideri* met d'aanzienelykste Japansche adel onder de heete assche alzoo begroeven, dat niemandts overblyfzel ooit te voorschyn quam. Zedert moesten het ook ontgelden alle die *Fideri* in eenigh lidt van maagschap bestonden, of immer toegedaan waren. 't Gewoonelyk buik-snyden oefenden voornaame persoonaadjen aan haar zelf. Dit vervloekt treur-spel beschouwde *Japan* op 't jaar zestien honderd en zestien.

Niet

Niet lang vermaakte zich *Daifusama* met dusdanige bloed-baden: als die, binnen tien maanden aflyvig geworden, de Japansche kroon aan zyn zoon *Consosama* overleverde. 't Begin van *Consosamas* heerschappy is gedenkwaerdig door twee zwaare overvallen: welke *Japan* niet licht kan vergeeten. Voor eerst stak een vreeselyke storm handt over handt op. In de havens spilden de scheepen haar anker: en wierden tegen strand te pletteren geslagen. Die 't land onder de voeten hadden, liepen niet vry. Hier rukte de wind zwaare boomen uit ontwortelde gronden, en wierpze ter aerde, of zelf een groot stuk van de oude plaatzen af. Gints kraakten gevels, gebinten en daken: of storten plotzelyk in, en verpletterden onder den val die niet by tydts gevlucht waren. Op de straaten vielen zomtyds de huizen tot malkander over: en beknelde de menigte, welke aldaar meinde veiliger te staan als onder eigen dak. Die ten platte lande zich onthielden, zyn zommige van de aerde opgelicht, en ettelyke schreeden dryvende vervoert. Voort swol de zee diermaten door het schrikkelyk onweder, dat de monden der stroomen gestopt bleeven, en de stroomen over het vlakke heen vloeiden. De laege akkers in *Japan* lagen nu plas. Daar de rivieren voor dammen stuiten, brakenze door, en maakten binnens dyks diepe kolken. *d'Oceaan* zelf sloeg met zoo verwoede golven tegen de zee-kusten aan, dat dorpen en steden wegh spoelden, en 't zee-water den grond mylen weegs inwaards onder zette.

Op zulk een beweeging van lucht en vocht volgde geen mindere door bloedige vervolging tegen de Christenen. De Kaisar *Consosama* diende zich van een Japans Raads-heer *Safioie*, die enkelyk toeleide op de uitroeying der Christenen. 't Werk dient weinig hooger opgehaalt.

Zedert *Antonius Mota*, *Franciscus Zeimot* en *Antonius Pexot*, uit *Dodra* afgestooken na *China*, by schrikkelyk onweder op *Japan* dreeven, en 't zelve by toeval ontdekten, kreegen *de Portugeesen* aldaar vaster en vaster voet, om te handelen. Een Japander jongeling *Anger*, om doodt-slag vluchtig, gelyk de Jesuit *Tursellinus* getuigt, ontsnapte met een koopvaardy-schipper, *Georgius Alvaresius*, binnen *Malacca*: en reisde van daar na *Goa*. *Franciscus Xaverius*, *Cosmus Turrensis* en *Joannes Fernandez*, door hem gaande gemaakt, nemen de togt aan na *Japan*. *Xaverius* vertoefde alhier derde half jaar, op kosten des Portugeeschen Konings *Joan de derde*, die meer dan duizendt dukaten aan deeze reis spilde. *Tursellin. in vita Xaverii l. 3. c. 12.*

't Zal niet ondienstigh zyn hier in te lasschen de brief, by *Xaverius* uit *Cocin* geschreeven, den negen en twintigsten van louw-maand, des jaars vyftien honderd negen en veertig, aan *Ignatius Lojola*, insteller der Jesuitsche orde. *Dewyl ik in deeze hoek niet zeer noodig, en uit geloofwaerdige getuigen verzekert ben, dat Japan niet verre van China af leit, welker inwoonders, met geen Saracenen of Joden vermengt, en zeer begeerig zyn na nieuwigheden; het zy natuurlyke, het zy goddelyke, heb voorgenomen derwaardts, zoo ras mogelyk, te vertrekken. In het collegie der heilige hoope binnen Goa is een Japander jongeling Anger, van scherpsinnigh verstandt, die een wydtloopige brief aan u zend. Deeze heeft in acht maanden geleert Portugees lezen, schryven en spreeken. Is genoegzaam gegrondt in de verborgentheden des Christelyken geloofs. Ik scheppe groote moed, door Gods hulpe, van veel Japanders tot het Christendom te brengen. 't Leit by my vast, aanstonds den Koning te spreeken, en de hooge schoolen te bezoeken.* *Xaverii epist. ad Ignat. Lojolam.*

In een andere brief schryft *Xaverius* aldus. *Ik heb dikwils gehandelt met de Bonsii, welke andere in wysheit overtreffen: en byzonder met die wegens geleertheidt, uitgestrekt priesterschap en hooge ouderdom (want hy bereikt nu het tachentigste jaar) by ieder groote achting heeft. Deeze is onder haar als Bisschop, en wort genaamt Nitrix, zoo veel gezeit, volgens de Japansche taal, als een hart des waarheidts. Ik heb den man, in zamenspraak, welke meenigmaal hield, bevonden onvast en waggelende omtrent de onsterflykheidt der ziele. Zomtyds* *Xaver. epist. 1550. Cangoxima.*

hield hy het staande, zomtyds ontkende hy het zelve. 't Is naauwelyks geloofelyk, hoe zeer my bemind: en hoe door den bank alle de Bonsii, gelyk ook andere, groot vermaak scheppen in onze ommegang. Aldermeest verwonderen zy zich, dat wy heel uit Portugaal na Japan reizen, (een weg van meer als zes duizend mylen) om met haar wegens goddelyke dingen te handelen.

Tursell. in Vita Xaverii.

Evenwel ging het Christendom weinigh voorwaardts: eens deels ter oorzaak *Anger*, gelyk zulks ter neder gesteld word by *de Jesuit Tursellinus*, de Christelyke geloofs-stukken niet wel in het Japans overzette: en zoo weinig leesbaar schreef, dat het *de Japanders* naauwelyks konden by een brengen. En met de Japansche taal, als zynde ongemein zwaar, quam *Xaverius* niet te recht. Binnen *Cangoxima* waren nochtans die smaak in 't Christendom kreegen: zulks aldaar zich hoop van winning opdeed; maar die eerlang verstierf. De Koning over dit gewest had *Xaverius* aan de handt gehouden: en toegelaten het Christen-geloof te verkondigen, en de geloovende te doopen. Niet dat hy zich liet gelegen zyn aan het Christendom; maar dewyl bericht was, hoe de Portugeesche koopvaardy-scheepen zeer kostelyke waaren uit *Europe* en *Goa* toevoerden, waar by *Cangoxima* groot voordeel konde trekken, indien aldaar aan-quamen. Maar dewyl ondertusschen *de Portugeesen* voor *Firando* ten anker liepen: hield zich *Cangoximas* Koning zeer te onvreede, en byzonderlyk den Jesuit *Xaverius* verdacht: als dewelke by *de Portugeesen* in hooge achting stond, en dien volgende lichtelyk konde te wege brengen, dat de handel na *Cangoxima* verplaatst wierdt. *De Bonsii* vorders hitsten den misnoegden Koning te meer op: dewyl *Xaverius* haar Heidensche leer en goddeloos leven dapper door-streek. Terwyl de voortgang des Christendoms aldus stuite, quam een verbods-brief aan 't licht; by welke ieder een gelast wierd, geen afstand te doen van der vaderen godtsdienst, die met de bevolking des Japanschen Kaisarryks stand greep.

't Christendom heeft in 't eerst slechte voortgang by de Japanders.

Koning van Cangoxima kant zich tegen de Christenen.

Xaverius zag zedert weinig te verrichten: hy vertrekt dieshalven na *Firando*: alwaar omtrent honderdt bekeerde. De bekeering ging aldus toe. Hy las haar voor de gronden des Christendoms van den Drie-eenigen God, Middelaar Christus, en noodzakelykheit der zaligheid door hem. *Anger* had deeze leer-stukken uit het Portugees in de Japansche taal, hoewel niet zonder tastelyke misslagen, over-gezet. Na dusdanige verrichting hield *Cosmus Turrensis* opzicht over de nieuwe Christenen. *Xaverius* en *Joannes Fernandez* reisden na *Amangucium*. Alhier vondenze nieuwsgierige menschen, zoo onder d'adel als 't gemeine volk. Wat raad? dewyl zich niet dienen konden van de Japansche taal. 't Geraadzaamst wederom op alle hoeken der straaten en drie-sprongen uit *Angers* vertaaling de gronden van het Christendom voor ieder tweemaal daags te leezen. Dusdanige handel klonk den menigte vreemd in de ooren. Zommige spotten met de Christelyke leer-stukken. Het graauw en kinders snaterden de Jesuiten achter na: en herhaalden gekkender wyze haar woorden, byzonder omtrent welke krom-tongden, door onkunde der rechte uitspraak van de Japansche taal. Andere evenwel noodigden de leeraars binnen haar huizen: en verzochten nader onderwysing.

Ho… de J… in J… leer…

Xaverius en *Fernandez* hadden nu ettelyke dagen binnen *Amangucium* aldus door-gebragt in 't leeren: wanneer haar de Koning ontbood, en afvorderde: uit wat gewest, en waarom na *Japan* quamen? Zy antwoorden: dat van *Portugaal*, langs een vaar-water, zes duizend mylen wydt, waren afgescheept: ten einde Gods wet verkondigden, en nevens de wet het Evangelium, in welke de Heiland *Jesus Christus*, zonder wien geen zaligheit is, word voor-gesteld. De Koning verzocht opening van zulk een ongehoorde godtsdienst. Wederom behielp zich *Xaverius* met *Angers* over-gezette boek. Een uur lang las hy het vertaalde voor: wanneer de Koning begonde te walgen van het lezen, en last gaf te vertrekken.

E… hal… bin… A… ciu…

Zedert hielden evenwel *Xaverius* en *Fernandez* aan, langs de straaten op ge-

gezeide wyze te leeren. Doch dewyl weinig vrucht beſpeurden, namen voor na de hoofd-ſtad *Miaco* te vertrekken. Twee maanden bragtenze op deeze reize toe, en veel over, wegens de onveilige wegen door ſtruik-roovers en nypende koude. *Xaverius* en *Fernandez* ſleepten met zich een bekeerde *Japander*, welken de naam *Bernard* in het doopen toepaſten. Haar hoop van eenige verrichting was te grooter: aangezien nu een metgezel hadden, die voor tolk diende. Doch zy vonden zich wel haaſt bedroogen: alzoo na lang verzoek nooit ten beſprek met den *Cubus* wierden toegelaten: en de burgers van *Miaco* in de wapenen ſtonden tegen laſtige muitelingen: weshalven niet minder als ooren hadden, dan om te luiſteren na een nieuwe godtsdienſt. Hier was niet te doen.

Zy keeren dan onverrichter zake na *Amangucium*: en leveren den Koning aldaar over ten geſchenk een konſtigh uurwerk en andere vreemdigheden, die de Onder-koning over *Ooſt-Indien* en Biſſchop van *Goa* gezonden hadden, om den *Cubus* binnen *Miaco* ter hand te ſtellen. Maar dewyl geen gehoor kreegen, beſteedenze de giften aan den Koning van *Amangucium*. 't Was deezen om 't hebben en houden te doen: byzonderlyk vermaakt met uitheemſche vreemdigheden: voor welke nochtans een groote klomp zilver en goud aanbood. *De Jeſuiten* ſloegen beleefdelyk de weder-gift af: verzochten ſlechts vryheit, om de Chriſtelyke leer-ſtukken te verkondigen. 't Wierd toegeſtaan.

Xaverius ondertuſſchen had de ſnuf in de neus gekreegen; hoe *de Japanders* een man na ſlechtigheit of koſtelykheidt des gewaads gewend zyn te ſchatten. Hy had tot noch toe in verachte kleeding veracht geweeſt; maar nu een prachtige rok aangetogen, om te meer aanziens te vinden: dewyl de *Japanders* zich omtrent duſdanige luiſter vergapen. Zedert kreeg hy, op de ſtraaten leerende, meer toeloops. Men begon nu van den godtsdienſt te redenkavelen: en byzonder mengden zich de *Bonſii* over de geloofs-punten in geduurige zin-twiſting.

Wondere toeval, door welk een Japander Chriſten wierd.

De eerſte bekeering binnen *Amangucium* tot het Chriſtendom wierd veroorzaakt door een vuile onverlaat. Den voorval verhaaldt *Turſellinus* aldus. *Joannez Fernandez* ſtond op de ſtraat onder een groote kring volk: las uit *Angers* vertaalde boek. Een *Japander* hoorde in het voorby gaan het geluit: drong door het volk, en ſpoog *Fernandez* met een mond vol ſpeekzel in het aangezicht. De beſpoogene leed het lydzaam: veeghde 't quyl af, en ging zonder bewys der minſte ontſteltenis met zyn leer-reden voort. Een toehoorder uit den hoop ſtond verbaaſt over zulk geduld: kreeg een inkeer tot zich zelf: en oordeelde onmoogelyk te zyn, of 't moeſt een ware godtsdienſt zyn, welk van zoo een lydzaam menſch geleert wierd. Zedert nader onderwezen door *Xaverius*, is d'eerſte geweeſt die binnen *Amangucium* den doop ontfing. Op zyn voetſtappen volgden verſcheide andere: onder welke *Bernard Een-oogh*, namaals by *Xaverius* voor *Jeſuit* aangenomen.

Koning van Bungo toond groote zucht tot de Chriſtenen.

Terwyl het werk des Chriſtendoms hand over hand binnen *Amangucium* vorderde, wierdt *Xaverius* by *Jacatondono*, Koning van *Bungo*, ontboden, in wiens haven een Portugaals ſchip ter reede was geloopen. Het liep alles voor wind. De Koning zelf bood alle vriendſchap aan: vaerdigde een geſantſchap af na *Goa*: en ſtyfde 't Chriſtendom tot *Amangucium*. Want dewyl zyn broeder aldaar by de Ryks-ſtenden, hoewel niet zonder heevige tweeſpalt, ten Koning wierd aangenomen, ſprak hy tot bevordering der Chriſtelyke godtsdienſt.

Onaangezien zoo veel gunſt-bewys, vond *Xaverius* vinnige tegenſtand by de *Bonſii*: waarom in 't Ryk *Bungo* niemand doopte; maar alleenlyk onderwys deed wegens 't Chriſtendom. De Koning zelf ſcheen tot het Chriſtelyk geloof byzondere zucht te dragen; doch vreeſde voor opſtand, indien 't Japanſche Heidendom verzaakte. Hoewel dan Heidens bleef, voorzag hy nochtans *de Jeſuiten*, die op *Xaverius* volghden, van bequaame huisveſting: en gunde vryheit om 't Evangelium te verkondigen aan *Balthazar Gago* en *Joannes Fernandez*.

Opstand tegen den Koning van Bungo om het Christendom.

Oevel namen zommige Vorsten zulk bedryf op, en dieswegen de wapenen in de hand. Doch eerlang kreeg *Jacatondono* de hoofden der muitelingen by den kop: welke geswindt met haar bloedtverwanten, vrouwen, kinderen en vrienden aan kant hielp. Zedert evenwel stapten de wederspannige wederom ter been: waar tegen de Koning zestig duizend man te veld bragt: en, in een kanswaging overwinnaar, de zaken zoo verre, dat volkomen meester wierdt: zulks *Facata*, *Fiuago*, *Amangucium*, en de eilanden *Taso* in zyn schoot zakten. Op 't jaar vyftien honderd vier en vyftigh vaerdighde hy uit *Bungo* na *Goa* af *een Portugees Antonius Ferreira*, om den Onder-koning aldaar zyn wapenen te behandigen, waar mede den Koning van *Fiuago* overwon: als ook een brief vol aanbod van vriendschap en verzoek, dat *Xaverius* beliefde wederom over te komen.

Wonderen van Xaverius. Fasti Mariani 2 Decemb.

Doch *Xaverius* was nu twee jaar te vooren aflyvig geworden in *China*, niet verre van *Canton*: na dat verscheide reizen de stormen gestildt, vergrimde golven ter neder geleit, vyf en twintig dooden levendig gemaakt, en op twee verre afgelegene plaatzen by noodtlydende ten eener tyd tegenwoordig meer als menschelyke bystandt toegebraght hadt: indien de Legenden, welke de Bisschop *Melchior Canus* voor onwaarheden uitkryt, in deezen geloof verdienen.

Gesantschap uit Goa na de Koning van Bungo:

De Onder-koning binnen *Goa* sliep op dit werk niet: hy vaerdigt, zoo ras doenelyk, de Jesuiten *Melchior Nugnez* en *Ferdinand Mendez Pinto* na *Jacatondono*. Met een gevolg van veertigh *Portugeesen*, kostelyk gekleedt, verscheenenze voor den Koning: die wyd en breed verhaalde, hoe veel onheilen bereeds gesmaakt had, ter oorzaak den Christenen in zyn Ryken voet gaf. Onlangs was hy benoodzaakt dartien voornaame Ryks-vorsten, nevens zestien duizend van haar aanhang, op een dag ter dood te brengen, behalven vry grooter getal in ellendige ballingschap verzonden. Het stond voor hem alzoo geschapen, dat geen einde des bloed-vergietens zagh, indien 't Christendom handthaafde. Hy moest een beter tyd te gemoet zien. Te vergeefs bragt *Nugnez* hier tegen in: de onzekerheit des menschelyken levens: de zeekerheidt der eeuwige verdoemenis voor een ongeloovige.

Dewyl dan *Jacatondono* alle hoop van bekeering affneed, verreisde *Nugnez* onverrichter zake te rugge na *Goa*. En zedert verviel de Koning meer en meer. Binnen de stad *Usuquin* bouwde hy een prachtigh klooster voor de *Bonsii*, welke met ryke inkomsten voorzag. Uit *Miaco* ontbood hy de geleerdste Heidensche papen, die een leer dryven, meest by Vorsten aangenomen: begeeft zich onder d'orde der zelve: en vordert door onvermoeide vlyt zoo verre, dat boven de gaauwste *Bonsii* uitstak. Ondertusschen evenwel moeide hy de Christenen niet: daar in tegendeel zyn huisvrouw met vuur en zwaerd tegen dezelve woede.

De wreedheit mishaaghde eindelyk den Koning diervoegen, dat haar verstiet: en zich ten bed-genoot aan-nam een Vorstinne van zachtsinnige inborst, wiens dochter getrouwt was met een Christen Prince *Sebastiaan*. Langs deeze weg wierd de Koning te mets wegens het Christendom vermaand: welk alzoo zyn huisvrouw en haar dochter omhelsden, begon hy nu ook gehoor te verleenen aan de Catechismus: en nam in de doop, by *Capralis* bedient, ter gedachtenis van *Franciscus Xaverius*, die aldereerst voor zeven en twintigh jaar 't Evangelium binnen *Usuquin* verkondighde, eindelyk den naam *Franciscus* aan. Doch hy veranderde niet alleen zyn naam; maar ook manier des levens: want, hoewel noch geen vyftig jaar bereikte, deed afstand van alle Heerlykyen en Koningryken: en vertrok na het landschap *Fiunga:* alwaar een vermakelyke hoek lag, op welke voor nam een nieuwe stadt te bouwen, en die met Christenen te bevolken: ten einde alle na de wet Gods leefden.

Den vierden des wyn-maands, op het jaar vyftien honderd acht en zeventig, stak de vloot in zee: van de stengen waaiden vlaggen af uit wit damast met roode geborduurde kruisen. De Jesuiten *Capralis*, *Luidewyk Almeida*, en

en *Joan de Japander*, nevens een merkelyk aantal Christenen, geschikt tot burgers voor de stadt, welke gebouwd zoude worden, waren over de scheepen verdeeld. Op het vertrek beval *Franciscus* aan zyn oudtste zoon, staat-volger in zoo veel heerschappyen, dat den Christenen geen overlast zoude doen; maar hen veel eer de behulpzame handt bieden.

De nieuwe Koning beloofde zulks heiliglyk: quam de belofte na, en meer: alzoo d'afgoden-tempels van *Canis* en *Fotoques* ten grondt toe afbrak: *den Jesuiten* plaats en middelen vergunde, om een prachtige kerk binnen *Usuquin* te timmeren: voorts ook *den Bonsii* de voet dwars zette: en zich geheel na de aanvaerding des Christendoms schikte. Hier tegen stonden verscheide Vorsten in *Bungo* op, gestyft door *Riogozes*, Koning van *Ximo*. Te kort schoot de jonge Koning: als dewelke t'ellekens zwaare neepen kreeg: en veel volk by ongelukkige schermutselingen of veldtslagen verloor. Steden en gantsche heerlykyen vielen hem af, of wierden door *Riogozes* of door wederspannige onderzaten bemaghtigt. Het stondt dan zoodanigh geschapen, dat *Jacatondonoos* zoon eerlang uit alle gebied zoude geschopt worden. De meest genegene onderdanen rieden *Jacatondono*, dat hy het Ryks-bestier wederom zoude aanvaerden: ten einde het verre verloop der kroon van *Bungo* door zyn voorzichtigheid mogt hersteld worden: eer alles in de kaers vloog.

Niet minder verwachte *Jacatondono*, nu *Franciscus* genaamt, als dat uit zyn stille schuil-hoek op *Fiunga*, binnen de nieuwe Christen-stadt, immermeer gewapend te veldt zoude stappen. De nood brak wet. Hy komt te voorschyn, niet min moedig als omzichtig. Vier Ryks-raden hadden door quaden raad 't werk schandigh verbrod. Deeze jaaght hy voor af 't landt uit. Thans krygt een tamelyk leger by een: met welk hy *Chicacura*, hoofdt der muitelingen, onder d'oogen trekt. Wederzydts lagen de heir-krachten in malkanders gezicht vast begraven. *Franciscus* vergde dag aan dag, door toon van slagvaerdige benden, de vyanden tot kanswaging. Maar *Chicacura*, die 't beste van zyn volk niet gevoelde, wilde zoo veel aan de bescheidenheit eens veldtslags niet zetten. Ondertusschen verliep zyn leger diervoegen na *Franciscus* over, dat eindelyk niet meer dan acht honderdt mannen behieldt: welke aan stukken gekapt, rust verschaften voor het Koningryk *Bungo*. *zyn overwinning:*

Nu verberghde zich de overwinnaar wederom binnen zyn nieuwe stadt *Cuchimochi*; doch beleefde niet lang den bevoghten zegen. Want, op de te rug reize van den Japanschen Kaisar, wierd tot *Usuquin*, door besmettelyke ziekte, waar aan toenmaals veel sneuvelden, vinnigh getroffen. Onaangezien het quaad terstondt niet anders als de doodt dreighde, zocht echter binnen *Cuchimochi* krank-bedde te houden. Derwaards dan laat hy zich vervoeren. Op negen mylen genadert, nam de ziekte diervoegen d'overhand, dat tot *Sucuma* benoodzaakt wierdt te verblyven: alwaar eerlang den geest gaf, op 't jaar vyftien honderdt zeven en tachentigh. *sterft:* De Jesuit *Laguna* had groot bewindt over de lyk-staatsie: waar toe, uit alle omleggende gewesten, ontelbare meenigten toe-vloeiden. 't Lyk wierdt gedragen van vier voornaamste Ryks-raden: wederzydts gingen minder Vorsten, dragende vanen met kruisen. Hier op volghden de Koninginne met haar dochters, en voorts een aanzienelyke hoop menschen. *word begraven.*

Maar behalven 't Ryk *Bungo*, hebben ook verscheide andere het Christendom aangenomen. 't Ging aldus toe. Wanneer *Xaverius*, in slacht-maandt des jaars vyftien honderd een en vyftig, uit *Japan* na *Goa* vertrok, nam met zich twee Christen Japanders, *Matthæus* en *Bernard*, geschikt om binnen *Romen* den Paus te groeten. *Matthæus* tot *Goa* aflyvig geworden, zette *Bernard* echter zyn reis voort: en kuste, d'eerste der Japanders, de Pauselyke voeten. Te huiswaardt vertrekkende, sneuvelde in *Spanje* binnen *Conimbrica*. *Xaverius* zelf reisde na *China*, om aldaar het Evangelium te verkondigen; alzoo *de Japanders* zich hier op geduurig beriepen: *de Chineesen*, van welke de Japansche godts-dienst herkomstigh

was, namen nochtans de Chriſtelyke niet aan. Ondertuſſchen had *Xaverius* in *Japan* gelaaten *Coſmus Turrianus* en *Joannes Fernandez;* nevens twee bekeerde Japanders, als *Paulus van 't Heilige Geloof* en *Laurens Een-oog.* Het Chriſtendom was nu by zommige in 't rouw aangenomen (want *de Jeſuiten* meeſt toeleiden om de twee tafelen der Wet, voornaame leer-ſtukken der Drie-eenigheidt, en byzonder van den Heiland *Jeſus Chriſtus* uit te leggen) binnen *Cangoxima*, *Firando*, *Amangucium* en *Bungo.* Weinigh voor zyn doodt vaerdigde *Xaverius* uit *Goa* na *Japan* af *de Jeſuiten Balthaſar Gago*, *Eduard Sylvius*, en *Peter Alcaceva.* Zedert ſcheepten ook derwaardts over *Caſpar Vilela*, *Luidewyk Almeida*, *Gonſalvus Fernandez*, *Franciſcus Capralis*, *Luidewyk Frojus*, *Joannes Baptiſta Montanus*, *Organtinus Brixienſis*, *Peter Diazius*, *Arias Blandonius*, *Arias Sanctius*, *Duartes à Sylva*, *Melchior Nugaez*, *Franciſcus Perezius*, en andere. Deeze verrichtten zoo veel by verloop van weinig jaren, dat meenigten *Japanders* tot het Chriſtendom braghten: in verſcheide ſteden kloosters en kerken ſtichtten: en allenthalven groot gezagh en aanhang over *Japan* kreegen: onaangezien 't begin niet minder dan een goede uitſlag beloofde. Hier af kan *Amangucium* getuigen, alwaar *Coſmus Turrianus* en *Eduard Sylvius*, behalven verſcheide burgers, ook twee *Bonſii* van *Miaco* het Japanſche heidendom tegen maakten. Dagelyks groeide 't getal der Chriſtenen aldaar aan. Zelfs de boeren rondtom *Amangucium* begonden zich tegen *de Bonſii* te kanten: welker zommige in reden-kaveling wegens den godts-dienſt te kort ſchooten, en uit ſchaamte verhuiſden.

Xaverius laat de Jeſuiten in Japan.

Na weinig tyds verloop bouwde *Turrianus* een preek-huis binnen de ſtadt: en beſtondt opentlyk Roomſche dienſtpleegingen voor ieders oogen in 't werk te ſtellen. Uit de hovelingen waren nu ook zommige tot het Chriſtendom over gekomen: en onder deeze 's Konings ſchat-meeſter *Ambroſius Eunadus Faiſumius.* Nevens de Jeſuit *Eduard Sylvius*, bevorderden meer als twee honderd nieuwelingen in 't Chriſten geloof des zelfs begravenis. Een groot kruis wierd voor de dood-baar gedragen, en een menigte toortzen rondtom: welke de nacht in dag veranderden, niet zonder verwondering der inwoonders, by welke de lyk-ſtaatſien geheel anders toe gingen. De weduwe van *Faiſumius* onthaalde d'armen vier dagen achter een: verdeelde veel huisraad en kleederen aan de zelve. Vorders ſtichte *Turrianus* een dubbeld gaſt-huis binnen de ſtadt *Funaio:* ter eener zyde lagen melaatſche, welke uit alle geweſten derwaards toevloeiden met groote menigte, alzoo *Japan* duſdanigh quaat zeer onderhavig is. Het tweede vertrek was voor andere zieken. Over beide ſtelde *Turrianus* een Japander Chriſten, in de genees-konſt ervaren.

Ed. Sylvii Ep. Bungo. 1555.

Eer gaſt-binn naio.

Byzonder had het Ryk van *Amangucium* veel Chriſtenen: alzoo de Koning 't Chriſtendom aan nam en voort zette. Tot de tempelen liepenze op hoogh-tyden met groote hoopen. Wanneer *de Jeſuiten* des Heilands lyden verkondighden, ſtakenze een breedt vaendel, vertoonende een gekruicigd menſch, omhoog in de kerk. En terſtondt wierden dan de kaerſen uitgeblazen. Ieder voorzag zich overvloedig van ſweepen en roeden: ontbloote 't boven-lyf: en roſte zoo lang de rug ten bloede af, tot d'een en vyftigſte Pſalm ten einde was geleezen. Op Palme-ſondag deeldenze gewyde takken uit: deeden bee-vaard: lieten zich een groot kruis voor dragen: ſlooten de kerk-deuren rondtom toe. Buiten ſtondt een andere *Jeſuit* met een groote ſchaar: hield een kruis in de hand, en riep: *Verheft u ghy eeuwige deuren:* waar op binnen geantwoordt wierdt: *Wie is de Koning der eere.* Eindelyk tradenze paar en paar tempel-waard na 't hoogh outaar: op welk een *Jeſuit* Miſſe deed.

Hoe pans Paſc vier

hoe ſondi

Thans gingenze rondtom de kerken met toortzen: verbergden één menſch in 't graf: ſtelden daar twee gewapende *Portugeeſen* en zoo veel jongens, dragende yzere helmetten op 't hooft: eindelyk quam de man uit het graf, en vertoonde alzoo de verryzenis van *Chriſtus.* In 't midden der kerken ſtondt het hoog outaar: ter zyden waren kapellen ge-

Caſt Epiſt rana 155

gebouwd, met koſtelyke tapyten en konſtige ſchilderyen behangen, afbeeldende de kruiciging op *Golgotha*, verryzenis uit het graf, en hemel-vaart van den olyf-berg. Rondtom langs de wanden flikkerden was-kaerſen. Voor 't outaar in de hoek der kapelle hing een zwart kleed, achter welk *een Jeſuit* in volkomen prieſterlyk gewaad ſchuilde. Negen maal wierd gezongen *Kyrie eleiſon:* wanneer het kleed, ſchielyk wegh geſchooven, den outaar, bezet met de ouwel-kas, kruis, beelden, en vordere paapſche cieraden, als ook *den Jeſuit*, ontdekte. Hier op wierden de klokken geluid. Voorts gingen de koor-zingers met kranſen om 't hoofd en brandende kaerſen in de handt achter de hoſtie, door de kerk gedragen onder een koſtelyk verhemelt.

Aan duſdanige vreemde dienſt-pleegingen vergaapten zich *de Japanders*, byzonder in 't Ryk *Amangucium;* alwaar de Roomſche godsdienſt niet minder vry geoeffent wierd, dan midden in *Italie* of *Spanje:* onaangezien de ſtadt *Amangucium* wegens 't paapſche Chriſtendom veel had geleeden; want binnen vyf jaar twee maal ten grondt toe verwoeſt, ſtond naauwelyks herbouwt: wanneer op 't jaar vyftien honderdt zeven en vyftig de droſſaart *Moridono* de ſtadt voor de derde reis aan koolen zette. De Koning, nevens de Chriſten adel en kryghs-knechten, gevlucht na een ſlot, vyf mylen buiten *Amangucium*, bleef aldaar met alle bezettelingen verſlagen.

Op andere plaatzen zaten *de Jeſuiten* in volle ruſt: genooten by gifte der Landt-vorſten jaarlykſche inkomſten, tot oefening des godsdienſt. In de Koninglyke ſtadt *Facata* haddenze een heerlyke tempel geſticht, en op *Firando* een ter eeren van *Maria:* by welke aldaar noch drie andere kreegen, waar uit *de Bonſii* verhuiſden. Binnen *Miaco* kochtenze een groot huis, dat eerlang tot een kerk toeſtelden. In *Congoxima* warenze aldereerſt geneſtelt. De Koning van *Vocoxjura* bood haar een ſtuk landts, twintigh myl in 't rondt, aan: daar geen heidenſche *Japanders*, dan alleen Chriſtenen, moghten woonen. Binnen de ryks-ſtadt *Saccai* timmerde *Vilela* een prachtige kerk: en een weinig minder aanzienelyke vertoonde de ſtadt *Ximabara*. Boven al munten uit de tempels tot *Nangeſaque*, by *de Jeſuiten* gebouwd.

De Japanſche Koning van Omura word aldereerſt een Chriſten:

Maar onder d'eerſte Japanſche Koningen, welke den doop ontfingen, is geweeſt die van *Omura:* daar anderſins behoeftige en gebrekkelyke 't Evangelium aannamen: ter oorzaak (volgens getuigenis van de Jeſuit *Joan Peter Maffeius*) de Roomſche prieſters leerden: dat ieder, na van Godt gezegend was, den armen met aalmoeſen de behulpzame handt moeſt bieden. *Xumitanda*, Koning van *Omura*, zedert het Chriſtendom omhelſde, kreegh de benaming *Bartholomæus*. *verandert zyn naam.* 't Schynt *de Jeſuiten* duſdanige naam-verandering uit *Europe* over braghten na *Japan*, volgens gewoonte omtrent de Pauſen gebruikelyk: als die haar doop-naam afleggen, wanneer tot hooft der Roomſche kerk gevorderdt worden. d'Oorſprong van deeze verwiſſeling brengen *Onuphrius* en de Kardinaal *Baronius* op Paus *Joannes de twaalfde;* doch verre de meeſte op *Sergius de tweede:* welke zoo wilde genoemt zyn, wanneer op 't jaar acht honderdt vier en veertigh Paus gekooren wierd: ter oorzaak (volgens 't getuigenis van *Platina*, *Stella*, *Suffridus*, en Paus *Æneas Sylvius*) met de naam *Verkens-muil* (dus was hy genaamt) geenſints verkuiſt ſtond. *Suffrid. Epiſtol. 1. Bocca de porco.*

Inlandtſche oorlogen tegen Xumitanda, Koning van Omura:

Doch *Xumitanda* vond haaſt groote opſtandt in zyn Ryk, ter oorzaak 't heidendom verliet. *De Bonſii*, voorname bel-hamels in dit ſpel, roeiden *Gotondono*, onechte zoon des overleden Konings, op tegen *Xumitanda:* die, gewendt te wierrooken voor zyns voorzaats beeld, zedert het heidendom verzaakte, het zelve aan ſtukken brak. *Gotondono* kreeg terſtondt groote aanhang; want het ſtiet ieder een tegen de borſt, dat d'oude godts-dienſt uit *Omura* verbannen, en een nieuwe door *de Portugeeſen* ingevoert wierd. De muitelingen dan rotten te zamen: ſteken *Omura* in brandt: en vallen op 't paleis aan. De Koning echter, met een tygers vel om de ſchouders, over een wit zyde kleedt, waar in geborduurt ſtondt de naam *Jeſus*, met een kruis uit louter

 goud

goud op de borst, en roozen-krans om den hals, ontsnapte door vuur en vyand na een slot aan de zee-kant. Kort zat hem *Gotondono* op de hielen: die zich geswind te landt begroef: en uit *Goto* en *Firando* met scheepen wierdt gestyfd, welke de sterkte te water benaauwden.

hoe een onmydelyk gevaar ontkomt:

Xumitanda was buiten twyffel den dans niet ontsprongen, 't en zy zyn vader *Xengandono* de belegeraars, door een listige trek, tegen elkander in wapenen bragt. Want alzoo hy 't houwelyk tusschen de dochter des Konings van *Arima* en 't hoofdt der muitelingen bevorderde, is deeze den belegerden *Xumitanda* toegevallen: waar door *Xumitanda* ontzet, en 't overige vyandige heir verslagen is. Een geruime tydt zat hy zedert in rust: wanneer *Isafay*, zyn schoon-broeder, heimelyke t'zamen-sweering maakte met de Heer van *Firando.* Uit *Firando* dan stak een vloot af: terwyl *Isafay* de stadt *Omura* aan koolen zette. *Xumitanda* onthield zich toenmaals, met klein gevolgh, op een zee-sterkte. Derwaards spat de brandstichter, die den Koning buiten twyfel had afgemaakt: 't en zy deeze met onverwachte hulp-benden de aanvallers onder d'oogen rukte, en de zelve zeeghaftig versloeg. De scheepen van *Firando*, door een zwaare storm beloopen, bleeven meer als d'helft in de loop. De laatste torn deed *Riogoses*, Koning over *Ximo*, op *Xumitanda;* maar niet zonder ongelukkige uitslag voor *Riogoses*. Doch *Xumitanda*, op 't jaar vyftien hondert zeven en tachentig aflyvig, had nu veertig kerken *den Jesuiten* of ingeruimt, verbannende het heidendom, of zelf gesticht: en 't werk zoo verre, weinig voor zyn doodt, gebraght, dat niet een heiden in 't Ryk *Omura* gevonden wierd, volgens de jaarlyksche aanteikeningen, by *de Jesuiten* in *Japan* gehouden. Minder moeite vondt de Koning van *Arima*, wanneer, nevens *Bungo* en *Omura*, 't Pauselyk geloof omhelsde.

bevecht verscheide zegenen:

vordert de Jesuiten zeer.

Dit zyn de drie Koningen, die op het jaar vyftien honderd twee en tachentigh aan den Roomschen Paus afvaerdigden de gesanten *Mancio Ito*, *Michaël Cinga*, *Julianus Nacaura*, en *Martinus Fara*, gelyk te vooren wydloopig verhaalt is. Wegens de wederom-togt deezer *Japanders* spreekt *Joan Huigen van Linschooten* aldus: *De Japanders staken uit Lissebon af in 't schip Sant Philips: (dit, t'huiswaard keerende, wierdt by den Engelschen Ammiraal Draak genomen: en is 't eerste zeil welk op d'Indische vaart weg raakte; waar over toenmaal verscheide beduidenissen vielen, ter oorzaak het schip na den Spaanschen Koning genoemt was) en, terwyl ik noch binnen Goa was, quamen, gekleedt in brokaad, zilver en goude laken, op d'Italiaansche manier, zeer trots aldaar: niet zonder groote inbeelding by de Jesuiten, ter oorzaak dit werk volbragt hadden. Waarom dan ook een boek in 't Spaans lieten uitgaan, behelzende de reize der Japanders, zoo te water als te landt, en feestelyke inhalingen by d'Europische Vorsten. Uit Goa getrokken na Japan, verwekten in haar landts-luiden geen gemeine verwondering. De Jesuiten bevorderden dit gesandtschap, gelyk voor gaven, uit twee oorzaken: om namentlyk de Japansche gemoederen gaande te maken, ten einde gewilliger het Christen geloof aannamen: als ook op dat de heerlykheit en uitmuntende staat van Europe, welke haar niet konde wys gemaakt worden, zelfs moghten bezichtigen. Doch waarlyk de voornaamste reden is geweest, niet alleen groot aanzien voor haar orde te maken; maar ook aanzienelyke schatten by een te schrapen. Want zy staken het grootste gedeelte der schenkaadjen, aan de Japansche Vorsten over gemaakt, op. Ook verkreegenze van de Paus, en Spaansche Koning, dat zich geen Portugees of eenig Christen in Japan mogt ter neder slaan, zonder haar toestemming. Zulks de Jesuiten andere monniken buiten keeren; weinig leeken by zich houden, namentlyk eenige Portugeesche werk-luiden, welker dienst niet konnen ontbeeren. Aan andere, van wat stant, wort den toegang in 't Ryk op zulk een voorwaarde vergunt, dat na verrichting des handels terstondt gehouden zyn te vertrekken. Indien nochtans langer willen verblyven, moeten die vryheit voor geldt koopen van de Jesuiten: want deeze vermoogen in alle plaatzen van Japan*

De· sche ten men gen suite voor toe.

pan

pan zeer veel, alwaar de Chriſten gods-dienſt ſtand grypt. Zy maken de Japanders wys watze willen: zy worden van de zelve geviert gelyk goden en ſanten. Ook hebbenze by den Roomſchen Paus verkreegen, dat uit haar orde een Biſſchop over Japan mogten ſtellen, hoewel zulks ſtryd tegen de wetten van haar orde. Die tot dit ampt geſchikt was, quam uit Portugaal; doch is onderweeg geſturven: weshalven een andere in des overledene plaats hebben gekooren. Namentlyk, leggen hier op enkelyk toe, om alles onder haar magt te bedwingen. Dus verre *Linſchooten.*

Het verdiend vorders byzondere aanteikening, hoe *de Jeſuiten* in *Japan* het Chriſtendom voortzetten. *Franciſcus Xaverius* begon het werk met 's weerelds ſchepping: leerde dat een Drie-eenige God alles uit niet maakte: de Soone Gods in de volheid des tyds de menſchelyke natuur aan-nam: aan het kruis ſtierf: begraven, opgeſtaan en ten hemel gevaren was: van waar ten jongſten dagh verwacht wierd: ten einde levende en doode oordeelde. Deeze leer-ſtukken in het *Japans* uit het *Portugees* vertaalt, las *Xaverius den Japanders* te lichter voor, dewyl de Japanſche overzetting Portugeeſche letteren behield.

Coſmus Turrianus en *Joannes Fernandez* ſpraaken aldermeeſt wegens de wonderen, die *Chriſtus* bedreef: zy leerden de toehoorders kruiſen maken met de rechterhant, van 't hoofd af beginnende, in den naam *des Vaders*, en neder-dalende na de borſt, in de naam *des Soons*, en voorts de zelve hand bewegende van de rechter ſchouder na de ſlinker, in de naam *des Heiligen Geeſt.* Ook onderwezen zy de zelve in rooze-kransjen te prevelen, om by alle kleine knoopjens, na *d'Engelengroet*, t'ellekens te zeggen *Jeſus*, *Maria.*

Paulus van het Heilige geloof gebruikte een ſchildery, vertoonende de beeltenis van *Maria*, en het kindeken *Jeſus* zittende op haar ſchoot, om den Koning tot *Cangoxima* het Japanſche heidendom warſch te maken. Andere *Jeſuiten* wezen aan, hoe de Engel *Michaël* ſchuts-heer van *Japan* was: ontvouwden d'oorzaken der donderen, weer-lichten, hemels-gapingen, regen-boogen, ſtormen, hagel, ſneeuw, ebbe, vloed, aerd-bevingen en diergelyke bewegingen op de natuur gegrondveſt.

De Italiaan *Joannes Baptiſta Montanus* verhaald in een brief geſchreeven uit *Bungo*, op het jaar vyftien honderd vier en zeſtig: dat als hy op *Japan* de voet zette, door *Coſmus Turrianus* na den Koning van *Bungo*, die nu anderhalf jaar om een Roomſche prieſter verzocht had, afgeſchikt was. Vriendelyk door hem onthaald, bleef echter by de ſekte *der Bonſii*, welke de onſterfelykheit der ziel loochenden. Hy droeg ondertuſſchen den Chriſtenen allenthalven een goede genegentheidt toe. Voorts getuigt *Montanus* wat voet by hem gehouden wiert omtrent de bekeering *der Japanders* in *Bungo.* Hy weder-leide met ſterke redenen de Japanſche godsdienſt: en wees aan, hoe in de zelve onmogelyk de zaligheit te vinden was. Wanneer dit verſtonden: wierd haar voor oogen geſtelt, dat een Schepper alles gemaakt had uit niet, en den menſch als een hoofd-ſtuk der goddelyke werken na zyn beeldt; doch dewelke in den ſtaat der onnoozelheidt niet ſtaande bleef: alzoo moetwilligh den duivel toeviel: de ſonde en doodt bragt over het menſchelyk geſlacht beſlooten in zyn lendenen: waarom zedert de menſch zich kant uit inhangende bedurventheit tegen de gezonde reden, menſchelyke rechten en God zelf. En dewyl het misdryf een oneindige Godheit queſt, vereiſcht het een genoeghdoening van oneindige waerdigheit. Waarom de tweede Perſoon der Heilige Drie-eenigheidt de menſchelyke natuur in de maagd *Maria* aannam: op dat hy in de menſchelyke natuur, welke alleen lyden konde, voor de ſonde des menſchen een aldervervloekſte dood leed, en wegens de Goddelyke natuur een oneindige waardye toebraght aan het tydelyk lyden: op dat het eeuwigh quaad wegh-nemen, en het hooghſte goet verdienen zoude in nederigheidt, en krachtigh toeeigenen in heerlykheit ten hemel gevaren. Daar na leide hy uit de wet der zeden,

Niemant leerde de Japanders beter als de Jeſuit Montanus.

zeden, verborgentheit des doops: en beantwoorde eindelyk de gewoonlyke tegenwerpingen, welke *de Bonsii* tegen 't Christendom inbragten.

Bekeering der Japanders door Frojus bespottelyk.

Frojus hing de gedoopte een kruis aan een snoer om den hals: vereerde ieder een roozen-kransje, en gewyde stukskens wasch: welkers eene zyde vertoonde de naam *Jesus*, binnen een doorne kroon geslooten: op de andere kant stonden drie spykers ingedrukt. Een doos vol dusdanige wassche lammekens (in het Pausdom genaamt *Agnus Dei*) had *Frojus* uit *Goa* overgebragt na *Japan*. De waerdy was te grooter, dewyl door de Paus geheilight waren. Een oude vrouwe binnen *Facata* kreeg een wassche lammeken, na ernstig aanhouden, van *Frojus*. Dit lietze ieder beschouwen. Zulks eerlang ruchtbaar wierd: hoe een groot heiligdom, uit *Romen* afgezonden, tot *Facata* te zien was. Op dit gerucht quamen scheepen vol volk uit *Firando* en d'omleggende gewesten derwaards; ten einde diergelyke lammekens moghten erlangen, of ten minsten zien. Milddadig betoonde zich hier *Frojus*, als die het gewyde wasch, in vyftien honderd en dartigh stukskens gebrooken, omdeelde, en de verborgentheit des zelfs wydloopig verklaarde.

Jesuiten maken Japansche liedekens:

Zommige *Jesuiten* maakten Japansche liedekens, vervatende de historien uit het Oude en Nieuwe Testament. Wanneerze op Kers-tydt de gedachtenis van des Heilands geboorte of op Pascha des lydens vierden, zongenze malkander toe, in reijen verdeeld, de voorzeggingen der Propheten wegens het lyden en geboorte van Christus. Zy hielden voorts ommegangen: droegen onder een verhemelte in een kelk, het geen voor Christus waarachtig God en mensch wilden ge-eert hebben. Voor uit stapte *een Jesuit* priesterlyk gekleet, met een rooze-krans om het hoofd: zingende op een Japansche toon en in de zelve taal:

Seg ons eens Maria,
Waar zag gy gaande na?

Een oude *Japander*, slaande met een stokjen op een water-pot, antwoorde in rym:

Zy hebben myn Heer weg-genoomen:
Daarom ben ik niet zonder schroomen.

mak... neel...

Zomtyds vertoonden *de Jesuiten* op tooneelen in de kerken geschiedenissen uit het Oude Testament. Dan bragtenze te voorschyn *Israels* uit-toght uit *Egypten*, en *Pharaos* ondergang in het Roode meir: waar toe wonderlyke werktuigen verzonnen, by *de Japanders* nooit gezien. Dan speeldenze van *Jonas*, niet zonder geestige uitvindingen, om zee, walvisch en schip af te beelden. Dan maaktenze de kykers opgetrokken in *Adams* val, *Abrahams* offerhande, *Josephs* vlucht, *Simsons* doot, en diergelyke bybelsche stof, tot toneel-speelen misbruikt. *Vilela* dekte in slagt- en winter-maand een staat-graf met een zwart kleed, en leide by 't zelve uit de leer-punten van 't laatste oordeel, straffe des helschen vuurs en gelukzalige staat der kinderen Gods.

Fro... 156... Hist... Tri...

Op het jaar vyftien honderd vyf en zestigh kondigden *de Jesuiten* binnen *Miaco* en buiten de omleggende landtstreek een juigh-tydt af, uitgeschreeven door Paus *Pius de vierde:* ten einde het *Concilie van Trenten* een gelukkige uitslagh mogt hebben: hoewel anderszints de Paus niet groen was op het *Concilie;* als die oordeelde, gelyk bleek in zyn beraadslaging met de Kardinaal *Moronus*, dat uit dusdaanige kerkverzaming niet goeds te wachten stond voor het pauselyke opper-gezagh. In *Japan* ondertusschen wierd het juighjaar, met groote staatsie en toevloeijing uit alle gewesten, heugchelyk geviert.

Jui... gez... Ja...

Vorders deelden *de Jesuiten* water uit, op den Sabbath gewyd. Verspreiden allenthalven, hoe van *Goa* voorzien waren met gezegend graan en *Veronicas* zweet-doek. Weshalven zelf behoeftige menschen scheepen af huurden na *Miaco*. Zommige quamen zeventigh mylen en verder derwaarts. *Amangucium* en *Facata* leverden een groote meenighte uit: hoewel de inwoonders deezer steden in groote ongelegentheidt zaten, alzoo beide, ten grond toe afgebrandt, haar huizen herbouwden. Die na een gezegendt graantjen wenschten, hielden voor af acht dagen biddagh achter

W... ker... ond... Jaf... met... gez... en i... doe...

een:

een: en namen dan *de Portugeesen* tot voorspraak, alzoo onder de oogen *der Jesuiten* zelf niet dursden komen, ten einde het gezeide heilighdom moghten erlangen. *Bartholomæus*, Koning over *Omura*, was onder andere afgescheept, om zich te dienen van een geheilight graantjen, welk ontfing door mildadigheit des Jesuits *Turrianus*, in goud beslagen, nevens een rooze-krans, uit beenderen eens zee-paerds toegestelt. Beide hing de Koning om den hals, niet zonder inbeelding van byzondere heiligheit. Doch boven al was het te doen, om te bezichtigen *Veronicas* neus-doek, waar in 's Heilands aangezicht stondt ingedrukt. *Jacob Trecensis*, schoenlappers zoon, doch namaals Paus *Urbanus de vierde*, vond *Veronicas* doek, toen het Laudunsche Aerdts-diakonschap bekleede: en vereerdeze aan het klooster *der Cistercienser* kloppen, in het bisdom van *Laudun*, op 't jaar twaalf honderd negen en veertig, alwaar noch huiden ten dage godsdienstig word aangebeden. Doch dit niet tegenstaande was de doek ook in *Japan* lichtelyk door het zelve wonder vermeenigvuldigt als des Heilands kruis, wiens stukken een scheeps-lading uitmaken, en nochtans geen ander kruis is, dan aan het welk *Christus* op *Galgotha* stierf: indien, namentlyk, geloof verdient, het geen dies aangaande de Monniken ter neder stellen.

Vorders schynt het te meer verwonderens waerdig, dat *de Jesuiten* 't werk zoo verre bragten in *Japan*, daar vinnige tegenstand vonden. Waarlyk ieder moet bekennen, *den Japander* is een scherpsinnige reden-kaveling ingebooren. Weshalven *de Jesuiten* genoeg te doen vonden aan haar tegenwerpingen. Als *Xaverius* aldereerst de beginselen des Christendoms binnen *Cangoxima* verkondigde: en, onder andere, van een helle sprak, alwaar de gestorvene buiten *den Zaligmaker Christus* zulks gepynigt wierden, dat na het verloop van ontelbare eeuwen de minste verlossing of verlichting niet te verwachten stond: dewyl uit de vlammen God lasteren, en eeuwige straffen lyden, om dat eeuwig sondigen tegen een eeuwige Rechter: braghten *de Japanders* in: Gy plaatst dan, ô *Xaverius*, onze ouders en voor-ouders, kinderen en bloedverwanten in onuitblusschelyk vuur. Branden daar die 't leven uit deeze lendenen ontfingen? Stervenze daar om eeuwigh te leven, en levenze om eeuwig te sterven, voor welke wy, indien duizend levens hadden, duizend maal wenschten te sterven? Wordenze daar door duivelen gepynigt, zonder ophouden, die ons ter weereld bragten? Kan God haar niet helpen? Hoe is hy dan almachtigh? Of wil hy niet helpen? Hoe is hy barmhartig? En wat vreugde bewaart voor ons de hemel, indien wy ooit derwaards door de doodt verhuisden, terwyl ondertusschen zoo veel lieve panden, bloedt-vrienden, kinderen, moeders en vaders, wegens ondragelyke pynigingen, jammerlyk kermen en gevoeligh wringen? En wat redenen konnen ooit gegeven worden, waarom de genadige Schepper zich verheugen zoude in het oneindelyk lyden van een eindigh schepsel? *Xaverius* zeit, dat hy dusdanige tegenwerpingen volkomentlyk oploste; doch verswygt de redenen met welke de oplossing deed. Alleenlyk word by hem verhaald: hoe in overvloedige tranen uitborst, als zich te binnen bragt de verdoemde staat der afgesturvene *Japanders*. Voorts tegens de stelling van *Xaverius*, dat 'er, namentlyk, een beginsel aller dingen was, wierpenze in: *de Chineesen* schrandere mannen, uit welke de Japansche godts-dienst her-quam, zouden buiten twyfel zulks hebben gevat. Voorts moest zoodanig beginsel goet of quaat zyn? Te gelyk Schepper van goet en quaadt? Hoe konde God een God wezen, indien ophield goet te wezen in zich zelf, en oorzaak van alle goet buiten hem zelf? Was hy goet? Van waar dan de booze duivelen? Schiepze God boos? Waar blyft dan de goddelyke goetheit? Of liet hy de zelve tot boosheit vervallen, die haar voor boosheidt konde bewaren? Was ook de mensch geschapen, om Godt in heiligheit te dienen? Waarom wierd den duivel toeleiding vergunt, dat hy den mensch van godtsdienst afrukte? Waarom de mensch aan zich zelf gelaten, dewyl zonder goddelyke ge-

nade

nade niet konde staande blyven? Hoe kan het insgelyks met Gods goetheidt over een gebragt, menschen te scheppen door swakheit krachteloos, door sondelykheit verdoemelyk, door verdoemelykheit eeuwigh rampzalig? En waar toe zulke wetten, die geen redelyk schepsel op aerde volkomen kan nakomen? en aan welkers minste overtreding de vloek gehecht blyft? Zulks noodwendig 't menschelyk geslagt, uit kracht des wets, vervloekt moet zyn, dewyl 't geheel en al sondigh is. De Japansche godsdienst steunde op zachter gronden van goddelyke barmhertigheit. In de zelve wierd niet gesteld een eeuwige helle. De dienaars van *Amida, Xaca, Canon*, en andere Japansche goden verruilden in de dood het tydelyke leven met een eeuwige zaligheit. En indien na de dood om voorigh misdryf pyniging uitstonden, die duurde slechts voor een tydt, tot genoegzaam voor 't misdryf geboet was.

Tegenwerpingen der Japanders die na het Christendom helden.

Dit zyn in 't gros de tegenwerpingen, welke *Xaverius* had te beantwoorden. Zedert quamen nieuwe zwarigheden op de baan. *De Japanders*, die nu eenig gehoor gaven aan *de Jesuiten*, konden geensints verstaan: waarom God zich niet bekend maakte, dan met de overkomst der vreemdelingen uit *Portugaal*? Zy geheughden hoe haar afgestorvene vaders ingetogen leefden, die wegens diefstal, overspel, doodt-slag, of verzuim der Japansche godsdienst, gelyk van hand tot hand haar was overgelevert, niet konden worden aangesprooken, evenwel in een eeuwige helle tegenwoordig moesten branden, volgens de Christen-leer. Wie moest de schuld van zulk verderf dragen? Hadden *de Portugeesen* de Evangelische waarheidt eer geleert aan *de Japanders*, *de Japanders* waren eer zaligh geworden. O rampzalige ouders en kinderen, die gesturven zyn, eer *de Jesuiten* herwaards quamen!

Brief van Fernandez wegens de Japansche tegenwerpingen.

Doch om de dagelyksche tegenwerpingen *der Japanders* grondig te verstaan, kan byzonder dienen de brief, welken *Joan Fernandez* uit *Amangucium* schreef aan *Franciscus Xaverius*, op 't jaar vyftien honderd een en vyftig. Hy verhaald dan: hoe, na 't vertrek van *Xaverius*, *de Japanders* het huis *der Jesuiten* dagelyks af liepen, en haar met geduurige vraag-stukken het hoofdt braken. Zy stelden voor, uit hoedanige stoffe de ziel door God geschapen was? Wegens 't lichaam, erkenden dat d'aerde, vuur, water en lucht te zamen bragten, 't geen tot het lichaam vereischt wierd. Zy vraaghden voorts, wat verwe en gedaante de ziel hadt? Hoedanige schepsels de duivelen waren? Waarom den mensch tot sonden verzochten, en enkelyk op des zelfs rampzaligheidt toeleiden? Hoe diervoegen boos geworden zyn, dewyl God alles schiep, en alles zeer goet? Zy vraagden, wat God was, en waar? Of hy niet konde gezien worden? Waarom den wegh ten hemel met zoo veel moeijelykheden bezet heeft, daar de goetheit zelfs is?

Ondertusschen hielden *de Bonsii* in haar tempels en kloosters geduurig aan met dapper schelden tegen *de Jesuiten*: zy leerden opentlyk voor het volk, dat de Christenen menschen-vretters waren: dat de duivel uit een metale beeld gesprooken had: hoe *Amangucium* eerlang om het aangenomen Christendom te grond toe vergaan zoude. Zy zagen zelf, by ontydige nacht, den duivel met blixem uit de hemel dalen, en het paleis binnen *Amangucium* aansteeken. Dit zeggen kreeg eerlang kracht; want de stad brande acht volle dagen, en het moorden aldaar verschoonde geen zuigelingen op moeders schoot. Die zich door de vlucht niet bergde, sneuvelde niet zonder de uiterste verwoedheidt. Voorts was het een gemeine kreet van *de Bonsii*: de onbekende God *der Christenen* moest gehouden worden voor een vervaerlyke duivel: met welkers godsdienst, ingevoert over *Japan*, *Japan* verzinken zoude.

Onaangezien dusdanige tegen-stand, is nochtans in geen landtschap ten oosten, westen, zuiden, en noorden, door de scheep-vaart ergens ontdekt, zulk een beweeging wegens het geloof geweest, als op *Japan*. De bloed-baden aldaar aangericht, de vreeselyke vervolgingen, de wreedtheidt der pynigers, de fierheit der lydende, de menigte der ellendige, binnen zoo korten

tyd

tyd te voorſchyn gebragt, zullen naauwelyks by eenige andere volkeren diermaten gevonden worden. Weshalven eerſt het pad der oorzaken dient nagespeurt, langs welk 't Roomſche Chriſtendom gemakkelyke voortgang nam onder *de Japanders*.

De Jeſuiten dan kreegen terſtondt groote toeloop van behoeftige. Dit ſlag van menſchen is ongemein overvloedig in *Japan*: ter oorzaak 't land, vol volk gepropt, malkander in de weegh loopt. Tot een werk zyn tien handen. Ondertuſſchen leeft de Adel uit het bloed der gemeinte: zulks doorgaans geen einde harer inkomſten weten; terwyl geringe luiden zwaar gebrek lyden: te meer, dewyl de barmhertigheit uit *Japan* gebannen ſchynt, en aldaar niet minder gevonden worden, als mildtdadige omtrent armen. Waarom 't gebrek boven maten is nypende. De *Jeſuiten* donderden tegen de onbarmhertigheit: en leerden, hoe 't Chriſtendom vorderde milddadige handreiking omtrent behoeftige. Het was de menſchelyke natuur uitgetrokken, over menſchelyke ellenden onmededogende te zyn. Hy verdiende verlaten te worden in ongelegentheden, die verlaat, wanneer de liefde om byſtand ſpreekt. Wat quam iemant over, 't geen ook een ander niet kan over komen? Wie moet dan niet gedenken een menſch te wezen, die voor allerlei ongeval bloot ſtaat? Zulke leer-ſtukken omhelſden te liever de Japanſche armen: dewyl voor haar armoede ernſtig pleiten. De leer ging dieper in, toen ook de daad zelf volgde.

Want als *de Jeſuiten* eenige Vorſten aan hare kant kreegen, en van de Vorſten milddadige inkomſten, ſtichtenze terſtont gaſt-huizen, verdeeld in twee vertrekken: binnen welke ter eener zyde melaatſchen huisveſten, welker getal over *Japan* veel en ſtaat ellendigh is: ter ander kant wierden andere kranken geherberght. Gantſche ſwermen vloeiden herwaards: namen de gaſthuizen in, en 't Roomſche geloof aan. Weshalven *de Jeſuiten* meer en meer overlaſt begonden te lyden door 't aantal der behoeftige, ten haren laſt. De brieven ſtaan voor handen, by welke zwaare klagten doen, dat de Japanſche Chriſtenen meeſt beſtonden uit gebrek-lydende, die door onderſtand by het Chriſtendom dienden bewaardt te worden.

En zulks geſchiede te lichter: dewyl *de Bonſii* weinigh werk maken van de nooddruftige: als die nooit aalmoeſſen geven: noch zich laten vinden omtrent de begraveniſſen der ſlechte luiden: noch bezorgen 't geen na de dood vereiſcht word, om by *Amida* of *Xaca* in gelukzaligheidt te leven. 't Is geen wonder, dat de ſtelling van *de Bonſii* de behoeftige tegen de borſt ſtoot: ter oorzaak den ryken meer behulp-middelen toedienen, om te verhuizen uit dit leven na een beter leven, dan geringe perſoonen, die 't miſſen moeten, dewyl niet nalaten, 't welk *de Bonſii* komen aantaſten, ten bevordering van de vereiſchte welſtand der afgeſturvene. Aangenaam klonk het in 't tegendeel den Japanſchen armen in de ooren, wanneer *de Jeſuiten* leerden, hoe de weg hemelwaard voor de ryken bekommerlyker lag, dan voor d'armen. Aerdſche ſchatten waren voet-angels voor de ziel, om haar zelf niet boven de ſtarren op te lichten. Die in de wereld geen deel vond, konde meer verlangen na het eeuwige.

Bonſii daar en tegen zyn onbarmhartig tegen d'armen.

By dit alles quam de byzondere gierigheit der Vorſten, welker landſchappen tegen de zee ſtieten. Ieder vlamde op winſt. *De Portugeeſen* ſchikten ryk-geladene zeilen af, uit *Goa*, *Malacca*, *de Philippynen*, *Macau*, en van elders na *Japan*. Groot voordeel konden de landſchappen trekken, alwaar deeze ſcheepen ten anker liepen. De Koningen van *Bungo*, *Arima*, *Cangoxima*, *Amangucium* en *Firando* hadden de gelegenſte havenen. Elk zagh den ander de loef af te ſteken, en den handel na zich te trekken. Aan *de Jeſuiten* was meeſt gelegen: die haar ten vrienden had, konden de ſtevens der Portugeeſche kielen na wenſch wenden, alzoo de ſchippers zonder der zelver toeſtemming nergens licht loſſen zouden. Waarom dan ook *de Jeſuiten* tegen de tyd der overkomſt van haar lands-luiden in zee ſtaken, en de ſcheepen zelf opzochten: ten einde aan zulke

Tweede reden, gierigheit der Vorſten.

Portugeeſche zeilen by de Jeſuiten beſtiert.

ke plaatzen havenden, waar de gunſt der Vorſten gebrek hadden, om het Roomſche geloof voort te zetten.

Luidewyk Frojus verhaalt, dat hem op *Firando* de oefening des godsdienſt verboden was, onaangezien de Koning zich niet vreemd had geveinſt van het Chriſtendom. Ik zal uit de brief van *Frojus* inlaſſchen het geen hier diendt. *Ondertuſſchen*, zeidt hy, *naderden twee Portugeeſche zeilen herwaards: welker gezagh-hebbers, alzoo zonder myn laſt in de haven van Firando niet wilden ten anker loopen, heeft de Koning, door winſt geprikkelt, zich verontſchuldigt, dat my niet had begroet: voorts ernſtig biddende, dat ik de Portugeeſen niet wilde verbieden voor Firando te zetten: hy zoude eerſtdaags orde ſtellen tot voorige vryheit des Chriſten godts-dienſt. De Portugeeſche ſchippers dan komen, terwyl ik haar zulks toeliet, by den Koning: eiſchen, hy zyn woort ſtand deed, en belooven op haar koſten d'afgebrooken kerk te herbouwen. Doch de Koning zogt met uitſtel tydt te winnen, ja ons opentlyk te leur te ſtellen: wanneer ter zelver tyd het ſchip 't Heilige Kruis ter bequamer tydt voor de kuſt quam. Ik had zelf het ſchip opgezogt, in een roey-bark overgeſtapt, en onder het zeil ontdekt. Ik konde den ſchipper Peter Almeida licht bewegen, dat het anker liet vallen, en anderhalf myl van Firando op de reede bleef leggen. Almeida zelf voer aan landt: dreigde den Koning met het ſchip elders te verzeilen, 't en zy my herſtelde. De Koning nam eenige dagen uitſtel; doch eindelyk bevreeſt, indien langer 't futſel-boek zogt, dat Almeida 't anker zoude lichten na andere havenen, waar by groote ſchade te gemoet zag, verleende my vryheit, om binnen Firando onverhindert te komen, en den tempel te herbouwen.*

Epiſtol. Frojs Firando. 1564.

Diergelyke voet hielden *de Jeſuiten* in andere Koningryken: alwaar de oefening van haar godsdienſt by de Vorſten verkreegen, onder beding des Portugeeſchen handels derwaardts over te brengen. Dit was de oorzaak waarom de Koning tot *Cangoxima* openbare vryheit vergunde aan *de Jeſuiten;* ten einde het Roomſche geloof verkondigden, en de veelvoudige kerken-zeden des zelven oefenden. Maar zedert bericht, hoe twee Portugeeſche zeilen in de haven van *Firando* waren ingeloopen, verbood *den Jeſuiten* haar vergunde geloofs-oefening, als die den ſchuld op de zelve leide: dewyl vol gezagh voerden over de ſcheepen, om na welgevallen te doen havenen.

By dusdanige tweede oorzaak komt een derde: waarom 't paapſche geloof zoo haaſtig over *Japan* door brak: namentlyk, door onkunde *der Japanders* in natuurlyke geheimeniſſen. Weshalven zich vergaapten aan *de Jeſuiten:* wanneer handelden van de waterige, vuurige en uit lucht beſtaande verhevelingen. Hoe de vuurige of in de lucht, of in onderaerdtſche hoolen aangeſteken, vreeſelyke vertooningen maakten. Hoe de lucht onder de maan vliegende vonken, ſchintelende fakkels, brandende lancien, vallende ſtarren, uit lymachtige uitwaazemingen voort bragt. Hoe by de herfſt-tydt, wanneer het aerdryk noch te veel door koude verſtyft, noch door hette verdrooght is, overvloedige dampen opryzen, welke de ſtoffe zyn der vliegende draaken, flikkerende vuuren en ſtal-kaerſen. Zy ontvouwden de oorſprong en beduidingen van de gehairde ſtarren: datze, 't zy bloedig, 't zy ros, 't zy helder ſchynende, met baard of ſtaert, beteikenden groote drooghte, hette, ſtorm-winden, aerdt-bevingen, duuren-tydt en water-vloeden. Zy ſpraken van de weer-lichten, donder-ſlagen en blixemen: dat zommige, binnen haar wolken beſlooten, alleenlyk rommelden: andere, by de wolken uitborſten, en het geen ontmoeten, of aan ſlarzen ſloegen, of diep door-boorden, of in brand ſtaken. Des nachts vielen de blixemen zwaarder; doch de donder by dagh, inzonderheit in heete zomers. Zy toonden d'oorzaken der regen-boogen, het zy van de zon, of ook de maan, hoewel zelden, voort-gebragt by ſtilte in een wolk, licht tot regen neder geſtort: waarom ook week weder beteikenden: hoewel anderſints, door Goddelyke ſchikking, voor een Sacrament moeſt aan-

Der[de] zaak om 't [paap]ſche [geloof] zulk voort nam [in Ja]pan.

Jeſ[uiten] legg[en na]tuur[lyke ge]heim[eniſſen] uit t[ot ver]wond[ering] der J[apan]ders.

aangenomen, dat God de wereld niet meer met een algemeine ſond-vloed zal bederven.

Vorders verklaardenze de natuur van des hemels gapingen, kringen om de maan en wolken. Hoe witte wolken ſchoon weder, als ook roode tegen den avond, maar in den morgen ſtormen en ſtort-vlaagen, en groene overvloedige regen beduiden. Hoe de wolken, des donders ſchuil-plaatzen, ſlag- en ſtof-regen baarden: en behalven natuurlyk water, ook zomtyds op een wonderbaarlyke wyze tot 's menſchen ſchrik uit haar ſchoot ſchudden, melk, bloed, vorſchen, ſteenen, vlokken, en diergelyke ſtoffen. *De Jeſuiten* leiden uit, dat de ſneeuw een dunne wolk was, die neder vallende zachtelyk bevroor, niet ongelyk gekemde wolle: dat de hagel eenige warmte behoud, waarom raſſer door koude toeſtremt; doch hoe hooger in de lucht toeſtremt, hoe de zelve kleinder is, hoe laeger hoe grooter, en byzonder by zomer-tydt, wegens de ſchielyke ſtryd tuſſchen koude en hette.

Zy wezen aan de oorzaaken van dauw, ryp, nevel en ys, dat tydelyke dauw en ryp groot voordeel toebragten, alzoo de ryp des winters de warmte binnen d'aerde beſluit, en na de wortel dryft: en de dauw by de zomer 't aerdryk bevochtigd, en de groey der planten voed. Daar anderſins de dauw, op welke heete zonne-ſchyn volgt, 't gewas verbrand, en d'ontydige ryp d'eerſte botten dood.

Zy wezen aan, hoe de fonteinen en ſtroomen uit zee haar oorſprong hadden, en in onderaerdtſche kuilen doorzygender wyze de ziltigheidt verlooren. Ook bragtenze veel verborgentheden te voorſchyn, wegens de diepten en ondiepten, ebbe en vloed *des Oceaans.*

Byzonderlyk handelden wyt en breet van de aerdt-beving, welke *Japan* boven gemein gewend is te ſchudden; het zy door hobbelen, niet ongelyk een geſlingerde ſchuit: het zy door op en neder ſtooten: het zy door gapingen, verbergende dorpen, ſteden en geheele landtſtreeken in onmeetelyke afgrond. Ook ſtonden, behalven over de ontdekking van de gezeide natuur-kunde, *de Japanders* verwondert: wanneer *de Jeſuiten* te vooren noemden, maand, week, dagh, uur en ſtond, op welke de zon of maan zouden verduiſtert worden: d'eerſte door tuſſchen-komen van de maan voor de zon; d'andere door de aerde, in lyn-rechte ſtreek geſtelt tuſſchen zon en maan.

Duſdanige reden-kavelingen wegens blixemen, donders, wolken, regen, hagel, fonteinen, vloeden, vordere natuurlyke bewegingen en ſchepſelen, ſmaakten *den Japanders* te meer, dewyl haar ſchynt ingeſchapen een luſt tot wetenſchappen. *Joannes Fernandez* getuigt: hoe zy, door nieuwsgierigheidt gedreeven, zyn huis dagelyks af liepen, en zonder ophouden allerlei vraagh-ſtukken, betreffende Godt en goddelyke werken, diepſinnigh voorſtelden. *Japanders zyn zeer leer-gierig.*

Maar de vierde oorzaak der gelukkige voortzetting van het Roomſche geloof over *Japan*, mag by *de Bonſii* gevonden worden: als dewelke niet alleen beſpottelyke en wreede godsdienſtigheden voorſchreeven; maar zelfs goddeloos leefden. Wegens haar beſpottelyke gods-dienſtigheden kan voor een ſtaaltjen dienen, het geen *Luidewyk Frojus* in een brief uit *Firando* aan *d'Indiſche Jeſuiten* ter neder ſtelt. *Vierde oorzaak is by de Bonſii te vinden:* Hy verhaaldt van een aanzienelyke vrouw, dewelke nu negentigh jaar bereikte, datze na verſcheide Japanſche tempels beevaard gedaan, en zommige van inkomſten voorzien had. De loon der mildtdadigheit ontfingze met een papiere rok, by *de Bonſii* verkogt. Veel lagh hier aan gelegen; want het leven van *Amida* ſtond op de zelve wydloopigh geſchreeven. Het moeſt voor byzondere gunſt geſchat, zulk een rok om groot geld te verkrygen: alzoo de vrouw, in duſdanigh gewaad ſtervende, na de gelukzalige woon-plaats van *Amida*, zonder ſmerten te lyden, tot zuivering voor haar misdryf, zoude verhuizen. Doch *Joannes Fernandez*, gehaaldt by een kranke, na-beſtaande van deeze oude vrouw, vondze aldaar: en zoo veel gelegentheit, dat met haar wydloopig handelde, wegens de krachteloosheit der beſchreeve papiere rok. De onderwezene begon de zaak te vatten, *haar beſpottelyke gods-dienſtigheden:*

ten, den rok te scheuren, en eindelyk te verbranden.

wreedheit der zelve.

De wreedtheidt vorders van haar godts-dienst blykt in zoo veel eigen moorden, ter eeren van *Xaca*, *Amida* en *Canon* ingesteldt. En niet min was grouwelyk het leven *der Bonsii*, welker ontuchtigheden, dronkenschap, echt-breuk, bloedt-vergieten, en vordere grouwelen by ieder bekend stonden. Het was by haar niet ongewoon langs de wegen struik-rooveryen, en op zee strooperyen te plegen. Zy dorsten wel by dorpen en steden verwoed invallen: de huizen aan koolen zetten, en alles neder hakken, zonder zuigelingen te verschoonen. Om welke grouwelen de Kaisar *Nobunanga* haar kloosters verbrande: en zoo veel *Bonsii* by de kop kreeg, aan kruisen langzamer handt liet sterven. Hier tegen blonk *der Jesuiten* yver dies te zediger af, als die (gelyk voor gaven) langs een vaar-water, zes duizend mylen lang, na *Japan* af-scheepten, met geen ander oogmerk, dan om den wegh ter zaligheit te leeren.

Bonsii leven zeer goddeloos.

Vyfde oorzaak, de over-een-komst van het Japansche geloof met het Paapsche.

Eindelyk heeft d'over-een-komst der Japansche godts-dienst met de Pauselyke, een gemakkelyke wegh gebaand voor de Pauselyke, om lichter door te breeken. *Franciscus Xaverius* getuigt, hoe *de Bonsii* zelf, in welker gunst de eerste *Jesuiten* stonden, het gemeine volk zogten wys te maken, dat tusschen haar godtsdienst en *der Jesuiten* weinigh onderscheit was: hoewel de eerste *Jesuiten* niet anders als een eenvoudige leer van den Drie-eenigen God, de Middelaar Gods en der menschen *Christus*, de tien Geboden en Doop verkondigden. Maar toen vaster voet kreegen, begondenze de Roomsche kerken-zeden, waar aan *de Japanders* zich byster vergaapten, opentlyk in te voeren: en vorders 't Pauselyk geloof verder uit te breiden.

En waarlyk hier was byzondere over-een-stemming met de Japansche godts-dienst: volgens welke *de Dairo* binnen *Miaco* opper-hoofd staat in alle geloofs-zaken, niet ongelyk de magt die zich de Roomsche Paus toeschryft. Voorts hebben *de Japanders* ontelbare kloosters vol priesters en priesterinnen, papen en kloppen. Pynigen haar zelf, om voor de sonden te betalen. Houden het houwelyk voor zommige geestelyke ongeoorloft: en den wegh te gemakkelyker, om na *Amidas* gelukzalige woon-plaats te verhuizen, hoe mildtdadiger zyn omtrent de kloosters: alzoo d'overtollige werken der kloosterluiden haar ten goede komen in 't stuk van zaligheit. Voor de afgesturvenen arbeiden de erfgenamen met giften en gaven, om de zelve door *de Bonsii* te redden uit haar lyden, niet ongelyk of ziel-missen kochten. Zy meeten insgelyks de gebeden by kraalen en knoopen af, niet anders of een pater noster lazen. Over geloofs-stukken magh niemand oordeel vellen, dan *de Dairo* en een kloosterling. Zy stellen godsdienst in beevaarten, en het bezoeken van de graven der Japansche santen.

Dit zyn wel de voornaamste oorzaken, waarom de Roomsche leer zoo gemakkelyke voortgang had over *Japan*: welke nochtans, uit inzichten te vooren aangewezen, door zwaare vervolgingen diervoegen gestuit is, dat tegenwoordigh geen Christen in *Japan* zoude te vinden zyn. *Nobunanga*, *Taicosama* en *Daifusama*, hadden nu begonnen te woeden tegen *de Jesuiten* en haar aanhang; maar, door geduurige inlandtsche oorlogen geslingert, vonden de handen zoo vol werks, dat elders wreedheit pleegden.

Combosama, ten Kaisarlyke throon gevorderd, had niemant te vreezen, zedert *Fideri* binnen het slot *Osacca*, door zyn vader *Daifusama* aangestooken, met de voornaamste adel verbrande. Onbekommert dan voor alle opstand, begint op 't jaar zestien honderd en zeventien tegen de Christenen verwoed uit te spatten. Hy leide enkelyk toe, om haar uit te roeijen als een eenig man, niet zonder de uiterste wreedheden. 't Scheen te zacht gehandelt, wanneer aan kruisen gebonden met twee lancien doorgrieft wierden. Onthalzen was noch gemakkelyker doodt. Zy moesten gevoelen dat stierven: dewyl tot noch toe blymoedig na het kruis en onder 't zwaardt stapten. *Combosama* verzon aldereerst het braden der Christenen. Een dikke paal wierd in d'aerde

de vaſt geſlagen. Rondom lagen ſtapels hout: alleenlyk aan de windt-zyde was een opening, door welke de veroordeelde na de paal ging: waar aan met een touw, twaalf voeten lang, by de handt wierd vaſt gemaakt: en even zoo verre lag 't hout rondom de paal: dan dat boven windt opening bleef, ten einde de ellendige niet verſtikte door de rook, en alzoo aan korter einde raakte als de verwoede bloedt-honden wenſchten. Zy zengden dan langzamer-hand, en ſtierven duizend dooden, niet zonder erbarmelykſte gekerm. Het menſchen branden was lang in de wereld; maar naauwelyks elders zoo wreed als op *Japan*.

De Bybelſche hiſtorien maken gewag van *Juda*: hoe hy zyn ſchoon-dochter *Thamar*, ter oorzaak in weduwlyke ſtaat gehoereert had, ten vuur doemde. *Moſes* paſt hem deeze woorden toe: *Brengt Thamar hervoor, dat zy verbrandt worde.* De Joodſche *Rabbynen* houden ſtaande, dat *Thamar* was de dochter van de Prieſter *Melchiſedek*: waarom wegens onkuisheit moeſt verbrand, uit kracht der Goddelyke wet: *Als nu eenige Prieſters dochter zal beginnen te hoereeren, zy ontheiligt haar vader: met vuur zalze verbrand worden.* Doch 't is een botte onwetenheit der *Rabbynen* in tydt-rekening, omtrent welke deeze doorgaans leelyk mis taſten, *Thamar* te ſtellen voor *Melchiſedeks* dochter, niet alleen zonder bewys; maar ook tegen kennelyke waarheit: alzoo tuſſchen *Melchiſedek* en *Thamar* weinigh minder als twee eeuwen verloopen zyn. Op 't jaar twee duizend vier en negentigh na de ſchepping ontmoete *Abraham* en *Melchiſedek* elkander: daar de hoerery van *Juda* met *Thamar* honderdt en negentigh jaar zedert de gezeide ontmoeting voor viel. *Luther* meint, dat *Juda* onder *de Canaaniters* een prieſterlyk ampt bediende: dat een ſchoon-dochter voor eigen dochter gekeurt wierd: en *Thamar* daarom ten vlamme gedoemt is, als eens prieſters dochter. Maar de

Levit.21:9.

Bottigheit der Joodſche Rabbynen.

Lutherus gevoelen wegen Thamars branden.

meeste oordeelen, *Thamars* vordering ten dood-straf gegrondt te zyn op haar over-spel: dewyl zwanger bevonden is, daarze aan *Sela*, *Judas* derde zoon, verloofd was. Volgens de wetten van verscheide volkeren, zyn d'overspeelsters om hals gebragt. Byzonder heeft de Roomsche Kaisar *Opilius Macrinus* de schuldige aan dusdanig misdryf levendig verbrand.

De oudtheit heeft groote pracht bedreeven met vuur.

't Verdient opgeteikent, dat d'oudtheit zeer veel werk maakte van 't vuur. Als de gemaalinne en dochter des Kaisars *Julianus* prachtigst te voorschyn quamen, lietenze 't heilig vuur voor uit dragen. Achter dusdanig vuur gingen ook zedert de Roomsche Kaisaren; welke gewoonte ontleenden van de Persiaansche Schepter-dragers. *De Romainen*, wanneer een houwelyk voltrokken, lieten den bruidegom en bruid vuur en water, op den dorpel neder gestelt, aanraken. *Nemrod*, by zommige *Ninus* genaamt, eerste Assyrische Koning, heeft het vuur voor een godt laten aanbidden, binnen *Ur*, een Babylonische stadt, alzoo geheeten, ter oorzaak 't vuur aldaar, het zy eigentlyk het zy afbeeldender wyze, godtsdienstig ge-eert wiert. *Hieronymus* verhaalt, en nevens hem *de Rabbynen Salomon Jarchi* en *Moses Gerundensis*: hoe *Abraham* ten vuur gedoemt was, ter oorzaak het vuur in *Ur* niet wilde aanbidden, na de gewoonte *der Chaldeen*. En hy stondt nu in 't midden van de vlamme, wanneer hem Godt wonderbaarlyk verloste: zulks weg vluchte na *Canaan*. Doch *Hieronymus* houdt de vertelling voor een Joodsche quak.

Versiersel van Abraham. Hier. quæst. in Genesin.

Persianen baden het vuur aan.

Vorders maakten *de Persianen* groot werk van 't vuur, voor welk, als een afbeeldsel Gods, dagelyks neder boogen, volgens 't getuigenis van *Julius Firmicus*, *Maximus Tyrius*, *Hilarius* en *Isidorus*. Wegens *de Persianen* steldt de beruchte kerkelyke historie-schryver *Socrates* een wonderlyke voorval ter neder. *Maruthas*, Bisschop over *Mesopotamien*, afgevaerdight uit *Constantinopolen* na *Isdigerdes*, Persiaansche Koning, geraakte by den zelven, wegens byzondere heiligheidt, in groot aanzien. De Persische Wyzen zagen zulk een gunst met nydige oogen aan. *Isdigerdes* was gewend dagelyks altyd brandend vuur binnen een kapelle aan te bidden. Hier leiden de Wyzen haar konst te werk: maakten een onderaerdsche toegang onder 't vuur: alwaar heimelyk een man verbergden, die den knielenden Koning toe riep: hy zoude zyn Ryk zekerlyk verliezen, indien aan een Christen Bisschop gunst bewees. *Isdigerdes* hieldt dit voor een godt-spraak uit het vuur: waarom voor zich nam *Maruthas* te verstooten, onaangezien door hem geneezen was van ondraagelyke hooft-pyn. Doch *Maruthas* ontdekte den Koning het bedrog: welke zedert vryheit vergunde aan het Christendom *in Persien*: en de tiende der oostersche Wyzen met de doodt strafte. Van deeze verhaalt ook *Ammianus Marcellinus*, datze voor gaven: 't vuur uit den hemel gevallen te zyn, en in eeuwige haert-steden bewaart: welker klein gedeelte tot een gelukkigh voor-spook d'Asiatische Koningen wort voor-gedragen.

Socr. lib. 7.

Amm. Marc.

De Grieksche land-beschryver *Strabo* doet hier by: dat *de Cappadociers* voor 't heilig vuur, van *de Persen* ontleent, veel tempelen gebouwt hadden, binnen welke ter midden weeghs afgeschutte outaren stonden, waar op het eeuwig vuur bewaarden. *Rabbi Benjamin* getuigt in zyn vermaard Hebreeusche reis-boek, over welk verscheide geleerden dapper hun hooft gebrooken hebben; dat hy uit *Haaulam*, nu *Zeilam*, over stak na d'Asiatische eilanden *Chenerang*, welke bewoont werden by afgoden-dienaars van 't vuur, genaamt *Dugbijim*. Nergens vond hy zulke gesleepene toovenaars als de priesters op *Chenerang*.

Stra.

R. B. Jon.

Voorts eerden, behalven *d'Egyptenaars*, *de Grieken* en *Romainen* 't vuur godts-dienstelyk. Onder *de Grieken* munten in deezen uit de beruchte wereldt-wyzen *Hippasus*, *Metapontinus* en *Heraclitus d'Ephesier*. Hier op zag het, dat d'aanzienelykste offerhanden nooit zonder vuur by de heidenen geslagt wierden. Eindelyk bewaarden de maaghden der goddinne *Vesta* binnen *Romen*, en in *Grieken-landt* tot *Delphis* en *Athenen* de kinderlooze weduwen 't eeuwige vuur. Zelf *de Tartars* ten

Gr. Rom. eeren vuur dien.

ten noorden, gelyk ook *de Littouwers*, hielden 't vuur voor Godt. *Alexander Gaguinus* verhaalt, hoe *de Littouwers*, eer 't Chriſtendom aannamen op 't jaar twaalf honderdt en dartigh, het vuur godtsdienſtigh eerden onder de benaaming *Znicz*. *De Chaldeen*, *Meden* en *Aſſyriers* deeden offerhanden aan het vuur: voorzeiden uit de vlamme toekomſtige dingen. De prieſters, die zorg droegen voor 't heiligh vuur in den tempel van *Diana Ecbatana*, moeſten zich nooit met vrouwen vermengen. By d'oude *Britoens* wierd *Minerva* godtsdienſtigh gevierd. Haar kerk was vermaard door een onuitbluſſchelyk vuur; welk niet tot aſſche, maar in ſteene klooten veranderde.

De Maſſageten, gelyk ook *Thales*, beruchte wereldt-wyze onder *de Grieken*, hielden de gewoonte, die by-na over de gantſche bekende wereldt eertyds ſtand greep, namentlyk van lyken te verbranden, voor goddeloos: ter oorzaak het vuur, de grootſte der goden, door een dood lichaam ontheiligt wierd. Doch andere oordeelden, verre beſt te zyn dat de lyken door vlammen gezuivert wierden, en geen verrotting of ſtank na lieten. Duſdanigh gevoelen greep ſtandt by de meeſte Ooſterſche volkeren, gelyk ook onder *de Duitſchers*, *Spanjaarden*, *Galloiſen* en *Britoens*. By *de Romainen* is de gewoonte van lyken te verbranden later opgekomen. *Plinius* ſteldt deeze reden: dewyl bevonden is, dat vyanden zomtyds de doode lichamen uit de graven ten hoon weg ſleepten, wierd het verbranden der lyken van *de Duitſchers* en *Indianen* ontleendt. Evenwel is niemand voor de Hoogh-gezaghebber *Sylla* verbrandt: die zulks belaſte, uit vrees van gelyke vergelding, dewyl hy 't lichaam des veldt-heers *Marius* had opgegraven.

Maar niemandt was hier prachtiger als *de Romainen*: want zedert lyk-vuuren begonden te ſtooken, verzonnenze de koſtelykſte brandt, waar aan groote ſchatten ſpilden. De Kaiſar *Nero*, volgens de genoemde *Plinius*, verbrande zoo veel reuk-werk met het doode lichaam van zyn gemaalinne *Poppæa*, als *'t Gelukkig Arabien* in een gantſch jaar niet konde uit-leveren. Toen de huis-vrouw des veld-heers *Germanicus* met de aſſche van 't verbrande lyk haars mans door *Calabrien*, *Apulien* en *Campanien* na *Romen* reiſde, quam 't gemeine volk, alwaar door toog, in rouw-gewaad, de ridderſchap in purpere rokken, haar te gemoet: ieder brande, na zyn ſtaat, kleederen, reuk-werk, en andere plechtelyke ſtoffen, gelyk *Tacitus* getuigt, die de lyk-vuuren voeden. *Tacit. l. 3. Annal.*

Wie levende menſchen verbranden.

Doch de heidenen hebben niet alleen doode; maar ook levendige, om zwaar misdryf, verbrand. *d'Egyptenaars* ſtaken het lyf van een vader-moorder vol ſcherp riet: hakten dan duizendt wonden, en verbranden het eindelyk op een hooge ſtapel van gedrooghde doornen. Andere volkeren hebben ook minder ſondaren ten vuur gedoemt: eens deels, dewyl zulke doodt-ſtraf boven gemein pynelyk is: ander deels, om 't bedreeven quaat door vuur te zuiveren. Hier op ziet *Virgilius*, zingende van zwaare overtreders, hoe haar pyniging in de helle toe gaat: *Æneid. l. 6.*

In and're word nu onder woeſte plaſſen
't Beſmette ſchelm-ſtuk zuiver afgewaſſen,
Of uit-gebrand
Van langer hand.

Moort der Japanſche Kaiſar binnen Fiſſima.

Zoo haaſt *Conboſama*, na 't overlyden zyns vaders *Daifuſama*, de Kaiſarlyke kroon op 't hooft kreeg, begonde hy 't beſtier met d'uiterſte verwoedheit. Door *Fiſſima* trekkende, gebood den ſtee-voogd *Ingandono* alle Chriſtenen, mannen, vrouwen, kinderen en zuigelingen, zoo veel na vermoogen achterhaalde, aanſtondts by langzaam vuur te verbranden. Geduurende d'inlandtſche oorlogen, zedert *de Dairo* het onbepaald opper-bewind quyt raakte, was ieder Koning in zyn Ryk volkomen meeſter. En dewyl, gelyk verhaalt is, daar op toeleiden, om elkander voordeel af te zien, en de Portugeeſche ſchip-vaart binnen haar havenen te lokken, moeſtenze *de Jeſuiten*, aan wie het beſtier des handels ten grootſten deel hing, te vriend houden: en by gevolg vryheit van d'oefening des Roomſchen godtsdienſt gunnen.

Doch ſedert *Daifuſama*, in verſcheide veld-ſlagen overwinnaar, geheel *Japan* onder de knie kreegh, hadden de

Waarom de Kaiſar de Chriſtenen niet eerder vervolgde:

Koningen een bepaalde heerſchappy: zulks gantſchelyk aan den Kaiſar hingen: en niet minder als gemagtigt, om uit inzicht van eigen voordeel den Chriſtenen geloofs-oefening te verleenen. Alle dieshalven moeſten danſen na des Kaiſars pypen. Deeze, om redenen te vooren vermeldt, leide enkelyk toe op uitroeijing van het Roomſche Chriſtendom. Na de Roomſche prieſters geſchiede naauwkeurigh onderzoek. Eerlang zyn achterhaald *Peter ab Aſtenſione*, Franciſcaner; *Joannes Baptiſta Machado*, Jeſuit; *Alphonſus Navarrete*, Dominicaner; en *Ferdinand à Sant Joſepho*, Auguſtyner; die alle binnen *Omura* onthalſt wierden.

waarom haar verbrande.

Maar dewyl zulke doot-ſtraf te zacht ſcheen, en waar voor de gedoemde Chriſtenen geenſints ſchrikten, begonden *de Japanders* met vuur te woeden. De manier der verbranding gaat aldus toe: 's Daags te vooren ryd een wagen de ſtadt door. De wagen wort voort getrokken van twee oſſen. Voor is een kopere gedraaide ſtyl, beneden in de wagen vaſt gemaakt, en boven met een haak om-gekromt: aan welker uiterſte knop een zwaare metale bekken hangt, een *gom* by haar genoemt: nevens de bekken ſtaat een knecht, die met een yzere ſtaf, aan 't voorſte einde niet ongelyk een quiſpel, by de hoeken der ſtraaten, groot geluit maakt op de bekken. Na dit geluit loopt ieder ten huis uit, om te luiſteren. Als de menighte t'zamen-gevloeid is, houdt de bekkenklopper ſtil. Thans begint een leezer, die voor de oſſen te paerd rydt. Deeze verheft de ſtemme: en leeſt uit een plakkaat: hoe ieder huis, omtrent welke 't verbranden zal geſchieden, moet leveren zeker opgeſteldt getal brandthout, na veel of weinige ten vuur gedoemt zyn. Wanneer aldus de weet gedaan is, komt het op de buurt-meeſter aan, als die voor duſdanig hout verplicht blyft te verantwoorden. Doch achter

de

de ſtaande bekken-klopper zit een dienaar en ampt-man des Kaiſars op een tapyt geſpreid over de wagen. De eerſte ſteekt een gekartelde vaan omhoog, aan wiens top een dubbelde quiſpel ſlingert: d'ander een roede van recht-pleeging by de kopere gedraaide ſtyl ſchuins voor uit. De roede vertoont aan 't uiterſte einde een metale druif-tros, waar by een dikke ſnoer uit langwerpige en ronde knoopen hangt. Een bende piekeniers en bus-dragers gaat nevens, voor en achter de wagen. By d'aſſchutſels der ſtraaten houd de gantſche ſleep ſtil: en alhier roept d'uitroeper, 't geen ieder huis verrichten moet. Thans worden op de gerichts-plaats zoo veel palen in d'aerde geſlagen, als menſchen verbrant zullen worden. Ruim anderhalf vadem van de palen af ſtapelt men hout rondom; alleenlyk blyft een opening, by welke de gedoemde binnen treed. De eene handt boven aan de paal vaſt gemaakt zynde, en de voeten beneden, ſtoppenze den ingang toe: en ſteeken dan de ſtapels hout rondom in de brand. Zomtydts latenze een opening boven windt, om den lydende niet te ſtikken door damp en rook; maar van langer hand te braden.

Als *Peter de Zuniga Auguſtyner*, en *Luidewyk Flores Dominicaner*, geboortigh tot *Antwerpen*, door 't vuur ontzielt ſtonden binnen *Nangeſaque*, nevens twaalf andere met den zwaerde gerecht, quamen 's nachts eenige *Portugeeſen*, en ſneeden uit de half gaare lichamen van *Zuniga* en *Flores* groote ſtukken, om voor heiligdommen te bewaren: zulks naauwelyks iets der lyken des anderen daaghs te vinden was. Oevel nam d'overigheit tot *Nangeſaque* 't werk op. Waarom, wanneer in de volgende herfſt-maand, op 't zelve jaar zeſtien hondert twee en twintig, *de Jeſuit Carolus Spinola* en *Dominicaners Franciſcus de Morales*, *Hyacinthus Orfanel* en *Alphonſus de Mena* geblakerd waren, zyn de lichamen in een diepe kuil vol hout geworpen, en tot aſſche verbrand. De aſſche, zamen geſchept, wierd verre in zee vervoert, en aldaar door de windt verſtrooidt: ten einde nergens eenige overblyfzels der ontzielden te vinden bleef.

Doch nevens de voornoemde *Spinola* en *Dominicaners*, wierden ook andere verbrand. Onder alle was *een Bruſſelaar*, die, binnen 't brand-hout perk geſtapt, zich niet wilde laten binden met d'eene hand aan de paal; want, op de knien neder gevallen, hield 't onderſte des paals vaſt, en ſterf alzoo. Andere, die boven windt ſtonden, zengden langzamer-hand: en verkoelden elkander te lichter met blazen en beweegen der lichamen, dewyl de palen niet verre van een in d'aerde geſlagen waren: zoo dat deeze langzaam aan wreede doodt geraakten. *Hyacinthus Orfanel* ſtondt meeſt boven windt, en minſt door de vlamme bezeerdt: zulks zeſtien volle uuren kermde eer den geeſt gaf. Twee uit den hoop waren beneden windt vaſt gemaakt: weshalven de vlamme zoo geweldig tegen de palen aan ſloeg, dat de touwen verzengden. Zy dan los geraakt, vloogen door de brandende houtſtapels, en verzochten af-ſtandt te mogen doen van 't Chriſtendom. Doch *Xuquendayno*, gezeten op een koſtelyk tapyt, omringt by Japanſche edel-luiden en kryghs-knechten, geſtelt over d'uitvoering der doodt-vonniſſen door *Gonrocu*, ſtee-voogd van *Nangeſaque*, gelaſte de vluchtelingen met ſtokken en pieken in 't vuur te ſtooten: alzoo geenſints uit ernſt het Japanſche geloof wilden omhelzen; maar ter oorzaak de pyn des vuurs niet konden verdragen. 't Was nu te laat: 't moeſt eerder bedacht. Zedert zyn buiten *Firando* de Jeſuit *Camillus de Conſtanzo*, en binnen de ſtadt *Ximabara* op gelyke wyze verbrand *Paulus Navarrus*.

Orfanel zeſtien uuren gerooſt.

Andere raken los en vliegen door de vlam.

Onder andere vervolgingen is zeer zwaar, die voor viel tot *Jedo* op 't jaar zeſtien honderd drie en twintig. *Cornelis Hazart* in zyn Kerkelyke hiſtorie, en de brief uit *Japan* aan *Mutius Vitelleſeus*, der Jeſuiten opper-hooft, na *Romen* over gezonden, verſchillen zeer in 't verhaal deezer voorval. De brief verdient meer geloof als *Hazart*. Alhier word de geſchiedenis aldus ter neder geſtelt. *Daifuſama* had een edel-man, *Fara Mondono*, teenen en vingeren afgekapt en aan 't voor-hooft gebrandtmerkt, om dat na 't Chriſtendom over helde. Doch by de Kaiſar *Conboſama*, wiens

Wreede vervolging binnen Jedo:

hoe voor viel.

wiens bloedtverwant was, eeniger maten herſtelt, liet niet na den Roomſchen godtsdienſt heimelyk te voeden. Dieswegen door zyn knecht by *Ienoquida Cambioie*, ſtee-voogt van *Jedo*, beklapt, is uit Kaiſarlyke laſt ter hechtenis beſtelt. Voorts wierden door gepynighde Chriſtenen ontdekt de Jeſuit *Hieronymus ab Angelis*, en *Franciſcus Galves*, Minder-broeder.

't Leven van Hieronymus ab Angelis.

Ab Angelis met *Carolus Spinola* na *Ooſt-Indien* afgeſtooken, was benoodzaakt, door mangel aan 't roer, op *Braſil* te vervallen, en voorts wederom te zeilen na *Portugal:* op welke hertogt hy door *d'Engelſche* is genomen. Terwyl alhier gevangen zit, valt hy by de ſpiegel over boort: dryft onder 't ſchip: en word onder de boeg-ſpriet geberght. Zedert uit d'hechtenis ontſlaakt, hervat uit *Lisbon* de togt na *Indien:* en komt eerlang binnen 't Ryk *China*. Alhier onthielt hy zich een geruime tyd; doch vertrok eindelyk na *Japan*. Tot overſte gekooren van de Jeſuitiſche verblyfplaats binnen *Fiſſima*, vertoefde in die ſtadt ettelyke jaren achter een. Thans na *Surunga* gereiſt, alwaar toenmaals de Kaiſar hof hield, om een tempel te ſtichten, wiſt den toeleg diervoegen uit te voeren, dat heimelyk den Roomſchen godts-dienſt pleegde. En hy had hier nu alles na wenſch beſchikt: wanneer binnen *Jedo* een huis in koop bedong, ten einde tot een kerk maakte. Maar, ontdekt zynde, vluchte te rugge na *Surunga*, en voorts op *Nangeſaque*. Toen, op 't jaar zeſtien honderd veertien, een merkelyk aantal Chriſtenen uit *Miaco* en *Oſacca* na 't koude landt *Sungaar*, in 't noordelykſte van *Japan*, gebannen wierden om 't Roomſche geloof door *Daifuſama*, is *ab Angelis* derwaards getrokken: en ten laatſten wederom tot *Jedo:* alwaar nu hervatte zyn oude voorneemen, om een aanzienelyk huis te koopen, waar in den godsdienſt moght oefenen. Met zulk voorneemen bezig, is door de lyf-knechten van *Cambioie* gezocht. *Ab Angelis* had hier af kundſchap; en zich by tyds geborgt. Weshalven de lyf-knechten haar verwoedheit te werk leggen tegen 't gezin, onder welk *ab Angelis* was gehuisveſt geweeſt. Dit quam hem ter ooren, en ging aan 't hart: dat zynent halve in ongelegentheit raakten, die hem huisveſting verleenden. Hy ſtapt dan derwaards, en voort na *Cambioie*, vergezelſchapt van *Simon Jempo* een Japander, welke zyn eerſte jeugd onder *de Bonſii* door bragt; maar, het Roomſch geloof omhelzende, diende *den Jeſuiten* voor *Dogico*, zoo veel gezeit als *Catechizeerder*. *Ab Angelis* beleedt voor den ſtee-voogdt zich een prieſter te zyn, uit *Sicilien* over-geſcheept na *Japan*, om den Roomſchen godsdienſt aldaar te verkondigen.

De Minder-broeder *Franciſcus Galves*, bericht dat verklikt was, vluchte na *Camacura*, een myl boven *Jedo*. Hier meinde hy over 't veer te geraken; doch is achterhaalt. Ondertuſſchen waren binnen *Jedo* zeven en veertig Chriſtenen by de kop gevat: alle door *Conboſama*, nevens *ab Angelis*, *Galves* en *Jempo*, ten vuur gedoemt. Den vierden in winter-maand, op 't jaar zeſtien honderd vier en twintig, is 't dood-vonnis ter uitvoering geſtelt. De ſcherp-rechters wierpen de gevangenen ſterke koorden om haar halzen, bonden d'handen op de rugge. *Ab Angelis* zat te paerd, met een brief op de borſt, in welke zyn naam met groote letteren ſtont. Achter hem volgden *Jempo* en vyftien andere te voet. *Franciſcus Galves* en *Fara Mondono* waren inſgelyks op paerden gebonden. Ieder had ook een ſleep martelaren, die 't paerd volgden. Maar voor *Fara Mondono* reed een uit-roeper, die, als de bekken-klopper van 't ſlaan afliet, uit plakkaat aflas: *De gantſche wereld konde nu baarblykelyk beſpeuren, hoe diepe afkeer de Kaiſar Conboſama van het Chriſtendom had, als die zyn neeve veroordeelde, om in de vlamme verteert te worden; dewyl 't Roomſche geloof omhelſde.* Buiten *Jedo*, na de zyde van *Cami*, ſtonden vyftien ſtaken, drie naaſt aan de ſtadt weinig verder van d'andere afgezonderd: alle omringt met groote ſtapels hout, anderhalf vadem van de palen. De krygs-knechten ſloegen een dichte kring rondom de gerichts-plaats, om de zelve vry te houden tegen den drang der menigte, welker getal ontelbaar, evenwel gemakkelyk konde zien: alzoo de ſtaaken ingeſlagen ſtonden op een

een vlak veldt, by welk dicht aan een hooge berg lag. Deeze grimmelde van menſchen. Zelf verſcheide des voornaamen adels beſloegen hooge ſtellaadjen by 't hangen des bergs. Eerſt wierden zeven en veertigh met d'eene hand boven aan de ſtaaken vaſt gemaakt, en onder de voeten, namentlyk *Leo Taqueua Gonſiqui*, *Fanzabuſus Quaxia*, *Choſaiemon*, *Simon Jempo*, *Peter Xixabucus*, *Joannes Matagaremon*, *Michaël Quizaiemon*, *Laurentius Gagiqui*, *Matthias Jazaiemon*, *Laurentius Cacuzaiemon*, *Matthias Quiſaiem*, *Thomas Joſaeu*, *Peter Santarius*, *Peter Sazaiemon*, *Matthias Xegigemon*, *Ignatius Choeiemon*, *Simon Muam*, *Decius Joccunu*, *Iſaacus*, *Bonaventura Quidairi*, *Joannes Xinocuro*, *Hilarius Mongazaiemon*, *Franciſcus Quiſaiemon*, *Saximononia Jinxiquir*, *Joannes Choſaiemon*, *Romanus Goniemon*, *Emanuël Buyemon*, *Peter Quicheiemon*, *Quiſaburus*, *Peter Choiemon*, *Andreas Diſuque*, *Raphaël Quichaiemon*, *Quiziqui*, *Antonius*, en dertien andere, wiens naamen in de voornoemde Japanſche brief niet uitgedrukt ſtaan.

Terwyl 't vuur rondom flikkerde, en de gedoemde yſelyk kermden en wrongen, bleeven *Fara Mondono*, *ab Angelis* en *Galves* te paerd zitten: ten einde het grouwzaam blakeren beſchouwden. Onder de geroofte ziel-toogden noch hier en daar een: wanneer *Fara Mondono* eerſt vaſt gemaakt is; daar na *ab Angelis*: en eindelyk ook *Galves*. Vorders verhaalt *Hazart*; hoe twee edel-luiden, onder de kykers te paerd zittende, af ſtapten: door 't volk, wacht en ſtaketſels drongen: d'een *Galves*, d'ander *ab Angelis* om den hals vielen, en zich met haar lieten verbranden. Doch hier af vinde ik nergens taal of teiken. Alleenlyk gewaaght de voornoemde Japanſche brief van twee vrouwen; welke, toen de zeven en veertig jammerlyk brieden, na de rechters ſtapten: en opentlyk bekenden, Chriſtenen te zyn: waarom aanſtonds ter hechtenis geſleept wierden.

Het bleef by duſdanige verwoedheit niet. *Maria Jageia*, moeder van *Leo Gonſiqui*, laatſt verbrand, had *ab Angelis* gehuisveſt: weshalven te vuur gedoemd is, nevens zes en dartig andere, die Chriſtenen herbergden, of huizen verhuurden, of borgen voor de huur ſtonden, onder welke ook heidenſche *Japanders* waren: die wel lichter doodvonnis ontfingen; maar echter ſterven moeſten. Haar neder te ſabelen, aan kruiſen te doorſteeken, en tot huts-pot te hakken, ſcheen genadig werk. De Chriſtenen moeſten langer-handt braden. Doch dit was minder pyniging, als 't geen voor af beſchouwden aan haar kinderen: als die, ſpeelende na de gerecht-plaats gevoert, aldaar voor ouders oogen onthalſt, midden of over langs door geklooft, of aan ſtukken gekapt, en met allerley bedenkelyke wreedtheden mishandelt wierden. *Ongehoorde boosheit aan de kinderen gepleegt.*

Voorts is door *Jedo* en d'omleggende landt-ſtreek uit-geroepen: *Die een Chriſten konde aanwyzen, of eens Chriſtens huis-heer, zoude ten vereering trekken, 't huis toebehoorende den verhuurder of herberger, behalven dertig ſtukken goudt, bedragende vyftien honderd goude kroonen.* Het moorden verſpreide zich als een loopend vuur over *Japan*. *Plak-ſchrift tegen de Roomſch-gezinden:* Binnen de ſtadt *Xenxai* wierd de Jeſuit *Didacus Carvalio*, in metaalgravers gewaad verkleed, nevens zeſtig Chriſtenen ontdekt: alle by winter-tyd door bevroore water des nachts ontzielt binnen *Scendai*. *worden gedood tot Scendai:* Tot *Omura* zyn de Dominicaner *Peter Vaſquez*, de Franciſcaners *Luidewyk Saſandra* en *Sotello*, en een Jeſuit *Michaël Carualho* op voornoemde wyze geblaakt. *tot Omura:* In *Arima* geraakte *Vincentius Caun*, herkomſtig uit *Corea*, onder de handen der vervolgers: die hem de vingers braken met yzere nyp-tangen: tot de keel toe in koud water dompelden: en eindelyk verbranden. *tot Arima:* Uit het Ryk *Farima* wierden de Chriſtenen gebannen. *tot Farima:* Binnen *Fingo* wierd *Michaël Nacaxima* met rottingen ongenadigh afgeroſcht: aan een hooge wippe gebonden, en plotſelyk neder geſmeeten: koud bloedig water in gegooten, welk met ſtampen op de buik wederom uit golpte: naakt onder een barnende middagh-zon geleit: eindelyk gevoert na de ziedende ſulferwateren van *Singok*, is aldaar met de zelve zoo lang bedroopt, tot den geeſt gaf. *Fingo:* Binnen *Firoxima* ſneuvelden aan krui- *Firoxima:*

kruiſen of door 't zwaerd *Joyama Sintaro*, *Xobara Schizaimon*, *Joachim Curoyemon* en andere. In 't Ryk *Figen* woede zeer tegen de Roomſch-geſinden *Nobexima Cami*, die onder de kykers was geweeſt, toen *Conboſama* buiten *Jedo* vyftig Chriſtenen verbrande.

Vervolging binnen Nangeſaque.

Binnen *Nangeſaque* wierd nu en dan een *Portugees* en *Japander*, om het Roomſche geloof, verbrand. De ſteevoogd *Gonrocu* ſcheen zoo zoet niet te zyn op moorden, als andere gezag-hebbers, welke enkelyk toeleiden elkander door yſelykſte verwoedheden den loef af te ſteken. Te meer, dewyl *Gonrocu* meeſt ziekelyk ging, en quelling had, waar door dagh en nacht ruſt miſte: zulks weinigh werk maakte van de Chriſtenen, en by het hof geduurigh aanhield, om ontſlaging van zyn ſteevoogdyſchap.

Kauwaytsdo wordt ſtee-voogd van Nangeſaque.

't Verzoek wierd eindelyk ingewilligt: en *Kauwaytsdo* by den Kaiſar tot ſtaat-volger geſchikt, niet zonder ontſteltenis der gantſche ſtad *Nangeſaque*, en byzonder van de Chriſtenen: ter oorzaak *Kauwaytsdo* een deftig edelman, en zeer geſtreng was: daar anderſints *Nangeſaque* altydt beſtierdt wierd by gemeine koop-luiden, die als Kaiſars bewindt-hebbers aldaar verblyf-plaats hielden, ten einde opkochten het vereiſchte tot het Kaiſarlyk hof. Voorts is de Japanſche adel boven maten hooghmoedig, en acht de handelaars als honden. Waarom dan een ieder beducht ſtont voor *Kauwaytsdo*.

Begint terſtont de Roomſch-geſinden te moorden:

Op 't jaar zeſtien hondert zes en twintig in zomer-maand quam hy hof houden binnen *Nangeſaque*. Den tweeden dag zyner aankomſt gebood hy drie en vyftigh palen te veſtigen, en rondom, volgens gewoonte, met hout te beſtouwen. Des anderen daags wierden na het vuur geleid de Japanſche Biſſchop *Franciſcus Parquero*, *Balthaſar de Torres*, die een gantſch jaar onder de vloer van een huis in een kuil verborgen lagh, *Baptiſta Zola*, opziender over 't Jeſuitiſche klooſter tot *Arima*, nevens vyf *Japanders*, die de Roomſch-geſinde geherbergt hadden, en zoo veel *Portugeeſen*, namentlyk, *Albemen Joſſe* en zyn zoon, oudt veertien jaren, *Diego de Coſta*, *Iwan de Coſta* en *Balthaſar de Solſe*, de laatſte beide pilooten. De *Portugeeſen* vielen af tot het heidendom; maar d'andere bleeven volſtandigh. Zedert wierden vyf mannen en drie vrouwen verbrand: ter oorzaak aan de Roomſche prieſters huisveſting gaven. Een der vrouwen zag voor af haar kint, naauwelyks zes jaar out, onthalſen.

Vin[...] liſtig om v[...] Roo[...] gelo[...] trek[...]

Doch *Kauwaytsdo* vond meer werk in 't moorden, als dachte. Duizenden moeſten noch aan kant geholpen, eer hy 't Roomſche geloof binnen *Nangeſaque* dempte. Weshalven een andere aanſlag maakt. Hy dwingt dan de Chriſtenen van vermogen by plechtelyke eeden te verklaaren, hoe veel geld elders uitſtaande hebben, het zy onder *Portugeeſen*, *Chineeſen*, *Japanders*, het zy onder haar eigen dienaars, het zy op bodemery: welk alles voor verbeurdt houd. By berooving der goederen dreigt hy ook alder-bedenkelykſte dood-ſtraffen. Duſdanige dreigementen worden inſgelyks aan de armen gedaan: zoo nochtans, dat, indien afvallen, groot voordeel genieten zullen: 't welk ook d'afvallige aanſtonds genooten: want *Kauwaytsdo* ſchenkt haar de huizen, erven en goederen der verbrande: of benoodzaakt de *Chineeſen*, welke jaarlyks met meer als zeſtigh ſcheepen voor *Nangeſaque* ter reede loopen, by de afvallige te huisveſten: en voor huisveſting tien ten honderd der verkochte goederen te betalen: waar door veel behoeftige rykelyk aan de koſt komen. Vorders mogen de Portugeeſche koopluiden noch by Chriſtenen herbergen, noch met haar handel dryven.

Ve[...] tot par[...] den[...]

In wyn-maant ontbood *Kauwaytsdo* alle die het Roomſche geloof verzaakt hadden. Deeze, op 't koſtelykſt gekleet, maakten een grooter getal uit dan vyftien honderd. Hy ſprakze beleefdelyk aan: beloofde vordere gunſt-bewys.

[...]u ge[...] M[...]

Ondertuſſchen ging 't moorden hier en daar zyn gang. Een myl buiten *Nangeſaque* leit het dorp *Mongy*, gehoorig onder *Bongemendo*, opper-hoofd van *Arima*. Hier zyn zeven mannen en vyf vrouwen om de Roomſche godtsdienſt ter hechtenis beſteldt. Voor de Rechters gebraght, wierden met een gloeijend yzer aan de voor-hoofden gebrandmerkt: en voorts afgevraagt, of

zy

zy het Chriſtendom wilden af-ſweeren? Alzoo weigerden: zyn wederom gebrandteikent op beide de wangen: en toen noch volhardende, naakt ontkleet: armen en beenen uitgerekt, en met zwaare rottingen ongenadig geſlagen: zulks voor doodt lagen. Thans op nieuw ten afval verzocht, verwierpenze 't Japanſche heidendom, wanneer een weinigh tot zich zelf quamen. De Rechters dan hervatten de gepleeghde verwoedheit: ſchroeiden de ſchamelheit en andere tederſte deelen der lichamen met gloeijende yzers: kapten vingeren en teenen af. 't Verdient geen gemeine verwondering, dat onder de twaalf gemartelde een zes-jarigh kindt was, welke alle duſdanige pyniging onverſchrikt uitſtont. Diervoegen gemartelt, wierden in de gevankenis geworpen. Middelertyd groeide 't getal der ontdekte Chriſtenen tot een en veertig, die gelyke pyniging lydtzaamlyk uitſtonden. Ten laatſten ſcheenen de beuls meer afgemat, dan de mishandelde: welker zeventien, zeê-waard gevoert, met zwaare ſteenen om het lyf over boord geſmeeten wierden. Onder dit getal was een man met vrouw en drie kinderen, oud zeventien, dartien en zes jaren. 't Jongſte, verſchrikt door de toeſtel; begonde te kryten, als gegreepen was, en de ſteenen aan het lyf hingen. De ſcherprechters vraagden d'ouders, ofze het kind by 't leven wilden behouden: deeze antwoorden, neen: zulks nevens d'andere verdronk.

't Is zeer gemein in *Japan*, de kinderen om ſchuld der ouderen door beuls handen aan kant te helpen: zoo nochtans dat d'ouders, die over de kinderen onbepaalde magt hebben van leven en dood, aan haar vrye keur behouden, om te laten leven, of met haar te ſterven. Doch naauwelyks wierd elders een *Japans* kind gevonden, 't welk gewilligh den dood te gemoet liep, geenſints ontzet voor het pynelykſte beuls werk. Binnen de ſtadt *Vſucca* verwachten twee zoonen, d'een tien en d'ander vyf jaren oud, nevens haar vader *Alexius Moriſeibioye*, en zuſter van vier dagen, zonder de minſte ſchrik, 't ſcherprechters zwaard. Op 't eiland *Nacaie* ſneuvelden door de zelve ſtraf een gantſch adelyk geſlagt: onder welk verſcheide kinderen kloekmoedigh ter doodt ſtapten.

Japanders hebben kleine kennis des Chriſtendoms.

Het kan niet ontkent, of duſdanige ſtaaltjens bewyzen genoeghzaam, dat *Japanders* niet minder zyn als kleinzeerig en klein-hartig, als die de wreedſte pyniging, zelf in de eerſte jeugd, ſtoutmoedigh uitſtonden, om een geloof, welker eerſte beginſelen naauwelyks verſtonden. Want, behalven het lezen van *Pater Noſter*, *Ave Maria*, en zommige gebedekens tot de heiligen, hebbenze gantſch geringe kennis uit het Oude en Nieuwe Teſtament. Men zoude dan de mishandelde *Japanders* konnen oordeelen vol godzalige ſtantvaſtigheit, 't en zy het duidelyk ſcheen een ingebooren hardvochtigheit van meerder- en minder-jarige.

Ongemeine doodt van een Chriſten kindt.

Geheilighder was voorwaar 't lyden der minder-jarige, indienze de grondt des waren Chriſtendoms diervoegen verſtonden, als het kindt, welk *Romanus*, door *Aſclepiades* binnen *Antiochien* gepynight en gekerft, uit de omſtanders vorderde, op het jaar drie honderd en vier. *Aſclepiades* verweet den martelaar *Romanus*, dat hy geloofde in een *Chriſtus*, genagelt aan het verdoemde kruis. *Romanus* antwoorde bereid te zyn, om zulke laſter te weder-leggen: indien niet *Chriſtus* hem verbood, roozen voor de verkens te ſtrooijen. Ondertuſſchen nochtans had *Aſclepiades* luſt, om van een kindt te verſtaan: of de Heidenſche goden, uit by-ſlaapen gebooren, door geilheidt, overſpel en andere vuile boosdaden berucht, moeten worden aangebeden, dan of deeze eer toekomt den gezegenden Heilandt: hy konde een uit den hoop verkiezen. *Aſclepiades* doet een kindt te voorſchyn komen: vraagt, wat het gevoelde wegens de goden: en ontfangt zulk een heerlyke belydenis des gantſchen Chriſtendoms, dat op den minder-jarigen belyder in alle bedenkelyke verwoedtheidt uitſpatte. Na ſtrenge geeſeling, liet hy het kindt onthalſen voor zyns moeders oogen, die ook zingen konde, terwyl de ſcherprechter den Romainſchen byl ter ſlagh vervaerdighde, de woorden des Pſalmiſt: *Koſtelyk is in* *Pſal. 116. 15.*

de oogen des Heeren de doodt zyner gunſt-genooten.

Geheilighder ſtierven de Japanſche kinderen door beuls handen, indien de goddelyke waarheidt uit het Oude en Nieuwe Teſtament zoo grondig begreepen, als de minder-jarige *Waldenſen*, van welke de opper-leeraars in de hooge ſchoole tot *Parys* aan de Franſche Koning, *Luidewyk de twaalfde*, bericht deeden: dat korts niet meer gevordert hadden, als uit de mond der *Waldenſer* kinderen, gevordert om rekenſchap des geloofs.

Hoe voorts de *Japanders* haar kinderen ſterken tegen een geweldige doodt, niet door pryſelyk onderwys in de Evangeliſche waarheit; maar door verdoemde wreedheit, kan *Hazart* getuigen. Hy verhaaldt, dat *Joannes Catauneme*, Edelman, woonachtig in het Koningryk *Deva*, een zoon had, oud zeven jaar, welken dagelyks tot ſtantvaſtigheit onderwees. Ik zal *Hazarts* woorden uitſchryven. Weinigh te vooren eer *Catauneme* gevangen wierd, zeit hy tot zyn zoontje: Waar het zake dat gy de beulen zag komen, zoud gy u levendig laten verbranden? Of zoud gy het geloof verloochenen? En gy vader, vraaghde het kindeken, wat zoud gy doen? Ik zoud my laten branden, antwoorde de vader: en ik ook, zeide het kind. Komt hier dan, zeide de vader, ik wil eens beproeven, of gy zoo kloek zoud zyn, gelyk als gy zegt: neem daar, houd die koole in de hand, zoo lang tot ik u zegge, dat gyze laat vallen. Het kindeken deed terſtond de hand open: de vader leide een brandende koole daar in. Het kindeken hield de koole vaſt, zonder eenige beroerte te toonen, alhoewel de hand tot het vleeſch toe verbrand was, en wierp die niet wegh, tot het de vader geboodt. Als men hem vraaghde, of het vuur niet zeer deed: gaf het kind voor antwoord: Iemant die gereed is, om levendig te branden, gelyk ik, moet niet veel werks maken van een brandende kool in de hand te nemen, zoo weinigh tydts als ik gedaan hebbe.

Schrikkelyke manier op welke de Japanders haar kinderen ſterken tegen de doodt-ſtraf, om't Chriſten geloof.

Onwetentheit der Japanſche Chriſtenen.

Voorts getuigt deeze hiſtory, dat verſcheide Japanſche ouders haar kinderen op diergelyke voet hardtvochtigh maakten. En wie vind wegens de meerder-jarige *Japanders* in eenige aanteikeningen by de *Jeſuiten* zelfs gehouden, meer, als dat zich behielpen met een Kruiſe-fix, *Maria* beeldeken en berdeken, en het gewoonelyk bidden *Jeſus*, *Maria*, terwyl onder beuls handen ſtonden.

Doch behalven het braden by langzaam vuur, gebruikten ook de *Japanders* de wateren van *Singok*, zoo veel gezeit als *de helle*. Deeze wateren, zulferachtig en ziedende heet, komen beneden uit een vervaarlyk ſteile berg met zulk gedruiſch uitborrelen, dat den aanſchouwer geen gemeine ſchrik aanjagen. Het ſchuimt tuſſchen de rotzen door, en wazemt een ſwavel-damp hemel-waardt. Herwaardts wierden verſcheide Roomſch-geſinden uit *Arima* afgevoert, en met het ziedende water over het bloote lyf gedroopt. Wanneer, onaangezien duſdanige pyniging, 't Japanſche heidendom weigerden aan te nemen, zyn gebonden, en van den berg in de ziedende vloed afgeſtooten.

Binnen *Nangeſaque* woede de ſteevoogd *Kauwaytsdo*, zedert uit *Jedo* weder-keerde, ongenadig tegen de paapſche Chriſtenen. Onder andere, die ten vuur gedoemt waren, was ook een Japanſche paap *Thomas Soyſe*, by welke gevonden is een blad-wyzer van ettelyke duizend Roomſch-geſinden, die zich rondom *Nangeſaque*, als ook tot *Ombra* en *Arima*, zeer ſtil en bedekt onthielden; doch zedert in groote ongelegentheit vervielen. *Kauwaytsdo* ſtond zelf verbaaſt over 't aanzienelyk getal: zag geen door-komen in 't moorden, en ſcheen verlegen met de menigten, die hy ten dood moeſt doemen, uit kracht van 't Kaiſarlyk plakkaat. Hy bedenkt dan een andere vond.

Men had nu, volgens 't ſchrift by *Soyſe* gevonden, een groot getal ter hechtenis beſteld. Onder deeze waren ook twee ſtok-oude mannen, die ten tyde der voorige Kaiſars aan 't bewind van *Nangeſaque* zaten: en groot aanzien ten hove hadden, wegens haar ſtaats-gezagh, rykdommen en aanzienelyk maaghſchap. *Kauwaytsdo* dan vervoert haar met een gevolgh van elf bloedt-vrienden en ſwagers na 't Kaiſarlyke

ſarlyke hof binnen *Jedo.* De overige meenighte verjaagd hy in het gebergte buiten *Nangeſaque*, en ſteld overal opzienders: ten einde de gebannene noch in de ſtad, noch op dorpen, noch aan eenigh huis quamen, en levensmiddelen verzochten: ja geen hutte of ſtroo-dak t'zamen bonden, om voor regen en zonne-ſchyn lyf-berging te vinden: zulks door ongemak onder den blaauwen hemel langzamer hand moeſten vergaan.

Binnen *Nangeſaque* worden de deuren en venſters rondom toegeſpykert: waarom noodtwendigh met haar gantſche huisgeſin van honger ſtierven, indien niet de buuren eenige eet-waaren, hoewel op ban en boet, door heimelyke gaten toeſtaken. Niemant mag aan Roomſch-geſinde handt-werkers iets te doen geven, noch een varentgezel in zee ſteeken, 't en zy belydenis doet des Japanſchen heidendoms. En dewyl door zulk verbod niets hebben om van te leven, vallen veele af, gelyk ook die in het gebergte doolen: welker lichamen jammerlyk opgeſwollen zyn door hette, koude, regen, windt, kommer en honger, en dagelyks aan de ziel getroffen wegens het kermen van noodt-lydende wyven en kinderen, eindelyk den leer, haar ingeboezemt by de Roomſche prieſteren, af-ſweeren. Andere evenwel bleeven volſtandigh.

Voorts kreeg *Kauwaytsdo* vyf aanzienelyke perſoonaadjen met wyf en kinderen by de kop. Deeze (wonderlyk bewaard, terwyl haar Heer *Fidery*, rechte erfgenaam des Japanſchen Kaiſarryks, verbrande) hadden de Pauſelyke leer aangenomen. Dieswegen bekend, wierden in Portugeeſche galjooten, die na *Macauw* voeren, ingeſcheept: onder beding, dat aanſtonds moeſten vertrekken op *Goa.* Indien de *Portugeeſen* duſdaanige laſt niet volvoerden, zouden lyf en goet verbeuren, wanneer t'eeniger tydt binnen Japanſche havenen ankerden. De gebanne *Japanders* maakten met haar vrouwen, kinderen en gevolg, twee en dartig zielen uit: van welke in weinigh weeken niemant over-ſchoot, dan een oude vrouw. 't Is wel te bedenken, datze door vergif aan kant zyn geholpen: ten einde *de Portugeeſen* haar ontlaſten van dit laſtigh gezelſchap, en te gelyk een plas-dank behaalden by de Japanſche Overigheit: die ſchroomachtigh ſcheen, om de voornoemde perſoonaadjen te dooden; het zy wegens haar hooge afkomſt, het zy wegens haar maggtigh maagſchap.

Terwyl *de Portugeeſen* aldus moorden, was *Kauwaytsdo*, volgens zyn gewoonte, vertrokken na *Jedo* ten hove. De gejaaghde in 't gebergte hadden by zyn afwezen een weinigh verlichting: alzoo nu heimelyk binnen *Nangeſaque* quamen: haar vrienden verzochten en verzocht wierden, en onder ſtroo-hutten verſchuilden. Doch met de wederkomſt van *Kauwaytsdo* binnen *Nangeſaque*, zyn de gebannene, ſterk drie honderd acht en veertig zielen, die volſtandig bleven, na *Arima* vervoert, alwaar onmenſchelyker wyze mishandelt wierden. Men begoot de naakte lichamen met ziedende water: ſchroeide met gloeijende yzers: ſloegh met geſpouwde rottingen: zette des daags in brandende zonne-ſchyn: des nachts in nypende koude, of ook in tobbens vol ſlangen: bried de kinderen voor d'oogen der ouders. Wanneer zommige begonden te ziel-toogen, wegens 't onophoudelyk pynigen, wierden by genees-meeſters geheelt, op dat wederom op de pyn-bank geraakten. Duſdanige wreedheit ſtonden zommige twintig, andere dartig, veertig, ja zeſtig dagen uit, eer afvielen. Onder alle bleeven vyf volſtandigh, welker vleeſch, geheel verrot van etter en vuiligheidt, gelyk een dode kreng ſtonk: waren diervoegen uitgemergelt, dat eindelyk neder-zygende, onder beuls handen dood bleeven.

Schrikkelyke wreedheit tegen de Japanſche Chriſtenen gepleegt.

De voor-verhaalde bloedt-baden wierden aangerecht onder de beſtiering des Kaiſars *Conboſama:* na wiens aflyvigheit, op 't jaar zeſtien honderdt een en dartig, zyn zoon *Toxogunſama* ten throon ſtapte, niet zonder bewys van verwoede inborſt: want terſtont wordt de wreede vervolging tegen alle Roomſchgeſinden hervat. Binnen *Nangeſaque* beſtelde hy een nieuwe ſtedevooghd *Onemendonne*, dien de Kaiſar *Con-*

De Kaiſar Conboſama ſterft.

Conboſama lang gebruikt hadt voor rechter en opziender over 't Japanſche Ryk, ten einde ſcherpe toezicht nam, of elders eenige opſtand gebrouwen wierd.

Onemendonne, ſtede-voogd van Nangeſaque, woed zeer:

Onemendonne was een ſtraf man: weshalven enkelyk geſchikt is in de plaats van *Kauwaytsdo*, (die, onaangezien zyn onmenſchelyk moorden, te ſlaphertig ſcheen) om alle Roomſch-geſinden t'eenemaal uit te roeijen. Dit werk vont hy te lichter, dewyl *Kauwaytsdo* hem ter hand beſtelde een rolle, op welke de namen en woon-plaatzen der Paapſche Chriſtenen geteikent ſtonden. 't Gerucht liep, als of *Onemendonne* met zeven honderd Japanſche krygs-knechten af quam. Maar in der daad maakte hy ſlechts vier hondert uit, onder welke zich bevonden edelluiden te paerd en der zelve gevolg. Deeze herberghden des nachts buiten *Nangeſaque*, en quamen by dag binnen ten hove.

recht brandt-ſtaken.

Onemendonne had met zyn aankomſt verſcheide palen gerecht door de ſtad, en het brand-hout, volgens Japanſche gewoonte, rondtom geſtapelt. Niemant wiſt duidelyk wien 't gelden zoude. Zommige meinden 't was te doen om hopman *Moor*, *Hieronymus Maſleda* en vier *Portugeeſen*, voor eenige tyd ter hechtenis beſtelt. Andere giſten dat *Japanders* zouden verbrand worden, die prieſters geherbergt hadden; want ter oorzaak van duſdanige herberging worden niet alleen, die een prieſter onder haar vloer, of tuſſchen 't beſchot, of elders verſteeken, om hals geholpen; maar ook de twee gebuuren ter wederzyds, hoewel Japanſche heidenen zyn, en daar voor bekend.

Naauwe wacht binnen Nangeſaque.

Doch hoewel *Onemendonne* de brantſtaken door de ſtadt geſteldt had, is echter niet anders gevolgt: als dat de dartigh edelluiden, nevens zommige ſoldaten, vlytigh onderzoek deeden in alle de ſtraaten van *Nangeſaque* na de Roomſche prieſters. Dit geſchiede dies te gemakkelyker: nadien *Nangeſaque* in acht en tachentigh ſtraaten is afgedeeldt, welke des nachts met poorten geſlooten worden. Ieder ſtraat heeft zyn byzondere naam en opziender: zelf over vyf huizen ſtaat een toekyker geſtelt. De toekyker moet alle morgen bekent maken aan de opziender der ſtraat, wat in de vyf huizen omgaat: en de opzienders der ſtraaten aan de algemeine opziender van de ſtad. Deeze beſtierd voort alles, 't en zy de voorvallen te gewigtigh zyn, als dat hy de zelve derſt op zich nemen; want dan komenze voor den ſtee-voogt. Voorts liet *Onemendonne* alle wegen rondom *Nangeſaque* te water en land ſterk bezetten: de ſtraat-poorten vroeg ſluiten, en niet als by lichten dage openen.

Ho... nat... nen... zog...

Zedert liepen ook de krygs-knechten van ſtraat tot ſtraat: vielen in de huizen, daar Roomſch-geſinden (volgens de rolle by *Kauwaytsdo* overgelevert aan *Onemendonne*) woonden: vraagden, of zy 't Chriſtendom noch niet hadden afgeſwooren? Indien hier op het ja-woord gaven, ſchreeven de ſoldaten zulks op. Indien neen zeiden, wierden verzogt ten afval. Doch weigerende, zyn gelaſt voor den ſtee-voogd te verſchynen: die haar, zonder te verhooren, in een brand-vry pak-huis ſloot. De huis-vaders moeſten eerſt het ſpits afbyten. Ondertuſſchen onderzoght men ook de vrouw, kinderen en vorder gezin: welke, wanneer geen afſtant wilden doen van 't Roomſche geloof, inſgelyks ter gevangenis zyn beſteldt: haar goederen wierden opgeſchreeven: deuren en venſters rondom toegeſpykert en verzegelt.

On... lyk... gin... het... wa... gok...

Onemendonne had nu een merkelyk aantal in boeijens gekluiſtert, welke hy na het ziedende water *Singok* voerde. Alhier zyn balken op de laege uitſteekſels der rotze over het water geleit, en op de balken huisjens getimmert, welker vloer doorluchtigh bleef; maar 't dak met verſch gras en ruighte een half voet dik geſtopt. In duſdanige hutte ſloot hy de Roomſchgeſinden des nachts. By elk menſch ſtond een ſchild-wacht, die vernam, of iemant, door de ſulfer-ſtank, van onder uit *Singoks* water wazemende, in ſwym lag, en gevaar van ſterven liep. Duſdaanige trokkenze uit haar huisjen: die geen doods-nood hadden bleeven zitten. By daagh gebruikten de beuls kleine ſcheppers, met welke uit *Singoks* ziedende water ſchepten, en over het gantſche lyf gooten: 't hoofd alleen-

't Zieden
SI

alleenlyk verſchoondenze, uit vrees, dat niet aan een korte doodt hielpen; want het water wegens harſachtigheit byt en tot het gebeente indringt. *Japan* heeft meer diergelyke kookende fonteinen en ſtroomen; doch niet een zoo vinnig als *Singok.*

De wereld-wyzen ſlooven zich dapper uit, om d'oorzaak deezer verborgentheit na te ſpeuren. Zommige houden ſtaande, dat een onder-aerds vuur het water, niet anders als een pot over de vlamme, verhit. Maar zulk gevoelen is ongegront; want het ſtryd met de natuur des vuurs, welk beſlooten in kuilen onder de aerde nootzakelyk uitdooft, 't en zy opening kryght en in vrye lucht ſpeelt. Hier komt by, dat het vuur het water verdroogt, of het water het vuur bluſcht, zoo ras het een over het ander de overhand krygt: zulks, buiten tegenſpreeken, de kracht des vuurs de door-vloeijende wateren moeſt bluſſchen, en d'aerde van onder tot aſſche uit-teeren: of 't water, zoo veel eeuwen lang overvloedig borrelende, had lang het onderaerdſche vuur gedooft. Want wie zal gelooven, dat water en vuur onder d'aerde even gelyke krachten hebben, en zoodanigen eendrachtige tweedracht, waar door het vuur niet opdroogt het overſtroomende water, noch het water het vuur bluſcht?

Waar is vorders ziedende water by brandende ſulfer-plaatzen? En indien het elders moeſt zyn, het moeſt daar zyn. *Italien* telt weinigh minder dan zeſtigh heete wateren; maar nergens wordt vuur by de wateren gevonden. De bergen *Veſevus*, *Ethna*, *Hecla*, en andere, die geduurig rooken, en zomtyds yſelyke vlammen hemelwaard uit werpen, werpen geen ziedende vocht uit.

Doch de verſtandigſte natuur-kunders brengen de oorzaak der hette in de zulfer-wateren tot een ſnelle beweeging, door welke het water in onder-aerdſche gooten by ſteilten afſtort: en, langs lange ſulfer-gronden geweldig ſtroomende, meer en meer verhit: alzoo d'ervarentheit leerdt, hoe raſſe roering warmte veroorzaakt. Ons bedunkens, ſchynen deeze wel in een dikke duiſternis aldernaaſt na waarheit te taſten: zoo nochtans dat wy hier te gelyk moeten bekennen een diepe onwetentheit, en breidel voor het verſtand, welk omtrent duſdanige geheimeniſſen in verbaaſde verwonderingh zich vind wegh-gerukt.

Wie zal de reden oploſſen, waarom de fontein buiten *Matelga*, een ſtadt der afgelegene *Garamantes*, van middagh tot middernacht ziedend water heeft, welk van middernacht tot middagh ys-kout is, volgens 't getuigenis der beruchte *Auguſtinus*, *Iſidorus* en *Plinius?* Waarom de fontein aan *Jupiter Ammon* toegewyd, gelyk, behalven *Diodorus*, *Solinus*, *Arrianus*, *Lucretius* en *Plinius*, de dichter *Ovidius* verhaalt, even alzoo zyn hette in koude verwiſſelt?

Plin. lib. Hiſt. 5. c. 5.
Vreemdigheden van wateren.

Gehoornde Hammon uwe vloedt des middags koud,
Met d'op- en onder-gang der zon geen koud behoud.

Wie zal met zyn verſtand in de verborgentheden indringen, welke het landſchap *Epirus*, niet zonder verbaaſtheit, beſchouwt by een wonderlyke fontein, die een gebluſchte toorts aanſteekt, en een aangeſtokene bluſcht? Wie zal de oorzaak vinden, waarom een beek in het Joodſche land (indien *Iſidorus* geloof verdient) op ieder ſabbath-dagh verdrooght? Waarom de fontein des bergs *Anthracius* overloopende vruchtbaarheit, en door ſchaars water, als te zien is by *Plinius*, duuren-tyd te vooren beduid?

Doch om weder te keeren tot de mishandelde aan *Singok.* Deeze, wanneer begonden te ziel-toogen, wegens de ondraagelyke pyniging, wierden aan genees-meeſters overgelevert, om het leven te verlengen, en gelykelyk ook de ſmerten: zulks zoo haaſt eenige krachten bequaamen, wederom het ziedende water moeſten afwachten. Men was den gantſchen oogſt-maand met dit beuls-werk zoo lang bezig; tot alle, onaangezien hardtnekkigh voor namen volſtandigh te blyven, af-vielen: uitgezonderd een jonge, welke naauwelyks achtien jaar bereikte: deeze alleen bleef onder d'ongenadige handen dood.

De gepynigde met Singoks water vallen af.

Schrikkelyke wreedheit tegen de Japanſche vrouwen.

De vrouwen moeſten doorgaans veel meer lyden dan de mannen; want behalven het druipen met *Singoks* water, joegenze de maaghden naakt langs de ſtraat, en dwongenze op handen en voeten te kruipen: lietenze van boeven voor ieders oogen ſchenden. De weduwen wierden voor de rechters ontkleed, en haar zoonen geport tot onmenſchelyke bloedt-ſchande. Zommige vrouwen hieldenze by armen en beenen vaſt onder een hengſt, tot een meer als ſodomitiſch misdryf. Men benoodzaakte de kinderen, dat haar ouders, en d'ouders haar kinderen uit *Singoks* vloedt begieten zouden, ſtaande d'een dicht by d'andere tuſſchen aerde zooden rondtom 't lyf geſtapelt. Ettelyke vrouwen leeden niet min door ſchaamte als pyn: alzoo haar baar-lidt onbeſchoft gepropt is vol vlas en werk: met welk ook de ſchaamte der jongelingen wierd toe-gebonden. De dochters zyn bedwongen het vuur te ſteeken in de hout-ſtapels, by welke haar vaders blakerden.

Troppen van honderd gelyk dwaalden naakt door de boſſchaadjen, zynde aan 't voor-hooft gebrand-merkt. Ieder was op lyf-ſtraf verboden haar noodtdruft of lyfberging te geven. De ſtrand ſtond op zommige plaatzen met ſtaketzels afgebaakt, binnen welke verſcheide huisgezinnen wierden in-geſlooten, die by ebbe droog zaten; maar by vloed ter halver lyf in 't zee-water. Deeze, alzoo eeten en drinken moghten, leefden door den bank twaalf of dartien dagen. Voorts hingen vaders en moeders geblindhokt, terwyl haar kinderen, dag en nacht gepynigt, erbarmelyk kreeten, en riepen: *Vader en moeder ontfermt u onzer: verzaak het Chriſtendom: 't is onmoogelyk de wreede pyniging uit te ſtaan.* Zulk gekerm ſneed zoo diep in zommiger ziel, dat ſmerts-halve den geeſt gaven.

Pyniging met zeewater:

van kinderen by d'ouders.

Onmenſchelyke verwoedheden.

Men vilde aan verſcheide de nagels uit. Ettelyker armen en beenen wierden met dril-yzers boven gemein pynelyk door-boord. Ook goot men den Roomſch-gezinden door een trechter 't lyf vol water: thans op de rugge ter aerde geleit, trapten haar de beuls zoo geweldig, dat het water ten neus, mond en ooren uit ſpatte. Na duſdanige verwoedheit, pleegdenze noch zwaarder ſtraf. Men plaatſte de gemartelde op een bank: bond hen d'armen kruis-gewys voor de borſt: maakte 't lichaam achter ſtyf vaſt aan een paal. Dan wierden tuſſchen de nagels van handen en voeten ſcherpe elſens tot het einde toe in geſlagen: en deeze ſmerten wierden vyf, zes en meer dagen achter een aan de ellendige t'elkens vernieuwt. Vorders zyn zommige vrouwen in een kuip gezet vol ſlangen, die by de heimelyke plaatzen in kroopen, en het gedarmte door beeten.

Maar onder alle pyniging was de bitterſte 't ophangen by de beenen aan een galge met het hoofd in een put. Boven de put ſtondt een galge, aan welkers dwars-hout een katrol midden weegs vaſt hing: door 't katrol ging een touw, zynde om de voeten des mishandelde gebonden. Deeze dan wierd diervoegen met het hoofdt nederwaardts in de put gelaten, dat even de voeten boven het dekzel der put uitſtaken. Nevens de galg zat een ſchild-wacht, die verpooſt wiert uit een na by ſtaande wachthuis. In 't hoofdt der hangende waren ettelyke wonden kruis-gewys geſneeden, ten einde 't bloedt allengskens uit drupte, en 't hert niet overſtelpt wierd. Zommige leefden dus hangende vyf, zes en meer dagen, eer den geeſt gaven. *Frans Caron* verhaalt, hoe hy in *Japan* geſprooken heeft met die bereedts drie dagen hadden gehangen; maar eindelyk het Roomſche geloof af-ſwoeren; alzoo de pyniging, by geen vuur of andere bedenkelyke wreedheit te vergelyken, niet langer konden uitſtaan: het ingewandt, op 't middel-rift gezakt, ſcheen d'andere inwendige deelen des lichaams ten keel uit te perſſen: 't bloed zypelde by d'oogen, mondt, neus en ooren uit.

De eerſte aldus gemarteld (indien *Hazart* geloof verdient) was een Japander *Nicolaas Kean Fucananga*: die ten vierden dagh in de put ſtierf, den laatſten van zomer-maandt op het jaar zeſtien honderdt drie en dartigh. Zedert ſneuvelden door de zelve wreede dood *Emanuel Borges*, *Joſeph Reomuy*, *Ignatius Kindo*, *Antonius Giannonius*,

Joan-

Joannes Kidera, *Joannes Tama*, *Benedictus Fernandez*, *Paulus Saito*, *Joannes de Acosta*, *Julianus Nacaura*, *Antonius de Souza* en *Sebastiaan Viera*: van welke zommige *Italianen* en *Portugeesen*; maar de meeste *Japanders* waren: en andere drie, andere zes, zeven en negen dagen hingen, eer den geest gaven. *Nacaura*, na de put geleid, riep over luid: hy had binnen *Romen* de voeten gekust van Paus *Gregorius de dartiende*, derwaards afgevaerdigt by de Koningen over *Bungo*, *Arima* en *Omura*, op 't jaar vyftien honderd twee en tachentig.

Dit woeden tegen de Roomsch-gesinden, bragt de volstandige aan een yselyke dood, en de flaauwhartige ten afval: zulks binnen zestien jaar van vier honderd duizent naauwelyks een te vinden was. *Reyer Gysbrechtszoon* zichtbaare getuige, verhaald: hoe in den jare zestien honderd zes en twintigh alleen binnen *Nangesaque* veertigh duizend Roomsche Christenen, zoo mannen, vrouwen als kinderen, waren, van welke zederd drie jaar niet een eenige bekend stond: alzoo meest alle voor den *Amida* of *Xaca* haar afval met bloed, uit de kleinste vinger getapt, onderteikent hadden.

Ondertusschen nochtans word naauw boek gehouden van alle afvallige, en die haar leven behielden, met een Christen te beklappen. 't Schynt toenmaals heimelyk toegeleit is, om alle eens gelyk aan kant te helpen: even als eertyds toen de Franschen over geheel *Sicilien* op een uur, als d'avond-klok tot viering van 's Heilands opstanding luide, op 't jaar twaalf honderd twee en tachentig, met zulken verwoedheit vermoord zyn, dat zelf *de Siciliaansche* vrouwen, by *Fransche* swanger, deerlyk om hals raakten.

Toxogunsama had nu genoeghzaam het Pauselyk geloof in *Japan* gedempt: wanneer een streng plak-schrift afkondigde tegen de Portugeesche handelaars uit *Macauw*; by welk, (onderteikent van de *Camies*, zoo veel gezeit als Ryks-raden, *Cangano*, *Sanuquino*, *Voudino*, *Cambuno*, *Runo*, *Bungano* en *Teuxumano*) in den jare zestien honderd negen en dartigh, scherpelyk verboodt alle vaart van *Macauw* na *Japan*: indien echter tegen 't verbod herwaards over staken, zouden de scheepen gebrooken en het boots-volk aan den lyve gestraft worden: ter oorzaak *de Portugeesen* in *Japan* heimelyk papen over maakten, en aldaar onderhielden, die d'onderdanen tegen haar wettelyke Kaisar opruiden: gelyk dan bereeds voor twee jaar zeventigh duizend Christenen buiten *Arima* in wapenen stonden tusschen het geberghte binnen een ruime valleije gesterkt. Doch zoo raauw bejegent, dat meest door het zwaard sneuvelden.

Japansche Kaisar band de Portugeesen:

en waarom.

Macauw ondertusschen stondt zeer verlegen, vermids haar de voordeelige Japansche handel was opgezeit. Men vond dieshalven geraadtzaam een gesandschap na den Kaisar af te vaerdigen: ten einde bericht deed, hoe *de Portugeesen* nooit priesters over schikten, noch de minste kennis hadden, wegens de opstand der Christenen buiten *Arima*. De Gesanten *Louis Paez Pacheco*, *Rodrigo Sanches de Paredes*, *Simon Vax de Paiva* en *Gonsalvo Monteiro de Carvalho*, leiden een vol jaar aan de toerusting te kost. In 't midden des zomers van het jaar zestien honderdt en veertig gingenze onder zeil met negen en zestigh matroozen. Voor de haven van *Nangesaque* gevordert, wierden door de stee-voogd *Babasuro Zayemon* binnen gesleept. 't Geschut is aanstonts uit het schip gelicht, en het volk met wacht bewaard.

Macauw schikt een gesandschap aan de Japansche Kaisar.

Geswint verwittigt *Zayemon* hier af den Kaisar *Toxogunsama*, die twee voorname Vorsten, vergezelschapt met zoo veel beuls als *Portugeesen* uit *Macauw* waren overgekomen, na *Nangesaque* afvaerdight. De Vorsten *Canga Chuminimbu* en *Nouaya Manximbioye*, ontbooden de *Portugeesche* gesanten, en vraagden: *wie haar zoo stout maakten, dat in Japan dorsten landen, strydig tegen 't Kaisarlyk gebod?* Zy antwoorden, hoe 't Kaisarlyk plakkaat alleen den handel verbood. Haar schip braght geen koop-waaren herwaards, alzoo niet anders als een gesandschap uitmaakten, om met den Kaisar wegens het verbod des handels te spreeken. Alle gesandtschappen grondt-vesten een on-

De Kaisar doemt de gesanten en haar gevolgh ter dood.

onschenbaare vryheit op het recht der volkeren. De twee Japansche Vorsten lieten 't zeggen onbeantwoordt; maar lazen 't vonnis voor, by *Toxogunsama* over *de Portugeesen* gevelt.

Inhoud van het doodt-vonnis.

De inhoud was: *Zedert het verbreiden des Christendoms in Japan, duidelyk strydigh tegen de Kaisarlyke plakkaten, had de boosheit in dit Ryk boven gemein d'overhand genomen: weshalven de nood afdrong zwaare straffen, en eindelyk alle onderhandeling, op de hoogste ongenade des Kaisars, af te snyden met de Portugeesen: die des niet tegenstaande zich verstouten na Japan de stevens te wenden, alwaar noch huiden ten dage meenig paap onder den duim voeden: wiens toeleg nergens anders op ziet, dan om de ingezetene los te maken van schuldige gehoorsaamheit aan haar wettigh opper-hoofd: 't Ryk in bloed te stellen, en onder een uitheemsche dwingeland. En hoewel de Portugeesche gesanten mondeling berichten; datze geen priesters zenden of houden in Japan, zoo gewagen nochtans de Macauwsche brieven hier af geensints; waarom het gezeid ontkennen niet zonder reden verdacht blyft. De Kaisar dan, recht doende over dusdanige misdoenders aan gequetste hoogheit, doemt alle ten zwaard, uitgezonderd weinige van 't slechtste bootsvolk, die ten lyve gespaart worden, ten einde dit wedervaren den Portugeesen binnen Macauw bekent maken: gelyk ook dat het zelve te wachten zal hebben, die zich t'eeniger tyd onderwind, om eenige Japansche havenen aan te doen.*

Het vonnis was voorgelezen, uit het *Japans* vertaaldt in de *Portugeesche spraak*: wanneer de verwezene, op den berg buiten *Nangesaque* gevoert, sterk een en zestigh, zoo *Portugeesen* als *Castellanen*, *Sineesen*, *Bengaloisers*, *Cafren*, *Malayers*, herkomstige van de eilanden *Solor* en *Timor*, *Malabaren*, *Achenen*, *Lanerinen* en *Macassaren*, door een en zestigh beuls gelykelyk onthoofd zyn. De lyken wierden tusschen vier muuren begraven. Het doodt-vonnis staat aan de muur te lezen. Twaalf bleeven te lyf, die na *Macauw* in zee staken, gelast aldaar te boodschappen; dat in gevalle de *Spaansche Koning Philips*, ja der Christenen God zelf, op *Japan* te land stapten, zy zouden den hals moeten buigen voor een beuls sabel.

Een en zestig gelyk onthalst.

Maar behalven de voor-verhaalde onmenschelyk gepleegde wreedheden, verzon ieder vervolger nieuwe en wederom nieuwe manieren van pynigen. Zomtyds maaktenze vier touwen aan de vier hoeken der vuur-schaar vast, en in het midden de Roomsch-gesinde: dan roldenze het lichaam rondom in de touwen, en draaiden by vier einden zoo lang tot het lichaam den zolder raakte. Voorts lietenze de touwen gelykelyk los, zulks de gepynighde met een zwaare slagh neder viel, en meest buiten hem zelf. Doch terstont vloogen de rakkers toe: gooten hem een hart-starkende drank in: waar door wederom bedaarde. Nauwelyks schepte de ellendige adem, of 't zelve pynigen ging zyn gang.

Pyl... met... hoea...

Zomtyds vuldenze hol riet met sulfer en stinkende brandt-stof: de mondt ondertusschen wierd dicht toegestopt; en 't een einde des riets in 't neus-gat gestooken, en 't ander in de brand: waar door niet alleen het vel van 't gantsche aangezicht af-schroeide; maar 't hoofd inwendigh verzengde. Men stak met gescherpte rieten door het vleesch, en wrikte de wonden open tot het been toe. Men blakerde de bloote lichamen met toortzen, zulks het geschrompelde vel by lappen af hing. Andere wierden by d'armen of beenen ontkleed opgehangen, en als dan met Japansche geknopte rottingen ongenadig afgerosht. Zommige zyn binnen een houte ring vast beslooten: haar armen kruis-gewys over malkander gebonden: moesten voorts in de handen een zwaare balk omhoog heffen.

met... vol...

met... riet... zeh... ken...

De moeders leeden aldermeest, wanneer jonge kinderen hadden; want de beuls sloegen der kinderen aangezichten tegen die van de moeders zeer verwoed aan: en hoe de kinderen erbarmelyker kreeten, hoe de moeders straffer wierden gepynight. Omtrent andere gebruiktenze groen riet, welk gloeijend heet maakten, en alzoo op de naakte lyven drukten, tot alles van den hoofde tot den voete toe zwart ge-

Wi... tege... der...

geſchroeid was. Men leide ook brandende koolen in de handen: welke indien wegh wierpen, zouden 't keuren voor een verzaking des Chriſtendoms, volgens het voorgeven der Japanſche rechters. Men neep den kinderen zelf het vleeſch met gloeijende tangen uit de tedere lichamen: ſneedt haar neus en ooren af.

Binnen *Ximabara* hield *Bungodono* vyftigh Roomſch-gezinden gevangen: welke door de ſtadts ſtraaten ſpottelyk om geleid, en na een open vlakte, dicht by de zee, na buiten gevoert zyn. Op zeven onder den hoop had *Bungodono* 't meeſt gemunt, namentlyk *Thomas Chibioius*, *Paulus Nagata*, *Leonardus Sacuzaiemon*, *Joannes Gonzaiemon*, *Jeniyxus Dines*, *Maria*, en *Clara* de huis-vrouw van *Nagata*: ter oorzaak het Chriſten geloof dapper gevoed hadden en voort-geplant. Op 't gezeide veldt waren zeven kuilen gegraven, drie palmen diep en zes wydt, even verre van malkander. In ieder ſtondt een ſtyve balk, aan wiens boven-eindt een dwars-hout, na de manier eens kruis, geſpykert wierd. De veroordeelde zaten neder, wanneer hunne armen by het dwars-hout uitgerekt en vaſt gemaakt zyn: twee dikke planken, ieder half maans-gewys uit-geholdt, beſlooten rondom den hals, zulks het hoofd onbeweeglyk boven uit ſtak. *Bungodono* liet zich zelf by dit beuls werk vinden. *Sacuzaiemons* rechter arm wierd eerſt langzaam af-gezaaght. Voorts begon men de halzen der vaſt-gemaakte met ſcherp-getande rieten te vylen, en zout te ſtrooijen in de wonden. Vyf dagen lang duurde duſdanig vylen, zonder de gebondene los te maken of de minſte ruſt te gunnen. De beuls verpooſden malkander in 't geduurig pynigen. De genees-meeſters ſtonden insgelyks by der hand, die door trechters hert-ſterkende drankjens in gooten, ten einde de mishandelde van langzamer-handt ſtierven.

De vordere drie en veertigh gevangene ſtonden den eerſten en tweeden dag ſlechts voor aanſchouwers; maar ten derden en vierden dag wierdenze met gebonden handen en voeten op een ſcherp hout, met een zwaare ſteen in de ſchoot, neder gezet, dicht by de gemartelde. Tegen den avondt door de ſtadt na haar kerker gedragen, tuſſchen het uit-jouwen *der Japanders*, zoo wanneer nu en dan deeze en geene van het ſcherpe hout af tuimelden. In de gevankenis ging het pynigen aan met brandende toortſen, ſcherp riet tuſſchen de nagels, emmeren water door trechters in te gieten, en dan wederom uit te ſtampen. Eer lang vielen alle de drie en veertigh kykers af, uitgezonderdt *Michaël Xozaburo*, jongeling van *Conga*. Ook bleeven de zeven buiten *Ximabara* niet volſtandig: op den vyfden dagh verlieten vyf 't Roomſch chriſtendom; en ter laatſter nacht beſweek ook *Nagata*. Alleenlyk ſtond *Thomas Chibioius* tegen alle pyniging pal zeven volle dagen: wanneer, den laatſten der bloei-maandt op 't jaar zeſtien honderd en dartigh, de beuls, in haar bloedigh werk afgemat, hem 't hooft af zaagden. De andere wierden uit de kuilen los gemaakt; doch *Nagata Sacuzaiemon* en *Gonzaiemon*, hoewel 't Pauſdom verzaakten, wierden echter, uit *Pungodonos* laſt, door beuls handen gedood. *Clara* beſtierf eer lang de gepleeghde wreedtheit, zynde buiten kennis geraakt onder 't pynigen, en zedert nooit tot verſtand. En *Gonzaiemon* her-riep kort hier na zyn af-val: weshalven met een houte zaagh den hals gezaaght, en over midden met een ſabel door gehakt wierdt.

De gepynigde vallen af.

Zommige her-roepen haar afval.

Buiten de ſtadt *Tomioca*, op 't eiland *Xiquo*, had de gezag-hebber *Tobioio* in 't vlakke veldt een kerker met verſcheide kluizen, voor mannen, vrouwen en kinderen. Ieder kluis was zoo naauw, dat de gevangene op de knien moeſten zitten, zonder zich na boven of ter zyden te beweegen, alzoo de zolder en wanden vol ſcherpe rieten en elſens ſtaken: zulks veele, door geduurig ſmertelyk nacht-waken, in de kluizen den geeſt gaven, hoewel ook 't meeſte getal van 't Roomſche geloof af-ſtandt deed. Men ſpykerde ook binnen *Amacuſa* de huizen toe, en liet gantſche huisgezinnen door honger ſterven.

Schrikkelyke kerker in Japan.

Op 't jaar zeſtien honderdt drie en vyftig wiert de Kaiſar *Toxogunſama* aflyvig zonder kinderen: zulks de ſtamme

Kaiſar Toxogunſama ſterft:

me van *Daiſuſama* in tweede lidt uit ſtierf. De naaſte aan de kroon was d'onmondige vorſt *Quane*. Deeze wierdt terſtondt na *Toxogunſamas* doodt ten throon geſchikt, onder het opzicht van vyf voogden, *Congono*, *Bongono*, *Inhano*, *Oyemo* en *Sannickino*. 't Roomſche chriſtendom lag nu volkomen gedempt: waarom ook de ſtrenge plakkaten tegen de Roomſch-gezinden allengskens in 't vergeet-boek raakten. 't Scheen insgelyks of de Kaiſarlyke voogden zoeter waren op den handel met vreemdelingen: en dien aangaande een geheel andere voet van landt-beſtier hielden, als de Kaiſars zelf. Zy lieten eerſt met oogluiking de wet verſterven, by welke zommige handelaars, zoo ras te landt ſtapten, een kruis met voeten te treeden benoodzaakt wierden. Ook kreegen *de Spanjaarden* geen kleine hoop, om den afgeſneeden handel te mogen hervatten: en *de Japanders* zelf verlof, buitens landts koopmanſchap te dryven: 't geen geruime tyd verboden bleef.

De Ryks-voogden hebben zachter beſtier.

Byzonder ſchepten *de Jeſuiten* weder moed, als die zich geſwind in de naaſte Ryken van *Japan*, namentlyk *Tunquin*, *Cocincina*, en elders verſpreiden: ten einde by de werken moghten zyn, zoo ras haar een gunſtige gelegentheit vertoonde om *Japan* aan te doen, en d'oude toeleg te hervatten. Doch heeft tot noch toe geen voortgang gehad: alzoo de voogden van den Kaiſar *Quane* byzonder wacht hielden tegen het inkruipen der Roomſche prieſteren: hoewel zy juiſt de voornoemde bloedtbaden niet aanrechteden, volgens de wreede plakkaten by *Toxogunſama* afgekondigt.

Jeſuiten meinen na Japan te keeren. Hazarts Kerk. hiſt. blad 182.

Het dient vorders ter neder geſtelt, hoe *Quane* de Japanſche kroon op het hoofd kreegh: te weeten, ter oorzaak *Toxogunſama* geen zaad na liet. Want deeze Kaiſar was buiten gemein tot ſodomitery genegen. Hy bereikte nu al eenige jaren, en erkende noch niemand voor ſtaat-volger uit zyn lyf geſprooten. Weshalven niet zonder reden gevreeſt wierd voor inlandtſche oorlogh, wanneer de Kaiſar zonder kinderen ſtierf. *De Dairo* zelf liet zich aan deeze zaak gelegen zyn. Hy kieſt twee ſchoone maaghden, hem na-beſtaande in bloedt-verwantſchap, welke afgeſchikt wierden na *Toxogunſama*: ten einde uit beide een verkoos, om tot *Miday* (zoo veel gezeit als Kaiſarinne) te hulden. De Kaiſar verkoor, die hy de ſchoonſte oordeelde; maar volherde ondertuſſchen by de gewoonelyke ſodomitery. De Kaiſarinne zette dies wegen heimelyk hartzeer; doch kropte haar ſpyt op, op dat niet 's Kaiſars ongunſt behaalde, wanneer het misnoegen hem bekend wierdt. Ondertuſſchen kreegh de voedſter van de Kaiſarinne hier een ſnuf af. Deeze dan, by alle aanzienelyk door hooge ouderdom, waerdige bediening en adelyk ſtam-huis, vond haar benoodtzaakt, om een goede gelegentheit waar te neemen, en den Kaiſar gaande te maken tot liefde tegen zyne gemaalinne. 't Gebeurde datze eens *Toxogunſama* in vroolyker uure vond: zy meinde nu den tyd gebooren te wezen, om haar toelegh uit te werken. *Hoe magh*, zeidze, *uwe Kaiſarlyke achtbaarheit zulk een verkeerden liefdens wegh inſlaan? Wat nuttigheit zal mannen-boelaadje eindelyk toebrengen? Belooft zoo afſchouwelyke vermenging aan u een ſtaat-volger, of voor Japan een alleen-heerſcher, die 't Ryk by ruſt bewaar tegen inlandſche beroerten, oorzaak van zwaar bloedt-vergieten, zoo lang ieder na opper-voogdy ſtaat? Heeft ook de natuur ergens ſchoonder ſchepſel ter wereldt gebragt, als uwe gemaalinne? Zoude niet de wereldt zich verheugen nevens* Toxogunſama, *indien* Toxogunſamas *ſtam niet verſtierf; maar 't Japanſche gebied onder de nakomelingen eeuw in eeuw uit behield?*

Toxogunſama is een ſodomiet:

tro[…]

R[…] 's [...] voo[…] der[…]

De Kaiſar ontſtak in toorn over dusdanige vrypoſtigheit: zweeg ſtil: ontbood d'overſte bouw-lieden: gebood een paleis te timmeren ſlots-gewys, met ſterke muuren, diepe graften, vaſte poorten en koſtelyke vertrekken. Eerlang ſtond 't werk voltooit. Herwaarts doet hy de Kaiſarinne, haar voedſter en gevolg vertrekken, om voor haar leven buiten eenigh mans oogen opgeſlooten te blyven.

E[…] Ka[…]

En hoewel het de voedſter van de Kaiſarinne zoo qualyk beſlaaghde, be-

ſtond

ſtond echter des Kaiſars voedſter het zelve werk; om namentlyk den Kaiſar in d'echt te vereenigen. Ten dien einde ontbiedze uit alle Japanſche gewesten de voornaamſte ſchoonheden: welke nu en dan met liſtigheidt voor *Toxogunſama* ten toon braght. Onder veele liet hy eindelyk het oogh vallen op de dochter van een harnas-maker: die eer lang by den Kaiſar ſwanger ging. Haar geringe afkomſt verwekte ongemein zwaare belg-zucht onder de Ryksvorſten, hovelingen en me-vrouwen: waarom deeze te zamen ook heimelyk raad-pleegden, om het kindt in de geboorte aan kant te helpen: op dat niet een afzetſel uit zoo geringe moeder t'eeniger tydt over *Japan* mogt heerſchen. Hun voorneemen is ook eindelyk volbraght, en voor den Kaiſar verborgen gehouden: die anderſints zulk een kinder-moordt ten uiterſte zoude ſtraffen. By dusdanige gelegenheit volgde *Quane*, als naaſte in bloed, op *Toxogunſama*.

Dus verre 't vervolgh der Japanſche Kaiſaren en haar bedryf tot *Quane* toe: van wien, op 't jaar zeſtien honderd en vyftigh, de Nederlandtſche geſanten, *Friſius* en *Broekhorſt*, haar afſcheidt namen, om na *Nangeſaque* te vertrekken. Zy braghten 't dan den zeven en twintigſten des gras-maandts op 't jaar zeſtien honderdt en vyftigh tot *Miaco* aan. Hier vertoefdenze derdehalve dag: middelerwyl, op de noodiging van haar huis-waerdt, bezichtigende de voornaamſte gebouwen binnen de ſtadt, welker beſchryving in de heen-reis ten hove te vooren neder-geſteldt is. Zy wierden gedragen in norimons, tuſſchen groot gedrang van mannen, kinderen en wyven, uit nieuwsgierigheit by troppen te zamen gevloeid. *Friſius en Broekhorſt tot Miaco.*

De wyven van geringe ſtaat, zoo getrouwde als ongetrouwde, zyn zeer net omtrent het hair des hoofts: zy kemmen 't zelve dagelyks met eyer-water: zoo dat het glimt gelyk een ſpiegel. Achter hangt een tuit over de ſchouders, *Dragt der Japanſche vrouwen.*

ders, en een lok langs 't voor-hoofd. 't Haar is bruin als een git. Aan haar groote hoofden zynze boven alle andere menſchen kenbaar, en alzoo ook de mannen. Voorts dragen de vrouwen lange tabbaarden, afhangende weinig boven de enkels. De tabbaard heeft wyde mouwen, en breede opſlagen van zyde of uit dobbel-ſteene ſtoffe. Om de middel isze gebonden met een breede gordel, vol geſtikt werk. De ſtoffen zyn even-eens als der mannen. Naauwelyks een wyf, of heeft een groote waaijer met een lange ſteel in de hand, wanneer voor den dag komt.

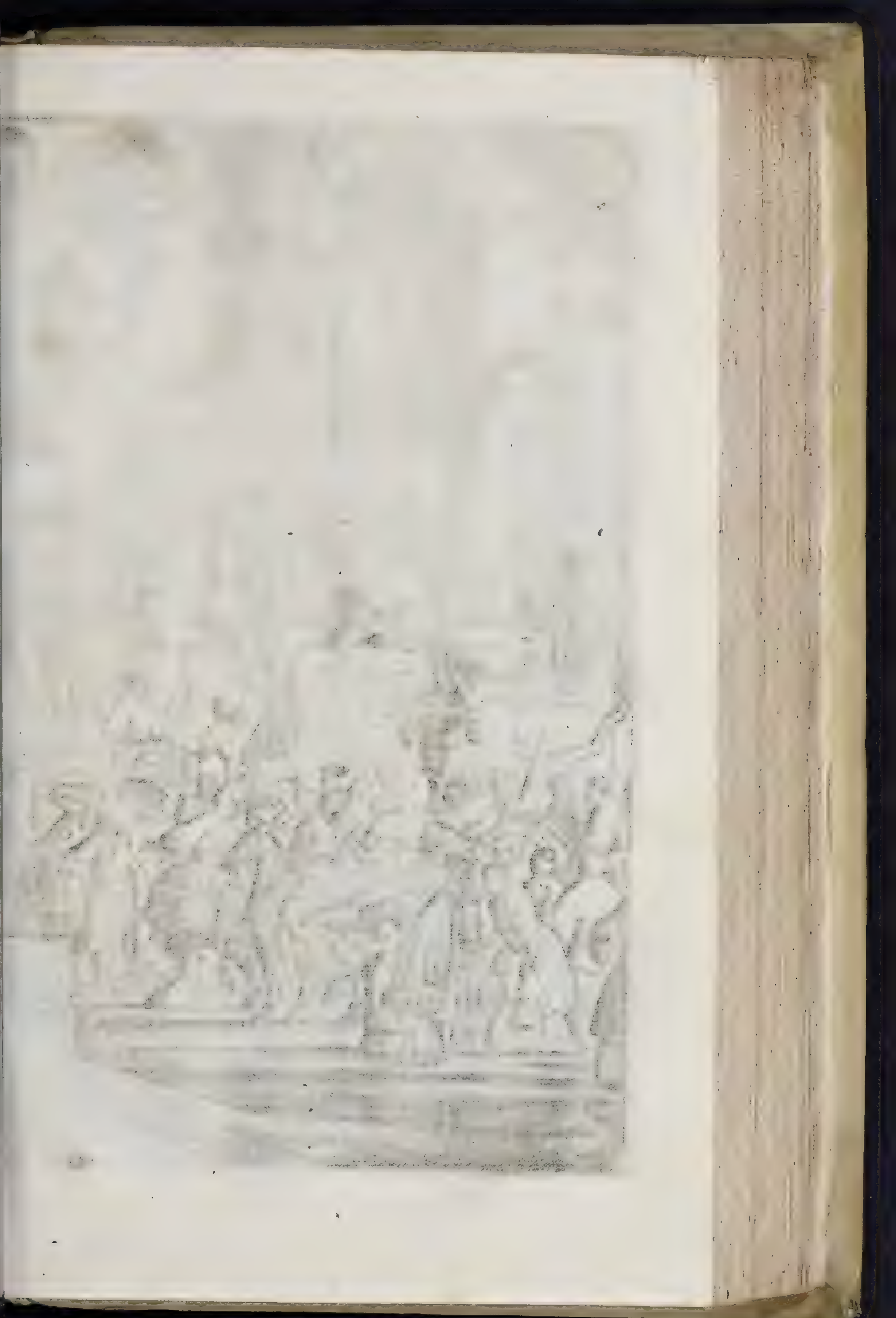
Beſchryving van de tempel en het beeld Dayboth.

Onder andere aanzienelyke tempels, die de Geſanten *Friſius* en *Broekhorſt* op haar vertrek bezichtigden, was de tempel aan *Dayboth* toegewyd, niet min groot als konſtig en koſtelyk. Ter weder-kant van de eerſte poort ſtonden twee zwaare beelden van afgryſelyke duivels, met moordt-priemen in de handt en geweer op zyde. d'Een keek den ander vyandig aan, als bereidt beide een kans te wagen. Door deeze ingang tradenze over een ruime vierkante plaats, rondom met een galdery betimmert, ſteunende op arduinſteene pylaaren: aan de top der pylaaren hingen doorluchtige kasjens, niet ongelyk den lantaernen. Voor de tweede poort ſtaan twee ongemeine groote leeuwen uit ſteen, tuſſchen welk de ingang kerk-waardt leit. Alhier doet zich op een ſchrikkelyk beeld, zittende na de wyze der kleer-makers met de beenen onder het lyf, en nochtans bereikende het hoogh verwulfzel des tempels. 't Is gemaakt, gelyk *de Japanders* verhaalen, van hout; doch met ſteen-kalk rondom bepleiſtert: de pleiſtering over-trokken met koper, en 't koper dik verguld. Het hooft-hair alleen is zwart, gekrult na de manier *der Mooren*. De grootheit des *Daybotbs* kan afgemeeten uit de handen, welke overtreffen een gemein mans lengte, daar de handen anderſins na vergelyking met het lichaam zeer klein zyn. 't Beeld vertoond een vrouw, zittende in een kring van wydt-geſpreide vergulde ſtraalen. Doch binnen *Daybotbs* ſtraalen is het vol kleine beelden van verſcheide geſtalte en gebaerten. Ter zyden ſtaan menigte andere beelden na 't leven uitgehouwen met ſtraalen om het hoofd, even als de *Santen* in prent te zien zyn: alle met dik goud overtoogen.

De Geſanten *Friſius* en *Broekhorſt* wierden ieder in een norimon binnen den tempel door *Japanders* gedraagen. Voor, achter en wederzyds ging een groote ſleep, beſtaande uit dienaars der Ooſt-Indiſche Maatſchappy en allerlei ſlagh Japanſche mannen en vrouwen: gelykelyk by *Daybotbs* kerk ingedrongen, om de Nederlandſche geſanten te zien. Twee trompetters bleeven by de ingang ſtaan, en bliezen luſtig op. Dit geluit bragt een groote menighte volks by een. Ondertuſſchen beſchouwden *Friſius* en *Broekhorſt* het verwonderens waerdigh groot beeld. Het outaar, op welk zit, is weinig verheven boven de gemeine grond des tempels. Onder de boven-lyſt van het outaar hangen ettelyke brandende lampen. En hier vloeijen *de Japanders* dagelyks ten godtsdienſt toe. Zommige leggen plat ter aerde: andere buigen de hoofden nederwaards.

Doch behalven *Daybotbs* tempel, is verwonderens waerdigh *de oſſe-kerk.* Dit beeſt beſtaat uit enkel goud. Heeft op de rugge een zeer groote bult: om de hals een goude hals-band, vol koſtelyke geſteenten: ſtoot met de hoornen tegen een ey; het welk hy met de voorſte pooten betrapt, terwyl de achterſte op een grond uit aerde en ſteen ſtaan. Onder het ey en de ſteenige aerde leit veel water, vervat in een rots-ſteen: welke ſteunt op een langwerpigh vierkante outaar. De voet des outaars is beſchreeven vol Japanſche letteren. *Bi... vin... oſſe...*

Wonderlyke beuzelingen maken *de Bonſii* wegens deeze os *den Japanders* wys. Namentlyk, de wereld lagh voor de ſchepping beſlooten binnen een groot ey: welker ſchille uit enkel metaal beſtond. Met dit ey dreef de wereld op de wateren: wanneer eindelyk de maan uit de diepe zee, door haar indringende licht, een grond na boven trok, die eerlang van aerde en ſteen zamen groeide. Hier bleef het ey vaſt zitten. De os vond het, en ſtiet zoo *B... ger... Bon... dee.*

Tempel van
DAJBOTH
1. Beelt Daiboth .
2. Brandende lampen .
3. Twee afgryselycke Duyv
4. De norimon waer inde
gedragen worden .
5. De Trompetters .
6. Den gouden Os .
7. Een ey welcker schillen

Diaboth
Diaboth .
pes ardentes.
bles
des Ambassadeurs .
d'or .
Metail
Cum privil

zoo vinnig tegen de metaale schille, dat de wereldt uit den gebrooken dop her voor quam. Maar de os ondertusschen snuifde geweldig door het stooten. Zyn adem voer in een kalabas, die tot een mensch wiesch. Den kalabas noemen *de Bonsii Pou*, en den eersten mensch *Pourang*, ter oorzaak aan een kalabas zyn oorsprong schuldig blyft.

Gaspar Vilela verhaald, hoe de duivel by zyn tyd uit bezetene *Japanders* riep: *hy was de koning der ossen:* en zoude niet ophouden te pynigen, zoo lang hem geen kapelle gesticht wierdt, en aldaar onder de gedaante van een os goddelyke eer beweezen. Waarom dan ook in zommige Japansche Koningryken tot het dooden van een os d'alderwreedste hals-straf staat.

Het verdient geen gemeine verwondering, dat de heidenen, *die de heerlykheit des onverderfelyken Gods veranderen in de gelykenis eens beelds van een verderfelyk mensch en van gevogelte en van viervoetige en kruipende gedierte*, onder de viervoetige dieren aldermeest een os godts-dienstig eerden. Alzoo vloeijen *d'Indianen* by duizenden na 't bergachtigh landtschap *Nakarkut*, toebehoorende den grooten *Mogor*, om offerhande te doen aan het koe-beest *Matta*, in een kostelyke kapelle op kostelyker outaar pronkende. De vloer en soldering der kapelle bestaat uit dikke goude plaaten, dicht te zamen geklonken. Het outaar is ingeleit met peerlen en diamanten. d'Offerhanden zelf zyn boven alles verwonderens waerdig; want *d'Indianen* snyden een stuk van haar tong, en verbranden het zelve voor *Matta*.

De *Romainen* en *Grieken* maakten insgelyks groot werk van de ossen. Op den berg *Aventinus* binnen *Romen* hing de tempel, aan *Diana* toegewyd, vol osse-hoornen. Die men uit *Athenen* bande na *Argiva*, wierden gezeit den os te bewaren, ter oorzaak aldaar een groote kopere os ten godtsdienst stond. *De Thraciers* en *Egyptenaars* offerden wyn uit ossen-hoorens, wanneer elkander trouw en verbonden verzekerden. De oude *Romainen* hadden lange tyd geen gemunt zilver of goud; maar sloegen geldt van ossen-huiden. Ook onderhieldenze een wet, dat geen Overigheidt een misdoender in hooger boete moght beslaan, dan in de boete van dertigh ossen en twee schaapen: ieder os wierd gerekent tegen veertig stuivers.

En hoe gemein is het by de Latynsche schryvers, den ossen een menschelyke taal toe te voegen. Alzoo sprak een os in *Sicilien*, toen de Roomsche veldt-heer *Marcellus* de belegering van *Nola* op-sloegh, en *Annibal* in den loop zyner zegenen stuite: wederom gaf een andere os binnen *Privernum* menschen-geluit, wanneer *Annibal* voor *Marcellus* vluchte. Diergelyke taal word dit beest toegeschreeven op het land onder *Romen*, als *Scipio* de wederspannige *Spanjaarden* bedwong: tot *Formii* riep een os, *ô Romen, zyt op u hoede*, toen *Antiochus* met een magtigh heir af quam: in *Campanien* sprak een andere os, terwyl de *Romainen* zich meester maakten van *Sardinien*. Ten anderen tyden was de onderscheidelyke osse-taal een voorboode van ongeluk. Alzoo wierd binnen *Frusino* een spreekende os gehoort, toen de Roomsche veldt-heer *Gnejus Octavius* door de vooghd des jongen Konings *Antiochus* omhals raakte: en wederom een, als de Romainen onder *Numantia* een zwaare nederlaagh kreegen: en noch eens, wanneer de *Cimbers* zeeghaftige wapenen na *Italien* voerden. Om dusdanigh spreeken was terstondt raads-vergadering onder den blaauwen hemel. Dan braghten de ossen paerden voort binnen *Sinuessa:* en beduiden de neder-laagh van *Posthumius* in *Vrankryk:* dan liep een os tot *Romen* de trappen op, en sprong van de hoogste zoldering neder-waarts, en gaf te kennen: hoe *de Romainen* door *Annibal* by 't meir *Thrasimenus* jammerlyk zouden geslagen worden: dan spoogh een os tot *Essium* vlammen ter mond uit.

Julius Obsequens de Prodig.

Volater. lib. 25.

Ossen spreeken en verrichten wonder.

Voorts offerden de Roomsche priesters een witte vyf-jarige os uit de *Menaniaansche* of *Faliscische* velden aan *Jupiter* in het midden van ieder maand; doch *d'Egyptenaars* een roode osse aan *Typhon:* en *Pythagoras*, die andersins het beesten dooden verbood,

bood, ter oorzaak de menschelyke zielen in beestelyke lichamen verhuisden, een gryze os aan de negen sang-goddinnen. De Griekſche wet-gever *Solon* verbood zeer streng een os ten offer of andersints te slagten, volgens het gevoelen der oudtste *Grieken*, by welke een manslagt minder sonde was, als 't dooden van een os: waarom *Promotheus* groote laster naging, ter oorzaak d'aldereerste een os keelde: en de Griekſche dichter *Homerus* zingt, hoe de zon zich ten hooghsten vertoornde over 't boots-volk van *Ulysses*, die haar niet ontzagen osse-vleesch te eten. Tot *Chussæ* een Egyptische stad, is eertyds *Venus* met ossen hoornen godtsdienstig gedient. *Columella* verhaaldt, hoe de oude *Latynen* een ossen-dooder ter doodt doemden.

Waar geen ossen gedood mogen worden op lyfstraf.

En wat van de ossen gehouden word op de kusten *Chormandel*, *Malabar*, *Calicuthen*, *Gusaratte* en in andere Indiaansche landschappen, getuigt *Abraham Rogerius*, uit de mond *der Bramine Padmanaba*, in zyn *open deure tot het verborgen heidendom*. *Padmanaba* zeide, (dus luiden de woorden) *dat gelyk onder alle beesten de Koeijen, onder alle vogelen de vogel Garrouda, (welke is een roode Sperwer met een witte ring om den hals) onder alle boomen den boom Rawasittou, dat zoo onder alle menschen de aangenaamste by God was de stamme der Bramines.* Voorts getuigde *Padmanaba*: hoe d'inwoonders van *Chormandel* in vier stammen verdeeldt zyn, namentlyk, *der Bramines*, *Settreas*, uit welke de Koningen gekooren worden, *Weinsjas*, verdeeld *in Comitys* en *Sitti-weapari*, en eindelyk *der Soudras*. *De Settreas* en *Soudras* eten visch en vleesch; maar *de Bramines* en *Weinsjas* onthouden zich van spys, die ooit leefde. Ondertusschen evenwel mogen ook noch *de Settreas* noch *Soudras* osse-vleesch nuttigen, volgens het verbod in den *Vedam* (alzoo word genoemt het heidensche wet-boek) uitgedrukt.

Ossen hoe hoog by de Indianen geschat.

De vier stammen dryven de verhuizing der zielen in andere lichamen: en achten de zielen alder-gelukkighst die in koeijen varen. Hier af gevenze deeze reden. *Eswara*, die nevens *Wistnou* den opperſten godt is, heeft een gemalinne *Parvati*, by welke vyf zoonen teelde, te weten, *Vicgneswara*, *Vierrepaddra*, *Beirewa*, opper-rechter der menschen, na de dood in duivelen verandert, *Comara-swami* en *Nandi*, welke ook *Baswa* en *Basanna* genoemt word. Deeze *Nandi* is een os, en de *Wahanan*, (zoo veel gezeit als draager) waar op *Eswara* gevoert word.

Waarom de zielen gelukkighst die in ossen varen.

Rogerius getuight, dat hy gezien heeft, hoe een gesturven os prachtiger lyk-staatsie hadt als een aanzienelyk man. Men blies op de basuine, gelyk geschiedt, daar iemandt gestorven is: men dekte den os met een kostelyk kleed; en offerde hem wierook. Alzoo bedreeven de oude *Egyptenaars* groote rouw, wanneer een koe de geest gaf. Ten tyde des Konings *Ptolomæus de Wyze* besteede *een Egyptenaar* al zyn gereede penningen aan d'uitvaard van een gesturven os: en ontleende den Koning veertigh duizend dukaten, om de begravenis van de uitgeleefde os met grooter pracht te houden.

Os ... gra... zeer ... lyk.

De geleerde *Julius Scaliger* meend, dat de Oosterſche volkeren den ossen-godtsdienst van *d'Egyptenaars* geleert hebben. *Gelyk eertyds*, zeit hy, *d'os Isis by d'Egyptenaars*, *alzoo word nu by de Indianen de os genaamt Tambaran voor een god gehouden. Julius Maternus*, die ten tyde van de Kaisar *Constantyn de Groote* leefde, houd staande: dat *Apis*, een zwarte os met een witte kop en dubbeld hair, een afbeeldzel des Patriarchs *Josephs* is. En *Rufinus* in zyn kerkelyke historie: *Zommige*, zeit hy, *stellen*, *hoe het beeldt van Apis opgerecht is ter eere van Joseph*, *wegens de verdeeling des koorns*, *waar door hy den* Egyptenaars *te hulp quam in hongers-nood.* Het schynt de naam *Joseph* in *Apis* verandert is, om alzoo een heerlyker Godt en geen mensch te dienen. *Augustinus*, of *de schryver van de wonderheden der Schriftuur*, getuigt: dat *d'Egyptenaars* by *Josephs* graf een os plaatsten: ter oorzaak de os aldermeest te passe komt in de landt-bouwery, en *Joseph* den droom van *Pharao* uitleide: in welke de Koning zag zeven vette koeijen uit *de Nyl* opklimmende, en zedert zeven ma-

Sca... 258

Ruf... Hist...

Ossen... dienst... waar... kom...

magere. Het heeft een groote verborgentheit, dat de koeijen juist uit *de Nyl* quamen; want *Egyptens* vruchtbaarheit of onvruchtbaarheit hangt aan *de Nyl*, na dat de stroom hooger of laeger over het land vloeit. Het zyn de woorden van *Plinius: Egypten lydt honger als* de Nyl *achtien voet boven het landt staat, het hongert noch wanneer negentien en een halve, een en twintig voeten waters brengen gerustheit aan, vier en twintigh wellust.* Voorts leide *Joseph* niet alleen 's Konings droom uit; maar voorzag hem ook van zeer wyze raad: ten einde *de Egyptenaars* in de zeven vruchtbare jaren niet alles overdadigh verteerden, en namaals door gebrek vergingen: daar wierden dan opzienders over het koorn gesteit: vyf deelen des gewasch voor de Koning den onderdanen afgevordert; en schuuren tot inzameling getimmert. Vorders, om af te beelden de Egyptische overvloed en schaarsheit, waren geen bequaamer zinne-beelden als vette en magere ossen. Hierom is 't dat *de Romainen* ter eere des opzienders over de lyf-togt *Lucius Minucius* een verguldde os buiten de drie-dubbelde poort oprechten, om dat hy 't koorn, op laege prys gebragt, (volgens 't getuigenis van *Livius*) aan het volk uitdeelde.

Na de vruchtbaarheidt der jaren is het brood duur of goede koop; *maar nu*, gelyk de Grieksche historie-schryver *Diodorus* verhaaldt, *hebben de ossen aldermeest toegebragt aan de vinders van het koorn, tot het zaat in de aerde te krygen, en alle gemeine nuttigheden der landt-bouwery.* Hierom noemt de aldergeleerdtste *der Romainen*, *Terentius Varro, den os een metgezelle der menschen in 't boere-werk en dienaar van 't koorn-gewasch. De ouden hebben haar handen diervoegen afgehouwen van den os, datze een doodtstraf stelden, indien iemant een os doode.* *Ælianus* doet hier by: *Deeze wet is onder de Atheniensers vast-gestelt: een os met een ploeg of wagen zult gy niet slagten, om dat hy een landt-bouwer is en metgezelle des menschelyken geslagts in arbeid.*

Maar *Pharao*, wegh-gerukt in verwondering over *Josephs* wys vernuft, deed hem de hoogste eer aan: zulks over *Egypten* stond als opperste heerscher onder de Koning. En deeze stak hem een ring aan de vinger, niet alleen tot bewys van achtbaarheit; maar ook om 's lands brieven te zegelen: veranderde de naam *Joseph* in *Saphenath Paneah:* welke *Onkelus* over-zet, *een man dien geheimenissen ontdekt worden;* maar *Hieronymus* zeit, dat het beteikent in d'Egyptische spraak, *Behouder des wereldts, ter oorzaak hy de wereldt verloste van het dreigende verderf des hongers.* Ook gaf hem de Koning tot een huisvrouw *Asnath*, dochter van *Cohen*, bevel-hebber in *On*. *Hieron. Quast. Hebraic.* Zulks *Joseph* alle bedenkelyke eer is aangedaan by zyn leven. Nu hadden *de Egyptenaars* een gewoonte, datze de geheugenis van vorsten, die goede diensten aan 't gemeine best toebragten, door zinne-beelden onder de nakomelingen voortplanten. *Hoe Joseph gedient is onder gedaante van de os.* Maar geen bequaamer afdruksel, om *Josephs* weldaadt uit te drukken, als een os. En buiten twyfel is deeze eer in het begin slechts burgerlyk geweest; want andersints zoude *Joseph* niet toegelaten hebben, datze met hem afgodery pleeghden. De priesters dan voeden een os, die, aan het volk getoont, in gedachtenis bragt de weldaad *Josephs*, ten tyden der zeven-jarige honger. Zedert by verloop van jaren is de burgerlyke eer in een godtsdienstige veranderdt. Alzoo wierden dappere mannen om helden-stukken by *de Grieken* met verhevene graf-schriften en beelden begiftight, en eindelyk aangebeden. Wat wonder, indien *de Egyptenaars*, gewend haar afgesturvene vorsten, die de onderdanen wyselyk bestierden, voor goden te erkennen, allengskens vervallen zyn tot een vervloekte godtsdienst van *Joseph*, die bereedts toen leefde genaamt wierdt *Saphenath Paneah, Behouder des werelds.* De nakomelingen hebben buiten tegenspreeken meer geloost wegens deeze verlosser, en meer eerbiedigheit bewezen aan *Joseph*, hoe t'ellekens deeze en die iets verzon, om den Patriarch te verheffen. *Quintus Curtius* voert dien aangaande *Calisthenes* aldus in, weder-spreekende den Siciliaanschen pluimstryker *Cleo*, *Curt. lib. 8.*

die *Alexander de Groote* voor een god wilde erkent hebben: *Om voor god aangenomen te worden is tusschen-tyd noodigh: altyd vergelden de nakomelingen aan doorluchtige persoonaadjen dusdanigen dank. Goddelyke eer volgt vaak een mensch; maar vergezelschapt hem nooit. De menschelykheit van Hercules en Bacchus was eer van sterffelyke oogen afgezondert, als 't gerucht haar ten hemel voerde.*

Hoe Joseph voor een godt geviert is. Hier komt by, dat *Joseph*, aan de voornaamste Egyptische vorsten en priesters vermaaghschapt, en buiten twyfel veele bloedt-vrienden verheffende, diep stond in veeler gunst: weshalven te lichter, na de wyze der *Egyptenaars*, onder het voorbeeldt van den os *Apis* gedient is, binnen de hoofdtstadt *Memphis;* want *Memphis* wilde aan *Heliopolis* niet te goet laten, alwaar, volgens *Plutarchus*, den zwarte os *Mneuis* gods-dienstige eer wierd beweezen.

Oorsprong van het woord Apis. Maar d'oorsprong der benaming *Apis* zoekt de geleerde *Gerard Vossius* in het Egyptische woord *Ab*, en by letter-verandering *Ap*, zoo veel gezeit als *Vader;* want aldus wierd *Joseph* genoemt. Ja *Pharao* liet voor hem uitroepen *Abrech*, 't welk *rabbi Salomon Jarchi* vertaald *Vader-koning;* hoewel *Hieronymus* 't gevoelen van *rabbi Juda* en *Jonathan* omhelst, die *Abrech* uitleggen te beduiden een *Tedere Vader:* teder, namentlyk, wegens *Josephs* jeugd, en vader ten aanzien van zyn wyze voorzichtigheit en vaderlyke zorgen voor *Egypten* in de hongers nood. Eindelyk is 't aanmerkens waerdig, dat *Moses*, zegenende de twaalf stammen Israels, d'uitstekentheit van 't huis *Josephs*, verdeeldt tot twee mannen *Ephraim* en *Manasse*, vergelykt by een eerst-gebooren osse; hoedanigh, als *Jun. in Deut. 22. 17.* *Franciscus Junius* zegt, *Joseph* in *Egypten* is afgebeeld.

Japansche ossen-dienst van wie. Uit dit alles blykt duidelyk, dat de ossen-dienst in *Egypten* haar geboorteplaats heeft: en voorts tot de andere heidenen en verre gelegene *Japanders* zelf by verloop van tydt verspreidt is: niet ongelyk een besmetting die stadt voor stadt, en landt voor landt aangrypt. Doch belangende het ey, binnen welk, volgens *de Bonsii*, de wereld beslooten lagh, eer de os den metaale schille te barsten stiet, hebben d'Oostersche volkeren, bereeds voor de geboorte des Heilands, wonderlyke beuzelingen gevoed: zulks *der Japanderen* gevoelen dien aangaande zeer oud is; want de beruchte tovenaar *Zoroaster*, leerling van *Azonaces*, dreef onder de *Persen* en *Meden*, voor vry meer als twee duizend jaar, hoe twee beginsels aller dingen waren. De goede dingen erkenden *Oromasdes*, herkomstig uit het zuiverste licht, voor een voortbrenger: het quaat quam van *Arimanius*, en hy zelf uit naare duisterheidt. *Oromasdes* maakte de starren en goede goden, en leitze by malkander in een ey; doch *Arimanius* schiep de duivelen, en brak het ey: waar uit niet alleen vyandtschap ontstondt tusschen *Arimanius* en *Oromasdes;* maar ook een vermenging van het goet met het quaadt. De alderoudste heidenen, als blykt by de Phænicische schryver *Sanchuniathon*, hebben de wereldt by een ey afgebeeld. Waarom ook de inwoonders der hondert-poortige stad *Thebe* in *Egypten* Godt den Schepper des werelds eerden onder de gedaante van een man, die een ey ten monde uitspouwt.

Voorts, behalven den ossen-tempel binnen *Miaco*, is aldaar te zien de prachtige kerk, toe-gewyd aan de Schepper van alles. Op een gantsch wonderlyke wyze wordt deeze afgebeeldt. Midden weegh des tempels is een groote kuil vol water, in de rondte met een muur op-gemetselt, zeven voeten boven de gemeine grondt. In het midden staat een yselyk groote schildt-padde, die schildt, hoofdt en pooten uit het water heft. Uit de rugge der schildt-padde groeid de stamme van een dikke boom, op wiens top een vervaerlyk beeld zit. Onder 't lyf steken twaalf kussens, aan de uiterste einden rond, verre over den boom rondtom uit. Het beeld, geplaatst na de Japansche manier, met de voeten onder het lyf, draagt een goude kroon op 't hoofd. Het hoofd zelf, gelyk ook d'open borst, is pik-zwart: 't hair wollig niet ongelyk *der Mooren*. Maar de kroon

kroon loopt boven ſpits toe, en ſteekt een ſcherpe pinne opwaards uit een gekartelde roos vol peerlen. Het wit der oogen blinkt by de zwarte huid vervaerlyk af. Om den hals hangt een dubbelde peerel-ſnoer, en aan de zelve een koſtelyk diamanten boot: De rok gaapt wydt van malkander: zulks de borſt meeſt bloot ſtaat tot de buik toe. De buik word bedekt van een kleedt, dat met een gordel boven de heupen toegeſtrikt is. Langs de borſt ſlingert een ſnoer vol uitmuntende peerlen: en onder de ſlinker armen ſteekt een ſluijer ſtyf van goudt, in bogten gekronkelt: benedenwaarts hangt een tweede ſluijer ter rechter zyde. De zoom der rok is boven met diamanten bezet: voorts over dwars door borduurſel doorſneeden: en hangt in een zak over de buik tuſſchen beide de knien. 't Beeldt heeft vier armen: d'eene luſter arm ſteekt ſchuin opwaarts, en om de voorſte vinger een groote goude hoepel: uit d'elleboog van deeze arm vertoond zich een tweede: de handt, toe genepen, houd een lelie vaſt. Weinig beneden de rechter ſchouder ryſt een rechter arm, wiens handt een langwerpige kruik bevat, waar uit geduurig water geſpuit word: d'andere rechter hand houd een ſcepter. De afgodt is geheel zwart, welke verwe by *de Japanders* blydtſchap beteikent.

De boom, waar op hy zit, is van gegooten metaal: en binnen de zelve lagen beſlooten d'eerſte ſtoffen en zaden aller dingen, waar uit deeze afgodt alles toegeſtelt heeft, volgens de beuzelingen *der Bonſii.* Om 't midden van de boom is een ongemein groote ſlang twee maal om geſlagen, welkers kop en vordere lyf by twee duivels ter rechter zyde des afgodts, zittende op den boom, vaſt gehouden wordt: het overige lichaam tot de ſtaert toe grypen twee koningen en een Japanſche wyze ter ſlinker hand aan.

Buiten twyfel hebben *de Japanders* voor de ſlangen in haar godts-dienſt plaats opgeruimt, gelyk ook voor de duivelen, ter oorzaak geen onheil moggen toebrengen: zulks beide ontzien worden wegens haar kracht om te beſchadigen.

En voorwaar *Indien* voed ſlangen, die, gelyk *Joannes Petrus Maffeius* getuight, door uitwaaſſemen dooden. *Hiſtor. Indic. l. 2.* De ſlang *Porphyrus* heeft een witte kop, purpur lichaam en geen tanden; maar zyn uitbraakſel is buiten gemein vergiftigh. *Slang Porphyrus hoedanig.* Die hem vangen, hangen het beeſt by de ſtaert op: zetten twee ketels onder 't hooft: in d'eene latenze het voornoemde braakſel, niet ongelyk vloeijende barn-ſteen, in druipen: in d'andere de zwarte etter, die allengskens van 't rottende lichaam af zypelt. 't Eerſte vergift helpt een menſch aanſtondts om hals, op een ſchrikkelyke wyze; want alle leden worden ellendig getrokken, de oogen draaijen om, en de harſſenen vloeijen ten neus-gaten uit. Het tweede dood eerſt na twee jaren.

Voorts zyn zommige ſlangen diervoegen beſchadigende, dat die d'aerde betreed, over welke voor weinige uuren kroopen, op ſtaande voet ſterft. De ſlang *Polpoch*, alzoo genaamt ter oorzaak door ſyffelen zulk geluidt geeft, byt met de bek, en ſteekt met de ſtaert: *Slang Polpoch is zeer ſchrikkelyk.* klimt op boomen; verbergt den ſtaert in de mond; en ſlingert zich om de reizigers; welker gequetſte vleeſch binnen drie dagen verrot: zulks d'ellendige, buiten kennis, niet anders of hy door zwaare dronk ſluimerig was, aan kant raakt. Elders zyn ook kleine ſlangen, niet grooter dan een ganze ſchaft: deeze vallen op een ſlapende: en konnen geenerley wyze af getrokken: *Wonderlyke kracht van kleine ſlangetjens* kruipen by de wonden in: en eten van den menſch zoo lang, tot hem gantſchelyk verſlinden.

Hierom is 't dat *de Japanders*, die buiten twyfel zulks van *de Indianen* ontleent hebben, de ſlangen godtsdienſtigh eeren, om door de zelve niet beſchadight te worden. Lang voor de geboorte des Heilands dienden *d'Egyptenaars* de adders, en *d'Indianen* (volgens het getuige der oude ſchryver *Maximus Tyrius*) de ſlangen. *Diſſert. 38.* Of lichtelyk is duſdanige afgodery uit *China*, eerſte vaderlandt der oude *Japanders*, herkomſtigh: en uit *Tattaryen*, grenzende aan *China*, in *China* over gebragt: alzoo 't kennelyk is, dat niet alleen *Indien*, (*Julius Scaliger* verhaalt, *in Ariſt. hiſt. an. l. 2.*

hoe in het Koningryk *Calicut* ſlangen met zeer groote hoofden, den varkens niet ongelyk, van de Koningen voor goden geviert worden) maar ook het gantſche noorden aan dit vergiftigh gedrogte godts-dienſt voor ettelyke eeuwen bewees.

In Sarmatia Europæa.

Alzoo getuigt *Alexander Gaguinus*, dat *de Lyflanders* geloofden, adders en ſlangen goden te zyn: weshalven de zelve alle eer beweezen. Ieder huisvader, edel en onedel, voede een ſlang binnens huis, welken zy aanbaden, en melk en hanen op-offerden. Het wierd gehouden voor een aanſtaande verderf, indien by ongeval den ſlang eenigh leet van iemand geſchiede. De moedwillige mishandelaar van duſdanige ſlang wierd meeſten tydt levendigh aan ſlarzen geſcheurt.

Antiquit. Boruſſ. l. 1.

Voorts hebben *de Pruiſiers*, volgens het getuigenis van *Eraſmus Stella*, voor verſcheide eeuwen zonder openbare oefening der afgodery geleeft; eindelyk vervielenze tot ſlangen-godtsdienſt. En zulke dwaling grypt als noch onder *de Samogithen* ſtand. Wanneer dit woeſte volk eenig ongemak ontmoet, meinenze dat zulks ontſtaat ter oorzaak de huis-ſlang niet wel onthaalt of verzadigt is. *Sigiſmund*, Baron in *Herbenſtein*, verhaalt: hoe hy uit *Moſcovien* tot *Troki* quam: alwaar zyn waerdt, by welke 's jaars te vooren huisveſte, hem verhaalde: dat hy toenmaals eenige bye-korven gekocht had van een ſlangen-dienaar, die door veelerley overtuiging tot het Chriſtendom gebragt is: weshalven zyn ſlang, welke tot noch toe godts-dienſt bewees, doodt ſloegh. Maar zedert te veldt geſtapt zynde, om byen te bezichtigen, vondt by de korven een menſch leggen met de mondt tot de ooren toe op-geſpert, en voorts boven gemein mismaakt. Het wanſchepſel riep: *Ik heb aan de ſlange, myn godt, geweldige handen geleit: worde dieswegen aldus geſtraft: en 't en zy weder keere tot de verlatene godsdienſt, ik moet duizend maal meer lyden.*

Wonderlyke ſlangen-dienſt.

Comment. rer. Moſcovitic.

Van wie de Japanders ontleent hebben ſlangen te eeren.

Het ſchynt *de Japanders*, en voorts andere vereeuwde en huidendaaghſche volkeren, de ſlangen tot haar tempels hebben in-gevoert, ter oorzaak *Eva* door een ſlange ten val gebragt wierd. Want wie kan ontkennen, dat de heidenen de goddelyke waarheidt onder haar verdichtſelen verdonkeren; en zelf uit haar diepſte duiſternis een ſcheemer-licht vertoonen, overgebleeven zedert by tydt-verloop, door duivels liſt en menſchen bedrog, de bybelſche zonne meer en meer quam onder te gaan? Hier op zien zoo veel verſierſelen by de Griekſche en Latynſche dichters: en byzonder 't geen de zelve ter neder ſtellen van de nimmer ſlapende ſlang, die de gulde appelen binnen de hoven *der Heſperides* bewaarde; welken *Hercules* eindelyk den hals brak, over brengende de gulde appelen tot zyn ſtief-vader *Euryſtheus*. Is dit niet een ſchaduwe of beduidſel van de ſlange in *Eden*, wiens kop de Heiland vertradt? En beeldt het zelve niet af de gods-dienſt der oudtſte *Grieken*? Volgens 't getuigenis der Griekſche ſchryvers *Heſychius*, *Clemens* en *Plutarchus*, ſchreeuwden *de Grieken* op haar hoogſte feeſt-dag, *Eva*, *Eva*, en weezen te gelyk op een ſlang. En hoe veel werk de ketterſche *Ophiten*, die omtrent het jaar honderdt twee en dartigh te voorſchyn quamen, van een ſlang maakten, is genoegzaam bekendt uit de Kerkelyke hiſtorien. Zy leerden, dat *Chriſtus* de ſlang was die *Eva* verleide: en namaals onder een ſlangen gedaante in de maagd *Maria* voer. Zy hielden geen avondt-maal, of bragten een ſlang door tover-woorden uit een hol, en zomtyds uit een doos voor den dag: oordeelende dat het ſacramenteel brood onheilig bleef, zoo lang niet geproeft of ten minſten door de ſlang was aangeraakt.

Doch (om weder te keeren tot de Japanſche ſlang, die met twee boghten rondtom den boom geſlagen is, waar op de afgodt der ſchepping zit) deeze ſlang ſtrekt den kop ter rechter zyde van d'afgodt: alwaar twee vervaerlyke duivels ſtaan, met de beenen wydt van een geſperd, op de binnen-kant van de muur, die 't water beſluit, in welkers midden de voornoemde ſchildt-padde den metalen boom, en op d'afgeknotte ſtam des booms den ſchepping-godt draagt. De voorſte duivel heeft twee ruige

ruige pooten, een lange ſtaert, een ſluijer tuſſchen de armen door geſlagen en voorts af hangende langs de rugge: om de hals is hy gepronkt met een koſtelyke peerel-ſnoer: zyn twee handen houden de ſlang dicht onder de kop vaſt: het hoofdt ſteekt twee groote ezels-ooren opwaarts, vertoond anderſints een hondts-kop met een lange ſmuil. Eertydts vertoonde ook *Anubis*, een zeer vermaarde afgodt onder *d'Egyptenaars*, een hondts-kop: ter oorzaak *Iſis* den dienſt van *Anubis* gebruikte, om door de zelve, gelyk een brak, na te ſpeuren haar vermiſte man *Oſivis*, Egyptiſche Koning, die, by zyn broeder *Typhon* vermoordt, eindelyk nevens *Syene* aan ſtukken geſcheurt is gevonden.

Voorts tuſſchen deeze hondts-koppige duivel en de afgodt der ſchepping ſtaat een tweede duivel, welke insgelyks de handen ſlaat aan de ſlang. Hy is gekleedt met een rok, boven de knien ſchulps-gewys in-geſneeden: heeft een ſluijer om de ſchouders voor de borſt toe-geſlagen, en 't langſte einde over de rechter arm af hangende. De kop gelykt eeniger maate na een baviaan: ſpert den bek gapende wydt van een: vertoond dikke koe-ooren; en twee getakte harts-hoornen op den kop. Deeze twee duivelen ſpanden eertydts alle hunne krachten in, om de ſchepping der wereldt te verhinderen. *De Japanders* offeren haar, als de kruiden en bloemen zullen uit komen, ten einde geen ſchade toebrengen aan het teder gewas.

't Schynt deeze duivel-dienſt uit *China* na *Japan* is over gebragt; want *de Chineeſen* eeren de duivelen, niet om eenigh goed van haar te krygen, maar om geen onheil. De beelden der duivelen ruſten op yſelyke draken; ſpouwen vuur uit wydt geſperde monden: en zyn voorts tot ſchrik zeer wanſchapen gemaakt. Voor de zelve doenze onderzoek na d'uitkomſt der zaken, die door haar by de hand genomen zyn. Zy hebben twee houte knoopen, zoo groot als okker-nooten, half wegen door geſneeden en aan een draad gereegen, welke voor de voeten eens duivels neder werpen: indien beide ſchyt vallen, of d'een ſtoof en d'ander ſchyt, houden zulks voor een quaadt voor-ſpook: weshalven den duivel vinnigh door-ſtryken; doch terſtondt, als of daar van berouw hadden, ſtreelen hem, en zoeken door offeren verzoening. Wanneer dan echter 't lot ongelukkig valt, komenze van woorden tot ſlagen: werpen het beeldt in 't water, of branden hier en daar een ſtuk af. Thans vallen zy wederom aan 't ſmeeken. Dusdanige verwiſſeling van kyven en ſtreelen duurt zoo lang, tot beide de knoopen ſtoof leggen. Hier mede gaat een gejuich op: de duivel word bedankt: en dan offert men hem lekker toebereide hoenders, end-vogels, ganſen, rys, een ſwyns-kop, gehouden onder de uitnemenſte lekkernyen, en een kanne wyn. Wanneer van ieder deezer ſpyzen iets, namelyk de onderſte tipjens der verkens-ooren, de nagels van de genoemde vogels, en eenige droppelen wyn op 't outaar voor het beeldt hebben neder geleit, eten zy eindelyk de vordere ſpys met uitgelaten vroolykheit op. Anderſints zyn onder *de Chineeſen* prieſters na de inſtelling van *Lanzu*, wiens moeder tachentigh jaar van hem ſwanger ging. Deeze prieſters ſchilderen op geel papier vervaerlyke duivels, welke aan de wanden binnens huis vaſt plakken. Dan loopenze door 't huis met zulk een getier, als of zelf duivels waren: en op dusdanige wyze is het, na haar voorgeven, datze de duivelen uitbannen.

Duivel-dienſt wydt verſpreid: Doch de duivel-dienſt grypt niet alleen in *Japan* en *China* plaats; maar over *d'Ooſter* en *Weſter Indiens*. *De Calicuters* gelooven, hoe de ſchepper des werelds, *Temerani*, zich ontſlagen heeft van 's werelds beſtier, om gemakkelyker leven te leiden; doch dat hy 't bewind over alles ter hand ſtelde aan den duivel *Deumum*: welkers beeldt op een gantſch vreeſelyke wyze by *de Bramines* godtsdienſtig geviert word, ten einde door *Deumum* geen hinder krygen moghten. *Vartoman. l. 5. Navig.*

en is zeer oudt: Doch deeze dienſt aan d'onreine geeſten heeft zich niet alleen verre door de wereldt verſpreid; maar is zeer oudt. *Zelf ten tyde van Moſes bekend.* Zelf ten tyde van *Moſes* was deeze goddeloosheidt diep ingebrooken; want hy gewaagt hier af Levit. 17. v. 7. *Zy zullen ook niet meer*

haar

haar slacht-offeren den duivelen, dewelke zy na hoereeren, offeren. En wederom Deut. 32. v. 17. *Zy hebben den duivelen geoffert, niet Gode.* Voorts namen verscheide heidenen veel eeuwen voor des Heilands geboorte den duivel-dienst waar, zelf met zulk een bloedige godts-dienst: dat kinderen uit 's moeders lichaam sneeden, en ter eere van de duivel verbranden. De Latynsche dichter *Lucanus* gewaaght aldus van deezer zeer schrikkelyke moordt: de vaerzen, vertaalt zynde, luiden als volgt:

Lucan. Pharsal. l. 6.

De vrucht gerukt uit wond des buiks, niet volgens baren
Van de natuur, word neer geleit op heete outaren.

De eerste koning die de Japansche slang vast houd.

Maar ter slinker hand van de Japansche Wereldt-schepper, houden twee koningen en een vereeuwde wereld-wyze het vordere lichaam der voornoemde slang tot de staert toe vast. De naaste koning aan de Wereldt-schepper draagt een kroon met drie geknopte spitsen, achter eindigtze in een krul, waar onder een goude sluijer uit steekt. Zyn hals pronkt met een dubbelde peerelsnoer: op de borst hangt een kostelyke diamant aan een zyde lint: de tabbaard tusschen de beenen beneden de buik open: 't aangezicht vertoond een jongman, en is gekeert na de twee duivelen, staande ter rechter zyde des Wereldtscheppers. Deeze koning onthield zich ettelyke eeuwen op de wateren: en hy spande met de duivelen aan, om de schepping van hemel en aerde te verhinderen.

Het zelve oogmerk had de koning die nevens d'eerste staat. Deeze grypt insgelyks den slang met twee handen: een enkele peerel-toer hangt hem op de borst: zyn rok bedekt meer als de halve beenen: een sluijer slingert by de rugh ter zyden af: hy heeft vier hoofden, ieder hoofd een lange spitze baart, en een goude kroon klapmuts-gewys, waar op verscheide doppen kleinder en klein-

kleinder, en eindelyk in een spits oploopen. De vier hoofden beduiden vier duizendt jaren, welke de koning beleefde.

De oude wyze staat de laatste: houd met de rechter de slang vast, en slingert met de slinker hand de staert om: zyn rok bedekt even de knien: de baard is lang en in twee gesplitst: het aangezicht drukt een oudt man uit: boven by het achter-hoofdt steekt de kop van een draak ter rechter zyde, en ter lufter kronkelt de staert rondom: het voor-hoofdt pronkt met een goude ring.

Maar, wat belangt den vier-hoofdigen afgodt, *de Japanders* hebben verscheide goden met verscheide koppen. Alzoo voegenze zomtydts *Xaca* toe drie hoofden onder een muts: zomtyds vertoont *Canon*, zoone van *Amida*, zeven hoofden op zyn borst. De Jesuit *Gruber* verhaald, hoe hy in het Tattarische Ryk *Necbal* verscheide kerken vond, voorzien van veel-hoofdige afgoden: en elders zes hoofden zonder lichamen, neder-gezet op een tafel drie hoog, zulks d'onderste ry drie hoofden had nevens malkander gesteldt, de middelste twee, en bovenste een, ieder hoofd tusschen de ruimte van d'andere ingevoegt zynde: wederzyds stonden langwerpigh-ronde wierook-vaten, en platte schotels vol spys-offer voor de zeven hoofden.

Eindelyk staat de zon halver lyf in het water tusschen de voornoemde oude wereldt-wyze en vier-hoofdige koning binnen het muur-werk, besluitende het water. De zon heeft een lange tabbaardt aan, welker benedenste slippen onder het water verschuilen: over de slinker arm hangt een sluijer: de slinker handt drukt scherpe stiften: aan de kinne hangt een lange baardt: om het hoofd glinsteren goude straalen: in de rechter hand houd hy een gesleepe priem, met welke den schildt-padt, waar op de metaale boom en wereldschepper rust, geduurigh prikkelt: ten einde zich de schildt-padt omkeert; doch deeze blyft echter diervoegen traag, dat slechts ieder duizend jaar, volgens 't gevoelen van *de Japanders*, ombuitelt.

Niet min is te verwonderen, als dat *de Japanders* voor de zon plaats opruimen in haar tempels: alzoo naauwelyks eenige afgodery zulk een hooge ouderdom kan bereiken, of zich zoo wyd en zyd verspreid heeft, als deeze met de zon. Van haar oudheit gewaagt *Job:* (de twee en zeventigh overzetters, als ook *Theodotio* en *Olympiodorus*, erkennen *Job* voor een zoon van *Zara*, en *Zara Raguels* en *Raguel Esaus* zoon) *zoo ik 't licht aangezien heb, wanneer het scheen, of de maane heerlyk voortgaande: en myn herte verlokt is geweest in 't verborgen, dat myn hand myn mond gekust heeft.* Hier wort gezien op de heidensche gewoonte, na welke d'eerste aanbidders der zonne de hand kusten tot eer-bewys: hoewel naderhandt de voorste rechter vinger omkromden tegen den duim, volgens *Apuleius:* den duim in de mond staken en kusten, terwyl zich rechts omdraaiden, en d'ooster zon aanbaden. En hoe kennelyk is het Goddelyk verbod by *Moses: dat gy uwe oogen niet opheft na den hemel, en aanziet de zon en maan en starren, des hemels gantsche heir, en word aangedreeven, dat gy u voor die buiget en haar diend.* Doch onaangezien deeze wet Gods hebben *d'Israëliten* d'afgodery met de zonne byzonder *den Syriers* ontleent. *De Syriers* noemden de zon *Bahal*, zoo veel gezeit als *heer; de Pheniciers Beel-samen* (volgens *Philo*, uit d'oude schryver *Sanchoniathon*) *heer des hemels* in de Phenicische taal. d'Inwoonders *der Phenicier* stad *Accaron* pasten den zon de benaming toe van *Baal-zebahim*, beteikenende *heer van offerhanden;* doch naderhandt is die naam veranderdt tot de verachtelyke *Baal-zebub* of *Vliegen-god:* aan welken by zwaare nederlaag, lange droogte of besmettelyke ziekte, gelyk *Porphyrius* getuigt, haar kinderen op-offerden. *De Ammoniten* verstonden insgelyks door haar *Moloch* of *Milcom* de zon: tot wiens eer de ouders haar zoonen en dochteren tusschen twee vuuren heen droegen, of door de priesters lieten draagen om gezuivert te worden: andersints zynze ook verbrandt in het yselyke beeldt van *Moloch.* Dit was verdeeldt in zeven kopere kamerkens:

Olymp. Catena Aur. in Job. 38. v. 26, 27.

App. Met. lib. 4.

Deut. 4. v. 19.

De Abstinent. Animal. l. 2.

Aanbidding der zonne zeer gemein onder de heidenen.

welke wanneer te gelyk met het beeld gloeijende waren gemaakt, wierp de offeraar, volgens *rabbi Simeon*, in het eerste kamerken bloem van meel, in het tweede een tortel-duif, in het derde een schaap, in het vierde een ram, in het vyfde een kalf, in het zeste een os, in het zevende zyn kind. De zeven kamerkens beelden af de zeven dwaalstarren *Saturnus*, *Jupiter*, *Mars*, *de Zon*, *Venus*, *Mercurius* en *de Maan*. Weshalven de zon het aanzienelykste offer ontfing, alzoo voor de opperste godt wierd gehouden.

De Emisseners in *Syria Apamena* bouwden voor de zon, by haar genaamt *Elagabalus*, zoo veel gezeit als *godt des berghs*, een uitmuntende tempel.

Saturn. l. 1. c. 23.

Macrobius getuigt, hoe *d'Assyriers* aan de zon *Adad* d'opperste heerschappy, en een onder-gesteld gezagh aan de godinne *Adargatis* toeschreeven. *Adads* beeldt schoot straalen nederwaards; maar *Adargatis* na boven. Met het eerste gavenze te kennen, dat de kracht des hemels bestond in de zonne-straalen na de aerde geschooten: met het tweede, dat door deeze straalen alles uit d'aerde opwaards rees. *De Arabiers* offerden op outaren, boven de daken geplaatst, dagelyks wierook aan de zon: en geen andere was *Chamos* en *Baal-Peor* der *Moabiten* en *Madianiten* afgod. *Hieronymus*: *In de stadt* Nabo *was de gewyde afgod* Chamos, *die ook met een tweede benaming geheeten wierd* Beel-Phegor.

In Esai. 15. 2.

Byzonderlyk was onder *d'Arabiers* vermaard, wegens gods-dienstigh den zonne toegevoegd, de stad *Baisampsa* aan *de Roode Zee*: *Sampsa* beteikent in d'Arabische spraak, gelyk *Stephanus* getuigt, de zonne: zulks *Baisampsa* zoo veel is als *'t huis des zons*. *De Persen* hielden de zon voor haar opperste godt, wien drievoudige feesten vierden, ter oorzaak in hem bemerkten wysheidt ten opzicht des verstands, goetheit ten opzicht der wille, en magt ten opzicht der uitvoering: of ook om uit te drukken de driederhande werking van de zon, door warmte, licht en onderscheiding des tyds: of eindelyk wegens zyn drievoudigh afdeelen der dagen in gelyke, als by herfst, lange in de zomer, en korte geduurende de winter. *De Armeniers*, *Massageten* en *Persen* offerden aan de zon een wit paerd. *Ovidius* lost ook de reden op, waarom zulks geschiede:

Waarom drie-voudige feesten aan de zon.

Met paerden wit de Persiaansche landen
Verzoening doen aan hem, die straalen schiet:
Op dat den snellen god ten onrecht niet
Gegeeven word een traage offerhande.

Ovi. Fast.

Den Mithra (alzoo noemden *de Persen* de zon) bleef geheiligt het kostelyk gesteente *Mithridax*, voortkomende in *Persien*: bescheenen van de zon, gelyk *Plinius* en *Isidorus* getuigen, geeft een veel-verwig weer-schynsel. *d'Egyptenaars* eerden de zon onder de benaming van *Osiris*: en naderhand te gelyk met de zon *Mitsraim Chams* zoon, eerste stichter des Egyptischen Koningryks. In *Egypten* stak boven alle steden uit met haar zonnen-dienst *Heliopolis*, zoo veel beteikenende als *zonne-stad*: alwaar de os *Mneuis*, aan de zon toegewyd, gods-dienstig geviert is. Doch het beeldt des zons wierd uit *Heliopolis* vervoert na *Assyrien*, ten tyde des Egyptischen Konings *Senemuris*: *Apias* gesant van d'Assyrische scepter-draager *Delebores* bragt het opwaards. *Macrobius* beschryft dit zonne-beeld: *'t Is*, zeit hy, *enkel goud: het staat zonder baardt; de rechter hand verheft een sweep, na de wyze der voer-luiden: de slinker hand beklemt een blixem en koorn-airen.*

Sat. c.

De Mooren hielden insgelyks de zon voor de hoogste god. Zy noemden hem *Assabin*, en offerden aldus. Haar priesters alleen hadden vryheit om kaneel te plukken: onder beding nochtans, dat eerst ter eeren *Assabins* vier en veertigh ossen, geiten en rammen moesten slagten: noch geen kaneel inzamelen, voor of na zonnen-ondergang. De kaneel-pypen, te zamen gebragt, worden by de priesters door een geheiligde piek verdeeldt: het gedeelte welk over-schiet voor de handelaars, draagen de handelaars, mits betalende, weg. Voorts krygen de priesters ieder haar deel. Indien nu 't een en 't ander rechtmatigh gedeelt is, word aanstonds bekent; want de snipperingen, die van het kaneel blyven leggen, steekt de zon aan brand, by goede verdeeling, en ander-

tift. c. 5. 12. dersints niet, gelyk *Theophrastus*, *Plinius* en *Solinus* getuigen.

31. d'Oude Griekſche ſchryver *Proclus* beſchryft de feeſt-ſtaatſie, op welke de zon geviert is by *de Grieken*: Deeze behingen een groote ſtaak met lauwrieren, en allerlei bloemen, op ieder zevenſte dagh der maan: de top van de ſtaak droeg een zwaare kopere kloot, aan welke kleinder en kleinder klooten af-hingen. Midden weegs der ſtaak ſlingerden drie honderd vyf en zeſtigh kranſen. De voet der ſtaak was bekleed met een geele vrouwen-rok. De bovenſte kloot beduide de zon; de mindere klooten de ſterren; de kranſen 't getal der dagen van 't jaar.

Doch naauwelyks is elders een volk, het welk zich niet of ſchuldig gemaakt heeft of noch maakt aan afgodery met de zon. Alzoo eerden de verre gelegene *Maſſageten* de zonne, gelyk *Herodotus* getuigt. Ook waren d'oude *Duitſchers* tot d'aanbidding van dit hemelslicht weg gerukt, eer het Chriſtendom aannamen. Voorts getuigt *Olaus Magnus*, hoe de volkeren in d'uiterſte hoeken noordwaard den zon gods-dienſtig begroeten, wanneer na een half-jarige nacht boven 's werelds kimmen ryſt, en het licht en warmte weder brengt. En wat is'er meer gemein by *de Weſter-Indianen*, als even de zelve zonnendienſt? Waarom zy *de Spanjaarden* beſpotten, toen haar een gekruiſte Zalighmaker verkondight wierdt; want zy hadden een beter godt, die alle morgen zoo heugchelyk te voorſchyn quam.

Byzonder verhaaldt *Joſeph Acoſta* wegens *de Peruanen*: datze *Viracocha* wel voor opperſte Godt hielden; doch na hem de zon: en ten derden *Intillapa*, beduidende den donder, een man met knodze en ſlinger gewapend. Alle drie worden op gelyke wyze gedient: namentlyk met de handen omhoogh te ſlaan; geluid te maken, niet ongelyk hard kuſſen; en voorts te verzoeken 't geen ieder gaerne had. Binnen *Luſco* offerdenze levendige kinderen aan de zon.

By *d'Ooſter-Indianen* heeft de zon, lang voor 's Heilands geboorte, in de godts-dienſt plaats gevonden. Van haar vertelt *Cteſias*, datze jaarlyks vyftien dagen reizen, om ter gezette plaats een hoog feeſt ter eere des zons te houden: biddende dat hy vyf en dartigh dagen verkoeling gelieve te gunnen: ten einde niet geprooſt werden, terwyl hem vieren, en heen en weder keeren. Alzoo getuigt insgelyks de Jood *Benjamin Tudelenſis* van *Haaulams* inwoonders: (de geleerde *Gerard Voſſius* twyfelt, of hy van *Haaulam* maken wil *Zeilam*, of liever *Sumatra*) *Na zeven dagen reizens ben ik gekomen in* Haaulam, *welk het begin is des Koningryks, aanbiddende de zon voor godt, een volk namentlyk uit de kinderen des ſter-kundigen* Chus. *De zon word by haar geviert op verſcheide en groote outaren, gebouwt aan alle plaatzen een half uur buiten de ſtadt. Gemeinelyk loopenze 's morgens vroeg de zon te gemoet: wien op alle outaren beelden toegewyd zyn, na de gelykenis des zonnen-kring door tover-konſten gemaakt. Zoo ras de zon op gaat, ſchynen de zonne-kringen aangeſtooken te worden, en geven wydluftigh geluid. Ieder man en vrouw heeft een wierook-vat in de hand, en alle te gelyk doen offerhanden aan de zon.* *gepleeght met de zon.*

Voorts ſtaat kortelyk te onderzoeken, waarom *de Japanders*, en benevens haar andere oude en tegenwoordige heidenen, voor de zon plaats opruimen in haar tempels. Het is namentlyk een gemein gevoelen van alle menſchen, gelyk *Ariſtoteles*, *Simplicius*, *Themiſtius*, en andere, getuigen, de eeuwige godtheit te ſtellen in de boven-plaats, welke 't aerdtryk omringt: waarom ook de biddende haar handen hemelwaard verheffen: en, dewyl den hemel niet heerlyker vertoont als de zon, is de zon voor d'eenigſte of voornaamſte Godt gehouden; want het zy de ſchoonheidt en glans wordt aangemerkt: het zy de grootheidt, die honderdt en zeſtigh maal d'aerdtkloot overtreft: het zy de ſnelle loop, volgens welke in een uur af doet tien honderdt duizendt mylen: het zy de heilzame kracht, door invloeijende warmte, tot voort-teeling en groeizaamheidt: het zy de noodzakelykheidt des lichts tot alle menſchelyke verrichting: het zy d'afmeeting der dagen, door een bewee-

Ariſtot. de Cœlo, l. 1. c. 3.

Waarom de Japanders aan de zon plaatze geven in haar gods-dienſt.

weegen van oosten na westen; of der jaar-getyden, door een loop van 't zuiden na 't noorden, of van 't noorden na 't zuiden: het zy dat een eenige zon tot alle deeze heerlyke verrichtingen alleen genoegzaam is: dit te zamen genoomen, rukt de heidenen, zich vergapende aan 't uitwendige, wegh; om het hemels schepsel te eeren in plaats des Scheppers. *Thomas Aquinas* vergelykt deeze afgoden-dienaars by menschen, welke ten paleis in stappen, en aan een wel gekleede hoveling eerbiedigheit bewyzen, die den Koning toe komt, bedroogen door 't uiterlyk aanzien des hovelings.

In Symbol. Apostol.

Maar *de Japanders* verscheelen in het afbeelden der zonne van de oude *Grieken* en *Romainen;* want deeze vertoonden de zon met een jeuchdig en ongebaart aangezicht; om dat de zon noch door tyd noch door moeite veroudert. Hierom offerden de jongelingen binnen *Athenen*, *Romen* en in *Italien* aan de zon het hair, wanneer de baart voor d'eerste maal wierdt geschooren. Lichtelyk willen *de Japanders* met het gebaarde beeldt des zons zyn oudtheit beduiden.

De schild-padde vorders, die de zon prikkelt om te keeren, is lang, voor *de Japanders* uit *China* verhuisden, ten godts-dienst ingevoert; want *Plinius* gewaagt, hoe *de Trogloditen* gehoornde schild-padden hebben, die met haar hoornen zich door 't water bestuuren: en alwaar te landt swemmen, worden als heilige aangebeden.

Plin. lib. 9. cap. 11.

Nederlandsche gesanten vertrekken uit Miaco.

Doch om weder te keeren tot de Gesanten *Frisius* en *Broekhorst:* deeze vertrokken uit *Miaco* op 't jaar zestien honderd en vyftigh, den dartigsten van gras-maandt; doch bezichtighden ter loops den grooten tempel, aan *Dayboth* toegewyd: de kloosters, by *de Bonsii* bewoond, zoo buiten als binnen *Miaco*, lietenze leggen. Op den berg *Frenojama* bouwde een Japansche Koning, voor negen honderd jaar, drie duizend en acht honderd kloosters: van welke *Nobunanga* een groot gedeelte aan koolen zette. Doch de berg die tegen *Miaco* stoot droeg eertydts zeven duizendt zulke gebouwen: binnen ieder onthielden zich tien, vyftien, twintig of meer papen. Een onder deeze kloosters steekt in groote rykdom en luister verre boven d'andere uit. De Koningen, als ten oorlog toerusten, doen aan 't zelve geloften van groot geldt: en betalen na de bevochten zegen. Herwaards neemt ook het gemeine volk, by dringende ongelegentheit, den toevlucht. Over elke klooster staat een opper-voogt, genaamt *Ninxir*, zoo veel gezeit als *'t hert der waarheit.*

Ontelbare kloosters der Bonsii.

De Bonsii vorders houden haar bezig met dooden van ryke luiden te begraven: metten te leezen voor d'afgoden: om den vyftienden dagh, of zomtyds ook wel om de drie maanden een leer-reden te doen voor 't volk: waar toe van langer-hand geoefent worden; want de klooster-voogt, boven de monniken in kennis uitmuntende, onderwyst dagelyks alle kloosterlingen, by een verzameldt: thans voor-schryft hy ieder een ontwerp, welk verder moeten uitbreiden: de stoffe is meest ontleend van geloofs-punten: als namentlyk, wanneer de doodt de stemme beklemt: wat de ziel zoude spreeken, indien konde spreeken, scheidende uit het lichaam: wanneer iemandt van de helle te voorschyn quam, hoedanige woorden hy tot andere moest spreeken. De tydt der bedenking verstreeken zynde, eischt de klooster-voogt ieders uitlegging schriftelyk af: pryst die iets smakelyks op het papier brengt; of zoo niet, bestraft heftigh.

De... ting Bon...

hoe... leer... ona... zer...

Hunne leere houdenze diervoegen staande, datze geen Vorsten of Koningen toelaten eenig oordeel over de zelve te vellen. De Jesuit *Tursellinus* verhaalt in 't leven van *Xaverius:* hoe deeze ten huize des Konings van *Bungo* met hem handelde wegens het Christendom: zulks de Japansche godtsdienst wederleide. De Koning scheen eenigzins gehoor te geven. Een *Bonsius Faciandono* stondt nevens de Koning, en voer hevig uit: de zaak des godts-dienst was 't oordeel des Konings, als onervaren in de geheimenissen van het Japansche geloof, geenzins onderworpen. Indien zich elders bezwaart vond, hy konde hier af opening doen: zoude aanstondts zulk bericht vinden, dat zich voldaan moest oordeelen. De Ko-

wie... lee... het... va... vel... nie...

Koning nam aan te zullen zwygen, en leerzaam te zyn. Hier op begon *Faciandono*, na dat alvoorens een geruime tydt zich zelf hoogmoedig bekeek, veel te verhalen van de heiligheit *der Bonsii*, waar aan niemandt mogt twyfelen: zulks een leven leiden ten hoogsten aangenaam by de goden: als die de kuisheidt omhelsden: van versche visch haar onthielden: de jeugd leerden: den stervende mensch een wissel-brief ter hand stelden, om geldt op tien dubbelde woeker in den hemel te ontfangen: des nachts op stonden, om de menschen door haar gebeden met de goden te verzoenen; en boven dit alles gemeinzaam om gingen met de zon, maane, sterren en alle de hemelingen. Voorts streek hy de Koning wel dapper door: die, over dusdanigh uitgelaten schelden vertoornt, eindelyk geboodt te zwygen: en snaauwde hem toe: hy vond zulk een staaltjen tegenwoordigh van de Bonsiaansche heiligheidt in *Faciandono*, dat zoude derven zweeren, de duivelen meer recht te hebben aan zoo vuilen quaat-spreeker, dan de goden. Op dusdanig zeggen hervatte *Faciandono* het schelden: de tydt zoude komen, dat hy alle menschen, onder zich gesteldt, met den nek zoude aan zien: en had dan geensints te schaffen met een Koning van *Bungo*, of hoedanig Vorst het mogt wezen: niemandt konde hoopen immermeer tot zulk een waerdigheidt na dit leven verheven te worden. Oevel nam de Koning dit hoogmoedigh snorken; maar *Faciandono* viel tusschen des zelfs reden in, en riep, ziedende van gramschap: *'t hemels vuur verteere den koning, die zoo derft spreeken tegen de geheilighde priesters der goden.*

Doch *de Bonsii* zyn verdeeldt in twaalf sekten: hoewel andere dit getal verminderen. Onder alle zyn weinigh geacht die *Combadaxis* voor hun opper-leer-meester erkennen. De *Combadaxer Bonsii* hebben verscheide kloosters in de vermaarde landtstreek *Coja*. Zy besluiten zich binnen haar wooningen: scheeren 't hoofdt-hair kaal af: ten bewys, dat de wereldt verlaten, en een heilig leven aanneemen: daarze ondertusschen in allerley schelm-stukken om wentelen. Behalven een groot getal leeken, woonen aldaar ruim zes duizend *Bonsii*. Wanneer een vrouw herwaards derft naderen, word zy met de dood gestraft. Doch *Combadaxis* zelf leefde voor acht honderdt jaren: was een looze schalk, die door veinzery en welspreekenheit de naam van een heilige kreeg. Hy word gehouden voor de vinder der letteren, tegenwoordigh in gebruik by 't Japansche gemeine volk. Als *Combadaxis* nu een hooge ouderdom bereikte, begroef zich zelf in een diepe vierkantige kuil: belastende met zeer hooge aantuigingen, dat niemand zoude bestaan de zelve te openen: hy stierf niet; maar, dewyl door langduurige moeijelykheden afgesloost, des levens zat was op de aerde, nam een rust voor tien duizendt maal duizendt jaren onder de aerde: na verloop van deeze tydt zoude een boven gemein geleerd man, *Mirozu* genaamd, in *Japan* te voorschyn komen: en met deeze *Mirozu* zoude hy ook wederom verschynen. Rondom zyn graf branden ontelbare lampen, welke derwaards uit alle Japansche landschappen gezonden worden; want ieder die *Combadaxers sekte* volght beeld zich vastelyk in, dat hy door gifte van dusdanige lampen verkrygen zal tydelyke schatten, en na de dood *Combadaxis* tot een voor-spraak vinden.

Combadaxis een wonderlyke verleider.

Ondertusschen zyn aldermeest gehaat *de Bonsii Neugori*, die den bedrieger *Cacubau* tot goddelyke waerdigheidt verheffen. Haar aanzienelykste verblyf-plaats *Fatonochaiti* is een rechte moord-kuil; want alzoo zonder opper-hoofd leven, en niet besluiten dan met eenparige stemmen, geraken zomtydts de verschillende by donker handgemein: zulks elkander aan kant helpen. Vorders voeden *de Neugori* een merkelyk aantal jongens tot bedrog en dief-stal. Die onder deeze jongens in verstandt en schranderheidt boven d'andere uitmunten, krygen byzonderlyk onderrechting wegens de afkomst en daden der Japansche Koningen en haar staatsie-zeden: worden voorts in wapen-handeling en welspreekenheid zeer naerstigh geoeffend. Aldus afgericht, trekken na afgelegene Koningryken: al-

De Bonsii Neugori zyn zeer gehaat:

haar wonderlyke handel:

alwaar zich uitgeven voor zoonen van Japansche Koningen of Vorsten, in een andere hoek des Kaisarryks. Zy vinden te meer geloof, ter oorzaak met koninglyk gewaad te voorschyn komen; en zich wonderlyk deftigh weeten aan te doen. Als 't spel op zyn hooghste is, eischen geld, dewyl by mangel van wissel verlegen zyn. Zelden, of vinden iemand die penningen schiet, mids teikenende een handt-schrift, niet zonder belofte van zwaare woeker. Zoo haast de beurzen rykelyk vol zyn keerenze met de buit na haar kloosters. Weshalven indien elders *de Neugori* uit *Fatonochaiti* om een hoek betrapt en bekend worden, worden zonder genade doodt gesmeeten. Onaangezien dusdanige bittere haat, die de Japanders tegen *de Neugori* voeden, bestaanze echter, in weer-wil van zoo veel partyen: ter oorzaak boven gemein met het geweer weeten om te gaan. Haar orde blyft driezins verdeeld; want zommige neemen den godts-dienst waar: andere leveren dagelyks hoofd voor hoofd vyf pylen: de derde slag oefent zich in den oorlogh, niet ongelyk de ridders van *Malta*. Waarom dan zomtydts de wapenen aanvaerden, en tegen haar Prinsen opstaan. In 't jaar vyftien honderd een en zestig bragtenze dartig duizend man te veldt: legerden zich tusschen *Miaco* en *Saccai*: bevoghten den zegen in een zwaare veldt-slagh tegen *den Cubus*: vielen zeeghaftigh binnen *Miaco*, en zetten de stadt aan koolen. Eer lang evenwel door voorspoedt zorgeloos, en in zorgloosheit overvallen, kreegen zulk een neep niet, of dorsten zedert den magtigen Koning *Nobunanga* onder d'oogen zien; doch diervoegen ongelukkig, dat de meeste aan kant geraakten.

worden overal doodt geslagen:

voeren oorlog.

De Bonsii Ikkois zyn in zeer groot aanzien.

Echter belangende d'andere *Bonsii*, zyn alle anderſints in groot aanzien: byzonder de twaalfde sekte *Ikkois* genaamd. Haar opper-hoofd word in een palankyn gedragen: koninglyke eer beweezen: en by *d'Ikkoiser sekte* aangebeden. Deeze *Bonsii* hebben groote vryheidt boven d'andere: zy moogen trouwen, en allerley eetbare spyze, die de zee of 't aerdtryk verleent, nuttigen. Ettelyke harer kerken hebben jaarlyksche inkomsten uit 's Kaisars schatkisten, of 's landts tollen, alwaar gesticht zyn. Andere worden by de gemeine man onderhouden: door dien ieder zyn kerk en biecht-vader, tot welke behoort, onderhoudt; want elken sekte *der Bonsii* heeft haar aanhang. Niemandt maakt den anderen moeite wegens geloofs-verschil: ja nimmer zin-twisten de burgers onderling over de godts-dienst: hoewel anderſints, na de verscheidenheit der sekten, onder elkander niet over een komen. De meeste kerken zyn bras-huizen: waarom veel der zelve gebouwt zyn op vermakelyke plaatzen. Hier komenze zomtyds te zamen, niet anders als tot een dronken gelach, in 't aanzien van haar afgoden. Openbare hoeren worden aldaar ten dans in-geleid: bedekte hoerdom zien *de Bonsii* door de vingeren.

Andere *Bonsii* nochtans spatten zoo goddeloos niet uit: als dewelke ter middernacht tot het gebedt op zekere uuren by een komen, en met beurtige reijen uit het laatste boek van *Xaca*, genaamt *Foquequium*, voor het outaar metten zingen. Des avondts krygt elk een leer-stuk, om tegen den volgenden morgen met verklaringen ter hand te stellen aan *d'opper-Bonsius*.

Byzonder munten in gestrengheidt des levens uit *de Bonsii* der elfde sekte: als die zich van wyven, en alle spys welke ooit leefde, onthouden. Wanneer dan immermeer dusdanige *Bonsius* zyn geloften overtreed, en zulks ter ooren van d'overigheit komt te geraken, wordt de misdadige, in een kuil ter halver lyf gedolven, vast gemaakt: ieder voorby gaande, 't en zy een edelman is, moet den gedolven paap een streek door den hals halen met een houte zaag: weshalven gemeinelyk eerst op den vierden dagh aan een deerlyk einde geraakt.

Het ingetoogen leven brengt *de Bonsii* in groote achting; dewyl verscheide sekten by moes-kruiden, water en rys leven. Hier komt by, dat veele *Bonsii* uit adelyke en vorstelyke stam-huizen herkomstig zyn; want als vaders, met menigte van kinderen belast, vreezen voor smalle deeling, steekenze zommige in kloosters; ten einde de na-gelatene

tene goederen verder ſtrekken moogen onder weinige: om alzoo 't geſlacht in ſtand te houden. En niet alleen worden zoonen, maar ook dochters tot *Bonſii* gemaakt.

De leer-redenen, die *de Bonſii* doen, behelzen gemeinelyk een beſtraffing wegens wereldtſche bezigheden: waar door zich de gemeine man zoo veel te doen geeft, dat niet minder na komt, als de wetten ter zaligheidt noodigh. Weshalven *de Bonſii* haar dienſt aanbieden: om in der misdoende plaats in te treeden, en verzoening by de goden te verzoeken: zulks niemandt zal verlooren gaan, hoe zwaarlyk zondight, alzoo de verzoende goden hem redden zullen uit het midden der helſche vlammen: onder beding nochtans, indien hy *de Bonſii*, als voorſpraken by de goden, hoog acht, en aan haar milde uitreikingen doet.

Duſdanigh toezeggen van zaligheidt grypt alleen plaats omtrent mannen van vermoogen; want voor de arme is geen helpen uit de helle: ook ſtaat het zeer ſlecht geſteldt met de vrouwen, ſchoon de zelve veel aan *de Bonſii* weg ſchenken: nadien zy, wegens haar maandelyke onreinigheit, met ontelbare zonden beſmet zyn: zulks zeer bezwaarlyk tot den ſtaat der gelukzalige konnen geraken.

Voorts prediken *de Bonſii* opentlyk; wie haar eenigh gelt doet, ontfangt het zelve met de zelve munt weder, niet zonder tien dubbelde woeker, ten vermakelyk gebruik voor 't ander leven. En dewyl weinige mistrouwen aan het genieten van zulk een winſt, hebben *de Bonſii* groote neering met duſdanige handt-ſchriften te teikenen: welke dan zorgvuldigh bewaard worden. Byzonder gelaſten de ſtervende, dat men de ſchuldt-brief met haar begraven zal: om zich van die, als ook de tien dubbelde over-winſt, in 't ander leven te dienen: te meer, nadien de duivel door zulk papier zich moet op de vlucht begeven.

Het prediken zelf *der Bonſii* gaat met aanzienelyke ſtaatſie toe. De predikende ſtaat op een verhevene ſtoel, behangen aan vier hoeken met een zeer koſtelyk Japans kleed: ter rechter zyde is d'opgang, niet zonder konſtige leuning en trappen: ter ſlinker handt zit een afgodt, na de Japanſche wyze met de beenen onder 't lyf, op een zeer hoogh outaar: het zy *Amida*, het zy *Xaca*, het zy *Canon*, of eenig andere, na dat *de Bonſius* van deeze of die ſekte is. Nevens d'afgodt laten zich d'offeraars vinden, toebrengende allerley lekkernyen: welke, na verrichting des godtsdienſts, met *de Bonſii* opſmullen. Beide d'afgodt en offeraars zitten omhoog: haar plaats blyft door een hek afgeſcheiden. Boven de predik-ſtoel is een vierkant verwulfzel: dit ruſt voorwaards op twee dikke ſtylen, achter in de kerk-muur vaſt gemaakt. Aan het verwulfzel hangen ter wederzyden des leeraars twee brandende lampen, ieder by vier ſnoeren en met zoo veel lichten. Voor de predik-ſtoel is een breedt vierkant ſchavot, zynde aan drie hoeken met leuningen drie hoog bezet: uit het midden van dit breedt ſchavot ryſt de predik-ſtoel. Alhier zitten of ſtaan de leeke-broeders, ten dienſt *der Bonſii*. Op de ſtoel leit een leſſenaar met het heilige boek *Foquequium*, en daar nevens een ſchelle. De prediker, ter ſtoel geklautert, beziet een geruime tydt gantſchelyk verwaand hem zelf. In de rechter handt houd hy een zeer breede goude waaijer: 't hoofdt is gedekt met een ongemein groote zonne-ſcherm van zyde, zynde niet ongelyk aan de ſtroo hoeden. Eer *de Bonſius* zyn leer-reden begint, geeft ſtil-zwygens uitdrukkingen van hoogmoedige gebaerten. Eindelyk klinkt hy de ſchelle, tot teiken om te zwygen. Zedert kikt niemandt. Dan vangt de prediker aan: leeſt eenige regels uit het wet-boek *Foquequium*: waar over voorts een wyde uitbreiding maakt.

Groote welſpreekenheit der predikende Bonſii.

Gaſpar Vilela, ervaren in de Japanſche taal, getuigt, hoe hy menigh maal zeer verwonderd ſtondt wegens de welſpreekenheit *der Bonſii*: die geen Latynſche of Griekſche redenaars iets te goedt laten: het zy in aardige gebaerten en vloeijende tael, het zy in cieraad van woorden en beweeg-redenen, door hen na de konſt voor-geſteldt. Deeze deftigheidt van zeggen ontleendt ook eenigſints haar luiſter uit het prachtig ge-

gewaad; want de prediker, staande op een kostelyke verheven stoel, is bekleed met zyde gewaad van den hoofde tot de voeten toe, zynde om de middel gestrikt met een breede gordel. De sluit-reden van de prediker loopt eindelyk hier op uit: 't is dienstigh veel giften toe te brengen aan de kloosters: dewyle aldaar priesters woonen, die de menschen met de goden verzoenen, door haar voor-bidden en verdienstelyke werken: zulks in dit leven tydelyke zegenen, en na dit leven tien maal meer ontfangen, als aan *de Bonsii* uitreikten.

Het einde van de leerreden der Bonsii hoedanig.

Beschryving der toehoorders in de Japansche kerken.

De toehoorders vloeijen in groote menighte te zamen ter kerken, welke doorgaans tot de portalen toe vol gepropt zyn. Op 't geklink van een klein schelleken knielenze alle neder; en storten zeer demoedig een gebedt uit. Dit duurt een gantsch uur. De handen en rooze-kranssen heffenze hemelwaardt, (want deeze worden by haar gebruikt) en schreeuwen menig maal *Namu Amida ambut*: dat is, *Amida geef zaligheit.* Zulk roepen nochtans grypt alleenlyk plaats by de sekte die *Amida* voor haar bescherm-godt erkennen. Andere verheffen de stemme tot *Xaca*, *Canon*, en deeze of die Japansche afgodt. Het grootste getal nochtans held tot *Amida* over. Waarom niet gemeinder, dan dat de arme, verzoekende een aalmoes, herhalen: *Ichinem Amida but, sucumet muriro zai*: zoo veel gezeit als *wie de heilige naam van Amida uit 's hertengrond aanroept, zal zalig worden.*

Terwylen de eene *Bonsius* predikt, zitten de andere langs de trappen des outaars, met hunne handen tusschen de tabbaard geslagen en de oogen ter aerde. Alle de twaalf sekten houden staande, dat niemandt zonder het heiligh boek *Foquequium* kan zalig worden. Andersints verscheelen onderling zeer. Die den afgodt *Guannon*, zoone van *Amida*, goddelyke eere bewyzen, willen

voor

voor de alderheilighſte gehouden zyn. Deeze gaan met rooze-kransjens, biddende op alle plaatzen zonder ophouden

Voorts draagen *de Bonſii*, na verſcheidenheit van ſekte, verſcheide gewaad. Zommige gaan in 't zwart, zommige in 't graauw, tuſſchen welke beide doorgaans hevige twiſt valt. Doch gelyk *de Bonſii* byna ontelbaar over *Japan* huisveſten, alzoo is inſgelyks een ongelooflyke menigte van *Bonſier* kloppen. Ieder ſtaat vry, om een der twaalf ſekten te omhelzen, wanneer 't klooſter-leven aannemen.

Op gelyke wyze voegen zich *de Japanders* by d'een of andere ſekte, na eigen goedvinden: zulks dikwils in een huis de vader een andere ſekte toegedaan is als de kinderen, en de moeder menighmaal van beide verſcheelt. Zommige onderhouden drie honderd, andere vyftig inzettingen. Alle nochtans komen hier in over een, dat byzonder vyf wetten gantſch noodtzakelyk ſtellen ter zaligheidt: namentlyk, niet te dooden: niet te ſteelen: geen overſpel te doen: niet te liegen, en zich van wyn te onthouden. Alle houdenze ſtaande, dat haar goden gewillige en langwylige pynigingen uitſtonden; om door de zelve te bevryden een ieder die enkelyk en vuurigh op duſdanige verdienſten vertrouwt, en de goden aanbid: waar toe, gelyk *Zaverius* getuigt, gebruiken lange ketenen uit ronde ballekens: op 't eindigen van ieder gebedt ſchuiven een balleken over de vinger.

Voorts is de Japanſche afgodery met zeer belagchelyke beuzelingen beſmet: wegens het gevoelen harer goden, als de feeſten voor de zelve ingeſtelt. Onder andere dryvenze, hoe *Xaca* acht duizend maal gebooren is. Dit ſchynt eenighſints over een te komen met het leer-ſtuk *der Bramines*, als welker opperſte godt *Wiſtnou* den laſt op zich nam om tien werf gebooren te worden: eerſtelyk, verſchynende onder de gedaante van een vis *matsja*, om te vervolgen *een Raatsjasja*, die met vier deelen van 't heidenſche wet-boek *Vedam* in zee vluchte; doch by *Wiſtnou* aldaar achterhaaldt en gedoodt. Ten tweeden, nam *Wiſtnou* de geſtalte van *Courma* of een ſchildt-padde aan: ter oorzaak de bergh *Merouwa* in *de Oceaan* geworpen was, ten einde *'t amortam*, zoo veel als tegen-gift, mogt worden gevonden tegen het vergif *calecote wisjam.* Doch de bergh woegh diervoegen zwaar, dat de wereldt begonde te ſinken na den afgrond. Dit benoodtzaakte *Wiſtnou* zich in een ſchildt-padde te veranderen, om de wereldt op zyn ſchildt te ſtutten. Maar hoewel deeze ſchildt-padde de wereld draaght, zoo wordt hy wederom gedraagen van 't verken *ſeesja*, en *ſeesja* van de zee. Ten derden, quam *Wiſtnou* in verkens ſchyn: waarom binnen de ſtadt *Trimottam* in de vermaarde tempel *Adi Warraha* een verken, uit de aerde gewaſſchen, godts-dienſtigh ge-eert wordt. Voor de vierde reis verſcheen *Wiſtnou* in gedaante van een half menſch half leeuw: voor de vyfde reis onder benaming *Wainana*, om den duivel *Belli* t'onder te brengen: en voorts was hy geworden *Paresje Rama*, *Dajerratha*, *Rama*, *Kriſtna*, *Bouddha* en 't paerdt *Kelki*. Zyn voornaamſte verſchyning is, toen *Kriſtna* wierdt; want, gelyk *de Bramine Padmanaba* aan *Abraham Rogerius* verhaalde, in d'andere verſchyningen openbaarde zich *Wiſtnou* ſlechts met een gedeelte zyner godheidt, gelyk een ſprankel vuur van een groote klomp afgevallen; maar onder de gedaante *Kriſtna* met zyn gantſche godheit: zulks de hemel ledig bleef en zonder god ſtond.

Open deure tot het heidendom d. 2. k. 3.

Vorders hebben *de Japanders*, behalven haar opper-goden, ook *Fotoques* en *Camos;* welker eerſte ſlagh prieſters geweeſt zyn, die voor veele eeuwen in geleerde heiligheidt uitſtaken: de andere waren dappere mannen, die door helden-ſtukken of nieuwe dienſtige vonden een beruchte naam verkreegen. *De Fotoques* verſchaffen het geen tot de zaligheidt vereiſcht wordt, *de Camos* tydelyke zegenen. De goden *Nequiron*, *Denichi Mariſtines* ſtaan over de oorloghs-zaken: *Daibut*, *Tamondea*, *Beſamondes*, *Homocondis* en *Zojolis* bemoeijen zich met het bewint des hemels.

Japanſche kleine goden.

Verſcheidenheit der goden.

De sekten der Bonsii zyn twaalf.

De sekten in welke *de Bonsii* zich verdeelen, steld *Xaverius* negen; doch *Caron*, in zyn *Beschryving van Japan*, twaalf. *De Xingovini Bonsii* eeren den afgodt *Denichi: de Jenxuani* dienen *Fobem: de Foquexani* haar *Mion: de Jondaxuenses Amida: de Xintani Quoquium: de Baracacque* zyn geduurigh bezigh met heilige overleggingen: *de Tendavi* houden zich schuil: *d'Icoxuani* leeren dat niet meer tot de zaligheidt vereischt word, als de verdiensten van *Amida*: zulks hem ten hoogsten ongelyk geschiet, indien iemant op eigene goede werken wil steunen; want zoo veel de mensch zich zelf in het stuk der zaligheit toeschryft, zoo veel ontsteelt hy de eer van *Amida*, die alleen de zaligheit verdiende.

Icoxi Bonsii.

Over *de Icoxuani* of *Icoxi* staat *een opper-Bonsius*, doorgaans tot alle vuiligheden over-gegeven, welken nochtans het volk in groote waerde houd: zulks voor hem schreijende neder vallen, verzoekende zyn voorspraak om vergiffenis van misdryf te ontfangen: *de Neugori* stellen *Cacubau* tot haar opperste godt, wordende verdeeldt in biddende, pylen-makers en strydende: *de Legi-Oxi* erkennen *de Hamacuten* kloppen van de zelfde orde te wezen: *de Jamambuxi*, die, na zestigh dagen ongemaks, op den top *Fusinojamma* door den duivel zelf in vreeselyke gedaante worden ingehuldt. Haar voorbiddingen koopt het gemeine volk voor groot geld. Doch de twaalfde sekte *der Bonsii* maken *d'Ikkois* uit, welker aanzien en magt alle d'andere verre overtreft. *De Gengues*, *Harboribonsii* en *Jammoboos* zyn wel Japansche papen, uit *Asien* herkomstigh, en in zwarte konsten ervaren; doch wegens haar armoede en woest leven niet gerekent onder *de Bonsii*.

Ikkois Bonsii.

Het Japansche feest Gibon hoedanigh geviert.

Der Bonsii beuzelingen konnen ook duidelyk bespeurt worden uit de feestdagen, over welke de genoemde byzonzonder haar adem laten gaan. Alzoo houden *de Japanders* in oogst-maandt den heiligen dag *Gibon*, (dit woord beteikent een mensch) aan den mensch geheiligt. De dagh word aldus geviert. Men recht stellaadjen op in ieders wyk der stad en na de veelheit van de ambachts-gilden. Als de heilige dagh verschynt vloeidt de menighte te zamen, niet anders als tot een statelyke bededagh. Vyftien of zomwyl ook twintig wagens, met kostelyke zyde kleeden gedekt, maken de voor-togt uit. Ieder wort voort-getrokken van veertig menschen. Op elke wagen zitten menighte jongens, zingende, trommelende of fluitende. De mannen en vrouwen des zelven ambachts koopen echter haar eigen gilde-wagen. Voorts volgen andere wagens vol gewapende, insgelyks met zyde deksels overtogen; in de dekkleeden staan afgemaalt de helden-daden en wonderlyke verrichtingen der oude Japansche veldt-heeren. Dusdanige staatsie trekt langzaam de kerk voorby. Tegen den avond komen uit de kerk twee rosbaaren te voorschyn: binnen de eene is de afgodt, die zy eeren: binnen d'andere des zelfs by-zit. De draagers schynen te beswyken onder de eerste rosbaar, quansuis gedrukt door zwaarte van de tegenwoordige godheidt. Doch eerlang komt ook de rosbaar aan den dag, waar in des afgodts rechte gemaalinne zit. Deeze door boden verkundschapt, hoe haar man met zyn snolle af komt te gemoet, beginnen de rosbaar-torsers verwoedt heen en weder te loopen, om uit te drukken de diepe hartzeer, welke de goddinne schept uit rechtvaerdige na-yver wegens het overspel van d'afgodt haar man. Terwyl de draagers aldus met de bedroefde goddinne als onzinnige swieren, heft het volk een naar geschrei op: men beklaagt den staat der goddinne: men troost, en bidt haar aan met gebogen knien. Eindelyk komen de drie rosbaaren te zamen: worden binnen haar tempel neder gezet: en aldus eindigt het feest *Gibon*.

Voor de oorlogs-godt *Maristines* vierenze een bloedige dagh in lentemaand. Na middagh komt de menigte gewapend te zamen: ieder op de schouders beschildert met het beeld van zyn afgod. Geswindt staanze geschaart in twee hoopen. De jongens beginnen eerst steenen te werpen: na zulk een buy, stappen de oude wederzyds tusschen de jongens uit: haar eerste werk is, kogels te wisselen: voorts op elkander

ander ingedrongen, rukken de Japanſche ſabels van leer: en hakken zoo lang tot d'een of ander party de vlucht neemt.

De Icoxi Bonſii houden jaarlyks een feeſt ter eeren van *Amida:* hier toe vloeid zulk een menigte, dat menighmaal verſcheide in de klooſter-deur, zoo ras open gaat, doodt gedrongen worden. Ja zommige vallen moedtwilligh neder, ten einde met voeten getrapt om hals moghten raaken: als die meinen door zulk een doodt tot *Amida* te verhuizen. Des nachts doet een *Bonſius* over de geſneuvelde een lyk-reden: pryſt des zelven heilige moedigheidt: wanneer ondertuſſchen de gantſche menigte een droevigh geklag aanheft over den doode.

Maar behalven duſdanige vreemde zeden, betreffende den godtsdienſt, hebben *de Japanders* ook verſcheide lichamelyke oeffeningen: onder welke niet de minſte is het worſtelen. De worſtel-plaats is met een ſtaketſel in het vierkant afgeſchooten. Buiten het ſtaketſel ſtaan de kykers ter halver lyf. Op een verheve heuvel onthoud zich de rechter, onder een vierkantigh dak, dat geſchoort werd van vier ronde ſtylen. De worſtelaars zelf ſteken 't hair onder een netjen, op de kruin toegehaaldt: van 't netjen ſlingert een koordeken af over de rugge. Het boven-lyf is geheel bloot: alleenlyk zyn de zyden en rugge voorzien van kopere plaaten met 's Kaiſars wapen: aan de borſt gapen de plaaten, door twee koorden om de middel vaſt gemaakt. Diergelyke plaaten zyn insgelyks voor de ſcheenen gebonden. De broek is tuſſchen de beenen met twee touwen, aan de einden der plaaten vaſt gemaakt, opgeſchort. De worſtelaars vallen fel tegen elkander in. Die zyn party onder kryght, ſtapt na den heuvel, al-

 waar

waar de rechter staat: en ontfangt zilvere of goude plaaten, zomtydts geteikent met 's Kaisars wapen, zomtydts niet. 't Is buiten twyfel, of *de Japanders* hebben in dusdanige oefening het zelve oogmerk 't geen eertyds *de Grieken* en *Romainen* hadden: namentlyk, haar lichamen te oefenen ten oorlogh; want, volgens *Hieronymus Mercurialis*, uit *Hippocrates*, verwarmt en versterkt de worsteling het vleesch, spieren en zenuwen: *Theodorus Priscianus* oordeelt ook deeze oefening zeer dienstigh voor zwaarmoedige en verkoude maagen: *Oribasius* steltze nut te zyn voor water-zuchtige. Andere geneesmeesters in het tegen-deel keuren de worstelingen, en byzonder de geweldige, t'eenemaal af. Ondertusschen is het worstelen zeer oudt. *Theseus*, Koning van *Athenen*, oeffende aldereerst de nieuwe krygs-knechten door worstelen ten kryg. *Plato* steld *Antheus* en *Cercion* uitvinders der worsteling; in welke zich oeffenden, die in de loopbaanen namaals hier af een proef gaven. Buiten 't heidendom blykt de oudtheit deezer oeffening uit *Moses*: als dewelke bereedts van den Patriarch *Jacob* verhaalt, hoe hy met Godt geworstelt heeft, en uit de worsteling hinkte: *Daarom eeten de kinderen Israëls de verrukte zenuwe niet, die op het gewrichte der heupe is, tot op deezen dag: om dat Godt het gewrichte van Jacobs heupe aangeroert hadde aan de verrukte zenuwe.*

Art. Gymn. lib. 5. c. 5.

Eerste worstelaars wie.

Gen. 32: 32.

De gesanten *Frisius* en *Broekhorst* reeden dan den dartighsten van grasmaandt op het jaar zestien honderdt en vyftig uit *Miaco*, verwonderd wegens de kostelyke brugge, over welke in de stad trokken. De brug, styf twee honderdt en dartig treeden lang, leit op de stroom, die *Miaco* door-snyd: zy rust op schoone arduine pylaren, uit rotzen gehouwen: is boven zeer gelyk, en wederzyds bezet met steene leuningen: de leuningen vertoonen groote metale knoopen. De gesanten hielden middagmaal binnen het aanzienelyk vlek *Fissima*, zedert *Miaco* verlieten. Tot *Fissima* huurdenze vier barken, om na *Osacca* de stroom af te varen. Onder weeg roeiden voorby de stadt *Jonda*, voorzien van een deftig slot. Twee wonderlyke water-raden aan de rivier ververschen zonder ophouden het slot met vloedt-water. Over de stroom leggen twee konstige bruggen, niet ongelyk die van *Miaco*.

Kostelyke brugge binnen Miaco.

Sl[...] Jon[...]

't Schynt de oude en tegenwoordige werelt ten allen tyden zich dapper heeft uitgeslooft, om de wateren boven gangbaar te maken met geen minder konst als kosten. Vermaard is de brugge, waar mede Kaisar *Trajanus* den *Donauw*, grootste stroom van *Europa*, besloegh. *Paulus Jovius* getuight, hoe te zyner tydt zes en dartig pylaren uit vierkante steen, ieder pylaar hoogh honderdt en vyftig, breed zestig, en honderd en zeventig voeten van een gescheiden, noch overig waren.

Br[...] Tr[...]

En wie kent uit de Latynsche schryvers niet de moord-brugge by *Caligula* toegesteld? Dit verwoed wanschepsel liet den inham tusschen *Baja* en *Puteoli*, lang drie duizend en zes honderd schreeden, met vracht-scheepen, in dubbelde reijen aan ankers vast gemaakt, beleggen: de scheepen beleide hy met planken: de planken met aerde. Over deeze nieuwe wegh reed hy den eersten dag heen en weder op een zeer kostelyk paerd: zyn hoofd was omvlochten met een eiken-krans: om 't lyf hing een goude ryd-mantel: in de hand hield hy een byl en lier. Den tweeden dagh zat hy in een wagen: voor uit stapte *Darius*, zoon des Partischen Konings: achter volghden de Roomsche lyf-schutten. Zedert vergaderde ten derden dage een merkelyk aantal kykers, die alle in zee geplotst wierden.

Mo[...] va[...] gu[...]

Vorders verdient de konst *der Peruanen* onze aanteikening. Tusschen *Chicuito* en *Collao*, in *Peru*, leit een water, niet min breedt als ondoorgrondelyk diep: hier over is een brugge geslagen uit biezen, diervoegen aan malkander gevlochten, vlak op 't water en wederzydts vast gemaakt, dat zonder gevaar, zelf met zwaare lasten, gebezigt word.

[...] br[...] Pe[...]

Doch belangende *de Japanders*, zy schynen de konst van bruggen maken uit haar oude vaderlandt *China* afgebraght te hebben; want naauwelyks is elders eenige landaart, die ooit zoo veel

V[...] de de be[...] br[...] m[...]

veel eer met dit metsel-werk heeft ingeleit als de Chineesche: het zy de konst, het zy de menigte der bruggen aldaar in aanmerking word genomen: zulks zommige voornaame steden, gelyk *Nanquin*, *Hancheu* en andere, ieder meer dan tien duizend bruggen tellen. Met dusdanigh een menigte stryd de konst om zeerst.

In 't landschap *Xensi* tusschen de steden *Hancheu* en *Siganfu* leit de wonderlyke brug *Cientao*, aan welkers opbouw *Chang leang*, veldt-overste des Chineesche Kaisar *Lieupang*, ettelyke honderdt duizendt menschen, nevens zyn maghtig heir, te werk stelde, met bergen door te hakken, valleijen te slechten, balken over de stroomen te brengen, zuilen te rechten uit yzelyke diepten, en leuningen wederzyds te maken.

Niet minder is verwonderens waerdigh de brugge tusschen twee hooge bergen over de stroom *Fi* by de stadt *Chogan* geslagen. De brugh bestaat uit een boog, breed vier honderd ellen en vyftig roeden hoogh, van steene borstweeringen aan beide de kanten voorzien.

In 't gewest *Junnan* bouwde de Kaisar *Mingus* voor zestien honderd jaar een brug van twintigh zwaare ketenen, gespannen tusschen twee rotzen over een schrikkelyke water-val: de ketenen leggen bedekt met dikke balken en planken. Wanneer een groote zwaarte draagt, beweegt zich de brug tot schrik der reizigers.

De brug in 't stedeken *Gangin* word zeer vernaamd door haar stichteresse: als welke, na het overlyden van haar man, ouders en bloedt-vrienden, de groote schatten die zy bezat, alle aan dit gebouw spilde: en als 't voltooide werk hadt opgenomen, sprong in de vloed en verdronk.

Maar boven al munt uit de brugge *Loyang* in *Civencheu*, tweede hoofdtstad van 't landschap *Fokien*. Deeze, lang drie honderd en zestig roeden en anderhalf breed, stond den stee-voogd *Cayang* op veertien maal honderd duizend dukaten: welke kosten twintigh reis hooger zoude loopen: 't en zy *de Chineesen* aan de werken voor het gemeine best om niet moesten arbeiden: alleenlyk krygen de alderbehoeftighste een zeer slechte dagh-loon. De gantsche brugh bestaat uit zwart glimmende steen: rust op geen boogen; maar heeft drie honderd zwaare voet-stalen, scheeps-gewys gebouwt, voor spits, om de kracht des waters te breeken. Aan de bovenste zamen-voeging der steenen leggen van pylaar tot pylaar vyf even groote steenen in de breedte: ieder is achtien schreeden lang, twee breed en even zoo dik: zulks de steenen gelyk zwaare eiken balken zyn, en maken een getal van duizendt en vier honderd uit. De leuningen wederzyds der brugge vertoonen, behalven andere prachtige cieraadjen, ongemein groote steene leeuwen op hooge voetstalen. Zoodanigh is de brugge *Loyang* van de stad tot het slot; doch aan d'ante zyde van het slot strekt zich het ander gedeelte des brugs, weinig kleinder als het geen tusschen de stad en het slot leit. De brugge *Tiensem*, by de stad *Liping* geslagen over de beek *Tanki*, bestaat uit een steen. Van dusdanigh verwonderens waerdigh metsel-werk zoude *China* alleen meer leveren, dan geheel *Asie*, *Europe*, *Africa* en *America*. Weshalven licht kan bespiegelt worden, van wien *de Japanders* het bouwen der konstryke bruggen ontleenden. *Brug Tiensem.*

De Nederlandtsche gesanten, verlatende de stadt *Jonda*, geraakten tegen den avond voorby het schoon dorp *Firaskatta*, en des nachts ten twee uuren binnen *Osakka*. Langs den weg onthielden zich verscheide *wilde Bonsii*. Deeze gaan altyd met haar twee: draagen gescheurde kleederen, door welke op ettelyke plaatzen het bloote lyf door kykt. De baarden en 't hoofdhair worden nooit geschooren: zulks gelyk vervaerlyke wilde mannen voor den dagh komen. Doch hoewel geen hair korten, korten nochtans de nagelen: ter oorzaak *den Dairo* niet te veel gelyk mogen wezen, die noch nagelen noch hair immermeer korten laat. Op het hooft draagenze zes kantige mutzen, netjens gewys gebraaid: twee punten steeken om hoogh, twee voor uit, en zoo veel achter. Altydt *Beschryving der Japansche wilde Bonsii.*

zynze voorzien van schryf-tafelkens, een nappe, kalabasse, een keten uit hoorentjens, by welk haar gebeden den afgodt toe-meeten, verschuivende t'ellekens een hoorntje voort. Haar tempels staan op de hooghste toppen der bergen, derwaardts aan een bekommerlyk toe-pad leit. Dit woest gedrogt is in groot aanzien by *de Japanders*. Omtrent zieken en dooden wordenze veel gebruikt: alhier zittenze gantsche nachten, preevelen in de heilige taal, verschillende t'eenemaal van de gemeine Japansche, zonder ophouden haar gebedekens, om de kranke en dooden te verzoenen met *Amida*, *Xaca*, *Canon*, of eenige andere afgod, by de doode of kranke meest gedient.

Wydtloopige beschryving van het sterke slot in Osacca.

De Gesanten *Frisius* en *Broekhorst*, binnen *Osacca* aangekomen, vervoegden zich den derden van bloei-maand na de stee-vooghd en opper-gezaghebber des slots, om aan beide gewoonelyke geschenken te doen. By deeze gelegentheit kondenze 't verwonderenswaerdige slot bezichtigen. Dit maakt drie myl in den buitensten ommegang uit: leit omtrent een half uur ten zuiden op een van *Osaccas* hooge heuvels: zulks boven alle andere gebouwen prachtig af steekt, en ten luister dient van 't Ryke *Osacca;* want alhier woonen de maghtigste koop-luiden, welker minste door den bank bezit dertig duizend kroonen. Het slot zelfs is gebouwt uit arduin-steenen, effen gehakt, ieder een vadem lang. De muuren zyn tot ongemeine hoogte opgemetselt. Het gevolg der Nederlandsche gesanten betuigt, hoe haar, ter kant des muur-werks staande, het gezicht begonde te schemeren, toen na de graft, welke insgelyks zeer diep is, neder zagen. De grond der buiten-graft verbergt haar onder drie en dertig voeten waters,

waters, breedt drie honderd en tnegentig: gelyke diepte heeft de binne-graft; doch ſchiet in breedte honderdt en veertig voet te kort.

Niemandt heeft meer onkoſten gemaakt, om dit ſlot te bouwen tot een achtſte wereldts-wonder, als de Kaiſar *Taicoſama.* Deeze, binnen *Fiſſima* krank geworden, bekommerde zich ten hooghſten wegens de minderjarigheidt van zyn zoon *Fideri.* d'Eenigſte toeleg was, de Japanſche kroon op hem te veſtigen. Onder andere ſneedige vonden ten gezeiden einde, liet hy het ſlot *Oſacca* grooter en onwinnelyker maken, terwyl zyn ziekte hand over hand toenam. Duizenden arbeiden aan het nieuwe gebouw. Binnen d'omtrek ſtonden meer als zeventien duizendt woonningen, welke in drie dagen onder de voet lagen. Het afgebrookene moeſt ieder binnen vier en twintig uuren wegh ruimen, op verbeurte van goederen. Den afbreekers wierdt op 't ruim veldt plaatze beſchaft, volgens de bakens, by rooi-meeſters lyn-recht afgeſtooken. Een ſammelende timmeraar verloor opſtal en grond. Niet min ging de nieuwe ſtadt, als 't vergrootte ſlot, haaſtigh voort. *Taicoſama* liet zich hier ten hooghſten aan gelegen zyn: vaerdigde boode op boode af, tot bevordering van 't werk.

Hy had nu vyf Ryks-raden gekooren, die nevens *Ongoſſchio* de vooghdy over *Fideri* zouden bekleeden: alle by hooge eeden beſwooren, om *Fideri*, als vyftien jaar bereikte, ten Kaiſarlyke throon te hulden. Maar dewyl by zyn aflyvigheidt lichtelyk elders opſtandt konde voor vallen; alzoo de Japanſche Koningen ieder voor zich na 's Kaiſars ſchepter zouden grypen; vond geraadzaamſt, alle buiten eigen Ryk te verzekeren, en aldus krachteloos te maken. Hier toe diende 't ſlot binnen *Oſacca:* werwaarts gelaſt wierden haar paleizen uit *Fiſſima* te verkramen. De zwaare onkoſten tot duſdanig verhuizen droeg *Taicoſama.*

Doch hoewel *Taicoſama* alles buiten gemein wyſelyk voor zyn doodt beſteldt had, geraakte nochtans eer lang geheel *Japan* door inlandtſche twiſt verdeelt. De ryks-raden geſpten 't harnas aan tegen *Daifuſama:* dewelke, in een veldt-ſlagh overwinnaar, zyn zeeghaftig heir na *Oſacca* voert. Het ſlot, van alles dubbeld voorzien, had de zwaarſte belegering uitgeſtaan: 't en zy de verwyfde ſlot-voogdt *Morindono* d'onwinnelyke ſterkte haaſt ten beſten gaf.

Beſchryving der maghtige buiten-werken van het ſlot Oſacca.

Zedert hieldt hier *Fideri* een prachtig hof; doch wierd eindelyk door zyn ſchoon-vader *Daifuſama* overvallen, en met het binnenſte ſlot verbrandt. Die ſchade wierd eer lang vergoed: alzoo 't gebouw uit haar aſſche heerlyker verrees, volgens de luiſter, met welke tegenwoordig, tot algemeine verwondering, pronkt. Het buiten-werk is uit de gront des grafts met graauwe arduinſteen een voet boven d'aerde opgetrokken: in-geſneeden met uit-hoeken, na de geſtalte der bol-werken. By de drie poorten loopen de buiten-werken hooger en hooger door de graft heen. De muuren, inſgelyks van graauwen arduin, ſteeken boven 't water uit tot de hoogte van honderdt drie en tachentigh voeten, behalven de borſt-weering, boven op de muur uit kley gemetſelt, en wederzydts met kalk dik en net beſtreeken.

De voornaamſte bol-werken hebben op haar uiterſte punten zwaare toorens, drie zolderingen hoog, uit arduin opgehaalt, even boven de borſt-weeringen. Voorts ryzen noch twee zolderingen, ieder met een byzonder af-dak; doch 't bovenſte kleender als 't onderſte: gelyk ook de kamers, rondtom doorluchtig, om den vyandt van verre te ontdekken. Binnen deeze toorens, in getal zeſtien, leit een ongelooflyke overvloedt van allerley krygs-gereedtſchap, pylen, harnaſſen, pantſiers, ſtorm-hoeden, ſchilden, rondaſſen, beukelaars, degens, houwers, pieken, daggen, buik-ſnyders, meſſen, ſcheden, lonten, pyl-banden, javelynen, knodſen, boogen, muur-breekers, kogels, hand-buſſen, brand-haken, en vordere Japanſche wapenen.

Wegh na de poorten van 't ſlot hoedanig:

Na de voornaamſte poort leid een gedamde wegh door de graft, wederzydts met een arduine borſt-weering bezet; de borſt-weering is in 't buiten-werk in-gemetſelt, ryſt tot de kruin des muurs,

muurs, met welke de dorpel van de poort gemein staat. De poort zelfs is vierkant en heeft boven een dak, schuin afloopende voor en achter. Door de poort doet zich een plaats op, insgelyks vierkantigh, en aan alle kanten bemetselt met een hooge muur, buiten-waarts opgetrokken tot het dak der poorte, welke hooghte over al behoud. De slinker punt draaght een zwaare tooren. Binnen ter rechter zyde by de ingang des poorts staat een aanzienlyk wacht-huis. Uit deeze bemuurde plaats leit onder de tooren een doorgang na een ruimte, zoo verre men zien kan in de lengte. Ter luchter zyde staat een langwerpigh vierkante wyk met een arduine wal bezet. De eene zyde springt tegen twee voornaame bolwerken: de drie andere zyden beslaan een groot gedeelte der gezeide ruimte: de ingang is binne-waart recht over het binne-slot.

als ook poorten, bemuurde plaatzen en een wacht-huis.

Een wyk binnen het slot vol paleizen.

Deeze afgeschutte wyk vertoont zeer veel paleizen, welke *Taicosama* aldaar liet timmeren, benoodzakende de Japansche vorsten, om haar wooningen tot *Fissima* af te breeken, en alhier weder op te rechten. De paleizen zyn uitmuntende, binnen met ruime zalen, en buiten met opene plaatzen, niet min gemakkelyk als kostelyk. Doch aan de rechterhand van het eerste plein leit een derde: welker twee muuren de zelve zyn met de wallen van het slot: de derde muur zondert deeze vierkante wyk af van een zeer langwerpige wyk ter zyde aan gelegen: de vierde muur staat aan de ruime plaats: en alhier doet zich de poort op, door welke de ingang is na het plein, alwaar verscheide gebouwen prachtigh pronken.

Langwerpige wyk met dubbelde muuren.

Voorts volgt de langwerpige wyk, dubbeldt bemuurt; want de buitenste ryst uit de graft des slots, en heeft zeer aanzienelyke paleizen, welker daken boven *Osacca* afsteeken: zy staan of op de bovenste grond der borstweeringen, of nevens de wallen heen gebouwt. De binne-muur loopt midden-weeghs tusschen de buitenste en een derde muur, die rondtom de buite-graft van het binnen-slot heen strekt. Twee poorten staan schuins over malkander, de een in de derde, de ander in de middelmuur, waar door de toegang leit na de gezeide langwerpige wyk: welke boven door een dwars-muur blyft afgezonderdt van een tweede wyk, zoo lang niet als d'eerste, noch diervoegen voorzien van prachtige gebouwen; hoewel nochtans niet t'eenemaal der zelve ontbloot.

Boven deeze mindere wyk krygt de buiten-wal twee maal een insnyding: op de laatste staat een vierkante katte, wiens kruin een wacht-huis, niet min sterk als cierlyk, dekt: uit de katte loopt een rechte muur tegen de borstweering, welke door de graft gaat, van 't buitenwerk zich in hooghte verheffende tot de tweede poort.

D… bui… poo…

De poort zelfs is den eersten ingedaante niet ongelyk: eindigt binnenwaards op een vierkant plein, met muuren afgeschut: ter slinker zyde staat een wacht-huis met de muur gemein, ter rechter een hooge tooren op de borstweering. Voorts doet zich wederom een langwerpigh plein op, vol allerlei gebouwen, de meeste van slecht slagh. Deeze wyk is binnen gesterkt met een dubbeldt bolwerk, en buiten met een der zestien toorens. Buiten de binnemuur, langs de wal van het slot, leit een ongemein lange lyn-baan: welke wederom met een dwars-muur wordt afgeslooten van het plein, voor de brugge na het binne-slot. Op dit plein verheffen haar uit de borst-weeringen twee toorens.

pa… ze…

Schuin over de brugh nevens de wal staan twee pakhuizen, d'een grooter als d'ander. Ter zyde der pakhuizen loopt een muur over dwars, begint aan de buite-vesting, en eindigt tegen de omtrek, om de binne-graft. Niet verre van de voor-gevel des kleinste pak-huis staat een poort, over welke een tweede poort is, waar na de toegang leit tusschen twee steene afschutsels: 't eene gemetselt tegen de binnegraft, 't andere om drie wyken van de gemeine wegh tusschen de twee poorten af te zonderen. De eerste wyk is verre de grootste, en pronkt met ettelyke paleizen: door de middel-muur deezer wyk, gaat men in een andere, niet min voorzien van prachtige gebouwen:

bin… ten…

ve… be… wy…

1. Premiere muraille du Château.
2. Premier fossé, large de 50 yckies et profond de [illegible]
3. Premiers rempars de pierre grise ayant 27. yckies de hauteur sans le parapet.
4. Séze Tours pleines de munitions de guerre
5. Beau parapet d'argile et de chaux.
6. Première entrée du Château.
7. Seconde entree du Chateau
8. Porte qui conduit à une autre porte, où est un escalier qui méne à 12 magasins qui sont à l'epreuve du feu.
9. Quartier séparé où sont plusieurs palais habitez des Premiers de la Cour.
10. Troisiéme entrée.
11. Seconde muraille.
12. Second fossé large de 40. yckies, et profond de 5.
13. Seconds rempars hauts de 25. yckies.
14. Douze bastions avec des tours servans d'Arsenaux.
15. Pont dont les garde-foux sont couverts de plaque d'or.
16. Premiere porte du Château couverte de lames d'or.

Afbeeldinge vant Maghtich Keyser[...]
Jappan besuyden de Stadt[...]

Château d'O[...]

Pl[...]

[illegible] de muer van de buyten cant des Kasteels [illegible] uyt de grondt tot op de hooghte [illegible] opgetrocken.
[illegible] Is de eerste gracht vant Casteel breet 80 ende [illegible] diep [illegible] yckies. [illegible] een Japans [illegible] heeft de lengte van 6½ voet [illegible] werden.
[illegible] Is de eerste buyten muer vant Casteel [illegible] arduyn hebbende [illegible] bolwercken ende theorens zynde [illegible] hooghte van [illegible] yckies [illegible]

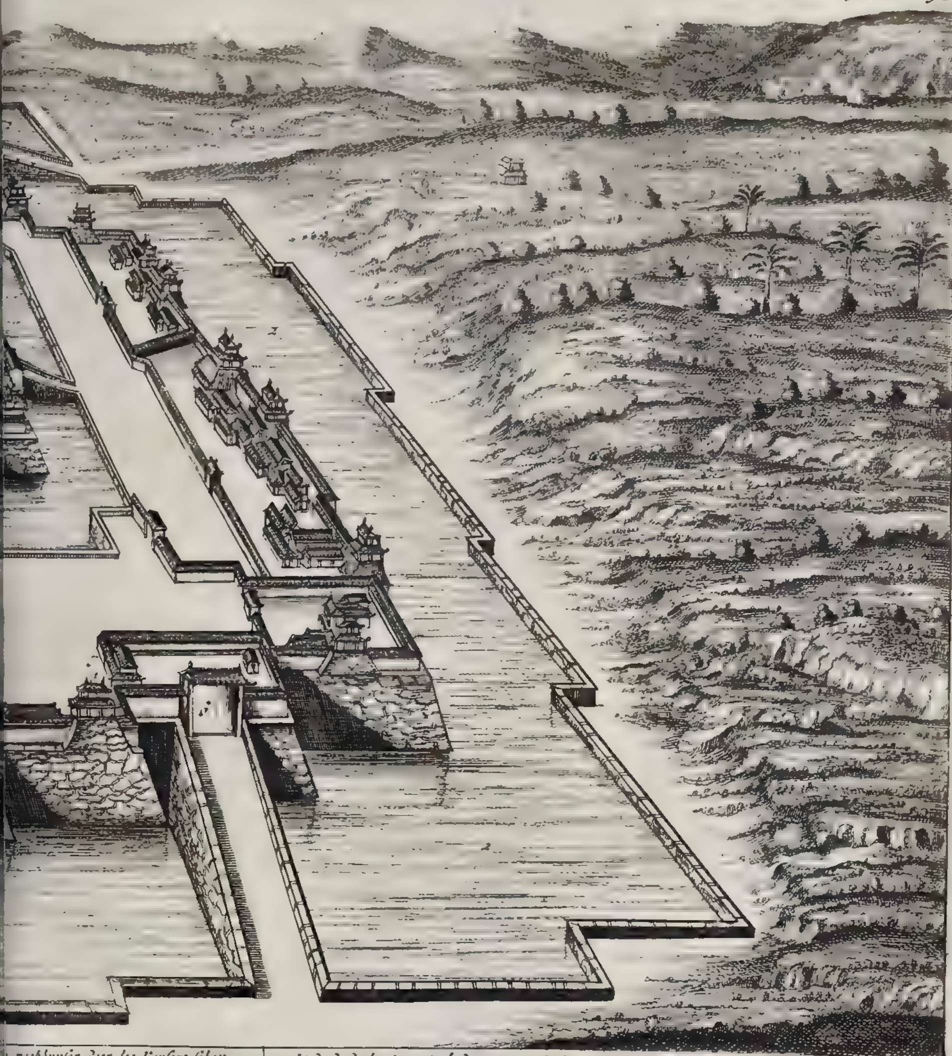
4. Syn 16 stercken theorens dienende binnen tot [illegible] camers van verscheyden soorte van harnassen.
5. Syn borstweeringe boven op de muer van t Casteel van klay gemaeckt dicht met kalck buyten en binnen geplaeystert.
6. Is de eerste ordinare ingang des Casteels.
7. Is de tweede buyten incomste des Casteels.
8. Is de poort waer over een poort is responderende [illegible] met trappen afgaet naer 12 brant vry packhuysen.
9. Is een quartier met een muer afgeschut waer in verscheyden Heeren paleysen staen.
10. Is het derde incomen des Casteels.

11. Wyst aen de buyten muer des binnen [...]
12. Wyst aen de gracht des binnen Casteels [...] breet 40 diep 5 yckjes.
13. Is de muer vant binnen Casteel van gra[...] arduyn synde vant water de hooghte van 25 yckies.
14. Syn 12 bolwercken met toorens waer [...] allerhande amonitie van ruyter ende [...] knechten bewaert werden.
15. Is de brugge over de gracht synde de [...] met massyf gout overslagen
16. Is de eerste poort vant incomen des binnen Casteels ende poort geheel met gout overslagen.

ſteel Oſacca geleegen int groot Ryck
a inde provinſie Qioo.

tué dans
o.

17. Trois endroits où ſont gardez les trèſors en argent.
18 Trois Treſoreries de l'or
19. Autres trois Tréſoreries de l'argent.
20. Appartemens des Femmes, quelques-uns deſquels ſont magnifiques
21. Muraille de pierre bleüe, haute de 29 yckies, où est une fort belle tour.
22. Galerie au pié de la tour.
23. Premier étage couvert de tuiles.
24. Second étage couvert de même.
25. Troiſiéme étage couvert de plomb.
26. Quatriéme étage couvert de même.
27. Cinquiéme étage couvert de cuivre.
28. Sixiéme étage couvert d'or.
29. Lieu des plaiſirs de l'Empéreur couvert d'or.
30. Iardins pour l'Empéreur.
31. Petit Palais ſur la montagne.
32. Deuxiéme entrée.
33. Deuxiéme porte couverte de cuivre.
34. Porte couverte d'or, et partiquée dans une muraille fort épaiſſe qui méne à la tour et aux écuries.
35. Deux grands Palais dont les planchers ſont couverts de nates chacune longue de 6½ et large de 3½ pieds.

packhuyſen daer des Keyſers ſchatten
ſilver in bewaert worden.
packhuyſen daer des Keyſers ſchatten
ut in bewaert worden.
drie packhuyſen daer des Keyſers
n van Silver in bewaert worden.
rſche vrouwe palyſen daer eenige ſeer
ryck en net gebouwt ſyn.
laeuwe ſteenen muer daer den thooren
bouwt ſtaet ſynde hoogh 29 yckjes.
plaets of Galleryen onder
le thooren.
irſte dack met steenen pannen belegt.
weede hooghte met ſteenen pannen bedeckt.

25. Is de derde hoogte met lode panne gedeckt.
26. Is de vierde hoogte ende afdack met lode panne gedeckt.
27. Is de vyfde hoogte ende afdack met coopre panne gedeckt.
28. Is de ſeſde hoogte ent uyterſte afdack ſynde met de kennoce met gout gedeckt.
29. Is de Keyſerlycke open luſt plaetſe ſtaende nevens den tooren ſynde het afdack met goude pannen gedeckt
30. Keyſelycke tuynen en huyſen daer den Keyſer als hy int Caſteel is ſyn recreatie neemt.
31. Een beſonder kleyn palyſe ſtaende boven op den gemaeckte bergh.

32. Is het tweede incomen des binnen Caſteels ſynde de poort alles met Cooper overtogen.
33. Is de tweede poort des binnen Caſteels ſynde de poort met kooper overtogen.
34. Is een poort ſtaende in eenen witten dicke muer daer men naer den thooren als naer de paerde ſtallen gaet ſynde alle ſamen met gout overtogen
35. Syn 2 groote palyſen daer durſent matten ider van 6½ voet langh en 3½ breet op de vloer gelegt werden

wen: de uitgang eindight op de voornoemde weg tusschen de poorten. Het derde plein leit voor de derde poort, die insgelyks vierkantigh is, en een gevulde dam voor de graft heeft, waar over de door-weg na buiten gaat. Dit poortplein vertoont ter rechter zyde van den ingang op haar binnen-muur een kostelyke zaal, onder welk men gaat na een bemuurde straat: wiens rechter muur verre buiten de lufter uitsteekt, en eindigt by de binnen-poort, die tegen een andere, niet verre van de brug des binne-slots, recht over staat. Deeze binne-poort is geheel hoog; zulks de afgang geschiedt by een lange brugh, schuins afdaalende op de ruime vlakte, alwaar (gelyk verhaaldt is) de meeste paleizen binnen een bemuurde wyk worden gevonden. Ter wederzyde van de brug staan brand-vrye pak-huizen: twee tegen de binne-graft, zeven tegen de buiten-wal, en achter de zeven noch andere vyf, om de Kaisarlyke schatten voor vuur te bergen.

Het binnen-slot leit omringt van een graft, breedt twee honderd en vyftigh voeten, diep drie en dartigh. Aan d'eene kant is de graft gedempt, en de damme wederzyds bezet met borst-weeringen, ryzende hooger en hooger na de poort. De poort, vol kopere plaaten geslagen, geeft doorgang tot een breede straat, welke eindigt op een vierkante merkt. Doch de tweede poort leit recht aan d'andere zyde van de sterkten. Hier is de graft niet gevult; want een boven gemein kostelyke brugge leit over de graft geslagen. De leuningen zyn gantschelyk gedekt met hegt gout, en even zoo de poort: zulks de waerdy der leuningen en poort ettelyke tonnen goudts bedraagen. Binnen de poort doet zich een groot plein op, aan alle vier hoeken in hooge arduinmuuren beslooten. Ter rechter-hand des pleins staat een binne-poort, door welke de wegh leit na een breede bemuurde straat: daar de straat eindigt, vertoondt zich wederom een buiten gemein kostelyke poort, die voorwaarts op een langwerpigh plein ziet, en achter op een vierkantigh. Alhier vindt men drie groote brandt-vrye pak-huizen, waar in de byzonderste zilvere schat des Kaisars bewaart word. Naauwelyks kan de rykdom begroot, welke aldaar verschuilt; want indien de Japansche Kaisar 's jaarlyks, volgens de rekening van *Caron*, aan lands-heeren, hof-houding en lyf-wacht over de twee duizend en vier honderd tonnen gouds spilt, en echter geduurigh meer op leit, staat lichtelyk te bevroeden, dat de schatten, alhier als in de veiligste plaats verborgen, genoeghzaam onwaerdeerlyk zyn.

Schat der Japansche Kaisar.

De muur van dit binne-slot steekt boven 't water uit hondert drie en zestig voet: is van graauwe arduin gemetselt: heeft twaalf zwaare bol-werken: op ieder verheft een tooren sterke kruinen hemelwaard. Hier verschuild allerlei oorlogs-gereedschap, het zy voor ruitery en voet-volk, het zy om een belegering te maken of te verduuren.

Muur van het binne-slot.

Byna midden weegs der burgt ryst een derde sterkte, die verre boven alle gebouwen af steekt. Haar grondt-slagh rust op een blaauwe steene muur, vierkant gebouwt, na de manier van een slot met bol-werken ingesneeden. De steenen zelf zyn wonderlyk groot, en konstigh zamen-gevoeght: verheffen zich van de boven grondt der sterkte, tot weinigh minder als twee hondert voeten.

Derde sterkte.

Op dit aanzienlyk metsel-werk staat voorts de Kaisarlyke lust-tooren. Het onderste gespan bestaat uit ruime galderyen boogs-gewys: buiten hangt het eerste afdak over de vensters en ingangen. Boven het eerste gespan volgen noch vyf andere, in de hooghte meer en meer vermindert: zulks op het tweede verwulfzel zeven groote zalen zyn, als ook op 't derde, doch kleinder: de vierde verdieping telt zes kamers, de vyfde vyf, en zeste vier. Het eerste en tweede afdak is met steene pannen beleit, het derde en vierde met loode, het vyfde met kopere, het bovenste met goude tegelen.

Kaisars lust-tooren.

En even zoo pronkt het dak der Kaisarlyke opene lust-plaats, staande ter zyde af van de tooren. De lust-plaats leit in de lengte by d'aerde, onder vier onderscheide gespansels; en stoot boven tegen een prachtig vrouwen-getimmer, vol Kaisarlyke wyven.

Open lust-plaats.

Twee paleizen. Maar, ter andere zyde des toorens, worden gezien twee meer als koninglyke gebouwen, tegen de blaauwe muur aan getimmert: ieders vloer is beleit met duizendt matten, elk lang zes voeten en een half, en vierdehalve breedt. Voor deeze paleizen doet zich een vierkant bemuurde plaats op: ter zyde leit een poort, welker dak twee goude knoopen vertoondt; waar door een wegh leit na de paerde-stallen, aller wegen met goude plaaten beslagen. *Paerde-stallen.* Niet verre af ontdekt zich een poort, schuin over de buiten-poort: door beide moet men gaan, eer iemant in het binnen-slot kan komen. Vorders leggen, dicht by de genoemde twee paleizen, vermakelyke hoven, en in de zelve prachtige lust-prieelen. *Hoven.* Alhier laat zich de Kaisar dikwils vinden, wanneer binnen 't slot van *Osacca* huisvest.

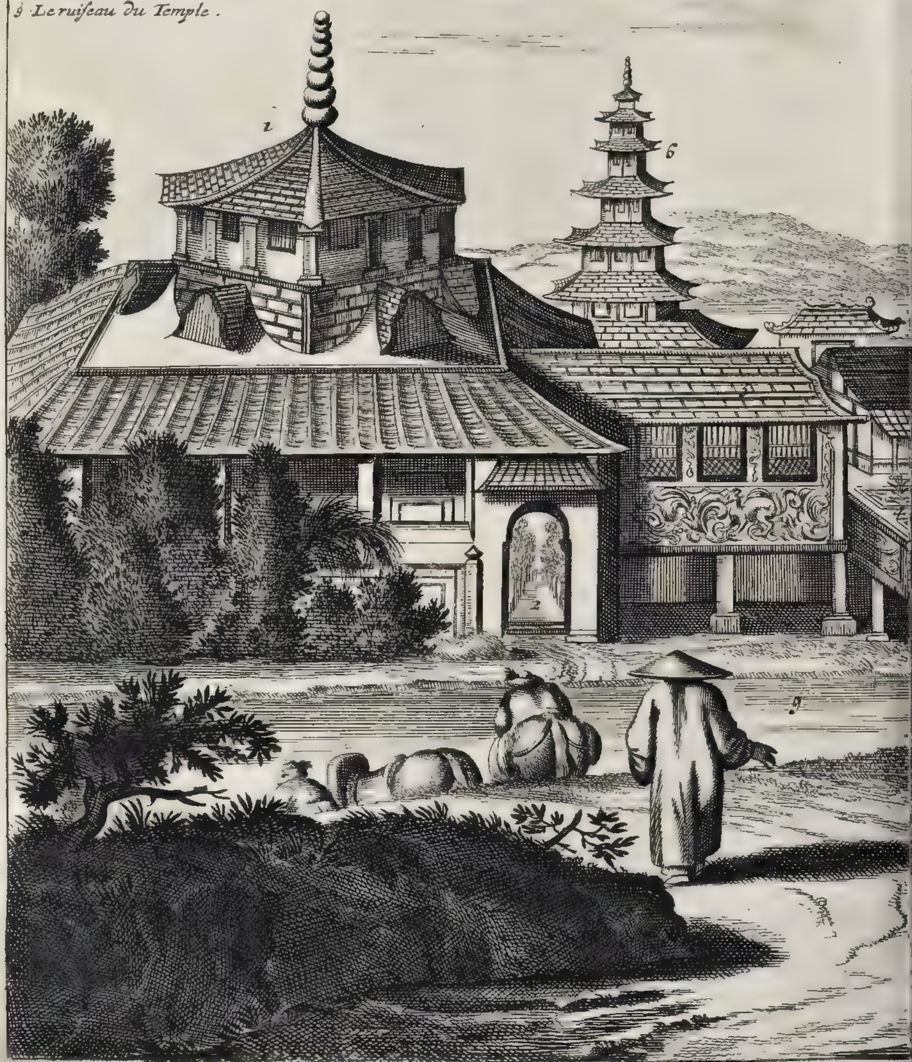
Lust-heuvel. Even buiten de tuinen ontmoet men een gemaakte heuvel, voorzien van een aardig huisjen. Maar recht over de heuvel staan zes brand-vrye pak-huizen: in welker drie 's Kaisars zilverschatten, in drie des zelfs rykdommen van goud bewaard worden. Dusdanige prachtige timmering geeft insgelyks wederom bewys van de afkomst *der Japanders* uit *China;* want waarlyk naauwelyks draaght d'aerdbodem zoo veel verwonderens waerdige paleizen als het maghtig Ryk *China*.

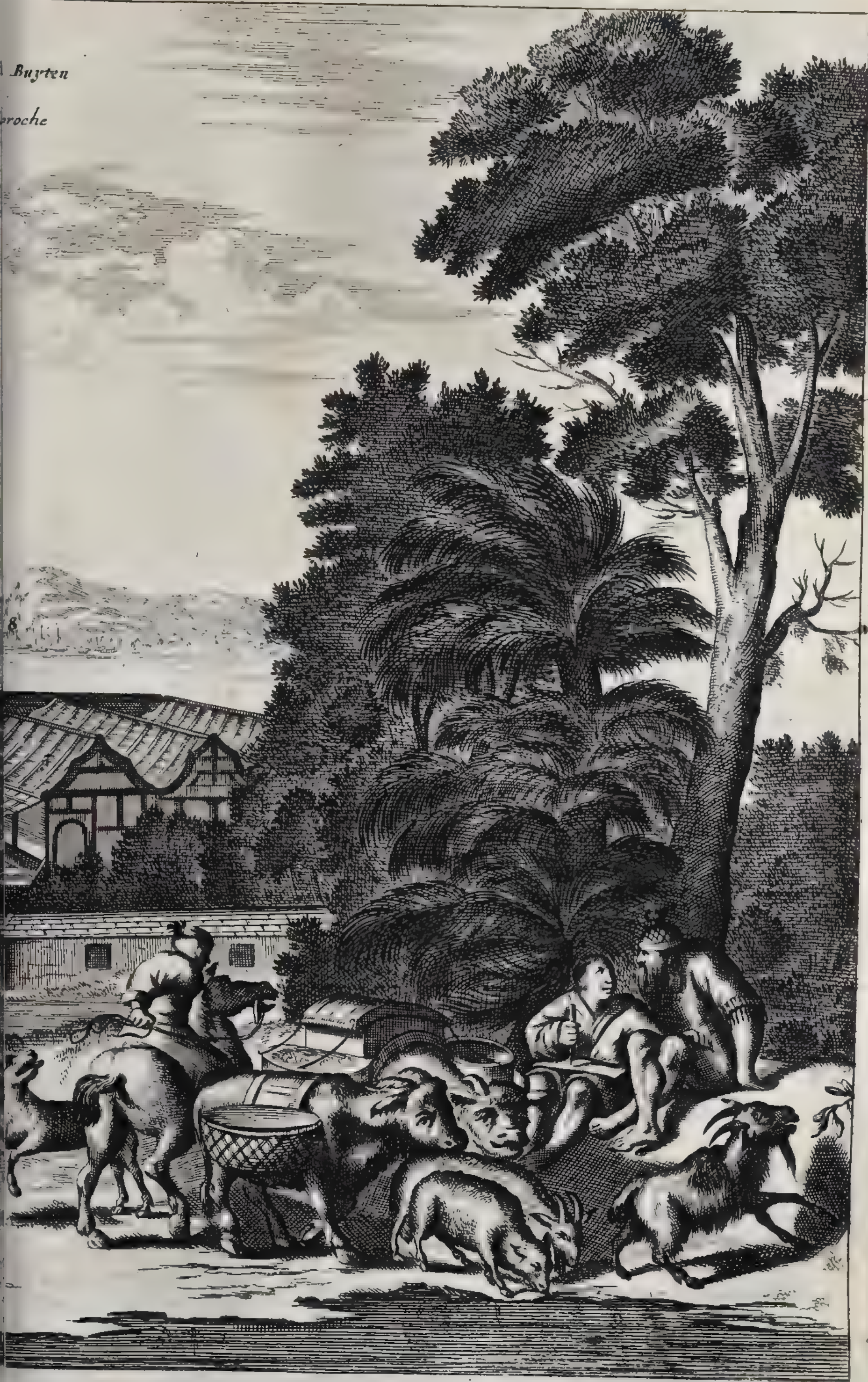
Wonderlyke berg van de biechtende aan de duivel. Niet verre buiten dit vermaarde slot leit een hooge berg, werwaards *de Jamabusci* jaarlyks opklimmen, om aan den duivel *Goquis*, verschynende in menschelyke gedaante, 't begaane misdryf te biechten. Een voor een stapt na *Goquis* toe, en belyd zoo luidruftig zyn sonden, dat by de gantsche menigte gehoort word. Terwyl met dit werk bezig blyven, hangt een sabel tusschen hemel en aerde, volgens *Peter Dauytii* in *de Beschryving van Asie*. Dusdanige vertooning verwekt by de aanschouwers een verscheide werking; want zommige lagchen, andere schreijen. Die recht gebiecht heeft, keert de rugge onder de menigte; maar die misdaden verswygt, word door *Goquis* van den berg afgestooten, zulks aan duizendt stukken verplettert.

Vert[rek der] Nede[rland]sche[n] ten [Sac]cai. De Gesanten *Frisius* en *Broekhorst*, binnen *Osacca* klaar geraakt, gingen den zesten van bloei-maand wederom scheep. De windt liep met den avondt westelyk, zulks kleine gang maakten. Eindelyk echter vorderden buiten de mondt der stroom in zee: en lieten ter slinker hand *Saccai* leggen, en buiten deeze maghtige stadt de groote tempel by *den Dairo* gebouwt, en binnen de stadt de kerken, ter eeren van *Daimaogini* door *de Saccaiers* gesticht.

W[onder] feest den Dai[mao]ni. *Daimaogini* wordt by haar gehouden voor een heiligh man, metgesel van een aeloude Japansche opper-gezaghhebber. Zyn feest vierenze met bespottelyke gebaerten in hooi-maandt. Het apen-spel gaat aldus toe. Eerst stoppenze de grootste straat der stadt met balken en planken wederzyds toe: tusschen die twee beschoeijingen blyft de ruimte van twee honderdt schreeden, binnen welk het gemeine volk niet magh inzien. Na middagh komt de afgodt *Daimaogini* voor den dag, onder toevloeijing van ontelbaare menigten uit alle hoeken rondtom. De afgod ryd in het eerste gelid te paerd, met een bloote sabel van ongemeine grootte in de vuist: nevens hem ryden twee jongens, welker een *Daimaogins* boogh en pyl-kooker draagt, de ander des zelven valk. Achter deeze jongens volgt een aanzienelyke ruitery, met byzondere veldt-teikens in verscheide benden geschaart: voorts een merkelyk aantal voet-volk, welk zich door gelofte aan de viering van dit feest heeft verbonden. Deeze tippelen, danssen en zingen: herhaalende t'ellekens XENZAIRAQUU, MANZAIRAQUU, dat is, *duizend jaren van blydtschap, duizend maal duizenden van blydtschap.* Op de voetstappen van dit juichende heir treeden *de Bonsii*, statelyk zingende. Thans trekt de gantsche *Sacaische adel* voort: alle zittenze gemytert te paerdt. In de laatste rang op een na komen zes tovereslen: haar kleeding bestaat uit lywaadt, en zyn vergezelschapt van een groote menighte wyven, die als dolle door malkander swieren. De achter-hoede maken ettelyke gewapende ben-

De Groote
Grand
1 Verdeck met Gulde Pannen.
2. De Poort aent Beeckjen.
3. Het afdack met Kopere pannen.
4. De Tuyn.
5 De Schat-huysen en Woonplaetsen der Priesters.
6. De Tooren 30 ykjes hoogh.
7. De Poort.
8. De Smt Saccay.
9. Het Beeckjen aen de Tempel.
1. Pavillon couvert de tuiles d'or.
2 Porte aupres du ruisseau.
3 Autre pavillon couvert de tuiles de bronze.
4 Le Iardin.
5 Appartemens des Prêtres.
6 Tours de la hauteur de 40 yckiez.
7 La Porte.
8 La Ville.
9 Le ruiseau du Temple.

Buyten
broche
8

benden uit. Deeze ommegang-keert zich eindelyk na de ſtraat, die met planken beſchoeit is, om daar uit te halen *Daimoagins* draag-bedde. Dit, zynde aan alle kanten verguld, komt voor den dagh, op de ſchouders getorſcht by twintigh draagers, die verſcheide liederen helder op zingen. De ſtok-regel is t'ellekens, het oude *Xenzairaquu, Manzairaquu.* Zoo ras ieder het draagh-bedde in het oogh krygt, word eenigh geldt te grabbel geworpen, en het draagh-bedde gods-dienſtig geviert.

y- n de em- en

Maar belangende den tempel buiten *Saccai*, die *de Dairo*, vader des tegenwoordige, voor etelyke jaren ſtichte, de zelve is een meeſter-ſtuk, aan welk koſten en konſten gelyk uit-geſlooft zyn. De tempel leit in een zeer vermakelyke lands douwe: ter eener zyde ſtrekt haar 't ſchoonſte akker-land in een wyde vlakte uit: aan de ander kant ſtaat een boſſchaadje van hooge ceder-boomen, zynde niet min groot als luſtigh: verre af verheffen haar de kruinen van bergen, aan welker voet de ſtad *Saccai* zich prachtigh op doet. Tuſſchen het gemelde ceder-boſch en de tempel vliet een klaare beek, en beſproeit een groot gedeelte des tempels: een wyde poort, wiens deur konſtigh verlakt is met geboomte, verſchaft een toegang tot de beek. Aan den ingang ter rechter zyde ſtaat een doorluchtige galdery, op vyf pylaaren, aan de water-kant: tuſſchen de vyf pylaaren zyn vier opene venſters: door het naaſte venſter aan de poort vertoont zich het bovenſte van een tweede poort, langs welke de weg leit na den tempel. Onder de vier venſters is een dikke muur, voorzien van een koſtelyke leuning, tot vrye wandeling. De leuning, ten grooten deele begroeit met luſtig geboomte langs de beek, verſchaft een ongemeen genoegelyk beſchouwen. Het dak der galdery beſtaat uit kopere tegels, gladt geſchuurt, die by zonneſchyn een ſterke flikkering van haar geven. Maar ter ſlinker-hand der water-poort ſtaat een koſtelyke zaal, gebouwdt op drie ryen van zwaare zuilen, vyf voet boven de aerde: aan de buite-kant draagen de zuilen een dikke lyſt, waar op de muur gemetſelt is: welke te cierlyker pronkt met bloem-werk en drie konſtige venſters: het dak insgelyks heeft kopere pannen.

Hof en huizen des tempels.

Ter zyden aan dit zalet leit een vermakelyk hof vol allerlei gewaſch, zynde zeer aardigh geſnoeit, gevlochten en in bedden verdeelt: een ſchutting, met twee langwerpige perken tuſſchen kopere ſtylen, deſtigh beſchilderdt, ſtrekt zich van de genoemde zaal na de beek: langs de beek loopt boſchwaard een muur, boven ſchuins toegeleit tegen het inwateren, en met kyk-venſters voorzien: tuſſchen de muur en ſchutting blyft een opening, na de ſchat-huizen en wooningen der prieſters. Deezer ſlagh ſtaan drie op een rye, met de voor-gevels na het ceder-boſch: de daken ſchieten een groot ſtuk over de zyden-muuren buiten af, en worden geſchraaght door zes dikke pylaaren: deeze af-daken verſchaffen bequaame wandel-plaatzen. Voorts doen zich langs de drie achter-gevels verſcheide lange wooningen op van gelyke gedaante; maar vry grooter. Alhier onthoud zich een menigte Japanſche papen, welke ten tempel-dienſt geſchikt zyn. Over deeze gebouwen ſteekt de voor-poort boven uit. Dit is een zeer zwaar en konſtigh werk, met dikke kopere plaaten beſlagen.

Prachtige tooren.

Nevens aan ſtaat de prachtige tooren, weinig min als drie honderd voeten hoog: deeze ryſt acht zolderingen boven malkander, en loopt achtkantigh ſpits toe: ieder geſpan heeft ſchoone zalen, uit welker verhevene venſters een ver gezicht menighte van dorpen, bergen, boſſchaadjen, zaai-landen en de ſtad *Saccai* beſchouwt. Tuſſchen de tooren en galdery, langs de beek, leit de heerlyke tempel, zynde van binnen ongemein gepronkt rondom de wanden vol koſtelyke beelden: boven eindigtze in een zeer groot vierkantigh vertrek, welker grondt, uit zwaare arduin-ſteenen, op het tempel-dak leit: ieder zyde teldt vier pylaaren, en tuſſchen de pylaaren drie venſters, in prachtigh muur-werk gemetzelt: het dak loopt achtkantigh toe:

Rykdom des tempels buiten Saccai.

de middel-punt draaght een dikke en hooge gedraaide ſpits: het verdek en de ſpits beſtaan uit louter goudt: het boven-werk ruſt op de gezeide arduinſteenen. *De Dairo*, bouw-meeſter van dit heerlyk gebouw, heeft aan 't zelve gemaakt twee hondert duizent tayl zilvers, (ieder Japanſche tayl word gerekent tegen drie guldens min drie ſtuivers) tot jaarlyks inkomen.

By *den Dairo* heeft, zoo verre de Japanſche tyd-boeken geheugen, altyd het opper-bewind geweeſt. Zedert het jaar vyftien hondert en vyftigh begon zyn throon te waggelen door inlandtſche beroerten, welke *Dairos* jongſte zoon verwekte. 't Werk quam eindelyk zoo verre, dat *de Dairo* niet dan een bloote naam en gezagh over de godtsdienſt behieldt: anderſints houden de Kaiſars alle wereldlyke magt onbepaalt aan de handt: alleenlyk trekkenze om de vyf of zes jaar na *Miaco:* alwaar aan *den Dairo*, ten bewys van gehoorzaamheidt, geſchenken toe brengen: een zilvere ſchaal uit drinken, dan tot ſtukken breeken, en de ſtukken by zich bewaren. Duſdanige gewoonte beduid by *de Japanders* een nederige onderwerpinge. Weshalven niet alleen *de Dairo*, maar zelf ook de negen naaſte bloedverwanten, haar boven de Kaiſar achten.

Vreemde gewoonte der Japanſche Kaiſars.

Kleeding des Dairos.

Vorders draagt *de Dairo* een zwarte rok met een roode kraag: over de rok hangt een dek-kleed vol ruime plooijen. Op 't hoofd ſtaat een bonnet, aan welke verſcheide quiſpels ſlingeren. Zyn paleis is voorzien van drie honderd vyf en zeſtig afgoden. Alle nachten word een der afgoden, by beurten, voor zyn bedde gezet, ten einde voor *Dairos* welſtand zorg draag. Indien hem daarentegen eenigh ongemak over komt, word d'afgodt, die de nacht-wacht gehouden hadde, dapper met ſtokken afgeroſcht. Duſdanige ſtraf voldoet den *Dairo* niet; want hy band hem boven dien honderd dagen uit zyn paleis. Na zulk een ballingſchap keert d'afgodt, en krygt zyn oude ſtandt-plaats wederom in.

Geeſſeling der afgoden, waarom.

Opper-prieſter Ninxit.

Duſdanig een gewoonte onderhoudt d'opper-prieſter *Ninxit*, anderzins ook genaamt *Iaco* of *Xaco*. Deeze wordt gekooren uit *de Bonſii:* houd inſgelyks huis binnen *Miaco*, met drie hondert vyf en zeſtig beelden, na de wyze *des Dairos*. De *Ninxit* heeft maght om *Tondes*, zoo veel als biſſchoppen, te maken.

Zit... Dair...

Doch *de Dairo* zit des daaghs, met de beenen onder 't lyf, op een verheven zetel, zynde aan d'eene zyde omhangen met een houwer, aan d'andere met boogh en pylen: in ieder handt houdt hy een zyde noppe: zyn voor-hoofd is onderſcheiden met witte en zwarte verwen. Zomtydts draagt hy een zwart hembd, over 't hembd een ſchoon purper kleedt, en over 't kleedt een doorſchynende zyde rok. Ondertuſſchen kan *de Dairo* van zyn waerdigheidt, maar geenzins van 't leven berooft worden, indien aerde raakt, hair of nagels laat korten, of iemandt dood. Zyne raads-heeren dragen den naam *Bungies*. By hem en deeze raads-heeren ſtaat de maght om beſluiten te maken in 't ſtuk van den godts-dienſt: om eer-naamen, waar na *de Japanders* zeer heet zyn, voor groot geldt aan den adel te verkoopen. Hier uit ontſtaat het dat *de Dairo*, hoewel hy geen landeryen of tollen bezit, echter nochtans onder de rykſte van *Japan* gerekent wordt; want de voornaamſte Vorſten hebben haar geſanten geduurig aan 't hof *des Dairos*. Deeze begroeten hem 's jaarlyks, niet zonder ryke ſchenkaadjen, om nieuwe eer-tytelen te bekomen; welke haar in grooter aanzien brengen by de onderdanen.

hoe k... geze...

zyn... waa...

De Dairo heeft twaalf voornaame gemaalinnen, behalven een ontelbaar getal by-wyven: voor ieder gemaalinne ſtaat in twee reijen een koſtelyk paleis, zes en zes by malkander. Tegen den avondt wordt de ſpys in alle de twaalf paleizen uit nieuwe aerde potten koſtelyk toebereidt: de ſangereſſen en maatkundige op allerley ſpeel-tuigh laten haar in die paleizen vinden; maar tot welk paleis *de Dairo* zich laat in dragen, derwaards wordt alle de vordere ſpys gebraght: derwaards komen de elf gemaalinnen, vergezelſchapt van de zangereſſen en ſtaat-juffrouwen; om geluk te wenſchen aan de vrouwe, die *de Dairo* tegen d'aanſtaande nacht zal

zyn wen luſti... mae...

zal beslaapen. Alles wat vermaak toebrengt, met vertooningen van bly-speelen, met maat-gezang, lekkernyen, wellustigheden, word konstigh te werk gesteldt.

ding, Dai- Als *den Dairo* uit een der twaalf gemaalinnen een zoon ter wereld komt, die tot staat-volger geschikt is, kiest men aanstonds tachentig schoone zoogjuffrouwen uit de voornaamste adelyke huizen. Deeze, om waerdigh te zyn voor voedsters te dienen aan zoo uitmuntende heer als *Dairoos* zoon is, ontfangen, niet zonder wonderlyke dienst-pleegingen, heerlyke eer-naamen: welke haar de twaalf voornoemde gemaalinnen, en negen heeren, die by mangel van mannelyk oir tot *Dairoos* waerdigheit konden gevordert werden, toevoegen. ly- Na dusdanige verrichting word een prachtig feest gehouden. Doch des anderen daags schiftenze de tachentig tot veertig. Omtrent de veertig stelt men noch aanzienelyker staatsie te werk: en wederom aanzienelyker omtrent tien, uit de veertigh afgezondert. De tien gebragt tot drie, genieten deeze hooger verheerlyking dan ooit te vooren. Eindelyk geschiedt de laatste zifting tot een, op den derden dagh. Naauwelyks kan de pracht beschreeven worden, waar mede deeze vrouwe word ingehuld. Het gantsche hof *des Dairoos* is in rep en roer. De maat-gezangen, de maaltyden, de vroolykheden draagen over. De nieuwe voedster ontfangt nu hovaerdiger tytelen, als iemant van de tachentig. En aldus ten dienst des jonge *Dairo* waerdig gemaakt zynde, word melk uit haar borsten gedrukt, en in de mond der zuigeling gedaan. De voedster voor het laatst verheerlykt, ontfangt alsdan het kind in haar handen.

Maar de Nederlandtsche Gesanten *Frisius* en *Broekhorst* lieten *Saccai*, en *Dairoos* tempels buiten *Saccai*, leggen: zeilden de zuidt-zee in langs de kust, voorby *Ammanasacoi* en 't vlek *Fiungo*. Dit was eertyds een aanzienelyke stad, alwaar de Kaisars zomtyds huisvesten; doch is door brand ongemein vervallen. Voorts lietenze ter rechter hand aan de zee-strand, *Swoia*, *Takkessima*, *Akas*, *Firmensi* en *Muro*. Alhier waren *de Nederlanders* in de heen-reis te land gestapt, en binnen dit aanzienelyk vlek deftigh onthaalt. Alhier haddenze zich gewasschen in de badt-stooven, by *de Japanders* zeer gebruikelyk: gelyk eertyds by *de Joden*, *Grieken*, *Persen*, *Romainen* en voorts verscheide andere volkeren. *Japansche badt-stooven:*

Byzonderlyk maakten *de Romainen* veel werk van haar badt-stooven. Binnen *Romen* waren byna ontelbaare: alzoo niet alleen stads badt-stooven gevonden wierden; maar naauwelyks iemant eenigsints vermoogende, of had een tot zyn geryf. Indien elders de badstooven vervielen of vervuilden, moesten de kerk-meesters de zelve verbeteren. Naderhandt spilden de Kaisars aan de bad-stooven groot geld: te meer, dewyl *den Romainen*, by welk weinig gebruik des lywaads was, 't reinigen noodigh bleef: zulks niet alleen vermaaks halve, maar ook uit noodt, na vermoeidheidt, het sweet en stof afwieschen. De grond en wanden deezer stooven wierden doorgaans met welriekende zalven besmeert: het water liep uit zilvere en by zommige uit goude kraanen. *Marcus Agrippa* bouwde honderd en zeventig bad-stooven, om voor niet te baden: zoo nochtans, dat voor niemant open stonden, dan met opgang der zonne tot den ondergang. Kaisar *Adrianus* verboodt te wasschen voor acht uuren des morgens, 't en zy by ziekte. *Alexander Severus* schafte de Roomsche wet af, van niet te baden des nachts: liet zulks toe, en verschafte zelf olie ten licht voor de badt-stooven. *Antonius de Philosooph* scheide deeze plaatzen van een, ten einde de mannen met vrouwen niet by malkander zouden baden: en alzoo bleef by *de Carthaginiensers* het gemeine volk uitgeslooten buiten d'adelyke bad-stooven. Maar dit onderscheidt onderhielden *de Romainen* niet, als die door malkander herwaards te zamen vloeiden; zulks de Kaisars zelfs meenighmaal zich wieschen met het graauw vermengt: gelyk van *Titus Vespasianus* aangeteikent staat. De toeloop tot de gemeine bad-stooven was dikwils zoo groot, dat d'oppassers baloorig wierden; weshalven zaat van wilde lupynen, *als ook Romainsche.*

verwekkende hoofdt-pyn, in het vuur ſmeeten, om de badende door ſtank te verdryven.

Voorts wenden de geſanten de ſtevens tuſſchen de eilanden *Jeſſima* en *Wota*, en zeilden dicht onder de ſtadt *Ouſſimato*. Het verdient een byzondere aanteikening 't geen op deeze waterreize veeltyds gezien wordt: namentlyk, een gevecht tuſſchen de ſchorpioenen en mieren, van welke beide dieren de Japanſche barken door-gaans overvloedig voorzien zyn. Ja de ſchorpioenen vermeenighvuldigen op zommige plaatzen diervoegen, dat gantſche geweſten woeſt leggen. *Plinius* verhaalt, hoe by *de Mooren Cynamolgi* een groot landtſchap onbewoondt leit, by ſchorpioenen ingenomen. *Nikander* ſteldt acht ſoorten van dit ongediert. Alle ſteekenze een vergiftige angel achter bloot uit, en ſlaan een averechtſche ſlagh met de ſtaert. Indienze, volgens *de Arabiers*, de bovenſte deelen des lichaams quetzen, ontſtaat een geſwel onder d'oxelen, en geduurig riſpen uit de maag; doch wanneer het benedenſte lyf geſtooken is, ſwelt de buik met winden, de mannelyke roede ſtaat geſpannen, en in de lieſe verheffen haar peſt-builen. *Galenus* verhaaldt, dat hem een geraakte van een ſchorpioen voorquam, wiens gantſche lichaam als ys verſtyfde, en in klam ſweet ſcheen te ſwemmen. Dit ongediert leeft by vliegen, en het vetſte zap der aerde: is gewend haar ouders te dooden, zoo ras, volgens *Ariſtoteles*, haar zelf konnen behelpen. Niet overal zynze even ſchadelyk. *Italien* en *Egypten* voed, die goet voedtzel geven. Tegen de ſteek der vergiftige ſchorpioenen helpt een door-geſneedene huis-muis, geleit op de wonde, als ook een gebraade ſprinkhaan in wyn ingedronken, een barbeel en ſtroom-kreeft. Vorders is het een bewys der Goddelyke goetheidt, dat een ſchorpioen, en voorts meeſt alle vergiftige dieren, gedood en raauw op de wonde geleit, dieze gemaakt hebben, de zelve geneezen. Anderſints heeft ook nuchter ſpeekſel een byzondere kracht tegen vergif. Het verdiend geen gemeine verwondering het geen d'oudvader *Ambroſius* ter neder ſtelt wegens de ſchorpioen, dat hy een leeuw om hals helpt, en zelf door de mieren word omgebragt.

Plin. lib. 8. c. 30.

In Theriacis.

lib. 3. de loci affect. c. 7.

Hexa. l. 6. c.

Op de water-reize tuſſchen *Oſacca* en *Nangeſaque* is het meenighmaal, niet zonder verwondering gezien: hoe de ſchorpioen, by een hoop mieren in een ronde kring beſlooten, aan alle kanten beſtormt, niet weet waar zich bergen zal; want de mieren beknabbelen de pooten des ſchorpioens diervoegen, dat eindelyk zyn angel by de kop inſteekt, en zich zelf doodt: welken de mieren dan gelykerhandt weg-ſleepen. Het valt luſtig te beſchouwen, hoe de een den ander te hulpe komt, voort-ſtouwende met haar pooten van achteren, en voort-trekkende met de bek voorwaards; andere lichten ook van onder den ſchorpioen op: verſche vervullen de plaats der afgeſloofde.

Wo... ke ſtr... ſchen mier... ſchor... nen e... reiz... Nang... que.

God heeft in dit kleine ſchepſel ingedrukt eenige afbeeldſels der deugden: weshalven de heilige bladeren den luyaardt derwaardts wyzen. En voorwaar groot is des zelven voorzichtigheit; want het maakt zyn hol met zoo veel omwegen, dat veilig verſchuilt tegen de liſt van beſchadigend gedierte. De aerde, die het uitgraaft, ſtapelt het voor de gaten tegen de regen: de hoolen zelfs zyn drieſints afgedeeldt: het een bewoonen de mannekens en wyfkens, in het ander baaren de wyfkens, het derde verſtrekt tot een voorraad-ſchuur.

Majolus verhaald, hoe hy onder een balk een wonderlyk mieren-neſt vond buiten *Barleta*, een ſtad in *Terra di Barri*. De balk zachtjens opgelicht zynde, vertoonde zich een vierhoekige ſtad, byna vier voeten lang en ſtyf een breedt. De belyning der hoeken en zyden had zulk een juiſte afdeeling, als of na de winkel-haak geleit was. De lengte wierd door een middel-weg, een vinger diep en breed, in keyachtige grond, recht door geſneeden: voorts liepen drie dwars-ſtraaten, insgelyks een vinger diep en breedt, door de middel-wegh, uit-maakende aan de door-ſnydingen drie markten: aan de uiterſte hoeken der wegen lagen enge ſteegh-

ſteeghjens vol eijêrên geſtapelt. Ter andere kant deezer mieren-ſtadt ontdekten zich diepe kuilen, zoo vol koorn gepropt, dat het op de wegen over ſtorte. Langs de wegen liepen de mieren by duizenden herwaards en derwaards, niet anders als de menſchen in een bevolkte ſtadt. Ten zuidt-weſten, recht in 't midden der lengte van dit neſt, was de poort, waar door zommige koorn binnen ſleepten, andere leedig uit gingen ten roof. De oudtſte hadden de voor-toght: deeze beklimmen de halmen, en byten de koorn-airen by de ſteel af: de jonge ſtaan beneden, en trekken ieder koorntjen uit de halm. 't Geen te zwaar valt om te dragen, dat ſtooten zy voort. De leedige wyken voor die beladen aan komen. En op dat het koorn niet ſchiete, byten zy 't aan die zyde af, daar het zoude uitſpruiten. Wanneer het zaad by ongeluk nat is geworden, brengen zy het te voorſchyn tegen de zon: waar uit een gewis voorteiken genomen word van ſchoon weêr. Voorts ruſtenze noch des daags, noch des nachts.

Ælianus verhaalt, hoe *Cleanthes* eens eenige mieren zagh, die gelykerhandt een doode weg droegen na 't hol, waar uit gewend was voor den dagh te komen, toen leefde. Aldaar genadert, bleeven voor 't hol ſtaan, dewyl tot een ander hol behoorden. Geſwind quamen zommige mieren tot deeze vreemden, en gingen ettelyke reizen heen en weder van binnen na buiten, gelyk in een onderhandeling geſchiedt. Eindelyk braghtenze een pier uit het hol, als tot een rantzoen-geldt voor de doode mier en genoomen arbeidt: en namen toen den dooden over. De doode in kaf te wentelen, en in een gewoonelyke begraaf-plaats ter aerde te beſtellen, is by haar gebruikelyk. Uit dit zeldzaam aanſchouwen beſloot *Cleanthes*, dat de beeſten ook met eenige reden begaaft zyn, en byzonder de mieren: tot welk gevoelen *Pythagoras*, *Cicero*, *Celſus*, en andere geleerde heidenen, over helden.

Voorts vervorderden de geſanten, *Friſius* en *Broekhorſt*, haar reis: voeren door d'eilanden *Fibi*, *Simeia*, *Samnik*, *Syrais*, *Caroto*, *Szuwa*, *Jowe*, *Camro*, *Mianoſimi*, *Moeko* en *Mettogamma*: lieten ter rechter hand, op de vaſte kuſt van *Japan*, leggen *Binga*, *Bignatum*, *Mewarri*, *Tantonomi*, *Jocoſimi*, *Caminagari*, *Cammenoſacci*, *Simoniſicci* en *Ximontchequi*. Op deeze toght ontmoetenze hier en daar, byzonderlyk aan d'eilanden, welke in zeer groote menigte door 't vaar-water verſpreid leggen, de Japanſche viſſchers, zynde meeſten tydt van haar vrouwen vergezelſchapt. De viſſchers dragen een kale kruin: alleenlyk hangt het hair rondom 't hoofdt kroons-gewys, niet ongelyk de geſchooren monniken in het Pauſdom. Haar rokken ſlaanze voor de borſt over malkander toe: om de middel zyn de zelve toe-geſtrikt met een breede gordel: tuſſchen deeze gordel ſteekt een zwaar en ſcherp ſny-mes. Op de ſchouders leit een juk, aan welk ter wederzyden een langwerpigh vierkant vat hangt, zynde vol water. In duſdanige vaten houdenze de viſch levendig, wanneer die te koop brengen. De vrouwen zyn met een ſluijer om 't hooft bewonden: voor af ſlingert een tuit: een vierkante borſt-lap vertoont aardig Japanſch geweeven bloem-werk. Achter langs de rug hangt een lange kottoene doek, zynde om de hals geknoopt. De tabbaard, boven de heupen toe-geſtrikt, is ruim, en zoo lang dat op de enkels hangt. De ſchoenen zyn achter met een klein knipjen, en tuſſchen de twee groote teenen met een klosjen vaſt gemaakt.

Kleeding der Japanſche viſſchers.

Friſius en *Broekhorſt* liepen eindelyk door d'engte, alwaar aan d'eene zyde, op de vaſte kuſt van *Japan*, leit de ſtadt *Simoniſicci*; en aan d'over-zyde, op het groote eilandt *Bungo*, om de hoek in een inwyk, *Kokero*. Gevordert dan tot *de Coreer zee*, liepen, tuſſchen 't eilandt *Simiſſima* en het Bungoſche vlek *Aſſia*, voorby *Jobeco*, *Auroo*, *Firando*, *Nanatzjamma*, *Zetta* en *Foucunda*, binnen de haven van *Nangeſaque*, den twee en twintighſte der bloeimaand op 't jaar zeſtien honderd en vyftig: alwaar zy *de Nederlanders* by goede gezondtheit vonden; doch te gelyk ook de hooghmoedige gewoonte *der Japanders* ſtandt grypen omtrent het Nederlandtſche vaar-tuigh: het welk, wan-

Friſius en Broekhorſt komen tot Nangeſaque.

Hoe de Nederlandsche scheepen na Nangesaque zeilen:

wanneer tusschen *de Papen-bergh* aan bak-boord, en de laege klippen *de Hinnē met kuikens*, voorby de drie Kaisarlyke water-sterkten na *Nangesaque* de stevens wend, drie maal 't geschut moet lossen: waar op de Japansche barken met soldaten aan boord komen: al het scheeps-volk op 't verdek aanteikenen: en te gelyk ieders ouderdom en staat: welk op des zelfs vertrek wederom afgevordert word. Weshalven ieder zeer naauw moet onthouden, hoe hy zich zelfs heeft aangegeven: of indien anders bevonden wierd, was om 't leven te doen.

en wat de Japanders met de zelve doen.

Zoo ras 't anker voor *Nangesaque* in de grond valt, moet het geschut wederom gelost: de vlaggen gestreeken: en de booten los gemaakt. *De Japanders* visschen de dryvende booten op en voeren de zelve wegh: welke dan ook niet wederom te voorschyn komen, dan als de scheepen ten vertrek zeil-vaerdigh leggen. Voorts werden twee Japansche schuiten, een voor en een achter, aan 't schip vast gemaakt: ieder is voorzien van twee soldaten, die aldaar dagh- en nacht-wacht houden: en nooit in het schip over treeden, dan by een zwaare storm.

Des anderen daags, na het schip ter reede voor *Nangesaque* geloopen is, komen *de Bonjoisen* aan boord. Deeze gaan neder zitten op een kostelyk tapyt, ten dien einde van *Batavia* herwaardts gevoert: eischen de gantsche lading uit: openen pakken, zakken en kisten na wel-gevallen: en gebruiken hier toe Japansche dienaars, genaamt *Kompanjies Koeltjens*. Geen *Nederlander* mag hand aan 't werk slaan: niemandt durfd eenigh gezagh gebruiken. De schipper en koopman zien op 't verdek alles met goede oogen aan. Een Japansche boots-man voerd het opperbewind.

De Koeltjens verdienen daaghs tien stuivers: arbeiden zoo ras de zon boven

ven 's werelds kimmen ryst, tot achter de bergen van *Nangesaque* schuil gaat. Dit volk draagt een vierkant plankjen met het wapen der Oost-Indische Maatschappy aan haar zyde. Ieder kryght een rolletjen, met Japansche letters geteikent, uit handen *der Bonjoisen*, die aan de poort, welke leit na het Nederlandtsche pak-huis, de wacht hebben. Dit rolletjen verstrekt tot een vry-geleide, om de Nederlandtsche koop-waaren en vordere scheeps-lading te moogen lossen; doch zoo nochtans, dat een Hollandtsche opziender uit de gevolmaghtighde by *de Bonjoisen* uitkiest, wie hy wil dat voor die dagh zal werken.

In 't lossen des schips word byzonder gelet, of ook ergens eenige kruissen en paapsche kerk-cieraden verschuilen. Wanneer zulke snuistery voor den dagh quam, was schip, goederen en leven verbeurdt. Insgelyks gaat zeer streng toe het onderzoek na Hollandts geldt en boeken; waarom dan, als men *Japan* begint te naderen, ieder zyn geldt en boeken, met een briefjen van eigen merk, behandigt aan de schipper, die het te zamen in een tonne by malkander pakt, en verzegelt. Als het schip van koopmanschappen ontladen is, dan bezichtigen *de Japanders* het geschut, of 't ook geladen is: lichten daar na het anker op, of aan 't zelve eenigh onraad schuilt: dan voeren zy lont, bus-poeder, roers, kajuit-pistoolen, pieken, sabels, en alle vordere oorlogs-gereedschap, na landt, nevens het vat vol boeken en Hollandts geldt; zonder dat van iemant geweeten mag worden waar het verblyft.

De luiken ook blyven toegezegelt met 's Kaisars wapen, op een papier geplakt aan een stroo-knoop: diervoegen toegedraaid, dat het geen *Nederlander* zoude konnen openen. Over dit zegel word een vierkant plankenhuisje gespykert, ten einde niemant op het Kaisars zegel by ongeval treede. Als het schip vertrekt, word de stroobrand los gesneeden, en de knoop aan *een Bonjoiser* vertoond, om te zien of het zegel noch ongequetst is. Dusdanig zegel staat boven ieder luik. Als de bottelier water, brandhout of eenige andere behoeftigheden van nooden heeft, wordt een sein gedaan: waar op een tolk, die maandelyk geniet twaalf gulden en de vrye kost in het Nederlandtsche pakhuis, op het eilandeken *Disma* voor *Nangesaque*, aan boordt komt. Deeze vraagt wat'er ontbreekt? Hier af bericht ontfangen hebbende, gaat na d'achter-poort onder de spiegel: leit op zyn knien, en 't hoofd tegen de boot aan, zonder te mogen zien de twee wachten in de boot. Aldus verzoekt de tolk het vereischte voor 't scheeps-volk. Maar de wachten verzenden den tolk na de stede-voogd binnen *Nangesaque*: van welke voorts last komt, dat een boot met *Japanders* water en vordere verzochte behoeftigheden na boordt magh voeren. Voorts plaghten *de Japanders* het roer van 't schip te winden; doch zulks is zedert eenige tydt herwaardts achter weegh gelaaten. Als de koopmanschappen in het Nederlandsche pak-huis gebraght worden, ontfangtze een *Bonjois*, met de briefjens, die daar nevens gaan.

Voet van handel tusschen Nederlanders en Japanders.

In wyn-maandt verschynen de verkoop-dagen. De lyst der overgebragte goederen staat overal door *Nangesaque* aangeplakt. De verkoop-dagen slaat men met bekkens om: op dit geluid vloeid doorgaans een groote menigte te zamen. De burgers van *Nangesaque*, gelyk ook de andere ingezetenen op het eiland *Bungo*, verscheelen eenighsints in spraak en kleeding van de andere *Japanders*.

Dragt der eilanders op Bungo.

De Bungoiser mannen dekken het hooft met losse kottoene mutzen. Haar rok is nergens na zoo lang noch ruim als andere Japansche rokken. De rokken *der Bungoisers* zyn niet ongelyk de Poolsche. De slippen der zelve worden voor de borst kruis-gewys over malkander geslagen. Om de middel is een breede gordel gebonden, van welke een lange quispel ter zyde afhangt. De vrouwen draagen los hair in een tuit gevlochten, die over de schouders slingerdt. Boven de heupen bindenze de rok toe met een breede gordel: de rok onder de gordel bestaat uit gebloemdt kottoen: hangt halver beens, en gaapt in de schoot wydt van een: waar by een onder-rok tusschen de ruimte en

de schoot gelyk borduurzel cierlyk afsteekt.

Wat koopmanschappen geruilt worden: Als nu de verkoop-dagh verschynt, worden de pakken los gemaakt. De maandagh is toon-dagh: als wanneer het pak-huis der Oost-Indische Maatschappy open staat, en in zilvere schotelen voor-gestelt worden harten- robben- en eelands-vellen, allerlei kottoenen, hoe fijnder hoe aangenaamer, hoeden, quik-zilver, scharlaaken, sappan-hout, droogeryen, barn-steen, amberg-rys, muscus, Tonquinsche peling, en voorts andere koopmanschappen. De gezeide schotelen staan op een toon-bank geplaatst in de galdery; welke door het midden loopt van het Nederlandtsche pak-huis op het eilandeken *Disma*. *waar en hoe vertoont.* Dit pak-huis is verdeeld in drie hondert plaatzen, bequaam om goed te bergen. Deeze plaatzen staan nevens d'aerde, en worden alle nachten verzegelt met 's Kaisars wapen in tegenwoordigheidt van een Japansche burgermeester: die, geduurende de handeling, met de Nederlandtsche opperhoofden maaltydt houdt, gedient uit zilvere schotelen by *Japanders*. *De Japanders* worden by *de Nederlanders* betaalt, makende styf drie hondert man uit, terwyl de handel duurt.

Be... vin... gal... voo... gesc... De voornoemde galdery is vierkantigh, hoogh twaalf voeten: steunt op gedraaide pylaaren van sappan-hout: een breede wentel-trap, door een hek afgeslooten, leid derwaarts. De vloer der galdery is beleid met kostelyke tapyten. Rondtom de toon-tafel staan stoelen uit sappan-hout, voorzien van zyde kussens, in welke het wapen der Oost-Indische Maatschappy geborduurt is. Eer de Japansche koop-luiden alhier by de toon-tafel gaan zitten, trekkenze de schoenen uit, om de tapyten niet te bezoedelen. De toon-tafel staat geplaatst midden-weegs der galdery. Als de koop-waaren 's maandaghs bezichtigt zyn, maakt men des anderen daags koop.

koop. 's Woenſdags wordt het goed gelevert, en op 's Kaiſars waag gewoogen. Donderdags gaat de zee-poort des Nederlandtſchen pak-huis open: alwaar meer als honderd barken dagelyks leggen om te loſſen en te laden. Op Sondag is 't ſtilſtand: waar in *de Japanders* den Chriſtenen te gemoet komen. Duſdanige handel duurt een gantſche maand.

Ondertuſſchen is 't gelyk kermis op het eilandeken *Diſma*. *De Japanders* rechten kramen uit zeil-doek op: alwaar te koop brengen kamfer en kamfer-hout, Japanſche kofferen en rokken, koper, zilver, de wortel China, porcelein, en allerley gedraaid zilverwerk. Als de gezette handel-tydt voorby is, moeten de ſcheepen van *Nangeſaque* zeewaard ſteken; hoewel tot boven 't verdek met de vermangelde koopmanſchappen ongeredderdt leggen: ja ſchoon een tegen-wint blaaſt en 't hard weder houd, moeten echter voort, zoo haaſt het oorlogs-gereedtſchap binnen boort gebraght is. Indien 't boots-volk niet vaerdigh gereedt is, kryght ieder ſchip een honderdt wachten voor de boeg, die geſwindt het anker kappen, en 't ſchip buiten *den Papen-berg* brengen, het zy by nacht, het zy by daagh. *Friſius* dan en *Broekhorſt* zyn na duſdanige haſpeling uit *Japan* vertrokken; en eindelyk in *Hollandt* behouden aangekomen.

GEDENKWAERDIG
GESANDTSCHAP
aan de
KAISAR van JAPAN.

JAPAN, afgedeeldt in vyf gewesten, *Iamaystero*, *Ietsengo*, *Jetsesen*, *Quanto* en *Ochio*, behalven *Saykok* en *Chiekok*, teldt binnen deeze gewesten verscheide koningryken; namentlyk, (volgens *Peter Dauytii*) *Nangato*, *Inami*, *Suno*, *Isxumi* of *Iuxumi*, *Aqui*, *Foqui*, *Inaba*, *Bichu*, *Mimazaca*, *Fatima*, *Tanquima*, *Tamba*, *Tango*, *Barosa*, *Xamaxiro*, *Xamato*, *Inzumo*, *Quiy*, *Iechigen*, *Bonni*, *Inga*, *Xima*, *Ixe*, *Mino*, *Cangan*, *Noto*, *Ietchu*, *Fitaqui*, *Ximano*, *Boari*, *Micaua*, *Cay*, *Ienchingo*, *Deua*, *Chancuque*, *Tuttomii*, *Furanga*, *Izu*, *Mucaxi*, *Ximonojuque*, *Sangamie*, *Xila*, *Bungo*, *Figen*, *Arima*, *Omura*, *Saxuma* of *Sucuma*, *Fingo*, *Chicugen*, *Chicungo*, *Buigen*, *Tosa* of *Tonsa*, *Quiloo*, *Aba* of *Ava*, *Sanoqui* of *Samuqui*, *Ho* of *Hyo*: behalven d'eilanden *Sado*, *Voqui*, *Ceuxima*, *Iqua*, *Abagi* en *Iniunoxima*, van welke ieder een koningryk uitmaakt.

Japansche koningryken.

Japansche hoofd-steden.

Van *Nangato* is *Amanguci* de hoofdstadt, gelegen aan de zee: deeze teld tien duizendt huizen. *Minos* hoofdtstadt is *Guefu*: desgelyks *Funamaca* van 't ryk *Boari*. De koningryken onder *Saykok* behoorende, die noordwaardts leggen, zyn *Buge*, *Figen* en *Chicugen*: de zuidelyke zyn *Fiunga* of *Finga*, *Bonzumi* of *Ozumi*, *Saxuma*, *Bungo* en *Chungo*. *Finga* staat onder twee heeren verdeelt; d'eerste is van *Amacusa*, d'andere van *Xiqui*. Doch gelyk de heerschappy *Nangato* zomtyds de benaaming *Amanguci* draagt na haar hoofd-plaats; alzoo wordt insgelyks 't ryk *Bonni* om de zelve reden *Conocor* genoemt. Vorders behooren de eilanden *Firando* en *Goto* tot *Saykok*. In 't koningryk *Bonni* is zeer vermaard het sterke slot *Sauojama*. Het koningdom *Bungo* vertoond, behalven andere voorname plaatzen, de steden *Vozuqui* of *Vzuqui*, *Funay*, en de vastigheidt *Ximabara*. Aan *Bungo* grenst het ryk *Figen*, aanzienelyk door de hoofd-stad *Riosoge*. 't Gebied *Arima* ontleent haar naam van de voornaamste stadt: andersints leggen hier ook de steden *Arye*, *Ximaga*, *Canzula*, *Chingia*, *Saigo* en *Facirao*. Dit ryk *Arima* is door een inwyk der zee, gemeinelyk genaamt *de bogt van Arima*, afgescheiden van 't koningdom *Fingo*, welker voorname steden zyn *Vto*, *Catenxiro*, *Nonzuy*, *Consura*, *Tondo*, *Xiqui*, *Catacinoua*, *Fondi*, *Xiqui* en *Amacusa*. De hoofdstadt van 't ryk *Omura* word ook eveneens genoemt: andersints leggen hier ook de steden *Corii* en *Sonogui*. Voorts pronkt *Saxuma* met haar beruchte stad *Cangoxima*, als ook *Mye* en d'onwinnelyke vesting *Cogiro*. 't Ryk *Chicugen* vertoont de voorname stadt *Facata*, vol maghtige koopluiden; en nevens *Facata* de steden *Chinsuchi* en *Xataqua*. In *Chicungo* leit de groote stadt *Corumi*, voorzien van een sterk slot: in *Quiloo* leit *Osacca*: in *Quanto* de kaisarlyke verblyf-plaats *Jedo*: in *Caquinay* het beruchte *Miaco*.

Ont... mag... Ja... kon...

Ieder Koning heeft onbepaalde magt over zyn ryk, zonder dat iemand, hoewel ten hoogsten verongelykt, zich beroepen mag op den Kaisar: ja ieder heer gebruikt dusdanige magt omtrent zyn dienaars, en ieder vader omtrent zyn huisgezin: alleenlyk hangen alle, zelf de Koningen, diervoegen aan de Kaisar, dat met haar om springt na welgevallen. Zulks d'onder gestelde moet afwachten wat de meerdere belieft, zelf ten doodstraf toe.

Groot

Groot is de hooghmoed der Japansche groote persoonaadjen: niet alleen Koningen of *Cunixes*, zoo veel als hartogen, of *Tones*, niet ongelyk de Europische baronnen; maar zelf gemeine edel-luiden zullen zich naauwelyks verwaerdigen mondeling bescheidt te doen: zy geven slechts een teiken, of zomtydts ook geschrift, wat gedaan willen hebben. Het scheeld haar weinigh, of by d'onderdaanen bemint zyn. Als een Vorst, uit inzicht by den Kaisar genomen, tot een ander gebied verhuist, verhuizen te gelyk d'onderdaanen met hem. Zelden blyven de scepters by een stam-huis lange jaren, ter oorzaak wegens lichte oorzaaken, na 's Kaisars goedtvinden, tot andere en wederom andere persoonaadjen worden over-gebragt. Het is wonderlyk het geen *Justus Lipsius* ter neder stelt van de Japansche Kaisars: namentlyk, datze op haar inhulding met eeden belooven, te verschaffen noodige regen en zonne-schyn, en voorts af te weeren storm en water, beschadigende het bezaeide.

Daar *Japan* onvruchtbaar is, zyn de ingezeetenen meer strydbaar, dan elders. *Firando* en *Goto* levert veel zout, het welk tegen rys verruilen. *De Japanders* voeden haar kinderen niet min zachtsinnig, als voorzichtig op. Schoon gantsche nachten kryten, stillenze zonder toe-snaauwen. Voor de zeven jaar bestellenze de jeughd niet ter school. Thans by *de Bonsii* besteed, leeren gemeinelyk tot haar veertiende jaar leezen en schryven. Het schryven valt te moeijelyker, dewyl vierderhande slag van letteren hebben, niet alleen verschillende door gestalten, maar ook beteikenis: alzoo andere letteren en woorden gebruikelyk zyn in geschrift aan groote heeren, andere aan gemeine persoonen, andere in rymeloos boek-staven, andere in rymen.

De onderwysing geschiedt zonder strafheit; want een Japansche landtaard met geen styve toom wil bestierd zyn. Men wekt de kinderen op door eersucht tegen malkander. d'Eersucht schynt haar ingeschaapen; weshalven nergens meer door aangeprikkelt worden, om alle krachten in te spannen in het leeren, dan om haar gelyken voorby te leeren. Op het twaalfde jaar beginnenze ponjaarden te draagen. 't Hair des voor-hoofds trekken de kinderen uit met een tangetjen: de burgers de helft des hairs: de edelen maken 't gantsche hoofdt kaal, alleenlyk hangt achter af een tuitje, ten bewys dat het een man van staat is. Wanneer oneens zyn wegens koop-handel, laatenze den kinderen 't scheel deelen.

Haar hair-dragt.

Boven al is verwonderens waerdig, hoe edel en onedel, burger en boer, kinderen en oude ongemein gemaniert zyn, niet anders of in Kaisars hof waren opgevoed. Van ossen, schaapen of verkens hebbenze een afkeer, niet anders als *d'Europers* van paerde-vleesch: onderhouden haar meest by rys, vis en wild-braad: in alles zeer matigh om het leven te verlengen. En waarlyk zy bereiken doorgaans een vaste en jeugdige ouderdom. Swangere vrouwen vergeven te lichter haar vrucht, wanneer de onkoste der kraam en opvoeding willen myden: ter oorzaak *de Bonsii* in dusdanigh moorden geen zonde stellen. Met vreemdelingen hebbenze de minste barmhertigheidt niet: zy verwonderen zich over de Christenen, die aan de zelve handt-reiking doen, om niet van ongemák te vergaan. Zelfs openbaaren nooit haar huiselyke zwaarigheden. Niet licht spattenze tot toorn uit; maar vertoornt zynde blyven onverzoenelyk. Men kan dit volk niet te recht van bedriegelykheidt betichten. Zoo iemandt door vergissen te veel geeft, zullen het den eigenaar weder ter handt stellen. Haar konstige hand-werken konnen onder andere blyken aan de Japansche rokken en verlakte koffers.

Japanders zyn zeer gemaniert:

leven lang.

Swangere bederven haar vrugt.

Zyn onbarmhertigh.

De getrouwde mannen leven veel vryer, dan de vrouwen. Een man mag buiten straf zich met hoeren vermengen: en zyn wyf, mits behoorlyk afscheidt, na haar vrienden verzenden. Dusdanige echt-scheidingh grypt alleenlyk plaats in de gemeine burgers: want andersints, wanneer een edelman weerzin krygt in zyn gemaalin, verstootze niet, wegens haar adelyke stamme; maar voorziet haar binnens huis van alle noodtdruft: en vermaakt zich

Het leven der getrouwde mannen is veel ongetoomder dan der vrouwen.

zich ondertuſſchen met ſnollen en byzitten. Maar de vrouwen, aldus onder dwangh, brengen alles toe om haar mannen te behaagen: te meer, nadien uit lichte oorzaak, als, namentlyk, met iemandt heimelyk geſprooken te hebben, den dood-ſtraf onderworpen ſtaan. Hier uit ontſtaat het, dat de echt zeer zorgvuldig en kuiſch by de getrouwde wyven word waargenomen.

Wonderlyke geſchiedenis op Firando wegens kuisheit van een vrouw:

De geſchiedenis, voorgevallen op *Firando*; in het jaar zeſtien honderd zes en veertigh, den vyftienden van herfſt-maandt, kan zulks onder andere betuigen. *Jacatai*, een aanzienelyk hooft, had zich in de echt verbonden met een ſchoone jonge gemaalinne; doch was kort na de bruiloft, wegens eenige verrichtingen, op *Miaco* vertrokken. Een edelman, wel eer in zyn houwelyks-verzoek by de nieuwgetrouwde afgeſlaagen, onder voorgeeven nooit te willen houwelyken, nam de ſlag waar, terwyl *Jacatai* buiten *Firando* reiſde. Hy komt met een merkelyk aantal dienaars ten huize van zyn oude vryſter, en dwingt haar tot zyn wil. De geſchonde kropt het ſchennis op: ja veinſcht den echt-breeker aan de hand te houden: geeft hem vordere hoop van boelaadje. Ondertuſſchen keert *Jacatai* t'huiſwaart. Men recht een welkom-gaſtery toe, op het plat des huis. De geſchonde had ook beſteldt, dat de vrienden van haar vryer, en hy zelf genoodigt wierden. Wanneer nu de gaſten in voornaame vroolykheidt elkanderen vermaakten, ſtondt *Jacatais* gemaalinne op, en verhaalde: hoe onlangs binnen *Saccai* een vrouw verkracht was. Vraagde voorts, wat ſtraf duſdanige vrouw verdiende? De gaſten erkenden den verkrachter de dood ſchuldigh; maar niet de verkrachte. Hier op barſtze uit: *Ik ben de overſpeeldſter, en daar zit de overſpeelder. Ik bidde, beneem my het leven: ten einde duſdanige ſchandvlek der eerbaare vrouwen niet meer onder de menſchen gevonden worde.* Ieder ſchrikte, en byzonder de man: die ook zyn liefde aanbood, zonder geheugenis te houden van het misdryf, alzoo geweldiger hand was opgedrongen. Deeze minnelyke toezegging voldeed de geſchondene niet. *Wilt gy*, zeitze, *wegens myn onteering geen wraak neemen over my, ik zalze neemen over my zelf.* Zoo gezeit, zoo gedaan. Naauwelyks was het woordt uit haar mondt, of ſpringt van het plat af en breekt den hals. De echtbreeker raakt tuſſchen het gedrang zyner vrienden na beneden: tornt zich den buik op, en valt boven op de zieltoogende vrouw, om haar te vergezelſchappen in de dood, dien hy levende boven gemein beminde.

Omtrent de voornoemde tydt viel by-na diergelyke geſchiedenis voor in het Ryk *Fingo*. Een edelman aldaar was gehouwelykt met een vrouw diervoegen ſchoon, dat de koning over *Fingo*, op haar verſlingert, geen ruſt had, 't en zy tot zyn wille kreeg. Maar dewyl hem de man in zulk vuil bejagh in de wegh ſtond, moeſt die eerſt aan kant. De moord was ter uitvoering geſtelt, en de nieuwe weduwe voor den koning gebragt. De weduwe, bewuſt wegens de gepleeghde man-ſlagh uit 's konings laſt, ſpreekt hem aan: *Ik acht my gelukkig, o koning, dit lichaam t'uwen dienſt te hebben. Indien uwe liefde mywaards oprecht is, laat ik een proef hier af genieten: welke ik genieten zal, wanneer gy twee billyke verzoeken inwilligt: namentlyk, vryheidt om de doodt myns vermoorden mans dartig dagen te beſchreijen: en als dan een maaltyd t'uwen huize aan te rechten, ten einde af-ſcheit neem van de vrienden des ontzielden mans.* De koning ſtond de beden toe. Het gaſt-maal wierd op een der koninglyke luſt-toorens toe-gediſcht. Toen de vreughde der neder-gezeetene gelyk in top ſtondt, ſtaat de vrouw van de tafel op: treed na de galdery: *ik zal*, zeitze, *niet verzadigen de geilheidt van de moorder myns mans.* De woorden waren naauwelyks geſprooken, of zy ſpringt uit de galdery, en valt te pletteren.

De kuisheit der Japanſche vrouwen is ten hooghſten roem waerdigh, daar in het tegendeel de mannen tot allerlei ontucht dartel uit-ſpatten: zulks zelf de ſodomitery voor geen zonde keuren.

On-

Ondertuſſchen nochtans ſtraffenze de hoerdom der ongetrouwde en overſpel der getrouwde vrouwen op een alderwreedſte wyze. De Heer van *Firando* liet, op het jaar zeſtien honderd zes en dartigh, drie ſtaat-juffrouwen uit zyn vrouwen-getimmer levendig in kiſten, die inwendigh met ſcharpe ſpykers beſlagen waren, in-ſluiten: ter oorzaak d'eene vleeſchelyke gemeinſchap hield met een edel-man: en de twee andere het ſchennis, als haar bewuſt, niet uitbragten.

Omtrent de zelve tydt viel by-na diergelyke geſchiedenis voor. Een man, uit het land t'huis gekeert, vond een ander man by zyn huis-vrouw: dien hy (volgens de Japanſche gewoonte) zoo aanſtondts door-ſtak. De vrouw wierdt aan een ladder vaſt gebonden. Des anderen daags noodigt hy alle de vrouws vrienden. Deeze zaten nu neder: wanneer hy de vrouw ontbindt: een doodt-kleedt aantrekt: een doos ter handt ſteld; haar gelaſtende, de beſlootene lekkerny tot de gaſten te brengen, en aldaar te openen. Zy brengt de doos; opent de zelve: vindt daar in de ſchamelheit des doorſteeken mans, met bloemen geciert: en valt door het aanſchouwen geheel in onmaght. De man dies te verwoeder, hakt de nedergezeegene 't hoofd af.

Van de vrouwen der groote perſoonaadjen word zeer groot werk gemaakt: en byzonderlyk van die door Kaiſarlyke laſt tot gemaalinne voor deeze of die Vorſt geſchikt is; want het ſtaat volkomen aan de Kaiſar, houwelyken te maken tuſſchen hooge ſtaats-perſoonen. Wanneer de Kaiſar een adelyke Juffrouw aan een Prins ten houwelyk beſteedt, maakt de bruidegom overdadige onkoſten. Hy laat voor de bruid een koſtelyk paleis timmeren, ten einde zy aldaar hof houde, vergezelſchapt van ſtaat-dochters en mindere dienareſſen; welker getal tot vyftigh, honderd en twee honderd beloopt: na dat de bruidegoms min of meer vermoogende zyn. Dit vrouwen-getimmer is koſtelyk verlakt, verguld en met beeldwerk door-ſneeden.

Een maal 's jaars verzoekt de voornoemde vrouw haar vrienden; doch niet zonder aanzienelyke ſtaatſie. De ſtaat-juffers volgen op de vrouw des Vorſt, in veertig, vyftigh en meer palankyns. De palankyns, konſtigh verlakt, en koſtelyk met goudt ingeleit, worden geſchikter orde twee vademen van malkander gedragen: wederzydts treeden de kamenieren, niet zonder verwonderens waerdige zedigheit. De zoonen, die de vrouw, by den Kaiſar geſchikt, ter wereld brengt, zyn ſtaatvolgers van haar vaders heerlykheden. Doch indien deeze onvruchtbaar is, vervalt doorgaans de heerſchappy aan een vreemt geſlacht, na het den Kaiſar goet dunkt; alzoo de vordere kinderen, by by-wyven geteelt, geen erfgenamen van Vorſtendommen of Koningryken konnen zyn.

Wondere dartelheden binnen de Japanſche vrouwen-getimmers.

Binnen het wyven-getimmer is alles 't geen konſtige dartelheit tot vermaak kan uitvinden. Alhier worden gezien vyvers vol viſſen en water-vogels: hoven vol boomen en aerd-gewas, in perken na de konſt afgedeelt. Alhier worden dagelyks bly-ſpeelen aardigh vertoondt. Alhier worden allerley maatgezangen, het zy op ſnaaren, het zy op luit, het zy met ſtemmen, gehoort. Ondertuſſchen magh geen mans-perſoon tot dit vrouw-getimmer toegang hebben, als alleenlyk uit het aldernaaſte bloedtverwantſchap: en nochtans zeer zelden.

Hoedanigheit der ſtaat-juffers en kamenieren.

Om 't minſte quaad vermoeden van ontucht loopen de ſtaat-juffers en kamenieren gevaar van hun leven: zulks haar zelf naauwkeurigh moeten wachten voor tegenwoordigheit by mannen. Deeze dienareſſen dienen met de ootmoedigſte nederigheit: zien haar Vorſt en Vorſtinne na d'oogen. Alle worden in ordens onderſcheiden, en volgens ieders orde in kleeding verdeelt. Zulks zommige dragen roode kleederen met groene gordelen en hoofdtcieraden: andere gaan in geel gewaad: een violette gordel en hoofdt-ſpanſel vercierd middel en hoofd: andere wederom dragen witte rokken, roode gordels en hoofdt-cieraden. Doch hier in komenze met malkander in draght over een, dat aller draght konſtigh en koſtelyk met goud geborduurt is. Ieder orde beſtaat doorgaans uit zeſtien adelyke

lyke maagden, over welke een opzienster staat, die de rang des dienst zeer naauwkeurig verdeelt. Niemandt deezer jufferen, of is uit doorluchtige afkomst, en buiten gemein wel opgevoed. Ieder word ten minsten voor vyftien jaren in dienst aangenomen. Wanneer acht en twintig of dartigh jaren komen te bereiken, dan besteedze haar Vorst aan deeze of die hoveling ten houwelyk. Die boven de dartig jaar oudt zyn, worden gemeinelyk over het een of ander gedeelte des vrouwen-getimmer gesteldt.

Japansche heeren spillen groot geld:

Doch de lands-heeren, onaangezien zwaare inkomsten hebben, weeten met de zelve wel wegh. Want behalven de lasten, die haar de vrouwen-getimmers toe brengen, moetenze noch andere dragen, waar aan vry meer verspillen. De Kaisar namentlyk onderhoudt een gantsch wonderlyke gewoonte omtrent zyne Ryks-vorsten, waar door zyn pracht vermeerdert, en vreeze van opstand vermindert; doch deeze gewoonte komt den Vorsten zeer duur te staan.

moeten een half jaar binnen Jedo hof houden.

't Werk leit aldus. Binnen *Jedo* houdt de Kaisar hof: alle Koningen en Prinsen ten noorden en oosten van *Jedo* af gelegen moeten stip ter gezetter tydt haar verblyf-plaats komen houden onder 's Kaisars oogen zes volle maanden, ten einde een luister aanbrengen tot des Kaisars hoogheit: en onderwylen bloot staan, na des zelfs goetvinden, om hun gebied te mogen behouden, of te verliezen. Haar aankomst en vertrek vereischt eenige geschenken voor den Kaisar. Wanneer 't half jaar ten einde loopt vervangen de Vorsten uit het zuidelyk en westelyk *Japan* de voorige: zulks altydt de helft des voornaame Japanschen adels zich te hoof laat vinden. De onkosten deezer reizen vallen te zwaarder: dewyl ieder Koning, of Hartog, of Prins, of Baron, den ander niet wil wyken in pracht: weshalven doorgaans met zulk een groot gevolg van geweerdragers, knechten, soldaten, paerden, edelen en bevel-hebbers te hoof verschynen, als ieders staat eenigsints dragen kan. De minste Heer houd duizent dienaars binnen zyn paleis tot *Jedo*. Ook brengenze veel geldts t'zoek aan haar gebouwen, die nu en dan vergroot of veranderd worden. Insgelyks beloopt zeer hoog het gewaadt der loop-jongens: en voorts hunne kostelyke maaltyden, met welke deeze doorluchtige persoonaadjen veeltydts elkander onthalen.

Hoe ... sar ... Vor... dere... om ... gen... te ...

En hoewel meest alle, onaangezien haar ryke inkomsten, ten achteren teeren, zoo houdze de Kaisar t'elkens met nieuwe lasten meer en meer onder de knie: ten einde, door onmaght, geen wederspannigheit aanrechten. De Kaisar dan geeft zyn Vorsten last, om hier sterkten van nieuws te bouwen: daar een slot wat te vergrooten: gints een vesting te verleggen: en zulks alles op eigen kosten; waar van ieder lands-heer weet wat aanpart hy dragen moet. 't Is verwonderens waerdigh, hoe ieder, by dusdanige voorval, den ander zoekt te overtreffen, in hecht, konstig en spoedig werk te maken, zonder kosten te spaaren. By deeze en diergelyke lasten vliegen de meeste inkomsten der Grooten in de kaers.

I... den...

Haar inkomsten bestaan niet uit ontfang van tollen of hooft-gelden; maar in de gronden der huizen, welke jaarlyks den landt-heer meerder of minder opbrengen, na groot of klein zyn. Elk huis moet ter gezetter tydt van 't jaar een man verschaffen ten dienst des heers. Vorders, dewyl *Japan* hier koper, elders goud, zilver, yzer, tin, loot, hout-werk, porceleinen, hennip, kotoen, zyde, kamfer, rys en andere waaren levert, trekt ieder heer, uit de verscheidenheit van dusdanige waaren, verscheidene inkomsten:

zy... Ka... een toe...

welke alle den Kaisar tot een penning toe bekent zyn; door dien hy elk heer een opper-schryver uit zyn vertrouwdste hovelingen toevoegt, buiten wiens kennis geen Koning het minste derft verrichten.

I... ge... wy... ne... ha... str...

Het verdient geen gemeine verwondering, dat de doorluchtigste persoonaadjen onder haar hof-gezin voeden mannen van een uitmuntend verstandt: om dagelyksche mis-greepen, die door eigen-liefde over 't hoofdt mogten zien, aan hen vrymoedig te ontdekken. Deeze wyze toekyker onthoud zich altydt dicht omtrent zyn heer, byzonder op gast-maalen en vroolyke by-een-komsten. Hy teikent heimelyk aan 't geen by

by de heer pryzens of laakens waerdig verricht word.

De Vorsten, welker gebied wydt en zyd zich uitstrekt, noemen de landen veeltyds na haar verblyf-plaatzen. Alle voerenze driederhande benaamingen; want in kindsheidt word haar een kindsche naam toegepast: met de mannelyke jaren neemenze een mannelyke aan: wanneer oudt worden een oude mans benaaming. De toe-naam zettenze voor de voor-naam: ter oorzaak den toe-naam voeren na het stam-huis der voor-ouderen, welke voor haar waren.

Als een heer sterft worden gemeinelyk tien, twintigh, dartigh en meer gevonden, die zich den buik optarnen, om met haar heer te sterven. Het getal van zulke moordenaars is meer of minder, na dat de heer vermoogende is. Veele verbinden zich hier aan by 't leven des heers; want als haar door de zelve eenig gunst-bewys geschiet, zeggenze, na gedaane dank: *Gebiedende heer, 't getal uwer getrouwe onderdaanen is groot. Hoe heb ik verdiend dusdanige eer te genieten? Waar van zal de vergelding komen? Dit lichaam, het geen doch het uwe is, schenk ik u; en beloove door een geweldige doodt te sterven, zoo ras gy den geest geeft.* Tot bevestiging der beloften, drinkt de heer en verbondene knecht een schaale wyns. En zedert heeft de knecht by afsterven van zyn heer geen vryheit, om het gegeeven woord niet na te komen: alzoo verbintenissen, met een dronk wyn verzegelt, niet mogen gebrooken worden. Maar het buik-snyden gaat aldus toe: De snyder ontbied zyn bloedvrienden in de kerk, welkers midden, met matten beleid, de plaats verschaft voor een vroolyke maaltyd. *De Bonsii* laaten zich hier by vinden. Na dat lustig gegeeten en gedronken is, kerft de snyder zyn buik kruis-gewys, zulks de darmen en vuiligheit over de vloer storten: die noch kloekmoediger zyn, snyden haar zelf, behalven de buik-wonden, ook den keel af. En hoe iemant wreeder zich mishandeldt, hoe meer eer hy inleit. Dit sterven met haar heeren is zeer oud; want zelf voor de geboorte des Heilands greep zulks plaats in *Gallien. Julius Cæsar* getuight, hoe *de Soldurii* aldaar zich, op gelyke manier als *de Japanders*, aan zommige heeren verbonden.

Japansche knechten laaten zich onder muuren metselen:

Voorts onderhouden noch een tweede gewoonte van eigen moord. Wanneer een Vorst, door Kaisarlyke last, of tot eigen verzeekering, een zwaar slot of muurasie zal bouwen, verzoeken de dienaars de eer te mogen genieten, om op de eerste grond onder het muurwerk te leggen: alzoo dusdanige muuren, op levendige menschen gegrond, (gelyk zich inbeelden) geen rampen onderhavig blyven. Waarom dan naauwelyks elders een voortreffelyk gebouw begonnen word, daar niet d'een of ander dienaar groote steenen op het lyf leggen, en zich onder de benedenste muur laat metselen.

en waarom.

Wondere manier van doodt-straffen in Japan.

Voorts oefent ieder heer, tot de minste toe, straf over die onder hem staan. Naauwelyks een misdaad, of verdiend de dood: zelf dievery van een stuyver, of dobbelen om geld. En wegens dusdanig misdryf sterft ieder voor zich zelf: anderfints by grove zonden gaat de straf ook tot de onschuldige bloedtvrienden. Voor grove zonden worden gekeurt het verbreeken der Kaisarlyke keuren: quaade bediening van Rechters, by den Kaisar gestelt: vervalsching der munte: brandt-sticht: vervoeren van getrouwde wyven. Om dusdanige stukken word een gantsch geslacht uitgeroeid: zoo nochtans, dat het vrouwelyk geslacht, wanneer haar onschuldt blykt, geen dood-straffen draagt. De goederen der gedoemde, by recht aangeslagen, vervallen in handen van rentmeesters, die de zelve bewaren, om kerken, bruggen, en 's heeren-wegen te hermaken of te maken. De manier der straffen verandert na de zwaarheit des misdryfs. Buik-snyden word slechts vergunt aan aanzienelyke persoonaadjen, en in geringe zonden: anderfints is het te doen met branden, braaden, in olie of water te zieden, door vier stieren te scheuren, met het hooft om laeg te hangen. Doch indien de Kaisar sterft worden alle misdaadigers op een dagh en uur over geheel *Japan* los gelaaten: ja de behoeftige ontfangen ook een stuk geldts, ten einde iets goeds ter hand mogen slaan.

Zeer gedenkwaerdige reize van Henrik Schaap:

De Japanders zyn straf en manhaftig loos. Deeze haar inborst kan omstandelyk bespeurt in 't geen voorviel omtrent de schipper *Henrik Cornelis-zoon Schaap*, en onder-koopman *Willem Bylevelt*, op het jacht *Breskens* afgevaerdigt, nevens de fluit *Castrecom*, door last der Indische Raad op *Batavia*, om by oosten *Japan* de noordelyke kusten van *Tattaryen*, de stroom *Polisange*, *'t Wester-America*, en de ryke goud en zilver eilanden te ontdekken. Den derde des sprokkel-maands op het jaar zestien honderd drie en veertig staken de twee scheepen in zee. 't Jacht *Breskens* verviel omtrent het einde van hooi-maant in een inwyk der Japansche oost-kust, gelegen veertig graaden noorder breedte, voor een visschers dorp. Het scheeps-volk verzocht en verkreeg vryheid, om rys en andere verversing te ruilen tegen Nederlandsche koopmanschappen.

by vervalt op Japan:

zyn vriendelyk onthaal aldaar.

Een Japans edelman quam zelf aan boordt: noodighde den schipper en scheeps-hoofden t'zynen huize: alwaar, volgens belofte, haar minnelyk onthaalde: van ajuin en look voorzag: voorts alle lyfs-behoeften aanboodt: en volkomene vryheit, van af en aan te varen. Tegen den avondt keerde den edelman wederom; doch met de dorp-vooghd; braght een baal Japansche rys. Waar voor hartgrondigh bedankt: in de kajuit met arak, Spaansche wyn en wyn-tint onthaaldt is: en ontfing een paar zyde kousen en nieuwe schoenen: waar mede zich ten hoogsten scheen te vergenoegen. Na den eeten voeren de schipper *Henrik Cornelis-zoon Schaap*, *Wilhem Byleveldt*, *Sieuwaardt Janszoon*, bottelier, *Pieter Gerritszoon*, kuiper, *Henrik van Elsfoort*, busschieter, *Juriaan Scholten*, *Abraham Spelt*, *Hans Slee* en twee jongens, *Jacob de Paauw* en *Aart Bastiaanszoon*, in gezelschap met de Japansche edelman, na land. De schipper had zich voorzien van eenig Guineesch lywaadt en slechte kleedtjens, om tegen verversing voor het zieke scheeps-volk te ruilen. De edelman leide het volk weder t'zynen huize, staande dicht by strandt, en onthaalde haar met Japansche wyn. Na weinigh rustens verzocht *Schaap* het dorp te mogen bezichtigen, en behoeftigheden te koopen: welk niet alleen de edelman toestondt; maar ging zelf mede: en bragt *de Nederlander's* by de dorp-voogd, die insgelyks ieder twee of drie schaaltjens Japansche wyn toedronk.

Een edel... verl... Ned... ders

Voorts braght haar den edelman langs een wegh, ter eener zyde door de zee bespoeldt, en ter ander zyde bezet met ruime zaai-landen, vol kleine konkommeren en radys. Na een half uur wandelings, geraakten op een hooghte, van welke een aangenaam gezicht was over vermakelyke valleijen en wyde rys-velden, daar ettelyke koe-beesten gingen. Een steenwerp ter zyde des weghs stondt een boeren-huis, alwaar zy gezamentlyk in traden, om te rusten en voor de zonne te schuilen. Alhier neder gezeten, verzochten zy wederom vervarsching: waar op de edelman te kennen gaf, hoe hy bereeds dien aangaande orde gesteldt hadt: zulks aanstondts hier in huis gebragt zoude worden. Doch na een uur vertoevens, quam niet te voorschyn: weshalven *de Nederlanders* afscheit wilden nemen, en na het schip keeren.

Wi... ke li... zelv...

Hier op beduide de edelman, zy zouden noch een weinig tyds vertoeven, alzoo ettelyke paerden herwaarts quamen, waar op gemakkelyk na het dorp en schip te rugge konden ryden. Het boots-volk sloegen het aanbod af: gaven te kennen, dat jonge beenen hadden. Doch de edelman hield in zyn voorslagh aan. Middelerwyl naderden de paerden na het boeren-huis. Zulks benoodzaakt wierden te paerd te klimmen. Ieder te paerd gestegen, wierd weder zyds by drie *Japanders*, onder schyn van beleefdheidt, op het paerdt vast gehouden. Aldus redenze van den bergh af door de valleije landtwaardt in: waar uit niet zonder reden quaat vermoeden kreegen: en zulks te meer, alzoo *een Japander*, voor-geevende te willen bezichtigen den houwer van schipper *Schaap*, den zelven niet wederom ter handt wilde stellen; maar veinsde, dien heusheids-halve te draagen.

De

De Nederlanders dan quamen al nader en nader by een rivier, alwaar aan de over-zyde des oevers veel volk reed: werwaardts zy ook geleidt wierden. Dit ſchouw-ſpel verbaaſde *de Nederlanders* ten hoogſten: weshalven van de paerden af vielen: willende weder keeren langs d'eerſte wegh; doch om ziende, zagen zich bezet van menighte *Japanders.* Eenige nochtans dachten te ontvluchten na de zee-kant met Japanſch vaar-tuig, aan de wal leggende: maar konden onmoogelyk den dans niet ontſpringen; want *de Japanders* vielen twaalf te gelyk, met bloote houwers, op ieder *Nederlander* aan: wierpenze plat op de buik ter aerde: bonden hen de handen op den rug, en een ſtrop om den hals. Aldus geknevelt, vraagden *de Japanders:* of ſchipper *Schaap* en zyn gezelſchap wilden voor den Kaiſar verſchynen, en hem eerbiedigheit betoonen. 't Welk gaerne aannamen: beduidende te gelyk, hoe *de Hollanders* in vriendtſchap ſtonden met den Kaiſar, en jaarlyks binnen *Jedo* hem geſchenken braghten: hoe zy haar gezag-hebber hadden tot *Nangeſaque*, die aldaar groote koophandel dreef.

De Japanders leven wonderlyk met de gevangene Nederlanders:

De Japanders, van deezer meining toen verkundtſchapt wezende, leiden de gevangenen na een afloopende beek, alwaar haar den ſlyk des aangezichts ſchoon afwieſchen. Naauwelyks hadden deze deeze reiniging verricht, of *de Hollanders* zagen den dorp-voogdt, welken zy te vooren binnen ſcheepsboord onthaalden, met een groot gevolgh dienaars, ſtandaarden en pieken, komen aan ryden. Drie koſtelyke rypaerden ſtapten voor den trop. Het boots-volk waande dit gezelſchap de Roode roede te zyn: weshalven zekere dood voor oogen zagen. Doch genadert, zyn de hoofden der gevangenen op paerden en de matroozen op ſtieren gezet, (de ſtieren gebruiken *de Japanders* zeer veel in plaats van paerden) en landtwaard in vervoert.

reizen na Jedo: Zy hadden nu twee mylen wegs afgeleit: wanneer den Japanſchen opper-hoofd verzochten, een brief te moogen ſchryven aan 't ſcheeps-volk: ten einde geankert bleeven, en wachten na haar wederkomſt van 't hof tot *Jedo.* Het opper-hoofd gaf hier op geen beſcheid: alleenlyk gebood hy, haar handen los te maken: zulks alleen d'armen gevleugelt bleeven, en de ſtroppen om de halzen.

Met zonnen ondergang, na vyf mylen moeijelyken wegs, geraakten binnen een vlek. De ſchipper, koopman en jongens vernachten in een boeren huis: d'overige wierden drie en drie elders gehuisveſt, en ſlecht onthaalt. *worden ongenadigh onthaalt:* Alhier vernamenze den voornoemden edel-man en dorp-voogdt, gelaſtende den gevangenen voor te ſtellen een weinig rys, zoute viſch en Japanſche wyn. Geen ſmaak vondenze in 't eeten; doch moeſten echter de droefheit inkroppen: om niet het minſte blyk te geeven, dat zwarigheit maakten voor den Kaiſar te verſchynen. Ondertuſſchen vondenze gelegentheidt, den edel-man te beduiden: hoe zy *Hollanders* waren, ſtaande in verbond met de Japanſche Kaiſar: hoe jaarlyks acht Hollandtſche ſcheepen zwaare koopmanſchap dreeven tot *Nangeſaque.* Doch al 't zeggen konde de minſte verlichtenis der gevangenis niet aanbrengen. Want hoewel d'oude ſtroppen en koorden wierden afgedaan, zyn wederom nieuwe in plaats gebragt. De edel-man vertrekkende, beſtelde goede wacht rondom 't huis. Zulks de gevangene nu niet anders verwachteden, dan een ſchrikkelyke doodt tegen morgen.

Des morgens, een uur na zonnen opgang, verſcheen weder de voorige edel-man, tot de reis toegemaakt: bragt een Japans ſchryf-laadjen en weinigh papier: gelaſtende aan 't ſcheeps-volk *krygen laſt om te ſchryven aan 't ſchip Breskens.* te ſchryven: dat geenſints zouden verzeilen; maar blyven leggen tot der gevangenen wederkomſt; welke ten minſten dartigh dagen zoude aan loopen. De brief dan ging af, van inhoud: *Zy waren giſteren ſchandelyk verraden: en nu bereedts vyf myl landtwaardt in gevoert, om binnen* Jedo *voor den Kaiſar te verſchynen: de toght vereiſchte een maand. Middelerwyl moeſtenze de Japanders minnelyk bejegenen: op 't ſchip en goederen naauwe acht ſlaan. Ook geliefdenze eenige kleederen te zenden, alzoo by mangel der zelve gebrek leeden.*

Als de brief was overgelevert, ging de reis wederom aan: de hoofden gelaſt te paerd te ſtygen: de andere zaten op ſtieren. De ſchipper en onder-koopman vraaghden de maats na haar onthaal: waren tamelyk onthaalt; doch inſgelyks alle van nieuwe banden voorzien. Voorts hadden *de Japanders* houte *Jap maken te kr* kruiſſen vertoond: om uit te vorſchen, ofze ook Papiſten waren: indien namentlyk aan de zelve eenige eer bewezen. De matroozen kreegen hier af de ſnuf in de neus: weshalven de toegereikte houte kruisjens wegh wierpen. De vordere wegh was naar en gantſch moeijelyk. Tegen middag vonden een boere hut, alwaar af-zaten, en 't hert ſterkten.

Met den avond geraakten, acht my- *Een vlek lette berd* len wegs afgeleit hebbende, binnen een groot vlek; alwaar aan de hoeken der ſtraaten verſcheide berderen, vol Japans ſchrift, geſpykert ſtonden, bezet van dartigh goude doppen. De ruiters-knechten en ſoldaten toonden den gevangenen, hoe ieder van haar zoo veel goud uit 's Kaiſars ſchat-kiſt zoude trekken voor elk Chriſten, welke zy opbragten, als die doppen bedroegen, volgens inhoud des geſchrifts in de berderen vervat.

Te midden weegs van dit vlek wier- *alwa vern ten:* den *de Hollanders* gehuisveſt. d'Edelman, meermaals genoemd, quam de gevangenen vertrooſten: en belaſte de waerd, luſtig op te ſchaffen; gelyk dan ook geſchiede. Wanneer nu de gevan- *en do nigh pandi nieuw right ſchon word* genen, na gedaane maal-tydt, wegens reizen vermoeid, meinden te ruſten, vielen menighte aanzienelyke *Japanders*, ieder droeg twee ſabels op zyde, met zeer groot gedruiſch by haar herbergh in: tuſſchen de mannen drong inſgelyks een merkelyk aantal wyven naar binnen. Dit ontſtelde haar niet weinigh, als die t'ellekens van deeze wreede landaart den doodt te gemoet zagen. Doch in der daad geſchiede het tot geen ander einde, dan om *de Hollan-*

lander's uit nieuwsgierigheidt te zien. Byzonder schepten de vrouwen groot vermaak in de jongen *Jacob de Paauw*, die haar t'ellekens de bloote boezem moest vertoonen. Tot midder-nacht toe liepen de kykers af en aan: vraagde ten verscheide stonden, of papisten waren? Maakten kruisen met de vingers: wezen, dat zy de zelve zouden kussen en aanbidden. Maar de gevangene toonden zich van kruisen afkeerigh: waar in *de Japanders* behaagen schepten, en voorts riepen: *Hollande*, *Hollande.*

'S Morgens quamen weder veele, om *de Hollanders* te bekyken: quelden haar zeer, ten einde een ieder zyn naam schreef: wilden zulks tot gedachtenis bewaaren. Onder de beschouwers waren zommige die tierden, als of de gevangenen ten straf vorderden met wreede gebaerten, yselyk schreeuwen en vervaerlyk opslagh der oogen. Maar wierden t'ellekens wederom geroepen. Middelerwyl dachten *de Hollanders*, dat de bloedt-raadt vergaderdt was, om 't doodt-vonnis te vellen: en zulks te meer, nadien dicht aan de middagh liep, en noch geen gewag van paerden hoorden.

Terwyl dus beangstigt zaten, quam de edelman wederom binnen: gebood alle goeds moeds zonder bekommering te wezen, en een dicht lyf tegen de vordere reis te maken. Na het middagmaal dan opgezeten, reden meest westwaard aan, door vermaakelyke valleijen, ruischende beeken en ruime rysvelden, nevens verscheide boeren-wooningen: waar uit groote troppen op den wegh liepen, om *de Hollanders* te bezichtigen.

Anderhalf uur voor den avondt geraakten in een klein dorpjen, na dat zes mylen gereisdt hadden. De schipper, onder-koopman en de twee jongens wierden, gelyk ook te vooren, in een herbergh gehuisvest: de andere vernachten elders. Alhier verscheenen de edelman en dorp-voogd, voor welk dorp het jacht *Breskens* lag: gelastende de touwen en stroppen, met welke tot noch toe gekneevelt waren, los te maken: alzoo nu verzeekering hadden, haar *Hollanders* te zyn. Weshalven alle de hoofden ter aerden boogen, en bedankten voor dusdanige minnelyke beleeftheit. De dorp-voogd toonde ook haar een brief onopen gedaan: welke zy vertrouwden uit het jacht *Breskens* geschreeven te zyn: schonk rondom een schaal *sakje*, dat is Japansche wyn. Ook gaf nu den edelman zyn naam te kennen: te weten, hy wierd geheeten *Oritido Cansaimondonne:* gebood zulks te onthouden. Na *Cansaimondonnoos* en des dorpvooghds vertrek, wezen de dienaars: hoe zy ook 't ander volk zouden ontbinden.

Den gevangenen wierd een groote steen van het hart gelicht: zulks nu op een min rustelooze slaap hoopten: ten einde een weinigh moghten uitrusten: wanneer de kykers wederom met troppen ter herberg in en uit liepen. Omtrent midder-nacht was het volk vertrokken, en ieder te slaap geleit: als etlyke *Japanders*, voorzien van twee sabels en een ongemein dikke stok, binnen stapten. De schipper en *Byleveld* schooten verbaast uit de slaap; doch verkundschapt, de wacht te zyn, geraakten tot bedaaren.

Japanders vallen by nacht ter herbergh van de Hollanders in.

Den eersten van oogst-maand stelde *Cansaimondonne* aan schipper *Schaap* ter hand twee pakjens in stroo-matten bewonden met een brief van boordt: waar by bericht kreegen: *hoe verkundschapt waren uit de brief van schipper Schaap, wegens de gantsche toestand der wegh-voering en vordere handel. Hadden zedert goed gevonden een weinig verder van de wal te dryven. Bespeurden byzondere verandering by de dorpelingen, die dagelyks aan boordt quamen. Zouden zoo lang blyven wachten als eenigsints doenelyk viel. Cansaimondonne* beval vorders, dat schipper *Schaap* hem deeze brief weder behandighde, en het scheeps-volk verwittigde: *hoe by Cansaimondonne orde had gesteldt onder de dorpelingen, ten einde het jacht Breskens van rys, water, visch, brandt-hout en andere behoeftigheden voorzien worde: weshalven het vertöeven niet behoorde te verdrieten.* Schipper *Schaap* schreef dan voor de tweede maal, het geen hem *Cansaimondonne* gelaste: en voeghde

Brief van boord.

Brief van Schaap aan het jacht Breskens.

hier by: *Zy zouden blyven leggen, schoon het achter blyven vier maanden duurde: om niet loogenachtigh bevonden te worden voor de Overigheit, alwaar blyken moest, dat Breskens een Hollands jacht is: andersints liep de handel der Oost-Indische Maatschappy en zyn leven, nevens de vordere gevangene, het uiterste gevaar.*

De Hollanders trekken voort.

De brief was nu aan de boode overgelevert: wanneer de schipper en onder-koopman op schoone ry-paerden opzaten. De zadels waren konstig verlakt. Ieder hieldt nu de toomen zelfs in de handt: was voorzien van twee dienaars: en verwondert over dusdanige beleefdheidt. Na zes mylen reizens, quamen zy voor een groote bemuurde stad, gelegen in een vermakelyke landsdouwe. Zy konden niet verneemen de naam der stadt; doch moet noodwendigh geweest zyn *Fitachi*, omtrent deeze streek bekent. De ruime straaten vertoonden weder-zydts aanzienelyke huizen, en de huizen prachtige winkels. *De Hollanders* zyn eindelyk ter herbergh bestelt in een schoon huis, 't welk stond op een groot erf, by de straat afgeslooten, met een hooge houte poort. *Cansaimondonne* quam alhier: geboodt de maaltydt te bereiden; en straks na den eeten de kleederen, in stroo-matjens gepakt, en gisteren van boordt gebraght, aan te trekken.

Heerlyke stad Fitachi.

De Hollanders worden aldaar zeer heerlyk onthaalt.

Aldus gekleéd nam *Cansaimondonne* schipper *Schaap*, de onder-koopman *Byleveld*, de bottelier *Sieuwert Janszoon*, de busschieter *Henrik van Elsfoord* en de twee jongens met zich door de stad. 't En zy de wachten ruim baan hadden gemaakt, het was onmoogelyk geweest, om den wegh te gebruiken, wegens de gepropte toevloeijing van menschen. Het scheen de gantsche stadt uit nieuwsgierigheidt op de been was. *De Hollanders* door verscheide straaten geleid, quamen eindelyk op een groote markt: en door een verheevene poort in een prachtig hof, met verscheide omwegen, welke eindigden aan een kostelyke opgang, zes trappen hoogh. Van de opperste trap binnen een zaal getreden, vonden een hooge tafel, waar op twee bloote houwers kruiseling over malkander lagen. Ettelyke *Japanders* in kostelyk gewaad zaten met de beenen onder het lyf by de tafel, en hielden de wacht. Hier vervoeghde zich de meermaals genoemde dorp-vooghd by *de Hollanders*; en belaste haar de schoenen uit te trekken: gingen voorts met den zelven en *Cansaimondonne* ettelyke breede trappen opwaards: en geraakten thans in een luchtige galdery, niet min konstig als kostelyk gebouwt. Alhier gebood de dorp-voogd te knielen, en te wachten na de komst des Konings.

't Paleis des konings tot Fitachi.

De [Hollan]ders [ver]schy[nen] voor [de Ko]ning.

Terwyl knielende wachten, zagenze hof-jonkers, vorstelyk gekleedt, die elkander groote eer bewezen. Eindelyk verschynt de Koning aan het einde der galdery in een praçhtigh zalet: werwaards dan *de Hollanders* geleidt wierden, en bezyden malkander tegen hem over geplaatst. De Koning, oud by gissing veertigh jaren, zeide niet min statigh als vriendelyk, *Hollande*, en gaf orde, datze allerlei vleesch, visch, fruit en Japansche wyn, haar voor gezet, zouden nuttigen. Doch *de Hollanders*, door heerlykheidt wegh-gerukt, zaten verzuft, en konden niet nuttigen. *Cansaimondonne* en de dorpvoogd, die ter tafel dienden, waanden d'onthouding van spys uit vreeze voor vergif te ontstaan: traden toe, en proefden uit ieder schotel een weinig. Hier op tasten *de Hollanders* insgelyks toe: en dronken ieder twee schaaltjens Japansche wyn.

W[orden] onth[aalt] zelt[zaam].

Na gehouden maaltydt, wierden in een andere hoek des kamers nevens de Koning gezet: deeze vraagde, of zy geen Christenen waren: maakte met zyn vingers kruisen: wees, zy het zelve zouden na-doen: de kruisen kussen en aanbidden. Hier tegen maaktenze bekendt, hoe *Hollanders* waren, die jaarlyks met zwaare scheepen op *Nangesaque* handel dreeven; en den Japanschen Kaisar geschenken braghten. Middelerwyl moest ieder *Hollander* dan twee schaaltjens *sakjen* nuttigen. Naauwelyks ging het schaaltjen om, of een oudt Japans mannetjen quam elders uit een hoek: beet den schipper *Schaap* in 't oor: zegt my, *zyt gy Portugee-*

tugeesen, *Castilianen*, *Franschen*, *Engelschen*, *Deenen*, *Switsers* of *Cretensers*. Dit *Japanderken* sprak goet Portugees: kruiste zich verscheide reizen: en verzocht diergelyk van *de Hollanders*; doch deeze toonden haar afkeerigh van kruissen. Ten laatsten liet de Koning een *Maria* met het kindeken *Jesus* in d'armen, op koper geschildert, voor den dag brengen, om te zien of 't by *de Hollanders* zoude worden aangebeden; doch *de Hollanders* verzochten of 't haar vry stond het schilderytje te breeken: waar over de Koning in lachen uit borst: smeet het bordeken weg; en gelaste zyn dienaars het zelve elders te brengen.

Voorts rukte de bottelier *Sieuwaard Jansszoon* den boezem op: vertoonde de zwaare wonden, die hy op *Ceylon* door *de Portugeesen*, doodt-vyanden der *Hollanders*, had ontfangen: waar in de Koning groot genoegen schepte. Eindelyk vertrokken *de Hollanders* na haar herberg: alwaar des anderen daags *Cansaimondonne* zich wederom liet vinden: en orde stelde op 't Hollandtsche vuil lywaad: ten einde het in warm water gereinight wierd. Voorts by schipper *Schaap* gevraagt zynde, of zy niet haast na *Jedo* zouden vertrekken: antwoorde hy, *Jedo*, *Jedo*: wees op zyn vingeren over vyftien dagen: gaf last tot een heerlyk onthaal: zulks overvloed van peerseken, aprikoosen, appelen, nooten, wild-braad, Japansche wyn en vordere lekkernyen te voorschyn quamen.

Dit onthaal duurde tot den twaalfde van oogst-maand: wanneer des nachts een zeer schielyk geraas de slapende *Hollanders*, niet zonder verschrikking, haast opwekte. Een Japansche schryver hield in de slaap-kamer de wacht over *de Hollanders*. Deeze, schielyk geroepen werdende, stapte na buiten; doch keerde eer lang te rugge: maakte *de Hollanders* wakker: gelaste haar de klee-

Zeldzame bejegening in de nacht aan de Hollanders gedaan.

kleederen aan te trekken en te wasschen. Voorts was het gantsche huis in rep en roer. Knechten en dienst-maagden waren elk om 't zeerst bezigh, met kamers te veegen, matten te schudden, en de plaats met water te besproeijen. De verbaasde *Hollanders* onderzochten by de wacht, wat dusdanige toestel in de nacht beduide: kreegen zoo veel bescheid, dat ettelyke adelyke juffers op komende wegh waren, om *de Hollanders* te zien. Dit stelde haar een weinigh gerust. Na deezer komst dan vertoefdenze omtrendt drie uuren, by zoo veel brandende wasch-kaerssen. Thans stapt de Koning van *Fitachi* ter kamer binnen: knikte met zyn hoofdt *de Hollanders* toe: ging neder zitten: gebood den schipper *Schaap* en onderkoopman *Byleveldt* te speelen op een dam-berdt, 't welk voor de handt lagh, en zy voor tydt-korting gemaakt hadden. Terwyl zich met dit spel bezig hielden, quamen twee Japansche ridders, vergezelschapt van *een Bonsius*, ter kamer in.

De bovenste rokken (*de Japanders* noemenze *Korrekorre*) waren veelverwig, en hingen weinig meer als ter halver lyf, niet zonder kostelyk borduursel. Onder de bovenste rokken stak een onder-rok uit, welker panden haar wapenen, prachtigh gestikt, vertoonden. De broeken waren zeer ruim en lang, zulks over de voeten heen hingen, echter na sleepten, en zy voort gaande op de zelve trapten. De sabels, ongemein groot, hingen op de slinker zyde: deezer handvatsels, ten minsten twee voet lang, waren met goudt-draadt omwonden, en tusschen beide met kostelyke gesteenten ingeleit: de scheeden breed, en geborduurt. Hare hoofden waren kaal afgeschooren, alleenlyk slingerde in de nek een tuit hairs. Dusdanige Japansche ridders zyn'er veel in getal. Deeze komen nooit voor den dag, 't en zy vergezelschapt met vyf, tien, vyftien

Kl... der ...sche ...ders

tien en meer knechten, die haar nadraagen waaijers, muilen en zonneschermen.

Doch de *Bonsius*, die nevens de twee ridders binnen stapte, sprak goet Castiliaans en ook een weinigh Engels. Hy vraagde aan *de Hollanders* of zy *Fransche*, *Engelsche*, *Deenen* of *Sweeden* waren? Uit welke haven afgestooken? Met hoedanige waaren bevracht? Hoe zoo verre benoorden streek zetten? Hy vroeg haar vorders, of iemant de Portugeesche of Castiliaansche taal verstondt? Onder de Hollanders waren eenige in de Portugeesche taal zeer wel ervaren: doch deeze oordeelden geraadzamer zulks te ontkennen, om alle vordere onderzoek des te beter af te snyden. Zy behielpen zich dan met de Duitsche spraak: gaven daar benevens te kennen, hoe van *Batavia* zeewaard staken na *Ternaten*, en voorts de stevens wenden op *Tayoan*; doch, beloopen werdende van zeer harde stormen uit den zuidt-westen, waren noordelyk vervallen, en na vier maanden sukkelens op zee in een Japansche haven geankert, om zich aldaar wat te ververschen: en zulks te meer, alzoo het meeste scheeps-volk ziekelyk te kooy lag. *De Hollanders* merkten nu, datze wel voor *Hollanders* wierden aangezien; maar die nochtans de Oost-Indische Maatschappy niet raakten; en veel eer voor zulke, die afgevaerdigt waren uit *Macau* of de *Manilha*. om Portugeesche papen na *Japan* over te voeren.

Vorders onder-stonden *de Japanders*, of zy niet door de straat *La Maire* of *het Way-gats* herwaardts quamen. Waar op *de Hollanders* weder bericht deeden, neen; maar van *Batavia* over *Ternaten*. Een groot uur liep met dusdanige vraagen door: wanneer, uit last der twee ridders, aan ieder *Hollander* een schaaltje met Japansche wyn wierdt geschonken. Thans vertrok de Koning, ridders en *Bonsius*. Alleenlyk stapte *de Bonsius*, in het uit-gaan, na den schipper en onder-koopman; luisterde haar in 't oor: (hy sprak Castiliaans) *Eet hoenders, verkens, eyeren, visch en allerlei Japansche lekkernyen. Over twee dagen zal ik u wederom bezoeken.* Dit zeggen baarde in haar bekommerlyke gedachten: weshalven elkander vermaanden, om op haar woorden wel te letten, indien hoofd voor hoofd ondervraagt wierden.

Den veertienden van oogst-maandt, op het jaar zestien honderdt drie en veertigh, quam last: dat *de Hollanders* haar kleederen pakken, en zich ten optogt na *Jedo* zouden vervaerdigen. Twee edel-luiden; nevens verscheide hunner dienaars, stonden nu reis-vaerdigh. Een uit den hoop gaf te kennen; hoe *Mosysuoque Chyoboyedonne* geschikt was in plaats des vertrokkene *Oritido Cansaimondonne*, om haar na *Jedo* te geleiden. Eindelyk verscheenen ook *de Bonsius* en twee ridders, die voor twee dagen, in tegenwoordigheit des Konings, *de Hollanders* ondervraagden. In haar gezelschap was ook de heer van het dorp, voor 't welke het jacht *Breskens* lagh. Eer lang stond alhier een wel-gedischte tafel. De schaalen, vol Japansche wyn, gingen lustigh om. Als nu, tot overdaadt toe, de gelukkige reis gedronken was, ging de schipper en den onder-koopman, ieder in een norimon en het overige volk te paerdt zitten: voorzien van papiere mantels tegen de regen.

De gevangene Hollanders vertrekken na Jedo:

Na vier mylen wegs, quamen aan een snelle stroom, die tusschen zeer vermaakelyke oevers boven gemein hard vloeide. Langs de wegh, die na de overtoght ging, stonden verscheide kruisen, aan welke yselyk mishandelde misdaadigers hingen: sommige der zelve waren gerabraakt: andere door-reegen met speeren: andere geblaakt: andere langhzaamerhandt gestorven. Over deeze stroom wierden de menschen en paerden met schouwen gescheept: alwaar op den oever een schoon en zeer vermaakelyke vlek lag. Hier hieldenze halte en het middagh-maal, het welk meer als vorstelyk toe-gerecht was. De twee ridders, die haar, nevens *de Bonsius*, hadden ondervraaght, gaven nu haar naamen te kennen. De eene wierdt genaamt *Isy Cavova Isa Jemondonne*, de andere *Phoechy Chennemondonne*.

haar overtogt en onthaal.

Japanders willen haar naamen onthouden hebben.

Zy belasten *den Hollanders* zulx naauw t'onthouden; en gaven haar keur, of liever te paerd, dan in norimons zaten. Doch te paerd gesteegen, reden meest zuidt-west op; en geraakten, na acht mylen wegs, tegen den avond in een groot dorp, alwaar heerlyk gehuisvest, en met allerlei lekkerny onthaalt zyn. *Jemondonne* en *Chennemondonne* verwellekomden hier *de Hollanders:* vraagden, of ook eenige moeijelykheit leeden door het ryden: bestelden de wacht om het huis, en vertrokken.

Des anderen daaghs, met zonnen op-gang, ging de reis wederom zuidwest aan, over bergachtigh landt. Nevens ieder *Hollander* gingen twee Japansche soldaaten en zeven paerdeknechts. Elke paerde-knecht hadt een levendige haan, achter op het paerd, in een stroo-korfken, gebonden, die zy zomwylen af-namen en droegen.

Japansche haanen wonderlyk vervoert.

Op deezen dag leidenze, niet zonder moeite, elf mylen weghs af: verwisselden zeven maal van paerden; en geraakten by donker in een klein dorpken, alwaar een gantsch slechte herberg vonden.

Hier quam weder de gemelde *Bonsius:* stelde op nieuw eenige vraagen voor: als namentlyk, wat bediening *Schaap* en *Byleveld* bekleeden? Wie, in haar af-wezen, gezagh over 't jacht *Breskens* had? Hoe de zelve genaamt wierden? Hoe sterk het scheeps-volk was? Hoe veel lyfs-voorraad, oorlogs-gereedtschap, en wat koopmanschappen het schip voerde? Van waar en werwaards de reis lagh? Op hoedanige hooghte de stormen haar beliepen? Hoe zoo verre om de noord dreeven? De schipper en onder-koopman antwoorden hier op zoo weinigh als konden: vreezende door *de Bonsius*, die zy voor een verloochende

Spaan-

Spaanſche paap en liſtigh menſch aan zagen, achterhaald te worden: te meer, alzoo niet alleen Caſtiliaans en Portugees, maar ook eenigſints Engels en Nederduitſch ſprak.

Zeer omzichtig dan gavenze ten antwoordt: dat hy *Schaap* ſchipper was, en *Bylevelt* onder-koopman: dat d'opper-ſtuurman tegenwoordig het hoogſte gezag te ſcheep voerde: dat binnen het ſchips boordt zich noch bevonden vyftig zielen: dat zy van *Batavia* na *Ternaten* over ſtaken, en op *Tayoan* de ſtevens wenden; doch zederdt door duiſter regenachtigh weder, en harde weſtelyke ſtormen, het ammiraals ſchip *Caſtrecom* verlooren: en eindelyk onder *Japan* vervielen: alwaar dan ten anker liepen: alzoo *de Japanders* met d'Ooſt-Indiſche Maatſchappy in goedt verſtandt ſtonden: te meer, dewyle haar ſchip zeer ontreddert, en 't bootsvolk afgemat zynde, het ſchip hermaking en 't volk ververſching vereiſchte. *De Bonſius* teikende dit alles wel duidelyk op.

In 't krieken des daghs ging de reis wederom aan. Na negen dagen geraakten in een dorp, een uur gaans van *Jedo* af gelegen. De weg was zomtydts vermakelyk door rys-velden en ceder-boomen: zomtydts dor en barre, wegens ruime heiden: zomtydts ongemakkelyk door ſteile bergen: zomtydts gevaarlyk wegens ſnelle water-vloeden en holle meiren, waar over paerden en volk moeſten ſcheepen. Maar de veeren van zorgelyke vloeden leggen meeſt zoodanig, dat aan d'een of ander oever een vlek of dorp leit. Hier door is het dat d'over-toght te gemakkelyker valt: te meer, dewyl een merkelyk aantal inwoonders, by allerley wegen, te hulp komen.

Voorts vonden *de Hollanders* allenthalven vorſtelyk onthaal, zoo in vlekken als ſteden; want burger en koopman achten zich verheerlykt, wanneer voor 's Kaiſars gevangenen lekker opdiſchten: behalven dat zich vermaakten met een vreemde landaart, langs zoo veel honderd mylen na *Japan* gereiſt: over wiens kleeding en zeden zy te zamen in verwondering als wegh gerukt ſtonden. Ieder verzocht eenigh ſchrift van *de Hollanders* te moogen hebben, met welk zich volkomen voldaan oordeelde, wegens d'onkoſten aan de maaltydt geſpild. Onaangezien dusdanig onthaal, bleeven *de Hollanders*, zoo op de wegh als in de vlekken en ſteden, geduurigh bewaard van zes *Bonjoiſen*, benevens honderdt en dartigh knechten.

Beſchryving der Japanſche kamer-ſpeelders.

Geduurende deeze negen-daaghſche reis, ontmoeten haar de Japanſche kamer-ſpeelders, die langs 't landt trekken, en aller wegen het jong gezelſchap waarneemen. Byzonderlyk laten zich deeze vinden omtrent bruilofts-gaſten, of waar eenige gaſtery gehouden word. Zyn alle hoeren en boeven onder malkander. De vrouwen zitten met de beenen onder 't lyf. Op 't hoofd ſtaat een zwart papiere ſchraagh, ſchoorſteensgewys: hoewel van een ſchoorſteen verſcheelt, dat door 't midden een dikke ſtyl wederzyds uitſteekt, en boven een breede ſluijer over de rugge hangt. De boven-rokken hebben om den hals een geborduurde franje. Voor de borſt gapen de rokken: en vertoonen, zoo verre de zelve open ſtaan, een gevlochte gordel. Voorts houden deeze vrouwen twee langwerpige houten, die met koper beſlagen zyn, in de handen: waar op zy zeer aardigh ſpeelen. Achter de vrouwen zitten eenige guichelaars, op hooge ſchraag-ſtoelen, over welke de beenen ſchreyelings hangen. Deeze guichelaars zyn bekleedt met korte boven-rokken, voor de borſt open. Het onder-kleedt beſtaat uit een ſtuk. De broek hangt tot de voeten. Het wambais is toegebonden met twee gekartelde gordels, van welke d'een onder d'armen en d'ander om de middel geſtrikt wordt. Tuſſchen de tweede gordel ſteekt een ſabel. In ieder handt hebbenze een zweep: deeze zweepen zyn midden weegs vaſt aan een ronde bol vol bellen. De bol, over 't hoofdt heen en weder geſlingert werdende, geeft maat-kundigh geluid, na welk de voeten over de hooge ſchraagh-ſtoelen aardig weeten te beweegen. Ter zyden af van de neder-zittende vrouwen, ſtaan andere vrouwen bloots hoofds. Over hare rechter ſchouders hangen breede gordels onder de ſlinker arm,

aan welke een ronde kouwe vol kopere tralien vast is. Met de rechter handt draaijenze de kouwe by een yzere styl rondom, en slaan ondertusschen met een klokjen op de tralien: na welkers maat-geluidt zy zeer aardigh danssen. Voor deeze zitten ysselyke bullebakken, welker aangezichten vermomdt zyn: in de slinker handt houdenze een groote zonne-scherm, in de rechter een waaijer: en maken zeer wonderlyke gebaerten.

Hollanders komen binnen Jedo:

De Hollanders, aldus nu en dan een weinig vermaakt, waren op een uur na genadert aan *Jedo:* alwaar de heer des dorps, voor welk het jacht *Breskens* lag, affcheid van haar nam, en bericht deed: hoe 't jacht *Breskens* het anker had gelicht, en in zee gestooken was; doch hy wist niet wanneer. Dit braght *de Hollanders* in zwaar bedenken: als die nu te gemoet zagen, dat voor verspieders des Japanschen Ryks zouden werden gehouden: en, volgens *der Japanders* wreedheit, niet anders dan een ongenadige dood sterven. Des namiddags quamenze binnen de kaisarlyke stadt *Jedo:* wierden gehuisvest in de gewoonelyke verblyf-plaats der Hollandtsche gesanten, wanneer ter gezetter tydt uit *Nangesaque* afkomen, om aan den Japanschen Kaisar geschenken te doen. Alhier verstondenze, dat het niet was de stadt *Fitachi*, maar *Namboe*, uit welke den veertienden des oogstmaands, na veertien dagen vertoevens, vertrokken: als ook dat de haven, alwaar voor het visschers dorp in liepen, een gedeelte uitmaakte van de groote inwyk *Namboe*. Ieder dag haddenze tien of elf mylen wegs door malkander afgeleit: en ondertusschen bezichtight meer als honderdt dicht bebouwde en volk-ryke dorpen en vlekken: als ook op verscheide plaatzen kruisen en staaken voor jammerlyk mishandelde lyken.

ken. Geduurende de toght uit *Namboe*, ververschtenze wel acht maal van paerden.

Maar *de Hollanders* waren naauwelyks een half uur ter gezeider herberg stil geweest: wanneer *Oritido Cansaimondonne*, die binnen *Namboe* van *de Hollanders* afscheidt nam, en welke zy meinden over lang t'huis te zyn, ter kamer in stapte, tot groote ontsteltenis *der Hollanders*: als die niet zonder reden beducht stonden voor onrechtvaerdige handelingen: waar door *Oritido* zoude zoeken zich te verryken met een plok uit het schip *Breskens*, wanneer by vonnis des hofs wierd aangehaalt. Te meer, nadien zy, vreemdelingen zynde, geen voorspraak vonden, die haar onnoozelheit verdeedigde. *Cansaimondonne* scheen ten hooghsten misnoegt, dat hy *de Hollanders* in de gewoonelyke Hollandtsche verblyf-plaatst gehuisvest zag: en buiten twyfel bedroeft, dat in zyn hoop wel licht moght bedroogen worden. Echter toonde hy een gemaakte schyn van vriendtschap. *Schaap* vraaghde na de twee brieven in *Namboe* hem ter hand gesteldt, om te bestellen aan 't scheepsvolk binnen *Breskens* boord; doch hy kreegh hier geen antwoord op: weshalven geloofde, dat de brieven opgehouden waren.

Tegen den avond wierden schipper *Schaap*, de onder-koopman *Byleveld*, en den jongen *Jacob de Paauw*, tot de gezagh-hebber *Inoovii Sicungodonne*, en *Sabrosaimondonne*, stede-voogd van *Nangesaque*, ontbooden. Derwaards dan spoeiden zich, vergezelschapt van haar huiswaerd en twee dienaars. Ten huize des gezag-hebbers *Sicungodonne* geleidt in een heerlyk zalet, wierden na weinig toevens gebragt in een meer als vorstelyke kamer, alwaar ter neder zaten; doch eer lang gelast op te staan, en tot *Sicungodonne* en *Sabrosaimondonne* te naderen. Beide toonden een gantsch vriendelyk gelaat: zeggende, *ô Hollande*. Nevens haar zat *de Spanjaard*, een verloochende paap, die uit *Namboe den Hollanders* gezelschap hield.

Deeze vraagde, uit last der voornoemde heeren: Van waar zy in zee staken, en werwaards heen? Hoe en uit wat inzicht zoo verre om de noord liepen? Waarom d'inwyk *Namboe* aandeeden? *De Hollanders* kromtongden Japansch, Portugees en Nederduitsch onder malkander, en gaven het meermaal gegeeven antwoord. Voorts haalden deeze *Spanjaard* een Portugeesche kaart van *Indië* voor den dag: gelaste *de Hollanders* in de zelve aan te wyzen haar reis, die bereeds afgeleit hadden, en noch meinden af te leggen. Het welk geschiede. Na deeze aanwysing kreeg ieder twee schaaltjens Japansche wyn, en vervolgens verlof om te vertrekken.

Des anderen daags verscheenen alle *de Hollanders* wederom voor de zelve heeren. Terwyl in het voornoemde zalet vertoefden, alzoo de Heeren noch niet by der handt waren, vonden aldaar verscheide *Japanders*, die insgelyks gehoor verzochten. Onder deeze waren twee, spreekende goet Portugees: zeiden, datze koop-luiden waren, zich onthoudende binnen *Nangesaque*: datze de heeren *Elserak*, *Overwater* en vordere *Nederlanders* binnen 't pakhuis op 't eilandeken *Disma* zeer wel kenden. Vraaghden vorders, of niemandt onder haar Portugeesch sprak? Als ook, of zy aan de genoemde heeren geen kennis hadden? *De Hollanders* beduiden zoo veel, dat niet ervaren in de Portugeesche taal waren; maar *Elserak* en *Overwater* op *Batavia* voor deezen zagen. 't Scheen de koop-luiden groot mede-lyden hadden met d'ongelegentheit *der Hollanders*. Na twee uuren wachtens quamen de geheim-schryvers van *Sicungodonne*, vergezelschapt met ettelyke Portugeesche en Spaansche priesters, die het Japansche heidendom waren toe-gevallen, kenbaar uit haar wezen, te voorschyn: Deeze deeden wederom onderzoek na de reis: vraagden voorts, wat in de inwyk *Namboe* meinden te verrichten? Op wat hoogte de inwyk lagh? Het welk wederom in de kaart, andermaal vertoond, aanwezen. Dat volgens die kaart de inwyk *Namboe* op negen en dartigh graden lag. Dat zy haar makker des nachts voor een onbekend landt door yselyke storm verloo-

Twee Japanders maken kennis met de Hollanders.

Worden op nieuw onderzocht.

looren: zulks vreesden verongelukt te zyn. Hoe ook zedert poogden na *Nangesaque* op te douwen; maar wegens harde tegen-windt noordelyk af-slingerden.

Terwyl dit onderzoek aldus toe ging, zyn de schipper *Schaap*, *Byleveld* en *Paauw*, van het ander volk afgezonderdt, en na een luchtige galdery geleit: alwaar *Sicungodonne* en *Sabrosaimondonne* in verwonderens waerdige heerlykheidt ten gehoor zaten. Zy hadden bezigh geweest met gevangene t'ondertasten. Voor de gemelde heeren neder gezet, wierd haar naauwelyk iets afgevraagt: alzoo na het nuttigen van twee schaaltjens Japansche wyn oorlof kreegen, om t'haarder herberg te keeren. Uitgaande zagen op de open plaats des paleis vier slechte norimons, rondtom sterk toe-gebonden: binnen ieder zat een gevangene Portugeesche paap.

Roomsche priesters gevangen.

Doch de zeven andere, die by de gezeide priesters onderzogt wierden, verschrikten niet weinig: alzoo, terwyl aldaar zaten, twee grooter kanassers vol Portugeesche rokken, mantels, mis-kleederen, boeken, schriften, gelyk ook handt-boeijens, ketenen en werk-tuigen om te pynigen ter zaal gebragt wierden. Ieder beelde zich in, dat dusdanigh wreed gereedtschap aan zyn lichaam te passe zoude komen; want haar t'ellekens afgevordert wierd, of geen Paapsche Christenen waren. Deeze verbaastheit greep noch te meer standt: dewyl *de Hollanders* naauwelyks een half uur binnen de Hollandtsche verblyf-plaats rusteden, of wierden wederom door *Sicungodonne* te rugge ontbooden: waar uit begonden te vermoeden, dat de gevangene papen iets tot haar nadeel mogten hebben ingebragt.

Wonderlyke voorval tot schrik der Hollanders.

Ten paleis binnen gestapt, vonden de Japansche rakkers bezigh met vier *Jesuiten*: van welke, na gissing, de jongste veertigh, en de andere vyftigh, zestig en zeventig jaar bereikten. Zy droegen Japansche kleederen; doch konden lichtelyk uit *Japanders* worden onderscheiden. De rakkers sprongen zeer wreed met de zelve om: slooten de handen in scherpe boeijens, aan de voeten zwaare ketenen, en kneevelden haar alle diervoegen, dat niet een lidt konden beweegen. Zulk schouwspel verwekte geen geringe ontsteltenis in *de Hollanders*: die op nieuw scherpelyk onderzoght zyn, wegens haar reis. Byzonder vraagde de Spaansche priester uit *Namboe*: of het schip *Breskens*, het zy aan *de Manilha*, het zy tot *Macau*, geen Portugeesche papen in nam, en in de inwyk *Namboe* by ontyde te land zette? Of zy *Hollanders* geen Paapsche Christenen waren? Beide de vraagen beantwoorde schipper *Schaap* met zulks alles te ontkennen. *Sieuwert Janszoon* ontbloote ook zyn zwaare wonden, naauwelyks geneezen, die *de Portugeesen* op *Ceylon* hem onlangs gaven: weshalven geen liever dag zoude zien, dan zich aan de Portugeesche landaart te mogen wreeken. In dit beduiden schepten *Sicungodonne* en *Sabrosaimondonne* een byzonder genoegen.

Japanders handelen wreed met vier Jesuiten.

Thans keerden *de Hollanders* wederom na haar verblyf-plaats: werwaarts zich tegen den avond vervoegde de Spaansche priester, nevens twee gevolmagtigde heeren: ten einde zy opteikenden ieders naam, ouderdom en bediening. Zulks te boek stelden: *Henrik Corneliszoon Schaap* schipper, oud twee en dartigh jaren; *Wilhem Byleveld* onder-koopman, vier en twintig; *Sieuwert Janszoon* bottelier, drie en dartig; *Pieter Gerritszoon* kuiper, zes en twintigh; *Abraham Pieterszoon Spelt* busschieter, twee en twintigh; *Henrik van Elsford* busschieter, twintig; *Juriaan Scholten* busschieter, zeven en twintig; *Hans Slee* bootsman, twintig; *Aart Bastiaanszoon* jongen, vyftien; en *Jacob de Paauw* jongen, oud veertien jaren.

N... am... oud... der... der... opge...

De twee heeren ontdekten zich eindelyk: verhaalden, hoe zy de Oost-Indische Maatschappy voor tolken dienden: hoe de eene genaamt was *Kytsbyoye*, en d'ander *Phatsyosaimon*: dat uit *Nangesaque* waren afgeschikt, om de vier gevangene Jesuiten na *Jedo* te geleiden. Vertelden wyders, hoe op *Joan Elserak*, en vyf Hollandsche scheepen, voor *Nangesaque*, beslagh was gedaan: dat insgelyks twee Duitsche

T... om... by... pa...

ſche tolken van *Firando* af quamen, om haar en de tien *Hollanders* by 't aanſtaande naauwkeurigh onderzoek voor de hooge overigheit te vertalen: de zelve zouden binnen dartig dagen buiten alle twyffel tot *Jedo*, ten dien einde, zich laten vinden. Eindelyk zeiden, dat onder een dak, nevens *Syovan*, een paap die 't Chriſtendom had verzaakt, met *de Hollanders* zouden vernachten. Zy moeſten ſlechts goeds moeds zyn: de zaak liep het allerminſte gevaar niet. Te meer, nadien wegens de gunſt der heeren *Sicungodonne* en *Sabroſaimondonne* tot *de Hollanders* goede verzekering konden doen. *Sicungodonne* had onderwylen den huis-waerd laten aandienen, dat heerlyk voor haar zoude ſchaffen. Zedert viel niets voor in negen dagen: als dat zomwyl de genoemde tolken bezoek deeden aan *de Hollanders*.

nders n in ſte wd-

Doch den vyfde des herfſt-maandts ſcheen haar een einde van het treur-ſpel te bereiden: weshalven zich alle ter doodt ſchikten. Want de tolken *Kytsbyoye*, *Phatſyoſaymon*, *Syovan*, en een merkelyk aantal kaiſarlyke lyf-knechten voerden *de Hollanders* buiten *Jedo*.

y- r che ech- ui-

De voet-knechten droegen kleine ronde ſtorm-hoeden, boven ſchelps-gewys gekarteld. De rokken waren gemalied, en hingen halver wegen de buik, zynde met een geknoopte ſluijer om de middel toe geſtrikt. Tuſſchen ieders gordel ſtaken twee ſabels, een korter en langer: onder de handtvatſels hebben de ſabels ronde plaaten uit zwart hout, ruſtende op de gordels. Haar broeken, niet ongelyk der edel-luiden, hingen tot over de ſchoenen. Op de ſchouders droegenze vuur-roers, niet ongelyk d'Europiſche: alleenlyk dat der zelver hanen van den ſchutter komen af te ſlaan. Haar kruit-hoorens beſtonden uit vierkantige doozen, welke van matten gevlochten waren. Doch andere deezer kaiſarlyke lyf-wachten reeden te paerd. De paerden, dagelyks by beryders afgericht, hielden een wel geſchikte ſtap. Over 't lyf hing een koſtelyk gebreid kleed, aan welker benedenſte zoomen prachtige franjen ſlingerde. De kop, voorzien van een geborduurdt dekſel, welks midden een vergulde pinne heeft, ſteekt halver wegen de borſt by het gebreide kleed uit. De ruiters zelf dragen gepluimde ſtorm-hoeden: als ook ſluijers, die onder de rechter oxel door gehaalt en boven de ſlinker ſchouder toegeſtrikt werden. Een ruime koord met twee quiſpels hangt haar om den hals: op de rugh een groote boog: onder de luſter arm een zwaare pyl-koker vol pylen: tuſſchen de gordel ſteeken twee nangenetten of lange zeep-meſſen. Met de ſlinker handt beſtierdenze de toom, en hielden in de rechter een geweldige piek. De beenen ſtaken in verlakte laersjens.

Hollanders bereiden zich ter doodt.

De Hollanders, allerwegen van dusdanige ruiters en voet-knechten bezet, wierden buiten *Jedo* geleid. Dicht onder de ſtadt ſtaat een groot hof, geenſints kleinder in omtrek als een gemeine Hollandtſche ſtadt.

Wonderlyk hof.

Herwaards afgevoerd zynde, geraakten na verſcheide omweegen voor een yſelyk donker gevangen-huis, voor welkers tralien de vier gevangene *Jeſuiten* aan zwaare ketenen gekluiſtert zaten, nevens ettelyke Japanſche Paus-gezinden. Thans quamenze op een groote opene plaats van 't hof. Hier ſtonden wippen, kleine galgen, en groote kuipen vol water. Het krioelde hier van menſchen. Onder een overdekte loots, over een vloer die met key-ſteenen beſtraat was, liepen geduurig aan en af alderley ſoort van *Japanders*, hovelingen, geheimſchryvers, deurwaarders, beuls en rakkers. Eindelyk ſtapten de gevangene *Jeſuiten* en *Japanders* uit den kerker, om voor de hooghſte Japanſche vuurſchaar te verſchynen.

Terwyl de rechters met dit onderzoek bezig waren, liep een groot deel des dags ten einde. Ondertuſſchen ſtonden *de Hollanders* op de opene plaats, nevens de lyf-wacht, die haar uit de Hollandtſche herberg derwaards geleiden, en hadden ongemein veel bekyks. Om niet flaauw te worden, kreegen nu en dan eenigh broodt-ſuiker: welk zy giſten te geſchieden uit laſt van *Sicungodonne*. Eindelyk wierdenze geleidt door een kleine poort, na een zeer vermakelyke luſt-plaats: ter zyde ſtondt een houte galdery, die met ſlechte matten beleit was: alwaar gelaſt neder te knie-

knielen, eer lang binnen een koninglyk zalet ſtapten. Hier zat *Sicungodonne*, zynde omringt van een merkelyk aantal raads-heeren, op een verheven throon: en ſtelde, door de tolken *Kytsbyoye* en *Phatſyſaymon*, de volgende vraag-ſtukken voor.

Vraag-ſtukken den Hollanders voorgeſtelt.

Van waar, werwaards, en wanneer in zee ſtaken? Waarom in de haven *Namboe* ten anker liepen. *De Hollanders* antwoorden: Zy gingen onder zeil den derden der ſprokkel-maandt des jaars zeſtien honderdt drie en veertig van de reede voor *Batavia*: zetten ſtreek op *Ternaten*: en lichten van daar het anker den vierden des gras-maands. Doch zedert door harde en langwylige ſtormen beloopen, wierden benoodtzaakt de haven *Namboe* aan te doen. Voorts vraagde *Sicungodonne*: Of zy geen Chriſtenen waren, hoewel juiſt geen Papiſten? Of zy niet eens begeerigh waren om met de vier gevangene Jeſuiten heimelyk te ſpreeken? Het antwoordt was: Wy zyn Chriſtenen; doch geen papiſten. Gelooven in een Godt, die ſchepper en beſtierder is van hemel en aerde. Alle ſtaan bereidt om het leven op te offeren voor dit geloof. Onder de Jeſuiten hebben wy niet gezaaid: houdenze voor geſlagen vyanden. Het vordere onderzoek beſtond in de navolgende vragen: Hoe veel *Nederlanders*, *Chineeſen*, en van andere landaart onthouden zich op *Batavia*, alwaar d'opper-gezaghebber hof houd? Hoe veel ſcheepen heeft hy in dienſt? Wat plaatzen bevaaren die ſcheepen? Worden binnen *Batavia* allerley ambachten gedaan? Woonen aldaar ſnyders, ſchoen-makers, weevers en vordere hand-werkers?

An... der... ders

De Hollanders deeden bericht: dat omtrent twaalf honderd *Nederlanders* in de ſtadt *Batavia* huisveſteden, behalven ſtyf drie duizend *Chineeſen*, en voorts een merkelyk aantal *Maleyers*, *Javanen*, *Bandaneeſen*, *Amboineeſen* en *Mardykers*. Ook onthielden zich binnen de genoemde ſtadt allerley ambachts-

bachts-luiden. Het getal der ſcheepen na *Perſien*, *Ceylon*, *Cormandel*, *Malacca*, *Siam*, *Molucciſche* eilanden, *Tayoan* en elders, af en aan varende, was haar onbekend.

Voorts werd gevraagt: of *de Hollanders* wel kans zagen, om *Nangeſaque* te vermeeſteren, gelyk zy *Quilang* hadden ingenomen? *De Hollanders* hielden zich, als of dit vraagh-ſtuk niet verſtonden: weshalven het onbeantwoord bleef. Ook liet *Sicungodonne* onderzoeken: waarom 't jacht *Breskens* in de haven *Namboe* het geſchut ettelyke reizen had geloſt, waar door de viſſchers en landt-luiden verjaagt wierden? Of ook geen zieken-trooſter op het ſchip was? *De Hollanders* bekenden met loos kruit geſchooten te hebben, op verzoek van eenige Japanſche heeren, die het ſchip quamen bezichtigen, zonder de minſte kennis te hebben, dat zulks ſtrekte tot ſchrik van viſſchers en land-luiden. Te meer, dewyl zy gewoon waren voor *Firando*, des verzocht zynde by de *Japanders*, los te branden. Loochenden ook een zieken-trooſter binnen ſcheeps-boordt te wezen, doch uit vrees: anderſints hadden een. Eindelyk wierd onderzoek gedaan: of zy *Hollanders*, gelyk tot *Nangeſaque* menighmaal zagen, niet ſwemmen konden. Deeze voorſtel ontſtelde *de Hollanders* zeer, als die niet beſeften, waar toe zulks diende. Zy antwoorden, dat zommige ſwemmen konden, andere wederom niet. En hier mede brak *Sicungodonne* af: gaf *de Hollanders* verlof, om na haar herberg te vertrekken: alwaar zedert tot den drie en twintighſten van herfſtmaand buiten eenig vorder onderzoek ſtil zaten.

Thans diende haar de Japanſche ſchryver aan; hoe haar huis-waerd zich vervoegd had by de heer *Sicungodonne*, verzoekende voor *de Hollanders* eenige kleeding: vermits de koude begonde te nypen, en zy ſober in de noppen ſtaken. *Sicungodonne* beloofde haar van Japanſche rokken te zullen voorzien. Vorders beduide de ſchryver, dat de gevangene *Japanders* en *Jeſuiten*, wegens de yſelyke pyniging, het Chriſtendom hadden verzaakt. Des anderen daaghs braghten de tolken *Kytsbyoye* en *Fatſyoſaimon*, nevens de afgevallene prieſter *Syovan*, voor ieder *Hollander* twee Japanſche kottoene rokken; haar toe-gezonden uit mildtdadigh geſchenk van een opper-raadsheer, door *Sicungodonnes* beſtellingh. *De Hollanders* wiſten niet, hoe genoegzaam bedanken zouden de goetdadigheit deezer heeren.

Ieder Hollander krygt twee Japanſche rokken.

Ondertuſſchen ontſtelden zich niet weinigh, wanneer uit de huis-dienaaren verſtonden, dat des anderen daags wederom voor eenige Grooten moeſten verſchynen: te meer, nadien zy wel wiſten, dat de twee Duitſche tolken, die uit *Firando* af quamen, binnen *Jedo* noch niet konden aangekomen zyn. Terwyl met duſdanige droevige overpeinſing zeer bedut zaten, begonden de wanden te ſchudden, de balken te kraken, de daken te ſcheuren, de deuren en venſters op te ſpringen, en de grond zich niet weinigh te te beweegen. *De Japanders* wilden *de Hollanders* beduiden: hoe een groot zee-wanſchepſel zyn ſtaert tegen ſtrand vinnigh aan ſloegh: zulks alles kraakte en dreunde. Doch onder duſdanige beuzeling ſchynt te verſchuilen het aloude gevoelen van zommige Griekſche Wereldt-wyzen, die aan *Neptunus*, afgodt der zee by *de Latynen* en *Grieken*, de benaaming van *Ennoſigæus*, zoo veel gezeit als een ſchudder der aerde, toepaſten: ter oorzaak door onder-aerdtſche gooten inboordt; en het aerdryk wegens ſchommelen van water doet op-ſwellen. Dit gevoelen beweerden *Thales* en *Democritus Abderita*, met duſdanig bewys: te weeten, dewyl in de aerdtbeevingen menighmaal nieuwe fonteinen uit-borſten; en af-gronden, die onder diep water ontaſtelyke bodems verſchuilden. Maar andere brengen, met meer ſchyn van waarheid, de oorzaak der aerdt-beeving tot de winden, beſlooten in de holligheden van de aerde. *Agellius* knoopt beide de gezeide redenen aan een. *Het is by de natuurkennis*, zeidt hy, *niet genoeghzaam bekendt*, *of ſchuddingen en gaapingen der aerde door kracht van onder-aerdſche winden worden veroorzaakt*, *of*

Nieuwe ontſteltenis onder haar.

Gevoelen der Japanders wegens de oorzaak der aerdtbeeving ſchynt oud te zyn.

Noct. Att. l. 2. c. 11.

door golven kabbelende in de hoolen der aerde. Waarom dan de *Romainen* een vasten-dagh uit-schreeven, geduurende de aerdbeeving; doch drukten niet uit, by wat god hulp zogten, ter oorzaak niet wisten, of *Æolus* bestierder der winden, dan of *Neptunus* de wereld van onderen schudde.

Japanders zyn zeer schrikkig voor aerdbeeving.

De Japanders ontzetten zich zeer voor d'aerdbeeving: als die ervarenheit hebben van bergen versonken in de afgrond, dorpen omgekeert, steden over hoop geworpen, en gantsche landtstreeken op-geswolgen. Toen de gebinten begonden te kraken: de wanden te waggelen: de gespreide matten te dansen: huizen hier en daar in te storten, zagh ieder om een goet heen komen. Haar verbaasdheit was boven gemein groot. Geen wonder; want wie zoude niet schrikken, als de vast-gegronde aerde geen vastigheit noch grond verschaft? Als het van onder begint te beswyken, waar op vlekken en steden gebouwt staan? Een vyandt kan voor hooge bol-werken en ontoegankelyke wegen gestuit. Tegen zwaare stormen verstrekken de havens tot lyf-berging. Brand volgt de gevluchte niet. Besmettelyke ziekte ontvolkt de steden wel; maar neemt de steden zelf niet wegh. Maar de aerdtbeeving bedekt menighmaal onder hooge mols-hoopen of grondelooze kolken, bergen, steden, landen, zonder eenige overblyfzelen te laten: zulks gantsche volkeren met een groot gedommel en gezelschap van groote brokken des aerdbodems gelykelyk begraven worden.

Waarom de Hollanders min schrikken voor de aerdbeving.

De Hollanders waren minder verschrikt: erkennende niet alleen haar sterfelykheit, op wat plaats zich bevonden; maar die ook lichtelyk boven d'aerde aan een pynelyke dood konden geraken; dewyl zy als noch niet wisten waar het heen wilde: en ter bescheidenheit stonden van een wreede Japansche landtaardt. Het konde haar niet scheelen, of een barmhartige *Japander* (indien by geval ergens zoodanigh mogt zyn) haar lyken met aerde bedekte, dan of d'aerde zelf deeze plicht verrichte. Zy zouden buiten twyfel aldus zachter dood hebben onder d'aerde, als boven d'aerde.

Wo[...] ke v[...] ring[...] Jap[...] aer[...] ving

Een geruime tyd in den avond duurde d'aerdbeeving; doch alleenlyk met schudden. Andersints gevoeld *Japan* menighmaal vry harder neepen door dit onder-aerdtsche onheil; want het gebeurt menighwerf, dat de gronden wegh zinken, of yselyk van malkander gaapen: dat de boezemen der stroomen uit- of inwaards verleit, en heete fonteinen verkoelt, of koele heet gemaakt worden: dat vlammen by de bergen schielyk uitbarsten, of in het tegendeel het vuur der brandende toppen by aerdbeeving verdooft: dat vlakke landen tot hooge steilten op-ryzen, of bergen in vlakten veranderen: dat eilanden uit de grond opborrelen of in de afgrond zinken.

O[...] der bee[...] ver[...] ver[...] der[...] stel[...]

Men moet het erkennen voor een diepsinnige wysheid, welke, niet alleen te vreeden zynde met het uiterlyk beschouwen van dusdanige vervaerlyke beweeging, ook tot de geheimenissen der natuur neder-daalde, om d'oorzaaken der beweeging na te speuren. *De Japanders*, als gezegt is, stellen de oorzaak in het water, of liever, volgens haar gewoonte, beuzelende omtrent de natuur, in een versierd water-wanschepsel. Doch die het water toeschryven de schudding der aerde, verscheelen onderling. Zommige houden, nevens *Thales Milesius*, staande, dat de aerde op de zee driftig is, en van de zelve, niet ongelyk een schip, beweegt word. Andere zeggen: de aerde leit gesneeden door geduurigh af-loopende stroomen; door wyd-uitgestrekte meiren; word bewoond rondom by volkeren die elkander niet kennen; door fonteinen, onophoudelyk water spuitende; en door onvaerbare poelen: welke alle haar boezemen onder de aerde hebben, en aldaar of langzaam vloeijen, of elders ook geweldigh neder-storten, en wederom hier en daar te zamen loopen: waar door zy, opswellende, de boven-gronden oplichten, niet zonder beweeging der aerde en het geen de aerde draagt.

Doch *Anaxagoras* stelt het vuur tot een oorzaak der aerdbeeving: zulks het vuur onder de aerde de zelve werking doet die het doet in de lucht: wanneer het de wolken dryft en met een don-

der-

der-ſlagh van een ſcheurt. Onder de huidendaagze geleerden zyn zommige, die meinen, dat het vervaerlyk barſten der aerde door het vuur verricht word, niet ongelyk d'oorlogs-mynen, in welke het aangeſtooken bus-poeder de boven-aerde doet opſpringen: volgens de vond die *de Biskayer Peter Navarrus*, dien aangaande onderweezen by *Frans Georgius van Seenen*, aldereerſt te werk ſtelde aan 't ſlot *Ovi*, dicht by *Napels*.

.79 Het zyn vorders de woorden van *Plinius*: *De beeving in de aerde is niet anders als de donder in de wolken.* Het kan vorders niet ontkent werden, of de aerde voedt onder-aerdſch vuur, het welk aan de geduurige ſmook, en zomtyds ook aan de vlammen, uit de bergen hemelwaard flikkerende, blykt. Voor zoodaanige ſtaan onder andere bekent in *Italien* de bergh *Veſevus*, in *Sicilien Ethna*, in *Yſland Hecla*, en in *Japan Sjurpurama*, gelegen acht myl boven *Miaco* aan 't groote *Miacoſche* meir.

...lende

...ak ...er- ...ler

Het is niet ongerymt het geen zommige gevoelen; hoe byzonder het weg ſinken van ſteden en landen hier uit ontſtaat: dat de aerde, onder uitgegeeten van 't vuur, noodwendigh voedzel vereiſchende, eindelyk dun word; zulks, niet ongelyk de gebouwen welker gebinten en balken de vlamme komt te verſlinden, van ſteunſel beroofٞt, neder ſtort. Het is ook geenſints ongerymt het geen andere ſtellen: dat, namentlyk, het onder-aerdſche vuur geſtadige ſmook voort brengt, welke, dewyl geen adem-tocht vindt, nochtans uitgang zoekt en maakt: zoo dat, indien de ſmook ſterk is, klieftze d'aerde van malkander: indien ſlaauwer, verwekt alleenlyk een beeving der gronden.

Maar *Anaximenes* oordeelt, d'aerde zelf oorzaak te zyn van haar eigen onſtantvaſtigheit. Hy zeit, het is niet een kracht van buiten die het aerdtryk beweegt; maar binnen ſtorten hier en daar brokken neder, welke of de vochtigheidt los maakt, of het vuur uit-eet, of d'onder-aerdſche winden afſmyten, of dat zelfs door ouderdom invallen: even als in oude geſtichten hier en daar een ſtuk van boven ſtort, wanneer by het zelve eindelyk meer gewight als kracht is, om ſtaande te blyven. Deeze gevallene brokken veroorzaaken zomtydts een weg ſinken, wanneer de zelve groot zyn: of ſlechts een ſchudden in de bovenſte grondt, door de ſlagh die zy in de afgronden maken.

Winden oorzaak der aerdbeeving.

Tegen dit gevoelen kanten zich *Archelaus*, *Ariſtoteles*, *Theophraſtus*, en meeſt alle voornaame wereldt-wyzen, die de oorzaak van aerdbeeving aan de winden toeſchryven. Namentlyk, d'aerde brengt altyd uitwaazemingen voort, het zy drooge, het zy met vocht vermengde. Deeze ryzen zoo hoogh in de lucht, tot geen plaats meer vinden; weshalven benedenwaard keeren, en by alle hoolen onder de aerde in vliegen; alwaar, wanneer alles vervult hebben, verdikt worden, door dien de eene windt op de andere aan dringt: waarom dan elders uittocht zoeken. Duſdanige wind-ſtryd veroorzaakt ſchudding der aerde: en als de winden uitbarſten, een gaapen en verſinken.

Verſcheidenheit der gevoelens dien aangaande.

Andere evenwel omhelzen een ander gevoelen, belangende de winden: Zy meinen, dat het alhier geſtelt is gelyk met het menſchelyk lichaam, 't welk bevochtigt word door bloed en beweegt door geeſten: die by zommige naauwe wegen alleenlyk in en uit blaazen; maar in andere wyder tocht-plaatzen zich vergaderen. Zoo lang het ligchaam wel geſtelt is, blyft een gematighde ſlagh der pols-aderen. Maar als 'er ergens van binnen iets hapert, wordt de adem-haling bekommert en haaſtigh. Insgelyks de onder-aerdſche winden, hier of daar benaauwt werdende, maken een geweldige beweeging in het lichaam der aerde: wanneer namentlyk, by de aerde ingeſloopen zynde doorgaten, welke of de wateren inſpoelden, of de droogten op-ſpleeten, door overvloeijing of andere toeval beſlooten worden: zulks de winden haar natuur noodtwendigh uit-drukken, te weeten, zich zelf en andere lichamen te beweegen. 't Is meermaals by de *Japanders* aangemerkt, dat de zwaarſte aerdbeving trefte by gantſch ſtil we-

der: ter oorzaak de winden uit de lucht in de boezem der aerde vertrekken. Onder alle ſchynt, ons bedunkens, de beruchte wereld-wyze *Epicurus* de waarheit naaſt te komen: hy oordeelt, dat d'aerdbeeving kan veroorzaakt worden door uit-ſpoelen der aerde in diepe kolken: of door verteeren des vuurs, het zy ſulfer-gronden vlammen maken, het zy een heete kracht van geeſten in vuur verandert, en als een blixem voort dryft: of boven al door beſloote winden, waar by een ongemein groote kracht is.

Maar de Hollandtſche gevangenen binnen *Jedo* zaten zoo zeer niet in angſt wegens d'aerdtbeeving, als wel voor zwaarder dood, dan onder een neder-geſtort dak te verpletteren: alzoo de ongenadige Japanſche inborſt kenden: en niets goets te gemoet konden zien in haar verdagvaarding voor ettelyke Raads-heeren. Zy bragten dieshalven den gantſchen nacht over met bekommerlyke gedachten zonder ſlapen. 's Morgens evenwel hieldt d'aerdtbeeving en haar vrees byna gelykelyk op, met de komſt der tolken *Kytsbyoye* en *Phatſyoſaymon:* dewyl bericht bragten van d'oorzaak der dagvaarding: te weeten, om de Raads-heeren te bedanken over de ſchenkaadje der Japanſche rokken. De genoemde tolken dan leiden *de Hollanders* na het Raads-heeren paleis: alwaar zy, zoo veel doenelyk, haar dankbaarheit betuigden.

Wonderlyke handel der Japanſche Ryks-raden met de Hollanders.

Doch de Raads-heeren ſprongen zeer gekkelyk met *de Hollanders* om. Zy vraagden alleen, of niet wiſten waar het ſchip *Breskens* tegenwoordig was, alzoo zyn anker had gelicht uit d'inwyk *Namboe*? Of zy ook het Roomſche geloof voor 't waare hielden? Schipper *Schaap* deed het woord. Hy konde niet giſſen werwaards het ſchip den ſteven gewendt had, 't en zy na *Batavia*, *Tayouan* of *Nangeſaque.* Van 't Pausdom hadden zy alle de hoogſte afkeer. Na duſdanig beſcheid, kreeg ieder *Hollander* twee koppen Japanſche wyn. Thans wierdenze gelaſt, om vreemde poetſen aan te rechten: leelyk en ſcheel te zien: dwarsvoetig te gaan: d'armen averrechts te zwieren: waar in de Japanſche heeren groot vermaak ſcheenen te ſcheppen. Toen 't ſpel op zyn hoogſt was, ontfingenze oorlof tot vertrek.

Door de twee tolken dan te rugge na haar herberg geleid, zagen onder weeg verſcheide paleizen, aan welke de koſtelykheit ſcheen te ſtryden met de konſt. De gebouwen reezen hemels hoog: de gevels vertoonden over-ſteekende lyſten, op wiens hoeken vergulde draken lagen, en tuſſchen beide vergulde klooten. Het panneel der gevelen en alle kanteelen pronkten met goud bloemen beeldt-werk. De kyk-venſters beſtonden uit tralien, met dik goud overtoogen.

Ondertuſſchen ſtonden *de Hollanders* hoogelyk bedraaid: ter oorzaak voor 't hof verſweegen hadden het doelwit van haar togt: gericht namentlyk na *Tattaryen*, de ſtroom *Polyſange*, het weſtelyk *America*, de goud- en zilver-eilanden: daar lichtelyk de heer *Elſerak* zulks zoude konnen gezeght hebben tegen den ſtee-voogd van *Nangeſaque.* Weshalven, wegens ontrouw overtuigt, niet anders dan een yſelyke doodt, volgens de ſcherpe Japanſche wetten, hadden te wachten. Na langwylige bedenking over zoo zwaarwigtige zaak, vonden geraadzaamſt zich te behelpen met onkunde der Portugeeſche taal, in welke zy door *Kytsbyoye* en *Phatſyoſaymon* voor *Sicungodonne* ondervraaght waren. Weshalven vaſt ſtelden een ronde belydenis te doen der voorgenoome reis na *Tattaryen*, als de twee Duitſche tolken uit *Firando* zouden over gekomen wezen.

Middeler wyl kreegenze een brief uit *Nangeſaque*, onderteikent by *Joan van Elſerak* en *Pieter Antoniszoon Overwater.* De inhoudt behelſde het navolgende. *Heden, den tienden van herfſtmaand, word ons bericht gedaan, door den ſtee-voogdt van* Nangeſaque, *dat ſchipper Schaap en d'onder-koopman Bylevelt, voor 't land Manſany ten anker geloopen, by de Japanders aangehaalt, en gevangen na* Jedo *zyn vervoert; alzoo niet wiſten wat volk ghy waart; doch nu, voor Hollanders bekend zynde, zult buiten twyfel eer lang in vryheit zyn geſtelt. Het ſtaat hier alles wel. Vyf ſcheepen leggen voor*

Diſma

Disma *geankert. Hebben de reis van* Batavia *herwaards spoedigh afgeleit. d'Oost-Indische Maatschappy zal goede winsten doen. Houd vreede onderling; en maakt geen zwarigheit. Wy zien uwe komste herwaarts te gemoet. Zouden wydloopiger schryven, 't en zy deeze letteren af gingen onder 't opzicht van de boode des stede-voogds tot* Nangesaque. *Terwyl bezigh zyn met het sluiten, word ons een brief jen behandigt uit* Jedo, *geschreeven door* Kytsbyoye: *dat gy tien sterk gevangen blyft: by de tolken der Oost-Indische Maatschappy gehuisvest, en wel onthaalt. Verstaan ook hoe 't jacht Breskens het anker gelicht heeft uit d'inwyk Namboe.*

n- e- de - tol- Des anderen daags na ontfang deezer brief, verhaalden *Kytsbyoye, Phatsyosaymon* en *Syovan*, verkundschapt te zyn door *Sicungodonne*, dat *Elserak* den stede-voogd van *Nangesaque* had bericht gedaan: hoe 't Opper-hoofd op *Batavia* en Raaden aldaar twee zeilen, den derden van sprokkel-maandt, des jaars zestien honderd drie en veertigh, afvaerdighde, om een groote handelplaats in *Tattaryen* t'ontdekken. De handel-plaats stond bekent by voornaame schryvers. Ook was een gebooren *Tattar* op een der scheepen, die het voorgenoome werk zoude helpen bevorderen. *Elserak* vertrouwde, dat *Breskens* een van de twee zeilen was. Dit *den Hollanders* by de tolken en *Syovan* voorgehouden, bekenden zulks waarachtig te wezen; maar dewyl haar ammiraal 't schip *Castrecom* door zwaare storm by nacht verlooren, hadden den toelegh gestaakt: te meer, nadien *Castrecom* drie lasten rys voor het jacht *Breskens* voerde: weshalven zedert buiten gemein verlegen stonden, alzoo de voorraad schaars toe-reikte: en by scheeps-raad beslooten, *Nangesaque* of *Tayoan*, indien moogelyk, aan te doen, of andersints te rugge na *Batavia* te verzeilen. Deeze toeleg echter kondenze niet volvoeren: dewyl door zwaare stormen meer en meer om de noord dreeven.

Terwyl dusdanige opening doen, haalde *Syovan* een kaartje, op Japans papier getekent, voor den dag, het geleek na een platte wereld-kloot, in klein bestek, begrypende de Ryken *Japan*, *Amboina*, *Moluccische eilanden*, *Manilha*, *de Zuid-zee*, *Borneo*, *Celebes*, *Malacca*, *Formosa*, *Corea*, en vordere landtschappen in die hoek des werelds. Vonden ook in 't zelve kaartjen 't land, voor welk op twee en veertigh graden vervielen, strekkende oost-noord-oost van de noordt-westelyke hoek op *Japan*, zestien mylen zeewaard; doch beoogden alhier geen door-togt: hielden de kust voor 't landschap *Jesso* aan *Japan* vast; want de inham tusschen 't *Sungaar* en *Jesso* spoelt niet door: alzoo zich slechts veertigh mylen uitstrekt, gestuit voor het woeste gebergte, over het Japansche Ryk *Ochio* verspreid. De grootheit van *Jesso*, vol bergen en pelteryen, blyft tot noch toe onbekendt, onaangezien de Japansche Kaisars zich zoo veel aan d'ontdekking lieten gelegen zyn: dat derwaards reizigers afvaerdighden, om d'uitgestrektheit van *Jesso* na te speuren. Deeze, over ysselyke toppen diep landwaart ingeboort, vonden geen einde, noch bescheit by de inwoonders, zynde rouwe en wilde menschen. Na lang sukkelen moesten onverrichter zaake te rugge keeren. *De Hollanders* vonden *Jesso* op zeven en veertig graden; en scheen zich vry verder noord-oostelyk aan te strekken. Het kaartje, by *Syovan* vertoond, vertoonde *Jesso* honderdt mylen van *Japan* afgescheiden, hoewel door het Ryk *Ochio* aan *Japan* vast: voorts breidt haar *Jesso* zoo verre uit, dat tegen het noordelyk *America* paalt: zulks de straat *Anian*, doorgaans by de wereldbeschryvers gestelt tusschen *Kataya* of *Kitai* en 't noorder *America*, in het gezeide kaartje niet gevonden wierdt: en vervolgens geen door-togt van *d'Ys-zee* in *de Zuid-zee*: 't welk nochtans altyd voor onfeilbaar gehouden is. Weshalven verscheide *Europeers*, byzonder zedert het jaar dartien honderd en tachentig, onder de noorder as-punt een weg gezocht hebben, om door de straat *Anian* van achteren *Oost-Indien* te bezeilen.

Beschryving van Jesso.

d'Eerste was *Nicolaus Zenet*: wiens voet-stappen zedert volghden *Caspar Cortesius*, die een nieuwe revier ontdekte: en voor de tweede maal de reis hervatte; doch niet wederom te voor-

Zenets togt: als ook van Cortesius.

ſchyn quam. *Michiel Corteſius, Caſpars* broeder, hervatte naderhand de ongelukkige togt, niet min ongelukkig. De Engelſche Koning, *Henrik de zevende*, waagde ook een kans, om door de ſtraat *Anian* een vaar-water na *Ooſt-Indien* te openen. *Van Gabottus.* *Sebaſtiaan Gabottus*, *Venetiaan*, ſloegh ook het wigtigh werk ter hand; doch keerde eerlang te rugge, en bragt, door duizend gevaarlykheden, wegens de driftige ys-ſchollen, een gerabraakt ſchip ter naauwer nood in een Engelſche haven. Duſdanige droevige rampen ſchrikten nochtans *Van Varaſanus.* *Joan Varaſanus* niet af. Hy wiſt dan den Franſchen Koning, *Frans de eerſte*, zoo veel wys te maken, dat op des zelfs koſten een ſchip toe-geruſt is, welk op het jaar vyftien honderd vier en twintigh na het noorder *America* zeewaard ſtak. Doch *Varaſanus*, met het meeſtendeel des ſcheeps-volk te landt geſtapt zynde, wierd van de Wilden opgegeeten, aan de uithoek *Britannien*. Naauwelyks bleeven zoo veel matroozen binnen boord, die het ſchip na *Vrankryk*, en de tyding deezes ongevals derwaards afbragten. Onaangezien duſdanige beklaagelyke uitſlagh, *Van Gomez.* wende *de Spanjaard*, *Sebaſtiaan Gomez*, 's jaars na het onheil, waar in *Varaſanus* ſneuvelde, zyn ſteven op de noorder as-punt aan. Hy harde-bolde een geruime tyd met nypende koude en dryvende ys-bergen; maar moeſt ten laatſten, zonder verrichting, over ſtaag ſmyten.

Engeland, niet genoeg geleerd door de vruchtelooze togt onder het beleid van *Gabottus*, ruſte op het jaar vyftien honderd drie en vyftigh voor de tweede *Van Willougby.* reis toe. *Hugo Willougby* kreeg, weinig voor de dood van *Eduard de zeſte*, een ſchip: met welk tot twee en zeventig graden door het ys brak, alwaar van koude verging. Eenige weinige kluttſten de boot toe, en bragten de tyding des ellendigen wedervarens. Doch niet *Van Borrouw.* zoo ongelukkig was *Steven Borrouw*: als die drie jaar na *Willougby* zeewaard ſtak, en onder den barren noorder hemel *Galgoievia* en *Nova Zembla* ontdekte: maar wierdt door het ys belet, om na *Anian* de reis voort te zetten.

Van Forbiſſer. *Martyn Forbiſſer* bragt zedert ook twee kleine vaar-tuigen in zee; maar dewyl een ontydige tydt beraamde, moeſt voor de bevroore *Oceaan* over ſtaag ſmyten. Hy liet het werk hier niet by ſteken. De Engelſche Koningin *Elizabeth* kreeg zoo veel ſmaak in *Forbiſſers* voorſlag, dat hem een ſchip van honderdt en tachentigh laſt, nevens twee jachten, toevoeghde, voorzien van lyf-togt voor zes maanden. Den zes en twintigſte van bloei-maand des jaars vyftien honderd zeven en zeventigh ging *Forbiſſer* uit *Harwits* onder zeil: aan een der dartig eilanden *Orknei* ſtapte hy te land; doch vond d'inwooners uit haar armelyke hutten gevlucht. In het midden der hutten ſtont den haert zonder ſchoorſteen: ter eener zyde ſliep het huisgeſin, ter andere zyde was de ſtalling van magere en kleine koe-beeſten. Aan een hoek lagh gedrooghde viſch en weinigh haver. Hy had nu zes dagen gezeild, zedert uit *Orkneis* haven het anker lichte, wanneer een maandt lang voor den boegh quamen zeer groote abeele-boomen: buiten twyffel door zwaare water-vallen ergens uitgeſpoelt en driftigh geraakt. Dit was te minder gevaerlyk, dewyl de dagh nooit van den hemel week. Eindelyk geraakte *Forbiſſer* aan *America* op acht en zeſtig graden. Hy vond hier groote menſchen met lang hair, die looſlyk toe-leiden om hem te vermoorden, zynde buiten gemein woeſt. *N... Ameri... zeden.* De kleeding beſtaat uit huiden van wilde beeſten, welker ſtaert tuſſchen de beenen hangt. Haar tenten zyn gemaakt van walvis-beenen; de huiden, tents-gewys geſpannen, ſtrekken voor het dak: den ingang ſtaat zuid-waardt. Zy gebruiken boogen, pylen, ſlingers, en tweederhande ſlagh van ſchuiten: de grootſte kan zeventien man voeren, beſtaat uit verſcheide houte ringen te zamen gevlochten, en weder-zyds met leder bekleed: de kleinder zyn inſgelyks met leder overtoogen, niet ongelyk een wevers ſpoel, welkers midden een gat heeft, waar in een menſch zit, die het leder boven 't dek der ſchuit om zyn middel toe bind; en met een riem verwonderens waerdige voortgang maakt.

Het

Het landt zelf is gantſch onvruchtbaar: alleenlyk voed overvloedig harten, hazen, wolven, zee-beeren, en honden den wolven niet ongelyk. By 't raauw vleeſch deezer beeſten leven d'inwoonders. Het ſchynt dit geweſt met zwaare aerdbeeving boven gemein gequeld word: alzoo ten verſcheiden plaatzen brokken van heuvelen, en elders gantſche bergen, wonderlyker wyze geſplitſt of van een geſlagen, zich vertoonden. Op den vierden van oogſtmaandt wende *Forbiſſer* de ſtevens: bragt het den zeventienden des herfſtmaandts in *Milfords* haven behouden aan: en, nevens ballaſt van blinkende ſteen, een wild man, vrouw en kind: die zoo veel beſcheid gaven, dat des mans naam was *Calichoe*, der vrouwe *Egnoge*, des kindts *Nutioc;* doch onaangezien, volgens haar gewoonte, by raauw vleeſch leefden, ſtierven binnen korten tydt.

Behalven *Forbiſſer*, hebben *Artur Petreus* en *Karel Jakman* eenige kuſten van *Nova Zembla* hooger ontdekt: en *Joan Davis* boorde noord-weſtelyk op een en zeſtig graden by een ſtraat in, die als noch de benaaming na hem draagt, en zyn uitſtrekking verberght. Zederdt liep *Hudſon* beneden *Davis ſtraat* een inwyk in, en vond een woeſte zee, in 't hartjen van het noorder *America*. *Thomas Button* wende ook na *Hudſon* de ſtevens weſtelyk aan, en ontdekte een woeſte binnelandtſche zee in *America* op zeven en vyftigh graden. D'Engelſche Koning *Karel d'eerſte* vaerdighde ook eindelyk *Thomas Jacobszoon* met twee zeilen af, in 't jaar zeſtien honderd een en dartig: deeze, by *Hudſons ſtraat* in gevaren, wende zuidelyk af tot vyftigh graden; doch ſtuite hier, en keerde dus onverrichter zaken t'huiswaard: alleenlyk noemde hy het woeſte geweſt van *America*, gelegen tuſſchen *Hudſons* ſtraat en *Buttons* middelandtſche zee, *Nieuw Britannien.*

Deeze alle hebben dan, behalven *Petreus* en *Jakman*, na de ſtraat *Anian* gezocht, zeilende door het noordelyk *America* weſtelyk aan. Maar *Wilhem Barendszoon* meinde d'opening achter *Ruſſien* en *Tattaryen* te vinden: om door *Anian* het Kaiſarryk *Japan* te bezeilen: welk langs die wegh niet meer als twaalf honderd vyf en dartig mylen van *Hollandt* af leit. Met vier ſcheepen ſtak *Wilhem Barendszoon* t'zeewaard, den vyfden van zomer-maandt des jaars vyftien honderd vier en negentigh: geraakte door yſſelyke ys-ſchorſen tot op de hoogte van acht en zeventigh graden: vonden menigte beeren, die van aller wegen na boord ſwommen, of over d'ys-ſchollen liepen: vonden ook wonderbaarlyk ſterke wanſchepſels de walruſſen, welke zich op landt en in 't water konnen onthouden. Deeze *Walruſſen hoedanig.* hebben een oſſen-muil, by welke twee tanden, ieder ruim een half elle lang, wederzyds uitſteeken, die immers zoo waerdigh geſchat zyn als yvoor. Haar huid, niet ongelyk die der zee-robben, wederſtaat de ſlagh van bylen, kortelaſſen, pieken en allerley zwaar geweer: 't en zy de zelve in 't ſlaap des hoofds getroffen worden, konnen niet omgebraght.

De tydt begon nu te verloopen, wanneer *Wilhem Barendszoon* den ſteven wende door *de Waygats*, by hem genaamt *de ſtraat Naſſouw.* Hy zeilde vaſt by de uithoeken en inwyken van *Nova Zembla* heen: wanneer een kruis op een hooge punt ontdekte. Derwaarts met de boot gelandt zynde, vond eenige voetſtappen van menſchen, en zes zakken met rogge meel: een gotelings ſchoot verder ſtond een tweede kruis by drie huizen, na de Noorweegſche manier gebouwt: in deeze zagenze alleenlyk eenige tonnen met duigen. Den vyftienden der oogſt-maand quamen de drie zeilen, die ooſtelyker aan geloopen waren, by haar ammiraal *Wilhem Barendszoon:* zy hadden in 't ys belemmert geweeſt; doch zedert, door d'engte van *de Waygats* geworſteldt, zeſtig mylen diep in de Tattariſche zee, zeer zout, vol walviſſchen en zonder grond, in geloopen. Van deeze toght viel niet meer. Men ſcheen nochtans eenige hoop te ſcheppen wegens goede uitkomſt.

De Staaten dan des *Vereenigden Nederlandts* vatten 't werk by de handt, ruſten, 's jaars na d'eerſte reis, zeven zeilen toe, onder 't beleid van *Wilhem*

Ba-

Barendszoon en *Jacob van Heemskerk.* Binnen zeven weeken vorderdenze tot in *de Waygats:* alwaar vier en vyftigh man te landt stapten. Deeze, twee mylen landtwaard in gereist, vonden verscheidene voetstappen van menschen, eenige sleeden vol traan en peltery, en een heuvel met rouwe beelden, voor welke d'assche en half gebrande beenderen van reen lagen, buiten twyfel ten offer geslaght. Zedert kreegh *Heemskerk* duidelyk bescheid, door een schuit van *Pitzore*, uit basten t'zamen genaaid, zynde geladen met walrussche tanden, traan en ganzen, tot lading voor de Russische scheepen, die door *de Waygats* en *Tattarische zee* voorby de stroom *Oby* zetten na de stadt *Ugloita* in *Tattarye*, alwaar voorts overwinteren. *De Pitzoreesers* beduiden vorders zoo veel, dat *de Waygats* eerst over tien weken toe vroor. Eindelyk geraakten negen Hollandtsche matroozen by twintig *Samojeden*, gaande vyf en vyf gekoppelt. *De Samojeden*, ondervraaght na de gelegenheidt van *Nova Zembla*, deeden bericht; hoe boven een uithoek, vyf dagen reizens noord-oost af gelegen, een woeste zee zuid-oostelyk zich uitbreide in een wyde plas van ettelyke honderd mylen. Doch zonder verdere ontdekking keerde de vloot t'huiswaardt, na een omswerven van vier maanden en zestien dagen.

Togt van Heemskerk.

De toght aldus vruchteloos uitgevallen zynde tot twee reizen toe, schrikte de Staaten *des Vereenighden Nederlandts* af, om 't werk voor de derde maal te hervatten. Echter stelden aanzienelyke belooning, voor die den weg na *Japan* by 't noorden zoude openen. *Amsterdam* liet haar gelegen zyn aan dusdanige togt, hoewel dus lang vruchteloos gedaan. Deeze stadt dan takelt twee zeilen toe: het voornaamste schip wierd door de koopman *Heemskerk* en opper-stuurman *Wilhem Barendszoon* bestierd: het mindere door *Joan Korneliszoon Ryp*. Beide zeilenze tusschen dikke ys-schollen tot op de hoogte van tachentigh graden: alwaar zy een grazig landtschap vol vee ontdekten: daar *Nova Zembla*, wel zeven graden zuidelyker gelegen, noch gras noch beesten voed, behalven vossen en beeren. Zy vonden in een bogt van dit grazigh gewest twee eilanden: en op d'eilanden verscheide nesten vol eyeren van rotganzen. Tot den acht en twintigste der zomer-maandt voerenze langs de genoemde kust over en weder, ten einde elders een door-togt vonden. Doch het driftig ys drong haar eindelyk zoo hard tegen den boegh, dat zy benoodzaakt wierden te wenden. *Heemskerk* en *Ryp* konden elkander niet verstaan wegens de vordere toght. Ten laatsten werdt verdragen: ieder zoude na eigen goetvinden onder zeil gaan. *Ryp* trachte op tachentigh graden een gat te vinden na *de Tattarische zee;* doch hy moest eer lang de toeleg staken, en onverrichter zaken wederom na *Hollandt* loopen. *Heemskerk* daar-en-tegen bezocht alle de kusten van *Nova Zembla:* geraakt aan 't eilandt *Oranje*, gelegen voor de uiterste noorder hoek van *Nova Zembla:* en word aldaar door 't ys, volgens het diep-loot dik onder water twintig vademen, en boven water twaalf, bezet. Het schip ondertusschen dreef tusschen 't wak tegen de ys-klip diervoegen aan, dat een groote barst kreegh. De herfst-maandt nam nu een aanvang: wanneer de zon aldaar zich voor drie maanden begint te verschuilen. De plaats van menschen onbewoont, de koude onlydelyk, de brandt schaars, de lyfberging nergens te vinden, spelden alle een gewisse doodt voor: 't en zy zommig scheeps-volk, twee mylen landtwaardt ten zuiden gereist, aldaar een zoete stroom vol driftige boomen en planken ontdekten. Dit verschafte haar bequame stoffe voor een loots, die zy, niet zonder groot gevaar wegens de beeren, en ongelooflyke moeijelykheit ter oorzaak der nypende koude, eerst voltooiden op 't einde van wynmaandt. Zedert wierden binnen jammerlyk door de rook en ondragelyke vorst geplaagt, van buiten door de beeren, noord-oostelyke stormen en bergen van sneeuw, tusschen welke t'ellekens een opening moesten maken, om haar brant-hout binnen de loots te sleepen. De bloei-maand liep nu na 't einde, en insgelyks de voorraat van spys: weshalven zy haar twee booten opschoei-

Heemskerks tweede togt:

schoeijen; en, hoewel door ongemakken krachteloos, over de ys-bergen in zee brengen. Met deeze vaar-tuigen zetten door de woeste *Oceaan.* Als de golven te hol liepen, haaldenze de schuiten op de ys-schotten: alwaar harde stryd tegen de aanvallende beeren voerden. Op deeze wederom-togt stierf *Wilhem Barentszoon:* twaalf man alleenlyk bragten het lyf behouden af, door duizend gevaarlykheden, binnen *Kilduin*, en van daar tot *Amsterdam.*

Zulks alle de togten, om *Oost-Indien* te bezeilen, het zy westelyk aan door het noorder *America*, het zy oostelyk langs de kust der *Samojeden* en *Tattaryen* door de straat *Anian*, vruchteloos uitgevallen zyn. En indien het voornoemde Japansche kaartjen, by de verloochende priester *Syovan* vertoond, vast gaat, zouden nootwendig alle reizen na *Oost-Indien* om de noord te loor moeten loopen: alzoo geen doortogt tusschen *Cataja* en *America*, uit *de Tattarische Oceaan* (*de Samojeden* noemenze *Marmare*) tot *de Zuidzee* te vinden is. In 't gemelde kaartjen paalde *Jesso* aan *America*, en *Tattaryen* lag diep landwaerd van deeze kust afgesneeden. Weshalven *Syovan* den gevangene *Hollanders* te gemoet voerde: hoe zy *Tattarye* bezeilen konden, daar 't zoo verre ten zuiden van de zee lag; en benoorden, alwaar de zee wel tegen aan spoelde, niet konde worden aangedaan, dewyl geen door-gaande straat tusschen *de Tattarische* en *Zuidzee* spoelde.

Waar uit te meer blykt het los gevoelen der geleerde *Hugo Grotius*, die de bevolking van *America* uit *Noorwegen*, over *Ysland*, *Frisland*, *Groenland* en *Estotiland*, by verre omwegen door onvaarbare ys-zeen, af brengt. Want indien tusschen *America* en *Cataja* geen water-scheiding leit, zoo kan immers de bevolking van *America* gemakkelyker geschiedt zyn uit *Cataja*, dan uit het verre afgelegene *Noorwegen.* Buiten twyffel heeft het eene volk het andere doen verhuizen: het zwakker wykende voor een vermoogender. De geschiedenissen der oude tyden bevestigen genoegzaam deeze waarheit. Het kan niet ontkent, dat de uitbreiding des menschelyken geslagts na de zondvloedt moet gezogt worden op het Armenische geberghte *Ararat*, (*de Turken* noemen het *Agri Dagh*, *d'Armeniers Messis Saur*) alwaar *Noachs* arke bleef zitten. *Armenien* zelf leit ten noorden beslooten van *Colchis*, *Iberia* en *Albania*, ten westen van *Cappadocia*, zuidelyk van *Mesopotamia*, in het oosten door *de Caspische zee.* Het geslachte der menschen, te mets vermenighvuldigt, heeft aan alle kanten nieuwe wooning gezoght. Die noordt-oostelyk opreisden namen *Tattaryen* en *Cataja* in: zyn vorder over *America* verspreid. Dat deeze bevolking voor veele eeuwen geschiet is, kan blyken by *d'Europeers* die *America* ontdekten. Want zy hebben dit gewest en de eilanden, in groote menigte alhier verspreidt, niet alleen diervoegen bewoond gevonden, dat wegens het getal van menschen geensints voor *Europe*, of eenig gedeelte des werelds behoefden te wyken; maar zoo verscheiden in zeeden en taalen, dat de zeeden en taalen de minste gemeinschap met malkander niet hebben: waar uit niet duister kan beslooten worden, haar verhuising bereeds terstont na de vermenging der taalen in de leeghte *Sinears* voor-gevallen te zyn. Ook is de reize na *America* door *Cataja* gemakkelyk en buiten de noorder omkring: daar de toght uit *Noorwegen* verre en moeijelyk, tusschen ys-schellen, en onder een barre hemel, op *America* valt. Nergens paalt *America* aan *Asie* dan by de straat *Anian*, indien zulk een straat waarlyk gevonden word, of liever aan het landschap *Cataja.* Ondertusschen behooren alle eerste bevolkingen in *Asie* t'huis. *Forbisser* vondt de noorder *Americaners* breedt van aangezicht, met lang en zwart hair, platte neuzen, yle baarden, vaal van verwe, aanbiddende de zon, dien *Ilyout* noemden. In welk alles meer een Tattarische afkomst, dan Noorweeghsche te vinden is.

Dusdanige redenen drong *Syovan* aan, om te bewyzen dat *de Hollanders* onmoogelyk te scheep op *Tattarye* konden handel dryven: alzoo het landschap

Syovans bewyzen tegen de Hollanders wegens haar togt na Tattaryen.

ten zuiden van *de Zuid-zee* verre af lagh: en by noorden uit *de Zuid-zee* niet bezeild wierd: dewyl de versierde straat *Anian* in het Japansche kaartjen niet stond uitgedrukt. Hier op deed schipper *Schaap* bericht: hoe *Tattaryen*, alzoo genaamt na de geweldige stroom *Tattar*, ten noorden bespoeld word van d'onvaarbaare zee *Marmare:* westwaard stoot tegen *Moscovien:* in het zuiden tegen *de Caspische zee*, *Bactriana*, *Indien*, *China:* ten oosten tegen *America:* verdeeld in vyf onderscheide landschappen. Deeze landschappen zyn *het woeste Tattaryen*, welker inwoonders geen vaste woonplaatzen houden: zy verhuizen van dagh tot dagh, na dat het voeder voor de paerden en vordere vee toereikt. Onaangezien aldus onbepaaldt swerven, hebben zy haar gezette perken, waar buiten geensints mogen weiden. De perken zelfs worden genaamt *Zavolhia*, *Casane*, *Nagaja*, *Schibanska*, *Cosakka*, *Astracan*, *Raskirda* en *Tumen.* Alle staanze onder de Kaisar *der Russen*, behalven *Tumen.* Het Tattarische Ryk *Zagatai* is vermaard wegens de ingezetene *Kyrkassi*, en de steden *Sahasba*, *Bichend* en *Samarcanda*, het vaderlandt des beruchte *Temirlanc*, andersints ook genaamt (hoewel verkeerdelyk) *Tamerlanes.* Het gewest *Turchestan* vertoond de steden *Taskent*, *Cotam*, *Cascar*, en *Jarkem.* Het vierde Ryk *Cataja* staat onder *den Grooten Cham*, en word verdeeld in zeven landschappen: namentlyk *Tenduc*, *Camul*, *Engimul*, *Caindu*, *Thebet*, en *Carazan*, alwaar de mannen in plaats van de kraam-vrouwen twee en veertigh dagen te bedde leggen: het zevenste landschap is *Tangud*, alwaar de boek-drukkery voor duizendt jaar stand greep.

Antwoord van Schaap, belangende de Tattarische handel.

Vorders beduide de Hollandtsche schipper *Schaap* zoo veel aan de voornoemde *Syovan;* dat uit *Cataja*, een der Tattarische gewesten, de stroom *Polysange* in *de Zuid-zee* stort. *Polysange* is een rivier, welkers oorsprong honderd myl van de uitwatering in *de Zuid-zee* af leit: wiens oever de uitmuntende koop-stad *Quinsea*, (*Paulus Venetus* getuigt binnen deeze stad te zyn twaalf duizendt bruggen, onder welke zwaare scheepen met volle zeilen door vaaren) en, behalven *Quinsea*, de bekende handel-plaatzen *Jangyo*, *Brema* en *Cambaly* vertoond. De opper-gezagh-hebber binnen *Batavia* had het schip *Castrecom*, en de fluit *Breskens* derwaarts geschikt, om de gezeide steden en stroom te ontdekken. Doch alzoo door zwaare storm van *Castrecom* afdwaalden, niet buiten vrees dat vergaan is, waren genoodzaakt den toelegh te staken. Eindelyk gaf *Schaap* te kennen, (alzoo hy weinigh kennis had wegens de Portugeesche en veel mindere van de Japansche taal) dat duidelyk bescheidt zoude geeven voor de Kaisarlyke Ryks-raaden, hoe zich de gantsche togt toedroeg, wanneer de twee Duitsche tolken uit *Firando* binnen *Jedo* zouden aangekomen zyn. Met zulk bescheit vertrokken *Kytsbyoye*, *Phatsyosaymon* en *Syovan.*

Tattarische stroom Polysange.

Ont... delin... Scha... Syov...

Ondertusschen besslooten *de Hollanders* onder malkander, om eenparigh voor de Ryks-raaden te verklaaren het geen meermaals gezeght hadden: en gevraagt werdende na de togt, zedert op den elfden van zomer-maand voor de eerste maal in de haven *Namboe* water haalden, en weder zeewaard staken; zouden dan antwoorden: dat dwars in zee liepen, twee honderdt mylen by de windt over, om boven de zuidt-ooster-hoek van *Japan* te stevenen: dat toen op veertigh graden ten noorden geraakten: en ten laatsten, door zuidelyke stormen geslingert, benoodzaakt wierden voor de tweede reis in d'inwyk *Namboe* te ankeren. Vorders vondenze geraadzaam te verzwygen het voorneemen van de goud- en zilver-ryke eilanden aan te doen.

Ra... der... ders... maal...

Terwyl *de Hollanders* in de Duitsche herberg binnen *Jedo* vertoefden, bezogten haar zomtyds eenige Japansche edelluiden: onder welke ook *Phoechychemon*, *Issycauwa* en *Isayemon.* Deeze vertroosten de gevangene *Hollanders;* vraaghden of met goede spys, drank en dek-kleeden tegen de koude des nachts wel onthaaldt wierden. Ja *Phoechychemon* haalde een papier vol

vol *Itſibos* (dit is een ſoort van Japanſche goude munt) voor den dag, welk aan ſchipper *Schaap* toereikte, beloovende, meer geldt by te zetten, indien meer vereiſchte. Voorts ſtelde hy den zelven de rolle van al het ſcheeps-volk ter hand, en by hem tuſſchen *Namboe* en *Jedo* afgevorderdt: verzocht een dubbeld afſchrift in het net: welk ter gedachtenis *der Hollanders* wilde bewaren. *Schaap* nam aan de vereiſchte lyſten des ſcheeps-volks op zyn weder-komſt gereedt te maken.

Middelerwyl quamen tegens den avont, op den laatſten der herfſt-maand, de Duitſche tolken van *Firando* binnen *Jedo*: en bezochten aanſtonds de gevangene *Hollanders*. De oudſte was genaamt *Toſaymon*, de jonger *Manyckebe*. Beide ſcheenen een goet hart *den Hollanders* toe te draagen: alzoo haar eenigh onderwys gaven, hoe zich voor de Ryks-raaden hadden te houden: namentlyk, zy moeſten kort en bondigh op ieder voor-geſtelde vraagſtuk antwoorden: waar in de Japanſche heeren gewend zyn vergenoegen te ſcheppen. Voorts gavenze te kennen, dat niet by *de Hollanders* ter zelver herbergh; (gelyk deeze qualyk bericht waren) maar by *Tonnoſamma*, heere van *Firando*, zouden huisveſten.

Des anderen daaghs ging het lang uit-geſtelde onderzoek voor *Sicungodonne* aldus aan. De tolken *Toſaymon* en *Manyckebe* ſtelden, uit *Sicungodonnes* naam, den ſchipper *Schaap*, onder-koopman *Byleveld*, en *Jacob de Paauw*, de volgende vraagh-ſtukken voor. Wanneer, en hoe veel zeilen ſterk, zyt gy van *Batavia*, en zedert van *Ternaten* in zee geloopen? Werwaards lagh de reis? Hoe verviel u ſchip zoo verre om de noord? Waar hebt gy voor de Japanſche ooſt-kuſt af en aan gehouden? Uit wat redenen geankert binnen de inwyk *Namboe*? Het antwoord was: Wy ſtaken den derden van ſprokkel-maandt deezes jaars zeſtien honderd drie en veertig van *Batavia* in zee: zetten ſtreek op *Ternaten*, ſterk twee ſcheepen, het eene genaamt *Caſtricom*, en het ander *Breskens*. Den vierden der grasmaand lichten wy het anker voor *Ternaten*, om na *Tayovan* te verzeilen, en van daar na *Tattarye*: ten einde eenige handel-plaatzen, volgens bericht dien aangaande gedaan, ontdekten. Doch terwyl met dit ooghmerk zee bouwen, vervallen beide voor een onbekendt landt, by een zeer vreeſelyke ſtorm des nachts. Zedert miſten wy het ſchip *Caſtricom*, niet buiten bedenken, dat tegen de klippen aan ſtukken geſlagen is. Echter zochten hem langs de Japanſche kuſt, hoewel met ſlechte hoop. Maar dewyl de ſein-brief, voor *Ternaten* beraamdt, zoodaanigh luide, zetten derwaardts, om hem op te zoeken. Ondertuſſchen geraakten wy in groote ongelegentheidt, wegens ſchaarsheidt des lyf-tochts: alzoo *Caſtricom* drie laſt rys voor *Breskens* voerde, om de zelve elders over te doen. Dewyl dan het ſchip *Caſtricom* nergens te voorſchyn quam, vonden ons benoodzaakt, de reis na *Tattaryen* te ſtaken: en, na weêr en windt dienden, op *Tayovan*, *Nangeſaque* of *Batavia* te verzeilen: wanneer ergens voorzien waren van verſch water, (welk hooglyk gebrek hadden) aan de ooſt-kuſt van *Japan*. Weshalven derwaardts ſtreek hielden. Den tienden des zomer-maands liepenze in de mondt van de inwyk *Namboe* ten anker: wierden by de ingezetene minnelyk onthaald; en met het vereiſchte water aanſtonds voorzien. Weshalven des anderen daaghs wederom zee koozen: ſtuurden recht ooſt aan, ten einde eerſt boven de zuid-ooſtelyke hoek van *Japan* geraakten. Eindelyk ſmeeten vlak weſt over ſtaagh; doch dreeven door zuidelyke ſtormen en harde ſtroomen diervoegen na de Japanſche wal, dat een gantſche graad noordelyker vervielen, als meinden ſtreek gezet te hebben. Zy hadden by giſſing twee honderd myl van *Namboe* af gezeild. Het jacht *Breskens*, door zwaare onweeren geſlingert, vereiſchte noodwendige vermaaking, en het ſcheeps-volk, door vier maanden ſukkelen op zee geſwakt en ziekelyk, verquikkende ververſing. De in-

wyk *Namboe* lag aldernaaſt om te bezeilen. Zy waren hier voor weinigh tyd vriendelyk bejegent. Waarom derwaardts keerden. Zoo nochtans, dat met de zeilen voor de maſt wachten, ter tyd eenigh vaartuig af quam : aan welk verlof verzochten, om binnen de haven voor het dorp te ankeren. Dit verzoek is niet afgeſlagen by d'Overigheit van die plaats. Zulks op haar noodiging na landt roeiden : als die zelf aan boord quam, en verzocht eenige vreemde koopmanſchap tegen eetwaaren, welker groot gebrek hadden, te verruilen.

Vraag-ſtukken by de Japanſche Ryks-raden aan de Hollanders voorgeſtelt, om beantwoord te worden.

Vorders ſtelde *Toſaymon* haar voor: Waar *Tattarye* lagh, of de ſtadt werwaards afgeſchikt wierden? Als ook, of immer Europiſche ſcheepen na die Tattariſche handel-plaats zeilden? *De Hollanders* antwoorden. Tot haar kennis was nooit gekomen, dat immermeer eenige *Europers* dit vaar-water na *Tattarye* inſloegen. Zy hadden insgelyks geen pas-kaarten, op welke den tocht beſtierden; maar echter een bepaalde laſt by de gezag-hebber binnen *Batavia* verleent: namentlyk, als boven het uiterſte noord-einde van *Japan* quamen, den ſtreek noord-weſt te zetten, tot vyf en veertigh graden: voorts langs de wal te houden, tot op zes en vyftigh graden : alwaar de ſtroom *Polyſange* in *de Zuid-zee* uit-watert. Aan d'oever van *Polyſange* leggen de voornaame koop-ſteden *Brema*, *Jangyo* en *Cambaly*. Doch dewyl nooit verder bereikten als veertig graden, hadden geen ander beſcheit, dan 't geen haar dien aangaande op *Batavia* bericht was.

De vordere onderzoeking beſtondt uit de volgende vraagh-ſtukken. Indien *Tattarye* ontdekten, wat gelegentheit, om de inwoonders te verſtaan? *Schaap* antwoorde : datze op *Breskens* drie bootsgezellen hadden, ervaren in de Moſcoviſche en Poolſche taal, met welke de Tattariſche groote gemeinſchap heeft: en op *Caſtricom* een gebooren *Tattar*. Maar, zeide *Toſaymon*, hoe zyt gy aan den *Tattar* geraakt? Wat ouderdom bereikt hy? Wat ampt bekleed hy? *De Ruſſen*, ſprak *Schaap*, deeden een inval in *Tattarye*. Onder de gevangene bevond zich een jongen, welken *de Ruſſen* verkochten aan een Engelſch koop-man, die hem over-voerde na *Amſterdam*. Alhier leerde *de Tattar* de Nederlandſche ſpraak, ſchryven en cyferen: en geraakte eindelyk in dienſt der Ooſt-Indiſche Maatſchappy : zoo dat voor behulp-boekhouder na *Batavia* vertrok. Dit ampt bediend hy als noch, oudt zynde twintigh jaren, indien niet met het ſchip *Caſtricom* vergaan is.

Sicungodonne liet ook voor ſtellen: Waarom *de Hollanders* langs de Japanſche kuſt af en aan hielden? Of zy de inwyken en uithoeken niet zochten te verſpieden? Waar toe de mindere buſſen en het geſchut voor 't Ryk *Namboe* loſten. 't Antwoord was: De ſcheepsraad van *Caſtrecom* en *Breskens* hadt voor *Ternaten* een ſein-brief ontworpen : by welke weder-zyds vaſt ſtelden, indien door ſtorm, ſtroom, miſt of anderſints van elkander tuſſchen *Ternaten* en *Japan* afdwaalde, de een den ander voor de Japanſche wal zoude opzoeken; zomtyds by donker weder ſchietende, om by dit teiken malkander dies te lichter te vinden. Doch onaangezien zulks bedongen was, is echter niet meer als eens, op de hoogte van zeven en dartig graden en een half, een zeſtien ponder geloſt : ten einde haar boot (afgevaerdigt na een Japanſch viſſchers vaar-tuig, om uit het zelve belangende het ſchip *Caſtrecom* te verneemen) te rug ſeinden. Binnen d'inwyk *Namboe* was ettelyke reizen met los kruit geſchooten; doch op het verzoek van zommige Japanſche heeren, die 't ſchip bezichtigden. *Manyckebe* viel tuſſchen deeze redenen in: Waarom, zeit hy, hebt gy nooit bekent gemaakt, dat na *Tattaryen* de ſtevens gewend had? *Schaap* antwoorde: Het was geſchiedt door onkunde van de Japanſche en Portugeeſche taal, in welke onderzogt wierden : zulks onmoogelyk op alle vragen, menigmaal niet recht verſtaan, duidelyk beſcheit konden geeven. En dewyl de heer *Sicungodonne* zelf bericht deed: hoe voor de Ryks-raaden nader onderzogt zouden worden, om van alles grondig beſcheid

Ver voor der h ders Sicu donn

ſcheid te geven, wanneer de twee Duitſche tolken uit *Firando* tot *Jedo* aan quamen: lieten de volle belydenis beruſten.

Zederdt hadden *de Hollanders* een dagh ruſt. Den derden van wyn-maand wierden zy wederom buiten *Jedo* na 't hof geleid, alwaar voor acht en twintigh dagen noch eens verhoort waren. Zy zagen toenmaals geen lyf-wacht, dan de voornoemde twee tolken. Na eenige uuren vertoevens keerden weder te rugge: dewyle de Ryks-raden niet vergaderden, ter oorzaak de harde regen, die zonder ophouden van den hemel viel. Tot den negende der genoemde maand bleeven *de Hollanders* binnen haar herberg: wierden thans wederom te hoof gebraght, onaangezien zwaare ſtort-vlagen de wegen by-na onbruikbaar maakten. Met de tolken binnen het hof geſtapt, bevonden zich op een andere plaats, als te vooren: 't welk geen kleine achterdocht veroorzaakte: te meer, nadien d'edelman *Phoechychemon* den ſchipper en onder-koopman zeer ſchielyk van d'andere *Hollanders* af haalde, en een half uur in de regen liet ſtaan: om te wachten na de Ryksraden, die over tafel zaten. Eindelyk ſchuilden onder een portaal: van waar binnen een aanzienelyke zaal traden. *Phoechychemon* was bezig om haar met Japanſche wyn te beſchenken: als wanneer haaſtelyk bericht quam: de Ryksraden zaten ten gehoor. Weshalven alle derwaards ſpoeiden. Schipper *Schaap* en d'onder-koopman *Bylevelt* kreegen laſt te knielen op een houte galdery: voor welke in een vorſtelyke kamer *Sicungodonne* zat, die op nieuw de voorige vragen, wegens de togt der zeilen *Caſtricom* en *Breskens*, t'zynen huize gedaan, wederom voor ſtelde. *De Hollanders* voerden de zelve taal, bereeds dien aangaande gevoert. Achter *Sicungodonne* waren de Ryks-raden geplaatſt, die *de Hollanders* niet wel in 't oog konden krygen.

Het vragen ging wederom aldus aan: Wanneer, waar en waarom zyt gy op de Japanſche kuſt vervallen? Hoe kond gy iets goets in de zin hebben gehad, toen voor de Japanſche wal af en aan hield, en 't geſchut loſte? *Schaap* voerde het woord. Den negen en twintigſte der bloei-maand, ter hoogte van zeven en dartigh graden en een half, kreegen wy *Japan* in 't oog: leiden alhier over en weder, ten einde onzen ammiraal *Caſtricom*, volgens raad-ſlot genoomen voor *Ternaten*, opzochten. En onaangezien wederzydts beſlooten was, dat by nacht nu en dan ſchieten zouden, om malkander beter te vinden, is echter zulks niet geſchied, dan ſlechts eens, by voorval de boot, na een Japanſche viſſcher afgevaerdigt, onderzoek deed wegens 't vermiſte ſchip *Caſtricom*, en lang achter bleef: weshalven, volgens gewoonte, door een ſchoot aan boord geſeint wierd.

Maar, vraagde *Manyckebe*, uit wat inzicht deed gy-luiden geen opening, dat *Hollanders* waard, toen tien mylen boven *Jedo* een Japanſche viſſcher aan deed, verruilende rys voor viſch? En nademaal niet onbewuſt kond zyn, hoe de Kaiſar van *Japan* alle uithoeken en ſpitſen der bergen langs de zee-kuſt met wacht bezet heeft, om op de Portugeeſche zeilen te paſſen, die geduurigh onderneemen haar prieſters gints of elders aan landt te zetten: waarom, terwyl voor de Japanſche wal kruiſten, hebt gy niemandt der ſcheeps-hoofden van boord geſchikt, die den Overigheit bekendt maakte dat *Hollanders* waart? De nalaatinge deezer plicht had d'ingezeetene van *Namboe* in quaadt bedenken gebraght. Ook nam de Kaizar ten hoogſten qualyk het loſſen des geſchuts voor zyn Ryk: het welke voor waarheit den Ryks-raden is voorgekomen, hoewel gy-luiden zulks miszaakt: weshalven dien aangaande ſtrafbaar ſtaat. Deeze vraagh-ſtukken beantwoorde *Schaap* aldus.

Antwoord der Hollanders.

De Japanſche viſſchers ontfingen tot genoeging betaaling voor haar viſch: wierden boven dien met arak vriendelyk onthaalt: waar uit lichtelyk konden afmeeten dat wy bondt-genooten en geen vyanden waren: behalven dat door ons bericht kreegen, (zoo veel beduiden konden) *Hollanders* te zyn; doch of zy zulks verſtonden, wegens onkundigheit der Japanſche taal, konnen niet vaſt zeggen. Voorts hebben wy de minſte kennis niet wegens de beſtel-

ſtelde kaiſarlyke wacht, noch van de beraamde orde, om te moeten landen, en zich bekend maken. Aan het meermaals ſchieten waren zy gantſch niet ſchuldigh: alzoo ſlechts eens voor de Japanſche wal, ten einde voornoemd, los branden: behalven in de inwyk van *Namboe;* waar toe van de Japanſche heeren verzocht wierden. Zulks, indien andere ſchooten uit grof geſchut gehoort zyn, die moeten noodwendig uit het ſchip *Caſtricom*, of wel lichtelyk uit eenigh ander vaar-tuigh gedaan wezen.

Toſaymons onderzoek. *Toſaymon* ſtelde wederom voor: Dewyle gy *Hollanders* zyt, aan wien de Kaiſar vrye handel vergunt, waarom dan zwarigheit maakten om te verzoeken maſten, ſtengen, rees, lyftocht, en andere behoeftigheden, van welke ten genoegen konden worden voorzien in d'inwyk *Namboe*? Waarom niemant zich aan d'overigheit aldaar vertoonde? Heeft u 't opper-hoofdt van *Batavia* gelaſt de Japanſche kuſt aan te doen? of zyt gy uit u zelf derwaards gewend? Aan hoedanige gezaghebbers ſtaat nu het bewind der ſcheepen *Breskens* en *Caſtricom?* Hoe zal aan den Japanſchen Kaiſar genoegzaam blyk gegeeven worden, dat uwe toght na *Tattaryen* lagh, en niet veel meer om Portugeeſche prieſters te landen, nadien tegenwoordig tuſſchen *Portugaal* en *het Vereenighde Nederlandt* een beſtandt getroffen is?

Antwoord vanSchaap. *Schaap* antwoorde op het voor-geſtelde: Toen voor d'eerſte reis in d'inwyk *Namboe* in-liepen, kreegen by honderden *Japanders* aan boord, om 't ſchip te bezichtigen. Deeze, minnelyk onthaaldt, vergunden dat wy ons van verſch water, welk alleen vereiſchten, mogten voorzien: alzoo bekend maakten, *Hollanders* te zyn. Zedert door ſtormen geſlingert, wierden ten tweede maal benoodzaakt na d'inwyk *Namboe* af te zakken: alwaar nochtans niet in vielen, dan alvoorens daar toe verlof ontfingen van d'overigheit: welke insgelyks toeſtond, allerley behoeftigheden voor 't ſcheeps-volk te moogen in koopen. Ten dien einde te landt geſtapt, zyn gevankelyk na *Jedo* gevoert: zonder eenigſints helpen mogt dat wy ons betuigden *Hollanders*, en, by gevolgh, bond-genooten des Japanſchen Kaiſars te zyn. Voorts hadden geen uitgedrukte laſt van 't opper-hoofd op *Batavia* en d'Indiſche Raaden aldaar ontfangen, noch om de Japanſche wal aan te doen, noch om van de zelve af te houden; maar wel om een ſeinbrief te maken, eer van *Ternaten* in zee ſtaken: ten einde, indien door ſtorm of anderſints de zeilen *Caſtrecom* en *Breskens* van malkander af raakten, zy elkander gevoegelykſt weder mogten vinden. By beider ſcheeps-raad dan wierd voor *Ternaten* beraamd, de Japanſche ooſt-kuſt daar toe alderbequaamſt te wezen, alzoo in 't vaar-water lagh. Het gezagh over beide de ſcheepen ſtondt aan koopman, ſchipper en opper-ſtuurman. Eindelyk, hoewel den oorlogh tuſſchen *de Vereenigde Nederlanders* en *Portugeeſen* blyft ter neder geleit voor eenige jaren; gelyk dien aangaande aanſchryven geſchied is by *de Prins van Oranje* en de Staaten, onder welke ook d'Indiſche Maatſchappy ſtaat, echter bleeven de Portugeeſche prieſters geſlage vyanden, uit een onverzoenelyk verſchil der godts-dienſt van *de Hollanders*. Waarom zy dan gewilligh d'alderwreedſte doodt wilden uitſtaan, indien ooit konden overtuigt worden, dat eenige prieſter op de Japanſche kuſt gelandt, of gevoerd hadden.

Manyckebe vraaghde vorders: Waar *Tattaryen* lagh? Hoe zy 't zelve zouden vinden zonder pas-kaart te gebruiken? Hoe tot haar kennis quam, dat aldaar zulke koop-ſteden waren? Hoe kond gy-luiden, ſprak hy, van kaarten ontbloot zyn, daar nochtans wereldtkaarten hebt, in welke ook *Tattaryen* vertoond werd? Buiten twyfel heeft de ſchipper op *Caſtrecom* een kaart die de zee-kuſten van *Tattaryen* verbeeldt. En zoud gy-luiden niet vreemd toezien, wanneer zoodanig een, uit *Nangeſaque* over gezonden, beſchouwde.

Op deeze vraag ſtukken deed ſchipper *Schaap* wederom dit bericht: Wy konden nergens een pas-kaart van *Tattaryen* bekomen; maar hadden laſt door de Indiſche Raaden ontfangen: als d'uiterſte Japanſche noorder hoek

ach-

achter-uit lagh, den ſtreek noord-weſt te zetten, indien geen landt ontmoeten: voorts te laten door ſtaan, tot op vyf en veertigh graden: en thans over ſtaagh te ſmyten noord-ooſtelyk aan, tot op zes en vyftigh graden noorder breedte, alwaar de ſtroom *Polyſange* in *de Zuid-zee* uitwatert. Aan deeze rivier leggen zeer beruchte koop-ſteden, volgens de beſchryving in geloofwaerdige boeken. Maar dewyl nochtans nooit eenige Europiſche ſcheepen derwaards zyn gezeilt, vonden wy nergens een kaart van de Tattariſche kuſt: waarom dan zelf een kaart door eigen ondervinding, zoo beſt konden, zouden ontwerpen. En hier uit ontſtondt het, dat hoewel *de Hollanders* wereldkaarten hadden, echter nochtans in de zelve geen zee-kuſten ſtelden, alzoo door de ſchip-vaart niet waren ontdekt. Ook konden zy voor waarheidt betuigen, hoe 't ſchip *Caſtrecom* van zoodanige kaart inſgelyks onvoorzien was. By aldien evenwel een kaart uit *Nangeſaque*, vertoonende *Tattaryen*, te voorſchyn gebraght zoude mogen werden, zal buiten twyfel een landt-kaart wezen: alzoo wegens de zee-kuſten geen kan zyn, dewyl nimmer derwaarts eenig Europiſch zeil den ſteven wende, voor zoo veel ooit tot onzer kennis gekomen is.

oek i- in *Manyckebe* vraaghde vorders: Zyn *de Hollanders* geen Chriſtenen, die gelooven in de zelve Godt, aan welke *de Portugeeſen* gelooven? Hoedanige feeſt-dagen onderhoudenze? Vierenze niet den dagh van kruis-vinding? Onthouden haar geen Paapſche prieſters in *Hollandt*? Wat onderſcheid is tuſſchen het geloof *der Hollanders* en *Portugeeſen*?

ort l- Deeze voor-geſtelde vraagh-punten wierden aldus beantwoordt: *De Hollanders* zyn Chriſtenen, erkennende een drie-eenigen Godt, door welke de wereldt en alle ſchepſelen in de wereldt, voor by-na zes duizend jaar, gemaakt zyn, en als noch onderhouden en beſtierd worden. Zy hielden geen feeſten als op ieder zevenſte dagh: wanneer alle handt-werken ſtil ſtonden: en zy ten openbare godts-dienſt te zamen vloeiden in haar tempels. Onder den duim verſchuilden zich hier en daar wel eenige Roomſche prieſters, die buiten 't oog ſluik-verzamelingen hielden: en daarom zomtydts by de rechters in breuken vervielen: ter oorzaak van het groot verſchil dat'er is tuſſchen de nieuwe Roomſche godts-dienſt en 't gevoelen by *de Hollanders* omhelſt: als die een afkeer hebben van den Paus en van de pauſelyke leere; zich enkelyk verbindende, zonder toe- of af-doen, aan een boek, by Godt zelf, door heilige mannen beſchreeven. Wegens het vordere onderſcheidt konden zy geen volkomen bericht doen, ter oorzaak van kindts been af by de zee ſwerfden, en zich nergens minder in oefenden, dan om de leer-ſtukken des Pauſdoms na te vorſchen: zy hielden haar vergenoegt met de kennis der eenvoudige waarheidt.

Zederdt liet *Sicungodonne* voorſtellen: Wat toelegh de ſcheepen beooghden, die, jaarlyks van *Batavia* afgeſtooken, omtrent d'uithoek *Eſpirito Sancto* en voor *de Manilha* kruiſten? Of ooit Spaanſche ſcheepen voor die kuſten veroverden? Hoe een ſcheeps-gevecht zich toedroegh? Of een klein ſchip een grooter wel kan vermeeſteren? Of geen ſchanſen en ſcheut-vrye beſchutſels tegen kogels op de ſcheepen gevoerd wierden? Waar toe de ſabels, enter-bylen, granaten, ſtink-potten, handt-buſſen, harnaſſen en helmetten dienden? *Japanders onderzoeken na Hollandts zee-oorlog.*

Schaap deed bericht: De Indiſche Raad vaerdighde na *de Manilha* kruiſers af, om te paſſen op het Spaanſche zilver-ſchip, 't welk jaarlyks door *de Zuid-zee* derwaarts quam; doch hadden tot noch toe het zelve gemiſt: dan alleen voor eenige jaren troffen een aan, dat in de grond geboord wierd. Voorts droegh zich het zee-gevecht aldus toe: Wanneer twee zeilen van gelyke ſterkte elkander komen te ontdekken, tracht ieder voor eerſt de loef te krygen: zoo haaſt d'een boven windt is, zakt hy op die in ly leit af, en geeft de laag: thans valt hy aan boord: ſmyt een hoop volk over, voorzien met ſabels, handt-granaten, ſtink-potten, piſtolen en enter-bylen: hier gaat het dan op een hakken en kerven: nooit vinniger moord-

ge-

gevecht. 't Schip in ly over-kropt van zyn eigen en wederpartys rook, krygt den vyandt binnen boordt, eer myden kan. Maar een groot schip wordt bezwaarlyk door een kleinder genoomen; 't en zy het kleinder, wel bezeild en vol volk, by donker weder het grooter zonder vlagge en vleugel boven windt inzeilt: onvoorziens aan boort klampt: en zoo veel maght van volk over smyt, dat des zelfs meester word. En terwyl 't geschut kogels, koevoeten en schuiftangen van wederzyden looft, staat niemandt, 't en zy op de ballast, scheutvry: alzoo de yzere klooten door en weder door vliegen: en niet alleen te flarzen slaan al wat voor komt; maar het meeste volk om hals helpen met de splinters, die binnen uit de gaten aller wegen af barsten. Eindelyk hadden harnassen, helmetten of eenige diergelyke yzere wapen-rusting gantsch geen gebruik te scheep; maar wel in d'oorlog te land.

na 't inneemen van Quelang.

Sicungodonne ging voort. Hoe hebt gy *Hollanders* de sterkte *Quelang* verovert? Lagh geschut op 't slot of niet? By hoedanige landaart was het bezet? *d'Engelsche*, die voor deezen op *Japan* handelden, met wien handelenze nu en staanze in verbond? wat geloof belydenze? Thans voerde *Byleveld* het woord. Geen van ons beide, sprak hy, heeft *Quelang* ooit beschouwt. Echter, uit hooren zeggen, konde dit bericht doen. De sterkte was wel voorzien van geschut, wanneer *de Hollanders* geswind met loop-graven tot aan de graft van 't laege slot naderden: alwaar een storm-kat op smeeten, van welke met halve kortouwen en mortieren diervoegen donderden, dat de bezettelingen den moed verlooren, en de sterkte over gaven. Zedert deed het boven-slot weinig tegenstand: zulks de soldaten, bedingende lyfs behoudenis, uit trokken. 't Was bezet geweest met Spaansche krygs-knechten, en by *Spanjaarden* bewoont. Maar *d'Engelsche* dryven als noch zwaare handel in verscheide gewesten van *Indien;* als namentlyk op *Suratte*, *Cormandel*, *Macassar* en *Bantam*. Onderhielden vriendtschap met *Vrankryk*, *Spanje*, *Portugaal*, *Duitschlandt* en *Hollandt*. Omhelsden de zelve godts-dienst, die in *Hollandt* geleerd wierd: hoewel ook onder haar zommige paapsche Christenen verschuilden.

Holl... worde... scher... dervr...

Tot noch toe ging 't onderzoek buiten bedenken voor zwarigheit heen; maar 't begon nu te klemmen. *Sicungodonne*, in hevigheit uitgeborsten, liet door de Duitsche tolk *Tosaymon* vragen: Wie *de Hollanders* op het jacht *Breskens* zoo stout kenden, dat in de bark der Japansche visscher, van welke visch ruilden, ettelyke mylen boven *Jedo*, een paapsch boekjen strooiden? Zy zouden den inhoudt des boekjens, en 't oogmerk waarom het zelve strooiden, bekend maken, of de Japansche rechters wisten raadt, om de waarheit door zwaare pyniging af te perssen; gelyk zy dan hier af verscheide staaltjens voor de handt hadden in de Japansche papen.

Schipper *Schaap* en *Bylevelt* betuigden zamentelyk, dat de minste kennis niet hadden van 't betichte boekjen. Indien nochtans door onbedachtzaamheidt van eenigh boots-gezel zulks geschied was, zouden den ontdekten misdadiger, volgens scheeps-recht, tot een spiegel van andere, zwaarlyk gestraft hebben.

Tosaymon brak tusschen deeze verantwoording zeer gramsteurig in. 't Is, riep hy, een paapsch boekjen vol prenten van santen en santinnen. En hoewel *de Hollanders* hier tegen aantuiging deeden wegens onschult, 't moght niet helpen. *Sicungodonne* snaauwde haar toe: de waarheidt zal dieswegen eer lang wel blyken. Te liegen voor Japansche Ryks-raden, wordt diervoegen opgenoomen, dat geen straf te streng is tot boete voor zulk vervloekt misdryf. *Schaap* en *Byleveldt* hervatten haar voorige aantuigingen: Zy wilden gewilligh een doodt, vol alle bedenkelyke verwoedheit, lyden, by aldien van iemandt immer overtuigt wierden, de waarheid op 't alderminste gekreukt te hebben.

Na dusdanigen onderzoek scheiden de rechters: en *Schaap* en *Byleveldt* geraakten toen wederom by het overige scheeps-volk, welk zy vonden zitten op een groote opene plaats, onder een

over-

over-dekte loots. Zy hadden aan alle kanten veel bekyks. Allerlei slagh van menschen was ter been. Onder veele ook zommig vrouw-volk, vergezelschapt van jongens, die schootels vol spys te koop veilden. De vrouwen droegen Japansche rokken, die verre achter na sleepten: voor de borst waren deeze rokken diervoegen over malkander gevouwen, dat de tepels tusschen de omslagen bloot stonden. Om de middel was een breede gordel, vol bloemen. De mouwen, ruim en wyd zynde, vertoonden onder de rechter arm door-sneede onder-mouwen, welke by de slinker mouw boven door staken. Het hair hing los om het hoofd, als dat achter af een korte tuit slingerde, met cieraad-linten gestrikt. Namaals verstonden *de Hollanders*, dat het gemeine vrouwen waren: die doorgaans opentlyk, onder af-dakken, die op drie vierkantige stylen rusten, voor haar deuren zitten, met schootels van spys voorzien op de schoot: wederzyds staan twee groote potten, welke boven toegedekt zyn vol eet-waar en drank. Zy noodigen de voorby-gangers tot een goet onthaal en pleegen van vleeschelyke wellust, voor geringe prys.

Wonderlyk onthaal der gevangene Hollanders door de Japanders.

Doch 't voornoemde scheeps-volk, welk met zeer groot verlangen na d'uitslagh wachte, hoe het onderzoek omtrent haar schipper en onder-koopman voor de Ryks-raden mogt weezen afgeloopen, vondt zich ten hooghsten versteldt: wanneer beide schipper en onder-koopman, die naauwelyks tydt hadden om een woord te spreeken, aanstonds voor de tweede reis wierden weg geleid: en zulks te meer, nadien ten einde der groote plaats een klein deurtjen stond, werwaards haar d'edelman *Phoechychemon* heen bragt. Het scheeps-volk oordeelde niet anders, of

of deeze verachte ingang opende de weg na een gantſch ongenadige Japanſche pyning-plaats. De zelve inbeelding kreegen ook *Schaap* en *Byleveld:* ja zy twyfelden geenſints meer, of hadden te wachten een droevige en ellendige dagh. Want zoo haaſt door de gezeide deur ſtapten, quamen op een kleine plaats, alwaar drie groote kuipen vol waters vonden. Haar was niet onbekent, hoe *de Japanders* de aldergevoelighſte pyniging omtrent deeze kuipen in het werk ſtellen: als wanneer die, pynigende d'ellendige, de zelve op de rugge ter aerde ſmyten, en vaſt binden: het lichaam vol water gieten: en dan met ſtampen op de buik en borſt wederom uit-perſſen. Maar eerlang verdween de vrees: zoo haaſt, nevens de tolken *Toſaymon* en *Manyckebe*, haar bevonden in een koninglyke zaal, alwaar door *Phoechychemon* met Japanſche wyn, witte rys, en vordere lekkernyen, onthaaldt wierden, en tegen den avond na de oude herberg geleid.

Des anderen daags ging het ondervragen wederom aan. *Schaap* en *Byleveld* dan, voor *Sicungodonne* gebragt zynde, moeſten de zelve vraagh-ſtukken, waar over zy bereeds gehoort waren, voor de tweede maal beantwoorden: buiten twyffel, om te zien, of haar belydenis met malkander overeen quam. Doch by de voorgaande vragen quamen noch vorders deeze volgende.

Vragen der Japanders. De Japanſche Ryks-raden konnen geenſints gelooven, dat gy-luiden geen kaarten zoude hebben van *Tattarye.* Lichtelyk beruſtenze onder de ſtuurman, buiten uwe kennis? Immers loopt niet een ſchip voor *Nangeſaque* ten anker zonder pas-kaart? Hoe is het moogelyk, blindelings te zeilen buiten dit noodtwendigh behulpmiddel? Op wat wyze zoude gy dieshalven *Tattarye* konnen aandoen? De voorſtellingen beantwoorde *Schaap* aldus.

Achtbaare heer: het geen giſteren door ons gezegt is, dat geen kaart van *Tattarye* t'ſcheep was, belieft voor waarheit te houden, dewyl het enkele waarheidt is. Ook zyn wy verzeekert, dat de ſtuurman geen zoodanige kaart heeft. Belangende de zeilen, die tegenwoordigh voor *Nangeſaque* ankeren, met de zelve leit het werk gantſchelyk anders; want deeze konnen lichtelyk kaarten hebben, dewyle langs een lang bevaare water komen, van het welke de kaarten genoegzaam voor handen zyn. Maar dewyl nooit eenig Europeer de ſteven na *Tattarye* wende, zoo konnen ook de zee-kuſten des zelven Ryks niet in kaarten afgemaalt ſtaan. Ondertuſſchen is 't jacht *Breskens* voorzien van kompaſſen, met welke ons eeniger-mate weeten te behelpen; want als wy van een bekende plaats afſteeken, konnen by peiling van de hooghte der zonne en noord-ſtarre, hoewel niet zonder kompas, altyd weder komen tot de kuſt die te vooren verlieten. Voorts lagh onze laſt, by d'Indiſche Raadt op *Batavia* gegeeven; wanneer buiten de kaart geraakten, die tot negen en dartigh graden ſtrekte, en d'uiterſte noord-hoek van *Japan* achter uit hadden; als dan ſtreek te houden na de wereld-kloot, welker twee ſtuks binnen ſcheeps-boort waren: en zelfs een kaart by eigen ondervinding te ontwerpen: wendende noord-weſt aan, om *Tattarye* op vyf en veertig graden op te zoeken. *Man zeile kom*

Schaap voeghde hier noch by: By aldien de heer *Sicungodonne* een wereld-kloot belieft voor den dagh te laten komen, wy zouden hem aanſtonds toonen waar *Tattarye* lagh, als ook de ſtroom *Polyſange*, benevens de ryke en vermaarde koop-ſteden langs des zelfs oever: ten einde klaarlyk voor uwe oogen bewezen, werwaarts onze reis ſtrekte. *Sicungodonne* liet aanſtonds een Hollandtſche wereldt-kloot, hem wel eer by *Elſerak* vereert, haalen; doch bleef ſlechts in de zelve ſteroogende, zonder *de Hollanders* tot eenige aanwyzing te vorderen: alleenlyk toonde hy den kloot van verre, en ging ondertuſſchen aldus voort. Om wat redenen is giſteren voor de Ryksraaden verzweegen, dat gy-luiden, by mangel des Tattariſchen pas-kaart, u gedient zoude hebben van de wereldtkloot, welker twee ſtuks ſcheep was? *Schaap* antwoorde: Daar is geantwoort op *Ja hebt Holl wer kloo*

op alle voor-geſtelde vraagh-ſtukken; doch wegens de wereld-kloot, of vorder behulp, zonder de gezeide kaart, wierd niet gerept.

Toſaymon, uit *Sicungodonnes* naam, vatte 't onderzoek wederom op. Waarom loſte gy zoo menigwerf de mindere en groove buſſen, terwyl voor de Japanſche wal gints en weder over leide? Zulks neemt de Kaiſar ten hoogſten qualyk. Gy ontkent het wel; maar de zaak wordt ons echter hier voor de waarheidt aan-gebraght. Hoe veel ſchooten zyn in d'inwyk *Namboe* gedaan?

Byleveld deed hier op bericht: Zy konden niet beteren, dat zoo veele valſche klagten tegen *de Hollanders* in quamen: ondertuſſchen betuigden heilighlyk, hoe ſlechts eens voor de Japanſche kuſt het geſchut loſten. Op de reede van *Namboe*, met verlof der Overigheit aldaar geankert, kreegen verſcheide Japanſche aanſienelyke perſoonaadjen aan boordt, die, ter kajuit binnen geſtapt, aldaar vonden de Hollandſche piſtoolen en vuur-roers ter gewoonelyker plaats leggen: vatten het geweer op; en achten voor een wonder, dat het zonder vuur los ging: weshalven uit nieuwsgierigheit de haan over haalden en af-branden. Eindelyk is inſgelyks 't grof geſchut, op haar verzoek, veertien maal, na giſſing, met los kruit geloſt.

Maar, zeide *Toſaymon* weder: hoe zouden *de Japanders* de Hollandſche piſtoolen en vuur-roers konnen loſſen, daarze geen handeling van de zelve hebben? Hoedanig geweer zyn de vuurroers en piſtoolen? Ook is hier bericht, hoe *de Hollanders* zelf vuur gaven, en niet *de Japanders;* als dewelke veel te bot zyn, dat men haar zoodanige handeling binnen weinigh tyd zoude konnen wys maken. Hier tegen bragt *Schaap* in. Het was een kleine konſt een piſtool te loſſen: alzoo wy piſtool en vuur-roer zelfs eerſt laden, en dan aan haar over gaven. Het geweer ſlaat met een vuur-ſteen op ſtaal: de ſlagh maakt vuur; en ſteekt alzoo het laad-kruit aan. *Toſaymon* getuigde, hoe zoodanigh geweer op de Nederlandtſche ſcheepen, in de haven voor *Firando* ten anker geloopen, menigwerf zag. Hier op liet *Sicungodonne* een Nederlandſch poſſertjen, hem wel eer door iemandt geſchonken, voor den dagh brengen: vroegh *Toſaymon*, of het zulk ſlagh van geweer was? Die antwoorde zulk ſlagh te zyn; doch wat langer. Zedert vervolgde *Schaap* zyn reden. 't Behoeft aan niemand vreemd te ſchynen, dat *Japanders* met ongewoon *Hollandts* geweer konden omgaan, alzoo niet anders in deeze zaak te verrichten valt, dan den haan van onder met de voorſte vinger over te halen. Terwyl deeze onderhandeling diervoegen toeging in het huis van *Sicungodonne*, zat nevens *de Hollanders* een *Japander*, zeer wel gelykende na een pleit-bezorger: dewelke ſcheen tegen *de Hollanders* beſchuldigingen t'ellekens in te brengen, en *Sicungodonne* de ondervraging in den mond te geeven.

Japanſche pleit-bezorger.

Vorders vraaghde haar *Manyckebe*: Waarom ſtelde gy-luiden u zelf zoo te weer met bloote houwers, toen gevangen wierd? Hoe, was by u geen vermoeden, dat de Japanſche Kaiſar het zeer oevel neemen zoude, wanneer gy als verſpieders voor zyn kuſt kruiſte? Uit wat inzicht is nooit bekendt gemaakt dat gy *Hollanders* waart? Is niemant der gevangene ooit in *Japan* geweeſt? Hebt gy-luiden ook kennis aan de heeren *Elſerak*, *Overwater*, *Koekebakker* en *Caron*? Zal *Caron* uit *Hollandt* na *Indië* niet wederom overſcheepen?

Vordere beſchuldiging tegen de Hollanders.

Manyckebes vraagh-ſtukken beantwoorde *Schaap*. Gelooft het, achtbare heer, wy worden valſchelyk betigt van tegen-weer gedaan te hebben, toen onder vriendtſchaps ſchyn overrompelt, en als de ſnoodſte ſchelmen gekneevelt zyn. Waar toe zoude ons tegen-ſtand dienen? Aller wegen bezet, in een vreemd land, hadden de minſte hoop konnen be-oogen, om te ontſnappen? Zouden acht *Hollanders* zich een opening maken na haar boot, die buiten twyffel vervoert lag, door ontelbare gewapende? Niemand had eenigh geweer: dan ik alleen, voorzien van een houwer. Te meer, nadien ons zelf bekenden bond-genooten

Antwoord op de zelve.

te zyn des Japanschen Kaisars: weshalven wy niet anders verwachten, als ontslaging uit de hechtenis, alzoo buiten schuldt waren wegh gevoert. En wie zal getrouwe bond-genooten den laster van verspieders konnen aanvryven, ter oorzaak, uit kracht des feinbriefs, den ammiraal op *Castrecom* voor de noorder Japansche wal, gelegen in ons vaar-water na *Tattarye*, opzochten? Indien hadden konnen vermoeden, dat ons af en aan houden, t'eeniger tydt zoo qualyk zoude werden geduid, liever waren wy in zee hongers halve vergaan, dan den Japanschen Kaisar, door te na aan zyn wal te loopen, te vertoornen. Voorts hebben ten verscheiden tyde verklaart *Hollanders* te wezen; doch konnen niet beteren, dat zulks nu of ontkent word, of te vooren by onkunde des taals niet verstaan is. Niemand der gevangene heeft ooit voor deezen den voet op *Japan* gehad: dan ik ben twee reizen in *Firando* geweest, van waar, drie jaar geleden, den heer *Frans Caron* na *Batavia* over-voerde. Spraken *Elserak* en *Overwater*, voor weinig tyd, binnen *Batavia*. Ook kenden *Koekebakker*, die tegenwoordig in *Hollandt* getrouwt is. Wegens *Carons* weder-keeren na *Indien* wisten geen zekerheit.

Sicungodonne vordert een handschrift van de Hollanders.

Eindelyk stelde *Sicungodonne* voor: Of zy gevangenen volvaerdig stonden een hand-schrift te onderteikenen: by welk zich verbonden, om t'allen tyden haar, op Kaisars begeerte, voor het Japansche recht te stellen, zoo wanneer ooit of ooit bevonden wierd, dat schuldigh waren aan over-voering van Portugeesche priesters in *Japan*. Deeze verbintenis zal zoo verre gaan, dat gehouden zult blyven uit *Holland* zelf herwaarts aan te komen. Ook moest het Nederlandtsche Opper-hoofd tot *Nangesaque* hem zelf, nevens de goederen der Oost-Indische Maatschappy op het eilandeken *Disma*, ten verzekerden onder-pandt stellen. Schipper *Schaap* nam voor zich en de andere mede-gevangene d'aangeboodene voorwaarde zeer blymoedigh aan: alzoo ten vollen verzekering had: hoe nooit minder by haar gedacht was, als met *Breskens* en *Castricom* eenige Roomsche priesters, welker geslagene vyanden bleeven, na *Japan* over te voeren: en te gelyk schip, goet en leven in het uiterste gevaar te stellen, om Roomsche priesters te gerieven. Weshalven ook geensints twyffelden, of het Opperhooft tot *Nangesaque* zoude insgelyks geene de minste zwarigheit maken om de voorslag te omhelzen: dewyl gantschelyk buiten bedenken voor het minste gevaar stond.

Na dusdanig aanbod, en aan-neemen des zelven, stondt *Sicungodonne* op: zonderde zich eenige schreeden van *de Hollanders* af: en zat neder aan het einde der galdery. Alhier maakte hy toen een ontwerp des voornoemden hand-schrifts. Ondertusschen wierdt aan *Schaap* en *Byleveld* wederom behandigt de brief, by *Elserak* en *Overwater* uit *Nangesaque* geschreeven, den tienden van herfst-maand: ten einde door de tolk *Tosaymon* in het Japansch vertaaldt, en den Ryks-raden over-gelevert wierdt. Doch hier was geen kleine moeite aan vast: om namentlyk *Tosaymon* wegens de inhoudt der brief wel te onderrechten: alzoo deeze Nederduitsche tolk zeer geringe ervarenheidt had in de Nederduitsche taal. Hy versleet dan de meeste tydt met haar te vragen; aan wie namentlyk de gezeide brief behoorde? Het schynt de Japansche Overigheit twyffelde, of de gevangene *Hollanders* onder d'Oost-Indische Maatschappy *des Vereenighden Nederlandts* niet mogten onderhoorig zyn: weshalven *Tosaymon*, uit *Sicungodonnes* last, wel scherpelyk en ten verscheiden reizen haar afvorderde, aan wie de brief was geschreeven? Hy kreeg t'ellekens ten antwoord, aan de schipper *Schaap*, onder-koopman *Byleveld*, en vordere gevangenen. Maar, hervatte *Tosaymon*, hebben *Elserak* en *Overwater* gantsch geen onderrichting gegeeven in haar brief: hoe zy gevangenen de woorden beleggen zouden voor de Japansche Ryks-raden? Hier tegen betuigden *Schaap* en *Byleveld*: dat de gezeide brief niet anders behelsde, als een bericht, wegens onze droevige gevangenis, uit de mond der steevoogd over *Nangesaque*: en daar benevens d'aankomst van vyf Nederlandsche

sche scheepen op de reede voor *Disma:* goede hoop van winst: een vermaning tot onderlinge verdraagzaamheidt: en behalven dit, scherpe last, om eerbiedighlyk zich te dragen omtrent het waerdigh gezagh der Japansche rechters.

Deezen inhoud vertaalde *Tosaymon:* en stelde aanstondts de vertaalde brief aan *Sicungodonne* ter handt: en deeze aan *Tosaymon* het ontworpen handtschrift: ten einde hy 't zelve uit Japans overzette in Nederduitsch: en 't overgezette liet onderteikenen by de gevangene *Hollanders. Sicungodonne* schikte ook een van zyne geheim-schryvers af, die *Schaap* en *Byleveldt* bericht braght: dat hy morgen met het onderteikende handt-schrift zich vervoegen wilde by de Ryks-raaden, om *der Hollanders* ontslaging te bevorderen: hoewel nochtans geen zekere toezegging konde doen, of de verlossing juist terstondt zoude worden toegestaan. Voor zoodanig een gunstig aanbodt bedankten de gevangenen den geheim-schryver als van *Sicungodonnes* wegen, uit wiens naam hy quam. Thans vertrokken *Schaap* en *Byleveldt* na haar herbergh, nevens de tolken *Tosaymon* en *Manyckebe.*

Deeze hielden niet de minste herhaaling over het voorgevallene: eens deels uit ingebooren Japansche hooghmoed, ander deels uit bitse belg-zucht, door welke beide over hoop lagen. Alleenlyk snaauwdenze *den Hollanders* toe: 't En waar gy-luiden zomtydts uwe mondt mis praate voor de Ryks-raaden of *Sicungodonne*, uwe ontslaging was lang gedaan. By dit schamper toe-byten quam een onderrechting: zulks *Schaap* en *Byleveldt*, onkundigh waar de misslag lag, haar zelf voor het toekomende niet konden verbeteren. En hoewel zy ernstig verzochten: het beliefde *Tosaymon* en *Manyckebe* opening te doen, waar in 't mis spreeken bestondt, kroegen geen bescheid; want beide lieten 't haar doove ooren hooren: zomtydts verachtelyk de beede afwyzende: zomtyds, zonder antwoord te geven ter kamer uit gestapt. Weshalven de gevangene *Hollanders* zich ten hoogsten bedroefden.

Handt-schrift by de Hollanders onderteikent.

Doch het handt-schrift, by *Sicungodonne* ontworpen, by *Schaap* en *Byleveldt* onderteikent, en den geheimschryver *Inowy Sycungono Cammysamma* ter hand gestelt, luide aldus: *Hendrik Corneliszoon Schaap* en *Wilhem Byleveldt* betuigen, nevens de andere Hollandtsche gevangenen, hoe uit het jacht *Breskens* ettelyke schooten gedaan zyn, volgens Hollandtsche gewoonte, onkundigh zulks ongeoorloft te zyn voor de Japansche wal: weshalven dies wegen vergiffenis verzoeken. Betuigen vorders, dat van *Batavia* afstaken, om *Tattaryen* op te zoeken; doch haar zelf t'eenemaal onschuldigh aan 't overvoeren van Portugeesche of Spaansche priesters na *Japan.* By aldien immer in deezen alle van logentaal overwonnen wierden, zouden haar op d'ontbieding des Japanschen Kaisars herwaardts aan begeeven, het zy dan waar zich in de wereld onthielden: ten einde voor de hooge Japansche vuurschaar te recht stonden, en verdiende straf ontfingen.

Onaangezien dit handt-schrift aan *Sicungodonne* behandight was, quam echter geen vervolg van vrylating. Alleenlyk lieten zich na twee dagen de tolken *Kytsbyoye*, *Phatsyosaymon* en d'afvallige priester *Syovan* ter herbergh der Hollandtsche gevangenen vinden: vraaghden, of *Breskens* van geen paskaarten voorzien was? Of geen schooten in d'inwyk *Namboe* gedaan hadden? *Byleveldt* berichte haar: dat wel kaarten hadden wegens de zee-kusten van *Java*, *Ternate*, *Tayouan* en *Japan;* maar niet van *Tattarye:* als ook, dat in d'inwyk *Namboe*, op het verzoek der Japansche heeren, ettelyke reizen het geschut losten, en eens voor de wal, om 't vermiste schip *Castricom* op te zoeken. O misleide *Hollanders*, riep *Kytsbyoye:* hoe schandig en schadelyk zyn uwe woorden dan vertolkt! *Tosaymon* en *Manyckebe* hebben voor de Ryks-raaden vertaalt, dat gy-luiden geen kaarten altoos te scheep voerde: noch ooit los brande, of voor de Japansche wal, of binnen d'inwyk *Namboe.* Waar uit de Japansche heeren 't werk verdacht houden, en uwe gegeeven antwoorden geensints vry van logen-taal.

Nederduitsche tolken vertolken de Hollanders qualyk voor de Japansche Ryks-raaden.

Schaap en *Byleveldt* merkten nu waar 't aan haperde, dat *Tosaymon* en *Manyckebe* zich zoo afgezondert hielden van *de Hollanders*, en haar alleenlyk toe-snaauwden: Gy-luiden praat uwe monden mis voor de rechters. Waarom dieshalven ootmoedig verzochten: of *Kytsbyoye*, *Phatsyosaymon* en *Syovan*, die nu de zaak recht vatteden, de moeite wilden neemen, om wegens de gezeide mis-slag, by de Nederduitsche tolken begaan, den heer *Sicungodonne* te begroeten: welk verzoek alle drie zeer ernsthaftigh aannamen. Vertrekkende, gaven *den Hollanders* goeden moed.

Onderhandeling der tolken onder malkander.

En de zaak scheen haar waarlyk ter herten te gaan, alzoo des anderen daags wederom in de Hollandtsche herbergh verscheenen: alwaar *Manyckebe* vonden: dien zy te gemoet voerden: hoe hy, en byzonder *Tosaymon*, *de Hollanders* voor de Ryks-raaden gantsch qualyk had vertolkt: 't was hoog-noodigh dat *Manyckebe* zyn spits-broeder *Tosaymon* dieswegen begroete. Doch *Manyckebe* wees het af: alzoo *Tosaymon* opper-tolk was, voor wien zwichten moest. Echter het quam *Tosaymon* ter ooren: die niet verslofte *den Hollanders* over de quade vertaaling aan te spreeken. Hy verontschuldigde zich, dat niet de schorting by hem, maar by *Sicungodonne* was: alzoo getrouwelyk woord voor woord vertolkt hadde: daar nochtans *Sicungodonne* de zelve zomtyds geheel anders aan de Ryks-raaden over bragt, als gezeid wierden. Ondertusschen bleek genoeghzaam by *Tosaymons* gebaerten, dat niet buiten schuld stond. *Schaap* dieshalven verzocht: hy beliefde voor het toekomende onderzoek doch goede zorge te dragen omtrent de vragen en antwoorden: ten einde de Japansche Overigheidt moght geraken aan de waare geschapenheit der zaak, en zy *Hollanders* in geen vordere hapering. Hy beloofde zulks te zullen na komen, en vertrok.

Hollanders waarom lange gevangen blyven:

Zedert bragt de tolk *Phatsyosaymon* bericht: hoe 's Kaisars minne-moeder, door een schielyke ziekte overvallen, te bedde lagh: waarom 't hof alle rechtzaken staakte, ter tydt men een weinig beterschap beooghde. Weshalven dan ook *de Hollanders* lydtzaamheit moesten hebben, indien als noch geen verlof verkreegen, om na *Nangesaque* te reizen.

hebbe... bekyk...

Des anderen daags braghten *Manyckebe*, *Syovan*, *Kytsbyoye*, *Phatsyosaymon*, en de huis-waerdt, een merkelyk aantal *Japanders* op de kamer, alwaar de tien gevangene *Hollanders* by elkander zaten, buiten twyfel uit nieuwsgierigheidt. Deeze voerden onderling verscheide redenen: welke by *de Hollanders*, alzoo *Japans* spraken, niet verstaan wierden: alleenlyk hoorden zy nu en dan de naamen *Elserak* en *Overwater* melden. *Manyckebe* eindelyk vertaalde aan *Schaap*: dat een deezer vreemde *Japanders*, onlangs uit *Nangesaque* herwaards verreist, de heeren *Elserak*, *Overwater*, en vordere vrienden sprak, en aldaar in goede gezondheit liet. En geen ander bescheid quam uit *Manyckebes*; want als *Schaap* hem eenige vragen, wegens haar gevangenis, voor stelde, weigerde hy te antwoorden, en wees hem met trotsheit af.

De Paa... wort... derw...

Zedert hadden *de Hollanders* nu en dan zeer veel bekyks: en is de jongen *Jacob de Paauw*, door de zoon des Hollandtschen huis-waerdt, na 't paleis van *Sicungodonne* geleidt: onder voorwending, hoe eenige Japansche juffrouwen benieuwt waren om hem te zien. Doch zynde des avondts wederom te rugge gekomen, verhaalde hy: dat geen juffers zagh; maar wel *Sicungodonnes* opper-geheim-schryver, nevens twee Duitsche tolken *Tosaymon* en *Manyckebe*: door welke onderzocht wierdt wegens het schieten in d'inwyk *Namboe*: hoe veel maal het geschut gelost was? En of *de Japanders* wel pistoolen en vuur-roers hadden afgebrandt? 't Antwoordt der jongen quam met het voorige over-een.

Ee... der... Jaf... Ryk... den... wel... Hol... ver...

Den negentienden van wyn-maandt hadden de vier tolken een t'zamenkomst in de Hollandtsche herberg: op haar kamer verscheenen ook de tien gevangene *Hollanders*, die door *Tosaymon* bericht kreegen, om tegen morgen, een uur voor dag, haar gereed te houden: alzoo ten huize van *Sicungodonne*

donne een t'zamen-komst der Ryks-raden beschreeven was: ten einde de zaak *der Hollanders* wederom aldaar diende. Zy antwoorden: dies wegen verblyd te zyn: hoewel in 't hart beducht, ter oorzaak zoo vroegh moesten verschynen, 't welk nooit geschied was. Ter gezetter tydt dan heen gestapt, in gezelschap met de vier tolken, d'afgevallene priester *Syovan*, de Hollandtsche huiswaerdt en des zelfs zoon, vertoefden ruim een uur in een vorstelyk zalet, welkers uitzicht was op een boven gemein vermakelyke lust-hof. Doch, uit deeze zaal geleid na de gewoonelyke waght-plaats, verbeiden tot den middagh: middeler wyl onthaalt door *Sicungodonnes* geheim-schryver met eenige stukken gesneeden broodt, en twee schaaltjens Japansche wyn voor ieder. Ter verhoor-plaats in geleid, wierden gelast, nevens de vier voor gemelde *Jesuiten*, op slechte matjens neder te zitten.

De Jesuiten zagen zeer ongedaan: oogen en kaaken erbarmelyk ingevallen: de handen blaauw: en 't gantsche lichaam door d'uiterste wreedtheit mishandeldt. Zulk gezelschap verbaasde *den Hollanders:* als die niet konden bevroeden, waarom nevens de vier *Jesuiten* geplaatst wierden. Deeze hadden wel het Christendom verzaakt; doch beleeden opentlyk aan de tolken *Kytsbyoye* en *Phatsyosaymon*, dat door ondraagelyke pyniging en niet vrywilligh afvielen. De Ryks-raaden vraaghden zeer wydluftigh *den Jesuiten* haar gevoelen af, wegens de moogendheidt Godts: waar op d'eene vrymoediger, d'andere flaauwer bericht uit braght. *De Hollanders* dorsten, om geen achterdocht in de Japansche heeren te verwekken, niet veel schynen acht te slaan op de vragen en antwoorden: nochtans, dewyle zy dicht ter zyde van *de Jesuiten* zaten, en *Kitsbyoye* de Japansche vragen in 't Portugees vertolkte,

Hollanders geplaatst nevens vier Jesuiten.

tolkte, welke taal zommige *Hollanders* redelyk verstonden, hoorden onder andere.

Vraag-stukken, den vier Jesuiten by de Japansche Ryks-raad voorgehouden: en haar antwoord.

O verrukte *Jesuiten!* Wat vertrouwen kond gy meer op uw Godt stellen, van welke zoo schandigh verlaten word? Is hy de schepper en bestierder aller dingen? Hoe reddet hy niet uit zoo veel zwarigheden, waar door deeze lichamen meer een schyn van geraamten hebben, dan van levendige? Kan de Japansche Kaisar niet doen met u alle wat hem belieft, zonder iets der Christenen Godt te vragen? D'eene *Jesuit* gaf ten antwoord: Waarlyk God schynt ons in de wereldt, voor wereldtsche menschen, verlaten te hebben: nochtans heeft hy nooit verlaten die op hem vertrouwden, om dat hy in d'uiterste ongelegenheidt troost verschaft; want een gepynigde slechts gevoelig is aan 't lichaam, terwyl de ziel haar oprecht met hemelsche overdenkingen: en onder de tydelyke plagen overweegt, dat de zelve niet langer duuren als het leven duurt. De derde *Jesuit* vervolgde deeze reden aldus: Godt bezoekt ons, wegens veelvoudige zonden, met zwaare straffen; maar de ziel echter blyft buiten beuls handen. Als de ziel uit het lichaam verhuist, verhuistze na een vage-vuur: alwaar (hoewel niet zonder ondragelyke pyniging) zoo lang gezuivert word, tot dat, door en door gezuivert, bequaam is de hemelsche gelukzaligheidt te genieten. Godt dan verlaat zyn kinderen niet: dewyl haar ten eeuwigen leven brengt, onaangezien de wegh derwaards ongemakkelyk valt. 't Is waar, deeze ellendige lichamen staan onder des Kaisars maght; doch hy had geen maght, 't en zy hem die van Godt was gegeeven. Ook zoo houd alle menschelyke heerschappy op over menschen, zoo haast de ziel het lichaam verlaat. De laatste *Jesuit* besloot de voor-gestelde vragen op volgende wyze: Buiten den waaren Godt is geen zaligheit: en zonder des zelfs wille, het zy werkende 't goede, het zy toelatende 't quade, kan niet geschieden.

Het scheen dat de Japansche rechters, uit onkunde der Roomsche godtsdienst, haar zelf in 't onderzoek verlegen vonden: weshalven zy den afvalligen paap *Syovan* ontbooden. Deeze was ten dien einde by de handt. Zoo haast als hy de vier *Jesuiten* in 't oogh kreegh, zette een stuurs gezicht; daar nochtans eertydts onder der *Jesuiten* orde stondt aangeteikent. Foey, riep hy, *Jesuiten*, die de wereldt in rep en roer steld. Hoe raast gy-luiden dus van uwe Godt en zaligheit? Word dan niemandt zaligh als *de Jesuiten*? of 't en zy het Jesuitische gevoelen omhelzen? Waar in bestaat u voor-recht aan den hemel? Is het, ter oorzaak gy-luiden aller Vorsten geheimen door-kruipt? en 's wereldts schatten binnen prachtige kloosters besluit? Had gy-luiden aldaar in gewoonelyke wellust gebleeven, de Japansche kerkers verschuilden nooit zulk Antichristisch gebroedsel, als gy zyt. Ja *Japan* had nimmer zoo veel bloedt geplengt; want duizenden menschen, door uwe verleiding van de vereeuwde goden *Amida*, *Xaca* en *Canon* afgerukt tot het Christendom, hebben onder de allerbedenkelykste wreedtheden haar ziel uitgeblaazen. Was het u quansuis te doen om zielen te winnen? hoe sleepten *de Jesuiten* dan jaarlyks zoo veel tonnen goudts uit *Japan*? Waarom leidenze dan toe, om *Japan* onder de Spaansche dwinglandy te brengen, en voorts alles na haar pypen te laten dansen? Maar nu wat is de maght van der Christenen Godt? Beschouwd eens deeze uwe rampzalige lichamen. Kan hy niet helpen? hoe is hy almachtig? Wil hy niet helpen? Hoe blyft hy barmhertig? O malle inbeeldingen van zaligheit! Gy zyt zinnen-byster, 't en zy oordeelt, dat een halsterrige drift, niet zonder ydele roem van verdiensten by Godt, en achting by de nakomelingen, uwe lichamen ten pyniging bloot steldt. Ik vraagh noch eens, waarom helpt de Jesuitische Godt niet? Immers staat uwer aller leven niet aan die Godt; maar in de maght van den Japanschen Kaisar: dewelke u, wanneer hy zulks goet vind, noch zwaarder straffen kan, dan tot noch toe gestraft zyt.

Syo… haal… vier… ten… over… heke…

Dit konden *de Hollanders* duidelyk verstaan; alzoo *Syovan* met een verheven stemme tegen de vier *Jesuiten* uit-

uit-voer: en zy aan *Syovans* Portugeeſche taal, door langwylige ommegang, in de Hollandſche herberg, gewend waren. Maar terwyl *Syovan* aldus uit-voer, ſcheen hy groot genoegen te geeven aan de twee Japanſche Ryks-raaden *Sackay Sammoccyſamma* en *Matſodairo Tſoſamma*: byzonderlyk toen gewagh maakte van *Amida* en *Xaca*.

Het is aanmerkens waerdig, dat niet alleen *de Japanders*, maar ook alle andere heidenen, en zelfs zulke heidenen, dewelke een eenige God erkenden, hem echter niet erkenden voor God: dat is, terwyl verſtonden, uit het licht van de natuur, noodzaakelyk een God te zyn, die hemel en aerde ſchiep, en godtsdienſt vereiſchte: zy nochtans de goddelykheit over bragten tot Gods ſchepſelen: niet ongelyk die blinde, van welke *d'Euangeliſt Joannes* gewag maakt; want deeze, als hy Gods Soon zagh, van den welken het gezicht ontfing, vraaghde nochtans wie Gods Soone was: namentlyk, ter oorzaak dien hy zag, niet wiſt te zyn, dien hy was. Even zoo zagen, en zien als noch meeſt alle heidenen den onzienelyken God zichtbaar in zienelyke werken. Zy hooren hem met een roepende ſtil-zwygentheit ſpreeken: Ik ben 's wereldts ſchepper, onderhouder en beſtierder, wien alle godts-dienſtige eer rechtmatigh toe-komt. Maar ſluiten de oogen voor zoodanigh gezicht, en d'ooren voor Gods ſtemme: niet anders als of zy droomden; en, haar verkeerde inbeelding volgende, ſtellen 't zichtbare ſchepſel in plaats van d'onſienelyke Schepper. Alzoo erkennen *de Japanders* een God; en nochtans word aan *Amida*, *Xaca*, *Canon*, en andere afgoden, (welker begin en oorſprong zy niet loochenen, en dien volgende ſchepſels, dewyl van ergens herkoomen) volkoomen goddelykheit toegeſchreeven.

Doch duſdanige dwaasheit is oud: *de Apoſtel Paulus* getuigt wegens de heidenen aldus: *Haar uit-geevende voor wyze, zyn zy dwaas geworden: en hebben de heerlykheit des onverderfelyken Gods verandert in de gelykenis eens beeldts van een verderfelyk menſch. —— Daarom heeftze Godt over-gegeeven in de begeerlykheit harer herten tot onreinigheit. —— Als die de waarheit Gods verandert hebben in loogen; en het ſchepſel ge-eert en gedient boven den Schepper, die te pryzen is in der eeuwigheit.* Gods waarheidt wordt voor loogen ondergehouden, wanneer godtsdienſt elders gericht word, als tot den waren God; want het is waarheit, dat een God is: het is loogen, het ſchepſel is Godt. *Alexander ab Hales* ſpreekt hier aldus af: *Godes waarheit te houden, is een Godt te dienen. Gods waarheit in loogen te veranderen, is te dienen het ſchepſel in plaats des Scheppers. Want de ware godtsdienſt beſtaat in de dienſt van de eenige ware Godt. Indien dan de afgoden-dienſt het ſchepſel voor den Schepper dient, verandert waarheidt in loogen.* *Alex. ab Hales* III. *p. Summa. q.* 30. *d'Adorat. a.* 1.

Het ſchynt als of de menſch, dewyl Godt niet zagh, tot een Godt gemaakt heeft het geen hy zagh, niet zonder dubbelde goddeloosheit. Want dewyl het een werk der gerechtigheidt is, ieder het zyne toe te voegen: zoo heeft de heiden alle ſchuldige godtsdienſt van den almachtigen Maker over gebraght tot het zwakke maakſel. Zulks dat daar door niet alleen Godt van zyn eer beroofT word; maar ook Gods eer, als ten ſpyt Gods, toegeſchreeven blyft aan 't geen geenſints God is. *Oorzaak der afgodery hoedanigh.*

Die boven 't gemeine volk wys waren, hadden wel zulke dwaaze inbeeldingen niet van God, als het gemeine volk: evenwel lieten zich vervoeren door de gemeine ſleur: en oordeelden genoegh te zyn, wanneer d'inbeelding van een God, hoedanig de zelve was of niet, de menſchen bepaalde aan burgerlyke plicht. *Hoedanig de geleerde heidenen van Godt gevoelden.*

De een liet zich niet gelegen zyn, om Godt te zoeken door het licht der natuur, ter oorzaak alle welluſt najaaghden, en den buik voor een Godt vierde. Zoodanige waren de beruchte Romainſche en Griekſche ſlokkers, die landen en zee doorſnuffelden, ten einde elders lekkernyen vonden voor nimmer verzadighde begeerten. Andere

dere heidenen gaven haar zelf te veel werk, het zy in eer-zucht, het zy in gierigheit, het zy in armoede. Zulks zoo veel te doen vonden op aerde, dat geen hemelsche bespiegelingen het verstand ooit oeffenden. Weinige behielden een rechte yver, *om Godt te zoeken, of zy hem immers tasten en vinden mogten: hoewel hy niet verre is van een iegelyk van ons.* Ondertusschen *zynze verydelt geworden in haar overleggingen, en haar onverstandigh herte is verduistert geworden: haar uit-gevende voor wyze zyn zy dwaas geworden.* Want bemerkende de verscheidentheit der heidensche godsdiensten, wisten niet werwaarts zich wenden zouden.

Waarom na God niet zogten.

Act. 15. 27.

Rom. 1. 21, 22.

Voorts is deeze waarheit t'ondergehouden in ongerechtigheidt. Godt verlichte het heidendom wel met eenige straalen: *overmits het geen van God kennelyk is in haar openbaar is; want God heeft het haar geopenbaart; want zyne onzienelyke dingen worden, van de schepping der wereldt aan, uit de schepselen verstaan en doorzien, beide zyn eeuwige kracht en goddelykheidt.* De waarheidt rechte haar zelf niet op tot uitwerkingen van godtzaligheidt. Het gebouw des werelds betuigde overvloedigh Gods goetheit, wysheit en magt: en vereischte dieshalven, dat de mensch Gode ten dienst stond: zoo wegens zyn alderhooghste hoogheidt, als weldaden en zeekere belooningen van eeuwige zaligheit, die alle godvreezende over 't hoofd hingen. Maar de wereld heeft veel liever luy en verachtelyk, buiten eenige ernstige opmerking, Godts werken willen beschouwen: geen eer den Schepper toevoegen: ja de zelve over brengen tot het geen God geschapen had. Waarom dan, God aldus verlaatende, by God verlaaten is: en, volgens zyn onnaspeurlyk oordeel, over-gegeeven tot schandige beweegingen: van welke de uitmuntentste onder de heidenen geensints vry waren.

Rom. 1. 19, 20.

Uit onkunde van God ryst goddeloosheit.

Hoe hoog is by *de Grieken* beroemd de zoet-vloeijende *Xenophon*? Wat een diep verstandt leit niet verborgen in de vermaarde *Tafel* der schrandere *Cebes*? En wie heeft zulk een beruchte naam van statigheidt, matigheidt, lydzaamheidt en geleertheidt, als *Socrates? Plato* wierd zoo verheven, dat hem *Grieken-landt* de benaminge van *Goddelyk* toe-paste. Maar deeze alle beschuldigt *Plutarchus*, datze tot de vervloekte omhelsing van mannen en schand-jongens genegen waren. En *Philo de Joode* haaldt, wegens dit vuil misdryf, de vermaarde *Plato, Socrates* en *Xenophon*, deftigh over den heekel. Het hoofd der Latynsche dichters, *Virgilius*, schynt met sodomitery te pronken in zyn tweede boere-deun. Oost staan dieswegen gebrandmerkt *Catullus*, en de wel-spreekenste redenaar *Cicero.* Alzoo hebben dan eertydts de schranderste onder de heidenen (indien uit het flaauwe licht der natuur het gemein volk overtreffen in een min botte kennis van God) God t'eenemaal verloochent door haar verfoeijelyke werken. En zoo doen tegenwoordigh ook *de Japanders*, hoewel andersins buiten gemeen vernuftig zyn, stellende geen zonde in *Sodoms* tegennatuurlyke vermenging. Geen wonder dan, dewyl den waren God niet kennen noch danken, dat over-gegeeven zyn in een verkeerden zin; *mannen met mannen schandelykheit bedryvende, en de vergelding van haar dwaaling, die daar toe behoorde, in haar zelf ontfangende.*

Voornaamste geleerde heidenen goddeloos.

De E... liber.

De v... Conte...

Ja... zyn dom... gene...

De ware godtsdienst is een plicht des menschen tegen God; maar afgodery word bedreeven, zoo menig maal een werking, die de mensch aan God alleen schuldigh blyft, over-gebragt word tot het geen God niet is. Dusdanige godtsdienstige werking moet driesints aangemerkt worden: als welke of inwendig, of uit het inwendige en uitwendige zamen gestelt, of alleenlyk uitwendigh is. De inwendige werking behelst boven al liefde tot God, vreeze voor God, en vertrouwen op God. De vermengde werking begrypt alle goddelyke aanroeping: welke blyft inwendig, voor zoo veel die met het herte geschiedt; uitwendig, voor zoo veel met de mond. De aanbidding met hart en mond bestaat ten deele in een dankzegging voor genoote weldaaden, ten deele in het verzoek om vervolgh der oude goederen,

De dienst werk drie...

ren, en verkryging van nieuwe. De uitwendige werking vertoond zich omtrent de toestel des godtsdienst: waar toe behooren het stichten van tempels en outaaren, het slachten der offerhanden, als mede onderhouding van feestdagen: of omtrent de gebaerten des lichaams: het zy 't gantsche lichaam zich voor over buigt, of plat ter aerde leit: het zy slechts een gedeelte des zelfs, als met het hoofd te knikken, handen te vouwen, of te kussen: welk al te zamen godts-dienstigheidt vervat, wanneer godtsdiensts halven geschieden, om Godt te erkennen een gever alles goeds, en verlosser voor alle quaad.

...lyke ...g- Doch geheel anders staat het gestelt met burgerlyke aanbidding, welke voor een mensch uit eerbiedigheit geschiedt, hoewel van de zelve niet gebeden word.
3. Alzoo boogh zich *Jacob* zeven maal ter aerde, tot dat by zyn broeder *Esau* quam. Alzoo stond *A-*
7. *braham* op, en boogh zich neder voor het volk des landts, voor de soonen *Heths*. Maar een burgerlyke aanbidding kan ook verandert worden in een gods-dienstige, gelyk te zien is aan *Nabuchodonosors* beeld.

...che ...r. En aldus staat het met de Japansche afgoden, welke eertyds Koningen of uitsteekende persoonaadjen geweest zyn, die haar vaderland, het zy door zegenen tegen vyanden, het zy door wyze landt-bestiering, het zy door uitvinden van dienstige konsten, groot voordeel toe-braghten: weshalven burgerlyk gedient wierden, en by verloop van tydt gods-dienstig. Zoo danigh is onder andere *Toranga*, een jager op *Corea*, die acht Japansche dwingelanden versloeg: waarom de zelve met zoo veel armen en handen staat afgebeeld, zynde voorzien van knods, zwaerd, moord-priem, sabel, vuisthamer, booge, piek en stamper. Zoodanigh is *Xaca*, die *den Japanders* aldereerst leerde de Pythagorische verhuizing der zielen in andere lichamen. Zyn geboorte word gestelt in het Indiaansche gewest *Tien Turk Gnok*. Zoodanig zyn *Hau* en *Deva*, beide Koningen geweest over *Tanguth*, wegens haar bescheidene regeering godsdienstig by d'inwoonders ge-eert. Zoodanigh is *Canon*, *Amidaas* soon, die met dartig armen en handen afgebeeldt staat: ieder handt bevat twee pylen. Zoodanig is de nieuwe afgodt *Xantai*, binnen de stadt *Anzuquiama*, door de Japansche Kaisar *Nobunanga* opgerecht: om in dit beeld aangebeden te worden.

Omtrent deeze Japansche afgoden valt iets, 't welk ten hoogsten merkwaerdig is: namentlyk, dat *de Japanders* aan *Amida*, *Xaca*, *Canon*, *Xantai*, *Toranga*, en voorts ook haar andere afgoden een beginzel toeschryven: zoo dat dienvolgende onwederspreekelyk van eeuwigheit niet zyn, en geen ware godheit konnen hebben. Waarom zy dan noodwendig erkennen een eeuwige godheit; doch passen hem noch goddelyke eer, noch eigentlyke naam toe: zulks geen woordt vinden, om God te noemen. *Iets verwonderens waerdigh omtrent de Japansche afgodery.* Het zelve teikent *Joseph de Acosta* aan in *de Peruanen*, die inwoonders zyn van een West-Indisch gedeelte. Deeze (indien de bondige redenen der geleerde *Joan de Laat* stant grypen) zyn herkomstig uit *Tattarye*, grenzende aan *'t Noorder America.* Voorts erkennen *de Chineesen* haar afzetsels van *de Tattars*, en *Japanders* van *de Chineesen* te zyn. Deeze alle nu hebben haar eigen benamingen voor allerley afgoden, welker afkomst zy buiten eeuwigheidt stellen: maar konnen niet eigentlyk noemen den eeuwigen Godt. *De Peruanen*, zeit *Acosta*, gelooven in een opperste Godt, by haar genaamt *Viracocha*, als ook *Pachacamac* en *Pachaiahacic*, zoo veel gezegt, als *Schepper van hemel en aerde*. *Peruanen, als ook Japanders, konnen geen Godt noemen.* Zy passen hem ook toe d'eer-tytel *Usapu*, beduidende *Wonderbaarlyk*. En nochtans vinden deeze geen woord, waar mede eigentlyk konnen uitdrukken, gelyk veele andere volkeren, de benaaming des geene die zy voor Alderhooghste dienen. Zulks, daar de Duitschen hem noemen *God*, de Hebreen *El*, de Grieken *Theos*, de Latynen *Deus*, lyd de Peruaansche taal dusdanigen woordt niet. Waarom de *Spanjaarden*, na *Peru* verzonden, tot verkondiging des Euangeliums, de Spaansche naam *Dios*, beteikenende

de God, aldaar invoerden, welke nu allenthalven gebruiken. De zelve *Peruanen* dienen den Schepper in de heerlyke tempel *Pachumac;* doch doen ondertuſſchen offerhanden aan veel andere by-goden. *De Japanders* weeten ook van een oneindigh wezen te ſpreeken; doch is naameloos en zonder godts-dienſt: daar in het tegendeel voor de ſchepſelen *Amida*, *Xaca*, *Canon*, *Toranga*, en andere, duizend en duizend tempelen geſticht ſtaan over *Japan;* want naauwelyks is'er een land op den gantſchen aerdbodem, het geen zoo veel kerken draagt.

Antwoord van een Jeſuit tegen Syovans ſchelden.

Doch (om de afgebrooken draadt der vertelling wederom aan te hechten) als *Syovan* den vier *Jeſuiten*, geplaatſt nevens *de Hollanders*, had toegeſnaauwt: Waarom helpt uwe Godt niet? Hoe blyft leven en doodt in des Japanſchen Kaiſars hand, zoo het beide in de handt eens Jeſuitiſchen Gods ſtaat? Op deeze harde redenen voer de kloekmoedighſte *Jeſuit* aldus uit: Onaangezien deeze bejegeningen van *Syovan* afkomen, dien het alderminſt betaamt; vertrouwen wy echter, dat zonder Godts maghtige toe-laatingh niemandt een hair des hoofds gekrenkt kan worden. Ook is geen zaligheit voor de onſterffelyke ziel buiten Godt: en van hem af te wyken, het zy door wereldtſche inzichten, het zy door gevoelige pyniging, moet noodwendig een zwaar misdryf wezen. Ondertuſſchen nochtans weigert Godt geen genade, aan die, zelf ter laatſter uur, om genade ſmeeken; doch niet zonder rechte boetvaerdigheit en vertrouwen op de zalighmaker *Jeſus Chriſtus.*

't Scheen als of *de Jeſuit* noch meer zoude gezegt hebben; maar de Raadsheeren *Sackay Sammoccyſamma* en *Matſodairo Yſoſamma* gaven een wenk: men moeſt de vier *Jeſuiten* aanſtonds achter af leiden. In haar plaats wierden *de Hollanders* gelaſt neder te zitten; recht tegen over de twee Raadsheeren. *Sammoccyſamma* voerde het woord.

Gy *Schaap* en *Byleveld*, ſprak hy met byzondere deftigheid, bekendt u te zyn opper-hoofden van het jacht *Breskens*. Hoe is dan het jacht zeewaart geſtooken uit d'inwyk *Namboe*, zonder opper-hoofden? Houden *de Hollanders* zoo weinigh orde en gezagh tegen die over haar ſtaan? *Byleveld* deed bericht: dat de ſtuurman, by afwezen van ſchipper en onderkoopman, volgens gewoonte, 't hoogſte zeggen had binnen ſcheeps-boord, na welke dan matroos luiſterde. Doch de ſtuurman moeſt rekenſchap geeven wegens zyn gevoerde bevel-hebberſchap. Weshalven niet zagen hoe 't de ſtuurman konde verantwoorden voor de Indiſche Raadt op *Batavia:* alzoo, onaangezien haar ernſtigh aanſchryven, van geen anker te lichten uit d'inwyk *Namboe*, evenwel, zonder d'opper-hoofden af te wachten, weggezeilt is. Wat redenen hem tot zulk een ongeoorloft ſtuk hebben beweegt, konnen lichter giſſen dan onfeilbaar zeggen. Miſſchien is hy beducht geweeſt voor onheil; ziende onze geweldige vervoering: waar uit oordeelde, *den Hollanders* de vaart om het noorden van *Japan* ongeoorloft te zyn, hoewel de Japanſche Kaiſar den handel op *Nangeſaque* vry ſtelde. Hier komt by, dat nooit iemand binnen *Breskens* boord, zoo veel t'onzer kenniſſe quam, *Japan* gezien heeft. Waarom de ſtuurman mogt gedacht hebben: dat wy eer uit *Jedo* by onze lands-luiden tot *Nangeſaque*, als van *Jedo* aan het ſchip in d'inwyk *Namboe* konden geraaken.

Sammoccyſamma vòer voort. Niet alleen vergundt de tegenwoordige Japanſche Kaiſar vryheidt tot koophandel aan *de Hollanders;* maar des zelfs vader en groot-vader toonden zich in deeze vrydom niet minder goet-gunſtigh. Doch hoe komt het, dat gy, na een langwylige en bittere oorlogh met *de Portugeeſch*, geſlagen vyandt des Japanſchen Ryks, vreede hebt getroffen? Deeze handel kan de Japanſche Kaiſar niet anders als met achterdocht en misnoegen opvatten. *Byleveld* antwoorde: De Spaanſche Koning, herkomſtig uit *Ooſtenryk*, had, by aflyvigheit eens Portugaalſche Konings, zich meeſter van *Portugaal*

met

met de wapenen gemaakt. Een geruime tydt zat deeze in vreedzaam bezit, en ſcheen door duſdanigen aanwas geheel *Europa* een onmydelyk jok op den hals te zullen werpen. In *Italie* bezat hy het Koningryk *Napels*, en *Sicilien* tegen *Napels* over. Hem diende het maghtigh Hartogdom *Milanen*, *Burgundien* en het bloeijende *Nederland*. Geheel *Spanje* behoorde tot zyn ſchepter: behalven veele uitgeſtrekte landtſchappen over *Africa* en *Ooſt-Indien:* en inzonderheit de groote Ryken *Peru*, *Chili*, *Chica*, *Mexico*, en verdere gewesten in *America*. Tegen duſdanigen machtigen heerſcher, wiens gebied de zon, daar op en onder gaat, over den gantſchen aerdtbodem bezichtigt, heeft *Holland*, dat als in een punt des wereldts beſlooten leit, nevens weinige bond-genooten, door een niet min bloedige als hardnekkige oorlogh, nu zeventig jaren achter een, te water en te landt, diervoegen gehardebolt: dat doorgaans, tot algemeine verwondering, over den Spaanſchen Koning aan alle geweſten der aerde heeft gezeegenpraalt. Zedert zyn hem verſcheidene ſterkten, ſteden en landtſchappen ontweldight: groote vlooten op zee vernielt. *De Portugeeſen*, die onwilligh zyn jok droegen, zagen om na haar oude vryheidt: ten einde by een ingebooren Koning beſtierd moghten worden. Uit de nederlaag *der Spanjaarden* greepen zy moed: en te meer, nadien ſteunden op *Hollands* byſtand: 't welk dan ook in duſdanige wightige voorval de handt bood: niet uit liefde tot *den Portugees;* maar om den Spaanſchen Koning, langs deeze weg, des te grooter afbreuk te doen. Zulks *Hollandt*, onaangezien aan *Portugaal* hulp-benden toe-geſchikt heeft, echter in 't hart een onverzoenelyke afkeer van *Portugaal* draagt: weshalven ook geen vreede getroffen is; maar ſlechts een beſtandt voor weinige jaren. Vorders ſtaat d'Ooſt-Indiſche Maatſchappy onder d'Algemeine Staaten en Prins van *Oranje:* welker aanſchryven, wegens het beſtand met *Portugaal*, op *Batavia* aangebragt zynde, de vyandtſchap alhier opgeſchort heeft. Ondertuſſchen zal de Japanſche Kaiſar, wiens goetgunſtigheidt by *de Hollanders* in d'alderhoogſte achting ſtaat, aan haar vinden oprechtelyk getrouwe bondt-genooten.

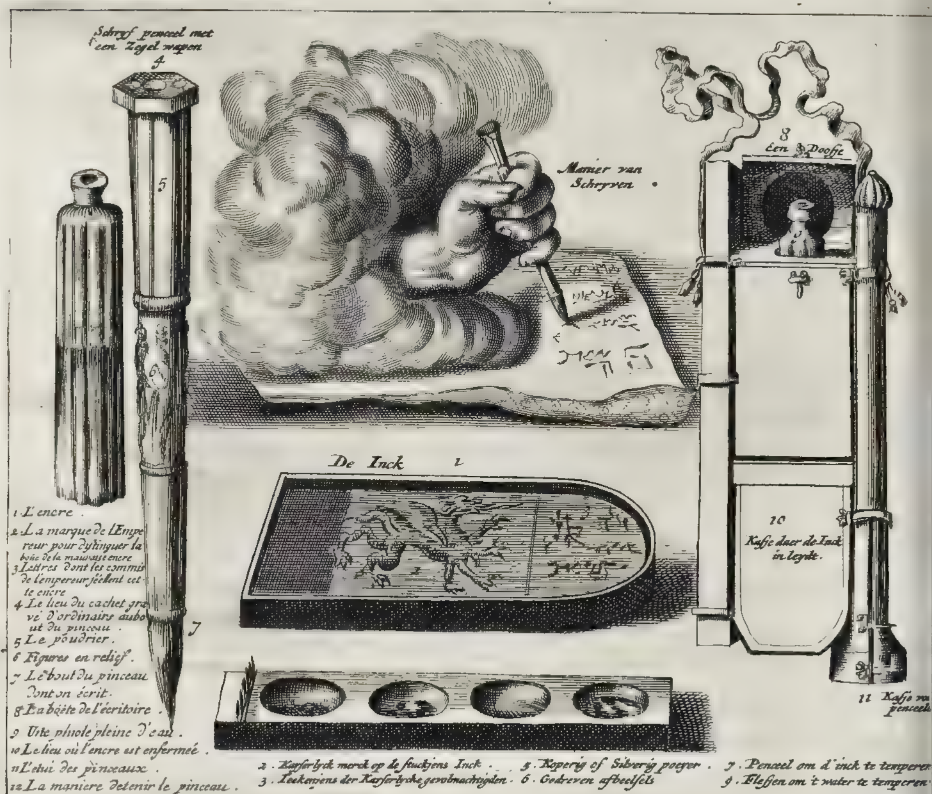
Japanſche Raads-heer onderzoekt na 't onderſcheid des geloofs tuſſchen Portugeeſen en Hollanders.

Sammoccyſamma vervolghde aldus zyn vragen: De Portugeeſche prieſters beſtaan te leeren, dat zy malkander, en ook andere, door bidden en offeren, aan ik weet niet wat voor een Godt, konnen helpen, niet alleen in dit leven, maar ook in 't ander leven: gelooft gy *Hollanders* ook, datze diervoegen konnen redden? Groot-maghtige heer, antwoorde *Schaap*, hoe zoude zulk een dwaasheidt by ons zyn, eenige verloſſing te wachten van die ons na ziel en lichaam vervolgen: ter oorzaak het oneindig verſchil in godts-dienſt tuſſchen de Portugeeſche prieſters en *Hollanders;* die, ten tyde toen de papen magt hadden, by duizenden door haar zeer jammerlyk zyn vermoord? En tegenwoordigh, hoewel niet meer moorden konnen, verdoemenze ons tot d'eeuwige rampzaligheit: ſchelden ons voor ketters, die in een onuitbluſſchelyk vuur moeten branden. Zulks indien zy redden konden, zouden doch ons niet redden. Maar hoe zoudenze konnen? En konnenze: waarom helpenze dan haar zelf niet? Behoordenze duſdanige konſt niet te beſteden, om zich uit zoo veel lyden te ontſlaan? Wat ons belangt, wy gelooven, dat de Japanſche Kaiſar, wiens gevangene tegenwoordig zyn, volkomen vrydom aan ons vergunnen kan, ten einde na *Nangeſaque* vertrekken. Om deeze redenen van *Schaap* begonden alle de Japanſche heeren te lachen.

Doch geduurende dit onderzoek, zat ter zyde van *Sicungodonne* een geheimſchryver, die alle vragen en antwoorden zeer naerſtelyk aanteikende. Het ſchryven gaat aldus toe. De inkt-koker gelykt na een langwerpige doos, uit welkers boven-dekzel de mond van een langwerpig fleſje ſteekt, werdende met een verlakt lit tegen het breeken bewaard. De doos wordt drieſints onderſcheiden. Aan d'eene zyde ſteekt een koker, binnen welke de ſchryf-penceelen beſlooten leggen. De koker is boven met pennetjens toe gemaakt. Onder aan 't doosje, waar in 't gezeide

Japanſche ſchryf-kokers.

 fleſje

Inkt, en manier van schryven.

flesje steekt, is een kasje, tot verberging voor d'inkt-koekjens. Deeze inktkoekjens zyn rood, of door den bank zwart, en kosten veel geldt, alzoo wegens de zelve niet weinigh te doen valt. De koekjens moeten met 's Kaisars wapen geteikend worden; en dan by Kaisarlyke gevolmaghtigde op de proef gebragt: welke indien konnen uitstaan, krygen boven aan eenige merk-letters door de genoemde gevolmaghtighde. Zonder dusdanige teikening mogen op lyf-straf niet te koop of ten gebruik komen.

Japanders zyn groot-gevoeligh van schryf-konst.

Hier uit blykt duidelyk, dat *de Japanders* groot-gevoeligh zyn wegens d'edele schryf-konst: als welke gelyk meesteresse des doodts zeege-praald: dewyl door de zelve niet alleen zoo veel menschelyke voorvallen, ja geheimenissen der schepselen en Schepper zelf, op geleerde papieren ter neder gesteld worden; maar ook tegen de verderving des tyds by alle nakomelingen bewaard. Hierom oordeelde d'oude wereldt-wyze onder de Greken *Anaxagoras* den mensch het wyste en sterkste te zyn van alle de schepselen: ter oorzaak handen heeft, welke met letters werken konnen toestellen waar voor de doodt als zwichten moet; want wyze boeken dringen tegen de eeuwen in, en verheffen haar boven de vergetenheit, daarze den laaten nakomelingen onderwyzing geeven.

Jap. schry. ceele dani.

Doch de Japansche schryf-penceelen bestaan uit koper of zilver: zyn aan 't uiterste einde achtkantigh in de buitenste omkring, en boven plat, gegraveert met ieders wapen, ten gebruik om brieven te zegelen. Onder deeze zegel-ring steekt een ronde holle stift, vol zwart of rood poeijer, na dat d'inkt rood of zwart is. Midden weegs staan gedreeven afbeeldzels ten cieraad. Onder steekt de penceel uit, met welke

de

de Japanders aldus schryven. Het voor gemelde doosjen heeft ter eener zyde een ronde koker voor de schryf-penceelen: en ter ander kant een lange vierkante lade, waar in een bakjen met vier niet door gaande gaten sluit. Aan het einde van 't langwerpig bakjen staan acht kopere of zilvere pinnen, tusschen welke de penceelen bereidt worden, het zy gescherpt, het zy van te overvloedigh water gezuivert. In de vier gaten gietenze uit het gezeide flesjen water, om d'inkt daar mede minder of meerder zwart of rood te temperen, vryvende den penceel, eerst in 't water gedoopt, tegen het gezegelde inkt-koekjen.

Het schryven wordt geheel anders verricht als by *d'Europeers;* want *de Japanders* neemen den schryf-penceel niet tusschen de drie voorste vingers; maar in de vuist: zoo dat het bovenste des penceels tusschen de duim en voorste vinger uit steekt, en het middelste door de toe-geneepen handt wordt vast gehouden: en alzoo konnen zy boven gemein vaerdig letteren malen. Het papier, niet ongelyk het Europische, verscheelt alleenlyk hier in, dat graauwer, doch gladder is: en d'eene zyde, welk niet beschreeven word, zilveren ruitsgewyze trekken op een blaauwe grond vertoont.

Het verdient hier wel in aanmerking gebragt te worden de vierderley manier van letter-stelling. d'Eerste en oudtste heeft altydt standt gegreepen, gelyk als noch, by *de Hebreen*, *Chaldeen*, *Syriers*, *Arabiers* en *Egyptenaars*, schryvende van de rechter handt na de lufter: daar in het tegen-deel *de Latynen*, *Grieken*, *Celten*, en vordere *Europeers*, van de slinker handt recht uit na de rechter schryven. De vereeuwde *Grieken* onderhielden een derde manier van letteren te malen, (gelyk te zien is aan de beruchte wetten der wyze *Solon*) namentlyk, daar d'eerste regel eindigde begon de tweede in een averrechtsche keer, en daar de tweede eindigde begon de derde, en alzoo vervolgens: niet ongelyk de voorens door 't landt, die t'ellekens wederom een aanvang neemen ter plaatze alwaar ophouden, en nevens de naaste met een tegenstrydige streek gesneeden worden. Ten laatsten schryven *de Chineesen*, een groot deel *der Indianen*, en alle *Japanders*, van boven na onder, beginnende ter rechter zyde. *Alexander ab Alexandro* verhaalt, hoe d'oude *Mooren*, op gelyke wyze, eertydts haar letters d'een onder d'ander plaatsten: gelyk ook *de Mexicanen*, volgens het getuigenis van *Acosta*. *Genial. Dies. l. 2. c. 30.*

Groote naerstigheit ten allen tyden te kost geleit om de schryf-konst voort te zetten.

Voorts heeft zich de vereeuwde wereldt in deeze konst dapper uitgeslooft. Ieder verzon t'ellekens iets nieuws. Eerst wierden de dingen die het gemeine-best betreften in loode plaaten gegraveert; maar byzondere voorvallen van enkele persoonen op lywaad geteikent. *Egypten* leverde alder-eerst papier, uit boom-gewasch en styfzel te zamen gepapt. Ook gingen een geruime tydt by *de Romainen* in swang berdekens met wasch bestreeken, zynde twee- drie- of vyfvoudigh t'zamen genaaid, en verscheiden van verwe; want de berdekens waren saffraan- of eyergeel, groen of purperigh. Op drievoudige schreef men brieven: vyfvoudige behelsden eer-ampten: en binnen dubbelde stonden byzondere geheimenissen aangeteikent. *De Grieken* gebruikten zomtydts de binnenste bast van linde-boomen voor schryf-papier. *Attalus* vond geiten-vellen uit, om te beschryven, binnen de stadt *Pergamum:* waar na als noch over *Europe* de benaaming van pergament behoudt. *De Brachmanes*, vereeuwde wereld-wyzen onder *d'Indianen*, dienden zich van fijn lywaad, welk bemaalden met zwarte letters.

Vinders der letteren, en byzonder van Chineesche en Japansche.

Vorders bragt *Cadmus* de Grieksche letteren uit *Phœnicien* over na Grieken-landt. *Radamantus* voorzag *d'Assyriers*, *Memnon* en *Anubis* den *Egyptenaars*, *Hercules* den *Phrygiers*, *Carmenta* den *Latynen*, ieder van byzondere letteren. Maar *de Japanders*, herkomstigh uit *China*, stoffen op hooger oudheit, wegens het schryven, dan eenige landaart. De Chineesche jaar-boeken vermelden van *Fohi*, d'eerste Koning over *China*, welker heerschappy tot op drie honderdt jaar na de zondvloet bereikte, dat hy letteren bedacht, bestaande uit slangen en draken, won-

der-

derlyk door malkanderen gekronkelt. Waarom ook zyn boek, behelzende de wis-konst en sterren-kykery, by *de Chineesen* als noch de naam draagt van *Fobi xi lum xù:* zoo veel gezeit, *Fohi 't boek der draaken.* Zedert vonden in de volgende eeuwen verscheide scepter-draagers over het Ryk *China* verscheide wonderlyke schrift-strikken. *Xim Num* bedacht schryf-beelden, ontleend van de land-bouwery: *Xau Hoam* van vogel-vlerken: *Chuem Kim* van oesters en wormtjens: een ander van wortels der kruiden: *Choan Ham* van afgekorte vogel-pooten: *Taò* van schildt-padden. Behalven dusdanige merk-letters, gebruikten ook de oude *Chineesen* en *Japanders* schryf-beelden bestaande uit paauwen, of uit kruiden en vogel-wieken, of uit verscheide krullen by Kaisar *Co* verzonnen, of uit vaste en dwaal-sterren, of uit visschen. Behalven de genoemde schryf-beelden, zyn noch byzondere letteren, welker zommige alleen gebruikt worden in het beschryven van voorrechten en wille-keuren: andere in brieven en aanzienelyke op-schriften. Voorts hebbenze ook letteren van rust, blydschap, duisterheit, klaarheit en reden-kaveling, welker gedaante de minste gemeinschap niet heeft met de andere soort der Japansche schryf-beelden.

Wonderlyke schryf-beelden by d'oude Chineesen en Japanders.

Oorsprong der Chineesche en Japansche schryf-beelden, word verscheidentlyk gesteldt.

De geleerde komen niet over een, terwyl na de oorsprong deezer zinteikens vorsschen. Want eenige erkennen *de Assyriers* voor eerste vinders der zelve; de meeste nochtans schryven die eer *den Egyptenaars* toe. Doch indien *de Chineesen* en *Japanders* het gebruik van schryf-beelden hadden voor drie duizendt zes honderdt negen en tachentigh jaar, volgens *het draakenboek* des eersten Konings *Fohi*, zoo zynze met de gemelde konst in de weer geweest voor *de Assyriers* en *Egyptenaars*. Ondertusschen evenwel kan niet ontkent worden, hoewel *de Chineesen* en *Egyptenaars* beide haar meining met t'zamen-stelling van dieren en gewasschen uit-drukten zonder letteren, dat echter een groot onderscheit in beide blyft: dewyl *de Egyptenaars* niet in gemeine ommegang; maar omtrent de godts-dienst dusdanige zinteikenen gebruikten: weshalven niemant de zelve leeren mogt, dan die by een byzonder gebodt der hooge Overigheit last daar toe kreeg. Ook beduiden de Egyptische zin-teikenen niet alleen de zaak, welker afbeeldzel vertoonden; maar zelfs de verborgene eigenschappen en eigene werkingen van de afgebeelde zaak. Daaren-tegen by *de Chineesen* en *Japanders* grypen deeze schryf-beelden plaats in burgerlyke voorvallen en natuurlyke dingen te beschryven: en beteikenen blootelyk 't geen de zelve vertoonen, zonder eenige vordere geheimenis te vervatten.

Voorts hebben de *Chineesen* een gemeine taal, *Quonhoa* genaamt; welke by dusdanige noodzaakelykheidt is ingevoert. Alzoo *China* in zeer groote en maghtige Koningryken verdeeldt leit, welker Opper-hoofden, of *Mandaryns*, jaarlyks den Kaisar aan het hof tot *Pequin* of *Nanchin* moesten rekening doen: en ieder *Chineesch* landtschap een eigen taal op haar zelf, die gantschelyk van de nabuurige onderscheiden is, heeft, zoo is de spraak *Quonhoa* uit-gevonden: welke niet alleen onder de hovelingen; maar ook in alle ding-talen, ja by de meeste, en ten minsten gemanierlykste *Chineesen*, gesprooken word: te meer, nadien deeze taal zeer naauw bepaald is. Want hoewel een groote menigte letteren vervat, nochtans heeftze slechts drie honderdt zes en twintigh woorden, bestaande alle uit een eenige letter-greep, en eindigende op een der klinkaarts, *a*, *e*, *i*, *o*, *u*, of *m* en *n*. Hier uit komt het dat een woord dikwils twintig en meer verscheide beteikenissen heeft: alzoo na harder of zachter galm in uitspraak, iets anders en wederom anders beduid.

Dit is in deeze *Mandarynsche taal* ten hoogsten verwonderens waerdigh, dat de zelve, geschreeven zynde, by alle *Chineesen*, *Japanders*, *Koreanen*, *Tonchinensers*, en die van *Conchichina* verstaan word; maar geensints gesprooken: want als dan kan de eene landaart van de ander niet een woord begrypen. Het gaat met *de Mandarynsche*

rynsche spraak, gelyk als met ons gemein cyfer-getal: het welk over geheel *Europe* het zelve in schrift beduid: en nochtans uitgesprooken zynde, niet word verstaan by alle: ter oorzaak ieder volk aan het cyfer-getal een andere en wederom andere benaaming toe-past.

Eindelyk, belangende de Japansche taal, de zelve luid niet minder trots als manhaftig: en drukt genoegzaam uit den moedigen inborst der geene dieze spreeken; alzoo de zelve vol klinkaarts en harde mede-klinkaards is. Voor een klein staaltje kan dit navolgende dienen. *Moss rasoucq gusarr*: Geeft een kaers. *Curi gusavi mass*: Kom hier. *Sass massio*: Ik breng u. *Itum takka massio*: Wel bekomt u. *Icoramoss*: Hoe veel daar voor. *Doukye gousarri mass*: Waar wild gy gaan. *Mis cosmis*: Rys eten. *Souw meeremas*: Water drinken. *Gekyo*, *donne* of *samma*: Heer meester. *Nanto moss*: Wat zegt gy vriendt. *Mada futta*: Wacht wat. *Imo gusarri mass*: Ik kom straks. *Emingosamma*: Juffrouw. *Bobbo*: Vrouwelyk baar-lid. *Ksou*: Azyn. *Warrangusar*: Quaad. *Surry warrangusar*: Dit is quaad. *Kataskanongusarri mass*: Ik dank u zeer eerbiedig. *Katania*: Een manier. *Konatta samma gattinnakka*: Uwe heer verstaat het qualyk. *Konattasamma gattinde gusar*: Uwe heer verstaat het wel. *Wataxyx gattinde gusarr*: Ik versta het wel. *Wataxyx gattinnakka*: Ik versta het niet wel. *Ary gattinnakka*: Hy verstaat het niet wel. *Phnyx ikomassio*: Aan boordt komen om te varen. *Medit ongusary mass*: Ik wensch u eerbiedig goeden dagh.

Doch, om de afgebrooken draadt der vertelling wederom aan te hechten, na dat *Schaap* op *Sammoccysammas* vraag, of *de Hollanders* geloofden by de Portugeesche priesters geholpen te konnen worden, onder andere antwoorde: de priesters behoorden de konst, om zich uit zoo veel lyden t'ontslaan, aan haar zelf te besteeden. Waarom dan de Japansche heeren begonden te lachen. In de verhoor-zaal lagh een nieuwe Japansche trommel: De Raads-heer *Matsodairo Ysosamma* geboodt den jongen *Jacob de Paauw*, die ook ondervraagt was, op den trommel te slaan: en alzoo *Paauw*, niet onervaren in de konst, dan eens de mars, dan wederom alarm sloegh, scheenen de heeren wegens dit geluid eenig vermaak te scheppen. Doch eerlang stondenze schielyk op, en vertrokken. Voorts kreegen ook *de Hollanders* oorlof, om zich te begeeven na de Hollandtsche herbergh.

Beschryving van een Japansche juffrouw.

Op de wegh ontmoetenze nu en dan een adelyke juffrouw, met groote sleep van dienaressen: welker sommige verlakte muilen, andere zweetdoeken, andere eenigh suiker-gebak in een schootel achter na droegen. Ter zyden stapten de kameniers met waaijers in de handen. Weinigh af gingen twee staat-juffers; verheffende ieder een omgekromde stok, in welker midden een zyde scherm-son hing, dien zy boven het hoofd van haar vrouw hielden. Deeze me-vrouwen komen zeer kostelyk gekleed voor den dagh. Het hair is gehult met een opgebonde af hangende tuit in de nek. By de slinker slaap des hoofdts steekt een goude stift tusschen het hair uit. Aan het uiterste der stift slingert een kostelyk kleinood. De ooren zyn weder-zydts boven het hair gepronkt met een ronde peerel snoer. Om haar middel vertoond zich een breede gordel vol schoon beeldt-werk. Een Japansche rok hangt ruim-schoots over de onder-kleederen, welke uit zeer dunne zyde bestaan; en, na ieders staat, meer of min in getal, het lichaam dekken: zulks zommige vyf, zes, tien, twintigh, ja honderd rokken, over malkander getoogen, nasleepen.

Terwyl dusdanige persoonaadjen, de oogen *der Hollanders* op den weg na haar trokken, hielden *Schaap* en *Byleveld* met de tolken *Tosaymon* en *Manyckebe* eenige zamen-spraak wegens het verhandelde in het paleis van *Sicungodonne*. *De Hollanders* dan ondervraagden, waarom zy nevens de vier gevangene priesters geplaatst wierden, het welk nooit geschiedt was te vooren?

ren? Als ook, uit wat reden de Raads-heeren *Sammoccysamma* en *Tsosamma* nevens *Sicungodonne* zoo schielyk vertrokken. *Tosaymon* deed bericht: hoe *Sammoccysamma* zich hadt laten verluiden; dat als hy *de Hollanders* zag, uit haar gezicht zoude konnen afneemen, of zy aan d'overvoering van papen schuldig waren: byzonderlyk wanneer nevens de vier Portugeesche gevangene papen geplaatst zaten. Zulk bescheidt veroorzaakte geen geringe blydtschap in *de Hollanders*. Voorts moesten haastig vertrekken, alzoo de bestemde uur, om binnen 't Kaisarlyke slot op 't hooge recht-huis te verschynen, verscheen.

Haar bericht.

Twee Jesuiten herroepen haar afval.

Zedert kreegen *de Hollanders* uit de huis-dienaars bericht, belangende de voornoemde vier Roomsche priesters, dat twee haar afval tot de Japansche gods-dienst herriepen. Weshalven *Syovan*, die bereeds reis-vaerdigh stond, om na *Nangesaque* te vertrekken, last kreeg te vertoeven binnen *Jedo* tot nader orde: alzoo zyn tegenwoordigheit vereischt wierd, wanneer de twee herroepende papen ten pyniging zouden gevoert worden.

De tolke zeer gen twee ven Japa vert.

Isayemon, een der edel-luiden, die *de Hollanders* uit *Namboe* na *Jedo* afvoerde, vorderde haar de vereischte lyst van het scheeps-volk op het jacht *Breskens* af: welke zy hem ter handt stelden, en hy aanstonds in de Japansche taal door *Manyckebe* liet vertolken. Den vier en twintigste van wynmaand hadden het de tolken *Tosaymon*, *Manyckebe*, *Kytsbyoye*, en *Phatsyosaymon* zeer drok. De voor-gemelde Raads-heeren stelden den tolken ter handt twee brieven van gelyken inhoud; doch d'eene in 't Nederduitsch en d'ander in de Portugeesche taal geschreeven, door 't opper-hoofd binnen *Batavia*, aan *Sabrosaymondonne*, steevoogd

voogd over *Nangesaque.* De brieven waren den vier en twintighsten des gras-maands, op het jaar zestien honderdt drie en veertigh, van *Batavia* afgegaan. *Sammoccysamma* wilde enkelyk de inhoudt weeten, en byzonder of tegen elkander ook streeden. Het schynt de tolken een geruime tydt het hoofdt braken zonder vordering: weshalven te raadt wierden *de Hollanders* by dusdanigen handel ten hulp t'ontbieden. Niemant stond meer verlegen, als de Nederlandtsche tolken *Tosaymon* en *Manyckebe*, door kleine kennis in de taal, welker taal-mannen nochtans wilden zyn. *De Hollanders* konden beter te recht raaken met de Portugeesche tolken *Kitsbyoye*, en *Phatsyosaymon*, alzoo beide zich wel verstonden op de Portugeesche taal. Zulks eindelyk 't werk zoo verre gebragt wierdt, dat de vier taal-mannen verstonden, de brieven t'zamen over een te komen; en, in de Japansche spraak vertolkt, van 't oorspronkelyke schrift niet te verscheelen.

's Daags na dusdanige verhandeling bezogt *Manyckebe de Hollanders* in haar herberg. Onder andere praatjens verhaalde hy: hoe gisteren zich liet vinden omtrent *Sicungodonne* en andere Japansche heeren: uit welke verstond, dat zy *Hollanders* binnen *Jedo* moesten wachten na *Elseraks* overkomst herwaards. Waarom dan verzochten, dewyl de koude des nachts begonde te byten, *Manyckebe* wilde haar huis-waerd verzoeken: 't beliefde hem de tien gevangene te voorzien van zes deekens met kotoen gevuldt. *Manyckebe* nam aan den voor-slagh te doen: waar op de huis-waerd niet alleen de ge-eischte deekens beloofde te verschaffen; maar ook alles het geen gebrek hadden. Voorts berichte *Manyckebe*, uit *Sicungodonnes* naam, datze niet mis-troostig; maar blymoedig moesten wezen: alzoo *Elserak* eerlang op reis herwaarts zoude af gaan. Ook voegde hier *Phatsyosaymon* by: hoe uit *Nangesaque* schryvens bekomen hadt, wegens de aankomst van een Hollandsch schip aldaar, geladen met robbe-vellen, peper en sappan-hout: als ook, dat een Hollandtsche fluit by ongeluk in brandt raakte; maar echter weinigh schade leed, alzoo de vlamme haastelyk geslist wierd.

Eindelyk vertrok d'afgevallene paap *Syovan* na *Nangesaque*; en quam by *de Hollanders* afscheit neemen. Deeze zouden hem gaerne een brief, voor eenige dagen gereed gemaakt, ter hand gesteld hebben, om aan *Elserak* over te leveren; maar *Syovan* verontschuldighde hem zelf, ter oorzaak *Sicungodonne* gelaste, geen brieven van *de Hollanders* over te neemen. Weshalven zy verzochten, dewyl geen briefdraager moght zyn, dat ten minsten mondeling aan *Elserak*, indien elders hem op wegh ontmoete, haar tegenwoordige toestand omstandelyk geliefde bekend te maken: 't welk *Syovan* beloofde.

Op den eersten der slagt-maand lieten zich de tolken *Kytsbyoye*, *Phatsyosaymon* en *Manyckebe* wederom by *de Hollanders* vinden; en braghten tweederhande bericht: eens deels van een Hollandtsch schip, welk, in gevecht geraakt met *de Quinammers*, verbrand was: ander deels van *Sicungodonne*, die toe-stondt, dat *de Hollanders* zich het hair mogten korten en scheeren, 't geen tot dier tyd toe was verbooden.

Na eenige dagen bragt *Tosaymon* een bedroefde tyding: zulks *de Hollanders* niet lang haar verheughden met het heuchelyk verlies van 't begroeide hair. De Japansche Kaisar namentlyk hieldt zich als noch niet voldaan, onaangezien de hooge aantuigingen en omstandelyke verontschuldigingen by *de Hollanders* gedaan, wegens het overvoeren van papen. In dit vermoeden wordt hy te meer gestyft, alzoo *Hollandt* met *Portugaal* vreede getroffen heeft: en ten tyde, als tegen *Portugaal* in wapenen stondt, nimmer de togt om de noordt van *Japan* ondernam. Ook houd het de Kaisair voor geen klein misdryf: dat gy-luiden de stevens zoud wenden na de goudtryke eilanden, zuid-oostelyk van de Japansche kust, verre zee-waart af gelegen; doch echter onderhoorigh onder de Japansche Kaisar. Deeze toeleg is

Hollanders werden zeer verschrikt door de Japansche Kaisar.

is by u alle verdonkert, toen binnen *Jedo* gevankelyk zyt ingevoert. Weshalven de Kaisar, om achter het recht bescheit van 't een en het ander te komen, vast gesteldt heeft, uwe hechtenis geensints in vryheit te veranderen, dan als *Elserak* herwaard komt; en de onschuld belangende 't over-voeren der papen en het voorneemen om *Japans* goud-ryke eilanden te ontdekken, duidelyk blyken zal.

Goud-ryke Japansche eilanden, waar gelegen.

Byleveld vraagde *Tosaymon*, op wat streek deeze eilanden zouden leggen, alzoo niemant *der Hollanders* Japansche goud-ryke eilanden kende? *Tosaymon* berichte, dat zestigh mylen buiten de hoek van *Jedo* zeewaart te vinden waren: waar uit *Schaap* en *Byleveld* gissing maakten, de zelve kust te wezen, voor welke 't schip *Castricom*, den negentienden van bloei-maandt des nachts, vermisten, namentlyk op zes en vyftig mylen oost-zuid-oost van *Jedo*.

Besch... van ... pans. man.

Terwyl over dusdanig bescheit niet weinigh bedremmelt zaten, wierden *Schaap* en *Byleveld* door de huiswaerd in een kostelyk vertrek afgeroepen: vonden aldaar de tolken *Kytsbyoye* en *Phatsyosaymon*, nevens een Japans edelman, voorzien van een groot papier vol Japans schrift, en een vierkant verlakt kasje. De edelman zat niet zonder hoovaerdige statigheit op een kostelyk tapyt in een geborduurde rok met peltery gevoerdt bloodts hooft. Het hair was voor, achter en nevens de ooren toe-gestrikt. De rok gaapte voor de borst, als dat omtrent het hart toe gehaakt hing met een goude gesp. Tusschen de rok stak een gebloemd onder-kleed uit: de ruime broek schoot verre over de knien heen. De slinker-hand hield een waaijer, welker top pronkte met een vergulde roos. Weder-zyds schikten de lyf-knechten het tapyt, ten einde de franje over een vier-

vierkante zetel gelykelyk af hing. In zulke geſtalte vind men doorgaans de edel-luiden onder haar afdakken zitten, werwaards op tapyten door haar huizen gedraagen worden. Anderſints als over ſtraat te doen hebben, gebruiken den dienſt der palankyns.

derly- del n Ja- del- net de ders.

Doch de edelman opende eindelyk zyn verlakt kasjen, waar uit te voorſchyn bragt een Hollandtſche ſcheeps-kan en roemer: voorts ook een roodt geſtreept dasjen, een verglaaſd Chineeſch potje, een ſtuk zeil-kleedt en Ternaatſche tabak, een lapjen wit damaſt en ſtrengetje Paryſche koraalen, rood en geel door malkander. De edelman liet ſtuk voor ſtuk *den Hollanders* bekyken: en voorts door *Toſaymon* en *Manyckebe*, die ook eindelyk by deeze verhandeling, buiten twyfel voor-bedachtelyk, quamen, de volgende vraag-ſtukken voor ſtellen.

elfs ſtuk- ant- ler ders.

Kend gy *Schaap* en *Byleveld* het getoonde goed niet? Is het ooit uit het jacht *Breskens* voor viſch, groente of andere eet-waaren verruilt? *Schaap* antwoorde: Ik zie 't getoonde ten deele voor Hollandſch goed aan, welker gelyk in ons ſchip is, behalven het Chineeſch potje, dasjen en Paryſche koraalen. Ondertuſſchen draag ik, myns weetens, de minſte kennis, dat ooit eenige ruiling by *Breskens* ſcheepsvolk voor de vertoonde waaren geſchied zy. Doch om zeekerder te gaan, zoude dienſtig zyn, (by aldien het den edelman geliefde) dat d'andere acht gevangene dien aangaande ook moghten worden onderzocht. Aan haar dan wierd inſgelyks het voornoemde goed getoont; doch gaven antwoord, overeen-komſtig met het geen *Schaap* en *Byleveld* betuigt hadden. En deeze verzochten door *Toſaymon:* d'edelman beliefde bekend te maken, waar en op wat tyd de ruiling van het vertoonde goed met *de Japanders* geſchiede.

De edelman antwoorde: de ruiling is geſchiedt den vyf en twintigſte der oogſt-maand (d'eigenſte dag als *de Hollanders* gevangen binnen *Jedo* gebragt wierden) aan de Japanſche ooſt-kuſt, zonder te konnen beduiden, hoe verre om de noordt, uit een ſchip lang omtrent dertigh vademen, en breedt vyf en twintigh voeten: zeſtien ſtukken lagen te boordt, drie in 't ruim, en vier kleine ſteen-ſtukjens op de boot: alwaar ook een papegaay, aan een ketentje gebonden, zat, en een ſmit ſtaande te werken. Het ſcheepsvolk droegh meeſt zyde kleederen en goude ringen: welk 't getoonde goed tegen viſch met *de Japanders* ruilde. Maar terwyl de viſſchers na landt zetten, om haar Overigheit, volgens gewoonte, bericht te doen, wegens het ontdekte vreemd ſchip in zee: had het ſchip zyn reis vervorderdt, zulks niet meer gezien wierdt. *De Hollanders* beſpeurden uit duſdanig beſcheit, dat de fluit *Caſtricom* niet vergaan was, gelyk ter deezer tyd toe meinden; want zy twyffelden niet, of het moeſt *Caſtricom* zyn geweeſt, aan welkers boord de Japanſche viſſchers 't vertoonde ruilden.

Vorders liet d'edelman de vordere vraag-ſtukken voor ſtellen: Hoe lang en breedt is *Caſtricom*, en inſgelyks *Breskens?* Hoe veel geſchut voert ieder? Wat klein vaar-tuigh ſleepenze achter na? Wat geſchut leit op de booten? *Schaap* antwoorde. Na giſſing is *Caſtricom* lang negen en twintig vademen, vier en een half breed. Toen van *Batavia* in zee ſtak voerde het vyftien ſtukken geſchut, onder welk ook gerekent wierd het prinſe ſtukjen, den boot toegeſchikt. Maar voor *Ternaten* nam *Caſtricom* uit *Breskens* vier yzere ſtukken over, alzoo verveelden. Ook had *Caſtricom* geen ander klein vaartuig dan een praauwtje en boot, voorzien van 't prinſe ſtukje en drie ſteen-ſtukken. *Breskens* bereikte de lengte van honderdt en acht voet, de breedte liep op vyf vademen uit. De boot voerde even zoo veel geſchut als *Caſtricoms;* maar wy lichten 't geſchut uit de boot binnen ſcheeps boort, zoo haaſt *Japan* in 't gezicht kreegen.

Beſchryving van de ſcheepen Caſtricom en Breskens.

Toſaymon ontfing laſt, om vorder onderzoek te doen. Het vragen dan ging aldus voort. Wat rond-hout van maſten, ſtengen en raas verloor *Breskens* door ſtorm? Waren geen ſpeeltuigen ſcheep, of ook een papegaay en ſmit? Hoe veel jongens en matroozen in zyde gewaadt en met goude ringen

Merkwaerdig onderzoek van een Japans edelman.

zyn binnen boordt. Sleept *Breskens* klein vaar-tuigh, boot en praauwtjen achter aan? of word het op 't schip gehyst? *Byleveldt* gaf dusdanig bescheid.

Antwoord der Hollanders.

Tegen de wand hing juist een schildery, vertoonende eenige Portugeesche zeilen: herwaards begeeft zich *Byleveld*, en wyst met de vinger aan, hoe al het rondt-hout, behalven 't kruis, boven-blinde-steng en blinde-ree, door zwaare storm quyt raakten. Ook was het galjoen door een zee-storting t'eenemaal wegh gespoelt. Hadden op 't jacht *Breskens* een fiool en fluit; doch geen smit: alleenlyk liet zich een busschieters maat voor zwaerdt-veeger en in zommigh smits-werk gebruiken. De twee papegaayen, die van *Ternaten* scheep bragten, om in *Tattaryen* aan iemand te schenken, quamen te sterven eer wy *Japan* in 't gezicht kreegen. Of de twee andere op 't fluit-schip *Castrecom* by 't leven zyn behouden, konnen zulks niet zeggen. Vorders voerde *Breskens* vier jongens; doch konde niemandt die goude ringen of zyde kleederen droegen, dan alleenlyk drie matroozen, welker zyde gewaad in haar kisten lag opgeslooten. Anderfints d'opper-gezag-hebber, schipper, koopman, onder-schryver en wondheeler binnen *Castrecoms* boord draagen zyde kleederen en goude ringen: en aldaar is een fluit, dwars-pyp, cyther en fiool. Eindelyk, wanneer in open zee zeilen word ons klein vaartuig op den overloop gewonden, en aldaar geplaatst; maar als men het landt naderd, sleepen boot en praauw achter na.

Waarom de Japanders d'eene letter onder d'ander zetten konnen.

Alle deeze voor-gestelde vragen las d'edelman uit het papier vol Japans schrift; maar hy teikende ook t'elkens tusschen ieder vraag-stuk (want op het papier waren ten dien einde eenige onbeschreevene tusschen-ruimtens open gelaten) het antwoord *der Hollanders* met verwonderens-waerdige geswindheit aan. Zoo ras had *Tosaymon* niet vertolkt, of 't was geschreeven: dewyl ieder schryf-beeldt een geheel woordt beduid: hierom dan 't getal der woorden en letteren zich even verre komt uit te strekken, namentlyk tot tachentigh duizend toe, volgens *Athanasius Kircherus*. En dit is insgelyks d'oorzaak, waarom *de Chineesen* en *Japanders* d'eene letter onder d'andere zetten, aangezien ieder op haar zelf een volle zin uit maakt.

Dusdanige manier van schryven bevestigt het voor gemelde gevoelen wegens *d'Americanen*, namentlyk, herkomstigh te zyn door *Cattay* uit *Tattarye*, over de straat *Anian*; (indien slechts zoodanige door-toght uit *d'Ys-zee* in *de Zuider Oceaan* te vinden is) want *de Mexicanen* betoonen geen duistere *Tattarische* afkomst; hoedanige ook *de Chineesen* erkennen, en *de Japanders*, uit *China* gesprooten. Maar *de Mexicanen* schryven insgelyks met de vuist: en hebben ook zin-teikenen, welker ieder een woord beduid: voorts plaatzen zy d'eene schrift-strik onder den anderen: en alwaar schrift-beelden komen te ontbreeken, vervullenze het gebrek met vreemde strikken en kriskrassen.

Joseph Acosta getuight, hoe in het Mexicaansche landschap *Jucatan*, eenige boeken, uit bladeren ingebonden, by *d'Indianen* zeer hooge achting hadden: alzoo de zelve behelsden de verdeeling der tyden, den loop van vaste en dwaal-sterren, beschryving der beesten, kruiden, heel-middelen, Mexicaansche oudheidt, oorlogs-daden en land-bestier; zynde geboek-staaft door schryf-beelden en kris-krassen, na de Japansche en Chineesche wyze. *Acosta* beklaagt zich niet zonder reden, dat een Spaansche godts-geleerde, ziende deeze vreemde zin-teikens voor zoo veel toover-strikken aan, de vereeuwde blader-boeken liet verbranden. En uit het zelve inzicht doemden *de Spanjaarden*, alwaar meesters wierden, de Mexicaansche schriften ten vuur. Voorwaar waerdiger, om bewaard te worden.

Hist. naal. West. 5. 7.

Ver- rens- dige van ven kenen der le en cy

Maar hoewel *Mexico* byzondere handeling had, om door zin-teikenen alles te boek te brengen, zoo greep nochtans de schryf-konst geen plaats by de nabuurige *Peruanen*. Deeze dan erkenden noch schryf-beelden, noch kris-krassen, noch iet het geen na letteren geleek. Ondertusschen gebruiktenze veel-vervige snoertjens vol knoopen,

pen, waar van zich dienen konden, niet anders als of boek hielden. De snoertjens noemenze *Quipos*; en de gevolmagtigde tot bewaring der *Quipos*, *Quipo Camayo*, welker bediening over een komt met de beampte-schryvers in *Europe;* want deeze *Quipo Camayo* moeten bescheidt geeven van uitterste willen, houwelyksche voor-waarden, verpandingen, opdragten, en allerley onderhandelingen, tusschen d'een en d'ander voorgevallen. In schuld-vordering leverenze slechts haar *Quipos* aan den rechter over; 't welk even zoo veel kracht heeft, als of het schuldt-boek voor een Europische vuurschaar gebragt wierd. Niet minder verdient het zyn verwondering, dat *de Peruanen* zonder eenig schrift alle reken-meesters in vaerdige gewisheit verre komen te overtreffen. Haar cyfer-konst word alleen verricht door korrelen: zy leggen hier een korrel, daar drie; gints acht: neemen dan een wegh en leggen die op een ander plaats, en wisselen drie of twee: waar mede d'alderverwardste rekening, zonder de minste misslag, geswint goet maken.

Doch om weder te keeren tot d'onderhandeling met de gevangene *Hollanders:* deeze, als d'edelman, die de vragen voor-geleezen en d'antwoorden opgeteikent hadde, vertrokken was, zochten van de Nederduitsche tolken te weeten, alzoo het landtschap waar voor het gemelde schip zich op deed *Matsymay* genaamd wierdt, op wat hoogte en breedte *Matsymay* lag; doch de tolken wisten zulks niet te zeggen. *De Hollanders* waren over dusdanige bejegening niet weinig beducht: en te meer, als uit eenige huis-dienaars, doch onder beding van stil-swygen, heimelyk verstonden: hoe eenigh volk des vermelden schips achterhaalt en gevankelyk opgebragt was.

Des anderen daaghs verscheenen *de Hollanders* wederom in de voorige vertrek-plaats van haar huis-waerdt: vonden aldaar, behalven de vier tolken, den edel-man, die de dagh te vooren de vraagh-stukken uit het papier voor las. Zy verstonden, dat deeze edel-man *Bongyo* genaamd wierd. Doch nevens *Bongyo* zaten drie andere Japansche edel-luiden, welke zy nooit gezien hadden. Onder deeze zag een *de Hollanders* zeer stuurs aan: was een man by gissing oud twee en veertig jaren, lang van gestalte, groot en plat van aangezicht, bruin, en met een ingevallen neus: die gisteren binnen boord des gemelden schips stondt, en nu zich hier liet vinden, ten einde bezichtigde, of de tien gevangene *Hollanders* eenighzins na 't scheeps-volk, welk in zee zag, sweemden.

Nieuw onderzoek by de voorige edelman.

Thans hervatte *Bongyo* de zelve vragen, die hy gisteren voor stelde: ja herhaaldeze door malkander, om *de Hollanders*, waar 't moogelyk, ergens in te achterhalen: en knoopte eindelyk deeze nieuwe vraag-stukken by de voorige. Van hoedanige lyf-stal en ouderdom zyn de bevel-hebbers, schipper en koopman, op de fluit *Castrecom*? Hoe veel matroozen in het jacht *Breskens* dragen kort hair? Hoe veel volk voerden *Castrecom* en *Breskens*, toen t'zamen voor *Batavia* haar ankers lichten? *Schaap* beantwoorde aldus de vragen. De bevel-hebber bereikt naauwelyks een en veertigh jaren, is een kloek en lang man, met bruin hair en spichtige baard. De schipper, oud zes en twintigh jaar, heeft middelmatige lengte. De koopman, zynde drie jaar jonger als de schipper, is zonder baard. Wegens de kort-hairige kondenze geen zeker bericht doen; doch, na gissing, waren omtrent tusschen de vyftien en twintigh op 't jacht *Breskens.* Voorts voerden *Castrecom* en *Breskens* ieder zestigh koppen, toen van *Batavia* in zee staken.

Deeze antwoorden had *Bongyo*, volgens gewoonte, wederom aangeteikent: wanneer op stondt om te vertrekken. Ondertusschen hield hy eenige zamenspraak met de drie edel-luiden, niet zonder ernstige uitdrukkingen: waar over *de Hollanders* verbaast stonden. Weshalven, na 't vertrek van *Bongyo* met zyn gezelschap, onderzochten by de tolken *Tosaymon* en *Manyckebe*, of eens deels als noch niet wisten, op wat hooghte het boven gemelde schip gezien, en waar 't scheeps-volk achterhaalt en in hechtenis geraakt was? Of ook ander deels uit dusdanige toeval geen

geen nieuwe zwarigheit voor haar gevangenen te wachten stond. *Tosaymon* gaf hier op ten antwoord: Het vereischte schip zeilde met labber koelte langs de noordelykste Japansche wal zuidwaard. De boot, die achter aan sleepte, voerde mast, spriet en vier steenstukjens; een praauwtje dreef op zyde. En, vervolgde *Tosaymon*, hoe kan hier uit wederom nieuwe zwarigheit voor u ontstaan? Het moet noodwendig strekken tot uwe ontlasting: wanneer de gevangenen uit het schip *Castrecom* insgelyks betuigen na *Tattaryen* geschikt te zyn: alzoo haar betuiging aan d'uwe kracht toebrengt door over-eenstemming.

Waarom de vier Jesuiten van de Japansche Kaisar wierden vry gelaten.

Zedert verstonden *de Hollanders* uit *Phatsyosaymon* en de zoonen des huiswaerd: dat de Kaisar de vier gevangene *Jesuiten*, welker twee *Italianen* waren, de derde *een Castiliaan*, en de vierde *een Portugees*, in hechtenis hield, tot *Elseraks* over-komst: om na *Batavia* over-gevoerdt te werden. Zy bragten'er het lyf af, zonder een ysselyke doodt te sterven: ter oorzaak in haar godts-dienst wankelden, en een geheimenis ontdekten, aan 't welke de Japansche Kaisar zich boven maten liet gelegen zyn. Het geheim dan bestondt hier in: 't koste wat het koste, goed en bloed, *de Jesuiten* zouden haar voorige toelegh op *Japan* hervatten. Het stondt onveranderlyk beslooten: jaarlyks Roomsche priesters na *Japan* af te vaerdigen uit *de Manilha*. En derwaards zouden eer lang over scheepen twee geboorene *Japanders*, in de Jesuitische orde aangenoomen, door welke zich veel beloofden: dewyl deeze niet alleen de Japansche taal boven gemein wel verstonden; maar ook de eigen aart harer landts-luiden: en voorts veiliger konden verschuilen voor de strenge vervolging; dewyl minder kenbaar gingen, dan uitheemsche priesters. Met dusdanigh slagh meindenze in het toekomende het spel uit te speelen. Te meer, nadien *de Christenen* aan alle kanten, gelyk als uit de asschen der verbrande martelaren, begonden te herleven. Zulks de Kaizar zelf in 't werk niet weinig verdraaid stondt: en geen klein gevaar voor zyn kroon te gemoet zagh: waarom hy ook, tegen gewoonte van alle Japansche schepter-dragers, by 't onderzoek van gevangene Christenen of Portugeesche papen zich zelf liet vinden, uit enkele vrees voor opstandt.

Den vyf en twintighste der slaghtmaand bragt d'edelman *Isycauwa Isajomondonne* bericht: dat *Elserak* den negende der loopende maand tot *Osacca* aangekomen was, en binnen vyf dagen voor 't Kaisarlyke hof stond te verschynen; want hy door den Kaisar gelast is, zich in aller yl na *Jedo* te vervoegen, zelf zonder de gewoonelyke geschenken, die volgen konden. *Isycauwa* wist ook voor gewisse zekerheit te zeggen: hoe *de Hollanders* noch een maal wegens haar togt zouden verhoort, en als dan in vryheidt gesteldt worden.

De ... gen... land... vert... en ...

Des anderen daags lieten *Kytsbyoye* en *Phatsyosaymon* weeten door *Manyckebe*, dat *de Hollanders* in een huis van de zoon harer huis-waerdt vertrekken moesten: ter oorzaak aan *Elserak* de Hollandtsche herberg ten verblyf geschikt was, door orde der heeren *Sicungodonne* en *Sabrosaymondonne*: alzoo de Kaisar en Ryks-raden enkelyk begeeren, dat *Elserak* eerst zal gehoort zyn, wegens de bewuste togt na *Tattaryen*, dan *de Hollanders* mag spreeken: ten einde blyke, of 't geen *Schaap* en *Byleveldt* zoo menigwerf betuigden, met de waarheidt over een komt. Voorts zyn *de Hollanders* laat in den avondt na haar nieuwe verblyf-plaats geleid: niet weinigh verschrikt, zoo haast de voeten binnen de slaap-kamer quamen te zetten, alzoo meer na een gevangenis geleek, dan herberg. Echter kreegen eenige troost, wanneer de waerdt en des zelfs huis-gezin haar quam verwellekomen, en met Japansche wyn beschenken.

Alhier lieten zich de tolken *Kytsbyoye* en *Phatsyosaymon* vinden: booden heimelyk haar dienst aan, om een brief aan den gezant *Elserak* in stilheit te mogen over leveren. *Schaap* en *Byleveldt* stonden lang twyffelachtigh, wat in dusdanigen voorval doen zouden: of zy den tolken wel zoo veel derfden toevertrouwen. Eindelyk verston-

ſtonden, men zoude de kans wagen: en *Elſerak* met een lettertjen verwittigen, wegens het geen beleeden hadden, belangende de togt na *Tattarye*. Terwyl zy hier in bezig waren, quam laſt van hooger hand: *de Hollanders* moeſten aanſtondts buiten *Jedo*, ter gewoonelyker recht-plaats, verſchynen. Maar alzoo de Raad niet vergaderde, keerdenze onverhoord t'huiswaard.

ſche Op de weg ontmoetenze een ampt-man des Kaiſarlyken hofs, vertoonende 's Kaiſars wapon, uit zilver en goud geborduurt, zynde op de borſt met een zyde-ſtrik, welker einden een haak en geſp hadden, toe-geſtrikt. Het wapen zelfs vertoonde zes zilverachtige ſterren met vyf ſtraalen op een geel veldt, in een langwerpige rondte na gelyke af-ſtandt geplaatſt. De kant rondtom is bezet met goude ſtippelen. In het midden tuſſchen des zes ſtarren ſtaan de merken van de vier Kaiſarlyke gevolmaghtigden. Voorts vondenze by de dwars-wegen hier en daar lange ſpillen, van welkers top een boven gemein lange wimpel, die aan het uiterſte twee maal geſplitſt is, af-ſlingerde. De wimpels waren geel-vervig: draaiden by zes kopere oogen om de ſpillen. Het achterſte deel deezer wimpels vertoonde in een vierkantigh vak het Kaiſarlyk wapen, achtkantigh geborduurt. In de vier hoeken ſtonden de merken van de vier opperſte Ryks-raden. Ja naauwelyks is een ſtad, dorp en gehucht, of heeft haar wapens en zegelen.

Ik zal ſlechts eenige der voornaamſte plaatzen ten bewys uit-pikken. *Oſacca* voerd in een vierkantig veld een goud wild verkens-hoofdt, boven welk het Kaiſarlyke wapen ſtaat. Vier zilvere blokjens, ſchuins gekeert na de vier hoeken van het veld, worden voorts onderſcheiden door de merken der Kaiſarlyke opper-voogden, als die van het *van Oſacca:*

 ſlot,

ſlot, ſtad *Oſacca*, en des zelfs haven. *Miacoos* zegel is langwerpig achtkantigh: het vertoond in 't midden een halve maan, welker ſlinker zyde met de Japanſche bloem *Toxang-pinang*, en de rechter zyde met een zee-toethoorn bezet is. Onder ſtaan drie ſtarren. De toethoorn vertoondt boven het wapen van *den Dairo*, en beneden het wapen des Kaiſars. *Quano*, een bekende ſtadt aan de boezem der Japanſche zee, alwaar het veer leit op *Mia*, gebruikt tot een zegel drie ronde bollen, en even zoo veel langwerpige blokjens in een rond veld, tuſſchen malkander geſchakeert. De vier merken, als dat van de ſtee-voogd, des zelfs toegevoegde opzichter, en der twee Raads-heeren, ſtaan rondtom de kanten. *Saccai* voerd een vlag met takkige hoeken: de grond van 't wapen is donker-groen, onderſcheide door goude vlammen: een witte ruimte, vyfkantig in de vlag ingeſneeden, en recht-uit aan de ſpil, vertoond een doorſneede kring, half zwart, half wit, omringt van 's Kaiſars wapen, doch door drie ootjens en ſtads merk onderſcheiden.

Miaco:

Quano:

Saccai.

Gebruik van zegels en wapenen zyn zeer oud.

Het ſchynt de wapen-teikens, het zy in de vlaggen tot cieraad, het zy in ſtempels of ringen, om geſchriften te verzegelen, een vereeuwde oudheidt ophalen. *Cicero* verhaalt in zyn doorſtrykende vertoog tegen *Catalina:* hoe hy aan *Lentulus* verzegelde brieven toonde, en vroegh of hy 't zegel wel kende? Tot duſdanigh zegel gebruikten *de Romainen* waſch; maar de volkeren in *Klein Aſien* kneedbaar kryt, het welk op 't eiland *Creta* (nu word het *Candia* genaamt) overvloedig valt: waar na het kryt in verſcheide ſpraken haar benaming ontleend. Doch duſdanige zegel-wapens zyn veel ouder dan de oudtſte der *Romainen*. Want zelf *Thamar* ontfing een zegel-ring tot bloed-ſchendige hoeren-loon van *Juda*. *Moſes* ſpreekt ook aldus wegens *Joſeph: Pharao nam zyn ring van zyn hand af, en deed hem aan Joſephs hand:* om namentlyk, als Cancelier, met het Koninglyk zegel des Konings brieven te bekrachtigen. *Heſychius* en *Iſacius Tzetzes* getuigen, dat de alderoudſte *Lacedemoniers* plagten te zegelen met ſtukjens hout, dat door de wormen uitgegeeten was, aleer de graveer-konſt was uitgevonden.

Gen. 38. 18.

Gen. 41. 42.

De Hollanders, weder-gekeert in haar nieuwe herbergh, hadden weinig ruſt; want des anderen daags geleiden de tolken *Toſaymon* en *Manyckebe* haar wederom na de voorige plaats buiten *Jedo*. Voor de binnen-poort bleeven de gevangene ſtaan, uit-gezonderdt *Schaap* en *Byleveld*. Deeze gelaſt binnen te ſtappen, ſtonden verbaaſt over de heerlykheit van een verwonderens waerdige luſt-hof, door welke geleid wierden. Aan 't einde des hofs ſtond de ingang na een Koninglyk zalet, en in het zalet een boven-gemein konſtige galdery. Alhier zaten de Ryks-raden, diervoegen prachtig, dat geen Europiſche Vorſten by haar heerlykheit mogen halen. Zoo haaſt *de Hollanders* naderden, wierdenze gelaſt te knielen.

Holla[nders] weder[om] voor [J]panſch[e] rechte[rs].

Sicungodonne voerde wederom, gelyk voor deezen, het woord. Hy hief aldus aan: Gy ſchipper en koopman zult tegenwoordigh de ronde waarheit ſpreeken; want by aldien *Elſerak*, wiens aankomſt alle uuren word te gemoet gezien, getuigeniſſen in brengt, welke met d'uwe niet over een komen, zult geenſints de bedenkelykſte pyniging ontgaan. *Schaap* antwoorde daar op: Ons weetens, is nooit anders dan waarheit te berde gebragt: en zullen voort op de zelve voet bericht geeven, belangende 't geen haar Achtbaarheden believen voor te ſtellen.

Sicungodonne dan ſtelde de volgende vraagh-ſtukken voor. Kent gy het goedt niet, aan u vertoondt op den achtſten en negenden deezer maand in de Hollandſche herbergh, door d'edelman *Bongyo*? Noch ook het ſchip, dat gezien is aan de noorder Japanſche uithoek, uit welk ſchip het goed geruild is? Wat dunkt u dat het zelve ſchip om de ooſt ſtak? Wanneer word de wind gunſtig, om van de Japanſche noorder wal over te leggen na *Jaccatra*? Of eindelyk (vraagde hy vorders) niet konden giſſen, waar de zeilen te huis hoorden, die voor weinig dagen langs de kuſt *Satſammoo* liepen?

Niet [...] derzo[ek] van [Sicun]godon[ne].

Byleveldt deed bericht. Aan 't getoonde goed dragen wy zoo verre kennis,

Byl[evelds] antw[oord].

nis, dat diergelyk binnen boordt van *Breskens* is; maar alzoo niet weeten de ruiling tuſſchen *Breskens* boots-volk en *Japanders* geſchied te zyn, gelooven dieshalven het goed uit de fluit *Caſtrecom* te komen, welke in bloei-maand meinden verongelukt te wezen, door een ſtorm by nacht, voor een onbekend landt. Het bewuſte ſchip ſtak om de ooſt, om te gemakkelyker boven de Japanſche zuid-ooſt hoek te ſtevenen, en de reis t'huis-waart te bekorten. Voorts giſſen zy de wind op die breedte goet te waaijen in het midden van herfſt-maand. Maar belangende de twee ſcheepen, konden daar af niet zekers zeggen, 't en zy lichtelyk *Caſtrecom* en *Breskens* zyn: beide te rugge gekeert na *Batavia*, ter oorzaak de tegenwoordige toeval, te weeten, de hechtenis der opper-hoofden.

...re ...rlyke ...

Aan deeze vermelde vraag-ſtukken knoopte *Sicungodonne* de navolgende. Kond gy, ſchipper en koopman, geen opening doen wegens de krygs-magt, beſtaande uit landt-volk en matroozen, die de Prins van *Oranje* den Portugeeſchen Koning ten hulp-ſteun toe-ſchikte, of de zelve, wegens wan-betaaling, tegen *Portugaal* aan 't muiten ſloegen, en een inlandtſche krygh verwekten? Hebt gy-luiden geen recht beſcheid, wat uitſlagh die handel heeft genomen? Verkoopen ook *de Hollanders* geen koop-waaren voor *de Portugeeſen?* Wat beduiden de kruiſen en kris-kraſſen daar mede d'omſlagen der Hollandſche pakken doorgaans geteikent zyn? Worden ook geen pater-noſters en houte kruiſen op de Hollandſche ſcheepen gevonden.

...elds ...rd.

Byleveld vervolgde hier op beſcheit te geven. Het onthaal der Hollandſche krygs-magt in *Portugaal*, en haar bedryf aldaar, was tot *Batavia* noch niet aan-gebragt, toen wy van daar 't anker lichten. Ook ſtaan *de Portugeeſen* met *de Hollanders* in zulk een onderling verſtant niet, dat d'een des anders waaren zoude te koop brengen. Voorts beduiden de kruiſen en merken op de pakken en baalen niet anders, als de wapens der Hollandtſche ſteden, binnen welke d'ingeſlootene goederen vallen. Eindelyk hielden zy de houte kruiſen en pater-noſters voor by-geloovige werk-tuigen: weshalven nooit ſcheep hadden.

Naauwelyks had *Byleveldt* ge-eindigt, of *Sicungodonne* hervatte 't vragen. Is, ſprak hy, uwe God, der *Caſtilianen* en *Portugeeſen* de zelve? Hoe is zyn naam? Wie zag hem ooit? Waar heeft hy verkeert? Waar door gelooft gy uwe God de waare te zyn?

Onderſcheit des geloofs.

Het blykt wel uit de gantſche godts-dienſt van *de Japanders*, hoe zy omhelzen de dwaaling der botte heidenen; *veranderende de heerlykheit des onverderfelyken Godts in de gelykenis eens beelds van een verderfelyk menſch.* (*Rom. 1. 23.*) Dit vuile leer-ſtuk vatten in het Chriſtendom op *d'Anthropomorphiten*, omtrent de tyden van *Arius* en 't Niceenſche Concilie. d'Eerſte dryver was *Audius*, herkomſtigh uit *Meſopotamia*, een man die anderſints een zeer onbeſprooken leven leide: waarom hy eerlang te meer aanhang kreegh van zoodanige, welke nevens hem aan God menſchelyke ledematen eigentlyk toepaſten; ter oorzaak God in zyn woord zich zelfs met zoodanige ledémaaten voor ſteld. Zy bleeven wel eenige tyd by de kerk; maar zonderden haar ten laatſten af; en rechten een nieuwe gedeeltheidt op: waar mede d'oud-vaders zedert veel te doen vonden. Byzonder weder-leiden haar *Theophilus*, biſſchop binnen *Alexandrien;* en *Epiphanius*, tot *Salamina:* doch *Epiphanius* handelde zyn partyen zoo zacht, dat geen voldoening gaf aan rechtzinnige leeraars. (*Forb. Inſt. Theol. 1, 36.*)

En voorwaar tegen dit botte vleeſchelyk gevoelen van Godt, hebben zelfs de verſtandige heidenen zich gekant. *Lactantius* getuigt wegens d'oude wereld-wyze *Pythagoras:* hoe hy belyd een God te wezen, zynde een onlichamelyke geeſt. (*Lact. de Ira. c. 11.*) *Plato* zeit: *God is 't hooghſte goed boven alle wezentlykheit en natuur: hy zelf vol alle volmaaktheit, en geens dings gebrek hebbende.* En *Macrobius*: *Plato, wanneer hy van God wilde ſpreeken, heeft niet derven zeggen, wat hy is: alleen van God weetende, dat hy niet kan geweeten worden van een menſch wat hy is. —— Want God die is en word genaamt* (*In Somni. Scip.*)

naamt d'eerste oorzaak, is ook d'eenigste oorsprong van 't geen is en schynt te wezen. Hier komt by 't getuigenis der wel-spreekenste redenaar *Cicero: In zyn boeken der wetten zegt* Plato: *Ik kan beter zeggen wat God niet is, dan wat hy is. Vraagt gy my, wat of hoedanig God zy, ik zal* Simonides *tot een tolk gebruiken: by welken als de dwingelandt* Hiero *het zelve onderzocht, eischte een dag, om zich hier op te bedenken: wanneer 't zelve daags hier aan vraagde, verzocht twee dagen: als menigwerf 't getal der dagen verdubbelde en* Hiero *verwondert vraagde, waarom hy zulks deed? Om dat, sprak hy, hoe ik langer peinse, hoe de zaak my duisterer schynt.* Aldus schryft ook *Seneca* aan *Lucilius: God is dichte by, hy is in u, hy is binnen u. Zoo zeg ik, ô* Lucili, *een heilige Geest zit binnen ons, een aanteikenaar en waarneemer van onze goede en quaade werken. Deeze na dat hy van ons gehandelt word, zoo handeld hy ons zelf; maar niemant is een goet man zonder God.*

de Natu. Deor.

ad Lucil.

Gevoelen der schrandere heidenen van God:

De schranderste heidenen erkenden in Godt een alderhooghste volmaaktheit, en de volmaaktheit in drie stukken te bestaan. Tot het eerste behoord Gods eeuwigheit, welke by geen tyd word afgemeeten; alzoo d'eeuwigheit is een gelyk geheele en volmaakte bezitting eens oneindelyken levens. Zulks de heidenen door het licht der natuur bemerkten, hoe het de natuur Godts om verre stiet: te zyn, na dat hy te vooren niet was, of niet te zyn, na dat hy eens geweest was. Ten tweeden steldenze in God een vryheit van alle onmagt: dewyl hy een onwederstandelyke almachtigheit heeft, welke niet anders is als den almachtigen Godt zelfs. Eindelyk geloofden, dat de goddelyke natuur geen zamen-stelling leed; want waar een zamen-stelling is, daar moet ook noodtwendigh een zamen-stelder wezen; maar in God is geen werkende oorzaak der zamenstelling: welke indien was, zoo moest deeze zamen-stellende oorzaak eer zyn als de zamen-gestelde God. Maar Godt is d'eerste oorzaak aller zaaken. En op deeze grond kondenze vinden, dat onmoogelyk God niet bestond uit wezentlykheit en toevalligheit, veel min uit lichaam en ziel. Het welk 't en zy de wereld-wyze *Anaxogoras*, meester der beruchte *Socrates*, alzoo verstond, hy zoude God niet genoemt hebben een Geest: als ook dat alles voort quam door de kracht van een oneindige Geest.

ontkenden God een ligchaam te hebben:

het ti... deel ... len di... pand.

Maar de Japanders klimmen zoo hoog niet op: daar immers d'uitmuntentheit der goddelyke natuur en des zelfs kenbare weldaaden, ja 't wroegen van eigen gewisse haar behoorden te leiden tot de kennis van een oneindig wezen. Waarom dan ook zulke botte vraag-stukken voor stellen, na een zichtbare God, die met de menschen ooit op aerde verkeerde.

Byl... antw...

Byleveld gaf dit antwoord op *Sicungodonnes* voorstellingen. *De Castilianen* en *Portugeesen* erkennen wel met *de Hollanders* een drie-eenigen God; doch die zy afbeelden onder de gedaanten van een oudt en jong man en duif: het welk *de Hollanders* voor een schendig werk houden: alzoo God erkennen te zyn een oneindigh geestelyk wezen, van wien niemant magh of kan een gelykenis maken, noch door beelden noch door inbeeldingen in het herte. Vorders heeft Godt zich zelfs verscheide benaamingen toe-gepast in de Hebreeuwsche en Griekische talen; doch *de Hollanders* noemen hem *God Vader, Soon* en *Heilige Geest.* En dewyl een onbegrypelyke Geest is, kan hy van niemant gezien worden; gelyk dieswegen de mensch zyn eigen ziel of die van andere geensints zien kan. Echter word d'onzienelyke Godt zichtbaar door de werken der schepping, onderhouding en bestiering aller dingen. Ook nam *Gods Soon* in een maget de menschelyke natuur aan; na welke natuur hem zelfs voor de oogen der menschen vertoonde, toen binnen *Bethlehem* ter wereld quam, door *Palestina* wandelde, aldaar groote wonderen verrichte, en eindelyk buiten *Jerusalem* den vervloekten doodt aan het kruis stierf, om te verlossen van 't eeuwigh verderf die in hem gelooven. En dusdanige weetenschap staat vervat in twee boeken: 't eerste beschreeven door propheten in de Hebreeuwsche taal, 't andere

dere door apoſtelen, in de Griekſche. Deeze propheten en apoſtelen waren uitſteekende heiligen, aan welke Godt den geeſt der onfeilbare waarheit mede deelde. De zelve boeken zyn uit haar oorſpronkelyke talen getrouwelyk overgezet in de Neder-Duitſche ſpraak by ervarene mannen in 't Hebreeuſch en Griekſch.

ngo- s vor- raag- n.

Sicungodonne vervolghde: Komen uwe feeſten over een met de Portugeeſche en Caſtiliaanſche? Hoe wordenze genoemt? Onderhouden *de Hollanders* ook vaſten-dagen? Leeren haar geen prieſters en papen, na de manier *der Spanjaarden*? Hoedanig zyn dusdanige prieſters? Krygenze haar jaarlykſche inkomſten uit 's landts middelen? Strekt haar gezagh ook uit over ſtaats-beſtiering? Staat voorts de Prins van *Oranje* onder iemandt boven hem? of beſtiert hy *Hollandt* alleen?

aps ord.

Schipper *Schaap* vatte 't woordt op: *De Hollanders*, zeide hy, houden te gelyk met *de Spanjaarden* om de zevende een dag in de week, wanneer alle neering en handel ſtil ſtaat, en ieder zich kerkwaard ten godts-dienſt ſchikt. Alleenlyk by zommige hoog-dringende ongelegentheden worden vaſt- en bededagen uit-geſchreeven door de hooge Overigheidt: ten einde d'ingezetenen Godts genadige hulpe ootmoedig verzoeken. Behalven duſdanige voorval, onthouden zich niet ter gezette tydt en godts-dienſts halve van ſpys en drank, met dankzegging tot Godt, te nuttigen. Onderſcheidt van eet-waaren wordt by haar nooit waargenoomen. Vorders worden de Hollandtſche leeraars predikanten genaamt. Deeze zyn mannen, die, in de vrye konſten, Latynſche, Griekſche en Hebreeuſche talen, wereldt-wysheidt, en byzonder godts-geleerdtheidt, van kindts been af opgequeekt, binnen de openbare kerken bericht doen uit de voor-verhaalde boeken: welke boeken ieder mag na-zien; ten einde blyke, of der zelver leere met die boeken over een komt. Zy trekken beſolding uit 's landts geldt-kiſt: treeden in den echten-ſtaat: en gaan nevens andere gemeine burgers gekleed; maar hebben geen gezagh over ſtaats-zaken. Belangende de Prins van *Oranje*, die voerde het leger te velde tegen *de Spanjaarden*: en belegerde jaar voor jaar ſteden en ſterkten: volgens het raadbeſluit der algemeine Staaten, binnen *'s Gravenhage* vergaderdt; derwaardts afgevaerdight uit de zeven landtſchappen *des Vereenigden Nederlandts*, van welke *Hollandt* verre het voornaamſte is.

Sicungodonne ging al voort: Indien uwe Godt en de Spaanſche de zelve is, waar in beſtaat dan het onderſcheid des geloofs? En wiens geloof is ouder? *Vordere vragen:*

Schaap vervolgde te antwoorden. *De Hollanders* houden zich aan een Godt en een volkomen Heilandt; maar *de Portugeeſen* en *Caſtilianen* ſtellen een ſtadhouder Godts op aerde, en ſanten en ſantinnen in den hemel, welke den Heiland in 't voornaamſte werk der zaligheit te hulp komen, namentlyk door te bidden voor die niet geſturven zyn. Voorts is 't Hollandtſch geloof ouder dan het Portugeeſche, dewyl t'eenemaal over een komt met de twee prophetiſche en apoſtoliſche boeken, zonder toe doen of af doen. Zulks hoewel *de Portugeeſen* roemen, dat haar geloof opentlyk ſtandt greep, en in de kerken over *Hollandt* geleerd wierdt, eer *de Hollanders* het Portugeeſche geloof uitbonſden: nochtans is het Hollandtſche geloof voor het Portugeeſche; want de waarheidt, tegenwoordigh aangenoomen, is d'eerſte waarheidt, die *Hollandt* aannam; doch wierd by tyds verloop onderdrukt door bloedige vervolgingen, en ſtak eindelyk wederom het hoofd op. *en antwoord.*

Ten laatſten vraagde *Sicungodonne*: Is *Java* een groot eilandt? Wie bezit het? Hoedanig zyn d'inwoonders van verve en naam? Schipper *Schaap* deed aldus bericht: *Java* word verdeeld in *Groot* en *Klein Java*. *Het Groote* leit door de ſtraat *Sunda* afgeſcheiden van *Sumatra*, en ſtrekt zich in de lengte uit tot honderdt en vyftigh mylen: de breedte is vry minder; doch ongelyk. Volgens het verhalen der inwoonders ſtroomt midden-weeghs een beek, die 't ingeworpen hout ſteenachtig maakt. *De Mataram*, vyandt *der Hollanders*, bezit het grootſte gedeelte ten ooſten. De Koning van *Bantam*, veeltydts in ver- *Beſchryving van Java.*

verbond met de Oost-Indische Maatschappy, gebied wyd en zyds langs de straat *Sunda*. Tusschen beide leit *Batavia*, alwaar 't Opper-hoofdt der handeling over *Indien*, wegens de Maatschappy in *'t Vereenigde Nederlandt*, hof houd. De inwoonders van *Java* zyn wreedt, en niet toe te betrouwen; sterk en grof van leden, met platte aangezichten, breede verhevene kaken, groote oogh-schellen, kleine oogen, weinig baard, zwart en kort hair, en geel-vervig.

Wonderlyke Japansche gevangenen.

Thans wierden *Schaap* en *Byleveldt* gelast te vertrekken. Na buiten geleid by 't overig Hollandtsch scheeps-volk, die zeer bekommerlyk na d'uitkomst wachten, vonden nevens haar vier en dartigh Japansche gevangenen. Deeze zaten zommige geboeid aan de handen: andere waren d'armen onder de Japansche rokken gekneeveld. Hadden onderling veel praats: het scheen of hevigh uitvoeren wegens 't ongelyk haar aan gedaan. Zy wierden twee en twee geleid na de plaats, daar *de Hollanders* af traden: om aldaar verhoord te worden. *Schaap* verzocht aan *Manyckebe* verlof tot vertrek na zyn herberg; maar hy moest wachten. *Manyckebe* deed vorders bericht: hoe de gevangene *Japanders*, die by paaren ter verhoor-zaal wierden in geleid, uit Christen ouders gebooren waren: weshalven een geruime tydt in zwaare hechtenis gekluistert zaten, zomwyl jammerlyk gepynigt. Dit bleek ook genoegzaam aan haar ingevallene kaken, holle oogen en naar gezicht: zulks meer na geraamten geleeken, dan na levendige menschen.

Tyding van Elseraks aankomst.

Terwyl aldaar vertoefden, braght *Phatsyosaymons* knecht de tyding, wegens de gesandt *Elserak*, dat die tegen morgen middag met zyn gevolg binnen *Jedo* zoude zyn. Het zelve wierd aan *Sicungodonne* bekendt gemaakt, door de zoon van de Hollandtsche huiswaerdt: na welke ontfangene tyding de Japansche Ryks-raaden de vergadering opbraken. Des morgens van den eersten dagh der winter-maandt ontbood *Schaap*, door den huis-dienaar, heimelyk den tolk *Kytsbyoye*, aan wien twee brieven, in malkander gestooken, behelzende de verhooring ten verscheide reizen voor de Ryks-raaden geschiedt, behandigde: ten einde *Elserak* van de zelve gedient wierd.

Kom… Jedo.

Tegen middag verscheen *Elserak* tot *Jedo*: wien de gevangene *Hollanders*, noch ook de Nederduitsche tolken *Tosaymon* en *Manyckebe*, niet moghten spreeken, 't en zy voor af noch eens ondervraagt waren. Waarom dan des anderen daags, wederom ten huize van *Sicungodonne* ontboden, ter gewoonelyke plaats omtrent een uur vertoefden.

Een … waer… Japa… en z… richt…

Alhier zat een blank mager man, tusschen veertigh en vyftigh jaren oudt, in kostelyk gewaadt, met een vierkante bruin-gryze baard, buiten gemein zedig, geleek na een statige Nederlandtsche predikant, geslooten aan zwaare handt-boeijens: welke, los gemaakt zynde, scheen het zeer drok te hebben met d'opper-dienaars van *Sicungodonne*. Hy schreef buiten gemein bezigh, en voerde ernstige redenen, niet zonder byzondere beweeginge des lichaams. *Manyckebe* verhaalde wegens deeze man, dat hy wel zes honderd Christenen, woonachtigh onder *Miaco*, had aangebragt: weshalven zoo langh gekluisterd bleef, tot het werk grondigh onderzocht was.

Sch… Byle… word… schei… derz…

Ondertusschen quam *Sicungodonnes* opper-geheim-schryver: braght papier en schryf-tuig: en plaatste zich nevens *Schaap* en *Byleveldt*. Gy schipper en onder-koopman, sprak hy, u wordt in den hoogsten graad gelast uwe reize na waarheidt ter neder te stellen, zedert de reede van *Batavia* verliet, tot den dag op welke voor d'inwyk *Namboe* in hechtenis geraakte. Indien voor deezen iets vergeeten is, kond als noch openbaren; want alles nu opgeschreeven, en niet alleen met den gesant *Elserak*, maar ook met den bevel-hebber op *Castrecom*, die herwaarts ontbooden is, vergeleeken zal worden: zulks indien ergens hapering valt omtrent de waarheit, zult niet alleen gy gevangen *Hollanders* levens gevaar loopen; maar ook d'Oost-Indische Maatschappy zal merkelyke schade lyden op 't eilandeken *Disma*. *Schaap* antwoorde: Zy waren in alles wel getroost, indien ooit logenachtig bevonden wierden; maar dewyl altydt de voor-gestelde vragen

met

met waarachtige antwoorden berichteden, ('t welk zy als noch wederom bereidt waren te doen) konden voor de minſte zwarigheidt niet beducht wezen.

ſtuk- Ja- ge- chry-

d'Opper-geheim-ſchryver dan begon aldus te vragen: Op wat tydt ſtaken *Breskens* en *Caſtrecom* van *Batavia* zeewaard? Gingen nevens deeze ſcheepen ook andere onder zeil? Wanneer wierp gy 't anker voor *Ternaten*? Quamen *Caſtrecom* en *Breskens* gelykelyk aldaar aan? Hoe lang duurde de toght tuſſchen *Batavia* en *Ternaten*? Hoe lang bleeven de ſcheepen voor *Ternaten* leggen? Lichten beide gelykelyk hunne ankers? Waar en wanneer verloor gy *Caſtrecom*? Is *Caſtrecom* zedert nooit wederom verſcheenen? Wat landt giſt gy-luiden te zyn, daar *Caſtrecom* quyt raakte? Quam geen kuſt tuſſchen dit landt en *Ternaten* voor den boegh? Werwaardts wende gy de ſtevens na dat *Caſtrecom* miſte? Wanneer verviel *Breskens* voor de Japanſche wal? Wanneer liep het ſchip binnen d'inwyk *Namboe* om water? Wanneer vertrok het? Wanneer viel het by d'inwyk *Namboe* voor de tweede maal in?

ldts aan ven.

Byleveldt deed daar op het volgende bericht: Den derden dag van ſprokkelmaandt deezes jaars ſcheide *Caſtrecom* en *Breskens* van *Batavia:* zetten de ſtreek op *Ternaten*, in voorneemen, om voorts *Tattarye* op te zoeken. Toen wy zee koozen, hadden geen gezelſchap als *Caſtrecom:* met welke fluit gelykelyk onder de ſterkte *Maleyen*, na vyf en veertig dagen zeilens, ten anker liepen. Op den vierden van grasmaandt vervorderden wy onze reis: hielden geduurigh dicht by malkander tot den negentienden der bloei-maand, wanneer by nacht door zwaare ſtorm vervielen voor onbekend land, leggende omtrent op vier en dartigh graaden breedte: alwaar zedert *Caſtrecom* vermiſten. Wiſten minder te zeggen wat kuſt het was, alzoo den wal onverwacht aan boord kreegen by nacht; en, zoo veel maſt en kiel lyden konden, arbeiden om van de wal af te geraken: 't welk diervoegen gelukte, dat 's morgens het genoemde land ſtyf zeven myl achter uit zagen: zulks wy het zelve niet onderſcheidentlyk konden beoogen. Ontdekten nergens tuſſchen *Ternaten* en 't gezeide land, eenige kuſten. Voorts, na dat *Caſtrecom* miſten, liepen wy na de noord-ooſter hoek van *Japan*, om hem op te zoeken, volgens de ſein-brief, beraamd voor *Ternaten.* Geraakten aan de Japanſche kuſt den negen en twintigſten des bloei-maands. Na twaalf dagen zetten 't voor d'inwyk *Namboe;* doch vertrokken des anderen daags, zoo haaſt het vereiſchte water binnen ſcheeps-boordt hadden. Toen ſtaken wy recht ooſtwaard in zee, om boven de Japanſche zuid-ooſtelykſte hoek te ſtevenen: en hadden na giſſing twee honderd mylen afgeleit; als wanneer, door de harde zuidelyke winden, en niet minder ſterke ſtroomen om de noord, t'ellekens de Japanſche wal in ons gezicht kreegen: zulks een gantſche graad noordelyker vervielen als gedacht hadden. Eindelyk wierden wy, na zeven en veertig dagen omſwervens, benoodzaakt binnen *Namboe* voor de tweede reis te havenen; doch niet zonder voorgaande verlof van de overigheit aldaar. En deeze ſtondt toe, dat ons voorzien moghten van allerley ververſching en behoeftigheden: op welk toezeggen te land geſtapt, zyn onvoorziens overvallen, en gevankelyk na *Jedo* geſleept.

Vordere vragen.

Sicungodonnes geheim-ſchryver vervorderde zyne vraagh-ſtukken aldus: Wat gedaante, lengte, ouderdom en naamen hebben 't opper-hoofd, ſchipper en koopman op 't fluit-ſchip *Caſtrecom?* Is niemandt van deeze ooit in *Japan* geweeſt? Kend *Elſerak* haar? Wat bevrachting voerde *Breskens*, om in *Tattaryen* te verhandelen? Waar en op wat tydt ontmoete gy *Elſerak* de naaſte reis? Heeft hy ook kennis van *Breskens* lading?

Schaaps antwoord.

Schaap antwoorde hier op: *Caſtrecoms* opper-hoofd, *Martyn Gerritszoon de Vries*, is tamelyk lang, bruin van hair en baard, oud een en veertigh jaar: de ſchipper, *Pieter Wilhemszoon Knechtjens*, een kort-gedrongen man, bereikt omtrent zes en twintig jaren: de koopman, *Abraham Pittavyn*, ſpichtig, heeft geel hair, doch geen baard, is oud

oudt drie en twintig jaren. Voorts was *de Vries* voor eenige jaren in *Japan*, als ook *Knechtjens*, zynde d'een toenmaals schiemans maat, en d'ander halfwaak. Maar *Pittavyn* hadde nimmer *Japan* beschouwd. En buiten twyffel heeft *Elserak* kennis aan *Martyn de Vries*, alzoo te zamen van *Tayouan* na *Batavia* zeilden: alwaar ook lichtelyk *Pittavyn* gezien heeft; doch wegens *Knechtjens* wisten geen recht bescheid te geeven. Belangende *Breskens* lading, konden geen byzondere optelling aller stukken maken: ter oorzaak de zelve meest bestond uit verscheide kleine proefjens van Indische en Europische koopmanschappen: waar mede d'Oost-Indische Maatschappy wilde onderzoeken wat waaren by *de Tattars* wel meest gezocht wierden. Ondertusschen was de hooft-lading peper en laken. Vorders spraken wy *Elserak* daags voor ons vertrek van *Batavia*. Doch of hy juiste kennis van onze scheeps-lading heeft, konnen niet zekers dien aangaande verklaaren: hoewel vertrouwen, dat hy lichtelyk met d'Indische Raadts-heeren gesprooken heeft.

Een Tattar op Castrecom.

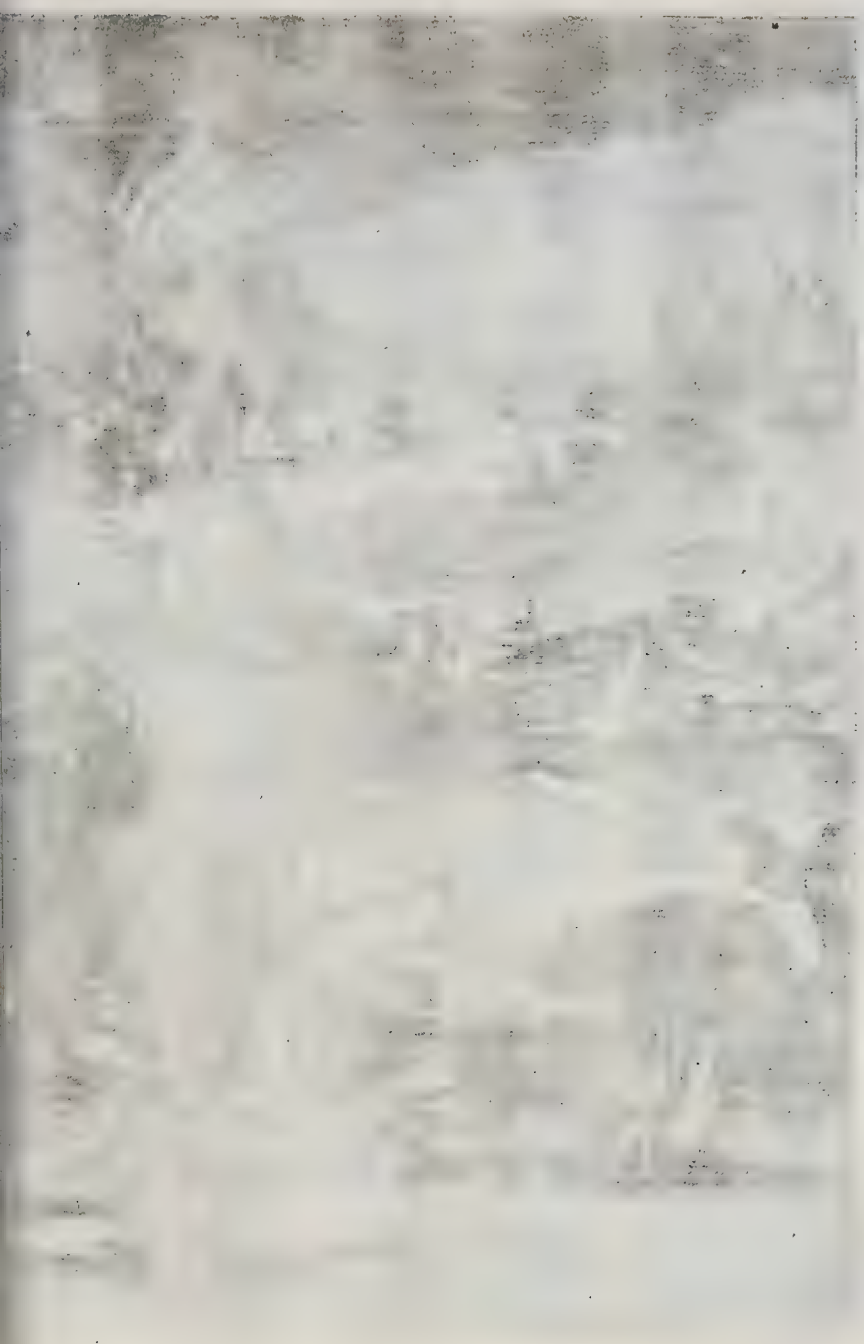
Eindelyk stelde de geheim-schryver noch een vraag-stuk voor, belangende d'ouderdom, gestalte, naam en bediening *des Tattars*, welken *Castrecom* voerde, ten einde men zich van hem diende in *Tattarye*, tot voortzetting der nieuwe koophandel. Waar op dit bescheid kreeg. *De Tattar*, genaamt *David Cassu*, oudt een en twintigh jaren, bruin en gedrongen, bekleed het ambt van koopmans noodt-hulp. De geheim-schryver brak toen af: alleenlyk stelde voor, of bereidt stonden een handt-schrift t'onderteikenen, by welk verzekering gaven, dat *Elserak* zonder missen zoude konnen aanwyzen de juiste tydt van *Breskens* en *Castrecoms* verzeilen na *Ternaten*. Welke voorslagh *Schaap* en *Byleveldt* zeer gewilligh aannamen. Terwyl de geheim-schryver bezigh was met een ontwerp des gezeiden handt-schrifts, stapte *Sabrosaymondonne*, stee-voogd van *Nangesaque*, door de zaal, alwaar *Schaap* en *Byleveldt* zaten: hy toonde aan de zelve een blymoedigh gelaat: weshalven zy de hoofden ter aerde bukten. Ondertusschen kreeg de dag een avond, en *de Hollanders* ontfingen verlof, om t'huiswaard te vertrekken: alwaar zedert drie dagen bleeven, zonder eenig bescheidt van *Elserak* te hooren; dan alleen, dat hy, nevens d'onder-koopman *Paulus Corneliszoon Veer*, voor de Japansche Ryks-raden verscheenen, en tegen den avondt blymoedig t'huis gekeert was.

Handt-schrift van de Hollanders gevordert.

De g[...] gene [...] lande[...] kryge[...] besche[...] van [...] rak.

Den vyfden des winter-maands wierden wederom de tien gevangene *Hollanders* gedagvaard ten huize van *Sicungodonne*. De schipper en d'onder-koopman traden binnen: het overige scheeps-volk bleef zitten in 't portaal: alwaar eer lang *Elserak*, nevens 't vordere Hollandtsche gevolgh, door ging, en vraaghde na *Schaap* en *Byleveldt*: de matroozen berichten hem, hoe in de naaste kamer wachten. *Elserak* derwaards geleid, vernamze echter niet: alzoo tusschen Japansche dienaars door de kamer na 't verhoor-zalet zonder stil staan voort ging. Alhier neder-gezeten, verscheenen eer lang *Sicungodonne* en *Sabrosaymondonne* met een aanzienelyke sleep Japanschen adels. Na eenige hoofsche plicht-pleegingen, wierden *Schaap* en *Byleveldt* binnen gebraght. Waar op *Sicungodonne* vraagde: Of hy *Elserak* deeze mannen kende? en voor zoodanige als haar zelf uitgaven? Of insgelyks zich gewilligh ten onderpand stelde, datze met het schip *Breskens* na *Tattarye* geschikt waren? en geensints schuldigh aan het overvoeren van Portugeesche papen na *Japan*, of aan eenige andere verkeerde verrichting tegens dit Ryk? *Elserak* antwoorde: Achtbare *Sicungodonne*, ik kenne den schipper en onder-koopman zeer wel. Deeze is *Henrik Corneliszoon Schaap*, en die *Wilhem Byleveldt*, uitgevaren van *Batavia* den derden van sprokkelmaand deezes jaars, niet om papen over te voeren; (dit volk zyn geslagen vyanden *der Hollanders*) maar ten einde in de Tattarische stroom *Polysange* een nieuwe handel-plaats zochten, buiten eenige hinder van het Japansche Kaisarryk. Voor welke waarheid ik niet alleen my zelf, maar zelfs alle scheepen der Oost-Indische Maatschappy, die jaarlyks

Elſ[...] de ge[...] ne H[...] ders schyn[...] lykel[...] voor [...] godo[...] wone[...] hand[...] alda[...]

tot Jedo.

lyks tot *Nangeſaque* handel dryven, des noods zynde, gewilligh verpande. Op duſdanigh aanbod kreegh *Elſerak* ten antwoord: hy zoude morgen voor den Kaiſar, of ten minſten den opperſten Ryks-raad het beloofde met handſchrift bekrachtigen. Het geen gewillig aan-nam.

rak den ngene nders ſſing

Vorders geleiden *Sicungodonne* en *Sabroſaymondonne* den heer *Elſerak* na het portaal, alwaar d'overige *Hollanders* zaten: deeze riep *Elſerak* toe: *Mannen, gy zyt verloſt.* Het is niet te zeggen hoedanige beweeging deeze woorden in haar veroorzaakten. Zy hadden van uur tot uur en op veelerhande wyze als met de doodt gehardebolt: tuſſchen duizendt vreezen en weinigh hoop twyfelachtig gehangen. Want wat kondenze wachten van een wreede *Japander*, als een ongenadige dood? Onbewuſt of de tolken ter goeder trouwe vertaalden, het zy uit boosaardigheidt, het zy door onkunde der Nederlandſche ſpraak. Te meer, na dien de geſtrengheit van de Japanſche vuurſchaaren kenden, voor welke over de minſte logen een dood-vonnis gaat. De tranen dan borſten uit aller oogen. De ſchielyke blydſchap veroorzaakte zulk een ontzetting in haar, dat beſtierven, en naauwelyks geloof gaven aan zoo ſchielyke vrydom. Een weinig bedaart zynde, boogen zich, na de Japanſche wyze, met de hoofden ter aerde: bedankten *Sicungodonne* en *Sabroſaymondonne* wegens toe-genegentheit, aan haar, geduurende de hechtenis, getoont.

lver blyd-

zich ſe- volg eren.

Maar terwyl de gevangene *Hollanders* van haar lands-luiden in het uitgaan geluk-wenſchingen ontfingen, wierdt *Elſerak* door *Sicungodonne* te rugge ontbooden. Na eenige zamenſpraak gehouden had, keerde wederom tot zyn gevolgh. Het ſchynt hy laſt kreeg, dat de tien gevangene voor uit zouden gaan langs de ſtraat: en, redens halve, zich niet vermengen met het gevolg van de Geſant.

pen d by t.

Doch *Elſerak* ontboodt *Schaap* en *Byleveld* by zich ten avond-maal. In zyn herbergh verwellekomde hy haar vriendelyk. Over tafel vielen verſcheide praatjens, wegens het geen op de reis, en zedert by d'inwyk *Namboe* gevangen wierden, voor viel. Na gehouden maaltydt keerden *Schaap* en *Byleveld* tot haar overig gezelſchap in de nieuwe herbergh, werwaards verhuiſden, om voor *Elſerak* plaats te ruimen. En deeze ontbood zyn twee gaſten des anderen daags wederom: voorzag haar alle van kleeding en ſlaap-goed, welk, vermits het winter-weer, hoognoodig hadden.

Terwyl hier in bezig waren, ſtapte een tolk *Sioske* binnen: gelaſte den ſchipper en onder-koopman na haar verblyf-plaats te keeren; en aldaar ſtip te blyven, ter tyd toe *Elſerak* zich op het Kaiſarlyke ſlot vertoond had. Het gebod quam uit *Sicungodonnes* en *Sabroſaymondonnes* naam: weshalven aanſtonds gehoorzaamden. Des avonds verſtonden *Schaap* en *Byleveld*, hoe *Elſerak* te hoof geweeſt was en weder t'huiswaard gekeert. Doch dewyl *Sioske* gezeit had, dat, na twee uuren vertoevens, zy wederom *Elſeraks* tegenwoordigheit zouden genieten: welke belofte in de windt liep: en zelfs *Elſerak* geen beſcheit liet doen, wegens zyn wedervaren te hoof; begonden *de Hollanders* dies halve quaade achterdocht te krygen, als of 't werk wederom ergens haperde. Duſdanige zwaarmoedige bedenkingen groeiden te meer aan, dewyl zy den gantſchen volgenden dagh niets konden verneemen, hoe het met haar verloſſing of *Elſerak* ſtond geſchapen.

krygen laſt om in haar herberg te blyven.

Hollanders worden wederom zeer zwaarmoedigh gemaakt.

Zy voedden vaſt zulke droevige gedachten: Wanneer ſchielyk d'aerde begon te ſchudden. De gebinten ontzetten zich: de balken en zoldering ſtorten neder: de wanden ſchooten tot malkander toe, of vielen buiten over, daar de beweeging meeſt trefte. Het ſtaat by de wereld-wyzen vaſt op redenen en ervarentheit gegrondt-veſt: dat de zwaarſte aerd-beevingen in de lente en herfſt voor vallen: ter oorzaak die getyden de meeſte uit-waazemingen voort brengen. Daar in de ſomer de aerde, door warmte geopent zynde, vrye uitgang verſchaft voor de onderaerdſche winden. By winter-weer blyft het aerdryk geſlooten; en de warmte te zwak, om groote ſchudding te veroorzaken.

Een zwaare aerdbeeving tot Jedo.

zaken. Voorts worden inzonderheidt driederhande soort van aerd-beeving op-geteld. De zwaarste is een gaping, welke vaak huizen, dorpen, steden, gantsche eilanden en gewesten op slokt. De groote meiren en afgronden, verbergende over *Japan* in onmeetelyke diepten eertydts beruchte plaatzen en volkeren, bewyzen genoegzaam, hoe ellendigh dit Ryk door dusdanigh onder-aerdsch quaadt geplaaght wordt. Voor de naaste hier aan stellen de wereldt-wyzen d'aerdt-schudding die op en neder stoot: en diervoegen stampt, dat alles dreunt en kraakt. De zachtste is, wanneer de gronden heen en weder, gelyk een hobbelende schuit, slingeren. En zoodanig was deeze aerd-beeving.

Voor-teikenen des zelve.

Het is meermaals gemerkt, gelyk ook nu, dat weinigh voor de aerd-beeving groote stilte was in de lucht, alzoo de winden binnen den boezem van het aerdryk beslooten blyven. De lucht zelf koelder, dan na de tyd des jaars gewend is, beklemt de uitwaazemingen. Ook vertoonde zich een lang en dun wolkjen streeps-gewys in de lucht. De zee ruischten boven maten, onaangezien geen windt aan den hemel was. Hier quam by een vuile stank uit de putten: het water smaakte sulferachtigh. Dit laatste voor-teiken gebruikt de geleerde *Gerard Vossius*, om de oorzaak der aerdt-beeving toe te schryven aan het onder-aerdsche vuur, welk in de afgronden onder bergen, eilanden en zeen wydt en zydt verschuild: waarom ook menigmaal de gronden, veele mylen weegs, geschud worden: zulks niet alleen dorpen, steden, landtschappen; maar zelf groote stukken des aerdt-bodems gelykelyk dreunen. Dit onder-aerdsche vuur waazemt veel sulferachtige en vuurige dampen uit. Deeze waarheit blykt by ervarentheidt: dewyl d'aerde zomtydts in aerdt-beeving scheurt, en tusschen de scheuren uit-werpt yselyke vlammen. Ook ruiken de fonteinen sulferachtig, eer de aerd-beeving aangaat, dewyl de sulferachtige geesten na boven op-wellen, en haar vermengen met het put-water. Uit dit teiken voor-zeide *Pherecydes*, leer-meester van *Pythagoras*, *den Lacedemoniers* een aanstaande aerdt-beeving, die hy oordeelde schrikkelyk te zullen zyn: dewyl in het put-water een boven-gemein sulferachtige smaak proefde. Hier komt by, dat de landen, daar brandende bergen worden gevonden, meest onderworpen blyven dusdanige onder-aerdsche quelling. *Josephus Acosta* getuigt van *America*, en de dagelyksche ervarentheit van *Campanien*, *Sicilien* en elders, alwaar 't gebergte, of geduurigen rook, of zomwyl ook vlammen hemels-hoogh op geeft, dat zoodanige gewesten, meer als andere, de aerdt-beeving onderhevigh leggen. Alzoo leit acht myl boven *Miaco* aan een groot meir het gebergte *Sjurpurama*, welk smook en vlamme omhoogh uit-werpt, en na beneden verscheide sulfer-stroomen. *Sicilien* is tegenwoordigh min gequeldt door aerd-beeving als voor deeze; ter oorzaak het gat van *Ethna*, by tydtverloop wyder en wyder uit-gebrand, vryer doortogt verschaft aan de geesten en het vuur. Voor de brand des bergs *Vesevus*, waar in *Plinius* sneuvelde, ging een zwaare aerd-beeving. 't Word insgelyks by de *Japanders* aangemerkt, dat *Sjurpurama* vinniger blaakt na een aerd-beeving.

Plin. li. c. 79.

Bra[...] Japa[...] berg.

Den achtsten van winter-maandt kreegen de gevangene *Hollanders* bericht door den tolk *Phatsyosaymon*: hoe *Elserak* heden voor den Japanschen Kaisar en Ryks-raaden verschynen, en zy als dan volkoomen vryheidt zouden erlangen. Doch naauwelyks was *Phatsyosaymon* vertrokken, of *de Hollanders* kreegen last zich te kleeden. De soon des huis-waerd geleide haar, zonder te melden, werwaards of tot wat einde. Zy stapten nu straat op straat neder, door *Jedo*, wanneer ten laatsten voor het Kaisarlyke slot quamen. Het slot leit omringt met vier graften: over welke zy gingen door tien buiten gemein kostelyke poorten na het binnen-slot. Alhier nevens een portaal op matjens geplaatst: ontfingen bevel te vertoeven, ter tydt voor den Kaisar verscheenen. Eerlang wierdenze alhier gewaar de tolken *Tosaymon* en *Manyckebe*:

Holl[...] versc[...] in 't [...] lyk [...]

kebe: als ook, nevens andere hovelingen, den edelman *Pochycennemondonne:* die haar aanwees een zeer groote houte poort, door welke zy tot den Kaiſar *Owyſamma* zouden werden geleid.

ykheit elve: Terwyl ter genoemder plaats omtrent een uur vertoefden, be-ooghden met verwondering een groote ſtoet heeren, geheim-ſchryvers, kamerlingen en hof-jonkers, dewelke geduurigh af en aan gingen: zynde zoo ſtaatigh theit ovelin- en beleefd tegen elkander, datze de geſchiktſte volkeren dien aangaande verre overtreften. Eindelyk braght *Pochycennemondonne de Hollanders* over een breede plaats, die met kei-ſteenen beleid was, door de getoonde poort, voor een koſtelyk vergulde galdery: alwaar gelaſt, volgens de Japanſche wyze, met geboogen aangezichten te knielen: vernamen eerlang de voornaamſte Ryk-raden van *Japan*, en nevens haar de geſant *Elſerak*, in de gemerk- ige hting zeide galdery. *Sicungodonne* voerde uit des Kaiſars naam het woord, en ſprak *Elſerak* aldus aan. Onaangezien de tien *Hollanders* hier tegenwoordig ten hoogſten ſtraf-waerdigh zyn: ter oorzaak voor de Japanſche wal ettelyke dagen af en aan hielden: als of niet goeds in den zin hadden. Voorts ook het geſchut loſten in de inwyk *Namboe*, tot groote ontſteltenis der goede ingezetenen: echter dewyl haar onſchuld blykelyk en verontſchuldiging aanneemelyk is: mitsgaders uwe woorden met de haare over een komen: vergund de Kaiſar haar vrydom, en ders door ſar ſchenkt *de Hollanders* aan u. Onder beding nochtans, gy tot borg verplicht blyft: indien t'eeniger tydt zeker beſcheid wierd ingebragt, dat iets tegen het Japanſche Ryk ondernamen. *Elſerak* nam deeze voorſlagh aan, gelyk ook *de Hollanders*, welke mede gelaſt wierden by *Sicungodonne* de zelve beloften te doen: en zich zelf uit *Holland* herwaards te begeeven, om voor de Japanſche vuurſchaar te recht te ſtaan, by aldien immermeer blyk quam van vuile toeleg op *Japan.* Wel, zeide ten laatſten *Sicungodonne:* de Kaiſar *Owyſamma* ontſlaat u uit de hechtenis: zyt vrye luiden.

Ongemeine blydſchap der Hollanders. Zy ſcheenen door dit zeggen uit den doode te verryzen. Zy ſtonden weggerukt, aan de eene zyde over haar verloſſing, na zoo langwylige en zeer gevaarlyke hechtenis, aan de ander kant over d'onvergelykelyke heerlykheit, welke aldaar beſchouwden. Geen eeuwen noch landen geheugen van eenige Koninglyke pracht, die niet verre te kort ſchiet, indien nevens de ſtaatſie des Japanſchen Kaiſars geſteld word. *De Groote Alexander*, na dat hy by-na geheel *Aſie* onder de knie had, meeſter der Perſiaanſche mogentheit, verzaakte zyn eigen mensheidt, en ſtondt na godts-dienſtige eer. Ondertuſſchen zat hy onder de gaſten opgevuld met ſpys en drank, van welke met neder-buiging der lichamen en weinigh wierook wilde gediendt zyn, wanneer van achter de tapyten na de maaltydt keerden. Hoe hoogh wordt *Salomons* elpen-beene throon en heerlykheidt geroemt. De Heilige Schrift beſchryft beide aldus. *Ook maakte de Koning* Salomo *twee honderd rondaſſen van geſlagen goudt: zes hondert ſikkelen gouds liet hy op-wegen tot elke rondaſſe: inſgelyks drie honderd ſchilden van geſlagen goud: drie pond gouds liet hy op-wegen tot elken ſchild.—— Noch maakte de Koning een grooten elpen-beenen throon, en hy overtoogh den zelven met dicht goudt: deeze throon had zes trappen, en het hoofd van den throon was van achter rond: en aan beide de zyden waren leenen tot de zit-plaatze toe, en twee leeuwen ſtonden by die leenen: en twaalf leeuwen ſtonden daar op de zes trappen aan beide de zyden: deſgelyks is in geen Koningryken gemaakt geweeſt. Ook waren alle drink-vaten des Konings Salomo van goud, en alle vaten van 't huis des wouds Libanons waren van geſlooten goud, geen zilver was'er aan: want het wierd in de dagen van Salomo niet voor eenig ding geacht.* Maar zoo *Salomons* luiſter toenmaals geen gelyk hadde, zy zoude nu wyken voor de pracht des Japanſchen Kaiſars. Het kan naauwelyks beſchreeven worden, met wat hovaerdige ſtaatſie hy de geſanten en Japanſche Koningen, die by beurten alle half jaren, dan uit het ooſterlyk, dan uit

1 Reg. 10. v. 16, 17, 18, 19, 20, 21.

Verwonderens-waerdige heerlykheit des Japanschen Kaisars, wanneer aan gesanten en Japansche koningen gehoor verleent.

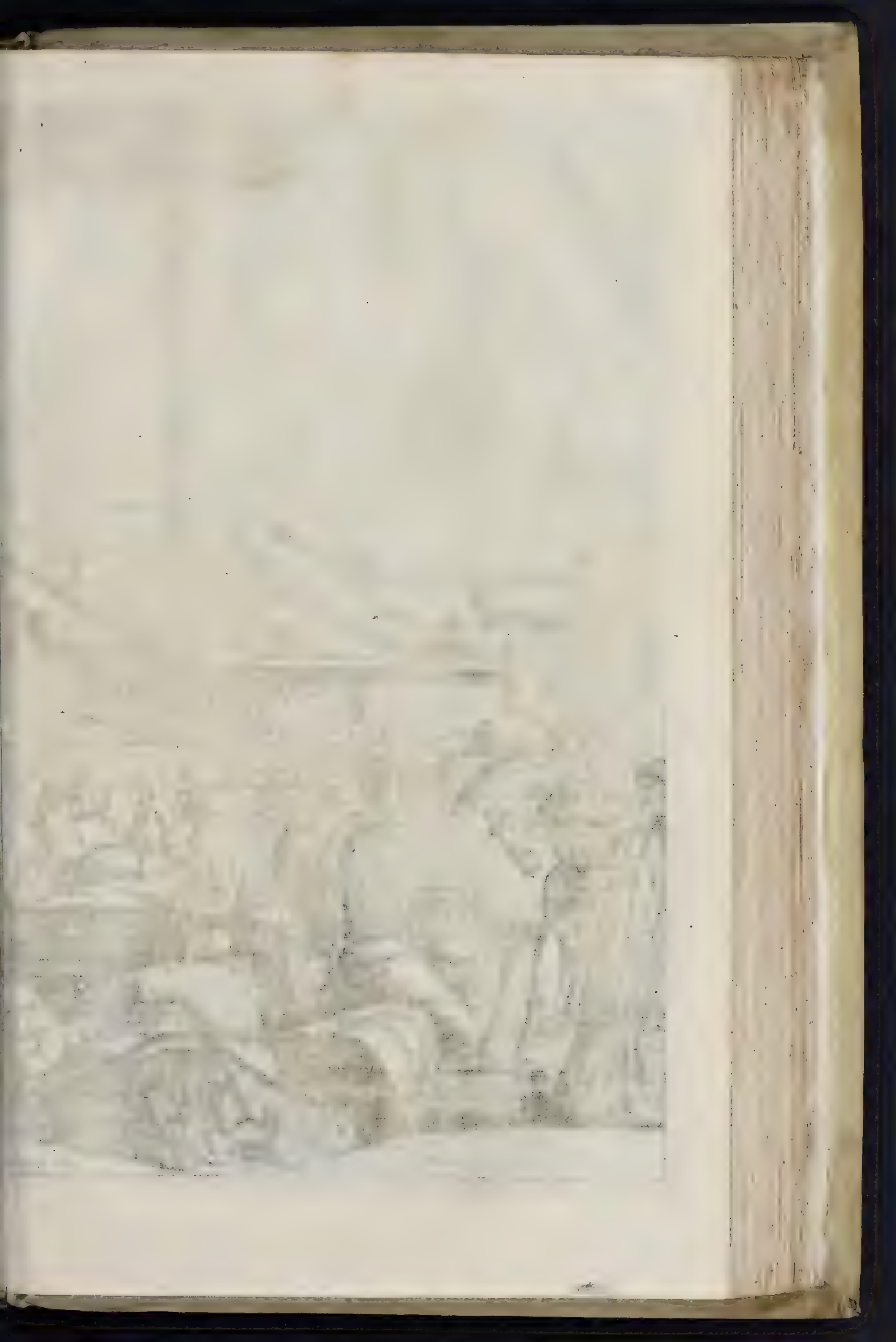
uit het westelyk gedeelte van *Japan*, voor zyn throon verschynen, gehoor geeft. Langs de binnen-muur van 't hof staan zeer aanzienelyke wacht-huizen, welke galderys-gewys gebouwt zyn. By de voorste styl steekt 's Kaisars vaendel omhoog: nevens het vaendel houd een piekenier schild-wacht. Binnen de galdery zitten de soldaten, die veel tyd door brengen in het spel *pisango*, niet ongelyk het schaak-spel, waar toe veel konst en overlegh vereischt word. Ook drinkenze sterk tabak. Langs de wand leggen de handt-bussen en pieken in houte haken. De benedenste lyst van het dak pronkt met groote goude doppen. Voor de tiende binnen-poort staan de opzichters des binnen-hofs, dewelke de geschenken der Japansche koningen, en die van uitheemsche gesanten, met paerden en wagens in groote menighte derwaards gesleept, ontfangen: haar dienaars ontpakken de pakkaadjen. Aan de zelve poort staan ook twee Kaisarlyke geheim-schryvers, welke opteikenen van stuk tot stuk 't geen den Kaisar zal vertoond worden, en dan in de pak-huizen nevens de poort gebergt. Deeze pak-huizen zyn brandt-vry getimmert: op de hoeken van der zelver dak leggen groote vergulde draaken: welker voorste klaauwen op een goude kloot rusten. Alhier is 't machtig drok: zommige brengen de schenkaadjen na binnen: andere dragen de zelve weder te rug: andere zettenze binnen de pakhuizen in geschikte orde. Door de gezeide poort doet zich het staketsel op, waar mede de Kaisarlyke throon van de beneden-plaats word afgezonderd. De plaats ter eener zyde des throons staat gepropt vol bus-dragers, en ter andere zyde vol piekeniers. Voor de throon leit een ruim en open bestraat veldt. Verre in 't verschiet staan rondom hooge wacht-toorens, op de buiten-muur van 't derde binnen-hof gebouwt: en nevens de toorens prachtige poorten, die wederzyds voorzien zyn van wacht-huizen, in de lengte getimmert op vierkante pylaren. Meer inwaarts verheffen haar hemels-hoog de toorens, welke de dikke muuren van het tweede binnen-hof, niet zonder verwonderens-waerdige konst en kosten, dragen. Voor ieder tooren vertoond zich een wacht-huis, rondom beslooten; de benedenste lysten van 't dak zyn gepronkt met goude doppen. Alhier houd de voornaamste adel schild-wacht. Ter zyden af gaat men door de poorten van het tweede binnen-hof. De Kaisar zit onder een af-dak van zyn lust-tooren. Uit de lust-tooren leid na de throon een deur, wiens stylen ter zyden en bovendorpel met beeldt-werk uit enkel goud pronken. Recht voor deeze deur zitten achter den Kaisar vier Heeren, welke hem aldernaast in bloedt bestaan: zoo veel voornaamste Ryks-raaden vertoonen haar nevens den throon ter rechter hand, en insgelyks vier Ryks-edelluiden ter slinker: alle in meer als koninglyk gewaad uitgedoscht; doch zitten zoo laeg, dat even op de vlakte des throons konnen zien. Achter de Ryks-raaden, Ryks-edelluiden en vier Heeren van den bloede, staan ruim drie honderdt, uit het puik des Japanschen adels, die wederzydts en van achteren den throon omringen.

Koste dak d panse Kaisa

Het af-dak, onder welk de Kaisar zit, is gedekt met goude pannen: op ieder der twee uiterste hoeken leit een groote draak uit enkel goudt. Het binnenste verhemelte vertoond alderley konstigh beeld-werk, zynde insgelyks uit louter goudt gedreeven: hier en daar blinken prachtige diamanten. Het af-dak steunt op vier dikke pylaren, niet minder verwonderens waerdigh. D'eerste pronkt met d'afbeelding der hemelsche lichten: de tweede met allerley bekende beesten, die zich op aerde onthouden: in de derde staan uitgewerkt zee-gedrochten en visschen: op de vierde zyn in goudt gedreeven vuurige draaken en slangen.

Hoe panse ningen Kaisa slaafa eeren.

Tusschen de twee uiterste pylaaren komen het een half jaar de westersche Japansche Koningen, het andere half jaar de oostersche, een voor een, zich neder buigen, niet zonder kostelyke schenkaadjen, met het hoofd plat ter aerde, neder geknielt op de tweede trap van onderen, die na den throon leid; want langs drie trappen klimt men op een vierkante vlakte, welker uiterste hoeken de twee uiterste voornoemde zuilen dragen. Binnenwaard aan 't einde

1. De Keisar
2 Vier raeds Heeren.
3. Vier Edel luyden
4. Vier naeste bloed verwanten des Kaysers
5 Drie honderd Edelluyden.
6. Een Iapansche Koning voor den Kayser neder leggende.
7 t afdack met goude pannen.
8 Twee dienaers van de neder leggende Koning en des selfs lyfknecht.
9. s Kaisars pack huysen.
10. Galderyen vol schild-wachten.
11. Opsichten des binnen hofs.
12. Twaelf toornen op de muuren van t binnen hof.
13. Poort van't tweede binnen hof.
14. Wacht toornen op de buyten muur van t derde binnen-hof.
15. Soldaten rondom s Kaisars verhoor-plaets.
1. L'Empereur.
2 Quatre Ministres d'Etat.
3 Quatre Gentils hom̃es.
4 Quatre Princes du Sang.
5 Trois cens Gentils hommes.
6 Roi du Iapon prosterné devant l'Impereur.
7 Pavillon couvert de tuiles d'or.
8 Deux des valets du Roi prosterné, et son Estaffier.
9 Magazins de l'Empereur.
10 Galerie pleine de soldats.
11 Intendant du Palais.
12 Douze Tours dans la première entrée.
13 Porte de la seconde entrée.
14 Tours qui sont dans la troisième entrée.
15 Soldats des Gardes.
des Keisers

TRONE
de l'Empereur.

de der vlakte beginnen de trappen, die ten throon ryzen: deeze trappen, zeven in getal, leggen bekleedt met de alderkoſtelykſte tapiſſery. Doch achter de neder-gebukte Koning met het aangezicht plat ter aerde, zyn twee volgdienaars in gelyke geſtalte op d'onderſte trap, en achter deeze des Konings lyf-knecht, die des zelfs muilen draagt, met het aangezicht aan de grond, ten bewys van d'uiterſte nedrigheit, te zien. Geen Japanſche Koning, hoe maghtig hy zy, mag op het Kaiſarlyk binnenhof grooter gevolgh brengen, als drie dienaars.

d des s.

De Kaiſar ondertuſſchen zit, in geborduurt goud gekleedt, met de beenen kruis-gewys onder het lyf geſlagen. De geborduurde rok over d'onder-kleederen, is een weinig beneden de kinne toe-gegeſpt: en gaapt voorts van malkander: zulks de ſlippen over de broek ter zyden af hangen. Tuſſchen het gapen der rok kykt een breede gordel door, ſtyf van geſtikt goud, en tuſſchen beide met peerlen en diamanten bezet. Op zyn hoofdt ſtaat een goud kroontjen, uitſteekende drie takken ſchuins om hoog.

ſche e- nda-

Uit duſdanige ſtaatſie kan lichtelyk afgemeeten worden de voet der landtbeſtier by *de Japanders* onderhouden: namentlyk, de kracht des Ryks tot een alleen-heerſcher over te brengen, voor wien alle vreezen. Haar Kaiſar verſchynt nooit, dan ontſagchelyk door gewapende magt, en aanzienelyk door luiſter, welke diervoegen in d'oogen ſchittert, dat geen onderdaan, ja Vorſt of Koning zich niet bevindt te ſcheemeren en geblindthokt: om den Kaiſer eenigh voordeel af te zien, en elders kans tot muitery. En voorwaar wie zoude zich geenſints ontzetten, daar het zwaerd uit de ſcheede ſwaaid, en de minſte misgreep tegen d'opperhoogheid aanſtondts ongetwyfeld verderf, niet alleen over den misdoender brengt; maar ook over zyn huisgeſin en alle bloedt-verwanten tot het derde gelidt? Wie zoude buiten ontzag ſtaan voor zulk een gebieder, voor wiens glans de maghtigſte Koningen in *Japan*, ter aerde neder gevallen, verſchuilen? Zulks *Japan* door ſtrenge gerechtigheit en prachtige onſagchelykheid in toom gehouden word: daar anderſints deeze land-aard ſtout genoegh is, om gewichtige toeleg te onderſtaan, en hardvochtigh genoeg om pynelykſte moeijelykheden en de dood zelf onder d'oogen te zien.

Gelukwenſching aan de verloſte Hollanders.

Na dat de gevangene *Hollanders* by *Sicungodonne* uit Kaiſarlyk bevel waren vry-geſprooken, wierden gelaſt na de voorige plaats te vertrekken: alwaar de edelman *Phoechycennemondonne*, nevens andere voornaame Japanſche perſoonaadjen, haar geluk wenſchten met zoo heugchelyke verloſſing. Eindelyk quam ook de geſant *Elſerak* zyn landsluiden uit dien hoofde begroeten: en belaſte alle, gelyk ook den onder-koopman *Paulus Corneliszoon Veer*, na de Hollandſche herberg te gaan: om, terwyl hy van ettelyke Raads-heeren afſcheid nam, de geledene hartzeer vroolyk af te ſpoelen.

Elſeraks reize uit Jedo na Nangeſaque.

Den vier en twintigſte van wintermaand ſcheide *Elſerak* met zyn gevolgh en verloſte *Hollanders* uit *Jedo*: vorderde dies daags zeven myl, en vernachte tot *Cawaſacca*. Zedert zette hy de reis aldus voort. Van *Cawaſacca* door *Cammangawa*, *Fundaga*, *Toska*, alwaar middagh-maal hield, *Foviſſauwa*, *Tamra*, *Banto* en *Firaski*: geraakte tegen den avond, na twaalf mylen wegs, binnen *Oiſo*. Zedert vond hy een moeijelyk pad door het gebergte *Toukery*: weshalven ſlechts zes myl af leide, en tot *Odauro*, een heerlyke ſtadt, gelegen aan de voet van den bergh *Toukery*, vernachte. Des anderen daaghs ſpoeiden eens zoo verre; want, na gehouden middag-maal op het gebergte *Faukeny*, alwaar aan het hangen des berghs het vermakelyk dorp *Faccone* zich vertoond, geraakte diep in den avond door *Jammakak* en *Scabari* binnen *Miſſima*. Van *Miſſima* reiſde hy op *Nomats*: en voorts door *Farri*, *Juſſiwarra*, over de ſtroom *Fiſikaw* na *Cambaro*, alwaar het hert ſterkte met eten: en, bezichtigende *Jui* en *Okus*, verbleef tot *Jeſare*, vermoeid van een dag-reis, zich uitſtrekkende tot dertien uuren. Weinig minder ſpoeide hy des anderen daags. Hy bezagh toen de heerlyke ſtad *Surunga*, 't vlek *Mirico*,

rico, de dorpen *Ocambe*, *Tovisjeda* en *Simanda*, ſcheepte over de dubbelde vloed *Oyengauwa*, en hield nacht-ruſt in *Kaneia*.

Vervolg van Elſerak reis.

Voorts trok *Elſerak* langs de voet van 't gebergte *Comy*, op welker toppen veel hooge ceder-boomen geplant ſtaan: beſchouwde tuſſchen wegh de dorpen *Niſaca* en *Kakingow*, pleiſterde tot *Foucorai:* had veel bekyks tot *Mitzke*, en *Nagaiſum:* verloor eenige tyd, terwyl over de ſtroom *Terui* gezet wierd: ontmoete tuſſchen *Terui* en *Tannama* veel boſſchaadje. Alhier uitgeruſt ſloeg met den morgen-ſtond den weg in na het vlek *Meiſacca*, de dorpen *Arei*, *Straski* en *Itagawa*. Binnen *Arei* hield hy middag-maal: bezichtigde zedert de ſchoone ſtad *Joſinda:* liet *Aſtanamia* ter ſlinker-hand leggen: ging door *Goi*, en bleef 's nachts tot *Occoſacci*.

Op den eerſten van louw-maand des jaars zeſtien honderd vier en veertigh zette *Elſerak* zyn reis voort. Het eerſte dorp, alwaar aan quam, was *Fiutzawa*, van waar binnen de groote ſtad *Occoſacci* geraakte, en bragt het vorders, door de dorpen *Siriomi* en *Narromi*, tot *Mia* aan. Deeze ſtad, gelegen aan een inwyk *der Zuider-zee*, is zeer volk-ryk en vol ſchoone gebouwen. Tegen over leit de ſtad *Quano:* tuſſchen beide ſtrekt zich de waterboezem uit tot zeven mylen. Uit *Mia* dan ſtapte *Elſerak* te ſcheep: quam vroeg tyds binnen *Quano*, alwaar ontbeet. Zedert reiſde hy door de dorpen *Tonuda*, *Jokeitz*, *Owaka*, *Ojebakits*, *Zono*, *Iſacuts*, de ſtadt *Cammiammi*, en vernachte, na elf mylen wegs had afgeleit, tot *Sicconoſiro*. Des anderen daaghs ſpoeide hy noch twee mylen boven de elf verder: bezag het ſchoone dorp *Sacca*; ſcheepte over *Jocatangauwa* na *Zintzſamma*, op den oever der ſtroom zeer vermakelyk gebouwt. Langs de voet van het gebergte *Coetſekajamma* gevordert tot *Minakuts*, hield aldaar middag-maal: en vond eer lang een veer, om voor de tweede maal over *Jacatangauwa* te zetten. Ging door 't dorp *Itzibe*, en bleef des nachts tot *Cuſatz*, in 't midden van dichte boſſchaadje luſtig verſchuilende. Door dit boſch trok hy tot d'Oſacciſche ſtroom, daar de zelve in het groote Miaciſche meir valt. Tegen 't meir aan leit, midden-weegs van de bogt des zelve, *Jeſi*, zynde een tamelyke ſtad: en een half uur verder, in d'uiterſte hoek, *Oets*, door 't gezeide meir beſpoeldt. Binnen *Oets* at hy verſche ſchellevis, welker ſmaak en gedaante t'eenemaal met de Hollandſche over een komt. Tegens den avondt geraakte *Elſerak* in de ſtadt *Fiſſima*, vermaard door het prachtigh hof, welk te dier plaats de groote Kaiſar *Taicoſama* hield. Uit *Fiſſima* ſcheep geſtapt, liet *Miaco* achter zich leggen, dreef voorby de ſtadt *Jonda*, zagh ter rechter-hand *Achas*, ter ſlinker zyde *Firaskatta*, en geraakte alzoo te water binnen *Oſacca*, zeſtien myl van *Fiſſima* afgelegen. Zulks *Elſerak* in twaalf dagen honderd vier en veertigh mylen afleide; want zoo verre is, langs de genoemde wegh, *Jedo* af gelegen van *Oſacca:* daar de verloſte *Hollanders* te vooren inſgelyks twaalf dagen op haar togt, honderdt twee en dartig mylen lang, van *Namboe* na *Jedo* toe-bragten.

Doch *Elſerak* hield zes dagen ſtil binnen *Oſacca*. Buiten deeze ſtad (gelyk door-gaans ook over geheel *Japan*) wierden gezien verſcheide begraafplaatzen, van welke *de Japanders* zeer veel werks maken; gelyk ook ten allen tyden de meeſte volkeren op den aerdtbodem. Waarom de heidenen zelfs die geene voor woeſte menſchen hielden, welke de lyken niet eerlyk handelden. Onder zoodanige landaard ſtaan by de Griekſche en Latynſche ſchryvers gebrand-merkt *de Lotophagi*, dewelke haar dooden zonder doodkiſten of dekſels in de zee wierpen: alzoo oordeelden weinigh daar aan gelegen te zyn, of in de aerde verrotten, of door het vuur of in het water wierden ontdaan. *De Sabeers* ſmeeten de lyken, als onrein, op de mishoopen, zelfs die der Koningen. *De Taxili*, *Iberi* en *Brachmanes* leiden de geſturvene ten ſpys voor de gieren. Deeze gewoonte onderhielden ook *de Barchæi;* doch alleenlyk omtrent dappere mannen in den oorlog geſneuvelt; die

Woni… ke ont… ſchoft. en wre… heit v… zomm… volken… omtre… haar…

die eigen dood ſtierven, verbrandenze. *De Parthers* lieten het vleeſch der lyken voor de honden, en begroeven de overgebleevene beenderen. Ja *de Hyrcaniers* voedden by haar leven groote doggen, om, wanneer geſturven waren, van de zelve gegeeten te worden. *d'Eſſedones* bragten de lyken harer ouders met gezang buiten de deur: riepen de naaſte bloedt-verwanten te zamen: en hakten dan de zelve, vermengt met ſchapen vleeſch, tot een vrolyke maaltydt. *De Maſſageten* gingen noch verder in dit afgryzelyk werk, als die d'afgeleefden in ſtukken ſneeden en dan opaten. Ook hielden 't de oude *Ieren* voor een godts-dienſt, zich te voeden met het vleeſch van overledene ouders of bloedt-vrienden. *De Derbices* ſlachteden de mannen, als zeventig jaar bereikten, by d'outaren: en wurgden ter zelver ouderdom de vrouwen. *De Hyperborii* hielden met d'afgeleefde menſchen een vrolyke maaltydt: hingen de zelve kranſen om: en ſtietenze voorts van de rotzen in zee. Op 't eilandt *Code* moeſtenze vergif inneemen, die zeſtig jaar haalden: ten einde de lyf-tocht des te ruimer mogt ſtrekken. *De Caſpiers* ſlooten haar vaders en moeders, zoo haaſt in 't zeventigſte jaar gingen, binnen een kamer, of joegenze na onbewoonde wilderniſſen, om van honger te ſterven.

[..]aer- [..]acht [..]ra- [..]ſten: Maar gelyk de genoemde volkeren omtrendt de lyken of onmenſchelyk wreedt, of ten minſten oneerbaar zich aanſtelden: alzoo hebben in het tegendeel andere te groote pracht bedreeven met de begraveniſſen. Duſdanige dartelheidt ſpatte ook zoo verre uit, dat zelfs voor de beeſten koſtelyke graf-ſteden opgerecht zyn. Alzoo begroef de wereldt-wyze *Lacys* zyn gans, welke nimmer van hem week terwyl leefde. *Alexander de Groote* hield een zeer prachtige uitvaart met zyn paerd *Bucephalus*. De Kaiſar *Auguſtus*, en naderhandt ook *Adrianus* en *Commodus*, bouwden ieder voor haar afgeſturvene hengſt een graf uit marmor. *Cimon* en *Xantippus*, vermaarde veld-heeren onder *de Grieken*, bragten haar honden met lyk-ſtaatſie ten grave. En niets was gemeinder, in deeze uitſpoorigheit, by d'oude *Egyptenaren*, als katten, kraaijen en oyevaars, bedekt in fijn lywaad, en met zout en wel-riekende kruiden gebalſemt, ter aerde te beſtellen onder verhevene zarken.

Omtrent de menſchen liep de pracht in 't begraven vry hooger. Hoe berucht is 't graf, 't welk *Artemiſia*, Koninginne van *Carien*, voor haar afgeſturven man *Mauſolus* ſtichte? De ſteen des getimmers beſtond uit enkel marmer, bereikte in den ommegang vier honderd en elf voeten, was vyf en twintig hoog, en bezet van zes en twintig konſtelyk gegraveerde pylaren. De vermaarde bouw-meeſters *Scopas*, *Briar*, *Timotheus* en *Leocares*, hadden naauwelyk ieder zyn vak voltrokken, of *Artemiſia* ſtierf: na dat zy de beenderen van haar man, zynde tot pulver verbrand, had in-gedronken: en alle de koninglyke ſchatten aan de gezeide timmering geſpild. *van menſchen.*

Wie heeft geen weetenſchap van de vermaarde naalden, welke den Egyptiſche Koningen voor begraaf-plaatzen verſtrekten? Deezer zyn noch drie tegenwoordig overig. De grootſte is vierkantig: en loopt diervoegen ſpits toe, dat vyftig mannen nochtans op de boven-vlakte gemakkelyk ſtaan konnen. De breedte van d'eene hoek tot d'ander maakt drie honderdt vier en twintigh ſchreeden uit: en ryſt met twee honderd en vyftigh trappen: ieder trap is hoog vyf voet, ieder voet lang negen ſteek. Aan alle vier hoeken is een laege ingang, door welke niet dan bukkende na binnen gegaan word. *Peter Bellon* verhaalt, hoe hy deeze naalde, op het jaar vyftien honderdt acht en veertigh, binnen aldus geſteldt vond. Door een eng gat, met een waſſe-kaers in de handt, gekroopen, quamen op een ledige plaats, alwaar, ter ſlinker handt af gekeert, een ruimte vonden, werwaarts een net gehouwen galdery opwaarts leide. Deeze galdery was met groote ſteenen, effen gepolyſt, beleit; maar zonder trappen: doch men houdt zich vaſt aan de leuningen, die wederzydts zyn, en klimt alzoo zeſtien ſchreeden hoog: alwaar een zeer ſchoone vierkante kamer haar opdoed. Binnen dit vertrek ſtondt een koffer, twaalf voeten lang,

vyf hoogh, en even zoo breedt, zonder deksel, zynde uit een stuk zwart marmor gehouwen: alwaar d'Egyptische Koning begraven was, die deeze wonderbaarlyke naalde had doen bouwen. *Bellon* vond voorts verscheidene vertrekken, als ook een put vol steenen geworpen.

Voorts maakten *d'Athenienfers* zoo veel werk van het begraven der lyken, dat zy tien hunner bevel-hebbers ter doodt doemden, uit oorzaak dat deeze plicht aan twee gesneuvelde kryghsknechten verzuimden. *De Hebreen* lieten zelf haar vyanden niet onbegraven. De beruchte Roomsche rechtsgeleerde *Paulus* steld dood-straf, voor die lyken van onder d'aerde op-delft. De oude Persiaansche Koningen wierden op den bergh, dicht aan *Persepolis*, boven in steile muuren, door wonderlyke wind-assen, geplaatst, alwaar niemandt langs eenige ladders klimmen konde. *Alexander de Groote* hieldt binnen *Babylon* zulk een lyk-staatsie over *Hephestion*, een van zyne veldtoversten, dat d'onkosten beliepen op zes honderd tonnen gouds.

Voorts spilde d'oudheit zeer veel onkosten aan pylaren, beelden, zarken, pleistering en andere wonderlyke cieraad; met welke zy de graf-steden, een ieder na vermoogen, oppronkte. Deeze vereeuwde gewoonte grypt als noch plaats in *Japan:* alwaar insgelyks de lyken, na de wyze *der Romainen* verbrand, onder heerlyke begraaf-plaatzen verschuilen. 't Is wel waar, *de Romainen* hebben niet altydt de lyken na het vuur gevoert; want haar oude wet luide: *Begraaf niet in de stadt: noch verbrand niet. Cornelius Sylla*, Roomsche veld-heer, was d'eerste die gelaste zyn lyk aan de vlamme over te geeven: uit vrees hem gebeuren moght, by vergelding, 't geen aan *Marius* deed: wiens beenderen hy op groef, en in de stroom *Anienis* wierp. Zedert behielpen haar *de Romainen* met lyk-vuuren: welke gewoonte nochtans onder de Kaisar *Antoninus* uit het gebruik geraakte: alzoo toen wederom het begraven der dooden stand greep, niet zonder prachtige uitvaard noch minder kostelyke graf-steden.

Japanders verbranden de lyken.

Die Roomsche hoogmoed volgen *de Japanders* t'eenemaal na. Want als een lyk, zittende op een draag-bedde, met het hoofd voorwaards over gebogen, en de handen biddens-gewys zamen gevouwen, in wit gewaad, over welk een papiere rok hangt, te zamen geplakt uit het boek, behelzende den godts-dienst des afgodts die d'afgesturvene meest eerde, by vier mannen buiten de stadt na 't vuur gedragen is: verspreid zich een groote menigte bloedtvrienden en bekende, die de lyk-staatsie by woonen, rondom 't vuur: en roept een gantsch uur den naam van d'afgod, het zy *Xaca*, het zy *Amida*, het zy *Canon*, of eenige andere, tot wiens dienst d'overledene meest genegen was. Ondertusschen kloppen *de Bonsii* op kopere ketels en kommen. De brandput bestaat uit een vierkante en open plaats, met matten afgeschooten: na de vier hoofdt-winden zyn even zoo veel ingangen: de kuil leit vol hout gestapelt, zynde boven van een zeil gedekt. Wederzyds der brand-put staan tafelen vol spys met bloed gekneed; als ook wierooks-vaten, en nevens de wierooks-vaten leggen hooge stapels van wel-ruikend' hout. Als 't draag-bedde met het zittende lyk den brand-put naderd, word een lang touw om het draagbedde vast gemaakt: ieder vat een stuk van het touw: en schreeuwt den naam des afgodts, welke by d'afgesturvene aldermeest gediend wierdt, gelykelyk uit: terwyl 't lyk drie maal rondom het lyk-vuur door vier mannen getorscht word. Men zet eindelyk het draaghbedde en lyk boven op de hout-stapels. *De opper-Bonsius* slingerd een brandende toorts tot drie maal toe over 't hoofd des lyks, en werpt als dan den fakkel van zich: die de naaste bloedverwant van de afgesturvene, welker een ten westen en d'ander ten oosten van het draag-bedde staat, weder opvat. Driewerf reiken deeze elkander de toorts over 't lyk toe: en steeken daar na den brandt in de hout-stapel. By de twee naaste bloedt-vrienden staan andere, die olie en reuk-werk in 't hout gieten. Zulks de vlamme zeer geswind hemelhoog komt te flikkeren: en het doode lichaam haast tot assche verteerd leit.

Haar... waera... vreem... beden... trent... lyken.

On-

Cimetiere
Iapanse
1 De Afgodt Jeene
2. De Afgodt Ziquam .
3. Graven daer haer doden Sterven en Leeven op slaen .
4 t Lyck selfs .
5. t Vier welck het Lyck verteert .
6. Speelders op allerhande instrumenten .
7. De Bonsie welcke t vier aen steecken .
8 Maniere van haer begraffenisse .
9. Tempel der bonsie .
10. Hof der bonsie .

nois .
sen
1. L'Idole Iene .
2. L'Idole Ziquam .
3. Monumens où sont décrites les. actions, la vie, et la mort du Défunt
4. Le Corps .
5. Le feu qui consume le Corps .
6. Ioüeurs d'instrumens .
7. Prêtres qui metent le feu au bûcher
8. Procession, ou convoy funèbre .
9. Temple des Prêtres .
10. Iardin des Prêtres .
Cum privil

Ondertusschen schikken zich de kinderen en naaste bloedt-verwanten na de toe-gedischte tafelen: steeken de wierook-vaten aan, en pleegen godtsdienst aan den verbrande. Na dusdanige verrichting keert ieder wederom t'huiswaard. Alleenlyk het lyk-gevolg de graauw maakt zich by het smookende vuur vroolyk met de spys op de twee tafelen by de brand-put toe-gedischt. Des anderen daags keeren de naaste vrienden weder na het lyk-vuur: verzamelen de verbrande beenderen, tanden en assche, in een vergulde pot: welken na huis dragen, en aldaar in een binnen-vertrek, onder een kostelyk kleedt, bergen. Zeven dagen lang houdenze een afgezonderde uit-vaart, niet zonder de Japansche priesters *de Bonsii*, die wegens haar verrichting zeer grooten loon trekken. Ten zevensten dagh wordt de vergulde pot ter aerde besteld buiten de stad, alwaar het lyk verbrandt was. Men spaart geen kosten aan een heerlyke graf-stede.

Voor eerst worden boven de gemelde vergulde pot groote steenen op malkander gemetselt, zomtyds vertoonende een driekantigh fatsoen, zomtydts een langwerpig, zomtyds met in- en uit-hoekige bochten. De zyden van dit metsel-werk staan uit-gehouwen vol kostelyk beeldt-werk: het zy van een springende leeuw tegen *een Japander*, die den houwer in de vuist heeft, en zich te weer steld: het zy van gewapende helden, die slagh leveren: het zy van bloem-werk, byzonder daar vrouwen begraven leggen. Op deeze steenen staan ronde of vierkante marmor-pylaaren, waar in de geboortedagh, het leven, bediening, verrichtingen en doodt des overledene, met Japansche letters zyn in-gelakt. Nevens dusdanige zuilen worden gezien het beeltenis van d'afgesturvene, doorgaans in marmor konstig uitgehouwen na het leven. Beide mannen en vrouwen beeldtenis zitten, na de Japansche wyze, met de beenen kruis-gewys onder het lyf: zynde ieder met gewoonelyk gewaad omhangen. Doch de mannen houden de handen, na de manier van bidden, te zamen: de vrouwen daar-en-tegen spreiden de handen van malkander, en zien meer ter zyde over de schouderen.

Beschryving van Siquani, afgod der gesturvene kinderen.

Voorts ontmoet men niet alleenlyk door geheel *Japan* zeer kostelyke begraaf-plaatzen voor de dooden; maar ook zwaare tempelen, welke aan byzondere goden, staande over de afgesturvene, toe-gewyd zyn. Buiten *Osacca* leit een schoone kerk, alwaar de afgoden *Jene* en *Siquani*, by rouwdragende over na-bestaande, byzonder gods-dienstigh geviert worden: met dit onderscheit nochtans, dat *Siquani* de aflyvige kinderen gade slaat. Deeze afgod zit op een rond tafereel, bespreid met een kussen, het welk door zestien insnydingen gekartelt is. Nevens het ronde tafereel staat een zilvere papegaay op een kruk. De afgodt *Siquani* vertoondt een jongelings aangezicht: het hoofdt-hair leit door een peerelsnoer dubbeldt gestrikt: een hair-lok steekt in een krul over einde. De vier armen zyn omhangen met ruime mouwen vol sterren. De rechter arm steekt een gekronkelde slang, in de vuist beneepen, na omhoogh. Uit de elleboogh van deeze arm ryst een tweede arm, die een jong kindt om den middel grypt, en tegen de borst drukt. In de slinker-hand vat hy een Japansche houwer, als of slagh-vaerdigh stond. Halver weg van de slinker-arm vertoond zich een tweede, welker hand, neder-waardts gestrekt, een ring vol knoopen bevat. Het kindt heeft de oogen gekeerdt na de Japansche houwer; de handen biddens-gewys te zamen-gevoegt, en de beenen onder het lyf geslagen: rust op de ruime broek, die over de rechter knie van *Siquani* steekt.

Afgod Jene over oude afgesturvene nestaande.

Maar de afgodt *Jene* wordt inzonderheidt by de tiende *Bonsier* sekte in hooge achting gehouden. Hy zit zeer aanzienelyk op een verheven outaar. Dit outaar is doorluchtig aan vier hoeken; want aan ieder zyde van het zelve staat een vierkantige pylaar, tusschen welke een opening blyft, die boven boogs-gewys tegen de lyst raakt, en de bovenste vlakte des outaars draagt. Aan de vier hoeken is de lyst vol streepen en sterren gegraveert: de

vakken die tusschen beide komen vertoonen eenigh Japansch geschrift. Op het outaar staat aan ieder hoek een platte schotel: alleenlyk is achter *Jenes* rugge ter rechter zyde een verhevene schaal geplaatst, in welke geduurigh wierook rookt. De schotels dienen, om de offer-penningen daar in te verzamelen. Tusschen de drie schotels en schaal zit *Jene* midden-weegs op een dubbeldt rond kussen, wiens schulps-gewyze randen ook dubbeldt over malkander leggen. *Jene* zelf heeft vier gebaarde aangezichten, welker achter-koppen tot malkander te zamen loopen. Draagt een goude kroon met zeven takken, waar van drie boven uit-steeken, vertoonende aan de uiterste einden ronde knoppen vol diamanten. Op de borst hangt een dubdelde peerel-snoer: en tusschen deeze snoer een kostelyke en groote diamanten-boot. De slinker-arm is opwaards geheven, en de toe-geneepen vuist bevat een stok, die in een zon steekt. Over deeze arm hangt een tweede lufter-arm na beneden: de handt houd een gevlochte krans. De bovenste rechter-handt reikt een Japansch gewas, niet ongelyk een roede, ter zyde uit; doch d'onderste arm is over 't wierook-vat gestrekt, en steekt door de rook des zelven een goude staf. De afgod *Jene* vergeld goed en quaad na dit leven. Aan hem worden de geesten van bejaarde en getrouwde persoonen aanbevoolen. Weshalven dagelyks met groote troppen na zyn tempel komen, die over vader, moeder, vrouw, man, of iemand in 't bloedt na-bestaande, rouw dragen: om voor de zielen der zelve op *Jenes* outaar te offeren.

Jenes tempel. Voorts blyft *Jenes* tempel altyd gesllooten. Het beeld zelf staat onder den blaauwen hemel op een opene plaats, welke uit-gestrekt is tusschen de tempel en wooningen der *Bonsii*, die *Jenes* dienst aldaar waar-neemen. Voor den tempel verheft zich een vierkante poort, wiens dak, voorzien van twee hooge spitzen aan d'uiterste einden, verre boven den tempel hemelshoogh komt uit te kyken. Ter zyden af leit het tempel-bosch, welk met lustigh en dicht geboomte een aangenaame ruime land-streek beslaat.

Deeze zeden *der Japanders* omtrent lyk-staatsien, het branden buiten de stadt, kostelyke begraaf-plaatzen, offerhanden voor de afgesturvene, en vordere verrichtingen met de lyken, erkennen een vereeuwde oudtheidt by de meeste volkeren des aerdtbodems. Alzoo greep lang voor 's Heilands geboorte het lyk-branden standt by *de Celten*, over *Hoog-* en *Neder-Duitschlandt*, *Vrankryk*, *Spanjen* en *Britannien* verspreidt: als ook by *de Indianen*, *Romainen* en verscheide andere volkeren. Wegens *de Duitschers* en *Galloisen* getuigt de Grieksche schryver *Diodorus Siculus*: hoe zy haar lyken verbranden, en brieven in het vuur smeeten, welker inhoud by de afgesturvene, gelyk zy zich inbeeldden, geleezen wierdt. *lib. 5. stor.* *Appianus Alexandrinus* verhaald van *de Spanjaarden*, datze het doode lichaam des veld-heers *Viriatus*, zeer kostelyk gepronkt zynde, op een hooge stapel hout leiden, en daar na verbranden. *In Hi[…]* De wereld-beschryver *Strabo*, en *Solinus*, erkennen dit branden der lyken by *de Indianen* voor meer als twee duizend jaar stand gegreepen te hebben; doch zonder pracht en onkosten: daar *de Romainen* in het tegendeel zoo veel geldt aan reuk-werk, scherm-meesters, gehuurde huilebalken, kleederen, potten met zilver en goudt, en vordere toe-stel, tot het lyk-vuur spilden, dat het over droegh. *l. 15.* *Plinius* vermeldt, hoe de Kaisar *Nero* meer ruikende kruiden en kostelyke balsem met *Poppæa* in het vuur wierp, als geheel *Gelukkigh Arabie* op een jaar konde voort brengen. *l. 12.* Het zyn eindelyk de woorden van *Julius Cæsar*: *De Galloisers brengen alles ten vuur, het geen den levendige ter herten ging; ook beesten, ja knechten en leen-mannen, die bekendt staan, dat by haar geliefd waren, wierden te gelyk verbrand.* *Gall.*

Voorts hoewel *de Lacedemoniers* binnen de stad en nevens de kerken de dooden, volgens de wet van *Lycurgus*, ter aerde bestelden: by d'andere *Grieken* nochtans was zulks verboden.

Op

Op een veldt buiten *Athenen* lagh de begraaf-plaats *der Athenienſers*, vol opgerechte ſtylen en zuilen, in welke de namen van de afgeſturvene ſtonden in-gegraveert. Onder de burgemeeſter *Cnejus Duillius* maakten *de Romainen* een ſlot-vonnis, by welk ieder gelaſt wierdt zyn dooden, of aan de Latynſche en Flaminiſche weg, of in zyn akkers onder *Romen*, ter aerde te brengen. Ja de Kaiſar *Adrianus* ſtelde twee honderd guldens ten boete, voor die een graf binnen eenige ſtad, gehoorigh onder het Roomſche gebiedt, vervorderde te maken. Ondertuſſchen nochtans wierden zomtyds d'aſſchen der veldt-heeren, die over maghtige vyanden hadden gezeegepraalt, op de markt begraven: gelyk zulks aan de Kaiſar *Trajanus* binnen *Romen* geſchied is.

lg ſe- ster- o-

Doch *Elſerak*, na zes dagen vertoevens tot *Oſacca*, ſtapte den tienden van louw-maand des jaars zeſtien honderdt vier en veertigh ſcheep: geraakte tegen den avond de ſtroom uit voor het vlek *Sangya*, drie myl buiten *Oſacca*, ten anker: alwaar twee dagen ſtil lagh, wegens harde tegen-wind. Onder zeil gekomen, liep met den donker in d'inwyk van *Fiungo*. Zedert kreegh hy een harde ſtooker, en zette voor-by *Swoja*, *Tackeſſima*, *Akas* en *Firmenſi*. By zonnen-ondergang lagh *Muro* aan boordt; doch hy liet het by de nacht door ſtaan: zulks in vier en twintigh uuren vyftigh mylen vorderde. De morgen-ſtond ontdekte *Bignatum*, alwaar ten anker quam. Voorts liet hy *Mewarri*, *Tantonomi*, *Jocoſimi*, *Caminagari* en *Camro* ter rechter-hand, en de kleine eilandekens *Syriais*, *Caroto*, *Szuwa*, *Jowe* en het maghtig eiland *Tonſa* ter ſlinker zyde leggen.

ſacca na Nangeſaque.

De inwoonders op *Tonſa* verſcheelen eenigſints in dragt van d'andere *Japanuers*. De mannen dragen een puntige

Kleeding der inwoonders op Tonſa.

ge langwerpige muts, welker tuit over het aangezicht slingert. Om de schouders hangt een losse gevoerde kotoene rok over een zyde binnen-rok. De middel is gegord met een breede gordel, waar in groote pracht stellen: alzoo kostelyk geborduurt, van de middel af voor de buik, by-na ter aerde toe met een lange slip sleept. De vrouwen van eenigh aanzien hebben altydt een waaijer in de hand. Over de schouders hangt een dunne kotoene doek, op de borst te zamen-gevouwen en vast gemaakt, en voorts langs de rug, ter halver wegen van de rokken slingerende. De gordels insgelyks uit kotoen of zyde, na ieders staat, zyn door malkander gestrengelt. Het vordere gewaad komt over een met der andere Japansche wyven.

Elserak komt tot Nangesaque.

Den zestiende van louw-maand des midder-nachts liep *Elserak* voor het vlek *Cammenosacci* ten anker: van daar gevordert onder 't kleine eiland *Moeko*. Hy kreegh zedert de wind tegen: en, dewyl met roeijen weinigh vorderde, bleef drie volle dagen aan het anker ryen. Thans weder onder zeil geraakt zynde, stak tegen den avond binnen de haven van *Simonisicci*: en des anderen daags voor *Aymissima* ten anker. Weinig tydts spilde hier *Elserak*. Ter midder-nacht vervordert hy diervoegen de togt, dat diep in den avond *Firando* aan boord kreeg; doch liet het door staan: geraakte in de engte van *Zetta*: en voorts den vier en twintigste van louw-maand tot *Nangesaque*, alwaar hy de dienaars der Oost-Indische Maatschappy op 't eilandeken *Disma*, in volkomene welstand, door Gods genade, bevond.

Aanschryving aan de Oost-Indische Maatschappy wegens de tien verloste Hollanders.

Joan van Elserak deed wegens deeze voorval der tien verloste *Hollanders* bericht aan *Cornelis van der Lyn*, opper-hoofd op *Batavia*: die 't werk zoo gewigtig vond, dat aan d'Oost-Indische Maatschappy in *het Vereenigde Nederland* over schreef: hoe het jagt *Breskens*, afgevaerdigt om *Tattaryen* op te zoeken, verviel voor het Japansche Koningryk *Nassamme*: alwaar in d'inwyk *Namboe* het geschut loste: weshalven de scheeps-hoofden, met de boot aan land gevaren, by de kop gevat; na *Jedo* vervoerdt: en eindelyk op vrye voeten gesteldt zyn: hoewel volgens de Japansche wetten des doodts schuldig waren. De Kaisar een geruime tyd, geduurende *der Hollanders* gevankenis binnen *Jedo*, onpasselyk, was op *Elseraks* aankomst ter voorige gesontheit hersteld, en juist in een goed-aardige luim. Dit viel wonder wel voor de gevangene *Hollanders* uit. De Kaisar dan vergunde vergiffenis, ter oorzaak bevond, dat de misdaad meer uit onbedachtzaamheit, dan quaadwilligheit ontstond.

Vind g... een ges... schap t... dankb... heid aa... Kaisar... vaerd...

De Oost-Indische Maatschappy nam dusdanig aanschryven in ernstige overleg: en maakte eindelyk een raad-slot uit: waar by den Japanschen Kaisar, door een byzonder gesandschap voor beweezene genade aan de vry-gelatene *Hollanders*, en voorts gewoonelyke beleeftheidt in stuk des koop-handels tot *Nangesaque*, feestelyk zoude bedankt worden. Om het gesandschap aanzien te geven, schikten tot schenkaadjen voor den Kaisar twee metaale stukken geschut, schietende veertigh pondt yzers, voorzien van affuiten, wissers en lepels: een spiegel in ebbenhoute lyst, bezet met kleine spiegeltjens in zilver: negen stukken fijne lakens van verscheide verven: een groote verre-kyker, beslooten in een goude geammalieerde kooker: en een Suratisch alcatyf.

Op dusdanige last uit *het Vereenigde Nederland* sliep 't opper-hoofd binnen *Batavia*, *Cornelis van der Lyn*, niet. Hy ontwierp dan, nevens de heeren *François Caron*, *Carel Reinierszoon* en *Gerard Demmer*, de volgende orde, den zeven en twintigste der hooimaand op 't jaar zestien honderd negen en veertig: na welke orde zich de gesant *Peter Blokhovius*, met het jacht de *Robyn*, ten einde voorschreeven na *Japan* geschikt, volkomentlyk had te schikken. De inhoud luid aldus.

Wydl... ge ora... raam... de In... Rader... waar... zich... sant a... Japan... zal m... drage...

Wend de steven recht op *Japan*: en doet noch *Formosa* noch eenigh landt aan: dewyl bereedts laat in 't jaar is, om niet te laten verloopen de gewoonelyke tyd-wind. Op de reize onderzoekt by het gezamentlyke scheepsvolk na paapsche prenten, beelden, boe-

boeken, en zelfs de minste kleinigheden, die ten Roomschen godts-dienst dienen. En zulks te meer, nadien de Japansche Ryks-raaden enkelyk vermoeden, als of 't jacht *Breskens* Portugeesche priesters uit *de Manilha* had over gevoert. Wanneer de Japansche wal nadert, zult wacht aan boord krygen, die gy wel moet onthalen. d'Orde die de Japansche bevel-hebbers stellen, als ook het geene de tolken en dienaars van d'Oost-Indische Maatschappy op *Disma* raden, zult wel achtervolgen, zonder eigen-zinnelykheit daar in te gebruiken.

Als reis-vaerdig staat na *Jedo*, kleed het gevolgh in blaauwe siersie: welk gewaadt voorts op de toght zullen aan houden: 't en zy wanneer voor eenigh aanzienelyk *Japans* heer moest verschynen, of door een Japansche stadt trekken: dan zult gy uwe stoet in het filemort laken gewaadt steken. Maar als ten gesprek met den Kaisar zult gaan, en voorts om de Raads-heeren te begroeten, of andere adelyke persoonaadjen, laat dan het gevolgh te voorschyn komen met de derde en kostelykste lievrey, uit gemengeld rood en wit.

Zyt omzichtig, dat niet de nieuwsgierigheit of lust toegeeft, om vreemdigheden te bezichtigen: 't en zy door mannen van aanzien daar toe genoodigt word. Op d'eerste aankomst tot *Nangesaque* maak aan de stee-voogden aldaar bekendt d'oorzaak uwes gesandtschaps: en gebruik in deezen de goede raad der opper-hoofden *Dirk Snoek* en *Antonius Broekhorst*, nevens de dienst van de Japansche tolken. Gy moet de woorden, behelzende het oogmerk des gesandtschaps, vast van buiten leeren: alzoo de zelve bedekt worden opgeteikent, als voor groote persoonaadjen verschynt: en na eenige tydt voorbedachtelyk wederom afgevraagt, ten einde blyke of het laatste bericht met het eerste over een komt.

Verontschuldig u vorders by de Japansche heeren, hoe een vreemdeling zyt, onkundig in de zeden van *Japan:* verzoek gunste en behulpzame handt: alzoo d'Oost-Indische Maatschappy en Opper-bevelhebber tot *Batavia* enkelyk wil, dat t'eenemaal aan haar hangen zult. Vertoon ook de lyste der schenkaadjen, den Kaisar toegeschikt: met verzoek na middel, om derwaardts te vervoeren. Bied den stee-voogden over *Nangesaque* een gedeelte van de schenkaadje aan.

Zoo tot *Nangesaque* als in 't Kaisarlyke hof zult menighwerf ondervraagt worden: Uit wiens naam gy dit gesantschap bekleed? Wat gezagh by d'Oost-Indische Maatschappy is? Hoedanigh haar beroeping? Of zy het bewindt altydt aan de handt houden? Of de geschenken in *Nederlandt*, dan ofze op *Batavia* beraamdt zyn? Of de zelve alleen voor den Kaisar, dan ook voor alle de Raads-heeren afkomen? Zult als dan dit kort bericht geven op de voorgestelde vraagh-stukken: d'Oost-Indische Maatschappy bestaat uit de aanzienelykste heeren van verscheide steden *des Vereenigden Nederlandts:* deeze dryven sterken handel door de gantsche wereldt, uit kracht van groote schatten, die in de Maatschappy hebben ingeleit: blyven niet altydt aan het bewind; maar veranderen ook zomwyl. Voeg hier by: hoe gy door de gezeide Maatschappy herwaards geschikt zyt, om het tegenwoordige gesandtschap te bekleeden: en de schenkaadjen, in *Nederlandt* beraamdt, den Kaisar op te draagen: nevens verscheide lakenen, ten einde die vereert zouden worden aan de Japansche heeren, na dat de gezaghebbers op *Disma* zullen oordeelen wat ieder aangenaamst is. Spreekende, gebruik weinig woorden, wanneer met zwygen niet volstaan kond: anderfints blyft nergens meer de stilzwygentheit veilig als voor Japansche heeren. Beschenk rykelyk alle de Heeren, aan welke d'Oost-Indische Maatschappy gewoon is hunne vereeringen te doen; al zoude de gantsche vracht der Europische wolle waaren in de loop blyven.

Wegens de getroffen vreede tusschen *het Vereenigde Nederlandt*, *Spanjen* en *Portugaal*, waar voor, niet zonder reden, beducht stonden, dat het de Japansche Kaisar zeer oevel zoude opneemen, alzoo *de Spanjaarden* en *Portugeesen* des zelfs doodt-vyanden bly-

ven, kond berichten: hoe (volgens het verhaal, voor eenigen tydt in *Japan* verſpreid) het gantſche Chriſtendom, door zeer langwylige oorlog afgeſlooft, haar gezamentlyk ten vreede neighde. Zulks *Vrankryk* en *Sweeden* met de Duitſche Kaiſar een verbondt gemaakt hadden: in welk verbondt zich mede in-lieten *Denemarken*, *Polen* en *Italien.* Alleenlyk *Vrankryk* en *Portugaal* bleeven gewapend tegen *Spanje:* zoo nochtans, dat dies wegen gevolmaghtigden geſteld waren tot bemiddeling der onderlinge verſchillen: welke buiten twyfel eer lang ſtonden bygeleit te worden: alzoo deeze Ryken, by droevige ervarenheidt, verwoeſting op verwoeſting weder-zydts gevoelden: terwyl zich *de Turk*, algemeine vyand der Chriſtenen, niet zonder algemeine ſchrik van de Chriſtenheidt, meeſter maakte van verſcheide ſterkten, ſteden en landtſchappen. De vreede, die de Chriſtenen onderling beſlooten hebben, ſtrekt enkelyk daar toe, om de verdeelde krachten te vereenigen, en de vereenigde tegen het Turkſche Ryk aan te voeren.

De vordere laſt voor de geſant *Blokhovius* luide aldus. Gy zult, zoo veel doenelyk zal wezen, alle redenen beſnoeijen: en u verontſchuldigen, hoe wegens ſtaat-zaken geen grondigh bericht kond doen, alzoo een koopman zyt. *De Japanders* zyn ſchrander genoeg om te bezeffen, dat gy niet over komt, ten einde rekenſchap zoud geven van *Nederlandts* beſtier: waar in zommige een verkeerde lof-tuiting gezocht, doch waarlyk 't werk der Ooſt-Indiſche Maatſchappy verbrod hebben; want by *de Japanders* is een gemeinebeſt veracht, als die geen hoogh gevoelen hebben, dan van alleen heerſchende Vorſten.

Ten eeten genoodight by doorluchtige perſoonaadjen, zyt ſpaarzaam in ſterken drank, en inſgelyks van woorden. Spreek weinig, wanneer met ſtilzwygen niet moogt volſtaan. Alleenlyk de dank-zeggingen over goed onthaal moeten wel zeven maal herhaalt worden. Houd nimmer gaſt-maal: nadien d'ommegang met *Japanders* gevaarlyk is. Indien nochtans iemandt van aanzien, beluſt op Nederlandtſche ſpys, uwe tafel-genoot verzoekt te wezen, zult niet af-ſlaan. Bereidt vaerdighlyk 't geen ter maaltydt vereiſcht word, zonder koſten te ſpaaren: gaat aan 't laeger einde des tafels zitten: en bedank den gaſt voor d'eer die u geſchiedt, wegens des zelfs tegenwoordigheit.

Doch omtrend burgers en koopluiden bewaar minnelyk 't gezagh van een geſant. Volg den raadt der tolken, die u geſtaadigh vergezelſchappen, en onderrichten, hoedanig met adelyke perſoonaadjen moet ommegaan: te meer, nadien de tolken ſnoode mannen zyn, waar op vertrouwen moogt: alzoo aan de welſtandt der Ooſt-Indiſche Maatſchappy haar eigen voordeel vaſt is. Ondertuſſchen nochtans, als uit *Jedo* binnen *Nangeſaque* te rugge zyt gekeert, en de ſchenkaadjen by alle zullen wezen aangenoomen, recht als dan voor de voornaamſte Japanſche gezaghebbers een koſtelyke maaltydt toe. Gy zult u op de wederom-komſt tot *Jedo*, *Miaco* of *Oſacca* voorzien van wyn, zalm, abberdaan, karpers in rys ingeleit, en een kraan-vogel, al zoude hy beloopen zeventig tayl; (ieder tayl bedraagt zeven en vyftig ſtuivers) alle deeze ſpys moet ſterk gezouten worden, en na de Japanſche wyze toebereid: waar op de tolken naauwkeurigh acht ſlaan.

Hoed… maalt… geſant… de Ja… ſche h… moet … rechte…

Zoo haaſt tot *Nangeſaque* te landt ſtapt, zult voor u en ieder van 't gevolg beſteeden te maken drie paar muilen en zes paar dunne ſchoenen uit bereid herten-leer, om in 't op- en af-reizen, als ook te hoof, te gebruiken; want *de Japanders* leggen op haar vloeren koſtelyk gevlochte matten, die zy nooit met ſchoenen betreeden. Laerzen noch ſpooren komen niet te paſſe tot de Japanſche paerden.

Gy zelf zult geen geweer dragen; maar u gevolgh: ieder moet aangorden een degen met zilver geveſt uit eener hand: welk omzichtig diend bewaard tegen vuiligheidt en regen: op dat d'eer van de zelve niet af zy, wanneer het gevolgh in de kaiſarlyke voorzaal wacht, terwyl gy tot mondt-gezelſchap met den Kaiſar wordt toegelaten.

laten. Voorziet u binnen *Osacca* van zonne-schermen uit hennippe garen en gaase: ieder paar des gevolgs kan met een zonnen-scherm bestaan; doch elk moet hebben een geoliede papiere regen-mantel, die by droogh weder in houte kasjens worden gebergt. Gy zult insgelyks binnen *Osacca* zoo veel ver lakte ledere kanaffers koopen, als tot de pakkaadje noodig zyn. De dekens, kussens en alcatyf worden des daags op last-paerden gepakt, en 's nachts in de herbergen neder-gespreid, om op de zelve te slapen.

Uit de rekening, gehouden by die jaarlyks na den Kaisar reizen, kond gy af-meeten, hoedanigh moet handelen met het betalen der verteerde kosten ter herberg: namentlyk twintig gulden uit-reiken daar tien ge-eischt word, en honderd daar vyftig.

Voorts zal *Petrus Blokhovius* onder de Japansche gezag-hebbers op *Disma* de voor-rang hebben: en zullen vervolgens haar zit-plaats houden de koopluiden *Dirk Snoek*, *Antonius Broekhorst*, *Andries Frisius*, en voorts d'andere, na ouder gewoonte. Doch blyft *Blokhovius* gantschelyk ontslagen van den last des handels: welk zich ook niet moet aantrekken, schoon by *de Japanders* dies aangaande wierdt aangezocht: alzoo hem zelf daar mede verontschuldigen kan, dat enkelyk verschynt, om een gesandtschap aan de Japansche Kaisar te bekleeden. De gewoonelyke schenkaadjen moeten dubbel verdeelt; alzoo verleden jaar, door byzondere voorval, geen verdeeling geschied is.

Eer uit *Nangesaque* na *Jedo* vertrekt, zult d'opper-hoofden verzoeken, om brieven van voor-schryven aan *Sicungodonne*: welke als hem ter handt steld, houdt de zelve voet gelyk omtrent de Nangesaquesche overheden: namentlyk bid ootmoediglyk, hy gelieve last te geven, hoe, op wat wyze en aan wie de geschenken moeten behandight. Maak hem bekend, hoe *Sicungodonnes* naam wydluftig over Nederlandt word uitgekraaid, wegens beleefde dienst eenige jaren herwaardts aan d'Oost-Indische Maatschappy beweezen. In 't overleveren der schenkaadjen zal niemand voor den Kaisar verschynen, dan *Blokhovius* en *Frisius*: 't overig gevolg verblyft in de voor-zaal; gelyk zulks uit de tolken kond verstaan.

Meenigwerf is door Kaisarlyke last een mortier-schieter gevordert: welke, wegens dringende verhinderniſſen, achter bleef; maar zult nu bekend maken, hoe tegenwoordig een man, in die konst ervaren, herwaards gebragt hebt, ten dienst des Kaisars. Boven de voor-gemelde schenkaadjen voor de Kaisar, hebt noch de ruimte van fijne, licht-geverfde, zwarte en rood schaer-lakenen, behalven rassen, kroon-rassen en damasten, om rykelyk uit te deelen. Zult u verontschuldigen, dat nu niet heerlyker giften aanbied, ter oorzaak d'Oost-Indische Maatschappy onkundig was wegens 't geen den Kaisar en Japansche Ryks-raaden aangenaamst moght wezen.

Eer voor den Kaisar verschynt, word doorgaans afgevraagt, wat verzoek gy hebt voor te stellen. Voegh tot antwoord toe: Niet anders, als den Kaisar te danken voor de genadige loslating der tien Hollandtsche gevangene, en om des zelfs goedtgunstigheit te smeeken tot d'omslagh, die d'Oost-Indische Maatschappy in 't Japansche Ryk heeft. *Andries Frisius* is u toegevoegt voor geheim-schryver, om een nette dagh-aanteikening te houden van alles het geen op de toght aanteikening verdient. *Joan Hakkius* zal bekleeden het ampt van hof-meester, en 't zilver-werk gade slaan.

Draag byzondere zorg, dat niemand zich verloop in sterken drank of hoerery. Straft d'overtreeders strengelyk. Laat het gevolgh korte nagels, gekemt hair, reine kleederen dragen: en zich meermaals wassen, waar toe in alle Japansche herbergen bequame gelegentheidt vinden. De ge-eischte zeil-steenen, genees-kruiden, brillen, verrekykers, wyn tint, zoete-melks kaezen, Hollandtsche boter, Brasilien-hout, Italiaans aerde-werk, roer-loopen en vergroot-glazen, behandigh aan ieder, die 't een of ander der zelve heeft gevorderdt. De bloedt-koraale ketenen zult hier en daar den adelyke kinderen, dienaren en waerden, als de gelegent-

legentheit voor komt, schenken ter gedachtenis.

Belangende den heer van *Firando*, die vyf en twintigh duizend guldens aan d'Oost-Indische Maatschappy ten achteren staat, moet ernstig beraadslagen met de tolken, of geen na-yver zoude verwekken omtrent de *Nangesaquesche* overheden, indien den voornoemden heer de schulden quytgescholden wierden; dewyl, door brand verarmt, niet kan betaalen. Het zoude ten minsten een bewys van milddadigheit zyn, en den heer over *Firando* niet weinig verplichten. Indien nochtans de tolken zulks af rieden, moest *Blokhovius* haar raadt volgen; doch ondertusschen last laten, dat de gezeide heer voor het toekomende niet meer wegens schuld gemaand wierd, gelyk andersints jaarlyks geschiede.

De staatsie-kleederen, het zilverwerk, en alles wat dient om pracht te vertoonen op straat, aan tafel, en in slaap-plaatzen, zult niet bezigen, voor ende aleer *Japanders* bejegend. Verzoek vorders by alle wegen, dat het jacht *de Robyn* zoo lang voor *Nangesaque* op anker leggen magh, tot uw' gesantschap aan den Kaisar hebt afgeleit: ten einde aanstonds met *de Robyn*, zonder eenig land of *Formosa* aan te doen, na *Batavia* te rugge moogt keeren, en voorts na *Hollandt*, met de vloot die derwaards in winter-maandt van *Batavia* af-steekt: op dat d'Oost-Indische Maatschappy mondeling bericht magh krygen van de verrichtingen voor de Japansche Kaisar.

Zyt insgelyks verdacht, nooit met ongedekten hoofde voor eenige doorluchtige persoonaadje te verschynen. Omtrent gemeine luiden houd dusdanige eerbiedigheit zoo naauw niet. Eindelyk, dewyl *Blokhovius* niet wel te pas scheep ging, kreeg *Andries Frisius* scherpe last: 't lyk van *Blokhovius* zorgvuldigh te bewaaren tegen verderving, (indien op reis stierf) op dat het voor de Japansche bezienders moght kennelyk blyven. Tot het maken van de doodt-kist wierd den schipper goet hout behandigt: *Frisius* ten staat-volger van *Blokhovius* geschikt: en de beraamde orde, in alles na te komen, aan bevoolen. Ondertusschen wierdt *Blokhovius* aflyvig, op de reis tusschen *Batavia* en *Japan:* weshalven *Frisius* en *Broekhorst* het gesantschap voltrokken, volgens beschryving hier af gegeeven in 't eerste deel.

Gesan[t]schap v[an] Zachar[ias] Wagena[ar] aan de [Ja]pansche Kaisar.

Zedert haar verrichting binnen *Jedo*, is buiten gemein gedenkwaerdigh het doorluchtigh gesantschap, by *Zacharias Wagenaar* bekleed. d'Oost-Indische Maatschappy laat zich zeer veel gelegen zyn aan den handel op *Japan;* hoewel ook andersints, door geheel *Indien* en verder, koopmanschappen levert of ontfangt.

Optel[ling] der koo[p]mansch[ap]pen, d[ie] d'Oost-[In]dische Maats[chap]py door [ge]heel In[dien] en ver[der] levert [of] ontfan[gt].

Alzoo trekken de Javaansche steden *Bantam*, *Molassery*, *Chargabaya*, *Cuconu*, *Cherela*, *Charita*, *Cheregin*, *Labnan*, *Buanian*, *Isebongoir*, *Parman* en *Punctan* Cormandelsche kotoenen tegen peper, kubebe, styrax en cardomom.

Jortam leit tegen over het eilandt *Madura:* schuilt veilig tegen alle winden, aan een bequame reede: en verschaft overvloedigh rys en kotoene garens.

Banda, en d'eilanden *Lontor*, *Gounongapy*, *Pouloway*, *Pouleron* en *Rossangayn*, by welke drie onbewoonde eilandekens leggen, te weeten *Poulomon*, *Poulocapel* en *Pouloswangy*, op vyf graden zuider breedte, brengen overvloedigh voort kokus-nooten, durions, limoenen, oranjen-appelen, en boven al noote-muskaten en foelie. Alle deeze eilanden konnen 's jaarlyks geven drie duizend vyf honderd sokkels noote-muskaten en foelie: ieder sokkel gerekendt tegen honderdt pondt Hollandtsch gewight: en twintigh pondt nooten tegen een pondt foelie. Deeze vrucht-boomen leveren drie maal in 't jaar vrucht. Het voornaamste gewas, by *de Bandaneesen* genaamt *Eyer-Poute*, ('t beteikent *wit water*) geschiedt in de hooi- en oogst-maand. Terwyl zy de nooten-muskaten plukken, is 't water zoo wit als melk. Het tweede gewas word geheeten *Monson Java*, en valt ryp in lente-maand: het derde en kleinste werdt genoemt *Conara*, en is ryp in slagt-maand. Zulks naauwelyks een tydt des jaars verschynt, of de boomen dragen rype of ten minsten rypende noo-

nooten. Deeze eilanden trekken Jortansche en Balysche lywaten, Cormandelsche doeken, op de Maleische wyze geweeven: en onder eet-waaren rys, by schaarse tyden meer begeert, dan zilver of goud.

Ternaten bevat acht mylen omvarens: heeft, behalven verscheide vlekken, die by oorlogs-tydt onbewoond blyven, drie steden, als *Gammalamma* zit-plaatze der oude Ternataansche Koningen, *Maleye* nu *Oranje*, en *Tacomy* tegenwoordigh *Wilhem-stad.* Onder *Ternaten* behooren ook d'eilandekens *Machian*, *Motier* en *Meau:* alle, gelyk ook *Ternaten*, overvloedigh nagelen voort brengende: alzoo door den bank jaarlyks uit-leveren twee duizend baaren, ieder baar geschat op zes honderd vyf en twintig pond. Voor nagelen trekkenze kotoene ly-waten en rys.

Amboina wierd eertydts den Ternataansche Koning door *de Spanjaarden* afhandigh gemaakt; doch *Steven van der Hagen*, Hollandts ammiraal, bragt *Amboina*, zeeghaftigh verovert, onder het gezagh der Oost-Indische Maatschappy. De nagelen, alhier vallende, worden meest noch groen zynde geplukt in oogst-maand, doch broeijen diervoegen, dat wel twintigh ten honderd lakkaadje geven. *Batsiam*, by de onder-zee-voogd *Simon Hoen den Spanjaarden* ontweldigt, heeft overvloedigh nagel-boomen; doch weinigh inwoonders, om de nagel-vruchten waar te nemen.

Achyn, voornaame koop-stad in het noorde van *Sumatra*, verhandeld peper, diamanten, goud en tin, tegen Negapatansche, Surattische en Aracansche kotoenen, als ook tegen olifantstanden en rys. Voor *Achyn* leit het eilandeken *Amacau:* alwaar ambergrys valt. Aan d'oost-zyde van *Sumatra* strekken haar, wyd en zyd door de zee uit, *Jamby*, *Palmbam*, *Andregiri* en *Camper:* ten zuiden tegen *Sumatra* leggen *Priman*, *Passaimanticos*, *Baros*, *Pedi*, *Dampin* en *Manancabo*, alle door *d'Oceaan* omringt, en vruchtbaar van peper, onder welke de Jambysche de kroon spant. Doch, behalven peper, brengen zommige deezer eilandekens ook benjuwyn en kamfer voort.

Queda en *Pera*, omtrent *Malacca*, op zeven graden noorder breedte, leveren insgelyks schoone peper: waar tegen trekken Negapatansche kotoenen en rys. *Manaar*, voor d'uithoek *Comoryn*, in de straat tusschen *Ceylon* en *Coromandel*, verschaft peerlen.

Ceylon zelfs geeft kaneel, gember, yvoor, safieren, peerlen en weinig peper. *Bisnagor*, *Narsinga* en *Coromandel* leveren diamanten, peerlen, kotoen, fijn gebeeld lywaad: met dit lywaad en kotoen plagten eertydts *de Portugeesen* een kraak tot *sant Thomas* na *Malacca* te bevrachten: alwaar de zelve waaren tegen lyf-togt aan de rondtom gelegene *Indianen* verruildt wierden. Wanneer door ongelegentheit de kraak achter bleef, leedt *Malacca* honger: gelyk zulks voor viel op het jaar zestien honderd en twee, toen d'Engelsche ammiraal *Lancastar* een kraak vermeesterde, en de kotoenen tot *Bantam* verruilde tegen peper.

Voorts pleegh *Malacca* te trekken opium, fluweelen, armosijnen, roodschaar-lakenen, koraal, rooze-water, saffraan, loot, karsaayen, glas, spiegels en papier.

De eilanden *Nicuber*, op zeven graden noorder breedte, tusschen *Ceylon* en *Sumatra*, leveren overvloedig amber-grys: en trekken rys en allerlei eetwaaren.

Het maghtigh Koningryk *Pegu* leit twaalf graden noordelyker als *Nicuber:* haar voornaamste koop-steden zyn *Martabam*, *Fatty*, *Consuim*, *Cabban*, *Caneland*, *Aua* en *Berma:* alwaar sterke handel valt met robynen en sivet, in ruiling tegen Masulipatansche, Palicattische en Bengalische lywaten, droogeryen van *Cambaya*, zyde lakenen, nagelen, foelie, noote-muskaten, saffraan, roozen-water, koper, quik-zilver, vermiljoen en koraal.

Cambaya en *Borneo* verschaffen benjuwyn, rys en peper. By noorden van *Cambaya* leit *het goud-ryk Laies:* ten oosten *Campa*, alwaar calambak ('t is het zelve als *Aloës*) tegen zilver opgewoogen, valt, gelyk ook goet scheeps timmer-hout.

Bengala draaght de naam na haar hoofd-ſtad, midden door-ſneeden van de geweldige ſtroom *Ganges :* heeft, behalven *Bengala*, de koop-ſteden *Satigam* en *Catigam :* leit noord-waard van *Pegu* op twintigh graden : levert kotoene kleeden vol lof-werk, wit lywaat, gember, ſuiker, waſch, rys en fijne diamanten.

Het magtig eiland *Borneo* vertoont de ſteden *Banjarmaſſing*, *Laue* en *Sukkedam :* alwaar tegen koper, yzer, quikzilver, goud, glas, wolle lakenen, kotoenen, papier en Chineeſch geld, genaamt *Papis*, verruilt worden, ſchoone diamanten, de beſte kamfer, mirabolanen, ſuiker, waſch, rys, kaneel, ſchilden van ſchildt-padden, zeer getrokken op de Coromandelſche kuſt, en de ſteen bezoar.

Ten ooſten van *Borneo* leit *Patany*, zynde vermaard door overvloedig peper-gewaſch, en zeer ſterke handel met *de Chineeſen*, *Siammers* en *Peguanen :* trekt kotoenen, na de Maleiſche wyze geweeven, Bengaalſche doeken, wolle lakenen en realen van achten.

Cochinchina ſtoot ten ooſten tegen *Bengala*, brengt ter merkt goud, peper, alöe, en ſlechte zyde lakens : trekt zilver. Het eilandt *Ayano*, tien myl van *Cochinchina*, levert overvloedigh peerlen.

Miaco, Chincheo, Liampo, en *Hitiem Fenquoſi*, hoofd-plaats des Ryks *Matquiem*, geven peerlen, goud, koper, ſtaal, yzer, blik, tin, loot, quik-zilver, vermiljoen, muſcus, ſivet, amber, ſwawel, robarber, wortel China, kamfer, gember, ſuiker, porcelein, rouwe zyde, kotoen, lywaad en koſtelyke geſteenten. Hier tegen ontfangenze rood fijn koraal, zilver, droogeryen, die op *Cambaya* vallen, hout van *Timor*, Engelſche lakenen, opium, kotoenen van *Palicatta*, Hollandſche lywaten, yvoore ſchilderyen met landtſchappen, Spaanſche wyn, kriſtallyne glazen, tapyten en allerlei karſaayen.

Op de eilanden *Lequeo* en *Pequeo* valt goudt. *Timor* en *Solor* ſchaffen ſandelen-hout, voor zilver en Coromandelſche doeken. *Siam* levert benjuwyn, robynen, goudt en overvloedige lyf-togt, in ruiling tegen alle Nederlandtſche waaren. *Lohor* paalt aan *Siam*, en brengt alöe en porcelein ter merkt.

Cambaya grenſt tegen de Malabaarſche kuſt. Alhier valt de beſte Indiaanſche indigo, gewrocht en ongewrocht, kotoen, ſuiker, gember, mirabolanen, terwe, boter en de wortel inguwa : welk vermangelt worden tegen yvoor, ſandelen-hout, ſchilden van ſchildt-padden, Malabariſche cardomom, Chineeſche zyde, Maldiviſche cocus, quik-zilver, aluin, benjuwyn, porcelein, muſcus, Nederlandſche karſaayen en ſaffraan.

Wat w[...] ren in J[...] pan ver[...] delt wo[...] den.

Na *Japan* brengen *de Chineeſen* in haar jonken rouwe zyde, pansjens, peelinks, witte en roode gielems, glazen, fluweelen, brokaaden, ſattynen, hennipe lywaad, ſappan-hout, zwarte en witte ſuiker, Cambodiaſche nooten, Kaimans-vellen, rood leer, aluin, waſch, ſtaal, kotoen, ſublimaat, caſſia fiſtula, Spaans groen, thee, porceleine verf, kamfer, kalambak, muſcus, Chineeſche watten, haye- en hartevellen, kammen, koe-huiden, papier en Chineeſche boeken. Wegens de handel die *de Hollanders* op *Japan* dryven, zal het volgende overvloedig gewagen.

Laſt [...] Wagen[...] geſant[...] Japan [...] zich t[...] zelve [...] dienen [...] zyn ge[...] ſchap[...]

Zacharias Wagenaar dan, door het opper-hoofdt *Maatſuiker* en Indiſche Raaden van *Batavia* afgevaerdigt na *Nangeſaque*, op den elfden van hooimaand des jaars zeſtien honderdt zes en vyftig, om *Joan Boucheljon* te vervangen, ontfing duſdanige laſt. Volg allenthalve de hovaerdige een-zinnelykheid *der Japanders* in : ten einde haar gunſt moogt behouden. *Sicungodonne*, voornaamſte voor-ſpraak der Ooſt-Indiſche Maatſchappy aan 't Kaiſarlyke hof, vereiſcht ſpiegels, kriſtallyne oogen, planeet-kykers, lees-glazen en brillen : zult goede zorgh dragen, datze hem tot genoegen behandigt worden. Zonder verlof en goedvinden der Nangeſaqueſche ſtee-vooghden vertrekt niet na *Jedo*. Gy kond u reis-vaerdig maken tuſſchen den vyftienden en twintighſten van wintermaand : alzoo *Sicungodonne* verzekering heeft gedaan, dat voor nieuwe

jaar

jaar (by *de Japanders* wordt het genaamt *Songuats*, en komt over een met den dertienden des ſprokkel-maands) gehoor zoud krygen aan 's Kaiſars hof. Begiftig binnen *Oſacca* den ſtad-voogt *Makino Sandoſamma*, wiens vader *Takomide* aldermeeſt by den Kaiſar vermagh. Van *Sandoſamma* moet gy een vry-gelei-brief verzoeken. Dit is een minnelyk heer, welke de door-reizende Hollandtſche geſanten ten mondeling beſprek gewendt is toe te laten; recht tegen de gewoonte van zyn voorzaat *Souwoſamma*, die haar nooit ten ſpraak wilde ſtaan. Laat de nieuwe Ryks-raden binnen *Jedo* niet onbegiftigt. De tolk *Fatſiſeymon*, die nevens de andere taal-mannen het geſandtſchap vergezelſchapt, zal by *Sicungodonne* onder-ſtaan, wat diend gedaan te worden. Vergeet niet, den geweezene ſtede-vooghd van *Nangeſaque*, *Babba Sabroſeymondonne*, zich houdende, vermits hooge ouderdom, buiten bediening aan 't hof, te bedanken wegens de voorige gunſt, den Ooſt-Indiſche Maatſchappy beweezen: en hem te vereeren wyn-tint, na welke vereiſch heeft gedaan. Onderzoek door de tolk *Scheſeymon* by *Sicungodonne*, wat te doen ſtaat met het koſtelyke Surattiſche alcatyf, het geen onlangs hermaakt is, en op *Diſma* beruſtende? Of ten geſchenk aan den Kaiſar zal konnen dienen? De vereiſchte brandt-ſpuit ſtaat het naaſte jaar te volgen.

Voorts is bericht gekomen, hoe het Hollandſche zaat in *Sicungodonnes* hof weelderigh is op-gekomen, en by de Japanſche Ryks-raden, niet buiten verwondering, bezichtigt. Draagh goede zorge voor de jonge Siamſche appelboomen, dat de wortels in d'aerde nu en dan bevochtigd worden, om de zelve *Sicungodonne* te behandigen. Laat insgelyks d'opper-wond-heeler *Hans Hanko* na *Jedo* het geſandtſchap volgen: ten einde hy aanwyſing doe, belangende het gebruik der Nederlandtſche genees-middelen tegen zommige Japanſche ziekten, volgens den eiſch van *Sicungodonne*: ten welkers huize acht zink-roers en een poffer beruſten, om redenen voorleden jaar ondienſtigh gekeurt. Laat *Sicungodonne* twee zinkroers voor zich behouden, en orde ſtellen, wat met d'overige zult verrichten. De ſchenkaadjen aan de Kaiſar, Ryks-raden en vordere doorluchtige perſoonaadjen te behandigen, worden, met goedt-vinden der Hollandtſche huis-waerd en tolken, tot *Jedo* by tyds verdeeld: mits eenigſints den prys van de voorige geſchenken op-haalen, en de rolle in *Sicungodonnes* handen kome: die de zelve over ziet, en vaak verandert.

Goederen by de Japanſche heeren vereiſcht.

Voorts hebben byzonderlyk gevordert *Inabaminoſamma*, heer van *Odoura*, een planeet-kyker, drie ſtukken witte pluis-felpen, en twee ſchoone verre-kykers: de Ryks-raad *Botſokey Mimboſamma* een groene dromme-deeken: de Raads-heer *Matſendeiro Iſſynocamy* vyf boek-ſpiegels, een lees-glas in yvoore rand, drie neus-brillen: de zoon des eerſte Ryks-raadt *Inſienſamma* een ſtuk geverſt Engels damaſt, en wit pluis-felp, drie zwarte heere-ſaayen: *Mito Siounangonſamma*, 's Kaiſars oud-oom, vyf bloed-korale ketens, en drie neus-brillen: welk aan ieder zult laten toe-komen.

Geſchenken voor de Kaiſar.

Voor de Kaiſar gaan hier nevens tot geſchenk boven gemein koſtelyke felpen, poedeſooyen, twee groote kopere klooten, een heerlyke ſpiegel en levendige kaſuaris. Deeze vogel wordt op *Banda* gevangen; is vry grooter en lyviger dan een oyevaar: heeft bruine vederen; doch geen vleugelen, tong noch ſtaert: voor de borſt gewapend met een langachtig rond ſchildt, dat buiten gemein hard is. De hals gelykt zeer wel na een kallekoens hals, alleenlyk dat de quabben, zynde rood-blaauw, hard en ſtyf, een vinger dik, opwaards dwars over de kop haar uitſtrekken. De voeten zyn geelachtigh, en komen eenigſints met de poten van een vogel-ſtruis over een. De kaſuaris ſchopt zoo geweldigh achter uit, treffende, dat een been aan ſtukken ſlaat. Aldermeeſt is in deeze vogel verwonderens waerdigh het in-ſlikken en quyt-maken van het in-geſlikte: alzoo niet alleen al wat voor komt; maar zelf gloeijende koolen door ſwelgt, die zy gedooſt uit kakt.

Een kaſuaris.

Wagenaar komt tot Nangesaque:

Wagenaar, tot *Nangesaque* aangekomen zynde, trad in *Boucheljons* bediening: en deeze scheepte met de fluit *d'Avond-sterre*, op den tweeden dagh der slagt-maant des jaars zestien honderdt zes en vyftig, na *Batavia*. Zedert bezogt *Joffiesamma*, tweede steevooghd over *Nangesaque*, het opperhoofd *Wagenaar* in het pak-huis der Oost-Indische Maatschappy op het eilandeken *Disma*: schepte groot vermaak in het tuintje, dat, na de Hollandsche wys verdeeld en beplant, nevens 't pak-huis lagh. Ondertusschen maakte zich *Wagenaar* tot de reis vaerdigh, om den Kaisar te begroeten; want de stad-vooghd *Joffiesamma* had hem aan zyn vrye keur gesteldt den tydt des vertreks. Weshalven den zeven en twintighste van winter-maand den aftogt vast zette. Doch alzoo de tolken een gewoonte hebben van het verzoek *der Hollanders* by de Nangesaquesche stede-vooghden eerst bekent te maken aan de burgemeester *Sacquemondonne*, wierd de reis uitgesteld: alzoo *Sacquemondonne* waarschouwing deedt, hoe den zeven en twintighste van wintermaand onder d'ongelukkige dagen, na de Japansche rekening, staat geteikent.

moet zyn reis staken om 't bygeloof der Japanders wegens de dagen.

Dit by-geloof heeft lang plaats gegreepen onder de Heidenen. *De Romainen* en *Grieken* hielden voor ongelukkige dagen, op welke haar landt of stadt een zwaar ongeval over quam. Hoewel ook zommige onder haar dusdanige beuzelingen bespotteden. Alzoo voerde *Lucius Lucullus* het leger tegen *Tigranes* ten slag aan op den zesten van wyn-maant, by *de Romainen* voor onvoorspoedig gehouden, om eenigh gewigtig werk te beginnen. 't Gelukte echter *Lucullus*, als die met kleine magt een magtig heir versloeg. *De Macedoniers* telden den somer-maand onder de ongelukkige tydt: hoewel *Alexander de Groote* zulk by-geloof bespotte; toen hy in somer-maand slagh leverde aan de Persiaansche Koning *Darius*. Ook ontzag *Ventidius* niet een kans te wagen tegen *Pacorus*, Partische veldtheer, op de zelve dag als voor eenige jaren *Crassus*, nevens een groote magt *der Romainen*, ontdaan wierdt door *de Parthen*.

Maar *Sacquemondonne* hadt een ander gevoelen van het onderscheit der tyden: hy scheen byzonder zorge te dragen voor *Wagenaar*: en vond geraadtzaam de onvoorspoedige dagh te verschuiven op den zestiende van de tiende Japansche maan, welke over een komt met d'Europische laatste dag der winter-maandt. Doch de stedevoogd verzette t'ellekens de tyd: zulks *Wagenaar* eerst uit *Nangesaque* vertrok den negenden van louw-maandt des jaars zestien honderd zeven en vyftigh: en liet op *Disma* het bestier aan *Joan Oetgens* en *Meindert Messteeker*: gelastende aan haar, te verzorgen dat het pak-huis tegen in-wateren behoorlyk voorzien wierd, tot bewaring der koopmanschap: dat de schryvers geen vuur op haar kamers hadden, om alle brand-schade te verhoeden. Voor zyn vertrek verstond *Wagenaar*, hoe binnen *Jedo* onlangs een groote brand was ontstaan. Dat ook wel licht den Chineesche jonken, die *Coxenga*, tot dartig in getal, van *Anhay* en *Chincheux* in zee brengt na *Japan*, den handel zal verboden worden, ter oorzaak op *Manilha*, vyandisch tegen *Japan*, varen. Hier door zoude d'Oost-Indische Maatschappy den slag-boegh merkelyk mede krygen; want als *de Chineesen* sterk trekken, ryzen de Japansche gerafineerde koper-staven en de kamfer tot een hooge prys. De kamfer-boomen wasschen meest in het Japansche Ryk *Satsuma*.

Wagen[aar] vertrek[t na] Jedo:

en last [...] gens 't [...] derland[sche] pak-hui[s]

Wagenaar dan, tot *Nangesaque* scheep gestapt, geraakte binnen twaalf dagen binnen *Osacca*: alwaar in twee dagen beschikte 't geen ten land-togt diende. Maar alzoo reis-vaerdig stond, kreeg last zich stil in huis te houden: alzoo de verjaar-dagh van des Kaisars dood verscheen, welke met ongemeine groote rouwe over *Japan* gevierd word. Hy had hier gehuurt vyf en tachentig loopers en zes en veertigh last-paerden, om de schenkaadjen na *Jedo* te vervoeren.

moet t[e] Osacca toeven,

Doch gelyk over 's Kaisars dood zeer statige, en niet min droevige rouwe by *de Japanders*, op den derden des sprokkel-maands, jaarlyks bedreeven word: alzoo gaan in het tegendeel de hou-

houwelyks-ſtaatſien met groote pracht en uitgelaten blydſchap toe.

anders ..en ..yven. In *Japan* grypt ook ſtand, gelyk meeſt over geheel *Aſien*, het trouwen aan veel wyven. En duſdanige echt-ſchendig hebben *de Japanders* uit *China* over-gebragt, alwaar inſgelyks een man zich niet verbind aan een vrouw. Die uit-gelatene dartelheit nam in *Aſien* voor meenighte van eeuwen de overhand. Wie weet niet hoe *de Perſen* en *Meden*, ja zelf de *Iſraëliten*, en onder die de wyſte Koning *Salomon*, haar toe-gaven in ſchandige geilheidt. Maar indien zulk misdryf beſtraffing en ſtraf-waerdigh is, zoo kan billyker gedoemt de vuile gewoonte by de oude *Arabiers*, *Nabatheers* en *Britoens* onderhouden: namentlyk, dat een vrouw aan alle bloedvrienden gemein was: tot welken, als iemand inging, zette zyn ſtok voor de deur, ten bewys voor die tyd geen andere, onder ſtraf van overſpel, met de zelve vrouw mogt te doen hebben. Zommige *Mooren*, gelyk ook *de Garamantes* en *Lymirini*, beſliepen 't vrouw-volk in het honderd; na vyf jaar quamen de kinderen, uit zoodanige vleeſchelyke vermenging geteelt, te zamen; en ieder man nam een tot zich, die meeſt na hem ſweemde. *De Troglodîten* gaven de verloofde bruiden eerſt aan des bruidegoms naaſte bloedvrienden en ſwagers over, om bekend te worden.

Voorts hoewel *de Japanders* zoo veel vrouwen neemen, als haar goet dunkt, nochtans word een voor de echte gemaalin gehouden; deeze alleen zit met de man aan tafel; d'andere ſtaan ten dienſt: ook krygen de kinderen der by-zitten, by des vaders aflyvigheit, ſlechts een klein gedeelte uit den boedel: want de gantſche erfdom vervalt voorts aan de ſoonen en dochteren uit de echte vrouw. En duſdanige gewoonte is inſgelyks herkomſtig uit *China*: alwaar de Kaiſar, eer *de Tatter* zich meeſter maakte van dit Ryk, boven zyn Kaiſarin, met dartig andere, door gantſch *China* op-gezocht voor d'alderſchoonſte, trouwde. Deeze bleeven zedert in het paleis tot des Kaiſars dood: als wanneer de ſtaat-volger, na gehouden begravenis over de afgeſturvene Kaiſar, de dartig vrouwen, koſtelyk gekleed, tot zyn tweede paleis vervoerde, en ieder op een prachtige throon plaatſte. Alhier met gedekte aangezicht neder gezeten, ſtapten dartigh Chineeſche Vorſten, by des Kaiſars uiterſte wille gekooren, ten zaal in. Elk grypt een der vermomde vrouwen by de kop, met welk aanſtonds in den echten-ſtaat treed.

Wonderlyke manier van trouwen by de Japanders onderhouden.

De Chineeſen en *Japanders* letten byzonder, dat bruidegom en bruid niet veel van elkander verſcheelen belangende d'ouderdom, ſtaat en afkomſt. De ondertrouwde worden 's morgens vroeg in koſtelyke norimons, voort getrokken van paerden of oſſen, uit haar huizen buiten de ſtadt geleidt, tuſſchen allerlei maat-gezang en ſpeel-tuig, na een hooge heuvel. Langs een ander wegh nadert derwaards de bruidegom, langs een andere de bruid, onder toevloeijingh van duizenden menſchen: waarom dan ook zich dienen van krygsknechten, om ruim baan te maken. Achter des bruidegoms norimon volgen verſcheide karren, geladen met ſchenkaadjen, waar voor hy de bruidt koopt. Deeze gewoonte hebben *de Japanders* inſgelyks uit *China* over-gebragt; want aldaar ſchenkt de man aan de nieuw-getroude vrouw het houwelyks-goed: welk zy haar ouders, vader of moeder toe-reikt, in vergelding van op-voeding: zulks de ſchatten *der Chineeſen* aan-groeijen, na het getal der dochters, byzonder wanneer ſchoon zyn.

De oude *Babyloniers* verkochten de dochters, welk op een tydt des jaars zamentelyk ter markt gebragt wierden, aan de meeſt-biedende, onder 't beſtier der Overigheidt. Na iemand ſchoon was, konde zy meeſt gelden: voor minder prys ging een min ſchoone. Evenwel geraakte ook de leelyke aan de man; want de penningen, die ſchoone op-bragten, wierden ten houwelyks-goed uit-gereikt voor de mis-maakten; zulks deeze een vryer kochten.

Doch ſchandiger gingen *de Phenicier* dochters binnen de ſtadt *Sica* te werk: als de welke in den tempel van *Venus* haar kuisheit te koop droegen: en met de hoeren-loon een man kree-

gen. Op gelyke wyze handelden de Cyprische vrysters, haar om geld zoo lang vermengende met de vreemdelingen op strand, tot genoegzame penningen over gaarden, om ten houwelyks-goed toe te brengen.

Ja *d'Armeniers* hadden een wet, volgens welke hare maaghden, in de zeer oude tempel toe-gewyd aan de goddinne *Anetis*, wiens beeldt uit louter goudt bestondt, haar lichamen tot een gezette tydt voor ieder gemein moesten maken. Zedert vond men niemand, die zoodanig een, als geheiligde door *Anetis*, niet ten houwelyk begeerde.

d'Oude *Indianen* bragten haar dochters in 't gezelschap van brave jongelingen, om uit alle een te kiezen, die in sterkte, loop, worstelen, en wel-geschapenheit van lichaam d'andere overtrefte. *De Cathayers* houden de zelve voet; doch onder onverbreekelyk beding, dat met het lyk haars mans levendig moet verbrand worden. d'Indiaansche wyven hebben hier haar vryheid, om in 't vuur te springen; hoewel, die uit schroom buiten de lyk-vlam blyft, voor oneerbaar gaat.

De Laxamaten, nevens 't meir *Meosis*, moogen niet trouwen, 't en zy eerst een vyandt geveld hebben: gelyk ook niet *de Carmani*, voor en aleer eens vyandts hoofdt by den Koning brengen.

Roomsche en Griekscheb ruiden moesten houwelyks-goed toe-brengen; maar in Japan de bruide-goms.

De oude *Romainen* en *Grieken* hielden hier een gantsch andere voet, als *de Japanders;* want de bruiden moesten den bruidegoms houwelyks-goed toe brengen. Waarom de Roomsche Raad den dochteren der beruchte veldheeren *Cajus Fabricius*, *Cnejus Scipio* en *Manius Curius* uit 's landts geld-kist van bruid-schatten voorzagh, ter oorzaak, wegens armoede, na haar staat niet konden worden uit-gehouwelykt. Het zelfde deeden *d'Athieniensers* aan de dochters van de dappere held *Aristides*. Doch *Solon* en *Lycurgus*, beide Grieksche wet-gevers, verboden scherpelyk, dat geen bruid in 's bruidegoms boedel iets zoude in brengen. *De Duitschen* hielden geen houwelyks-voorwaarden bekrachtigt, 't en zy een man de bedongen bruid-schat op bragt. De zelve gewoonte greep ook standt onder *de Biskayers*. *d'Egyptenaars* behouwelykten nooit het minste goed; want indien de vrouw den man rykdom toe bragt, moest de man, volgens d'Egyptische keuren, lyf-eigene slaaf des vrouws blyven.

Voorts moghten *de Lacedemoniers* geen vryaadje onderstaan, om groote schatten over te winnen. Waarom wel zwaarlyk gestraft wierden, die tot *Lacedemon* na *Lysanders* dochters stonden, en namaals, by aflyvigheid haars vaders, 't werk lieten steeken: alzoo den rechter de zaak aldus op nam: zy hadden niet gestaan na de persoonen; maar na 't geld.

Even zoo leit het in *Japan:* alwaar de man niet alleen een ongegoede bruid aanslaat; maar zelver houwelyks-goed voor de bruidt moet verschaffen. Dusdanigh gebruik heeft insgelyks haar afkomst uit *China:* alwaar de bruid geen bruid-schat den man toe brengt: hoewel zy na des zelfs huis met zoo veel huisraadt van banken, stoelen, ledekanten en zonne-schermen heen sleept, dat het een gantsche straat bezet; want alles is gekocht voor het geldt, 't geen den bruidegom de bruid ter hand stelde.

Japan[...] houwel[...] bevesti[...] is zeer merk-[...]digh.

Vorders gaat de Japansche houwelyks-bevestiging aldus toe. Wanneer de bruid aan d'eene kant tot de voornoemde heuvel naderdt, treed zy uit haar norimon na de trappen, die ten top des heuvels leiden. Ter ander zyde stapt ook derwaardts de bruidegom. Beider gevolgh blyft beneden: alleenlyk gaan ook de ouders van bruid en bruidegom nevens ettelyke speel-luiden opwaardts; doch langs verdeelde trappen; want midden-weeghs is een balie, ryzende scherpachtig op, en wederzydts bezet met vergulde klooten; waar aan zich vast houden, die na boven klimmen. Ter rechter-handt van de bruidt gaat de bruidegom langs de gezeide balie, op wiens hielen als dan de speel-mannen volgen. Aan de slinker zyde treedt de bruidt, zynde vergezelschapt van haar eigen en bruidegoms ouders. Op den top des heuvels scheiden zich de ouders achter de bruid, en de speel-luiden achter den bruidegom

1. De Bruyt
2. De Bruydegom.
3 De Bonsie.
4 Bruyts afgodt met een Honts kop.
5. De Ouders vande Bruyt en Bruydegom.
6 Een zierlycke tent waer onder de Ceremonie geschiet.
7. Lampen rontom de tent.
8 Speel luyden.
9 Slaght Ossen.
10. Vier waer in alt Bruyt speel goet in verbrande.
11 Gelt karren.
12 Japanse Soldaten.
13. De Stadt.
14 Heuvel waer op de tent staet.
Ceremonies
Ceremonie
Cum privil

u Mariage

er Trouwen .

1 La Mariée .
2 Le Marié .
3 Le Prêtre .
4 Idole de la Mariée avec une tête de chien .
5 Parens du Marié et de la Mariée .
6 Tente où se fait la Ceremonie .
7 Lampes à l'entour de la Tente .
8 Musiciens .
9 Beufs pour le Sacrifice .
10 Feu où l'on jette toutes les babioles de la Mariée .
11 Chariots Chargez d'argent .
12 Soldats .
13 La Ville .
14 Colline où est la Tente

degom een ſtuk weegs af. De ouders ſtaan twee en twee onder een zonneſcherm, boven haar hoofdt opgerecht door ieders dienſt-boode. De ſpeelmannen zyn ter ander zyde machtigh bezig: zommige zitten plat ter aerde, en ſpeelen op langwerpige hakke-berden, cythers en fioolen; doch verſcheelende in gedaante en geluid van d'Europiſche: andere ſtaan nevens zwaare kopere bommen, hangende aan ketens onder een ſpits verdek, ruſtende op twee ſtylen galgs-gewys. Met dikke ſtampers ſlaanze tegen de bommen, na de maat-kunſt.

Tuſſchen de ouders der verloofde en deeze ſpeel-luiden ſtaat een doorluchtige tent: welker boven-verdek, van buiten uit geolied papier beſtaande, en van binnen met Japanſche zyde bekleed zynde, over een achtkantige lyſt hangt. De top des verdeks ryſt ſpits opwaards met zes uitſteekzels, verminderende na boven. Het verdek vorders word onderſteunt door acht vierkante pylaren. Midden-weegs onder 't verdek ſtaat een prachtig outaar, en op 't outaar zit de bruilofts-afgodt: welke de armen van malkander wyd uit ſpreidt: de handen houden een ſtreng koperdraad, in een boght onder de kinne afhangende. d'Afgodt heeft een hondenkop: waar mede *de Japanders* willen afbeelden de wakkere getrouwigheid, welke tot den houwelyken ſtaat vereiſcht word: gelyk door 't koper-draad beduiden de naauwe verbintenis van echte luiden. En zoodanigh is 't begin geweeſt der afgodiſche beelden, in welker wanſchapen geſtalteniſſen eenige eigenſchappen der dingen vertoondt wierden, door zekere over-een-komſt tuſſchen de teikenen en de beteikende zaken.

Voor den afgodt met een hondenkop ſtaat *een Bonſius* of Japanſche prieſter, en aan des zelfs rechter zyde de bruid, ter ſlinker de bruidegom, beide houdende een toorts in de handt. De bruid ſteekt haar toorts op aan de lampen, die rondom de tent op acht ſtylen langs de grond branden; doch niet zonder plechtelyke woorden, welke by *de Bonſius* worden uitgeſprooken. Thans ontſteekt de bruidegom zyn fakkel aan die des bruids. Hier op gaat rondom een vreughden-galm ten hemelwaard. Alle ſchreeuwen hare geluk-wenſchen luids keels uit: by welke *de Bonſius* een feeſtelyke zegen voeght. Omtrent de trouw-ſtaatſien gebruikten ook de oude *Romainen* en *Grieken* toortzen van pyn-boom-takken: welke voor de Roomſche bruiden vyf jongens by nacht droegen; maar voor de Griekſche hield de bruidsmoeder de fakkel in de hand.

Voorts belangende de zegening, by *de Bonſius* uit-geſprooken, de zelve heeft inſgelyks een zeer oude herkomſt; want *d'Iſraëliten* bereedts duſdanige gewoonte onderhielden, dat de ſpeelgenoots in *Beth hillula* (zoo veel gezeit als *een huis des lofs*) te zamen liepen tot de bruid en bruidegom, voor wien bruilofts-dichten zongen. De opperſpeel-genoot eindelyk nam een beker vol wyn, en zeide: *Gezegend zyt gy, ô Heere onze God, die geſchapen hebt blydtſchap en vreugde, den bruidegom en bruid, de liefde en broederlyke genegentheit, vreede en vreedzame by een wooninge. Ik bidde u, ô Heere, laat hier terſtondt gehoort worden in de ſteden van Juda en op Jeruſalems ſtraaten de ſtemme des bruids en bruidegoms. Want de ſtemme van gejuich, en 't bruids-bedde, is zoeter dan eenigh feeſt: en de kinderen aangenamer, als d'aangenaamheit van gezang.* Voorts brengt hy den nieuw-getrouwden de beker.

Joden en Japanders voltrekken 't houwelyk onder den blaauwen hemel.

De tegenwoordige *Joden* komen ook hier in met *de Japanders* over een, datze de voltrekking des houwelyks verrichten buitens huis onder een tente: om alzoo de geheugenis der belofte aan *Abraham*, wegens vermenigvuldiging zyns zaads als de ſtarren, te vernieuwen. Hierom dan ſtapt de bruidegom buiten de deur met ſpeel-genoots; daar na volgt de bruid; doch voort getrokken, tuſſchen maat-gezang, klinkend ſpeel-tuig, en toejuiching met het gewoonelyk *Baruch habbha*, zoo veel als *gezegent is hy die komt*. De bruid den bruidegom genadert zynde, loopt rondom hem: waar op de bruidegom haar in de rondte om ſwiert. Thans wordenze beide beſtrooit met terwe, om

om uit te drukken de voortzetting van haar zaat: weshalven de bruilofts-gasten, onder 't strooijen, gezamentlyk roepen: *wascht en vermenighvuldigt.* Voorts zyn aller aangezichten zuidwaard gekeert. De rabbi of Joodsche leeraar zeegent bruidegom en bruidt: en gelast beide te drinken uit een flessche met een naauwe hals, indien de bruid haar maagdom heeft: doch met een wyde, wanneer weduwe is. Voorts dankt hy God, wegens de voltrekking der trouw: en levert wederom een glas aan de getrouwde over, om slorpender wyze daar uit te drinken. Dan smyt de bruidegom 't glas tegen de muur of grond aan stukken: eensdeels ter gedachtenis van de verwoestinge des tempels binnen *Jerusalem:* anderdeels om af te beelden de broosheit aller wereldsche dingen.

Vorder verhaal van de Japansche trouw.

Terwyl *de Japanders* boven op den heuvel aldus bezigh zyn met de houwelyks-voltrekking, is geen minder gedoen onder de bruilofts-gasten beneden. Zommige van de zelve zitten by de geld-karre, voor welke de bruidt gekocht word. Andere stooken een groot vuur, waar in al het speel-tuigh des bruidts werpen. Andere steeken een spinne-wiel, en wederom andere een rokken vlasch en geplukte kapok omhoog. Dit doen *der Japanders* schynt ontleent van d'oude *Romainen*, die den bruiden, by nacht op een wagen na het bruidegoms huis gevoerd, aldaar vlasch ter handt stelden, ten einde terstond leerden het geen omtrent de huishouding te verrichten stond. Eindelyk keelen *de Bonsii* beneden voor de trappen, die na den heuvel op-waards leiden, twee gebulte Siamsche ossen, en ettelyke schaapen ten brand-offer: om aldus een zeegen te erlangen van de houwelyks-afgod, afgebeeld met een honden-hoofd.

De Romainen verscheelden hier in van *de Japanders*, dat niet alleenlyk eene afgod over de trouw vierden; maar erkenden verscheide: zulks aan ieder byzondere houwelyks-plechtelykheidt een byzondere afgodt was toegewydt. De afgodt *Jugatinus* wierd aangeroepen, wanneer vryster en vryer haar aan malkander verloofden: *Domiducus*, terwyl de bruid na de bruidegom reed: *Domitius*, als de bruidt binnens-huis stapte: de goddinne *Minturna*, ten einde de nieuw-getrouwde lang te zamen mogten blyven: *Virginensis*, wanneer de maagdelyke gordel wierd ontbonden: *Mutinus*, als de bruid kuisch en schaamachtig neder zat op een onbeschofte houte mannelyke roede: *Subigus*, terwyl de nieuwe vrouw haar ontkleedde: en de goddinne moeder *Prema*, zoo haast by de bruidegom te bedde lag.

Japa[nsche] bruilo[fts] hoedan[igheid].

Doch na verrichting der voornoemde handeling, omtrent de inzeegening in den houwelyken staat, word de Japansche bruidt in haar norimon na des bruidegoms huis gevoert, tusschen toejuiching, maat-gezang en speel-tuigh. Binnen 't huis van de bruidegom zyn ondertusschen de jongelingen dapper doende, met wimpels en vanen by het dak uit te steeken, met bloemen te strooijen, en aller wegen, onder en buiten 't dak, gevlochten kransen op te hangen. De bruiloft duurt gemeinlyk acht dagen na malkander, waar aan groot geld spillen.

Hoe [de Ja]pande[rs] haar [kinde]ren a[an] malk[ander] verlo[oven].

Voorts verlooven *de Japanders* haar kinderen veeltyds aan malkander, terwyl die noch in de wieg leggen: 't welk namaals de verloofde onverbreekelyk voltrekken. Ook trouwenze meesten tyd zeer jong; maar echter zoo vroeg niet als de Moscovitische dochters, die in haar tiende en elfde jaar het houwelyk aangaan: niet anders als of Egyptische muizen waren, van welke *Plinius* getuigt, dat bevrucht ter wereld komen. *Josephus Scaliger* verhaaldt, hoe een Fransche jongen, oud elf jaren, zyn negen-jarige nicht beswangerde. De oudt-vader *Hieronymus* zeit, gezien te hebben een minne, die kindt droeg by een jongen, naauwelyks tien jaar bereikende. De Paus *Gregorius de Groote* stelt zich insgelyks voor zichtbaar getuige van een bevrucht zevenjarig meisjen, by een jongen, die twee jaar ouder was. En zoo iemand het geloof deezer uitsteekende mannen wilde in twyfel trekken, ten minsten zal de goddelyke waarheit der heilige Schrift by geen Christen wegens onwaarheid verdacht zyn. Alhier nu staat duidelyk,

.16.2. lyk, hoe *Achaz* op het einde van zyn
18.2. elfde jaar een soone *Hiskia* kreegh; want *Achaz* wierd Koning toen twintig jaar bereikte: bestierde Juda zestien jaar: zulks hy in het zes en dartigste des ouderdoms stierf: toenmaals was zyn zoon *Hiskia* vyf en twintigh jaar oud, welke afgetrokken van de zes en dartig zyns vaders *Achaz*, zoo behoud deeze niet meer als elf, wanneer hem *Hiskia* gebooren is.

Maar behalven de houwelyks-afgod, afgebeeldt met een honden-hoofd, (dit schynt herkomstig nit het boven-maten by-geloovig *Egypten*, alwaar naauwelyks een afgod gevonden wierd zonder een beesten-kop; want *Osiris* hier eertyds pronkte met het hoofd van een os, *Pan* van een bok, *Ammon* van een ram, en *Anubis* van een hond) eeren *de Japanders*, gelyk ook *de Chineesen*, de goddinne *Pussa*, wiens invloeijing niet alleen tot voortzetting des menschelyken geslachts; maar zelfs der beesten, planten en boomen, byzonderlyk helpt.

De Bonsii vertellen wegens *Pussa* dusdanigh verdichtsel. *Beschryving van de wonderlyke Japansche afgodinne Pussa.* Voor tien eeuwen daalden drie hemelsche maaghden uit den hemel, om haar te wasschen in een vlietende stroom. Zy noemen de maagden *Angela*, *Changela* en *Fecula*. Terwyl baaden kreeg *Fecula* een boom in het oog, onder wiens bladeren, langer en scherper dan die van een olm-boom, zwarte krieken aan lange steeltjens hingen. *Fecula* proefde de vrucht, en bevondze diervoegen aangenaam in smaak te wezen, dat naauwelyks te verzaadigen was. Het zelve verhaald de Grieksche dichter *Homerus* van drie bootsgezellen op de vloot van *Ulyssis*, dewelke by de *Lotophagi*, zoo veel gezeit als zwarte krieken-eeters, te land gestapt, niet wilden weder keeren, als verlekkert zynde op de smaak der krieken. Aan dit gewasch worden byzondere krachten toe-geschreeven tegen het uitvallen des hairs, de bloed-gang, ston-

den, vallende ziekte en hoofdt-duizeling, volgens *Dioscorides*, *Theophrastus*, *Plinius* en *Galenus*. Maar *Fecula* (dus grollen *de Japanders* al voort) bevond haar zelfs door krieken-eeten beswangert: weshalven met bedroefde oogen aan zag, hoe haar mede-gezellinnen *Angela* en *Changela* hemel-waard keerden: daar zy vertoeven moest, ter tydt gebaart had. Na negen maanden dan beviel *Fecula* van een soon: welken, als gespeent was, op een kleen eiland neder leide, gelastende aldaar te wachten na een visscher, die hem zoude op-voeden, terwyl zy ten hemel voer; van waar voor eenige tyd met *Angela* en *Changela* af daalde. Naauwelyks nam *Fecula* de reis hemel-waard, of een visscher vind de jongen, en voerd hem na huis: alwaar den zelven dier-voegen toe-nam, dat eindelyk wyd en zyd het land bestierde, en wetten ontwierp voor verscheide Koningryken. Zedert kreegh *Fecula* de benaaming *Pussa*; aan welke *de Japanders* aldus gods-dienstigheit bewyzen.

Gods-dienst aan Pussa hoedanigh. Op den oever van een stroom staan eenige dikke stammen, uit zamen-gevoegde krieken-boomen: ter zyden af steeken zwarte takken, niet ongelyk den olifants-tanden. De stammen zyn gepronkt met groote vergulde bloemen. Aan de slinker-hand rust buiten af een platte schelp op twee dikke takken: in deeze schelp knielt *Pussaas* soon, vertoonende de mynen van bidden. De bovenste stammen der krieken-boomen dragen een schelps-gewys rust-bedde, op welkers een einde een bloem-pot staat, by het ander einde steekt een krom-geboogen tak uit. Midden weegs zit *Pussa* ter halver lyf. Het aangezicht vertoond een schoon vrouwen aangezicht, zynde omringt met zonne-straalen. Onder een kleed, 't welk voor de borst hangt, verschuilen zestien armen: om door die af te beelden, hoe *China* en *Japan* zestien eeuwen na malkander door *Pussa* gelukkig bestierd zyn. De gods-dienst aan *Pussa* word aldus verricht. Twee *Japanders* staan tot de buik toe in het water, nevens de gezeide krieken-stammen, op welke *Pussa* zit: terwyl een boot, weinigh buiten de wal vast gemaakt, een bok over de steven voert, tot wiens slachting *een Bonsius* in 't midden der boot voor een tafel, wederzyds van een dienaar bezet, met een houwer in de vuist gereed zit.

Maar (om weder aan te hechten den draat der voor-gemelde togt) alzoo *Wagenaar* binnen *Osacca* vertoefde, bezochten hem onder andere twee gebroeders, zynde koop-luiden uit *Saccai*, die hem berichten: hoe over drie maanden vier vaar-tuigen met koper na *Nangesaque* wilden afvaerdigen. *Wagenaar* antwoorde: zy zouden wellekom zyn; doch d'Oost-Indische Maatschappy zoude 't koper zoo duur niet in-koopen, als voorleden jaar gekocht had. Waar op d'een den ander aan zag, en grim-lachte.

Wagenaar dan weder zyn reis vervorderende, geraakte den zestiende van sprokkel-maand binnen *Jedo*: en maakte ten eersten zyn over-komst bekend aan *Sicungodonne*, en *Joffiesamma*, Nangesaquesche stee-voogd: met verzoek van spoedige vervordering, om de schenkaadjen den Kaisar ter handt te stellen. *Sicungodonne* en *Joffiesamma* lieten *Wagenaar* bescheid toe-komen: hy zoude den vyftiende van *songuats* (dit is *der Japanders* nieuwe jaar, welker vyftiende dagh over-een komt met den zeven en twintigste der sprokkel-maand) voor den Kaisar verschynen. Voorts liet *Sicungodonne* niet alleen de lyste der geschenken; maar de geschenken zelf haalen, en in zyn brand-vrye pak-huis op sluiten. *Wagenaar* ter gezetter tydt na 't Kaisarlyk slot geleid, vertoefde in een voor-zaal omtrent twee uuren: wanneer hy voor den Kaisar, op een verheven throon met meer als Kaisarlyke pracht neder gezeten, wierd ingebragt, en de schenkaadjen aan-bood: in welke de Kaisar buiten gemein groot vermaak schepte: byzonder behaagden hem de Hollandtsche pistoolen, degen en een keurigh gebloemd-werkt doosje. Van het kostelyke alcatyf is het minste werk gemaakt, alzoo door dikwils ontpakken afzienelyk en vol gaten geraakt was.

Wage… komt t… Jedo: *verschy… voor d… Japan… Kaisar*

Des anderen daags leverde *Wagenaar* de overige geschenken aan de drie hooge

enkt de ... nsche ... ra-

hooge Ryks-raaden; de vierde, *Kannicfaesamma* genaamt, had wegens hoogen ouderdom zyn ambt neder geleit; en ontfing dien-volgende geen schenkaadjen meer. Ook kreegen de vordere doorluchtige persoonaadjen de gewoonelyke gedeelten. Alle namenze de geschenken door haar huis-booden beleefdelyk aan. De gemelde geschenken beliepen op veertien duizendt drie honderd en zestig gulden, zeventien stuivers en twee penningen. De reis-kosten gingen noch hooger: alzoo voor last-paerden, dragers, lyf-schutten, tolken, verteerde kosten ter herbergen, vaartuigh en veer-geldt, vyftien duizendt zes honderdt zes en dartigh gulden, vyftien stuivers en een penning in de loop bleeven. Van d'overgeschoote goederen maakte *Wagenaar* drie duizend tayl, ieder tayl gereekent tegen zeven en vyftig stuivers. De Japansche adel quam deeze goederen af halen; doch betaalde die verre beneden de waerde.

Niemant hield zich meer vergenoegt als *Sicungodonne:* zeggende, dat nooit zoodanige puik-stukken ontfing. Hy had altyd de gewoonte onderhouden, van de Hollandsche gesanten voor haar vertrek in zyn hof buiten *Jedo* treffelyk t'onthaalen; doch ter oorzaak der nypende koude ontbood hy *Wagenaar* tot zich, om hem binnen het paleis aan wel-gedischte tafel te zetten. Terwyl hier toe voor-bereiding gemaakt wierdt, ging *Sicungodonne* zitten by een venster-schuif voor een groote koole vuur, alzoo de koude neep, nevens *Wagenaar:* en onderzogt uit den wond-heeler *Hans Hanko* na het toebereiden van d'Europische genees-middelen, welk voor hem waren mede gebragt.

Het was toenmaals den tweeden der lente-maand van het jaar zestien honderd zeven en vyftigh: wanneer schielyk gantsch *Jedo* in algemeine kreet brandt schreeuwde. En eer lang zagh men uit *Sicungodonnes* paleis, verre buiten 't noord-einde der stad, een yselyke vlam hemel-waard flikkeren, en door styve noorde wind na de stad gedreeven. De vonken vloogen niet anders als sneeuw-vlokken over *Jedo. Sicungodonne* verontschuldigde zich, dat niet langer *Wagenaars* tegenwoordigheidt mogt genieten: zyn ambt bragt mede op alles orde te stellen, by dusdanige ongelegentheit: zond drie geheim-schryvers, die *Wagenaar* goet onthaal zouden doen; doch deeze verzocht te mogen vertrekken, ten einde bezichtigde hoedanig het in de Hollandsche herbergh gestelt was. Hier toe kreeg hy verlof: steeg geswint te paerd: rept na huis, alzoo de brand, hoewel noch wel een myl verre, echter meer en meer, als een ingebrooken zee over velden en dammen niet zonder yselyk gedruis rollende, na hem zag toe-gejaagt. Weshalven aller wegen, waar door reed, ieder op-kraamde.

Groot sammer binnen Jedo.

Wagenaars verrichting in zyn herberg.

Wagenaar weder in zyn herberg geraakt, vond des koop-mans nood-hulp *Cornelis Mulok* en eenige Japansche dienaars bezig met de papieren, die op tafel bleeven leggen, in kanassers te pakken, als ook d'overgebleevene schenkaadjen, het zilver-werk, kleederen en brieven: om de zelve te bergen binnen het brand-vrye pak-huis, by *de Japanders goddon* genaamt. Elk repte zich: wanneer tyding quam, dat de wind om geloopen was, en geen gevaar te wachten voor de Hollandsche herberg. Weshalven de Japansche dienaars 't vervoeren der goederen staakten. Doch tusschen vier en vyf uuren krioelde de straat, daar de Hollandsche herbergh stond, van vluchtelingen, met rol-wagens vol kinderen en stok-oude menschen. *Wagenaar* dieshalven klom op het dak, en beschouwde duidelyk; hoe de brandt, zoo verre be-oogen konde verspreid, hand over hand, door de styve noorde wind voort-gejaagt, gelyk een aan-bruischende zee, begonde te naderen. Hy vraaghde dan den huiswaerd *Ginnemon*, wat hy geraadzaamst oordeelde, het goed der Oost-Indische Maatschappy te bergen in *de goddon*, of te versleepen na *Joffiesamma. Ginnemon* oordeelde *de goddon* tegen brand bestendigh, alzoo onlangs een zwaare brandt uit stond. En hier was nu een groot deel der goederen gebergt: wanneer *de Bonjoisen* oordeelden, geraadzaamst de koffer met de penningen der Oost-Indische Maatschappy te verzenden

den na de Nangesaquesche stee-voogd *Joffiesamma.* Het geen in *de goddon* stond moest blyven, alzoo bereeds alle deuren en vensters met kley-aerde wel dicht stonden toe-gestreeken: en alles, het geen *de goddon* te na was, onder de voet lagh. Echter hadt *Wagenaar* de gebergde waaren liever vervoerd uit *de goddon.*

Wagenaar en zyn gevolg zyn in groot gevaar van te verbranden.

Terwyl hier over met *Ginnemon* reden-kavelde, sloeg de vlam in de *Ver-ver-straat*, welke op een musket-schoot aan de Hollandsche herberg lagh. Het begon nu tyd te worden, om na een goet heen komen te zien. *Ginnemon* zond moeder, vrouw en kinderen voor af, die met een dikke drang vluchtelingen de straat uit geraakten. *Wagenaar,* nevens *Ginnemon*, en de gehoorige tot het Hollandtsche gesandschap, verlieten haar herberg, welke zedert de laatste brandt noch niet voltooid was. Buiten deur gestapt zynde, vonden zich alle in de tyd vergist en d'uiterste benaauwtheit; want de straaten, kruis-wegen, poorten en steegen stonden allenthalve gepropt met rol-wagens, kisten, kassen, huisraad en menschen, elkander tusschen de pakkaadje dier voegen verdringende, dat heen noch weder konden komen. Hier lagenze over malkander gestort: daar haaktenze in eenig huis-raad: gints drongenze met naar geschrei van achter in. Zommige verpletterden onder de voeten: andere wierden te barsten geprangt: andere kroopen over de hoofden der menschen en koffers weg. Ondertusschen naderde de brand. De vonken en rook quelden de verdere dier voegen, dat scheenen te verstikken.

Beschryving van de schrikkelyke brand tot Jedo, daar over de honderd duizend huizen vernielt wierden.

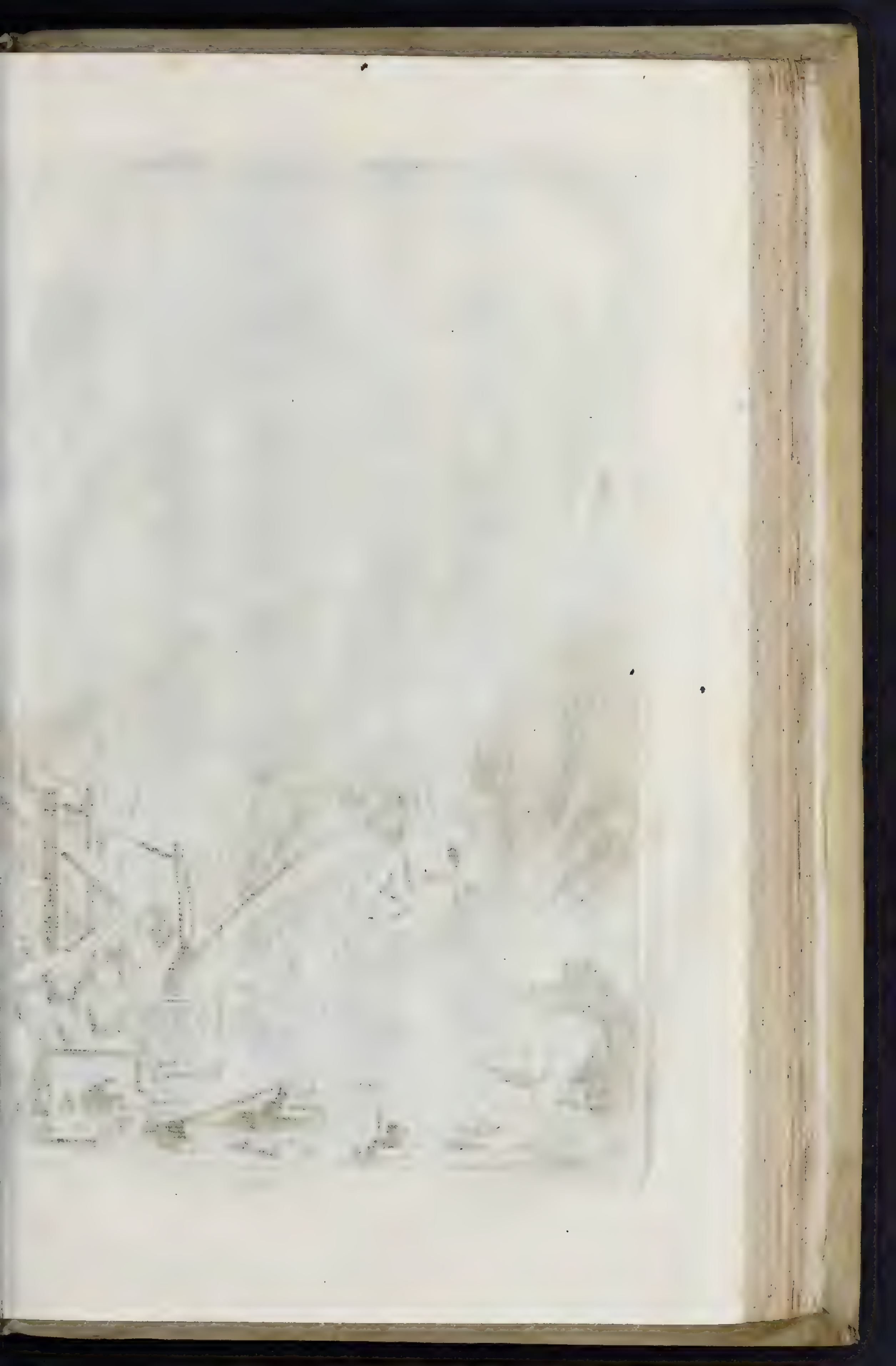
Ja de rook bedekte tot twee maal de stad: zulks de namiddag in een naare duisterheit schuil ging. Nu en dan duikte de zon onder zeer dikke smook: en het scheen of een pek-zwarte nacht zes uuren te vroegh quam. Niemand hadt geweeten werwaarts men vluchten moest, 't en zy de vlam door rook flikkerde: en het yselyk gekerm der geene die boven wind verzengden den benedenste toe-riep, waar het verderf verwoeste.

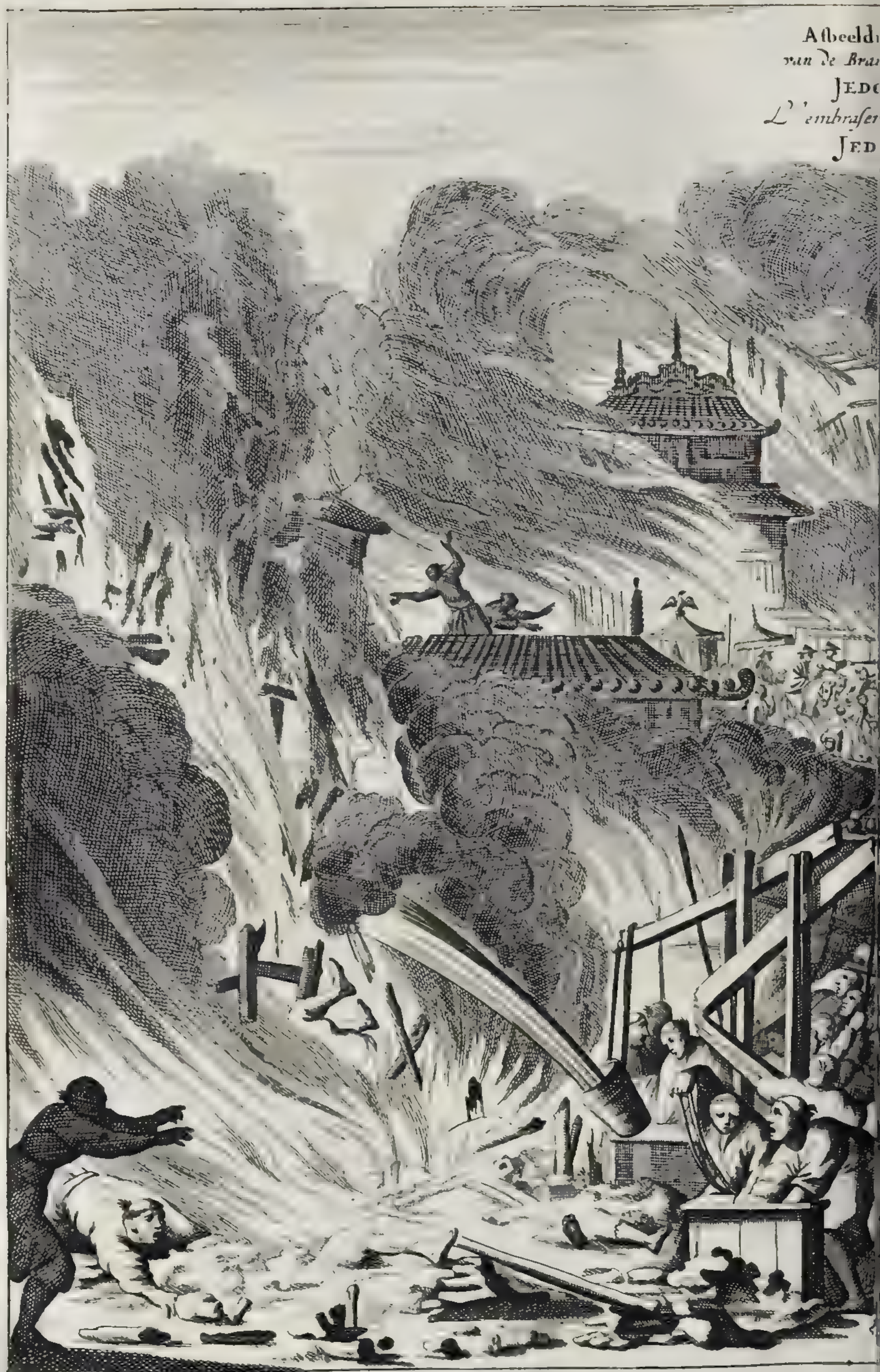
Wagenaar en des zelfs gevolgh bevonden haar aller wegen benard. Voorwaards lagh de straat gestopt met pakkaadje en menschen, tommelings over hoop gestort. Ter eener zyde was de brand voor-by geslagen: ter ander kant ging de vlam weinig schuinder af: achter naderde het vuur hand over hand. Zy stonden tusschen een dikke smook vol ontelbaare vonken, als een jagtsneeuw, door de noorde windt voortgedreeven. De gevels storten zomtyds voorwaards over in de straat, en bedekten in een gloeijend graf menschen en goederen, die wegens drang en belemmering van pakkaadje niet konden ontvluchten. Zomtydts vielenze binnewaard, en scheenen de vlam te dekken, om terstondt meer voedtzel te vinden voor de vlam. Hier knersten het beschot, en de schutzelen, licht aangestooken, verhaasten de vernieling aan zoldering en wanden. De daken, uit houte berderen gemaakt, vatten alderEerst 't vuur: 't en zy ook zomwyl door het een brandende huis het ander van onder of midden-weegs aan ging. Hier storten de balken met kap-ravens en het gantsche gespan neder-waards. Daar vloogen de half-verbrande panneelen met styve koelte de straat in. Gints maakte de boven-lyst een gat door de luifen. Elders dreunde de grond, daar toorens plotsten. Dusdanige naare slagen zouden verder en meer onderscheidelyk zyn gehoort, 't en zy d'erbarmelyke kreet van jonge, oude en bedaarde (het zy zengende tusschen de vlammen, het zy vreezende gezengt te worden) 't gekraak der neder-stortende gevels, balken en huizen eeniger mate verdoofde.

Lichtelyk is af te meeten, hoe de Hollandsche gesant en zyn gevolg hier in de klem stonden. Doch eindelyk maaktenze reddering. Zy hielpen dan malkander op de gestuuwde pakken en luifenen: stapten over menschen, kisten, luifenen, om meer en meer uit den drang te geraken: ja braken door heiningen, paggers en wanden: aan welk werk *de Bonjoisen* en Japansche tolken broederlyk de hand hielden: andersints hadt, menschelyker wyze, niemand *der Hollanders* het leven van de brand af gebragt.

Wage... kan ge...

Eindelyk op de ruimte geraakt, niet buiten het uiterste gevaar, zochten lyfber-

Afbeeldi
van de Bra
JEDC
L'embraser
JED

…rging …n: berging tegen de nacht. Men vond geraadzaam zich te begeeven na 't paleis van *Joffieſamma;* doch dit was vol gepropt met vluchtelingen. Weshalven keert *Wagenaar* na de heer over *Firando*, wiens wooning na-gelegen ſtond. Het verzoek om aldaar te mogen vernachten wierd heuſchelyk afgeſlagen: onaangezien de gezeide heer aan de Ooſt-Indiſche Maatſchappy ettelyke duizenden ten achteren was, over welke ſchuld nochtans niemand hem laſtig viel. *Wagenaar* zocht zedert ter vierde ſtede te verblyven; doch kreegh geen gehoor. Hy ſwerft dan in de naare nacht door *Jedo* gints en weder: geraakt eindelyk buiten de ſtad ten weſten aan de ſtroom voor de hutte van een arme landman. Hier wierdt hy wel in-gelaten; maar vond noch vuur noch licht. Ondertuſſchen prangde de vorſt bitter. En eerlang zakten ook derwaards verſcheide vluchtelingen: onder welke een bericht bragt, hoe een half uur na *Wagenaars* vertrek de Hollandtſche herberg aan koolen lag.

…kt …Jedo …hut-

Met den dag ging *Wagenaar* wederom na binnen. Bevond het gantſche zuider gedeelte van *Jedo* in aſſche te leggen, en de brand veel felder woeden, als daags te vooren. De vlam ſloeg omtrent tegen den middag in het Kaiſarlyke ſlot. Hier ploften de zwaare poorten neder. De wacht-plaatzen ſtorten meer als de helft in de graft over, alwaar uit doofden: d'andere helft gaf voedſel tot vordere brandt. Omtrent den avond wierd ook zeer ſchielyk het paleis des Kaiſars aangeſtooken. Nooit flikkerde de vlamme yſelyker, als toen alhier de hooge toorens van lieverlay blaakten. Het ſcheen als of de brandt boven de wolken uit-ſtak, en gelyk den hemel dreigde. Dit verderf ging zoo ſchielyk voort, dat de Kaiſar en Ryks-raden naauwelyks zoo veel tyd hadden, om haar zelven te bergen in de ſpeel-huizen, welke tot thee-drank getimmert zyn aan de noord-zyde van het derde buiten-ſlot. In twee dagen lag de Kaiſarlyke ſtad in aſſche. Over de honderd duizendt huizen waren ten grondt toe verwoeſt.

…tigt …deren …de *…paleis …and.*

Den vierden der lente-maandt verzocht *Wagenaar* aan *d'opper-Bonjois*, hy beliefde eenige ſoldaten uit het gevolg des geſandſchaps te verſchaffen, ten einde zogt, of eenig zilver onder de verbrande *goddon* konde vinden. *De Bonjois* keurde de voor-ſlag goet: voorſiet hem van krygs-knechten, met welke *Wagenaar*, nevens *Verſchuuren*, zich na de verbrande Hollandſche herberg begeeft. Aan de ſtad genadert, van welke niets was over-gebleeven als de voor-ſteden ten ooſten en weſten, beſchouwde met verwondering een groote vlakte, zoo verre het oogh naauwelyks bereiken konde, hier en daar ſmookende, alwaar voor twee dagen een wereld van een ſtad ſtond. Hy zagh een grond met heel en half verbrande balken, op-gehoopte aſſchen, na het vernielde gebouw meer of minder was geweeſt, wyd en zyd jammerlyk geſteld, die zoo korts de woon-ſteden van meer als tien honderd duizend zielen, zeer prachtige paleizen, koſtelyke toorens en kerken, en 's Kaiſars ſlot, geenſints wykende voor *Amſterdam*, gedragen hadt. Niet als een bloote muur omringde de ledige vlakte, daar *Jedo*, Japans hoofd-ſtad, voor acht en veertigh uuren ſtond.

Wagenaar laat zoeken na zyn geſmolte zilver.

Naauwelyks konde *Wagenaar* tien ſtappen voort zetten, of hy vond deerlyk geſtelde lyken: welke zommige onder de val der gevels verplettert: andere in de ſmook geſtikt: andere aan leden verzengt: ja niet weinige dier voegen door 't vuur ontdaan, dat ſlechts aan eenig over-gebleeven lid kenbaar waren. Op zommige plaatzen lagenze drie en vier dik over malkânder doodt gedrongen, geſtikt, gezengt of verbrand. In de ſtraat, die na de Hollandſche herberg gaat, bereekende *Wagenaar* over de drie duizend lyken.

Meer als honderdt duizendt menſchen verbrandt.

Aan een der uiterſte hoeken van *Jedo* leit een vak der ſtadt met zwaare muuren en poorten afgezondert: herwaards vluchte een merkelyk aantal menſchen, wanende aldaar wel bewaart te wezen: weshalven die binnen waren de poorten toe-ſlooten; doch eer lang ſloegh de brandt uit de naaſte huizen in de daken langs de muur ſtaande: zulks binnen die kleine omtrek meer dan acht honderd om hals geraakten, behalven 's Kaiſars gevangenen, der-

 waards

waardts door de brandt heen gevoert. *De Japanders* begrooten 't getal der dooden tot verre over de honderd duizend.

Wagenaar, vergezelſchapt van twintig *Bonjoiſen*, *Verſchuuren* en *Ginnemon*, wiens huis binnen drie jaren nu twee maal ten grond toe af brande, geraakten aan de verwoeſte *goddon*, ten einde eenigh zilver-werk uitgroeven; maar zoo haaſt d'aſſche geroert wierd, gaf die zulk een hette en ſmook, dat het werk bleef ſteken. Weshalven onverrichter zake vertrokken: zoo nochtans, dat alhier wacht beſtelde. In de gezeide *goddon* liet *Wagenaar* zitten zes duizend zes honderd drie en veertigh guldens aan gereede penningen, beſlooten binnen *Hoogen-hoeks* kantoortje, behalven eenig zilver tafel-goed, en 't geen uit de ſchenkaadjen over ſchoot. De meeſte ſchat nochtans was geberght: want alzoo *Wagenaar*, door *der Bonjoiſen* aanrading, de zelve niet toe-betrouwde aan het brand-vrye pak-huis; maar, in een koffer gepakt, na *Joffieſamma* verzond, waren de meeſte gereede gelden behouden: hoewel niet zonder merkelyk gevaar: alzoo *Wagenaars* volk met groote moeite door de drang geraakten, en zedert den gantſchen nacht door *Jedo* dwaalden, zoekende na haar heer: bekommert wegens hem en de koſtelyke vracht, dieze droegen. Ondertuſſchen ſneuvelde niemand uit *Wagenaars* gevolg, dan alleen de Japanſche kok *Siobe*, dewelke ook zomtydts voor tolk diende: onder een omgeſtorte muur geklemt zynde, en voorts geſtikt. Opgezocht, is gevonden en begraven.

Wagenaar bergt eenig goed.

Brand van Troye, Romen en Londen, niet te vergelyken by die van Jedo.

Wie zal my nu de beruchte *Troyens* brand, waar over zoo veel ſchrandere koppen op geleerde papieren verbleekten, met *Jedo* vergelyken? Of 's werelds hoofd-ſtadt *Romen*, wanneer van *Nero* aller wegen wierd aangeſteeken; terwyl deeze brand-ſtichter van de Mecenaatſiaanſchen tooren de brand met vermaak beſchouwde, en, in kamer-ſpeelders gewaad, van *Iliums* ondergang zong? *Suetonius* verhaalt, hoe duſdanige verwoeſting zes dagen en zeven nachten duurde: hoewel een oude ſteen als noch, gevonden nevens *ſant Peters* kerk binnen *Romen*, van negen dagen gewaagt. Wie zal met *Jedo* gelyk ſtellen het ongelukkig *Londen*, den twaalfden van herfſt-maandt des jaars zeſtien honderd zes en zeſtig, uit een bakkers huis, dicht by de groote brug, die over *den Teems* leit, aangeſtooken. In 't eerſt wierd het ongeval weinigh geacht; doch eer lang ſloeg de vlamme, door een ſtyve noord-ooſte wint gedreeven, diervoegen voort, dat alle moogelyke vlyt tot leſſing te loor liep. Binnen dartigh uuren brande de gantſche oude ſtadt hemels hoog. Op den vyfden dagh wierd de brandt geſtuit voor eenige huizen, die door bus-poeder opſprongen. Van de *Tour* af tot *Tempelbare*, langs de rivier, welke tuſſchenruimte een uur gaans uit maakt, lag alles aan koolen. Behalven twintigh duizend huizen en onwaerdeerlyke ſchatten, zyn vyf en tachentig kerken, onder welke ook de grootſte des gantſchen Chriſtenryks *ſant Paulus* tempel, door de vlamme verwoeſt. Echter gaat *Jedos* brand deeze verre te boven, alzoo in *Jedo* vyf maal meer huizen, paleizen en kerken, behalven over de honderd duizend menſchen, vernield wierden, dan tot *Londen*.

Voorts geraakte *Wagenaar* met zyn gevolgh, door *Joffieſammas* orde, in een bequamer huizing, als daar d'eerſte nacht van de brandt in koude over bragt: ondertuſſchen nochtans ſukkelde hy niet weinig; want dewyl d'Europiſche en Indiſche vreemdigheden in de loop bleeven, moeſt alles, zeer bezwaarlyk om te bekoomen, ten duurſte koopen. Ja hy liep geen klein levens gevaar, alzoo het graauw, woedende van honger, gelyk huilende wolven om ſwerfde, by troppen van duizenden, met nood-lydende wyf en kinderen, onder een vinnigh koude hemel. De waerd *Ginnemon* hield ſterk aan, hoewel begiftigt met een ſtuk zwart ſtamet en heere-ſaay, 't geen wonderlyk uit de vlam gebergt was, om voor zich te behouden het te zamen geloopen zilver, koper en loot, van onder de verbrande *goddon* uitgedolven. *De Bonjoiſen*, tolken en *Joffieſamma* zelf ſpraken voor *Ginnemon*: waarom *Wagenaar* zich benoodzaakt vond d'uitgegrave ſchat, hoe-

Wagen. loopt bi. 't verbr de Jedi vens ge vaar.

hoewel nu zeer hoog gebrek had, hem te laten houden.

Eer *Wagenaar* uit *Nangesaque* vertrok, had de taal-man *Fatsiseymon* aangenoomen, by *Sicungodonne* te verzoeken verlenging van tydt voor de scheepen die na *Batavia* verzeilden: ten einde zoo niet geprest wierden hun vertrek te verhaasten, tot merkelyke ongelegentheit. Of ten minsten, dat de scheeps-ruimen onverzegelt moghten blyven. *Gunemon*, *Sicungodonnes* tolk, nam ook op zich, 't zelve verzoek aan zyn heer te doen; doch deeze, alzoo zyn moeder door de vlamme wilde bergen, is met haar verbrand: aan welke man d'Oost-Indische Maatschappy honderd tayl liet zitten. Voorts dorst *Fatsiseymon*, by deeze ongelegentheidt, niet reppen van de voornoemde tydtverlenging of ontzegeling des ruims.

[...]nsche ver- zon- [...]n [...]naar [...]len. Ondertusschen liep alles in 't riet. d'Edel-luiden, die de goederen, overschietende boven *Wagenaars* schenkaadjen, afhaalden, waren landwaard verspreid: niemandt had een duit betaalt, behalven *Ando Ockiosamma* en *Mitosamma*. *Wagenaar* konde geen kans beoogen, om de schuldenaars op te zoeken: en liep ondertusschen levens gevaar tusschen een verhongert graauw. Weshalven by *Sicungodonne* ernstigh aan houd om verlof tot zyn vertrek. Uit Kaisarlyke toestemming wierd het verzochte ingewilligt: zoo nochtans, dat de Ryks-raaden *Wagenaar* in bedenken gaven, of hy niet geraadzamer vond, het vertrek noch een weinig tydts in te zien, ten minsten voor tien dagen: alzoo de wegen by deeze brandt dapper onveiligh waren, en 't graauw door gebrek van levens-middelen woedende. Te meer, nadien de Kaisar dagelyks voor vyftig man rys en vordere eet-waaren zoude verschaffen. Des anderen daags ontfing *Wagenaar*, uit 's Kaisars naam, zes balen rys. Dit hielden *de Bonjoisen* voor een hemelsch geschenk, en zoodanige boven gemein groote eer, als de Kaisar nooit aan eenig gesant des wereldts betoonde. Zulks besluiten konden, dat *de Hollanders* noodwendig boven alle landaart aan 't Kaisarlyke hof moesten wel staan.

Doch *Wagenaar* had volkomen in zyn keur, te blyven of te vertrekken. Terwyl tusschen beide twyfelachtigh stondt, neemt voor zich op te kramen na *Nangesaque*: ter oorzaak *Joffiesamma*, die buiten gemein vriendschap bewees, de vervordering der toght aan ried. De wegen, zeide hy, waren zoo onveiligh niet, als wel gezeght wierd. En wat zwarigheit? Immers ging de Hollandtsche gesant niet zonder *Bonjoisen*? Dusdanige lyf-wachten geleiden op 's Kaisars naam: wat mensch zoude derven iemandt leet doen, die onder haar beschutting reisde? *Joffiesamma* voeghde hier by: De wedervereeringen voor uwe schenkaadjen, en betaling voor de verkochte goederen, zal ik by my bewaren, wanneer in gebragt worden, en tot *Nangesaque* behandigen.

Op dusdanige toezegging en raadt nam *Wagenaar* den negenden van lente-maandt de reis aan. Hy vond groote moeijelykheit om uit *Jedo* te geraken; want de bruggen lagen allenthalven afgebrandt: hier of daar stak een stuk van een boog boven 't water: nergens nochtans konde hy te recht geraken. Men vond geraadzaam een weg te zoeken door 't Kaisarlyk slot. Alhier zagh *Wagenaar* alles in assche: de steenen in groote brokken van elkander geborsten: de hooge toorenen ter aerde geplotst: de schildwacht-huizen aan koolen. De marmore brugh nochtans over d'eerste graft van 't slot was diervoegen niet geschonden, of leed eenigsints het over trekken. Weinigh minder als een uur reed *Wagenaar* binnen 't verbrande slot, eer aan d'andere zyde buiten de buitenste poort geraakte. Dus verre gevordert, trok om de gantsche oostelyke zyde van *Jedo*; en kreeg eindelyk de rechte landt-straat onder de voet. De togt liep veel beter af, dan de Ryks-raaden vermoeden; alzoo hy op den twee en twintighste der lente-maandt zonder eenige aanstoot tot *Miaco* aan quam: alwaar hem de groote rechter *Makino Sandosamma* met vyf zyde Japansche rokken en tien schuiten zilver beschonk. Des anderen daags binnen *Osacca* gevordert, stapte uit die stad te scheep, en liep voor *Nangesaque* be-

Wagenaar verreist uit Jedo,

door 't verbrande slot:

komt tot Nangesaque.

behouden ten anker den zevende van gras-maand. Ook vond hy alles in goede ſtand op *Diſma*.

De Hollanders geraken aan moeite met de Japanders wegens de Chineeſen, en een galjoot.

Alleenlyk ontſtondt eer lang geen kleine moeijelykheidt, welke uit drie oorzaken verwekt wierdt. Eerſtelyk vatten *de Nangeſaqueſche Japanders* groot mis-noegen op tegen *de Nederlanders*, by dusdanig voorval. *Frederik Coyet*, opper-hoofd over *Formoſa*, ſchikte het galjoot *de Roode Vos*, onder het opzicht van koopman *Daniel Six*, na *Tamſuy* en *Quelang* af, om ſmee-koolen en elands-huiden. Van *Quelang* wederom na *Tayouan* afgeſtoken, verviel *Six*, door ſtyve weſte-windt en ſtroom, om de noordt; zulks noch *Quelang* noch *Tayouan* konde bezeilen. Lang ſukkelde hy in de boght van *Arima:* tot eindelyk de levens-middelen zeer ſchaars toereikten. Hy moeſt dieshalven van de nood een deugd maken, en opdouwen na *Nangeſaque*. d'Aankomſt des galjoots buiten tyds baarde vreemde bedenkingen in *Quienmonſamma*, ſtede-voogdt over *Nangeſaque*. Deeze hield zich niet voldaan, dat een naauwkeurigh onderzoek deedt na de gantſche geſchapenheidt der reize van *Six:* als welke moeſt verantwoorden: Wanneer van *Tayouan* zee koos? Wanneer tot *Tamſuy* en *Quelang* ter reede liep? Wat verrichting in deeze plaatzen beſchikte? Hoe verre *Tamſuy* en *Quelang* van elkander af lagen? Op wat tyd en van wien *de Hollanders Quelang* veroverden? Met hoe veel ſoldaten die veſting bezet was? Hoedanig voordeel 't omleggende geweſt aan bragt? Hoedanige landaart het zelve voede, wit of geel, ſtout of bloode? De vragen by *Quienmonſamma* voorgeſteld, en door *Six* beantwoordt, wierden ſchriftelyk over gezonden na *Jedo*. Doch is nooit eenig vervolg op deeze onderhandeling gedaan. Ook kreeg *Six* verlof, als vryman, de ſmee-koolen en elands-huiden te verkoopen.

Tweede oorzaak van misnoegen der Japanders.

By deeze eerſte voorval quam een tweede. Een Chineeſche jonk, uit *Cambodia* gezeild na *Japan*, verpreide beneden *Tayouan* het jacht *Domburg*, van *Batavia* afgeſtooken. *Domburg* lichte uit de jonk eenige ponden waſch: 't welk de jonk voor zee-roovery, ten ſchande *der Hollanders*, door *Nangeſaque* verſpreide. Het hielp weinig, dat *de Hollanders* tot haar verſchooning inbragten, hoe *Hans Parys* en *Points*, ſchipper en onder-koopman op *Domburg*, door *Frederik Coyet*, uit dien hoofde gevangen zaten: om, na onderzoek des zaaks, ſtraf te lyden.

De der...

De derde oorzaak liep hooger. De fluit *Breukelen* nam zederdt een Chineeſche jonk tuſſchen d'eilanden *Aur* en *Candor:* en zette aan 't ſchip *Urk* over elf Chineeſche gevangenen, drie ſtukken rood ſchaer-lakenen, acht houwers, zeſtien boſſen tin, en, behalven noch eenige kleinigheden, vier metale ſtukjens geſchut. *Urk* was, door hol water, *Tayo* voorby geſlingert: zulks met hard weder voor de Japanſche kuſt *Satſuma* verviel. Hier hield het ſchip af en aan: tot dat eindelyk de heer van *Satſuma* een Japanſch bewimpeld jagt, *Faiſena* genaamt, af-ſchikte, 't welk *Urk* na *Nangeſaque* geleide. Alhier ten anker geloopen, liet de ſtee-voogd de gevangene *Chineeſen* aanſtonds van boordt halen binnen *Nangeſaque*, als ook noch zeven en twintig zoo ſcheeps-hoofden als boots-gezellen op *Urk:* welke hy in *Wagenaars* handen leverde, midts voor alle in ſtondt. Onder-tuſſchen ſtapte 't graauw ter been: en ſmeet met ſteenen op de deuren en venſters, achter welke de gezeide matroozen van *Urk* zaten. Zy riepen ook: Daar leit het Hollandſche dieven-ſchip: dit komt hier pronken met haar rooveryen. Zulk een toeleg had ook 't galjoot *de Roode Vos;* doch dewyl mislukte, braght hier quanſuis ſmee-koolen ter markt. Voorts ſchreeuwde de menigte, wat pynelyke doodt deeze zee-ſchuimers boven 't hooft hing. Doch de ſteevoogd ſtelde eer lang orde. De tolken liepen met vragen der ſtee-voogd, in geſchrift geſteld, en antwoord der zeven en twintigh *Hollanders* geduurigh over en weder. Toen alles haar volkomen beſlag had, wierd het ſchriftelyk bericht van de gantſche zaak na *Jedo* verzonden.

Vreem... handel... Japan... met he... Hollan... ſchip U...

't Jap... ſche gr... tegen a... Hollan...

Vorders waren d'overgenoome Chineeſche goederen uit het ſchip *Urk* gehaalt. Hier ſnaauwde 't Nangeſaqueſche graauw: Foey Hollandſche ſtruik-

roo-

roovers! Wat doodt-ſtraffe kan te ſtraf wezen voor duſdanige kneevelaars? En hoewel *de Chineeſen* aan *Wagenaar* een handt-ſchrift leverden, dat zy wegens alles 't geen *Vrk* uit *Breukelen* aan zyn boord takelde, volkomen voldoening genooten hadden: ſtoovenze na weinigh dagen wederom voor den dag: en klaagden, hoe meer goed vermiſten? Het hielp niet, dat *Wagenaar* haar handt-ſchrift vertoonde. Weshalven de ſtee-voogden over *Nangeſaque* voor de tweede maal op *Vrk* onderzoek lieten doen na 't vereiſchte by *de Chineeſen*.

…eeſen … haar … uit

Op den achtienden van wyn-maandt ging het werk des onderzoeks aan. De Chineeſche tolk *Kioube*, als ook de Nederlandſche tolken, te zamen aan *Vrks* boord gevaren, lieten pakken en kaſſen openen, ten overſtaan van den onder-koopman *Meindert Janszoon Mesſteeker*. Men lette naauw op alles. Na lang door-ſnuffelen quamen voor den dagh, uit de kiſten der matroozen, zes en twintigh pakjens kotoen, twee bundels tee, ettelyke vogel-nesjens, twee fijne matten, een kopere gom, vier Chineeſche rokken, twee paar broeken, even zoo veel kouſens, een lyf-gordel, kuſſen, haire hoofd-netje, en een rood zit-kleedt. De bezoekers ſtaken, als zegen-pralende, met d'ontdekte goederen wederom na landt: alwaar duizende van *Japanders* en *Chineeſen* haar weder-komſt met groot verlangen afwachteden. Men beurde d'ontjaagde buit omhoog, en droegze, onder een by-na ontelbaar gevolg van menſchen, na de ſtee-voogden: die het goed een geruime tyd bezichtigden, en eindelyk aan *de Chineeſen* weder overleverden.

…naars …t- …diging … niet …noo-

Wagenaar dan zoght, doch te vergeefs, de daad, zoo veel hem moogelyk was, te verontſchuldigen, met onkunde van d'Indiſche Raadt op *Batavia*: by dewelke duſdanige zee-ſchuimery geen gemeine ſtraffe waerdigh gekeurt ſtaat. Doch de ſtee-vooghden zelfs namen zyn hooge betuiging in deezen niet aan. Zy meinden, indien 't eens voor viel, het zoude ſchyn hebben; maar dewyl nu zoo verſcheide klachten der beroofde jonken in komen, kan 't niet anders zyn, of de Hollandtſche ſcheepen brengen zekere laſt van *Batavia* tot zulke dief-ſtal, of ten minſten wordt het by d'Indiſche Raadt met oogh-luiking door de vingeren gezien.

Als *Wagenaar* naderhandt wegens deezen gantſchen handel op *Batavia* wydloopigh bericht braght, konde de Indiſche Raadt het werk niet anders opvatten, dan voor een gantſch ondragelyk gewoel van Japanſche verwaandheit: welke zeer klaar alhier quam te blyken, dewyle *Saujoe*, eigenaar der genoome jonk, zoo veel waters daar om niet vuil maakte, als *de Japanders*, die de zaak geenſints aan ging: te meer, alzoo de gezeide jonk niet na *Japan*; maar na *China* de ſteven wende. En dewyl *de Chineeſen* zulke voor-ſpraken vinden aan *de Japanders*, wordenze daar door baldadig, en geſtyft, om zelf allerley ongegronde klaghten in te brengen tegen *de Hollanders*. Uit welke oorzaak dan ook de Chineeſche ammiraal *Aunachoda Wanſik*, onaangezien hy drie duizend realen, op *Batavia* afgeſchreeven, binnen *Nangeſaque* ontfing, opentlyk zich liet verluiden: de Tattariſche ſtee-voogd van *Hoekſeuro* had belooft te zullen bevorderen, dat *de Hollanders* door d'Onder-koningen in *Canton*, zoo haaſt aldaar van *Batavia* verſcheenen, tot volſtrekte vergoeding der geleedene ſchaade, aan de jonken gedaan, zouden gedwongen worden.

Chineeſen worden geſtyft tegen de Hollanders door de Japanders.

Wagenaar ſloeg ook voor: Of door een beleefde brief aan de Japanſche overigheit bericht te doen; hoe *de Hollanders* liever in min en vriendtſchap willen ſcheiden, en haar pak-huis elders vervoeren, dan langer de Chineeſche quellaadjen verdragen: als die, zonder einde en redenen, haar klaghten reis op reis in brengende, t'elkens gehoor krygen. Of anderſints, indien dit werk dienſtiger op zyn beloop dient gelaten, zal het ten hoogſten noodigh wezen, de ſcheepen wel ſcherpelyk te gelaſten: datze alle jonken, het zy die van *Coxenga*, het zy Tattariſche, vry en vrank laten varen. Ondertuſſchen meinden veele verre ziende ſtaat-kundigen: indien *Japan* merkte, *den Hollan-*

Wagenaars voorſlagh wegens de Japanſche verwaandheit.

 lan-

landers ernst te zyn om op te kramen, dat beter koop zoude geven; alzoo anderſints niet alleen de gewoonelyke Nederlandtſche geſchenken en zwaare handel moeſte miſſen; maar ook *der Chineeſen:* als welker vaart t'eenemaal onbruikbaar konde gemaakt worden door roof-ſcheepen van *Formoſa* en *Batavia.* Ook had *Japan* te vreezen; dat *Hollandt*, met *d'Engelſche*, *Portugeeſen* en *Spanjaarden* t'zamen geſpannen, geen klein onheil voor 't Ryk konde brouwen.

Terwyl de hapering tuſſchen *de Hollanders* en *Chineeſen* dus hevig gevoed wierd, quam de tweede ſtee-voogd over *Nangeſaque*, *Joſſieſamma*, uit *Jedo* t'huis, op den twee en twintigſte van herfſt-maandt: en braght niet meer als dartigh Kaiſarlyke rokken, en zeſtigh ſchuiten zilver, van drie Ryks-raaden: zynde dit waarlyk een zeer ſlechte vergelding voor de ryke Nederlandtſche ſchenkaadjen. Voorts was'er niet een penning in gekomen wegens d'uitſtaande ſchulden onder den adel tot *Jedo:* noch het minſte beſcheid van *Sicungodonne.*

Merkwaerdige onderhandeling tuſſchen Kiemonſamma en Wagenaar.

Zederd viel tuſſchen d'eerſte ſtedevoogd *Kiemonſamma* en *Wagenaar* een merk-waerdige onderhandeling, ontſtaan uit duſdanige oorzaak. Een Japander, genaamt *Bozymon*, had van *Batavia* geſchreeven: hoe aldaar dagelyks veele by lyftochts-gebrek ſtierven: ter oorzaak die van *Bantam*, met *de Hollanders* in oorlogh geraakt, alle toevoer af-ſneeden. Ook ſtond de ſtaat der Ooſt-Indiſche Maatſchappy buiten gemein ſlecht in *Canton.* Deeze brief wierd *Kiemonſamma* ter handt geſtelt: waarom hy *Wagenaar* ontbood, ten einde aan het rechte beſcheid der opgegeeven zaak mogt komen, en hem voor ſtelde: Uit wat oorzaak den oorlogh tuſſchen *Bantam* en *Batavia* ontſtond? Wat hoop van bevreediging haar op deed? Hoe groote ſtreek lands tuſſchen *Batavia* en *Bantam* lag? *Wagenaar* antwoorde: Dat hy wegens de honger, oorlog met *Bantam*, noch toeſtand in *Canton* niet het minſte beſcheidt had: 't welk, dewyl in zyn brieven van *Batavia* verſweegen wierd, voor een uitſtrooiſel moet houden. Voorts leit *Bantam* van *Batavia* omtrent negentien mylen. *Kiemonſamma* hervatte het vragen: Waarom komen nu zoo veel oorlogs-jachten na *Nangeſaque* over, daar eertyds fluiten hier ten anker liepen? Het Kaiſarlyk gebodt hieldt in: alle Hollandtſche ſcheepen, zoo haaſt voor *Nangeſaque* aan komen, de roers af te lichten; doch zulks konde aan de ſpiegel-ſcheepen niet geſchieden, zonder een gat te hakken in de kajuit. Om welk ongemak te ſchouwen, had hy de roers laten hangen; doch zoude voor het toekomende zulks niet meer toelaten, en zyn laſt ſtrikt volgen. *Wagenaar* deed bericht: De fluiten lagen meeſt afgevaren: zoo dat ſcheepen genomen zyn, die by de handt waren en bequaam.

Nederlandſche tolken.

Zederdt hebben de Nangeſaqueſche ſtee-vooghden eenige verandering gemaakt omtrent de tolken op *Diſma;* want, ontſlaande den ouden *Kitſibe* van zyn dienſt, ſtelden des zelfs zoon *Sinkits*, ſpreekende goedt *Portugees*, tot opper-tolk: wien ten jongen taalman toe voegden een Firandees *Joſſoyemon*, anders genaamt *Braſman*, zynde redelyk ervaren in de Duitſche taal. Behalven *d'Ottona*, zoo veel gezeit als *opziender* over het pak-huis der Ooſt-Indiſche Maatſchappy, voed de zelve, met geen minder koſten als quelling, de taal-mannen *Mangabe*, *Scheſeymon*, *Fatſiſeymon*, *Sitſibe*, *Nisſioye* en *Joſſoyemon:* zonder welke het alderminſte niet van iemandt mag verricht worden, 't en zy haar adem over allerley ſchikking ga.

De Kaiſ. eiſcht twee globen.

Ondertuſſchen quam'er beſcheidt uit *Jedo. Sicungodonne* eiſchte wederom voor de Kaiſar een werelds- en hemelskloot, alzoo de voorige by de laatſte brandt, gelyk ook alle d'andere ſchenkaadjen, vernield zyn. Hy meind zeer groote eer in te leggen met de brandtſpuit: weshalven ſcherpelyk belaſte, de zelve van niemandt te laten bezichtigen; maar in aller yl na *Jedo* over te ſchikken. Doch de Nangeſaqueſche ſtee-voogden paſten weinigh op *Sicungodonnes* gebod: alzoo zy dagelyks aan groote perſoonaadjen 't beſchouwen der brand-ſpuit en des zelfs uitwerking vergunden.

By

Kaisars vonnis ons Urk. By dit bericht quam een tweede uit 's Kaisars naam, belangende het jacht *Urk*, waar uit *de Chineesen* haar vermiste goederen lichteden. Den inhoud wierd aan *Wagenaar* en *Boucheljon* op *Joffiesammas* zaal voor-geleezen, en luide aldus: 't Jacht *Urk* zal met d'andere scheepen na *Batavia* vertrekken: d'elf Chineesche gevangenen in een jonk na *China*: de goederen en jonk, by 't schip *Breukelen* genoomen, moeten hersteld worden aan d'eigenaar. Indien *de Hollanders* immermeer eenige jonken aan halen, die op *Japan* varen, zullen zy eeuwig uit *Japan* gebannen blyven. Voorts zoude *Wagenaar*, die door *Boucheljon* vervangen wierd, en reis-vaerdig stond na *Batavia*, bekend maken aan *Coyet* op *Formosa* het voorgeleezen goedtvinden des Japanschen Kaisars.

...derlyk ...ek Todo. Doch weinigh voor *Wagenaars* vertrek liet zich in 't Nederlandtsche pakhuis vinden *Todo Tayckosama*, zynde een maghtigh landts-heer, die groot geldt bood voor een struis-vogel, welke onlangs met de laatste scheepen van *Batavia* over gekomen was; doch de Nangesaquesche stee-voogden raden de koop af: oordeelende geraadzaam, deeze vreemde vogel tot een schenkaadje na den Kaisar te vervoeren: hoewel *Boucheljon* hier niet zoet op was, ter oorzaak de zwaare onkosten, welke op het vervoeren komen te vallen. Eindelyk verzocht *Todo*, door de tolken, men wilde hem leveren zes kalkoenen, ettelyke klappende vogelen, twee witte harten, zoo veel woudt-aapen, die met d'armen in de maan reikten, en een paar van d'alderkleinste vliegende krokodillen. Hy kreeg ten antwoord: men zoude aller wegen na zulk gedierte verneemen.

...er- De tolk *Schesеymon* braght bericht: hoe de heer over *Satsuma* een stuk amber-grys had, zwaar honderdt en dartigh pond, welk veilde voor veertien duizend tayl. Voorts braghten nu en dan eenige *Japanders* kleine brokjens amber in knoppel-doekjens te koop.

...oor- ...: Wegens d'oorspronk des ambers is niet eenerlei gevoelen; want zommige meinen dat het walvisch-drek of des zelfs zaad zoude zyn: andere keuren 't voor een sponsachtige aerde, onder de zeeklippen gegroeid, door 't swalpen der zee te mets by brokken af geslagen, en wegens lichtigheit op 't water driftigh zynde. Doch die de waarheid schynen aldernaast te komen, (gelyk ook de geleerde *Bernard Paludanus* oordeelt, voor goed keurende *Linschootens* gevoelen deezen aangaande) houden het amber te wezen een soort van pek, uit d'afgronden opgeborreld, en door de zonne-straalen verhard, niet ongelyk voort gebragt als bern-steen en koraal. Belangende d'oorspronk uit walvisschen, dit heeft de minste waarschynelykheit niet; want indien amber uit walvischdrek of zaad ontstondt, dan zoude de zelve noodwendig meest gevonden worden daar de meeste walvisschen zwemmen. Maar nu is het genoegzaam kennelyk, dat *Groenlandt*, *Spitsbergen*, of alwaar deeze zee-wanschepsels overvloedighst haar onthouden, nimmermeer amber leveren. Daar in tegendeel *Soffala*, *Mosambique*, *Melinde*, *de Maldivische eilanden*, d'uithoek *Comoryn*, het Japansche ryk *Satsuma*, en meer andere Indische gewesten, amber verschaffen, voor welke kusten nochtans zeer zelden of nooit een walvisch swemt.

De beste amber is graauwachtigh en met witte aderen door-toogen: waarom deeze ook amber-grys word genaamt. *welke de beste amber is.* De zwarte bereikt de waerdigheit der gryze niet. De beste staat de proef uit, wanneer veel olie geeft op de steek van eenige dunne en scherpe stift. d'Indiaansche adel gebruikt overvloedig amber in haar spys, om geilheit te voeden. *Paludanus* schryft d'amber toe, dat, wegens des zelfs lieffelyke reuk, de hersenen en het hert versterkt: de overtollige vochtigheden der maag weg neemt: vallende ziekte en opstyging geneest: en in 't gemein zeer goedt is voor alle oude en koud-vochtige menschen.

Ook quam bericht op *Disma* wegens de kamfer; hoe d'arbeiders over *Satsuma* haar zwaare arbeid omtrent het kamfor branden staakten; ter oorzaak de kleine winst die konden trekken; daarom meest alle in de zilver-mynen groeven. *Japanders waarom weinigh kamfor leveren:* De Chineesche kamfor, wel-

ke in *Chincheu* valt, als ook de Japansche in *Satsuma*, scheelt ongelyk veel van die *Borneo* levert; want een pond Borneesche geld by een kamfor-kundige zestig maal meer, dan de Japansche of Chineesche. *Kamfor* wast aan boomen, welke niet ongelyk zyn aan de nooten-boomen: is een gomme, die uit het binnenste der stamme by druppelen uit-sweet. De druppelen zyn witachtigh, den geers niet ongelyk; doch onderscheiden in vier soorten. *De Indianen* gebruiken hier toe vierderhande ziften, om ieder slag alleen te hebben. Door de fijnste zeef valt de slechtste kamfor, door de grofste de beste. De vuiligheidt des kamfors wordt gereinigt met heet water, zeep en limoenen-zap: zedert onder schaduwen gedroogt zynde, is witter als te vooren. d'Oost-Indische Maatschappy dieshalven hadt geen kamfor meer te wachten uit *Sat suma*, dewyl het kamfor-werk bleef steeken.

hoedanig toegemaakt word.

Bereiding van 't lak.

Maar met verlakte koopmanschappen gingen *de Japanders* immers zoo drok voort, als ooit te vooren. De konst der werk-bazen verdiend haar verwondering; maar noch meer der mieren, die de lak zelfs toe-stellen. De werkbazen stooten het lak tot een poeyer en smelten het: vermengen voorts met het gesmolte lak allerlei verwen, na eigen goedt-vinden, en gieten het als dan tot lange ronde stukken: welke stukken over heet gemaakt hout, een nagel dik aankleeven, en het aangekleefde lak voorts bruineeren met stroo of drooge biezen. Aldus worden toegesteld de kasjens, doosen, tafelen en vordere verlakte snuisteryen, die *Japan* en *China* overvloedig voor *Europe* verschaffen.

Wegens de herkomst van 't lak verscheelen d'oude natuur-kundige onderling zeer veel, byzonder *de Arabiers*. Zommige meinen, als *Rhasis* en *Serapio*, dat lak uit den hemel valt in *Arabien*, op een sorben-boom. *Garcias ab Orta* getuigt: hoe *de Peguanen* stokken leggen in de slibbe, die de stroomen, over 't land gevloeid, en zedert tot haar boezemen weder gekeert, na laten: aan deeze stokken groeijen groote mieren, die overvloedigh lak voort brengen. Wegens de mieren treft *Garcias* de waarheit; doch het vordere verhaal loopt buiten 't spoor. *De Hollanders*, welke *Oost-Indien* genoeghzaam door-kruipen, vinden de zaak aldus gelegen. In *Pegu* (dit Ryk leit tusschen *Aracan*, *Cambodia*, *Ava* en *China*) wascht een zwaare boom, vol rondachtige bladeren, boven groen en onder wit, niet ongelyk de salie, wringende van smaak: de bloesems zyn zonder reuk: de vruchten worden *jujuben* genaamt. Deeze boom krielt by zomertydt van groote gevleugelde mieren, die aan een gomme des gezeiden booms (*de Indianen* noemenze *Ber*) geduurig zuigen: en gelyk de byen den honing, het lak rondom de takken maken. Als de takken aller wegen, niet zonder bultachtigheidt en door-schynende roode verwe uit den zwarte, bezet zyn, wordenze afgesneeden en te droogen geleit. Hoe binnen 't lak minder hout is, hoe 't beter is. 't Lak van de takken afgescheldt, behoud gemeinelyk de bast: de takken swymen zeer na hazelaar; maar hebben dikker pit: en vertoonen, buiten-waards onder de schelle, diepe gekartelde insnydingen. Doorgaans is ook 't lak vermengt met vleugelen van mieren.

Van w... beesten e... hoe wona... lyk 't la... voort ko...

Ondertusschen deed *Zacharias Wagenaar* een snap-reisje na *Batavia*; doch keerde eerlang wederom: ten einde zyn tweede gesandtschap aan de Japansche Kaisar bekleede. Terwyl tot deeze togt alles klaar maakte, op het jaar zestien honderd negen en vystigh, was binnen *Jedo* in een *dancon* (aldus wordt genaamt de groote raadtspleeging der Ryks-raden) zeer veel te doen geweest wegens de gewoonelyke reis van *Nangesaque* na *Jedo*; want zommige verstonden, dat voortaan de Hollandtsche gesanten behoorden door *Bungo* over landt te trekken op *Kokero*, en voorts over te scheepen op *Simonisicci*: om te vermyden 't zee-gevaar het geen *de Hollanders* 's jaars te vooren voor de kust *Faccata* uit stonden. d'Eerste Ryks-raadt *Insiensamma* dreef dit werk alderhardst; maar dorst het echter op zich niet neemen: weshalven te rade wierd 's Kaisars toestemming in deezen te verzoeken. Maar als

Japan... Ryks-ra... handelen wegen d... togt der Holland... na Jedo.

1. Een Eglandt voor de stadts haven
2 Een Japans sioen.
3 De Tempel van Kanon.
4 Water Kasteel
5 De Haven
6. De Muer van t opper-deel der stadt.
7. Tempel de vermaersts van geheel Japan.
8. Governeurs huys.
9. Een Kasteel.
10. Hof van den Koninck
11. Het Koninckl yck Kasteel

De

SA

La

SA

1. Une Isle qui est de vant le Port.
2. Un Sjon Iaponois.
3. La Pagode du Dieu Canon.
4. Le Château.
5. Le Port.
6. Les Rempars de la Ville.
7. Le plus fameux Temple de tout le Iapon
8. La Maiſon du Gouverneur.
9. Un Château.
10. Le Lieu où le Roi fait ſon ſejour.
11. Le Palais Royal.

als zedert *Joffiesamma* af ried, den Kaisar over zulke kleinigheden 't hoofd te breeken, liet het de Ryks-raad steeken: zulks *de Hollanders* de gewoonelyke wegh in-sloegen te water. *Wagenaar* dan scheepte de geschenken én vordere pakkaadje in een afgehuurde bark: twee Bengaalsche osjens in een kleinder vaartuig: en stak den tweeden der sprokkelmaandt van *Nangesaque* zee-waardt. Voor zyn vertrek liet hy onder andere deeze orde aan de koopman *Eernest van Hoogenhoek*, en *Cornelis Mulok*: datze den schuldigen gods-dienst alle avond waar namen: en geen verzuim des zelve, by iemand, zelf de minste jongen, gedoogden.

naars lyke reis. *Wagenaar*, geslingert door harde tegen-winden en zwaare hagel-buijen, vond niet min een gevaarlyke dan langzame en moeijelyke water-reis: benootzaakt nu en dan, ettelyke dagen achter een, aan 't anker te ryen. De bark zelfs geleek meer na een gevangen-huis dan schip: alzoo niemand in de zelve over-einde konde staan: moesten dan geduurigh zitten of leggen. Zulks het volk, zich niet konnende verschoonen, vol luizen raakte. Ook neep de koude vinnigh: en de voorraad quam schaars om. Vier en veertigh etmalen sukkelde *Wagenaar* dier voegen op zee, eer van *Osacca*, den zeventiende der lente-maand, ten anker quam.

bry- van de ke sche accai. Hy was dicht voorby *Saccai* gezeild, vertoonende haar uit zee boven gemein heerlyk. Deeze stadt, gelegen in het Koningryk *Quio*, vyf mylen beneden *Osacca*, is een der prachtigste steden van geheel *Japan*. De inwoonders verheffen zich boven alle Japansche adel. Weinige onder de zelve, of zy brengen haar geslachten tot Vorsten en Koningen. In de inlandsche oorlogen, welke *Japan* genoeghzaam het onderste boven keerden, zedert *de Dairo* den schop kreegh, heeft *Saccai* voor niemands wapenen geswicht. Daar andere steden en sterkten by menighten vernield wierden, dorst geen overwinnaar aan *Saccai* tornen. Ten westen leit de stad tegen de zee, en word ten meerderen deel met een graft vol water omringt. Alleenlyk daar het by den berg op ryst, blyft het verzeekert voor alle vyandlyke indruk: niet alleen door een boven gemein hooge muur, die uit de grond van graauwe arduin-steen verwonderens waerdig is opgemetselt; maar ook bevrydt door een onwinnelyk slot, het welk op de hooghste top des bergs gebouwt leit. Het slot teld vyftien bol-werken, tot welke geen toegang leid, dan langs een naauw en zorgelyk padt. Dit houd de gantsche stadt in bedwang: en verdeedight de muur, die tegen 't gebergte aan gemetselt staat. *Het slot van Saccai.*

Ter zyde af van dit slot, leit een tweede sterkte, in 't hangen des bergs; doch is nergens na zoo groot als de bovenste: hoewel wegens de hooghte niet wykt: alzoo, gebouwt van zwaare graauwe steen, een kruin vyftigh roe-voeten hoog in de lucht op steekt. Aan de ander kant, dicht onder 't opper-slot, vertoond haar 't meer als Koninglyk paleis, bewoond by den Koning over *Quio*, in welk Ryk *Saccai* gelegen is. Het paleis vertoond boven de stadt uit twee hooge toorens. De grootste ryst met negen zolderingen, opwaards verkleinende, tot te niet loopen in een scherpe spits. *Het tweede slot.* *'s Konings paleis.*

In zee voor de stads haven leit het eilandt *Pyenes*: dit heeft rondom een vlakke strandt: doorgaans krioelende van menschen: want dagelyks verschynen hier *Canons* toe-gewyde, niet zonder gevolgh van hunne vrienden en magen. *De Bonsii* der zevende sekte stappen voor de menigte voor uit: kloppen op bommen of groote kopere bekkens: geleiden *Canons* toe-gewyde na een Japansche *Sjoen*, (zoo veel als een bark; doch van ander maaksel) aan strandt vast gemaakt. De *Sjoen* heeft drie masten en zoo veel zeilen: van de stengen en sprieten waaijen lange vlaggen en zyde wimpels af. Voorts is de *Sjoen* allenthalven gelak-werkt, en kostelyk door verguld beeld-werk. De toegewyde, springende en huppelende op het geluit der bommen, stapt eindelyk scheep: steekt van land af: hangt zwaare steenen om den hals, middel en beenen: en duikt voor *Saccais* haven met het hooft om laeg in zee ter eere *Canons*, na dat voor af twee dagen in 't portaal *Eilandt Pyenes.* *Japansche Sjoen.* *Hoe zich de Japanders verdrinken.*

 des

des afgods met hem gesprooken heeft. Dit eigen-moorden geschied niet altyd uit gewaande gods-dienstigheit; maar zomtyds ook uit weer-zin des levens, het zy wegens armoede, het zy wegens ongeneeselyke quaalen. Op dit eilandt *Pyenes*, welker midden zich verre vertoondt door twee hooge bergen, heeft *Canon* een groote tempel, uit steen gemetselt aan het hangen des bergs, geensints wykende voor die binnen *Osacca*, den zelven afgodt toegewyd, niet zonder verwondering gezien word. Voorts leggen rondom 't eiland verscheide gepronkte *Sjoens* en minder vaar-tuig, dienende ten voornoemden einde.

Schuin over *Pyenes* vertoond zich een water-slot op een uit-steekende punt, zynde de voet van een schuine berg, die aan 't einde voor *Saccai* schiet. Dit is een kostelyk en konstig gebouw. Een dikke tooren, boven plat, ryst twee zolderingen hoog, tusschen zwaare muur-werken aan vier kanten. Na den berg toe loopen twee wyde boogen: aan het einde staat wederom een vierkante tooren, welkers top met een plat oversteekent afdak bedekt leit. Dit water-slot mogen geen scheepen voorby varen, 't en zy stads gerechtigheit betalen.

Haven van Saccai. Achter deeze sterkte om valt de zee met een boezem stadwaard in, en bespoelt tegen over 't water-slot de voet van een rots, uit welke andere en wederom andere hemels-hoogh ryzen. *Wallen.* Voorts stuit de haven voor de muur der binne-stadt. De muur zelf is van graauwe steen, opgehaalt uit een diepe graft vol water: alleenlyk daarze tegen den berg op gaat, (want *Saccai* leit tegen het hangen des bergs) is de graft droog; doch de muur, hoewel door haar vastigheidt en hooghte in zich volkoomen bestand tot tegen-weer, wordt echter verdeedigt door de twee sterkten, beslaande den kruin van het geberghte. Niet verre van de wallen, die tegen het water-slot over leggen, staat het prachtige paleis, by de stee-voogd over *Saccai* bewoond. Dit paleis heeft een byzonder dikke tooren, uit een dak dier voegen verheeven, dat ettelyke mylen in zee gezien word.

Alle de gestichten binnen en buiten *Saccai* bestaan uit zwaare graauwe steenen, welker overvloedt de nabygelegene rotzen aldaar verschaffen. *Saccai in steen gebouwt.* In de stad grypt zulk een orde stand, dat nooit dief-stal, overlast, twist of moeijelykheit de burgery ontsteldt. Indien het minste komt voor te vallen, sluit ieder straat zyn poorten: de schuldige, door de wyk-meester by de kop gevat, en aanstonds voor den rechter gesleept, ontgaat geensints een zwaare straf, zelf om het minste misdryf. *Wonderlyke orde aldaar.* Evenwel onaangezien dusdanige strenge orde binnen de stad, staat het ieder vry elkander met bloote houwers onder d'oogen te zien, wanneer slechts een steen-worp buiten de wallen handt-gemein worden.

Doch boven al is tot *Saccai* verwonderens waerdig de tempel, wiens gelyk in kostelykheidt en grootte *Japan* nergens beschouwt, toe-gewydt aan de vreemde goden van *Aracan*, *Pegu*, *Cambodia*, *Tayovan*, *Conchinchina*, *Borneo*, *Philippynen*, *Corea*, *China*, *Siam*, en ook aan een schrikkelyke afgodt, den woeste inwoonders op het onbekende landschap *Jezzo* ontleend. *Saccai groote tempel vol allerlei goden.*

Zulk een tempel voor allerlei slagh van afgoden stond ook eertyds binnen *Romen*. Deeze, genaamt *Pantheon*, was gesticht door *Agrippa*, schoonsoon des Kaisars *Augustus*. Tegenwoordigh staat als noch de romp des tempels, die Paus *Bonifacius de derde*, omtrent het jaar zes honderd en zeven, gevolmagtigd door de Kaisar *Phocas*, aan de moeder-maagd *Maria* en alle heiligen toewyde: word nu ter tyd genaamt *Maria Rotonda*, en gehouden (gelyk de ervarene bouw-meester *Sebastiaan Serlius* getuigt) voor 't volmaaktste gesticht het welk elders te vinden is: dienende tot een voorbeeld van gebouw, waar op niet te bedillen valt: hoewel geensints vertoondt de eerste heerlykheit: alzoo eens onder *Titus Vespasianus* afbrande, hersteld door *Domitianus*: en zedert wederom van de blixem aangestooken is ten tyde van *Trajanus*; maar tot voorige luister herbouwt by *Adrianus*, Roomsche Kaisar. Het dak lag beleit *Tempel Maria Rotonda.*

met

met zilver vergulde tegels; die Kaiſar *Conſtantyn*, ſoon van *Heraclius*, af brak, en na *Sicilien* over ſcheepte: alwaar in handen *der Saraceenen* vervielen, die de zelve na *Egypten* voerden. In dit *Pantheon* ſtond de wreeker *Jupiter*, *Mars*, *Venus*, en, nevens andere afgodiſche beelden, die van *Auguſtus* en *Agrippa*.

De Griekſche hiſtorie-ſchryver *Pauſanias* getuigt, hoe binnen *Athenen*, als ook elders in *Grieken-land*, een gemeine tempel aller goden ſtond. Het zelve word by *Zozomenus*, bekend onder die de kerkelyke voorvallen te boek ſtelden, gevonden: hy verhaaldt hoe in het dorp *Bethelia*, alwaar zelf gebooren was, een zeer oude kerk, van een heuvel, met menſchen handen gemaakt, over 't gantſche dorp heen zag. De kerk, aan alle goden toe-gewydt, droeg de Syriſche benaaming *Bethelia*, over-een-komſtigh met het Griekſche woordt *Pantheon*, beduidende beide *een tempel aller goden.*

Maar, behalven de verſcheiden beelden in *Saccais* beruchte kerk, verdiend geen gemeine verwondering het Koninginne beeldt, beſtaande uit geſmolte kleinoodjen, van *de Siammers* overgenoomen. Het zal te pyne waerdigh zyn, d'oorſprong des zelve wat hooger op te halen. Als de gemaalin des Siamſchen Konings ſterft, word haar lyk, zes dagen minder als een jaar, hoewel leelyk ſtinkt, onbegraven gehouden. Thans verſchynt de tyd, om het verrotte lichaam te verbranden, op een ruime markt. Alhier ſtaat een niet min konſtige als koſtelyke throon, ruim drie honderd voeten hoogh. Van binnen beſtaat de throon uit boven gemein dikke en lange maſten, met bamboezen door-vlochten; doch buiten bekleed met matten en geſpouwe rieten, welke prachtigh geſchilderd en verguld zyn. Het gantſche gebouw vertoond zich niet anders, dan of een enkel ſtuk was. Rondom deeze throon ſtaan verſcheide toorentjens, honderdt en twintigh voeten hoogh: uit het eene toorentjen leit een galdery tot d'andere, en langs de galdery een pad. Voor de throon ryſt een groote tooren, drie maal hooger als d'andere. Deeze heeft vier poorten. Binnen ruſtze op zwaare maſten, met lof-werk konſtigh doorſneeden, en in orde, niet ongelyk der kerk-pylaren, geveſtight. Even zoo ſtaan ook de maſten binnen de throon: en alhier is op de maſten een zolderingh, zes vademen boven de aerde, geleit. Onder de zoldering, middenweegs van het vierkante binnen-vak, ſtaat een vierkante zetel, zynde buiten gemein koſtelyk, en twee mans lengte hoogh. Niet alleen het verguld; maar ook groen glas maken de zetel, behalven het lof-werk, zeer prachtigh. Alhier wordt het lyk verbrand. Dit getimmer doet zich op omtrent zes musket-ſchooten van het paleis af: tuſſchen beide is een ſtraat, met roodt geſchilderde bamboezen afgeſchooten, buiten welke de menigte, toegevloeid tot het beſchouwen der lyk-ſtaatſie, (het getal maakte ettelyke honderdt duizendt uit) geweerd wordt. Langs de ſtakerzels ſtaan kleine huisjens, welker dak ruſt op vier gedraaide zuilen: de zyden zyn afgeſchooren met vergulde gordynen; binnen leggen yzere potten, geele prieſter-kleeden en rys.

Eer de lyk-ſtaatſie te voorſchyn komt, rechten de kamer-ſpeelders op de markt wonderlyke poetzen aan. Ondertuſſchen worden nu en dan zeer zwaare goude koppen, zommige kleinder, zommige grooter dan het vierden deel van een ton, na de brand-plaats gedragen. De ſtraat tuſſchen het paleis en brand-plaats ſtaat vol ſleeden, in twee ryen geſchaart; op de ſleeden vertoonden zich wonderlyke wanſchepſels, uit rieten zeer konſtigh gevlochten, verbeeldende de gedaanten van olifanten, draaken, tygers, ondieren die half menſch half beeſt zyn, en reinoſſers: ieders rugge draagt een throons-gewyze zit-plaats, op vier vierkantige ſtylen, alle konſtigh geſchilderd: zommige zetels leggen gevult met ſandelen-hout, om 't lyk te verbranden. Deeze gevlochte wanſchepſels zyn met touwen vaſt aan malkander, by welke gelykelyk, door meer als duizendt menſchen, voort getrokken worden. Uit een der voornoemde huisjens, langs 't ſtaketzel van roode bam-

bamboezen, komt eindelyk de Siamsche bisschop aan den dag, en zet zich op de zetel van een der gemaakte tygers. Achter de bisschop beklimmen de zoonen des Siamschen Konings ieder de rugge van een gevlochte olifant. De jongste zoon rydt even voor de lykkoets van zyn overleden moeder: aan deeze koets is des zoons gemaakte olifant vast gemaakt, met koorden uit fijn lywaadt gestrengelt, om welke goude ringen leggen, ieder meer als een duim dik. Het lyk staat op een throon drie mans lengten hoogh: de throon rust op een wagen, zes vademen lang, met vier wielen.

Het een en 't ander vertoond konst en ongemeine kostelykheit; want de wagen, en byzonderlyk de lyk-throon, is met dikke goude platen bezet, zynde tusschen het beeld- en lof-werk met in-geleid Siams parlemoer en groen glinsterend glas deftigh gepronkt. De dood-kist zelf, boven spits, staande op zyn einde, van robynen en diamanten blinkende, bestaat uit enkel goud. De gevlochte olifanten, reinossers, tygers, draaken, en vordere wanschepzels, worden gelykelyk met de lykkoets van langzamer handt voort getrokken, by allerlei slagh van volk; doch echter onderscheiden, met zeer snaakige mutsjens, van de aanschouwers. Achter het lyk zyns gemaalins volgt de Siamsche Koning, op 't wyfje van een olifant: om welkers lyf een wit kleedt vol zwaare goude doppen slingert. De bestierder des olifants voert een goude haak vol kostelyke gesteenten. De Koning zit in wit gewaadt. Op het hoofd draagt hy een groote hoed, die onder de kinne met een barnsteene keel-band vast gegespt is, welkers einde over de schouders hangt. Achter den Koning zit een groot heer, met hoofd en lichaam geboogen, die hem toe-reikt een houwer van by-na onwaerdeerlyke waerdigheidt. Eindelyk word het lyk, nevens alle kostelykheit, aan de vlamme op-geoffert: de assche der Koninginne en het gesmolte goudt uit het lyk-vuur op-gezocht: de assche bewaard binnen een dikke vierkantige tooren, welke van buiten met verguld tin omslagen is. Maar het verzamelde goud verstrekt de stoffe tot een beeld, gelykende na de overledene Koninginne. Dit beeldt krygt een plaats in de tempel, alwaar het zelve dan gods-dienstig ge-eert word. En zedert de Koninginne verbrand is, mogen *de Siammers* hun hoofd-hair laten wasschen; want andersints, zoo lang 't lyk boven d'aerde staat, blyven zy benootzaakt alle veertien dagen 't hair kaal af te schrappen.

Wanne[...] Siammer[...] kaal mo[...] ten gesch[...] ren.

Met dusdanig een Siamsche afgodt pronkt ook de tempel binnen *Saccai.* Maar, om aan d'oorsprong van dierge-lyk hoogh-geacht beeldt noch eenige nader opening te geeven, zal het dienstigh zyn hier in te lasschen de wonderlyke voorval op den drie en twintighste van sprokkel-maandt en volgende dagen des jaars zestien honderd negen en veertigh: welke het opper-hoofdt *Joan van Muiden*, zich toenmaals binnen *Judia*, Siamsche hoofd-stad, onthoudende, uit naam der Oost-Indische Maatschappy in *'t Vereenigde Nederland*, als zichtbare getuige, aldus ter neder steld. Ik wierd, nevens de vordere *Nederlanders*, den drie en twintigste des sprokkel-maands door de tolken te hoof geroepen, om te beschouwen de zeer kostelyke uitvaart, welke met het lyk van 's Konings dochter, geteelt by de groote Koninginne, zoude worden gehouden. Doch alzoo de tolken te laat bericht bragten, was het doode lichaam bereeds uit het hof vervoerd na de brand-plaats. *Muiden* begeeft zich evenwel derwaards: en geraakt op de stellaadje, welke uit 's Konings last voor *de Hollanders*, niet verre van 't lyk-vuur, opgerecht was. Midden-weegs van de groote markt binnen *Judia*, in 't gezicht des Koninglyken hofs, stonden vyf toorens, uit masten op-gerecht, en buiten met vergulde matten gedekt. Vier toorens van gelyke hoogte en gedaante maakten een recht vierkant. In het midden tusschen de vier was gebouwt een dikker en hooger tooren; want daar van de vier ieder op rees tot twintigh vademen, bereikte de middelste dartigh: alle, door overtoogen goud en ingeleide kleinoodjen, een keurigh oogh in diepe verwondering weg rukkende. Binnen de grootste tooren

Buiten[...] mein wo[...] derlyke schieden[...] in Siam[...] voorgev[...] len op d[...] graaffen[...] van 's K[...] nings do[...] ter.

tooren stond een buiten gemein kostelyk outaar, zes voet boven de aerde, alwaar het lyk van 's Konings dochter zoude verbrand worden. En dit quam herwaards te voorschyn, na dat het zes maanden gebalsemt in het hof boven aerde stond. Het doode lichaam dieshalven wierd in Koninglyk gewaad gesteeken, met goude ketenen, armringen, hals-banden vol peerlen en diamanten omhangen: op 't hooft pronkte een goude kroon. Het lyk zat biddens-gewys in een goude kist, meer als een duim dik: de handen waren t'zamen-gevoegt, en het aangezicht hemel-waardt gekeerd. Thans traden tot het lyk de grootste mandoryns of Siamsche heeren, nevens haar gemaalinnen: ieder vertoonde een gantsch droevigh gelaat, zynde gekleed in fijn wit lywaadt, zonder eenige kostelykheden, en bestrooide de afgesturvene met een hand vol bloemen en eenigh reuk-werk. Na dusdanige verrichting wierd de goude kist en het lyk op een verhevene throon, van een kostelyke staatsie-wagen gevoerdt, voor de voornaamste Ryks-Vorsten en Vorstinnen ten toon gesteld. Als dan verheffen de Vorstinnen, elk om seerst, een naar gekerm: zy wringen de handen: kryten luids-keels: schreeuwen de naam des overleedene ten verscheide maal uit: en brengen by, al het geen tot de hooghste rouw vereischt wordt. Ondertusschen begon de staatsie-wagen, die voort-getrokken wierd van de aanzienelykste persoonaadjen, zachtelyk na de gezeide vyf toorens te naderen. Voor 't lyk reed op een olifant des Konings oudste soon, volle broeder van de afgesturvene dochter. Weder-zyds reeden zyn twee naaste broeders. Haar olifanten waren in het wit gekleed: ieder had een lange sluijer, welke aan de dood-kist vast was, in de hand, quansuis als of 't lyk voort trokken. Aan beide de zyden van de staatsie-koets gingen veertien van des Konings kinderen te voet: droegen een kleed uit fijn wit lywaad om 't lyf, en een groen takjen in de hand. Kort achter de wagen volgden de grootste Prinsen en Prinsessen. Aan beide de kanten, tusschen welke de wagen voort ging, stonden prachtige toneelen, ieder twintig vademen van den anderen afgezondert, op welke gemeine mandoryns zaten: die, wanneer het lyk nevens haar was, onder het volk wierpen verscheide kleederen en oranje-appelen, die vol *ticols* en *masen* staken: *ticol* en *mase* is een soort van fijn *Siams* zilver, doende het eerste weinigh meer als een gulden, en 't ander het vierde deel. De toeloop der menschen omtrent het hof was zoo groot, dat verscheide dood gedrongen wierden. Doch zoo haast de staatsie-wagen voor de middelste van de vyf toorens stil stond, wierd het lyk door de grootste mandoryns afgetild: en niet zonder merkwaerdige dienstpleegingen, onder 't speelen van allerlei droevig maat-gezang, pypen, bommen, trommelen, en vordere Siamsche zang-werk-tuigen, op het outaar binnen de vyfde tooren geplaatst: en rondom met zandel- en agor-hout, dat besprengt was van 't aangenaamste reukwerk en wel-riekende vochtigheden, omleid.

[..]erk-[..]ge [..]atsie.

Thans keerde de gantsche sleep der Koninglyke kinderen en mandoryns na het hof; doch de Vorstinnen bleeven twee dagen en nachten by 't lyk zitten rondom den outaar: deeze mogen, geduurende die tyd, niet alleen niet een voet verzetten; maar moeten onophoudelyk kryten en schreeuwen: waar toe dan ieder haar best doet, om aldermeest bewys te geeven van overmatige droefheidt; want andersints, indien iemand van haar deeze plicht vergeet, de zelve word aanstonds, zonder aanzien van persoonen, met dikke koorden ongenadigh afgerosicht, door vrouwen, welke tot dit werk by den Koning gevolmagtigd zyn. Een weinigh ter zyden af van de vyf toorens stond een treffelyk tooneel, gedekt met dik verguld en geolied papier, op welk de Siamsche opper-papen neder zaten, en gebeden voor de afgesturvene deeden. Zomtydts hielden ze voor een tyd van bidden op: en deelden als dan onder het gemeine volk uit een ontelbare menigte van kleederen, potten, pannen, slaap-bedden, roosters, en voorts allerlei huis-raad; als ook timmermans gereedschap, bylen, dissels, zaagen en booren. Doch be-

Vorstinnen die kryten moeten of worden geslagen, waar de gewoonte is.

halven dit heerlyk tooneel, ſtonden verſcheide mindere tooneelen, voor minder papen, welker getal tot ettelyke duizenden beliep. Deeze hielden zich insgelyks geduurig bezig met bidden, of aalmoeſen toe te reiken. In een ruime omtrek om de vyf toorens, ſtonden twintigh andere, uit welke na zonnen ondergang, veertien dagen achter een, konſtige vuur-werken vertoondt wierden.

Den vyf en twintighſte van ſprokkel-maand quam de beſchreevene lykſtaatſie wederom te voorſchyn; doch heerlyker als voor twee dagen. De Koning zelfs was nu tegenwoordigh: en reed op een jonge olifant na het lykoutaar. Alhier afgeklommen zynde, ſtak hy met een toorts het outaar aan. Eer lang ſloeg de vlamme in alle de vyf toorens: en verbrande niet alleen het lyk van 's Konings dochter; maar ook alle de koſtelykheden, met welke in de goude kiſt zat. Als na verloop van weinigh uuren de hette verſlagen was, liet de Koning de gebrande beenderen en aſſche, als ook het geſmolte goud, van onder de brand-houten zoeken: hy zelf hield een goude kruik in de hand, en hielp het gebeente by een verzamelen, om in de kruik te bergen: wanneer een ſtuk bebloed vleeſch, zoo groot als een kinds hoofdt, van de vlamme onbeſchadigt, uit-gehaaldt is. De Koning, wegh-gerukt in verwondering, vraagde den Ryks-raadt *Oja Sabartiban*, die nevens hem ſtondt, en het verbrande gebeente hielp verzamelen, wat gevoelen hy hier af hadde? *Sabartiban* antwoorde: Vermoogenſte heer, u hoog vernuft vat het beduidſel lichtelyk, alzoo het werk naakt en klaar leit. De Koning, door geſtoortheidt als buiten zich zelfs geraakt, liep geſwind na het paleis, zeggende: Nu bemerke ik waarachtig te zyn, waar aan dus lang twyfelde: namentlyk, dat myn dochter door vergif vermoord is. Weshalven hy aanſtonds alle de vrouwen, niet een uitgezonderd, die d'overleedene Princeſſe by haar leven dienden, ter hechtenis deed beſtellen: ja hy lietze by de kop vatten, alle die ooit in 't gantſche Ryk de Princeſſe begroet hadden.

Koning verbrand het lyk van zyn dochter.

Wonder van een ſtuk bebloedt vleeſch.

Den acht en twintighſte der ſprokkel-maand ging het woeden aldus aan. Drie honderd ſtaat-juffrouwen en voorname edel-luiden, die ooit by 's Konings dochter terwyl leefde geweeſt waren, wierden door het vuur geleid; om, volgens de Siamſche wyze, den proef uit te ſtaan, of ſchuldigh ſtonden, indien door de vlamme hinder kreegen, of onſchuldig, wanneer onbezeert uit het vuur traden. Dit onderzoek geſchied niet zonder afgryſelyke beſweeringen. Doch dewyl niemand beſchadight was, zyn alle op vrye voeten geſteld. Ondertuſſchen viel groot vermoeden, dat de jongſte dochter des voorigen Konings (want de tegenwoordige hadt by wederſpannigheidt zyn voor-zaat van leven en kroon berooft) het ſchelm-ſtuk mogt hebben begaan: ter oorzaak zy, getrouwt voor by-wyf met de Koning, haar voor eenige tyd onbenoegt toonde; dewyl hy op zyn oudſte dochter een byzonder teder harte zette, en geen werk maakte van haar dochter, die insgelyks hem voor vader erkende. Ook groeide het vermoeden te meer aan, als de Koning bericht kreeg: hoe dit by-wyf lachte, terwyl ieder op de lykſtaatſie het gewoonelyk gekerm over de afgeſturvene verhief. Wegens dusdanige achterdocht wierd de Princeſſe, nevens een groote ſleep adelyke juffrouwen van haar gevolgh, benoodtzaakt door het vuur te gaan. Alle geraaktenze onbeſchadight uit de vlamme, behalven de Princeſſe, die dapper bezeert was aan beide de voeten. Weshalven zy terſtond in zilvere ketenen geboeidt, en ter zwaare hechtenis, alwaar niemandt haar ſpreeken moght, beſteldt is. Den tweede van lente-maandt wierdze by volle vergadering der mandoryns verhoort. Het zy uit vrees voor gevoelige pyniging, het zy uit Koninglyke grootmoedigheidt, vielze alhier vrymoedigh dus uit. Indien de Koning onder eede belofte doet, dat hy my terſtondt om hals wil brengen, en niet lang by het leven tot des weereldts ſpot houden: zal weinigh moeite noodigh zyn, om achter het geheim van zyns dochters doodt te geraken. De mandoryns, die ge-

Schrikkelyke geſchiedenis van een Siamſche Koningin.

geheugenis hadden wegens de voorige ſtaat deezer Princeſſe, toen haar vader *Siams* kroone droegh, ſtonden niet minder verbaaſt over des zelfs edelmoedigheidt, als innerlyk met mededoogen geprikkelt, om iets ter hand te neemen 't welk ſtrekken moght tot haar verloſſing; doch de vrees voor de tegenwoordige Koning bluſchte duſdanige beweeging uit: zulks zy van het voorzeide zeggen den Koning bericht deeden: en hy beloofde aanſtonds met duuren eede, dat de Princeſſe, na ronde belydenis der waarheidt, niet ten hoon zoude over blyven. Op zulke toezegging dan bekendeze: hoe, niet zonder behulp des voedſters, een toover-vergif had toebereid, 't welk diervoegen beſwooren was, dat een ſtuk vleeſch niet door vuur konde verdaan worden, wanneer het vermoorde lyk brande. Dit vergif kreegh 's Konings dochter door verzinning in het lyf, daar het anderſints voor den Koning zelfs was gemengt: ten einde de dood van zoo bloedige dwingeland (die den ſchepter, ſprakze, myn vader, wettigh Siamſche Koning, ſchelmachtigh uit de handt wrong, en het rechte Koninglyk geſlacht zeer goddeloos drukt) mogt ſtrekken, om wraak te neemen van myn vaders dood, en 't Koninglyk zaat uit ondraagelyke ſlaverny te redden. Zoo haaſt kreegh de Koning dit beſcheidt niet, of hy liet de Princeſſe een groot ſtuk vleeſch uit het lyf ſnyden; en dwong haar, met veel dreigementen, 't zelve op te eeten. Terwyl zy de laatſte brok door ſwolgh, vielen ettelyke beuls met bloote houwers op haar aan; kapten in weinigh tydts het lichaam in meer als duizend ſtukken, en wierpen de ſtukken in *Judias* ſtroom.

Thans wierd ook ter dood gebragt des Princeſſe broeder, ſoone van de afgemaakte Koning. Deeze was by de voorige inlandtſche bloedt-baden ten lyve geſpaart, vermidts voor zinnenbyſter gehouden wierdt; doch in zyn dood bleek wel het tegendeel, als die nevens zyn zuſter op 's Konings leven en kroon wyſelyk genoegh toe-leide. En 't en zy het werk ontydigh uit lekte, hy had geen kleine kans gezien, om het verlooren Ryk weder te bemagtigen.

Wonderlyk Siamſch beeld.

Als nu de voor-verhaalde lyk-ſtaatſie ten einde gebragt was, heeft de Koning een beeld laten maken, aan welk te koſte geleid is, niet alleen het geſmolte goud in de voor-verhaalde middelſte tooren; maar ook alle de ſchenkaadjen, beloopende ettelyke tonnen gouds, die des Konings dochter ooit van de mandoryns ontfing. Dit beeld vertoonde de afgeſturvene, en wierd in de hoofdt-kerk geplaatſt, om aldaar aangebeden te worden. Duſdanige Siamſche afgod ſtaat ook in aller goden tempel binnen *Saccai*.

Wagenaars vordere reis na Jedo.

Doch *Wagenaar*, *Saccai* voor-by gezeild zynde, quam den zeventiende van lente-maandt tot *Oſacca*: alwaar de lyf-tocht buiten gemein duur was, ter oorzaak een zeer zwaare ſtorm het gewaſch rondom her gantſchelyk hadt bedurven: daarom ook de vracht der laſt-paerden veel hooger liep, dan op andere tyden. *Wagenaar* beſchonk de ſtede-vooghden *Faitoſamma* en *Tambeſamma*: die hem van dartigh draagers voorzagen tot de twee Bengaalſche osjens en der zelver karretjen: voor de gewoonelyke loon zoudenze dagh voor dagh ter gezetter plaatzen, volgens open geſchrift, het welk by de genoemde ſtede-voogden ingeſteld was, verwiſſelen. Terwyl *Wagenaar* met de toeſtel tot de landt-reis vyf dagen binnen *Oſacca* zoek bragt, quam alhier bericht uit *Miaco*, hoe in die ſtadt veertigh ſtraaten waren afgebrand, en niet weinig menſchen door de vlamme geſneuveld.

Beſchryving van het ſtedeken Jonda.

Uit *Oſacca* nam *Wagenaar* de reis door *Firaskatta* op *Jonda*. Dit is een klein ſtedeken, zynde gelegen in het landtſchap *Jamayſiro*, aan de rivier die door *Oſacca* loopt, acht myl boven deeze ſtadt. Naauwelyks heeft *Japan* een plaats die zoo vermakelyk is als *Jonda*. Want het zy iemandt ziet op de nettigheidt van gebouwen, het ſteekt uit met prachtige toorens, verheve kerken, en cierlyke huizen. De venſters worden geſlooten met door-ſchynende ſchuiven. De kamers krygen andere en wederom andere ge-

ſtalten, na de fijne vergulde ſchutſels plaats vinden. De wanden, beſchilderd met allerlei beeldt-werk en beeſten op verguld papier, zyn boven, onder en ter zyde met zwart verlakte lyſten bekleed. De ſchuif-deuren, even eens gepronkt als de wanden, maken de vertrekken kleinder wanneer toeſchuiven, of grooter, alsze de zelve wegh neemen. Aan het boven-einde van de kamer hangt gemeinelyk een ſchildery, voor welke een bloem-pot ſtaat. Doch zulke toe-ſtel grypt over geheel *Japan* ſtandt. Nevens *Jonda* leit een Kaiſarlyk ſlot, welk met een ſteene wal uit een diepe graft opgemetſelt is. Binnen ſtaat een prachtig paleis, wiens tooren zeer verre af-ſteekt. Het land alhier is ter eener kant boſchachtigh: de boſſchen loopen vol harten en wilde varkens: ter andere zyde zyn de ſchoonſte bouw-akkers, leverende overvloedigh rys en allerlei aerdt-gewaſch. Nergens vind men zulk een menigte ſwaanen, ganſen, end-vogels, reigers, kraan-vogels, faiſanten, duiven, hoenders, quakkels en allerlei ſlag klein gebeent, als hier. De rivier verſchaft baars, voorn, ſnoek en boven gemein lekkere zalm. Deeze viſch komt uit *d'Oceaan* de ſtroom op; maar is beter die tot *Jonda* gevangen wordt als tot *Oſacca*. Het verdiend geen gemeine verwondering, dat de zalm alhier zeer levendigh blyft: als 't hert is uitgeſneeden, leeft hy noch ettelyke uuren, en het uitgeſneeden hert zelf ſterft niet dan na een dag en nacht. Maar hoewel deeze zalm zeer aangenaam van ſmaak valt, is nochtans het hooft zeer ongezondt; want een hartige zalmhoofd-eeter krygt licht de koorts.

Wagenaar komt tot Jedo:

Wagenaar geraakte den een en twintigſte der lente-maand met den avond binnen *Miaco*; begiftigde aldaar den groot Rechter *Mackino Sandoſamma*: van welke een vry-gelei verkreegh tot *Jedo*: alwaar hy zedert dartien dagen, dat *Miaco* verliet, aan quam. Het vuil en regenachtigh weder maakte de reis moeijelyk en langwyliger, dan anderſints valt. Ondertuſſchen was de gewoonelyke tyd verloopen, dat de Japanſche Kaiſar gehoor verleent: weshalven de Hollandtſche geſant een geruime tyd wachten moeſt, eer ten geſprek met de Kaiſar wierdt toegelaten. Middelerwyl verſtondt hy, hoe *Inoge Sicungodonne* zich 's jaars te vooren, wegens hooge ouderdom, aller bedieningen hadt ontſlagen: welke de Kaiſar voorts op-droegh aan een voornaam hoveling *Hootje Auwanno Cammiſamma*. Evenwel zond *Wagenaar* de lyſt van de geſchenken, volgens oude gewoonte, aan *Sicungodonne*: ten einde hy de verdeeling der zelve, met af of toe te doen, beliefde te maken; doch de tolken gingen willens *Sicungodonne* voorby: en bragten de gezeide lyſt by den Nangeſaqueſche ſtede-voogd *Joffieſamma*. Deeze las de geleverde lyſt dikwils over: keurde eindelyk de deeling voor goet: alleenlyk wilde hy het geſchenk voor de Kaiſar met twee ſtukken zwart laken vergroot hebben. *Wagenaar* daar-en-tegen oordeelde het geſchenk te konnen beſtaan, alzoo nooit zoo veel koſtelyke vreemdigheden den Kaiſar ter hand quamen, als nu. Maar dewyl *Joffieſamma* hier enkelyk op ſtondt, was *Wagenaar* benoodtzaakt het zwart laken te laten volgen. Voorts oordeelde hy ongerymd te weezen, indien *Sicungodonne*, hoewel die zich alle hof-dienſt had ontſlagen, zoo plotzelyk quam af te ſnyden: daar hy *de Hollanders* buiten gemein behulpzaam ten allen tyde was geweeſt. *Wagenaar* dan gelaſte de tolken voor de tweede maal de voornoemde lyſt aan *Sicungodonne* te behandigen; doch hy ſchikte de lyſt, zonder de zelve te leezen, te rugge, en verontſchuldigde zich beleefdelyk, dat voortaan over duſdanige dingen geen beſchik hebben konde: hy ſcheen echter vergenoegt, dat in deeze gekent wierdt. *Sicungodonnes* nieuwe ſtaat-volger, *Hootje Auwanno*, wilde zich voor de eerſte maal met *de Hollanders* niet bemoeijen: weshalven zy haar gedragen moeſten na 't goedvinden van *Joffieſamma*, zynde een grimmigh en bitter menſch.

zyn verrichting aldaar.

Wagenaar vondt zich wegens het bergen der geſchenken niet weinig verlegen: alzoo de Hollandtſche herberg niet anders als een leger-hut, met ſtroo en ſpaanders gedekt, zedert de brandt was op-geſlagen: en zoodanigh ſtond het

het ook geſteldt, belangende de andere huizen tot *Jedo:* zulks die heerlyke ſtadt haar zelf niet meer geleek. Het brand-vrye pakhuis achter de Hollandtſche herbergh lagh noch meeſt over hoop. *Joffieſamma* boodt *Wagenaar* zyn goddon aan: en een kamer in 't paleis, om de ſchenkaadjen te verdeelen, wanneer voor den Kaiſar zoude verſchynen. Hoewel *Wagenaar* zag tegen de koſten van 't verſleepen, dorſt echter 't aanbod niet af-ſlaan. De goederen dan wierden gepakt derwaardts vervoerd.

Ondertuſſchen quam laſt, hoe de Ryks-raaden en Japanſche Vorſten gezamentlyk voor den Kaiſar moeſten verſchynen op den acht en twintigſte der nieuwe maan, genaamt *Ninguats*, deeze tydt komt over een met de negentiende van gras-maandt. *Joffieſamma* maakte zulks aan *Wagenaar* bekendt twee dagen te vooren: gelaſtende, dat hy zich ter genoemder tydt, in cierlyk gewaad, nevens het gantſche gevolgh, te hoof zoude laten vinden, tegen des morgens ten negen uuren. Vroeg was *Wagenaar* op de been, als die de geſchenken by tydts uit *Joffieſammas* huis na 't hof ſleepte, en aldaar opentlyk ten toon ſtelde. Met de Bengaalſche osjens ſtondt hy meeſt verlegen: alzoo duizenden *Japanders* bereedts daags te vooren voor de Hollandtſche herberg oppaſten, ten einde de osjens bezagen. Het gedrang was zoo groot, dat onmoogelyk had konnen door geraken. Om zulk ongemak te vermyden, wierden de osjens, die onder de Hollandſche herberg ſtonden, 's nachts opgehaald: en nevens 't karretjen gepronkt met nieuw tuig uit rood ſtammet, met zyde quiſpelen, roosjens, vergulde bellen en allerlei ſtrikken. Voor het aanbreeken des dageraads leiden de tolken deeze osjens na het hof. Alwaar zich ook *Wagenaar* ter beſtemder tyd liet vinden. Hy wachte twee uuren in 't kleine Kaiſarlyke hof, ſtaande ten weſten van het groote. Hier onthield hem de Kaiſar, zedert het groote paleis voor twee jaren af brande.

[margin: ...bynt ...e Ja- ...e ...r.]

[margin: ...aal- ...jens.]

Ondertuſſchen verſcheen *Joffieſamma* in de gewoonelyke wacht-zaal: die *Wagenaar* by de hand leide langs een koſtelyke galdery na de throon, alwaar hy den Kaiſar vond, recht over einde ſtaande. Deeze hadt de oogen meer geſlagen op de geſchenken, en byzonder de Bengaalſche osjens, ſchuin tegen hem over geplaatſt, dan op *Wagenaar*, die met het aangezicht ter aerde was neder gevallen. Niet lang lagh hy aldus, of kreeg laſt op te ſtaan, en wederom te vertrekken na de wacht-zaal. Onderwylen hy hier by zyn gevolgh vertoefde, quam een edelman, vereiſchende uit naam der Ryks-raaden, dat twee *Hollanders* op 't voorhof verſcheenen, ten einde aldaar voor de Ryks-raaden, onder welke de Kaiſar zelfs ſchuilde, aan-weezen: hoe de osjens moeſten gehandeldt, ingeſpannen, gepronkt en gedreeven worden: alzoo de Kaiſar groote zinnelykheit ſchepte in deeze beeſten: willende de zelve dagelyks onder zyn oogen geleid hebben. Ook was hem, behalven de andere ſchenkaadjen, zeer aangenaam het koſtelyk alkatyf van goud en zilver door-weeven. Met het bezichtigen der geſchenken en het uiten in-ſpannen der Bengaalſche osjens liepen twee uuren heen: wanneer *Wagenaar* verlof kreegh, om te mogen vertrekken. Dit bericht deedt *Joffieſamma*, dien *Wagenaar* plechtelyk bedankte wegens ſpoedige afvaerdiging voor de Kaiſar. Des anderen daags leverde hy de vordere ſchenkaadjen aan de Ryks-raaden, ſtad-houders over *Jedo*, en voorts aan de andere doorluchtige perſoonaadjen, aan welke de Ooſt-Indiſche Maatſchappy jaarlyks duſdanige vereeringen gewendt is te doen. Alle namenze met beleefdtheit, door haar dienaars, het geen te huis gebragt wierd; maar niemand der Heeren quam ten dien einde zelf te voorſchyn. Doch dewyl *Joffieſamma* tydelyk waarſchouwde, hoe de Kaiſar dit jaar twee nieuwe Ryks-raaden, *Inoube Cauwatſiſamma* en *Itacera Auwanno Cammiſamma*, had verkooren, moeſten deeze ook bedacht zyn met geſchenken: welke in alles bedroegen elf duizend vyf honderd zes en zeventigh guldens, acht ſtuivers en zeven penningen. Doch de reis-koſten liepen hooger, namentlyk tot zeſtien duizend

[margin: ...hting ...e zel- ...r den ...:]

[margin: *Hoe duur den Hollanders de togt op Jedo ſtaat.*]

negen gulden, achtien ſtuivers en tien penningen.

Dat de toght zoo duur ſtond, quam by veele ongelegentheden toe; want niet alleen was de water-reis buiten gemein langwyligh gevallen, wegens de zwaare ſtormen en tegen-winden; maar ook de landt-toght, door zeer ſlordigh weder. Hier quam noch by, dat binnen *Jedo*, alwaar de lyftocht, zedert de brand, ſchaars en niet als voor groot geldt te bekomen was, dartigh dagen vertoeven, en voor twee nieuwe Ryksraaden de geſchenken moeſt vergrooten. 't Geen van de zelve over ſchoot, ried *Joſſieſamma* weder te rugge te voeren na *Nangeſaque:* alzoo ongeraden achte iets daar van tot *Jedo* te verkoopen: dewyl 't onder de Japanſche adel belg-zucht zoude veroorzaken, byzonder als d'een voor d'ander meer gerieft wierd. *De Hollanders*, zeide hy, zouden gevoegelykſt de lyſt der geſchenken tot *Nangeſaque* maken, en geen koopmanſchap, buiten de vereeringen, na *Jedo* vervoeren. Doch *Wagenaar* berichte *Joſſieſamma:* hoe nu eenige jaren herwaards *de Hollanders* duidelyke laſt kreegen: dat boven de gewoonelyke geſchenken ook eenige andere koop-waaren herwaards zouden brengen: eens deels om nieuw gekoorene heeren met het overſchot te begiftigen, ander deels om aanzienelyke perſoonaadjen, wanneer zulks moghten vereiſchen, voor geld te gerieven. *Joſſieſamma* liet zich door dit tegen-bericht gezeggen: en ſtond toe, dat *Wagenaar* het overſchot der ſchenkaadjen verkocht: die de vergunde vryheit gebruikte, en uit de verkochte goederen vyf duizend twee honderd zeven en zeventigh guldens maakte. Voorts vond hy goed, voortaan de lyſt der geſchenken tot *Nangeſaque* op te ſtellen, volgens *Joſſieſammas* aanraden: te meer, nadien in het toekomende niet konde gediend zyn van *Sicungodonnes* wys goedvinden, op wien ter deezer tydt toe *de Hollanders* de verdeeling van de ſchenkaadjen lieten aan komen. Ondertuſſchen nochtans betoonde deeze oude voor-ſpraak *der Hollanders* zich zeer tot de zelve geneight te wezen; want hem was ten hooghſten aangenaam, dat het vereiſchte pek, foelie, Hollandtſch zeil-doek en tuin-zaad ontfing: welk ten genoegen betaalde. Hy verzocht ook, zoo haaſt moogelyk zoude zyn, hem toegezonden wierden eenige Europiſche genees-middelen. *Wagenaar* beloofde ernſtigh zulks te zullen bevorderen: en *Sicungodonne*, dat alles zoude te werk ſtellen, 't geen d'Ooſt-Indiſche Maatſchappy in haar Japanſche handel mogt dienſtigh zyn: waar toe veel konde te weegh brengen, alzoo niet weinig te hoof vermogt, en voornamentlyk by zyn boezem-vriendt de Ryks-raad *Mimoſamma*, door wiens handen alle voorname zaken van *Japan* gingen.

Japanſc adel betaalt nie

Maar wegens de ſchulden, die de Japanſche adel zedert de brand voor twee jaren te quaad bleef, quam geen vervolg: onaangezien de Japanſche ſchryver *Niemon*, uit *Wagenaars* laſt, ten verſcheiden reizen ronde deed, om de uitſtaande ſchulden in te manen. De ſchuldenaars waren meeſt alle aanzienelyke perſoonaadjen: weshalven de ſchuldt-vordering niet zonder groote ſchroom toe ging. Ook derft naauwelyk een huis-dienaar zoodanigen boodſchap den heer toe brengen: 't en zy hem bevind in een zeer goede luim. Onder andere edel-luiden verzaakte *Oenemidonne* de gekochte goederen. De tolken, in *Wagenaars* dienſt, konden niet bewoogen worden, om hem betaling af te eiſchen. Zy wenden voor: het zoude onbetamelyk zyn, zoodanig doorluchtig hoofd voor ſchuld laſtig te vallen. Doch *Wagenaar* zond evenwel *Oenemidonne* een maan-briefken toe: 't welk hy aannam, beloovende eerſt daaghs betaling. Doch wanneer hier toe gevergd wierd, verzaakte zich zelfs: de huis-dienaars wenden voor, dat haar heer elders landwaard was vertrokken.

Tot deeze tydt toe waren de kaiſarlyke weer-geſchenken aan 't huis van de Hollandtſche geſanten gebraght: maar nu quam laſt, zy zouden voortaan de zelve uit het hof afhalen: om inſgelyks aldaar verlof ten vertrek te ontfangen. Den negen en twintigſte der grasmaandt dan begeeft zich *Wagenaar* te hoof. Hy vertoefde omtrent een uur

...genaar ...t last, Kaisar- weder- ...enken ...et hof ...halen: hem ...word gesteld.

uur in de wacht-zaal: wanneer door *Hootje Auwanno*, nieuwe Hollandsche voor-spraak in *Sicungodonnes* plaats, geleid wierd na een boven gemein kostelyk zalet: en omtrent op twintigh treden tusschen-wydte tegen over vier Ryks-raaden, achter welke verscheide aanzienelyke persoonaadjen zaten, geplaatst is. *Auwanno* stelde, door den tolk *Chiseymon*, uit 's Kaisars en Ryksraden naam, voor, het volgende vraagstuk. Indien *de Hollanders* t'eeniger tydt vernamen, dat *de Castilianen* uit *de Manilha*, of *de Portugeesen* van *Goa*, eenige vyandlyke toeleg op *Japan* hadden, of zy wel tydelyk, als zulks tot haar kennis quam, de weet zouden doen aan de Nangesaquesche stee-vooghden: ten einde ten tegenstand mogten vaerdig zyn. Met zulk bericht zoudenze haar zelf diep in des Kaisars gunst inwikkelen: die dusdanige weldaad aan haar wilde vergelden, door vryheidt van vreedzame handel over *Japan*. Voorts, voegde *Auwanno* hier by, moesten *de Hollanders* voor het toekomende zich zorgvuldig wachten, dat geen Chineesche jonken, handelende op *Japan*, na joegen, beroofde, aanhaalden, of eenig ongemak op zee toebraghten. De Kaisar bleef noch onkundigh wegens de meermaals weghgesleepte jonken. Maar by aldien dit zee-schuimen niet na lieten, zouden *de Hollanders* haar 't werk beklagen: alzoo de Kaisar geensints gedooghde, dat *de Chineesen*, vreedzame nabuuren, in haar vrye handel wierden gestoort.

...enaars ...oord.

Wagenaar voegde *Auwanno* hier op ten antwoord toe. *De Hollanders* achten zich ten hoogsten verplicht aan het Japansche ryk: weshalven alles wilden toebrengen 't geen na vermoogen ten dienst van *Japan* konden verrichten. Wanneer ooit kundschap kreegen van eenige vyandlyke aanslagen, by *Castilianen* of *Portugeesen* gebrouwen, verbonden zich, om aanstondts de weet te doen tot *Nangesaque*. Belangende de geroofde Chineesche jonk, was geschiedt door onbedachtzame zee-luiden, en geensints met kennis der hooge overigheidt op *Batavia*: waarom dan ook de schuldige tot straf gevorderd zyn, ten spiegel van andere: om nimmer aan zulk misdryf zich te verloopen.

Byzonder welgevallen schepten de Japansche Ryks-raaden in dit bericht. *Kaisars giften.* Lieten dartigh boven gemein prachtige kaisarlyke rokken, op drie lange houten gebonden, te voorschyn brengen. *Auwanno* voerde wederom het woord. Uwe schenkaadjen, sprak hy, ô Hollandtsche gesant, zyn den Kaisar ten hoogsten aangenaam, waarom ook dit tegen-gift uit oprechte genegenheit vereert: vergunt verlof, om na *Nangesaque* te vertrekken. *Wagenaar*, thans door *Joffiesamma* na de wacht-zaal geleid, wierd veel geluk gewenscht, met zoo spoedigen afvaerdiging en 's Kaisars gunst. *Joffiesamma* bood hem ook alle dienst aan, wanneer tot de afreis iets vereischte.

Voorts verzochten de Koningen over *Ouwarie*, *Cunocuni* en *Mito*, des Kaisars oud-oomen, als ook de Ryks-raad *Minosamma*, ketens uit bloed-koraal en barn-steen. *Cunocuni* eischte byzonderlyk zes getrokken loopen, welker form, op een papier afgemaalt, aan *Wagenaar* ter hand stelde. D'ontboodene verre-kyker voor *Minosamma*, hem behoorlyker wyze overgelevert, wierd wederom gezonden: alzoo, gelyk voor geeft, te duister van glas is; doch 't hapert buiten twyfel aan de quade onderrechting der dienaars wegens het recht gebruik. *Hollandsche geschenken niet aangenaam.* En even zoo is 't afgeloopen met het heerlyk Kruid-boek van *Rembertus Dodonæus;* want hoewel de bloemen, boomen en kruiden boven gemein schoon zyn afgezet na 't leven, heeft *Minosamma* het zelve niet aangevaerd: ter oorzaak hy de printen te klein en niet wel geschildert keurde: verzocht derhalven een grooter boek, en netter afgezet. En immers zoo weinigh word de schoone aerd- en hemels-kloot, voor de Kaisar tot *Amsterdam* toegesteldt, gewaerdeert, dewyl niet weeten wat van 't een of 't ander zullen maken. Weinige evenwel konnen op d'aerd-kloot de voornaamste Koningryken, zelf in *Europe*, met den vinger aanwyzen, en die noemen. Maar wegens de vreemde afbeeldzels der hemels-teikenen voedenze veel

vreem-

vreemder gedachten; want de meeste meinen, dat waarlyk zulke mannen en Beesten onzichtbaarder wyze aan de wolken kleeven: andere, datze den hemel bewoonen.

Wagenaars wederomtogt uit Jedo na Nangesaque.

Dartigh dagen bragt *Wagenaar* tot *Jedo* door. Op den vierden van bloeimaand uit deeze kaisarlyke hoofd-stadt vertrokken, geraakte in veertien dagen over *Miaco* gelukkigh binnen *Osacca:* uit welkers haven den twintighsten der gezeide maandt in zee stak. Windt en weder dienden tot voor *Simonisicci:* alwaar hy op den achtsten dagh, zedert *Osacca* verliet, ten anker liep. De tolken en *Bonjoisen* verboden de schipper de straat tusschen *Bungo* en vaste kust van *Japan* uit te loopen na *de Coreer Oceaan.* Men wende voor: De passaat-windt was verloopen. Waarom langer op zee gesukkelt? Zy konden onmoogelyk eenige voortgang hebben, alzoo niet dan met tegen-windt hadden te worstelen. *De Hollanders* vermogten, volgens het goed-vinden der Ryksraad, over landt na *Nangesaque* trekken. Men moest het zeker voor 't onzeker kiesen. Zy konden staat maken, wanneer 't harde onder de voeten kreegen.

Wagenaar evenwel vondt zwaarigheidt: alzoo dusdanige nieuwigheden ook nieuwe ongemakken en kosten zouden veroorzaken: weshalven hy raadzamer achte de gewoonelyke water-reis te vervolgen, dan door *Bungo* te trekken, niet zonder bezwaarnis van kosten, die andersints hoogh genoegh liepen. Het hielp niet, dat *Wagenaar* de voorslag der tolken en *Bonjoisen* af keurde. Zy gingen t'zyner weer-wil haar gang: en staken van *Simonisicci* over na de stadt *Kokero*, gelegen op *Bungo* in een inwyk schuin tegen *Simonisicci.* Tot *Kokero* staptenze te land. *Wagenaar*, of wilde of niet, moest volgen.

Zyn gevaarlyke reis door Bungo.

De reis was gevaarlyk wegens de stroomen, tusschen rotzen vlietende, door welke waden moesten: de steile oevers en zeer twyfelachtige ondiepten maakten t'ellekens d'overtoght des te zorgelyker. By 't gevaar quam ook ongemak: alzoo het eilandt *Bungo*, anders ook genaamt *Cikoko*, van *Kokero* af tot *Nangesaque* toe, zeer armelyk gesteld is: zulks naauwelyks noodruft van de slechtste eet-waren gevonden wierd. *Wagenaar* sukkelde aldus vyf volle dagen: liet *Jammanganomisacci* en *Assia* aan de rechter-handt leggen: reisde voorts door het koningryk *Facata* en *Fisen*, langs een vuile wegh, welke door geduurige slagh-regen zeer slibberig was.

Beschryving der stadt Fisen en 't heerlyke slot Daymats.

In de stadt *Fisen* schepte hy eerst adem; alwaar overvloedige levens-middelen bequam: werdende byzonder gedient van lekkere visch, den zalm niet ongelyk. Deeze word gevangen in de rivier *Day*, welke 't slot *Daymats* bespoeld. Dit slot is zeer aanzienelyk. De slot-voogdt heeft een lust-huis gebouwt uit het midden der stroom. Het lust-huis rust op palen, door welke een snelle vloed gaat. Boven zyn verscheide vertrekken, aller wegen doorluchtigh. De onderste af-daken pronken doorgaans met goude doppen. Beneden worden ettelyke speel-jachten bewaardt tegen 't verschynen der zonne en regen. Het voor-burgh van de heerlykheidt *Daymats* verstrekt ten wooning voor de tol-meesters, die de schatting ontfangen uit de op- en af-komende scheepen, en d'omleggende landeryen. Dit geeft zulk een leven aan 't voorburg, dat nooit een uur des dags voorby gaat, of zommige worden na de water-poort in norimons gevoert: andere ryden derwaardts te paerd: zommige rollen pakken en lasten: zommige latenze op wagens van ossen voort trekken. Tusschen het voor-burgh en de stroom *Day* leit een vlakke oever, zeer dienstigh voor 't af en aan brengen der goederen, die vertollen. Het voor-burg zelf heeft drie poorten. De voornaamste leit op de strand, alwaar d'ingang begint onder een af-dak met twee valdeuren tusschen twee muuren, hooger en hooger ryzende na de poort, welke wederzydts in de muuren in-gemetselt is; de kap steekt een weinigh boven de bolwerken uit. De bolwerken hebben verscheide insnydingen: zommige der uiterste punten vertoonen vierkantige wacht-huizen twee zolderingen hoogh. Binnen staan ettelyke paleizen, die by de tol-meesters bewoond worden. Uit dit

dit voor-burgh leid een wegh ten bergh op na het slot, welk beslooten is in niet min dikke als verhevene muuren, over welke nochtans de daken van meer als Koninglyke timmeringen uit-kyken. De kostelyke poorten zyn vier in getal. Maar boven alles steeken af zes prachtige toorens: vyf der zelve verheffen haar met vyf zolderingen, opwaards verminderende. De zeste munt buiten d'andere uit, en heeft een zoldering meer. Naauwelyks kan de kostelykheit beschreeven worden, die binnen en buiten een keurigh oog in verwondering wegh rukt. Midden weegs aan 't hangen des bergs, tusschen 't slot en voor-burgh, staat een zeer aanzienelyke tempel, alwaar *de Bonsii* dagelyks haar godts-dienst verrichten. De stadt *Fisen* schuilt ten grooten deele in de leegte achter het slot en gebergte, en verheft ettelyke hooge kerken en toorens uit meer als twintig duizend mindere daken.

Wagenaar door het Ryk *Omura* voort gereist, liet *Auwo*, *Tabra*, *Aynora*, *Oysinocubi*, *Omodakey*, *Nanatzjamma*, *Zetta* en *Foucunda* ter rechter-hand leggen: en quam na vyf dagen, dat tot *Kokero* te land stapte, den tweeden van hooi-maand, binnen *Nangesaque:* alwaar tyding kreeg uit *Formosa*, hoe *de Tattar* en *Coxenga* in onderhandeling tot vreede stonden: weshalven deeze zich op het eiland *Xiusan* voor de Nankinsche kust onthield, om de vereeniging te bevorderen. Ook quam bericht van *Tayouan*, wegens de Chineesche tolk *Cabessa Pingua*, dat de zelve onder den duim de tollen uit *Coxengas* naam van de jonken, handelende op *Formosa*, afvorderde. Het geheim quam voor den dagh. Waarom ter hechtenis besteldt, na een zachte straf is ontslaakt; doch ontvluchte zedert met wyf en kinderen na *China;* diend *Coxenga* voor tol-meester binnen *Annay:* alwaar buiten twyfel niet

Tyding uit Formosa.

Eee veel

veel goets voor d'Ooft-Indische Maatschappy zal brouwen. De gezeide *Pingua* heeft meer als zeventigh duizend realen schulden op *Formosa* gemaakt.

Voorts wachte *Wagenaar* tot den eersten van wyn-maandt na het schip *de swarte Bul*, dat zeer kostelyk geladen was; doch dewyl het niet te voorschyn quam, moest hy een koop-dagh houden met Tonkinsche zyde, Europische stuk-goederen, lakenen, rassen, perpetuanen en Siamsche pelteryen: en by hand-schrift belooven, dat de lading in *de Bul*, wanneer voor *Disma* ter reede liep, zoude worden opgeleit voor het toekomstige jaar. 't Achterblyven van 't gezeide schip veroorzaakte, dat te dier tydt acht tonnen gouds minder uit *Japan* getrokken wierd, als wel op andere tyden.

Manier van verkooping in Japan is merkwaerdig.

Maar de verkooping gaat aldus toe. In wyn-maandt heeft d'Ooft-Indische Maatschappy volkomen vryheit om te mogen handelen. Maandags is het toondag. Thans word het pakhuis op *Disma* voor *Nangesaque* geopent. Een groote lange bank staat in het midden van de galdery, welke beneden aan alle kanten met drie honderd pak-kamers bezet is. Boven woonen de dienaars der Ooft-Indische Maatschappy. Op de bank staan zilvere schotels, waar in allerlei koop-waren leggen: als namentlyk droogeryen, peper, nagelen, nooten-muskaten, foelie, kaneel, en vorders harten- robben- en elands-vellen, ook Tonkynsche peeling, muskus, Europische stuk-goederen, schaer-laken, rassen, spiegels, sappan-hout, quikzilver, barn-steen en hoeden, welke by aanzienelyke Japansche persoonaadjen gedragen worden. Tegen de nacht worden alle de pak-kamers met des Kaisars wapen verzegelt, ten overstaan van een Nangesaquesche burgemeester, die met de Hollandsche koopman, geduurende den handel aan de eerste tafel eet; doch wordt gediendt door drie honderdt *Japanders*, welke dagelyks haar betaling van de Ooft-Indische Maatschappy ontfangen, en handen vol werks vinden. De voornoemde galdery is een vierkantige plaats: rust op gedraaide stylen uit sappan-hout, welke twaalf voeten hoogh zyn. Een wentel-trap gaat na boven. De grond word beleit met kostelyke tapyten: rondtom staan stoelen, welker zyde kussens 't wapen der Ooft-Indische Maatschappy vertoonen. Als *de Japanders* ten galdery binnen treeden, trekkenze haar schoenen uit. Dingsdagh slaat men de koop malkander toe, en daags hier aan geschied de levering. Thans gaat de zee-poort van het Hollandtsche pak-huis open: de gantsche wyn-maand uit duurt het lossen en laden, in meer als honderd barken. Des sondags alleenlyk houd het werk op, ter oorzaak *de Hollanders*, volgens haar godts-dienst, geen verscheepen toestaan.

Manier verkoope by de Ja panders bruikely

Ondertusschen is het ter gezeider maand gelyk een jaar-markt op *Disma*. *De Japanders* stellen aldaar kramen van zeil-doek: onder welke koper, zilver, wortel China, kamfor en kamforhout, fijne porceleine schotels, zyde Japansche rokken, die buiten met goud en zilver geborduurt en binnen met kotoen gevuld zyn, rys, gedraaid zilverwerk, tabak, verlakte kasjens en koffers te koop brengen. Terwyl aldus haar waaren voor zetten, vermaken zich met zakje, zynde een drank, uit schoone witte tarwe toegesteld, en ruikt als weegh-luizen; doch is zoo sterk als Spaansche wyn. De voornoemde burgemeester blyft borgh voor de verhandelde goederen. Het zilver en koper word in de waag gewoogen, en in kisten, met des Kaisars stempel gemerkt zynde, overgelevert. Door den bank neemt de Ooft-Indische Maatschappy voor haar koop-waaren zes honderdt zilver-kisten en twee duizend vol koper aan: hoewel zomtyds vry meer, en zomtyds ook minder. Ieder zilver-kist bedraagt duizendt Hollandtsche ryksdaalders.

Merkwa dige voorval van Martyn mei.

Ondertusschen vervaerdighde *Wagenaar* 't schip *Vogelesang* na *Batavia*; doch wierdt een dagh verkort, door dusdanige voorval. *Martyn Remei*, inboorling op *Formosa*, voor wondtheeler van *Tayouan* vertrokken met de fluit *Nieupoort* na *Nangesaque*, kreeg verlof, om aan land verblyf te neemen, in het achterste deel des Hollandtschen pakhuis op *Disma*, by drie koopmans

nood-

nood-hulpen; doch wierdt zedert des morgens den dartiende van wyn-maand vermist. Men vond eindelyk een briefje in zyn bedde; vervattende: hoe hy op stond, om zich zelf 't leven te beneemen, ter oorzaak een Japansche hoer, by welke drie dagen boeleerde, vertrokken was, en door dit vertrek het boeten van zyn geile lust af sneed. *Wagenaar* liet te vergeefs alle hoeken door snuffelen, om den vermisten levendigh of dood te vinden. Hy maakt dan 't werk aan de stee-voogden bekent. Deeze stellen geswind orde: gemagtigen ettelyke bonjoisen, tolken, en haar eigene huis-dienaars, dat alle huizen en schuil-plaatzen door liepen. Zy bezochten de scheepen, jonken en Japansch vaar-tuig: geheel *Nangesaque* geraakte in rep en roeren. *Wagenaar* liet rondtom *Disma* vissen; en stondt niet weinig verlegen, ter oorzaak *Remei* nergens te vinden was; want de stee-voogden lieten verluiden: het was een Portugeesche paap, uit *China* herwaards over gekomen, die zich heimelyk verschuilde by noch niet ontdekte Christenen. Dit vermoeden echter verdween, wanneer *Remei*, den vyftiende van wyn-maand 's avonds, vast geknevelt op *Disma* gevoert wierd, tot verheuging byzonder der geene die de wacht hadden, toen hy ontsnapte; want het zoude haar alle 't leven gekost hebben, dewyl de wacht niet behoorlyk hadden waargenomen. De gezeide *Remei* was by nacht over de paggers geklommen: begaf zich met laeg water na d'oost-zyde van de inwyk voor *Nangesaque:* alwaar zich verborgen hieldt onder een groot Chinees stroo-zeil: ter tyd de honger prangde om te voorschyn te komen. Hy wierd aanstonds by de kop gevat: en gevankelyk gevoerd tot de stee-voogd, die hem na *Wagenaar* verzond; maar deeze hield den misdadiger in zwaare hechtenis, en stuurde hem zedert na *Tayouan*, ten einde aldaar zyn verdiende straf droeg.

Het schynt de stee-voogd een meer als gemeine goede luim had; want anderſints gaat hy zeer streng te werk met die uit de Hollandsche scheepen zich weg pakt. Waarom dan *de Japanders* een lyst neemen van de namen, ouderdom, en ambten des scheeps-volk, tot de minste jongen toe, zoo haast eenigh zeil de reede voor *Nangesaque* nadert. Indien iemand vermist wierd, wanneer het schip wederom zee kiest, zoude het schip en volk in groote ongelegentheit vervallen, 't en zy blyk hadden, dat de vermiste zyn eigen doodt stierf, of met verlof der Nangesaquesche burgemeester op *Disma* verbleef.

Geschiedenis van een Hollandsche wond-heeler.

Twee jaar na deeze voorval, geschiede by-na diergelyke. De wond-heeler op de ammiraal *Vollenhooven* was by nacht buiten boord gesprongen, om aan een Chineesche jonk te swemmen, en uit nieuwsgierigheit een togt na *China* te doen. De stuurman maakte zulks bekend aan 't opper-hoofd *Indyk*, en deeze den stee-voogden: die geswindt soldaten en huis-dienaars afvaerdigden, om den vermiste op te zoeken. Indien niet gevonden wierdt, dreigdenze de Hollandtsche scheepen achter de loots tegen strand te laten dryven, en met goed en volk aan brand te steeken. Op den derden dag is de gevluchte uit een Chineesche jonk gehaalt: aan handen en voeten gekneevelt, en in des Kaisars gevangenis geworpen. Niet zonder groote moeite en zwaare geldt-boete bragt de wond-heeler het leven af: en ging vry, met eeuwigh uit *Japan* gebannen te blyven.

Droevige voorval van een dronke Hollandsche matroos.

Het verging een dronke matroos op het jacht *'s Gravelande* dier voegen niet, dewelke 's Kaisars stroo-wapen, waar mede de luiken der Hollandtsche zeilen verzegeld worden, af rukte. Als des morgens de tolken, nevens de werkluiden die ballast aan boordt brengen, (de ballast bestaat uit kistjens vol koper, zwaar honderd en vyftigh pond) bemerkten, dat 's Kaisars wapen van een luik afgescheurt lag, maakten zulks bekend aan de bonjoisen, die geduurig boven op 't achter-schip zitten: onder het lyf leit een kostelyke tapyt. De bonjois verzegelde 't luik wederom: en deed hier bericht af aan de stee-voogden. Terstond zonden deeze twintigh Kaisarlyke soldaten na 't schip: wilden de man hebben, die 's Kaisars wapen geschonden had, of al het scheeps-volk in hechtenis sleepen. Thans ontdekt zich de schuldige matroos, dewelke, te land

voor de stee-voogden gevoert, aldaar by de slinker schouder in tot onder de rechter arm door-gekapt is.

Hoe de Japanders iemand midden doorkappen.

Tot dit bloedigh werk gebruikenze geen beuls; maar ieder, die een nieuwe houwer gekocht heeft, neemt de proef van de zelve, als hy met twee handen een kind, vrouw of man, schuins door-hakt. Dusdanig houwen valt menig maal voor: byzonder wanneer een Christen of paap ergens in gerichts-banden raakt. De paap en Christen word by de voeten opgehangen: in de kruin een gat gevlymd, om 't bloed te doen uit-zypelen: met de voeten omhoogh aan een wippe in een put gehangen. By de wippe ter eener kant brand geduurig vuur: aan d'andere zyde waaid een witte wimpel, die des avonds ingehaald, en by daagh zoo lang slingert, tot de gehangene dood en verbrand is. Maar de naaste vrienden des Christens, als ook drie gebuuren wederzyds, sterven, zonder wyf of kinderen te verschoonen, door zulk hakken by de slinker schouder in, dat het onder de rechter arm uit komt.

Chineesche handelaars verkoopen niet.

Zederdt vielen *de Chineesen*, uit *Coxengas* naam, weder klachtig, wegens de genoomen jonk, welke voor *Tayovan* gestrand was; doch wierden geweezen na *Batavia*, om aldaar te vervorderen het recht 't geen meinden te hebben. Zy strooiden wel uit, dat, indien verscheenen binnen *Batavia*, vermoord zouden worden. Doch op dit uitstrooisel wierd weinig acht geslagen. En niet min slecht liep het af met haar rouwe witte zyde, van welke niet een draad tot *Nangesaque* verkochten, daar de Oost-Indische Maatschappy al de Tonkynsche en Bengaalsche zyde tegen goet zilver verruilde. Het schynt de Japansche koop-luiden te zamen stemden, om al haar geld te besteeden aan *de Hollanders*, eer iets van de Chineesen kochten. Ondertusschen zaten deeze stil, en wierden benoodzaakt weder te vertrekken: zulks haar koopmanschappen aan de hand hielden, en niet zonder merkelyke schade in zee staken. Indienze noch een jaar of twee dier voegen het hoofd stooten, zullen buiten twyfel in haar sterke vaart verslaauwen, en niet jaarlyks uit maken vyftigh jonken na *Japan*, tot groot nadeel voor d'Oost-Indische Maatschappy, als die menigwerf tegen *de Chineesen* de hand moet lichten.

Terwyl *Wagenaar* zich vervaerdigde, om na *Batavia* af te scheepen, ontfingh hy een en twintigh duizend vyf honderdt zeven en zestigh stuks aanbesteede witte porceleinen. Een maand voor de levering geschiedt, had een ander in de voorbaat geweest, die een merkelyk aantal porceleinen op *Disma* te koop bragt; maar dewyl te ydel van bloem waren, bleevenze hem meest aan de hand hangen.

Japanders maken steen porcelein.

De Japanders hebben zedert weinige jaren het porcelein-bakken ernstiger dan ooit te vooren aangevaert: alzoo niet alleen *de Hollanders*, maar ook *de Chineesen* zelf sterk Japans porcelein trekken. Nergens evenwel valt beter porcelein dan in de heerlykheit *Fisen*, als welkers aerde boven andere wit en fijn is. Jaarlyks neemen *de Japanders* in de konst toe: zulks geduurigh haar porceleinen verbeteren. *Wagenaar* had een klein bloemtjen op blaauwe grond verzonnen, en twee honderd stuks te bakken aan-besteld; en verwonderde zich, als hy alle winkels eer lang met zoodanigh gebloemdt porcelein voorzien zag.

Maar gelyk *Fisen* 't beste Japansche porcelein levert, alzoo in *China* 't dorp *Sinktesimo*. 't Verdient byzondere verwondering, dat d'aerde schraal, en fijn zant niet ongelyk, uit welke porcelein gebakken word, by de hoofd-stad *Hoeicheu*, gelegen in 't landschap *Nanking*, op het gebergte uit-gegraven, aldaar nochtans geen gebruik heeft, als alleenleenlyk, dat de gezeide aerde tot klompen gekneed, met 's Kaisars wapen gezegelt, en voor gezet geld verkocht, na *Sinktesimo* gaat; want dit dorp alleen, door een verborgen kracht der wateren, het beste porcelein maakt.

Hoe porcelein gemaakt word.

De porcelein-bakkers zelfs zyn onbeschofte boeren, van kinds-been by dusdanig werk opgevoed. Met d'aerde gaanze tweesints te werk; zomtydts bebouwenze d'aerde zoo ras uit *Hoeicheu* over komt, op gelyke wyze als d'Europische potte-bakkers haar stof tot pannen en kruiken bereiden: zomtyds

tyds latenze de zelve zoo lang leggen tot verhardt als een ſteen : welk zederdt ten gruis ſtampen : door een fijne zeef ziften : met water mengen : tot een klomp kneeden , en eindelyk tegen metaale vormen haar gedaanten geeven. Thans worden eerſt windtdroogh gemaakt : in een oven gezet, vyftien volle dagen zeer ſterk geſtookt : en dicht gehouden even zoo veel tyd , om allensgkens te verkoelen, zouden anders aan ſtukken barſten. Na dartigh dagen gaat de oven open , ten over-ſtaan van een gezagh-hebber uit 's Kaiſars naam , die al het bak-werk naauw-keurigh bezichtigt : en , volgens Ryks wetten, een vyfde ſtuk der porceleinen voor den Kaiſar wegh neemt. Het overige verkoopen de porceleinbakkers tot *Sinkteſimo* aan d'inwooners van *Vcienjen*. Dit is een vlek gelegen aan het meir *Poyang*, op de ſlinker oever der ſtroom *Can*. 't Vlek, ſtyf een uur gaans lang , is neering-ryk, en vol prachtige gebouwen. Het is hier jaar in jaar uit wegens de porcelein-handel zoo drok, dat men naauwelyks door den drang kan geraken. De rivier leit doorgaans vol Chineeſche barken, die het porcelein af haalen , en voorts over den gantſchen aerdtbodem vertieren. Hier uit blykt nu de oude dwaaling, lang in *Europe* gelooft : namentlyk , dat de ſtoffe van het porcelein uit geſtampte zee-moſſelen , of eyer-ſchellen, of uit aerde beſtond , welke de vaders toe-bereiden , en honderdt jaar zedert onder d'aerde meukte: na de oudheit meer of min waardeerden de nakomelingen haar ſchatten.

…e de Ja- …ders de …landſche …epen in … bren-

Wagenaar ſtak van *Nangeſaque* zeewaard na *Batavia* met de fluit *Hilverſom*. Zoo haaſt het geſchut binnens boord had , en 't roer aan hing , moeſt hy voort: hoewel tot boven 't verdek geladen , en gantſchelyk ongereddert. *De Japanders* houden voor een ſtaale wet , dat *de Hollanders* terſtondt zee kiezen , als haar oorlogs-tuigh ſcheep hebben , 't zy de nacht , weder en wind tegen loopen of niet. Indien door harde ſtorm niet buiten *den Papen-berg* konnen ſtevenen, krygen meer als honderd wachten rondtom boord , die het anker kappen , en het ſchip den Nangeſaqueſche haven uit boegſeeren. In *de Coreer Oceaan* waaid door-gaans van herfſt-maand tot gras-maand een noordelyke paſſaad-wind, die meeſt zoo ſtyf opkoelt , als de mars-zeilen konnen dragen.

Het rif Pracellis eertyds een ryk.

Doch de fluit *Hilverſom* liep eens op deeze togt geen klein gevaar , by nacht vervallen op de ſtaert van *Pracellis*. Dit is een rif , twintig myl van de Cambodiſche vaſte kuſt af gelegen , ruim honderd mylen lang en veertigh breed. *De Indianen* verhalen , hoe het eertyds een Koningryk was ; maar door aerdbeeving verzonk. Wederzyds van *Pracellis* leggen twee ondiepten , *Brouwerszand* en *Alkmaar*. Weshalven de ſcheep-vaart alhier zeer gevaarlyk valt : gelyk dan ook in 't jaar zeſtien honderd en zeſtig 't ryk gelade ſchip *ter Goes* tegen *Pracellis* aan ſpaanders ſtiet. *Wagenaar* hadt gaerne *de Piſcadores* eilanden aangedaan , om 't lang vermiſte zeil *de Bul* op te zoeken ; doch dorſt den wal niet te na loopen , wegens het dyzig weder.

Jammerlyke toeſtant van de fluit Zee-ridder.

Onder *Poele Timon* ten anker gezet, vond aldaar het fluit-ſcheepje *de Zee-ridder*, zeer ellendig geſteld , en door zwaar onweder reddeloos : 't lagh ontbloot van alle rond-hout: het voorſte gedeelte der hut en nacht-huisjens waren aan ſplinters geſlagen met een zwaare zee-ſtorting. De koopman *Henrik Baron* , en het meeſte boots-volk , geleeken eer geraamten , dan levende ligchamen. *Baron* had lamme en beevende handen en voeten : en ſcheen , menſchelyker wyze , na de dood te haaſten : waarom *Wagenaar* hem ernſtigh afvraagt de Tonkinſche ſtaat , om by des zelfs aflyvigheidt bericht te konnen brengen op *Batavia*.

Wonderlyke vreemde ziekte in Tonkin.

'tScheeps-volk van *de Zee-ridder* verhaalde : hoe dit jaar een gantſch vreemde ziekte in *Tonkin* ontſtond , die veel menſchen zeer ſchielyk wegh ſleepte. Het quaad treffte de gezondſte in een oogenblik aldus. Zy kreegen een hoofd-zuizeling : waar op aanſtondts ter aerde neder ploften : buiten verſtandt en ſpraakeloos binnen weinig uuren ſtierven. Onder andere ſneuvelde alzoo het Nederlandſch opper-hoofd in *Tonkin*, *Nicolaas de Voogd*.

Deeze Tonkinsche ziekte is niet ongelyk geweest het Engelsche sweet, dat aldereerst bekend wierdt ten tyde des Engelschen Konings *Henrik de zevende*, op 't jaar veertien honderd zes en tachentig. Na drie en veertig jaren over *Duitschlandt* verspreidt was, nam in korten tydt ontelbare duizenden plotselyk wegh. Zederdt hervatte de sweetziekte wederom over *Engelandt*, en byzonder binnen de stadt *Londen*, alwaar op 't jaar vyftien honderd en vyftigh in zeven dagen zoo veel sneuvelden, dat naauwelyks menschen over schooten om de lyken te begraven. Het word verhaalt, hoe een huis-vader met twaalf kinderen, behalven vrouw en dienst-booden, al t'zamen kloek en wel te passe, middag-maal hield, van welke nochtans voor den avondt niemandt by lyve was. Dien 't quaad trof, stierf in weinigh uuren; of, indien 't vergif uit-sweete, bequam van langzamer hand.

Sweet-ziekte.

Wagenaar dan voorzag de *Zee-ridder* van eenige scheeps-behoeften, en vervorderde zyn reis; maar alzoo de straat *Banka* mis liep, verviel onder verscheide onbekende eilandekens, alwaar drie etmalen martelde eer 't rechte vaar-water bequam. Deeze, en d'andere zwaarigheidt over de straat van *Pracellis*, ontstondt uit de gesplitstheit der scheeps-bestierders, welker ieder verscheide streeken wilde zetten: hoewel ook de felle stroomen zeer veel verleidt hebben. In winter-maandt des jaars zestien honderdt negen en vyftigh liep *Wagenaar* voor *Batavia* ten anker: en stapte aldaar, nevens *Henrik Indyk* en *Ernest van Hoogenhoek*, te landt.

Wagenaar komt op Batavia.

Doch *Indyk* vertoefde maar voor een kleine tydt binnen *Batavia;* want hy wierd eer lang te rugge gezonden na *Japan*, om *Joan Boucheljon* op *Disma* te vervangen. Na dat dan *Boucheljon* met het jacht *Kalf*, de fluiten *Oyevaar* en *Spreeuw*, den zes en twintigste van wyn-maandt des jaars zestien honderd en zestig, in zee stak, bleef het opper-bewindt over de middelen der Oost-Indische Maatschappy in *Japan* aan *Indyk*: welken de geheim-schryvers, *Sanemondonne* en *Moocqfnostrydonne*, uit naam van de Nangesaquesche stee-voogd, volgens de gewoonte, in zyn nieuw gezaghebberschap begroeteden: en bevoolen hem vorders aan, een zeer naauwe zorge te dragen voor vuur en licht, tot verhoeding van alle brandt-onheil. Zy namen ook een schriftelyke lyst *der Nederlanders*, verblyvende op *Disma:* welkers getal negentien uit maakte; waar onder gerekend wierden *Indyks* zoon en dochter: behalven de zwarten, in dienst van d'Oost-Indische Maatschappy.

Indyk word opper-hoofd op Disma.

De dragt der geheim-schryvers, gelyk voorts aller *Japanderen* van eenige staat, is zeer kostelyk. Hun hoofd word boven kaal afgeschooren: rondom hangt gekort hair kroons-gewys, en achter een tuit, die met een vlecht toegebonden is. De boven-rok, by *de Japanders korekorre* genaamt, is veelverwig, en cierlyk door zyde bloem-werk. Deeze ruime boven-rok gaapt voor op de borst wyd van een, en slingert even boven de knien. Om de middel pronkt een breede gevulde gordel, vol zyde bloem-werk. Tusschen deeze gordel steeken twee houwers, van welke d'een grooter is als d'andere. De scheeden der sabels zyn geborduurt, en de lange handtvatsels met goud-draad zeer cierlyk ingeleit. De voornoemde boven-rok is achter in een frons, aan 't opperste des gordels op de rugge opgegespt: ten einde ieders stam-huiswapen, welk aan 't onderste van de gordel vast gehaakt word, zichtbaar zy. Het wapen zelfs is vierkantig, en zeer kostelyk geborduurt. Maar de onder-rok, zynde vol kotoen gevuld, tusschen zyde voering, wordt met de gezeide gordel toe gebonden. Haar broeken, die boven gemein ruim en lang zyn, sleepen meer als een voet achter na; voor trappen ze op de zelve. Nimmer komen eenige *Japanders* van staat te voorschyn, zonder gevolgh van drie of vier dienaars voor 't minste: van welke deeze zyn heer, onverdragelyk hovaerdigh met een Japansche rotting in de vuist voort gestapt, achter een ronde zonne-scherm boven 't hoofd na draagt; die torst ter zyde voorwaards uit een stok op de schouders: aan elk uiterste einde deezer stok hangt een vier-

Dragt d[er] voornam[e] Japanders.

vierkante verlakte doos; d'eene besluit de muilen des heers, d'ander verstrekt voor een inkt-koker. De dienaars hebben een korte rok, om de middel met een kotoene gordel toe gebonden: treeden voort op klompen, welke tusschen de groote en tweede teen aan een klosje vast gemaakt zyn: gaan ongeschooren en bloots hoofds, alleenlyk is 't hair in een tuit op de kruin door malkander gestrikt. Doch de geheim-schryvers keerden, na eenigh onthaal, t'huiswaard.

[Ho]llandsche [beg]ravenis [in] Japan. Zedert kreeg *Indyk* verlof, om den overleden koopman *François Reiniersz-zoon* ter aerde te bestellen. Het lyk, zynde gekist, wierd door *Nangesaque*, onder een rouw-kleedt, van d'onderkoopluiden, tolken, en vordere dienaars der Oost-Indische Maatschappy, na de berk gedragen: in welke aan d'ander zyde des inwyks voor *Nangesaque* over gevoert, en op 't gebergte, gewoonelyke begraaf-plaats voor *de Nederlanders*, begraven is. Ondertusschen bragt *d'Ottena* (dusdanige benaaming voert de Japansche gezaghebber over 't eilandeken *Disma*, alwaar 't Hollandtsche pak-huis staat) bericht uit de Chineesche jonk, van *Zaetsin* voor *Nangesaque*, met een kostelyke lading, ter reede geloopen: hoe *Coxenga*, niet lang na haar vertrek, met een aanzienelyke krygs-magt vaerdig stondt, om, onder het beleid van een berucht Chineesch veld-heer en twee mandoryns, welker een zyn oom *Sauja* was, op *Formosa* te landen; *Tayouan* en de sterkte *Zeelandia* den Oost-Indische Maatschappy afhandig te maken; of ten minsten het platte landt aldaar af te stroopen. Ook boodschapte de jonk; hoe de Chineesche ammiraal *Itchieu*, na *Japan* met zwaare koopmanschap af-gestooken, door een geweldige storm van al zyn rondt-hout ontbloot, naauwelyks 't leven af bragt. Eindelyk, dat in *Tonkin*, zedert het laatste quaat, welk duizenden men-

Tyding van Coxengas toeleg op Formosa.

menschen met hoofd-duizeling buiten verstandt schielyk neder plofte, en eer lang ook uit het leven weg rukte, een tweede onheil aldaar ontstond, niet min verdervende; namentlyk, de wateren borrelden door het gantsche landt een vergiftige grond-sop na boven, 't geen allenthalve vee en menschen aan haastige dood hielp.

Wonderlyk vergiftigh water.

Voorts verbond *Indyk* de dienaars der Oost-Indische Maatschappy niet alleen tot het gewoonelyk avondt- en morgen-gebedt; maar ook aan 't gehoor der predikatie, psalm-zingen en heilige kerk-diensten op des Heeren dagh. Terwyl de godts-dienst aldus onverhinderd voort ging, quam tot *Nangesaque* aan *Tsoemangy Ficojemon*, om het stadhouderschap aldaar te bekleeden, in plaats van de overledene *Kaynussio.* Weshalven *Indyk* niet nalatigh bleef van aan *Ficojemon*, door de tolken en *Ottena*, geluk te doen wenschen met zyn nieuwe bediening: verzoekende, dat hy zelf dusdanige plicht mogt komen afleggen, niet zonder behoorlyke schenkaadjen. 't Wierd toegestaan. *Indyk* dan begeeft zich derwaards: bied de vereeringen aan: verzoekt *Ficojemons* gunst. Deeze ontfangt beleefdelyk de vereeringen: zeid minnelyk zyn hulpe toe, tot voortzetting der Nederlandtsche koophandel: en quam zedert met een zwaar gevolgh *Indyk* bezoeken op *Disma*. Hy schepte alhier groot vermaak in den hof voor het pak-huis, na de Hollandtsche wyze beplant, en byzonder in d'Europische vreemdigheden, als ook de geschenken, geschikt om den Japanschen Kaisar aan te bieden. *Indyk* meinde hem voorts te onthalen met Persiaansche ingeleide fruiten, brande-wynen en wyn-tint; doch hy proefde noch 't een noch 't ander: en vertrok, na een beleefd afscheid.

Ficojemon bezoekt Indyk.

Eer lang vond *Ficojemon* werk, by voorval een geringe burgers dochter haar zelf des nachts verhing binnen *Nangesaque.* Naerstig vorschte hy na d'oorzaak van zulk onheil. 't Geheim quam aan den dagh: namentlyk, een Chineesche schipper, die op de dochter verslingert was, had, onder groote beloften, door toedoen van *een Japander*, zyn geile lust met de zelve geboet. De dochter, 't schennis naderhand overwegende, vreesde beswangert te zyn, en vervolgens wegens hoerdom ontdekt. Dit bragt haar tot zulk een wanhoop, dat aan haar zelf geweldige handen leide. Doch de feit-plechtige, ter hechtenis geraakt, liepen groot gevaar van leven. Eindelyk nochtans, door veel voor loopen, is een zachter vonnis over beide geveld: *de Chinees* wierdt *Japan* voor eeuwig ontzeid: *de Japander* op een der eilanden *Goto* gebannen. Zyn goederen, by 't gerecht aangeslagen, strekten voor een gedeelte tot onderhouding van d'ouders des gezeiden dochters.

Droevige voorval tot Nangesaque.

Weinigh na deeze voorval quam onder 't volk een staaltje van *Joffiesammas* wreedheidt: als dewelke, wegens een kleine beuzeling, twee zyner huis-dienaars, d'een dartien en d'ander vyftien jaar oud, ter neder sabelde.

Joffiesa[mmas] wre[ed]heit.

's Nachts hier aan ontstondt binnen *Nangesaque* een ysselyke brand, welke in vier voorname straaten omtrent honderd huizen vernielde: waar door veele deftige koopluiden bedurven zyn, dewyl ook haar brandt-vrye pak-huizen aangingen.

Brand. [tot] Nangesa[que:]

Den negen en twintigste van wintermaand schudde *Nangesaque* door een aerd-beeving, die zomtydts scheen op te houden, en nochtans t'ellekens hervatte: byzonderlyk op den derden dag van louw-maandt des naast-volgenden jaars: als wanneer dit onder-aerdsche quaad geen gering verderf des nachts dreighde. De gebinten begonden zich t'ontzetten: de balken plotsten hier en daar ter neder: de wanden storten over hoop: een algemeine kreet ging door de stadt op. Met den dagh stilde 't geroep en aerd-beeving: als wanneer de gantsche stadt op de been geraakte, ter oorzaak vyf en twintig Roomsch-gezinden, na ysselyke pyniging volstandigh gebleeven, buiten *Nangesaque* geleidt wierden, om, met de voeten omhoog en gevlymde hoofden nederwaards, van langer hand te sterven. Zy hadden nu alle een nacht en dagh gehangen, als twee verzochten voor gevolmaghtighden der stee-vooghden te verschynen. Deeze ter gericht-plaats gekomen, hoor-

Aerd-bee[ving] al[-] daar.

Wreedh[eit] tegen [Pa-] sche Chri[s-] stenen.

hoorden aldaar, dat twee der lydende niet langer d'ondragelyke pyn uit ſtonden: bereid zynde het Japanſche geloof te omhelzen, en het Roomſche te verzaken. Op duſdanige toezegging wierden zy dan los gemaakt; beſpoogen een houte kruis, en betrapten de beelden van *Maria* en *Chriſtus*: tot groot misnoegen van haar ellendige mede-broeders: die d'aangeboodene verloſſing, op gelyke voorwaarde, af-ſloegen: en jammerlyk uit-ſchreeuwden; zy zouden haaſt de booze wereldt verlaten, en na den hemel verreizen: alwaar, buiten magt van Japanſche dwingelanden, een eeuwige blydſchap te gemoet zagen.

Hoe Japanders het Chriſtendom verzaken.

Vier en zeventigh Chriſtenen onthalſt:

En deeze hadden nu zeven dagen aldus met het hoofd nederwaards gehangen, als wanneer derwaards noch vier en zeventigh ontdekte Chriſtenen geleid zyn, die onthalſt zouden worden. De hangende riepen haar luids keels toe: blyf alle by het Chriſten geloof: in den hemel zullen wy eer lang malkander zekerlyk ontmoeten. De vier en zeventigh, onder welke niet alleen vrouwen, maar zelfs kinderen en zuigelingen waren, wierden gelykelyk onthoofd: alle de hoofden op yzere pinnen gezet: en de rompen in een kuil by malkander gedompelt. *Indyk*, zichtbare getuige van dit deerlyk woeden, verwonderde zich over duſdanige ſtandvaſtigheit: en te meer, nadien de gemartelde *Japanders* zoo kleine kennis van 't Chriſtendom hadden; doch de Nederlandtſche tolken deeden hem bericht: hoe verſcheide zich door dolle wanhoop voorbedachtelyk uitgaven voor Chriſtenen: om alzoo met hunne wyven en kinderen, die zy, wegens de zeer groote ſchaarsheit van lyftocht, en byzonder rys, niet voeden konden, om 't leven, en te gelyk aan 't einde van een jammerhartig huis-houden te geraken.

[W]arom [zic]h lieten [ont]halzen.

[H]et vrieſt [ha]rd in Ja[pan].

[Br]and tot [Mi]aco.

Den vierden, vyfden en zeſten van ſprokkel-maandt vroos het diervoegen fel, dat drie mannen by malkander op het ys ſtonden. Voorts quam tyding uit *Nangeſaque*: dat op den veertienden en volgenden dagh des gezeiden maands een vervaerlyke brandt binnen *Miaco* ontſtak, die niet alleen zeventig voorname ſtraaten aan koolen zette; maar ook het prachtigh paleis van *den Dairo*.

Indyks reize door Bungo.

Den tweeden der lente-maandt vertrok *Indyk* over landt na *Kokero*. De heer van *Omura* beſchikte hem vaartuig, om van *Tokits* over te ſcheepen na *Smongy*. In beide deeze ſtedekens waren de ſtraaten ſchoon geveegt: en de burgers op de been, die den Hollandtſchen geſant zeer dienſt-plechtelyk in haalden. Ter zyden af van *Smongy* word gezien de vermaarde heerlykheidt *Onnays*. Des zelfs ingang leidt tuſſchen zeer breede trappen, welke wederzydts uit hooge rotſen gehouwen zyn: aan de zeſtiende trap verdeelen zich de trappen voor de poort: loopen met een ſwier aan beide de kanten des zelven opwaards: en komen achter de poort wederom tot een. Deeze poort ſtaat gebouwt op een vierkantige grond, welke een rots-ſteen ten ſteun heeft. Voor aan vertoont zich een ſtaketſel, dat beneden door kruis-gebinten geſtyft word; boven de vierkante grondt is 't een dubbelde leuning. De poort zelf heeft twee ruime ingangen, welke boogs-gewyze gemaakt, en te midden weegs onderſcheiden zyn door dubbelde pylaaren. Boven het verwulfzel, onder welk paleiswaard gegaan word, is 't voor-hof een zeer prachtigh zalet, t'aanzienelyker door een gouden dak, dat over de muuren van het zalet komt uit te ſteeken; zynde boven met twee vergulde bollen beleit. Door d'opening deezer voor-poort wordt gezien de binnen-poort, welkers dak ook boven het gulden dak verre uit kykt: tien breede trappen leiden derwaardts. De poort heeft drie ruime ingangen. Op de vier uiterſte hoeken van 't dak leggen goude draken. Deeze binne-poort ſtaat getimmert tuſſchen een lange galdery, die acht vierkante venſters na buiten, en even zoo veel binnenwaardts heeft. De benedenſte rand des over-ſteekenden daks is beleit met ronde vergulde klooten. De gemelde galdery ſtoot ter rechter- en ſlinker-handt tegen de buitenſte hoeken van twee zeer prachtige toorens, welke drie vertrekken, in de hoogte verminderende, boven malkander vertoonen. In deeze toorens wor-

Beſchryving van de heerlykheit Onnays.

den bewaard de schatten der heerlykheit *Onnays*. Ter zyden af leit een niet minder vermakelyke dan kostelyken hof, vol allerley boomen en aerdt-gewas. Achter de schat-toorens staan twee andere van gelyk maakzel. Alhier woonen de wyven en by-wyven des heers.

Het stedeken Coyo. In deeze hoek is zeer vermaard het stedeken *Coyo*, zynde aan *een Bonsius*, *Conbodaxi* genaamt, toe-gewyd: dit word voor de begraaf-plaats gehouden van de Vorsten op *Bungo:* of indien nochtans elders ten grave dalen, moet ten minsten tot *Coyo* een tand der zelve te vinden zyn.

Indyks water-reis: Doch *Indyk* van *Kokero* gescheept na *Simonisicci*, vond aldaar de bark, buiten om door *de Coreer Oceaan* met de pakkaadje en geschenken voor af geschikt. Den zevenden der lente-maand scheep gestapt in de haven voor *Simonisicci*, geraakte binnen zeven dagen tot *Osacca*. De Hollandtsche huiswaerd *Jeubia Serojemon* maakte aldaar, nevens de tolken, *Indyks* komst bekend aan de twee stee-voogden: voor welke des anderen daaghs verscheen, en geschenken braght: beleefdelyk by beide aangenomen. *Indyk* van last-paerden verzorgt wezende, quam door *Firaskatta*, *Jonda* en *Fissima* tot *Miaco*. De oude waerdt *Kooske Sabrojemon* braght geswindt hier af tyding aan de groot-rechter *Mackino Sandosamma:* die noch den zelven avond gehoor vergunde: de vereeringen dankelyk ontfing: en een nieuwe vry-gelei-brief aan *Indyk* ter handt stelde. Weshalven hy terstondt wederom op wegh sloeg: vernachte zederdt in *Cusatz*, en vervolgens in *Sacca:* van *Quano* over gesteeken by donkeren avond na *Mia*, ruste aldaar uit. *des zelfs land-reis na Jedo*

Voorts vond hy tot *Occosacci* het huis der Hollandtsche waerd toegeslooten en bezet: ter oorzaak de waerd, in moeite geraakt zynde met zyn buuren, zich

zich diervoegen had vergreepen, dat hy gevaar liep van zyn leven te verliezen. *Indyk* sliep zedert in 't dorp *Accosacci:* scheepte over d'inwyk tusschen *Arei* en 't vlek *Meisacca*, en moest het wegens den dikken stof-regen opleggen in *Fannama.* Hy had wel toegeleit, om des anderen daags tot *Kaneia* nacht-rust te neemen; doch vond de gewoonelyke herbergh met soldaten bewaard. Zulks genoodtzaakt wierdt, onaangezien den avondt gevallen was, en hard regende, echter te laten door staan: zette derhalve over de dubbelde stroom *Oyengauwa*: en nam zyn verblyf in *Simanda.* Tot *Mirico* moest *Indyk* wederom d'oude herberg voorby gaan, alzoo niemandt t'huis was; want de waerdt bevond zich binnen *Surunga:* ten einde hy zyn zoon, die aldaar ter hechtenis besteld was, wegens handtgemeinschap met een der dorpelingen, los kreeg.

[...]mt tot [...]edo.

Den acht-en-twintighste van lentemaand des jaars zestien honderd een en zestig, quam *Indyk*, na dat uit *Simanda* vertrok, nacht-rust neemende tot *Jesare*, *Missima*, *Odauro* en *Toska*, binnen *Jedo:* in welke stadt noch veel leedige erven stonden: hoewel 't nochtans doorgaans dapper op een timmeren ging. De meeste bruggen lagen tot het water toe noch af-gebrandt: zulks *Indyk* verre moest om trekken, eer dat ter gewoonelyke huisvesting konde geraken.

Naauwelyks was hy aldaar aangekomen, of liet door de tolk *Fatsiseymon*, en waerd *Ginnemon*, aan de Nangesaquesche stadthouder *Joffiesamma*, en *Hootje Auwanno Camisamma*, die in de plaats van *Sicungodonne* tot *der Hollanders* voor-spraak gekooren was, zyne komst bekend maken. *Fatsiseymon* en *Ginnemon* braghten bescheid te rugge: de voornoemde heeren verheughden zich over de spoedige en gelukkige reis *der Hollanders:* zouden op morgen wegens haar komst den Ryks-raden bericht doen. Gelasten voorts, dat *Indyk* de schenkaadjen spoedig vervaerdigde, of misschien eer lang voor den Kaisar verscheen.

De geheim-schryver van *Sicungodonne*, welke twee dagen voor *Indyks* intreede binnen *Jedo* was overleeden, deed vereisch na de goederen, by *Sicungodonne* voor een jaar opgegeeven. *Fatsiseymon*, weder-gekeert na *Joffiesamma*, verzocht uit *Indyks* naam een mondeling gesprek. 't Wierd toegestaan. Ondertusschen hadde *Joffiesamma* verhaald: hoe by de Ryks-raden verstond, dat de Kaisar onlangs uit eigen drift vraaghde: Zullen *de Hollanders* niet haast opdonderen, alzoo 't vast laat in 't jaar word? De Ryks-raden antwoorden: zy staan haast te verschynen. *Joffiesamma* oordeelde het een buiten gemein groote eer te zyn, plaats te vinden in 's Kaisars gedachten; doch na weinigh tydts veranderde hy deeze taal; want als hem de lyst der geschenken voor den Kaisar en andere doorluchtige persoonaadjen ter hand quam, ten einde, volgens *Indyks* verzoek, daar af of toe wilde doen: begon hy, na een naauwe overslagh van de prys, welk ieder stuk ophaalde, wel bitter te bulderen: *de Hollanders* verminderden jaarlyks haar schenkaadjen: het wilde eindelyk op niet uit loopen. Wat was hier anders dan een hoop groove lakenen?

Joffiesamma vaart tegen Indyk uit.

Dit bescheidt braght *Fatsiseymon* te rugge: 't welk *Indyk* des te vreemder zoude voor gekomen zyn, indien hy den tolk in deezen zekerlyk geloof geven moght; maar dewyl hy voor een groote logenaar en bedrieger bekendt staat, die 't alles te doen is om 't hebben en houden, wist niet hoe zich hier in te dragen had: te meer, nadien de vereeringen, behalven de kostelyke vreemdigheden, immers zoo hoog in waerdy beliepen, dan de schenkaadjen des voorleden jaars. *Indyk* eindelyk wordt te rade, noch met drie stukken karmozynroode lakenen de lyst te vergrooten. Nu schepte *Joffiesamma* vergenoegen: en liet *Indyk* ten gesprek toe. Deeze dan derwaardts gegaan zynde, vond *Gekdonne*, *Joffiesammas* zoon, die hem in een prachtigh zalet vriendelyk verwellekomde: welke plicht ook het gantsche huis-gezin na quam. Eindelyk quam *Joffiesamma* zelf te voorschyn: begroete *Indyk* zeer vriendelyk: en voerde hem te gemoet: hy ging aanstonds zynent halve te hoof: ten einde spoe-

Indyk heerlyk onthaalt ten huise van Joffiesamma.

ſpoedige afvaerdiging van den Kaiſar erlangde: waar op afſcheidt nam: gelaſtende d'opper geheim-ſchryver *Sannemon*, den Hollandtſchen geſant en des zelfs gevolg wel te onthalen. *Sannemon* mogt de kroezen luſtig uit: was een goede voor-ganger in eeten en drinken. *Joffieſammas* gemaalinne liet ook verſcheidene fleskens van haar eigen drank uit geparſte braam-boiſen, pruimen, en meer andere zeer ſmaakelyke vruchten, *den Hollanders* voor zetten. Byzonderlyk ſchepte zy vermaak in *Indyks* zoon: aan wien eenige vereeringen deed voor hem en zyn zuſter: wilde, dat hy dagelyks in 't paleis haar bezocht.

Beſchryving van het prachtig gewaad eens Japanſche mevrouw.

Boven gemein koſtelyk en prachtigh is het gewaad van een Japanſche adelyke juffrouw. Want gelyk *Joffieſammas* echt-genoot uitgeſtreeken quam, alzoo gaan inſgelyks alle andere Japanſche vrouwen van zoodanige ſtaat. Het verdient een byzondere verwondering, dat het Japanſche vrouw-volk buiten ander, zoo verre vrouw-volk bekend is, uitmunten wegens breede en dikke koppen. Hun hoofd-hair, 't welk zy dagelyks met eyer-water waſſchen, glimt als een git. Maagden worden uit getrouwde wyven onderſcheiden door een kuifjen, dat op 't voor-hoofd toegeſtrikt is: daar de getrouwde voor een afhangende lok dragen, en achter een loſſe tuit. Alle gaanze bloots hoofds in regen, wind en ſterke zonne-ſchyn. De grootſte juffers nochtans dekken zomtyds het hoofd met een geborduurde muts, die boven ſcherp toe loopt: tuſſchen welke 't hair over de ooren tot op de ſchouders af hangt. Achter ſteekt een aardig gecierde tak van zyde bloemwerk by de rugge uit. Een ruime boven-rok, die voor de borſt ſchuins toe-geſlagen word, is niet alleen koſtelyk wegens gebeeld zyde ſtof; maar byzonder wegens de breede omſlagen, welke met goud geborduurt zyn. Deeze rok ſlin-

gert

gert boven gemein ruim over het boven-lyf en beide de armen; maar word om de middel styf toegestrikt met een breede tabyne gordel, aan welke zy byzondere kosten doen. Onder de gordel hangt de gezeide rok sluik om het lyf; doch onder deeze rok sleepen andere en wederom andere, tot tien, twaalf en meer, achter na. Meest alle deeze rokken zyn veel-verwig, en vol pluisjens. Zomtydts draagenze slofjens, welke in haar bedwang houden met een klosje tusschen de groote en tweede teen. Andersints gebruiken ook de adel-juffers spier-witte laersjens; (by *de Japanders* wordenze *taapjes* genaamt) doch d'edelmans trekken altemets roode of zwarte laerzen aan. Voorts zyn d'adelyke gemaalinnen, weduwen of jonge dochters nooit zonder dienaressen, die ieder een byzonder ambt omtrent haar juffer waarneemen. Een gehuwde me-vrouw komt nooit by daag op straat, dan gedragen in een norimon, of gevoerd in een overdekt vaar-tuigh, om haar te vermaken op het water. Des avonds gaatze zomwyl wandelen; doch nooit zonder haar man.

Doch *Indyk*, ten huize van *Joffiesamma* lustig onthaalt zynde, nam beleefdt af-scheid. *Cambedonne*, opperbestierder over 't paleis van *Ficojemon*, nieuwelings tot tweede Nangesaquesche stee-voogd gesteldt, hieldt *Indyk* op straat gezelschap: en benoodzaakte hem te volgen; om, voor de tweede maal, onder 't dak der tweede Nangesaquesche stad-houder, goet cier te maken. *Indyk* dorst de Japansche beleeftheit geen geweld aan doen, door de noodiging af te slaan. Hy laat zich dan leiden. Binnen 't paleis gestapt, word aldaar minnelyk verwellekomt, volgens de Japansche gewoonte: genoodigt neder te zitten: tabak te zuigen: thee en wyn te drinken, uit verlakte schaaltjens met een voet. Voorts wierd niet min als kosten gespaard aan smakelyke spys. Terwyl t'onthaal aldus toe ging, ontbrak geen maat-gezang, noch fluit, noch snaaren-spel. Met den avondt geraakte *Indyk* na huis. Zyn gevolgh was meer als te veel met sterken drank opgevuldt. *De Japanders* weeten van geen drink-huizen: hoewel voor de reizende man overal zeer bequaame herbergen gevonden worden. Ondertusschen nochtans vergastenze malkander dikwils in haar eigen huizen: en twisten nooit, als door drank bevangen zyn. Die meest nuchter is bezorgt den beschonken, dat aan 't rusten geraakt.

Hoe de Japanders goet cier maken.

Des anderen daags bedankte *Indyk* door twee tolken den stad-houder *Joffiesamma*, wegens 't genoote onthaal: verzocht voorts te weeten 't verhandelde in de zaak *der Hollanders* te hoof. *Joffiesamma* gaf den tolken geen grondig bescheid; maar vaerdigde zelf een hof-jonker af aan *Indyk*: berichtende, hoe hy over-morgen, den tweeden van gras-maand, voor de Kaisar zoude verschynen. *Indyk* dieshalven ontpakte alle de goederen: leide ieder geschenk op orde. Diep in de nacht sloofde elk zich af met dit werk: wanneer een schielyke brand helder op flikkerde niet meer dan een musket-schoot van de Hollandsche herberg af. De huis-waerd maakte groot misbaar: als wiens woonning binnen vier jaar drie maal ten grond toe met alle huis-raad afbrande. *Indyk* bergde de verdeelde schenkaadjen in 't brand-vrye pak-huis. De vensters en deur wierden met klei toegestreeken. Ieder begonde te zien om een goet heen komen: wanneer de brand, na dat twaalf huizen aan koolen lagen, te lichter geslist is, dewyl 't ongemein stil weder was.

Brand in Jedo.

De dagh verscheen, om te verschynen voor den Kaisar. *Indyk* dieshalven schikt by tyds de schenkaadjen na het hof: volgt zelf, geleid werdende door een bonjois. Voor de poort van 't Kaisarlyk paleis genadert zynde, keerde in een wacht-huis: alwaar hy *Joffiesamma*, nevens andere groote staats-persoonen, vond. Een uur vertoefdenze alhier. *Joffiesamma* binnen gestapt, quam eer lang te rugge: leide *Indyk* over fijne matten paleis-waard. Door een gallery in de wacht-zaal getreeden, ontmoete *Hootje Auwanno*, die *Indyk* vriendelyk verwellekomde: en door *Fatsiseymon* onderwees, hoedanigen eerbiedigheidt voor den Kaisar bewyzen moest. Terwyl met dit werk bezig wa-

Indyk, Hollandsche gesant, verschynt voor den Kaisar.

Indyks gedenkwaerdig voorval aldaar.

waren, quam last: *laat de gesant binnen komen. Auwanno* en *Joffi'samma*, nevens een onbekend staats-persoon, gingen voor uit: bragten *Indyk* by de schenkaadjen, in geschikte orde tegen den Kaisar over geplaatst. *Indyk* knielde alhier neder, en achter hem de drie geleiders insgelyks. Thans riep *Matsendeiro Biesseinsamma*, broeder der Ryks-raadt *Insien*, het gewoonelyk *Hollanda Kapitein*: op welk zeggen (want dit is de leuze) *Indyk* 't hoofd tegen de matten aan boogh; maar dewyl hy zyn hoofdt weder opbeurde, om den Kaisar, zittende weinigh verheven op een kussen, te zien, drukte hem *Joffiesamma* met de handt op de rugge: ten bewys, dat het ongeoorloft was, 't aangezicht van d'aerde te verheffen.

Onthaal van Indyks zoontjen in het Japansche hof.

Eer lang wierdt *Indyk* gelast na de wacht-zaal te vertrekken: alwaar hem verscheide hof-dienaars geluk wenschten, wegens genoote eer in verschyning voor *den Kaisar*. Naauwelyks keerdenze de ruggen, of een hoveling geleide *Indyks* zoontjen, nevens de tolk *Fatsiseymon*, en onder-koopman *Nicolaas de Roy*, ter plaatze daar *Indyk* den Kaisar eerbiedigheidt bewees: alwaar de Ryks-raaden noch by een stonden: vroegen na des kinds ouderdom, geboorte-plaats en naam. Waar op bericht kreegen, dat zes te half jaar bereikte, gebooren in *Siam*, en *Gerard* genaamt was. De jonge ziende het cierlyk kussen, vraagde den tolk, of de Kaisar aldaar zomtyds zat? De Raads-heeren vraagden wat hy zeide? Welk *Fatsiseymon* vertaalde: waar over zy haar verwonderden. Voorts bemerkende, hoe *Gerard* zeer ster-oogde op het vergulde huis en kostelyke zoldering boven 's Kaisars throon, greep de een voor en d'ander na den jongen by de handt: leiden hem door verscheide Kaisarlyke vertrekken. Eindelyk geraakte by zyn vader, die verlof kreeg om te vertrekken.

Indyks vordere verhandeling binnen Jedo.

Zedert bragt *Indyk* twee dagen zoek, met geschenken te verdeelen aan de vier Ryks-raden en vordere staats-persoonen, en kreeg onderwylen veel bezoek: zulks een gantschen dagh genoeg te doen vond, om eer-dienstigheden te bewyzen, wyn-tint en gebrande wateren te schenken. Onder andere bezoekers quam ook *Ficojemons* zoon, nevens een wacht-meester over twee honderd koppen, op wiens knie *de Hollandtsche* wondt-heeler een groote plaister leide: en des zelfs zoon goot hy eenige olie in 't linker oor, om pyn te stillen. *Sicungodonnes* geheim-schryver had ook de hemels- en aerd-kloot, by zyn overledene heer verzocht, afgehaald.

Verschyn voor de tweede maal in 's Kaisars hof voor d[e] Ryks-rad[en].

Den tiende der gras-maand verscheen *Indyk* wederom te hoof, om de weergeschenken te ontfangen. Hy vertoefde omtrent een uur in de wacht-zaal, wanneer *Auwanna* en *Joffiesamma* den gesant voor traden na een boven gemein heerlyk vertrek: alwaar de vier Ryks-raden, ter zyde den andere, tegen vergulde schuiven aan zaten. De bovenste plaats bekleede *Sacaja Outasamma*, en vervolgens *Insien*, *Bongo* en *Minosamma*. De hooghste Ryksraadt voerde het woord. Hollandtsche gesant, sprak hy, het is u niet onbekend, hoe aangenaam den Japanschen Kaisar zal wezen uit u te verstaan, *of de Portugeesen* eenige vyandtlyke toeleg op dit Ryk hebben: gelyk in het tegendeel de Kaisar geensints gedoogt, dat de vaart der Chineesche jonken op *Japan* door de Hollandtsche zeilen bekommert zoude worden. *Indyk* antwoorde: de Japansche Ryks raden geliefden niet te twyfelen aan de getrouwigheit van *de Hollanders*: die alles wilden toe-brengen, om de gunst *der Japanders* te behouden: weshalven aller wegen een oogh in 't zeil hielden, en de Portugeesche aanslagen naspeurden: ten einde aanstonds bericht bragten aan de Nangesaquesche stee-voogden, zoo haast van eenige toelegh op *Japan* elders bericht kreegen. Voorts had het Nederlandtsche opper-hoofdt over d'Oost-Indische handel zeer zwaare straffen gesteld, tegen alle, dewelke immermeer de Chineesche jonken het minste nadeel toe-bragten. *Indyk* gelast buiten te staan, quam eer lang wederom binnen. *Outasamma* droegh hem voor: of hy aan nam bekent te maken den stad-houders tot *Nangesaque*, wanneer tusschen *Batavia*, *Formosa*

Zyn ond[er]handeling met de z[...]ve.

en

en *Japan*, 't zy in zee, 't zy op eenigh eiland of vaste kust, *Portugeesen* ontdekten, eer *de Chineesen* dusdanig bericht in bragten. *Indyk* beloosde zulks na te komen, zoo veel doenelyk was. Thans stond hy voor de tweede maal buiten: weder binnen ontbooden, zag dartigh Kaisarlyke rokken op aanbodborden leggen, nevens welke zich neder leide een stap weegs af. *Joffiesamma* voerde thans 't woord. Uwe vereeringen, ô Hollandsche gesant, zyn den Kaisar aangenaam: weshalven hy tot een tegen-geschenk deeze rokken u ter hand steld. Vergund oorlof ten aftogt na *Nangesaque*.

oe Indyk Japan-e weer-schenken fing: Hy hadt gezeit: als *Indyk*, gelyk geleert was door *Auwanno*, na de rokken toe kroop: leide een slip der rokken op 't hoofd: dankte voor gunstige vordering, en vertrok. De rokken, in drie kisten gepakt, wierden na de Hollandsche verblyf-plaats gevoerdt. Voorts bedankte *Indyk* de Japansche staats-persoonen aan haar byzondere paleizen. *Auwanno* vond hy niet by huis; doch de geheim-schryver nam de boodschap aan; dat, uit *Indyks* naam, zyn heer hert-grondigh bedankte, wegens spoedige vordering. En deeze zond drie zyde Japansche rokken aan *Indyk*, niet zonder beleefde aanbieding van gedienstigheit.

Zederdt wierden verscheide andere rokken tot een weder-vereering, door de dienaars van voornaame begiftigde staats persoonaadjen, in de Hollandtsche herbergh gebragt, die de onderkoopman *Nicolaas de Roy* beleefdelyk ontfing: terwyl de gesant *Indyk* hier en daar afscheid nam. Des zelfs zoontje verscheen twee maal voor *Outasamma*, die den jongen op zyn schoot spyzigde in tegenwoordigheit van eenige aanzienelyke gasten, met welke goed cier maakte.

d ont-ld door Japan-opper-ster: *Indyk* was nu ten naasten by reisvaerdigh: alleenlyk stond noch open, te begroeten den opper-priester *des Asaxen tempels*. Aan deezes gunst lag gelegen, dewyl broeder was van *Otta Bietchonsamma*, voornaam staats-persoon. d'Opper-priester hield zich wonder vergenoegt, wanneer hem *Indyk*, behalven andere Europische kleinigheden, vereerde een konstig hout scheepjen. De priester wilde dit in de kerk tot balk-hanger houden, ter gedachtenis van *de Hollanders*. Voorts onthaalde hy den gesant buiten gemein heerlyk: bragt hem door den tempel heen en weder: ontdekte de geheimenissen der Japansche godts-dienst: en liet hem tot een weder-geschenk toekomen eenig zee-kroos en vier schuiten zilver.

Eindelyk zondt *Indyk* aan de Hollandtsche voor-spraak *Auwanno* verscheide fijne glazen: en verzocht afscheid te moogen neemen. *Auwanno* nam de glazen in dank aan; doch wegens het verzochte afscheid zoude voor dees tyd geen gelegentheit weezen: alzoo verzoek van verscheide hooge persoonaadjen alle uuren te gemoet zagh: zulks slechts met een woord geluk konde wenschen op de reis: daar hy andersints den Hollandschen gesant niet zonder onthaal liet vertrekken. Dit bleef hier dan by steeken. Voorts rekende *Indyk* met de huiswaerd af: betaalde de gewoonelyke prys voor verteerde kosten, huisvesting en pakhuis-huur. De huiswaerd verzocht duizendt tayl op renten, om zich een weinigh te redderen, alzoo binnen vier jaren driewerf zyn woon-plaats ten grondt toe zagh verbranden. Doch *Indyk* sloegh het verzoek af: voorwendende, dat de reis wegens groote schaarsheit van levens-middelen, verre buiten gissing ging: zulks 't overschot der penningen zelf gebrek had. Echter om den man niet t'eenemaal ongetroost te laten, beschonk hem met drie stukken perpetuanen, die onwillig waren om haar leelyk roode verve.

Indyk, na een eerlyk onthaal, vertrok den vyftienden van gras-maand uit *Jedo*, door de huis-waerd uitgeleid tot *Cawasacca*. Zedert vernachte tot *Toska*, *Odauro*, *Missima*, *Kaneya* en *Fannama*: alhier scheepte hy over een inwyk *der Zuider Oceaan* op *Arei*. Nam voorts nacht-rust in 't vlek *Accosacci* en *Mia*. Binnen deeze stadt wierd de Hollandsche gesant buiten gemein heerlyk onthaald in een nieuwe herbergh. Hy vertoefde hier tot middernacht, alzoo 't water zoo laeg gevallen was, dat *vertrekt uit Jedo:* *komt tot Miaco.*

niet

niet konde over-ſcheepen. Middelerwyl wierden de goederen en laſt-paerden in-geſcheept. Twee uuren voor dag quam *Indyk* tot *Quano* aan, en den vyf en twintighſte der gras-maand binnen *Miaco.*

Beſchryving van de ſchrikkelyke Japanſche ſulfer-berg Sjurpurama.

Hy liet acht mylen boven deeze ſtad langs 't groote meir leggen de beruchte ſulfer berg *Sjurpurama*, namaals by de Hollandſche geſant *Zeldere* naauwkeurigh bezichtigt. De berg heeft een onmeetelyke hooghte, uit welker operſte top een dikke ſmook, waar tuſſchen de vlammen yſelyk flikkeren, hemel-waardt rekt. De ſmook verandert ſtreek, na de wind waaid, en ſlaat zomtyds dier voegen beneden-waards: dat niet alleen de dag wydt en zydt in een nacht ſchuil gaat; maar zelf menſchen en vee verſtikt. Nevens deeze berg leit een tweede, welker top minder hoogte heeft. Beide ſteekenze aller wegen rouwe en kantige hoofden by de zyden uit. Drie dikke ſulfer-beeken vlieten tuſſchen hobbelige reeten uit het overziedende logh na beneden. Zomtydts ſtort het ſulfer, niet zonder zwaare dampen en naar geluit, over de hoogten in valleyen, die, te mets gevuldt, wederom over de benedenboorden heen ſtroomen: zomtyds tuſſchen diepe ſleuven ſchieten; zomtyds van achter ſcherpe rotzen voort borrelen. Alle de drie beeken, op de vaſte grond neder geſtort, verſpreiden zich byna een half uur in de lengte, doch vry verder in de breedte over het vaſte land heen. 't Veld rondom dit gebergt is allenthalve zoo heet, dat niemand aldaar lang kan ſtil ſtaan, of de ſchoenen zouden ſchroeijen.

Beſchryving des ſulfers: waar uit goud, zilver en andere berg-werken gemaakt worden.

Het ſulfer word gehouden voor een vette en nochtans fijne ſtoffe, gemaakt in 's wereldts afgronden, voort-brengende, wanneer met quik-zilver vermengt wordt, koper, zilver, goud en voorts allerlei berg-werken. De voornaamſte wereld-wyzen houden eenparigh ſtaande, dat in d'afgronden tweederlei uitwazemingen verſchuilen: de eene ſoort is droog, en meer aerdrachtig, dan waterig: de andere vochtigh, en meer waterig als aerdachtigh. De aerdachtige uitwazemingen verſchaffen de ſtoffen voor groei-ſteenen: de waterige voor ſulfer en quik-zilver, die beide onder een vermengt, zilver, goud en allerlei metalen uit maken. Voorts moet het niemandt vreemd ſchynen, dat uit-wazemingen zoodanige harde lichamen, als ſteenen, en berg-werken, voort brengen, dewyl duſdanige uit-wazemingen zeer dik en dompigh zyn: waarom dikwils de gravers in de mynen komen te verſtikken: of, indien het leven uit de mynen af brengen, met gevaarlyke zinkingen gequelt worden. Ook hebben deeze onderaerdſche dampen een waterachtigheit met aerde vermengt; want het en zy waterigh waren, konden niet ſmelten: 't en zy aerdig, zouden niet vaſt en hard zamen kleeven. Dit ſulfer is het voedſel des vuurs, met welk de toppen van *Sjurpurama* flikkeren. En hier vertoond zich een onwederſpreekelyk bewys van onderaerdſch vuur, waar door het aerdryk niet min beneden uit haar gronden verwarmt word, als op haar boven-vlakte van de zonneſtraalen.

Reizen... Yſland door Blefken.

Doch nevens *Sjurpurama* ſtaan onder andere bekend voor brandende bergen *Hecla* in *Yſland*. De zichtbare getuige *Dithmar Blefken* beſchryft *Hecla* aldus. Ten noorden van *Yſland* leit *Hecla* langs de zee: werpt zomtyds, behalven zeer yſelyke vlammen, zwartaſſig water en bik-ſteenen uit. Op het jaar vyftien honderdt acht en zeſtig, den negen en twintighſte der ſlachtmaand, borſt *Hecla* met zulk een afgryſelyke ſlag, dat gantſch *Yſland* daar van dreunde. Ieder verwachte het uiterſte verderf. Het geluit ſchetterde door de lucht; niet anders of duizend kortouwen gelyk af gingen. De vlammen flikkerden hemels-hoog. De gronden ſchudden. De rook bedekte dier voegen het eilandt, dat zomwyl een pek-zwarte donkerheidt alle onderſcheit wegh nam. Zomwyl verwiſſelden de vlammen den nacht in een heldere dagh. Het ziedende ſulfer-water liep meer als zes mylen weegs over het land.

Brandende berg Hecl...

Brandende berg op Ternaten.

Niet min ſchrikkelyk ſpleet de berg op *Ternaten* van malkander. De vloot onder *Paulus van Caerden*, alhier geankert leggende, zag het vuur boven de wol-

1 Montagne qui vomit le feu . 2 Ru... ...ere qui tombe des Montagnes 3 Terre ferme .

4 Interprete Iaponois. 5. Garde et Peintre.

wolken branden, na welk een dikke rook volgde, die zich in de lucht om en om wentelde. De eerste zeilen de welke uit *Holland* na *Oost-Indien*, onder 't beleid van *Jan Janszoon Molenaar* en *Cornelis Houtman*, zeilden, schrikten niet weinig, als de stad *Panarucan* aan boord kreegen: alzoo het geberghte aldaar yselyke vlammen en donder-slagen gaf.

by Panarucan.

America heeft, volgens het getuigenis van *Joseph de Acosta*, verscheide brandende bergen. Als onder andere *Arrequipa*, welke geheel zandigh en twee dag-reizen hoog is. In *Mexico*, by 't dorp *de los Angelos*, leit een gebergte, welker voet dartig mylen beslaat, en uit een onmeetelyke hooge top met zonnen op- en ondergang veel assche en rook hemel-waard schiet. De rook gaat recht op; maar verspreid zich in de bovenste lucht gelyk een pluimaedje, tot eindelyk verdwynt. En zedert verschynt een dikke zwarte wolk. Van dit gebergte leit ettelyke mylen weegs af een tweede, genaamt *Tlaxcala*. Alhier worden dagelyks zeer zwaare donder-slagen gehoort, en schitterende weer-lichten gezien. Doch boven alle munt uit de bergh *Guatimala*, wiens vlakke top boven de wolken steekt, en verre in *de Zuider-zee* zich ontdekt. Den drie en twintighste van wintermaand des jaars vyftien honderd ses en tachentig, spoog hy gantsche stroomen vuur en brandende stof omhoogh. De stoffe, neder gevallen zynde, wierd bevonden assche en verbrande steen te wezen. Dit duurde zes maanden achter een: middelerwyl schudde de grondt dier voegen, dat de stad *Guatimala* het onderste boven keerde, en in haar molshoop duizenden menschen sneuvelden. Omtrent de zelve tyd wierp het gebergte by *de los Reyes* zoo veel assche wyd en zyd, dat de dag in naare donkerheit schuil ging, en ettelyke mylen verre niemant buitens huis gaan konde. *Acosta* verhaald, hoe een Spaansche paap uit een der Americaansche brandende bergen meinde goud te scheppen: weshalven yzere ketels en ketenen toestelde, om in 't log in te laten; doch deeze werk-tuigen naderden naauwelyks de vlam, of smolten.

Arrequipa: *[l]os Angelo[s]:* *[T]laxcala:* *[H]istor. Na[tu]r. b. 3. [c.] 24.* *[G]uatima[la]:* *[de] los Reyes.* *[Gie]righeit van [ee]n Spaansche paap.*

In *Sicilien* is zeer vermaard de berg *Ethna*, nu genaamt *Mongibello*, op een afgebrooken uithoek in de rondte gelegen langs de Middelandtsche zee. De zichtbare getuige *Thomas Facellus* beschryft deeze berg aldus. *d'Ethna* leit ten zuiden en westen, bewoondt van magtige dorpen, die buiten gemein smakelyke druiven aan-queeken, gelyk ook allerlei schoone vrucht-boomen en koorn. De grond is toe-gemaakt met gestampte puin-steenen, welke *d'Ethna* overvloedigh uit-werpt. Hier en daar borrelen fonteinen op: gints vlieten aangenaame beeken: welker zommige nochtans de vlam inslorpt: of door de gebrande puin-steenen toe-gestopt worden. Men vind ook in het hangen des bergs ongemein groote en zwarte moolen-steenen, welke op 't jaar vyftien honderd zeven en dartig door een schrikkelyke brandt zyn uitgeworpen. 't Opperste log, welk geduurigh rookt, en zomtydts tusschen de rook vlammen zeer hoogh in de lucht vertoond, maakt styf een myl in de rondte uit: de binnen-kanten zyn door het vuur uit-gegeeten. Weinigh beneden de top leit een geduurige sneeuw, die zelf by zomer niet smelt, 't en zy zomtydts de vlamme over de boorden van 't rookende gat heen slaat: en, als met een vuurige stroom over ziedende, na de valleijen loopt. Op het terstond genoemde jaar storte de hoogste top van *Ethna* in het log: zulks zedert wyder gaapt, maar zoo hoogh niet als voor deezen. Men hoort by 't log donder-slagen uit een holle afgrondt; en de smookende gaten verschrikkelyk huilen. *Philippus Cluverius* getuigt, dat hy steenen zag, die *d'Ethna* zestig duizend schreeden verre had geworpen: als ook een weg, tusschen yselyk geloei, met brandende sulfer, vier mylen lang, alles verwoestende, wyd en zyd gebaand.

Ethna.

Voorts staat zeer bekend in *Italie* de sulfer-berg *Vesuvius*, zomtyds dier-voegen over ziedende, datze *Campanien* aan brandt steekt. Onder andere vuurde deeze berg zeer gevaarlyk den zeste van slagt-maandt des jaars vier honderdt drie en zeventigh. De assche vloogh tot *Constantinopolen* toe. Het Roomsche Ryk hield jaarlyks, eenige

Vesuvius.

eeuwen achter een, vasten-dag ter gedachtenis deezer brand, volgens 't getuigenis van *Joseph Scaliger*.

Voorts verdiend het een naauwkeurig onderzoek, waarom de landtschappen, alwaar brandend gebergte word gevonden, door den bank zeer vruchtbaar zyn: als duidelyk blykt aan *Campanien*, daar de *Vesuvius* smookt: *Sicilien*, door *d'Ethna* berucht: en *Sjurpurama*, gelegen in 't Japansche Koningryk *Voari*. 't Blyft buiten tegenspreeken, dat 'er onder-aerdsch vuur is, welk zich door 's werelds togt-gaten niet anders verspreid, dan de natuurlyke warmte van 't hart door 't gantsch lichaam. Deeze waarheidt des onder-aerdschen vuurs blykt klaarlyk; door dien het land, als het by winter-tydt gespit word, rookt: en de sneeuw, op akkers die even zyn om-geploegt gevallen, terstondt smelt. Uit de wateren en aerde worden door de zonne en gesternten uit-wazemingen in de lucht op getrokken, die, aldaar gezuivert zynde, met hagel, sneeuw, ryp, dauw of regen neder komen; doch niet dieper als tien voet in de aerde zinken. De hemelsche warmte, verwarmende de bevochtighde aerde, maakt het aerdtryk vruchtbaar. Doch tot deeze vruchtbaarheit helpt niet weinigh het onder-aerdsche vuur, het welk de zaden en planten gelyk als van onderen uit stooft.

Hoedanigheit van het onder-aerdsche vuur.

Warme fonteinen.

Vorders geven de warme fonteinen, welke uit de toppen der bergen voortborrelen, wegens het onder-aerdsche vuur geen versmaadbaar bewys; want het water door de warmte tegen de hooghte in diepe ryoolen op-gejaaght word, en uit haar opening uit-zypelt; niet ongelyk de ketels tot wyn-branden gemaakt, alwaar de fijnste vochtigheit na boven wazemt, en door een kopere slang onder af druipt: of ook als de dampen, die uit de maag na de hersenen stygen, en, in de hersenen verdikt zynde, by de neus en mond zich wederom loozen.

Warme baden in Japan en elders.

Voorts geven ook de warme meiren en baden geen klein bewys, dat door onder-aerdsch vuur gestookt worden. Andersints hoe zoude 't Japansche water *Singok* zulk een kracht hebben; dat, wanneer op 't lyf gegooten word, het vleesch ten been toe verzengde? Hoe zoude d'Italiaansche poel by *Parma*, gelyk *Fallopius* getuigt, de vlamme na zich trekken, zulks 't water aan brand gestooken, niet gebluscht kan worden, dan met laken gedekt, of door styve wind.

Japansch sulfer-berg.

Het verdiend mede een naauwkeurige opmerking, dat *Sjurpurama* zonder op-houden, zoo veel eeuwen achter een, sulfer-vlieten van haar toppen, tusschen uit-gegeete scheuren komt af te storten; want d'aerde zelf in sulfer, by tyds verloop, veranderd. d'Italiaansche grond rondom *Mutina* geeft hier af een duidelyk bewys. Indien de gaten, waar uit het sulfer gegraven is, met aerde gevult worden, neemt d'aerde de volkomene gestalte van 't sulfer aan binnen vier jaren.

Noodzakelykheit des onder-aerdschen vuurs.

Eindelyk blyft dit onder-aerdsche vuur noodigh tot het maken van bergwerken, als welke, door dusdanige hitte gekookt, gesmolten en gezuivert zynde, door koude komen te stollen. Het zelve vuur veroorzaakt insgelyks aerd-beevingen: weshalven ook zomwyl by 't weg-zinken der gronden, welke onder te mets uit-gegeeten zyn, ysselyke vlammen uit-barsten. Dewyl nu *Japan* overvloedigh zilver en goud in haar mynen voort brengt, en boven gemein met aerd-beevingen gequelt word, zulks menigmaal gantsche bergen het onderste boven gekeert, hunne afgronden ontdekken, en de zilver- en goudmynen bloot geraken: zoo staat uit de veelheit der aerd-schuddingen en ryke afgronden lichtelyk af te meeten, dat *Japan* in haar diepe boezem overvloed van sulfer verbergt, tot voedsel voor het onder-aerdsche vuur.

Indyks vordere reize te land:

Doch *Indyk* liet *Sjurpurama* ter zyden af leggen, en quam den vyfde des gras-maands binnen *Miaco*. Aanstonds liet hy door den huis-waerd zyn overkomst bekendt maken aan den stadthouder *Mackino Sandosamma:* die *Indyk* met weer-geschenken begiftighde, en het vertrek toestond. Hy wierd zedert door de huis-waerd geleid in een bly-spel. *De Japanders* zyn niet min konstig als kostelyk omtrent dusdanige vertooningen. De speelders, prachtig

tig uitgedoſcht, beelden af met wonderlyke gebaerten, en zulk een pryswaerdige ſtatigheit, op een verheven tooneel, den menſchelyken handel, dat voor geen vereeuwde of tegenwoordige kamer-ſpeelders behoefden te wyken: en buiten twyfel had *Indyk* meer van het werk konnen oordeelen, indien de Japanſche taal verſtond. Zedert beſteede hy den huis-waerdt honderd Japanſche zyde rokken aan, voor d'Ooſt-Indiſche Maatſchappy: bezichtigde den grooten *Daibot*, als ook verſcheide andere tempels: vertrok uit *Miaco*, en vernachte tot *Fiſſima:* alwaar ſcheep ſtapte, en voorts binnen *Oſacca* geraakte.

yn water-gt:

Uit deeze ſtad geleide hem de huiswaerd nevens een groot gevolgh van vrienden en dienaars, met twee ſpeel-vaar-tuigen, na de mond der Oſacciſche ſtroom; alwaar de bark, die de Hollandtſche pakkaadje in had, ten anker lag. De wind koelde ſtyf op uit den weſten: weshalven geen zeil konde maken. Ondertuſſchen lagen de jachten op zyde: het volk trad in de bark over: en maakte goet cier met de Japanſche wynen, by de huis-waerd ten affcheid mede gevoerd. Den derden van bloei-maandt geraakte de bark buiten gaats, en den elfden met wrikken en zeilen voor *Simoniſicci*, en voorts binnen *Kokero.* Een nacht ruſte *Indyk* alhier uit: huurde paerden en laſt-dragers, om door *Bungo* over land te reizen na *Nangeſaque.*

yn land-is door ungo.

Beſchry-ing der onderlyke apanſche ad-ſtoof t Oriſmo.

Zedert *Kokero* verliet, quam op den vierden dag tot *Oriſmo*, alwaar *Indyk* vernachte, en byzonder vermaak ſchepte in een wonderlyk bad-water. Dit was met buiten gemein ſchoone huizingen overdekt: 't water quam door gooten, van kopere kraanen voorzien, uit een vlietende beek ter bad-kamer in loopen. De beek is ter eener kant rookende heet, zulks niemant een vinger kan in doopen, zonder te verzengen. Maar 't geen niet min voor een merkwaerdig natuur-geheim moet gehouden worden, is, dat de zelve beek ter ander zyde kil-koud in de zelve boezem nevens 't heete water loopt. Wanneer een bad gereed gemaakt word, laat de bad-ſtoof-meeſter eerſt het heete water in loopen, welk hy met het koude tempert, na vereiſch der badende. Deeze verborgentheit der natuur is gegrondveſt op het onder-aerdſche vuur, waar door de wateren, in diepe rioolen heet gemaakt, uit haar fonteinen borrelen. Doch dewyl zommige vloeden verſcheide onder-aerdſche bochten en naauwe aderen hebben, verliezen de zelve te mets haar warmte: welke andere ſtroomen behouden, ter oorzaak uit wyde keelen, die te nader zyn aan 't onder-aerdtſche vuur, dewyl recht uit loopen, voort-vloeijen. Nu gebeurt het, hoewel zeer zelden, dat twee fonteinen, van welke d'eene warm, d'andere koud water, om gezeide redenen, voort brengt, haar zelfs in een boezem loozen: ieder, wegens ſnelle loop, behoudende zyn eigenſchap. En aldus is het gelegen met de beek, die 't bad-water binnen *Oriſmo* verſchaft.

Bad-ſtooven zeer oud, en verſcheiden.

Het ſchynt *de Japanders* zich van het voordeel, 't welk de natuur door dusdanig water geeft, konſtig dienen, volgens gewoonte by verſcheide volkeren, op een andere en wederom andere wyze. Want hoewel het baden tegenwoordig en eertyds ſtand greep, zoo hield nochtans ieder landaart een byzondere manier van baden. De oude *Biſcayers* namen geen water, maar ſtinkende piſſe, met welke het naakte lichaam en tand-vleeſch wreeven. *De Scythen* gebruikten den dienſt van haar vrouwen, die de lichamen der mannen met water begooten, en met rouwe ſteenen ſtreeken. *De Dardaniers* en *Illyriers* hielden 't ſlechts drie maal geoorloft te waſſchen; namentlyk op de geboorten- trouw- en ſterf-dag. De oude *Duitſchers* dienden zich van de ſtroomen, alwaar meermaals des daaghs ſwommen: hoewel ook zomwyl in bad-ſtooven gingen, gemeinlyk voor den eeten. Dit onderhielden eertydts zeer naauw *de Romainen*, gelyk noch huiden ten dage *de Turken.*

Twee merkwaerdige wonderen in de bad-ſtoof tot Oriſmo.

't Verdient voorts eenig onderzoek, waarom iemand in 't bad van *Oriſmo* warm water maakt, eer hy zich baad; doch badende, koud. Zulks geſchied ter oorzaak het lichaam voor het baden koud is; doch door 't baden verwarmt, ſchynt de pis koud te zyn. Inſgelyks

heeft het een wonderlyke verborgentheit, dat, die niet dorstigh baad, dorstig word: en in het tegendeel de dorst in 't bad verslaat, wanneer iemand dorstigh begind te baden. d'Oorzaak leit hier op gegrondvest. Te weeten, dorst ontstaat uit droogte. Al wie nu dorstig begind te baden, trekt het lichaam door de sweet-gaten, uit kracht der levendige geesten, de dunste vochtigheit na binnen, tot lessing der binnen-droogte: zulks de dorst op deezer wyze bevochtigt word. Maar die niet dorstig in 't bad treed, jaagt door de geopende sweet-gaten en het sweeten d'ingedronken drank na buiten: weshalven 't ligchaam binnen verdroogt, en aldus dorst verwekt.

De Romainen hadden eerst donkere en slechte badt-stooven; doch toen haar mogentheit de geheele weereldt onder de knie kreeg, zynze zelfs van d'uitgelatentste dartelheden verheerd. Onder andere druktenze zulks uit in haar baden, welker kostelyke toestel een keurigh oog in verwondering wegrukte. *Een Romain*, zeit *Seneca*, meinde slordig en arm te wezen, 't en zy de wanden van zyn bad-stoof uit Alexandryns marmor, met Numidische lysten onderscheiden, gebouwt waren: 't en zy de Thasier-steen het water besloot: het en zy de vloer, vol diamanten en peerlen, uit louter zilver bestond: en het gebouw op konstige zuilen ruste: 't en zy rondom schilderyen en beelden van de vermaardste meesters pronkten. Voorts stonden by de werken baard-scheerders, hair trekkers, zalvers, wryvers, optooijers, kleederen-bewaarders, hair-krullers en vordere bad-stoof-knechten.

Kostelykheit der bad-stooven.

Groot vermaak schepte de Hollandsche gesant in 't verwonderens waerdige badt-water tot *Orismo*. Was voorts heerlyk allenthalven onthaald door de Ryken *Facata* en *Figen*. De heeren aldaar beschikten eenige paerden en last-dragers. De straaten der steden, door welke reisde, waren tegen zyn aankomst schoon geveegt. De stadt-houder over *Oenewarimet* reed den gesant buiten het stedeken te gemoet, en geleide hem na binnen. Voor in het eerste gelid stapten vyf Japansche krygs-knechten. De stede-voogd volghde te paerd; hield een standaard, van welkers bovenste steng een vierkante vaan slingerde, in de hand. Achter hem traden de Kaisarlyke wacht-meester en bevel-hebber, de een achter den anderen, onder twee langwerpige zonnen-schermen, vast gemaakt aan lange stokken; welke ieder by drie mannen gedragen wierden. Op deezer voetstappen volgden drie palankyns, ter zyden bezet van Japansche huis-dragers en ruiters. In de middelste palankyn wierdt de Hollandtsche gesant gevoert. *Oenewarrimet* is een klein stedeken, langs de visch-ryke stroom *Dony* gelegen, aan het hangen van een vermakelyk gebergte, 't welk wydt en zydt met geboomte beplant is. De rivier bespoelt een groot gedeelte van de stads wallen, die haar insnydingen hebben, en hooge boomen, welke boven de wal uit-steeken, en in de stroom spiegelen. De stroom loopt voor de stad in een bogt, en vliet voort onder een steene brugh zeer snel na *de Coreer Oceaan*. De brug, gebouwt uit zwaare steen, ryst in het midden een weinig op: heeft acht schoone boogen, en steene leuningen wederzyds: is boven gemein breed. Ter zyde van de brug staat het tol-huis op den oever over de stad: alhier moeten de scheepen aan leggen, en 's Kaisars gerechtigheidt betalen. Tot het verswygen der ingelade vracht staat de straf des doodts. De brugh eindigt op een uiter-waerd, die aan beide de kanten van de stroom *Dony* bespoelt word. Langs d'uiter-waerd leit de wegh stad-waard. De poort en muur, zynde tusschen de huizen van een breede straat getimmert, heeft in 't midden een hek, door welk men tot het stedeken in gaat. Niet verre in de straat verheft zich een prachtige tempel, welke by *Bonsii* bewoont word. Maar behalven deeze straat leggen hier en daar verscheide buurten, byzonder onder de voet des rots, die zeer steil op-ryst. Een trap, die na de top gaat, is met kromme boghten in de rots gebikt. De top vertoond op haar boven-vlakte een onwinnelyke sterkte, wiens muuren en toorens ettelyke mylen verre gezien worden. De hoogste tooren heeft vyf gespannen boven malkan-

Beschryving van de stad en heerlykheit Oenewarrimet.

kander, die kleinder en kleinder na boven toeloopen: de tweede is vry dikker; doch vertoond twee prachtige zalen, welkers bovenste slechts weinigh minder ruimte heeft, dan d'onderste. Van dit slot ziet men ter eener kant buiten gemein vermaakelyke rys-velden, die in de leegte wyd en zyd verspreid leggen. D'andere zyde vertoond eenige lustige heuvelen, vol allerley geboomte, binnen welke zommige buurten schuilen.

Indyk komt te Nangesaque.

Den zestienden der bloei-maandt geraakte *Indyk* behouden tot *Nangesaque*, en bevond de dienaars der Oost-Indische Maatschappy op 't eilandeken *Disma* in goede toestand. Zedert verkundschapte de wacht op 't Nomosche gebergte aan den stee-voogd over *Nangesaque*; hoe twee zeilen niet verre buiten de wal gezien wierden. *Indyk* kreeg verlof, om klein vaar-tuigh af te schikken, die de scheepen ontdekten. *Ernst Hoogenhoek* stak dieshalven met drie sloepen in zee, en bevond eer lang dat het jacht *Gravelande* en 't fluit-scheepje *de Vink* na de haven van *Nangesaque* de stevens wenden. Zy braghten een brief, geschreeven den achtienden der bloei-maandt des jaars zestien honderd een en zestig, op de sterkte *Zeelandia*, welke onderteikent was by *Frederyk Cojet*, *Joan Oetjens van Waveren*, *Thomas van Yperen* en *David Harthouwer*.

Brief van Cojet, behelzende Coxengas aanval op Formosa.

Den inhoud behelsde. *Coxenga*, den dartighsten des gras-maandts met drie honderd vaar-tuigen, vol volk gepropt, door de Lakjemoische straat voort gezet, en op *Formosa* uit gestapt; heeft zich terstondt van het gantsche eilandt meester gemaakt. De sterkte *Provincia* kreukte voor d'eerste indruk der *Chineesen*. *De Hollanders*, over *Formosa* verspreid, zyn meest deerlyk vermoord. De stad, onder *Zeelandia* gelegen, leit hier en daar aan koolen; doch is geheel uitgeplondert. Het slot *Zeelan-*

landia word vaſt beſlooten. Van het jacht *de Hector*, tegen ettelyke jonken ſlaags, en door eigen kruidt in brandt geraakt, wierd niemand gebergh. De zeilen *Gravelande* en *Maria* vonden haar te zwak tegen *Coxengas* vloot: weshalven over ſtaag ſmeeten. De fluiten *de Vink* en *Immenhoorn* komen alhier uit *Quelang* ter reede: indien door gebrek binnen ſcheeps-boord, of door eenige vyandlyke aanval zee moeten kiezen, zullen als dan de ſtevens op *Japan* wenden: om alle magt, die by brengen kond, herwaardts af te halen, nevens lyftocht van twee bak, meel, rys en ſakje: alzoo de levens-middelen binnen de ſterkte *Zeelandia* ſchaars om komen.

Indyk maakte deeze bedroefde tyding aan den Nangeſaqueſchen ſtadhouder door de tolken bekendt. Ondertuſſchen liepen de zeilen *Gravelande* en *de Vink* voor *Diſma* ten anker. De ſtee-voogdt wilde den gantſchen toeſtand van *Formoſa* ſchriftelyk hebben ingeſteld. En, om duidelyk bericht te doen, kreegh *Indyk* laſt, dat de koopman *Nicolaas Loenius*, de Predikant *Marcus Maſius* en de ſchipper op *Gravelande* te landt ſtapten, en opening deeden van de geheele gelegentheidt.

Stormen der Chineeſen op de ſterkte Zeelandia.

Indyk dan verſtond vorders, hoe *Coxenga* van een beukery met twaalf halve kortouwen het ſlot *Zeelandia* dagh en nacht beſchoot: dat bereeds *Waverens* boven-huis om verre lag: en de muur, door een ſtorm-gat, zeer wyd gaapte. Doch bleeven de belegerde den beleggers niet ſchuldig. Ja *Cojet*, met ettelyke bezettelingen uitgevallen, kreegh de beukery en de twaalf ſtukken geſchut in zyn geweldt: twee der zelve voerde hy na binnen, de andere wierden vernagelt. Zy hadden tot den tienden van zomer-maand voor *Tayouan* gekruiſt. Doch dewyl geen voordeel aan 't ſlot *Zeelandia* konden toebrengen; en zelf, vermids vermufte twee-bak en ſchaarſche lyftocht, haar in groote ongelegentheidt bevonden, vonden geraadzaamſt, na *Japan* te verzeilen, en onder weeg *Quelang* aan te doen: niet alleen om te ververſchen; maar ook de bezettelingen en alle omſlag der Ooſt-Indiſche Maatſchappy aldaar in te neemen: alzoo anderſints bloot lagen voor *Coxenga*, wiens maght alle uuren tot *Quelang* te gemoet gezien wierd. *Gravelande* dan alhier den dartienden van zomer-maand geankert, bergde al wat bergen konde in zeven dagen: voorts ſtapten ook over honderd zeventig zielen; onder welke haar bevonden drie Hollandtſche getrouwde vrouwen, elf Quelangſche, zeſtien kinderen, benevens acht en twintigh ſlaven en ſlavinnen. De vrouwen en kinderen wierden op *Diſma* te landt gezet, wegens de wanorde, die binnen 't ſchip *Gravelande* was.

Quelangs bezettelingen verhuizen.

Verhaal van Formoſas toeſtand in 't Japan geſteld, om na Jedo te gaan.

Voorts leverde *Indyk* dit volgende verhaal, zynde in 't Japans vertolkt, aan den ſtadhouder van *Nangeſaque* over. *Coxenga* heeft over negen jaren, door eenig heimelyk verſtandt met de Tayouanſche en Formoſaanſche Chineeſen, een aanſlag op *Zeelandia* gehad. Doch 't geheim uitgelekt, hielp de verraders aan een ellendigh einde. 't Liep niet beter af met *de Chineeſen*, onder het beleid van *Fayet* afgeſchikt, om *Zeelandia* t'overrompelen; want de bezettelingen zoo gelukkigh uit vielen, dat weinige de tyding haars wedervarens aan *Coxenga* te rugge braghten. *Fayet* zelf wierd gevonden onder de geſneuvelde. De mindere hoofden, binnen het ſlot *Zeelandia* ter hechtenis beſteld, bekenden: hoe in *Coxengas* dienſt waren. En deeze heeft zederd zyn toeleg niet laten ſteeken: hoewel d'eerſte aanval ongelukkigh uit viel. *Cojet* kreeg hier kundtſchap af: weshalven een oog in 't zeil hield: te meer, als de doortrapte *Chinees Pincqua* met groot geld, 't geen ten achteren ſtond, niet alleen aan d'Ooſt-Indiſche Maatſchappy, maar ook aan verſcheide vrye koop-luiden, uit *Tayouan* door ging. Immers zoo ſchadelyk als gevaarlyk was *Pincquas* vlucht: ter oorzaak hy *Formoſas* gelegentheit grondigh kende. *Cojet* dan ſtond met die man verlegen: alzoo zeker wiſt dat hy aan *Coxenga* den gantſchen toeſtandt der ſterkte *Zeelandia* zoude ontdekken. Ook konde hy zeer lichtelyk bevroeden, hoe *Coxenga*, die nu ettelyke jaren herwaards 't oog had op *Formoſa*, zich van dusdanige gelegentheidt zoude dienen:

ten

ten einde zyn doel-wit bereikte. Dit vermoeden nam te meer aan, wanneer aller wegen bericht in quam: *Coxenga* vergaderde veel volk, en ruſte een zeer zwaare vloot toe, om *Formoſa* te vermeeſteren. *Cojet* nam op alles naauwe acht. Hy vaerdighde met een Chineeſche jonk een brief af aan *Coxenga*, by welke verzocht: Het beliefde hem opening te doen, wegens de groote oorloghs-toeruſtingen, op wien de zelve gemunt wierden. *Coxenga* ſpeelde den veinſer. Zyn antwoordt hield in. *Cojet* behoorde zulke aanbrengers niet alleen geen geloof in deezen te verleenen; maar zelf gevangen te zetten: ten einde alzoo achter de rechte geſchapenheidt der zaak door pynigen moght geraken. En, om zyn aanſlagh noch des te meer te verbergen, zondt hy nu en dan twintig en dartig handel-jonken te gelyk na *Tayouan*. Ondertuſſchen nochtans hieldt *Cojet* deezen handel verdacht: ſchreef alles duidelyk over aan de Raad op *Batavia*: die in aller yl twaalf oorlog-ſcheepen t'zyner byſtandt afvaerdighde. Op 't midden van herfſt-maandt liepenze voor *Zeelandia* ter reede. Drie deezer ſcheepen ſchikte *Cojet* zederdt na *Coxenga*, om alles keurigh na te ſpeuren. *Coxenga* onthaald d'afgezondene buiten gemein minnelyk: betuight met hooge woorden, dat hy een byzondere genegentheidt den Ooſt-Indiſche Maatſchappy toe draaght: van welke zich *Cojet* ten volle konde verzekeren. En deeze ontgaf zich nu het verſpreide gerucht, als of valſchelyk verdicht was: weshalven hy de vloot elders verzend: alleenlyk bleeven twee groote ſcheepen nevens zoo veel kleine leggen: de kleine waren geſchikt om de lading der groote aan boord te brengen. *Coxenga* ontfing zoo haaſt de tyding niet van 't vertrek der oorlogh-ſcheepen, of hy vaerdigt drie honderd jonken, met veertigh duizend vlootelingen bemand, na *Formoſa* af. In de nacht liepenze door de Lakjemoiſche ſtraat: en wierpen vroegh in de morgen-ſtondt ettelyke duizendt man te landt, die aanſtondts het binnen-water benaauwden, en de ſterkte *Zeelandia* van *Formoſa* af-ſneeden. *Cojet* zond drie honderdt kryghs-knechten, om het landen te beletten; doch vonden zich eer lang t'eenemaal beſingelt: zulks ten laatſten man toe voghten, en haar doodt duur betaaldt zetten aan *de Chineeſen*. Deeze echter hadden verzet genoegh. Zy vielen ſtormender hand het ſlot *Provintia*, op *Secam* tegen over *Formoſa* gelegen, aan. De geringe ſterkte konde geen lange tegenweer bieden, tegen zoo groote maght. Den vyfden der bloei-maand roofdenze of verbranden de ſtadt onder *Zeelandia*: welke ſterkte, gepropt met ruim elf honderdt zielen, van twee ſtorm-katten (op ieder ſtonden twaalf halve kortouwen geplant) beſchooten wierd. Van de vier ſcheepen, die voor *Tayouan* bleeven leggen, is 't grootſte, *de Hector* genaamt, met honderd man in de lucht geſprongen. 't Jacht *Maria* haalde alle zeilen by, en ontſnapte na *Batavia*. De twee andere, *Gravelande* en *de Vink*, liepen na *Quelang*, ten einde aldaar bericht des oorlogs bragten. Zedert voor *Zeelandia* gekeert, kruiſten af en aan; doch liepen eindelyk na *Nangeſaque*. Voorts getuight de koopman *Loenius*, dat *Coxenga* de ſterkte *Zeelandia* noch niet bemaghtigd had toen hy herwaardts aan vertrok. Als ook, hoe *Cojet* het vaar-tuigh *Immenhoorn* met ſchipper *Jacob Sas* na *Torriſſima* verzond, om d'overgebleevene goederen van 't verongelukte ſchip *de Harp* af te halen; maar *Sas* vond niet: alzoo de goederen in klein vaar-tuig geſcheept waren na *Satſuma*, alwaar de land-heer hof houd.

De ſtadhouder ſtuurde terſtondt dit geſchrift, 't welk by *Indyk* was overgelevert, uit *Nangeſaque* na *Jedo* aan den Kaiſar. Terwyl het geſchrift af ging quam een ryk-geladen jonk, van wiens ſtengen verſcheide wimpels en vlaggen ſlingerden, ter reede voor *Diſma* loopen. De Chineeſche ſchipper, by den ſtee-voogd ontbooden, verhaalde: dat *Coxenga* zelf zich in *Tayouan* bevond, zynde meeſter van gantſch *Formoſa*: honderd en veertigh bezettelingen, uit *Zeelandia* gevallen, dier voegen had geſlagen, dat alleenlyk zeven hun lyf daar af bragten: voorts drie Hollandtſche ſcheepen verbrande, en twee van de kuſt verjoegh. Na zyn vertrek uit *Anhay*,

Anhay, 't welk was voor elf dagen, stond een nieuwe krygs-macht vaerdig, om tot *Coxengas* styving na *Tayouan* over te scheepen.

Indyk verzoekt de Chineesche jonken aan te tasten.

Voorts verzocht *Indyk* aan den steevoogd *Ficojemondonne* by geschrift: dewyl *Coxenga* d'Oost-Indische Maatschappy niet min verraderlyk als vyandig op 't lyf viel, hy beliefde vryheid te vergunnen; om, by wege van gelyke vergelding, de jonken, *Coxenga* toebehoorende, ter zee aan te tasten. *Ficojemondonne* liet aan *Indyk* dit bescheid toekomen. Hy derfde op zich niet neemen verlof te vergunnen wegens zoo gewigtige voorslagh. Moest noodwendig 't een en ander na *Jedo* over schryven: en bescheid afwachten uit het Kaisarlyk hof. Hy konde niet zien, of de Kaisar zoude geenzints gedoogen, dat de Chineesche handel op *Japan*, by wat gelegentheit het zoude mogen wezen, bekommerd wierd. Te meer, na dien *Japan* in geenerley wyze wilde missen de kostelyke koopmanschappen, en byzonderlyk de droogeryen, welke *China* voor *Japan* verschafte. Indien *de Hollanders* haar wapenen tegens *Coxenga* scherpten, mogten zulks doen omtrent of op *Formosa*; maar geensints de Chineesche jonken van *Coxenga*, die na *Japan* verzeilden, aanhalen op zee.

Zyn moedig antwoord.

Indyk beantwoordde *Ficojemondonne* aldus. Hoe zoude het hof binnen *Jedo* qualyk neemen konnen, dat een openbare vyandt alle moogelyke afbreuk aangedaan word? Zulks leert aller volkeren wet. Zal d'Oost-Indische Maatschappy, door *Coxenga*, over al waar hy kan, beleedigt, geensints met gelyk recht allenthalven vergelding moogen doen? Het neemen van *Coxengas* jonken moest, volgens orde der Raad op *Batavia*, voortgang neemen. En hier by waren *de Japanders* in 't minst niet verkort: alzoo de jonken van *Canton* en *Nanquin* overvloedigh toevoer deeden van Chineesche koopmanschappen en droogeryen: zulks *Japan* lichtelyk *Coxengas* jonken missen moght. Ook zouden deeze zich buiten twyfel onder *den Tatter* begeeven, en *Coxenga* afvallen, wanneer bemerkten: hoe haar het Japansche vaar-water, om *Coxengas* wille, by-na onbruikbaar gemaakt wierd door de Hollandtsche roof-scheepen.

Het bleef hier voorts by: alzoo *Ficojemondonne* het schriftelyk verhaal van *Formosas* toestand; en *Indyks* verzoek, om *Coxengas* zeilen aller wegen te moogen aanhalen, na *Jedo* af zond. Middelerwyl quam bericht in; dat de wachters op 't Nomosche gebergte twee scheepen ontdekten. *Indyk* kreeg toen verlof: hy mogt *Comphador Risje* gelasten, te vervaerdigen drie vaar-tuigen; met welke de koopman *Hoogenhoek* in zee stak: die eer lang bevond, dat d'ontdekte twee scheepen *Goeree* en *Diemermeer* waren, kostelyk geladen tot *Batavia*. *Hoogenhoek* kreegh ook uit haar bericht: hoe een derde fluit-schip, genaamt *Buyenskerke*, binnen welkers boord *Dirk van Lier*, die *Indyk* vervangen zoude, zich bevond, kort volgde, hoewel noch buiten 't gezicht bleef. Alle liepen eer lang voor *Disma* ten anker.

Indyk trof nu ook de koop met de koper-handelaars, die de gewoonelyke prys hooger bedongen: ter oorzaak de arbeiders in de koper-mynen dit jaar kostelyker vielen, dewyl de schaarsheit van rys haar levens-middelen verswaarde. De Chineesche jonken, buiten het gebied van *Coxenga*, quamen nu en dan tot *Nangesaque* aan; doch niet zonder vrygelei-brief der Hollandtsche opperhoofden, haar onthoudende in *China*, *Siam*, of elders. Op den vierden van oogst-maandt vertoonde een jonk, uit *Faisoos* haven afgestooken, een vrye reis-brief, verleent by de gesant *Jacob Kaisar*: en noch een tweede uit *Siam*, voorzien van diergelyke letteren, onderteikent in de Nederlandtsche rekenkamer binnen *Judia* door *Joan van Ryk*. Den inhoudt luide aldus: Dewyl *Anachoda Mamet Mousoen* tegenwoordig reis-vaerdig staat, om zee te kiezen met de jonk van *Opta Sinorat*, bevelhebber over *de Mooren* in *Judia*: en ons handt-schrift tot verzekering vordert; ten einde niet worde aangehaalt by de Hollandtsche scheepen voor een schip *Coxenga* toebehoorende: zoo konde hem zulks niet worden geweigert. De jonk, bevracht met sappanhout,

Hollanders geeven den Chineesen vry-geleibrieven.

hout, Seraſche rys, verſcheide pakken doek, zwarte ſuiker, klappis-olie, namrak, Cambodiaſche nootjens, gemand met drie en twintigh *Mooren* en vier en vyftig *Chineeſen*, na *Japan*, gelieve geen Nederlandſch vaar-tuig te bekommeren.

[W]ederva[re]n van den [ni]euwen op[pe]r-gezaghebber over [T]ayouan [H]arman [K]lenk.

Zedert bragt het tyding-barkje beſcheid, hoe een ſchip om de hoek na *Diſma* opdouwde. Het zelve de ſtad *Nangeſaque* genadert zynde, ſtreek de vlagge; welke eerlang, na boven gedragen, wederom van de boven-ſteng ſlingerde: onder de vlagge wierd een wimpel geſteeken. *Indyk* bevroede uit dit ſein, dat een voornaam perſoonaadje binnens boord zich bevond. Weshalven, in een roei-bark over-geſtapt, het ſchip te gemoet vaart. Hy wierd geenſints bedroogen wegens inbeelding van een opper-hoofd: alzoo 't jacht voerde den heer *Harmanus Klenk van Odeſſe*, die geſchikt was tot hoog-gezaghebber over *Tayouan*, in de plaats van *Frederik Cojet*. Vorders deed *Klenk* bericht: dat den twee en twintigſte der zomermaand des jaars zeſtien honderdt een en zeſtig 't anker lichte voor *Batavia*, vergezelſchapt van het fluit-ſcheepje *Loenen*, waar op *Jacob Caſenbrood* was, gekooren by de Raaden van *Indien* tot land-droſt over *Tayouan*. Doch geraakte ter eerſter dag elkander uit het gezicht. Zedert kreeg hy jacht op een Portugees ſcheepjen, groot ongevaar zeſtig laſten. Het quam uit *Cambodia* na *Macau*. De hopman *Louis Baretto Leal*, omtrent *Siampa* achterhaalt, gaf ſchip en goed zonder ſlag of ſtoot over. *Klenk* nam de beſte goederen en zeventien *Portugeeſen*: en liet het ſcheepje, bemand met zeven *Chineeſen* en elf *Swarten*, varen. Voor *Goudeleeuws eiland* geankert, haalde ververſing en water aan boord: kreeg door de inwoonders bericht wegens *Formoſas* droevige toeſtand. Den dartighſte der hooi-maand bereikte hy *Tayouans* reede. *Cojet* vaerdigde terſtont den loots *Sicke Pieterszoon* in een Chinees bootjen uit, met narichting voor *Klenk*: het konde geenſints geraadzaam zyn voor *Tayouan* te blyven, alzoo lichtelyk door *Coxenga*, die drie honderd zeilen in het vaar-water had, zoude bezet worden. Het naaſte was, na *Japan* op te ſteeken. *Klenk* dan leverde de loots de papieren, by de Raden van *Indien* ontworpen, om die binnen *Zeelandia*, hoewel niet zonder het uiterſte gevaar, te brengen: ontlaſte zich van de zeventien *Portugeeſen*: ſtelde ſtreek na *Quelang*: en zetten eenige *Chineeſen* met een brief aan het opper-hoofd te land; doch alzoo geen antwoord te rugge quam, vervorderde zyn reis na *Japan*. Alhier door zwaare ſtorm by duiſter weder de laeger wal genadert, liep het uiterſte gevaar. De behoudenis ſcheen genoeghzaam buiten hoop: wanneer het Godt ſchielyk voor-zagh: zulks den twintighſten van oogſt-maand het ſchip behouden voor *Nangeſaque* af bragt. De ſtadhouder *Ficojemondonne* vergunde den nieuwen Tajouanſchen gezagh-hebber, dat dien zelven avond na land voer. Het jacht had bereeds zoo veel water in, dat verſcheide goederen bedurven lagen.

Klenk word heerlyk onthaalt.

Doch *Indyk*, door de tolken verkundſchapt: hoe *Ficojemondonne* byzonder opzicht nam op 't onthaal van een *Tayouans* hoog-gezaghebber, als welkers aanzien gantſch breedt wierdt uit-gemeeten: vond geraden des zelfs over-lyf koſtelyk te pronken: en alle dienaars aan landt te halen, tot vermeerdering der ſtaatſie-luiſter, waar aan *de Japanders*, een zeer hovaerdige landaart, zich gewend zyn te vergapen.

Bericht der Chineeſen wegens Coxengaas aanval op Formoſa: hy vermoord zyn oom.

Zedert vertelden de Nederlandtſche tolken, uit de mond van de Chineeſche handelaars tot *Nangeſaque*: hoe *Sauja*, oom van *Coxenga*, den aanſlag op *Formoſa* over lang heimelyk in het hoofd had. Alleen deed hy eens hier af opening aan eenige zyner boezemvrienden, die het geheim *Coxenga* ontdekten. Smaak vond hy in de voorſlag: en geraadzaam een kans te wagen. Het werk ging dan aan. Doch *Sauja* bevond zich bedroogen: want alzoo geen ander giſſing maakte, of hy zoude op een bof alles onder de knie krygen, ſtiet hy 't hoofd voor de ſterkte *Zeelandia*: alwaar veel volks liet zitten. Ook nam de honger en ſterfte in het Chineeſche leger dagelyks toe. Uit d'ongemakken

ſpruite twee-ſpalt. Zulks *Sauja* voornam ſtillekens van *Formoſa* met ettelyke jonken op te breeken: en *Coxenga* in 't vordere beleg te laten omſpringen. Maar de toeleg uitgelekt, hielp *Sauja* aan een deerlyk einde; want *Coxenga*, ten hoogſten gebelgt, liet zyn oom, onaangezien des zelfs veelvoudige dienſten, in ſpyt van een groot gedeelte des heirs, aan ſtukken kappen.

De heer van Facata bezoekt Indyk.

Kort na duſdanige tyding quam de heer van *Facata*, met een groot gevolg hof-jonkers en minder dienaaren, de ſcheepen *Gravelande* en *Hoogelande* bezichtigen. Hy ſcheen groot vermaak te ſcheppen in 't danſen der matroozen en over boordt ſpringen van de zelve. Op *Diſma* binnen 't Nederlandſche pak-huis geſtapt zynde, heeft hem *Indyk* eenige waerdige vreemdigheden vertoond: bedankte voorts wegens genooten eer, toen uit *Jedo* door zyn heerlykheid na *Nangeſaque* reiſde. Voorts geleid na het verblyf der nieuwe Tayouanſche land-voogd *Klenk*, is voor hem op 't orgel en ander ſnaarenſpel geſpeelt; en, volgens verzoek, de juffrouwen *Loenius* en *de Boer* ter kamer in gebragt. Wanneer de heer over *Facata* vertrok, branden de zeilen *Vollenhoven* en *Nieupoort*, van *Batavia* aangekomen, ettelyke reizen los. Des anderen daaghs ontfing *Indyk*, door de dienaars der heer van *Facata*, tot een geſchenk, vier baalen zakje en twee groote aanbod-borden; in d'eene lag een zee-kat, d'ander was vol gedroogd zee-kroos. Door het gebeente der zee kat, tot ſtof gewreeven en met ſpeekſel vermengt, bedwingen de Japanſche goudt-ſmeeden dier voegen het quik-zilver, dat het zelve onder den hamer buigzaam maken. 't Is merk-waerdigh alhier te zien: hoe yzer, loot, ſtaal, tin, koper en zilver op quik-zilver driftigh blyven, daar 't goud alleen neder zinkt, en een zilverachtige verwe aan neemt: welke alleen door vuur kan worden uitgebrand; doch niet zonder vuile ſtank en ſchadelyke verdooving van de lig chamen der omſtanders. Als *de Japanders* het zilver vergulden, beſmeerenze 't zilver met quik-zilver, getempert door de gewreeven beenderen van een zee-kat.

Wonderlyke werking door de gebeenten van een zee-kat.

Hollanders neemen Chineeſche jonken:

Uit een Chineeſche jonk kreeg *Indyk* bericht: hoe de jonk omtrent *Poelo Cantaon* aangeſnoert, voor goede prys verklaart en met dartig *Hollanders* bezet was, uit laſt van d'ammiraal *Jacob Caauw*: wiens vlagge volgen moeſt. Doch alzoo by harde ſtorm het water hol ſchoot, moeſt de vloot van *Caauw* na de eilanden *Piſcadores* loopen. De jonk trachte de zelve ſtreek te houden: maar verviel door zuider-weſte buijen beneden wind: weshalven zich benootzaakt vond over ſtaag te ſmyten, en na *Nangeſaque* af te zakken. Voor de reede alhier wierp de Hollandtſche ſchipper tien gevangene *Chineeſen* uit de genomen jonk over boord. De aankomſt der jonk veroorzaakte geen geringe ſchrik onder de *Chineeſen*, tot *Nangeſaque* handelende. *Ficojemondonne* nam het een en ander min qualyk, dewyl wegens *Coxengas* trouweloos bedryf op *Formoſa* volkomen bericht hadt. De veroverde jonk voerde twee honderdt laſt ſchoone rys. *De Chineeſen* lieten zich wel verluiden, zy wilden herſtelling hebben van de genoome jonk: als ook verbod van de inkoop der rys voor *de Hollanders*, om de kruiſende zeilen, door gebrek van levens-middelen, de Japanſche wal te doen verlaten: en by gevolg *der Chineeſen* vaar-water te veiligen. Weinigh zwaarigheit maakte hier *Indyk*: nadien verzekert was, dat de Nangeſaqueſche ſtad-houder 't werk op zich niet zoude neemen; maar na het hof tot *Jedo* af wyzen; alwaar *de Hollanders* immers zoo ſchoon ſtonden, als *de Chineeſen*.

werpen het volk buiten boord.

De heeren van Firando en Arima beſoeken de Hollanders.

Zedert verzochten de heeren van *Firando* en *Arima*, niet zonder ſtatelyk gevolg, de Hollandſche opper-hoofden *Indyk* en *Klenk*. Door de zelve wel onthaald, ſtierden des anderen daags geſchenken voor 't genoote onthaal. *Ficojemondonne* gaf ook laſt tot ontloſſing der veroverde jonk: in welke bevonden wierden, behalven de rys, honderd vier en zeſtig zakken ſalpeter, en merkelyk aantal tin en loot. De ſteevoogd vatte hier uit het loogenachtigh voorgeeven *der Chineeſen*: als welke de herſtelling van de jonk verzochten, ter oorzaak op *Japan* bevracht was. Het tegendeel bleek nu; want de rys

voor

voor *Coxengas* verhongerd leger, de salpeter voor bus-poeder en 't loot tot kogels verstrekte: welk alles geen gangbare koopmanschap in *Japan* uit maakt.

Noch een-yke Chineesche jonk genomen.

Eer lang verscheen ook de fluit *'t Roode Hart* uit *Toncquin*, met de goederen uit een Chineesche jonk, omtrent *Aynam* vermeestert. De jonk had een kostelyke lading in, bestaande uit peper, loot, tin, rys, olifants-tanden, alkatyven, linnen en rys: voerde een en twintigh *Portugeesen*, veertien *Mooren* en tien *Chineesen*, die by 't ontlade schip bleeven, om te vertrekken werwaards zy wilden. Ondertusschen bezocht *Sacquemondonne*, eerste burgemeester tot *Nangesaque*, *Indyk* binnen het Hollandsche pak-huis op *Disma*, met een zadel en toom, aan de heer van *Facata* behandigt door *Harman Klenk.* Gemelde burgemeester verzocht uit naam van de heer over *Facata*, die de toom en zadel leende, ten einde de zelve mogt laten na-maken, het gezeide paerden-tuig te behouden: alzoo nergens *een Japander* vondt hier toe bequaam. *Indyk* vatte de boodschap voor een gemaakte op, en een door-steeken werk, om *der Hollanders* pols te voelen, wegens haar opzet, omtrent het neemen van Chineesche jonken.

Onderhandeling van de burgemeester Sacquemondonne met Indyk.

Sacquemondonne tot mondt-gemeinschap met *Indyk* geraakt, begon aldus. Hy had over lang gelegentheit gezogt, om een vriendelyk gesprek te houden op *Disma*; maar konde hier nooit toe komen, 't en zy verlof kreegh en gelegentheit. Beide quam nu ter sneede voor: alzoo de heer van *Facata* gelegentheit en de Nangesaquesche stedevooghd *Ficojemondonne* verlof gaven. De eer des bezoeks, beweezen door de heeren over *Firando*, *Arima* en *Facata*, lagh gegrondvest op een zuivere genegentheit, die de zelve *den Hollanders* toe-droegen; want haar bezoek enkelyk strekte, om beklagh te doen, wegens *Coxengas* overlast. Dusdanige eer gaf zeeker bewys, dat de Oost-Indische Maatschappy bezonder wel by het Kaisarlyke hof stond: want indien de Japansche Kaisar niet hoogh schatte de Hollandtsche deugdzaamheidt, geen Japansche heer zoude zich diervoegen vernederen, dat *de Hollanders* bezocht, en zelf met geschenken begiftigde. Ook konde aan *Indyk* geensints onbewust zyn het vermogen der Nangesaquesche stee-voogden te hoof, als ook haar vaderlyke genegentheit: aller wegen uit-gedrukt in het vast- en voort-zetten van de Hollandsche koophandel. *De Hollanders* waren nu met *Coxenga* over hoop geraakt: weshalven volkoomen gerechtight stonden, hem afbreuk te doen, waar konden of mogten. Maar dewyl hy nochtans laatst maal in *Jedo* uit 's Kaisars naam door de Ryks-raden gelast wierd, geen Chineesche jonken aan te halen, noch het vrye water te bekommeren, konde niet nalaten in bedenking te geeven: of geen zwarigheit zag in het rooven der Chineesche jonken; en eenige voorslagh wist uit te vinden, by welke de gereezene onlusten tusschen *Coxenga* en *de Hollanders* konden worden neder geleit?

Indyks redenen tegen den Nangesaquesche burgemeester.

Indyk beantwoorde *Sacquemondonnes* redenen, ten overstaan van *Klenk* en *Lier*, aldus. Het verzoek en schenkaadjen der heeren van *Facata*, *Firando* en *Arima*, betuigen genoeghzaam, dat d'Oost-Indische Maatschappy haar verplicht moet achten, wegens genooten eer en milddadigheit. Aan de gunst der Nangesaquesche stad-houders, door welke by het Kaisarlyke hof alles na wensch voor *de Hollanders* uit valt, latenze zich ten hoogsten gelegen zyn: en kenden geen grooter ondankbaarheit, dan zulks niet dankelyk te erkennen. Weshalven daar op enkelyk toe-leiden, om de stee-voogden over *Nangesaque* volle voogdyschap over te geeven, en behoorlyk ontzag toe te dragen. Voorts konden niet loochenen, of hadden den Ryks-raaden binnen *Jedo* belooft, geen Chineesche jonken aan te halen; doch de beloften steunden op d'onderlinge vriendschap tusschen *Coxenga* en *de Hollanders*. Zederdt uit *Itziban* en *Nibanfne* (in 't Japans zoo veel gezeit als 't eerste en tweede schip) verstonden: hoe *Coxenga*, zonder aankunding des oorlogs en de minste schyn-reden, met veertigh duizendt man *Formosa* schelmachtig overviel, heeft het werk een gantsch andere zwier genoomen. Aller volkeren recht bragt mede, geweld

weld door geweld tegen te gaan. Waarom niet aller wegen beschadigt, die alle krachten in spand om te beschadigen? Dit is immers gegrondtvest op de wet van gelyke vergelding. De gantsche toestandt van *Tayouan* was twee maal schriftelyk overgelevert aan de stadhouders van *Nangesaque:* die de schriften na 't Kaisarlyk hof verzonden: by welke 't hof nu kundschap had, wegens het opzet *der Hollanders*, om *Coxenga* alle moogelyke afbreuk te doen. Dit zal geensints qualyk geduid worden, als niet strydig zynde met de voornoemde beloften. Voorts konde een tweederhande voet beraamd zyn: ten einde *Coxenga* zich vondt benoodzaakt de wreede oorlogh in een zoete vreede te verwisselen; gelyk zulks voor deezen is bekend gemaakt aan *Ficojemondonne.* Want indien, door last des Japanschen Kaisars, de tegenwoordige en toekomende goederen en penningen, by de Chineesche jonken aangevoert, of die noch herwaards zullen aangevoert worden, in bewaaring bleeven van de stadhouders over *Nangesaque*, ter tydt toe *Coxenga* de schade, by *de Hollanders* geleeden, vergoede: hy wilde haast beter koop geven. Of indien nochtans dusdanige voorslag den Kaisar onsmaakelyk beviel, zoude echter 't werk konnen gevonden worden: wanneer de Hollandtsche roof-scheepen zyn vaarwater op de *Manilha*, *Nanquin*, *Japan* en elders onbruikbaar, en hem door armoede gedwee maakten. Wat wilde die trouwlooze struik-roover verrichten, als de havens, waar op vaart heeft, by Hollandtsche zeilen bezet blyven?

Vordere onderhandeling met Sacquemondonne.

De burgemeester *Sacquemondonne* nam zeer naauw acht op *Indyks* antwoordt: bekende, dat *de Hollanders* gerechtigt waren tot het neemen van Chineesche jonken. Doch alzoo noch geen bescheidt van den Kaisar wegens deeze voorval af quam, moesten *de Hollanders* het jonken rooven zoo lang staken; ten einde niet een quade dank behaalden by 't Jedosche hof. *Indyk* antwoorde wederom. d'Oost-Indische Maatschappy spant alle krachten te zamen, om 't Japansche Kaisarryk allenthalven te gelieven. Maar indien zulks ook by dit tegenwoordige voorval gevorderd wierd omtrent *Coxenga*, zoude de Maatschappy daar door een onverzettelyke krak krygen: niet ongelyk een klein vuur, welk licht te blusschen is; maar gantsche steden aan koolen leit, wanneer het by de daken uitslikkerd. Te laat zoekt men tegenstand te doen, als door verschooning een vyand gestyft word, en te mets in krachten dier voegen toe neemt, dat hy zyn party boven 't hoofd wast. Hoe zal *Coxenga* eenigsints in dwang geraken, by aldien hy zyn ryke jonken onverhinderdt t'ellekens te huis kryght? Word hy niet op deeze voet gestyft, om noch meer te beschadigen? Wie reikt een moedwillig man 't geweer toe, ten einde door 't zelve gequetst of ontzielt neder valle?

Sacquemondonne bekende wel, dat *Indyks* redenen op vaste reden steunden; doch bleef echter beducht voor de Chineesche jonken, die langs de wal van *Nangesaque* ten anker lagen met ryke lading. Want indien *de Hollanders* 's Kaisars last niet achtervolgden; wat stond anders te wachten, dan dat alle deeze jonken ten buit vielen voor de Hollandtsche zeilen, die alhier in merkelyk aantal haar bevonden? *Indyk* gaf oplossing deezer voorgeworpe zwaarigheidt. De Hollandtsche scheepen, sprak hy, hebben immers een gezette dag, dat in zee steeken. Haar vertrek staat vast, en is een geruime tydt voor de Chineesche jonken 't anker lichten. *De Hollanders* vervorderen de reis, werwaardts geschikt zyn, zonder na iemandt om te zien. Ondertusschen nochtans kruissen verscheide oorloghscheepen voor *Tayouan* en verscheide havenen van *China*, die op de jonken passen. 't Geen by deeze scheepen verricht wierd, konde tot zyn rekening niet komen, alzoo over de zelve geen gezag heeft, gelyk wel over die voor *Nangesaque* ter reede leggen. *Sacquemondonne* schepte groot genoegen in zulk bericht: nam aan hier af kundschap te geeven den Nangesaquesche stee-vooghden: en bedankte wegens het genoote goed onthaal.

Eer lang na dusdanige verhandeling quam *Joffiedonne* van *Jedo* te huis: wien

Onderhandeling met de Nangesaquesche stee-voogd. wien *Indyk* door de tolken liet verwellekomen. Hy nam de begroeting dankelyk op, en berichte de tolken: hoe binnen *Jedo* verkundschapt wierd, wegens *Coxengas* verradelyke aanslag op *Formosa;* weshalven beducht stondt, dat geen Hollandtsche zeilen vinden zoude tot *Nangesaque.* Doch verstond op d'af-reize het tegendeel, en bezichtigde nu 't zelve, niet zonder byzonder vermaak. Voorts gaf hy verlof tot de koophandel, om aanvang daar mede te maken op den acht en twintighste van herfst-maand.

En 't scheen geen quaad teiken te wezen, dat zeven Japansche wacht-barken weg roeiden: zulks alleen drie bleeven leggen tusschen negen Hollandsche zeilen en een jonk, by *de Hollanders* verovert: daar andersints tot dees tydt toe achter ieder schip een wacht-bark vast dobberde.

Indyk bezoekt den stadhouder. Den zeven en twintigsten der herfstmaandt bezocht *Indyk*, nevens *Klenk* en *van Lier*, den stadhouder *Joffiedonne:* ten einde hem verwellekomde van zyn wederom-komst uit *Jedo.* Hy maakte hem insgelyks bekendt: hoe *Klenk* tot landt-voogd over *Formosa* afgevaerdight was door de Raaden van *Indien;* doch alle wegen na de sterkte *Zeelandia* dier voegen bezet vondt by *Coxengas* vaar-tuigh, dat onmoogelyk binnen konde geraken, om *Cojet* aldaar te vervangen. *Joffiedonne* antwoorde hier op: hy had volkomen bericht wegens *Coxengas* trouwelooze aanval, uit het schriftelyk verhaal, by *Indyk* ingesteld, tot *Jedo* gekreegen: verlangde voorts na de vordere uitslag des oorlogs op *Formosa.* Eindelyk verhaalde *Indyk*, dat de heer *van Lier* hier tegenwoordig tot zyn staat-volger geschikt was: weshalven verhoopte, dat den zelven voor zoodanigh erkent zoude worden: 't welk *Joffiedonne* niet alleen aan nam; maar stond ook overboodig, om alle gunstige hulp, tot handhaving der Hollandtsche koophandel, te bewyzen.

Wonderlyke voorval van 't jagt de Sperwer, gebleeven in Quelpaerds eiland. Zedert *Indyks* vertrek op 't jaar zestien honderd een en zestig na *Batavia* uit *Nangesaque*, quamen aldaar met een klein vaar-tuigh acht gestrande uit het gebleeven schip *de Sperwer.* De merkwaerdige voorval verdient, dat hier een weinigh hooger opgehaalt word. Het jacht *de Sperwer*, van *Batavia* afgestooken op den achtienden van zomermaandt des jaars zestien honderdt drie en vyftigh, zette *Kornelis Kaisar* op *Tayouan* te landt; om aldaar den landvoogd *Nicolaas Verburg* in zyn bediening te vervangen. 't Jagt wende voorts de steven na *Japan;* maar, beloopen van een zwaare storm, verviel in de nacht voor een klein eiland aan laeger wal. De schipper, by geval ten galdery-venster uit ziende, ontdekte 't gevaar: weshalven alle vlyt aanwende, om achter het eiland ten anker te loopen, en de holle golven t'ontleggen. De toeleg gelukte; doch alzoo het schip tusschen 't eilandt en een groot rif, waar op de zee ysfelyk barnde, aan 't anker slingerde, konde weinig bot geeven. De dagh ontdekte de Chineesche kust zoo dicht by, dat het volk, in wapenen staande, duidelyk onderkend wierdt. 't Scheen of gelykelyk verlangden na een jammerlyke schip-breuk. Twee dagen lang duurde de storm. Thans bedaarde 't weder: weshalven het anker lichten, om uit d'oogen *der Chineesen* te geraken, die gelyk verhongerde wolven na een buit scheenen te haasten: en t'ellekens in grooter getal haar quamen vertoonen. Zedert dreef 't schip door kalmte tusschen *China* en *Formosa.* Maar eer lang hervatte de storm: zulks geen zeil gevoert wierd, dan als de buijen een weinig bedaarden. Middeler wyl kreeg het schip, door overmatigh slingeren, een lek, welk ter naauwer nood met pompen droog konden houden. Zomwyl bruisde het zee-water diervoegen over, dat het schip de vocht niet konde verswelgen. 't Scheen of niet wederom zoude ryzen. By dit ongemak quam zwaarder; want tegen den avond wierd de galdery door een golf af geslagen, en weinigh daar na ook het galjoen: waar door de boegh-spriet los raakte. Ook liep de voor-steven gevaar. Zy zouden wel iets verzorgen, 't en zy het schip te schrikkelyk slingerde: en d'eene zee voor en d'ander na over storte. Men vond geraadzaamst de fok een weinigh by te maken, en voor wind af te loopen. In de tweede wacht ontdekte

te de man, die d'uitkyk hadt, landt; doch 't schip was bereeds by donker tot een roer-schoot de wal genadert, eer de wal gezien wierd. De steil-diepe grond liet het schip tegen een klippige strand botsen. Met drie stooten lag het aan duizend stukken. Van vier-en-zestigh man braghten slechts zes-en-dartigh, meest deerlyk gequetst door de scherpe rotzen, 't leven af. Die in haar kooijen lagen, uitgewaakt door nacht-braken, sneuvelden alle. Onder d'aangespoelde was de schipper *Reinier Egbertszoon van Amsterdam*. Uit het wrak bergdenze een baal meel, een vat gezoute vleesch, weinigh spek en een tonnetje wyn-tint, welk zeer wel te passe quam voor de gequetsten. Voorts raaptenze de stukken des schips te zamen, van welke een tent klutsten, om lyf-berging te hebben tegen de stormen en stortregenen. Wisten geensints of 't landt bevolkt was of niet, of hoedanigh genaamt: dewyl, mits zwart betrokken lucht, in ettelyke dagen geen hoogte konden neemen.

Op den tweeden dagh, zedert schipbreuk leeden, zagen een man, dien zy wenkten, om by haar te komen; doch hy nam de vlucht. Eer lang vertoonden zich drie andere mannen: d'een droeg een handt-bus op schouder, d'andere hadden pylen en boogh. Deeze insgelyks hielden geen standt. Een stoute matroos volgde: smeet het geweer ter neder: liep ongewapend na haar toe: en kreeg vuur, om welk zeer verlegen waren. Tegen den avondt bevondenze haar tent met meer als honderdt mannen, dragende op 't hoofd paerds-hairen hoeden, aller wegen bezet. 's Anderen daags quam een nieuw heir ruiters en voet-knechten, styf twee duizendt stark, onderwyl de gestrande bezig waren met een grooter tent toe te stellen. 't Opper-hoofd haalde den boek-houder *Henrik Hamel*, nevens d'opper-stierman, schieman en een jongen uit de hut. Deeze wierden kruipende voor het opper-hoofd ter aerde geworpen, tusschen een vreemd geschreeuw des gantschen heirs. Die in de tent bleeven, dachten niet anders, als dat haar makkers aan een deerlyk einde geraakten. Doch 't liep zoo wreed niet af. Alleenlyk hingen de *Coreanen* ieder een yzere keten om den hals, waar aan een groote belle slingerde onder de kinne, niet ongelyk de Hollandtsche bel-hamels.

Wonderlyke handel der Coreanen met zes en dartigh gestrande Hollanders.

Voorts traden ettelyke gezaghebbers na de tent: hadden veel spraak; doch *den Hollanders* onbekend. En deeze beduiden zoo veel als konden, hoe na *Japan* wilden; maar, door schip-breuk verhindert, alhier quamen te stranden. *De Chineesen* bezichtigden voorts het gebergde goed: en, dewyl slechts wat meel, gezoute vleesch en spek vonden, bragten eer lang rys in water gekookt. Zulk onthaal verquikte eenighsints de ellendige. Niet lang duurde de moed, dien zy begonden te scheppen, als of zich niet bevonden omtrent een ongastvrye landaart; want terwyl t'zamen aten, quam een groote menigte na de tent loopen met yselyk gedruis. Ieder hield een touw in de hand. *De Hollanders* maakten geen andere staat, of zy zouden alle gebonden en gedood worden. Doch de schrik verdween: wanneer *de Coreanen* tommelings na het wrak verstooven. Ieder arbeide om zeerst, ten einde 't hout op droog sleepte: welk verbranden, en 't yzer-werk weg droegen.

Ondertusschen nam de stuur-man hoogte: en bevond *Quelpaerds* eiland te zyn, alwaar 't schip verlooren. Dit leit op drie en dartigh graden en twee en dartigh minderlingen. Voorts hielden zich *de Coreanen* geduurigh in 't werk, met het wrak te sloopen, en 't gesloopte te branden om 't yzer. Eindelyk stakenze het gantsche wrak aan. Doch zulks zoude haar wel licht duur gestaan hebben; want alzoo twee metale stukken, met scherp geladen, af gingen, was 't haar geluk, dat de trompen zeewaard lagen. De herhaalde slag veroorzaakte zulk een schrik, dat ieder zich wegh pakte. Eindelyk tot *de Hollanders* gekeert, wisten zoo veel te beduiden, of zulks noch meer zoude geschieden. Bericht, dat niet meer geschut vol bus-poeder stak, hervatten het voorige werk.

Voorts bezochten *de Hollanders* het opper-hoofd op *Quelpaerds* eiland: beschonken hem met een kanne wyn-tint: die

die zoo smakelyk viel, dat zich meer als verheugd bevond, door d'aangename drank. 't Opper-hoofd toonde zich gantsch minnelyk: voorzag *de Hollanders* twee maal daags van rys in water gekookt: en ontbood haar, om te beschouwen de straffe, welke geoeffent zoude worden aan ettelyke dieven, die 't wrak bestoolen hadden. Het ontdragen yzer-werk hing ieder op de rugge gebonden: ter aerde neder gesmeeten, kreegen menighte slagen onder de bal der voeten, met een stok omtrent een vadem lang, dik een gemeine jongens arm. De straf-oeffening ging zeer ongenadig toe.

Haar reize voor Quelpaerds eilandt. Na dusdanige rechts-oeffening quam last: *de Hollanders* moesten opkramen. Zy vertrokken dan, niet zonder naauwe wacht van kryghs-knechten te voet en te paerd: vorderden dien dagh vier myl: en vernachten in een klein stedeken *Tadjanch* binnen een slordig pakhuis. Zedert quamen in de stadt *Moggan.* Alhier houd *Quelpaerds* opperhoofd zyn hof. Op een groote markt stonden styf drie duizendt gewapende mannen, in geschikte orde geschaart. 't Opper-hoofd liet *Henrik Hamel*, nevens de stuurman en schieman, tot zich komen: vraagde, na gissing, werwaards de reize lag. Waar op *Hamel* verscheiden maal noemde *Japan* en *Nangesaque.* 't Opper-hoofd, het hoofd knikkende, scheen zulks te verstaan. De overige *Hollanders* wierden op gelyke wyze vier in 't gelid na de gezaghebber geleid, ondervraagt en binnen een huis geherbergt, gelyk namaals verstonden, alwaar 's Konings oom een geruime tyd gevangen zat, ter oorzaak hy zyn neef na de kroon stond, en eindelyk aldaar overleed.

Des daags genoot ieder een gezette maat gekookte rys, tarwen-meel en vreemde toe-spys: welke toe-spys voor *de Hollanders* niet eetbaar scheen: weshalven zich meest met zout onderhielden. De land-voogd, een man van omtrent zeventig jaar en groote aanzienelykheit, wist zoo veel te beduiden: hy zoude aan den Koning schryven, ten einde bescheid ontfing, wat *den Hollanders* zoude leeren. Doch 't bericht konde niet als over langzaam komen; alzoo des Konings hof dartien mylen over zee, en voorts te land styf zeventig van *Moggan* af gelegen was. Terwyl hier na wachten kreegen *de Hollanders* nu en dan versch vleesch: als ook verlof, om zes gelyk by beurten te moogen uit gaan. 't Opper-hoofd ontboodze vaak by zich: gebood haar te schryven: genas de gequetste uit de schip-breuk: rechte voor haar binnen zyn paleis kostelyke maaltyden aan. Zulks de beleefde gast-vryheit deezer heiden menig Christen beschaamt.

Maar onder verscheidene vreemde voorvallen alhier, is geensints minst merkwaerdigh, welke den boekhouder *Hamel*, stuurman en wond-heeler voor quam. *Vreemde voorval van een Hollander.* Deeze, volgens de gewoonte, voor den landt-voogd geleidt, vonden aldaar een man zitten met een roode baart. Gevraagt zynde of aan zulk een mensch geen kennis hadden; gaven tot antwoord, 't wezen te zwymen na *een Hollander.* De landt-voogd borst hier op uit in lachen. De rood-gebaarde ontdekte zich eindelyk: vraaghde in de Hollandsche taal, Wat volk zy waren? Werwaards de reis lag? Niemandt *der Hollanders* die niet verbaast stond over dusdanige vraag-stukken. *Hamel* voerde 't woord, en deed bericht: hoe van *Amsterdam* na *Batavia* voeren, en van *Batavia* na *Japan;* doch, zedert *Formosa* verlieten, wierden beloopen door een yselyke storm, die 't jacht *de Sperwer*, bereedts boven gemein wegens verscheide zee-stortingen ontreddert, tegen *Quelpaerds* steile wal ten starzen stiet. *Hamel* vervolgde te vragen, wie de vrager zelf was? Deeze had by-na zyn moeders taal vergeeten; doch zoo nochtans niet, of hy wist bericht te doen: hoe hy, geboortig in het Hollandtsche dorp *de Ryp*, genaamt *Jan Janszoon Weltevree*, van *Amsterdam* na *Oost-Indien* voer met het schip *Hollandia*, op 't jaar zestien honderdt zes en twintig. Zedert, uit last der Indische Raden binnen *Batavia*, over gestapt op 't jacht *Ouwerkerk*, zeilde na *Japan;* doch, door tegen-windt vervallen voor *de Coreer* wal, begon het versch water schaars om te komen: weshalven ik, sprak hy, gelast wierd, nevens myn landsman *Dirk Gerritszoon*

en

en *een Amsterdammer Jan Pieterszoon Verbaast*, met de boot na landt te vaaren, en verneemen, of niet ergens eenige verversching by de handt was. Naauwelyks hadden wy 't harde onder de voeten, of wierden alle drie omcingelt, en landwaard in gevoert na 't Koninglyk hof: alwaar zedert kost en kleederen genoot; doch konde nooit verwerven, dat met het een of ander vaartuig na *Japan* over scheepte, hoewel verscheide jaren by 't hof hier om aan hield. 't Zelve bescheidt quam t'elkens wederom: namentlyk, de Koning heeft geen gewoonte een vreemdeling uit zyn Ryk verlof te gunnen tot vertrek. 't Zelve nood-lot leit over alle gestrande *Hollanders*, en wie het ook zoude moogen wezen, zekerlyk beschooren. Voorts voeghde *Weltevree* hier noch by: myn twee mede-gezellen sneuvelden voor zeventien jaren, toen *de Tattar* met zyne wapenen *Corea* bestookte. Deeze gantsche onderhandeling, aan den land-voogt vertolkt, wierd aangeteikent, en de aanteikening na 't hof verzonden.

Ondertusschen verscheen de tydt, dat d'oude landt-voogd plaats ruimde voor een nieuwe; want alle drie jaren geschied dusdanige bestier-verwisseling onder de Coreaansche gezag-hebbers d'Oude heer droeg *den Hollanders* een byzonder goet hart toe. Eer hy vertrok stak haar warm in de noppen, tegen d'aanstaande winter: ieder kreeg een rok, een paar laerzen en kousen Hy stelde haar ook weder ter handt de gebergde boeken: leverde overvloedig traan, tot avondt-licht. Beloofde eindelyk, dat te hoof alles 't geen doenlyk was zoude by brengen, ten einde zy na *Japan* scheepten.

Een geheel ander mensch was het nieuwe opper-hoofd, als die zich van begin af gantsch wreed tegen de gestrande *Hollanders* droeg. Want zedert het vertrek der eerste land-voogd, 't welk was in 't begin van louw-maand des jaars zestien honderd vier en vyftig, ledenze gebrek aan levens-middelen, alzoo de zelve zeer schaars wierden toegedient. Zy kreegen nu vry meer verdriet in haar gevankelyke ballingschap: Weshalven, dewyl noch by beurten zes te gelyk des daags moghten uit gaan, begonden ernstigh om te kyken, of niet ergens eenig vaar-tuig aan de wal vonden, waar mede in de nacht op Godts genade ontsnapten. Den laatsten der gras-maandt onderstonden zes gevangenen by nacht over de muur te klimmen; doch ontdekt door 't bassen van de honden, die onder de wachters een wapen-kreet verwekten, moest d'aanslagh blyven steeken. Zedert hervatte de stuurman nevens vyf andere 't zelve werk. Deeze, op haar beurt uit gegaan, vonden buiten de stadt *Moggan*, niet verre van een klein dorpje, een vaartuig leggen met zyn gereedschap. Binnen boort gestapt, haalden 't schuitje over een droog leggende bank, in 't gezicht der dorpelingen: welke eerst verbaasd het werk beschouwden; doch ziende dat het *den Hollanders* ernst was, over de bank zee te kiezen, waarschouwden d'eigenaar, die met een geladen roer uit zyn huis te voorschyn sprong, en *de Hollanders* in 't water na liep: dewelke ondertusschen bezig waren, om mast en zeil op te rechten; maar, door haar onkunde omtrent het Coreaansch vaar-tuig, viel zeil en mast over boord. Echter redden zich wederom. Het stondt nu alles by: wanneer 't spoor der mast aan stukken brak: zulks wederom 't een en ander in zee plofte. Zy zagen toen geen kans om klaar te worden: dreeven te mets meer en meer op de wal, en een bemande bark vol gewapende *Coreanen* recht in de mond. Aan boord genadert zynde, sprongen de vyf *Hollanders* over; want de zeste had het af-steekende schuitje niet konnen krygen. Met het over springen schepte de bark zoo veel waters, dat ieder genoeg te doen vond, om de zelve boven te houden. Men voerde, nu geland wezende, *de Hollanders* na den land-voogd: die alle vyf aan zwaare ketenen bond: een plank om den hals sloot: d'eene handt op de plank vast spykerde: voor zich met bloote billen op de buik aan d'aerde by vier palen bond: en d'overige Hollandtsche gevangenen derwaards tot bespiegeling vorderde. Aldus ter aerde neder geworpen, vroegh haar de landt-voogd door de tolk *Weltevree*: of zy dit werk,

Merkwaerdige handel van en met vyf Hollanders.

werk, om te vluchten, buiten kennis der makkers onderwonden? Dan of de zelve mee-wuſtig ſtonden wegens zoodanige aanſlag? Hoe zy met klein vaartuig, zonder water, brood, of eenigh ander onderhoudt, door zoo woeſte *Oceaan* beſtonden na *Japan* over te ſteeken? De gebondene antwoorden: Haar mede-gevangenen droegen geen kennis van de toelegh tot vluchten. Voorts wilden liever op alle hagchelykheit een kans wagen voor haar vryheit, ja zelf eens ſterven, dan door duizend dooden in d'uiterſte ellenden langzamer hand verteeren. Zy ſpraken alle als uit een mondt. 't Was gezeidt: als een ongenadige ſcherp-rechter, ſtaande in 't midden tuſſchen de vyf gevelde *Hollanders*, met een ſtok, die een vadem lang, een vinger dik en boven rond was, ieder vyf en twintigh ſlagen voor de naakte billen uit volle kracht diervoegen gaf, dat niemandt der geſtrafte in vyf weeken uit haar kooijen konden op ſtaan.

[H]ollanders [g]evoert na [Co]rea, en [ha]ar by[zo]ndere [wede]rvallen:

Terwyl d'ellendige aldus mishandelt lagen, quam eindelyk bericht uit het Coreaanſche hof: *de Hollanders*, in vier jonken verdeelt, zouden, ſterk geboeid, van *Quelpaerds eilandt* na *Corea* over geſcheept worden. Wreed ging de landt-voogd wederom te werk. Hy ſloot beide de voeten en d'eene handt in een blok: uit vreeze, dat zy d'een of andere jonk moghten afloopen: 't geen waarlyk licht door haar gewaagd was, indien vry en vrank ſcheep gingen: te meer, nadien *de Coreanen* meeſt zeeziek in de jonken lagen. Twee dagen ſukkelden de jonken op *d'Oceaan:* en niet vorderende door ſtyve tegen-wind, keerden te rugge na *Moggan*. Hier raakten *de Hollanders* weder ter vooriger hechtenis.

Quelpaerds eilandt teld vyftien myl in d'ommegang: heeft aan de noordkant een veilige boezem voor de ſcheepen: leit van d'uiterſte hoek, die *Corea* ten zuiden uit ſteekt, dartien mylen, alwaar d'overtogt is, doch niet zonder byzonder gevaar: ter oorzaak het vaarwater vol blinde klippen ſteekt, en geen anker-grond buiten *Quelpaerds* inwyk gevonden wordt: zulks de zeilen, die door ſtormen uit den ooſten en zuidooſt van de Japanſche wal verſteeken worden, en herwaards afdryven, licht om hals geraken. *Quelpaerds* eilandt zelf is zeer lyftochtig, vol volk, paerden en koe-beeſten. Uit het midden ſteekt een hooge berg een boom-ryke kruin na de wolken. Het minder gebergte vertoond kaale toppen. De valleijen brengen overvloedigh rys, tarwe en geerſt voort.

haar merkwaerdige landt-reis aldaar.

Na vyf dagen veranderde de windt haar voorige ſtreek: waarom uit d'inwyk, alle geknevelt gelyk d'eerſte reis, wederom met vier jonken zeil gingen. Tegen den avondt zetten 't voor *Corea:* en ſtapten met den dagh te land. Alhier van paerden voorzien, geraakten de zes en dartig *Hollanders* binnen de ſtadt *Heynan* weder by malkander, daarze de landt-reis, in vier verſcheide troppen geſcheiden, deeden: alzoo de vier jonken aan vier verſcheide hoeken het volk opzetten. Terwyl binnen *Jyan* vernachten, ſtierf de buſſchieter *Paulus Janszoon Kool van Purmerend*, die zederdt de ſchip-breuk geen gezond uur beleefde. De opziender gaf laſt tot begraeffenis des overledene. Voorts trokken *de Hollanders* door de ſteden *Sanſiang* en *Tyongap*, als ook het groote ſlot *Jypanſangians*, welk op een hooge bergh gebouwt is. Zy bezichtigden vorders het klein ſtedeken *Tunge*, en de maghtige ſtadt *Sendy*, alwaar voor eenige jaren de Coreaanſche Koningen hof hielden; maar nu aan een Onder-koning is ingeruimd. Vernachten zedert binnen *Jeſoen*, de laatſte ſtadt des landſchaps *Thielado*. Eindelyk, na dat ruim zeventig mylen wegs afleiden, en, behalven de vlekken en bereedts genoemde ſteden, door *Lynjyn*, *Jeſaen* en *Conſio* gereiſt waren, quamen binnen de Koninglyke ſtadt *Sioor:* alwaar eer lang te hoof ondervraagt...

zocht wierden door de Hollandtſche tolk *Weltevree*. De geſtrande deeden opening van haar gantſche wedervaren: en ſmeekten ten laatſten ootmoedigh om verlof tot vertrek na *Japan:* ten einde een maal wyf en kinderen weder moghten omhelzen. Haar verzoek wierd bot afgeſlagen. De Koning liet nooit eenige vreemdelingen uit zyn Ryk vertrekken. Zy moeſten geen an-

dere gissing maken, dan in *Corea* te sterven.

Eer lang kreeg ieder *Hollander* een berdeken, gebrandt met des Konings merk: ieders naam, afkomst en dienst waar toe hy verbonden bleef, was met Coreaansche letteren in 't zelve in-gesneeden. *Weltevree* voerde het gezag als sarjant over alle. Een dril-meester leerde haar met geweer omgaan na de Coreaansche wyze. Terwyl in dusdanige krygs-oefening bezig zyn, komt *de Tattar*, volgens ouder gewoonte, de gewoonelyke schatting invorderen van *Corea*. De Koning dan verzendt *de Hollanders* na 't sterke slot *Nanna Sansiang*, zeven myl boven *Sioor*, op een zeer steile heuvel gebouwt. By tyd van dringende nood neemt de Koning derwaards zyn toevlucht. Als *de Tattar* ten tweede maal uit *Sioor* trok, begaven zich d'opper-stuurman *Henrik Janszoon Amsterdammer*, en de busschieter *Henrik van den Bos*, na buiten, voorwendende dat brand-hout uit de bosschaadje zouden kappen; doch zy leiden enkelyk toe, om zich aan de Tattarische ruiters t'ontdekken: wel licht of door *Tattarye* een weg t'huiswaard konden vinden. Zy wachten dan tot de gezeide ruitery, met het gewoonelyk Coreaansche geldt, half voorby was: vliegen thans tusschen de ruiters in; doch, by 't gevolg *der Coreers* bekend werdende, zyn gevangen gezet, en eer lang in hechtenis overleden. De mede-makkers konden nooit recht bescheid weeten, of haar eigen dood stierven, dan of door beuls handen sneuvelden.

Vreemde geschiedenis van twee bootsgezellen.

Terwylen dit werk aldus toe ging, quam bericht aan 't Koninglyk hof: hoe wederom een schip op *Quelpaerds* eilandt was gebleeven: weshalven drie *Hollanders*, die zich best met de Coreaansche spraak konden behelpen, derwaardts op kundtschap zyn afgevaerdight, alzoo *Weltevree*, door hooge ouderdom als afgeleeft, niet meer uit reisde. Van de Koning eindelyk was het nieuwetje met *de Hollanders* af. Men beraadslaagde dan, om zich door moorden t'ontlasten; doch versprooken by 's Konings broeder, gelyk *Weltevree* berichte, zyn vervoerd na de sterke vesting *Thiellapeing*, alwaar zy de drie afgezondene na *Quelpaerds* eilandt vonden. Haar wierd een landthuis ingeruimd, binnen welk zich nu noch drie-en-dartigh stark bevonden. De stadt-voogd scheen *den Hollanders* niet ongeneegen; maar zyn staat-volger was dies te bitterder. Hy dwong haar brand-hout drie mylen verre over het gebergte heen te sleepen. Hield de beloofde kleeding by 't Coreaansche hof te rugge. Zulks *de Hollanders* groote koude leeden; en, van ongedierte buiten gemein gequeld, genoegzaam vergingen, dewyl zonder de minste verschooning liepen. Het gelukte nochtans eindelyk, als verlof kreegen, dat by beurten de helft der gevangene moght bedelen, wanneer d'andere helft t'huis bleef; want *de Coreers* weigeren zelden een verzochte aalmoes: en byzonderlyk niet de Coreaansche priesters, welke niet min veel zyn als milddadigh. By dit slag van menschen warenze buiten gemein wellekom: te meer, nadien nu de Coreaansche taal begonden te krom-tongen, en eenigsints beduiding gaven, wegens d'Europische en Indische vreemdigheden, waar na zeer jookten.

Op 't jaar zestien honderd en zestigh verving een nieuwe stadthouder over *Thiellapeing* den ouden. De nieuwe stadthouder was een gantsch rekkelyk man: betuigde menighwerf, indien in zyn maght stond, hy zoude *de Hollanders* vry en vrank laten vertrekken. In het tweede jaar deezes stee-voogds ontstondt een zwaare hongers-nood over *Corea*: alzoo de langwylige drooghte het gewas allenthalve op d'akkers verzengde: zulks de menschen, door gebrek van levens-middelen, by duizenden stierven. Zommige aten wilde kruiden, andere basten van boomen. 't En zy de laege landen eenigh graan hadden opgebragt, het stond geschapen, als of *Corea* zoude uit sterven. *De Hollanders* droegen geen klein aanpart aan dusdanige algemeine plaag: alzoo het rantsoen, op welk, volgens des Konings last, stonden, zeer schaars wierd uitgedeelt.

Hongers-nood in Corea.

Ondertusschen quam last van 't hof: de twee-en-twintig *Hollanders* (want d'ove-

d'overige waren te mets door ongemak om hals geraakt) moeſten in drie ſteden verdeelt worden: twaalf zouden verblyf neemen binnen *Sayſing*, vyf tot *Sutſen*, en even zoo veel tot *Nammom*. Terwyl alhier min of meer met d'ongelegentheden hardebolden, (na de ſtadhouders, die alle drie jaren verwiſſelden, rekkelyk of onbeſchoft zich quamen te dragen omtrent *de Hollanders*) verſcheenen twee ſtaert-ſterren, op het einde des jaars zeſtien honderdt vier en zeſtigh. d'Eerſte ſchintelde in 't zuid-ooſte, de tweede in 't zuid-weſte. Deeze hemels-teikenen veroorzaakten zeer groote ſchrik onder *de Coreanen*: te meer, nadien de zelve gezien wierden, even te vooren, als *de Tattar* vyandelyk *Corea* quam aan te taſten: gelyk ook toen *de Japanders* haar wapenen herwaards over ſcheepten. *De Coreanen* onderzochten by *de Hollanders*, hoedanige beduiding zy den ſtaert-ſterren toeſchreeven? Wat gevoelen *d'Europeers* hier af hadden? Zy kreegen ten antwoordt: d'ervarentheidt leerde genoeghzaam, dat duſdanige lichten nimmer onbeſchreid ſcheenen: alzoo meeſten tydt voor-booden waren van droevige onheilen, het zy des oorlogs, het zy wegens duuren tydt, het zy van eenige beſmettelyke ziekten. De Koning, boven gemein verbaaſt, ſterkte over al de ſteden en ſlooten met bolwerken en krygs-volk: verbood ſcherpelyk, dat niemand aan de zee-plaatzen licht in zyn wooning op hield by avondt.

Staert-ſterren.

Gedenkwaerdige voorval van acht Hollandſche gevangenen.

Doch *de Hollanders* vonden eindelyk gelegentheidt om te ontſnappen. Zy hadden van langzamer hand eenigh geldt by een geſchraapt, waar voor een oude viſſchers bark kochten. 't Werk was liſtigh beſtooken door haar buurman, wien wys maakten: zy wilden nu en dan de kleine eilandekens voor *Corea* bezoeken, om kottoen te halen: waar aan hy als dan zyn aanpart zoude hebben. De voorſlagh geviel *den Coreer* zeer wel: hy koopt dan een verſleeten vaar-tuigh, en levert het *den Hollanders*: die te mets, wat grypen of vangen konden, zeil, anker en eet-waaren, by nacht en ontyden, in ſcheepten. Zy waren nu hier mede in 't ſtille bezig, wanneer by geval de wond-heeler *Mattheus Ybokken*, *Cornelis Dirkszoon* en *Jan Pieterszoon de Vries* uit de ſtadt *Sutſen* onder oog-luiking vertrokken, ten einde haar landts-genooten binnen *Sayſing* bezochten. Deeze, verkundſchapt wegens de toelegh, ſtemden 't werk toe. En dit quam buiten gemein wel te paſſe: alzoo *de Vries* in de zeil-konſt zeer ervaren was. Den vierden van herfſt-maandt des jaars zeſtien honderdt zes en zeſtigh ging de reis aan. Zy klommen dan, acht ſterk, namentlyk *Henrik Hamel*, *Goverard Dionys*, *Jan Pieterszoon de Vries*, *Gerrit Janszoon*, *Mattheus Ybokken*, *Cornelis Dirkszoon*, *Benedictus Klerk* en *Dionys Govertszoon*, over *Sayſings* muur: lichten 't anker met een voor-ebbe en onder gaande maan: voorzagen zich van water aan een klein eilandeken, dicht onder *Corea*: zeilden by donker tuſſchen d'oorlogs-jonken door: ſtreeken by daag 't zeil, om minder ontdekt te worden: leiden de riemen te boord, tot *Corea* uit het gezicht verlooren: wenden de ſteven zuid-ooſt aan: hielden een ſtyve voor-windt: zulks eer lang beweſten *Goto* vervielen: alwaar in een inwyk, alzoo de windt hand over hand harder op koelde, ten anker liepen. Alhier liep een vaar-tuig met zes man, ieder voorzien van twee houwers, haar dicht voorby, en zette een man aan landt. Weshalven quaad achterdocht kreegen, en weder zochten zee te kiezen; doch 't voornoemde vaar-tuig ſneed haar de pas af: gaf zoo veel bewys, men moeſt het zeil ſtryken, en binnen de haven dryven. *De Hollanders* riepen, *Hollando*, *Nangeſaque*: terwyl ondertuſſchen na landt geboegſeert, aan een dik touw vertuid, en met wacht-barken naauw bewaard wierden. *De Japanders* namen twee man uit de Coreer bark over, die te land uit ſtapten, alwaar alles in rep en roeren ſtondt. Ter middernacht quam een groote bark op zyde roeijen: uit welke kundſchap kreegen wegens d'aankomſt van vyf Hollandtſche ſcheepen voor *Nangeſaque*. Zy ſchepten nu beter moed: ter oorzaak *de Japanders* eet-waaren voor niet toebragten: en 't Coreer open vaar-tuigh met ſtroo-matten

tegen het geſtaadigh regenen dekten. Den veertienden der herfſt-maandt geraaktenze, na een dartien-jarige gevangenis, op *Diſma* by haar landts-luiden, niet zonder ieders verwondering: dat over zoo wyde plas met een ſlecht ſchuitje de ſteven op *Japan* dorſten wenden, om zich te redden.

Van Zelderens reis.

Maar de togt, die *van Zelderen* uit *Nangeſaque* tot den Japanſchen Kaiſar deed, verdient naauwkeuriger aanteikening. Hy had in wyn-maandt koopdagh gehouden met allerley droogeryen, ſchaer-laken, barn-ſteen, hoeden, ſpiegels, elands-vellen, muſcus, kotoenen en vordere kramery, in zilvere ſchotels op de toon-bank midden weegs der galdery in 't Hollandſche pakhuis geplaatſt. Dit pak-huis, verdeelt in drie honderd kamers en vier ſtraaten, ſtaat op 't eilandeken *Diſma*, dat door een naauwe water-leiding afgezondert word van de ſtadt *Nangeſaque*. Boven woonen de dienaars der Ooſt-Indiſche Maatſchappy: beneden leggen de koopwaaren, in verſcheide vertrekken, die met 's Kaiſars wapen verzegelt worden, ten overſtaan van een Nangeſaqueſche burgemeeſter, dewelke dagelyks aan d'eerſte tafel, uit zilvere ſchotels, binnen het Nederlandtſche pak-huis maaltydt houd.

Bergen om Nangeſaque.

Voorts leit *Nangeſaque* tuſſchen verwonderens waerdige hooge bergen. De bergen zyn met muur-werk, of elders ook met kley, zeer konſtigh door-ſneeden: zulks het water binnen d'afgebaakte perken diervoegen bedwongen word, dat ieder na welgevallen zyn hof bevochtight: alzoo hy 't afzakkende bergh-water ſtuiten of in laten kan. Maar indien *Nangeſaque* hier aan de konſt veel ſchuldigh blyft, niet minder moetze de natuur dank weeten, dat haar grondt overvloedigh voort brengt rys, tarwe en alderley aerdt-gewaſch.

Haar burgery trekt in de wapenen om.

Omtrent ſlacht-maandt komen de Nangeſaqueſche burgeren in wapenen, en trekken door de ſtadt. Ieder gilde maakt een byzondere krygs-bende uit: voor welke het wapen van ieders ambacht word gedragen, niet zonder aanzienelyke pracht. Doch niemandt mag een roer af-ſchieten, uit vrees voor brandt.

Een ſoldaat is onder *de Japanders* in boven gemein groot aanzien: hy magh een koopman bezoeken tot het hembd toe: en 't en zy van de zelve, met hoofd en handen ter aerde toe gebogen, gegroet wordt, zoude hem jammerlyk afroſſchen.

Meer verſoeijelyk is 't kinder-moorden, welk volkomentlyk vry ſtaat omtrent meisjens; want d'ouders, die zich achten door kinderen overlaſt, werpen de meisjens, aan een bosjen ſtroo gebonden, in 't water: de knechtjens worden den Kaiſarlyke gevolmagtigden ter hand geſteld; die de zelve ten oorlogh opvoeden.

Doch de Hollandtſche geſant, zyn water-reize na *Jedo* vervorderende, wierdt van zoodanige ſtorm uit den noord-ooſten in *de Coreer Oceaan* beloopen, dat hy met ſchoover-zeil afzakte: en voorts binnen de haven voor *Cangoxuma* op de vuur-baak aan liep. Deeze vuur-baak is eertydts by *de Portugeeſen*, met goed vinden *der Japanders*, geſticht, wanneerze aldaar vrye handel-plaats genooten. *Cangoxuma* is d'eerſte ſtadt, alwaar *de Portugeeſen* een vaſte voet zetten: by gelegentheit een Japander jongeling, *Anger* genaamt, bevreeſt voor de bitterheit van zyn vervolgers, zich bergde binnen een Japanſch klooſter: en uit het klooſter na *Malacca* ontſnapte, over geſtapt in 't koopvaardy-ſchip, over welk *de Portugees Georgius Alvareſius* het opperſte gezagh voerde, op 't jaar vyftien honderdt zeven en veertig. Aan deeze *Anger* kreeg de Jeſuit *Franciſcus Xaverius* kennis: weshalven eer lang na *Cangoxuma* af ſteekt; en, door *Angers* vrienden wel onthaalt, gelegentheidt had, om 't Roomſche Chriſtendom allenthalven te verſpreiden. Zedert veſtigden *de Portugeeſen* tot *Cangoxuma* den zetel des koophandels, waar toe de ſtad boven gemein gelegen leit in 't Koningryk *Saxuma*. De voornoemde vuurbaak, zynde boven vierkantig met een gedraaide knop, ruſt op een zeer dikke ceder-ſtyl, geſchoort van twee lange balken, in verbandt aan de ceder-ſtyl door zwaare ankers gehecht. Nevens ſtaat een hooge ladder, welkers ſporten wederzyds by de twee ſtylen uitſteeken.

Beſchryving der maghtige ſtadt Cangoxuma.

Bene-

Beneden is een wacht-huis, en ter andere kant der vuur-baak eenigh getimmer, aan 't hangen des bergs. Hier en daar kyken de toppen van de huizen boven de rotze uit. De vuur-baak word zeven myl verre in zee gezien: ter oorzaak het steenachtig gebergte, op welk getimmert staat, buiten gemein hoogh in de wolken komt af te steeken. Aan de voet van 't gebergte leit ter zyden af een visschers gehucht, voor welk een goede anker-grond, dicht onder strand, te vinden is. De Hollandtsche gesant voer in een prachtige jonk stadwaarts tegen een snel-vlietende stroom, die by-na midden weegs door *Cangoxuma* uit een hooge berg na *de Coreer Oceaan* spoelt. De snelle loop *der Rhone* in *Vrankryk*, of *des Donauws* in *Hongaryen*, schynt traagh te vloeijen, in vergelyking by de rivier, welke door *Cangoxuma* stroomt. De jonk had twee masten, en een tent op zes stylen. De randen des verdeks bestonden uit kostelyk verguld beeld-werk. Voor aan de steven hingen twee ankers: een scherpe plecht, snuits-gewys, stak over de steven. Tusschen kleine en hooge klippen, welker zommige, niet zonder eenige schrik der beschouwers, boven 't hoofd uit keeken, leid het vaar-water na binnen toe. Binnen de klippen vertoond zich een kostelyk en konstig water-slot, welk getimmert wierd door *Ongoschio*, de groot-vader des Japanschen Kaisars *Chongon*, toen hy enkelyk toeleide om *Fideri*, zoon van *Taicosama*, de kroon en scepter uit de hand te wringen. Aan *Cangoxuma* lag hem zeer veel gelegen; want deeze stadt niet alleen de sleutel des Ryks *Saxuma;* maar zelf van geheel *Bungo* is. Het water-slot, uit de zee met zwaare steenen opgetrokken, heeft een vierkantige gedaante, niet zonder diepe insnydingen, na de manier der Europische bol-werken. Alhier leit een sterke Kaisarlyke bezetting, aan welke de scheepen eerst maal moeten vertollen. Voorts verdient geen gemeine verwondering de steene dyk, die uit de zee langs de haven opgemetselt staat, welker bovenste staketsels met dik koper beslagen zyn. Deeze muur loopt van 't water-slot na twee groote wacht-plaatzen, welker buiten-muur op de gezeide muur steunt. De twee wacht-huizen hebben een vermakelyk uitzicht op de haven. Ieder is voorzien van vyf hondert 's Kaisars lyf-wachten: die geduurig oog in 't zeil houden, nevens de bezettingen binnen 't water-slot: ten einde *Cangoxuma* en 't gantsche Ryk *Saxuma* bedwingen: alzoo de Koning over *Saxuma*, ettelyke reizen achter een, zoo veel moed schepte, dat het harnas aangespte tegen den Kaisar, en de gewoonelyke schatting weigerde op te brengen; doch bevogt nooit zegen. Echter, hoewel t'ellekens het onderspit delfde, hervatte hy nu en dan den vervallen moed en ongelukkige wapenen. Voor de wacht-huizen leit een veilige reede tusschen 't hoogh gebergte, waar op de voornoemde vuur-baak staat, en 't noorder gedeelte der stadt. Alhier komen de jonken en allerley vaar-tuig in groote menigte ten anker, of maken haar aan de wal vast. Dicht by leggen de stadts pak-huizen, steunende op een zwaare muur, uit het water gemetselt. Midden weeghs is een groote vierkantige poort, welkers trappen, uit graauwe arduin-steen gehouwen, in de haven benedenwaards loopen: zulks alle pakken en koop-waaren voor *Cangoxuma* langs de zelve in en uit gevoert worden. 't Pak-huis aan de noord-zyde der poort bestaat uit vier groote zalen; maar 't geen ter andere kant zich op doed, heeft een dubbeld dak, en veertien ruime kamers, behalven de solders. Tusschen het noordelyk pak-huis en de wacht-huizen valt de rivier midden door de stadt in de haven. De rivier pronkt aan de zuidelykste oever met zeer prachtige tol-huizen, waar aan de konst zich als uitsloofde, en de onkosten buiten gemein hoog liepen. Alhier moeten de scheepen voor de tweede reis vertollen. Dit brengt groot geldt 's jaarlyks op voor den Kaisar.

Inhaling der Hollandtsche gesant.

Doch schuin over deeze tol-huizen steekt een kostelyke tempel een verheven top hemelwaardt. Binnen dit gebouw worden de doode lichamen eenige dagen geplaatst, eer de zelve na de Japansche wyze verbrandt worden. *De Bonsii* verdienen hier veel geldt, byzonder by de ryken, met doode licha-

Japansche tempel, waar in de lyken geplaatst worden.

men te zuiveren: ten einde te aangenamer voor *Amida*, *Canon*, of eenige andere afgodt, wien meest in haar leven dienden, mogen verschynen. Dusdanige gewoonte van de doode lichamen eenige tydt onbegraven te houden, te reinigen, en dan te verbranden, heeft lang standt gegreepen over de wereldt. Zelf de oude *Romainen* en *Grieken* bereeds voor 's Heilands geboorte, hielden zulk een wyze omtrent haar afgesturvene. De Grieksche treur-spelschryver *Euripides* voert den Koning *Creon* aldus in:

In Phenissis.

Ik zelf vertrek terstond, op dat Jocasta *'t lyk*
Haars zoons afspoelen mag van sweet en stank
en slyk.

Ik versta, dat de Dardanenser Illyriers (zeit *Ælianus*) *zich drie maal wasschen: als gebooren worden, trouwen, en ten laatsten wanneer gestorven zyn.* Ook onderhielden *de Joden* dit wasschen der lyken. *Lucas* getuigt van *Tabitha: Het geschiede in die dagen, dat zy krank wierd en sterf: en als zyze gewasschen hadden, leiden zy haar in d'opper-zale.* Het zalven der lyken is niet min oud. *Tacitus*, *Herodotus*, *Diodorus Siculus*, *Pomponius Mela*, *Cicero*, *Sextus Philosophus*, *Lucianus*, en andere vereeuwde Grieksche en Latynsche schryvers, schryven *d'Egyptenaars* het balsemen der doode lichamen als eerste vinders toe. Met dit gevoelen stemt Godts woordt over een; want *Moses* verhaalt van de Patriarchen *Jacob* en *Joseph*, datze door *d'Egyptenaars* gebalsemt wierden. *Joseph gebood zyne knechten, den medecyn-meesters, datze zyn vader balsemen zouden: en de medecyn-meesters balsemden Israël: en veertigh dagen werden aan hem vervult; want alzoo werden vervult de dagen der geene die gebalsemt worden: en d'Egyptenaars beweenden hem zeventig dagen. En Joseph sterf, honderd en tien jaren oudt zynde: en zy balsemden hem, en men leide hem in een kiste in Egypten. Sextus Philosophus* getuight ook, dat *d'Egyptenaars* het ingewand uit de versturvene lichamen rukten: voorts de lichamen met balsem vulden tegen de stank en verrotting: in haar huizen bewaarden, en over maaltydt in braghten. De Latynsche dichter *Silius Italicus* zingt daar van aldus:

Ælian. Var. Hist. lib. 4. cap. 1.

Actor. 9. 37.

Gen. 50: 2, 3, 26.

Pyrrhon. Hypothes. c. 24.

Sil. Ital. l. 12.

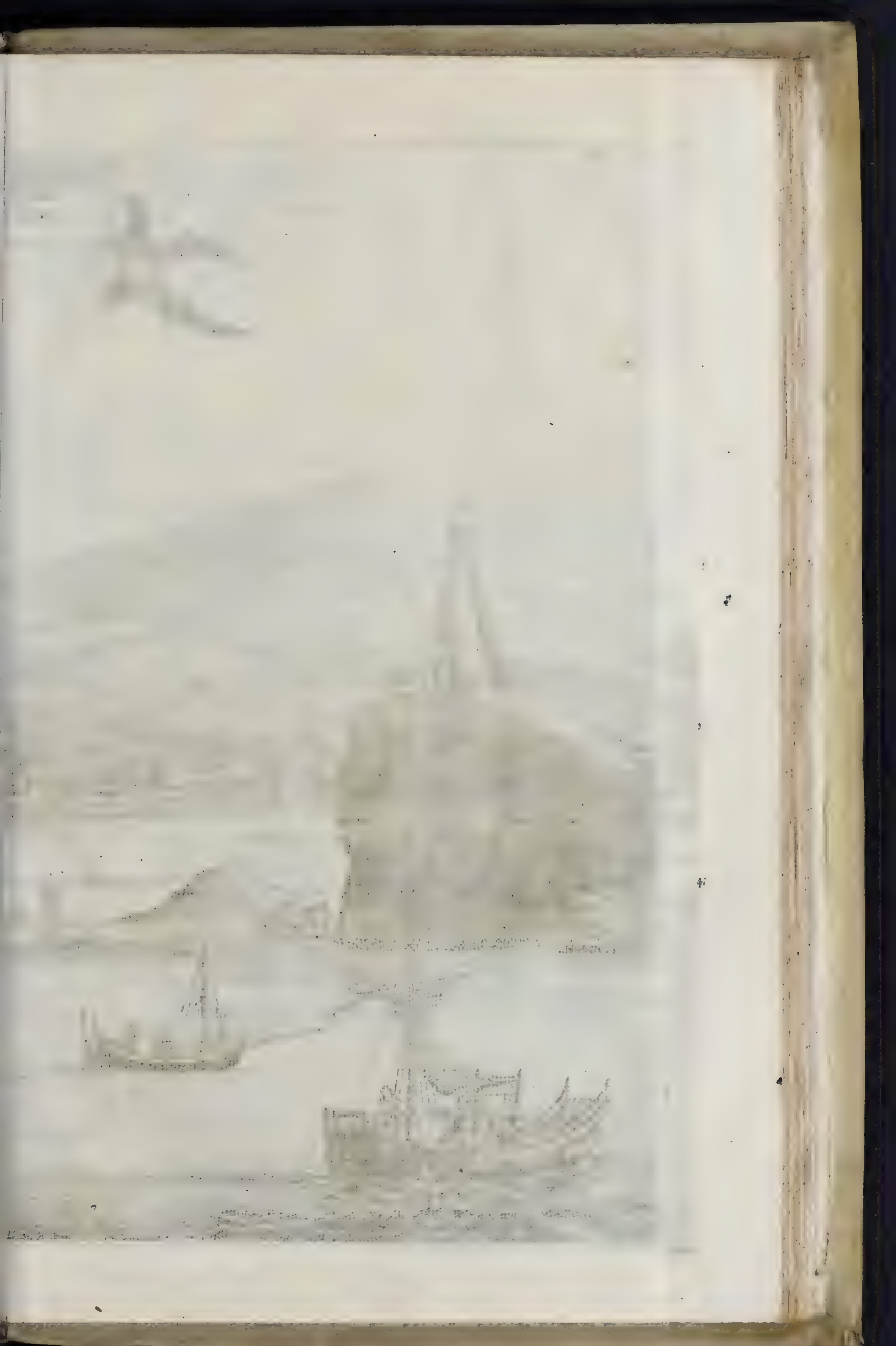
Egyptenlandt besluit de dooden,
Recht staande over end, in steen,
Vol reukwerk: en brengt voor genooden
Ter gastmaal in 't gebalsemd been.

Ja zy gaven menig maal de doode lichamen van haar ouders of bloed-vrienden te pande aan de schuld-heeren: welke, indien by haar leven, mits betalende, niet losten, moghten, volgens *Lucianus*, niet begraven worden. Voorts gebruikten doorgaans tot de genoemde balseming zout, ceder-olie, honing, wasch, myrrhe, kalk, leem, jodenlym en niter. Het wasschen der lyken beschikten de Romainsche en Grieksche vrouwen. *Plato* voert *Socrates* aldus in, zeggende: *Het is geraadzaamst, eer ik 't vergif drinke, dat ik my wassche: ten einde geen werk voor de vrouwen over laat, om my dood zynde te wasschen.*

In Phadone.

De Japanders schynen ook van *de Romainen* ontleent te hebben, dat de beschikking tot de begravenis der overledenen in de tempels verricht word; want alles, 't geen tot uitvaart diende was in de kerk van *Libitina*, goddinne des doods, voor geld te bekomen. En gelyk, volgens instelling des Roomsche Konings *Numa Pompilius*, ieder gehouden was zekere penning te werpen in de schat-kist van *Juno Lucina*, als een kind ter wereldt quam; alzoo ook wanneer iemandt stierf, in de spaar-pot toe-gewyd aan *Venus Libitina*. Doch het zalven der lyken wierd door mannen beschikt.

Voorts staan, schuin van de voornoemde tempel af, stadtwaart in, zeer prachtige brandt-vrye pak-huizen, alwaar de schattingen van 't gantsche Ryk *Saxuma* bewaard leggen; die een maal 's jaars na *Osacca* gehaalt worden door Kaisarlyke gevolmagtigden. Tusschen deeze gebouwen en 't water-slot staat een schoone kerk: tot welken de landtluiden dagelyks met groote zwermen toevloeijen: ten einde zegen verkrygen voor aerd- en boom-gewasch van haar vrucht- en bosch-goden, die zy by-na op de wyze *der Romainen* en

1. Hooge berg met een vuur-baeck :
2. Wooningen der Japansche visschers .
3. Jonck van d' Hollandsche gesant .
4. Water-slot .
5 Steene dyck met koopere staeketsels .
6 De Haven .
7. Poort van stads pack-huisen .
8. Tempel voor doode Lichamen .
9 Pa.[t] huisen van 's Lands tollen .
10. Tempel der bosch-goden .
11 Twee groote Wacht-huisen .
12. Tol-huisen .
13. De Rivier .
14. Schoone tempel .
15. Gerecht plaets .
16. Hooge berg vier uuren buiten de Stadt .

CANG

KUMA

1. Haute Montagne où il y a un Fanal.
2. Cabannes de Pêcheurs.
3. Barque de l'Ambassadeur Hollandois.
4. Le Château.
5. Digue de pierres dont les garde-foux sont d'airain
6. Le port.
7. Porte des Magazins de la Ville.
8. Temple où l'on enterre les Morts.
9. Magazins des Doüanes.
10. Temple dédié aux Dieux Champêtres.
11. Deux grands Corps de garde.
12. Doüanes.
13. La Rivière.
14. Temple magnifique.
15. Le lieu où la Justice s'execute.
16. Haute Montagne à quatre lieuës de la Ville.

In

A
H
ca

A

G
3

I
F
c

Grieken godts-dienst bewyzen. Deeze plachten eertydts den afgodt *Pan*, met een geiten aangezicht en bokke-voeten, gesteld over de herders en jagers, te eeren: als ook *de Fauni*, met hoorens en paerde-voeten, aan wien een geit offerden, gelyk aan den bosch-godt *Sylvanus* melk. Ook zyn zeer beruchte afgoden, *Bacchus* de wyn-stokken bezorgende, d'ongeschikte *Priapus* de hoven, *Ceres* het koorn, *d'Oreades* de bergen.

Vordere beschryving van Cangoxuma. Doch aan de zuid-zyde der rivier, die door *Cangoxuma* loopt, breid de stadt zich wyd en zyd tegen een hoogh gebergte op: verschuilt eeniger maten achter de verhevene kruin, waar op de vuur-baak staat: en vertoond haar wederom by 't hangen van de rotze. Midden weegs in de zuidelyke stadt staat een schoone kerk, wiens dak boven alle de gebouwen verre uit kykt: is binnen boven gemein kostelyk. De Koning van *Saxuma* was aldaar in geweeken: en liet zich tot *een Bonsius* in-hulden; om zyn leven te behouden, welk verbeurd had, ter oorzaak schatting weigerde, en de wapenen tegen den Kaisar aannam. Voorts leit in het oostelykste deel van *Cangoxuma*, dicht onder de kruin des gebergte, de gerechts-plaats binnen een vaste steene muur beslooten. Terwyl de Hollandtsche gesant alhier zich eenige dagen onthield, allenthalve zeer beleefd onthaalt, wierden elf Japansche en drie Portugeesche Roomsche priesters aan kruisen gespykert, en by langzaam vuur verbrandt. Vier uuren boven *Cangoxuma*, in 't noord-westen, vertoond haar een berg, wiens toppen verre door de wolken heen steeken: wordt gehouden voor een der hooghste bergen op den gantschen aerdtbodem, indien men alleenlyk uitzonderdt de bergh *Tereyra* op 't eilandt *Teneriffa*; want het is een gemein gevoelen, dat deeze aldernaast den hemel bereikt, en boven de wolken vuur-vlammen, puim-steenen en sulfer in de lucht uit werpt.

Van Zelderens vordere reis. De Hollandtsche gesant vervorderde, by bedaard weder, zyn reis: geraakte eindelyk voorby 't landt-dorp *Umbra*, en kreeg in stilte 't vlek *Mongy*, alwaar 't anker uit wierp. Eer lang roeiden de inwoonders met allerley verversching aan boord. Zedert gezeilt door verscheide kleine eilandekens, welke in groote menighte voor *Bungo* verspreid leggen, vorderde zoo veel, dat tegen den avondt in de bogt van *Nanatzjamma* liep. De vaart ging langzaam voort. Op den elfden dagh ankerde *Zelderen* in de haven van *Cammenosacci*, over welk een tamelyk eiland, waar op een visschers dorp staat, gelegen is. Alhier ruilde het boots-volk tegen zyde peling zilvere bloem-kannetjens uit draadtwerk, dier voegen konstigh gemaakt, dat nergens eenige landaart op den gantschen aerdtbodem diergelyk nabootsen kan. Zy kreegen ook allerley verversching.

Niet lang sammelde de Hollandtsche gesant voor *Cammenosacci*: hy lichte dan in de na-nacht het anker: zeilde tusschen de kleine eilandekens *Camro*, *Jowe* en *Szuwa*, en zette onder 't vlek *Caroto*, bezuiden gelegen langs de vaste Japansche kust. De inwoonders verschaften buiten gemein lekkere steenslekken. Zulke kost wierd, voor meer als twee duizend jaar, by *d'Indianen* en vordere oostersche volkeren, zeer hoogh geacht. *Ælianus* verhaalt, hoe d'Indiaansche Koningen tot een tweede gerecht gedient wierden van zekere wormen, in planten groeijende, en gebraden. *Joan Manardus* betuigt, dat hy in *Indien* zagh struif bakken van levende pieren met gestampte rys; welke spys d'inwoonders buiten gemein graag aten. d'Engelsman *Joannes Mandevil* zag voor drie honderd jaar de Vorsten op 't eiland *Talache* zich vroolyk maken met hout-wormen. Ja dusdanige spys hielden de Roomsche lekkerbekken, volgens *Plinius*, in zeer groote achting, byzonder de wormen en slekken die uit eiken-boomen groeiden; welke, opgezocht en met meel gevoed, voor uitgeleezen lekkerny ter tafel verstrekten. Voorts zagen de soldaten, dewelke met Kaisar *Carel de vyfde* uit *Ferraren* na *Tunis* over scheepten, (gelyk als *Brasavolus* verhaalt) dat *d'Africanen* by raauwe steen-slekken leefden. *Lib. 14. de Animal. cap. 13.* *L. 17. c. 24.*

Behalven de steen-slekken kreeg de Hollandtsche gesant voor zyn gevolgh een

een koe, in 't vlek *Caroto* geslagt, en ettelyke steen-bokjens, die hier om streeks overvloedigh gevonden worden. Aldus ververscht, liep buiten d'eilanden *Caminagari* en *Jocosimi* om, na *Tantonomi*, een dorp vol prachtige huizen en volk-ryk, gelegen op een uithoek van de vaste Japansche kust. Alhier is d'overtoght uit *Tonsa*, en een Kaisarlyke tol, welke jaarlyks meer als veertigh duizend tayl zilver bedraagt.

Beschryving van de stadt Mewarri. De gesant reis spoedende, geraakte voor het verre in zee steekende hoofd van *Mewarri*, alwaar vermits dood-stilte bleef leggen. Vier bootsgezellen en de Japansche tolk kreegen verlof, om te land uit te stappen. Zy bevonden de stadt gebouwt op heuvelachtige grond: rondom lagen vermakelyke landeryen: 't veld bragt overvloedig rys en koorn, doch byzonder pruime-boomen voort. De pruimen ingesult, werden aller wegen over *Japan* verstuurt, om te gebruiken by de bekende drank *thee* en *tzia*. De burgers tot *Mewarri* zagen zeer vreemd toe, alzoo *de Hollanders* zelden aan land komen.

Gevoelen der Japanders wegens d'afgesturvene zielen. En deeze zochten door de Japansche tolk eenige tempelen, welker getal binnen *Mewarri* zestien uit maakt, te bezichtigen; doch zulks gaf nu geen gelegentheidt, wegens het vieren van een feest-dag voor de zielen. De gantsche stadt stond in rep en roeren. Ieder, op zyn kostelykst gekleed, droegh zyn afgodt na buiten tot de begraaf-plaats van haar naaste vrienden, alwaar d'afgodt ter neder gezet wierdt: voor de zelve viel jong en oud op 't aangezicht: alle scheenen vuurig te bidden: het beliefde *Xaca*, *Amida*, *Canon*, of eenig ander afgodt, (want een iegelyk dient dien hem goedt dunkt) de zielen der versturvene bloedt-vrienden genade te bewyzen: ten einde aan de ziedende wateren *Singok* niet gepynigt wierden, met die in goddeloosheidt stierven; maar uit onverdiende genade tot de gelukzalige eeuwigheit mogten over gaan. Voorts houdenze staande, dat de zielen ettelyke jaren achter een omtrent de graf-steden der lichamen zwerven. Byzonderlyk verrichten de jongmans d'offerhanden voor d'overledene aan de goden buiten de stadt. Na verrichting deezer dienst vat ieder zyn afgodt weder op: en keert d'een achter den ander, niet ongelyk een ommegang, stadwaard. Terwyl te rugge keeren spreekt elk of een ziel met hem ging, waar tegen zeer drokke reden voert. Dusdanige bespottelyke t'zamen-spraak duurt tot het huis toe: alwaar allerley lekkere spyze voor de geesten opdisschen. Zommige zetten de kost onder haar galderyen voor 't huis: andere boven op het dak. Omtrent een half uur staat de spys: die als dan word ingehaalt. Zoo ras de schotelen gebergt zyn, loopen de jongmans tierende ter stadt uit; slaan met takken van boomen door de lucht: en jagen quansuis de afgesturvene zielen weder te rugge na haar graven. Aldus ten einde adem geholt, keeren t'huiswaardt: alwaar den gantschen nacht in allerley overdaad en dartelheit door brengen. Doch dusdanige gewoonte omtrent de zielen word op andere plaatzen van *Japan* verscheidentlyk onderhouden; want elders smytenze met steenen tegen de gevels en daken, en dryven alzoo de zielen wegh.

Voorts houd binnen deeze stadt de Koning over 't Ryk *Mewarri* een zeer prachtig hof. Nevens dit hof staat het vrouwen-getimmer, binnen welk een merkelyk aantal adelyke juffers ten gerief des Konings opgeslooten blyven. Tegen den avondt stapten de vier *Hollanders*, benevens de Japansche tolk, wederom binnen scheeps boord. Men maakte zeil: zette tusschen verscheide eilandekens na *Binga*, een aanzienelyke stadt, welken dicht voorby liepen. De stadt vertoond ettelyke toorens en tempels uit een ruime ommekring. Tegen den avondt kreegh *Zelderen* het eilandt *Simoja* aan bak-boord, en zagh des morgens *Fibi:* wanneer een styve noordelyke stooker dier voegen wakkerde, dat meer en meer zuidelyk afzakte: weshalven eer lang op *Margans* klippen verviel. Deeze ryzen zeer hoogh uit zee. Op de hoogste klip leit een net stedeken: beneden is de zelve klip, niet minder konstig als kostelyk, uitgeholt tot een veilige haven tegen allerley winden. *Zelderen* bergde zich alhier, en maakte by handzamer weer

weder zeil; doch konde niet hooger komen als *Fibi:* vorderde by nacht tot onder *Dasacci:* en, hoewel de storm hervatte, quam tot *Oussimato:* van waar na *Wota* over stak. Hy wapperde hier den gantschen nacht: verviel in den morgen-stondt op d'ondiepten voor *Muro:* en aldaar zeer gevaarlyk aan de grondt. De bark stiet hard: en zoude buiten twyfel geborsten zyn, indien niet de windt uit de wal schoot: zulks alle zeilen by haalde, en 't vaartuig vlot wierd. Men vond toen geraadzaamst na 't eilandt *Jesima* af te dryven, om meer diepte te vinden. Op *Jesima*, gelyk ook op d'andere kleine eilandekens, stonden allenthalven vuurbaken, welke voor vier-en-twintigh jaren gebouwt waren; by voorval (gelyk de Japansche tolk verhaalde) de maghtige eilanden *Bungo* en *Saykok* tegen den Kaisar op stonden: en 't vaar-water tusschen *Japan* en *Tonsa* door zeeroovery onveilig hielden. Weshalven d'eilanders, zoo haast een zeil ontdekten, van haar baken, des nachts met vuur en by daag door smook kondschap gaven aan 't vaste landt: zulks geswind alles in wapenen quam: de zee-kant bezet, en 't vaar-tuigh bemand wierd. Zedert hebben de vuur-baken haar gebruik behouden by onweder, of wanneer iemand tracht te ontvluchten, die in 's Kaisars ongenade geraakt is. By dusdanige voorvallen word een byzonder teiken gegeeven: zulks naauwelyks ontkomt, welke zich door de vlucht meinde te bergen; of ook een schip haastelyke berging vind: alzoo 't vaar-water tusschen *Bungo*, *Tonsa* en de vaste Japansche kust van *Simonisicci* na *Osacca* vol kleine eilandekens leit, op welke vuur-baken staan: ieder vuurbaak wordt waargenoomen door twee mannen, die dagelyks drie schellingen trekken.

Japansche vuur-baken.

[V]erwonderens waer-[di]ge ver-[maa]kelykheit van [Sw]oja.

De Hollandtsche gesant wende de steven, zedert *Jesima* verliet, oostelyk aan: en wierp 't anker binnen de haven die *Swoja* bespoeld. Alhier uit gestapt, bevondt de landtsdouwe rondom het stedeken diervoegen vermaakelyk, dat naauwelyks den aerdtbodem een hoek landts vertoont, die niet voor *Swojas* lust-prieelen moet wyken. Hoe wydlustig hebben *de Romainen* uit-gekraait het gewest daar *Capua* in leit, welk twee maal 's jaars vruchten geeft: alwaar een twyfelachtigh onderscheidt blyft, of de grondt vruchtbaarder is van edele wyn-stokken, als van voedzaam koorn-gewasch? Hoe sloofden zich de hoogh-geleerde Griekische verstanden uit, om de *Tempe* in *Thessalien* van haar gadelooze vermaakelykheden op wyze papieren te beschryven? Doch waarlyk *Tempe* en *Campania* moeten aan *Swojas* wellustigheidt toegeeven. Want *Swoja* word ten zuiden bespoeld van *d'Oceaan*, welke een gemakkelyke reede verschaft: alzoo by noordelyke buijen een hooger walle heeft ten oosten d'uithoek die by *Saccai* diep zeewaard steekt, en na 't westen het magtigh eiland *Tonsa.* Hooge klippen ryzen voor *Swojas* zuider wal, alwaar de slagh der golven breekt, wanneer ooit een zuidelyke storm de zee tegen strandt op jaagt. Voorts leit rondom de stadt een landsdouw, die wegens verscheidenheit zeer wellustigh is. Hier ryst de grondt met heuvelen vol vruchtbaar geboomte: en de valeijen dragen allerley aerdgewasch. Elders leggen vlakke akkerlanden: elders beemden, daar ossen en schapen weelderig gras vinden. *Swoja* zelf is buiten gemein net betimmert: heeft groote pak-huizen, binnen welke de koopmanschappen van aller wegen gebergt worden, om die by gelegenheit te vervoeren na *Osacca*, *Saccai*, *Miaco* en andere handel-plaatzen. *Zelderen* loste alhier eenige harte- en bokkevellen: terwyl het scheeps-volk bezichtigde 't na by gelegene stedeken *Akas*, alzoo de burgers tot *Swoja* een wonderlyke toeval verhaalden, die *Akas* ten grooten deele over hoop smeet. Zy vonden ruim de helft van *Akas* omgekeert: zommige huizen lagen ingestort: andere waren verzonken: andere lieten noch eenige brokken boven d'aerde bezichtigen. De vordere helft behield noch een redelyke standt. d'Inwoonders verhaalden, hoe onlangs een geweldige aerdtbeeving de grondt twee volle dagen vervaerlyk schudde. Thans borsten de vlammen tusschen de gekliefde aerde diervoegen uit, als of 't vuur alles wilde vernielen 't geen d'aerdbee-

Merkwaerdige verwoesting van 't stedeken Akas.

Kkk ving

ving over liet. Na de vlammen bleeven dampen, die zulk een ſtank veroorzaakten, dat veele daar door ſtikten. Niet verre van *Akas* leit een ſulfer-bergh, wiens onder-aerdſche vuur de grond te mets ſchynt uitgegeeten te hebben: weshalven eindelyk opening maakte. De Kaiſar *Toxogunſama* begiftigde de verwoeſte plaats met byzondere voorrechten, ten einde wederom tot verhaal quam.

De Hollandtſche geſant, uit *Swojas* haven zee kiezende, liep op een gotelings ſchoot voorby *Fiungo:* boegſeerde voorts, om de hoogte van *Saccai* te winnen; doch, alzoo de windt hard op ſtak uit den noord-ooſten, dreef te rugge na *Avans:* alwaar groot gevaar liep. Het ſcheelde weinig, of hy had tegen de hooge ſteen-klippen aan flarzen geſtooten: 't en zy de windt noord-weſtelyk om ſchoot. Weshalven alle zeilen by haalde: en wende de ſteven na *Saccai:* alwaar ten anker liep. Dit is een niet min oude als aanzienelyke ſtadt, rondom met ſterke muuren beſlooten. De Japanſche Kaiſar heeft over alle Japanſche veſtingen opzienders geſtelt, welker verrichting enkelyk daar toe ſtrekt, om op de muuren te paſſen: en nieuwe ſteenen in te voegen, als ſlechts ergens een komt te begeeven. Terwyl alhier ter reede lagh, beſchouwde *Zelderen een Japander*, die zwaare ſteenen om den hals hing, en zich ter eere *Canons* over boord wierp. Het vaartuigh, uit welk ſprong, is terſtond aan brand geſtooken, alzoo te heilig was, dan dat zedert tot eenig wereldtlyk gebruik diende.

Japanſche martelaar.

De Hollandtſche geſant, reis vorderende, geraakte door *Oſacca* dicht onder *Miaco:* binnen welke ſtadt zeer prachtigh ingehaald wierd. De voorſte troep der inhaalders beſtond uit acht honderdt ruiters, op zeer geoeffende paerden: ieder droeg een koker vol pylen en boog, een lange piek, twee ſabels, een vinnig ſny-mes, een ſtormhoed en verlakte laerzen, by *de Japanders* genaamt *taepjes*. Achter de ruitery volgden twee Japanſche rit-meeſters nevens elkander. De Kaiſarlyke vaandrager reed met een lange ſtandaard, aan wiens top een groote vlagge ſlingerde: de vlagge vertoonde in gebordუurt goud en zilver ronde ootjens en vyfpuntige ſterren, en onder de ootjens een halve maan, zee-toet-hoorn, drie ſtarren, en de bloem *toxang pinang*. Voorts quamen te voet zeven ſpeel-luiden, die op veldt-fluiten en bazuinen wonderlyk geluid maakten. Achter deeze zaten vyf andere te paerd, dewelke op ketel-trommen dapper ſloegen. Thans wierd een groote vierkante zonne-ſcherm by vier ſtylen omhoogh geſteeken, waar onder een ruiter reed, die een groot wapen, vertoonende 's Kaiſars en *Miacos* wapen, voor de borſt op de hals des paerds droegh. Zedert ſtapten wederom verſcheide ſpeelders op allerley ſpeel-tuigh. Eindelyk quam de karos, die den ſtee-voogd voerde. Wonder koſtelyk was deeze karos. Des zelfs wielen, verguld en verlakt, hadden twee groote langwerpig-ronde gaten, tuſſchen welke twee andere ronde, doch vry kleinder, langzaam om gingen. Het behangzel, uit door-ſchynende zyde, ſtond te cierlyker door konſtig bloem-werk. Op 't verdekzel zaten twee vergulde draken, die met haar klaauwen een wapen midden weegs van het verdekzel vatten. De vier punten hadden gevlamde ſtylen. De voerman hield een piek, wiens top een vergulde ſtar droeg, in de flinker hand: met de rechter beſtierde hy vier toomen, die door vier gaten van een vaſte diſſelboom gingen. De voerman was gezeten op een vierkantigh krat, met gebloemde zyde bekleed: hy hield de beenen onder 't lyf kruis-gewys. Achter de karos zaten drie ſpeel-mannen. Nevens liepen verſcheide hof-jonkers, voorzien van waaijers. De vier paerden, bruin roſch, wierden by vier edelluiden geleid. De ſtee-voogd ſtak zomwyl tuſſchen de reet van 't verſchoove zyde behangzel het hoofd uit: voor welken wyd en zyd ieder met het hoofd ter aerde neder viel. Dicht onder de karos volgde een bende voet-knechten: de helft droegh pieken: de andere helft roers. Een koopman, zeer koſtelyk gekleed, beſloot de trop. Hy zat te paerd. 't Paerds hoofd pronkte met een ſchoone pluimaadje. Kort achter de hopman wierd een ros-baar gedragen by veertien hof-

Beſchryving van de prachtige inhaling der Hollandſche geſant binnen Miaco.

Groote pracht van de ſtadhouder tot Miaco.

1. De laetste troep van acht hondert ruiters.
2. Twee hopmannen.
3. Kayserlycke Vaendrager.
4. Speelders op fluyten.
5. Speelders te paerd op Keteltrommen.
6. Op allerlei Speeltuig.
7. Vier Edellieden.
8. Vier bruin rossche paerden.
9. Waegen der Steevogd.
10. Steevogd self.
11. De koetsier.
12. Een bende voetknechten.
13. Drie dubbelde reyen der Stads raeds-heeren.
14. Bevimons van verscheide grooten.
15. De ruyterey sluytende 't gevolg.
16. Muurs voor-poort.
17. Muur uit gehouwe steen.
18. Stads poort.
sortie pompeuse
de M
't Uyttreeden des Go
18
16
11
8
5
6

GOUVERNEUR

O.

neurs van Miaco .

1 La derniere Troupe de 800 Chevaux.
2. Deux Officiers 3 Le Cornette.
4. Ioüeurs de flutes. 5. Timbalier.
6. Des Trompettes, et autres joueurs d'instrumens. 7. Quatre Gentilshommes.
8 Quatre Chevaux bruns
9. Char du Gouverneur.
10. Le Gouverneur.
11. Le Cocher.
12. Des Valets de pied.
13. Littiere des Conseillers de la ville.
14. Littiere de plusieurs Grands.
15. La Cavalererie qui ferme la queue.
16. L'Avant-garde de Miaco
17 Muraille de pierres grises.
18. Porte de la Ville.

hof-jonkers: zeven gingen ter wederzydts, en droegen op de schouders een lange stok, aan welke de ros-baar hing. Deeze, throons-gewys gemaakt, ging met vyf trappen na een vierkant, welkers vier hoeken vier stylen hadden: om de stylen waren zyde gordynen toegebonden: het boven-verdek bestondt uit zyde: de franje slingerde rondom af. In deeze ros-baar zaten twee raadsheeren van *Miaco*. Vorders volghden verscheide norimons, binnen welke aanzienelyke persoonaadjen zich lieten voeren, om de staatsie te vermeerderen. De achter-troep maakten ettelyke benden ruiters uit. De Hollandtsche gesant aldus statelyk verwellekomt, reed stadwaard.

Beschryving van Miaco.

Miacos voor-poort heeft drie ingangen: de middelste is verre de grootste. De voor-poort leit tusschen een graauwe steene muur. De binne-poort staat een vertrek hoogh. Van 't dak waaide de stadts vlagge. *Miaco*, by *de Japanders* ook genaamt *Cabucoma* en *Cocquay*, begreep eertydts in ommegang een en twintigh mylen; doch is zedert d'inlandtsche oorlogen wel een derde verminderd: echter teld als noch meer dan tachentig duizendt huis-gezinnen. Word verdeeld in hoog en laeg *Miaco*. Het laeg strekt haar uit na *Fissima:* is zoo dicht betimmert, dat ruim een myl weegs een gebouw schynt te zyn. Binnen 't hoog *Miaco* houd *de Dairo* met zyn *Cungies* (zoo veel als Raads-heeren) een prachtig hof. Hy zelf gelykt een woest mensch, alzoo nooit geschooren word, noch de nagels laat afknippen. Behalven vyf beruchte onderwysplaatzen binnen de stadt, leggen vyf andere hooge schoolen rondom *Miaco*, namentlyk *Coja*, *Negru*, *Franzon*, *Homi* en *Bandu*. Ieder van de zelve heeft meer dan vierdehalf duizend leerlingen, die zich oeffenen in welspreekenheit, historien, sterre-kyken, gedicht- en cyfer-konst.

Wonderlyke boom.

Alhier wassen palm-boomen, uit welkers zap *de Japanders* een aangename drank toestellen. De wortel uitgegraven, en in de zonne gedrooght, word wederom geplant, en groeit eer lang tot een boom. Weinigh boven *Miaco* verheft de berg *Frenoiama* zeer verhevene kruinen. Wonderlyker is het gebergte in 't Koningryk *Jetchu*, welk altydt vlamt, en nevens de vlamme een vervaerlyke duivel vertoont, volgens getuigenis van *Peter Dauytii*. In het Miacosche meir valt een visch den sardyns niet ongelyk, die *de Japanders* droogen, en aller wegen verstuuren. De genoemde *Dauytii* verhaalt, dat de Fransche Koning *Luidewyk de dartiende* de zelve geproeft heeft. *Descript. Asia.*

Vreemde begraaf-plaatzen in Japan.

Voorts ontmoet men hier aller wegen, gelyk doorgaans in *Japan*, verscheide begraaf-plaatzen, met steenen anderhalf of twee voeten hoog omleit. In de holte der steen leggen de vrienden der overledene nu en dan water en raauwe rys, welk de arme luiden of vogels komen weg halen. Ook besteekenze de graven met versche bloemen en groene takjens.

Taicosamas hof.

Verwonderens waerdigh is ook het hof, welk *Taicosama* binnen *Miaco* stichte: in 't zelve hangen duizend tapyten met goud geboord. Voor 't paleis leit een open plaats: midden weegs der zelve staat een heerlyk schouw-burg, om blyde- en treur-speelen te vertoonen. Ter zyde vertoonen haar twee toorens, die ieder vier zolderingen hoogh zyn. De huizen bestaan meest uit hout; doch anderſints zeer kostelyk. Zelden timmerenze van steen, ter oorzaak d'aerdbeeving *Japan* boven maten quelt. En hoewel vaak geheele dorpen, ja steden af branden, herbouwenze altydt met hout, van welk de bosschaadjen allenthalven overvloedig voorzien zyn; want de zelve brengen niet alleen voort zeer schoon en breedt greenen-hout, maar ook wit hout, niet ongelyk 't geen in *Europe* tot clavecimbals verstrekt, als ook kamfer-hout; behalven allerley vrucht-boomen, en de maghtige cederen, wiens kruinen de wolken schynen te raken. De cederen worden meest gebezigt tot pylaren en masten. Wonderlyk gaan *de Japanders* te werk, wanneer elders by nacht brandt ontstaat. Ieder straat blyft met twee poorten des nachts afgesloten. De straat, alwaar de brandt is, moet haar zelfs helpen: krygen van niemandt bystandt, schoon huizen en menschen door de vlamme verzengden. *'t Hout in Japan.*

Binnen *Miaco* word sterken handel gedreeven, gelyk ook door gantsch *Japan*, op een geschikter voet dan ergens in *Europa*. Want het geeft geen klein geryf, dat alle Japansche Heerlykyen, Vorstendommen en Ryken de zelve maat in natte en drooge waaren houden.

Japansche meet-stok hoedanig: Haar meet-stok, genaamt *ichin*, lang zes Rhynlandtsche voeten, word verdeelt in zes groote en zestigh minder deelen, of ieder voet in tien duimen. Uit deeze *ichin* neemenze haar elle, geheeten *issiaek*, maakt net het zeste deel van de *ichin* uit; doch *d'issiaek* heeft wederom tien groote en zestigh kleine gedeelten: het tiende gedeelte draagt de benaaming *isson:* tien *issons* maken een *itsiebou*, en zes *itsiebous* een *ichin*. Deeze maat blyft by alle winkeliers in gebruik: en gaat zoo net, dat niet een hair-breed verscheelt. Alle straaten zyn door geheel *Japan*, zoo in de steden als ten platten lande, even lang, namentlyk zestigh *iekjens* of *ichins*, dat is dartig Rhynlandtsche roeden: zestig straaten maken een Japansche myl, of duizend acht honderd roeden. *haar straaten en mylen.* Op de heeren-wegen is ieder myl afgebaakt met een ronde heuvel, door menschen handen opgeworpen: de heuvel staat beplant met vier hooge boomen, tot groot gerief der reizende man. Voorts is 't Japansche gewight niet minder net. *'t Japansche gewigt.* Dit bestaat uit een *fiaekin*, bedragende honderd vyf en twintig Nederlandtsche ponden: een *fiaekin* begrypt honderd *cattys*, een *catty* zestien *tayl*, een *tayl* tien *maes*, een *maes* tien *coudryn*, een *coudryn* tien *rinnen*.

Japansche munte is verwonderens waerdig. Even geschikte orde onderhoudenze omtrent de munt. De munt-meester slaat geen geldt, het zy koper, het zy zilver, het zy goud; maar ieder koopman gaat tot de pachters der metaalmynen, by wien het vuile zilver en goudt zoo naauw bedingt, als kan: hy maakt voorts het goudt en zilver tot zulk een fatzoen en gewigt, als d'orde, by Kaisarlyke last gestelt, mede brengt. Thans levert hy de gemaakte stukken aan 's Kaisars gevolmaghtigden over de munt: die haar byzondere dagen hebben, wanneer vergaderen, om het ingebraghte geld te weegen, of haar behoorlyke gewigt heeft: indien slechts een half aasjen te licht valt, en niet ruim uit slaat, word het midden door gesneeden, en den eigenaar alzoo wederom ter handt gesteld. De wightige stukken teikenen de gezeide gevolmagtighde met haar stempel. Dan moetenze noch twee maal door de handen gaan; want of schoon den stempel vertoonen, dat het geldt in gewight niet te kort schiet, is echter noch geensints gangbaar. De koopman dieshalven levert het over aan de keur-meesters, die het ter toets brengen, ten einde blyke, of het zyn behoorlyke munt-stof heeft. Wanneer de munt-stof maar het minste te slecht valt, breeken de keurders het geld aan stukken, en geeven 't den eigenaars wederom. Maar indien het de proef uit staat, word het den muntmeesters toe gebraght, die 't munten: en als dan mag het eerst worden uitgegeeven, zoo lang haar behoorlyk gewight behoud; want indien door een schroeijer te licht viel, magh op hooge straffe noch ontfangen, noch onder de man gebragt.

Wonderlyke geschikte koophandel in Japan. Voorts gaat de verwisseling met geld ook verwonderens-waerdigh geschikt toe. Alzoo goudt en zilver by *de Japanders* in groote menighte gevonden word, zoo onderhoudenze een gewoonte van geld t'ontfangen zonder het zelve te tellen of te zien. De munt-meester pakt het goudt in papiertjens, bedragende ieder pakjen twee duizendt gulden. Dit, dicht toe gezegelt zynde, gaat van d'eene hand in d'ander, zonder dat het iemand bezichtigt. Ook gebruikenze houte kasjens, binnen welke twintig pakjens verzegelen, ter zwaarte van een mans handelbare draght, ieder kasje bedraagt veertigh duizendt guldens. En diergelyke kasjens, doch van een ander fatsoen, makenze voor het zilver: in elk leit drie duizend gulden, met de munt-meesters zegel geslooten. Wie acht het niet aanmerkens waerdigh, dat nooit bedrogh omtrent zulke blinde geldt-verwisseling gevonden is?

Japansche goude, zilvere en kopere munt hoedanig. Ondertusschen hebben *de Japanders* niet meer dan driederhande goude munt: het grootste stuk doet honderd en vyftigh gulden: het tweede twintig: het derde vyf. Het zilver, hoewel getoetst

1 De poort van de Casteleyns huys .
2 t Huys van de Castelyn met een deel andre Huysen .
3 . t Huys voor eenige Bonsiosen .
4 Den Bergh over al braef plysierigh .
5 . een Tempel van eenige Bonsiosen .
6 . Een huys in den hof van den Castelyn .
7 . De plaets daer de Scheepen aen leggen
8 . Vier huysiens van Landt luyden
9 . Beteekent het Schip daer wy in waren .
10 . Het Meer selfs veel grooter als de Zuyder Zee

Pauromama
VREUGDENBERG.

toetst en gemunt is, heeft nochtans geen vaste waerdy: de munt-meesters brengen 't in pakjens tot honderd en vyftigh guldens. Het koper geld heeft in 't midden een vierkantigh gat, door welk verscheide penningen aan malkander gesnoert, en voor kleinigheden onder de gemeine man uitgegeeven worden. In de bovenste deelen van 't oostersche *Japan* is niet gangbaar dan goudt by voorname koophandel; maar beneden tot *Nangesaque* gaat meest zilver onder de vreemde handelaars: dewyl de zelve geen goud uit *Japan* mogen vervoeren, als strydig tegen 's Kaisars gebod. Waarom dan ook de Kaisar, behalven andere redenen, groot misnoegen op vatte tegen *de Portugeesen*, dewyl jaarlyks ettelyke tonnen gouds weg sleepten.

De Hollandtsche gesant verliet eindelyk *Miaco:* nam de landt reis langs de voet van het geberghte *Frenoiama*, door *Oets*, na *Jesi*, gelegen aan een meir, dat achtien mylen lang is; waar uit de rivier, welke door *Miaco* en *Osacca* zeewaardt vloeidt, haar oorsprong heeft. Binnen *Jesi* aangezocht, om de vermakelyke berg *Pauromama*, aan het gezeide meir noord-oost ten oosten van *Jesi* af gelegen, te bezichtigen, dorst de voorslagh niet af slaan.

Japansche bark.

Hy wierd dan derwaards gevoerd in een prachtige roei-bark. De bark voerde twee laege masten, en ieder mast een vierkantig zeil. Als de windt verslapte, roeiden *de Japanders* met riemen, welker bladen zeer breed waren. Voor de steven hingen twee ankers. De plecht liep scherp toe over de steven: het beschoeisel der plecht stak wederzyds buiten boort. Over de bark was een verdek getimmert, aan alle kanten open, steunende op vier stylen. 't Verwulfzel rees aan vier hoeken en recht in 't midden, alwaar de groote mast door ging. De randen des verwulfzels bestonden uit verguld beeld-werk. De Japansche matroozen pasten aldaar op 't zeil aan de middelste mast. Onder 't verdek zat de Hollandtsche gesant bloots hoofds. Wederzyds stonden Japansche dienaars: ieder van deeze had een waaijer in de hand. Voor de bark roeide een Japansche boot, uit welke eenige *Hollanders* lustig op trompetten bloezen. Binnen weinige uuren quamenze gelykelyk voor den vreughden-berg *Pauromama* aan: vonden aldaar langs de wal ettelyke Japansche barken, van welker hoogste masten lange wimpels slingerden. Aan de voet des berghs op den oever staat een prachtige poort, zynde wederzydts bezet met dubbelde vierkantige pylaren. De deuren der poort gaan in 't midden van malkander open.

Beschryving van den vreugden-berg Pauromama.

Een muur uit groote gehouwene steenen leit tegen de water-kant aan, tot bescherming van 't huis, alwaar zich de slot-voogd onthoud. Dit is een kostelyk getimmer, hoewel zich niet verheven vertoond, dewyl onder de hoogte des bergs *Pauromama* eenigsints duikt. Nevens de wooning der slot-voogd staan verscheide andere, welke by hofjonkers en vermengt volk bewoond worden, en alle binnen de gemelde muur beslooten zyn. De berg zelf ryst steil hemelwaard; doch heeft verscheide uitstekfels, langs welke een trap met kromme bogten topwaard gaat. Op de hoogste kruin, niet ongelyk een klapmuts, leit een schoone tempel, die by *Bonsii* bewoond is. De tempel, verdeeld in een drie dubbeld dak, schynt klein te wezen, ter oorzaak boven gemein hoog in de wolken af steekt. Alhier konnen verscheide Japansche steden, vlekken en dorpen gezien worden, als namentlyk *Itzibe*, *Minacutz*, *Zintzsamma*, *Cusatz*, *Tamonizu*, *Jesi*, *Oets*, *Miaco*, *Fissima*, *Jonda*, *Firaskatta*, *Uchas*, *Vouari*, *Micaua* en meer andere plaatzen. Ter halver weg tusschen deeze tempel en 't huis der slot-voogd staat een heerlyke wooning voor de Kaisarlyke krygs-knechten, op een uitsteekende heuvel gebouwt. De wooning bestaat uit verscheide huizen. Ter rechter hand, aan 't hangen des bergs, heeft de slot-voogd een vermakelyken hof, welker boomen of in 't meir spiegelen, of gelyk malkander beschouwen, terwyl d'een boven of beneden d'ander staat, na de grondt ryst en daald. In 't midden des hofs is een prachtigh lust-huis. Aan de slinker zyde stonden vier hutten der landbouwers, daar *Pauromama* een schuine afgang heeft na 't Miacosche meir.

Voorts is de bergh diervoegen met geboomte en aerd-gewasch beplant; dat de wereldt licht nergens zoodanig een vermaakelyke plaats niet beschouwt. *De Grieken* roemen zeer van *Thessalia*, 't welk rondom beslooten is door bergen; want ten noorden leit *d'Olympus*, ten zuiden *Othrys*, ten westen *Pindus*, en ten oosten *Ossa* en *Pelion*. De beruchte Grieksche wereldt-beschryver *Strabo* getuight, hoe de bergen *Olympus* en *Ossa* door aerdbeeving van malkander scheurden: de scheur maakte een boezem voor de stroom *Peneus*, welke verscheide andere rivieren in zich neemt; en door de valleije *Tempe*, allerwegen by ryzende bergen buiten gemein lustigh, met zeer klaar water afvloeid. 't Is naauwelyks volkomen te zeggen, 't geen de Grieksche en Romeinsche dichters op geleerde papieren ter neder stelden wegens dit *Tempe*; doch waarlyk het moet verre wyken voor *Pauromamas* gadelooze vermaakelykheit.

Zelderens opwachter teikende *Pauromama*, uit de roei-bark, vast gemaakt voor de poort des slot-voogds, na 't leven af. Hy had nu de teikening genoegzaam voltooit, wanneer de heer *Basuro Micondono*, die *Zelderen* van *Jesi* tot *Pauromama* geleide, ter poort uit stapte, en langen tydt vermaak schepte in 't afgebeelde *Pauromama*. De Hollandtsche gesant wierd alhier koninglyk onthaalt, volgens de Japansche pracht. Het schynt deeze landaart ingeschapen is eerzuchtig te zyn. De kinderen zelf stellen de goede naam tot een doel-wit, om in oeffening andere te overtreffen. Geen *Japander* ontziet eenigh gevaar, als slechts lof magh behalen. Naauwelyks zal een eerlyk man eenige laster voort brengen tegen zyn wederparty: dewyl liever weer-wraak neemt met de sabel, als tong. Wanneer een verongelykte bescherming zoekt by een vriend, verlaat de vriendt den verzoekenden geensints, hoewel alles by hem moet opzetten.

Eerzucht en trouw der Japanders.

Zelderen vervorderde eer lang zyn reis na *Jedo*. De reis viel min verdrietig door eenige merkwaerdige vertellingen, die de Japansche tolk nu en dan te berde bragt, wegens zyn bespottelyke gods-dienst. Onder andere redenen verhaalde hy: dat voor weinigh jaren bezichtigde den tempel van d'afgodt *Topan*: des zelfs beeltenis stondt op een kopere outaar, wolks-gewys gedreeven. 't Was gewapend als een kryghs-man: een gekroonde storm-hoedt dekte het hoofd: de handt bevatte een yselyke knods. De afgodt zelf vloogh door de lucht, en beweeghde zyn knods, die de donder veroorzaakte. Wanneer het donderde, offerde *een Bonsius* (wiens hoofd met heilige boom-bladeren, waar op geen donder kracht had, pronkte) d'eerstelingen der gevangene visschen aan den zelven.

Wonderlyke afgod Topan.

Aan dusdanige vertelling hechte de Japansche tolk een tweede, niet zonder wydloopige omstandigheden. Voor ettelyke jaren, sprak hy, lagh 't eilandt *Bungo* aan de vaste kust van *Japan* gehecht: zulks te voet gegaan wierd uit *Kokero* na *Simonisicci*. 't Gebeurde dat eenige struik-roovers uit een kostelyke tempel het gouden beeld van *Fotoques* by nacht weg droegen: weshalven *Fotoques* zich boven maten daar over ontstelde. De dieven woonden omtrent *Kokero*, en verbergden 't beeldt in haar roof-nesten: zulks de diefstal niet aan den dagh quam. Maar *Fotoques* nam 't schennis oevel op: hy scheurde dan *Bungo* van de vaste Japansche kust, en swolg de gantsche landtstreek in d'afgrondt wegh: zulks de zee tusschen *Japan* en *Tonsa* zedert met *de Coreer Oceaan* gemein vloeide. Ondertusschen droeg hy zorgh voor zyn afbeeldtzel; want hy maakte het zelve, hoewel uit enkel goud bestond, driftig: en voerde het door de zee na 't eilandt *Mettogamma*, alwaar het driftigh beeldt in een prachtige tempel als noch godtsdienstig word aangebeden.

Vreemde vertelling van d'afgodt Fotoques.

Niet verre van *Mettogamma* (vervolghde de tolk) leit een ongemein hooge bergh, tegen over het eilandt *Moeko*. De bergh staat op haar top vol tempelen, die de schippers verre in zee konnen zien. Binnen deeze tempels eeren *de Bonsii* den opperften God, welke eertydts niet alleen zon, maan en sterren schiep; maar ook de vyftien mindere Goden, die voor eenige eeuwen op aerde verkeerden. d'Opperste

Wonderbaarlyk gevoelen der Japanders wegens de schepping.

perſte Godt gebood d'onder-geſtelde goden, zy zouden een metale ey ſmeeden, binnen welk beſluiten moeſten de vier hoofd-ſtoffen, te weeten, water, aerde, lucht en vuur; als ook de vier hoofd-verwen, rood, geel, blaauw en groen. Uit dit ey liepen de hoofd-ſtoffen en verwen diervoegen, dat de zichtbare wereldt, door de zamen gevloeide tempering, te voorſchyn quam. De wereldt was nu geſchapen; wanneer de menſch in de zelve ontbrak. Eer lang groeide een vrouwe binnen de ſchelle van een kalebas; doch de vrouwe groeide zonder ziel. Medelyden had d'opperſte Godt: hy bragt dieshalven een ſtier by de kalebas, die uit zyn neusgaten een adem door de ſchelle der kalebas blies, welke adem voor een ziel verſtrekte aan de groeijende vrouw: die, te voorſchyn gekomen, haar vleeſchelyk vermengde met d'onder-geſtelde goden. Het menſchelyk geſlacht vermenigvuldigde eer lang, niet alleen in getal; maar ook in menigerley verdurvenheidt. Zy veraarden meer een meer van haar hemelſche afkomſt: ergerden hand over hand: beſpotteden de donder, regen-boogh, het vuur en den opperſten Godt zelf: (als de tolk deezen Godt noemde boog hy t'ellekens zyn hoofd ter aerde uit godtsdienſtige eerbiedigheidt) weshalven d'opperſte Godt de goden t'zamen riep, en opening deed, dat alles wilde vernietigen: de zonne, mane en ſterren uit den hemel ſtooten: de lucht en 't water onder een mengen: en een verwerde klomp maken, daar in alle de hoofd-ſtoffen zonder onderſcheidene gedaante te zamen zouden vloeijen. Byzonder gelaſte hy den afgodt *Topan* donder-klooten toe te ſtellen, om door de lucht te ſchieten, en alle koningryken met blixemvuur aan te ſteeken. Zoo gezeit, zoo gedaan. In 't kort lag de wereldt tot een mols-hoop: zulks niemand het leven af bragt, als een man en des zelfs huisgenooten, die de Goden meenigwerf huisveſte, en dagelyks godtsdienſtigh eerde. d'Opperſte Godt droegh zorgh in dit algemein verderf voor den onſchuldigen menſch: hy beſloot hem dan binnen een diepe aerd-kuil, voor welke een groote ſchelp zette, ten einde het water by de mond des kuils niet in liep.

Japanders erkennen Adams val en de zond-vloed.

Wie bemerkt hier uit niet, hoe d'afgelegenſte heidenen den val *Adams*, en zond-vloed, in welke *Noach* en zyn naaſte bloedt behouden wierdt, onder verdichtſelen bedekt, erkennen? De *Romainen* en *Grieken* beelden de zelve waarheit af in haar gulde, zilvere, kopere en yzere eeuwen: als ook met *Deucalion* en *Pirrha*, wonderlyk behouden uit een ſchrikkelyke watersnood. De voor gemelde Japanſche tolk oordeelde, dat *de Portugeeſen*, *Caſtilianen*, *Engelſche* en *Hollanders* haar afkomſt hebben van de man, in de gezeide aerd-kuil tegen de vloed bewaard. De reden van dit zyn zeggen ſteunde hier op: Toen, ſprak hy, d'Oppergodt alles verwoeſte, wierden nochtans *Nipon*, zoo veel gezeidt als *Japan*, *Mangy*, (aldus noemenze *China*) en 't Koningryk *Lechy*, palende aan *China*, verſchoont: waarom ook d'inwoonders deezer geweſten zeer komen te verſcheelen van *d'Europeers*; als dewelke zoo groote hoofden niet hebben, noch zulke breede neuzen, noch ingevalle oogen, noch groote wynbraauwen en gedrongen lichamen, gelyk *de Japanders*.

Wonderlyke vertelling van een Japanſche tolk.

Voorts geraakte de deugdzame man uit d'aerd-kuil, wanneer d'afgodt *Canon* de zee na zyn eerſte boezem te rugge riep, en *Topan* de verſpreide donder-klooten wederom by een verzamelde. In 't Ryk *Koejelang* ſloegh zich de man ter neder, en gewan aldaar uit zyn huis-genooten verſcheide kinderen: die, te mets aan malkander getrouwt zynde, tot een merkelyk getal vermenigvuldigden. Terwyl dit geſlacht aldus voort zette, verzochten de goden, die na den hemel waren op-ontboden, verlof by den opperſten Godt, om wederom benedenwaard te moogen verhuizen, en zich op aerde met de jaght te vermaaken. Zy kreegen verlof: en daalden neder in een zeer vermaakelyke boſſchaadje. Terwyl alhier beraadſlagen, hoe gevoegelykſt het wild zullen aantreffen, ſtaken de inwoonders van *Koejelang* de hoofden te zamen. Dit zyn, ſpraken zy, de goden die onze vaders verdronken, en de wereldt

ver-

verwoesten: laat ons nu wraak neemen over zulk misdryf. Men wierdt de toelegh eens. Het gereedste werk was, de bosschaadje aan alle kanten in vuur te zetten. Binnen weinigh uuren branden alle de boomen. Eenige der goden, die haar meinden te redden uit de vlamme, zyn ter neder gesabelt: d'andere verzengden. Zeven nochtans ontsnapten hemelwaardt, en klaaghden over dusdanige moord aan den opperſten Godt. Zeer hoogh nam deeze het bedreeven schelm-stuk op: ontbood een engel, aan wien volle magt verleende, om straf te oeffenen. Den engel nedergedaalt, voerde deeze boosdoenders uit het Ryk *Koejelang* na de ziedende wateren van *Singok*, alwaar in de grond onophoudelyk lyden.

Inhaling der Hollandtsche gesant tot Mia.

De Hollandsche gesant ondertusschen spoeide wegh: voer tot *Quano* over na *Mia*. Hy loste vast uit de bark de geschenken voor den Kaisar op strandt, wanneer *Mias* stadthouder, niet zonder statelyk gevolg, ter poort uit reed, om *Zelderen* te verwellekomen. Even buiten de poort hingen aan wippen kopere bommen, op welke *de Japanders* groot geluidt maakten. Voorts reeden verscheide norimons na strand, vergezelschapt by een merkelyk aantal lyfknechten. Aan de voet van een zeer hooge rotze stonden vier Hollandtsche trompetters, die lustig op bliezen. De stadthouder, *Obirham Giantondono* genaamt, kreegh zoo haast *Zelderen* in 't gezicht niet, of hy stapte uit zyn norimon: liep den gesant te gemoet: en boog zich, na de Japansche wyze, ter aerde. Achter hem stonden ettelyke lyfschutten, van welke zommige roers, andere lange pieken, andere nangenetten droegen.

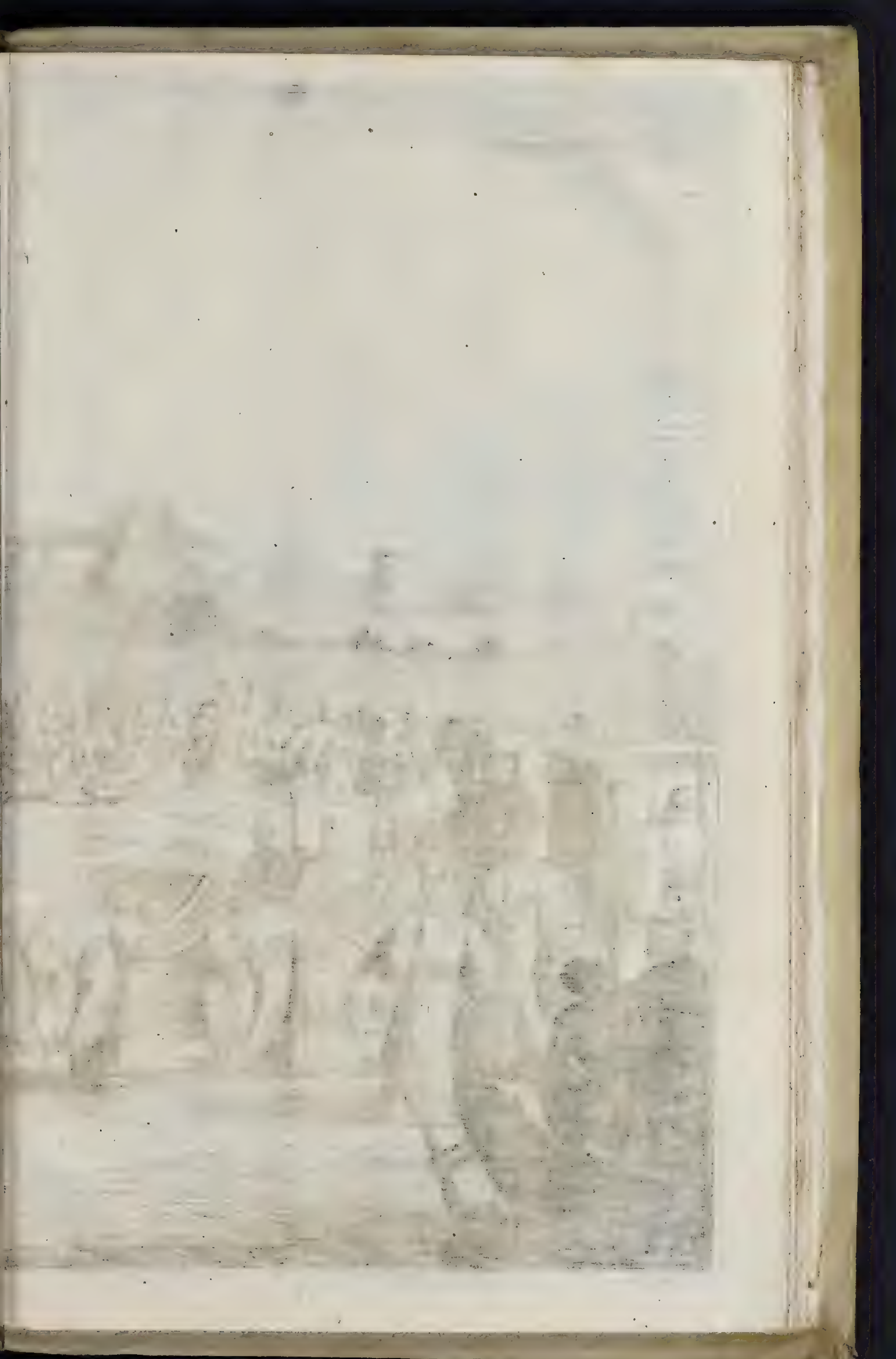
Eindelyk geraakte de Hollandtsche gesant binnen *Jedo*. Na weinig vertoevens aldaar, kreeg verlof om op *Nangesaque* te vertrekken. Voor *Firando* ontdekte hy de walvis-vangers, die onder *Corea* jaarlyks ten walvis-vangst uit varen. Verwonderens waerdigh is de grootte deezer zee-wanschepsels. Haar mannelyke roede maakt door den bank de langte van veertien voeten uit: welken binnen 't lyf verbergen. Wanneer paren, zyn dol door geile hitsigheit. Zy houden de buik tegen elkander: blyven omtrent een uur te zamen vast, niet zonder omhelzing met de vinnen. De vrucht word gedragen, volgens *Julius Cæsar Scaliger*, tien maanden. Gemeine walvissen bereiken in de lengte honderd en twintigh voeten, en de hoofden het derde deel der lichamen. Op de snuit staan twee ronde gaten, door welke veel water in slorpen, en met twee straalen hemels-hoogh wederom uit blazen. De oogen zyn drie ellen lang, en anderhalf voet breed, met lange vlokken rondom bezet. De ooren wederzyds, buiten kleinder als binnenwaard, hooren zeer scherp. Zy spalken den bek vyf vademen wyd open. Haar tong, achtien voeten lang, en tien breed, rust op acht honderd baleinen; die met zacht hair bezet zyn. De walvis-vangers vinden doorgaans in de onttar 'e robben niet meer dan eenige handen vol zee-spinnen en kroos: hoewel ook anderſints bekend staat, dat op visch aazen; want een walvisch gevangen is, die veertigh kabeljaauwen in had. 't Word voor geloofelyk gehouden, dewyl het binnenste klap-vlies van 't keel-gat zeer eng toe schiet, dat kaauwende eeten. De wyfjens baren in 't na-jaar een jong, grooter dan een koe. Dit schuild geduurigh onder des moeders vinnen: en verlaat de moeder niet, voor gespeend is. De wyfjens hebben geen uitwendige tepels; maar echter mammen met zogh. De mammen, geplaatst dicht by het baar-lidt, zyn diervoegen vol zogh, dat (gelyk de zichtbare getuige *Frans Rondelet* verhaalt gezien te hebben op d'Aquitanische kust) uit het wyfje van een gestrande walvisch twee wyn-pypen vol zogh gemolken wierden. Voorts verdient wel aangemerkt te worden d'onderlinge liefde, die tusschen de walvisch en het kleine visjen *Trusch* te vinden is. Dit swemt geduurig voor den walvisch, wiens oogen door zwaare ooglederen veeltydts schemeren, en waarschouwt hem, wanneer eenige ondiepten of rotsen te na leggen. De beruchte Latynsche dichter *Claudianus* zingt hier aldus af. De vaerzen, vertaald in 't Nederduitsch, luiden gelyk als volgt:

Beschryving der walvissen.

Dist. c. 13. sect. 150.

Lib. 2. in Eutropium.

Zoo

He

1. De Ambaſſadeurs
2. Miaes Stee voogd Obitcham Giuntendono.
3. 't Hollandſche gevolg.
4. Vier ſcheeps trompetters.
5. Stad houders gevolg.
6. Des ſelfs Norimons.
7. Speel luyden.
8. Buſdragers.
9. Ruytery.
10. De Zee.
11. Het Strand.

---

1. Les Ambaſſadeurs.
2. Le Gouverneur de Mia.
3. Suite des Ambaſſadeurs.
4. Quatre Trompettes.
5. Suite du Gouverneur.
6. Norimons du Gouverneur.
7. Ioüeurs d'instrumens.
8. Mousquetaires.
9. Cavalarie
10. La Mer
11. Le rivage.

Entreè des
MBASSADEURS.
à Mia.
halen vande Ambassadeurs
1
Cum privil

Zoo komt de walviſch tegen rotzen
Een over-groote kop te botzen,
Wanneer zyn metgezel niet zag:
Die 't woeſte beeſt door zee ging voeren,
Met kleine ſtaerts-beſtier te roeren:
En maakte zoo een naauw verdrag.

Doch gelyk het viſchjen *Truſch* den walviſch byzondere zucht toe draagt, alzoo voerd de tonyn, dolfyn en wel voornamentlyk de ſwaerd-viſch geduurige ſtryd met den walviſch; want de ſwaerd-viſch tornt hem den buik op; kruipt voorts by den bek in, en knaagt menighmaal de tong: waarom doode walviſſchen zonder tong driftigh gevonden worden. *Plinius* getuigt, hoe de walviſſchen niet alleen ſlapen; maar zelf by nacht ronken. Zy ſlapen met de kop boven het water, om adem te konnen ſcheppen. Zeer merkwaerdigh is de liefde welke de mannetjens der walviſſchen omtrent de wyfjens hebben. Wanneer voor het Hollandtſche dorp *Terheide*, op 't jaar vyftien honderd zeven en zeventigh, veertien walviſſchen vervielen, geraakte een uit den hoop op de grond vaſt: het mannetje blies met groot getier aan 't wyfjen veel waters toe, om 't zelve vlot te helpen; doch te vergeefs: alzoo bereeds te diep geweld lag: weshalven eindelyk na het wyfjen toe zet, alwaar nevens het zelve aan de grond raakte, en voort in viſſchers handen. Niet minder is de toegenegentheid, die de moeder het jong toe draagt; want als het by hard onweder gevaar loopt tegen klip of ondiepte, vergbergtze 't jong in haar mond.

L. 3. c. 34.

De Japanders van *Firando* vangen de walviſſchen onder *Corea* genoeghzaam op gelyke wyze als *de Hollanders* voor *Spitsbergen* en *Groenland*. Zoo haaſt duſdanigh zee-wanſchepſel ontdekken, varenze in klein vaar-tuig derwaards met een harpoenier, die den walviſch een harpoen, vol yzere weerhaken, ter zyde der kop in-douwt: aan 't uiterſte des harpoens is een lyn twee honderd vademen lang vaſt. De gequetſte viſch duikt aanſtonds na de grond: waarom de matroozen vaerdig bot geeven: indien de lyn ergens haperde, zoude de boot zekerlyk om ſlaan. Aan 't einde der lyn hangt een ton, welken zy na roeijen, wanneer de zelve boven dryft. 't Gebeurt menigwerf, dat de walviſch, te diep zinkende, met lyn en ton door gaat. Anderſints woeld de viſch in de diepte, en komt of magteloos wederom boven, of dood. Indien noch leeſt, ſteekenze ter zyde met lenſen: waar door de walviſch gevoelig word, en zich dier voegen beweegt, dat het volk zomtyds geen klein gevaar loopt. De doode viſch word of na land of na de ſcheepen geboegſeert: alwaar 't ſpek, met groote meſſen afgeſneeden, de ſcheepen bevracht. De traan op *Firando* gekookt, gaat over gantſch *Japan*.

Doch de Hollandſche geſant, *Firando* voorby gezeilt zynde, geraakte eer lang binnen *Nangeſaque:* alwaar gewoonelyke koop-dagh hield. Voor-af wierden aller wegen plakkaten, behelzende de koop-waaren op *Diſma*, aangeſlagen. Men klopte door *Nangeſaque* met bekkens uit de gewoonelyke tydt der handeling. De koop-luiden ſtaken voorts de hoofden te zamen. Ieder van de zelve ſchryft in toegerolde briefjens hoe hoogh dat hem de Nederlandtſche waaren aanſtaan. De een weet van d'ander niet, wat prys hy geteikent heeft. *De Bonjoiſen*, aan welke de briefjens alle ter handt komen, openen de zelve. Die 't hoogſte bod geſteld heeft, ontfangt de koopmanſchappen. Waar op de betaling dan aanſtonds volgt: het zy met ſchuiten zilver, het zy met gezegelde papiertjens vol gemunt zilver. En duſdanige verwiſſeling gaat dier voegen oprecht toe; dat nooit het minſte bedrog in deezen by iemand bevonden is; want indien het ergens haperde, zoude 't miſdryf niet alleen lyf-ſtrafbaar weezen voor den bedriegenden handelaar; maar ook voor des zelfs gantſche geſlacht en twintigh van zyne gebuuren, vyf wederzyds der deur, en tien aan d'over-zyde. Om het goed af en in te ſcheepen, word een merkelyk aantal arbeiders vereiſcht. Deeze verſchynen voor het Hollandtſche pakhuis op *Diſma:* alhier ſmyt *een Bonjois* uit een boven-venſter zoo veel houtjens,

Manier der handel tot Nangeſaque.

welke geteikent zyn met het wapen der Oost-Indische Maatschappy, als arbeiders tot verscheeping der goederen noodig zyn. 't Is aardig om te zien, hoe de menighte door malkander loopt en grabbelt: ten einde ieder een houtjen bekoome. Slaan, smyten en grypen staat thans vry. Die een deezer houtjens krygt, verbergt het tusschen zyn gordel: welk, als *den Bonjoisers* vertoond is, krygt hy volmagt om te werken op gezette loon.

Vertrek der scheepen van Nangesaque.

In slagt-maand vertrekken eerst de scheepen, die na *Batavia* de stevens wenden, om voort haar reize na *Holland* te vervorderen. Kort daar aan volgen de zeilen welke geschikt zyn na *Malacca*, *Suratta*, *Coromandel*, en andere Indische kusten. Zoo haast het roer is aan-gehangen en 't oorlogs-gereetschap aan boord gebragt, moeten de scheepen voort: schoon de zelve tot boven 't verdek geladen en t'eenemaal ongereddert zyn, en weer en wind tegen is. Indien *de Hollanders* een oogenblik sammelen, krygen honderd wachten rondtom boord, die 't anker kappen, en het schip buiten *den Papenbergh* boeghseeren. Alhier waaid van herfst-maand tot gras-maand toe een styve noordelyke koelte, zulks de vlooten in 't kort *Japan* uit het gezicht verliezen.

Beschryving van Tonquin.

Jaarlyks gaan van *Nangesaque* twee of ten minsten een schip na *Tonquin*. Voor deeze stad leit een zeer gevaarlyk rif zeewaard, welk lang is dertig mylen. De stad wykt in grootte voor *Amsterdam* niet. Haar poorten en bruggen, uit albaster-steen gebouwt, vertoonen een heerlyke luister. Hier valt veel zyde en muskus, welke geruild worden tegen rood schaer-laken, lywaten en amber-grys. Het alabaster verstrekt den scheepen voor ballast. Des Konings paleis, waar voor de Hollandsche zeilen ter reede loopen, is boven gemein kostelyk. De Koning word gediend van drie honderd by-zitten. Nergens ter wereldt is schoonder ruitery als hy heeft. De paerden zyn dier voegen wel geschapen, dat voor geen Turksche of Hongaarsche wyken. De ruiters zitten voor-over gebokt met ronde schilden, en hebben een tasch ter rechter zyde vol kogels en bus-poeder. De armen zyn tot d'elleboogen opgestroopt. Op de helmetten draagenze pluimaadjen. Terwyl de Koning eet, speelenze op ketel-trommen voor zyn zalet. d'Inwoonders bieden haar dochters tot onkuische vermenging *den Hollanders* vrywillig aan.

Beschryving van Malacca.

Maar zommige scheepen, van *Nangesaque* afgestooken, verzeilen na *Malacca*. Deeze stadt leit aan een vlakke strandt: beslaat een myl in de lengte: is buiten gemein wel geplaatst tot de koopmanschap: en word door-sneeden van een stroom, die met een heerlyke brug beleit is, langs welke de burgers tot malkander over komen. Ten tyde wanneer *Alfonsus Albuquerken* de wydt beruchte koop-stadt *Goa* wederom in nam, voor *Emanuel*, Portugeesche Koning, had d'Arabier *Mamud*, Koning over *Malacca*, tegen zyn beswooren verbond, ettelyke *Portugeesen* overvallen, en ter strenger hechtenis besteld. *Albuquerken*, tot onzet der gevangene na *Malacca* gespat, ontmoet op de togt een *Malakker* hopman, *Naodabeguca* genaamt. Niet min als verwyfd droegh zich *Naodabeguca*: hy dringt dan tegen de menigte in, en zette zyn dood wel rykelyk betaalt. Met meer dan honderd gapende wonden neder gestort, veroorzaakte geen gemeine verwondering, dewyl niet een der quetzuuren bloede. Doch zoo haast hem een goude arm-ring was afgetrokken, gudsde 't bloet aan alle kanten overvloedig ten wonden uit: zulks *Naodabeguca* terstond de geest gaf. De gevangenen deeden bericht, hoe in d'arm-ring een beentjen van 't beest *Cabim* beslooten lag, door welkers kracht het bloet gestempt wierd.

Wonder van een verwonde Malakker.

Vreemd bruilofts-huis.

Binnen *Malacca* hield *Mamud* omtrent deeze tydt bruiloft, alzoo zyn dochter toenmaals trouwde aan de Prinse *der Panensen*. De bruilofts-staatsie ging zeer prachtigh toe. Een groot huis, gebouwt op dartigh raderen, en met kostelyke tapyten behangen, wierd van olifanten door de stad getrokken: binnen stonden de tafelen gedekt: en de bruilofts-gasten zongen, dansten en bedree-

bedreeven allerlei geneucht. Terwyl *Malacca* wegens dusdanige uitgelatentheid in volle vreugd schaterde, bragt *Albuquerken* aldaar zyn vloot ter reede: eischte ontslaging der Portugeesche gevangenen: die hem *Mamud*, uit vrees, ter hand stelde: te meer, nadien nu *Malacca*, by *de Portugeesen* aangestooken, liever-laay brande. Doch *Albuquerken* was aldus niet te vreede gesteldt: hy wilde in de stadt een plaats hebben, tot opbouw van een sterkte, ten einde den koophandel aldaar buiten vrees mogt dryven: verzocht voorts vergoeding van d'onkosten, die de vloot in haar toerusting gekost had: alzoo die toerusting om *Mamud* geschied was. De zoon en schoon-zoon des Konings rieden hevigh aan: men moest het uiterste wagen: 't kon voor haar niet erger uit vallen, als het ondragelyk jok van een trotze *Portugeesch* te moeten dragen. De jongelingen dan brengen te weegh, dat *Mamud* het harnas aangespte: die anderſints liever den vreede gekocht had, hoewel op gantsch onbillyke beding-punten. Hy werpt dan in aller yl eenige beschansingen op, aan zulke plaatzen daar *Malacca* de gereedste toegangen had. Byzonder bezorgt hy de brug, over de rivier geslagen, met volk en geschut. Voerde de olifanten met toorens vol soldaten na buiten, om het landen *den Portugeesen* te beletten. Maar dies niet tegenstaande stappen deeze uit. *Joan Lima* trekt recht toe recht aan op het klein gedeelte der stadt, alwaar het Koninglyk paleis stond, en een Muhammedaansche kerk; doch hy vervalt eer lang onder 't heir van *Alodyn*, *Mamuds* zoon. De stryd ging wederzyds zeer hevig toe: wanneer *Mamud* met zyn olifanten *den Portugeesen* van achteren op 't lyf valt: weshalven *Lima* een gedeelte zyner kryghs-magt om swenkt: de slagh-orde ontsnoert, en d'olifanten binnen 't heir in laat. Deeze thans aller wegen beschooten, keeren de ruggen, en breeken door *Mamuds* soldaten. Eer lang vielen de zelve tommelings over malkander: ieder zag om een goet heen komen. *Mamud*, swaarlyk verwond, ontsnapte naauwelyks door de vlucht. Ook voetslaakte te mets *Alodyn*.

Malacca in brand: *dapper bevochten.*

Doch *Albuquerke* vond groote tegenstandt aan de brug. Hy blaast dan den aftogt, en hervat den torn na weinigh dagen. 't Gelukte toen veel beter; want alhoewel *Mamud* de straaten ondermynd, en de mynen met buspoeder gevuld had, om *de Portugeesen* daar mede in de lucht te doen springen, geraakten deeze achter 't geheim, en door een dwars-wegh ter stad in, beleid by *Albuquerke*: terwyl *Antonius Abreus* zich meester der voornoemde brug maakte.

Doch met *Albuquerke* liep het zeer scherp af; want als *de Malakkers* in de enge straaten zich dicht te zamen gedromt hadden, deeden zy vinnigh tegenweer: zelfs de vrouwen en kinderen wierpen met steenen en allerlei zwaarte uit de vensters. Eindelyk nochtans dreef hy den vyandt op de vlucht: bebolwerkten de ingenoomen brug met tonnen vol aerde, en dekte de zelve tegen het branden der Sonne met zeilen.

Mamud, boschwaart gevlucht, stierf van hartzeer.

De stad zelfs wierd den krygs-knechten ten roof gegeeven: alleenlyk bleef het vyfde gedeelte der buit voor de schat-kist van *Emanuel*, Portugaals Koning. Des Konings deel hier van bedroegh twee honderdt duizendt goude kroonen. *Groote buit binnen Malacca.*

Albuquerken bouwde alhier een sterk slot, over welk hy stelde *Rhoteryk Patalyn.*

Eer lang nochtans scheelde het zeer weinig, of *Alodyn* had zich door verrassing meester gemaakt van de nieuwe vestingh. Het werk was listigh besteld. *Maxelys*, afkomstigh uit *Bengalen*, had met *Alfonsus Persona*, rent-meester van 't slot, byzondere kennis gemaakt. *Alodyn* kocht *Maxelys* om. Deeze zoude door eenige kryghs-knechten, onder gedaante van koop-luiden, de bezetting hebben omhals geholpen: 't en zy *Persona*, die door *Maxelys* van achter doodelyk gewond wierdt, noch zoo veel kracht behield, dat hy *Verraad op desselfs sterkte*

de deur open kreegh, en wapen-kreet schreeuwde.

Togt van Matelief.

Zedert zaten *de Portugeesen* alhier gerust. *Cornelis Matelief*, uit *Texel* af-gestooken op 't jaar zestien honderd en vyf, met elf scheepen, voerende dartien honderd zeven en vyftigh man, haalde vier kloeke zeilen van de reede voor *Malacca:* rechte een storm-kat op *Pulo Malacca:* zand zeven honderd man, voor welke *de Portugeesen* na de voor-stad, gesterkt met een steene muur, te rugge deinsden: en uit de voor-stad, die aan brand staken, na binnen. *Malacca* zelf hadden *de Portugeesen* dier voegen met wyde graften, sterke vestingen, poorten en toorens vast gemaakt, dat lichtelyk een zwaar beleg konde verduuren. *Joan de Patuan*, Koning over *Jor*, bragt wel eenige hulp-benden toe; doch die landaart was noch bequaam om te werken door vadzigheit, noch om te vechten door bloodhartigheid. Ondertusschen wierp *Matelief* een beukery aan de kant der stads graft op, van welke hy vinnig vuur gaf. Binnen de stad stierven dagelyks meer als veertigh menschen door honger en stank. Maar de belegeraars waren niet buiten nypende ongemakken. Een besmettelyke ziekte ontstak zeer in het Hollandsche leger. De krygs-knechten, onder den blaauwen hemel vernachtende, wierden ellendigh van de muggen gesteeken: zulks door waken by-na adem-loos gingen. Zy schepten nochtans nieuwe moed: wanneer twee zeilen uit *Hollandt* twee honderdt vyf en veertigh man ten hulp-steun aan bragten. Het Jacht *de Kleine Son* ontdekte de Portugeesche vloot, afgeschikt om *Malacca* te ontzetten.

Malacca belegert.

Zee-slag tusschen Hollanders en Portugeesen.

Matelief, wegens deeze vloot verkundschapt, haald het geschut van de storm-katten binnens boords: breekt behendig het beleg op, en maakt zich slag-vaerdig. Des anderen daags morgens verhief zich de zee-stryd, onder d'uithoek *Rachabo.* Wederzyds sneuvelden twee scheepen. 't Begon *Matelief* t'ontbreeken aan buspoeder: echter 't moest gewaagt. Men zoude slechts plotselyk aan boordt leggen, en enteren. Twee maal brak de stilte haar heldadigh voorneemen. Ten derden reis namen *de Portugeesen* de duisternis tot haar voordeel, en de vlucht na *Malacca*, alwaar dicht onder de wal ankerden. Op de Hollandsche vloot was gebrek van alles: weshalven de stevens wend na 't Koningryk *Jor*, ten einde haar van nooddruft, aldaar te bekomen, voorzagh. Het noodwendighste, namentlyk buspoeder, konde *Jor* geensints verschaffen. Nochtans 't ging de achtbaarheid der Nederlandtsche landaart te na, het werk ten halven te laten steeken. 't Gelde wat het gelde: de Portugeesche vloot diende onder het slot en stad *Malacca* aangeraft. In het eerste gevecht veroverde *Matelief* de vier grootste galjoenen: in het tweede drie. Geen klein getal van klein vaar-tuig wierd door *de Hollanders* verbrand. Zulks die machtige vloot (bestaande uit zestien galjoenen, vier galeyen, veertien fusten, en een karweel, bemant met drie duizend en zeven honderdt *Portugeesen*, en meer als twee maal zoo veel *Indianen*, voor welke de Koningryken *Achien*, *Jor*, *Pahan*, en *Patana* sidderden) niet over liet dan een schandige vernieling door kleine scheeps-magt.

Beschryving van Bengala:

Voorts valt ook sterke vaart *der Hollanders* op *Bengala.* In het jaar zestien honderd negen en vyftig trok de broeder des Konings tegen den Koning te veld, niet zonder magtige beweeging van dit magtigh Ryk. De wederspannige vond zoo veel aanhang, dat het weinig scheelde, of de Koning geraakte beide kroon en leven quyt: 't en zy d'Oost-Indische Maatschappy des *Vereenigden Nederlandts* onder de handt hem toegeschikt hadden allerlei oorlogs-behoeften van *Batavia.* Maar terwyl des Konings zaak een geruime tyd met de nederlaag gedreigd wierd, waren *de Hollanders* in de voorbaat, als dewelke haar kostelykste koopmanschappen bergden in het schip *Avenhorn.* De Hollandtsche handel-plaats leit op *Ongli;* alwaar ook *d'Engelsche* een pak-huis hebben. Doch de Bengaalsche Koning, door de bystand uit *Batavia*, boven slaande, heeft *de Hollanders* met verscheide en aanzienelyke voor-rechten begiftigt: zulks *d'Engelsche*

groote onrusten aldaar.

ſche aldaar weinigh verrichten. Haar verblyf-plaats leit landwaard in aan de beruchte rivier *Ganges*. *Der Hollanders* pak-huis, dat koſtelyk van ſteen gebouwt is, word verzekert door een ſterke veſting met vier punten, twaalf ſtukken geſchut en niet min diepe als wyde graft. Ter eener kant ſtaan meer als twee honderd hutten, zonder ſolders, met ſtroo en bladeren (by d'inwoonders genaamt *gabbegalben*) gedekt. Deeze bladeren zyn derdehalf voet lang, drie vingers breed, loopen ſmal toe, en verſchaffen een veiligh ſchuilen tegen alle ongemakken des hemels.

Pracht der Bengaalſche koop-luiden. De Bengaalſche koop-luiden komen prachtigh voor den dagh. 't Hooft-hair, kort geſchooren, dekkenze met een platte tulleband, uit wit kotoen gevlochten, doorgaans vyftig ellen lang. Zy dragen korte knevels: de baard lang tot de borſt toe. Het boven-kleed is een rok van fijn wit lywaat, voor toegeſtrikt met witte zyde linten, en om de lendenen met een zyde gordel, afhangende onder de rechter arm. De broeken zyn niet ongelyk *der Chineeſen:* de roode ſchoenen komen met de Moorſche over een. De gemeine man komt zoo koſtelyk niet voor den dagh; want bloots hoofds gaat; een kleedje is geſlagen om de middel: en het onder-lyf blyft beſlooten binnen een naauw broekjen. Kouſen en ſchoenen hebben geen gebruik. De vrouwen gaan met de boezem bloot: 't hair hangt in krullen opgebonden over de rugge.

Handel in Bengala. De Ooſt-Indiſche Maatſchappy verhandeld in *Bengala* Japanſch zilver, koper en verlakte koffers, en tin, 't geen *Malacca* levert, als ook quik-zilver, rood ſchaet-laken en allerlei Nederlandſche ſtoffen, voorts peper, nooten-muskaat, foelie, kruid-nagelen, en byzonder olifanten van *Ceylon*; welker ieder ten minſten in *Bengala* ophalen magh vyf honderd ryks-daalders. Tegen dusdanige koopmanſchappen levert *Bengala* graauwe ſuiker, die meeſt na *Perſien* vervoerd wordt door *de Hollanders;* hier word insgelyks ſterke handel gedreeven met ſalpeter, van welke de zeven kruid-moolens tot *Batavia* bus-poeder maken. De Bengaalſche rouwe zyden en kotoen worden meeſt na *Japan* vervoert.

Negopatam: Doch ten weſten van *Bengala* leit *Negopatam*, een groote ſtadt, die bewoond werd by *Mooren:* dewelke ſterke koop-handel ter zee dryven; doch gebruiken veeltyds Hollandſche ſtuurluiden. De touwen der ſcheepen zyn gemaakt uit baſten van boomen. Verwonderens waerdig is de dragt der Negopatamſche vrouwen. *dragt der vrouwen aldaar.* Die eenigſints van ſtaat is, heeft een fijn hemd, door welk het boven-lyf door-ſchynt. Een kleed, zes maal omgeſlagen, bedekt het vordere onder-lichaam. De ellebogen pronken met goude arm-ringen, welke twee vingeren breed zyn. Maar het geen meeſt gekkelyk ſtaat, is dat een Negopatamſche *Moorin* twee goude ringen door de neus draagt. De ſtadt *Negopatam*, gelegen aan een vlak ſtrand, tuſſchen twee rivieren, heeft wallen noch poorten. In de rivieren vind men barken en allerlei viſſchers vaar-tuig. Voor de ſtad zyn verſcheide timmer-werven, alwaar niet als kleine ſcheepen op ſtapel komen. Maar zes myl van *Negopatam* leit *Pulo Pille*, voorzien van hellingen voor groote zeilen.

Vreemde manier van trouwen. De Negopatamſche ouders trouwen haar kinderen uit op het achtſte en negende jaar. Bruidegom en bruid zitten in een palankyn tegen malkander over. De bruilofts-gaſten drinken haar vol en dol: danſen, ſchreeuwen, klappen in de handen, en zyn als dan buiten gemein uitgelaten. Het Hollandſche pak-huis beſtaat uit hout kruiswerk, tuſſchen welk ſteenen zyn ingemetſelt. Als 't opper-hoofd der Ooſt-Indiſche Maatſchappy voor den dagh komt, het zy te paerd rydende, het zy in een palankyn gedraagen, heeft hy een groot gevolgh van Moorſche lyfwachten, alle gewapend met ronde ſchilden en lange zwaerden. *De Hollanders* verruilen alhier Japanſch agerhout, in de lyk-branding gebruikelyk, als ook de wortel China, Japanſche kaſſen; porceleinen en kamfor, tegen allerlei kotoenen. Eertydts bevrachten *de Hollanders* haar ſcheepen met Negopatamſche rys; maar zedert *Japan* dit gewaſch

wasch overvloedig verschafte, is deeze handel gestaakt.

Eindelyk dryft de Oost-Indische Maatschappy grooten handel met de olifanten. *Ceylon* levert verre de beste slagh.

Verscheepen der olifanten hoedanigh.

Het verscheepen der olifanten gaat vreemd toe. 't Geschiet in kloeke barken. De barken zyn boven overdekt met palmiete-boomen, by de grond afgehakt. De bladeren der genoemde boomen zyn 't aangenaamste voedsel voor de olifanten. Als de bark den olifant aan boord van een groot schip brengt, word het beest geblindhokt: en voorts met dikke takels, aan de groote ree vast gemaakt, over gehaald. Men gord onder de buik vier dubbeld Hollandsch kanefas, zoo breed als de buik tusschen de voorste en achterste beenen is. De olifant thans met een spil over gehaalt, word in het ruim geplaatst: d'een staat met het hoofdt tegen den ander, alleenlyk is een middel-schot en kribbe tusschen ieder. *De Hollanders* handelen deeze wanschepsels niet; maar *de Ceyloneesers*, die onder de buiken der olifanten kruipen, en den drek wegh neemen.

Job. 40. v. 10, 21.

Den olifant is een hoofdt-stuk der groote werken Gods. God noemt hem *Behemoth: Ziet nu Behemoth welken ik gemaakt hebbe nevens u, hy eet hooi gelyk een rund. Ziet doch zyne kracht is in zyne lendenen. Thomas Aquinas* en *Nicolaas van Lier*, volgende het gevoelen der meeste Joodsche Rabbynen, verstaan door den *Behemoth* de olifant, op den zelven dag geschapen als de mensch geschapen wierdt: en hoewel een verschrikkelyk wanschepsel, echter weinig verschrikkelyk voor den mensch: alzoo zich te vreeden houd, niet ongelyk een os, met het geen d'aerde voort brengt: en, verneemende door de reuk eens menschen voet-stap, siddert.

De Indiaansche olifanten overtreffen verre de olifanten, die *Africa* voort brengt. De sterkte van de Indiaansche kan afgemeeten uit de toorens, welke op haar ruggen torsen. In den oorlogh, by *Antiochus Eupator*, gevoert tegen *de Joden*, droegh ieder olifant een tooren met twee en dartigh krygs-knechten, behalven *d'Indiaan*, bestierder des olifants. Dat deeze wanschepsels drie honderd jaar leven, getuigen *Aristoteles*, *Plinius*, *Ambrosius* en *Nonnus*.

Verstandigheid der olifanten.

Voorts zyn het de woorden des Griekschen schryvers *Philostratus*: *De olifant is het naaste dier aan den mensch in raad en voorzichtigheid.* Dit vernuft drukt de olifant tweesints uit, of door ingeschapen gaauwigheid, of door leerzame onderwyzing. Tot de eerste soort moet gerekent worden, dat de olifant zich geheel in den slyk omwenteld, tegen de brandende hitte der zonne: als drinken zal, beroert eerst het water met zyn snuit, ten einde niet eenigh schadelyk water-gedierte opslorpe. Dit is geloofwaerdiger, dan dat het beest daarom het water beroert, gelyk *Theophylactus Simocatus* meind, ter oorzaak voor zyn eigen weerschynsel in het water vervaerd is. Wanneer deeze beesten door eenige stroomen waden, stappen de jongste voor uit; want andersints zouden lichtelyk de oude de grond door haar zwaarte dieper maken, en de overtogt voor de jongen onmoogelyk. Doch wegens de leerzaamheid deezer schepselen, brengen verscheide geloofwaerdige schryvers merkwaerdige staaltjens aan den dagh. *Plinius*, *Seneca* en *Suetonius* verhaalen, hoe d'olifanten in het Roomsche schouw-burg niet alleen met degens konstigh schermden; maar zelf als koorde-dansers over gespanne touwen dansten.

Hieronymus Osorius verteldt, dat een Indische olifant, op 't jaar vyftien honderdt en veertien, zich drie maal eerbiedigh neder boogh voor de Paus *Leo de tiende. Augerus Busbequius* getuight in zyn gesandtschap aan den Turkschen Kaisar: hoe hy gezien heeft een jonge olifant, die op snaaren-gespel na de maat danste, en een bal te rugge kaatste. Het verdient byzondere aanteikening het geen *Peter Bellon*, zichtbaar getuige, aan *Karolus Clusius*, en deeze aan *Justus Lipsius* eertydts vertelde van zyn olifant, dewelke vermoeid en hongerigh ter stal gebragt, aldaar een garst-eetende ezel vond, dien hy van d'eet-bak af dreef, en op-at het geen

Epist. Lips. ad Janum Plantenum.

geen hy vond. Doch eer lang komt de heer des olifants in de ſtal, en voorzag zyn beeſt overvloedig van garſt. d'Olifant, gedachtig aan het ongelyk den ezel aangedaan, door hongers noodt, deelde met de ſnuit zoo veel garſt af, als den ezel ontnomen had. Dit woeſt dier heeft groot ontzagh voor een menſch. Het zyn de woorden van
Lib. 8. c. 4. *Plinius: Zoo haaſt de olifant de voetſtappen eens menſch, ſchoon nooit een menſch zag, ontdekt, ſchrikt hy, uit vrees voor lagen: hy ziet om, treed niet vorder, maakt het den volgende bekend, en deeze aan de naaſt volgende tot de laatſte toe: waar op het heir*
Lib. 8. c. 5. *der olifanten omkeert.* De zelve *Plinius* verhaald: dat *Bacchus* dartig olifanten aan-hitſte tegen gevangenen, welke ter doodt gedoemt had; doch datze geen bediening van eens anders wreedheid wilden waarneemen. Waarom dan *Ptolomæus Phyſcon* de olifanten dronken maakte, wanneer hy de naakte *Joden* met wyf en kinderen door deeze dieren te pletteren wilde laten treeden. En immers zoo ſchrikkigh zynze voor verkens. Wanneer *Alexander de Groote* voorby de uiterſte palen van *Hercules* en *Bacchus* zyn heir had neder geſlagen, liepen de houthaalders verbaaſd te rugge, alzoo een merkelyk aantal olifanten recht op het leger aan quamen: de gevangene Indiaanſche Koning *Porus* gaf *Alexander* moed: hier was de minſte ſwarigheid, indien de ruiters varkens op haar paerden namen, en de zelve door ſlaan aan het knorren hielden. Voor het geknor verſtoovenze alle wederom boſchwaard.

Doch om weder te keeren tot *Malacca:* deeze ſtadt wordt bewoont by inboorlingen, *Hollanders*, *Chineeſen* en *Maleyers*. Een half myl zeewaard leit *'t Roode eilandt*, van welk *de Hollanders Malacca den Portugeeſen* ontweldigden. *De Maleyers* van *Queda* hebben voor weinigh jaren tegen de Ooſt-Indiſche Maatſchappy 't harnas aangegord; doch zyn door wapenen bedwongen. *Queda* behoort de Koninginne over *Achien* op *Sumatra* toe: dewelke onlangs met *een Hollander* wilde trouwen; maar de Raad binnen *Batavia* vond zulks om gewightige redenen ongeraden. Tuſſchen *Queda* en *Pera*, dertig myl van *Malacca*, leit het onbewoonde eilandt *Dingding*, dicht onder de vaſte kuſt. Alhier valt het beruchte roode hout, van welk op het jaar zeſtien honderd drie en zeſtigh d'Ooſt-Indiſche Maatſchappy een proef nam. De inwyk voor *Dingding* is buiten gemein viſch-ryk. De reede, gantſchelyk zeker, word ooſtelyk in en weſtelyk uit bezeilt. Het water, van hooge bergen tuſſchen groene valleijen zeewaardt gevloeid, behoefd voor geen Indiſch verſch water te wyken. Een myl weſtelyk van *Dingding* doen haar op de drie eilanden, welke *de Hollanders*, wegens zekere voorval, *der menſchen-vreeters eilanden* noemen: na dat namentlyk de jachten *Weeſop* en *Schelling* door onweder alhier ſtranden. 't Schip-breuk lydende volk, te land geſtapt, geraakte door d'eilanders aan een deerlyk einde, op 't jaar zeſtien honderdt een en zeſtig. Vyf jachten van *Malacca*, tot berging der geſtrande afgeſtooken, vonden haar landts-luiden onbegraven: weshalven geſchut aan landt voerden tegen de menſch-eeters: bouwden van de wrakken een ſchip, welk zedert in het vaar-water voor *Malacca* gebruikt wierd.

Dingding een eiland.

Voorts verhandeldt de Ooſt-Indiſche Maatſchappy Japanſche koffers, koper en zilver, behalven andere Europiſche waaren, tot *Meſopatam.* Dit is een groote ſtad, bewoond by *Mooren.* Deeze doen zwaare handel. Zy voeren groote ſcheepen, welker touwen uit boom-baſten gevlochten zyn. Binnen *Peleacato* valt inſgelyks geen geringe koopmanſchap. *De Hollanders* hebben aldaar een ſterkte dicht onder de ſtad. De ſterkte, voorzien van zeſtigh ſtukken, liep onlangs aanſtoot; doch de beſtormers, door *Laurens Pit* afgeſlagen, lieten een merkelyk aantal in de loop. Zedert moeſt *Peleacato* haar voegen na het goedtvinden der Ooſt-Indiſche Maatſchappy. De vaar-tuigen van *Peleacato* zyn zeer merkwaerdigh. Deeze, genaamt

Cata-

Catamarous, zyn uit vier ronde houten te zamen gebonden. Die 't bestiert, zit met de billen in het water; schept met de voeten en een riem, welke in het midden smal, doch aan de einden breed is, die hy over en weder slingert: en alzoo een groote vaert maakt. De Koning, woonende landwaard, behoort onder den grooten *Mogol*. Op de sterkte staat een boven gemein hooge mast, waar aan een vlagge van vyf honderd ellen doek slingerd: deeze wordt acht myl in zee gezien.

Zedert in 't jaar zestien honderd drie en zestigh 't opper-hoofd *van Goens* de beruchte stadt *Cochin* op de Malabaarsche kust, den derde der louw-maand, bemagtighde, heeft de Nederlandsche koopmanschap aldaar een vaste voet gekreegen. Door de stadt loopt een stroom zestien voet diep. Een eilandt voor *Cochin* maakt een bequaame reede. De Malabaarsche kust levert schoone amber-grys, by onweder op de wal geslagen: word door *de Malabaren*, een sterk volk, opgevischt.

E I N D E.

BLAD-

BLAD-WYZER
DER
Gedenkwaerdigste zaken in deeze Gesantschappen vervat.

D.

E.

F.

Foto-

K. Kaart-

K.

L.

M.

N.

T.

Takke-

V.

 W. Wacht-

EINDE.

AAN-

A A N W Y Z I N G

Voor de

B O E K - B I N D E R S,

Waar na zich de zelve, in het inbinden der groote Plaaten, te schikken hebben.

